فهرست
عنوان
صفحه

بسم الله الرحمن الرحيم

الملك

د سورې معرفي

د دې مباركي سورې نوم الملك (واكمني) دئ، چې له لومړي آيت اخيستل شوی، ۳۰ آيتونه لري، د فواصلو اوزان ئې څلور دي؛ قدير، غفور، مستقيم او تشكرون ته ورته، چې په دې كي قدير او مستقيم سره نږدې دي او غفور او تشكرون سره ورته، له لومړي آيت تر ۲۱ پوري د آيتونو فواصل د دوو لومړنيو آيتونو په څېر كله قدير او كله غفور ته ورته دي، او له ۲۲ مه تر دېرشم پوري كله د مستقيم په څېر او كله د تشكرون په څېر وزن لري. مكي سوره ده، په څو آيتونو كي ئې داسي نښي ګورو چې ښيي دا سوره د مكي دور په هغې مرحلې كي نازله شوې چې د قريشو سردارانو د پيغمبر عليه السلام په ضد خپل مخالفت تشديد كړی او د ده تكذيب ته ئې كلكه ملا تړلې.

د دې سورې د بحث محوري موضوع په ځمكه او آسمان كي د الله تعالی د واكمنی شرح او توضيح ده، په حقيقت كي الملك (واكمني) يوازې د دې سورې نوم نه بلكي د مضامينو لپاره ئې عنوان هم دئ، په لږ دقت سره دا راته جوتيږي چې د سورې د لومړي آيت مفهوم په ټولې سورې سيوری غوړولی او ټول آيتونه ئې د دغه آيت شرح او تفصيل دئ. سوره په دې آيت پيل كيږي: تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * مبارك دئ هغه ذات چې واكمني د ده په لاس كي ده، او په هر څه ښه قادر دئ.

وروستي آيتونه د دې واكمنی څرنګوالی او ابعاد ئې توضيح كوي: په دې ترتيب چې:

- په دوهم آيت كي داسي راغلي: هماغه چې مرګ او ژوند ئې راپيدا كړ ترڅو تاسو وآزمويي چې كوم يو مو په عمل كي ښه او غوره دئ او هغه ډېر بخښونكی عزتمن دئ. يعني الله تعالی د مرګ او ژوند پيدا كوونكی دئ، د مرګ او ژوند پرېكړه دی كوي، كه مړه توكي په ژونديو بدليږي، او له څه مودې وروسته بېرته په مرګ محكوميږي، دواړه د الله تعالی له لوري دي، د مرګ او ژوند د راپيدا كولو هدف دا دئ چې تاسو وآزمويي. همداراز كه ځيني توكي مړه مومې او ځيني ئې ژوندي، دواړه په خپل خپل عمل لګيا، يو ئې له نسبي آزادئ سره او بل ئې مقيد، د دواړو د خلقت مقصد او هدف دا دئ چې وليدی شي كوم يو ښه عمل كوي او خپله وظيفه سمه ترسره كوي.، يعني دواړه د خاص خاص عمل لپاره پيدا شوي.

په درېيم آيت کې د اوو آسمانونو پوړ پوړ پيدايښت د الله تعالى د واکمنى بله بېلګه ښيي، او فرمايي: د الله تعالى په مخلوقاتو کې نه بېلوالى او تفاوت موندلى شي او نه چاود او تشه، هر څه هدفمن، بامقصده، او حکيمانه پيدا شوي، د دې پراخ او وسيع عالم په ټولو برخو کې به ژور يووالى، نظم، او تنسيق وګورې، دا له ځلاندو ستورو ډك آسمان ګورې چې د خپل پالونکي او ساتونکي رب په حکم، دا ټول بې شمېره ستوري په خپل خپل مناسب مدار کې ساتي، او د دوى تر منځ د ټکر او تصادم مخه نيسي، دا ځلانده ستوري ګورې چې نه يوازي ستا د دنيا آسمان ته زينت او ښکلا ورکوي، بلکې دا د هدايت مصابيح او څراغونه دي، د هغو انسانانو لپاره د ځلاندو څراغونو حيثيت لري چې غواړي په حقيقت پوه شي، او دا د هغو شياطينو د رټلو او شړلو غشي دي چې د انسان د بې لارې کولو لپاره ئې ملاتړلې.

ورپسې فرمايي: هغه خلك چې د عالم په پراخې غېږ کې، دغو ټولو لاربښوونکو نښو ته پام نه کوي، د مالك الملك رب له پېژندا عاجز شوي، او د کفر او انکار لار ئې غوره کړې، د جهنم مستحق دي، خو داسې چې جهنم به سخت په دوى غصه وي، داسې به ورته غړمبېږي چې نږدې ده له ډېر شور او ځوړ وچوي، د جهنم ساتونکي به هرې هغې ډلې ته چې ورننوځي وايي: آيا کوم لاربښود او پيغمبر نه وو درغلى؟ دوى به ورته وايي: ولې نه! پيغمبر خو راغلى وو، خو موږ تکذيب کړ او ورته ومو ويل: خداى کوم څه نه دي رالېږلي، تاسو سخت دوکه شوي او بې لارې يئ، بيا به په دې خبرې اعتراف کوي چې: که موږ د دوى خبرو ته غوږ ايښى وى او يا مو په خپله تعقل کړى وى، نو نن به په دوزخ کې نه وو پراته، هم به په دې اعتراف کوي چې د لاربښوونکو لاربښوونو ته د عدم توجه له کبله د دوزخ مستحق دي او هم له دې امله چې له خپل عقل او شعور په نه کارولو سره ئې د لاربښودونکو نښو نه عبرت نه وو اخيستى!! هم به په خپلې ګناه اعتراف کوي او هم به خپله سزا عادلانه ګڼي!! خو دا اعتراف به هيڅ ګټه نه شي وررسولى. خو د دوى په مقابل کې هغه کسان چې خپل رب ئې پېژندلى او غائبانه ترې وېرېدلي، او له ګناه او تېري ئې ځان ساتلى، دوى ته به الهي بخښنه او ستر اجر ورپه برخه شي.

ورپسې فرمايي: مواظب اوسئ چې ستاسو معامله له هغه رب سره ده چې په هر ځاى او هر حال کې ستاسو څارنه کوي، نه مو د زړه اسرار ترې پټ دي او نه څرګند اعمال، تل درسره دئ، د ده څارني او مراقبت په هرڅه سيورى غوړولى، هم مو تيټ غږ اوري او هم لوړ، هم تل او په هر ځاى کې د ده تر څارني لاندې يئ او هم ئې د عنايت او رعايت تر سيوري لاندې، آيا هغه ذات چې ستا او ستا د زړه او دماغ د سلول سلول رب دئ، او ستا افکار، عزائم، موخې، نيتونه او د زړه غوښتني هم د ده په إذن او اراده راټوکېږي، هغه به څنګه د خپل مخلوق له حاله بې خبره وي او څه به ترې پټ پاته کېږي؟!! او له پالني به ئې غافل کېږي؟ داسې هيڅکله نه شي کېدى، ستا رب لطيف او خبير دئ، ذرې ذرې ته رسېدى شي او له ذرې ذرې خبرېدى شي.

د الله تعالى د واکمنى بل مظهر او بېلګه دا ښيي چې زمکه ئې موږ ته مسخر کړې، د انسان په خدمت کې او ورته مطيع، پر اوږو ئې درومي او رزق روزي ورکوي. انسان بې ځايه داسې ګمان کوي چې دا زمکه تل همداسې وه او تل به همداسې وي، تل به انسان پر خپلو اوږو وړي، او د تل لپاره به ده ته دانه او مېوه ورکوي!! ولې له دې ډاډه شوى چې دا

زمكه ناڅاپي وخوځېږي، خسف شي، دى او هر څه ئې تر خاورو لاندې كړي؟ مګر د هغه رب له نيوني او مؤاخذې ځان خوندي ګڼئ چې د زمكې او آسمانونو ټولواك دئ؟ آيا له دې وېره نه لرئ چې توندې سيلۍ درباندې راولېږي او هر څه درباندې رانسكور كړي؟ مګر خبر نه يئ چې د پيغمبرانو عليهم السلام د مخالفت له كبله مخكني قومونه له كوم عبرتناك برخليك سره مخامخ شوي؟ آيا د دوى مؤاخذه دا حقيقت نه ثابتوي چې ستا د اوسېدو دا كور، چې زمكه ئې فرش او آسمان ئې چت دئ، يو داسې ټولواك لري چې د انسانانو په ټولو كړنو نظر ساتي، او مناسبه سزا وركوي؟!!

ووايه: د چا په حكم او توفيق دا مرغان له زمكې ېېلېږي، او د زمكې په فضاء كې وزرې وهي، كله په پرانيستو وزرونو مخكې درومي او كله په راغونډو وزرونو؟ څوك ئې په فضاء كې ساتي؟ چا مرغان داسې پيدا كړي چې الوتى شي؟ چا طبيعت داسې پيدا كړى او داسې ضوابط او سنن ئې په كې ايښي چې مرغانو ته د الوتو توان وركوي؟ تاسو ته د بېلابېلو كارونو د كولو توفيق څوك دركوي؟ دا رنګ رنګ استعدادونه او خواكونه چا دركړي؟ آيا له رحمان خداى پرته بل داسې څوك په نظر درځي چې په دې كار كې ئې څه ونډه وي، تاسو ته د دې استعدادونو په دركړې كې ئې څه اغېز وي او د كارونو د ترسره كولو توفيق مو د هغه له لوري وي؟ څومره كمعقله او ناپوه دئ هغه انسان چې په عالم كې د الله تعالى د مطلقې واكمنۍ په حقيقت باور نه كوي او پرې كافر كېږي!! بيا فرمايي: كه الله تعالى خپل رزق له تاسو وسپموي، آسمان ئې له وربښته ډډه وكړي او زمكه ئې د دانې او مېوې له راټوكولو لاس واخلي؛ هغه څوك دئ چې بيا تاسو ته روزي دركړي؟ له آسمانه اوبه راووروي او له زمكې دانه اومېوه راشنه كړي؟! آيا د الله تعالى په واكمنۍ د نه باور لپاره له احمقانه لجاجت او سرغړاوي پرته بله وجه ښودى شو؟ آيا له حقائقو تېښته او نفرت د دې يوازنى عامل نه دئ؟ دا كافر او له حقائقو منكر انسان نه ګوري چې الله تعالى هر څه ښايسته، ښكلي او سم پيدا كړي، هر څه په هغه بڼه او كيفيت كې ښه، ښكلى او ګټور دئ چې الله تعالى په كوم كيفيت كې پيدا كړى، د هر څه په كيفيت او كميت كې او په شكل او بڼه كې لږ تغيير او بدلون هم د هغه ښايست او ښكلا له منځه وړي او هم ئې افاديت ختموي، هم هغه ته تاوان رسوي او هم ئې ماحول ته، كه په دې اصل باور نه لرئ راشه په يوه غير فطري عمل لاس پورې كړه، وئې آزمويه، د دې په ځاى چې په ولاړه، په خپلو پښو، او د خپلو سترګو په مرسته وخوځې، همغسې چې الهي سنن حكم كوي او همغسې چې ستا فطرت ئې تقاضا كوي، برعكس پړ مخې د تلو هڅه وكړه، وګوره چې نتيجه به ئې څنګه وي؟ وګوره چې په فطرت كې تبديلي او د الهي سننو مخالفت او د توكيو غير فطري او معكوس كارول څه نتيجه وركوي؟ ټول هغه استعدادونه چې تا ته دركړى شوي، د ښه او بد په پېژندا كې ستا مرسته كوي، مفيد له مضر، سم له ناسم، كږه او مستقيمه لار درښيي، په سمې لار د تلو مرسته درسره كوي، دا سترګې، غوږونه، زړه او عقل الله تعالى دركړي، او د ده په اراده ستا په خدمت كې دي او مرسته دي كوي، خو تاسو ډېر لږ د دې نعمتونو قدر كړى او ډېر لږ مو د خپل منعم رب شكر كړى!! خو يوه شئ چې په هر صورت كې به د خپل رب په لوري ورګرځئ، هغه رب ته چې تاسو ئې پيدا او په زمكې كې ئې خواره كړئ، دا ورځ هرو مرو راتلونكې ده، پيغمبر عليه السلام د دغې ورځې د ناڅاپي راتلو خبرداري دركوي.

د دغو مطالبو په پای کي رسول اللهﷺ ته لاربښوونه کيږي چي د دعوت معارضينو او مخالفينو ته ووايي:

١. تاسو چي زما او زما د پلويانو د ورکي او له منځه تلو انتظار کوئ او خپل ټول زور ځواك مو په دې لار کي کارولی، که احياناً الله تعالی ستاسو دا انتظار ترسره کړي، ما او زما پلويان هلاك کړي او يا ستاسو د هيلي او انتظار خلاف پر موږ خپل رحمت او عنايت پيرزو کړي، نو څوك به کافران له دردناك الهي عذاب ژغوري؟ څوك به له الهي عذاب تاسو ته پناه درکړي؟!!

٢. موږ په هغه رب ايمان راوړی چي ډېر زيات مهربان دئ، پر هغه مو توکل کړی او ځان مو هغه ته سپارلی، ډېر ژر به وګورئ چي څوك په حقه وو او څوك په ناحقه، څوك په سمه لار روان وو او څوك په کږو؟

٣. تاسو خو د دې عالم په ټولواك رب باور نه لرئ، خو ووايئ: که دا اوبه مو په زمکي کي ننوځي؛ آيا داسي څوك په نظر درځي چي له کومي چينې رواني اوبه درته راوباسي؟!!

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِي بِيَدِهِ ٱلۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ١ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ
وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفُورُ ٢ ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ
سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗاۖ مَّا تَرَىٰ فِي خَلۡقِ ٱلرَّحۡمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٖۖ فَٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ هَلۡ تَرَىٰ
مِن فُطُورٖ ٣ ثُمَّ ٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ كَرَّتَيۡنِ يَنقَلِبۡ إِلَيۡكَ ٱلۡبَصَرُ خَاسِئٗا وَهُوَ حَسِيرٞ

۱- مبارك دئ هغه ذات چې واكمني ئې ده په لاس كې، او ښه قادر دئ په هر څه. ۲- هغه ذات چې مرگ او ژوند ئې راپيدا كړ ترڅو وآزمويې تاسو چې كوم يو مو ښه او غوره دئ عمل كې؟ او هغه دئ ډېر بخښونكى عزتمن. ۳- هغه ذات چې اوه آسمانونه ئې پوړ پوړ پيدا كړل، د رحمن په مخلوقاتو كې بېلوالى ليدى نه شې، نو وغړوه سترگې، آيا گورې كوم يو چاود؟ ٤- بيا هم وغړوه سترگې په وار وار، راوبه گرځي سترگې ستا په لورې نامراده او وي به ارمانجنې.

۱- په دې مبارك آيت كې د الله تعالى څو صفاتو ته اشاره شوې:

- **الله تعالى مبارك او تلپاته دئ، تبارك د بركت د مبالغې صيغه ده، چې هم مباركوالى افاده**

کوي او هم نه ختميدا او پای نه موندل.

- واکمني په مطلقه توگه د ده په واك كي ده، د عالم د ټولو چارو واگي ئې په لاس كي دي، او حكم ئې د كائنات په گوټ گوټ كي نافذ او حاكم دئ.
- په هر څه او هر كار ښه قادر دئ. يعني هغه ذات چي دا خور او پراخ عالم اداره كوي او د واكمنی مظاهر ئې هره خوا تر سترگو كېږي؛ دوه څرگند صفات لري:

الف: با بركت دئ، د ده د پېرزوينو او عنايت سيوری پر ټولو غوړېدلی، ټول د ده د فيض له چينې څړوبېږي، د هغو واكمنانو په څېر نه دئ چي تل له خپل رعيت څه د ځان لپاره غواړي، بلكي د ده د بابركته واكمنی له فيضه ده چي بندگانو ته پرېمانه رزق روزي وركول كېږي او پر دسترخان ئې راز راز خوراك څښاك ترسترگو كېږي.

ب: په هر كار قادر دئ، د دې پراخ او ستر عالم اداره، او د دې بې انتهاء كائنات د ټولو بې شمېره توكو حفاظت او په خپل خپل ځای كي د هر څه ساتنه ښيي چي د دې عالم ټولواك رب په هر څه قادر دئ.

په ډېر لږ دقت سره مومو چي د الملك سوره په حقيقت كي د لومړي آيت شرح او تفصيل ده، د الله تعالی د واكمنی څرنگوالی او ابعاد ئې د دې سورې په ټولو آيتونو كي څېړل شوي، او د اثبات لپاره ئې مضبوط دلائل وړاندي شوي.

۲- په تفاسيرو كي د دې آيت په اړه دوه د پام وړ تعبيرونه زموږ مخي ته راځي:

الف: د دې عالم ټولواك هغه ذات دئ چي مرگ او ژوند ئې پيدا كړی، هم ژوندون د ده پېرزوينه او د قدرت نښه ده او هم مرگ، مړو توكو ته دی ژوند وركوي، او په خپل وخت ئې د مرگ پرېكړه د ده له لوري صادرېږي، كه ژوند د ده د قدرت نښه ده نو مرگ هم د دې نښه چي انسان او هر ژوندی مخلوق د ده د ارادې په وړاندي مقهور او محكوم دئ، نه غواړي په مرگ محكوم شي خو چاره نه لري، خامخا به د مرگ داعي ته لبيك وايي. گمان مه كوئ چي مرگ او ژوند دوه تصادفي او بې هدفه پېښې دي، نه؛ ژوند يو آزمېښت دئ، او مرگ د دې آزمېښت پای اود پايلو او كامياب او ناكام د اعلان لپاره او هر يوه ته د مناسبي بدلي او سزا وركولو لپاره يوه نېټه.

ب: د دې عالم ټولواك رب هغه ذات دئ چي ځيني شيان ئې مړه پيدا كړي او ځيني ژوندي، دا د دې لپاره چي معلومه شي كوم يو ئې په عمل كي تر بل ښه دئ او خپله دنده تر بل په ښه توگه ترسره كوي؟ په دې عالم كي ټول موجود توكي، ژوندي دي كه مړه، ووړ او لوی ئې، له يوه اتُم تر ستور ليكو، له ويروسه تر انسانه، هر يو ئې د ځانگړي كار او مقصد لپاره پيدا شوی، يوه دنده ورسپارل شوې، شته والي ئې دلته يوه تشه ډكه كړې، او په خپل كار چي ئې كومه نتيجه مرتب كېږي، په دې سره يوې اړتيا ته ځواب ويل كېږي او يو ضرورت رفع كېږي، يو ئې كاملاً محكوم او مقهور دئ، او په كامل انقياد سره خپله دنده ترسره كوي، نه په خپل مأموريت كي يوه شېبه ځنډ او لټي كوي او نه يوه ذره سرغړاوی او عصيان، نه د خپلي وظيفي او دندي د انتخاب اختيار وركړی شوی او نه له هغه مسيره د انحراف توان چي ورته ټاكل شوی. خو بل ئې نسبي آزادي لري، د انتخاب اختيار وركړی شوی، كولی شي له دوو لارو يوه غوره كړي، دا اختيار لري چي په دوو كي يو بديل انتخاب

کړي. ټولواك رب دا دواړه پيدا کړي او د پيدايښت هدف ئې دا دئ چې يو تر بل غوره عمل وکړي.

د دې آيت په الفاظو کې د پورتنيو دواړو تعبيرونو لپاره مجال شته خو دوهم تعبير په څو دلائلو ارجح دئ:

لومړی: (مرگ) او (ژوند) داسې څه نه دي چې په مستقله توگه او له (ژونديو او مړو اجسامو) پرته شته والى ولري، مرگ او ژوند په ژونديو او مړو شيانو پورې تړلي حالتونه دي، له دوی سره يو ځای مطرح دي، د مرگ او ژوند پيدايښت له دې پرته په بله معنی نه شو اخيستی چې الله تعالی مړه او ژوندي شيان پيدا کړي.

دوهم: له (حياة) مخکې د (موت) يادونه ښيي چې هدف ترې مړه او ژوندي شيان دي، که داسې نه وی نو لومړی به د ژوند او بيا به د مرگ يادونه کېده.

درېيم: که ووايو چې (مرگ) د ابتلاء او آزمېښت لپاره پيدا شوی دا تعبير په دې دليل صحيح نه دئ چې په حقيقت کې (مرگ) د آزمېښت او ابتلاء پای دئ، په مرگ سره د انسان د آزمويني مرحله پای ته رسيږي، خو دا تعبير چې الله تعالی (اموات) او (احياء) پيدا کړي تر څو معلومه شي چې کوم يو ئې ښه عمل کوي، دا يو واضح او څرگند مطلب افاده کوي.

څلورم: د آيت په پای کې د (عزيز) او (غفور) راتگ يوازې دغه تعبير تأييدوي او له بل تعبير سره اړخ نه لگوي، يعنې هغه ټولواك رب چې د دې عالم هر څه، مړه او ژوندي ئې پيدا کړي او مړه توکي په بااحساسه او باشعوره ژوو بدلوي، بې له شکه چې ځواکمن او عزيز ذات دئ، که ئې ځينې مخلوقات کاملاً مقهور او محکوم پيدا کړي، دا د دې لپاره چې دی (عزيز) دئ او دا د ده د ځواکمنی او مطلقه قدرت نښه ده، او که ئې ځينې نور ژوندي پيدا کړي، نسبي آزادي او اختيار ئې ورکړی، دا هم د ده مطلقه قدرت څرگندوي، خو د دغو ژونديو په اړه د ده معامله په غفران او بخښنې ولاړه ده، که دا ډله مخلوقات ونتوانېدل چې خپلې دندې او مأموريتونه د مخکنی ډلې په څېر په سمه توگه او له کوم قصور، نقص او خطأ پرته اداء کړي، او له دې لحاظه له مخکنی ډلې وروسته پاته او په آزمويني کې ناکام شول، (غفور) او بخښونکی رب ئې فوراً نه نيسي، بلکې مهلت ورکوي او بخښي ئې، که څه هم عزيز دئ او فوري مؤاخذه ورته آسانه.

۳-٤ په دې آيتونو کې چې الله تعالی د ټول عالم خالق معرفي شوی څو مهم مطالب مومو:

الف: هغه ذات چې د واکمنی مظاهر ئې په ټول عالم کې هرې خوا ته گورو، هماغه ذات دئ چې هم (مَلِك) دئ او هم (خالق)، هم ټولواك دئ او هم پيدا کوونکی، آسمان او زمکه د ده داسې مُلك چې په خپله ئې پيدا کړی. دا د آسمان اوه گوني پوړونه ئې پيدا کړي، او چارې ئې په خپله د ده په واك کې دي.

ب: داسې گمان مه کوئ چې د زمکې او آسمانونو له پيدا کولو او په عالم کې د سننو او ضوابطو له وضع کولو وروسته ئې هر څه خپلې مخې ته پرېښي، اوس هر څه د همدې طبيعي سننو مطابق ترسره کېږي او الله تعالی هيڅ تصرف په کې نه کوي، نه؛ بلکې ستاسو باور بايد دا وي چې الله تعالی هم پيداکوونکی دئ او هم واکمن او ټولواك، د الله پر واکمنی ستاسو باور بايد د دې باور مکمِل او بشپړوونکی وي چې الله تعالی خالق دئ، بايد په دې باور وئ چې څه الله تعالی پيدا کړي واگې ئې هم د ده په اختيار کې دي.

ج: قرآن کله د زمکې برنۍ فضاء د آسمان په نامه يادوي او کله آسمان د ټول کائنات د چت او سقف په توګه يادوي، يعنې آسمان هم د زمکې مربوط مدارونه او هم هغه اوه ګونې طبقات دي چې دا ټول کائنات ئې احاطه کړي. له وروستي آيت په صراحت سره معلومېږي چې دلته له اوو آسمانونو مراد هغه اوه طبقې دي چې يو لاندينی او زمکې ته تر ټولو نږدې ئې ټول سماوي اجرام په خپلې غېږې کې نيولې، او نور شپږ ئې تر دې بر او يو د بل د پاسه، خو قرآن فرمايي چې ټول سره ورته دي، او په خپلو کې ئې توپير او تفاوت نشته.

دا خبره د ډېر دقت او تأني وړ ده چې قرآن وايي: د عالم ټول مخلوقات د آسمانونو په شمول ورته والی لري، او په هيڅ ځای کې ئې توپير او چاود نه شې موندلی!!

ساينسي تحقيقاتو ښودلې چې زموږ له زمکې تر ټولو لرې ستوری او تر ټولو لرې ستور ليکی، په خپل جوړښت او د هغو ضوابطو له مخې چې پرې حکومت کوي، زموږ زمکې او ستور ليکي ته ورته دي، او دا د قرآن يو بل علمي اعجاز دئ، د قرآن له نزول څوارلس پېړۍ وروسته انسان په دې پوه شو چې د کائنات په هرې برخې کې د عالم په ټولو مخلوقاتو کې د توپير او تفاوت په ځای يووالی او مطابقت شته، قرآن وايي چې الله تعالی اوه زمکې او اوه آسمانونه پيدا کړي، نن د علمي ژورو تحقيقاتو په ترڅ کې انسان ته معلومه شوې چې زمکه اوه طبقې لري، او د زمکې په سر د زمکې مربوطه فضاء هم اوه طبقې ده. انسانانو ته دا هم جوته شوې چې د اتم د مدارونو اعظمي شمېر هم اوه دئ، له دې معلومېږي چې دا کائنات او مربوط ستوري او ستور ليکي (کهکشانونه) ئې يوه داسې مجموعه ده چې اوه آسمانونه ورباندې راتاو دي. خو دا چې آيا ممکن ده انسان د خپلو څېړنو په نتيجه کې يو وخت په دې حقيقت هم پوه شي چې دا پراخ عالم يوه داسې مجموعه ده چې اوو آسمانونو احاطه کړې؟ بايد ووايو چې لاتراوسه د دې حقيقت له درك ډېر ډېر لرې دئ.

د درېيم آيت د دې شطر (ما ترى في خلق الرحمن من تفاوت...) په اړه څو تعبيرونه مومو:

لومړی: د الله تعالی په مخلوقاتو کې نه (تفاوت: توپير) موندی شو او نه (فطور: چاود او ترخ)، په مخلوقاتو کې تفاوت نه شو موندی يعنې داسې څه نه شو ليدی چې وښيي دا د کوم بېل لاس دئ، پيدا کوونکی ئې بېل دئ، د پيدايښت ماده ئې بېله ده، له نورو په خپل جوړښت کې ژور بېلوالی لري، او فطور يعنې تشه، خلاء، نقص او کمی، يعنې دا چې په عالم کې کوم تش ځای، کوم کمی، د يوه داسې ضروري شي نشتوالی چې د نقص باعث شوی، که هرڅومره په دې پراخ او بې انتهاء عالم کې د کوم عيب او نقص د موندلو لپاره لټه وکړو، هرې خوا ته سترګې وغړوو، د دې تکل وکړو چې کوم (تفاوت) او (فطور) ومومو، خپلې سترګې دومره يوې خوا بلې خوا ته وغړوو چې ستړې او ستومانه بېرته راوګرځي، هيڅکله به نه کوم تفاوت وموندی شي او نه فطور، خپل مراد ته وبه نه رسېږي او لټه به ئې بې حاصله وي.

دا آيت ښيي چې زموږ کائنات يوه داسې متحده مجموعه ده چې ټول اجزاء ئې يو له بل سره دقيقه رابطه لري، د يوه شته والی د بل د بقاء سبب دئ، هيڅ بېهوده او بې هدفه شئ په دې پراخ عالم کې نه موندل کېږي، هر څه سم او دقيق پيدا شوي، د هر څه موجوديت يوه خلأ او تشه ډکوي، او يوه ضرورت ته ځواب وايي، او نشتوالی ئې د يوې تشې او خلأ سبب

کېږي، هيڅ داسي څه نه شي موندلی چي وښيي پيدايښت ئې د بېل لاس او د بېلي منصوبې نتيجه او وي، او داسي پيدا شوی وي چي د عالم له نورو توکو سره توپير ولري. د دې ستري او مهمي ادعاء په اهميت او پراخو ابعادو ئې هغه وخت ښه پوهېدی شو چي د مخلوقاتو د پيدايښت اصل ته ځير شو، له دې ظاهري توپيرونو لږ مخکي ولاړ شو، د هر څه د جوړښت بنسټ او بنياد ته پام وکړو، نن د طبيعي علومو پوهانو ته معلومه شوې چي د عالم دا بېل بېل او رنګ رنګ توکي يوازي په ظاهر کي يو له بله توپير لري، په اصل کي ټول له يوه شي پيدا شوي، که د ماليکولونو او د هغوی د ترکيب په حد کي توپير لري، د اتم او له اتم نه مخکي حد کي کاملاً سره ورته دي، په حقيقت کي يو شئ، د يوې منصوبې له مخي، په مختلفو شکلونو کي جوړ شوی.

دوهم- ځينو نورو مفسرينو (تفاوت) د تضاد او عيب په معنی اخيستی او دا آيت داسي ترجمه کوي: د الله تعالی په مخلوقاتو کي تضاد او عيب نه شې موندلی. په دې تعبير کي څو اشکالونه شته:

۱- د تفاوت لفظ په اصل کي نه د تضاد په معنی دئ او نه د عيب په معنی.

۲- که د دغه تعبير له مخي ووايو چي په مخلوقاتو کي توپير او تفاوت نشته، دا تعبير له واقع سره سمون نه خوري، عملاً توپيرونه تر سترګو کېږي، او که ووايو چي د الله تعالی په مخلوقاتو کي تضاد او عيب نشته دا يو ګونګ تعبير دئ، په پيدايښت کي د تضاد نشتوالی واضح او روښانه مفهوم نه لري، پر دې برسېره موږ د الله تعالی مخلوقات ګورو نه د دوی پيدايښت، موږ خو دا ګورو چي دانه د زمکي له زړه د بوټي په څېر راوټوکېږي، او نيالګی تري جوړ شي، خو زموږ سترګي دا توان نه لري چي د بوټي د راټوکېدو او له خاوري د نيالګي د جوړېدو څرنګوالی په خپله وګوري!!

د همدې لپاره د دې آيت دقيق تعبير هماغه لومړنی تعبير دئ، په دې معنی چي د الله تعالی په مخلوقاتو کي له دې پلوه توپير او تفاوت نه شې موندلی چي يو ئې د يوه پيدا کوونکي د لاس او بل ئې د بېل پيدا کوونکي د لاس زېږنده او وومې، داسي نه ده چي د دوی په پيدايښت کي بېلابېلي منصوبې کارول شوې وي.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلْنَٰهَا رُجُومًا لِّلشَّيَٰطِينِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَآ أُلْقُوا۟ فِيهَا سَمِعُوا۟ لَهَا شَهِيقًا وَهِىَ تَفُورُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ ٱلْغَيْظِ ۖ كُلَّمَآ أُلْقِىَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا۟ بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا

مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَيۡءٍ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ كَبِيرٖ ۝٩ وَقَالُواْ لَوۡ كُنَّا نَسۡمَعُ أَوۡ نَعۡقِلُ مَا كُنَّا فِيٓ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝١٠ فَٱعۡتَرَفُواْ بِذَنۢبِهِمۡ فَسُحۡقٗا لِّأَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ

٥- او بې شکه چې آسمان د دې نږۍ مو ښایسته کړلو په روڼو څراغونو او کړل مو (وسیله) د شیطانانو د رټلو، او دوی ته مو تیار کړلو د سرو لمبو عذاب. ٦- او هغوی ته چې کافر شول په خپل رب، عذاب د جهنم دئ او دا ورگرځېدا څومره بدمرغه! ٧- چې کله په کې گوزار شي، له هغه به غضبناکه چیغه واوري او هغه به شور او ځوږ کړي. ٨- نږدې به وي چې وچوي له غیظه، چې کله کوم لښکر په کې گوزار شي، ساتونکي به ئې پوښتي: ستاسو خوا ته کوم نذیر نه وو راغلی؟! ٩- وایي به چې هو! یو نذیر خو وو راغلی، خو موږ هغه تکذیب کړ او دا مو وویل چې نه الله څه نازل کړي، او نه تاسو یئ له ستري گمراهۍ پرته بل څه کي. ١٠- او وایي به: که غوږ مو وی نیولی او تعقل مو وی کړی، په ټولگي د دوزخیانو کي به نه وو. ١١- نو په خپلو گناهونو به اقرار شي، نو نفرین د دوزخیانو دې ټولگي ته.

٥- د دې مبارك آیت څو مهم مطالب د توجه وړ دي:

الف: تر ټولو نږدې آسمان، موږ او زموږ زمکي ته تر ټولو نږدې آسمان، هغه دئ چې دا ټول تر سترگو کېدونکي ستوري ئې په خپلي غېږ کي نیولي، دا آیت ښیي چې دا ټول سماوي اجرام، چې د شپې په تیاره کي د ځلاندو څراغونو په څېر ځلیږي، دا ټول د دنیا د آسمان په غېږ کي راغونډ شوي، نور آسمانونه تر دې بر دي او یو تر بل پور ته!! دا آیت د مالك الملك رب د پراخ ملك عظمت او وسعت ښه توضیح کوي. که دا په ملیاردونو ستور لیکي، چې هر یو ئې په ملیاردونو شمسي منظومې لري، او هر یو ئې دومره پراخ دئ چې له یوې ژۍ ئې تر بلي پوري د ملیاردونو نوري کلونو واټن دئ، دا ټول تر لومړي آسمان رالاندي دي، او نور آسمانونه تر دې بر او یو پر بل راتاو دي، د کائنات د پراخولي او عظمت د بیان لپاره تر دې غوره او دقیق بیان او الفاظ نه شو موندلی.

ب: دا ستوري چې په شپه کي راڅرگند شي او داسي بریښي لکه د لوړ چت ځلېدونکي قندیلونه، دا نه یوازي زموږ آسمان ته ابهت او عظمت ورکوي او د ښایست او ښکلا گاڼه ئې ده، او یو هدف ترې همدا ښکلا او ښایست ورکول دي، بلکي پر دې سر بېره له یوې خوا د حقپالو او حقیقت لټوونکو لپاره د هدایت روښانه مشعلونه دي او خپل لیدونکي د الله تعالی لوري ته هدایت کوي، له بلي خوا د شیطانانو د رټلو او شړلو وسیله ده، او دا په دوه معنی وو:

لومړی: هغه انتباه چې دا ځلانده او بې شمېره ستوري ئې لیدونکي ته ورکوي، د رب

العالمين په اړه د ټولو شيطاني القاءاتو او وسوسو د دفع او طرد سبب کيږي، هغه باشعور او عقلمن انسان چې د دغو ځلاندو ستورو په ليدو سره ئې حقيقت موندلی، ځلاندو ستورو د الله تعالی په لوري هدايت کړی، د شياطينو له هجوم د دغو ستورو په مرسته خوندي شوی، او د هدايت دغو روښانه څراغونو د ده له مخې هغه شياطين شړلي چې د لاري په اوږدو کې يوه او بل اړخ ته په کمين کې ناست ول.

دوهم: کاهنانو به د خلکو د غولولو لپاره ويل: موږ ته د غيب له عالمه د پيريانو په لاس اطلاعات رارسي، دا پيريان کولی شي د آسمان تر کنارو ځان ورسوي، د ملائکو خبري واوري، د راتلونکې زمانې له پيښنو خبر شي، او موږ ته هغه څه ووايي چې د ملائکو ترمنځ پرې خبري کيږي، د دوی په مرسته موږ له غيبه خبريږو او په دې توانيږو چې تاسو ته ووايو: څنګه راتلونکې درته انتظار کوي؟ له کوم حالت سره به په نږدې راتلونکې کې مخامخ شئ؟ په دې ترتيب به ئې د غيب ويلو دکان پرانيستو، ساده او کمعقله خلك به ئې په دام کې واچول، په څو دروغجنو خبرو به ئې وغولول، او شکراني به ئې ترلاسه کړې!! قرآن د دې لپاره چې د دغو ټګمارو غيب ويونکو دکانونه وتړي، او د دې خبيثې ونې جرړې غوڅې کړي، وئې فرمايل: دغو ځلاندو ستورو آسمان ته د شيطانانو د تلو لار بنده کړې، نه پريږدي چې بر لاړ شي، د آسمان له اسرارو خبر شي، او راشي په زمکې کې خپل دوستان او ملګري خبر کړي.

د لومړی توجيه له مخې د دې آيت په پای کې له (عذاب السعير) د دوزخ عذاب مراد دئ، خو د دوهمې توجيه له مخې د شهاب ثاقب لمبې مراد دي چې شيطانان پرې رټل کيږي.

که څه هم په قرآن کې داسې آيتونه شته چې د دوهم تعبير په معنی دي، او دا مطلب افاده کوي چې شيطانان د شهاب ثاقب په ذريعه رټل کيږي، او دې ته نه پريښودل کيږي چې آسمان ته ورنږدې شي، خو د دې لپاره چې د آيت په سر کې د ستورو لپاره مصابيح: څراغونو لفظ کارول شوی او ښيي چې دا ستوري د ځينو ليدونکو لپاره د لاري مشعل او څراغ په څېر دي، دوی ته په تياره کې لار ښيي، نو دلته له (رجوماً للشياطين) هم بايد دې ته ورته مطلب مراد وي، او د شيطاني القاءاتو او وسوسو د دفع او طرد مطلب افاده کړي.

٦-٧: هغه چې په الله تعالی ايمان نه راوړي، او د عالم په پراخې غېږ کې دا بې شمېره نښې د دوی له هدايت او لارښوونې عاجز کيږي، د لرګيو او خسو په څېر د سوزولو وړ دي، د دوی لپاره مناسب ځای جهنم دئ، نه يوازې دا چې جهنم ورسره ښايي بلکې جهنم به هم پر دوی غصه وي، په خپلو غضبناکو چيغو او هيبتناکو لمبو سره به د دوی استقبال کوي.

٨- جهنم به په داسې غضبناك حالت کې دوی په خپلو لمبو کې منې چې له ډېر قهر او غصې به نږدې وي وچوي، د جهنم پهره داران او ساتونکي به هم له هري دوزخي ډلې چې يوه په بلې پسې به ورځي، په حيرت سره پوښتنه کوي: آيا کوم نذير نه وو درغلی؟ چا د کفر له دې بدي پايلې نه وئ خبر کړي؟

٩-١١: دوزخيان به په خپلې ګناه اعتراف کوي او د ساتونکو فرشتو په ځواب کې به وايي:

الف: هو؛ نذير او خبرداری راکوونکی راغلی وو.

ب: خو موږ عمداً او قصداً تکذيب کړ.

ج: ورته ومو ویل: الله نه کوم پیغمبر رالېږلی، نه وحي، نه لارښود او لارښوونه.
د: تاسو دروغ وایئ، لار مو ورکه کړې، غلط شوي یئ چي زموږ په وضعیت اعتراض کوئ او پایله ئې خطرناکه ګڼئ.
هـ: که موږ د دغو زړه سواندو بلونکو او دعوتګرانو خبري اورېدلې وی، خپل عقل مو کارولی وی، او د هدایت د مصابیحو په رڼا کي مو د حقیقت د موندلو تکل کړی وی، نو اوس به د دوزخیانو په ډله کي نه وو.
د دوزخیانو دا اعتراف چي موږ خپل عقل نه وو کارولی، په ډېر وضاحت سره ښیي چي په مخکنیو آیتونو کي هرو مرو داسي څه ته اشاره شوې چي عقل هڅوي او د حقیقت په لوري د عقل لارښوونه کوي، د آسمان دا مصابیح، دا لارښود ځلانده ستوري همغه څه دي چي دوزخیانو ورته اعتناء نه وه کړې، په تعقل سره ئې د هغوی په اړه غور نه وو کړی، نن او د دوزخ له لیدو وروسته اعتراف کوي چي که پرون مو دا تعقل کړی وی نو له دې حالت سره به نه مخامخ کېدو.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخۡشَوۡنَ رَبَّهُم بِٱلۡغَيۡبِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٞ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّواْ قَوۡلَكُمۡ أَوِ
ٱجۡهَرُواْ بِهِۦٓۖ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعۡلَمُ مَنۡ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ
ٱلۡخَبِيرُ ﴿١٤﴾

١٢- بې شکه، هغه خلك چي وېرېږي له خپل رب په پټه، بخښنه به وي دوی ته او ستر اجر. ١٣- که وینا مو یا کړئ پټه یا څرګنده، بې شکه هغه پوه دئ د سینو په تولو شته وو. ١٤- آیا چا چي (مخلوقات دي) پیدا کړي، نه به (پرې) پوهېږي؟! حال دا چي دی لطیف دئ؛ ښه باخبر.

١٢- د دې آیت لپاره دوه تفسیرونه مومو:
الف: هغه چي له خپل رب وېرېږي، په داسي حال کي چي هغه ئې نه دئ لیدلی، دوی د بخښني او ستر اجر مستحق دي.
ب: چا چي د نورو له نظره پټ او په غیاب کي له الله تعالی د وېري په سبب له ګناهونو ډډه کوله، د بخښني او ستر اجر وړ دئ.
دې ته په پام سره چي په مخکني آیت کي د دوزخیانو دا اعتراف راغلی چي وایي: موږ په دنیا کي تعقل ونه کړ، نو ځکه نن د دوزخیانو په ډله کي یو، باید په دې آیت کي هغو کسانو ته اشاره شوې وي چي د مخکني ډلي برعکس ئې خپل عقل کارولی او خپل رب ئې پېژندلی، که څه هم دوی الله تعالی په خپلو سترګو نه وو لیدلی، خو په خپل عقل سره ئې په عالم کي د خورو نښو په رڼا کي حقیقت موندلی او پر الله تعالی ئې ایمان راوړی، او د الله له وېري ئې له ګناهونو ځان ساتلی. په دې دلیل لومړی تفسیر دقیق او غوره دئ.

۱۳- الله تعالی غائب مه ګڼئ، نه تاسو له ده غائب يئ او نه هغه له تاسو، تل له تاسو سره دئ، په هر ځای کي له تاسو سره دئ، ستاسو پټي او ښکاره خبري اوري، ستاسو د سينو له اسرارو خبر دئ، هغه داسي واکمن دئ چي په خپل پراخ ملك کي ئي هيڅ څه له نظره پټ نه دي.

۱٤- مګر کېدی شي د انسان عقل دا خبره ومني چي (خالق) دي د خپل (مخلوق) له اسرارو خبر نه وي؟! دا خبره له عقل سره سمون نه خوري چي (پيدا کوونکی) د خپلو (پيدا کړو شيانو) له حقيقت بې خبر وي!! چا چي ته پيدا کړی يې، او ستا ټول استعدادونه، ځواکونه، مشاعر او عواطف د ده عطيه او وديعه ده، هغه به خو ستا د سينې له اسرارو خبر وي او ستا د سوکه او جګ غږ وينا به اوري.

دا خبره هم د انسان له عقل سره اړخ نه لګوي چي (پيدا کوونکی) دي خپل (پيدا کړي شيان) مهمل پرېږدي او له پيداکولو وروسته دي هيڅ اعتناء ورته ونکړي، مګر کېدی شي څوك کوم څه جوړ کړي خو بيا ئي ساتنه او څارنه ونکړي؟

الله تعالی نه يوازي پيدا کوونکی او خالق دئ او ځکه به نو د خپلو مخلوقاتو له اسرارو خبر وي، بلکي هغه (لطيف) او (خبير) هم دئ، له دقيقو اسرارو خبر دئ، نه ماضي تري پټ دئ او نه مستقبل، د هغه چا په څېر نه دئ چي حجابونه، پردې او دېوالونه ئي د نفوذ، تېرېدو او ليدو مخه نيسي، او د پردو تر شا اسرارو باندي پوهېدا ورته ګرانه کوي. په اسرارو د پوهېدو په ارتباط د لطيف صفت يادول څه معنی لري، په دې پوهېدل لږ دقت غواړي، موږ په مخلوقاتو کي دوه حالته ګورو: (لطافت) او (کثافت)، يو د بل مقابل کي، لطيف توکي داسي مومو چي د کثيف توکيو په نسبت د زمان او مکان له قيده نسبتاً آزاد وي او له پردو او حجابونو تېرېدا ورته نسبتاً آسانه وي، نور او حرارت ئي کولی شي په سرعت له شيشې تېر شي خو هوا نه شي تېرېدی، اوبه د بخار په حالت کي کولی شي له ډېر واړه سوري تېري شي، خو کله چي د مايع او انجماد په حالت کي وي نو تېرېدل ورته ګران شي، هر څومره چي د طبيعت توکي او اشياء د تکاثف او تراکم له حالته د لطافت حالت ته تغيير مومي، له حجابونو او پردو نفوذ ورته تر مخکي آسانه شي، ساينس وايي چي کله ماده په انرژي بدله شي لايتناهي شي، د مکان او زمان له قيده آزاده شي او د هر ځای شي، او هيڅ څه ئي مخي ته نه شي خنډ کېدی.

د دې آيت لپاره يوه بله ترجمه هم شوې او هغه دا چي: آيا هغه څه به نه پېژني چي پيدا کړي ئې دي؟ که څه هم دا ژباړه له مخکنۍ د مفهوم او مقصد له مخي څه خاص توپير نه لري خو په دې کي (من) د (ما) په معنی اخيستل شوی او (من خلق) د دې په ځای چي داسي ترجمه شي: (هغه ذات چي پيدا کړي ئې دي)، داسي ترجمه شوی (هغه څه چي پيدا ئې کړل)، حال دا چي په مخکنۍ ترجمه کي (من) او (ما) په خپله اصلي معنی کي نيول شوي.

ګمان مه کوئ چي دلته په هر څه د الله تعالی علم او په ټولو پټو او ښکاره خبرو پوهېدا، او د الله تعالی د لطيف او خبير صفات يوازي د دې لپاره ذکر شوي چي مخاطب ته ووايي: ته د الله تعالی تر دقيق او دائمي مراقبت او څارني لاندي يې، هيڅ پټ او ښکاره عمل دي تري پټ نه دئ، له هر څه دي دقيقاً خبر دئ، او سزا به ئي درکوي، بلکي پر دې سربېره يو بل اساسي او مهم مطلب بيانول تري مراد دئ او هغه دا چي مخاطب په دې پوه کړي چي ته تل د خپل

رحمان او مهربان رب د لطف او مرحمت تر نظر لاندې يې، مهمل دې نه پرېږدي، او يوه شېبه دې له خپلې پام لرنې، رعايت او توجه نه محروموي. ستا د زړه خبرې، ټيټ او لوړ غږ دې اوري، ستا له اړتياوو خبر دئ، ستا د زړه غوښتنو ته ځواب وايي، او ستا اړتياوې پوره کوي، تل د ده د لطف او رعايت تر وزر لاندې يې. له وروستيو آيتونو په صراحت سره معلومېږي چې دلته همدا مطلب مخاطب ته تفهيمول او د همدې باور القاء مراد ده.

هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ ذَلُولاً فَٱمْشُواْ فِى مَنَاكِبِهَا وَكُلُواْ مِن رِّزْقِهِۦ ۖ وَإِلَيْهِ ٱلنُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَأَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ ٱلْأَرْضَ فَإِذَا هِىَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾

١٥- دى خو هغه ذات دئ چې دا زمکه ئې کړه تاسو ته تابع، نو په اوږو ئې وګرځئ او د ده له روزۍ وخورئ، او بياپاڅون (له ګور) د ده په لور دئ.١٦- آيا خوندي يئ له هغه چې آسمان کې دئ، له دې چې په زمکې کې مو ښخ کړي چې ناڅاپه به بيا خوځي؟ ١٧- آيا خوندي يئ له هغه چې آسمان کې دئ، له دې چې تيږې ورونکې يوه سيلۍ درباندې راولي، هله به بيا پوه شئ چې څنګه دئ انذار مې؟ ١٨- او بې شکه چې تر دوی مخکنيو هم انکار وکړ، نو (وګوره چې) څنګه وو انکار مې؟

١٥- هغه ذات چې دا زمکه ئې ستاسو خدمت کې ګمارلې، درته رام، منقاد او مسخر شوې، داسې چې پر اوږو ئې ګرځئ، او هغه ذات چې دا زمکه ئې ستاسو د رزق او روزۍ د تأمين وسيله ګرځولې، هماغه ستاسو لطيف او خبير پالونکی رب دئ، هماغه چې ستاسو اړتياوو ته ځواب وايي او خپل دائمي رعايت او عنايت ئې ستاسو په حال شامل کړی.

د آيت د وروستي شطر (و اليه النشور) په اړه د درنو مفسرينو تر منځ دوه رأيي مومو:

الف: په پای کې به له خپلو قبرونو راوځئ او د الله تعالی په لوري به درومئ.

ب: په زمکې کې نشور الله تعالی ته راجع کېږي، يعني هر څه چې د زمکې پر سر ګورئ چې راژوندي شي، او په زمکه خواره او منتشر شي، که دا دانه او مېوه ده، که بوټي او ونې دي، او که حيوان او انسان دئ، ټول الله تعالی پيدا کړي، هر نشور د الله تعالی له لوري دئ.

که په ټول اړوند کلام کې د دې شطر موقعيت او له مخکې وروسته سره ئې ارتباط ته ځير شو، ډېر ژر په دې پوهېدی شو چې دوهمه توجيه هم دقيق ده او هم له ټول کلام سره سمون خوري، هيڅ داسې دليل نشته چې په دې آيت کې نشور د مجدد بعثت په معنی ونيسو، مخصوصاً چې ګورو قرآن ډېر ځله د ژوندون او خوځښت په معنی کارولی، لکه چې فرمايي:
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاساً وَالنَّوْمَ سُبَاتاً وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُوراً *

الفرقان: ٤٧
او دى هماغه ذات دئ چې شپه ئې درته پوښاك، خوب ئې دمه، او ورځ ئې د پاڅون او خوځښت مهال ګرځولې.
په دې تعبير د (١٥) آيت معنى داسې كيږي: هغه ذات چې زمكه ئې درته مسخر كړې، داسې چې تاسو ئې پر اوږو ګرځئ، هغه چې تاسو ته له زمكې روزي دركوي، هماغه ستاسو لطيف او خبير پالونكى رب دئ چې ستاسو او د زمكې پر سر د هر څه نشور ده ته راجع كيږي.
١٦- په دې مبارك آيت كې چې د قرآن يو بل علمي اعجاز زموږ مخې ته ايښودل شوى: څو اساسي مطالبو ته اشاره شوې:
الف: مګر ګمان كوئ دا آواره زمكه چې تاسو ته ئې پر خپلو اوږو ځاى دركړى، او ستاسو د رزق او روزي د تأمين وسيله ده، همداسې به د تل لپاره ستاسو په خدمت كې وي او دا اوسنى حالت ئې تلپاتې، مستمر او ثابت دئ او هيڅكله به تغيير په كې نه راځي؟ مګر له دې هيڅ ويره نه لرئ چې د عالم ټولواك رب له بره دا فرمان صادر كړي چې د زمكې دا آرام او ډاډمن حالت بدل كړي، داسې چې نه نور ستاسو په خدمت كې وي، نه تاسو پر خپلو اوږو يوسي، او نه رزق او روزي دركړي، بلكې برعكس ستاسو په هديرې بدله شي، تاسو تر خاورو لاندې كړي، سخته خوځېدا او لړزېدا ئې په خپلو سترګو وګورئ؟!! څه شي ډاډه كړي يئ؟ څه شي د داسې حالت له راتلو مطمئن كړي يئ؟ د دې كاذب ډاډ او اطمئنان لپاره څه دليل لرئ؟
ب: په دې آيت كې خسف: د زمكې كښېناستل او ننوتل له (لړزېدا او خوځېدا) سره يو ځاى ذكر شوى، د بيان اسلوب داسې دئ چې ښيي كه د زمكې كومې برخې كې خسف رامنځته شي نو لړزېدا به ورپسې وي، او دا هماغه خبره ده چې ساينس ئې نن د زمكې د زلزلو د لاملونو په اړه كوي.
علمي تحقيقات ښيي چې د زلزلې يو اساسي سبب خسف دئ، وايي چې د زمكې منځنۍ برخه، د سختې تودوخې له كبله د خوټېدو په حالت كې ده او هر څه ئې ويلې او ذوب شوي دي، دا توده او ويلې برخه په كلك پوټكي چې كلكې ډبرې ته ورته دئ، احاطه شوې، د زمكې پورتنۍ خاورينه برخه د همدې ډبرين پوټكي په ذريعه له منځنۍ برخې بېله شوې، كله چې دا ډبرين پوټكى د زمكې په كومې برخې كې، د برنې يا داخلي فشار او د نورو عواملو په نتيجه كې مات شي، او د زمكې هماغه برخه د مذاب او ويلې موادو د پاسه واقع شي، هلته زلزلې پيل شي.
كوم مطلب چې په دې آيت كې د خسف او زلزلې په اړه ويل شوى، يوازې په تېرې پېړۍ كې او له ژورو څېړنو او تحقيقاتو وروسته انسان ته معلوم شو.
١٧- آيا داسې ګمان كوئ چې د زمكې بادونه به تل همداسې نرم نرم او ملايم وي، تاسو ته په زړه پوري، هيڅكله به ستاسو د انتظار او زعم خلاف تبديلې په كې نه راځي؟ دا مو په خيال كې نه ګرځي چې د زمكې او آسمانونو مالك رب د دې نرم او ملايم باد په ځاى داسې تونده سيلۍ درباندې راولېږي چې هر څه رانسكور كړي او تيږې درباندې ووروي او لوى لوى

ښاروونه مو د شګو تر غونډيو لاندې ښخ کړي؟! د دې خاطئ او غلطي انګېرنې لپاره څه دليل لرئ؟ څه شي ډاډه کړي يئ چې د زمکې او آسمانونو ټولواک رب به هيڅکله داسې پرېکړه نه کوي؟
په ١٥، ١٦او ١٧ آيتونو کې دوه مطالب مزيد دقت غواړي:

الف: دا آيتونه د زمکې د تسخير څرنګوالی مزيد توضيح کوي، په ١٤ آيت کې دا مطلب په اختصار سره راغلی خو دلته ئې لازيات وضاحت شوی، چې خلاصه ئې داسې ده: الله تعالی دا زمکه تاسو ته رام او مسخره کړې، داسې چې ستاسو ګامونه په خپلو اوږو قبلوي، نه په کې خوځېدا او لړزېدا چې ستاسو د وېرې او اضطراب باعث شي او نه خسف چې تاسو تر خاورو لاندې ښخ کړي او نه تونده سيلی چې تېږې درباندې وورويي، بادونه ئې ملايم او روح پالونکي، خوځښت ئې داسې چې تاسو ئې احساسولی هم نه شئ، جاذبه ئې دومره چې تاسو ئې فشار نه شئ درک کولی، هوا ئې معتدله او په زړه پوري، نه ډېره ګرمه او توده چې ژوند مو له ګواښ سره مخامخ کړي او نه دومره سړه چې تحمل ئې درته ګران وي، سطح ئې نرمه، د استفادې وړ او کر کښت ته تياره، نه د ډبرې په څېر کلکه او نه د شګې او ختې په څېر چې خوځښت په کې ګران وي.

ب: ځينو درنو مفسرينو د(من في السماء) په ترکيب کې، د (من) کلمه الله تعالی ته راجع کوي او ځيني نور ئې ملائکو ته، لومړۍ ډله په دې عقېدې ده چې (من) د دې لپاره الله تعالی ته راجع ده چې د زمکې د خسف کېدو او د توندو سيليو امر الله تعالی صادروي نه فرشتې، دوهمه ډله په دې باور ده چې (من) په دې دليل فرشتو ته راجع دئ چې دوی د الهي فرامينو د اجراء دنده ترسره کوي، دوهمه ډله دا خبره د دې لپاره کوي چې وايي الله تعالی له (مکان) بې نياز دئ، که د لومړۍ ډلې توجيه صحيح وګڼو او (من) د الله تعالی په معنی واخلو نو په دې سره الله تعالی ته محدود مکان ثابتوو او آسمان ئې مکان ګڼو!! حال دا چې آسمان د الله تعالی مخلوق دئ، محدود دئ، او د الله تعالی مکان نه شي کېدی!!

د دې ډلې استدلال په ظاهر کې سم برېښي، خو په ډېرو دلائلو ضعيف دئ:

لومړی: دې ته ورته آيتونه په قرآن کې ډېر زيات راغلي چې د دې ډلې توجيه ئې له توضيح او تشريح عاجزه ده، هغه آيتونه چې داسې مطالب په کې راغلي لکه (ثم استوی علی العرش، وهو معکم اين ماکنتم، ما من نجوی ثلاثة الا هو رابعهم و لاخمسة الا هو سادسهم، و نحن اقرب اليه منکم ولکن لاتبصرون...) او امثال ئې، ټول ١٥ او ١٦ آيتونو ته ورته دي، که الله تعالی په استوی علی العرش، معيت او قرب سره په کوم خاص مکان پوري نه محدودېږي، او په دې ډول آيتونو کې راغلي ضماير له الله تعالی پرته بل چا ته نه راجع کوو، نو دا دليل د منلو وړ نه دئ چې که دلته (من) د الله تعالی په معنی واخلو نو په دې سره الله تعالی ته محدود مکان ثابتوو او آسمان ئې مکان ګڼو!!

دوهم: په دې آيتونو کې د بحث موضوع د الله تعالی لپاره د مکان د اثبات يا عدم اثبات موضوع نه ده، بلکې د دې غلطې انګېرنې تصحيح ئې د بحث موضوع ده چې ځيني د زمکې موجود وضعيت تلپاته ګڼي او ګمان کوي چې د زمکې اوسنی وضعيت او بدلونونه ئې طبيعي، ثابت او دائمي دي، تل به انسان ته مسخر او د ده په خدمت کې وي او هيڅکله به د انسان د خوښې خلاف تبديلې په کې نه راځي!! د دې آيتونو په ترڅ کې دې خلکو ته ويل شوي چې آيا

د دې عالم هغه ټولواك مو هېر کړی چې هر څه ئې د ده د واکمنی تر عرش لاندې دي، آيا له دې نه وېرېږئ چې له بره د زمکې د خسف او د توندو سيليو د راليږلو پرېکړه وکړي، په زمکه کې مو ښخ کړي او د شګو تر غونديو لاندې مو دفن کړي!!؟

درېيم: مخکنې او وروستې آيتونه په څرګنده توګه ښيي چې په دغو دواړو آيتونو کې ضمير الله تعالی ته راجع دئ نه فرشتو ته.

د آيت له دې فقرې (فستعلمون کيف نذير: ژر به پوه شئ چې زما انذار او خبرداری ورکول څنګه دئ؟) معلومېږي چې دا انذار به ډېر ژر تحقق مومي، او په نږدې راتلونکې کې او تر قيامته مخکې به د زلزلو او توندو سيليو شاهد وو، ښايي دا آيت د هغو احاديثو منشأ وي چې له قيامت نه مخکې د خسف، زلزلو او سيليو خبر ورکوي.

۱۸- که د عالم د مشهود کتاب نښې او آيتونه ستاسو د لارښوونې لپاره کافي نه وي، او ستاسو کمزوری عقل د هغو اشارو له درك او پوهېدو عاجز دئ چې دا آيتونه او نښې ئې په جګ غږ اعلانوي، نو تاريخ ته رجوع وکړئ او د هغو امتونو بد برخليك مطالعه کړئ چې دا حقائق ئې دروغ ګڼلي، وګورئ چې له کومو خطرناکو پايلو سره مخامخ شول. دوی زما آيتونه تکذيب کړل او زما له عذاب ئې انکار وکړ، او ما د دوی عملونه کرکجن او منکَر وګڼل او له منلو مې انکار وکړ، وګورئ چې زما د انکار پايله او عاقبت څنګه وو ؟!

(نکير) په اصل کې (نکيری) وو، هماغسې لکه (نذير) چې په مخکنې آيت کې (نذيری) وو او نسبتي (ياء) په دواړو کې حذف شوې او د کلمې په پای کې کسره ئې په ځای راغلې، او مراد ئې يا دا دئ چې الله تعالی د دوی عملونه منکَر او کرکجن وګڼل، يا دا چې د دغو عملونو له قبلولو ئې انکار وکړ، او يا دا چې دوی ئې په داسې عذاب اخته کړل چې حالت او څېره ئې کاملاً وربدله کړه او له پېژندو ئې وايستله.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

۱۹- مګر نه ئې دي ليدلي پورته له خپل سر دغه مرغان، چې کله خلاص وزري شي او کله ئې راغونډ کړي، نه ئې ساتي له رحمن خدای پرته بل څوك، بې شکه چې هغه خو نظر ساتی دئ پر هر څه. ۲۰- له رحمن خدای پرته څوك دئ چې مو فوځ وي، ملاتړ مو وکړي؟ کافران فقط (پرېوتي) دي دوکې کې.

۱۹- چا دا مرغان داسې پيدا کړي چې په ډېره آسانی د زمکې له جاذبې ځان آزاد کړي او په فضاء کې والوزي؟ چا د دوی وزرونو ته دا ځواك او توان ورکړی چې د خپلو نازکو نازکو بڼکو په مرسته د دوی د تنې درونډ پېټی تر لرو لرو ځايونو انتقال کړي؟ مګر له رحمان خدای

پرته داسي څوك مومئ چي د مرغانو په پيدايښت كي ئې څه ونډه وي؟ چا مرغانو ته دا ښايسته ښايسته رنګونه وركړي؟ چا دا ښكلي او له نازكو ښكو جوړ شوي وزرونه وركړي؟ چا داسي پيدا كړي چي دوی كولی شي په دغو نازكو وزرو سره تېز او تونډ والوزي او لري لري فاصلې طی كړي؟ په عالم كي دا سنن چا ايښي چي مرغانو ته ئې الوت ممكن كړی؟ آيا له الله تعالی پرته بل څوك په نظر درځي؟

د دې مبارك آيت د وروستی فقرې په اړه دوه ټكي په پام كي ولرئ:

الف: (إنه بكل شیء بصير: او بې شكه چي دی په هر څه بصير دئ) يعني د هر څه مراقبت او څارنه كوي، لكه څنګه چي مرغانو ته په آسمان كي د الوتو توفيق وركوي، حفاظت ئې كوي، د خپل رعايت تر نظر لاندي ئې ساتي، همداراز هرڅه د ده تر رعايت او عنايت لاندي دي.

ب: له دې فقرې معلومېږي چي په ۱۳او ۱٤ آيتونو كي هم له (عليم بذات الصدور) او له (لطيف خبير) مراد دا دئ چي خپل مخاطب ته دا خبره وكړي: ته تل د خپل رحمان او مهربان رب د لطف او مرحمت تر نظر لاندي يې، مهمل دې نه پرېږدي، او يوه شېبه دي له خپلي پاملرني، رعايت او توجه نه محروموي. ستا د زړه خبري، ټيټ او لوړ غږ دي اوري، ستا له اړتياوو خبر دئ، ستا د زړه غوښتنو ته ځواب وايي، او ستا اړتياوي پوره كوي، تل د ده د لطف او رعايت تر وزر لاندي يې.

۲۰- د دې آيت د لومړۍ فقرې په شرح كي د مفسرينو څو رأيي زموږ مخي ته راځي:

الف: هغه څوك دئ چي ستاسو فوځ او لښكر شي او د الله تعالی په مقابل كي مو مرسته وكړی شي؟

ب: دا ستاسو فوځونه او لښكري څه كاره دي چي د الله تعالی په وړاندي به ستاسو مرسته وكولی شي؟

دا دواړه رأيي په دې دليل كمزورې دي چي اولاً د الفاظو دقيقه او اصلي معنی له پامه غورځول شوې او د (من دون الرحمن) استثناء داسي ترجمه شوې: د خدای په مقابل كي، چي قطعاً غير دقيق ژباړه ده. او ثانياً دا تعبير له مخكنيو او وروستنيو آيتونو او د آيت له سياق و سباق سره هيڅ سمون نه خوري.

ج: له الله تعالی پرته بل څوك داسي دئ چي ستاسو لښكر وي او مرسته مو وكړي؟

د دې درېيم تعبير د صحت او سموالي لپاره دا دلائل لرو:

الف: د الفاظو دقيقه او محتاطانه معنی همدا ده.

ب: په ډېر وضاحت سره ګورو چي په مخكنيو او وروستنيو آيتونو كي د بحث موضوع د الله تعالی د رعايت او څارني څرنګوالی بيانول دي، د آيتونو تر منځ يووالی او همغږي دا تقاضا كوي چي په دې آيت كي به هم د همدې موضوع په ارتباط خبره شوې وي، يعني لكه څنګه چي الله تعالی په آسمان كي د الوتونكو مرغانو ساتنه او حفاظت كوي او د الوتو توان او توفيق ئې د الله تعالی له لوري دئ، تاسو هم په خپل هر كار كي، د زمكي پر سر هر خوځښت كي، د رزق او روزي راپيدا كولو هري هڅي كي د الله تعالی د توفيق او مرستي مرهون يئ، له رحمان خدای پرته داسي څوك نه شئ موندلی چي دا توفيق دركړي او د يوه مطيع فوځ په

ځېر مو د کارونو په ترسره کولو کي مرسته وکړي.

ځوك چي دا حقيقت نه مني او انکار کوي، په حقيقت کي دوکه شوی، دا غلط ګمان ئې په زړه او دماغ سيوری غوړولی چي د دوی ځواکونه، استعدادونه او وړتياوي د دوی ذاتي خصوصيات او ځانګړتياوي دي، په خپله ئې ترلاسه کړي، او د الله تعالی له لوري پېرزوينه او عنايت ئې نه ګڼي، او په دې باور نه لري چي د هر کار توفيق ئې د الله تعالی له لوري دئ!! دا غولېدلي کسان دې ته هم متوجه نه دي چي هر سهار ئې ځوك له هغه خوبه راويښوي چي مرګ ته ورته دئ، دا ځوك دئ چي په دې خوب سره ئې ده ته نشاط ورپه برخه کړ، د نورو کارونو لپاره ئې تيار کړی او د پرون ورځي مصرف شوی ځواك او توان ئې ورته جبران کړی؟ دې ته هم پام نه کوي چي د ده د وجود ډېري برخي او ډېر مهم غړي په خپله او د ده له سيطرې او تسلطه آزاد په خپل خپل کار بوخت دي، زړه، دماغ، اعصاب او د وجود سلول سلول ئې د فطري الهي منصوبې مطابق خپل خپل کار کوي، پرته له دې چي له انسان اجازه ترلاسه کړي، انسان هيڅ تسلط پرې نه لري، د خوب او ويښني سويچونه ئې هم په خپل لاس کي نه دي، د دې پرېکړه د انسان له اختيار او واکه بهر د ده دماغ کوي، که د انسان د غړيو هره برخه خپل کار متوقف کړي، نو انسان ئې د بېرته فعالولو توان نه لري او هيڅ داسي ځوك نه شي موندلی چي په دې کار کي ئې مرسته وکولی شي. دې ته مو بايد پام وي چي دلته د لښکر او فوځ په ذکر کولو سره يوه ډېر ظريف ټکي ته اشاره شوې او هغه دا چي: که د الله تعالی مرسته نه وي نو انسان د هغو کارونو د ترسره کولو لپاره هم يوه لوی لښکر ته ضرورت لري چي اوس ئې د الله تعالی په حکم سره د ده د وجود دا ټول غړي ورته کوي!! کوم کار چي د انسان لپاره د ده سترګي هره شېبه کوي، يوه ډېره مجهزه ستوديو چي پرمختللې کامرې او مجرب عکاسان او فيلم جوړوونکي ولري نه شي ورته کولی. د ټول عمر ليدلې صحنې او مناظر ورته ثبتوي، او په حافظه کي ئې ورته ساتي، کومه شېبه چي وغواړي مخي ته ئې فوراً او له څه ځنډ پرته راحاضر کړي، شل دېرش کاله مخکي ئې يوه منظره ليدلې، يوه معمولي اشاره هغه منظره ورپه ياد کړي، هر څه ئې مخي ته راشي، انځور ئې، رنګونه ئې، غږونه ئې، يخه او توده هوا ئې، له دې منظرې چي هغه وخت ده ته کوم احساس راپيدا شوی وو، دا ټول ئې د سترګو په وړاندي مجسم شي، پوهېږې چي که دا کار کوم عکاس درته کولی، نو هغه به څومره امکاناتو، وسائلو او همکارانو ته ضرورت درلود؟!! همدا راز دا ستاسو غوږونه هره ورځ دومره کار درته کوي چي ډېر کسان ئې له کولو عاجز دي، ته په خپل ژوند کي ډېر غږونه اورې، هر يو ئې پېژنې، له بله ئې توپير کولی شې، که يو ځوك لس کاله وروسته په ټيلفون درته زنګ ووهي، د غږ په اورېدو سره ئې پېژنې، که دا کار دي په بل چا کولی، غږونه ئې درته ثبتولی، او د اورېدو په وخت کي ئې درته ويلی چي دا د چا غږ دئ، نو ماته ووايه چي د دې کار لپاره دي څومره کسانو او څومره وسائلو او امکاناتو ته ضرورت وو؟ ستا زړه ټول عمر لګيا وي، خوځېږي، درببېږي او ستا د وجود ټولو برخو ته وينه رسوي، او بل هر غړی دې ته ورته دئ، دا ټول کارونه يو لوی لښکر نه شي درته کولی.

أَمَّنۡ هَٰذَا ٱلَّذِى يَرۡزُقُكُمۡ إِنۡ أَمۡسَكَ رِزۡقَهُۥۚ بَل لَّجُّواْ فِى عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن

يَمۡشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجۡهِهِۦٓ أَهۡدَىٰٓ أَمَّن يَمۡشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٢٢﴾ قُلۡ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَكُمۡ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَۚ قَلِيلٗا مَّا تَشۡكُرُونَ ﴿٢٣﴾

٢١- هغه به څوك وي چي روزي دركړي، كه دى خپله روزي وسپموي؟! بلكي دوى ټينګار كوي، سركښۍ كي او په تېښتي كي (له حق).٢٢- آيا څوك چي پرمخ درومي سم روان دئ، او كه هغه چي په سمه لار نېغ درومي؟ ٢٣- ووايه: دى هماغه ذات دئ چي تاسو ته ئې وده دركړه، او غوږ، سترګي او زړونه ئې درته جوړ كړل، ډېره لږه ده ستاسو مننه!!

٢١- كه رحمان خداى خپله روزي درنه وسپموي، لمر ته امر وكړي چي نور خپله ځلا بنده كړه، مه زمكي ته رڼا وركوه او مه تودوخه، آسمان ته ووايي چي نور نو مه باران وروه او مه واوره، بادونو ته امر وكړي چي نور مه خوځېږئ، او زمكي ته ووايي چي نور نو خپله دانه او مېوه مه راټوكوه، آيا داسي څوك مومئ چي ستاسو مرسته وكړي او روزي دركړي؟! څومره لجوج او سركښ دئ هغه څوك چي له دې حقيقت انكار كوي!! كافران په لجاجت سره د دې حقيقت له منلو سركښي كوي او له حق تښتي.
٢٢- د دې آيت په اړه څو توجيه په تفاسيرو كي مومو:
الف: ځيني په دې باور دي چي په دې آيت كي بې ايمان انسان او لجوج او مغرور كافر له هغه چا سره تشبيه شوى چي پرمخى، په څلورو، يا په سينه پروت درومي، چي نه لار سمه ليدى شي، نه ځان سم سمبالوى شي، نه خنډونه او لوړي ژوري ليدى شي، نه سم او چټك ګام اخيستى شي، خو مؤمنان له هغه چا سره تشبيه شوي چي په آواره، مستقيمه او صفا لار، په سرعت، قدرت او هوښيارى سره ګام اخلي.
ب: ځيني نور وايي چي مراد له (مكباً على وجهه: پر خپل مخ نسكور) دا دئ چي كافر د حيوان په څېر سر ښكته، پرته له دې چي سترګي وغړوي، هر څه ته په غور او دقت سره وګوري، پند او عبرت واخلي، مخكي درومي، لار ترې وركه شي، په هر ګام كي ئې پښه له مانع سره تصادم كوي او پر مخى پرېوځي.
ج: ځيني نور په دې عقېده دي چي مراد ئې د كافرانو دا حالت بيانول دي چي يوازي خپل ځان ته ئې پام وي، له بل هر څه غافل، نو ځكه د سمي لاري له پېژندو عاجز وي.
كه دا آيت په مستقله توګه او له نورو آيتونو سره له ارتباط او تړاو پرته وڅېړل شي نو كولى شو چي مخكنۍ هره توجيه ومنو، خو دا تعبيرات له دې عاجز دي چي د دې آيت ارتباط له مخكنيو او وروستنيو آيتونو سره توضيح كړي، د دې آيت دقيق تفسير دا دئ: ستاسو ټول استعدادونه الله تعالى دركړي، هر يو ئې د خاص كار لپاره، پښې د تګ لپاره، سترګي د ليدو لپاره، غوږونه د اورېدو لپاره، او... دا استعدادونه په هغه صورت كي ستاسو مرسته كولى شي چي په فطري او طبيعي توګه او همغسي چي الله تعالى مقرر كړي ترې كار واخيستى شي، خو كه دا فطري الهي سنن مراعات نه شي، دا غړي د انسان مرسته نه شي كولى، دلته انسان

ته ويل شوي: راشه وګوره چې دغو الهي سننو ته د پام نه کولو په سبب انسان له کوم عاقبت سره مخامخ کيږي!! وګوره چې له الهي سننو د سرغړاوي پايله څنګه ده؟ هغه څوك په پام کي ونيسه چې د پښو په ځای پر مخ پرېوتی درومي، د لوري له پېژندو او د لوړو او ژورو له ليدو عاجز وي، که غوړونه اورېدی شي خو په دې پوهېدا ورته ګرانه وي چې د غږ منبع او استقامت په کوم لوري دئ، ووايئ: دا به څېله لار سمه ومومي او هدف ته به سم ورسيږي که هغه چې په ولاړه، په مستقيمه لار، او په داسي حال کي چې پښې د تګ لپاره، سترګي د ليدو لپاره او غوږونه د اورېدو لپاره کاروي او له څپلو استعداونو د الهي سننو مطابق کار اخلي؟

دا تعبير نه يوازي دقيق دئ بلکي په دې سره د دې او نورو آيتونو تر منځ ژور يووالی او همغږي راڅرګندوي، او دا مطلب افاده کوي چې که الله تعالی ستاسو مرسته ونکړي، د کار توفيق درنکړي، څېل رزق درنه وسپموي، او که هغه استعدادونه چې ده درکړي همغسي چې ده مقرر کړي ونه کارول شي، څوك داسي مومئ چې ستاسو مرسته وکړی شي، د کارونو توفيق درکړی شي، رزق او روزي درکړي او په سمه لار مو هدايت کړي؟

۲۳- ستاسو پيدا کوونکی الله تعالی دئ، هغه په دې بڼي کي پيدا کړي يئ، هغه سترګي، غوږونه او زړونه درکړي، ستاسو ټول استعدادونه د ده له لوري دي، ټول د ده په اراده ستاسو په خدمت کي ګمارل شوي، خو تاسو د دغو ټولو پېرزوينو او نعمتونو په وړاندي څومره ناشکره او بې پاسه يئ؟!!

قُلْ هُوَ ٱلَّذِى ذَرَأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَـٰذَا ٱلْوَعْدُ
إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا
رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقِيلَ هَـٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ

۲٤- ووايه: دی خو هغه ذات دئ چې په زمکه ئې خواره کړئ، او ورغوند به کړی شئ ده ته. ۲٥- او وايي: نو دا وعده به کله وي، که تاسو وئ ربښتيني؟ ۲٦- ووايه: دا علم خو يوازي له الله سره دئ، او زه خو له څرګند نذيره پرته بل څه نه يم. ۲۷- نو کله چې ئې وګوري نږدې، سپيره به شي مخونه د هغوی چې کافران شول، او به ويل شي: دا دئ هغه څه چې غوښتنه ئې کړه تاسو.

۲٤-۲۷: دا مبارك آيتونه چې د الله تعالی په لوري ورګرځېدا توضيح کوي دا لارښووني زموږ مخي ته ږدي:

الف: تاسو هغه ذات پيدا کړي او په زمکي کي ئې خواره کړي يئ چې ستاسو رب دئ او

بېرته ورګرځېدا مو د ده په لوري ده.

ب: هغه چي له قيامت، بيا ژوندون او د الله په لوري له ورګرځېدو منكر دي وايي: كه د قيامت په اړه ستاسو وينا او ادعاء ربښتيا وي نو ولي تر اوسه نه دئ راغلى؟ تل ځيني خلك راپورته شوي او د قيامت د راتلو خبره ئې كړې او موږ ئې ترې وېرولي يو، خو تر اوسه د دوى خبره ربښتيا نه شوه!! كه ستاسو ادعاء ربښتينې وي نو موږ ته ووايئ چي كله به راځي؟ د راتلو دقيقه نېټه ئې راوښيئ!! دوى د قيامت په راتلو كي ځنډ د دې دليل ګڼي چي قيامت نشته!!

ج: رسول اللهؐ مكلف شوى چي د دوى په ځواب كي ووايي: د قيامت اړوند علم او دا چي كله به راځي يوازي له الله تعالى سره دئ، له ده پرته هيڅوك پرې نه پوهېږي. زما دنده دا نه ده چي تاسو ته ووايم د قيامت د رارسېدو نېټه كومه ده، زما مأموريت فقط دا دئ چي تاسو ته د هغې ورځي له رارسېدو په څرګندو او واضح الفاظو خبرداری دركړم.

د: كله چي د قيامت منكران، دا هيبتناكه ورځ، په ناڅاپي توګه، او د خپل انتظار او تصور خلاف، د رارسېدو په حال كي وګوري، داسي وېره به پرې راشي چي آثار به ئې د دوى په سېپېرو او هيبت وهلو څېرو كي له ورايه بربېښي. ورته وبه ويل شي: دا ده هغه ورځ چي تاسو ئې غوښتننه كوله، هماغه چي د پيغمبرانو عليهم السلام د خبرداري په ځواب كي به مو ويل: كه دا ورځ ربښتيا وي، ولي نه راځي؟ ولي ځنډېږي؟

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِنۡ أَهۡلَكَنِيَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِيَ أَوۡ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ ٱلۡكَٰفِرِينَ مِنۡ عَذَابٍ
أَلِيمٖ ﴿٢٨﴾ قُلۡ هُوَ ٱلرَّحۡمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيۡهِ تَوَكَّلۡنَاۖ فَسَتَعۡلَمُونَ مَنۡ هُوَ فِي ضَلَٰلٖ
مُّبِينٖ ﴿٢٩﴾ قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِنۡ أَصۡبَحَ مَآؤُكُمۡ غَوۡرٗا فَمَن يَأۡتِيكُم بِمَآءٖ مَّعِينِۭ ﴿٣٠﴾

۲۸- ووايه: آيا پوهېږئ چي كه الله ما او هغه چي له ما سره دي هلاك كړي يا پر موږ رحم وكړي، نو څوك به كافرانو ته له دردناك عذاب پناه وركوي؟ ۲۹- ووايه: دى هماغه رحمان ذات دئ چي ايمان مو پرې راوړى، او توكل مو پرې كړى، ژر به پوه شئ چي څوك په څرګند ضلالت كي دئ؟ ۳۰- ووايه: آيا پوهېږئ چي كه اوبه مو (په ځمكه كي) ننوځي، نو څوك به رواني اوبه درته راولي؟

۲۸-۳۰: په دې مباركو آيتونو كي څو ظريف نقاط زموږ توجه جلبوي:

الف: دا آيتونه بايد هغه وخت نازل شوي وي چي د پيغمبر عليه السلام د دعوت لمنه خوره شوې، د قريشو سردارانو ته دا احساس راپيدا شوى چي دې تحريك د دوى اقتدار له جدي ګواښ سره مخامخ كړى، دا تمنا ئې په زړه كي راولاړه شوې چي اى كاش پيغمبر عليه السلام او ملګري ئې هلاك شي او د دې پاڅون له شره وژغورل شو چي په قريشو كي ئې اختلافات راولاړ كړي!! د دوى د دغې تمنا او هيلي په ځواب كي الله تعالى فرمايي: دوى ته

ووايه: كه ستاسو دا تمنا ترسره شي، الله تعالى ما او زما ياران هلاك كړي، او يا د دې تمنا خلاف د خپل رحمت او پېرزوينې سيورى پر موږ وغوړوي، كافرانو ته به ئې څه گټه ورسېږي؟ څوك به دوى د الله تعالى له عذاب ژغوري؟ په كار خو دا ده چې تاسو زموږ د مرگ د تمنا په ځاى د خپلې ژغورنې او د كفر له بدو پايلو د نجات لارې ولټوئ!!

ب: موږ په مهربان رب ايمان راوړى، په هغه مو توكل كړى، ستاسو د مخالفتونو پروا نه كوو، ستاسو د هغو هڅو په وړاندې الله تعالى ته پناه وړو چې زموږ د وركې او ختمولو لپاره مو پيل كړې، ځان مو الله تعالى ته سپارلى او هغه مو ځان ته وكيل او كفيل گرځولى.

ج: ډېر ژر به تاسو ته معلومه شي چې چا سمه لار وركه كړې وه او په ښكاره بې لاريتوب كې وو.

د: تاسو هغه رب ته رابلو چې د ټول عالم پالونكى او ټولواك دئ، ستاسو رزق او روزي د ده په واك كې ده، هماغه چې كه اوبه، دا د ژوند اساسي تومنه، درنه وسپموي، په زمكې كې ئې ژورې ننباسي، داسې څوك به ونه مومئ چې ستاسو مرسته وكړى شي او روانې اوبه درته راولي.

هـ: لكه څنگه چې د سورې لومړى او وروستى آيت په ډېر صراحت سره د الله تعالى واكمنې توضيح كوي، د دې مباركې سورې آيتونه په همدې اساسي محور راڅرخي، او د الله تعالى د واكمنى څرنگوالى او پراخ ابعاد څېړي، چې خلاصه ئې دا ده: الله تعالى مالك او مَلِك دئ، مطلق ټولواك دئ، ستاسو د مرگ او ژوند واكمن دئ، دا بر اوه آسمانونه ده پيدا كړي، حكم ئې د عالم په گوټ گوټ كې نافذ دئ، دا د دنيا (نږدې) آسمان ده په ځلاندو ستورو ښايسته كړى، چې ځينې پرې هدايت كوي، او ځينې پرې شړي او رټي، مكافات او مجازات د ده له لورې دي، د خپلو مخلوقاتو پالنه او ساتنه كوي، اړتياوو ته ئې ځواب وايي، ضرورتونه ئې رفع كوي، د عالم هر څه د ده د څارنې، او رعايت تر نظر لاندې دي، زمكه ئې تاسو ته رام كړې، له همدې زمكې تاسو ته رزق او روزي دركوي، كه هغه وغواړي نو دغه زمكه به ستاسو په هديرې بدله شي او ټول به تر خاورو لاندې كړي، نرم نسيم او ملايم باد به ئې په توندو سيليو واوړي، هر څه به درباندې رانسكور كړي او له لويو لويو ښارونو به د شگو ستري غونډۍ جوړې كړي، لكه څنگه چې مرغانو ته د الوتو توفيق وركوي او بر ئې په آسمان كې د الوتو په حالت كې ساتي، ستاسو ټولې هڅې او هلې ځلې د الهي توفيق نتيجه ده، كه هغه خپل توفيق درنه وسپموي هيڅوك به داسې ونه مومئ چې ستاسو مرسته وكړى شي او د كوم كار د كولو توفيق مو په برخه كړي، ستاسو د رزق او روزي مالك دئ، كه خپل رزق درنه وسپموي هيڅوك په دې نه شي توانېدى چې روزي دركړي او په پاى كې فرمايي: كه اوبه مو په زمكې كې ننوځي آيا داسې څوك مومئ چې روانې اوبه درته راولي؟

بسم الله الرحمن الرحيم

القلم

د سورې معرفي:

د دې سورې معروف نوم (القلم) دئ، د (نون) په نامه هم ياده شوې، دوا‌ړه نومونه له لومړي آيت اخيستل شوي،٥٢ آيتونه لري، د آيتونو فواصل ئې جمعاً څلور ډوله دي، زياته برخه ئې د نون او يسطرون په څېر، يوه برخه ئې عظيم ته ورته صيغې، ځيني ئې مهتدين ته ورته او دوه ئې د مكظوم او مذموم په صيغو پای ته رسېدلي، چې دا هم د غږ له پلوه نون ته ورته دي، په دې ترتيب ويلی شو چې په اصل كې د دې سورې آيتونه درې وزنه لري، د غږونو مد و جذر ئې ډېر زيات خوندور دئ. په مكي دور كې نازله شوې ده، له متنه ئې معلومولی شو چې د مكي دور په كومې مرحلې كې نازله شوې او پيغمبر عليه السلام او ياران ئې د دې سورې د نزول په وخت كې په څه وضعيت كې وو، او د دښمن معامله ورسره څنګه؟ دا سوره ښيي چې په دې وخت كې له يوې خوا د دښمن تبليغات د پيغمبر عليه السلام په ضد خپل اوج ته رسېدلي وو، له بلې خوا د قريشو ځينو مكارو او دوكه مارو سردارانو غوښتل چې د غولوونكو وړانديزونو له لارې پيغمبر عليه السلام له خپلې مبارزې منصرف او سازش ته ئې چمتو كړي، له بلې خوا پيغمبر عليه السلام خپل دعوت نه يوازې څرګند كړی بلكې تر بل هر وخت ئې تېز كړی، د دښمن خصومت او عداوت هم اوج ته رسېدلی، د دوی ژوره كينه په تريو تندي او قهرجنو سترګو كې څپې وهي، چې چېرې له پيغمبر عليه السلام سره مخامخ شي نو خپله غصه او كينه د تندي په ګونځو سره څرګندوي، كه څه هم د دښمن دا كركجن چلن ئې له خپلې لارې نه شي په شا كولی خو كله كله ئې په زړه كې دا راګرځي چې نور نو له دې تولني د خير طمع نه شي كېدی، بايد لاس ترې پرې منځې، د نورو خلكو په لټه كې شي، له دې ځايه چې له هر ور او دېوال ئې د كينې او كركې لمبې اوچتې دي، ووځي، بلې سيمې ته ولاړ شي، او د يونس عليه السلام په څېر دلته خپل دعوت ناتمام پرېږدي.

لكه څنګه چې دا سوره د (نون) په يوه توري پيل شوې، د بحث محوري موضوع ئې هم يوه ده، او د سورې ټول آيتونه په همدې يوې اساسي موضوع تركيز او بحث كوي، سوره په دې موضوع تركيز كوي چې د پيغمبر عليه السلام په ضد د دښمن عداوت، مخالفت، او شديد خصمانه تبليغات د دوی له فكري او اخلاقي فساد راولاړ شوي، دښمن دروغجن دئ، سپك او ذليل دئ، تل په دې تكل كې چې په ولس كې فتنې او شخړې راولاړې كړي، كركې او نفرت ته لمن ووهي، په ګناهونو كې تر ستوني غرق دئ، تېری كوونكی، د خير مانع، بداخلاقه او بدنامه دئ، د پيغمبر عليه السلام له دعوت سره د دوی دښمني له دغو خصلتونو خړوبه

کېږي، د دوی په ظاهر مه دوکه کېږئ، د خبرو تر اغېز لاندې ئې مه ځئ، دې ته په پام سره چې ډېر مال او دولت لري، په دې جهل وهلې او شرك ځپلې ټولنې کې کاذب اعتبار او وجاهت لري، پلويان ئې زيات دي، خبره ئې اورېدل کېږي، منلې او مخور دي، داسې نه چې تر اغېز لاندې ئې راشې او دوی ته خاص اهميت ورکړې، او وينا ته ئې اعتناء وکړې، دوی بې لارې دي، ډېر ژر به د دوی اصلي څېره، په ښايسته او ګران بيع جامو پټه کرغېړنه څېره ټولو ته بربنډه شي، خلك به پوه شي چې څوك بې لارې او لار ورکی دئ او څوك هدايت شوی. دا د شرك او کفر ځواکونه به ډېر ژر په زوال محکوم شي، له رسوايي سره به مخامخ شي، جاه او جلال، قدرت او وجاهت، حيثيت او اعتبار به ئې ختم شي، ډېر ژر او د خپل انتظار خلاف به وګوري چې هر څه ئې له لاسه ورکړي، د جاه او جلال په درمند ئې اور ګډ شوی او سپېرې ايرې ترې پاته شوې.

د دوی د حالت او پايلې د ښه انځورولو لپاره د هغې کورنۍ قصه زموږ مخې ته ږدي چې سمسور باغ ئې درلود، خو بې عاطفې او بخيل ول، کله چې د دوی باغ په حاصل راغی، او مېوه ئې د ټولېدو شوه، د دې لپاره چې کوم مسکين د بڼ مخې ته ونه درېږي او له دوی څه ونه غواړي، پرېکړه ئې وکړه چې تر سحر مخکې په تياره کې او مخکې له دې چې خلك له خوبه راويښ شي، باغ ته لاړ شي، مېوه راغونډه کړي، پټه ئې کور ته انتقال کړي او په دې ترتيب د مسکينانو له شره خوندي پاته شي، له سباوونه مخکې ئې يوه بل له خوبه راويښ کړ، د باغ په لوري وخوځېدل، ګامونه ئې سوکه او په احتياط اخيستل، په ټيټ غږ به ئې خبرې سره کولې، هڅه ئې دا وه چې څوك ئې غږ وانه وري، ورته متوجه نه شي، او د مېوو د راغونډولو په وخت کې ئې مزاحم نه شي، په دې اميد چې پنډې ډکې کور ته راوړي، پرته له دې چې څه ترې کم شي او چا ته څه ترې ورکړي، هر څه کور ته يوسي، د باغ سيمې ته راورسېدل، ناڅاپه ئې د باغ زمکه داسې ومونده چې ګمان ئې وکړ لار ئې غلطه کړې، د بل چا د باغ په وړاندې ودرېدلي، د دوی باغ خو سمسور او ګڼ وو او ونې ئې له مېوو ډکې، دا خو سوزېدلې زمکه ده، ونې ئې سوزېدلې او پر زمکه پرتې، حتماً مو اشتباه کړې!! نه، دا همغه باغ دئ، باغ ته په رسېدو کې مو اشتباه نه ده کړې، په خپل قصد او غرض کې مو اشتباه کړې، دا همغه باغ دئ چې ستاسو بد نيت سوزولی!!

د قريشو مغرورو او بدنيتو سردارانو! په دې پوه شئ چې په دنيا کې د الله تعالی عذاب داسې دئ او په آخرت کې تر دې ستر، کاش پوهېدئ!!

آيا تاسو داسې انګېرلې چې الله تعالی به له مسلمان او غيرمسلمان، او له صالح او مجرم سره ورته معامله کوي؟ آيا ګمان کوئ چې د مسلمانانو هلې ځلې به بې ثمره او قربانۍ به ئې ضائع کړي؟ د دې خاطئ تصور او غلط قضاوت لپاره څه دليل لرئ؟ آيا دا مو په کتاب کې لوستلي چې څه تاسو وغواړئ تر لاسه به ئې کړئ؟ آيا له الله تعالی مو کومه داسې دائمي او نه بدلېدونکې ژمنه ترلاسه کړې چې ستاسو هره پرېکړه او غوښتنه به ترسره کېږي؟ او همغه څه به کېږي چې تاسو ئې غواړئ؟ ستاسو کوم يوه دا خبره په خپله ذمې اخيستې او د دې ژمنې وکيل او ضامن دئ؟ مګر تاسو بېل خدايان لرئ چې له الله تعالی سره په الوهيت او ربوبيت کې شريك دي، ستاسو مرسته کولی شي او ستاسو هيلې او اميدونه پوره کولی شي؟

مطمئن اوسئ چي هغه ورځ خامخا راتلونکي ده چي ستاسو طغيان اوسرکښی ته به د پای ټکی کيږدي، له تسليمېدو پرته به بله چاره نه لرئ، خو هغه ورځ به ډېر ناوخته وي او ستاسو سجده او انقياد به ګټه نه شي دررسولی.

پيغمبر عليه السلام ته توصيه کوي چي هغو خلکو ته هيڅ اهميت مه ورکوه او پروا ئې مه کوه چي په دغو حقائقو باور نه لري، د هغوی کار الله تعالی ته پرېږده، تر څو ئې داسي محو او نيست کړي چي د دوی په خيال کي هم نه ګرځي. مګر تا کومه داسي بدله او اجر ترې غوښتی چي دوی ئې ځان ته دروند پېټی ګڼي؟ ستا اجر خو د الله تعالی په ذمه دئ. آيا دوی له غيبه مطلع شوي، او اطلاع ئې هم ډېره دقيقه، او په کوم کتاب کي درج شوې؟ او د همدغي اطلاع له مخي وايي چي ستا کار او تکل به بې حاصله پاته شي، او هيڅ نتيجه به پرې مرتب نه شي!! دوی له خپلو غلطو انګېرنو سره پرېږده، تر هغي نېټې چي الله تعالی خپله وروستی پرېکړه صادره کړي، صابر او ثابت قدم اوسه، داسي نه چي د يونس عليه السلام په څېر ستومانه شي، د دعوت له راتلونکي او د خلکو له ملګرتيا مأيوس شي، او مبارزه ناتمامه پرېږدي، ته خو ښه خبر يې چي هغه په دې کار سره د ماهي په کومي کي پرېووت، او که د الله تعالی پېرزوينه ئې نه وی په برخه شوې، يا به تل تر تله د ماهي په نس کي پاته شوی وو او يا د درياب په ژۍ کي پرېوتی او د ملامتيا او مذمت وړ.

د سورې په تتمه کي د رسول اللهؐ د مشرکو مخاطبينو هغه غيظ او غصه په ډېره اغېزمنه توګه انځور شوې چي د قرآن د اورېدو په وخت کي ئې په تندي او سترګو کي راڅرګندېده، فرمايي: کله چي کافران له تا قرآن اوري په داسي غضبناکو او قهرجنو سترګو درته ګوري چي نږدې ده تا له ځايه وخوځوي، نږدې ده تا له خپلي مبارزې لاس اخيستو ته اړ کړي!! وايي: دا خو هسي لېونی شوی، حال دا چي ته دوی هغه قرآن ته رابلې چي ټولو عالميانو ته نصيحت او پند دئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

نٓۚ وَٱلۡقَلَمِ وَمَا يَسۡطُرُونَ ﴿١﴾ مَآ أَنتَ بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ بِمَجۡنُونٖ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجۡرًا غَيۡرَ مَمۡنُونٖ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٖ ﴿٤﴾ فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ ٱلۡمَفۡتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿٧﴾

١- نون* قسم په قلم او څه چي دوی ئې ليکي. ٢- د خپل رب د پېرزويني په سبب لېونی نه يې. ٣- او يقيناً چي خامخا تا ته دئ اجر، نه غوڅېدونکی. ٤- او بې شکه چي ته يې په سترو سترو خصلتونو. ٥- نو ژر به ئې هم ته گورې او هم دوی گوري، ٦- چي ستاسو کومي ډلي کي مجنون دئ. ٧- بې شکه چي ستا رب دئ ډېر ښه پوه، په حال د هغه چا چي له لاري ئې تېروتی او ښه پوه دئ په (هغوی چي) مهتدين دي.

١- دا د قرآن کريم يوه بله سوره ده چي د مقطعاتو په حروفو پيل شوې، د دې حروفو په اړه د بقرې په سوره کي تفصيلي بحث شوی، لکه څنگه چي دا سوره په يوه حرف (نون) پيل شوې، د سورې د بحث اساسي او محوري موضوع هم يوه ده، ټول آيتونه ئې په همدې يوې اساسي موضوع تركيز کوي، د بحث اساسي موضوع ئې هماغه ده چي په لومړي او دوهم آيت کي ئې خلاصه او په پاتو آيتونو کي ئې شرح او تفصيل راغلی او د سورې په وروستي آيت کي د بحث د نتيجې په توگه زموږ مخي ته ايښودل شوې. د بحث موضوع د هغو تبليغاتو شنډول دي چي دښمن د پيغمبر عليه السلام په خلاف پيل کړي وو، د دوی خصمانه تبليغات هغي پوړ ته رسېدلي وو چي د پيغمبر عليه السلام په اړه به ئې ويل: دا هسي په جنون او لېونتوب اخته شوی.

د دې مبارکي سورې په لومړي آيت کي په قلم او هغه څه چي دوی ئې ليکي لوړه شوې او ورپسې پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي ته د خپل رب د پېرزويني له کبله مجنون نه يې:

لدې د مخه چي دلته د قسم او ځواب ترمنځ ئې په ارتباط پوه شو او دا توضيح کړو چي څنگه (قلم) او (هغه څه چي دوی ئې ليکي) په دې خبري شهادت ورکوي چي رسول اللهﷺ لکه

ځنګه چې د ده دښمنان وايي مجنون نه دئ، باید څو خبرو ته پام وکړو:

• قریشو هغه وخت د رسول الله په خلاف ناروا او ظالمانه تبلیغات پیل کړل چې ده قرآن ته راوبلل، تر دې وړاندې ئې هغه ته په ډېره درنه سترګه کتل، د ده راتلونکي او د ده له کبله ئې د ټول قوم راتلونکې ډېره روښانه ګڼله، د هر چا دا طمع وه چې دی به ستر لاربښود او د ولس ناجي وي، خو کله چې دی په پیغمبرۍ مبعوث شو، په ټولنې کې په خور فساد، ظلم، شرك او جهل ئې اعتراض وکړ او خلك ئې د يوه الله بندګۍ ته راوبلل، له ده سره مخالفتونه پیل شول، او دښمنان ئې په عداوت او عناد کې هومره مخکې ولاړل چې دی ئې په جنون او لېونتوب متهم کړ!!

• په دوهم آیت کې دغې خبرې ته اشاره شوې او رسول الله ته په خطاب کې ویل شوي: ستا رب تا ته خپل ستر نعمت پېرزو کړ او دا قرآن چې د الله لوی نعمت دئ تا ته درکړی شو، اوس د دغه نعمت له کبله ستا دښمنان تا ته مجنون وايي، دا خو نه ښايي چې قرآن ته د بلنې او دعوت په خاطر تا ته مجنون وويلی شي.

د دغو خبرو له توضیح وروسته د قسم او ځواب ترمنځ ئې د ارتباط په اړه باید ووایو:

• هر قلم چې د قلم له پیدایښت ترنن پورې څه لیکلي، او تاسو اې قریشو چې څه لیکئ، دا ټول له هغه قرآن سره مقایسه کړئ چې محمد علیه السلام راوړی، بیا د دې کتاب او د راوړونکي په اړه ئې قضاوت وکړئ، او وګورئ چې تاسو له دې سره په مخالفت کې څومره ستره جفا او ظلم کوئ، مخصوصاً چې د همدغه عظیم الشأن قرآن له کبله (چې د هیڅ قلم او د هیچا لیکنه ورسره برابرې نه شي کولی) تاسو ده ته مجنون وایئ، څومره ظالمانه قضاوت!! څومره په حق تلفۍ او حق دښمنۍ ولاړ قضاوت!!

• تر بعثت مخکې هیچا د رسول الله په خلاف تبلیغات نه کول، هرچا ستایو، هغه ئې امین، صادق، او يوه انسان ګڼلو، د ده په لوړ شخصیت ئې اعتراف کاوو، هرچا له ده او د ده مستقبل ته ډېر توقعات لرل، خو له بعثت وروسته کله چې الله پر ده فضل وکړ او د قرآن په څېر ستر نعمت ئې ورکړ، او ده قرآن د خلکو مخې ته کېښود او هغه ته ئې راوبلل، نو د خلکو له کینې، دښمنۍ او عداوت سره مخامخ شو، هغو کسانو چې تر دې وړاندې ئې د ده ستاینې کولې اوس ده ته مجنون وايي!! الله تعالي په دې آیتونو سره له یوې خوا ده ته اطمئنان ورکوي چې پرتا باندې د قرآن نزول او تا ته چې د الله له لورې کومه دنده درکړی شوې دا خو د الله لوی فضل دئ، پر تا هم او ستا پر قوم هم، د دوی تبلیغاتو ته له اعتناء پرته خپل مأموریت ترسره کړه، له بلې خوا د ده مخالفینو قریشو ته وايي چې د پیغمبر علیه السلام دعوت، د روښانه راتلونکي په اړه د ده امیدونه، د خپلې مبارزې د حتمي بريې په اړه د ده داډ، هسې احساسات او جذبات او له لېونتوبه ډك توقعات مه ګڼئ، او له مخالفت او دښمنۍ ئې لاس واخلئ. کوم څه چې تاسو د ده په خلاف دښمنۍ ته هڅوي هغه په حقیقت کې د الله يو ستر نعمت دئ، د ده لپاره هم او ستاسو لپاره هم، عجيبه ده چې دغه قرآن، دا د الله ستر نعمت، دا چې هیڅ قلم په لاس لیکوال ئې سیالي نه شي کولی، ستاسو د مخالفت سبب شوی!!

که څه هم ځیني مفسرین په دې باور دي چې دلته له قلم هغه قلم مراد دئ چې په هغه سره پر لوح محفوظ لیکنه شوې، یا ئې ملائکي کاروي، او الهي وحي پرې لیکي، خو دقیقه

خبره دا ده چې له دې قلم هر هغه قلم مراد دئ چې انسان ئې کاروي، قلم په عامه صيغه راغلی، حق نه لرو چې مشخص قلم ئې وګڼو. همداراز ځينې مفسرين، په (ما يسطرون) کې راغلې (ما) مصدري ما ګڼي، او ځينې ئې موصوله ما، او ځينې ئې هم د جمع ذوي العقول په معنی نيسي او دا ژباړې ئې کوي:

- قسم په قلم او ليکلو ئې.
- قسم په قلم او په هغه څه چې دوی ئې ليکي.
- قسم په قلم او هغه چې ليکل کوي.

که قسمونو او له ځواب سره ئې تړاو ته لږ ځير شئ په دې پوهېدی شئ چې يوازې دوهم تعبير دقيق او سم دئ.

۲: په دوهم آيت کې چې د مخکنيو دواړو قسمونو ځواب دئ رسول اللهﷺ ته ويل شوي: ته مجنون نه يې، بنعمة ربك، د هغه الهي نعمت له کبله چې د قرآن په بڼه کې ئې پر تا پېرزو کړی، وروستی آيت ښيي چې له نعمت مراد قرآن دئ. دا چې دوی ولې پيغمبر عليه السلام د مجنون په نامه ياداوو د مفسرينو ترمنځ څو توجيهات ګورو:

الف: هغه مبارزه چې پيغمبر عليه السلام پيل کړې، غواړي خلك له خپل لرغوني پلرني دين او مذهب لاس واخلي، د خپلو ځانګړو بتانو او خدايانو عبادت پرېږدي، او په ځای ئې يوازې يو خدای ومني، خپل زوړ او پلرنی دود، دستور، اخلاق او اطوار بدل کړي، په ټولنې حاکم سياسي، اجتماعي او اقتصادي نظام نسکور شي، د انسانانو تر منځ توپيرونه او تفاوتونه له منځه ولاړ شي، غلام او بادار برابر او د يوه نسل او له يوه مور پلار پيدا شوي وګڼي، دا ومني چې ټول انسانان سره برابر دي، د ده نوی دين دې قبول کړي، دی دې د خدای پيغمبر او د الهي وحي امين ومني، که نه نو الهي عذاب به پرې نازلېږي، د دې دعوت په ضد به ستاسو ټولې هڅې بې ثمره پاته کېږي، حق به خامخا بريالی او باطل به په زوال محکومېږي، د دې دين پلويان به پر ټولو اديانو غالبېږي، دا داسې ادعاګانې دي چې يوازې يو لېونی ئې ويلی او منلی شي، له يوه هوښيار او عاقل انسان ډېره لرې ده چې داسې خبرې ئې په ژبه راشي يا ئې ومني، دا باور چې رسول اللهﷺ به له خپل دغه واړه ټولګي سره چې د ټولنې له بې وزلو او مستضعفينو جوړ شوی، نه زور ځواك لري او نه قومي نفوذ او ملاتړ، په دغو ځواکمنو او پر ټولنې مسلطو دښمنانو غالب شي، دا هسې خوب، خيال او جنون دئ او خوشې احساسات او جذبات، ګواکې دا خبرې به يوازې هغه څوك کوي چې خپل عقل ئې له لاسه ورکړی وي او په جنون او لېونتوب اخته شوی وي.

ب: له دې خبرې د دوی مقصد دا وو چې د رسول اللهﷺ دا ادعاء حقيقت نه لري چې دی د الله تعالی پيغمبر دئ، وحي پرې نازله شوې، د وحي حامل فرشته ورته راغلې او الهي پيغام ئې ورته راوړی، بلکې جن خپل وزر پرې غوړولی، حواس ئې ورخراب کړي، هغه پېری فرشته ګڼلې او شيطاني القاءات او وسوسه ئې الهي وحي.

د لومړی توجيه لپاره څو مضبوط دلائل لرو:

لومړی: د سورې ټول آيتونه دغه تعبير تأييدوي، په هيڅ آيت کې داسې نښه نه ګورو چې دوهمه رايه تأييد کړي.

دوهم: د سورې له وروستي آیت معلومیږي چې کافرانو د قرآن په اوریدو سره دوه ډوله غبرگون ښودو: رسول الله ﷺ ته به ئې په قهرجنو سترگو کتل او د ده په اړه به ئې ویل چې: دا حتماً لیونی شوی.

دریم: د قرآن له ویناوو معلومیږي چې داسې تبلیغات د ټولو پیغمبرانو علیهم السلام په اړه شوي، هر یوه ته مخالفینو د مجنون خطاب کړی او د زمانې په هر پړاو کې چې څوك د دوی په لار درومي دښمنان به همدا تبلیغات او همدا خبره د دوی په ضد کوي، د الله تعالی په عبادت کې ډېر انهماك، پر الله توکل او په الهي تأیید او ملاتړ ډېر اعتماد او باور تل د بې دینو کسانو له لورې جنون گڼل شوی. تر هغه د چا ایمان نه بشپړیږي چې مجنون ونه گڼل شي. دا ځکه چې ټولو پیغمبرانو علیهم السلام ته همدا ویل شوي، تر څو چې دښمن ستا وضع داسې ونه گڼي چې د ده په معیارونو کې جنون او لیونتوب گڼل کیږي، ایمان مو ناقص دئ، تر څو چې دښمن ونه گوري چې ته د الله تعالی په عبادت کې په بشپړ انهماك لگیا یې، د الله تعالی د رضاء په لټه کې یې، دې مقصد ته د رسېدو لپاره هرې قربانۍ ته چمتو یې، د هر ځواکمن او مغرور دښمن په مقابل کې الله تعالی ځان ته کافي گڼې، آخرت ته پر دنیا ترجیح ورکوې، شهادت ته چمتو یې، پرهارونه، زولنې او زندانونه منې، کړاوونه او ستونزې گالې، دې ته تیار یې چې خپل هر څه د الله تعالی په لار کې وقف کړې... دا شیان د بې ایمانو خلکو په معیارونو کې جنون او لیونتوب بریښي، او ستاسو ایمان یوازې هغه وخت بشپړیږي چې دا خلك تا مجنون وگڼي. هر پیغمبر، هر داعي او هر انقلابي مبارز ته مجنون ویل شوي، د هغه چا خبره څومره درنه ده چې ویلي ئې دي: د تاریخ په اوږدو کې ټول انقلابونه د هغو انقلابیونو په لاس راغلي چې تر بري مخکې خلکو ورته مجنون ویلي!!

په تفسیرونو کې ځینې نور توجیهات او تعبیرات هم مومو چې په قلم او ما یسطرون پاندې لوړه، او د قسمونو د ځواب (ما انت بنعمة ربك بمجنون) په اړه شوي چې یو ئې دا دئ: قسم په هغه قلم چې قرآن پرې لیکي، دا قرآن شاهد دئ چې ته مجنون نه یې.

که څه هم د دې تعبیر دوهمه برخه داسې ده لکه د یٰس په سوره کې چې راغلي:

وَ القُرآنِ الحَکیم * اِنَّكَ لَمِنَ المُرسَلین *
یس: ۲-۳

قسم په باحکمته قرآن چې ته یقیناً یو له پیغمبرانو یې.

یعني دا حکیم قرآن شهادت ورکوي چې ته پیغمبر یې، له یوه پیغمبر پرته بل څوك داسې له حکمته ډك کتاب نه شي راوړی. خو په دغو تعبیرونو کې څو اساسي اشکاله گورو:

- قلم ئې خاص کړی حال دا چې د آیت په متن کې عام دئ.
- (مایسطرون) ئې خاص کړی حال دا چې د خاصوالي لپاره ئې کومه نښه او دلیل نه گورو.
- د کلام له فحوی معلومیږي چې د (مایسطرون) فاعل د رسول الله ﷺ د مقابل لورې لیکوالان دي، نه هغه کسان چې په پیغمبر علیه السلام ئې ایمان راوړی او قرآن لیکي.

دقیق تعبیر دا دئ: که قلم معیار ونیسو، او تاسو خپلې لیکنې د قرآن په څنگ کې کیږدئ، او دا دواړه سره مقایسه کړئ، نو آیا دا به ستره جفا او ظلم نه وي چې د دومره ژور توپیر او

تفاوت له ليدو سره سره تاسو د رسول اللهﷺ د دعوت په حقانيت اعتراف ونه کړئ او د ده له مخالفته لاس وانه خلئ؟!

٣- دريېم آيت په ډېر وضاحت سره ښيي چې دښمن، د پيغمبر عليه السلام کار بې حاصله او بې ثمره ګڼي، او په خپلو تبليغاتو کې په دې خبرې تأکيد کوي چې رسول اللهﷺ نه شي کولی له خپلې مبارزې خاصه نتيجه ترلاسه کړي، د دې هيڅ امکان نشته چې کار ئې رونق ومومي، زيات خلك ورسره ملګري شي، خپلو موخو ته ورسېږي او په ټولنې کې انقلاب راولي، هسې ئې د احساساتو او لېونتوب يوه بې حاصله کار ته ملا تړلې. قرآن د دوی په ځواب کې او د دې کافرانه ذهنيت د ترديد لپاره فرمايي: مطمئن او ډاډه اوسه چې ته به د خپلو هلو ځلو دائمي او نه غوځېدونکی اجر او بدله ترلاسه کوې، هيڅ څه نه شي کولی د هغو نتائجو د تحقق مخه ونيسي چې الله تعالی به ئې ستا پر هڅو او کوښښونو مرتب کوي، له (اجر غير ممنون) نه مراد هم د عملونو دنيوي اجر او بدله ده او هم اخروي.

٤- ته لوړ اخلاق لرې، ستا اخلاقي لوړوالی ستا او ستا د تګلارې حقانيت ثابتوي، دوی دې راشي ستا لوړ اخلاق دې ستا د مخالفينو او معارضينو له پرېوتي اخلاق سره مقايسه کړي او د دې له مخې دې ستا او ستا د مخالفينو د تګلارو په اړه قضاوت وکړي.

د هر فکري دعوت ماهيت او له نورو ئې لوړوالی نه يوازې له دې لارې درك کولی شو چې له نورو سره ئې مقايسه کړو بلکې له دې لارې ئې ښه معلومولی شو چې د پلويانو عملي او اخلاقي وضع ئې سره مقايسه کړو.

په دې مبارك آيت کې دا ظريفه اشاره هم مومو چې له تاسره اې پيغمبره! د دوی د مخالفت يوه اساسي وجه دا ده چې ستا او چت او لوړ اخلاق؛ هغه افراد مخالفت ته هڅوي چې پرېوتي، ذليل، مفسد، بدکاره، دروغجن، فتنه غوړاري، د خير مانع، تيری کوونکي، ګنهګار، بد خصلته او لئيم دي، دا بد اخلاق عناصر نه شي کولی ستا په څېر د اوچت او لوړ اخلاق انسان، صالح او ستر شخصيت په خپلې خوا کې وزغمي.

٥-٦: له دې آيتونو په واضح توګه معلومېږي چې رسول اللهﷺ ته له مجنون ويلو د دښمن هدف او مقصد څه وو، دلته ويل شوي چې ته به ئې هم ډېر ژر وګورې او دوی هم چې په جنون او لېونتوب اخته په کومې ډلې کې دئ، د چا افکار او نظريات احساساتي او مجنون ته ورته دي؟ دا په وضاحت سره ښيي چې د مفتون او مجنون لفظ په داسې مفهوم کارول شوی چې حقيقت به ئې په نږدې راتلونکي کې معلوم شي، دښمن په دې دليل رسول اللهﷺ ته د مجنون خطاب کاوو چې له قريشو ئې د ملګرتيا او د خپل پلرني زوړ دين د پرېښودو طمع درلوده او ويل ئې: زوړ دين پرېږدئ، زما دين ومنئ، د بتانو په ځای د يوه الله عبادت وکړئ، د خپلې ټولنې سياسي، اجتماعي او اقتصادي وضعيت بدل کړئ، د ظلم او بې عدالتی ټغر ټول کړئ، خپل دود دستور او زاړه عنعنات پرېږدئ، خپل فردي او اجتماعي آداب او اخلاق اصلاح کړئ، په نوي قالب کې ځان واچوئ او هغه آداب او اخلاق خپل کړئ چې زه مو ورته رابولم او دا نوی دين ئې غوښتنه کوي، که له مخالفته لاس وانه خلئ؛ له بدو پايلو سره به مخامخ او د الله تعالی په شديد عذاب به اخته شئ، ډاډه اوسئ چې زه او زما مؤمن پلويان به له ضعف او ناتوانی سره سره برلاسي کېږو، که څه هم د ټولنې بې وزلو، مستضعفينو او کمزورو خلکو ايمان راوړی،

نه وسائل په واك كې لرو، او نه پياوړي او ځواكمن مرستندويان او حاميان، خو د الله تعالى په مرسته به په ټولو دغو ځواكمنو او قدرتمنو دښمنانو چې پراخ وسائل او امكانات ئې په اختيار كې دي غلبه ترلاسه كوو، دښمنانو به د پيغمبر عليه السلام او د ده د پلويانو دا ډول څرګندوني، تمنيات او هيلي خوب او خيال ګڼلي او د مجانينو په سترګه به ئې ورته كتل، قرآن د دې آيتونو په ترڅ كې هغوى ته وايي: لږ انتظار وكړئ، په خپل قضاوت كې عجله مه كوئ، ژر او په نږدې راتلونكي كې به پوه شئ چې مجنون څوك دئ؟ تاسو چې دا نظام او دا وضعيت تلپاته او تغيير نه منونكى ګڼئ او په دې خبري مو باور نه راځي چې دا به خامخا ړنګيږي، او كه رسول الله او ياران ئې چې د حق په بريا او د باطل په ماتي او زوال پوخ باور لري، مصمم دي چې دا وضع به بدلوي، او ډاډه دي چې حتماً به ئې برى په برخه كيږي؟ په نږدې راتلونكي كې به څرګنده شي چې څوك د ځان او خپل حريف په سم پيژندو كې پاته راغلى، افكار، نظريات، قضاوتونه، باورونه او هيلي ئې بې بنسټه او لېونو ته ورته وې؟!

دې ته مو بايد پام وي چې دلته په (ستبصر و يبصرون) سره د ليدو مفهوم كارول شوى، او د بيان اسلوب داسي دئ چې ښيي د لېونتوب حقيقت به ډېر ژر څرګند شي، او عملاً به وګورئ چې دا مفتون او مجنون په كومي ډلي كي وو؟ په مسلمانانو كي كه د دوى په دښمنانو كي!! د همدې لپاره په ډېر قاطعيت او ډاډ سره ويلى شو چې د رسول الله په اړه دا تبليغات په همدې معنى وو نه په بله معنى.

د ٦ آيت په اړه څو ترجمي په تفسيرونو كي مخي ته راځي:

الف: ځينو (باء) په (بايكم المفتون) كي زايد ګڼلي، او آيت ئې داسي ترجمه كړى: كوم يو مو مجنون دئ.

ب: ځينو (مفتون) اسم مصدر ګڼي او ژباړه ئې داسي ده: كوم يوه ته مو جنون رسېدلى.

خو ګورئ چې په دې دواړو تعبيرونو كي بې ځايه تكلف شوى، او د آيت الفاظ ئې يا په اصلي معنى نه دي اخيستي او يا ئې څه ترې حذف كړي. دقيق او له تكلف لري ترجمه ئې داسي ده: دا مجنون ستاسو په كومي ډلي كي دئ؟ يعني ډېر ژر به معلومه شي چې له دغو دواړو متخاصمو ډلو دا په جنون او لېونتوب اخته كس په كومي ډلي كي دئ؟ چېري او په كوم صف كي؟ دا لېونيان ستاسو په ليكو كي دي كه د مسلمانانو په ليكو كي؟ په دې ژباړي كي (باء) د (فى) په معنى اخيستل شوې چې په عربي كي ئې مثالونه ډېر زيات دي.

۷- د دې پروا مه كوه چې دښمن څوك لار وركى ګڼي او څوك هدايت شوى، لار وركى هماغه دئ چې اعلم خداى ئې لار وركى بولي، او هدايت شوى هماغه دئ چې تر ټولو پوه الله ئې هدايت شوى ګڼي.

فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعۡ كُلَّ حَلَّافٖ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٖ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٖ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٖ لِّلۡخَيۡرِ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلِّۭ بَعۡدَ ذَٰلِكَ

زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾

۸- نو د دغو مکذبينو اطاعت مه کوه، ۹- خوښوي چي کاش ته مداهنت وکړې چي بيا دوی هم مداهنت وکړي.۱۰- او اطاعت مه کړه د هر سپك قسم خور. ۱۱- عيب لټوونکی، چغلگر. ۱۲- د خير مانع، متجاوز، گنهگار، ۱۳- بدخوی، سربېره پر دې بدنام. ۱٤- د دې لپاره چي د مال او د اولاد خاوند دئ. ۱۵- چي پرې ولوستی شي زموږ آيتونه، وايي به: د مخکنيو قصې دي. ۱٦- ژر به په خرطوم ورته داغ کېږدو.

۸-۹: څو مهم مطالب په دې مبارکو آيتونو کي مومو:

الف: دښمن د روغي جوړي او مداهنت وړانديز لري، تا سازش او انعطاف ته بلي، تا دې ته اړ باسي چي خپله تگلاره بدله کړې، له قاطعيت لاس واخلې، په جوړ جاړي راضي شې. پام چي دې فشارونو ته تسليم نه شې، د دښمن وړانديزونه ونه منې، په خبرو ئې باور ونه کړې او له خپل دريځه راکوز نه شې.

ب: دوی دروغجن دي، دروغ ويل ئې يو څرگند او بارز خصلت دئ، په خپلو وړانديزونو کي صادق نه دي، د روغي جوړي له وړانديزه ئې هدف دا نه دئ چي شخړه حل شي او نزاع پای ته ورسېږي، بلکي فرصت طلبي کوي، غواړي ستا او ستا د يارانو عزم سست کړي، ستا د ملگرو په ليکو کي اختلاف راولاړ کړي، او په دوو ډلو مو ووېشي: په معتدل او بنسټپال، په سوله خوښو او جنگ غواړو، سازش کوونکو او سازش نه منونکو مو ووېشي.

ج: که فشار واردوي، که ستا په ضد خپل تبليغات زياتوي، دليل ئې دا دئ چي ته د حق په لار کي ثابت قدم يې، په کلکه، مېړانه او له انعطاف پرته له حق دفاع کوې، په ټولني کي فساد او ظلم نه شې زغملی، له فکري او اخلاقي ناولتياوو سره جوړ جاړی نه کوې، ته اجحاف، بې عدالتي او د نورو په حق تېری نه منې، د بې وزلو او مستضعفينو په ضد د زر او زور د خاوندانو د ظلم او ستم په وړاندي سکوت نه کوې، د همدې لپاره ئې ستا په ضد د پراخو او ناروااوو تبليغاتو جبهه پرانيستې او اوس غواړي خلکو ته وښيي چي دوی سوله غواړي او ته د مخالفت په دوام ټينگار کوې، غواړي ته خپل قاطعيت او صراحت پرېږدې، په فساد، ظلم او ناروااوو له اعتراض لاس واخلې نو دوی به هم خپل تبليغاتي جنگ متوقف کړي.

۱۰-۱۳: په دې آيتونو کي چي د رسول الله ﷺ د مخالفينو اخلاق په کي انځور شوي، څو ټکي د خاصي توجه وړ دي:

الف: په لسم آيت کي د (كل حلاف مهين: هر سپك قسم خور) او په ۱۷ آيت کي د (بلونهم: دوی مو وآزمويل) له الفاظو په څرگنده توگه معلومېږي چي په دې آيتونو کي معين شخص په نظر کي نه دئ نيول شوی، بلکي په دغو خصلتونو متصف ډله او هغه مجموعه په نظر کي ده چي افراد ئې دغه بد او کرکجن خصلتونه لري. ډېره عجيبه ده چي ځينو درنو مفسرينو دې مطلب ته پام نه دئ کړی او هڅه ئې کړې چي په خاص کس د دې آيتونو د

تطبیق لپاره د رسول اللهﷺ د څو سختو دښمنانو نومونه واخلي.
ب: هغه خلك چي د پیغمبر علیه السلام په ضد ئې د مخالفت جبهه پرانیستې او په خپلو خصمانه تبلیغاتو کي دومره مخکي تللي، د دې تر څنګ چي دروغجن دي، ګڼ شمېر نور کرکجن او شنیع اخلاق هم لري چي د دوی فساد او بداخلاقي مضاعف کوي: سپك او ذلیل دي، ډېر قسمونه خوري، په دروغو قسم او له دروغو د دفاع لپاره قسم، یا د دې لپاره دروغجنو قسمونو ته پناه وړي چي ګمان کوي خلك له قسمه پرته د ده په خبرو باور نه کوي، تل او په وار وار ئې ورته دروغ ویلي، اعتبار ئې ختم شوی، په درواغ ویلو کي مشهور شوی، او یا د دې لپاره چي سپك شخصیت لري، هیڅوك ئې د اعتماد وړ نه ګڼي، په ټولني کي هیڅ اعتبار او حیثیت ورته پاته نه دئ، له قسمونو پرته ئې څوك په خبرو باور او اعتماد نه کوي، د دې په ځای چي خپلو عیبونو ته پام وکړي د نورو عیبونه لټوي، د هیڅا په اړه ښه خوله نه خوځوي، د هر چا مذمت کوي، د ګوتو، شونډو او سترګو په اشارو سره په نورو ملنډي وهي، غواړي د نورو په شخصیت تېري سره ځان ته شخصیت برابر کړي، حقیر او سپك خلك تل خپل عزت د نورو په سپکاوي کي لټوي، هغه ئې دا چي په خلکو کي کرکه، کینه او دښمني راولاړه کړي، یو د بل په ضد وپاروي، خپلي ګټي د نورو په جنګولو کي لټوي، نمامت او چغلي کوي، د دې خبري هغه بل ته انتقالوي، فتني راولاړوي، د خیر هر کار په وړاندي خنډ کېږي، په خپله د خیر له کاره ډډه کوي، او د نورو مخه نیسي، نه یوازي د خیر مانع دي، او هیچا ته ئې خیر نه رسېږي، بلکي د نورو په حقوقو تېری کوي، په زړونو کي ئې د کیني اورونه بل، تونډ خویه، بداخلاق، او پر ټولو سربېره بدنام او په رذالت کي مشهور.
طبیعي ده چي داسي بدکار او بد اخلاق کسان، له دغو شنیع او قبیح خصلتونو سره نه شي کولی د پیغمبر علیه السلام په څېر د لوړ شخصیت خاوند په خپلي خوا کي وزغمي، طبیعي ده چي داسي ذلیل او پرېوتي انسانان به خامخا له هغه دین سره مخالفت ته ملا تړي چي خیانت او دروغ حرام ګڼي، نمامت او په خلکو کي فتني راولاړول ستره ګناه بولي، نه یوازي د بل په حق تېری حرام ګڼي بلکي توصیه کوي چي د بې وزلو او محرومانو مرسته وکړي، له دوی د دفاع په خاطر خپل مال او وخت وقف کړي، دروغجن قسمونه د نفاق او بې ایمانۍ نښه شمېري، خلکو ته وایي ذلت ته غاړه مه ږدئ، مه په خپله حقارت منئ او مه نور سپك او حقیر ګڼئ، وایي: څوك چي موږ ویده شو په داسي حال کي چي ګاونډی ئې وږی وي زموږ له ډلي او ټولي نه دئ، امر کوي چي د دې دین منونکي به ایثار ته چمتو وي، د سترو سترو او مقدسو آرمانونو د تحقق لپاره به مالي او ځاني قربانۍ ته تیار وي، بد او قبیح اخلاق د ایمان منافي ګڼي، او هغه څوك تر ټولو ښه او غوره انسان ګڼي چي له اخلاقي لحاظه او له نورو انسانانو سره په چلن کي تر نورو غوره وي، او وایي: تر ټولو بد انسان هغه دئ چي په بد اخلاقۍ مشهور شوی وي.
له رسول اللهﷺ او اسلام سره د قریشو د سردارانو مخالفت د دوی له اخلاقي فساده راولاړېدو. د همدې لپاره ئې په ده پسي تبلیغات کول، په دې مبارکو آیتونو کي له یوې خوا د دوی د اخلاقي فساد څو بېلګي بیان شوې او له بلي خوا خلکو ته ویل شوي چي راشئ د رسول اللهﷺ لوړ اخلاق د دوی له پرېوتو اخلاقو سره مقایسه کړئ، راشئ قرآن د دوی د ادیبانو

او شعراوو له ليكنو سره مقايسه كړئ، او بيا قضاوت وكړئ چي څوك مجنون او په لېونتوب مبتلا دئ!!
١٤: د څوارلسم آيت په اړه دوه توجيه مومو:
لومړئ: د دغو بد اخلاقو دښمنانو د شتمنيو او پلويانو ډېروالی او كثرت بايد د دې باعث نه شي چي په خبرو ئې باور وكړې، د اعتماد وړ ئې وګڼې او روغه جوړه ورسره وكړې.
دوهمه: دا بد اخلاق او رذيل خصلتونه مال او جاه و جلال په دوی كي راولاړ كړي.
دا دواړه تعبيرونه سم دي خو څو تكيو ته په پام سره دوهمه توجيه غوره او له مخكنيو او وروستيو آيتونو سره سمون خوري:
• په لومړئ توجيه كي دا آيت له ٨ آيت سره تړل شوی او هغه داسي: (نو د دغو دروغجنو اطاعت مه كوه، د دې لپاره چي د مال او اولاد خاوند دي) خو د دې دواړو ٨ او ١٤ آيت تر منځ واټن زيات دئ او دا اوږدونكی له ستونزي سره مخامخ كوي، ارتباط وركول ورته ګرانه ده. كه دا آيت په ٨ آيت پسي متصل راغلی وی، نو لومړئ توجيه د منلو وړ وه.
• د كلام له انداز او فحوی معلومېږي چي د دوی د بدو اخلاقو منشأ او له رسول الله ﷺ سره د دوی د مخالفت لامل د مال او پلويانو كثرت او د دوی كاذب وجاهت او جاه و جلال وو.
• د دغي ډلي د بدو خصلتونو له بيانولو وروسته او د دوی د لازيات معرفي كولو لپاره چي كومه قصه راغلې، او په هغې كي د باغ د خاوندانو بخل او د بدو اخلاقو له كبله د دوی د باغ تباه كېدا انځور شوی، ښيي چي د رسول الله ﷺ د مخالفينو اصلي عيب د مال حرص او له كاذب جاه او جلال راولاړ شوی غرور او د لويي احساس دئ، دوی د رسول الله ﷺ دعوت د خپلو ګټو او جاه و جلال لپاره ګواښ ګڼي، او مقابله ئې كوي، قرآن په دې خبرې تأكيد كوي چي تل او د زماني په هر پړاو كي مترفينو او مستكبرينو د پيغمبرانو عليهم السلام مخالفت ته ملا تړلې، قرآن؛ (همز) او (لمز) او پر نورو استهزاء او تمسخر هم د شتمنو او مستكبرينو خصلت ګڼي.
١٥- دا ډله نه يوازي د رسول الله ﷺ له وړتياوو انكار كوي او د ده د لوړو اخلاقو په ضد ئې غبرګون دا دئ چي هغه مجنون ګڼي، بلكي الهي آيتونه هم اساطيرالاولين ګڼي، لوړ اخلاق د دوی په معيارونو كي جنون دئ او څرګند الهي آيتونه د دوی له نظره زړې قصې.
١٦- دا مغروره ډله او د پرېړو غاړو خاوندان چي د شتمنيو كثرت او د پلويانو زياتوالي دوكه كړي، د دوی د غرور باعث شوي، او دا كركجن خصلتونه ئې په دوی كي زېږولي، له نورو سره په چلن كي خپله غاړه پرسوي، پوزه لوړه نيسي، سپكاوی ئې كوي، حقير ئې ګڼي، په حقوقو ئې تېری كوي، له خپلو شتمنيو او قدرت د خلكو تر منځ د تفرقې او شخړو په راولاړولو كي استفاده كوي، د خير او ښېګڼو مانع دي، مال او قدرت ئې ګناه او عصيان ته هڅوي، بد خوی او بد اخلاق انسان ترې جوړوي، او په فساد او بداخلاقی كي د نوم او شهرت خاوند ئې جوړوي، دوی دي په دې پوه شي چي ډېر ژر به ئې د كبر كاسه نسكوره كړو، پړسېدلي غاړي به ئې ورماتي كړو، نه يوازي دا چي پزه به ئې په خاورو ورولړو بلكي داسي به ئې وروداغو چي د سپكاوي او ذلت تلپاته نښه ئې شي.
د دې مبارك آيت الفاظ له سخت عتاب ډك او په هغوی كي دغو مغرورو شتمنو ته د اهانت او سپكاوي سخته لهجه كارول شوې، خرطوم په اصل كي د خوګ او فيل اوږدې پوزي

ته وايي، پوزه لوړه نيول غرور او تكبر افاده كوي او د چا پوزه په خاورو لړل د هغه سپكاوى او تحقير انځوروي، خو په خرطوم داغ وهل دائمي سپكاوى او اهانت افاده كوي.

إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا۟ لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا
يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ
كَٱلصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا۟ مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ ٱغْدُوا۟ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾
فَٱنطَلَقُوا۟ وَهُمْ يَتَخَٰفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا ٱلْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا۟
عَلَىٰ حَرْدٍ قَٰدِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا۟ إِنَّا لَضَآلُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾
قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا
ظَٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَٰوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا
طَٰغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَآ أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا رَٰغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ
ٱلْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

١٧- يقيناً چي موږ داسي وآزمويل لكه د هغه باغ خاوندان چي مو آزمويلي ول، كله چي ئې لوړه وكړه چي خامخا به ئې په سباوون كي مېوې راشكوي. ١٨- او استثناء ئې هم ونكړه. ١٩- نو ستا د رب له لوري يو چورلېدونكى پرې راوچورلېد، په داسي حال كي چي ويده ول. ٢٠- نو له جرړو د ايستل شوي په څېر شو. ٢١- نو په سباوون كي ئې يوه بل ته غږ كړ. ٢٢- چي سهار وختي په خپل كښت حاضر شئ كه ئې راشكونكي يئ. ٢٣- نو په داسي حال كي وخوځېدل چي پټ پټ به سره غږېدل. ٢٤- تر څو كوم مسكين درباندي راداخل نه شي (بڼ ته). ٢٥- په سباوون كي وخوځېدل، په منع كولو ئې برلاسي. ٢٦- خو چي وئې ليد، وئې ويل: خامخا مو لاره وركه كړې. ٢٧- نه، بلكي محروم شوي يو. ٢٨- تر ټولو ښه ئې وويل: مگر تاسو ته مي نه وو ويلي؟ ولي تسبيح نه وايئ؟ ٢٩- وئې ويل: پاكي زموږ رب ته ده، يقيناً چي موږ ظالمان وو. ٣٠- بيا ئې ځينو ځينو نورو ته مخ كړ، ملامتوونكي. ٣١- وئې ويل: واى پر موږ چي يقيناً

سرکښ وو. ۳۲- امید دئ رب مو تر دې غوره په بدل کې راکړي، موږ د ده په لوري رغبت کوونکي یو. ۳۳- (دنیوي) عذاب به داسي وي، او د آخرت عذاب خو حتماً تر دې ستر دئ، کاش پوهېدلی!!

۱۷-۳۲: دا آیتونه ښیي چي په مخکنیو آیتونو کي کوم معین او مشخص فرد ته ګوته نه ده نیول شوې، بلکي د پیغمبر علیه السلام د مخالفینو ډله تر بحث لاندي نیول شوې، د دوی مقایسه له هغو کسانو سره چي (باغ) ئې درلود، باغ په فتنه کي واچول، او د دوی حرص او بخل ئې راوپاراوو، دا مطلب په ګوته کوي چي د رسول الله ﷺ مخالفین هم (ثروت) او (قدرت) غولولي، په فتنه کي ئې اچولي او دا کرکجن اخلاق ئې په کي زېږولي.

په روایاتو کي راغلي چي دا قصه د هغو کسانو ده چي له صالح او سخي پلار یو سمسور باغ په میراث ورته رسېدلی وو، پرهېزګار پلار به ئې هر کال د مېوو راشکولو په ورځ یوه برخه مسکینانو ته ورکوله، د پلار له مړیني وروسته چي باغ دوی ته پاته شو، تر یوې مودې ئې د خپل صالح پلار په سنت عمل وکړ، خو کله چي ئې حرص تحریك او بخل پرې غالب شو، په هغه کال چي باغ ئې ښه سمسور او ونې ئې له مېوو ډکي وې، په خپلو کي ئې پرېکړه وکړه چي سږ کال باید داسي ترتیب ونیسو چي ټوله مېوه په خپله ترلاسه کړو، او مسکینانو ته په څه ورکولو اړ نه شو، باید د مېوو راغونډولو لپاره داسي وخت باغ ته ولاړ شو چي د خلکو له خبرېدو دمخه مو هر څه کور ته انتقال کړي وي، سهار وختي په تیاره کي باید باغ ته ځان ورسوو، ټولي مېوې ژر ژر راغونډي کړو، او کور ته ئې راورسوو، د لومړي سهار په تیاره کي له خوبه راویښ شول، په ټیټ غږ ئې په خپلو کي خبري کولې، د باغ په لوري وخوځېدل، د غلو په څېر، په محتاطانه ګامونو، له شور ځوږ پرته، هڅه ئې دا چي څوك غږ وانه وري، پرې پوه نه شي، او تنګ ئې نه کړي، د باغ سیمي ته ورسېدل، ناڅاپه له یوې سوزېدلې زمکي او له نسکورو ونو سره مخامخ شول، وئې ویل: ښایي لار مو ورکه کړې، په تیاره کي غلط شوي یو، د بل چا زمکي ته ودرېدلي یو، موږ خو مازدیګر خپل باغ لیدلی وو، سمسور، له مېوو ډك، تر هر کال ئې حاصل زیات، دا خو هغه باغ نه شي کېدی، څو شېبې وروسته پوه شول چي نه ئې زمکه غلطه کړې او نه لار، دا هماغه د دوی سمسور باغ دئ چي په خپل بد نیت سره ئې اور پرې ګډ کړ، یوه ئې، تر نورو صالح، رامخکي شو او وئې ویل: مګر تاسو ته مي نه وو ویلي چي داسي مه کوئ، خپل حرص مهار کړئ، خدای درپه یاد کړئ، داسي نه چي د بد نیت او بخل له کبله الله تعالی هر څه درنه واخلي، او د باغ له مېوو مو محروم کړي، د الله تعالی معامله له بنده سره د ده د نیت له مخي ده، اوس خپل خدای په پاکی یاد کړئ، خپل ځان ملامت کړئ، او خپلو اشتباهاتو ته متوجه شئ، دوی خپلي غلطی ته متوجه شول خو ډېر ناوخته او هغه وخت چي د هیلو درمند ئې ایرې شوی وو.

۳۳- د پیغمبر علیه السلام مخالفینو ته خبرداری ورکول کېږي چي ستاسو د بد نیت پایله به هم دغو ته ورته وي، ټول هغه څه به له لاسه ورکړئ چي تاسو ئې مغرور کړي او د رسول الله ﷺ مخالفت ته ئې هڅولي یئ، هغه ورځ به خامخا راشي چي په خپله به اعتراف کوئ چي موږ واقعاً ظالمان وو، سرکښ او طاغي وو، هغه ورځ به یو له بله د دفاع په ځای یو بل ملامتوئ. د الله تعالی عذاب په دنیا کي داسي دئ، خو اخروي عذاب ئې تر دې ستر، کاش پوهېدی!!

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا
لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ
﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۙ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ
أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾

٣٤- بې شکه متقيانو ته په نزد د خپل مولا کي جنتونه دي، ډك ډك له نعمتونو. ٣٥- آيا مسلمانان کړو د مجرمينو په څېر؟ ٣٦- څه درباندي شوي؟ دا څنگه قضاوت کړئ؟ ٣٧- آيا کوم کتاب لرئ چي دا په کي لولئ؟ ٣٨- حتماً به تاسو ته په دې کي هر هغه څه وي چي غوره کوئ ئې!! ٣٩- آيا پر موږ مو داسي کومه ژمنه شته چي تر قيامته به غځېږي چي له مخي به ئې تاسو ته هر هغه څه وي چي حکم ئې کوئ؟! ٤٠- ترې وپوښته: کوم ئې د دې ذمه وار دئ؟ ٤١- يا مگر (له الله سره) شريکان لري، نو خپل شريکان دي راولي که رښتيني وي.

٣٤- د دې بې ايمانه ډلي په مقابل کي چي د هيلو درمند به ئې سوزي او د هڅو پايله به ئې يو موټی ايرې وي، متقيان او پرهېزگاران دي، هغه چي د دې کافري ډلي له تگلارو او خصلتونو ئې ځان ساتلی، د دوی لپاره به د خپل رب په خوا کي له نعمتونو ډك جنتونه وي.

٣٥-٣٦: آيا گمان مو دا دئ چي الله تعالی به د مسلمانانو هڅي او قرباني ضائع او هدر کړي، داسي لکه چي د کافرانو او مجرمانو هلي ځلي چي تباه کوي، او اميدونه ئې له خاورو سره برابروي؟ آيا فکر کوئ چي له مسلمانانو سره به هم دې ته ورته معامله کېږي؟ څه بلا درباندي راغلې؟ په کوم آفت اخته شوي يئ چي ستاسو عقل ئې تباه او دا غلط تصور ئې ستاسو په ذهن کي اچولی؟ دا څنگه قضاوت دئ چي تاسو ئې کوئ؟

د رسول الله ﷺ مخالفانو به ويل: قيامت او آخرت نشته، که وي هم او ومنو چي آخرت به راشي، نو هلته به هم وضع داسي وي لکه نن، موږ به د نن په څېر عزتمن، سوکاله او برلاسي او تاسو د نن په څېرذليل، سپك او کمزوري وئ، لکه څنگه چي نن خدای موږ ته عزت راکړی او تاسو ئې ترې محروم کړي يئ، په آخرت کي به هم د خدای په وړاندي د احترام او عزت خاوندان وو!! د دوی د دغو غلطو انگېرنو په ځواب کي دا خبره ورته شوې.

٣٧- آيا کوم داسي کتاب درسره دئ چي دا خبري مو په کي لوستې دي؟ په الهي کتاب کي مو لوستي چي الله تعالی به له مجرم او مسلمان سره ورته معامله کوي؟!

٣٨- د دې آيت دوه توجيه مومو:

الف: ځيني وايي چي دا آيت د مخکني آيت تتمه ده، او (إن) د همزه په زېر سره په اصل کي (أن) د همزه په زور سره ده، او ترجمه ئې داسي ده: آيا داسي کوم کتاب درسره شته چي

په هغه كي مو لوستي وي چي د قيامت په ورځ به ستاسو حالت داسي وي چي په خپله ئې ځان ته خوښوئ.

ب: آيا كوم كتاب لرئ چي په هغه كي مو دا مطلب لوستى وي چي الله تعالى به له مسلمان او مجرم سره ورته معامله كوي؟ كه داسي وي نو بيا خو به بې له شكه چي تاسو مجرمينو ته د خداى په خوا كي هر هغه څه ميسر وي چي ستاسو زړه ئې غواړي، ټولي غوښتني به مو ترسره شي!! نه داسي كتاب په واك كي لرئ او نه به الله تعالى له مسلمانانو سره هغسي معامله وكړي چي له مجرمينو سره ئې كوي، او نه به ستاسو هغه هيلي ترسره شي چي د ځان او مسلمانانو په اړه ئې لرئ.

دا تعبير دقيق دئ او د آيت له الفاظو سره سمون خوري. كه د بنوالو قصې ته پام وكړو، چي ښيي د ناپاكو عزائمو له كبله د يوې مجرمي ډلي د هڅو ضائع كېدا په كي انځور شوې، او بيا د دې قصې په رڼا كي دا آيت (افنجعل المسلمين كالمجرمين) وڅېړو چي وايي له مجرمينو او مسلمانانو سره به ورته معامله نه كېږي، په آسانى دې نتيجې ته رسېږو چي په دې آيتونو كي د كافرانو دا غلطه انگېرنه نفي شوې چي گمان ئې كاوو د مسلمانانو هڅې به هيڅ نتيجه ورنكړي او د دوى هيڅ آرمان به ترسره نه شي. دا آيتونه همدغه مجرمانه ذهنيت ردوي او په دې تأكيد كوي چي الله تعالى به هيڅكله له مسلمانانو سره هغه څه ونكړي چي له مجرمينو سره ئې كوي. تاسو د خپلي بې بنسټي ادعاء لپاره هيڅ دليل له كوم الهي كتاب نه شئ وړاندي كولى.

۳۹- د دې آيت په اړه د مخكني په څېر دوه تعبيرونه مومو:

الف: د ځينو تعبير دا دئ چي وايي: آيا الله تعالى له تاسو سره داسي كوم كلك تعهد او ټينگه ژمنه لري چي د قيامت تر ورځي به دوام كوي، او د هغې له مخي به ستاسو هر حكم، قضاوت او پرېكړه ترسره كېږي، څه چي وغواړئ هغه به ترلاسه كوئ؟ آيا كولى شئ چي دا ميثاق او ژمنه راوښيئ چي تاسو ته ئې د دې ډاډ دركړى چي ستاسو هر حكم به عملي كېږي او د ځان او نورو په اړه به ستاسو هر قضاوت او پرېكړه خامخا تحقق مومي؟!!

ب: خو نور بيا په دې باور دي چي معنى ئې دا ده: آيا له الله تعالى مو داسي كومه تلپاته ژمنه او تعهد ترلاسه كړى چي تر قيامته به دوام كوي او الله تعالى به ئې ستاسو په اړه په مراعات ملزم وي؟ كه داسي وي نو بيا خو به خامخا ستاسو هر حكم ترسره كېدو، او د ځان په اړه ستاسو هر قضاوت به عملي كېدو.

دا توجيه د مخكني آيت د دوهمي توجيه په څېر د دې لپاره دقيقه او سمه ده چي هيڅ تكلف په كي نه دئ شوى او ټول الفاظ ئې په خپل اصلي معنى نيول شوي.

۴۰- آيا په تاسو كي داسي څوك شته چي د دې ميثاق او ژمني ضامن وي؟

۴۱- الله تعالى خو داسي وعده له دوى سره نه لري، آيا كوم بل داسي چا ورسره دا ژمنه كړې چي په الوهيت او ربوبيت كي د الله تعالى شريك او د عالم د چارو په اداره او سمبالولو، او د كارونو د پايلو او عواقبو په ټاكلو كي څه ونډه لري؟! كه داسي وي او دوى رښتيني وي، نو هغه شريكان دي راولي چي د دوى هيلي به ترسره كوي!!

يَوۡمَ يُكۡشَفُ عَن سَاقٖ وَيُدۡعَوۡنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَٰشِعَةً
أَبۡصَٰرُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۖ وَقَدۡ كَانُواْ يُدۡعَوۡنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ وَهُمۡ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾
فَذَرۡنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِۖ سَنَسۡتَدۡرِجُهُم مِّنۡ حَيۡثُ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٤﴾
وَأُمۡلِي لَهُمۡۚ إِنَّ كَيۡدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

٤٢- هغه ورځ چې پنډۍ بربنډه کړی شي، او دوی سجدې ته راوبلل شي، خو توانېدی به نه شي. ٤٣- سترګې ئې خړې او ټيټې، ذلت پرې سيوری غوړولی، يقيناً چې له دې مخکې سجدې ته بلل کېدل په داسې حال کې چې روغ رمټ ول. ٤٤- نو ما او هغه څوک سره پرېږده چې دا خبره دروغ ګڼي، حتماً به ئې داسې په تدريج سره تباه کړو چې پوه هم نه شي. ٤٥- او دوی ته خو مهلت ورکوو، خو بې شکه چې تدبير مې ډېر مضبوط دئ.

٤٢- په تفسيرونو کې د دې آيت په اړه د ډېرو ضعيفو او کمزورو آراوو تر څنګ دوه د پام وړ تعبيرونه مومو:

الف: هغه ورځ چې د هيبتناك حالت له وېرې به ئې د ډېرو پيڅې پورته او پنډۍ لوڅې شي او د مفر په لټه کې به تښتي، سجدې ته به رابلل کېږي خو د سخت هيبت او وېرې له کبله به د سجدې توان ترې سلب شوی وي، حواس به ئې داسې پرېشانه وي چې نه به د چا خبره اورېدی شي او نه به په دې پوهېږي چې څه وکړي.

ب: هغه ورځ چې حقائق بربنډ شي، حجابونه او پردې پورته شي، د ټولو حقائقو بنياد او بنسټ ښکاره شي، هر څه به دوی سجدې ته رابلي خو دوی به له سجدې عاجز وي، دا ځکه چې په دنيا کې ئې د سجدې مشق او تمرين نه وو کړی.

د لومړي تعبير له مخې ساق په خپله اصلي معنی؛ پنډۍ اخيستل شوی، او په دوهم تعبير کې د اصل او بنسټ په معنی نيول شوی. لومړی توجيه هم دقيقه ده او هم د سورې له مجموعي فضاء سره ژور مناسبت لري.

يوم يکشف عن ساق د وېرې نښه ده چې ورپسې آيت ئې مزيد وضاحت کوي، او وايي سترګې به ئې وېرجنې، او ذلت به سيوری پرې غوړولی وي، نو خود به سجده نه شي کولی، هغه وخت چې روغ رمټ ول، له سجدې ئې ډډه کوله.

متأسفانه په ځينو تفسيرونو کې په دې اړه داسې تعبيرونه هم مومو چې نه يوازې د قرآن له اساساتو سره سخت ټکر کوي، بلکې هر مسلمان په حيرت کې غورځوي چې څنګه يو مفسر د داسې خبرې کولو جرأت کوي، او څنګه ئې منې!! د الله تعالی د ذات د څرنګوالي په اړه څه ويل او هغه ته غړي او جوارح ثابتول لوی جسارت دئ. دلته يُکشَف عن ساق ويل

شوي، فاعل ئې مجهول دئ، د الله تعالی ساق ته ئې قطعاً نه شو راجع کولی، او دا نه شو ویلی چې د الله تعالی ساق به بل څوك وربربنډ کړي، كه د دې په ځای داسي ویل شوي وی يَكشِفُ عن ساقه خپل ساق به بربنډ كړي، بیا دغو خلكو ویلی شوی چې كېدی شي له دې هغه څه مراد وي چې موږ ئې وایو!!

باید دې ته مو پام وي چې موږ د الله تعالی د ذات په اړه له فكر كولو هم منع شوي یو، دا خو پرېږده چې هغه ته د غړو ثابتولو جسارت وكړو.
مر النبی صلی الله علیه وسلم علی قوم یتفكرون فی الله فقال تفكروا فی الخلق ولا تتفكروا فی الخالق فإنكم لاتقدرون قدره
رسول اللهﷺ په یوه داسي قوم تېرېدو چې د الله تعالی د ذات په اړه په تفكر لګیا ول، ورته وئې فرمایل: د مخلوقاتو په اړه فكر وكړئ مه د خالق په اړه، دا ځكه چې تاسو په دې نه توانیږئ چې سمه اندازه ئې ولګوئ او په عظمت ئې پوه شئ.
عن أبی هریرة مرفوعا تَفَكَّرُوا فِي الخلق وَلَا تَفَكَّرُوا فِي الخالق فإنه لا تحیط به الفكرة
له ابوهریرة رضي الله عنه مرفوع روایت دئ چې د مخلوق په اړه فكر وكړئ د خالق په اړه فكر مه كوئ، دا ځكه چې د انسان فكر پرې احاطه نه شي كولی.
عن سالم عن أبیه مرفوعا تفكروا فی آلاء الله ولا تفكروا فی الله
سالم رضي الله عنه له خپل پلار مرفوع حدیث روایتوي او وایي: د الله تعالی د نعمتونو په اړه فكر وكړئ او د الله تعالی د ذات په اړه فكر مه كوئ،
همداراز لاندې روایات ټول په دې خبري تأكید كوي چې د الله تعالی د ذات په اړه له فكر كولو باید ډډه وكړو:
فی الحدیث الآخر الذی فی السنن تفكروا فی مخلوقات الله ولا تفكروا فی ذات الله، ما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم فی النهی عن التفكیر فی ذات الله عز وجل وعن عمر تفكروا في خلق الله ولا تفكروا فی الله وحدیث بن عباس تفكروا فی كل شيء ولا تفكروا فی ذات الله

دا په داسي حال كي چې نه د قرآن په كوم بل آیت كي د الله تعالی د ذات په اړه څه ویل شوي او نه په دغه آیت كي، دلته خو اصلاً د الله تعالی د ذات په اړه نه صریحاً بحث كېږي او نه تلویحاً، په مخكني آیت كي مشركانو ته ویل شوي چې كه كوم شریك لرئ رائې ولئ، او په وروستي آیت كي ویل شوي چې د قیامت په ورځ به دا مشركین سخت لالهانده او له وېري به ئې سترګي خړي وي، سجدې ته به بلل كېږي خو د وېري او وارخطایی له كبله به سجده نه شي كولی. الله تعالی ته د دې آیت راجع كول هیڅ مجال نه لري، نه پوهېږو چې دوی د دې آیت له كوم لفظ دا انتباه اخیستی؟ ولي ساق الله تعالی ته راجع كوي؟ په خپله آیت او الفاظ ئې، مخكني آیتونه او مخصوصاً ورپسي آیت په ډېر صراحت سره ښیي چې دلته د قیامت د ورځي هیبت انځور شوی، چې آثار او هیبت به ئې د كافرانو په خړو سترګو كي څرګند وي او له دوی به ئې د سجدې كولو توان سلب كړی وي. څوك چې په تكلف سره دا (ساق) الله تعالی ته راجع كوي او وایي چې د الله تعالی ساق به بربنډ كړی شي، د دوی له نظره الله تعالی انسان ته ورته دئ، پنډۍ لري، إزار او پرتوګ لري، د قیامت په ورځ به خپلي پنډۍ بربنډي كړي، او مسلمانان به ئې له پنډۍ وپېژني چې دا زموږ همغه رب دئ چې په دنیا كي مو سجده ورته

کوله!! انسان خو له پنډۍ خپل زوی هم نه شي پېژندی الله تعالی به څنګه وپېژني؟!! که څوك ووايي چي الله تعالی دوه سترګي لري، دوه لاسونه لري، لاسونه ئي پنځه پنځه ګوتي لري، دوه پښي لري، پښي ئي قدمونه او پنډۍ لري، رداء او إزار لري... ده الله تعالی له انسان سره تشبيه کړی، که له دې وروسته سل ځله ووايي چي بلا تشبيه او بلاتکييف. دا الفاظ ورته هيڅ ګټه نه رسوي!! ده د قرآن دا خبره له پامه غورځولې چي فرمايي:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ * الشورى: ۱۱

هيڅ شئ د هغه په څېر نه دئ او دی اورېدونکی ليدونکی دئ.

يعني که وغواړې چي پخپل ذهن کي د الله تعالی لپاره کوم مثال مجسم کړې، نو يوه شه چي په دې کائناتو او موجوداتو کي به هيڅ شئ دې مثال ته ورته ونه مومې. د يوه شي مثال په حقيقت کي د هغه شي تخميني او تقريبي تصوير وي، چي د همغه شي د پيژندلو لپاره کارول کېږي، کله چي د يوه شي د اصل او حقيقت ادراك ممکن نه وي نو د مثال په راوړلو سره ئي تشريح او توضيح کوو، خو د الله تعالی په اړه نه د مثال راوړل ممکن دي او نه ئي مثال او مثل شته. په دې آيت شريف کي داسي نه دي ويل شوي:

" ليس مثله شئ: ده ته ورته څه نشته"

بلکي ويل شوي:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ:

د ده مثل ته ورته څه نشته او دی سميع بصير ذات دئ.

د دې معنی دا ده چي نه يوازي د الله تعالی د ذات دکيفيت ادراك ممکن نه دئ، بلکي دا هم ممکنه نه ده چي د الله تعالی د ذات او ذاتي صفاتو د کيفيت په اړه تخميني او تقريبي تصور ولرو. نو لازمه ده له هر هغه تأويل او توجيه په کلکه ځان وساتو چي له مخلوقاتو سره د الله تعالی په تشبيه منتج کېږي.

که د الله تعالی د ذات د کيفيت په اړه بحث ضروري او د انسان لپاره ئي ادراك ممکن وی نو الله تعالی به پخپله په پوره صراحت او وضاحت سره بيان کړی وی خو نه په قرآن کي د الله تعالی د ذات په اړه صراحتاً يا اشارتاً څه ويل شوي او نه په صحيح احاديثو کي. په دې موجوداتو کي هيڅ شئ د الله تعالی له ذات سره شباهت او ورته والی نلري، هره هغه عقيده او نظريه چي د الله د ذات د کيفيت په اړه داسي بحث ولري چي له مخلوقاتو سره د خالق په تشبيه او تمثيل منتجه شي، باطله او مردوده ده. خدای تعالی له دې منزه او ډېر لوړ دئ چي پخپل ذات کي له مخلوقاتو سره شباهت او ورته والی ولري، هيڅ شی له الله تعالی سره هيڅ شباهت نلري، ټول نصوص په دې دلالت کوي چي الله تعالی بې مثله او بې مثاله ذات دئ.

خو د يکشف عن ساق په اړه چي کوم روايات راغلي او له هغوی ځينو دا انتباه اخيستې، دا دي:

له ابو برده دوه روايتونه نقل شوي:

عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قال: يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ: عَنْ نُورٍ عَظِيمٍ يَخِرُّونَ لَهُ سُجَّدًا

او بل دا:

عن أبى بردة عن أبى موسى قال حدثنى أبى قال: سمعت رسول الله صلي الله عليه وسلم يقول: (إذا كان يوم القيامة مثل لكل قوم ما كانوا يعبدون في الدنيا فيذهب كل قوم إلى ما كانوا يعبدون ويبقى أهل التوحيد فيقال لهم ما تنتظرون وقد ذهب الناس فيقولون إن لنا ربا كنا نعبده في الدنيا ولم نره- قال- وتعرفونه إذا رأيتموه فيقولون نعم فيقال فكيف تعرفونه ولم تروه قالوا إنه لا شبيه له فيكشف لهم الحجاب فينظرون إلى الله تعالى فيخرون له سجدا وتبقى أقوام ظهورهم مثل صياصى البقر فينظرون إلى الله تعالى فيريدون السجود فلا يستطيعون فذلك قوله تعالى: "يوم يكشف عن ساق ويدعون إلى السجود فلا يستطيعون" فيقول الله تعالى عبادى أرفعوا رءوسكم فقد جعلت بدل كل رجل منكم رجلا من اليهود والنصارى فى النار). قال أبو بردة: فحدثت بهذا الحديث عمر بن عبد العزيز فقال: الله الذي لا إله إلا هو لقد حدثك أبوك بهذا الحديث؟ فحلف له ثلاثة أيمان؛ فقال عمر: ما سمعت فى أهل التوحيد حديثا هو أحب إلى من هذا.

لکه چي ګورئ ابوبرده او پلار ئې ابو موسى رضي الله عنهما ته منسوب رواياتو كي تعارض دئ، په يوه کي ئې ويل شوي چي يوه عظيمه رڼا به وځليږي، او په بل کي ويل شوي چي الله تعالى به په خپله له حجابه راووځي، دې ته مو هم بايد پام وي چي دا روايت له ابو موسى رضي الله عنه يوازي د ده زوی ابو برده روايت کړی، او لکه چي مخکني روايت کي ګورئ د عمر بن عبدالعزيز په څېر شخصيت هم له ده دا خبره هغه وخت ومنله چي درې ځله ئې لوړه وکړه!! د دې معنى دا ده چي عمر بن عبدالعزيز هم د لومړي ځل لپاره داسي خبره اورېده!! فتح الباریٔ ليکي: ابو موسى ته د منسوب روايت په اسنادو کي ضعف دئ: أخرج أبو يعلى بسند فيه ضعف عن أبى موسى مرفوعا فى قوله: (يوم يكشف عن ساق) قال " عن نور عظيم، فيخرون له سجدا "

بل روايت دا دئ:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ـ يَقُولُ: يَكْشِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقٍ فَيَسْجُدُ لِلَّهِ كُلُّ مُؤْمِنٍ ومؤمنة وَيَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ لَهُ فِي الدُّنْيَا رِئَاءً وَسُمْعَةً، فَيَذْهَبُ لِيَسْجُدَ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا . رواه البخاري

له ابو سعيد الخدري رضي الله عنه روايت دئ چي له رسول اللهﷺ مي واورېدل چي فرمايل ئې: الله تعالى به خپله پنډۍ بربنډه کړي، نو ټول نارينه او ښځينه مؤمنان به ورته سجده وکړي، او هغه څوك به همداسي پاته شي چي په دنيا كي ئې د رياء او ځان ښودني لپاره سجده كوله، سجدې ته به راوړاندي شي خو شا به ئې يوه طبقه شي (سجده به نه شي كولى)

په دغو رواياتو كي شديد تعارض او اختلاف شته، دغه تعارض ته په پام سره محققينو علماوو هغه د دې آيت لپاره د تفسير په توګه نه دي وړاندي کړي، بېل بېل آراء ئې وړاندي كړي. كه دا روايات ئې موثق ګڼلى د بلي رأيي له وركولو به ئې خامخا ډډه كوله. څنګه ممكنه ده چي رسول اللهﷺ دي دا خبره كړې وي او د ابن عباس رضي الله عنه په څېر صحابه دي ترې خبر نه وي او دا آيت دي په بل ډول تفسير كړي. د ابن عباس او مجاهد رضي الله عنهما په څېر لويو لويو شخصيتونو دا آيت په بل ډول تفسير كړی، د دوی رأيه دا ده چي له يكشف عن ساق مراد د قيامت هولناك حالت دئ. د آيت له سياق و سباق په ډېر وضاحت سره معلومېږي

چي د ابن عباس رضي الله عنه تفسير دقيق دئ.
عن ابن عباس "يوم يكشف عن ساق" قال هو يوم القيامة يوم كرب وشدة رواه ابن جرير وقال ابن أبى نجيح عن مجاهد "يوم يكشف عن ساق" قال شدة الأمر وقال ابن عباس هى أشد ساعة تكون فى يوم القيامة وقال ابن جرير عن مجاهد "يوم يكشف عن ساق" قال شدة الأمر وجده. وقال على بن أبى طلحة عن ابن عباس قوله "يوم يكشف عن ساق" هو الأمر الشديد الفظيع من الهول يوم القيامة وقال العوفى عن ابن عباس قوله "يوم يكشف عن ساق" يقول حين يكشف الأمر وتبدو الأعمال وكشفه دخول الآخرة وكشف الأمر عنه
وذكر ابن المبارك قال: أخبرنا أسامة بن زيد عن عكرمة عن ابن عباس فى قوله تعالى: "يوم يكشف عن ساق" قال: عن كرب وشدة. أخبرنا ابن جريج عن مجاهد قال: شدة الأمر وجده. وقال مجاهد: قال ابن عباس هى أشد ساعة فى يوم القيامة.
وقال أبو عبيدة: إذا اشتد الحرب والأمر قيل: كشف الأمر عن ساقه. والأصل فيه أن من وقع فى شىء يحتاج فيه إلى الجد شمر عن ساقه؛ فاستعير الساق والكشف عنها فى موضع الشدة. وقيل: ساق الشىء أصله الذى به قوامه؛ كساق الشجرة وساق الإنسان. أى يوم يكشف عن أصل الأمر فتظهر حقائق الأمور وأصلها. وقيل: يكشف عن ساق جهنم. وقيل: عن ساق العرش. وقيل: يريد وقت أقتراب الأجل وضعف البدن؛ أى يكشف المريض عن ساقه ليبصر ضعفه، ويدعوه المؤذن إلى الصلاة فلا يمكنه أن يقوم ويخرج.
قرطبي له هغه وروسته چي د ساق لپاره ګڼ شمېر احتمالات بيانوي، لکه د هر څه اصل،د دوزخ ساق، د عرش ساق، عظيم نوراو د قيامت د ورځي شدت؛ ليکي:
(فأما ما روى أن الله يكشف عن ساقه فإنه عز وجل يتعالى عن الأعضاء والتبعيض وأن يكشف ويتغطى.)
اما دا چي روايت شوى چي الله تعالى به خپل ساق بربنډ کړي، نو الله تعالى له دې ډېر لوړ دئ چي اعضاء او بېل بېل غړي ولري او بربنډ يا په جامه پټ شي.
٤٣- د وېري او خوف نښي او آثار به د کافرانو په څېرو کي څرګند وي، له خپلي ماضي نادم او پښېمانه، سترګي ئې خړي او ټيټي، د وېري آثار په کي څرګند، شرمنده او خجل، ذلت او سپکاوي خپل تور وزر پرې غوړولى، د هغه چا وضعيت به د قيامت په ورځ دغسي وي چي په دنيا کي او هغه وخت چي روغ رمټ وو، سجدې ته بلل کېدل، خو کبر او غرور نه پرېښودل چي حق ته غاړه کېږدي او د الله تعالى په وړاندي سر ټيټ کړي.
٤٤-٤٥: دا مبارک آيتونه څو توصيې رسول اللهﷺ ته لري:

الف: لږ صبر وکړه! وګوره چي الله تعالى به د دې حقيقت له منکرينو سره څه معامله کوي؟ د لته له (هذالحديث: دې خبري) مراد يا هغه خبري دي چي په مخکنيو آيتونو کي ذکر شوې او يا ټول قرآن.

ب: الهي عذاب به په تدريجي توګه او ورو ورو، او پرته له دې چي دوى پرې پوه شي او چاره وکولى شي، پر دوى نازل شي.

ج: الهي سنت داسي دئ چي بنده ته مهلت ورکوي، اتمام حجت کوي، ژر او په ګناه پسي متصل ئې نه نيسي، د عصيان او سرکښۍ په سر کي فوراً او له ځنډه پرته ئې په عذاب نه

اخته کوي، خاصه نېټه او معين وخت ئې ټاکلی چې د عصيانګرانو په سر به د وروستي عذاب متروکه راپرېوځي، د هغې نېټې تر راتلو ئې تعذيب تدريجي وي، د غولوونکي اقتدار له ورستی مانۍ ئې يوه خښته له بلې وروسته ورو ورو لاندې پرېوځي، هر ګام چې مخکې اخلي په حقيقت کې د خپلې تباهۍ په لورې نږدې کېږي، د خپلې بقاء او دوام لپاره چې کوم تدبير کاروي په حقيقت کې خپل ګور په خپل لاس کيني.

د: د شر او فساد د ځواکونو په نيولو او مؤاخذې کې الهي تدبير ډېر مضبوط او متين دئ، هيڅوك ئې د مقابلې توان نه لري، پام چې عصيانګرانو او ظالمانو ته مهلت ورکول په الهي تدبير کې سستي او قصور تلقي نه کړې، دا فرصت او مهلت ورکول بايد مغرور او سرکښ ستمګران ونه غولوي او له شديدې الهي نيونې ئې غافل نه کړي!!

أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَّوْلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَٰرِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا۟ ٱلذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٢﴾

٤٦- آيا داسې اجر ترې غواړې چې دوی ئې د تاوان له پېټې درانه کړی شوي! ٤٧- آيا غيبي (اسرار) ورسره دي چې دوی ئې ليکي! ٤٨- نو د خپل رب تر حکمه صبر وکړه، او د کب وال په څېر مه کېږه چې غږ ئې کړ، په داسې حال کې چې غصه ناك وو. ٤٩- که د خپل رب پېرزوينه ئې نه وی په برخه شوې، نو خامخا به په سپېره ډاګ غورځېدلی او مذمت شوی به وو. ٥٠- خو خپل رب غوره او له صالحينو ئې کړ. ٥١- او بې شکه چې کله کافران ذکر (قرآن) اوري نو نږدې وي چې په خپلو (غضبناکو) سترګو سره دې وښويوي او وايي: دی خو هسې لېونی دئ. ٥٢- حال دا چې دا خو عالميانو ته له پنده پرته بل څه نه دئ.

٤٦- دښمنانو به په خپلو ټولو خصمانه تبليغاتو کې په دې ټکي ترکيز کاوو چې رسول اللهﷺ او ياران او پلويان به ئې له خپلو هڅو او هلو ځلو نه په دنيا کې کومه نتيجه ترلاسه کړي او نه په آخرت کې، قرآن د دې آيت په ترڅ کې د دوی په ځواب کې فرمايي:

- مګر ته له دوی کوم اجر او بدله غواړې، داسې بدله چې دوی ئې د ځان لپاره غرامت او تاوان او پر خپلو اوږو درونه پېټی ګڼي؟ چې طبعاً به ئې له ورکړې ډډه کوي او تا به د خپل

جهاد او دعوت د نتیجې او پایلو له ترلاسه کولو محروموي؟ که د کارونو پایله دوی ټاکلی، او د عملونو اجر د دوی لخوا ورکول کېدی نو سمه ده چې تا او یارانو به دې له خپلو هڅو کومه نتیجه نه شوی ترلاسه کولی، خو که د عملونو پایلې الله تعالی ټاکي، او بنده ته د عمل اجر د ده له لوري وي، نو بیا خو دوی نه شي کولی په خپلو تبلیغاتو او بې حاصله هلو ځلو سره تا خپل آرمان او د مبارزې نتائجو ته له رسېدو محروم کړي.

٤٧- مگر دوی له غیبي اسرارو خبر دي؟ کوم چا له غیبه مطلع کړي او د مسلمانانو د دنیوي او اخروي راتلونکي په اړه ئې ورته ویلي چې دا ډله به نه خپلو آرمانونو ته ورسېږي، نه به ئې هیلې او امیدونه تر سره شي او نه به ئې هڅې او کوښښونه کومه نتیجه ورکړي؟! د دې علم غیب سند چېري دئ؟!

٤٨-٥٠: د دې ډلې بې بنسټه تبلیغاتو ته هیڅ اهمیت مه ورکوه، صابر او ثابت قدم اوسه، د دوی له مخالفتونو او لجاجتونو ناهیلی او مأیوس کېږه مه. پام چې د یونس علیه السلام په څېر د خپلو مخاطبینو له مخالفتونو او د خپل دعوت له پایلو مأیوس نه شې، د نورو خلکو په لټه کې له دوی لاس وانخلې، مبارزه ناتمامه پرېنږدې، د دوی لجاجت او جهالت دې داسې غصه ناك نه کړي چې له هدایته ئې ناامیده شې، د الهي عذاب مستحق ئې وګڼې، او ترې لاړ شې، نه؛ صبر او ثبات له لاسه مه ورکوه، تر هغه انتظار وکړه چې الله تعالی خپل حکم او پرېکړه صادره کړي، مطمئن اوسه چې الله تعالی به ډېر ژر خپل حکم صادر کړي، پام کوه چې سنګر پرېنږدې او له وخته مخکې ترشا نه شې، له دې ښه خبر یې چې څوك مأیوس شوی، سنګر ئې پرېښی، له وخته مخکې تر شا شوی، له کوم برخلیك سره مخامخ شوی؟! د یونس علیه السلام قصه دې په مخکې پرته، د فرار له کبله د کب په نس کې د پرېوتو قصه، که د الله تعالی پېرزوینه ئې نه وی په برخه شوې، یا به د تل لپاره د ماهي په نس کې پاتې کېدو، او یا به په سپېره ډاګ چې نه سیوری لري او نه بوټی، غورځېدو، او د مذمت وړ به ګڼل کېدو، خو خپل رب ئې پرې مهربانه شو، غوره ئې کړ او د صالحانو له ډلې ئې کړ، بېرته د خپل قوم په لوري لاړ، دا توفیق ئې په برخه شو چې اصلاح ئې کړي او د دوی مصلح لاربښود شي.

٥١-٥٢: دا دواړه وروستي آیتونه چې د سورې تتمه او خلاصه ده، ښیي چې د رسول الله ﷺ لجوج او جاهلو معاندینو به د قرآن د اورېدو په وخت کې په غضبناکو او قهرجنو سترګو ورته کتل او هغه به ئې مجنون ګاڼه. د آیتونو په الفاظو او ترکیب کې له لږ غور سره دا مطالب زموږ مخې ته راځي:

الف: د مخالفینو غضبناکه معامله او په قهرجنو سترګو هغه ته کتل ئې داسې وو چې ګمان ئې کاوو په دې سره به دی له خپل دعوت او مبارزې لاس اخیستو ته اړ کړي، د دعوت له نتائجو به ئې مأیوس کړي، نږدې وه چې د یونس علیه السلام تجربه تکرار شي او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم خپله مبارزه ناتمامه پرېږدي.

ب: له پیغمبر علیه السلام سره د قریشو مخالفت او عناد هغه وخت پیل شو چې ده قرآن ته راوبلل، قرآن ته له بللو مخکې ئې نه یوازې له ده سره کوم مخالفت نه درلود بلکې هغه ئې د لوړ شخصیت خاوند، هوښیار او عاقل انسان ګاڼو، د مشر ورور، کریم، صادق او امین خطاب ئې ورته کاوو.

ج- د قرآن له اورېدو وروسته ئي د مجنون خطاب ورته وکړ! که رسول اللهﷺ دوی قرآن ته نه وی بللي، نو نه به ئې په غضبناکو سترگو ورته کتل او نه به ئې د لېوني او مجنون خطاب ورته کاوو.

د- د ډېر ډېر حيرت او تعجب ځای دئ چي ځينو له دې آيت د اصلي معنی او مطلب عکس او کاملاً مخالفه معنی او مطلب اخيستی دئ، او وايي: له (ليزلقونك بابصارهم) مراد دا دئ چي تا به حتماً په نظر کړي، د سترگو مرموز اغېز به ئې پرتا پرېوځي او هلاك يا بيمار به دي کړي!! عجيبه ده چي دوی نه تر دې آيت مخکي د يونس عليه السلام قصې ته پام کوي، چي د ليزلقونك بابصارهم لپاره دقيق تفسير او شرح زموږ مخي ته ږدي، او نه د الله تعالی له لوري رسول اللهﷺ ته دا سپارښتنه او حکم چي صبر وکړه او د کب وال په څېر مه کېږه، او نه دې خبري ته چي د دغو قهرجنو سترگو خاوندان رسول اللهﷺ ته د حيرت په سترگه نه گوري بلکي مجنون ئې گڼي، د سترگو نظر خو دوی د حيرت نتيجه گڼي، نه د غضب نتيجه! حال دا چي د دې غضبناکو سترگو خاوندان د قرآن په اورېدو سره داسي غصه کېږي چي رسول اللهﷺ ته د مجنون خطاب کوي!!! د چا په خوله چي د بل لپاره د مجنون خطاب وي په سترگو کي به ئې هغه ته څه پيغام وي؟ د قهر او غضب پيغام که بل څه؟! عجيبه ده چي دوی له دې آيت داسي مطلب اخلي چي د سورې له ټولو آيتونو سره تصادم کوي، د سورې ټول آيتونه له سره تر پايه په دې راڅرخي چي د دښمن خصمانه او معاندانه تبليغات شنډ کړي او ځواب ئې ورکړي، او دا آيت د ټولي سورې خلاصه او مقصد ئې دا دئ چي دا خلك د قرآن له کبله له تاسره دښمني کوي، درباندي غصه دي، په قهرجنو سترگو درته گوري او تا ته مجنون وايي!!

په ايران کي خو خبره بيا داسي ده چي که ته د هر شيعه کور ته ننوځې نو لومړی به دي په داسي يوې لوحې سترگي ولگېږي چي دا آيت به پرې ليکل شوی وي، او مقصد به ئې دا وي چي خپل کور او کورنۍ ستا له بد نظره خوندي وساتي، دوی ته خپلو اخوندانو ويلي چي دا آيت بد نظر دفع کوي!!

هـ: د آيت د وروستی فقرې مقصد دا دئ: عجيبه ده چي د قرآن اورېدل د دوی قهر او غصه راپاروي، او د رسول اللهﷺ مخالفت او دښمنی ته ئې هڅوي، په داسي حال کي چي قرآن د دوی او ټولو عالميانو لپاره د پند، نصيحت او تذکر وسيله دئ، دوی راويښوي، هېر شوي حقائق ورپه يادوي، د ضمير صفحې ته ئې ځلا ورکوي، انسان هغو فطري غوښتنو ته رابولي چي ترې هېري شوې، هغه ته ښيي چي د انسان په څېر ژوند کول څنگه وي، هر هغه څه ورپه يادوي چي بايد پام ئې ورته کولی، خو د خاصو عواملو په سبب ترې غافل شوی، عجيبه ده چي (د ټولو عالميانو لپاره دا ذکر) له رسول اللهﷺ سره د دوی د عناد او دښمنی باعث شوی!!!

دې ته مو بايد پام وي چي نه د قرآن په دغه آيت کي او نه په کوم بل آيت کي دا خبره راغلي چي بد نظر شته او اغېز لري؛ خو په گڼ شمېر رواياتو کي د بد نظر اغېز يو حقيقت گڼل شوی. په صحيح مسلم او بخاري کي راغلي ځيني روايات دا دي:
عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: العين حق، العين حق
عن أبی هريرة قال قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: العين حق.

دغو روایاتو ته په پام سره اهل سنت و جماعت بد نظر او اغېز ئې حق گڼي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحاقة

د سورې معرفي:

د دې مبارکې سورې نوم الحاقه (هماغه واقع کېدونکې) دئ چې له لومړې آيت اخيستل شوی، ۵۲ آيتونه لري، د نه ويشتو لومړنيو آيتونو فواصل ئې حاقه او راضية ته ورته وزن لري، دېرشم، يودېرشم، او دوه دېرشم ئې په دغو دريو هموزنو صيغو پای ته رسېدلي: فغلوه، صلوه، فاسلکوه، له هغه وروسته له پنځو آيتونو پرته ټول عظيم او يقين ته ورته هموزنو صيغو پای ته رسېدلي او د دغو پنځو آيتونو فواصل خٰطئون، تبصرون، تؤمنون او تذکرون دي. وزن او مد وجذر ئې ډېر ښکلی او خوندور دئ. دا سوره هم د مکي دور په لومړيو کې نازله شوې.

د بحث محوري موضوع ئې (قيامت) دئ چې په دې سوره کې د الحاقة په نوم ياد شوی، د سورې په پيل کې د دې حقيقت د اثبات لپاره چې قيامت حتماً راتلونکی دئ، په دوو مشهودو دلائلو استناد شوی او فرمايي:

الف: د تاريخ په اوږدو کې د دې شاهد يو چې هر هغه قوم په الهي عذاب اخته او په زوال محکوم شوی چې له قيامت ئې انکار کړی، لکه چې ثمود او عاد قيامت تکذيب کړ او هلاك شول، د فرعون قوم او له دوی مخکې او وروسته قومونو دا غلطي وکړه چې په سبب ئې په الهي عذاب اخته او ټغر ئې ټول شو، د نوح عليه السلام قوم د دغې غلطۍ له کبله غرق شو، ده او اهل ته ئې، چې ستاسو اجداد او نيکونه دي، الله تعالی د کښتۍ په ذريعه نجات ورکړ تر څو د راتلونکو نسلونو لپاره پند وي او روغ غوږونه ترې عبرت واخلي.

ب: د دغو عاصي او له قيامته د منکر قومونو نيونه او مؤاخذه ښيي چې زموږ په عالم کې د مکافات او مجازات سنت حاکم دئ، عملونو ته د سزا ورکولو سلسله تل وه او تل به وي، په دنيا کې په نسبي توگه او په آخرت کې په بشپړه او مکمله توگه.

بيا د قيامت د ورځې ستري ستري پيښې انځوروي، زمکه به په خوځېدو شي، غرونه به سره تصادم وکړي، آسمانونه به شق شق شي، او د عالم دا اوسنی مضبوط نظم به متلاشي شي. وروسته له قبرونو د راپاڅېدو صحنه او په الهي محکمې کې د حاضرېدو حالت په ډېره اغېزمنه توگه انځوروي، او ښيي چې په دې ورځ به ټول خلك د الله تعالی په وړاندې داسې ودرېږي چې هر څه به ئې ځرگند او بربنډ وي، هيڅ عمل، ستر او ووړ به ئې پټ نه وي پاته، ځينو ته به خپله عملپاڼه په ښي لاس کې ورکړی شي او ځينو ته په کيڼ لاس کې، څوك چې

په آزمويني كې برياليٰ شوی، په دې ورځ او له الله تعالیٰ سره په مخامخ كېدو او په حساب او كتاب ئې باور وو، او همدغه باور له ګناه او تېري منع كول او نېك عمل ته ئې هڅول، عملپاڼه به ئې په ښي لاس كې وركړی شي، راضي او خوښ به وي، خپلوانو ته به سرلوړی او خوښ راوګرځي، له ډېري خوشحالی به ټولو ته غږ كړي: راشئ زما عملپاڼه وګورئ، زما باور دا وو چې د خپلو عملونو له حساب سره به مخامخ كېږم، خوښ او راضي كوونكی ژوند به ئې په برخه شي، هغه جنت ته به درومي چې مېوې ئې رسېدلې او راشكول ئې آسانه. خو هغه چې عملپاڼه به ئې په كيڼ لاس كې وركړی شي، وايي به: ای كاش عملپاڼه مې نه وی راكړی شوې، كاش له حساب او كتابه نه وی خبر شوی، ای كاش دا د كار پای وی، او الهي عذاب او دوزخ وربېسې نه وی، مال مې څه ګټه راونه رسوله، سلطه او اقتدار مې ختم شو. د ده په اړه به الله تعالیٰ امر وكړي چې وئې نيسئ، لاس پښې ئې په زنځير او زولنو وروتړئ، او د جهنم په لوري ئې كش كړئ، او ورونې غورځوئ، او د دوزخ له ستنو سره ئې په داسې زنځير وتړئ چې اوږدوالی ئې اويا ګزه وي، ده خو نه په ستر الله دا تر ټولو لوړ ذات ايمان درلود او نه ئې پر بې وزلي مسكين دا تر ټولو محتاج مخلوق زړه سوی او ترحم، له ټولو هغو شيانو سره ئې ظالمانه چلن كاوو چې د دوی دواړو ترمنځ، په زمكه يا آسمان كې ول، له هر څه سره ئې فطري او انساني اړيكې شلولې وې، نو ځكه به دلته چې د مكافات دار دئ، او هر چا ته د خپل عمل متناسبه او وړ بدله وركول كېږي، هيڅ خوراك به ئې مخې ته نه ايښودل كېږي مګر د زخمونو نو، چې له خطاكارانو پرته ئې بل څوك نه خوري.

بيا د دې خبري د اثبات لپاره چې د رسول اللهﷺ وينا د قيامت په اړه نه د ده ذاتي او شخصي وينا ده، نه د كوم شاعر وينا او نه د كوم كاهن، دی د الله تعالیٰ استازی دئ او وينا ئې الهي پيغام، هغه پيغام چې د عالمونو رب رالېږلی، د دې ادعاء د اثبات لپاره په دوو شيانو لوړه كوي:

الف: هغه څه چې تاسو ئې وينئ.

ب: هغه څه چې تاسو ئې نه وينئ.

يعنې د دې كريم او لوړ شخصيت د ژوند ټولو ابعادو او اړخونو ته ځير شئ، له اخلاق او ويناوو ئې چې څه تاسو ته څرګند دي، هغه د نورو عادي انسانانو او د خپلو شعراوو او مذهبي مشرانو له اخلاق او ويناوو سره مقايسه كړئ، له شكه پرته به درته واضح شي چې دی د الله تعالیٰ درونډ پيغمبر دئ، لاړ شئ د ده د ژوند هغه برخې وڅېړئ چې ستاسو له نظره پټې دي او يوازې نږدې دوستان ئې پرې خبر دي، حتماً به درته ثابته شي چې دی د الله تعالیٰ استازی دئ، نه شاعر دئ او نه كاهن، مګر نه ګورئ چې د ده مېرمن خديجه رضي الله عنها، دا په پاك لمنی، عقلمنی او درايت كې نوميالی ښځه، دا د رسول اللهﷺ له ټولو پټو اسرارو باخبره انسان، لومړی كس دئ چې پر ده ايمان راوړي او د ده پيغام الهي پيغام مني، لاړ شئ د قرآن څېړني او بحثونه د هر هغه څه په اړه په ځير او دقت سره وڅېړئ چې (مشهود) دي يا (غائب)، چې تاسو ئې وينئ او ستاسو له نظره پټ دي، حتماً به درته ثابته شي چې دا قرآن د هغه رب العالمين له لوري پر رسول اللهﷺ نازل شوی چې په ټولو اسرارو خبر دئ. د دې كتاب عظمت، د عالم د اسرارو په اړه ئې دقيق علمي بحثونه، ژوري څېړني ئې د ټولو هغو

شيانو په اړه چې تاسو ئې دا اوس اوس ګورئ، او هغه چې تراوسه ئې لا په حقيقت نه پوهېږئ او ورو ورو به پرې پوه شئ، ښيي چې دا کتاب هغه ذات رالېږلی چې عالم الغيب و الشهاده دئ، هيڅ انسان ته ممکن نه دئ چې داسي باعظمته او دقيق کتاب له خپله ځانه وړاندي کړی شي او د قرآن په څېر، د شاهد او غائب په اړه داسي دقيق او علمي بحثونه ولري، مګر نه ګورئ چې د قرآن د نزول له ورځي تر نن پوري، له هرو څو کلونو وروسته انسانانو ته په سلهاوو داسي حقائق راڅرګند کېږي چې قرآن لا د مخه او هغه وخت بيان کړي وو چې د هيچا په خيال کي هم نه ګرځېدل، خو خلك د وخت په تېرېدو سره او د ژورو تحقيقاتو په نتيجه کي پرې پوه شوي، او همغه خبره ئې کړې چې قرآن لا د مخه کړې وه!! د قرآن دا ويناوي ښيي چې رسول الله ﷺ د الله تعالی استازی او کتاب ئې د الله تعالی له لوري لېږل شوی کتاب دئ.

په داسي حال کي چې الله تعالی سرکښ او عاصي قومونه په دې ګناه نيولي او خپل عذاب ئې پرې نازل کړی چې له قيامته ئې انکار کړی او پيغمبران عليهم السلام ئې تکذيب کړي، آيا ممکنه ده چې يو څوك دې په درواغو د پيغمبرۍ دعوی وکړي، خپلي خبري دي الهي وحي وګڼي، او دروغجني خبري دې الله تعالی ته منسوب کړي، خو الله تعالی دې هغه خپلي مخې ته پرېږدي، او هغه دې مؤاخذه او مجازات نه کړي؟!! الله تعالی د دغه غلط تصور د ترديد لپاره په دې سوره کي فرمايي: که ده له خپله ځانه څه خبري مونږ ته منسوب کړې، داسي کار به ئې خامخا جدي نيسو، د غاړې رګ به ئې ورقطع او داسي عذاب به پرې نازل کړو چې هيڅوك ئې ترې دفع نه کړی شي.

او د سورې په پای کي راغلي چې دا پرهېزګارانو ته د پند خبري دي، ځيني به حتماً ترې انکار کوي، د دغو کافرو مکذبينو لپاره د حسرت او ندامت وسيله ده، قيامت يو حقيقت دئ، يقيني، نه ظني، نو د ستر رب په نامه دې په تسبيح لګيا شه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿١﴾

ٱلۡحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتۡ ثَمُودُ وَعَادُۢ بِٱلۡقَارِعَةِ
﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهۡلِكُواْ بِٱلطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٞ فَأُهۡلِكُواْ بِرِيحٖ صَرۡصَرٍ
عَاتِيَةٖ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ سَبۡعَ لَيَالٖ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومٗاۖ فَتَرَى ٱلۡقَوۡمَ فِيهَا
صَرۡعَىٰ كَأَنَّهُمۡ أَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٖ ﴿٧﴾ فَهَلۡ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٖ ﴿٨﴾ وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ
وَمَن قَبۡلَهُۥ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتُ بِٱلۡخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوۡاْ رَسُولَ رَبِّهِمۡ فَأَخَذَهُمۡ أَخۡذَةٗ رَّابِيَةً
﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلۡمَآءُ حَمَلۡنَٰكُمۡ فِي ٱلۡجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجۡعَلَهَا لَكُمۡ تَذۡكِرَةٗ وَتَعِيَهَآ أُذُنٞ
وَٰعِيَةٞ ﴿١٢﴾

۱- هماغه واقع کېدونکې! ۲- څه ده دا واقع کېدونکې؟ ۳- څه شي پوه کړې چي څه ده دا واقع کېدونکې؟ ٤- ثمودیانو او عادیانو؛ تکذیب کړه دا ځپونکې. ٥- نو په سرکښه عذاب هلاك شول ثمودیان. ٦- او په سرکښ توند باد هلاك شولو عادیان. ۷- اوه شپې او اته ورځي ئې دا پرېکنده (سیلۍ) پرې مسلط کړه، دا قوم به دې په دې (وخت) کي داسي وو موندلی چي پرمخي پراته دي، لکه ستې د خرما، تشي او له جرړو ایستل شوې. ۸- نو آیا څه پاته شوني ترې ګورې؟ ۹- فرعون او مخکنیو ئې هم او د نسکور شوو کلیو (کلیوالو) هم ګناه ته لاس کړ. ۱۰- او د خپل رب له استازي ئې سرغړونه وکړه، نو ځکه ئې په زیاتېدونکي (عذاب) اخته کړل. ۱۱- نو کله چي هغو اوبو طغیان وکړ، تاسو مو په رواني (بېړۍ) کي سپاره کړئ. ۱۲- تر څو ئې درته پند وګرځوو او حساس غوږونه ئې په یاد وساتي.

۱۱-۱۳: په دې مبارکو آیتونو کي د (الحاقه) لفظ راغلی چي معنی ئې تحقق موندونکې او

واقع کېدونکې ده، باید وګورو چې له دې واقع کېدونکي مراد څه دئ؟ قیامت او که هغه عذابونه چې په عاصي او باغي قومونو نازل شوي؟
که څه هم له نهو آیتونو (له٤ تر ١٢) داسي معلومېږي چې ښايي له الحاقه هغه عذابونه مراد وي چې د ثمود، عاد، فرعون، لوط او نوح علیهما السلام پر قومونو نازل شوي، خو له ١٣، ١٤ او ١٥ آیتونو په ډېر صراحت سره معلومېږي چې منظور ئې د قیامت ستره پېښه ده، د ١٥ آیت الفاظ داسي دي: فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ * نو په دې ورځ به دا واقع کېدونکې واقع شي.
د دوهم آیت لپاره دوه ترجمې لرو:

- څه ده دا واقع کېدونکې؟
- څه عجیبه واقع کېدونکې!!

درېیم آیت دا انتباه مخاطب ته ورکوي چې د دې ستري پېښي په عظمت او هیبت پوهېدل درته ګران دي، نه شي کولی په هیبت، ستر والي او څرنګوالي ئې پوه شې.
٤- په دې آیت کي (الحاقه) د (القارعه) په نامه یاده شوې او ښیي چې دا یوه داسي ستره پېښه ده چې هر څه به سره وځپي. له مخکني آیت سره د دې آیت او د وروستی شرحي د ارتباط په اړه څو توجیهات لرو:
الف: څوك چې دا ځینکي پېښه نه مني، او په دې باور نلري چې قیامت راتلونکی دئ، او د عالم دا اوسنی نظام به له منځه ځي، ګمان ئې دا وو چې دا نظام ابدي او تلپاته دئ، وګورئ چې د دوی د انکار پایله څه وه، له کوم برخلیك سره مخامخ شول؟ مګر تاریخ په دې خبري شهادت نه ورکوي چې د قیامت منکرین تل په شدید الهي عذاب اخته شوي؟ او دا په خپله ثابتوي چې قیامت یو حقیقت دئ او د انکار پایله او عاقبت ئې ډېر وخیم او خطرناك.
ب: په آخرت نه باور د انسان د طغیان او سرکښی باعث کېږي، او کار ئې هغه ځای ته رسوي چې د عذاب متروکه ئې پر سر راپرېوځي او په شدید الهي عذاب اخته شي، د انسان د ټولو نادودو، ناوړو کړو وړو، بدو عملونو او ناروااوو، ظلمونو او فسادونو جرړي له هغه ګنده ډنډه خړوبه کېږي چې په آخرت نه باور او له قیامته انکار ئې سرچینه ده، او د ټولو الهي عذابونو لاملونه هم باید په دغې بې باورئ او انکار کي ولټوو.
ج: په عاصي او باغي قومونو د عذابونو نزول ښیي چې دلته د مکافات او مجازات سنت حاکم دئ، او قیامت د دې سنت له اتمام او اکمال پرته بل څه نه دئ. نو په دغو قومونو د عذاب نازلېدل د قیامت د اثبات مضبوط دلیل دئ.
٥- ثمودیانو له قیامته د انکار له کبله بغاوت وکړ، او الله تعالی د دې بغاوت او طغیان مناسبه سزا ورکړه، عذاب ئې داسي لکه د دوی خپل طغیان، باغي او طغیانګر عذاب، چې قرآن د الاعراف سورې په ٧٨ آیت کي د الرجفة (زلزله او شدید ټکان) په نامه، او د هود د سورې په ٦٧ آیت کي ئې د الصیحه (تونده او هیبتناکه چیغه) او د فصلت په ١٧ آیت کي ئې د الصاعقة (تندر) په نامه یاد کړی، یعني دا طاغي عذاب به له سختي زلزلې، تونده او هیبتناکي چیغي او آسماني تندر سره توأم وي.
٦- او دا هم عادیان چې سرکښي او بغاوت ئې وکړ، سزا ئې دې سرکښی ته ورته وه، په

سرکښ عذاب اخته شول، توندې سړې سیلۍ هر څه پرې رانسکور کړل.
۷- په دې مبارك آیت کې د عاد د سرکښ قوم د هلاکت څرنګوالی په ډېره عبرتناکه توګه انځور شوی او څو حقائق زموږ مخې ته ږدي:

الف: دې عذاب اوه شپې او اته ورځې دوام وکړ، خو ولې اوه شپې او اته ورځې؟ ولې یوه اونۍ او یوازې اوه شپې ورځې نه؟ آیا دا د دې لپاره چې څرګند ګناهونه ئې تر پټو زیات وو؟ او یا د دې لپاره چې د ورځې په رڼا کې به ئې دومره جنایات کول چې د شپو په تیاره کې به د دوی تر خیانتونو زیات ول؟ او یا له دې امله چې د اونۍ اوه شپې ورځې به ئې په ګناه، عصیان او خیانت کې تېرې کړې او د راتلونکې اونۍ په سبا به ئې هم د جنایت او خیانت کلك هوډ کاوو؟ ښایي دا ټول، ځکه چې الهي عذاب تل د معذب شوو خلکو له کړنو سره متناسب او ورته وي.

ب: عادیانو داسې لوړ لوړ او دنګ دنګ قدونه درلودل چې د دوی په څېر خلك په هیڅ ځای کې نه تر سترګو کېدل، د دې توندې سړې سیلۍ له کبله له داسې عبرتناك برخلیك سره مخامخ شول چې د مړو اجساد ئې په هغې ورانې سیمې کې د رنګو دېوالونو او نسکور شوو چتونو شاوخوا ته خواره واره پراته وو، داسې برېښېدل لکه د خرما کاواکه سټې چې له جرړو ایستل شوې او هرې خوا ته نسکورې پرتې وي، د دوی ظاهر ښایسته او ځواکمن برېښېدو خو منځ ئې تش او کاواك، ظاهر ئې د خرما د سمسورو او دنګو ونو په څېر برېښېدو او دا ګمان پرې کېدو چې جرړې به ئې په زمکې کې ژورې تللې وي، او آسمان هم په خپلې غېږ کې نیولې او قد ئې ورلوړ کړی، خو په حقیقت کې د دې ونو منځ تش او جرړې ئې وچې وې، چې په یوې توندې سیلۍ له جرړو وایستلی شوې او پر زمکه راپرېوتې.
۸- د دې مبارك آیت لپاره دوه ترجمې مومو:

الف: آیا له دوی کوم یو پاته مومې ؟

ب: آیا د دوی کومه پاته شونې وینې؟

هم دا عاصې ډله په خپله تباه شوه، او هم ئې هر څه له منځه ولاړل، آباد ښارونه ئې، مجلل قصرونه ئې، زور ځواك ئې او سمسورې زمکې او فصلونه ئې، ټول له منځه ولاړل، او هیڅ څه ترې پاته نه شول!!

۹-۱۰: فرعون او د لوط علیه السلام قوم؛ هماغه چې خپل کلي پرې رانسکور شول، دوی هم د دغې خطأ او ګناه مرتکب شول، قیامت ئې تکذیب کړ، له بیا ژوندون او الهي مکافات او مجازات ئې انکار وکړ، او د همدې په سبب د ګناه او عصیان په ګنده ډنډ کې پرېوتل او د پیغمبرانو علیهم السلام مخالفت ته ئې ملا وتړله، نو ځکه حسیب خدای په زیاتېدونکې عذاب اخته کړل.

۱۱- د خپل جد؛ نوح علیه السلام طوفان راپه یاد کړئ، قوم ئې ورسره مخالفت وکړ، له قیامته ئې انکار وکړ، له څو کسانو پرته هیڅا پرې ایمان رانهووړ، خو موږ دی او د ده مؤمن یاران او د سفر ملګرې د نجات په کښتۍ کې له غرقېدو وژغورل، ټول د حق او حقیقت دښمن ستمګران مو په هغه ستر طوفان کې غرق کړل چې ټوله زمکه ئې ونیوله. دا دئ یو ځل بیا د مکافات او مجازات الهي سنت خپل ځان وښود، او د آخرت منکران یو ځل بیا د خپل انکار او

تکذيب سزا گوري، دوی طغيان وکړ، طغيانگر طوفان پرې راغی.
۱۲- دا ستره او هولناکه پېښه د دې لپاره وه چې تل تر تله ستاسو لپاره د عبرت وسيله وي او د هوښيارو غوږونو خاوندان ئې تل په ياد وساتي او ترې هېره نه شي، تل در په ياد کړي چې له آخرته د انکار پايله او له دغه انکاره د راولاړو شوو گناهونو سزا ډېره وخيمه او خطرناکه ده، تر څو متوجه وئ چې گناه او سزا سره تړلي دي، رابطه ئې نه شلېدونکې ده، چېرې چې له قيامته انکار او ورپسې عصيان او بغاوت پېښه اېښې سزا او عذاب ورپسې راغلی، گناه او سزا سره تړل شوې او سره ورته دي.

فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفۡخَةٞ وَٰحِدَةٞ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةٗ وَٰحِدَةٗ ﴿١٤﴾ فَيَوۡمَئِذٖ وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ ﴿١٦﴾ وَٱلۡمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرۡجَآئِهَاۚ وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ رَبِّكَ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَئِذٖ ثَمَٰنِيَةٞ ﴿١٧﴾

۱۳- نو هغه وخت چې پو شي په شپېلۍ کې، يو وار پو. ۱٤- او اوچت کړی شي هم زمکه او هم غرونه، نو سره وبه ټکول شي په يو وار ټکولو. ۱۵- نو واقع به شي په دې ورځ، هماغه واقع کېدونکې. ۱٦- او آسمان به هم شق شق شي، نو وي به په دې ورځې، سست سست او شلېدلی. ۱۷-او فرشتې به ئې په ژيو کې وي، او ستا د رب عرش به په دې ورځ په خپل سر نيسي اته گوني.

۱۳- د آيت په سر کې د (فإذا) لفظ مخاطب ته دا انتباه ورکوي چې په مخکنيو آيتونو کې د قيامت د راتلو دلائل بيان شوي او لار ئې په قيامت باندې باور ته پرانيستلې ده. هو؛ قيامت به هم د هغو الهي عذابونو په څېر ناڅاپي راځي چې په تېرو ياغي او باغي قومونو نازل شوي، آني او په شپېلۍ کې يوه پو سره به راځي.
۱٤: په دې مبارك آيت کې څو مهم ټکي توجه جلبوي:
الف: دا آيت وايي چې زمکه او غرونه به له خپل خپل ځايه پورته او په خپلو کې به سره وټکول شي. د غرونو د پورته کېدو په معنی خو پوهېدل آسانه دي خو د زمکې د پورته کېدو په څرنگوالي پوهېدا لږ غور او دقت غواړي، بايد وگورو چې زمکه به څنگه او د څه له سره پورته کېږي؟ موږ اوس په دې حقيقت پوه شوي يو چې زمکه د لمر، سپوږمۍ او نورو آسماني اجرامو په څېر د آسمان په پراخي غېږ کې معلقه ده، د بل څه په سر نه ده اېښودل شوې چې ترې پورته کړی شي، خو دا آيت وايي چې زمکه او غرونه به له خپل خپل ځايه پورته کړی شي او بېرته به په خپلو کې سره ووهل شي، نو د دې معنی دا ده چې زمکه به د دوو ځواکمنو او سترو ستورو تر منځ راشي، د دوو ځواکمنو جاذبو تر منځ به داسې واقع شي چې د زمکې زړه به په يوه لوري او غرونه به ئې په بل لوري جذب شي، د دې قوي جاذبې په نتيجه کې به غرونه له زمکې بېل او له جرړو به وايستل شي، خو د دې په ځای چې

له زمکي په ډېر واټن لري او د جاذبې له منبع سره يو ځای شي، بيرته به د زمکي په لور جذب او په ډېر شدت سره به له زمکي سره تصادم وکړي.

ب: له دې پېړۍ د مخه او مخکي له دې چي انسان د ستور ليکو، شمسي منظومو، په دوی کي له سترو سترو چاودنو او د يوې برخي له بلي سره د يو ځای کېدو په اړه کافي معلومات ترلاسه کړي، هيڅوك په دې خبري نه شو پوهېدی، خو نن او د قوي تلسکوپونو په ذريعه د داسي ټکر او تصادم د بې شمېرو بېلګو په ليدو سره په دې خبري پوهېدا ورته آسانه شوې.

۱۵- په دغي مرحلې کي به هغه ستره پېښه واقع شي، د دې آيت له الفاظو په واضح توګه معلومېږي چي له (الواقعه: هماغه واقع کېدونکې) څني مراد هغه پېښه ده چي د سورې په سر کي د الحاقه په نوم ياده شوی.

۱۶-۱۷: په دې مبارکو آيتونو کي څو اساسي ټکي د زياتي توجه وړ دي:

الف: د قيامت په ورځ به د آسمان دا اوسنی دقيق نظام متلاشي شي، آسمان به دړي وړي او چاود چاود شي، ټول هغه سماوي اجرام به خواره واره شي چي نن آسمان په خپلي غېږي کي کلك نيولي.

ب: په هغه ورځ به دا فرشتې چي د عالم چاري سمبالوي، خپل خپل ځای له لاسه ورکړي او د متلاشي شوي آسمان کنارو ته به منتقلي شي. له ملك دلته ټول ملائك مراد دي نه يوه فرشته.

ج: ستا د رب عرش چي ټول اوه ګوني آسمانونه ئې احاطه کړي او ټول کائنات ئې تر سيوري لاندي دي، په دې ورځ به ئې اته فرشتې، يا د فرشتو اته ټولګي حمل کوي.

د: په دې پوهېږو چي الله تعالی په دې عالم کي خاص سنن او ضوابط وضع کړي، چي هر کار د دغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، او د دې عالم د چارو د سمبالولو لپاره ئې د ملائکو په نامه مأموران ټاکلي چي د دغو سننو مطابق عمل کوي، د ټول کائنات له متلاشي کېدو وروسته به دا الهي سنن عاطل شي او دا مأمورين به ګوښه شي، يوازي اته ټولګي به چي د عرش حمله دي، پاته شي.

هـ: دا آيت له متشابه آيتونو دئ چي په هغه کي د تشبيه فن کارول شوی، د الله تعالی عرش چي د انسان له درك او فهم اوچت، فوق مشهود او غائب مفهوم دئ، او انسان په خپل قاموس کي بل ځانګړی او خاص لفظ او نوم ورته نه لري، او په داسي لفظ معرفي شوی چي په اصل کي د يوه مشهود او ملموس شي لپاره وضع شوی، د تشبيه فن کارول شوی او له دې لاري د انسان ذهن او فهم ته نږدې کړی شوی، بايد متوجه وئ چي په دا ډول آيتونو کي راغلي الفاظ په متبادر او متداوله معنی وانخلئ، داسي نه چي د الله تعالی له عرش هغه تصور او انګېرنه ولرئ چي د زمکي پر سر د کوم تخت او عرش په اړه ئې لرئ!! الله تعالی د مخلوق په څېر مکان ته اړ او محتاج نه دئ، د عالم هيڅ څه په ذات او افعالو کي الله تعالی ته ورته نه دئ، نه ئې عرش د زمکي د کوم عرش او تخت په څېر دئ او نه په عرش استوی په کوم تخت د کوم مخلوق ناستي ته ورته!! که د قرآن په هر ځای کي له دې آيت سره ورته آيت مو مخي ته راغی نو بايد دا مطلب مو په پام کي وي چي نه د عالم کوم څه الله تعالی ته ورته دي او نه

الله تعالی په کوم څه کي له مخلوق سره شباهت لري. (ليس کمثله شئ). پام کوئ چي د فرشتو په ذريعه د الله تعالی د عرش حمل کېدا داسي ونه ګڼئ لکه چي په دنيا کي ځيني کوم تخت پر اوږو وړي، که داسي تصور دي په ذهن کي راولاړ شو، اشتباه دي کړې او الله تعالی دي له خپل مخلوق سره تشبيه کړی.

رسول اللهﷺ دا مطلب د يوه حديث په ترڅ کي څومره ښايسته او دقيق انځور کړی هلته چي فرمايي:

قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: ان الله أذن لی اَن اُحَدِّثَکُم عَن ملك قد مرقت رجلاه الارض السابعة السفلی و العرش علی منکبه و هو يقول سبحانك انت أين کنت و أين تکون. مسند ابو يعلی

رسول اللهﷺ وفرمايل: يقيناً چي الله (جل جلاله) اجازه راکړه چي له داسي يوې فرشتې مو خبر کړم چي پښې ئې له اومې زمکي تېري شوې، او عرش ئې پر اوږو دئ او هغه وايي: پاکي تا لره ده اې ربه! چي چېري وې او چېري يې!!

ګورئ چي هغه باعظمته فرشته چي قامت ئې له اوو آسمانونو او زمکي تېر شوی او د عرش حامل ده د الله تعالی د ذات له درکه عاجزه او په عرش ئې د استوی له څرنګوالي بې خبره ده!! او په دې اړه خپل کامل عجز په دې الفاظو بيانوي: پاکي تا لره ده چي هر ځای وې!!

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُواْ كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُواْ وَٱشْرَبُواْ هَنِيٓـًٔا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِي ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

۱۸- په دې ورځ به داسي راوړاندي کړی شئ چي هيڅ پټېدونکې به مو پټه پاته نه شي. ۱۹- نو چا ته چي خپله عملپاڼه په ښي لاس کي ورکړی شي، نو وايي به: آی! تاسو ته وايم! راشئ عملپاڼه مي ولولئ. ۲۰- يقيناً چي ما باور کاوو چي حتماً به له خپل حساب سره مخامخ کېږم. ۲۱- نو دی به په راضي کوونکي ژوند کي وي. ۲۲- په لوړ پوړي جنت کي.۲۳- مېوې ئې نږدې نږدې. ۲٤- وخورئ او وڅښئ په خوند خوند، د هغه څه په وجه چي په تېرو ورځو کي مو وړاندي لېږلي وو.

۱۸- د کائنات د مخکني نظام له متلاشي کېدو وروسته به نوی نظام له نويو سننو او ضوابطو سره او له بلي زمکي او آسمان سره رامنځته شي، ټول انسانان به بېرته راژوندي شي، د الله تعالی په لوری به وخوځېږي، الله تعالی ته به وروړاندي شي، هر څه به ئې څرګند وي، نه به

کوم څه په خپله له دوی پټ وي او نه به ئې هيڅ پټ عمل له حسيب او خبير خدای جل شأنه پټ.
د دې آيت د وروستۍ فقرې په اړه دوه ترجمې مومو:
الف: هيڅ مخفيانه عمل به مو پټ پاته نه شي.
ب: هيڅ پټ (راز او رمز) به درنه پټ نه وي.
دوهمه ترجمه د آيت د الفاظو له ترکيب سره سمون خوري، لومړۍ ترجمه له دې بل ترکيب سره سمون خوري (لاتخفى خافيتکم)، حال دا چې د آيت ترکيب داسې نه دئ، د (لاتخفى منکم خافيه) د الفاظو او ترکيب دقيقه ژباړه ده، او دا مفهوم د الطارق په سوره کې په دې الفاظو راغلی: (يوم تبلی السرائر: هغه ورځ چې ټول اسرار بربنډ شي).
۱۹-۲۴: د انسانانو تر منځ معمول دا ده چې ارزښتمن او مهم شيان په ښي لاس اخلي، او هغه څه چې ورته اهميت او ارزښت نه لري يا ئې له اخيستو کرکه لري، نو په کيڼ لاس ئې اخلي. د محاسبې په ورځ به چې د بريا او ناکامۍ اسناد وېشل کېږي، صالح افراد او نېکوکاران به خپله عملپاڼه په ښي لاس اخلي او په خوشحالۍ به په جګ غږ وايي: ای خلکو! راشئ زما سند وګورئ، ما پر آخرت باور درلود، يقين مې دا وو چې له الهي محاسبې سره به خامخا مخامخ کېږم، د دغه باور له کبله مې له ګناه او عصيان ځان ساتو، دا دئ زما عملپاڼه وګورئ، توره پاڼه او بد عمل به په کې ونه ګورئ. خوښ، ډاډه او راضي کوونکی ژوند به ئې په برخه شي، په لوړ جنت کې به ځای ورکړی شي، مېوې ئې ټل تياري، نږدې او د شکولو لپاره به لاس وراوږدولو او ورغځولو ته هم ضرورت نه وي. ورته وبه ويل شي: د دې جنتونو نعمتونه هر څومره، هر وخت او له هره ځايه چې خوښه مو وي، تازه تازه او په خوند خوند ئې وخورئ وڅښئ، د هغو عملونو په سبب چې مخکې مو کړي وو.
عن ابن عمر حين سئل عن النجوی فقال سمعت رسول الله صلی الله عليه وسلم يقول "يدنی الله العبد يوم القيامة فيقرره بذنوبه کلها حتی إذا رأی أنه قد هلك قال الله تعالی إنی سترتها عليك فی الدنيا وأنا أغفرها لك اليوم ثم يعطی کتاب حسناته بيمينه وأما الکافر والمنافق فيقول الأشهاد هؤلاء الذين کذبوا علی ربهم ألا لعنة الله علی الظالمين".
له ابن عمر رضي الله عنه چې کله د نجوی په اړه پوښتنه وشوه، وئې ويل: له رسول الله صلی الله عليه وسلم مې اورېدلي چې فرمايل ئې: الله تعالی به د قيامت په ورځ خپل بنده ورنږدې کړي، په خپلو ټولو ګناهونو به ئې قائل او اقرار کړي، تر هغه چې دی به ګمان وکړي چې تباه شوم، الله تعالی به وفرمايي: په دنيا کې مې ستا په ګناهونو پرده وغوړوله، او نن ئې درته بخښم، بيا به ئې د حسناتو او نېکيو پاڼه په ښي لاس کې ورکړی شي، خو د کافر او منافق په اړه به شهادت ورکوونکي ووايي: دا همغه خلك دي چې د خپل رب په اړه ئې دروغ ويل، په دغو ظالمانو دې د الله تعالی لعنت وي.

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِى لَمْ أُوتَ كِتَٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا

حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَٰلَيۡتَهَا كَانَتِ ٱلۡقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَآ أَغۡنَىٰ عَنِّي مَالِيَهۡۜ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلۡطَٰنِيَهۡ ﴿٢٩﴾

۲۵- او هغه چې پاڼه به ئې په کیڼ لاس کې ورکړی شي وايي به: ای کاش عملپاڼه مې نه وی راکړی شوې! ۲٦- او په دې نه وی پوه شوی چې حساب مې څنګه دئ! ۲۷- کاش دا (خو د کار) پای ته رسوونکې وی. ۲۸- مال مې بې نیازه نه کړم. ۲۹- واکمني مې تباه شوه.

۲۵-۲۹: په دې مبارکو آیتونو کې بله ډله، خصلتونه او پایله ئې انځور شوې:

الف: دوی په دغې ورځ باور نه درلود، د خپلې عملپاڼې له اخیستو به لاس راټموي، ځکه پوهېږي چې په دې کې به څه وي او دوی ته به څه پیغام لري، خو په کیڼ لاس کې به ئې ورکړی شي.

ب: وايي به: کاش دا عملپاڼه نه وی راکړی شوې، نه زه پرې خبر شوی وی او نه نور زما له عملونو خبر شوي وی، دې پاڼې خو هر څه بربنډ کړي، زما د ژوند هیڅ برخه ئې پټه نه ده پرېښې، څنګه ئې د نورو په وړاندې پرانیزم، د دې افتضاح او رسوايي به څه چاره کوم؟ دې ته په پام سره چې په مخکني آیتونو کې ویل شوي چې مؤمن به په خپل سند فخر او مباهات کوي او ټول به ئې لوستلو ته رابولي، باید په دې آیت کې د مخکني مطلب عکس مفهوم د کافر په اړه په نظر کې وي، یعني دا به د هغه بل برعکس د خجالت او شرمندګۍ احساس کوي، او دا تمنا به کوي چې کاش هیڅ پاڼه نه وی ورکړی شوې او له دې افتضاح او رسوايي سره نه وی مخامخ شوی.

ج: له دې خبرې چې وايي: کاش همدا (د کار) پای ته رسوونکې وی، یا ئې مراد دا دئ چې کاش زما مرګ د کار پای وی، بېرته نه وی راژوندی شوی، او له دې برخلیك سره نه وی مخامخ شوی، او یا ئې مراد دا چې: کاش همدلته خبره پای ته رسېدلې وی، نه خلکو زما عملپاڼه لیدی او نه دوزخ ته تګ وی او یا دا چې: کاش اوس مرګ راورسېږي او کار پای ته ورسوي. دوهمه توجیه د دې لپاره تر نورو دقیقه ده چې د آیت په متن کې او ترې مخکې او وروسته د مرګ لفظ نه دئ ذکر شوی.

د: شتمن او قدرتمن وو، قدرت او ثروت مغرور او بې لارې کړ، د ده په نزد کې د فلاح او بریا معیار ثروت او قدرت وو، خو اوس او له هغه وروسته چې حقائق څرګند شول او د ده کمزوری عقل هم په اسرارو پوه شو، وايي به: نه مې مال کوم درد رادوا کړ، او نه واك او قدرت وژغورلم، دواړه تباه شول، او اوس په تش لاس او تور مخ د الله تعالی او د ټول مخلوق په وړاندې ولاړ یم.

ځیني درانه مفسرین دې خبرې ته په پام سره چې ټول دوزخیان خو یوازې بډایان او واکمنان نه دي، نیستمن او بې قدرته دوزخیان هم شته، کله چې ګوري یوازې د شتمنو او واکمنو دوزخیانو په اړه خبره شوې او یوازې دوی دوزخیان ګڼل شوي، له اشکال سره مخامخ

کبړي او عجيب غريب توجيهات کوي، دوی د دې آيت (هلك عنى سلطانيه) په اړه ويلي: له دې امله چي ټول دوزخيان خو د سلطې او اقتدار خاوندان نه وو، لابد به له (سلطان) کوم بل څه مراد وي!! وايي: د سلطان معنی، حجت او برهان دئ، او د آيت مقصد دا دئ چي دوزخيان به وايي: ټول دلائل مي خوشي وختل، هيڅ يوه ئې ګټه راونه رسوله، اوس له ځانه د دفاع لپاره هيڅ حجت او برهان نه لرم!!

د دوی په ځواب کي وايو:

الف: دا توجيه د آيت له روح سره قطعاً سمون نه خوري.

ب: که دا توجيه ومنو نو بايد په مخکني آيت کي د (مال) لفظ هم په غير اصلي معنی واخلو او له ثروت پرته په بله معنی ئې ونيسو!!

ج: قرآن په دې اړه ډېر صريح او قاطع حکم کوي چي د پيغمبرانو عليهم السلام اصلي معاندين او مخالفين د مال او قدرت خاوندان او د قرآن په اصطلاح مترفين او مستکبرين دي، د قرآن دغو صريح او قاطع پرېکړو ته په پام سره به هيڅ قرآن پوه دا توجيه ونه مني.

د: ولي د داسي تأويلونو په ځای صاف او شفاف نه وايي چي قرآن تل د مترف او مستکبر کفارو په محکومولو او غندلو تأکيد کوي او دوی د اصلي دښمن په توګه معرفي کوي، او وايي: دا دوی دي چي مستضعفين او بې وزلي مظلومان غولوي او د قرآن په اصطلاح ئې استخفاف کوي، د پيغمبرانو عليهم السلام د مخالفي جبهې قيادت د دوی په لاس کي وي، خپل واك، ځواك او امکانات د اسلام او د مؤمنو دعوتګرانو په ضد کاروي؟! دا دوستان ولي د قرآن دا دريځ د يوه څرګند او پرېکنده حقيقت او اصل په توګه نه مني او په خپل دعوت، مبارزې او تحليلونو کي ئې خپل لارښود نه ګني؟!! ولي نه وايي چي قرآن د کافرو بډايانو او واکمنانو په غندلو او تقبيح سره موږ ته لارښوونه کوي چي د مبارزاتو په جريان کي بايد دې ټکي ته په جدي توګه متوجه وو چي ټول ګوزارونه مو د دغي ډلي په سر وي، او د هغو کسانو په څېر نه وو چي د مستضعفينو او بې وزلو ترمنځ شايع ګناهونو په اړه په ډېر جرأت او صراحت سره خبري کوي، خو د هغو جناياتو او خيانتونو په ضد له څه ويلو ځان ساتي چي واکمنان، او بډايان پري اخته وي!! د دوی په خلاف د ويلو لپاره هيڅ نه لري؟! د قبرونو له لمانځني سره په مخالفت کي ډېر جري او زړه ور وي خو د قصرونو له عبادت او بندګی سره د مخالفت يوه عادي خبره هم نه کوي!! ولي نه وايي چي مترفين او مستکبرين د جهل پالونکي، د شرك حاميان، د فساد، بېديني، ظلم او بې عدالتۍ عامل دي، په ټولني کي د ټولو جرائمو مسئوليت دوی ته راجع کېږي او باعث ئې دوی وي، بايد تر ټولو د مخه دوی وغندل شي، بايد د کفر، شرك او جهل د جبهې د مشرانو په توګه تر نورو زيات د مؤاخذې وړ او د شديد الهي عتاب مستحق وګڼل شي؟!

بايد دې ته هم متوجه وو چي په دې آيتونو کي يوې خوا ته تر ټولو غوره جنتيان او بلي خوا ته تر ټولو بد دوزخيان سره مقايسه شوي، د يوه په عملياني کي به هيڅ تور داغ نه وي، او ټول اهل محشر به ئې ويلو ته رابلي، او بل داسي چي د خپلي پاني له اخيستو به منزجر وي، ځان ته د مرګ غوښتونکی، په دې معترف چي مال او قدرت ئې هيڅ ګټه ورونه رسوله، او له داسي پايلي سره ئې له مخامخ کېدو ونه ژغورو، بې ځايه ئې ثروت او قدرت هر څه، او

د فلاح او بريا معيار ګڼلی.
دې ته مو هم پام وي چې كتابيه، ماليه، سلطانيه په اصل كي كتابي، مالي او سلطاني ده، هاء د سكتې لپاره او له دې امله چې د فواصلو وزن سره ورته شي، پرې زياته شوې.

خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ ٱلْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِى سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَٱسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ ٱلْيَوْمَ هَٰهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَّا يَأْكُلُهُۥٓ إِلَّا ٱلْخَٰطِـُٔونَ ﴿٣٧﴾

٣٠- وئې نيسئ او د غاړي كړئ ورواچوئ، ٣١- بيا ئې په دوزخ كي واچوئ. ٣٢- بيا ئې په داسي زنځير وتړئ چې اوږدوالی ئې اويا ګزه دئ. ٣٣- يقيناً چې ده نه په ستر الله ايمان راوړ، ٣٤- او نه ئې مسكين ته د خوراك د وركړي هڅونه كوله. ٣٥- نو نن به ئې دلته نه كوم دوست وي، ٣٦- او نه (د زخمونو) له نو پرته كوم طعام. ٣٧- چې له خطاكارانو پرته ئې بل څوك نه خوري.

٣٠-٣٧: دا آيتونه د كافر او بې ايمانه شتمنو او قدرتمنو د تعذيب ځرنګوالی توضيح كوي او څو ټكيو ته زموږ پام اړوي:

الف: د عذاب فرشتو ته به وويل شي: دا مجرم ونيسئ، په لاس پښو كي ئې ولچك او زولنې ورواچوئ، دا ځكه چې ثروت او قدرت مغرور او سركښه كړی وو، په خپلو شتمنيو كي به ئې په خلاص لاس او بې باكی او له پايلو ئې له بې پروايی سره تصرف كاوو، اوس بايد ونيول شي، په غاړه كي طوق او په لاس پښو كي ئې ولچك او زولنې واچول شي.

ب: تاتوبی ئې دوزخ دئ، د هغو شرارتونو او فتنو مناسبه او وړ سزا چې په دنيا كي ئې راولاړولې او دنيا ئې د نورو لپاره د دوزخ په څېر ګرځولې وه.

ج: په داسي زنځير به د دوزخ له ستنو سره تړل كيږي چې اوږدوالی ئې اويا ګزه دئ، د انسان د متوسط عمر، اوياوو كلنو سره متناسب.

د: ده بر پر ستر رب ايمان نه درلود او لاندي پرزمكه ئې په مسكين او بې وزلي انسان ترحم او عاطفه نه درلوده، او په خپل كفر سره ئې هم د زمكي له هر څه سره اړيكي شلولې وې او هم د آسمان له هر څه سره، له ځان پرته ئې هيڅ څه ته اعتناء نه كوله، نو ځكه به د قيامت په ورځ داسي څوك نه لري چې زړه پرې وسوزوي او مرسته ئې وكړي.

هـ: په دنيا كي ئې له حرامو لارو مال راغونډ كړ، د وجود سلول سلول ئې له حرامه ډك، مطعم او ملبس ئې حرام، د مظلومانوويني ئې زبېښلې، نن به د خپلو جناياتو سزا ګوري، خوراك ئې د زخمونو نو، د مظلومانو د وينو په سزا كي، د خطاكارانو لپاره وړ او مناسب

خوراك، چي له دوی پرته ئي بل څوك نه خوري، په دنيا كي ئي په ناروا د بې وزلو د مال خوړلو غلطي كوله اوس به ئي داسي طعام په كومي كي لوېږي چي د دغو خطاكارانو لپاره ډېر مناسب او وړ وي.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿٤٠﴾
وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَاعِرٖۚ قَلِيلٗا مَّا تُؤۡمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوۡلِ كَاهِنٖۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ
﴿٤٢﴾ تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ ٱلۡأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذۡنَا
مِنۡهُ بِٱلۡيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ ٱلۡوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنۡ أَحَدٍ عَنۡهُ حَٰجِزِينَ

٣٨- نو نه، داسي نه ده، قسم په هغه څه چي ګورئ. ٣٩- او په هغه څه چي نه ئي ګورئ. ٤٠- يقيناً دا ده وينا د مخور استازي. ٤١- او دا نه ده د کوم شاعر وينا، ډېر لږ ايمان راوړئ. ٤٢- او نه د کوم کاهن وينا، لږ پند اخلئ. ٤٣- رالېږنه د رب العالمين له لوري. ٤٤- او که ئي ځيني خبري راباندي تړلی. ٤٥- حتماً به مو په ښي لاس ترې اخيستلی. ٤٦- بيا به مو د غاړي رګ ترې پرې کولی. ٤٧- نو ستاسو هيڅوك به ترې دفع کوونکی نه وی.

٣٨-٤٠: په ٣٨ او ٣٩ آيتونو كي په (ما تبصرون: څه چي وينئ ئي) او (ما لاتبصرون: څه چي نه ئي وينئ) لوړه شوې او ورپسې په څلوېښتم آيت كي ويل شوي: إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسولٍ كَرِيمٍ * بې شكه چي دا حتماً د مخور رسول وينا ده.

مخكي له دې چي د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط تشريح شي بايد څو خبري توضيح كړو:

- په (مَا لا تُبْصِرُونَ: څه چي نه ئي وينئ) باندي قسم، يو له هغو دوو قسمونو دئ چي په نامرئي شيانو لوړه شوې، دلته په نه ليدل شوو او د القيامة په سوره كي د قيامت په ورځ، او دا د قرآن د عمومي قاعدې خلاف برېښي، په ټولو نورو مواردو كي په ځرګندو شيانو لوړه شوې، خو دا بايد وګورو چي آيا په دې دوو مواردو كي واقعاً عمومي قاعده نه ده مراعات شوې، او كه نه، دا هم د عمومي قاعدې مطابق ده خو په سطحي نظر بېل برېښي؟
- دا هم بايد وګورو چي آيا له (ما تبصرون) او (ما لاتبصرن) ټول شيان په عام طور له كومي استثناء پرته مراد دي، كه نه د كلام مخكنی يا وروستنی برخه ئي محدودوي او په خاصو شيانو كي ئي راخلاصه كوي؟
- له قسمونو وروسته آيتونه په دې مطلب تأكيد كوې چي دا د يوه مخور پيغمبر وينا ده، نه

د شاعر وینا ده او نه د کاهن، د رب العالمین له لوري رالیږل شوی قول دئ:
إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسولٍ كَرِيمٍ * وَ مَا هُوَ بِقَوْلِ شاعِرٍ قَلِيلاً مَّا تُؤْمِنُونَ * وَ لا بِقَوْلِ كاهِنٍ قَلِيلاً مَّا تَذَكَّرُونَ * تَنزِيلٌ مِّنَ رَّبِّ الْعَلَمِينَ *
بې شکه چې دا حتماً د مخور رسول وینا ده او د شاعر وینا نه ده، ستاسو باور کول لږ دي، او نه هم د کاهن وینا ده، ستاسو پند اخیستل لږ دي، د رب العالمین له لوري رالیږل شوی دئ.
او وریسې وایي: که ده له خپلي خوا څه ویلي وی او هغه ئې الله ته منسوب کړي وی، نو الله حتماً داسي کار جدي نیولو او حتماً ئې هغه ته سخته سزا ورکوله، له دې په څرګنده معلومیږي چې قسمونه هم د رسول اللهﷺ په اړه دي او له (ما تبصرون) او (ما لاتبصرن) هم د ده د شخصیت څرګندي او ناڅرګندي برخي مراد دي.
دا صحیح نه ده چې د یوې عامي خبري نطاق، د هغې مخکي او وروسته کلام ته له پام پرته، هر څه ته عام وګڼو.
دا هم یوه اشتباه ده چې د یوه کلام یوه برخه د ورته برخو او د عمومي قاعدې خلاف تعبیر کړو. په داسي حال کي چې د قرآن په ټولو قسمونو کي په ډېرو څرګندو او واضح شیانو لوړه شوې دا صحیح نه ده چې یو دوه قسمونه دي داسي تعبیر شي چې له دې عمومي قاعدې سره تصادم کوي.
د دې مطالبو په پام کي نیولو سره د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط ډېر په آسانۍ درك کولی شو، او هغه دا چې: دلته قریشو او د قرآن ټولو مخاطبینو ته ویل شوي چې د رسول اللهﷺ د ژوند هغو برخو ته پام وکړئ چې تاسو ته څرګندي دي، دا د خپلو شاعرانو او کاهنانو له شخصیت سره مقایسه کړئ، د دوی ترمنځ دا ژور او ستر تفاوت به حتماً تاسو په دې قانع کړي چې دی نه شاعر دئ نه کاهن، بلکي د الله مخور استازی دئ او وینا ئې د الله تعالی قول. ستاسو شاعران خو د مفسدو او ظالمو حاکمانو خدمت کي دي، د څو پیسو لپاره د دوی مدح او ستاینه کوي، د هغه چا هجو کوي چې څه ورنکړي او یا د دوی په هجوي سره له بل څه ترلاسه کړي. ستاسو کاهنان خو هغه دي چې هر یوه، دلته او هلته، په بازار او کوڅه کي، دکانونه پرانیستي، خلك غولوي، په فال، کوډو او تعویذونه سره له خلکو شکرانې ترلاسه کوي، خو پیغمبر هغه څوك دئ چې تاسو په خپله د ده په صداقت، عدالت، امانت او زړه سوي شهادت ورکوئ، د ظلم او تېري مخالف، د مظلومانو ملګری، د ظالمانو دښمن، د برابرۍ او عدالت داعي، هغه چې فساد، تېری، خدعه او دروغ حرام ګڼي، نه یوازې دا چې په خپلي مبارزې له خلکو د څه اجر او بدلي طمع نه لري بلکي قرباني ورکوي، له خطرونو سره ډغري وهي او ستونزې ګالي، هغه خو خلکو ته وایي: (اتبعوا من لایسئلکم اجراً و هم مهتدون) په هغه چا پسي اقتداء وکړئ چې په سمه لار روان دئ، قول او عمل ئې سم دئ او له تاسو د څه شکولو هڅه نه کوي، لږ د رسول اللهﷺ د ژوند هغه برخي هم وڅېړئ چې ستاسو له سترګو پټي دي او یوازې ئږدې ملګري او د کورنۍ غړي ئې ورباندي پوهیږي، دا برخي د خپلو مشرانو، شاعرانو او کاهنانو د شخصي ژوند له پټو برخو سره مقایسه کړئ، له ژور تفاوت به په خپله پوه شئ چې دی د الله مخور استازی دئ او وینا ئې د الله کلام، آیا د ده په قول، عمل او اخلاق کي یوه داسي بېلګه په ګوته کولی شئ چې د ده د لوړ شخصیت او د رسالت د

ادعاء منافي وي؟ لومړی کس چي پر ده ایمان راوړي او د ده وینا د الله تعالى له لوري وحي ګڼي، د ده هغه درنه مېرمن ده چي د ده له ټولو پټو اسرارو خبره او له هره اړخه ئې ښه پېژني، هغه ښځه چي تاسو د قریشو ترټولو صالح، نېکه، عقلمنه او پوهه ښځه ګڼله!!

همدا راز دا قسمونه وايي: لاړ شئ د قرآن څېړني او بحثونه د هر هغه څه په اړه په ځير او دقت سره وڅېړئ چي (مشهود) دي یا (غائب)، چي تاسو ئې وینئ او یا ستاسو له نظره پټ دي، حتماً به درته ثابته شي چي دا قرآن د هغه رب العالمین له لوري پر رسول اللهﷺ نازل شوی چي په ټولو اسرارو خبر دئ. د دې کتاب عظمت، د عالم د اسرارو په اړه ئې دقیق علمي بحثونه، ژوري څېړني ئې د ټولو هغو شیانو په اړه چي تاسو ئې دا اوس اوس ګورئ، او هغه چي تراوسه ئې لا په حقیقت نه پوهېږئ او ورو ورو به پرې پوه شئ، ښيي چي دا کتاب هغه ذات رالېږلی چي عالم الغیب و الشهاده دئ، هیڅ انسان ته ممکن نه دئ چي داسي باعظمته او دقیق کتاب له خپله ځانه وړاندي کړی شي او د قرآن په څېر، د شاهد او غائب په اړه داسي دقیق او علمي بحثونه ولري، مګر نه ګورئ چي د قرآن د نزول له ورځي تر نن پوري، له هرو څو کلونو وروسته انسانانو ته په سلهاوو داسي حقائق راڅرګندېږي چي قرآن لا د مخه او هغه وخت بیان کړي وو چي د هیچا په خیال کي هم نه ګرځېدل، خو خلك د وخت په تېرېدو سره او د ژورو تحقیقاتو په نتیجه کي پرې پوه شوي، او همغه خبره ئې کړې چي قرآن لا د مخه کړې وه!! د قرآن دا ویناوي ښيي چي رسول اللهﷺ د الله تعالى استازی او کتاب ئې د الله تعالى له لوري لېږل شوی کتاب دئ.

۴۱- راشئ د ده وینا د خپلو شعراوو له اشعارو سره مقایسه کړئ، د دوی ترمنځ ژور توپیر او تفاوت به تاسو ته ثابته کړي چي دی شاعر نه، بلکي پیغمبر دئ، د ده لوړ کلام ستاسو د شعراوو د اشعارو په څېر نه د یوه مدح او د بل هجو دئ، نه له یوې وادي بلي ته کوزېدا او نه له یوه شاخه بل ته بې مقصده الوت، بلکي سر تر پایه د یوه لوړ الهي پیغام حامل، سراسر حکمت او ژوره علمي وینا، وای وای چي په حقائقو ستاسو باور او یقین څومره کمزوری دئ!!

۴۲- راشئ د ده کړني او ویناوي د خپلو کاهنانو له کړنو او ویناوو سره مقایسه کړئ، له هماغه کاهنانو سره چي د غیب په اړه وړاندویني کوي او ادعاء ئې دا ده چي په غیب پوه مراجعو سره ئې اړیکي دي، او هڅه ئې دا چي د غیبي چارو په اړه په دروغو ویناوو سره ساده لوح او کمعقله خلك وغولوي، شکراني ترلاسه، د نورو جېبونه تش او خپلي کڅوړي ډکي کړي، راشئ د غیب په اړه د دې دروند پیغمبر **صلعم** د الهي کتاب بحثونه د خپلو کاهنانو له غیب وینو سره مقایسه او قضاوت وکړئ، تر څو در ته ثابته شي چي دی د الله تعالى پیغمبر دئ، خو څومره لږه ده ستاسو پند اخیستنه!!

۴۳: دغه ټول دلائل شهادت ورکوي چي دا مقدس او باعظمت کتاب د عالمونو رب رالېږلی، هغه رب چي غائب او مشهود ئې پیدا کړي او د عالم له ذره ذره اسرارو خبر دئ، د دې کتاب مطالب په خپله دا حقیقت ثابتوي.

۴۴-۴۵: آیا ګمان کوئ چي که څوك په درواغو ځان پیغمبر وګڼي، له ځانه خبري جوړي او الله تعالى ته ئې منسوب کړي، نو الله تعالى به دې کار ته هیڅ التفات نه کوي او داسي کس ته

به سزا نه ورکوي؟! که پيغمبر عليه السلام داسي کار کړی وی، الله تعالى به هيڅکله فرصت او مجال نه وو ورکړی، حتماً به ئي داسي بي باکي جدي ګڼله او د زړه رګونه به ئي ور پرې کړي او ژوند ته به ئي خاتمه ورکړې وه!!

د ٤٥ آيت په اړه د مفسرينو ترمنځ د ډېر اختلاف شاهد يو: ځيني وايي: (با) په (باليمين) کي زائده ده، او د آيت معنى داسي ده: د ده ښى لاس به مو ترې اخيستى وو، يعني د ده ښى لاس به مو قطع کړی وو او يا د ده قدرت به مو ترې سلب کړی وو!!

ځيني نور وايي: (من) زائد دئ او آيت ئي داسي ترجمه کړی: په خپل ښي لاس به مو نيولى وو، يعني په شديده توګه به مو دی مؤاخذه کړی وو.

په دې دواړو او ځينو نورو ترجمو کي ډېر او بې ځايه تکلف شوی، او د آيت له تحت اللفظي ژباړي او د الفاظو له اصلي معنى سره سمون نه خوري، د آيت د الفاظو اصلي او له تکلف پرته معنى داسي ده: حتماً به مو په ښي لاس ترې اخيستى وو. څوك چي نه دي توانېدلي له دې ترکيبه واضح مفهوم واخلي نو دې ته اړ شوي چي د آيت په ترکيب کي تغييرات راولي، څه ئي زائد وګڼي او ترې حذف ئي کړي، او داسي ئي جوړ کړي چي دوی ته قابل فهم شي، د دوی اصلي مشکل په دې کي دئ چي د (اخذ باليمين: په ښى لاس اخيستو) لپاره ئي په دې آيت کي کوم مادي شى نه ترسترګو کېږي، ګمان ئې دا دئ چي اخذ او نيول او اخيستل يوازي د مادي شيانو لپاره کارول کېږي، نو ځکه ئي (باء) او (من) زائد ګڼلي، او آيت ئي ژباړلى، حال دا چي (اخذ باليمين) د کلك نيولو په معنى هم راځي، او د (اخذ: نيول) لفظ يوازي د مادي شيانو لپاره نه کارول کېږي بلکي د غيرمادي شيانو لپاره هم راځي. دا تر بحث لاندي آيت د مخکني تتمه ده، په مخکني آيت کي دا مطلب راغلى چي (که رسول اللهﷺ له خپله ځانه څه خبري جوړي او الله تعالى ته ئي منسوب کړي) خو دا چي په دې صورت کي به له ده سره څه کېږي، په راتلونکي آيت کي توضيح شوي او ويل شوي: نو حتماً به مو په ښي لاس ترې نيولي وو، يعني د ده تقول، افتراء او له ځانه خبره جوړول به مو جدي نيولي وه، او جدي چلن به ورسره کېدو.

د (اخذ باليمين) الفاظ د پيغمبر عليه السلام په يوه حديث کي د دې مطلب لپاره راغلي چي الله تعالى مخلصانه او له شوائبو منزه صدقه ارزښتمنه ګڼي، خاصه اعتناء او التفات ورته کوي، هلته چي فرمايي:

ما تصدق احد بصدقة من طيب و لايقبل الله الا الطيب الا اخذ ها الرحمن بيمينه. رواه مسلم و الترمذي

هيڅوك کومه پاکيزه صدقه نه ورکوي، په داسي حال کي چي الله يوازي پاکيزه شى مني، مګر دا چي رحمان خدای ئي په ښي لاس ترې اخلي.

٤٦-٤٧: د (ثم) لفظ په دې آيت کي ښيي چي په مخکني آيت کي مشار اليه کار او هغه کار چي په دې آيت کي ورته اشاره شوې په يوه وخت نه ترسره کېږي، دا لفظ په خپله ښيي چي هغه توجيه سمه نه ده چي وايي مخکنى آيت د ښي لاس قطع کول، يا تر ښي لاس کلك نيول يا په ښي لاس کلك نيول افاده کوي، برعکس دا دواړه آيتونه څنګ په څنګ دا معنى افاده کوي چي الله تعالى به دا تقول او افتراء جدي نيوله او بيا به ئي د زړه رګ ورپرې کاوو او په هغه صورت کي به ستاسو هيڅ يوه د ده مرسته نه شوی کولی او د دې شديدي نيوني او مؤاخذې

مخنيوى به مو نه شو كولى.

وَإِنَّهُۥ لَتَذۡكِرَةٞ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعۡلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَسۡرَةٌ عَلَى
ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

٤٨- او بې شكه چې دا تذكر دئ پرهېزگارانو ته. ٤٩- او موږ خو يقيناً په دې پوهېږو چې ستاسو ځيني دروغ گڼونكي دي. ٥٠- او دا خو به حتماً د كافرانو د حسرت باعث شي. ٥١- او بې شكه چې دا يو يقيني حقيقت دئ. ٥٢- نو د ستر رب په نامه دې تسبيح وايه.

٤٨: بايد وگورو چې (إنه) چا ته راجع دئ؟ دوه توجيه مومو:

الف: په مخكنيو آيتونو كي مندرج مطلب ته راجع دئ.

ب: قرآن ته راجع دئ.

د لومړۍ توجيه په تأييد كي دوه دلائل لرو:

- **ضمير بايد تل تر ټولو نږدې مرجع ته راجع كړو.**
- **راتلونكى آيت د دې توجيه سموالى بيانوي. او په دې توگه د آيت معنى داسي ده:**

په مخكنيو آيتونو كي مندرج مطلب د هغو كسانو لپاره يو تذكر او پند دئ چې غواړي له داسي عذابه خوندي وي او ځان ترې وقايه كړي.

٤٩: او الله تعالى پوهېږي چې ستاسو ځيني به دا حقائق تكذيبوي، عمداً به ئې تكذيبوي، نه اشتباهاً او نه د دلائلو په حكم، په حقيقت كي به د دوى ادعاء دروغجنه وي، په الله تعالى به افتراء كوي، او د عذاب راتگ او د الله تعالى نيونه او شديده مؤاخذه به تكذيبوي.

٥٠- او دا به د كافرانو د حسرت او ندامت باعث كيږي، داسي ورځ به حتماً رارسي، كافران به الهي عذاب خامخا وگوري او له حسرت او ندامت سره به مخامخ شي.

٥١- او دا يو يقيني حقيقت دئ، هيڅ شك په كي نشته، حتماً به تحقق مومي.

حتماً به متوجه شوي وئ چې دا سوره د (الحاقه: تحقق موندونكې) په لفظ پيل شوې، او دا آيت د سورې د تتمې په توگه وايي: انه لحق اليقين، د هري سورې د مقدمې او تتمې تر منځ چې معمولاً كوم تړاو او ارتباط وي دا تقاضا كوي چې په دې آيت كي بايد هماغه مطلب په نظر كي وي چې په لومړي آيت كي راغلى.

٥٢- نو د خپل ستر رب نوم دې په پاكى ياد كړه.

بسم الله الرحمن الرحيم

المعارج

د سورې معرفي

د دې سورې نوم المعارج (د عروج وختونه) دئ، چې له دریم آیت اخیستل شوی، ٤٤ آیتونه لري، لومړي درې آیتونه ئې د واقع، دافع او معارج په صیغو پای ته رسېدلي، که ځلورم او پنځم آیت یو وګڼلی شي نو له شپږم او اوم آیت سره به د ټولو فواصل ورته او د جمیلا، بعیدا، قریبا هموزنه صیغې وي، د اتم او نهم آیتونو فواصل ئې مُهل او عِهن دي، او د لسم ئې حمیما چې شپږم او اوم ته ورته دئ، د یولسم، دولسم، دیارلسم او څوارلسم ئې د بنیه، اخیه، تئویه او ینجیه هموزنه صیغې دي، له پنځلسم تر اتلسم پورې لظی، شوی، تولی او اوعی او بیا تر یویشتم پورې هلوعا، جزوعا او منوعا دي، له دې وروسته د سورې تر پایه درې وزنه ګورو چې د لومړیو دریو آیتونو د فواصلو په څېر مصلین، دائمون او محروم ته ورته دي، محروم او معلوم د وزن او غږ له مخې دائمون ته ورته دي، چې په دې ترتیب له دوه ویشتم آیت تر پایه همدا دوه وزنه مراعات شوي، ډېر ئې دائمون ته او لږ ئې مصلین ته ورته دي.

دا سوره هم په مکي دور کې او هغه وخت نازله شوې چې په مکې باندې د قیامت او بیاژوندون په اړه د شدیدې مناقشې او جدل سیورې غوړېدلی وو، د سورې له متنه معلومېږي چې په دې وخت کې قریشو له قیامت د انکار په ارتباط ویل: که قیامت حقیقت لري او د الهي عذاب د راتلو خبره ریښتیا وي، نو ولې تر اوسه رانه غی؟ د دومره ځنډ وجه څه ده؟ ولې هغه خلك په الهي عذاب نه اخته کېږي چې ته ئې د عذاب مستحق ګڼې؟ په دې سوره کې دغو پوښتنو ته ځواب ویل شوی.

د سورې د بیان له اسلوب او لهجې معلومېږي چې رسول الله ﷺ خپل دعوت علني کړی او مخالفین په هر محفل او هرې غونډې کې د ده شا وخوا راغونډېږي او د پوښتنو تر هجوم لاندې ئې نیسي، خو لا خبره تصادم او قهرجن چلن ته نه ده رسېدلې. سوره په دې آیت پیل شوې چې وایي: یو سؤال کوونکی د هغه عذاب غوښتونکی دئ چې خامخا واقع کېدونکی دئ او هیڅوك ئې له کافرانو نه شي دفع کولی، دا عذاب خو د هغه الله له لورې دئ چې د معراجونو خاوند دئ، د هغه حضور ته د هر پورته تلو لپاره خاص خاص وخت ټاکل شوی، ملائکې او سالار ئې جبرئیل علیه السلام هم د حضور لپاره د پورته تلو خپل خپل ځانګړی وخت لري، د پنځوسو زرو کلونو منصوبه ورته سپارل کېږي، د خپل مأموریت په پای کې د الله جل شأنه په لورې پورته درومي، ترڅو د تېر مأموریت رپوټ وړاندې کړي او نوي مأموریتونه په غاړه واخلي. هرکار په خپل معین او ثابت وخت کې ترسره کېږي، د آخرت

منکرين هسي عجله کوي، د قيامت او الهي عذاب د فوري راتلو غوښتنه کوي، او په دې کي ځنډ د دوی د انکار او ترديد لامل کېږي!! د دوی د مخالفتونو په وړاندې صبر وکړه، په پوره ثبات او صبر خپل دعوت او مبارزې ته ادامه ورکړه، د دوی انکار او مخالفت دې تا مأيوس او متردد نه کړي، او ستا ثبات او استقامت دې متزلزل نه کړي، دوی د الهي عذاب راتګ محال او ډېر لرې ګڼي، دا ځکه چي ليد واتن ئې لنډ او تنګ دئ، لنده فاصله ورته اوږده برېښي، عجول دي، ورځ او اونۍ د وخت لپاره معيار ګڼي، د دوی د معيارونو له مخي قيامت ډېر لرې برېښي، په داسي حال کي چي د دوی پنځوس زره کاله د الله تعالی په نزد د يوې ورځي په څېر دي، قيامت به په خپل وخت راځي، نه ئې د دوی انکار او نه ئې د دوی عجله او تلوار په راتلو کي څه اغېز کولی شي، په هر صورت کي به راځي، په هغه ورځ به آسمان د ويلي شوي فلز په څېر ومومئ او غرونه به د وړېشلو (حلاجي شوو) وړيو په څېر، د دوی په معيارونو کي خو آسمان تر دې ډېر ستر او لوړ برېښي چي ټوټې ټوټې او متلاشي شي، او غرونه تر دې ډېر درانه چي له خپل ځای وخوځولی شي، نو دوی پرېږده چي په خپلو ماشومانه خيالاتو کي لګيا وي، کله د وخت او زمان په اړه د ماشومانو په څېر قضاوت وکړي او کله د زمکي او آسمان په اړه، کله ئې مال او دولت مغرور کړي او کله ئې وجاهت او د پلويانو ګڼه ګوڼه، په خپلو ماشومانه انګېرنو سره واقعيتونه معکوس ګوري او باطل ورته حقيقت برېښي، چي کله هغه ورځ راشي، وبه ګوري چي نه ئې په لاس کي مال دولت شته او نه ئې په خوا کي پلويان او حاميان، ټولي پروني اړيکي شلېدلي، هر څوك د ځان په غم کي او له خپلو ټولو دوستانو او خپلوانو بې خبره، که څه هم يو به بل ته ګوري، خو نه به ئې پوښتنه کولی شي او نه مرسته، دومره به هم نه شي کولی چي ترې وپوښتي ولي په دې برخليك اخته شوی؟ مجرم انسان چي جرم ئې د آخرت تکذيب وو او يا خپل جرم او ګناه له آخرته انکار ته هڅولی وو، د دې تمنا به کوي چي کاش د دې ورځي له عذابه په دې وژغورل شي چي خپل زامن، مېرمن، او ورونه په فديه کي ورکړي، خپله هغه قبيله او ټبر په عوض کي ترې ومنلی شي چي په ښه او بد او روا او ناروا کي به ئې د ده پلوي کوله، کاش د ټولي زمکي اوسېدونکي د ده په ځای په عذاب اخته او دی ترې وژغورل شي!! خو د دوزخ اور داسي نه دئ چي وچ لانده سوزوي، او د مستحق او غير مستحق ترمنځ توپير نه کوي، بلکي په کامله پوهه او هوښيارۍ عمل کوي، د سوزولو وړ خلك او هغه پېژني چي بايد په خپلي غېږي کي ئې ونيسي او وريت ئې کړي، له نورو به ئې رابېلوي، د ځان په لوري به ئې رابلي، او په اوچت غږ به وايي: چا چي په دنيا کي حقيقت ته شا کړه، له حرامو لارو ئې مال او دولت غونډ کړ، نن دي زما خوا ته راشي، د اوسېدو مناسب ځای ئې زما غېږ ده.

انسان؛ هلوع او عجول دئ، قضاوتونه ئې تل د احساساتو تر اغېز لاندي راځي، د درد او رنځ په وخت کي جزع و فزع کوي، او له هر چا او هر څه شکوه او شکايت کوي، خو د (خير) ترلاسه کولو په وخت کي ټول هېر کړي او له بل سره له مرستي او احسان ډډه کوي، او هيڅوك د دې مستحق نه ګڼي چي په (خير) کي ئې له ځان سره شريك کړي، د چا قضاوتونه چي دومره عجولانه وي او دومره د شخصي اغراضو او احساساتو تر اغېز لاندي ځي، آيا صحيح ده چي د قيامت او الهي عذاب په اړه د ده انګېرنو، خيالاتو او قضاوتونو ته او په دې اړه ئې تلوار او عجلې ته اهميت ورکړو او جدي ئې وګڼو؟!!

د بې ځايه تلوار او عجلې، حرص، جزع، فزع او بخل له بدو خصلتونو هغه څوك ژغورل كېږي چي دا مواصفات ولري:
الف: تل له الله تعالی سره خپلې اړيكې پالي او خپل لمانځه ته تل پام او اهتمام كوي.
ب: په خپل (مال) كي د سائل او محروم لپاره يوه برخه ټاكي او دا برخه مسكين او بې وزلي ته په دې نامه نه وركوي چي پر ده ئې كوم احسان كړی او يا دا د ده له لوري صدقه يا پېرزوينه ده، نه؛ بلكي دا د ده مسلم حق ګڼي او مسكينانو ته ئې وركړه خپله وجيبه بولي.
ج: په آخرت، مكافات او د عملونو په بدلې او سزا باور لري.
د: د خپل رب له عذابه وېرېږي، هغه عذاب چي امان ترې نشته.
هـ: پاك لمنی دئ، خپل عورت ساتي، د هوس بنده نه دئ، خپل جنسي روابط قانونمن كوي، او په هغه څه اكتفاء كوي چي ورته حلال او جائز دي.
و: امين دئ او په امانتونو كي له خيانته ځان ساتي.
ز: له نورو سره په خپلو ژمنو او تعهداتو وفا كوي او رعايت ئې په ځان لازم ګڼي.
ح: د حق په پلوی شهادت وركوي او له حقيقته دفاع كوي او په دې شهادت او دفاع كي تل مضبوط او ټينګ ولاړ وي.
ی: د خپلو لمونځونو ساتنه او پالنه كوي، لمونځ ئې هسي بې روح حركات نه وي، د يوه دود او عادت په توګه ئې په غفلت او بې خبری كي نه ترسره كوي، بلكي په پوره اعتناء او خاص التفات سره لمونځ كوي.
دوی به جنت ته ورومي او په بشپړ اكرام او اعزاز سره به په كي د تل لپاره ژوند كوي.
خو له آخرت منكر كافران چي كله د آخرت او مكافات او مجازات په اړه د پيغمبر عليه السلام خبري اوري داسي ئې محاصره كړي او ډله ډله ترې راتاو شي او مخالفت ئې كوي چي ته به وايې هر يو ئې له خپل مخالفت او دښمنی د الله د راضي كېدو او جنت ته د رسېدو طمع لري او ګواكي په هر مخالفت سره به جنت ته د ننوتو سند ترلاسه كوي، كه څه هم دوی خو په آخرت، جنت او دوزخ باور نه لري خو له رسول اللهﷺ سره ئې مخالفت داسي برېښي او دومره شديد دئ چي ګواكي له دې كار جنت ته د رسېدو طمع لري!!
ولي دا ډله له بيا ژوندون انكار كوي او د قيامت په اړه د پيغمبر عليه السلام وينا داسي د نه منلو وړ ګڼي؟! مګر په دې نه پوهېږي چي الله تعالی له څه پيدا كړي؟ له دغې خاوري چي د مور او پلار په وجود كي ئې په نطفې بدله شوې. آيا له دغې خاوري خپل مجدد خلقت محال ګڼي؟ مګر هغه رب چي دا پراخ عالم اداره كوي، لمر له ځانګړي ختيځه راپورته كوي او په خاص لوېديځ كي ئې كوزوي، د انسان له مجدد پيدايښت عاجز ګڼي؟ په داسي حال كي چي د مشارق او مغارب رب ته نه يوازي بيا پيدايښت آسان دئ، بلكي كولی شي تر دې ئې په غوره بڼه كي راپيدا كړي، هيڅ څه او هيڅ كار ئې نه شي ناتوانه كولی.
دا ډله په خپلو ماشومانه مشغولتياوو كي تر هغې ورځي پرېږده چي وعده ئې دركول كېږي، تر هغې ورځي چي له خپلو خپلو قبرونو به په تلوار راپاڅي، په ځغاسته به وي، داسي لكه چي د نصب شوو نښو په لور ځغلي، سترګي ئې خړي، وېري او خوف اخيستي، د ذلت آثار ئې په څېرو كي راڅرګند، ورته وبه ويل شي: دا دئ هغه څه چي وعده ئې دركول كېده!!

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَأَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِّنَ ٱللَّهِ ذِى
ٱلْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥ خَمْسِينَ أَلْفَ
سَنَةٍ ﴿٤﴾

۱- وغوښت يوه غوښتونکي يو عذاب واقع کېدونکی! ۲- چي کافرانو ته ئې نشته، هيڅ دفع کوونکی. ۳- له لوري د الله، څښتن د معراجونو. ٤- فرشتې او روح تر ده ورپورته کېږي؛ په داسي يوې ورځ کي چي مقدار ئې دئ پنځوس زره کالونه.

۱: په دې اړه د مفسرينو تر منځ څو توجيهات ګورو چي (د عذاب له غوښتونکي) مراد څوك دئ، چا عذاب غوښتی او د ده د خبري معنی څه ده؟:

الف: مراد له عذاب غوښتونکي د آخرت منکرين دي، او له عذاب د قيامت عذاب دئ، او مقصد ئې دا چي که د قيامت خبره او ادعاء رښتيا وی نو تر اوسه به قيامت راغلی وو.

ب: ځيني وايي چي رسول اللهﷺ دا عذاب د کافرانو لپاره غوښتی.

ج: ځيني نور وايي چي له دې يو معين شخص مراد دئ، چي يا (مغان بن حارث) نومېږي يا (نضربن حارث). دوی وايي چي کله په غدير خم کي علي رضي الله عنه په خلافت منصوب شو او دا خبره خوره شوه نو نوموړی شخص سخت غصه شو، پيغمبر عليه السلام ته راغی او ورته وئې ويل: آيا دا کار تا له خپلي خوا کړی که الله تعالی درته ويلي؟ رسول اللهﷺ ورته وويل چي دا د الله تعالی له لوري ويل شوي!! هغه لا زيات غصه شو او وئې ويل: خدايه! که دا حق وي او ستا له لوري وي نو پر موږ له آسمانه تيږي ووروه، په همدې وخت کي يوه ډبره له آسمانه د ده په سر راپرېوته او وئې واژو...!!

په ډېر لږ دقت سره پوهېدی شو چي دوهمه توجيه ډېره کمزوري او دريمه ډېره ډېره بې بنسټه او غلطه، د سورې له محتوی سره بې ربطه ده او له ټولو وروستيو آيتونو سره تصادم کوي، په دې دلائلو:

الف: له دې آيت د سورې تر پای چي په دې آيت ختمېږي (ذلك اليوم الذی کانوا يوعدون)، د قيامت په اړه بحث کېږي، آيتونه داسي سره تړلي دي او په همدې يوې موضوع

ترکیز لري چې د سورې په هیڅ ځای کې انقطاع نه ګورو، بېلول ئې امکان نه لري او بل مطلب ترې اخیستل ممکن نه دئ. په هیڅ استدلال سره نه شو کولی د لومړي آیت مطلب د قیامت له عذاب پرته بل څه وګڼو.

ب: پنځم آیت او پیغمبر علیه السلام ته د صبر سپارښتنه په ډېر وضاحت سره ښیي چې دا عذاب به په خپل ثابت او ټاکلي وخت راځي، د دوی لجاجتونه دې تا بې صبره نه کړي.

ج: شپږم آیت د هر ډول شك او تردید مجال له منځه وړي او صریحاً ښیي چې له سائل مراد یو شخص نه، بلکې یوه ډله ده، ګورئ چې د (هم: دوی) لفظ چې د جمع غائب مذکر صیغه ده، د (هو) په ځای راغلی، همدا راز دا آیت ښیي چې دوی د دې ورځې راتګ بعید او له امکان لرې ګڼي، حال دا چې په الهي معیارونو کې نږدې ده او ژر به رارسي.

د: وروستي آیتونه په لازیات تفصیل سره دا عذاب او هغه ورځ توضیح کوي چې په کې نازلیږي، او فرمایي: په دې ورځ به آسمان د ویلې شوي فلز په څېر شي او غرونه به د وریښل شوو وړیو په څېر.

د ډېر تعجب او حیرت ځای دئ چې ځنګه دا ټول وضاحتونه او صراحتونه له پامه غورځوي، له نورو آیتونو سره ئې ارتباط ته توجه نه کوي او پرته له دې چې وګوري د سورې د بحث موضوع څه ده او دا آیت له نورو سره په ګډه کوم مطلب افاده کوي، داسې کوږ تأویل او بې بنسټه تعبیر ته به ملا ترې چې له ځرګند تحریف پرته بل نوم نه شو ورکولی! ګمان کوو چې دا بیماري په اصل کې له ړوند مذهبي تعصب او له دې راولاړیږي چې ځینې خلك خپل خاص مذهب ته مربوط هر روایت، که څه هم له قرآن سره هیڅ اړخ نه لګوي او سل په سلو کې له قرآن سره په ټکر کې وي، سل په سلو کې ئې مني، هغه روایات معیار ګڼي چې د خپلې مذهبي فرقې له کوم کس ئې اورېدلي وي، که روایت له آیت سره تصادم وکړ؛ دې ته ترجیح ورکوي چې روایت معیار وګڼي او آیت ئې په ګټه تأویل کړي او په تکلف سره داسې څه ترې جوړ کړي چې له روایت سره سمون وخوري، هیڅکله دې ته تیار نه دي چې له قرآن سره متصادم روایات په دېوال ووهي او لرې ئې وغورځوي او له منلو ئې ډډه وکړي، که څه هم دا روایات څو سوه کاله له رسول اللهﷺ وروسته راغونډ شوي وي او دا ثابتول ډېر ډېر ګران وي چې آیا روایت موثق دئ او راوي ئې د اعتماد وړ دئ که نه، په داسې حال کې چې د الله تعالی په مقدس کتاب د ایمان تقاضا دا ده چې د هري خبري لپاره ئې وروستی معیار وګڼو او په هغه صورت کې ئې ومنو چې له قرآن سره متصادمه نه وي.

هـ: دا سوره نږدې شل کاله له حجة الوداع مخکې نازله شوې، هیڅ داسې روایت او د سورې په متن کې هیڅ داسې نښه نه ګورو چې وښیي د دې سورې کومه برخه له نورو بېله، په مدینه کې او مخصوصاً په هغه وخت کې نازله شوې وي چې رسول اللهﷺ له حجة الوداع وروسته مدینې ته راستنېدو، د سورې آیتونه داسې سره تړلي دي چې په دوو برخو ئې وېشل ممکن نه دي، یوازې هغه څوك به دا بې باکي او جسارت کوي چې په لومړي آیت کې ذکر شوی (واقع کېدونکی عذاب) له قیامت پرته په بله معنی ونیسي چې د سورې له ټولو آیتونو سترګې پټې کړي.

و: کوم عقل او ایمان به دا خبره ومني چې رسول اللهﷺ به علي رضي الله عنه د ځای

ناستي په توګه ټاکلی وي او صحابه رضي الله عنهم به د خپل محبوب پيغمبر د توصيي خلاف ابوبكر رضي الله عنه، بيا عمر رضي الله عنه او بيا عثمان رضي الله عنه د خليفه په توګه غوره كوي!!! په غدير خم كې يوازې دومره خبره شوې چې رسول اللهﷺ ته اطلاع ورسېده چې د علي رضي الله عنه له هغو ملګرو چې د ده په شمول يمن ته لېږل شوي ول، ځينې ئې د ده له اجراءاتو ناراضه دي او د ده په اړه منفي تبليغات كوي، رسول اللهﷺ له ده دفاع وكړه او وئې فرمايل: د چا چې زه دوست يم علي به ئې هم دوست وي.

۲-۳: د دې دواړو آيتونو ترمنځ د ارتباط د څرنګوالي په اړه دوه توجيه مومو:

الف: دا عذاب د كافرانو لپاره مختص شوی، د ذوالمعارج الله له لوري، هيڅوك نه شي كولی هغه له كافرانو دفع كړي.

ب: دا عذاب د كافرانو لپاره دئ، د الله تعالی له لوري هيڅ دفع كوونكی ورته نه دئ ټاكل شوی.

د ذو المعارج لپاره هم څو د پام وړ تعبيرونه لرو:

الف: ځينو معارج د معرج جمع او د لوړ تلو د مكان او وسيلې په معنی اخيستی او وايي چې مراد ترې آسمانونه او هغه لوړ لوړ ځايونه دي چې فرشتې ئې د الله تر حضور د رسېدو په بهير كې پلي كوي.

ب: ځينې ئې معنوي مدارج، د فضيلت مراتب او اخلاقي فضائل ګڼي.

ج: غوره تعبير دا دئ چې معارج د معرج جمع او د عروج او لوړ تلو د وخت او زمان په معنی دئ او مراد ئې دا دئ چې د الله تعالی حضور ته د لوړ تلو لپاره خاص خاص وختونه ټاكل شوي.

له وروستي آيت چې وايي د فرشتو او د روح د سالار لپاره پنځوس زره كلن معرج ټاكل شوی، په وضاحت سره معلومېږي چې له معارج مراد هغه وختونه دي چې د الله تعالی حضور ته د لوړ تلو لپاره ټاكل شوي. يعني د الله تعالی په وړاندې هر حاضرېدا او لوړ تګ ثابت موعد او وخت لري.

٤- فرشتې او د روح سالار او سردار جبرئيل عليه السلام چې د روح او ژوند متعلق چارې ورسپارل شوې، د لوړ تلو لپاره ځانګړی او خاص معرج لري، پنځوس زره كلنه منصوبه ورسپارل كېږي، د خپل مأموريت په پای كې لوړ درومي او د الله تعالی په حضور مشرف كېږي، تر څو د مخكنيو مأموريتونو معلومات وړاندې او نوې دندې په غاړه واخلي، يعني دلته هر كار د دقيقې او اوږدمهالې منصوبې له مخې په خپل خپل وخت ترسره كېږي، د قيامت منكران هسې تلوار او عجله كوي او د الهي عذاب د فوري راتلو غوښتنه كوي.

دا مطلب چې د قيامت منكرينو له پيغمبر عليه السلام د عذاب د راوستو غوښتنه كړې او د قيامت په راتګ كې ئې ځنډ د دې دليل ښودلی چې قيامت نشته، د قرآن په ګڼ شمېر آيتونو كې په بېلو بېلو الفاظو راغلی، لكه چې د حج د سورې په ٤٧ كې لولو:

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ *

او له تا په تلوار سره د عذاب غوښتنه كوي حال دا چې الله هيڅكله له خپلې وعدې ترشا كېږي نه، او يقيناً چې ستا د رب په نزد كې يوه ورځ د داسې زرو كلونو په اندازه ده چې تاسو ئې

ګڼي.

فَٱصۡبِرۡ صَبۡرٗا جَمِيلًا ۝٥ إِنَّهُمۡ يَرَوۡنَهُۥ بَعِيدٗا ۝٦ وَنَرَىٰهُ قَرِيبٗا ۝٧ يَوۡمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلۡمُهۡلِ ۝٨ وَتَكُونُ ٱلۡجِبَالُ كَٱلۡعِهۡنِ ۝٩ وَلَا يَسۡـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمٗا ۝١٠ يُبَصَّرُونَهُمۡۚ يَوَدُّ ٱلۡمُجۡرِمُ لَوۡ يَفۡتَدِي مِنۡ عَذَابِ يَوۡمِئِذِۭ بِبَنِيهِ ۝١١ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ۝١٢ وَفَصِيلَتِهِ ٱلَّتِي تُـٔۡوِيهِ ۝١٣ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا ثُمَّ يُنجِيهِ ۝١٤

٥- نو صبر وکړه، ښکلی صبر. ٦- بې شکه چې دوی ئې لرې بولي. ٧- او موږ ئې نږدې ګورو. ٨- هغه ورځ چې دا آسمان به وي په څېر د ويلي شوي فلز. ٩- او دا غرونه به وي د وربشلو وړيو په څېر. ١٠- او هيڅ دوست به د هيڅ دوست پوښتنه نه کړي. ١١- که څه هم هغوی ئې تر نظر شي، مجرم به خوښوي چې کاش خپل زامن د دې ورځې د عذاب فديه کړي، ١٢- او خپله ښځه او خپل ورور، ١٣- او ټبر ئې چې پناه ورکوي، ١٤- او ټول هغه چې په زمکه کې دي، چې وئې ژغوري.

٥- په دې مبارك آيت کې رسول الله ﷺ په ښکلي صبر او استقامت ګمارل شوی، داسې صبر چې نه په کې شکوه او شکايت شته او نه يأس او نا اميدي، نه د ثبات او استقامت د پرېښودو لاملونو ته موقع ورکوي او نه د مبارزې د قطع کولو او په نيمايي کې د پرېښودو اجازه ورکوي، بايد د دښمنانو د لجاجتونو او د آخرت د منکرينو د مخالفتونو په وړاندې تر پايه صابر او ثابت قدم وي. رسول الله ﷺ ته د صبر له دې سپارښتنې معلومېږي چې د مقابل لوري مخالفتونه د رسول الله ﷺ د اذيت او ځورولو تر کچې زيات شوي او کار هغه ځای ته رسېدلی چې ده ته وايي: که ته په رښتيا د خدای پيغمبر يې او د عملونو د مکافات او مجازات په اړه ستا ادعاء حقيقت لري، نو ولې زموږ له دغو مخالفتونو سره سره دا موعود عذاب نه راځي او موږ نه پرې اخته کېږو؟ دا ستا د رب عذاب چېرې دئ؟ دا ستا قيامت به کله راځي؟ رسول الله ﷺ ته توصيه کېږي چې د دوی د لجاجت په وړاندې صابر وي او په الهي عذاب کې ځنډ ئې مشوش نه کړي.

٦-٧: په ٦ آيت کې د (انهم) لفظ ښيي چې د (عذاب سائل) يو کس نه بلکې يوه ډله ده او له (يرونهم بعيدا) ئې معلومېږي چې له واقع کېدونکي عذاب د دوی منظور او هدف د آخرت د ورځې عذاب وو، د دې آيت مراد دا دئ چې د قيامت منکرين بې ځايه قيامت لرې ګڼي، دا ځکه چې دوی خپلې لنډې ورځې او اونۍ معيار نيولې او د خپلو دغو وړو او محدودو معيارونو له مخې قيامت ورته ډېر لرې برېښي، په داسې حال کې چې الله تعالی ته او په الهي معيارونو کې ډېر نږدې دئ، که دوی خپل واړه واړه معيارونه پرېږدي، له خپل تنګ چاپېريال راووځي او د قيامت موضوع ته د داسې معيارونو له مخې وګوري چې د دې عالم له ستروالي او عظمت

سره ښايي نو حتماً به متوجه شي چي په خپلو تنګ نظره قضاوتونو کي ئې اشتباه کړې او د يوه عجول انسان په څېر ئې چلن کړى، د دوى په معيارونو کي قيامت لري بربېښي خو په الهي معيارونو کي، هلته چي يوه ورځ د پنځوس زره کلونو په اندازه ده، نږدې دئ. قرآن همدغه حقيقت ته په څو نورو مواردو کي هم اشاره کړې، چي د ټولو مقصد دا دئ: زمانه نسبي امر دئ، له يوه تر بل او له يوه حالت تر بل ئې وضع بدلېږي، ويښ او ويده، مړ او ژوندى، لټ او تېز ته يو شان نه وي، هغه زمانه چي يوه ته په يوه حالت کي بې انتهاء بربېښي بل ته د څو ثانيو او دقيقو وي، کومه فاصله چي مېږي ته بې انتهاء بربېښي د يوې مرغۍ لپاره د څو ثانيو وي، که په يوه اطاق کي له يوه ويده او ويښ چي ټوله شپه ئې په خوب او ويښه تېره کړې، پوښتنه وکړئ، ويښ به درته وايي: ډېره اوږده شپه وه، لټ په لټ اوښتم، سخته راباندي تېره شوه، او ويده به درته وايي زه نه يم پوهېدلى چي شپه څنګه تېره شوه او څومره خوب مي کړى!! دا تاسو يئ چي کلونه او پېړۍ درته اوږده زمانه بربېښي او په واړه ذهن مو د دې سيورى پروت دئ چي په مړو باندي د اوږدې مودې له تېرېدو وروسته به څنګه بيا راژوندي کېږي! خو الله تعالى ته دغه ستاسو په نظر اوږده زمانه د څو شېبو په اندازه ده. د نسبيت په اړه د قرآن دغه خبره دولس پېړۍ وروسته، د المان يوه ساينس پوه انشټين، د ساينس په ژبه وکړه او په دې سره ئې د فزيك د پلار نوم وګاټو. د دې وينا په اهميت هغه وخت ښه پوهېدى شو چي وګورو د شلمي پېړۍ ساينس پوهان، د ستور ليکو تر منځ د واټن او فاصلې ټاکلو لپاره دې ته اړ شول چي د ورځي، اونۍ، مياشت، کال او پېړۍ معيار پرېږدي او په ځاى ئې هغه واټن معيار وګڼي چي نور (رڼا) ئې په يوه کال کي پلى کوي، او دې ته ئې د نوري کال نوم ورکړ، او وئې ويل: دا ستور ليکى (کهکشان) له هغه بله څو سوه مليونه نوري کاله فاصله لري. وئې ليدل چي د سپوږمۍ او مريخ ورځي د زمکي له ورځي توپير لري، هر ستورى خاصه ورځ، مياشت او کال لري، او دا د قرآن يو بل علمي اعجاز دئ، رسول اللهﷺ څنګه په دې پوه شو چي هر مقام او مکان ځانګړى زماني معيار لري، کوم معيارونه چي موږ ئې د زمکي په سر کاروو دا په بل ځاى کي نه شي تطبيقېدى؟

۸-۹: د دغو کم ظرفو او لنډ ليدو منکرينو په نظر آسمان تر دې ډېر ستر او مضبوط بربېښي چي متلاشي او نسکور شي، او غرونه تر دې ډېر درانه چي څوك ئې له خپل ځاى وخوځوي، پرېږده چي دوى په خپلو ماشومانه تصوراتو او خيالاتو کي مشغول وي، کله زمانه په خپلو وړو وړو معيارونو کي او د ورځي او اونۍ په حساب وشمېري او نږدې واټن ډېر لري وګڼي او کله د زمکي د غرونو او د آسمان د ستورو په اړه ماشومانه انګېرني ولري، کومه ورځ چي وګوري آسمان د ويلي شوي فلز په څېر شي او راوڅڅېږي، او غرونه د ورېښل شوو وړيو په څېر خواره واره شي، هله به په خپلي خطأ او اشتباه پوه شي.

۱۰-۱٤: اجتماعي روابط او ځانګړي شرائط ئې کله کله انسان داسي تر اغېز لاندي راولي او د ده ذهن داسي په خپل ګورت کي ونيسي او د ده په افکارو، مشاعرو او عواطفو خپل وزر داسي وغوړوي او انسان داسي راګير کړي چي د وتلو او ځان ايستلو ټولي لاري پرې وتړي او په هغو حقائقو پوهېدا ورته ګرانه کړي چي له دې تنګ محيط او چاپېريال بهر دي، انسان د دغه اغېز تر سيوري لاندي خپل قومي دود دستور، افکار او اخلاق مقدس ګڼي، يو د بل لپاره پرې منګولي خښي کړي، له هر هغه څه سره مينه او محبت کوي چي په خپل ځانګري تنګ

چاپېرېال کي ئې مومي او هغه څه ته په بده سترګه ګوري چي له دې دائرې بهر وي، حقيقت د دې لپاره نه مني چي د ده په اړوند دلي او قبيلې کي څوك پرې باور نه لري او له باطل په دې خاطر دفاع کوي چي له پلار نيکه ورته په ميراث پاته دئ. تل (قوم پالنه) او تعصب د (خدای پالني) او اسلام په وړاندي خند شوی او تل هغه مخور قومي مشران او واکمنان د پيغمبرانو عليهم السلام مقابلې ته راوړاندي شوي او د مخالفت لپاره ئې ملا تړلې چي خپل نفوذ او د پلويانو ډېرښت مغرور کړي وو، د قيامت په ورځ به دغه په جاهلانه تعصباتو ولاړي اړيکي غوڅي شي، هغه خلك به يو بل سره هېر کړي چي دغو اړيکو سره نږدې کړي وو، يو د بل مرسته به نه شي کولی، يو به د بل خوا ته تېرېږي، خپل دوستان به په عذابونو اخته ګوري، خو نه به اعتناء او التفات ورته کولی شي او نه به ئې مرسته کولی شي، نه يوازي دا چي د خپل ګران دوست په اړه به بې اعتناء وي بلکي دا تمنا به کوي چي کاش خپل زامن، مېرمن، وروڼه، هغه ټبر چي په دنيا کي د ده حامي وو، او د زمکي ټول اوسېدونکي، له الهي عذابه د نجات لپاره په فديه کي ورکړی شي، تر څو دی له عذابه وژغورل شي، داسي دئ د دغو قومي تعصباتو ماهيت او د دغو اړيکو پای.

كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُواْ مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰٓ

١٥- نه؛ داسي نه ده، دا خو يوه لمبه ده، ١٦- ښه ايستونکې د وريتولو لپاره. ١٧- وربولې به هغه چي شا ئې اړولې او ډډه ئې کړې. ١٨- او راغونډول ئې، بيا ئې ساتل.

<u>١٥-١٨: کوم عذاب چي دا دوزخيان ترې تښتي د اور سره لمبه ده چي خصوصيات ئې دا دي:</u>

الف: هغه دوزخيان ښه پېژني چي د وريتولو او سوزولو وړ وي، يو يو به د خلکو له منځه رابېل او د وريتولو لپاره به ئې په خپلې غېږ کي ونيسي.

ب: چا چي په دنيا کي حقيقت ته شا کړې وه، حق ته له تسليمېدو ئې ډډه کوله او له حرامو لارو ئې مال دولت راغونډولو، دا لمبه به ئې ځان ته رابولي.

يعني د دوزخ دا لمبه د دنيا د اور په څېر نه ده چي وچ له لندو نه شي بېلولی او دواړه سوزوي، بلکي درك او تشخيص لري، هغه کسان پېژني چي د سوزولو وړ او مستحق وي، هم به ئې له څېرو پېژني او هم په نوم، ځيني به په خپله رانيسي، او ځيني به په نامه يادوي او ځان ته به ئې وربلي.

ځينو درنو مفسرينو (نزاعة للشوى) داسي ترجمه کړې: د لاس او پښو ايستونکې، او ځينو داسي: د سر او مخ د پوستکي ايستونکې، چي دا دواړه ترجمې غير دقيقي او ناسمي دي، دوی (شوی) د (شواة) جمع ګڼي، او په (للشوى) کي (لام) زائد شمېري، په داسي حال کي چي (شوی) اسم مصدر او د وريتولو په معنی ده، او د آيت دقيقه او بې تکلفه ترجمه دا ده: د وريتولو لپاره ښه او ماهر رااېستونکې، يعني دا لمبه د مجرمينو په پېژندو او د نورو له منځه ئې په رااېستو کي ښه مهارت او استعداد لري، دوی به د وريتولو لپاره د نورو له منځه

راوباسي. وروستی آیت هم دغه معنی تأییدوي او د مخکني مطلب په دوام کي وايي: دا لمبه به دوزخیان له څېرې او نامه پېژني او هر هغه څوك به ځان ته رابلي چي له حقیقت ئې مخ اړولی وو، او له حرامو لارو ئې مال او دولت غونډولو.
کله چي زه د دې آیت تفسیر ته راورسېدم، له عجیب حالت سره مخامخ شوم، د دې آیت د دقیق تفسیر معلومولو لپاره مي ټولو هغو مراجعو ته رجوع وکړه او ټول هغه تفسیرونه او ترجمې او د لغت کتابونه مي ولټول چي راته مقدور وو، خو اشکال مي رفع نه شو او د خپلو پوښتنو ځواب مي ترلاسه نه کړی شو، چا (شویٰ) په غیر اصلي معنی اخیستی وو او چا لام زائد ګڼلی وو، او ما ته دا دواړه خبري صحیح نه برېښني، ما لیدل چي د دې آیت لفظ په لفظ او دقیقه ترجمه دا ده: ښه ایستونکي د وریتولو لپاره. په دغو تفسیرونو او تراجمو کي مي داسي تعبیرونه مخي ته راتلل چي د آیت له دقیقي ترجمې سره ئې سمون نه خوړ، څو ورځي راباندي داسي تېري شوې چي په تفسیرونو او ترجمو کي مي لټوني وکړې، په وار وار مي دا سوره په لمونځونو کي او له لمانځه بهر تلاوت کړه، له ویدېدو مخکي او چي کله به هم له خوبه راوېښ شوم دا سوره به مي تلاوت کوله او په دې آیت کي به مي غور کاوو، تر څو ئې په دقیقه معنی پوه شم، یوه شپه ناڅاپي له خوبه راوېښ شوم، او په هماغه نیم ویښ نیم ویده حالت کي دا رأیه راته القاء شوه چي: د دوزخ اور په پوهه او هوښیاری عمل کوي، دوزخیان له خپلو څېرو پېژني، د وریتولو لپاره ئې د نورو له منځه راباسي، او هغه چي حقیقت ته ئې شا کړې او له حرامو لارو ئې شتمنی راغونډي کړې، ځان ته به ئې وربلي، د آیت دقیقه معنی همدا ده. غوښتل مي دا رحماني القاء ولیکم چي هېره ئې نه کړم، ساعت ته مي وکتل چي دوو ته څو دقیقي پاته وې... په سبا ئې د مطالعې په ترڅ کي څو داسي روایات مخي ته راغلل چي همدا تعبیر ئې تأییدولو، په یوه کي راغلي چي جهنم به دوزخیان داسي د خلکو له منځه راباسي لکه مرغان چي له زمکي دانه راټولوي، او په بل کي راغلي: جهنم به ځانګړې منګولي لري، چي ځیني به پرې کلك کلك نیسي او ځان ته به ئې راکښوي، ځیني به پرې وګرځي، او ژوبل به ئې کړي، او ځیني به ئې روغ رومټ تر خوا تېر شي.
قال ابن عباس: تدعو (النار) الکافرین والمنافقین بأسمائهم بلسان فصیح: إلي یا کافر، إلی یا منافق؛ ثم تلتقطهم کما یلتقط الطیر الحب.
عبدالله بن عباس رضي الله عنه وویل: (د جهنم اور به) کافران او منافقین په فصیح ژبه په خپلو نومونو ځان ته وربلي؛ زما خوا ته راشه اې کافره! زما خوا ته راشه اې منافقه! بیا به ئې داسي رانیسي لکه مرغان چي دانه ټولوي.

۞ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا
﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱلَّذِينَ فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ
حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٢٦﴾

وَٱلَّذِينَ هُم مِّنۡ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشۡفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمۡ غَيۡرُ مَأۡمُونٖ ﴿٢٨﴾
وَٱلَّذِينَ هُمۡ لِفُرُوجِهِمۡ حَٰفِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ فَإِنَّهُمۡ
غَيۡرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ٱبۡتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَٱلَّذِينَ هُمۡ
لِأَمَٰنَٰتِهِمۡ وَعَهۡدِهِمۡ رَٰعُونَ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمۡ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَٱلَّذِينَ هُمۡ
عَلَىٰ صَلَاتِهِمۡ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ فِي جَنَّٰتٖ مُّكۡرَمُونَ ﴿٣٥﴾

۱۹- يقيناً چې انسان دئ پيدا شوى ډېر کم ظرفه او بې صبره. ۲۰- چې شر ور ورسېږي، زګېروى کوونکى شي. ۲۱- او چې خير ئې شي په برخه سخت مانع (د خير د کار) شي. ۲۲- غير له لمونځ کوونکو، ۲۳- هغه چې په خپل لمانځه پايښت کوي. ۲٤- او هغه چې په مالونو کي ئې ځانګړى معلوم حق وي. ۲۵- لپاره د سؤالګرو او بې وزلو. ۲٦- او هغه چې د بدلې ورځ رښتيني ګڼي. ۲۷- او هغه چې د خپل رب له عذابه وېرېدونکي دي. ۲۸- بې شکه چې د رب عذاب ئې بې امانه دئ. ۲۹- او هغه چې د خپل عورت ساتونکي دي. ۳۰- مګر په خپلو جوړه وو (مېرمنو) او يا وينځو، چې بيا نو ملامت نه دي. ۳۱- او چا چې له دې پرته څه لټولي دوى تېرى کوونکي دي. ۳۲- او هغه چې د خپلو امانتونو او ژمنو رعايت کوونکي دي. ۳۳- او هغه چې په خپلو شهادتونو په نېغه درېدونکي دي. ۳٤- او هغه چې پر خپلو لمونځونو مواظبت کوي. ۳۵- دوى به په جنتونو کي وي، معزز او مکرم.

۱۹-۲۱: په دې آيتونو کي هغه څوك په دقيقه توګه انځور شوى چې په آخرت ايمان نلري او خصلتونه ئې دا دي:

الف: حريص او بې صبره دئ، حرص ئې نه پاى لري او نه په څه قناعت کوي.

ب: له ستونزي او کړاو سره د مخامخ کېدو په وخت کي جزع و فزع کوي، له هر چا سرټکوي او شکوه او شکايت کوي.

ج: که ئې (خير)، مال او دولت په برخه شي؛ نو خپل دوست او ملګرى ترې هېر شي، له نورو سره له احسان او ښېګڼي ډډه کوي، خپل ډېر نږدې دوست هم په دې خير کي د راګډولو وړ او مستحق نه ګڼي.

انسان تل په خپلو قضاوتونو کي د خپلو احساساتو، عواطفو او اغراضو تر اغېز لاندې راځي، د دې په ځاى چې حقيقت ته په درنه سترګه وګوري، اهميت ورکړي، د خپلو قضاوتونو مبنا او اساس ئې وګرځوي، خپل شخصي مصلحت مبنا او اساس ګڼي، هر څه په دې تلې او

معيار تلي، كه ده ته كوم درد، رنځ او كړاو ورورسېږي دا حق ځان ته وركوي چي جزع و فزع وكړي، په شكوه او شكايت خوله پرانيزي، او له هر چا دا وغواړي چي ده ته پام وكړي او د مرستې لاس وراوږد كړي، خو كه دی په خپله هوسا او سوكاله وو، خير ئي په برخه شوی وو، بيا نو د دې پروا نه لري چي بل په څه حالت كي دئ، نه د بل (جزع) و (فزع) ته اعتناء كوي، نه ئي كوكاري او زګېروي ړې اغېز لري، او نه ئي د دې وړ ګڼي چي لاس وراوږد كړي او مرسته ئي وكړي. آيا دا سمه ده چي د قيامت په اړه د دغه عجول، كم ظرفه او حريص انسان قضاوتونو ته د اهميت په سترګه وګورو او د الهي عذاب په اړه د ده پوښتنو او په تلوار او عجله غوښتني ته اهميت وركړو؟! او كه دی په فوري توګه د قيامت او الهي عذاب د راتلو غوښتنه كوي؛ نو غوښتني ته ئي مثبت ځواب وركړی شي؟!!

د ستونزو او كړاوونو په وخت كي بې صبري، سرټكول، بده ورځ جوړول او شكوه او شكايت كول او د شتمن كېدو په صورت كي بخل كول، د خير په لار كي د خپل مال له خرڅولو ډډه او له خپلي شتمنی د ښېګڼي د هر كار د مخنيوی په لار كي كار اخيستل، د انسان هغه دوه ناوړه او بد خويونه دي چي د ده اكثر اجتماعي مشكلات له همدې راولاړېږي، له دې يوازي (مصلين) يعني لمونځ كوونكي خوندي پاته كېږي.

۲۲-۳۵: په دې آيتونو كي د انساني شخصيت بله بېلګه انځور شوې، او څو اساسي خصلتونه ئي ښودل شوي:

الف: د مخكنی ډلي له كركجنو، شنيع او قبيح خصلتونو د لمانځه په سبب خوندي دي، دا لمونځ دئ چي انسان له حرص، جزع و فزع او بخل ژغوري او نه پرېږدي چي لمونځ كوونكی انسان ئي تر اغېز لاندي راشي.

ب: كوم لمونځ چي دا كركجن خصلتونه مهار نه كړی شي؛ هغه لمونځ يا اصلاً لمونځ نه دئ او يا په دوامداره توګه نه دئ اداء شوی. په لمانځه كي تداوم د دې سبب كېږي چي په انسان كي د دغو خصلتونو د راولاړېدو لپاره هيڅ مجال پاته نه شي، چا چي له خپل رب سره خپلي اړيكي ټينګي وساتلي او خپل لمانځه ته ئي اهتمام وكړ، دا ميكروبونه نه شي كولی د ده په زړه او دماغ كي وده وكړي.

هغه به څوك وي چي په دې نه پوهېږي چي په انسان كي داسي محركات او غريزې شته چي ګناه ته ئي هڅوي، تل هغه وسوسه كوي چي خپل نفس څورب كړه، ټولو غوښتنو ته ئي ځواب ووايه، په خپل جائز او روا حق قناعت پرېږده، په حلال رزق اكتفاء ته شا كړه، ځان په دې مه مقيد كوه چي د خپلو غرائزو د اشباع لپاره به يوازي مشروع او روا لاري لټوې، او خپل تمايلات به مهاروې، پرېږده نور خلك ستا د نفس د خوشحالی په لار كي قرباني شي، په كار دا ده چي ټول نفيس، قيمتي، ګټور، غوره، خوندور او ښايسته شيان ستا وي، كه خوراك وي، كه پوښاك وي، كه كور، ښځه، موټر، منصب او مقام وي، پروا نه كوي چي له كومي لاري ئي ترلاسه كوې!! دا حريص محرك، دا د ګناه مشوق او د نورو په حق تېري ته هڅوونكی حرص، يوازي په الله تعالى او آخرت باندي ايمان او باور، له الله تعالى سره دائمي تعلق او په لمانځه سره مهار كېدی شي.

ج: كوم اخلاقي ارزښتونه چي په دې آيتونو كي د دغي ډلي ځانګړتياوي ګڼل شوې، پيل

ئې په لمانځه مداومت او پای ئې د لمانځه حفاظت او ساتنه ښودل شوې، او د دې معنی دا ده چې لمونځ د ټولو ښېګڼو پیل او بنسټ دئ، په ټولو ئې احاطه کړې ده، هم ئې د پیل لامل دئ او هم ئې د کمال او دوام موجب.

د: که له قیامته منکره ډله حریصه او بخیله ده او سره له دې چې مال دولت ئې په واك کې دئ او کولی شي بې وزلی او محتاج انسان له کړاوه وژغوري خو نه یوازې د بخل په سبب د هغه له مرستې ډډه کوي، بلکې خپله شتمني او امکانات د ښېګڼو په مخنیوي او د بدیو او بدکاریو په خورولو کې کاروي، خو لمونځ کوونکې ډله له محروم او محتاج انسان سره مرسته خپله وجیبه ګڼي، د مظلوم او بې وزلي انسان په اړه دا احساس ورسره وي چې دا مې همنوع دئ، په دې مال کې راسره شریك دئ، یوه برخه ئې د ده حق دئ، کومه مرسته چې زه ورسره کوم دا بسپنه او صدقه نه بلکې د ده مسلم حق دئ، په ورکړې سره ئې په ده کوم احسان او منت نه دئ کړی بلکې خپل حق ئې ورکړی.

هـ: قیامت او د عملونو مکافات او مجازات رښتینی ګڼي او په هغه ئې کلك باور دئ.

و: له قیامت منکر انسان د دې لپاره چې عجول دئ، الهي عذاب په عجله او تلوار غواړي، دروغ ئې ګڼي او بې پروا دئ، خو په قیامت باور لرونکی له الهي عذاب وېرېږي او بې امانه ئې ګڼي او د ګناهونو له ارتکابه ئې راګرځوي.

ز: د هوس بنده نه دئ، خپلو جنسي اړیکو ته قانوني او پاکیزه بڼه ورکوي او په هغه څه اکتفاء کوي چې حلال، قانوني او د ده د فطري غوښتنو مطابق دي، په دې توانېږي چې خپل هوس مهار کړي او خپل عورت وساتي.

ح: امین وي او په امانتونو کې خیانت د خپل ایمان منافي عمل ګڼي.

ط: په خپلې ژمنې او عهد وفا کوي، د ژمنو رعایت خپله وجیبه ګڼي، له الله تعالی او د ده له بنده سره عهد خلافي او بې وفایي ګناه او حرام شمېرې.

ی: له حق دفاع کوي، د حق په ګټه شهادت ورکوي او په شهادتونو او له حق او حقیقت د دفاع په لار کې تل ثابت قدم او استوار وي.

ك: پر خپل لمونځ مواظبت کوي، لمونځ ئې هسې د څو بې روح او بې مقصده حرکاتو مجموعه او یو عادت، دود او عنعنه نه وي او په غفلت او بې خبری سره ئې نه اداء کوي، بلکې په پوره اعتناء او خاص التفات او د ټولو حقوقو له مراعات سره ئې اداء کوي.

دوی به جنت ته درومي او په اعزاز او اکرام سره به په کې ژوند کوي.

فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ قِبَلَكَ مُهۡطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلۡيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾
أَيَطۡمَعُ كُلُّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُمۡ أَن يُدۡخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٖ ﴿٣٨﴾ كَلَّآۖ إِنَّا خَلَقۡنَٰهُم مِّمَّا
يَعۡلَمُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَآ أُقۡسِمُ بِرَبِّ ٱلۡمَشَٰرِقِ وَٱلۡمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ

خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

٣٦- نو په دې کافرانو څه شوي چې په تلوار ستا لوري ته راځغلي. ٣٧- له ښي او له کيڼ لوري ډله ډله. ٣٨- مګر هر يو ئې دا طمع کوي چې داخل کړی شي له نعمتونو ډك جنت ته؟! ٣٩- نه؛ داسي نه ده، دا موږ يو چې له داسي څه مو پيدا کړل چې په ځپله پرې پوهېږي. ٤٠- نو نه، د ختيځو او لوېديځو په رب مي قسم چې موږ قادر يو، ٤١- په دې چې تر دوی په غوره ئې بدل کړو، او موږ مغلوبېدونکي نه يو.

٣٦-٣٨: په دې کافرانو څه شوي چې په قيامت د باور لرونکو او بې باورو تر منځ له اخلاقي او عملي اړخه د دې ژورو توپيرونو له ليدو سره سره له دې انکار کوي چې قيامت يو حقيقت دئ او د انکار پايلي ئې خرابي؟ مګر نه ګوري چې د قيامت منکران څنګه پليت او ناولي شخصيتونه لري او په آخرت باور لرونکي څومره غوره او ښکلی شخصيت؟ مګر د دوی ترمنځ دا ژور توپير، يو ئې له هغو لوړو لوړو ښايسته اخلاقو سره او بل ئې له دې ناولي او پرېوتو خصلتونو سره دا نه ثابتوي چې په آخرت ايمان د انسان د شخصيت په جوړولو کي ژور او اساسي اغېز لري؟! د انسان اخلاقي وضع په دې پوري غوټه شوی، په قيامت نه باور انسان د حرص، تلوار، کم ظرفی، جزع و فزع، مال غونډولو او له حق مخ اړولو ته بيايي او په قيامت ايمان ئې له دغو ناولو او ناوړو اخلاقو ژغوري. د دې توپير له مشاهدې سره سره څنګه او په کوم دليل له قيامته انکار کوي او په دې اړه د رسول اللهﷺ بلني ته د رد ځواب ورکوي او حساسيت ښيي؟!! له هري خوا پرې رابرګ کېږي او د مخالفت غړونه اوچتوي؟ او مخالفت ئې هم داسي سخت او جدي چې ګواکي په دې سره به الله تعالی ترې راضي کېږي او د جنت مستحق به ګڼل کېږي!! هر يو ئې دا مخالفت له (خپل حق دين او مذهب) دفاع ګڼي او داسي برېښي لکه چې له دې تر ټولو غوره او له نعمتونو ډك جنت ته د رسېدو طمع کوي!!!

٣٩: دا دومره شديد مخالفت د څه لپاره، او دا دومره حساسيت ولې؟! مګر نه پوهېږي چې موږ له څه پيدا کړي؟ مګر نه پوهېږي چې موږ ئې نطفه له خاورو راپيدا کړه؟ ولي خپل مجدد پيدايښت او بياژوندون محال او ګران ګڼي؟! مګر هغه ذات چې دوی ئې له خاورو او بيا له يوې وړې نطفې پيدا کړل، له خاورو د دوی په بيا پيدايښت قادر نه دئ؟!!

٤٠-٤١: يو ځلي شرق او غرب ته پام وکړئ، د لمر راختو او لوېدو ته ځير شئ، چې هره ورځ له ځانګړي ختيځه طلوع کوي او په ځانګړي لوېديځ کي پرېوځي، په ځپله لار درومي او خپله دنده ترسره کوي، مګر هغه ذات چې دا پراخ عالم، له دغو بې شمېره ستورو سره اداره کوي، هره ورځ لمر په خپل وخت او له خپل خاص ځای راپورته کوي او په خپل وخت ئې په خپل خاص ځای کي پرېباسي، پرته له کوم تغيير او تأخير، آيا د انسان په مجدد پيدايښت قادر نه دئ؟!

په دې ذات مي قسم چې دی نه يوازي په داسي کار ښه قادر دئ بلکي کولی شي تاسو تر اوسني حالت په ډېره غوره بڼه کي راپيدا کړي. دی نه يوازي د داسي کار له کولو عاجز نه دئ بلکي د هيڅ کار په وړاندي مغلوبېدونکی نه دئ.

په ۴۰ او ۴۱ آیتونو کې څو ظریف ټکي د پام وړ دي:

الف: د لته په (مشارق) او (مغارب) لوړه شوې او وریسې ویل شوي: موږ په دې قادر یو چې دوی تر اوسني حالت په ښه بڼه واړوو او تر دې په غوره کیفیت کې ئې بیاراپیدا کړو او موږ وروسته پاته کېدونکي نه یو.

فَلا أُقْسِمُ بِرَب الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ إِنَّا لَقَدِرُونَ* عَلى أَن نُّبَدِّلَ خَيراً مِّنْهُمْ وَ مَا نحْنُ بِمَسبُوقِينَ*

نو نه، د ختیځو او لوېدیځو په رب مي قسم چې موږ قادر یو، په دې چې دوی تر اوسني حالت په ښه بڼه واړوو (تر دې ئې په غوره کیفیت کې بیاراپیدا کړو) او موږ وروسته پاته کېدونکي نه یو.

دلته هم د قرآن د عمومي قاعدې مطابق په یوه څرګند حقیقت لوړه شوې او د دې ادعاء لپاره د شاهد په توګه وړاندې شوې چې الله تعالی د انسان په بیاراژوندي کولو قادر دئ او هیڅ څه ئې په هیڅ کار کې نه شي ناتوانه کولی. د مشارق او مغارب په پالونکي، په هغه ذات چې د ده په اراده دا ستوري او لمر سپوږمۍ، راخېژي او لوېږي، لوړه شوې، راشئ وګورو چې مشارق او مغارب څنګه په دې خبري شهادت ورکوي چې الله تعالی د انسان په بیا راژوندي کولو قادر دئ؟

یو ځل مشرق او مغرب ته توجه وکړئ، د لمر او ستورو ختو او لوېدو ته لږ په غور سره پام وکړئ، په دې غور وکړئ چې دا لمر څنګه هره ورځ له خاص ځای طلوع کوي او په خاص ځای کې پرېوځي، هر ستوری همداسي ځانته معین ختیځ او لوېدیځ لري، ځای او وخت ئې ټاکل شوی، په خپل خاص وخت او په خپل خاص ځای کې ئې ختل او پرېوتل دي، مګر هغه ذات چې دا پراخ او ستر عالم له خپلو ټولو سماوي اجرامو سره اداره کوي، هره ورځ لمر او ستوري له خپل خاص ځای، له هیڅ تغییر او تأخیر پرته، راپورته کوي او پرې باسي، آیا دا ستر او ځواکمن ذات له دې عاجز ګڼې چې انسان له مرګ وروسته بیا راژوندی کړي؟!! زما دي په دې ذات قسم وي چې هغه نه یوازې په دې کار قادر دئ بلکې کولی شي تاسو په داسي نوې بڼې کې راپیدا کړي چې تراوسني حالت مو ډېر ډېر غوره وي، هغه نه یوازې له دې کاره عاجز نه دئ بلکې د هیڅ کار په وړاندې بې وسه او مغلوبېدونکی نه دئ.

همدا راز د لمر طلوع او غروب د ژوندون له اساسي عواملو دي، که دا د لمر راختل او پرېوتل نه وی نو د زمکي په سر به یو ژوندی موجود هم نه وو راپیدا شوی، ټول ژوندي موجودات د خپل پیدایښت او د خپل ژوند د دوام لپاره هغې تودوخي او رڼا ته اړ دي چې لمر ئې زمکي ته ورکوي، که دا نه وی او په دې سره د زمکي هوا داسي معتدله نه ساتل کېدی چې ژوندون ورته ضرورت لري، نو د زمکي پر سر به هیڅ ژوی نه وو راپیدا شوی. که دا مطلب په پام کې ولرو نو په دې خبري پوهېدل آسان دي چې په مشارق او مغارب باندي د بیا ژوندون لپاره ولې استناد شوی.

ب: دا مطلب هم د پام وړ دئ چې په دې آیتونو کې د (مشارق) او (مغارب) صیغې کارول شوې چې د مشرق او مغرب زیاتوالی افاده کوي، او له دې معلومېږي چې قرآن کریم د خپلو مطالبو په بیان کې څومره دقیق دئ او د څومره دقیقو او ظریفو نقاطو خیال ساتي. په دې

پوهېږو چي د لمر طلوع او غروب هره ورځ له بلي فرق کوي، نن له يوه ځاى او سبا له بل ځاى، د کال د ورځو په شمېر مشارق او مغارب لري، د همدې لپاره قرآن کريم د مشارق او مغارب صيغې کاروليې، همدا راز لمر په يوه کال کي دوه مشرقه او دوه مغربه په دوبي او ژمي کي لري، يو د دوبي تر ټولو اوږدې ورځ کي او بل ئې د ژمي ترټولو لنډې ورځ کي، د همدې لپاره قرآن په بل ځاى کي د مشرقين او مغربين الفاظ کاروليې چي دوه مشرق او دوه مغرب افاده کوي.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُواْ وَيَلْعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

٤٢- نو دوى پرېږده چي خوشي ګډ وي او لوبي کوي، تر څو له خپلي هغې ورځي سره مخامخ شي چي وعده ئې ورکول کېږي. ٤٣- هغه ورځ چي له قبرو به په تلوار سره راوځي داسي لکه چي د نښو په لور ځغلي. ٤٤- سترګي ئې خړي، په ذلت اخته، دا ده هماغه ورځ چي وعده ئې ورکول کېده.

٤٢-٤٤: که د قيامت منکران په دې دلائلو نه قانع کېږي، له خپلو خوشو خبرو لاس نه اخلي، په خپلو طفلانه او ماشومانه افکارو او لوبو کي مشغول دي، حقائقو ته له اهتمام او سترو سترو واقعيتونو ته له التفات او اعتناء عاجز دي، دوى په همدې خوشي مشغولتيا او لوبو کي پرېږده، تر هغه چي هغه ورځ په خپلو سترګو وګوري چي نن ترې انکار کوي. په هغه ورځ به له خپلو قبرونو په عجله راوځي، داسي به ځغلي لکه چي نصب شوو نښو ته په تلوار د ځان رسولو هڅه کوي، هماغسي لکه نن چي پر تا رابرګ شي، په منډه ستا خوا ته رادرومي، له ښي او کيڼ لوري ډله ډله، او د مخالفت غږ اوچتوي!! پرون ئې په بې شرمى مخالفت کاوو نن به شرمنده وي له شرمه ئې سترګي ټيټي؛ د وېري او خوف آثار ئې په څېرې کي راڅرګند.

پرون ئې په مستى، تکبر او غرور مخالفت کاوو، نو ځکه به نن ذليل او سپك وي، او د ذلت او سپکاوي آثار به ئې په څېرو کي راښکاره، او ورته وبه ويل شي: دا ده هغه ورځ چي وعده ئې درکول کېده او تاسو ترې انکار کاوو.

بسم الله الرحمن الرحيم

نوح

د سورې معرفي:

(نوح) د دې سورې هم نوم دئ او هم ئې د مضامينو لپاره عنوان، ۲۸ آيتونه لري، د لومړي او دوهم آيتونو فواصل ئې د اليم او مبين هموزنه صيغې دي، د درېيم او څلورم ئې د اطيعون او تعلمون هموزنه صيغې، بيا له پنځمه د سورې تر پايه (نهاراً) ته ورته صيغې، ډېر ښکلى وزن او سجع لري. دا هم مکي سوره ده، د سورې له متنه معلومېږي چې رسول اللهﷺ د دې سورې د نزول په وخت کي له داسي شرائطو سره مخامخ وو چې دا سوره ئې د نوح عليه السلام د قصې په ترڅ کي موږ ته بيانوي، د دې قصې د ځينو پړاوونو په لوړو ژور کي موږ ته د دغي مرحلې حالات داسي انځور شوي:
۱- نوح عليه السلام له دې رسالت سره د خپل قوم په لوري ولاړ چې دوى ته د کفر او شرك له خطرناکو پايلو خبرداری ورکړي.
۲- خپل قوم ته د ده د پيغام خلاصه دا وه: د الله تعالى عبادت وکړئ، ترې ووېرېږئ او زما اطاعت وکړئ. په دې عبادت، تقوى او اطاعت سره به ستاسو ځيني هغه ګناهونه درته وبخښي چې د بخښلو وړ دي، او هغه دردناك عذاب به وځنډول شي چې په لاره دئ، او تر يوې ټاکلې بلې نېټې به تاسو ته مهلت درکړي، په دې پوه شئ چې الهي پرېکړې پرېکنده دي او موعد ئې نه بدلېدونکى.
۳- نوح عليه السلام خپل امت په پرله پسې او ستړيا نه منونکي توګه، شپه او ورځ او له هره فرصته په استفادې سره، حق ته راوبلل، خو د ده مفسد او ظالم قوم د دې په ځاى چې له فسق او فساده لاس واخلي او د ده دعوت ومني، له ده لري شول، د ده وينا ته ئې په کرکه وکتل، له اورېدو ئې ډډه وکړه، په خپل جهل او کفر ئې ټينګار وکړ، او په غرور او تکبر سره ئې د ده د مخالفت لپاره ملا وتړله، نوح عليه السلام کله په پټه او کله ښکاره او په جګ غږ ورته ويل: له شرك، فساد او ظلم لاس واخلئ، الله تعالى ته مخه کړئ او د خپلو ګناهونو بخښنه وغواړئ، تر څو بخښنه درته وکړي او د ګناه له هغو بدو پايلو مو وژغوري چې ستاسو ژوند ګواښي، او ستاسو په ټولنې کي ئې د فتنو اورونه بل کړي، فقر او لوږه ئې رامنځته کړې، تر څو آسمان ته امر وکړي چې د برکت ترلې دروازې دې پرانيزه، د باران له ورولو ډډه مه کوه، زمکي ته لاربښوونه وکړي چې د دانې او مېوې له راټوکولو ډډه مه کوه، له خپل زړه باغونه راوټوکوه او په خپلې سينې د نهرونو بهېدو ته اجازه ورکړه، او په دې سره الله تعالى ستاسو مالونه درته زيات کړي او په اولاد کي مو برکت واچوي، ولې مو د هغه عزت او وقار د لاس ته راوړو هيله او طمع ختمه شوې چې څښتن ئې الله تعالى دئ او

وروستۍ پرېکړه ئې د ده له لوري کېږي؟ آيا دا سمه ده چې له هغه مهربان رب مأيوس او ناامېده وئ چې تل ئې د خپل عنايت او رعايت تر سيوري لاندې پاللې يئ، ستاسو پيدايښت له يوې ورې نطفې پيلوي، ورو ورو او مسلسل وده درکوي، د کمال او رشد پړاو ته ئې رسوي؟! مګر نه ګورئ چې اوه آسمانونه ئې ستاسو د کور چت ګرځولی، سپوږمۍ ئې ځلانده قنديل او لمر ئې روڼ او تود څراغ، اوبه دا د ژوندون ستر لامل له آسمانه راوروي، ستاسو سرې او تياره زمکې ته رڼا او تودوخه له لمره درکوي، مګر نه پوهېږئ چې الله تعالی تاسو د بوټي په څېر له زمکې راوټوکولئ، او د ده په امر بېرته زمکې ته دروړمئ او بيا به له دغې زمکې ژوندي راپاڅئ؟!! مګر دې ته پام نه کوئ چې الله تعالی زمکه داسې پيدا کړې چې ستاسو لپاره فرش وي، په داډ او اطمئنان سره ئې پر سينه ژوند وکړئ او پر اوږدو ئې وخوځېږئ؟!!

٤- مفسد قوم د خپل زړه سواند مرشد او مهربان لارښود وېناوو ته اعتناء ونکړه، د ده د ملګرتيا په ځای ئې هغه چا ته سر ټيټ کړ چې د زر او زور خاوندان ول، هغه قومي مشران ئې ځان ته لارښود ونيول چې خپل زر او ځواک ئې په باطله لار او د ځان او نورو د تاوان په لار کې کارول، هغه ټګمار او مکار مشران چې د خپل اقتدار او واکمنۍ دوام او بقاء په دې کې لټوي چې خلك په جهل او شرك کې غرق وي، دوی د هر الهي دعوت مقابله په دې سره کوي چې په دروغجنو او جعلي معبودانو تأکيد وکړي او له شرك او بت لمانځنې دفاع وکړي او هغه د پلار نيکه مقدس ميراث او سپېڅلی مذهب وګڼي، او دا د پيغمبرانو عليهم السلام او د هر ناجي لارښود او مصلح دعوتګر په ضد د مفسدينو تر ټولو خطرناك کيد او مکر دئ، مفسد او ټګمار مشران تل د خپل زر او زور، او د خپلې سلطې او اقتدار د دفاع لپاره د پيغمبرانو عليهم السلام او مصلحينو مقابلې ته ملا تړي خو له مذهب د دفاع تر نامه لاندې، چې قرآن دا تر ټولو ستر مکر او خطرناك کيد ګڼي.

٥- نوح عليه السلام له اوږدې مبارزې وروسته او پس له هغه چې متوجه شو په پر له پسې او ستړيا نه منونکو هڅو ئې ډېره لږه نتيجه مرتبه شوې او لږو کسانو پرې ايمان راوړ، دې نتيجې ته ورسېدو چې په دې خلکو کې د هدايت استعداد ختم شوی، د هدايت امکان ئې له منځه تللی، د دې بې لارې ټولنې په زړه کې د کفر، جهل، فساد، شرك او ظلم جرړې دومره ژورې اوپه ګنده ډنډ کې ئې داسې غرق شوي چې راايستل ئې محال دي، دا نسل نه د اصلاح وړ دئ او نه د ژوند، نه په خپله سمې لارې ته راګرځي او نه راتلونکو نسلونو ته د دې مجال ورکوي چې ځان د دې مفسدې او ناولې ټولنې له قيد او بند وژغوري او د دې ګنده فضاء له اغېزه خوندي پاته شي، الله تعالی ته د دعاء لاسونه اوچتوي او سره له دې چې پراخه حوصله او لوی زړه لري، د ثبات او استقامت خاوند دئ، د اوږدې زر کلنې مبارزې ټولې ستونزې ئې په سړه سينه ګاللې، په خپل ولس ئې زړه سوی درلود، خو له دې پرته ئې بله چاره نه ليده چې الله تعالی ته شکايت وکړي او ووايي: خدايه! دا قوم اصلاح کېدونکی نه دئ، د زمکې پر سر د ژوند وړ نه دئ، له کافر او فاجر پرته بل ترې نه زېږي، د دې وړ دئ چې ټغر ئې ټول شي، کورونه ئې رانسکور او تر خاورو لاندې شي.

٦- او وروستۍ دعاء ئې دا: خدايه! ما وبخښه، زما مور، پلار، د کورنۍ هر هغه غړی مې چې له ايمان سره زما کورنۍ کې داخل شوی او ټول باايمانه نارينه او ښځې وبخښې او د

ظالمانو په حق کي له تباهۍ پرته بل څه زيات نه کړی!

په دې عبرتناکي قصې کي قريشو ته ويل شوي چي ستاسو په ټولني کي هم نږدې ده هغه د نوح عليه السلام او له ده سره د جاهل او مشرك قوم د مخالفت او د دې مخالفت د پايلو قصه تکرار شي، محمد عليه السلام د خپل درونډ جد نوح عليه السلام په څېر په پر له پسې او ستړيا نه منونکي توګه، په جهر او خفيه، سري او علني توګه، شپه او ورځ تاسو د الله تعالی په لوري راوبللئ، په زړه سوي، استدلال، منطق او حکمت سره ئې توحيد او عدالت ته بلنه درکړه، د شرك، کفر او ظلم له بدو پايلو ئې خبرداری درکړ، ټول هغه څه ئې درته وويل چي نوح عليه السلام خپل قوم ته ويلي وو، خو تاسو د ده دعوت ونه مانو، ده په تاسو زړه سوی درلود او تاسو په خپلو زړونو کي ورته کرکه او دښمني، د ده حکيمانه لارښوونو او استدلال ته مو د اعتناء په ځای په خپل جهل او شرك ټينګار وکړ، د هغو ټګمارو او مکارو مشرانو په وړاندي مو سر ټيټ کړ چي زر او زور ئې د فساد او له حق سره د مقابلې په لار کي کارول، هغه مفسد مشران چي له پلرني مذهب د دفاع خبره ستاسو د غولولو لپاره کوي، په بټانو تأکيد، له شرك دفاع، او په غلط مذهب باندي ټينګار ئې د دې لپاره نه دئ چي ګواکي دوی ته حق برېښي او باور پرې لري، بلکي دا ئې دام دئ، تاسو پرې غولوي، د خپل اقتدار د بقاء او د ناپوه خلکو د غولولو ښه وسيله ئې ګڼي، خبردار چي د نوح عليه السلام د مشرك قوم برخليك درته منتظر دئ، کار هغه ځای ته رسېدلی چي نږدې ده رسول اللهﷺ له تاسو مأيوس شي او الله تعالی ته د نوح عليه السلام په څېر شکايت وکړي، چي په هغه صورت کي به د عذاب متروکه ستاسو په سر راپرېوځي، ټغر به مو ټول او د نوح عليه السلام د قوم په څېر به غرق شئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ أَنۡ أَنذِرۡ قَوۡمَكَ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١﴾
قَالَ يَٰقَوۡمِ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغۡفِرۡ لَكُم
مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُؤَخِّرۡكُمۡ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمًّىۚ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُۚ لَوۡ كُنتُمۡ
تَعۡلَمُونَ ﴿٤﴾

۱- موږ خو نوح خپل قوم ته ورولېږو، چې خپل قوم ته دې خبرداری ورکړه، له دې مخکې چې په دردناك عذاب اخته شي. ۲- وئې ویل: اې زما قومه! بې شکه چې زه درته څرګند نذیر یم. ۳- چې د الله عبادت وکړئ، پروا ئې وکړئ او زما اطاعت وکړئ. ٤- تر څو مو ځیني ګناهونه دروبخښي او تر ټاکلې نېټې مو وځنډوي، بې شکه کله چې الهي نېټه راورسېږي نه شي ځنډول کېدی، کاش که تاسو پوهېدی!!

۱: په دې آیت کې څو مهم ټکي د غور وړ دي:

الف: لکه څنګه چې محمد علیه السلام ستاسو په لوري د الله تعالی استازی دئ، تر ده وړاندې نوح علیه السلام د خپل قوم په لوري لېږل شوی وو، فرېښو ته د رسول اللهؐ خبرداری داسې وګڼئ لکه د نوح علیه السلام خبرداری خپل قوم ته، د مخالفت پایله ئې هم سره ورته.

ب: د (انذار) په لفظ تأکید او رسول اللهؐ د نذیر په نامه یادول ښیي چې له پیغمبرانو علیهم السلام سره د خپلو قومونو مخالفت د دوی د دغه صفت په سبب وي، که پیغمبران علیهم السلام یوازې بشارت ورکوونکي وی او د ټولنې په فساد، د واکمنانو په خیانت، ظلم، او د عوامو په جهل او شرك ئې اعتراض او نیوکې نه کولی او ولس ئې د دې حالت له پایلو نه وېرولی، هیڅوك به ئې نه مزاحم کېدو او د دوی د مخالفت لپاره به ئې ملا نه تړله. هغه دعوتګران چې په دعوت او پیغام کې ئې انذار او خبرداری ورکول نشته، له واکمنانو او حاکم نظام سره له تصادم ځان ساتي، د ظالم او مفسدو واکمنانو په کړنو د انتقاد ګوته نه ږدي، په ناوړه دود دستور اعتراض نه کوي او خلك دې ته نه رابلي چې خپله وضع بدله کړي، خپل افکار او اطوار اصلاح کړي، د ټولنې په سیاسي، اجتماعي او اقتصادي مناسباتو کې تغییر راولي، نېکانو ته د جنت زېری ورکولی شي خو بدانو ته نه د دنیا د عذاب خبرداری ورکولی

شي او نه د دوزخ د دردناك عذاب، داسي دعوتګران له مخالفت سره نه مخامخ کېږي، خو هر څوك چي داسي وي، مخالف ونلري او له مخالفتونو سره لاس او ګرېوان نه وي، د پيغمبرانو عليهم السلام په لاره نه دئ روان، او هغه دعوتګر نه دئ چي د پيغمبر او د پيغمبر د پيغام وارث وي.

ج: د دې آيت له الفاظو په وضاحت سره معلومېږي چي له اليم عذاب منظور د دنيا هغه موعود عذاب دئ چي ظالم او باغي ولسونه پرې اخته کېږي، څلورم آيت دا مطلب لازيات توضيح کوي او ښيي چي د الله تعالى د عبادت، تقوى او د ده د پيغمبر د اطاعت په نتيجه کي دا عذاب څنډېږي.

٢-٣: په دې مبارکو آيتونو کي لاندي ټکي زموږ توجه جلبوي:

الف: نوح عليه السلام خپل قوم ته وايي: زه درته څرګند ګواښونکى يم، په بشپړ صراحت تاسو د دې وضعي له پايلو وېروم، ستاسو دا تګلاره او فکري او اخلاقي وضعيت مو بدي پايلي لري. ګورئ چي د ده په دعوت کي نه سکوت شته، نه سترګي پټول، نه سازش، مجامله او مداهنت، بلکي څرګند او صريح خبردارى.

ب: د نوح عليه السلام دعوت په دريو اساسي ټکيو کي خلاصه شوى:

- يوازي د الله تعالى عبادت او د بل هر څه له لمانځني او عبادت نه ډډه کول.
- ځان ساتنه، له هر هغه څه چي الله تعالى ناراضه کوي او د الهي عذاب باعث کېږي.
- د ده اطاعت هم د الله تعالى د عبادت په څرنګوالي کي او هم له الله تعالى نه د وېرې او تقوى په څرنګوالي کي، که غواړئ دعاء او عبادت مو يوازي د الله تعالى لپاره وي او وېره مو يوازي له الله تعالى، نو د ده په پيغمبر پسي اقتداء وکړئ، له ده ئې زده کړئ او دى خپل لارښود او مطاع ونيسئ، پيغمبران عليهم السلام هم تاسو ته د عبادت او دعاء حقيقت او څرنګوالى درښيي او هم له الله تعالى د طمعي او وېرې حقيقت او څرنګوالى.

٤- په تفسيرونو کي د دې آيت د لومړۍ فقرې په اړه دوه تعبيرونه مومو:

الف: ځيني وايي: دلته يا (من) زائد دئ او د تأکيد لپاره راغلى او يا د (عن) په معنى دئ، او دا فقره داسي ترجمه کوي: ګناهونه مو دروبخښي او تر يوې ټاکلي مودې مو وځنډوي، دوى وايي چي ايمان د ټولو هغو ګناهونو د بخښل کېدو سبب دئ چي له ايمان مخکي شوي.

ب: او ځيني نور په دې باور دي چي د الفاظو دقيقه ترجمه دا ده: ستاسو ځيني ګناهونه دروبخښي او تر ټاکلي نېټي مو وځنډوي، د قرآن په ترجمې کي احتياط دا تقاضا کوي چي نه (من) زائد وګڼو او نه ئې په غيراصلي معنى واخلو، دلته خو (من) د (عن) په معنى اخيستل اصلاً صحيح نه ده ځکه چي (عن) د (يغفر) لپاره صله کېدى نه شي او داسي نه شو ويلى چي (يغفر عن ذنوبکم). دلته د ځينو ګناهونو له بخښلو مراد هغه ګناهونه دي چي د الهي عذاب د راتلو سبب دي او د بخښلو په صورت کي د الهي عذاب راتګ ځنډېږي. پر دې دليل سربېره بايد ووايو چي ځيني ګناهونه داسي دي چي د ايمان له راوړو سره سره نه بخښل کېږي، که څوك د کفر په حالت کي د کوم مسلمان زمکه او مال غصب کړي، له ايمان راوړو وروسته نه شو کولى دا ګناه بخښل شوې او د مال او زمکي استرداد منتفي وګڼو!!

دوهم تعبير دقيق دئ، له ټول آيت سره سمون خوري او ښيي چي د نوح عليه السلام د

قوم ذنوب او ګناهونه هومره ستر ستر او د مؤاخذې وړ وو چې الهي عذاب ئې د دوی پر سر ودرولی وو، که ئې ايمان نه راوړو، د خپل زړه سواند لاربښود دعوت ئې نه مانو او ګوابښونو ته ئې اعتناء نه کوله نو له ځنده پرته پر دوی راپرېوتو، يوازې د الله تعالی د عبادت، تقوی او د خپل پيغمبر د اطاعت په صورت کې ترې ژغورل کېدل او راتګ ئې ځنډېدو.

په الهي نېټې او اجل کې د عدم تأخير معنی دا ده چې هيڅوك او هيڅ څه نه شي کولی په دې مهلت او موعد کې تغيير راولي، د الله تعالی له لوري ټاکل شوي مواعيد ثابت او تغيير نه منونکي دي.

متأسفانه ځيني داسي ګمان کوي چې د آيت د لومړی او وروستی برخي تر منځ څه تباين شته، لومړی برخه وايي چې په عذاب کې ځنډ راتلی شي او دوهمه برخه ئې وايي چې الهي نېټه او اجل نه بدلېږي، د دې دواړو ترمنځ د تلفيق لپاره ئې داسي توجيهات کړي چې خبره ئې د عام فهم کولو په ځای مزيد پېچلې کړې، او دا نظريه ئې وړاندې کړې چې اجل دوه ډوله دئ: معلق اجل او مطلق اجل، يو ئې بدلېدی شي او بل ئې نه!! دوی دې ته پام نه دئ کړی چې په دې عالم کې هيڅ څه، هيڅ حادثه او هيڅ کار داسي نه دئ چې الله تعالی په خاصو عواملو او اسبابو پوري منوط او معلق کړی نه وي، له هري پېښې مخکې د هغې لاملونه او عوامل رامنځته کيږي، همدغه عوامل دي چې اړوند پېښه ورپسي راځي، هيڅ داسي دليل نشته چې ځيني مواعيد معلق وګڼو او ځيني ئې ثابت او مطلق. دا آيت ښيي چې د الله تعالی له لوري ټاکل شوی اجل او نېټه ثابت او تغيير نه منونکي ده، خو په اسباب اوعواملو پوري مربوطه ده، ګنهګارانو ته تر ثابت او تغيير نه منونکي موعد او تعيين شوې نېټې مهلت ورکول کيږي، که ئې د دې مهلت تر پايه خپلې ګناه ته ادامه ورکړه، الهي عذاب په خپل ثابت موعد رارسي، خو که د عذاب له راتلو د مخه ئې له ګناه لاس واخيست او د مهلت له پای ته رسېدو مخکې ئې توبه وکړه، عذاب ئې ځنډيږي.

دا آيت موږ ته لاربښوونه کوي چې په عذاب کې ځنډ په دې معنی مه نيسئ چې اجل تغيير مومي، اجل مطلق دئ او هيڅکله تغيير په کې نه راځي، په يوه آيت کې د دې دواړو خبرو څنګ په څنګ او يو په بل پسي يادول د همدې لپاره دي چې څوك دا غلطي ونه کړي او اجل مطلق او معلق ونه ګڼي او ګمان ونه کړي چې اجل تغيير مومي او نېټې بدلېږي. خو نه پوهيږو چې ولې او کوم آفت د دې باعث شوی چې ځيني خلك د قرآن له صريح او واضح آيتونو معکوسه انتباه اخلي؟ او ځيني بيا د خپلو کمزورو او بې بنسټه آراوو لپاره د قرآن آيتونه معکوس توجيه کوي، په قرآن د ايمان تقاضا دا ده، او د دې اعتقاد چې قرآن د عليم او حکيم الله تعالی کلام دئ، غوښتنه دا ده چې موږ د قرآن د قضاوتونو په وړاندې تل لاسونه اوچت کړو، خپل نظريات لرې وغورځوو او خپل شخصي آراء د قرآن د آيتونو په پښو کې ذبح کړو، دا سمه نه ده چې قرآن اجل مطلق ګڼي او موږ ئې معلق وګڼو او د اجل معلق په نامه يوه اصطلاح له خپله ځانه جوړه کړو!!

په معلق اجل اعتقاد په دې معنی دئ چې ګواکې د الله تعالی علم معلق دئ!! حال دا چې د الله تعالی علم مطلق دئ، نه کمېږي او نه زياتيږي، په عواملو پوري مربوط او منوط نه دئ، حاضر او غائب، نږدې او لرې، ماضي او مستقبل ورته يو شانته دي، پوهيږي چې د يوې پېښې اسباب او مقدمات برابريږي که نه، هغه عذاب چې په خاصو عواملو پوري ئې منوط

کړی، د راتلو شرائط ئې رامنځته کيږي که نه، د دغه جامع او شامل علم له مخې ئې اجل ټاکلی، کوم موعد او اجل چې عالم الغيب و الشهاده رب تعيين کړی هيڅکله تغيير نه کوي او ځند په کې نه راځي، د هغه چا مواعيد تغيير کوي چې علم ئې محدود وي او په پېښو او عواملو ئې بشپړه احاطه ونه لري.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيَ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي
كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا۟ أَصَٰبِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْا۟ ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا۟
وَٱسْتَكْبَرُوا۟ ٱسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّيٓ أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ
لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ
عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا
﴿١٢﴾ مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾

۵- وئې ويل: اې زما ربه! قوم مې شپه او ورځ دعوت کړ. ٦- خو بلنې مې له تېښتې پرته بل څه په کې زيات نه کړل. ۷- او چې کله مې بلنه ورکړه چې وئې بخښې، نو خپلې ګوتې ئې په غوږونو کې کړې، په خپلو جامو کې پټ شول، لجاجت ئې وکړ او په عجيب تکبر سره ئې لويي غوښتنه وکړه. ۸- بيا مې په جګ غږ دعوت کړل. ۹- بيا مې (دعوت) ورته علني کړ، بيا مې په ښه پټوالي ورته سري کړ. ۱۰- نو ومې ويل: له خپل رب بخښنه وغواړئ، چې بې شکه هغه ډېر بخښونکی دئ. ۱۱- تر څو له آسمانه پرله پسې ورښت درباندې راوليږي. ۱۲- او په مالونو او زامنو مو مرسته وکړي او باغونه درته جوړ کړي او ويالې درته جوړې کړي. ۱۳- ولې د هغه عزت هيله نه کوئ چې (اساسا) د الله دئ. ۱٤- حال دا چې تاسو ئې په ډول ډول پيدا کړئ.

۵-۹: دا آيتونه چې د نوح عليه السلام شکايات له خپل عاصي او لجوج قومه توضيح کوي؛ څو مهمو ټکيو ته اشاره کوي:

الف: هغه خپل رب ته شکايت کوي فرمايي: قوم مې شپه او ورځ دعوت کړ خو زما پرله پسې دعوت په دوی هيڅ اغېز ونکړ، ترمخکې ئې له حق تېښته لازياته شوه.

ب: ما دې ته راوبلل چې له فساد او ګناه لاس واخلي، ستا لوري ته راوګرځي، بخښنه وغواړي، خو دوی د دغو خبرو اورېدو ته تيار نه ول او اعتناء ئې ورته نه کوله.

ج: کله مې په جګ غږ او په غونډو کې او په علني او څرګنده توګه دوی ته بلنه ورکړه

او کله مې په خصوصي، انفرادي او سري توګه دعوت کړل، خو هیڅ یوه ئې پرې اغېز ونه کړ، ټول توان او ځواك مې وکاراوو، ټولې لارې مې وآزمویلې، زما د ټولو هڅو نتیجه دا وه چې د دوی کرکه او تېښته له ما او زما له دعوت لا هم زیاته شي.

۱۰-۱۲: دوی ته مې وویل: له خپل رب بخښنه وغواړئ چې هغه بخښونکی دئ، نه یوازې ګناهونه بخښي بلکې په نادم ګنهګار او د مغفرت طلبګار بنده باندې خپل عنایات پېرزو کوي، هغه آسمان ته چې په عاصي او باغي انسانانو ئې د پېرزوینو دروازې تړلې دي، امر کوي چې خپلې تړلې دروازې پرانیزه او خپل بارانونه له سره پیل کړه، اموال ئې نه یوازې ورته زیاتوي بلکې د دوی خدمت ته ئې چمتو کوي، نن دوی د خپلو مالونو په خدمت کې دي، د زر او ثروت بنده، هغه ثروت چې د دوی د بغاوت او عصیان او د دوی په ټولنې کې د فتنو او فساد سبب شوی، له دې حالته راووځي، د دوی خادم او ممد شي، زامن ئې مرستندوی شي، نن اړیکې شلېدلې، مور پلار له زویه بې زاره، او زوی د مور پلار د ځورولو وسیله، ګناهونو ژوند ورته ګران کړی او ټولنه ئې د اور کنده ګرځولې، د دوی د نسل دوام او بقاء ئې له ګواښ سره مخامخ کړی، که له ګناه لاس واخلې او خپل رب ته رجوع وکړي؛ له استئصال او تباهۍ به وژغورل شي، الله تعالی به ځمکې ته امر وکړي چې د رزق او روزي خزانې پرانیزي، له خپل زړه دانه او مېوه راوټوکوي او په خپلې سینې د نهرونو بهېدو ته لار ورکړي، تر څو ستاسو باغونه او فصلونه خړوبه کړي.

۱۳: د دې آیت په اړه په تفسیرونو کې څو تعبیرونه مومو:

الف: ځینو (لاترجون) د (لاتخافون) په معنی اخیستی او آیت ئې داسې ترجمه کړی: ولې د الله تعالی له عظمت نه وېرېږئ؟

ب: ځینو نورو (ترجون) د (تعتقدون) په معنی اخیستی چې د دوی له نظره د آیت معنی دا ده: ولې د الله تعالی په عظمت باور نلرئ؟

ج: او ځینو نورو (لله) د (من الله) په معنی اخیستی او آیت ئې داسې ترجمه کړی: ولې له الله تعالی د عزت هیله نه کوئ. خو په دغو ژباړو کې څو جدي اشکالات شته:

- (رجاء) او (خوف) دوه متضاد مفاهیم دي، په هیڅ توجیه سره نه شو کولی (رجاء) د (خوف) په مفهوم واخلو، دا سمه نه ده چې (لاترجون) د (لاتخافون) په معنی ونیسو.
- (رجاء) د اعتقاد او باور په معنی نه شو اخیستی، د (تعتقدون) او (تؤمنون) صیغې چې کومې صلې ته ضرورت لري په دې آیت کې ئې نه مومو، د (لاترجون لله وقاراً) ترکیب او د (تؤمنون بوقارالله) یا (تعتقدون بوقار الله) ترکیب ترمنځ ډېر توپیر شته!
- همدا راز د آیت ترکیب داسې نه دئ، (لاترجون من الله وقاراً)، دا صحیح نه ده چې د دغه ترکیب ترجمه د نوموړي آیت ترجمه وګڼو.

په لږ دقت سره مومو چې (وقاراً) د (لاترجون) مفعول دئ، او د آیت ترکیب په اصل کې داسې دئ: مالکم لاترجون وقاراً لله)، خو (وقاراً) د دې لپاره د آیت پای ته وړل شوی چې د آیتونو فواصل سره یو شانته شي، دا ځکه چې مخکنی آیت په (انهاراً) او وروستی آیت په (اطوراً) پای ته رسېدلی. که وغواړو د آیت الفاظ په ډېر دقت او احتیاط ترجمه کړو او له څه کمولو او زیاتولو ډډه وکړو او الفاظ په خپل اصلي معنی ونیسو نو د آیت ترجمه داسې کېږي:

تاسو لره څه دي چي د هغه وقار هيله نه کوئ چي د الله تعالى دئ، يعني ولي په هيله منی سره د هغه عزت په لټه کي نه يئ چي يوازي ئې د الله تعالى په خوا کي موندلی شئ، اصلي خاوند ئې الله تعالى دئ، په بل ځای کي ئې نه شئ موندلی. د دې آيت دا تفسير په خپله په قرآن کي مومو، هلته چي فرمايي:
مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا *
فاطر: ١٠
څوك چي عزت غواړي نو (پوه دي شي چي) عزت ټول له الله سره دئ.
تاسو عزت ته د رسېدو لپاره داسي لاري غوره کړې چي هيڅکله په عزت نه منتهي کېږي، څه چي تاسو له الله تعالى لري کوي له عزت او سرلوړی مو هم محروموي، د الله تعالى په لوري تلو سره په حقيقت کي د عزت او شرف په لوري درومئ. يعني له الله تعالى د بخښني په غوښتو او د الله په لوري رجوع سره به نه يوازي د آسمان او زمکي د برکتونو دروازې ستاسو په مخ پرانيستى شي، الله تعالى به ستاسو اموال او اولاد درزيات کړي او ستاسو ممد به ئې وګرځوي، بلکي عزت او سر لوړی ته به ورسېږئ. نو تاسو ولي د هغه عزت او وقار هيله نه کوئ چي اصلي مالك ئې الله تعالى دئ او پرېکړه ئې د ده له لوري کېږي؟!! ولي له غير الهي لارو عزت ته د رسېدو هيله کوئ؟!
١٤- آيا دا صحيح ده چي له هغه مهربان الله مأيوس او نا اميده شئ چي تل ئې خپل عنايات درباندي پېرزو کړي؟ هغه رب چي ستاسو پيدايښت له يوې نطفې پيل کوي، په پر له پسې توګه وده درکوي، رشد او کمال ته مو رسوي، د ماشومتوب له طفلانه او بېهوده لوبو او مشغولتياوو مو د ځوانی او زړښت وقار او درونداوالي ته رسوي او ستاسو مشغولتياوي هدفمني او ارزښتمني کوي؟ څومره ناپوه او کمعقله دئ هغه کس چي د عزت او وقار په لټه کي له الله تعالى پرته د بل ور ټکوي!!

أَلَمْ تَرَوْا۟ كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ ٱلْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا۟ مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

١٥- آيا نه ګورئ چي الله څنګه اوه آسمانونه پوړ پوړ پيدا کړل؟ ١٦- او سپوږمی ئې په کي يوه رڼا او لمر ئې يو څراغ وګرځاوو؟ ١٧- او الله له زمکي په ځانګړي راټوکولو سره راوټوکولئ. ١٨- بيا مو بېرته ورګرځوي او په بل رااېستو سره مو راباسي. ١٩- او الله زمکه درته خور فرش وګرځوله. ٢٠- تر څو ئې په پراخو لارو لاړ شئ.

۱۵-۱٦: مګر نه ګورئ چې ستاسو رب اوه ګوني آسمانونه ستاسو د کور چت ګرځولی، سپوږمی ئې د دې کور روڼ قنديل، او لمر ئې ځلانده څراغ؟ د آسمان دا اوه طبقې چې يو د بل د پاسه او د دوی ترمنځ مطابقت او تنسيق دئ، نه يوازې اوبه؛ دا د ژوندون اساسي تومنه او ستر ضرورت، ترې راورېږي او ستاسو د تنفس لپاره ضروري هوا ئې په خپلې غېږ کې درته ساتلې، بلکې ستاسو زمکې ته رڼا او تودوخه ورکوي. په دې تعبير سره دا آيت د لسم آيت ادامه ده. خو د دې آيت يو بل تعبير هم زموږ مخې ته راځي چې دا آيت له مخکنيو آيتونو سره ترې په دې شرح: کوم طبيعي مدارج چې تاسو د آسمانونو په بڼه کې ګورئ، هغه ذات چې دا مدارج ئې پيدا کړي بايد د معنوي ارتقاء او د عزت او وقار لوړو پوړو ته رسېدا هم د ده خوا کې ولټوئ.

دا آيتونه د قرآن يو بل علمي اعجاز زموږ مخې ته ږدي، او ښيي چې قرآن په خپلو بحثونو او څېړنو کې څومره دقيق دئ او د انسان تر علمي لاسته راوړنو څومره مخکې!! په دې آيت کې د سپوږمی لپاره د نور او د لمر لپاره د څراغ لفظ راغلی او ښيي چې لمر د څراغ په څېر له ځانه نور او رڼا توليدوي او سپوږمی د بل په نور رڼا کېږي، او د هنداري په څېر د نور وړانګې منعکس کوي، او دا هغه حقيقت دئ چې انسان اوس او له ډېرو څېړنو او تحقيقاتو وروسته پرې پوه شوی.

۱۷-۱۸: دا آيتونه څو ډېر ظريف او اساسي ټکي توضيح کوي:

الف: د انسان پيدايښت د زمکې پر سر او د زمکې له زړه ترسره شوی.

ب: الله تعالی د انسان نطفه له زمکې راپيدا کړې او دا پيدا کول ئې داسې وو لکه د يوه بوټي راپيدا کول.

ج: هغه رب چې انسان ئې له زمکې د نبات په څېر راپيدا کړی، بېرته به ئې همغې زمکې ته ورګرځوي چې ترې پيدا شوی او بيا به ئې د يوه نبات په څېر بېرته ترې راژوندی کوي.

د: دې آيت د زمکې پر سر د انسان د پيدايښت څرنګوالی په دومره صراحت او وضاحت سره بيان کړی چې هيڅ شك او شبهې ته مجال نه پرېږدي او د هر ډول تأويل او تعبير مخه نيسي، څوك چې په قرآن ايمان لري او معتقد دئ چې د قرآن حرف حرف او هره کلمه د الله تعالی له لوري ده او د الفاظو په انتخاب او ترکيب کې ئې بشپړ او کامل دقت مراعات شوی، هغه بايد د قرآن هره وينا او د حقائقو په اړه د قرآن هره توضيح او شرح، په بشپړه توګه او له هر راز زياتولو او کمولو پرته ومني، خپله رأيه او د ځان په څېر د کوم بل انسان رأيه پر قرآن تحميل نه کړي او د قرآن د آيتونو دقيق الفاظ د خپلې خاصې رأيي او نظريې لپاره په تکلف سره تأويل او تعبير نه کړي، که د عظيم الشأن قرآن په صريح او تأويل نه منونکو آيتونو کې لولو چې انسان مو د نبات په څېر له زمکې راوټوکاوو، همدا بايد زموږ عقيده وي، آمنا و سلمنا ووايو، د دې خلاف له هر څه ويلو بايد ډډه وکړو او هغه رأيه لري وغورځوو چې له دې صريح بيان سره تصادم کوي، بايد د انسان د پيدايښت د څرنګوالي په اړه زموږ رأيه هماغه وي چې قرآن ويلي، د انسان د پيدايښت د څرنګوالي په اړه د آل عمران او النساء په سورتونو کې مفصل بحث شوی اميد دئ هلته مراجعه وکړئ.

هـ: له هغه الله تعالی بخښنه وغواړئ چې ستاسو لومړی پيدايښت د ده له لوري دئ، د

مرگ او ژوند پربکړه دی کوي، معاد او رجوع مو د ده په لوري ده، مخکي له دې چي په نه زړه وروګرځول شئ په خپله رجوع وکړئ، عزت او سرلوړی ته د رسېدو طمع مو باید له ده وي.

۱۹-۲۰: په دې آیتونو کي د زمکي دوو مهمو خصوصیاتو ته اشاره شوې:

الف: الله تعالی ستاسو لپاره غوړولې، د فرش په څېر، سینه ئې آواره ستاسو د اوسېدو لپاره تیاره.

ب: داسي ئې جوړه کړې چي تګ راتګ او له یوې سیمي بلي ته ئې تلل درته آسان، پراخي لاري ئې په کي راپیدا کړې، نه شګمنه ده، نه نرمه خاوره او نه تمبولی او د ختو د ډنډ په څېر چي تګ په کي ګران، او نه ئې لوړي او غرونه داسي چي له یوې سیمي بلي ته تېرېدل ترې محال، په غرونو کي ئې درې رااېستلې او په دښتو کي ئې لاري.

ولي له هغه بخښونکي رب بخښنه نه غواړئ او عزت ته د رسېدو طمع ترې نه کوئ چي زمکه ئې درته فرش کړه چي په ډاډ او اطمئنان ئې په سینې ژوند کوئ او پر اوږو ئې ګرځئ.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمۡ عَصَوۡنِي وَٱتَّبَعُواْ مَن لَّمۡ يَزِدۡهُ مَالُهُۥ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُواْ مَكۡرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُواْ لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمۡ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسۡرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدۡ أَضَلُّواْ كَثِيرًاۖ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا ضَلَٰلًا ﴿٢٤﴾ مِّمَّا خَطِيٓـَٰٔتِهِمۡ أُغۡرِقُواْ فَأُدۡخِلُواْ نَارًا فَلَمۡ يَجِدُواْ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارًا ﴿٢٥﴾

۲۱- نوح وويل: زما ربه! دوی خو له ما سرغړاوی وکړ او د هغه چا متابعت ئې وکړ چي مال او اولاد له تاوانه پرته بل څه ورزیات نه کړل. ۲۲- او مکر ئې وکړ، ستر مکر. ۲۳- او وئې ویل: خپل معبودان مه پرېږدئ، مه له کوم (ود) لاس اخلئ او مه له کوم (سواع) او مه له کوم (یغوث) او (یعوق) او (نسر). ۲٤- سره له دې چي یقیناً ډېر ئې بې لاري کړل او ظالمانو ته له ضلالت پرته بل څه مه زیاتوه. ۲۵- د خپلو ګناهونو له کبله غرق شول او په اور کي داخل کړی شول، نو له الله پرته ئې ځان ته هیڅ مرستندویان ونه موندل.

۲۱: دا آیت له خپل شرك ځپلي قوم د نوح علیه السلام یوه ستر شکایت ته ګوته نیسي، داسي شکایت چي ټول دعوتګران ئې د زمانې په هر پړاو کي له جاهل مخاطب او ذلت ته تسلیم شوو ولسونو لري، شکایت له دې چي مخاطبین ئې د دې په ځای چي د الله تعالی لوري ته د دوی حکیمانه دعوت ومني، عزت او آزادۍ ته د رسېدو لار غوره کړي او هغو بې لاري مشرانو ته د رد ځواب ورکړي چي دوي ئې په ذلت او اسارت کي ساتلي، د شر او فساد باعث دي او په ټولني کي فتنې راولاړوي، برعکس پیغمبرانو علیهم السلام او زړه سواندو دعوتګرانو ته د رد

ځواب ورکوي، د دوی له ملګرتیا ډډه کوي او د هغو بې لارې مشرانو د غلامۍ کړۍ په غاړه کې اچوي چې زر او زور لري، واکمن او شتمن دي، سره له دې چې ګوري د دغو مفسدو مشرانو زر او زور ټل د دوی په تاوان او د ولس په ضد کارول شوي، په ټولني کې د فساد او تباهکارۍ سبب شوي، ناپوه مخاطبینو ئې زر او زور معیار ګڼلی، د زر او زور بنده شوي، دا خبره ئې نه شوی درك کولی چې د الله تعالی بندګي ئې باید له بلې هرې بندګۍ وژغوري، له مصلح او ناجي دعوتګرانو سره د ملګرتیا په ځای د زر او زور د خاوندانو پېښو ته لوېدلي، د الله تعالی لورې ته د بلونکو په څنګ کې له ودرېدو ئې له دې کبله ډډه کړې چې (شتمن) او (واکمن) نه ول، او دوی ئې د مفسدو شتمنو او ظالمو واکمنو مقابلې ته رابلل، د دغو دواړو جبهو ترمنځ د مبارزې په دوران کې ئې ځکه د الهي دعوتګرانو د جبهې په ځای د شتمنو او واکمنانو جبهه غوره کړې چې یوه ئې ځواکمنه برېښي او بله ئې د ځواکمنو په ضد مقابله کوي!!

۲۲-۲٤: دا آیتونه څو ډېر مهم مطالب زموږ مخې ته ږدي:

الف: د دې عاصي او باغي قوم هغو مفسدو او بې لارې مشرانو چې د قدرت او شتمنیو خاوندان ول او پر ټولني ئې حکومت کاوو، د نوح علیه السلام مقابلې ته ملا وتړله او د دې لپاره چې د ټولني روانه وضع بدله نه شي، د دوی اقتدار له ګواښ سره مخامخ نه شي، خلك وغولوي او له نوح علیه السلام سره ئې ملګرتیا ته پرې نږدي، خطرناکو توطئو ته لاس کړ.

ب: د دوی تر ټولو ستر شیطاني تدبیر او مکر دا وو چې خپل سیاسي مخالفت ته ئې مذهبي رنګ ورکړ، د مذهب مقابله ئې د مذهب تر پردې لاندې پیل کړه، له زوړ باطل مذهب ئې داسې توره جوړه کړه چې د نوي حق مذهب مرۍ پرې غوڅه کړي، له خپل ظالمانه او ناروا اقتدار د دفاع په لار کې ئې له مذهب وسله او وسیله جوړه کړه، د توحید په ځای شرك، د خدای پالني په ځای د قبر، بت او شخصیتونو پالنه او لمانځنه، د حق دین په ځای د قومي دود دستور او خرافاتو لمنه کلکه نیول، دا هغه څه دي چې تل مکارو او ټګمارو سیاسي مشرانو ئې سپارښتنه کړې، او دا پیغمبرانو علیهم السلام، مصلحینو او موحدو دعوتګرانو په ضد د مستکبرینو او مفسدو واکمنانو تر ټولو خطرناکه توطئه او د عوامو د غولولو تر ټولو خطرناك دام دئ. همدا د مذهب مقابله په مذهب سره.

د نوح علیه السلام د قوم ټګمارو سیاسي، مذهبي او قومي مشرانو ولس ته وویل: په خپل پلرني دین ټینګ پاته شئ، نوح علیه السلام او د یوه خدای په لورې د ده بلنې او د ده نوي مذهب ته د رد ځواب ورکړئ، خپل زوړ دین مه پرېږدئ، د خپلو معبودانو له لمانځنې لاس مه اخلئ، هر بت چې د (ود)، (سواع) او (نسر) په نامه لرئ او خپل (یغوث) او (یعوق) مه پرېږدئ، دا الله ته ستاسو د تقرب وسیله او ستاسو د دعاګانو د منل کېدو سبب دي، دا الله تعالی ته د مقربو شخصیتونو او اولیاء الله وو مجسمې او له پلار نیکه راپاته مقدس میراث دئ!! دا بتان چې د نوح علیه السلام د قوم د بېلابېلو قبیلو د معروفو شخصیتونو مجسمې وې، په سر کې د دوی د درنښت او رایادولو لپاره جوړې شوې، د وخت په تېرېدو سره بتان او معبودان ترې جوړ شول، د خپلو حاجتونو د پوره کېدو او د خپلو مشکلاتو د حل کېدو لپاره د هغوی پېښو کې پرېوتل او د هغوی عبادت ئې پیل کړ، ویل به ئې چې لوی الله د دغو بتانو په

مخ او د دوی له لاري زمونږ دعاګاني قبلوي، هر یوه ته ئې د زمکي د یوې برخي واك او د چارو د یوې برخي ترسره کول سپارل شوي. د بتانو عبادت په اصل کي د شخصیتونو د لمانځني او ستایني پر مختللی حالت دئ، د شخصیتونو افراطي لمانځنه د بتانو د جوړولو او لمانځلو سبب شي او همدا دواړه د ټګمارو باغي واکمنانو په لاس کي د عوامو د غولولو او پردوی د حکومت کولو وسله او دام شي.

ج: نوح علیه السلام فرمایي: دغه ټګمار مشران وتوانېدل چي ډېر خلك په خپل خطرناك دام کي واچوي، په پلرني دین، مذهب، دود او دستور او په خپلو بتانو او زړو قومي معبودانو باندي د ټینګار په نامه ئې وغولوي او د ځان تابع ئې وساتي او د خپل ناولي او ظالمانه اقتدار عمر اوږد کړي، خدایه! د دوی د اقتدار عمر نه، بلکي دا ورته زیات کړه چي هیڅ غشی ئې په نښه ونه لګېږي، ټولي هڅي ئې هدر شي او خپل هیڅ هدف ته ونه رسېږي.

۲۵- ټول د خپلو ګناهونو په سبب غرق شول، مشر، کشر، حاکم او محکوم ئې ټول، هم غرق شول او هم د دوزخ د اور وړ، هیڅ ئې مرسته ونه کړی شوه، نه د دوی ټګمار مشران خپل مکر وژغورلی شول او نه ئې جاهل عوام د بتانو عبادت، د دواړو برخلیك یو وو، په ستر طوفان کي غرقېدا او په دوزخ کي لوېدا، نه مشر د کشر مرسته وکړی شوه او نه کشر د مشر.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ
يُضِلُّوا۟ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓا۟ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِمَن
دَخَلَ بَيْتِىَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارًۢا ﴿٢٨﴾

۲٦- او نوح وویل: ای زما ربه! پر زمکي هیڅ کافر اوسېدونکی مه پرېږده! ۲۷- که ئې پرېږدې ستا بندګان بې لاري کوي او له کافر او فاجر پرته بل څه نه زېږوي. ۲۸- ای زما ربه! ما ته بخښنه وکړه، او زما مور پلار ته، او هر هغه چا ته چي د مؤمن په توګه زما کور ته راننوځي او باایمانو نارینه وو او ښځو ته، او ظالمانو ته له تباهی پرته بل څه مه زیاتوه!

۲٦- ۲۸: نوح علیه السلام له اوږدې مبارزې او مسلسل دعوت وروسته، او پس له هغه چي وئې لیدل له لږ شمېر کسانو پرته چا پرې ایمان رانه وړ، د ده بلنه ئې ونه منله، د الله په لوري په دې ملکوتي سفر کي ورسره ملګري نه شول او له کفر او شرك ئې لاس وانه خیست، او د نه سوه پنځوس کلن دعوت نتیجه ئې یوازي دومره وه چي د ګوتو په شمېر کسانو پرې ایمان راوړ او دې نتیجي ته ورسېدو چي نور نو اتمام حجت شوی، د دې سرکښ او عاصي قوم د اصلاح امکان له منځه تللی، نه به ئې په مزید دعوت څه نتیجه مرتبه شي او نه دوی ته مهلت ورکول څه ګټه لري، دا خلك دومره په ګناهونو کي غرق او د فساد په ګند لړلي، انساني

مشاعر او عواطف ئې داسي ځپل شوي چي اصلاح او په سمه لار برابرول ئې امکان نلري، له دې پرته بله چاره نشته چي د دې ګنده او زهرجن بوټي جرړې وايستی شي، د دې نسل فطرت ګنده شوی، له کفر او فجور پرته د بل څه انتظار ترې نه شي کېدی، که د پېړيو پېړيو لپاره نور هم د زمکي پر سر د ژوند مجال ورکړی شي، د دې په ځای چي اصلاح شي خپل ګنده افکار او اخلاق به نورو نسلونو ته انتقالوي، بايد چي ټغر ئې ټول او جرړې ئې قطع شي، بايد د زمکي سر له دې خبيث او ګنده بوټي پاك كړی شي او د نوي نسل لپاره داسي ماحول جوړ كړی شي چي د دغه مفسد قوم له اغېزه خوندي او فطرت ئې سالم او روغ وي، د دې لپاره ئې خپل رب ته داسي دعاء وکړه چي:

الف: اې زما ربه! د زمکي په سر هيڅ كافر اوسېدونكی مه پرېږده!

ب: دوی ته مهلت ورکول ګټه نه لري، هر څومره فرصت او مهلت چي ورکړی شي اصلاح به نه شي او صالح نسل به ترې پاته نه شي، تل به راتلونكو نسلونو ته كفر او فجور په ميراث پرېږدي.

ج: زما له قصور راتېر شه، اشتباهات مي راوبخښه، كه نه يم توانېدلی چي خپل مأموريت په سمه توګه ترسره کړم، كه مي په هلو ځلو كي كمی او قصور وي ما ته ئې راوبخښه، مور پلار، باايمانه كورنۍ مي، باايمانه نارينه او ښځي وبخښې!

د: مه پرېږده چي د ظالمانو هيلي ترسره شي، شرارتونو ته دوام وركړي، عمر ئې اوږد شي او په ټولني كي لازيات فساد خور كړي، له تباهی پرته ئې بل څه مه ورزياتوه.

دا عبرتناكه قصه د رسول الله ﷺ مخاطبينو ته خبرداری وركوي چي ستاسو برخليك د نوح عليه السلام د قوم برخليك ته ورته دئ، تاسو له رسول الله ﷺ سره همغه څه كوئ چي د نوح عليه السلام باغي او عاصي قوم له خپل زړه سواند لارښود سره كول، تاسو هم د رسول الله ﷺ د ملګرتيا په ځای د مفسدو او ظالمو مشرانو غلامي غوره وګڼله، تاسو هم د ټګمارو مشرانو په لومو كي ونښتئ، ستاسو سياسي او مذهبي مشرانو هم د رسول الله ﷺ په خلاف خپلي ناروا او ظالمانه مقابلې ته مذهبي رنګ وركړ، كار هغه ځای ته رسېدلی چي نږدې ده رسول الله ﷺ له تاسو مأيوس شي، الله تعالی ته شكايت وكړي او تاسو اصلاح نه منونكي ډله وګڼي، د نوح عليه السلام د قوم په څېر غرق شئ او د الهي عذاب متروكه ستاسو په سر راپرېوځي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الجن

د سورې معرفي:

د دې مباركي سورې نوم الجن (پېرى) دئ، ۲۸ آيتونه لري، د ټولو آيتونو فواصل ئې عجبا او احدا ته ورته دي او ډېر ډېر خوندور او ښكلى وزن لري، له مكي سورتونو ده، د بحث اصلي موضوع ئې دا ده چي له غيبه نه رسول اللهﷺ خبر دئ، نه بل انسان او نه پېريان، د كاهنانو او ټگمارو غيب ويونكو دا خبره او ادعاء بې بنسټه ده چي پېريان ئې له غيبه خبروي!! د سورې په سر كي رسول اللهﷺ ته ويل شوي چي خلكو ته ووايه: ما ته وحي شوې چي يوې ډلي پېريانو دا قرآن واورېدو، د هغه عظمت ته گوته په غاښ او حيران شول، وئې ويل: عجيب قرآن مو واوريدو، د رشد او كمال په لوري بلنه وركوي، د دې لارښود كتاب د آيتونو په رڼا كي مو خپل رب وپېژاندو، الله تعالى تر دې ډېر لوړ دئ چي شريك ولري، هيڅكله به څوك له الله تعالى سره شريك نه كړو، دى تر دې ډېر لوړ دئ چي مېرمن ولري يا زوى، دا خوشې او بېهوده خبري دي چي زموږ بې عقلو او ناپوهانو كولې، موږ مخكي داسي گمان كاوو چي ښايي هيڅ انسان يا جن به هيڅكله د الله تعالى په اړه دروغ نه وايي، او له ځانه به دروغجني خبري الله تعالى ته نه منسوبوي، خو اوس او د قرآن له اورېدو وروسته پوه شوو چي موږ اشتباه كړې وه، د الله تعالى په اړه ډېري دروغجني خبري شوې، هم انسانانو كړې او هم پېريانو، اوس پوه شوو چي مخكي ځينو انسانانو پېريانو ته پناه وړې او په دې سره يو د بل د طغيان او بغاوت باعث شوي، اوس پوه شوو چي په انسانانو كي هم ځيني داسي ول چي د پېريانو په څېر ئې دا گمان كاوو چي الله تعالى به هيڅوك بېرته راژوندى نه كړي، او د بيا ژوندون خبره ئې نه منله، اوس پوه شوو چي زموږ له ډلي ځينو پېريانو د آسمان په لوري د ختو او په اسرارو ئې د پوهېدو هڅه كړې خو هغه ئې له شهاب ثاقب او مضبوطو ساتونكو او محافظانو ډك موندلى، اوس په دې پوهېږو چي كه څوك د پورته تلو هڅه وكړي نو شهاب ثاقب به په كمين كي ومومي، نو ځكه موږ نه پوهېږو چي د زمكي د اوسېدونكو لپاره د شر اراده شوې او كه الله تعالى ورته د هدايت او لارښووني اراده كړې، او دا چي زموږ ځيني صالح او ځيني ناصالح ول، په حقيقت كي موږ په بېلابېلو لارو روان وو، مخكي د دې توپير له درك عاجز وو، ټول مو ورته او يوه ډله گڼل، د ښه او بد تفكيك مو نه شو كولى، اوس پوه شوو چي نه په زمكي كي د الله تعالى د نيوني او مؤاخذې مخنيوى كولى شو او نه په تېښتي سره الله تعالى له خپلي نيوني ناتوانه كولى شو، موږ د دې لارښود كتاب په اورېدو سره ايمان پرې راوړ، او څوك چي په خپل رب ايمان راوړي نه دي له كوم تاوان او زيان وېره كوي او نه د ظلم او حق تلفي، او دا چي له موږ به ځيني الله تعالى ته منقاد او تسليم وي او ځيني

سرکښ، چا چې الله تعالی ته سر ټيټ کړ او تسليم شو د کمال او رشد لار ئې غوره کړې، خو سرکښان به د دوزخ د اور خس او خاشاك شي، څوك چې په سمه لار نېغ لاړ شي الله تعالى به ئې په پرېمانه اوبو خړوبه کړي، تر څو ئې په دې نعمت کي وآزمويي، او څوك چي د الله تعالى له ذکر ډډه وکړي نو په زياتېدونکي عذاب به ئې اخته کړي. او دا چي عبادت به مو يوازي د الله تعالى لپاره وي او هيڅوك به په دعاء او عبادت کي له الله تعالى سره نه شريکوو، او دا چي د زماني په اوږدو کي کله هم د الله تعالى کوم مخلص او صالح بنده د الله تعالى عبادت ته ملا تړلې د حق دښمنان پرې رابرگ شوي، هغه ئې گواښلى او محاصره کړى!!

دا د قرآن د څو آيتونو له اورېدو د پېريانو د هغي ډلي انتباهات ول چي خپل قوم ته وروگرځېدل او له حقيقت ئې خبر کړل. په لږ دقت سره مومو چي په دغو موجز او مختصرو کلماتو کي د قرآن ټول اساسي مطالب بيان شوي، خپل قوم ته د دغي ډلي له وينا معلومېږي چي دوى يا د قرآن ډېره برخه اورېدلې يا داسي کومه سوره چي دا ټول اساسي مطالب په کي راغلي، او بيا دوى نورو ته په دغو الفاظو بيان کړي.

کوم مطالب چي د سورې په لومړۍ برخي کي له لومړي آيت تر ۱۹ پوري او د هغي ډلي د وينا په بڼه کي راغلي، همدا مطالب په دوهمي برخي کي له۲۰ آيت د سورې تر پايه او رسول اللهﷺ ته د لارښوونو په ضمن کي راغلي او په دې سره قريشو ته ويل شوي چي ستاسو چلن له قرآن او د قرآن له حامل سره د ډېري حيرانتيا وړ دئ، مگر عجيبه نه ده چي په دې الهي کتاب پېريان هم ايمان راوړي او تاسو ترې انکار کوئ؟! د پېريانو يوه ډله، تر انسان ډېره ټيټه ډله، هغه چي د ابليس په څېر تر ټولو شرير مخلوق په دوى کي راپيدا شوى، د قرآن د څو آيتونو په اورېدو سره ايمان راوړي، هغه د هدايت او کمال لوړو مدارجو ته د رسېدو عامل او لارښود گڼي، د هغه په رڼا کي د توحيد او خداى پالني په حقيقت پوهېږي، له شرك او کفر خپله بې زاري او برائت اعلانوي، صالح اوطالح سره بېلوي، مسلم او ظالم پېژني، د هغو دروغجنو ويناوو په حقيقت پوهېږي چي انسان يا پېري د الله تعالى او آخرت په اړه کړې، دې ته متوجه کېږي چي يوازي الله تعالى د عبادت وړ دئ، هر عبادت بايد يوازي د ده لپاره وي، نه به بل ته د بندگۍ سر ټېټوي او نه به د الله تر څنگ بل د عبادت او استعانت وړ گڼي، ډېره عجيبه او د حيرانتيا وړ ده چي تاسو په داسي حال کي ايمان نه راوړئ چي دا رسول اللهﷺ ستاسو له منځه غوره شوى او دغه قرآن چي ستاسو په ژبه نازل شوى ستاسو مخي ته ږدي، او دا دئ کلونه کلونه کېږي چي تاسو دې قرآن ته رابلي، خو تاسو نه يوازي د دغو پېريانو په څېر هم نه شوئ بلکي مخالفت ته ئې ملا تړئ!!

رسول اللهﷺ ته لارښوونه کېږي چي د خپل دعوت مخاطبينو ته ووايه:

الف: زه د خپل رب عبادت کوم او په عبادت کي ئې هيڅوك شريك نه نيسم.

ب: زه نه درته د ضرر او زيان څښتن يم او نه د رشد او هدايت، د دې پرېکړه د الله تعالى له لوري کېږي، زه يوازي دا دنده په غاړه لرم چي د الله له لوري پيغام او هغه رسالتونه دوروسوم چي ما ته راسپارل شوي.

ج: نه يوازي د گټي او تاوان واکمن نه يم، بلکي له الله تعالى پرته نه بل د پناه ځاى لرم او نه څوك توانېدى شي چي د ده له عذابه پناه راکړي.

د: څوك چي له الله تعالی او د ده له پيغمبر سرغړاوی وکړي ځای ئې دوزخ دئ چي په هغه کي به تلپاته وي.
هـ: کله چي دا موعود عذاب وګوري نو پوه به شي چي د چا مرستندوی کمزوری او شمېر ئې لږ وو.
و: زه نه پوهېږم چي دا موعوده ورځ به ژر راشي او که به زما رب د هغې تر راسېدو کوم وخت او موده وټاکي.
ز: زما رب عالم الغيب دئ او په خپلو غيبي اسرارو هيڅوك نه خبروي.
ح: مګر هغه پيغام وړونکي (فرشتې) چي د خپل پيغام د انتقال لپاره ئې غوره کوي، او تر مخي او شا ئې څارن او مراقب ټاکي، تر څو وګوري چي د خپل رب پيغامونه ئې رسولي؟ په داسي حال کي چي د دوی په هر څه ئې احاطه کړې او هر څه ئې دقيق او په شمار شمېرلي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلۡ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسۡتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ ٱلۡجِنِّ فَقَالُوٓاْ إِنَّا سَمِعۡنَا قُرۡءَانًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهۡدِيٓ
إِلَى ٱلرُّشۡدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦۖ وَلَن نُّشۡرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدًا ﴿٢﴾ وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ
صَٰحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾ وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ
أَن لَّن تَقُولَ ٱلۡإِنسُ وَٱلۡجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلۡإِنسِ
يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلۡجِنِّ فَزَادُوهُمۡ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمۡ ظَنُّواْ كَمَا ظَنَنتُمۡ أَن لَّن يَبۡعَثَ
ٱللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾

۱- ووایه: راته وحي شوې چي د پېريانو يوه ډله ورته غوږ شول او وئې ويل: بې شکه چي موږ عجيب قرآن واورېدو. ۲- د رشد او کمال په لوري لارښوونه کوي، ايمان مو پرې راوړ، او هيڅکله به څوك له خپل رب سره شريك نه کړو. ۳- او دا چي زموږ د رب شأن ډېر لوړ دئ، نه ئې کومه مېرمن نيولې او نه کوم زوی. ٤- او دا چي زموږ ناپوهانو به د الله په اړه پوچي چټي خبري کولې. ٥- او دا چي موږ گمان کاوو چي انس او جن به هيڅکله د الله په هکله دروغ ونه وايي. ٦- او دا چي د انسانانو ځينو کسانو به د پېريانو ځينو وگړو ته پناه وړه او د دوی سرکښي به ئې ورزياتوله. ۷- او دا چي دوی هم داسي گمان کاوو لکه تاسو چي گمان کاوو چي الله به هيڅکله څوك بيا نه راپاڅوي.

۱-۲: په دې مبارکو آيتونو کي څو ظريف ټکي زموږ توجه جلبوي:

الف: د وحي له لاري رسول اللهﷺ ته ويل شوي چي د پېريانو يوې ډلي د قرآن تلاوت ته غوږ ايښې او دومره ئې تر اغېز لاندي راغلي چي نورو ته ئې ويلي: عجيب قرآن مو واورېدو، د کمال لوري ته لارښود، ايمان مو پرې راوړ او دا پرېکړه مو وکړه چي له دې

وروسته به هيڅكله د شرك مرتكب نه شو، او د الله تعالى په څنګ كي به د بل چا او بل څه عبادت ونكړو، رسول الله ﷺ دا ډله نه ده ليدلي او د دې سورې تر نازلېدو له دې نه وو خبر چي دوى قرآن اورېدلى او غبرګون ئې دا وو او خپل قوم ته ئې دا وينا كړې. له ټول جريان د دې سورې په رڼا كي پوه شو. دا آيتونه هم په دغي خبري شهادت وركوي او د احقاف د سورې دا آيت هم چي فرمايي:

وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا۟ أَنصِتُوا۟ ۖ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا۟ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ

الاحقاف: ٢٩

او هغه وخت چي د پېريانو يوه ډله مو ستا لوري ته راوګرځوله چي قرآن ته غوږ شي چي كله ورته حاضر شول وئې ويل: خاموش شئ، نو كله چي پاى ته ورسېدو، خپل قوم ته بېرته وګرځېدل، خبردارى وركوونكي.

دا دواړه آيتونه په ډېر صراحت سره وايي چي پيغمبر عليه السلام په تلاوت لګيا وو چي دا ډله راغلي، قرآن ئې اورېدلى، پرته له دې چي رسول الله ﷺ پرې پوه شي.

خو په دې اړه څو روايتونه زموږ مخي ته راځي: يو ئې عبدالله بن عباس رضي الله عنه ته منسوب دئ او دوه ئې عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته، د دغو دواړو جليل القدره صحابه وو د رواياتو تر منځ تعارض دئ، يو ئې د نه ليدو او بل ئې د ليدو خبره كوي، او عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته منسوب روايتونه هم په خپلو كي تعارض لري، په يوه كي داسي راغلي چي موږ يوه شپه رسول الله ﷺ ونه موند، ډېر پرېشانه شوو، دا وېره راسره پيدا شوه چي څه نه وي پرې شوي، سهار هغه رامعلوم شو او پوښتنه مو ترې وكړه چي چېرې تللى وې، هغه وفرمايل چي د پېريانو يوې ډلي ته مي قرآن اوراوو، په بل كي راغلي چي زه ئې په يوه ځاى كي ودرولم او راته وئې ويل چي له دې ځايه مه خوځېږه او هغه لاړ او د پېريانو يوې ډلي ته ئې قرآن واوراوو. كه څه هم ځينو د دې تعارض په اړه څه توجيهات كړي، خو په ډېر تكلف سره، او دا هڅه ئې هم كړې چي د عبد الله بن عباس رضي الله عنه دا قول ضعيف وښيي چي وايي:

عن ابن عباس قال: ما قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم على الجن وما رآهم. رواه مسلم و الترمذي

له عبدالله بن عباس ﷺ روايت دئ چي وايي: رسول الله ﷺ نه پېريانو ته د قرآن قرائت كړى او نه ئې دوى ليدلي.

ځينو دا دوه بېلي بېلي پېښي ګڼلي، په يوې كي د پېريانو د ليدو او په بلي كي د نه ليدو، خو په قرآن كي نه يوازي په دې دواړو آيتونو كي بلكي په بل ځاى كي هم ويل شوي چي تاسو پېريان نه شئ ليدى، لكه چي فرمايي:

يَـٰبَنِىٓ ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيْطَـٰنُ كَمَآ أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ ٱلْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا

لِيُرِيَهُمَا سَوْءَاتِهِمَآ ۗ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَـٰطِينَ أَوْلِيَآءَ

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

الاعراف: ۲۷

اې د آدم اولاده! پام چې شيطان تاسو ونه غولوي، همغسې لکه چې ستاسو مور پلار ئې له جنته وايستل، جامه ئې ترې ايستله چې بدن ئې ورووښيي (بدن ئې ورته ښکاره او لوڅ کړي)، دی او قبيله ئې تاسو په داسې توگه ويني چې تاسو ئې نشئ ليدلی، موږ شيطانان د هغو دوستان گرځولي چې ايمان نه راوړي.

په قرآن کې صريحاً يا تلويحاً داسې څه نه گورو چې وښيي رسول اللهﷺ پېريان په خپلو سترگو ليدلي، يا ئې بل څوك ليدی شي، اما دا چې سليمان عليه السلام ته پېريان مسخر وو، او په يو شمېر رواياتو کې راغلي چې په متغيره بڼه او شکل کې ليدل شوي، د دې تفصيل د سبإ سورې د ۱۲-۱٤آيتونو په تفسير کې وگورئ.

څوك چې وايي پېريان کولی شي خپله بڼه او شکل بدل کړي ادعاء ئې بې بنسټه او بې دليله ده، هيڅ مخلوق نشي کولی خپل شکل او خلقت بدل کړي، الله تعالی دا توان هيڅ مخلوق ته نه دئ ورکړی. د قرآن دا آيت په قاطع او پرېکنده توگه فرمايي چې د مخلوق فطرت او خلقت نشي بدلېدی:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطرَت اللَّهِ الَّتى فَطرَ النَّاس عَلَيهَا لا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِك الدِّينُ الْقَيِّمُ وَ لَكِنَّ أَكثرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ *

الروم: ۳۰

نو خپل مخ دې په بشپړه توگه د دين لوري ته سم مخامخ کړه، همغه الهي فطرت ته چې خلك ئې پرې پيدا کړي، د الله په خلقت کې تبديلي نشي راتلی، همدا قيم دين دئ خو ډېری خلك نه پوهېږي.

- **که انسان نشي کولی له ځانه پېری او فرشته جوړ کړي، په داسې حال کې چې هغه اشرف المخلوقات دئ نو پېريان به څنگه دا کار وکړی شي، پېريان له اوره پيدا شوي، په داسې مخلوق نشي بدلېدی چې هغه له خاورې پيدا شوی. هغه فرشتې چې د انسان په بڼه کې ځينو پيغمبرانو عليهم السلام ته ليږل شوې، يا مريمې عليها السلام ته د انسان په بڼه کې متمثل شوې، دا د دوی ذاتي کار نه وو، هره فرشته دا کار نشي کولی، همدغه خاصې فرشتې د الله تعالی په حکم او د دې لپاره د انسان په بڼه کې ليږل شوې چې انسان يوازې د انسان په وينا او خبرې پوهېدی شي.**
- **څوك چې وايي آدم عليه السلام ته شيطان په داسې بڼې کې ورغلی چې ليدل کېدو؛ ادعاء ئې بې بنسټه او غلطه ده، آدم عليه السلام ته شيطان په داسې کيفيت کې ورغلی چې نن ئې اولاد ته ورځي، که هغه شيطان په خپلو سترگو ليدلی وی نو نن به موږ هم ليدلو، هغه زموږ جد دئ، هر څه ئې داسې وو لکه زموږ، شيطان چې څنگه د ده اولاد غولوي، گناه ته ئې هڅوي، گناه ورته ښايسته کوي، له ده سره ئې دې ته ورته معامله کړې، نه ئې د شيطان**

څېره ليدلې او نه ئې د هغه غږ اورېدلی، هغه ئې وسوسه کړی: فوسوس لهم الشيطان، همغسې ئې وسوسه کړی چې نن د ده اولاد وسوسه کوي!!

● دا هم ډېره عجيبه ده چې څوك د قرآن صريح وينا او د هغه مؤيد صحيح روايات نه مني او په اوهامو او افسانو پسې درومي او وايي: ډېرو خلكو پېريان په خپلو سترگو ليدلي، كه ورته ووايې له دغو كسانو يو زموږ مخې ته ودروه چې پوښتنه ترې وكړو: پېرى دي كله او چېرې وليدو؟ په كومې بڼې كې؟ څوك درسره وو؟ داسې څوك نشې راوستی، كه احياناً څوك په خپله په دې اړه څه وايي نو وبه گورئ چې هر يوه ئې يوازې يوازې او د بل له ملگرتيا پرته، په شپه كې، په يوه تياره ځاى كې، هلته چې سترگې سم ليدل نشي كولی، د ونو تر سيورې لاندې، په يوې كندوالې كې او د ډېران خوا ته، يا د تورې پشی په بڼه كې يا د تور سپي په شكل كې پېريان ليدلي!!! نه كوم شاهد لري او نه كوم عاقل او بالغ انسان ته قناعت وركولی شي!! هيڅ يوه ئې دې پوښتنې ته ځواب نه دئ ويلی چې: څنگه پوه شوې چې دا تور سپی، توره پشی او جگ سيورى پېرى وو كه ستا واهمه؟ ځينې بيا وايي: دا د عقل خبرې نه دي، دلته به د عقل نيلی نه ځغلوو، د خلكو رواياتو ته به اعتبار وركوو!! هغوى ته وايو: كه موږ د پېريانو په اړه د خپل عقل له مخې قضاوت كولی نو هغه قصې به مو هرو مرو منلې وې چې په هر كور كې د ووړ او زوړ په خوله تكرارېږي، انا خپل لمسيان پرې وېروي او د شپې له لورې، په تياره كې له كوره بهر وتلو ته ئې نه پرېږدي او ورته وايي چې پام كوه په ايرو پل كښېنږدې چې پېريان به دې ونيسي!! هر ناآشنا درب د پېريانو د پښو ترپا گڼي!! خو موږ د قرآن او سنت تابع يو او همغه خبره كوو چې د صريح نص له مخې ثابته وي. په دې اړه تفصيلي بحث د متضاد روايات او مذهبي اختلافات كتاب كې ولولئ.

ب: قريشو ته د دې قصې اورول د دې لپاره وو چې له يوې خوا د جن او پېريانو په اړه د دوى بې بنسته او له خرافاتو ډكه عقيده تصحيح كړي او له بلې خوا ورته ووايي چې راشئ له قرآن سره ستاسو چلن د هغه چا له چلن سره مقايسه كړئ چې پېريان دي، نه پيغمبر عليه السلام د دوى له ډلې او نه قرآن د دوى په ژبه، او تر ټولو شرير مخلوق ابليس په دوى كې راولاړ شوى. خو د قرآن د يوې برخې په اورېدو سره ئې له ځنډه پرته پرې ايمان راوړ، د هغه عظمت ته گوته په غاښ شول او خپل لاربښود ئې ومانو، خو تاسو اې قريشو! په داسې حال كې له ايمان راوړو ډډه كوئ چې رسول اللهؐ ستاسو له منځه غوره شوى، قرآن ستاسو په ژبه نازل شوى، په فصيح عربي او تاسو ته قابل فهم!!

ج: د شرك آفت او بيماري په پېريانو كې هم خوره وه، دوى هم د الله تعالی د ښه پېژندو او د توحيد په لوري د هدايت لپاره د وحي لارښوونو ته ضرورت درلود، د قرآن په اورېدو سره ئې خپل رب پېژندلی او د توحيد او شرك په حقيقت پوه شوي. په دوى كې هم د آخرت، حساب او كتاب، مكافات او مجازات او نورو بنيادي مسائلو په اړه همغه انحرافات شته چې په انسانانو كې ئې گورو.

د: له دې آيتونو معلومېږي چې پېريان هم د قرآن په ژبه پوهېدل او هم د تورات او انجيل په ژبه.

٣-٥: په دې مباركو آيتونو كې څو اساسي مطالب د پېريانو د دغې ډلې د هغو اظهاراتو په اړه

راغلي چي د قرآن له اورېدو وروسته ئي كړي:

الف: اوس او د قرآن د آيتونو له اورېدو وروسته په دې پوه شوو چي الله تعالى نه مېرمن لري او نه زوى، نه د نصاراوو اعتقاد سم دئ چي په درې خدايانو باور لري، پلار، مور او زوى، خداى، مريم او عيسى عليه السلام، او نه د يهودو عقيده چي ځان د خداى خاصه كورنى، خپلوان او زامن ګڼي، او نه د نورو پېريانو او انسانانو دا غلطي انګېرني او باورونه چي ادعاء كوي له الله تعالى سره ئې خاصه او ځانګړې نسبي رابطه ده، ګواكي دوى خداى ته منسوب دي او خداى مختص د دوى دئ، الله تعالى تر نورو غوره پيدا كړي، ځانګړې اعتناء او التفات ورته لري، دوى د الله تعالى د كورنى غړي او پر نورو ورته فضيلت او شرف وركړى شوى!! اوس پوه شوو چي دا خبري حقيقت نه لري، الله تعالى د ټولو رب دئ، تر دې ډېر لوړ دئ چي مېرمن ولري يا زوى، نه ئې څوك سيال دئ او نه ئې وارث او ځاى ناستى.

ب: چا چي دا پوچې، چټي او بې بنسټه خبري كړې سفيه او بې عقله دي او چا چي له ټګمارو مشرانو دا خبري منلي تر دوى هم ډېر سفيه او بې عقله. دا آيت ښيي چي د پېريانو په منځ كي هم ځيني داسي وو چي له دين ئې ځان ته دكان جوړ كړى، د نورو د غولولو لپاره ئې ادعاء كړې چي له الله تعالى سره ئې خاصه او ځانګړې رابطه ده، ځان ئې د الله د خاصي كورنى غړى او په زمكي كي د ده وارث او ځاى ناستى ګڼلى، او نورو ته ئې ويلي: يوازي زموږ له لاري خداى ته رسېدى شئ، د خداى رضاء زموږ په رضاء كي ولټوئ او څه چي خداى ته وركوئ موږ ته ئې راكړئ، دعاګاني مو زموږ له لاري خداى ته رسېدى شي، موږ ستاسو او د خداى تر منځ واسطه او وسيله يو، سپارښتنه كوو او ستاسو دعاګاني پرې منو.

ج: موږ ګمان نه كاوو چي څوك به د الله تعالى نوم د نورو د غولولو لپاره كاروي، خپلي دروغجني خبري به الله تعالى ته منسوبوي، له دين به دام جوړوي، كمعقله خلك به پرې غولوي، نه مو د انسانانو په اړه دا ګمان كاوو او نه د پېريانو په اړه، خو اوس پوه شوو چي اشتباه مو كړې وه، د الله تعالى په اړه ډېري ډېري دروغجني خبري شوې دي، د قرآن په هنداره كي مو دا دروغجن ټګماران وپېژندل او د دوى د دروغجنو خبرو په حقيقت پوه شوو.

٦- د دې آيت لپاره څو توجيه مومو:

الف: اوس پوه شوو چي ځينو انسانانو به ځينو پېريانو ته پناه وړه، او دا كار به د دې سبب شو چي د دغو پېريانو طغيان لازيات شي. په دې توجيه كي په هغه روايت استناد شوى چي وايي: د جاهليت په زماني كي به چي كله كومه قافله د شپې له لوري كومي درې ته ننوتله يا به ئې په كومي شاړې زمكي او وراني سيمي كي اړول، نو يوه به ئې په جګ غږ وويل: د دې سيمي سردار او سالار ته د ده د قوم له كمعقلو پناه وروړو. د دوى عقيده دا وه چي هره ورانه ويجاړه سيمه د پېريانو په يوې طائفې او قبيلې پورې تړلې ده او سردار ئې پرې حكومت كوي، د دوى سردار ته د پناه وړلو په سبب به د دې قبيلې له شره ژغورل كېږو!!

ب: ځينو انسانانو به ځينو پېريانو ته پناه وړه او دا خرافي عقيده به دوى مزيد بې لاري كړل او په جهالت او فكري انحطاط كي به ئې لازيات غرق كړل.

ج: ځيني انسانان د دې په ځاى چي له شيطانانو الله تعالى ته پناه يوسي، برعكس ئې

شیطانانو ته پناه وړې او د هغوی اطاعت او متابعت ئې کړی او په دې سره ئې بې لاریتوب او طغیان لاهم زیات شوی.

دې ته په پام سره چې دلته په ډېرو اساسي مسائلو بحث کیږي، په مخکني آیتونو کې د توحید په اړه او له دې آیت وروسته د معاد او آخرت په اړه، نو دلته به هم د دې دواړو اساسي مسائلو په څېر دا اساسي مسئله په نظر کې وي چې د شیطان متابعت او شیطان ته پناه وړل د دوی د طغیان سبب شوی، دا توجیه تر نورو غوره ده او له مخکنیو او وروستنیو آیتونو سره زیات سمون خوري.

۷- له دې هم خبر شوو چې په انسانانو کې هم ځینو زموږ په څېر داسې ګمان کاوو چې آخرت نشته او الله تعالی به هیڅکله څوک بیا نه راپاڅوي. له دې پاڅولو ځینو مفسرینو دا انتباه اخیستې چې مراد ئې د کوم پیغمبر بعثت دئ، خو نورو ویلې چې مراد ترې د قیامت د ورځې پاڅون او بیا راژوندي کول دي. په څو دلائلو دا دوهمه توجیه دقیقه ده:

الف: د (بعث) اصطلاح اکثراً د بیاژوندون لپاره کارول شوې، مګر دا چې تر څنګ ئې د رسول لفظ هم راغلی وي، چې په دې صورت کې د پیغمبر یا فرشتې د لیږلو معنی افاده کوي.

ب: د پېریانو د دې ډلې په دې وینا کې بل داسې مورد نه مومو چې قیامت او بیاژوندون ته په کې اشاره شوې وي، لابد باید په دې آیت کې قیامت ته اشاره شوې وي، تر څو د قرآن د معرفي په اړه د دوی وینا ناقص پاته نه شي.

ج: د رسالت په اړه د دوی په وینا کې د ۱۹ آیت په ترڅ کې په دې صیغه اشاره شوې: کله چې د الله یو بنده پاڅېدلی او د الله په عبادت لګیا شوی، پرې رابرګ او راغونډ شوي او هغه ئې محاصره کړی.

وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ
مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ
أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا
دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَن
نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦ ۖ فَمَن يُؤْمِنۢ بِرَبِّهِۦ فَلَا
يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾ وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا ٱلْقَٰسِطُونَ ۖ فَمَنْ أَسْلَمَ
فَأُو۟لَٰٓئِكَ تَحَرَّوْا۟ رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَأَمَّا ٱلْقَٰسِطُونَ فَكَانُوا۟ لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾ وَأَلَّوِ

ٱسۡتَقَٰمُواْ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسۡقَيۡنَٰهُم مَّآءً غَدَقٗا ﴿١٦﴾ لِّنَفۡتِنَهُمۡ فِيهِۚ وَمَن يُعۡرِضۡ عَن
ذِكۡرِ رَبِّهِۦ يَسۡلُكۡهُ عَذَابٗا صَعَدٗا ﴿١٧﴾ وَأَنَّ ٱلۡمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدۡعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدٗا
﴿١٨﴾ وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبۡدُ ٱللَّهِ يَدۡعُوهُ كَادُواْ يَكُونُونَ عَلَيۡهِ لِبَدٗا ﴿١٩﴾

٨- او دا چي موږ آسمان لمس کړی او هغه مو له ساتونکو او لمبو ډك موندلی. ٩- او دا چي موږ به د هغه په ځينو تم ځايونو کي د اوريدو لپاره کښيناستو، نو څوك چي اوس غوږ ونيسي ځان ته به په کمين کي ناسته لمبه ومومي. ١٠- او دا چي موږ نه پوهيږو هغه چا ته چي په زمکي کي اوسيږي د شر اراده شوې او که به ئې رب ورته د رشد اراده کړې وي؟ ١١- او دا چي ځيني مو صالح دي او ځيني مو غير له دې، او موږ د بېلو بېلو تگلارو خاوندان وو. ١٢- او دا چي موږ گمان وکړ چي نه خو الله په زمکي کي ناتوانه کولی شو او نه ئې هيڅکله په تېښتي سره ناتوانه کولی شو. ١٣- او دا چي کله موږ دا لارښود (کتاب) واوريدو ايمان مو پرې راوړ، او څوك چي په خپل رب ايمان راوړي نو نه دي له کمښت او تاوانه ويره لري او نه له ظلمه. ١٤- او دا چي ځيني مو مسلمانان دي او ځيني مو په کږو لارو تلونکي، نو چا چي اسلام راوړی دوی د رشد په لټه کي شوي. ١٥- خو په کږو لارو تلونکي به د دوزخ خاشاك وي. ١٦- او دا چي که په دې لار نبغ پاته شي په پريمانه اوبو به ئې خړوبه کړو. ١٧- تر څو ئې په دې کي وآزمويو، او څوك چي د خپل رب له ياده ډډه وکړي په زياتېدونکي عذاب کي به ئې ننباسي. ١٨- او دا چي ټول مساجد د الله دي، نو له الله سره بل هيڅوك مه رابلئ. ١٩- او دا چي کله د الله بنده پاڅېدو، (الله) ئې رابلو، نږدې ول پرې راپڼه (او رابرگ) شي.

٨-١٠: په دې مبارکو آيتونو کي څو نور اساسي مطالب چي د پېريانو دغي ډلي د قرآن په اوريدو سره زده کړي، او خپل قوم ته ئې ويلي، داسي توضيح شوي:

الف: له موږ پېريانو ځيني د آسمان په لوري لوړ تللي، او په خپلو سترگو ئې ليدلي چي آسمان ته د رسېدو امکان نشته، لار ئې له څارونکو او ساتونکو ډکه او سرې لمبې په لار کي خنډ.

ب: مخکي به زموږ ځيني د دې لپاره د آسمان کنارو ته د رسېدو او په يوې بلي گوښې کي د کښېناستو هڅه کوله چي پوه شي په آسمان کي څه تېرېږي، څه واوري، او په څه اسرارو خبر شي، خو اوس پوه شوو چي دا کار ممکن نه دئ، هر څوك چي دا هڅه وکړي د دې په ځای چي اسرار په لاس ورشي سره لمبه به ځان ته منتظره او په کمين کي ناسته ومومي.

ج: موږ نه پوهيږو چي په آسمانونو کي څه تېرېږي، الله تعالى د زمکي د اوسېدونکو په

اړه څه اراده کړې، د زيان او تاوان اراده که د رشد او کمال په لوري د دوی د هدايت او لارښوونې اراده؟! هغه خبرې چې ځينې ئې کوي او وايي: موږ له غيبه خبرېږو دروغجنې او بې بنسټه دي، نه جن په غيب پوهېږي او نه انس، هغه چې غيب ويل ئې ځان ته حرفه ګرځولې، له دې لارې خلك شکوي، د خلکو د غولولو لپاره وايي: موږ له پېريانو سره ارتباط لرو، دا پېريان لوړ آسمان ته درومي، د آسمان کنارو ته رسي، په يوې بلې ګوښې کې مترصد کښېني، د فرشتو ترمنځ خبرو آترو ته غوږ نيسي، له اسرارو خبرېږي، زمکې ته راګرځي، موږ خبروي، په همدې خاطر موږ کولی شو تاسو ته ووايو چې له کومو پېښو سره به په راتلونکې کې مخامخ شئ، څه حالت او کوم برخليك درته انتظار کوي، شکرانه راکړئ چې په اسرارو مو خبر کړو، له محتملو راتلونکو پېښو مو خبر کړو،... دا ټول ټګمار او دروغجن دي، هدف ئې د خلکو غولول او د خپلو کڅوړو ډکول دي.
۱۱- اوس پوه شوو چې موږ د ټګلارو له پلوه متفاوتې ډلې وو، ټول يو شانته نه وو، دا زموږ غلطي وه چې ټول مو برابر ګڼل، په حقيقت کې زموږ ټګلارې د محتوی او پايلو له مخې ورته او مشابه نه وې، ځينې ئې صالح او ځينې ئې ناصالح ګرځولې وو، مخکې به موږ ګمان کاوو چې ښه او بد نشته، هر څه کولی او هره لار غوره کولی شو، څه پروا نه کوي چې په کومه لار درومو او په خپل ژوند کې کومه ټګلاره غوره کوو، دا ټګلارې نه د محتوی او پايلو له لحاظه څه تفاوت او توپير لرې او نه د دغو بېلابېلو ټګلارو په غوره کولو سره چا ته ښه او چا ته بد ويلی شو، خو د قرآن د لارښوونو په رڼا کې پوه شوو چې ځينې ټګلارې او عملونه ښه دي او نتائج ئې غوره او ځينې ئې بد دي او نتائج ئې خراب او خطرناك.
۱۲- اوس په دې باور شوو چې د الله تعالی د مطلقې واکمنۍ تر سيورې لاندې يو، که د عصيان او سرکښۍ لار غوره کړو، حتماً به له الهي عذاب سره مخامخ کېږو، په هيڅ تدبير سره نه شو کولی له دې محتوم عذاب ځان وژغورو، نه په زمکه کې کوم پناه ځی موندلی شو او نه په تېښتې سره د الله له نيونې او عذاب ځان ژغورلی شو.
۱۳- کله چې موږ د دې لارښود کتاب لارښوونې واورېدې ايمان مو پرې راوړ، دې کتاب موږ په الله تعالی باندې ايمان ته هدايت کړو، څوك چې په خپل رب ايمان راوړي نو په داسې مضبوطې کړۍ ئې منګولې لګولې چې نه ئې غوڅېدا شته، نه به له دې وېره لرې چې عملونه به ئې هدر او بې نتيجې پاته شي او تېری او ظلم به پرې وشي، په دې به ئې کلك باور وي چې مهربان رب به ئې هيڅکله په ده ظلم ونکړي او د صالح عملونو بدله او اجر به ئې ضائع نه کړي.
۱٤-۱٥: اوس او په قرآن له ايمان او په الله تعالی له باور وروسته موږ په دوو ډلو وېشل شوي يو: الله تعالی ته مطيع او تسليم ډله او له الله تعالی باغي او سرکښه ډله. هغه څوك به رشد او کمال ته رسي او معنوي ارتقاء به ئې په برخه کېږي چې د الله تعالی په وړاندې د انقياد او اطاعت لار غوره کړي، او څوك چې په کږو لارو سر شي؛ هغه ظالم دئ او د دوزخ د اور وړ، هغه له خپل فطري مقامه راپرېوتی، د خس او خاشاك په څېر منحط او په جهنم کې د سوزېدو مستحق دئ.
۱٦-۱۷: ځينو درنو مفسرينو دا آيتونه له دې امله د پېريانو د هغې مؤمنې ډلې د وينا ادامه نه ده ګڼلې چې وايي: نه شو کولی دا الفاظ (لأسقيناهم: دوی به خړوبه کړو) د دغې ډلې قول

وګڼو، خو په څو مقنع دلائلو دا د دوی د قول ادامه ده:
الف: دا آیت د نورو په څېر د (و أن) په لفظ پیل شوی.
ب: د پېریانو دې ډلي دا ټولي خبري له قرآن د نقل قول په توګه او د قرآن د تشریح په مقام کي کړې دي، د دوی خپلي خبري نه دي، دلته ئې مراد دا دئ چي دوی ویلي: د قرآن یوه لاربښوونه دا ده چي که د اسلام په مستقیمه لار نېغ لاړ شي په پرېمانه اوبو به ئې خړوبه کړو، چي مراد ئې یا پرېمانه رزق دئ، هماغسي لکه چي د نوح په سوره کي راغلي: يُرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَاراً * تر څو له آسمانه پرله پسي وربښت درباندي راولېږي. او یا ئې مراد دا دئ چي د پېریانو لپاره اوبه د ژوندي پاته کېدو اساسي وسیله او بنیادي رزق او روزي ده.
ج: که له ۱٦ تر ۱۹پوري آیتونه د مخکني کلام ادامه ونه ګڼو نو کوم معلومات چي د پېریانو دغه ډله ئې د قرآن په اړه ورکوي ناقص پاته کېږي او څو اساسي مطالب نه احتوی کوي، یوازي د دغو خبرو په علاوه کولو سره د قرآن د مضامینو په اړه یو جامع او بشپړ تصور وړاندي کېږي او ټول اساسي ټکي په کي نیول کېږي.
د: له لومړي آیت تر نولسم پوري ټول آیتونه چي په یوه (قل) پیل او په بل (قل) پای ته رسېدلي او لحن ئې ورته او یوه تړلې او په خپلو کي مربوطه مجموعه ده، په دې کي انقطاع منل د کلام ښایست او نظم ته تاوان رسوي او د آیتونو تر منځ تنسیق او یووالی له منځه وړي.
په دې آیتونو کي څو اساسي مطالب توجه جلبوي:
الف: پېریانو خپل قوم ته ویلي: قرآن دا الهي وعده ورکوي چي: که جن او انس د الله تعالی په وړاندي د اسلام او انقیاد لاره غوره کړه، او په دې کي ئې ثبات او استقامت وکړ، الله تعالی به پراخ او پرېمانه نعمتونه ورپه برخه کړي، په پرېمانه اوبو به ئې چي د ټولو حیاتي نعمتونو سرچینه ده، خړوبه کړي، او دا یو له هغو اساسي مطالبو دئ چي د قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کي راغلی، لکه چي فرمايي:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوْاْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذْنَٰهُم بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

الاعراف: ۹٦
او که کلیوالو ایمان راوړی وی او تقوی ئې کړې وی نو خامخا به مو د آسمانونو او د زمکي د برکتونو دروازې پرې پرانیستي وی، خو دوی (دا حقیقت) تکذیب کړ نو موږ هم د خپلو کړنو په سبب ونیول.
ب: خو دا نعمات د دوی د استقامت بشپړه بدله مه ګڼئ بلکي د ابتلاء او آزمېښت وسیله ئې وشمېرئ، د دغو نعمتونو په ورکړې سره دوی آزمویو تر څو ولیدی شي چي په دوی کي د مزید ارتقاء او مخکي تګ اهلیت شته که نه؟!
ج: او چا چي د نعمتونو له لاس ته راوړو وروسته الله تعالی هېر کړ او مقطعي او موقتي برياوو داسي وغولاوو چي د الله تعالی له ذکره ډډه وکړي او د الله تعالی په لوري له

مزيد مخكي تلو ببرته پاته شي، نو په زياتېدونكي الهي عذاب به اخته شي.
يعني په نېغه لار استقامت او ثبات سره د نعمتونو دروازې درته پرانيستل كېږي، او په دې كي د استمرار او دوام په نتيجه كي دا نعمتونه زياتېږي، خو د الله تعالى له ياده غفلت او اعراض او په دې لار كي عدم ثبات او عدم استقامت د نعماتو د زوال باعث او د الهي عذاب د نازلېدو سبب كېږي. لكه چي قرآن په بل ځای كي هم فرمايي:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ طه: ١٢٤

او چا چي زما له ذكر اعراض وكړ، نو د تنگسي او اضطراب ژوند به ئې په برخه وي او د قيامت په ورځ به ئې ړوند راپاځوو.
١٨: او د قرآن بل پيغام دا دئ چي مساجد ټول الله لره دي، د سجدې ټول وختونه بايد الله تعالى ته مختص كړى شي، د عبادت او سجدې هره شېبه بايد مختص الله تعالى ته وي، يعني هيڅوك دا حق نه لري چي د عبادت كومه شېبه له الله تعالى پرته د بل لپاره وټاكي، بايد د ماسوى الله لپاره د عبادت ځای جوړ نه شي، د بل په نامه به معبد او مسجد نه جوړوئ، د بل په درشل كي به د عبادت سر نه ټيټوئ او د دعاء لاسونه نه اوږدوئ، د بل په پښو كي به نه لوېږئ او لمن به ئې نه نيسئ، نه په مستقله توگه او نه د الله په څنگ كي او د ده د شريك په توگه، پام چي بل څوك د عبادت او دعاء په اړه د الله تعالى شريك او سيال ونه نيسئ، او د الله تعالى په څنگ كي له هغه هم مرسته وغواړئ، (فلا تدعوا مع الله احدا) په زمكه او آسمان كي هيڅوك د الله تعالى په څنگ كي مرستي ته مه دربلئ، نه مړ، نه ژوندی، نه كوم انسان او نه كومه فرشته، كه چا وويل چي الله او د ده اولياء دي زموږ مرسته وكړي او زموږ مشكل دي حل كړي، ده په حقيقت كي دا اولياء د الله تعالى سيالان گرځولي، حال دا چي الله تعالى سيال نه لري، او دا هغه خبره ده چي قرآن ترې منع كړي يو، بايد ووايي: خدايه! د دعاگانو اورېدونكی ته يې يوازې ته، د مشكلاتو حل كوونكی ته يې يوازې ته، له تا پرته نه د دعاگانو اورېدونكی شته او نه د مشكلاتو حل كوونكی، له تا پرته بله ملجأ او مرجع نه مومو، له تا پرته بل درشل ته پناه نه وړو، له تا پرته هيڅوك د خپلو مشكلاتو حل كوونكی او د خپلو حاجتونو تر سره كوونكی نه نيسو، ستا اولياء زموږ په څېر تا ته اړ او محتاج دي او تر نورو زيات ستا عنايت او رعايت ته طمع كوي او ځان اړ او محتاج گڼي، تا له دې كبله دوی خپل اولياء نيولي چي تر نورو ډېر ستا عبادت كوي او تر نورو زيات تا ته د دعاء او احتياج لاسونه اوږدوي، دوی ستا محبوب بندگان دي، نه ستا او ستا د بندگانو تر منځ واسطه او وسيله، او نه ستا د درشل داسي ساتونكي چي د دوی له اجازې پرته څوك تر تا رسېدی نه شي، ته د زمكي د سر واكمنانو په څېر نه يې چي فريادونه د واسطو له لارې اوري، او سؤالونه په سپارښتونو قبلوي، كه واسطه په منځ كي نه وي نو د خپل رعيت چيغي نه شي اورېدی، او كه د مقربينو سپارښتني نه وي نو عرائضو ته اعتناء نه كوي او نه ئې قبلوي، تا خو خپلو بندگانو ته ويلي: د غاړې تر رگ درنږدې يم، چي هر ځای وئ درسره يم، ستاسو او زما ترمنځ نه حائل شته نه مانع، نه حجاب او نه حاجب، فريادونه مو اورم او دعاگاني مو قبلوم. څومره كودن او بې عقله دئ هغه چي له الله تعالى پرته د بل درشل ته لاس اوږدوي، او د دې په ځای چي خپل

عرائض او خپلي غوښتني مخامخ او له واسطې او وسيلې پرته، له کوم ځنډ او تأخير پرته سميع او عليم، مجيب الدعوات خدای ته وړاندي کړي، موهومي او له خپله ځانه جوړ کړو واسطو او وسيلو ته ئې سپاري!! څومره ناپوه دئ هغه انسان چي له دغو صريح، څرګند او تأويل نه منونکو آيتونو پند نه اخلي، هغه چي پيريانو په يو ځل اوريدو سره پريکړه وکړه چي نور به له الله تعالی پرته د بل چا عبادت ونکړو او بل ته به لاس اوږد نه کړو.

د مساجد د معنی په اړه په تفسيرونو کي څو رأيي مومو:

- ځينو د جوماتونو او د سجدې د محل او مکان په معنی اخيستی، او ويلي ئې دي چي مساجد او جوماتونه الله لره دي.
- ځينو د سجدې د اوه ګونو غړو په معنی اخيستی او ويلي ئې دي چي دا الله تعالی درکړي، له ده پرته بل ته بايد په سجده نه شي.
- غوره توجيه دا ده چي دلته مساجد د مسجد جمع او مسجد د مغرب په څېر د سجدې د وخت او زمان په معنی دئ، يعني د سجدې ټول وختونه بايد الله تعالی ته مختص کړی شي او د عبادت او سجدې يوه شيبه هم له الله تعالی پرته بل چا ته مختص نه شي، يعني هيڅوك دا حق نه لري چي د عبادت کومه شيبه له الله تعالی پرته د بل لپاره وټاکي.

۱۹- په دې آيت کي څو مهم ټکي د پام وړ دي:

الف: د دې آيت لحن او لهجه په صراحت سره ښيي چي دا هم د پيريانو د هغي مؤمني ډلي د وينا ادامه ده.

ب: رسول اللهﷺ ئې د عبادت په حالت کي ليدلی د همدې لپاره ئې د عبد الله نوم ورته غوره کړی.

ج: خپل قوم ته ئې ويلي چي د خلکو غبرګون د الله تعالی د دغه بنده د الهي دعوت په وړاندي ډېر افسوسناك او د حيرت وړ وو، نږدې وو چي پرې راپنډ او رابرګ شي او تر هجوم لاندي ئې ونيسي!! او دا هماغه مطلب دئ چي د معارج د سورې په ۳٦- ۳۸ آيتونو کي راغلی.

هغه رأيه چي دا آيت د مخکني قول ادامه نه ګڼي او د الله تعالی مستقل کلام ئې شمېري څو اشکاله لري:

الف: بايد رسول اللهﷺ ئې د مخاطب په صيغه ياد کړی وی نه د غائب په صيغه.

ب: د (نفر) له لفظه معلومېږي چي د پيريانو د دې ډلي شمېر تر لسو لږ وو، د هجوم او ازدحام اصطلاح دوی ته نه شو راجع کولی او دا آيت د دوی د حالت په شرح کي نه شو نيولی.

قُلۡ إِنَّمَآ أَدۡعُواْ رَبِّي وَلَآ أُشۡرِكُ بِهِۦٓ أَحَدٗا ﴿٢٠﴾ قُلۡ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا رَشَدٗا

﴿٢١﴾ قُلۡ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٞ وَلَنۡ أَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلۡتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَٰغٗا

مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَـٰلَـٰتِهِۦ ۚ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

۲۰- ووایه! یوازې خپل رب ته مې دعاء کوم، هیڅوك ورسره نه شریکوم. ۲۱- ووایه! یقیناً چې زه تاسو ته نه د کوم تاوان ځښتن یم او نه د کوم هدایت او رشد. ۲۲- ووایه! (په دې باور یم چې) ما ته خو له الله هیڅوك پناه نه شي راکولی او له ده پرته هیڅ پناه ځای نه شم موندلی. ۲۳- مګر دا چې د الله له لوري د یوه ابلاغ او د ده د پیغامونو (مالك یم)، او څوك چې له الله او د ده له پیغمبره سرغړاوی وکړي، نو ده ته د دوزخ اور دئ چې تل تر تله به په کې اوسي. ۲٤- تر څو چې هغه څه ووینې چې وعده ئې ورسره کېږي، نو پوه به شي چې د چا مرستندوی ضعیف او شمېر ئې لږ دئ.

۲۰: رسول اللهﷺ ته لارښوونه کېږي چې خلکو ته ووایي: یوازې خپل رب ته مې دعاء کوم، هیڅوك ورسره نه شریکوم. له الله تعالی پرته هیچا ته د دعاء لاس نه اوږدوم، په دعاء او عبادت کې بل څوك ورسره نه شریکوم. او دا همغه مطلب دئ چې د پېریانو مبلغینو له قرآن زده کړی او خپل قوم ته ئې بیان کړی. یعني د قرآن لومړنی پیغام د بل هر معبود له عبادت او بندګۍ د آزادۍ پیغام دئ، بل چا ته د لاس له اوږدولو او د بل د لمنې له نیولو د استغناء او بې نیازۍ پیغام، له الله تعالی پرته بلې ملجأ او مرجع ته له پناه وړلو د اعراض پیغام، د پېریانو هغې ډلې له قرآن همدا انتباه اخیستې او زه هم همدا کار کوم.

۲۱-۲۳: د دې آیتونو ترکیب داسې دئ: ۲۳ آیت د ۲۱ آیت تتمه ده، او ۲۲ آیت د دې مطلب شرح ده چې رسول اللهﷺ نه یوازې تاسو ته د ګټې او تاوان ځښتن نه دئ بلکې دی په خپله داسې دئ چې که د خپل رب له لارښوونو مخالفت وکړي، هیڅوك نه شي کولی د الله تعالی په وړاندې پناه ورکړي، او له الله تعالی پرته به هیڅ پناه ځی ونشي موندلی، څه چې رسول اللهﷺ ئې په خپل واك کې لري هغه الهي پیغامونه دي چې باید خلکو ته ئې ورسوي او هغه رسالتونه دي چې باید ترسره ئې کړي.

او دا آیتونه څو اساسي مطالب افاده کوي:

الف: رسول اللهﷺ مکلف شوی چې دا مطلب په خپله ژبه او په پوره صراحت او بشپړ وضاحت او په زیات تأکید سره خلکو ته بیان کړي چې زه د خلکو لپاره د ګټې او تاوان واکدار نه یم، د ګټې او تاوان پرېکړه د الله تعالی له لوري کېږي نه زما له لوري.

ب: د هدایت او لارښوونې توفیق د الله تعالی له لوري وي، زه چې په دې اړه څه کولی شم هغه یوازې دا دئ چې الهي پیغامونه تاسو ته دررسوم، نه بل څه.

ج: نه یوازې د ګټې او تاوان واکدار نه یم، بلکې په دې باور یم چې له الله تعالی پرته بل پناه ځی نه مومم. او تاسو پوهېږئ چې داسې باور د شرك او له ماسوی الله د استعانت جرړې باسي، که رسول اللهﷺ له خپل هغه لوړ معنوي عظمت او د الله تعالی په نزد کې له هغه تقرب

سره سره د ګټې او تاوان واك او اختيار له ځانه نفي كوي، او په دې اړه ځان كاملاً بې وس او بې اختيار ګڼي او وايي چې له الله تعالى پرته بل پناه ځی نه مومي، نو نور څه كاره دي چې دوی په خپله يا مريدان ئې ادعاء وكړي چې د اختيار خاوندان دي، ملجأ او منجأ دي، مشكلات حلولی او حاجتونه پوره كولی شي؟!!! آيا د هغو خلكو په عقل ژړا نه ده په كار چې په داسې دروغجنو خبرو باور كوي او د دغو ټګمارانو او د دوی د دروغجنو ادعاګانو له پېژندو عاجز دي؟

د: څوك چې له الله تعالى او د ده له رسول سرغړاوی وكړي، عمل ئې د يوه عاصي او سركښ انسان عمل وي او اعتقاد ئې هغه اعتقاد نه وي چې پيامبر صلىالله عليه وسلم ورته بلنه وركوي، د دوزخ مستحق او په هغه كي د تل پاته كېدو وړ دئ.

۲٤- دا ډله به تر هغه په خپلې غلطې تګلارې ټينګار كوي او تر هغه به په خپل عدد او عدة، زور، ځواك او شمېر مغرور وي چې موعود عذاب او د قيامت ورځ په خپلو سترګو وګوري، هلته به پوه شي چې اتكاء او اتكال ئې پر خپل زور، ځواك او شمېر څومره بې بنسټه وو، مرستندويان ئې څومره ضعيف او شمير ئې څومره بې ارزښته؟!!

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًۢا ﴿٢٨﴾

۲٥- ووايه: نه پوهېږم چې آيا هغه څه رانږدې دي چې وعده ئې دركول كېږي او كه رب به مې د هغې تر رارسېدو كوم وخت او موده وټاكي. ۲٦- عالم الغيب رب چې په خپلو غيبي اسرارو هيڅوك نه خبروي. ۲۷- مګر هغه پيغام وړونكي (فرشتې) چې د (خپل پيغام د انتقال لپاره ئې) غوره كوي، نو دی ئې تر مخې او شا څارن او مراقب ټاكي. ۲۸- تر څو وګوري چې د خپل رب پيغامونه ئې رسولي، په داسې حال كي چې د دوی په هر څه ئې احاطه كړې او هر څه ئې دقيق او په شمار شمېرلي.

۲٥- ۲۸: دا آيتونه څو اساسي ټكي په ګوته كوي:

الف: رسول اللهﷺ ته لارښوونه شوې چې خلكو ته ووايي: له غيبي اسرارو خبر نه يم، نه پوهېږم چې الهي عذاب به كله رارسي، قيامت به كله وي، ژر به راشي او كه له څه ځنډه وروسته.

ب: زما رب عالم الغيب دئ، هيڅوك په خپلو غيبي اسرارو نه خبروي.

ج: كه د وحي له لارې پيغمبرانو عليهم السلام ته د غيبي امورو په اړه څه معلومات وركول كيږي دا اطلاع د دوى ذاتي كار نه دئ، په خپله نه دې پرې پوه شوي، بلكې د وحي په ذريعه او د هغو فرشتو په واسطه پرې پوه شوي چې د وحي د انتقال دنده ورسپارل شوې.
د: دا (وحي) د هغې فرشتې په لاس رسول الله ﷺ ته رسي چې الله تعالى ئې غوره كوي او د هغې تر مخ او شا داسې څارونكي او ساتونكي لېږي چې وكولى شي په پوره امانت او صيانت سره د دې وحي رسېدل تضمين كړي، نه په كې لاسوهنه ممكن وي او نه څه كمى زياتى.
هـ: دا انتظامات د دې لپاره دي چې (الهي وحي) په مصئونه توگه د ده پيغمبر ته ورسيږي، سره له دې چې الله تعالى په هر څه احاطه لري، نه هيڅ څه ترې پټ پاته كيږي او نه هيڅ څه د هغه د قدرت، سلطې او سيطرې له دائرې وتلى شي.
و: الله تعالى عالم الغيب دئ، د هر څه دقيقه احصائيه له ځان سره لري، د هغه پيغام حرف حرف ئې ثبت كړى چې د فرشتو په لاس ئې خپل رسول ته لېږي، په هغه كې هيڅ تغيير او تبديلي ممكنه نه ده.
ز: د غيبي اسرارو په اړه چې كوم علم او پوهه خپلو پيغمبرانو عليهم السلام ته وركوي، هماغه علم او پوهه ده چې په نازل شوو كتابونو كې درج شوې، الله تعالى دغه مقدار غيبي علم خپلو پيغمبرانو عليهم السلام او د دوى له لارې خپلو نورو بندگانو ته د درك او فهم وړ گرځولى.
په دې ركوع كې د توحيد په اړه دوه اساسي موضوعات تر بحث لاندې نيول شوي:
الف: الله تعالى د دې عالم د ادارې او د چارو په سمبالولو كې ئې هيڅ شريك نلري، د ده ډېر مقرب بندگان هم د گټې يا تاوان واك نه لري او هيچا ته په فوق العاده توگه گټه او تاوان نه شي رسولى.
ب: الله تعالى عالم الغيب دئ، هيچا ته ئې علم غيب نه دئ وركړى.
د دې دواړو اساسي موضوعاتو د توضيح لپاره لږ مفصل بحث مفيد گڼو.

آيا الله تعالى د امورو په سمبالولو كې شريك لري؟

له قرآنكريم د بېلتون او غفلت په سبب د مسلمانانو په منځ كې گڼ شمېر داسې عقائد خواره شوي چې د اسلام له اساساتو سره ټكر كوي او قرآن ئې د توحيد منافي او د شرك عامل شمېري او د هغه د نفي لپاره ئې مفصل بحثونه كړي.
له دغو عقيدوي انحرافاتو يو هم په ربوبيت كې شرك دئ، په دې معنى چې څوك د كائناتو په اداره او د امورو په سمبالولو كې ئې له الله تعالى سره بل څوك شريك وگڼي او دا عقيده ولري چې الله تعالى د كائناتو اداره او د امورو تدبير ئې په يوازې توگه نه كوي بلكې كارونه ئې له نورو ذواتو سره وېشلي، ځيني په خپله كوي او ځيني نور ئې هغوى ته سپارلي او هغوى ته ئې دا واك وركړى چې د خپلې خوښې مطابق په كې تصرف وكړي. دا ډله خلك يا دا گمان كوي چې: الله تعالى د دنيا او عالم له پيدايښت او په هغه كې د ضوابطو له وضع كولو وروسته دا مخلوقات په خپل حال پرېښي، امور او كارونه په خپله د الهي مقدراتو او ضوابطو

مطابق ترسره کېږي، ټول کارونه همداسي په خپل سر د الهي سننو مطابق روان دي، الله تعالی نه هيڅ مداخله په کي کوي او نه دې ډول مداخلې ته څه ضرورت ليدل کېږي!! او يا دا گمان کوي چي: الله تعالی هم لکه د دنيوي واکمنانو په شان د خپلې پاچايۍ د چارو د ادارې او سمبالولو په خاطر هره برخه يوه چاته سپارلې ده او په همدې برخه کي ئې همدا کس خپل نائب او د چارو (قيم) او (متصرف) منلی دئ!! اوس که څوک په دې برخه کي له کوم مشکل سره مخامخ کېږي نو بايد د همدې برخي قيم، وصي او متصرف ته مراجعه وکړي، له هغه مرسته وغواړي او له دې لاري خپل مشکل حل کړي، په دې معنی چي د الله تعالی دربار ته له رجوع مخکي بايد دغو متصرف او قيم ذواتو ته مراجعه وشي، له دوی د خپلو مشکلاتو د حل غوښتنه وشي او يا له همدې لاري، د مراتبو د تسلسل مراعات سره پوړ په پوړ پورته ولاړ شي او خپل سؤال د الله تعالی در بارته وړاندي کړي، دوی وايي: که د الله تعالی د پاچايۍ دا واکمن مأمورين، هغه چي ته ئې د امورو په تدبير او د چارو په اداره کي د الله جل شأنه نائب او وکيل گڼې؛ که دا متصرفين ستا د مشکلاتو د حل وس او توان لري، ستا فرياد اورېدی شي او ستا دعاگاني اجابت کولی شي، نو بيا څه ضرورت دئ چي د مراتبو د تسلسل له مراعات پرته او مستقيماً د الله دربار ته د مراجعې بې باکي کوې؟!! خپل حيثيت دي وپېژنه، هغه ځای ته د تلو بې ځايه هڅه مه کوه چي نه ئې اهليت لري او نه توان، دا خبره ومنه چي د الله تعالی دربار داسي دروازې لري چي د هر چا په وړاندي نه پرانيستل کېږي او داسي ساتونکي لري چي هرچا ته د نږدې کېدو اجازه نه ورکوي!! دې دربار ته د رسېدو لپاره وسيلې، واسطې او سپارښت کوونکي ته اړتيا شته، دا واسطې او سپارښت کوونکي وپېژنه، د هغوی لاس او لمن ونيسه، ترڅو د الله دربار ته لار پيدا کړې او دروازه ئې در ته پرانيستل شي، دا د الله جل شأنه په اړه د مشرکينو گمان وو، راشئ وگورو چي قرآن په دې اړه څه وايي:

إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ إِذْنِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

يونس: ۳

بېشکه چي ستاسو رب هغه ذات دئ چي آسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کي پيدا کړل، بيا ئې په عرش استوا وکړه، چارې سمبالوي، هيڅ داسي شفاعت کوونکی نشته چي د ده له اذن او اجازې پرته شفاعت وکړی شي، دا ستاسي رب دئ، نو د ده عبادت وکړئ، آياعبرت نه اخلئ؟

دا مبارک آيت لاندي مهم مطالب بيانوي:

- الله تعالی زمکه او آسمانونه په شپږو ورځو (تکويني مراحلو) کي پيدا کړل.
- آسمانونه او زمکه ئې له پيدايښت وروسته مهمل او خپلې مخې ته ندي پرېښي، بلکي هغه اداره کوي او چارې ئې سمبالوي،
- هيڅوك د الله له اذن او اجازې پرته د هغه په وړاندي د شفاعت او سفارش توان او صلاحيت نه لري، هغه د دنيا د پاچايانو په شان نه دئ چي د نورو سفارش او شفاعت ته اړ

وي، داسې نده چې باید بل څوك یو مظلوم ور معرفي كړي، بل څوك د چا د لیاقت او اهلیت په اړه معلومات وركړي او د ده او بنده ترمنځ واسطه شي.

- هغه رب او پالونكی چې باید یوازې د هغه عبادت وكړې او یوازې له هغه مرسته وغواړې، صفات ئې دا دي: د ټولې هستۍ خالق، ستا او د ټولو مخلوقاتو رب او پالونكی دئ، په عرش ئې استوا كړې، د هرڅه مالك او واكدار دئ، د هستۍ د ټولو امورو د تدبیر اختیار ورسره دئ، ستا او هغه ترمنځ د رابطې لپاره هیڅ وسیلې، واسطې، سفارش او شفاعت كوونكي ته ضرورت او اړتیا نشته. دا درس باید درته پند وي او د هغه په رڼا كې نبغه لاره له كړې بېله كړې او د الله تعالی له دربار پرته بل دربار ته له رجوع او پناه وړلو ځان وساتې.

په دې اړه د مزید معلومات لپاره د الانعام د سورې ۱۸ آیت او د الاعراف د سورې ٥٤ آیت شرحې ته مراجعه وكړئ.

قرآنكریم په بل آیت كې په دې اړه فرمایي:

قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾

یونس: ۳۱

(ورته) ووایه! له آسمان او زمكې څوك تاسو ته رزق او روزي دركوي؟ او د دغو غوږونو او سترګو مالك څوك دئ؟ او څوك دئ چې ژوندی له مړي او مړی له ژوندي راپیدا كوي؟ او د كارونو تدبیر څوك كوي؟ حتماً به ووایي: الله، نو ووایه: آیا (له كفر او شرك) ځان ساتنه نه كوئ؟

په دې مبارك آیت كې دا اساسي مطالب زموږ مخې ته ایښودل شوي:

- **دا خو یوازې الله تعالی دئ چې د رزق او روزۍ انتظام ئې په واك كې دئ، كه له آسمان باران راوریږي، كه د لمر وړانګې پرزمكه لګیږي او له زمكې مېوې او دانې راټوكیږي او كه زمكه ستاسې لپاره په خپله غیږ كې د ښښلو اوبه ساتي او په دې ترتیب سره ستاسې د روزۍ اسباب او وسائل برابروي، ووائئ داسې كوم څوك شته چې په دې كارونو كې له الله تعالی سره شریك وي؟**
- **ستاسې د غوږونو او سترګو اصلي او حقیقي مالك څوك دئ؟ دا نعمتونه چا دركړي او دا د چا په ارادې ستاسې په خدمت كې دي او تاسې ته لار ښیي؟ كه خدای اراده وكړي چې دا سترګې او غوږونه درنه واخلي، آیا داسې څوك شته چې بېرته ئې دركړی شي؟**
- **آیا له الله تعالی پرته په دې ټولو موجوداتو كې داسې څوك شته چې له مړي ژوندی او له ژوندي مړی راوباسي؟ د مرګ او ژوند فیصله څوك كوي؟ د چا په حكم سره مړه خاوره په دانو او مېوو بدلیږي او بیا د انسان او حیوان په بدن كې ژوندی نطفه ترې جوړیږي؟**
- **په دې پراخ كائنات كې چې په هره برخه كې ئې حركت، خوځښت او د كمال په لور هاند او تحرك دئ، هرې خوا ته ئې نظم او نسق، ښكلا او ښایست دئ، هرڅیز له نست هست كیږي، بیا وده مومي، د كمال په لور درومي او كله چې د كمال او ودې یوه ثابت حد ته**

ورسېږي نو د زوال مرحله ئې پيل شي او په مرگ محکوم شي، فناء شي او ځای ئې بل ته تش شي. څوك دئ چي دا ټول امور اداره او تنظيموي؟ آيا له دې پرته چي ووايو او اعتراف وکړو چي د دې هستي د ټولو امورو تدبير د الله تعالى په لاس کي دئ، آيا له دې اعتراف پرته بله چاره لرو؟ قرآنکريم څه ښه فرمايي:

ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمۡ ثُمَّ رَزَقَكُمۡ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡ ۖ هَلۡ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفۡعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَيۡءٍ ۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٤٠﴾

الروم: ٤٠

الله هغه ذات دئ چي تاسي ئې پيدا کړئ، بيا ئې تاسي ته روزي درکړه، بيا تاسي مړه کوي، بيا مو بېرته راژوندي کوي، آيا ستاسي له شريکانو داسي څوك شته چي له دې کارونو کوم يو وکړی شي؟! پاکي ده الله ته او هغه لوړ دئ له هغه څه چي دوی ئې ورسره شريك گرځوي.

يعني ستاسي په پيدايښت کي، ستاسي په رزق او روزي کي او ستاسو په مرگ او ژوند کي هيڅوك له خدای سره شريك نه دئ، الله تعالى له دې عيب پاك او له دې لوړ دئ چي په دې کارونو کي څوك د ځان شريك ونيسي. قرآنکريم په يوه بل آيت کي لکه څرنگه چي خلقت په الله تعالى پوري مختصوی او د ماسوى الله اشتراك په کي له بنياده نفي کوي همداراز د امورو تدبير او انتظام هم په الله پوري مختص شمېري او په دې کار کي هم د بل چا شراکت نفي کوي، فرمايي:

إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ يُغۡشِى ٱلَّيۡلَ ٱلنَّهَارَ يَطۡلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتِۭ بِأَمۡرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٥٤﴾

الاعراف: ٥٤

بې شکه چي ستاسي رب هغه الله دئ چي زمکه او آسمانونه ئې په شپږو ورځو (شپږو تکويني مراحلو)کي پيدا کړي، بيا ئې په عرش استوی وکړه، د شپې پرده په ورځې غوړوي، (يوه بله) په تلوار لټوي، لمر، سپوږمی او ستوري د هغه حکم ته تابع دي، يوه شه چي پيدايښت او امر ده لره مختص دئ، د عالمونو رب او پالونکی بابرکته دئ.

قرآنکريم په خلقت او امر کي د ماسوى الله يعني له الله پرته د بل هرچا هر راز ونډه نفي کوي او فرمايي:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَن يَخۡلُقُواْ ذُبَابًا وَلَوِ ٱجۡتَمَعُواْ لَهُۥ ۖ وَإِن يَسۡلُبۡهُمُ ٱلذُّبَابُ شَيۡـًٔا لَّا يَسۡتَنقِذُوهُ مِنۡهُ ۚ ضَعُفَ ٱلطَّالِبُ

وَٱلْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾
الحج: ٧٣-٧٤
اې خلکو! يو مثال راوړل کيږي، ورته غوږ شئ: بې شکه څوك چې تاسي له الله پرته خپلې مرستي ته دربلئ، يو مچ هم نه شي پيدا کولی او که دا مچ څه ترې وتښتوي نه ئې شي ترې ژغورلی، طالب او مطلوب دواړه بې وسه شول، د الله تعالی قدر ئې لکه څنگه چې له ده سره ښايي نه دئ پيژندلی، بې شکه چې الله ځواکمن عزتمن دئ.
يعني له الله تعالى پرته چې تاسي له بل هر څه او هرکس مرسته وغواړئ، که دا په آسمان کي وي او که په زمکه کي، انسان وي که فرشته، ژوندی وي که مړ، يو هم نه شي کولی يوه وړه او حقيره حشره پيدا کړي او که دا حشره څه ترې وتښتوي نو د هغه د ژغورني توان هم نه لري، نه څه شی پيدا کولی شي او نه ئې ژغورلی شي، په دې معامله کي طالب او مطلوب دواړه کمزوري او بې وسه دي، مطلوب کمزوری او بې وسه دئ ځکه چې نه د کوم څيز د خلقت او پيدا کولو توان لري او نه پر نورو د حکمرانی او واکمنی قدرت ورسره شته او طالب ځکه کمزوری او ضعيف دئ چې په داسي يوې بې وسه او کمزورې متکاء ئې تکيه وکړه او مرسته يې ترې وغوښته چې د هيڅ څه واك او توان نلري.
د قرآنکريم لومړنی درس، د دې الهي کتاب په لومړني آيت کي په دې ټکي ټينگارکوي چي: الحمدلله رب العالمين: ټولي ستايني هغه الله ته دي چي د عالميانو رب او پالونکی دئ.
يعني دا کائنات داسي رب او پالونکی لري چي د هرڅه پالنه کوي، د هستی د هري برخي ساتنه او د چارو سمبالول ئې په واك کي دي او په ټولو امورو کي د رب په توگه تصرف کوي. د خدای د ربوبيت نفي يا تعطيل او دا اعتقاد چي الله تعالى د مخلوقاتو له پيدا کولو وروسته د امورو اداره او د چارو سمبالول ئې په کائناتو حاکمو ضوابطو او سننو ته پرېښی، همداراز په ربوبيت کي شرك يعني دا باور چي د کائناتو د امورو په اداره کي خدای شريك لري، دا دواړه (د ربوبيت نفي او په ربوبيت کي شرك) د قرآنکريم له بنيادي او اساسي مفاهيمو سره ټکر او تناقض لري. نه پوهيږو هغه کسان چي د دې ډول شرك مرتکب کيږي، د قرآن هغه په سلگونو آيتونه څنگه توجيه کوي چي په پوره صراحت او قاطعيت سره په دې خبري ټينگار کوي چي يوازي الله تعالى د ټولو امورو متصرف او پالونکدئ؟! دا ډله د دې آيتونو په اړه څه وايي:
وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُور
الحج: ٤١
د ټولو امورو پايله الله لره ده
وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ *
البقره: ٢١٠
ټول کارونه د الله په لوري گرځول کيږي
أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ*
الشورى: ٥٣
پام چي ټول کارونه د خدای لور ته ورگرځي

قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كلَّهُ لِلَّهِ
آل عمران:۱٥٤
ووایه چې بې شکه کارونه ټول الله لره دي
پداسي حال کي چي قرآنکریم؛ رسول الله علیه السلام ته فرمایي چي ته د هیڅ شي واك او اختیار نلرې، دا په الله تعالی پوري اړه لري چي د چا توبه قبلوي او چا ته عذاب ورکوي، دا یوازي د خدای جل شأنه کار دئ، نه په تا پوري اړه لري او نه بل چا پوري، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اړه چي حکم دا وي نو د نورو عادي خلکو په اړه به حکم څه وي؟
الله تعالی خپل رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایي:
لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾ آل عمران:۱۲۸
د چارو هیڅ څه په تا پوري اړه نلري، یا به ئې توبه قبلوي او یا به ئې د دې لپاره تعذیبوي چي ظالمان دي.
قرآنکریم په ربوبیت کي د شرك د نفي او تردید لپاره په دې قاطع دلیل او حجت استدلال کوي چي که په زمکه او آسمان کي له یوه خدای پرته نور خدایان وی نو حتماً به د زمکي او آسمان ټولي چاري مختل او هر څه به تباه شوي وو، دا ځکه چي په هغه صورت کي به هر خدای له خپلی خوښي سره سم د دې عالم اداره غوښتله، د آراوو اختلاف، په اجراءاتو او تصرفاتو کي د ارادو تعدد به حتماً په ټکر او تصادم منتج کېدو او دا به په کائناتو کي د لویي تباهی سبب جوړېدو. په هستي او کائناتو کي دا حاکم نظم او نسق په دې دلالت کوي چي د مخلوقاتو د امورو د تدبیر واك او اختیار له یوه ذات سره دئ.
لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾
الانبیاء:۲۲
که په آسمان او زمکي کي له الله پرته نور خدایان وی؛ دواړه حتماً تباه کېدل، نو د دوی له ستایلو د عرش پالونکي الله ته پاکي ده.
د قرآنکریم تر ټولو ستر او مبارك آیت (آیت الکرسي) په دې رابطه فرمایي چي الله تعالی د ټولو موجوداتو د امورو مدبر او قیوم دئ، د هرڅه قوام له ده دئ، یوه لحظه هم د کائناتو له ادارې نه غافل کېږي، د زمکي او آسمان د هرڅه مالك دئ، هیڅوك ئې په وړاندي له اجازې پرته د شفاعت توان نلري، په پټو او ښکارندو شیانو عالم دئ، د نورو علم هم د ده ورکړه ده، د ده په حکم او اذن سره له څه خبرېدی او په څه پوهېدی شي، د هغه د اقتدار کرسی پر آسمانونو او زمکي احتوی کړې ده، ټول شیان ترې لاندي دي، د دې ارت عالم ساتنه او تنظیم د هغه د ستړیا سبب نه کېږي. فرمایي:
ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَيُّ ٱلْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُۥ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ۗ مَن ذَا ٱلَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا

يُحِيطُونَ بِشَيۡءٖ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَۚ وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

البقرة: ٢٥٥

الله هغه ذات دئ چې له ده پرته بل معبود نشته، همغه ژوندى قيوم ذات، نه ئې پركالي نيسي او نه خوب، هغه هرڅه د ده دي چې په آسمانونو کي دي او چې په زمکي کي دي، دا به څوك وي چې د ده له اجازې پرته د ده په وړاندي سپارښتنه او شفاعت وکړى شي، په داسي حال کي چې دى په هر هغه څه پوهېږي چې د دوى مخي ته دي يا ئې شاته دي او دوى د ده له علم يوازي په دومره څه احاطه کولى شي چې دى ئې وغواړي، (د قدرت او واکمنى) کرسى ئې پر آسمانونو او زمکي حاوي ده او د دوى دواړو (زمکي او آسمان) ساتنه ئې نه ستومانه کوي او هغه ستر لوړ ذات دئ.

قرآنكريم د ربوبيت د جزئي او كلي تعطيل د نفي او د دې مفهوم د اثبات لپاره چې خداى په دائمي او دوامداره توگه له يوې شېبې غفلت پرته د عالم امور اداره او سمبالوي او همدا راز د دې مطلب د اثبات لپاره چې ټول مخلوقات د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره الله ته رجوع کوي او هغه ئې اړتياوې پوره کوي، فرمايي:

يَسۡـَٔلُهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ كُلَّ يَوۡمٍ هُوَ فِي شَأۡنٖ ﴿٢٩﴾

الرحمن: ٢٩

څه چې په آسمانونو او زمکه کي دي ټول ده ته سؤال کوي، دى هره شېبه په يوه کار کي دئ.

دا او په لسگونو نور آيتونه د دې لپاره کافي دي چې ووايو: هرڅوك چې د هستى د چارو په اداره او تدبير کي له خداى سره شريك ونيسي، هغه په حقيقت کي قرآنكريم تكذيب کړى، د شرك مرتكب شوى او د توحيد له دائرې او د موحدينو له ډلي وتلى دئ.

علم غيب

د جن د سورې د بحث محوري او اساسي موضوع دا ده چې په غيب له الله تعالى پرته هيڅوك نه پوهېږي، نه رسول اللهﷺ پوهېږي، نه فرشتې او نه جن. د سورې پيل په دې شوى چې رسول اللهﷺ حتى له دې هم خبر نه شو چې د پېريانو يوې ډلي د ده تلاوت اورېدلى او ايمان ئې راوړى، او د سورې په پاى کي ويل شوي:

عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ فَلَا يُظۡهِرُ عَلَىٰ غَيۡبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

الجن: ٢٦

په غيب پوه رب چې هيڅوك په خپلو غيبي اسرارو نه خبروي.

دا مطلب په دې سوره کي هم مكرر راغلى او د قرآن په ډېرو نورو آيتونو کي هم په تكرار او تأكيد سره راغلى چې په زمكه او آسمان کي له الله تعالى پرته هيڅوك په غيب نه پوهېږي. په دې اړه تفصيلي بحث د آل عمران د سورې د ١٧٩ آيت په شرح کي راغلى اميد

دئ هلته رجوع وکړئ.

د قرآن دغه قاطع او صريح آيتونه کافي دي چي د هغو رواياتو په منلو کي ډېر تأني، دقت او احتياط وکړئ چي رسول اللهّـ يا بل چا ته علم غيب ثابتوي، او هغه مذهب او مسلك لري وغورځوئ چي له الله تعالى پرته بل څوك عالم الغيب او متصرف الامور ګڼي.

بسم الله الرحمن الرحيم

المزمل

د سورې معرفي:

د دې سورې نوم المزمل (ځان په جامه کې نغښتونکی) دئ، شل آيتونه لري، لومړی آيت ئې د مزمل په صيغه ختم شوی، له دوهم تر نولسم پورې د آيتونو فواصل قليلاً ته ورته وزن لري، او شلم آيت ئې که څه هم تر نورو آيتونو ډېر اوږد دئ خو له څو لنډو فقرو جوړ شوی او د رحيم په لفظ پای ته رسېدلی، ښکلی غږ او خوندور مد و جذر لري. د سورې له متنه معلومېږي چې لومړی برخه ئې (له لومړي تر نولسم آيت پورې) په مکه کې او هغه وخت نازله شوې چې د رسول اللهﷺ د دعوت لمنه پراخه شوې، د ده ورځني مصروفيتونه ئې زيات کړي، دښمن د خطر احساس کړی، د ده او د ده د يارانو په ځورولو ئې لاس پورې کړی، له يوې خوا درنو مصروفيتونو او له بلې خوا د دښمن ورځ په ورځ زياتېدونکو مخالفتونو له ده تقاضا کوله چې لا زيات صبر وکړي، خپلې اړيکې له خپل مهربان رب سره لازياتې مضبوطې کړي، په قيام الليل، د شپې په زړه کې د قرآن تلاوت، او د الله تعالی په مسلسل ذکر سره خپل زړه لازيات مضبوط کړي، خپل عزم ټينګ، خپله اراده پخه، او خپل عزم او همت لا زيات لوړ کړي.

د سورې دوهمه برخه چې وروستی اوږد آيت احتوی کوي، په مدينه منوره کې او په هغه وخت کې نازله شوې چې د مسلحانه جهاد مرحله پيل شوې وه.

لومړی برخه په دغو اساسي ټکيو ترکيز کوي:

الف: رسول اللهﷺ ته لارښوونه کوي چې د ورځنيو داعيانه مصروفيتونو د زياتېدو په تناسب بايد خپلو معنوي چارو، تلاوت او د شپې لمونځونو ته تر مخکې زيات توجه وکړي، د شپې يوه برخه په لمانځه او تلاوت تېره کړي او خپل خوب راکم کړي.

ب: د شپې په خاموش او آرامه فضاء کې د قرآن تلاوت او لمونځ تا د رسالت د ګران بار د حمل لپاره چمتو کوي او په درنو، لوړو او عظيم الشأن الهي پيغامونو د لا ښه پوهېدو توفيق درکوي، د شپې په زړه کې راويښېدا او په هغې کې د الله تعالی عبادت په انسان کې دا استعداد تقويه کوي چې په درونډ قول ښه پوه شي او خپل ما في الضمير په ښه او واضح توګه بيان کړي.

ج: ورځني مصروفيتونه، ازدحام، شور او ځوږ ئې د انسان زړه، دماغ، سترګې، غوږونه او ټول حواس مشغول ساتي، په مهمو قضاياوو او په ژورو خبرو د غور او تفکر مجال او امکان ترې سلبوي.

د: نه يوازي دا چي د شپو په خلوت کي په لمانځه او تلاوت سره بايد په ورځنيو مشغولتياوو کي خپل مصروفيت جبران کړي، بلکي بايد هغه رب د ځان لپاره د کفيل او وکيل په توگه کافي وگڼي چي له ده پرته بل اله نشته، شپه ورځ د ده په اراده راځي، لمر دی له مشرق راپورته کوي او دی ئې په مغرب کي پرېباسي، له ده پرته په بل څه زړه مه تړه.
هـ: د دښمن د تبليغاتو، آزار، اذيت او ځورونو په وړاندي صابر او ثابت قدم اوسه، په غوره او نېکه توگه ترې بېل شه او خپلې اړيکي ورسره غوڅي کړه.
و: هغه چي تا نه مني، ستا د مخالفت او ستا د دعوت د تکذيب لپاره ئې ملا تړلې، خپل ثروت او قدرت ستا په خلاف استعمالوي، د دوی کار الله تعالی ته مفوض کړه، لږ مهلت ورکړه، مطمئن اوسه چي حسيب خدای به حتماً دوی ته مناسبه سزا ورکوي.
ز: د دغو شتمنو مکذبينو لپاره د الله تعالى په نزد کي عبرتناك عذابونه، د دوزخ لمبې، په ستوني کي نښتونکی خوراك او دردناك عذابونه دي.
ح: دا رنگ رنگ عذابونه به په هغه ورځ د دوی په برخه کېږي چي غرونه او زمکه به په کي وخوځي او غرونه به د شگو ډېری ته ورته شي.
ط: ستا د مخالفينو پايله به همغسي وي لکه د فرعون، دوی دي خپل برخليك او د خپل عصيان او بغاوت پايله د فرعون د عصيان او بغاوت په عبرتناك داستان کي ولولي، هغه ته هم الله تعالى يو پيغمبر ورولېږو، چي د هغه دښمني ته ئې ملا وتړله، او الله تعالى په شديد عذاب مجازات کړ، د الهي عذاب متروکي ئې پرله پسې پر سر سر راپرېوتې. تاسو ته مو هم شاهد استازی درولېږو، پام چي چلن او پايله مو د فرعون د چلن او پايلي په څېر نه شي.
ی: که د کفر او بغاوت لار مو غوره کړه، نو څنگه به د قيامت د هيبتناکي او ستري ورځي له شديد عذاب خوندي پاته شئ، هغه ورځ چي رعب او هيبت ئې ماشوم بوډا کوي، هغه ورځ چي له هيبته به ئې آسمان ټوټې ټوټې شي!! دا ورځ يقيني ده، خامخا به راځي.
ك: د هغې ورځي له رارسېدو مخکي الله ته رجوع وکړئ، الله تعالى ته د رسېدو لار غوره کړئ، هغه لار چي الله تعالى ته مو ورنږدې کوي.
د سورې په دوهمي برخي کي چي له لومړۍ برخي څو کاله وروسته نازله شوې لاندي اساسي مطالب لولو:
الف: رسول اللهﷺ به د مخکنۍ الهي لارښووني په حکم کله د شپې دوه برخي، کله نيمايي او کله درېيمه برخه په قيام الليل او د قرآن په تلاوت تېروله.
ب: د ده ډېرو يارانو به هم په دې سنت عمل کاوو او د شپې يوه برخه به ئې قيام ليل او تلاوت ته بېلوله.
ج: اوس او د دغه آيت د نزول په وخت کي مسلمانان په داسي وضعيت کي ول چي په قيام الليل کي د تخفيف اجازه ورکړی شوه، دا تخفيف يا د دې لپاره وو چي د دعوت او مبارزې په کار کي د مسلمانانو مصروفيتونه پراخ او زيات شول، او يا د دې لپاره چي اوس ئې کافي روزنه شوې، په خپله هم پوخوالي ته رسېدلي او ټولنه ئې هم، داسي چي د خير لاملونه په کي فعال او نشيط دي، محيط نظيف او فضاء ئې شفافه ده، او د شر او فساد عوامل په کي ځپل شوي، په داسي سالم محيط کي که د قيام الليل په سنت کي تخفيف راشي او د ځان

جوړولو او معنوي ارتقاء لپاره تر مخکې لږ وخت وټاکلی شي، جدي ستونزه نه راولاړوي، په مخکني كثيف محيط او شرك ځپلي ټولنې کې چې په هر لوري کې ئې د شر او فساد عوامل فعال وو او هر څه انسان ګناه ته رابللو او عصيان او فساد ته ئې هڅاوو، هلته دې ته ضرورت وو چې د افرادو معنوي روزنې او ځان جوړونې ته زيات اهتمام وشي او زيات وخت ورته مختص کړی شي.

د: اوس کولی شي په دې منصوبې کې تعديل راولي، د قيام الليل موده او وخت رالنډ کړي، او په هغه کې د قرآن تلاوت هم دومره مختصر او محدود کړي چې دوی ته ميسور او مقدور وي.

هـ: ډېرو مسلمانانو به په دې سنت عمل کاوو، څوك به چې بيمار شو، يا به په سفر ووتو او تجارت به ئې کاوو او يا به د جهاد په سنګرونو کې مصروف شو، په دې سنت التزام به ورته ګران شو، د دې آيت له نزوله وروسته د دوی پېټی سپك کړی شو او د قرآن د ممکن او ميسر مقدار په تلاوت اکتفاء وشوه.

و: د دې مختصر او آسان قيام الليل په څنګ کې بايد د خپلو نورو لمونځونو اقامې ته جدي اهتمام او پاملرنه وکړئ، د خپل مال زکات ورکړئ، د الله تعالى په لار کې خپلې شتمنی انفاق کړئ او ډاډه اوسئ چې هر څه د الله تعالى لپاره قربانی ته وړاندې کړئ، الله تعالى به ئې په خپلې ذمې د پور او قرض په توګه نيسي، حتماً به ئې د ده په خوا کې بيامومئ، همدا ستاسو لپاره غوره دي او د ستر اجر د لاس ته راوړو وسيله.

ز: تل بايد له خپل رب بخښنه وغواړئ، د شپو قيامونه، د قرآن تلاوتونه، لمونځونه، زکاتونه، او د الله تعالى په لار کې قربانی بايد تاسو له استغفار او د بخښنې له غوښتو مستغني نه کړي، په هر حالت کې بايد داسې احساس درسره وي چې د خپل رب د بندګی حق مو نه دئ اداء کړی، لکه څنګه چې ښايي هغسې مو د ده عبادت نه دئ کړی، کمی او قصور درنه شوی، لاډېر وروسته پاته يئ او د الله تعالى بخښنې ته محتاج يئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ ٱلَّيۡلَ إِلَّا قَلِيلاً ﴿٢﴾ نِّصۡفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصۡ مِنۡهُ قَلِيلاً ﴿٣﴾ أَوۡ زِدۡ عَلَيۡهِ وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلاً ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلۡقِى عَلَيۡكَ قَوۡلاً ثَقِيلاً ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيۡلِ هِىَ أَشَدُّ وَطۡـًٔا وَأَقۡوَمُ قِيلاً ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِى ٱلنَّهَارِ سَبۡحًا طَوِيلاً ﴿٧﴾ وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلاً ﴿٨﴾ رَّبُّ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذۡهُ وَكِيلاً ﴿٩﴾

١- آی اې په جامو کي نغښتيه!! ٢- د شپې پاڅه پرته له لږ. ٣- نيمايي ئې يا ترې راکم کړه لږ. ٤- يا پرې زيات کړه او قرآن لوله په صفا لوستلو. ٥- بې شکه چي ژر به نازل کړو پر تا درنه وينا. ٦- بې شکه چي تر پښو لاندي کولو کي د شپې پاڅېدونکی مضبوط وي او په وينا کي تکړه. ٧- يقيناً چي تا ته د ورځي اوږده مشغولتيا وي. ٨- او د خپل رب نوم يادوه، او د ده په لوري په ښه بېلېدو بېل شه. ٩- د ختيځ او لوېديځ رب، چي له ده پرته بل اله نشته، نو ځان ته ئې وکيل نيسه.

١-٤: په دې آيتونو کي رسول اللهؐ د مزمل (په جامه کي نغښتی) په نوم ياد شوی، د (مزمل) لفظ هغه حالت افاده کوي چي انسان د ويده کېدو لپاره څادر په ځان راخوروي، که څه هم دلته خطاب پيغمبر عليه السلام ته متوجه دئ خو د دې لپاره چي د مزمل په لفظ سره خطاب عام شوی نو ځکه ويلی شو چي دا خطاب د قرآن هر مخاطب ته هم راجع دئ، د پيغمبر عليه السلام صحابه وو له دې آيت همدا مطلب اخيستی، د همدې لپاره ئې په قيام الليل کي د خپل لاربښود ملګرتيا کوله، د دې سورې په شلم آيت کي د دې رأيي په تأييد کي څه نښې هم ګورو: هلته لولو چي نه يوازي رسول اللهؐ د شپې دوه برخي، نيمايي او دريېمه برخه په قيام الليل او د قرآن په تلاوت تېروله بلکي د ده يارانو هم په دې سنت عمل کاوو، او په هماغه آيت کي لولو چي اوس ئې درته عفو وکړه او دا اجازه ئې درکړه چي په دې کي تخفيف وکړئ او هومره تلاوت وکړئ چي درته آسانه وي، که په لومړني آيت کي خطاب عام نه وی او ټول

مخاطبين ئې نه احتوى کولى نو بايد په شلم آيت کې د جمعي د صيغې (فتاب عليکم) په ځاى د مفرد صيغه (فتاب عليك) او (فاقرءوا) په ځاى (فاقرأ) راغلي وى.

څلور لومړني آيتونه د قيام الليل په اړه لاندي مطالب هم زموږ مخي تهږدي:

الف: د شپې پاڅه، له لږ برخي پرته ئې په ويښه، لمونځ او د قرآن په تلاوت تېره کړه، داسي نه چي ټوله شپه دي څادر پر ځان غوړولى او په خوب ئې تېره کړې، د اوږدو اوږدو خوبونو دور تېر شوى، نور نو له ځان جوړوني د غفلت، او د ټولني د جرياناتو په اړه د بې اعتنائي مرحله پاى ته رسېدلې، له خوبه پاڅه، ملا وتړه.

ب: د شپې نيمايي دي د قيام الليل لپاره وټاکه، کولى شې چي کله څه پرې زيات کړې او کله څه ترې کم.

ج: قرآن په پوره فصاحت، وضاحت او په بشپړ تأمل او دقت تلاوت کوه، ستا د قيام الليل تر ټولو مهمه برخه په تأمل او دقت سره د قرآن تلاوت دئ.

٥: په دې آيت کي موږ ته ويل شوي چي د (قيام الليل) ګټه څه ده، ولي تاسو ته د دې سپارښتنه شوې چي د شپې يوه برخه د لمانځه او تلاوت لپاره مختص کړئ؛ وايي: د دې سپارښتني موخه دا ده چي په دې سره ته په قول ثقيل (درنه وينا) د پوهېدو جوګه کېږې، کوم دراك استعداد او حساس ذهن چي د ثقيل قول، درنې وينا او ژور کلام په پېچلو، پراخو او ظريفو ابعادو د ښه او دقيق پوهېدا لپاره ضروري دئ، هغه د همدې قيام الليل په ترڅ کي په انسان کي وده کوي. له (قول ثقيل) مراد قرآن مجيد دئ چي د آيتونو محتوى او مفهوم ئې لوړ او ژور، وعدې ئې ګراني، انسان ته چي کوم مسئوليتونه سپاري هغه ډېر ستر ستر او درانه، عمل پرې ګران او د لوړ همت او عزم غوښتونکى، د قرآن له القاء مراد يا دا دئ چي خطاب متوجه رسول الله ﷺ ته دئ او هغه ته ويل شوي چي په قيام الليل او د قرآن تلاوت سره به د قرآن د نورو درنو درنو برخو ترلاسه کولو ته لازيات چمتو شې، دا درنې برخي به ډېر ژر پر تا نازلي کړو، او يا ئې مراد دا دئ چي د شپې په زړه کي د قرآن په تلاوت سره به ته د قرآن د آيتونو په ژورو او پراخو معانيو او مفاهيمو لا ښه پوه شې، د قرآن د اسرارو دروازې به ستا پر مخ پرانيستى شي.

٦- د (ناشئة) لپاره دوه ترجمې او د همدغو ترجمو له مخي د دې آيت لپاره دوه تفسيرونه مومو:

الف: ځينو (ناشئة) په مصدري معنى اخيستې او آيت ئې داسي ترجمه کړى: دا د شپې پاڅېدا سخته ده (د نفس) ترپښو لاندي کولو په سبب، او ښه محکمه ده د وينا کولو لپاره. يعني د شپې له خوبه راپاڅېدا ګران کار دئ، په نفس پښه ايښودل او د مشقت منلو ته ئې د تيارولو مترادف ده، او د قرآن د ويلو لپاره مناسب وخت دئ.

ب: خو نورو (ناشئة) په خپلې اصلي معنى، (اسم فاعل) نيولې، او د دوى له نظره د آيت ترجمه او تفسير داسي دئ: بې شکه چي تر پښو لاندي کولو کي د شپې پاڅېدونکى مضبوط وي او په وينا کي تکړه. يعني د شپې پاڅېدونکى د خبرو مغز ته د رسېدو او په ټولو اړخونو ئې د ښه پوهېدو لپاره جوګه وي او د خپل ما في الضمير په بيانولو کي ښه تکړه وي.

دا دوهم تعبير په دوه دليله دقيق او غوره دئ:

- د (ناشئة) اصلي معنی په کي مراعات شوې. دا سمه نه ده چي هسي او له کوم دليل او مجبوريت پرته د لفظ اصلي معنی پرېږدو او محتمل غير اصلي معنی ئې اختيارکړو.
- د دې لفظ مصدري معنی د دې آيت واضح او روښانه مفهوم نه شي افاده کولی، چا چي دا معنی غوره کړې د آيت د واضح مطلب په بيانولو کي له اشکال سره مخامخ شوي او په تکلف سره توانېدلي چي د فهم وړ تعبير وړاندي کړی شي، خو دوهمه توجيه هم واضح ده او هم دا آيت له مخکنيو مطالبو سره همغږی کوي.

د (اشد وَطْأً) په ارتباط هم د مخکني اختلاف رأی له کبله څو تفسيرونه مومو:

- قيام الليل ګران کار دئ، د انسان په نفس ګران تماميږي، د انسان نفس مهاروي او انسان ته د دې مجال ورکوي چي خپل هوس تر پښنو لاندي کړي. دا خبري په خپل خپل ځای کي سمي دي خو د دې آيت الفاظ دا مفاهيم نه افاده کوي، مګر په ډېر تکلف سره او د الفاظو د اصلي معنی په ځای د غيراصلي معانيو راوړلو سره.
- د شپې پاڅېدونکی انسان کولی شي د خبرو مغز ته ورسيږي او په ټولو اړخونو ئې ښه وپوهيږي، ذهن ئې حساس شي، ځيرکتيا ئې په برخه شي، او په ژورو خبرو د پوهېدو جوګه شي او د خپل ما في الضمير په بيانولو کي ښه تکړه شي. يعني که څوك غواړي د قرآن په دې باعظمته کتاب پوه شي، د شپې له پلوه دي د هغه تلاوت ته ملا وتړي، او که څوك غواړي د خپل ذهن او فکر خبري په اغېزمنه بڼه کي نورو ته انتقال کړي نو د شپې له پلوه دي هغه ترتيب کړي.

که دا آيت له مخکي او وروسته آيتونو سره په ګډه وڅېړو نو په واضح توګه پوهېدی شو چي دوهم تعبير دقيق دئ، دا ځکه چي په مخکني آيت کي د (ثقيل قول) د القاء خبره شوې او دا آيت وايي چي ولي شپه د قرآن د تلاوت لپاره وړ او مناسب ده، څه مزيت لري او څنګه په دې اړه ستا مرسته کولی شي چي په درنو خبرو پوه شې؟ او د ورځي په نسبت څه امتياز لري؟ په شپه کي کولی شې په ثقيل قول ښه پوه شې، په ټولو ابعادو ئې احاطه وکړې او ژورو برخو ته ئې ورسيږې، او بيا د خپلو انتباهاتو د بيان لپاره مناسب، جامع او ښکلي الفاظ پيدا کړې. که په قيام الليل او د شپې له لوري د قرآن په تلاوت عادت شوې نو د قرآن په اسرارو او رموزو د پوهېدو دروازې به دي په مخکي پرانيستل شي، له قرآن خپل دقيق انتباهات به په مضبوطه توګه خپل ذهن ته سپارې او د دغو ژورو انتباهاتو ښه او تکړه وياند به شې.

قيام الليل څو امتيازات لري:

الف: فضاء ئې آرامه او خاموشه، ټول په خوب ويده، سکوت هري خوا ته سيوری غوړولی، نه مزاحم غږ چي ستا حواس مصروف کړي، نه جالبي صحنې ځان درښيي چي سترګي دي جلب او ذهن دي مشغول کړي، حواس دي فارغ او د ذهني تمرکز مناسب فرصت درته ميسر، دماغي ستړيا دي رفع او د تفکر لپاره مستعد او چمتو، د ورځي په دوران کي د انسان دماغ سخت مصروف وي، هغه بې شمېره غږونه چي په فضاء کي خواره دي په مسلسل توګه او حتی پرته له دې چي انسان ورته متوجه وي، اوري، تجزيه کوي ئې، خطرناك له ناخطرناکه بېلوي، ډول ډول صحنې او مناظر د سترګو له لاري ويني، دقيق انځور ئې، له لوړو ژورو او رنګونو سره په خپلې حافظې کي ساتي، د غذا په هضمولو او د وجود سلول

سلول ته د ضروري توکو د رسولو په کار کې مصروف وي، ټول حواس ئې فعال وي او دماغ ئې مشغول کړی وي، خو په شپه کې ستا دماغ له ډېرو دغو مصروفیتونو فارغ او دې ته چمتو وي چې په ژور غور کولو کې ستا مرسته وکړي.
ب: ستا قیام اللیل ستا د اخلاص او جدیت نښه ده او ښیي چې ته په خپل کار کې جدي یې، د مسئولیت احساس راویښ کړی یې، خپل مأموریت ته په درنه سترګه ګورې، د الله تعالی د راضي کولو په موخه دې د یوه مقدس، اوږد او شاق سفر اراده کړې، د الله تعالی مرستې ته ځان اړ ګڼې، د شپې په خلوت کې له هغه سره راز او نیاز کوې، د نیازمندۍ لاسونه اوچتوې، له خپل مهربان رب غواړې چې ستا لارښوونه وکړي، خپل توفیق او عنایت ستا په برخه کړي، ستا اضطراب، پرېشاني، تشویشونه او اندېښني ختمې کړي، د سمې لارې د پېژندو او په هغې د تلو توفیق درکړي، د همدې لپاره دې د قرآن په وړاندې زنګون په زمکه ایښی او په اسرارو کې ئې د غور لپاره دې د شپې زړه انتخاب کړی، چې نه په کې د ریاء او ځان ښودنې شائبه شته او نه دې تلاوت عادي تلاوت، بلکې تلاوت دې داسې په اهتمام سره چې د شپې زړه دې ورته غوره کړی او له خوبه ورته راپاڅېدلی یې، نرم او ګرم بستر دې ورته پرېښی، تر ټولو حساس او مناسب وخت دې ورته غوره کړی. سمیع او علیم خدای هم تا ته رانږدې شوی او د دنیا له نږدې آسمانه درته فرمایي: آیا څوک شته چې بخښنه وغواړي چې بخښنه ورته وکړم؟ آیا کوم توبه کوونکی شته چې توبه ئې قبوله کړم؟ آیا کوم دعاء کوونکی شته چې دعا ئې اجابت کړم؟
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ فَيَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ وَمَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ * رواه مسلم
له ابوهریره رضي الله عنه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: الله تعالی د هرې شپې په وروستۍ درېیمه برخه کې د دنیا آسمان ته نزول کوي او فرمایي: څوك راته دعاء کوي چې قبوله ئې کړم؟ او څوك له ما څه غواړي چې ورئې کړم؟ او څوك له ما مغفرت غواړي چې بخښنه ورته وکړم؟
۷- دا آیت دوه مطالب افاده کوي:
الف: د دې سورې د نزول په وخت کې رسول اللهﷺ ډېرې مصروفې ورځې درلودې، د دعوت لمن خوره شوې وه او هغه ته ئې زیات مصروفیتونه راپیدا کړي وو.
ب: ورځ داسې وي چې هر انسان په کې په یوه او بل ډول مصروف وي، یا ئې لاس پښې، یا ئې زړه او دماغ، او یا ئې سترګې او غوږونه مصروف وي، دا مصروفیتونه ئې نه پرېږدي چې په ذهني تمرکز او پوره غور سره قضایا وڅېړي او تفکر وکړي.
رسول اللهﷺ چې څه ته بلنه ورکوي هغه ژور تفکر ته ضرورت لري، د دې لارې لاروی باید خپل لوری په بصیرت، فراست، غور او دقت سره غوره کړي، هر ګام باید په احتیاط او هوښیارۍ سره اوچت کړي، عمل ئې باید شعوري او هدفمن وي، څوك چې غواړي د رسول اللهﷺ ملګرتیا وکړي او د ده په لار روان شي باید په خپل ژوند کې د تعمق، تفکر او غور شیبې ولري، قیام اللیل د دغه غور او تفکر فرصت درته برابروي.

هغه قرآن چې د الله تعالى په لوري ستا د سفر توښه، او د دې لارې په لوړو ژورو کې ستا لارښود او ځلانده مشعل دئ، تعمق ته ضرورت لري، څوك چې غواړي د دې ځلانده مشعل حامل او د هغه په رڼا کې د الله تعالى په لوري حرکت وکړي باید تر ټولو مناسب فرصت (د شپې زړه) د هغه د دقيق او ژور تلاوت لپاره انتخاب کړي. ورځنې مصروفيتونه انسان نه پرېږدي چې په ثقيل قول سم او دقيقاً پوه شي.

٨- خو دا ورځنې مصروفيتونه باید د دې باعث نه شي چې خدای هېر کړې، که د ورځې له پلوه په پوره تعمق او تدبر سره د قرآن د تلاوت مناسب فرصت نه مومې او د شپې فارغې شېبې دې د دې لپاره غوره کړې، د ورځې په اږدو کې د مصروفيتونو ترڅنګ الله تعالى يادوه او هيڅ شېبه مه ترې غافله کېږه.

له تبتل (انقطاع او پرېکون) یا مراد دا دئ چې د شپې په زړه کې خپلې اړيکې له هر څه او هر چا سره غوڅې کړه او په پوره انهماك او دقت د الله تعالى په ذکر او د قرآن په تلاوت لګيا شه. او یا ئې مراد دا دئ چې له بل هر چا طمع او توقع غوڅه کړه، د الله تعالى له درشل پرته هيچا ته طمع او اميد مه ساته، اتکاء او اتکال دې باید یوازې او یوازې په الله تعالى وي او انتظار او اميد دې یوازې ده ته.

٩- ستا تبتل باید د هغه رب په لوري وي چې هم ستا رب دئ او هم د مشرق او مغرب رب، هغه چې لمر د ده په اراده د ورځې راخېژي او د شپې پرېوځي، شپه او ورځ د ده په اراده راځي، په عالم کې هر تحول او بدلون د ده له لوري دئ، له ده پرته بل معبود نشته، باید دی خپل وکيل ونيسې او اتکاء او اتکال دې یوازې په ده وي.

وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهۡجُرۡهُمۡ هَجۡرٗا جَمِيلٗا ﴿١٠﴾ وَذَرۡنِي وَٱلۡمُكَذِّبِينَ أُوْلِي ٱلنَّعۡمَةِ
وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيۡنَآ أَنكَالٗا وَجَحِيمٗا ﴿١٢﴾ وَطَعَامٗا ذَا غُصَّةٖ وَعَذَابًا أَلِيمٗا
﴿١٣﴾ يَوۡمَ تَرۡجُفُ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلۡجِبَالُ كَثِيبٗا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَآ
إِلَيۡكُمۡ رَسُولٗا شَٰهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ رَسُولٗا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرۡعَوۡنُ
ٱلرَّسُولَ فَأَخَذۡنَٰهُ أَخۡذٗا وَبِيلٗا ﴿١٦﴾ فَكَيۡفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرۡتُمۡ يَوۡمٗا يَجۡعَلُ ٱلۡوِلۡدَٰنَ
شِيبًا ﴿١٧﴾ ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرُۢ بِهِۦۚ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَفۡعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذۡكِرَةٞۖ
فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

۱۰- او په هغه څه صبر وکړه چې دوی ئې وايي، او په غوره او ښکلې توګه ترې بېل شه. ۱۱: او ما او هغه مکذبين سره پرېږده چې د نعمت خاوندان دي، او مهلت ورکړه لږ. ۱۲: يقيناً چې له موږ سره عبرتناك عذابونه او دوزخ دئ. ۱۳: او په ستوني کي نښتونکی خوراك او دردناك عذابونه دي. ۱٤: هغه ورځ چې غرونه او ځمکه به وخوځي او غرونه به د شګو ډېری ته ورته شي. ۱۵: يقيناً چې موږ ستاسو په لوري يو داسي پيغمبر ولېږو چې پر تاسو به شاهد وي، همغسي لکه چې د فرعون په لوري مو يو پيغمبر ولېږو. ۱٦: او فرعون له دغه پيغمبر عصيان وکړ، نو موږ په سختي نيوني سره ونيوو. ۱۷: نو که کافر شئ له هغي ورځي به ځان څنګه ساتئ چې واړه زاړه کوي. ۱۸: دا آسمان پرې دړي وړي کېږي، وعده ئې ترسره کېدونکې ده. ۱۹: يقيناً چې دا يو تذکر دئ، نو چا چې غوښتي وي د الله په لوري دي (د رسېدو) لار غوره کړي.

۱۰: د شپې عابد او د ورځي مجاهد شه، نيمايي شپه په لمانځه، دعاء او تلاوت کي تېروه، په خلوت کي او له خلکو بېل، او ورځي په مبارزه کي، د الله تعالی لوري ته د خلکو په رابللو کي، په صبر سره، او د دښمن تبليغاتو او مخالفتونو ته په پوره بې اعتنائي سره، کله چې د خلکو په دعوت او بلني لګيا يې په صبر سره عمل کوه او کله چې له دوی بېلېږې په غوره توګه ترې بېلېږه، د دوی لوري ته د بيا بيا راګرځېدو او د مجدد دعوت په نيت ترې بېلېږه، د هغه چا په څېر مه کېږه چې له خلکو بېلېدل ئې مرور ته ورته وي، حوصله ئې ختمه شوې او له خلکو مأيوس شوی وي، له خپل مخاطب سره داسي مقاطعه کوي چې نه ئې د بيا دعوت او رابللو عزم او اراده لري او نه ترې د توافق او ملګرتيا طمع، نه، بلکي حکيم او صابر، ستړيا نه منونکی او هيله من دعوتګر شه.

۱۱- په دې آيت کي څو حساس او ظريف ټکي زموږ توجه جلبوي:

الف: ته بايد دا اندېښنه کاملاً پرېږدې او هيڅکله دا تمنا ونکړې چې ستا او ستا د دعوت مخالفين دي تباه شي، ټغر دې ټول او له منځه دي ولاړ شي، او په الهي عذاب دي اخته شي، دا کار ستا له لوړ شأن سره نه ښايي، ستا کار د خلکو دعوت او اصلاح ده، تل بايد د دوی د اصلاح په فکر کي وې، که ئې يو ځل مخ واړاوو، که ئې دوه ځلي او که لس ځلي، ستا مأموريت او مسئوليت دا دئ چې خلك به د الله تعالی لوري ته رابلې، په پرله پسې توګه او په صبر او استقامت سره، د هغو کسانو مجازات خپل رب ته حواله کړه چې ستا له دعوت سره مخالفت ته ملا ترې، پرېږده ستا رب به خپله او څنګه چې غواړي دوی مجازات کړي او مناسبه معامله ورسره وکړي.

ب: په ټولني کي د پيغمبرانو عليهم السلام د دعوت مکذبين او مخالفين تل هغه خلك وي چې شتمن دي، له حرامو لارو شتمن شوي، مرفه دي، د ټولني موجود وضعيت او حاکم اقتصادي نظام د دوی د رفاه او سوکالۍ او د نورو د فقر، لوږي او محروميت شرائط برابرکړي، هغه چې په ټولني کي هر تحول او بدلون ځان او خپلو ناروا ګټو ته ګواښ ګڼي، که له دعوت سره مخالفت کوي، که له زاړه او منحط مذهب دفاع کوي او د ټولني د موجود

وضعيت سرسخت حامي او مدافع وي، دا ټول د دې لپاره وي چي دا مذهب د دوى په خدمت كي وي، د عوامو د غولولو او د مترفينو او مستكبرينو د رفاه او تنعم وسيله وي، دا مذهب د ټولنې د مترفينو او مستكبرينو په پښو كي د مستضعفينو قرباني كېدا توجيه كوي، دې وضعي دوى ته شتمني او ثروت وركړى، نو دا ډله به خود هڅه كوي چي نه دا مذهب بدل شي او نه د او وضعيت.

ج: د دغه ظالم او ستمګر ټولګي دوران پاى ته رسېدلى، ډېر ژر به ئې ټغر ټول شي، لږ صبر وكړه، پرېږده چي دوى له خپل شوم او محتوم برخليك سره مخامخ شي.

۱۲-۱۳: د دنيا عبرتناك عذابونه او د آخرت د دوزخ كنده زموږ په واك كي ده، د دنيا او آخرت د عذاب پرېكړه موږ صادروو، مطمئن اوسه چي په دنيا كي به ئې داسي تعذيب كړو چي د نورو لپاره د عبرت باعث شي، او په آخرت كي به ئې د اور په كنده كي واچوو، په دنيا كي ئې له حرامو لارو ځان ته غوړ، خوندور او خواږه خوراكونه برابرول، اوس به ئې خوراك تريخ، اغزن، ګنده، بدبوى او په ستوني كي نښتونكى وي او عذاب به ئې سخت دردناك.

۱٤- د دې دردناك اخروي عذاب لړۍ به په هغه ورځ پيل شي چي زمكه او غرونه به ئې خوځي او داسي به ټوټې ټوټې شي لكه د شګو ډېرۍ.

۱۵-۱٦: دوى دي د خپل عبرتناك دنيوي عذاب څرنګوالى د فرعون د عبرتناك برخليك په هنداره كي وګوري، هغه ته هم دغسي پيغمبر ولېږلى شو، له دې پيغمبر سره ستاسو مخالفت همغسي دئ لكه له موسى عليه السلام سره د فرعون مخالفت، ستاسو د مخالفت پايله به هرو مرو همغسي وي چي فرعون ورسره مخامخ شو؛ د الله تعالى سخته نيونه.

دلته رسول اللهﷺ د شاهد په نامه ياد شوى او معنى ئې دا ده چي اې قريشو! د ځان او د خپلو كړنو په اړه د رسول اللهﷺ قضاوت وروستى قضاوت وګڼئ، داسي لكه په يوې محكمې كي د شاهد شهادت، چي قاضي ئې وروستى او پرېكنده وينا ګڼي، او د هغه له مخي د مجرم په اړه پرېكړه كوي. د ده انذار او خبردارى جدي وګڼئ، ستاسو د موجوده وضعي او ستاسو د كړو وړو، افكارو، عقائدو او اخلاقو په اړه د رسول اللهﷺ قضاوتونه او څرګندوني داسي وګڼئ لكه په الهي محكمې كي د شاهد څرګندوني، كه ستاسو وينا د ده له وينا سره او ستاسو كړه وړه د ده له كړنو سره مغايرت درلود، نو په الهي محكمې كي به ستاسو د محكوميت او مجازات پرېكړه كېږي.

۱۷-۱۸: كه مو د كفر او انكار لاره غوره كړه او ګمان مو وكړ چي له بد برخليك سره به مخامخ نه شئ او احياناً ستاسو ځيني له دنيوي عذاب سره له مخامخ كېدو وړاندي له دنيا ولاړل، د آخرت له عذاب به ئې څوك ژغوري؟! د هغي ورځي له عذاب چي حتماً راځي او هومره هيبتناكه ده چي واړه په كي زاړه كېږي او آسمانونه په كي دړي وړي كېږي. څنګه به د دغه محتوم الهي وعيد مخنيوى كوئ؟

دا آيت ښيي چي مشقت او ستونزي د انسان د ژر او له وخته مخكي زړښت باعث كېږي او وېښتان ئې سپينوي.

هغه ورځ دومره هيبتناكه ده چي آسمان له دې ټول ستروالي او عظمت سره سره د هغه په وړاندي د مقاومت تاب او توان نه لري، ټوټې ټوټې به شي، نو ته اې انسانه!! ووايه چي

په دې ورځ به ستا حالت څنګه وي؟

۱۹- باید وګورو چې دلته په (هذه) سره د دې سورې ټولو مضامینو ته اشاره شوې، یا ټول قرآن ته او یا په قریشو کې د رسول الله ﷺ بعثت او د فرعون په لوري د موسی علیه السلام له لیږلو سره د هغه تشبیه ته، چې په مخکنیو آیتونو کې ورته ګوته نیول شوې؟! د دې لپاره چې په کار ده ضمیر تر ټولو نږدې مرجع ته راجع کړو، دلته باید (هذه) دغې قضیې ته راجع کړو، یعنې دا تاسو ته یوه یادونه ده، د الله تعالی له پیغمبر د سرغړاوي او عصیان یوه تاریخي بېلګه ستاسو مخې ته پږدي، تر څو په دې هنداره کې له رسول الله ﷺ سره د خپل مخالفت پایله وګورئ، تاسو په خپل انتخاب کې آزاد یئ، له رسول الله ﷺ سره ملګرتیا کوئ او الله تعالی ته د رسېدو لار غوره کوئ که د فرعون لار غوره کوئ او د ده په برخلیک اخته کېږئ.

۞ إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى ٱلْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌۢ ﴿٢٠﴾

۲۰- بې شکه چې ستا رب پوهېږي چې ته هم نږدې دوه برخې د شپې، او نیمایي او دریمه ئې پاڅېږې او ستا د ملګرو یوه ډله هم، او الله شپه او ورځ اندازه کوي، پوه شوی چې هیڅکله ئې نه شئ احاطه کولی، نو تاسو ته ئې بخښنه وکړه، نو اوس د قرآن هومره مقدار تلاوت کړئ چې درته آسانه وي، پوه شوی چې ستاسو ځیني به ناروغه وي، او نور به په زمکه د الله د فضل په لټه کې په سفر وځي، او نور به د الله په لار کې جنګېږي، نو ځکه هومره قرائت وکړئ چې درته آسانه وي، او لمونځ وکړئ، زکات ورکړئ، او الله ته ښه پور په پور ورکړئ، او د ځان لپاره چې د ښېګڼې هر څه مخکې لیږئ او د الله په خوا کې ئې بیاموميئ، دا غوره دئ او د اجر له پلوه ستر، او له الله بخښنه وغواړئ، بې شکه چې الله دئ مهربان بخښونکی.

۲۰- دا آيت چې د دې سورې وروستی او تر ټولو اوږد آيت دئ څو اساسي مطالب زموږ مخې ته ږدي:

الف: معلومېږي چې دا بېله برخه ده او له لومړۍ برخې ډېره وروسته نازله شوې، په لومړۍ برخې کې د قيام الليل سپارښتنه شوې وه او دلته ويل شوي چې هو؛ تاسو په دې لارښوونې عمل وکړ، کله مو نږدې دوه برخې د شپې، کله نيمايي او کله درېيمه برخه په ويښه او قيام الليل تېروله، له دې پلوه هم معلومېږي چې دا آيت تر مخکنۍ برخې ډېر وروسته نازل شوی چې اوږدوالی ئې مدني سورتونو ته ورته دئ، د لومړۍ برخې آيتونه لنډ لنډ او د مکي سورتونو په څېر دي او دا آيت اوږد او مدني سورتونو ته ورته دئ.

ب: د رسول اللهﷺ يارانو د سورې په لومړيو آيتونو کې د قيام الليل په اړه امر ځان ته هم متوجه ګڼلی، د همدې لپاره دوی هم په قيام الليل کې د رسول اللهﷺ ملګرتيا کوله، او په دې سنت ئې عمل کاوو.

ج: له دې وينا (فتاب عليكم: نو تاسو ئې وبخښلئ) معلومېږي چې په ابتداء کې د قيام الليل لارښوونه لزومي او وجوبي او د قرآن هر باايمانه مخاطب ته راجع وه، خو اوس او د دې آيت له راتلو وروسته تخفيف په کې راغی.

د: د دې تخفيف لپاره څو دلائل بيان شوي:

- د دعوت لمن پراخه شوې، په ليکو کې ځوان، زوړ، روغ او بيمار شته، د ضعفاوو او بيمارانو شته والی د دې تقاضا کوي چې په مخکني حکم کې د مقدار او مورد له اړخه تخفيف راشي، ځيني ترې مستثنی شي او ځينو ته راکم او مختصر.
- په مدينه منوره کې ستاسو وضع د مکې په څېر نه ده چې نه مو آزادانه سفر کولی شو او نه تجارت، او نه د حلال رزق په لټه کې له يوې سيمې بلې ته تګ راتګ، اوس به ځيني سفرونه کوي، په دې تخفيف کې د دوی مشکلات هم په پام کې نيول شوي.
- اوس به له جنګونو سره مخامخ کېږئ، ځيني به د الله په لار کې جهاد ته وځي او په سنګرونو کې به پاته کېږي، دوی ته به په قيام الليل عمل کول ګران وي، د دوی لپاره دا تخفيف راغلی.

هـ: د قتال او جنګياليو ذکر صريحاً ښيي چې د سورې دا برخه په مدينه منوره کې نازله شوې، د (قتال في سبيل الله) په اړه بحث د مدني سورتونو ځانګړتيا او خصوصيت دئ، د کلام له فحوی معلومېږي چې دا آيت د قتال د إذن له راتلو وروسته او په عملي توګه د قتال له پيل کېدو د مخه نازل شوی.

و: دغو معاذيرو ته په پام سره، ستاسو د قيام الليل مقدار ستاسو شرائطو او ظروفو ته او ستاسو خپل انتخاب ته پرېښودل شوی، څومره چې درته مقدور او ميسور وي او درباندې ګران نه تمامېږي؛ د قرآن تلاوت وکړئ. که څه هم د قيام الليل په ارتباط د لمانځه يادونه نه ده شوې، او د هغه په ځای د قرآن تلاوت ياد شوی، خو له قيام مراد د تهجد لمونځ دئ، چې دلته د قرائت په نوم ياد شوی، او دا يا له دې کبله چې د لمانځه يوه ډېره مهمه او اساسي برخه د قرآن تلاوت دئ، او يا له دې کبله چې قيام الليل اصلاً د قرآن د تلاوت لپاره دئ خو د لمانځه په حالت کې د هغه تلاوت لازيات اغېزمن او د ثواب ترلاسه کولو ذريعه ده.

ز: د شپې له لوري د قرآن د تلاوت ترڅنګ بايد ځېل پنځه وخته لمونځونه په سمه توګه اداء کړئ، د ځپل مال زکات ورکړئ، له فرض زکات علاوه هم د ځپلو شتمنيو څه برخه د الله تعالی په لار کې انفاق کړئ، دا انفاق که مخلصانه وي، له رياء او غرض پاك او منزه او مخصوصاً د جهاد په چارو کې وي، نو الله تعالی ئې په ځپلې ذمې د قرض او پور په څېر نيسي او هغه حتماً ځپل پور اداء کوي او څو برابره به ئې بېرته درګرځوي. دا هر څه به د الله تعالی په خوا کې بيامومئ.

ح: څه چې مو د الله تعالی لوري ته لېږلي او هغه ته مو د حسنه پور په توګه ورکړي او د ده په لار کې انفاق سره مو د ده په خوا کې ساتلي، همدا ستاسو تر ټولو غوره مال، او د ستر اجر ترلاسه کولو وسيله ده. دا مطلب د يوه روايت په ضمن کې داسې بيان شوی:

قال عَبْدُ اللَّهِ: قال رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «أَيُّكُمْ مالُهُ أَحَبُّ إليهِ مِنْ مَالِ وارِثِهِ»؟ قالوا: يا رَسُولَ اللَّهِ، ما مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا مالُهُ أَحَبُّ إليهِ مِنْ مالِ وارِثِهِ. قالَ: «اعْلَمُوا ما تَقُولونَ»، قالوا: ما نَعْلَمُ إِلَّا ذاكَ يا رَسُولَ اللَّهِ، قالَ: «ما مِنْكُمْ رَجُلٌ إِلَّا مالُ وارِثِهِ أَحَبُّ إليهِ مِنْ مالِهِ». قالوا: كَيْفَ يا رَسُولَ اللَّهِ؟ قالَ: «إِنَّما مالُ أَحَدِكُمْ ما قَدَّمَ، ومالُ وارِثِهِ ما أَخَّرَ». رواه ابن حبان

عبد الله رضي الله عنه وايي: رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: په تاسو کې څوك ځپل مال د ځپل وارث تر مال غوره ګڼي؟ صحابه وو وويل: يا رسول الله! په موږ کې هيڅوك داسې نشته چې ځپل مال د ځپل وارث تر مال پرې ګران نه وي، وئې فرمايل: ځير شئ چې څه وايئ، وئې ويل: يا رسول الله! له دې پرته په بل څه نه پوهيږو، وئې فرمايل: ستاسو هيڅوك داسې نه دئ چې د وارث مال دې تر ځپل مال پرې ګران نه وي، وئې ويل: دا څنګه يا رَسُولَ اللَّهِ! وئې فرمايل: ستاسو د هر يوه ځپل مال يوازې همغه مال دئ چې مخکې ئې لېږلی او د وارث مال ئې هغه دئ چې راتم کړی ئې دئ.

ط: تل له ځپل رب بخښنه وغواړئ، په هيڅ حالت کې دا ګمان مه کوئ چې کمال مطلوب او لوړ معنوي مقام ته رسېدلي يئ، پام چې داسې غلطه انګېرنه مو له مخکې تلو راتم نه کړي، په ځپل اوسني ځای مو په ټپه ونه دروي، خوځښت مو متوقف نه کړي، د الله تعالی په لوري تګ او لوړو لوړو معنوي پوړو ته د رسېدو تکل او هڅه مو ټکنی نه کړي، په هر حالت او هر مقام کې، که هر څومره لوړ وي، بايد د قصور او وروسته پاته کېدو احساس وکړئ، هره شېبه چې پر تا تېرېږي، که څه هم دا دې د الله تعالی په عبادت کې او حتی په جهاد في سبيل الله کې تېره کړې، بايد احساس دې دا وي چې په دې شېبو کې دې تر دې زيات څه کولی شوی، د الله تعالی په لوري دې تر دې زياته فاصله پلې کولی شوی، تر دې مزيد لوړ تلی شوی، دا احساس به تاسو د مغفرت غوښتنې ته هڅوي، ستا استغفار په حقيقت کې د دې نښه ده چې په تا کې د مزيد معنوي ارتقاء، مزيد ځان روزنې، روحي او اخلاقي تربيت عزم ژوندی او ځواکمن دئ. بخښنه وغواړئ چې ستاسو رب مهربان بخښونکی دئ، نه يوازې دا چې ګناهونه بخښي، بلکې ځپل رحمت او پېرزوينه د هغه ګنهګار بنده په برخه کوي چې بخښنه غواړي. د توبه کوونکي بنده په توبې دومره خوښيږي لکه تاسو چې د داسې يو څه په بيا موندلو خوښيږئ چې ژوند مووروپوري تړلی دئ.

عن أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحاً بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ، حِينَ يَتُوبُ إِلَيْهِ، مِنْ أَحَدِكُمْ كَانَ عَلَىٰ رَاحِلَتِهِ بِأَرْضِ فَلاَةٍ. فَانْفَلَتَتْ مِنْهُ. وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَأَيِسَ

مِنْهَا. فَأَتَى شَجَرَةً. فَاضْطَجَعَ فِي ظِلِّهَا. قَدْ أَيِسَ مِنْ رَاحِلَتِهِ. فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذَ هُوَ بِهَا، قَائِمَةً عِنْدَهُ. فَأَخَذَ بِخِطَامِهَا. ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ. أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ». رواه مسلم

له انس رضي الله عنه روايت دئ چي رَسُولُ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يقيناً چي الله تعالى د خپل بنده په توبه، هغه وخت چي ده ته توبه کوي، ستاسو تر هغه چا هم زيات خوشحاله کيږي چي په يوې بېديا کي په خپلي سورلۍ سور وو، خو ترې ورکه شوه، خوراك او څښناك ئې هم پرې بار وو، نو مأيوس او ناهيلى شو، يوې ونې ته راغی، په سيوري کي ئې يډه ولګوله، له خپلي سورلۍ په قطعي توګه نااميده شوی، دی په همدې حالت کي وو چي سترګي ئې وغړولي، سورلۍ ئې خوا ته ولاړه، تر واګي ئې ونيوله، بيا ئې له ډېري خوشحالۍ وويل: بارئ ربه! ته مي بنده او زه دي رب يم!! له ډېري خوشحالۍ ئې خبره غلطه کړه.

بسم الله الرحمن الرحيم

المدثر

د سورې معرفي:

د دې سورې نوم المدثر (د خوب څادر پر ځان غوړوونكې) دئ، چې له لومړي آيت اخيستل شوى، ۵۹ آيتونه لري، د لومړيو اوو آيتونو فواصل ئې مُدَّثِر ته ورته وزن لري، د اتم ناقور او د نهم او لسم ئې د عسير او يسير هموزنه صيغې، له يولسمه تر اولسم پورې وحيدا ته ورته وزن، له اتلسمه تر اوه دېرشمه پورې قدّر ته ورته اوزان، كه اته دېرشم له نه دېرشم سره او دوه څلوېښتم له درې څلوېښتم سره يو ځاى ولوستى شي نو له اته دېرشمه تر نه څلوېښتمه پورې به د ټولو آيتونو فواصل يمين او يقين ته ورته هموزنه صيغې شي، د پاته اوه آيتونو فواصل د مستنفره په څېر وزن لري. له ۳۱ آيت پرته ټوله سوره په مكه مكرمه كې او په دوو مرحلو كې نازله شوې، اوه لومړي آيتونه ئې د بعثت په لومړيو كې او نور ئې په هغې مرحلې كې نازل شوي چې د قريشو سردارانو د رسول اللهﷺ په خلاف شديد تبليغات پيل كړي، هغه ته ساحر وايي او قرآن د ده خپله وينا ګڼي.

د سورې په سر كې رسول اللهﷺ ته د (مدثر) په نامه خطاب شوى او ورته ويل شوي:

الف: د خوب وخت تېر شوى، پاڅه او خلكو ته د روان وضعيت له بدو پايلو خبردارى وركړه.

ب: خپل رب ستر ګڼه، د ستر رب په لوري بلنه وركړه، په جګ غږ اعلان كړه چې خداى تر هر ستر ستر دئ، او يوازې دى ستر دئ، پام چې په خپل مأموريت او دندې (قيام او انذار) كې د ضعف او ناتوانى احساس ونكړې، د مأموريت درونداوالى او ستروالى يا د دښمن كبر او لويي او غولوونكى ظاهر ئې په تا كې وېره راولاړه نه كړي، د الله تعالى په ستروالي ستا باور بايد تا ډاډه او مطمئن كړي، نه د ضعف احساس وكړې او نه د وېرې او خوف، په خپل ستر رب اتكاء او اتكال سره خپل قيام او انذار ته ادامه وركړه.

ج: جامه دې پاكه ساته، مه پرېږده چې په پاكه لمنه دې د ګناه داغ كښېني، سپينه جامه دې داغجنه شي، څوك چې د نورو د اصلاح لپاره ملا تړي، د ټولنې د اصلاح لپاره (قيام) كوي او د ګناه له بدو او خطرناكو پايلو خلكو ته خبردارى وركوي، بايد له ګناهونو په لريوالي كې د ټولو لپاره قدوه او اسوه وي، د پاك لمنى بېلګه، لمن ئې له داغونو پاكه.

د: رجز، تذبذب او زړه نازړه كېدا پرېږده، راسخ عزم سره مبارزې ته دوام وركړه، متين او مصمم، استوار او ثابت قدم اوسه.

هـ: پام چې د مبارزې اوږدوالى او طولاني كېدا دې مأيوس او ستومانه نه كړي، داسي نه

چې د الله تعالی په لوري د خلکو مسلسل بلنه او د دوی منفي ځواب د دې باعث شي چې ووايي: نور نو بس ده، ډېرې هلې ځلې مې وکړې نتيجه ئې ورنکړه، نور نو له دې خلکو د خير طمع نه شي کېدی، د اصلاح انتظار ئې عبث دئ، په کار ده خپل دعوت متوقف کړم او د مبارزې دا لړۍ قطع کړم!! نه؛ هيڅکله داسي مه کوه، دعوت او مبارزه دې مه قطع کوه، مه خپل کار ډېر ګڼه او مه ئې په نيمايي لاري کې د پرېښودو پرېکړه کوه.

و: د خپل رب لپاره صابر او ثابت قدم اوسه، ستا صبر بايد په الله تعالی ستا له ايمانه څرګنده شي او په دې باور او اعتقاد ولاړ وي چې (مبارزه) دې يو الهي مأموريت دئ، په دې پوري هيڅ اړه نه لري چې د خلکو عکس العمل څه دئ، مثبت که منفي، نه ئې د مخاطب منفي ځواب منتفي کولی شي او نه ئې مثبت ځواب پای ته رسولی شي.

د سورې په دوهمي برخي کي بحث د قيامت له سختي او هيبتناکي ورځي پيل کېږي او وايي چې په دې ورځ به په شپېلۍ کي پو شي، هيبتناکه ورځ به وي، د کافرانو لپاره ډېره سخته، په دې پسي متصل د هغه چا حالت د حيرانتيا وړ ګڼي چي الله تعالی په خپله، يوازي او د بل له ګډون پرته پيدا کړ، نه يوازي دا چي د بل له اشتراك پرته ئې پيدا کړی، بلکي پرېمانه مال ئې ورکړی، مطيع او د ده خدمت ته چمتو زامن ئې ورکړي، په زړه پوري شرائط او امکانات ئې ورته برابر کړي، خو دی پرې اکتفاء نه کوي، مزيد او مزيد غواړي، دا په داسي حال کي چي د الهي آيتونو په وړاندي له سختي دښمنۍ ډك چلن کوي، نو خود به الله تعالی ده ته خپل نعمتونه نه بلکي عذاب به ئې زياتوي، په زياتېدونکي نقمت او مشقت به ئې اخته کوي، دی همغه دئ چي د حق په مقابله کي ئې تدبيرونه سنجول، هري خوا ته به ئې سترګي رغړولې چي تر ټولو خطرناکه او اغېزمنه وسيله په لاس ورشي، د حق مخه پرې ونيولی شي، خلك پرې وغولولی شي، هغه چي د رسول الله ﷺ مخالفت ته ئې ملا تړلې وه، او د قرآن په اړه به ئې ويل: دا له جادو پرته بل څه نه دئ، له مخکنيو نقل شوی، هغه چي د الله تعالی دې باعظمت کتاب ته ئې په داسي سپکه سترګه وکتل، جادو ئې وګاڼو، د انسان کلام ئې وشمېرو، ژر به ئې د سقر کندي کي وغورځوو، هغه کنده چي نه څه پرېږدي او نه ئې خوشي کوي، څېرې تکي توري کوي، د عذاب د ملائکو نولس ډلي پرې ګمارل شوې، چي هره ډله به ئې په خانګړې توګه دوزخيان تعذيبوي، او دا بيان د دې لپاره دئ چي اهل کتاب يقين وکړي او د مؤمنانو ايمان لاهم مضبوط شي، اهل کتاب او مؤمنان بايد په دې کي شك ونکړي، او دا د دې لپاره هم دئ چي منافقان او د بيمارو زړونو خاوندان او کافران ووايي: په دې مثالونو سره خدای څه ويل غواړي؟ هو؛ د الله تعالی سنت همداسي دئ چي د هر حقيقت په وړاندي خلك په دوو ډلو وېشل کېږي، ځيني پرې ايمان راوړي او مني ئې او ځيني ترې انکار کوي، د چا د لارښوونې سبب شي او د چا د مزيد ضلالت موجب، د بيمارو زړونو خاوندان وايي: خدای د عذاب د فرشتو د شمېر په بيانولو سره څه ويل غواړي؟ دوی نه پوهېږي چي د الله تعالی د لښکرو شمېر له حد او حصر بهر دئ، له الله تعالی پرته هيڅوك پرې نه پوهېږي، د ځمکي او آسمانونو هر څه د الله تعالی لښکري دي، دا خو يوه يادونه ده، ستاسو لپاره يو پند، ولي د دغي ورځي له رارسېدو انکار کوئ؟ ولي هغه محال ګڼئ؟ مګر ستاسو د اقناع لپاره دا سپوږمۍ او بدلېدا رابدلېدا ئې کافي نه ده؟ دغه چي د شپې په راتلو سره راڅرګنده شي او په

تلو سره ئې له سترګو پټه، مګر نه ګورئ چې شپه پای مومي او ورځ ئې ځای نيسي، دغسې به د دې دنيا دوران هم د شپې په څېر پای ته رسي، دغسې به قيامت هم د ورځې په څېر راڅرګند شي، او هغه ستره پېښه به رامنځته شي، هغه ورځ چې هر څوك به د خپلو كړنو په ګرو كې وي، ښه عمل به ئې غوره مقام ته رسوي او بد عمل به ئې بد مكان ته، اصحاب اليمين به جنت ته ورومي، له مجرمينو به پوښتي: څه شي دوزخ ته ورسولئ؟ په ځواب كې به ئې وايي: موږ خو لمونځ كوونكي نه وو، مسكينانو ته مو يوه ګوله مړۍ هم نه وركوله، د بې هدفو او چټي خلكو په څنګ كې په خوشو لوبو مشغول وو او تر هغه مو له يوم الدين انكار كاوو چې مرګ مو راورسېدو!! نو ځكه به په دغه ورځ د هيڅ شفاعت كوونكي شفاعت ګټه ورونه رسوي، د ټېكي ځای به ئې د چا د شفاعت او سپارښتني له مخې نه؛ بلكې د دوی د عملونو له مخې ټاكل كېږي. دا ولې دوی له دې تذكر او نصيحت ډډه كوي، تښتي، عجيبه تېښته؛ له زمري د صحرائي خره تېښتي ته ورته! دوی ته دا تذكر او نصيحت كافي نه دئ، غبرګون ئې دې ته ورته دئ لكه چې هر يو ئې غواړي د الله تعالی له لوري بېل كتاب پرې نازل شي، په اصل كې دوی نه په آخرت باور لري او نه وېره ترې لري او دا قرآن هم د دې لپاره نه دئ راغلی چې دوی خامخا ايمان ته اړ كړي، دا خو يوازې تذكر او نصيحت دئ، انتخاب د دوی په لاس كې دئ، خوښه ئې چې د ايمان او هدايت لار غوره كوي او كه د كفر او نفاق لار، الله تعالی همداسې غوښتي چې انسان په خپل انتخاب كې آزاد پرېږدي، الهي سنن ثابت او تغيير نه منونكي دي، څوك چې د دغو الهي سننو له مخې شقي او بد بخت وي په هيڅ پند او نصيحت سره ئې څوك نه شي هدايت كولی. د سورې په پای كې ويل شوي: يوازې الله تعالی د دې وړ دئ چې ترې وېره ولرئ او بخښنه ترې وغواړئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ ۝١ قُمۡ فَأَنذِرۡ ۝٢ وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرۡ ۝٤ وَٱلرُّجۡزَ فَٱهۡجُرۡ ۝٥ وَلَا تَمۡنُن تَسۡتَكۡثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَٱصۡبِرۡ ۝٧

١- اې د خوب څادر په ځان راكښونكيه. ٢- پاڅه او خبرداری وركړه. ٣- او خپل رب ستر ګڼه. ٤- او جامه دې پاكه ساته. ٥- او تزلزل پرېږده. ٦- او مه (ئې) غوڅوه زيات (ئې) ګڼونكى. ٧- او خپل رب ته صبر كوه.

١: په دې مبارك آيت كې رسول الله ﷺ ته د مدثر (د خوب څادر په ځان راكښونكى) په نامه خطاب شوى، په دې خطاب سره هغه ته ويل شوي چې نور نو د خوبونو وخت تېر شوى، د ويښېدو، پاڅېدو او قيام وخت رارسېدلى، له دې وروسته به د ټولنې د روان حالت په اړه بې اعتنائي نه كوې، په ناخوالو به سترګې نه پټوې، داسې نه چې د مسئوليت احساس ونكړې، انزوا غوره وګڼې او بې تفاوته پاته شې!!

٢: د قيام او پاڅون وخت دئ، مه پرېږده چې دا وضع دوام وكړي، او ټولنه له تباهۍ سره مخامخ كړي، مخې ته ئې ودرېږه، د ټولنې په دردناك حالت اعتراض وكړه، او د بدلون لپاره ئې ملا وتړه، خلكو ته د كفر او شرك له بدو او خطرناكو پايلو او د ټولنې د موجوده حالت له وخيمو عواقبو خبرداری وركړه. د پيغمبرانو عليهم السلام د دندو كومه برخه چې ډېره درنه ده، له ډېرو مخالفتونو سره ئې مخامخ كوي، د ډېر صبر او لوى عزم او همت غوښتنه كوي همدا انذار او خبرداری وركول دي، خلكو ته ويل چې دا نظام ظالمانه دئ، بايد رانسكور شي، ستاسو فردي او اجتماعي حالت بدې پايلې لري بايد بدل شي، دا وضعيت به تاسو له بد او خطرناك عاقبت سره مخامخ كړي بايد تغر ئې ټول كړئ، ستاسو سياسي مشران ظالمان دي، ستاسو مذهبي مشران ټګماران دي، ستاسو عقيده خرابه، ستاسو اخلاق بد، ستاسو مذهب له خرافاتو ډك دئ، په ظلم اعتراض، د فساد مقابله، په خرافاتو نيوكې او له پايلو ئې خلكو ته خبرداری وركول؛ پيغمبران عليهم السلام له مخالفتونو سره مخامخ كړي. څوك چې دا كار نه كوي، يوازې خلكو ته زېرې وركوي، فضائل ورته ښيي، د آرام اوسېدو، له سياست ځان لرې ساتلو خبرې ورته كوي؛ طبيعي ده چې له مخالفتونو سره به نه مخامخ كيږي، خو دا دعوتګران د پيغمبرانو عليهم السلام په لاره روان نه دي او د انذار دندې ته ئې شا كړې.

٣: د خپل رب په عظمت او ستروالي دې باور ټينګ وساته، تل ئې په عظمت اعتراف كوه،

خپل ستر رب ځان ته کافي ګڼه، پام کوه چې د دښمن غولوونکې او ډاروونکې ظاهر په تا کې رعب، وېره او واهمه راولاړه نه کړي، د زر او زور خاوندانو په وړاندې د ضعف احساس مه کوه!! په ستر رب ستا ایمان او باور کافي دئ چې ته د حق هر دښمن، که هر څومره ځواکمن وي او په وسلو سمبال، حقیر، ضعیف او کمزورى وګڼې، او هر ستر کار آسان وګڼې.
٤: د دې آیت دوه ترجمې شوې:

- جامه دې پاکه کړه.
- جامه دې پاکه ساته.

لومړۍ ترجمه اشکال لري، د دې معنی دا راوځي چې داغجنه لمنه دې پاکه کړه، د رسول الله په شأن کې دا خبره نامناسبه او ناسمه ده. دوهمه ترجمه دقیقه ده او معنی ئې دا چې مه پرېږده د ګناه ناولي داغونه دې سپینه لمن داغجنه کړي، مه پرېږده چې کوم تور داغ دې په سپینه لمن کښېني، تا خو په ټولني کې د خور فساد په خلاف ملا تړلې او خلك د ظلم، فساد او ګناه له بدو پایلو وېروې، باید خپل لوړ او پاکیزه شخصیت تل صاف او شفاف وساتې او له ګناهونو لرې.
٥: د دې آیت هم دوه ژباړې شوې:

- ځینو رجز د رجس یعني ناپاکي په معنی اخیستی او ویلي ئې دي: له ناپاکۍ ډډه وکړه او ځان ترې لرې ساته.
- خو نورو رجز په خپلې اصلي معنی اخیستی، اصلي معنی ئې تذبذب او تزلزل دئ او آیت ئې داسې ترجمه کړی: تذبذب او اضطراب پرېږده، هیڅکله شیطان ته دا موقع مه ورکوه چې تا زړه نا زړه کړي، له راسخ عزم او کلك هوډ سره میدان ته راووځه، ثابت قدم اوسه، په ډاډه زړه مبارزې ته دوام ورکړه، هیڅ حالت باید په تا کې واهمه، تزلزل، او تشویش راولاړ نه کړي.

دوهمه ژباړه دقیقه ده او لومړۍ ناسمه.
٦: د دې آیت په اړه په تفسیرونو کې ګڼ شمېر تعبیرونه ګورو چې دوه ئې د یادولو وړ دي:

- له چا سره داسې احسان مه کوه چې تر هغه د زیات څه ترلاسه کولو طمع کوې.
- دعوت دې مه غوڅوه او نیمګړى ئې مه پرېږده، له دې احساس سره چې ډېر ئې ګڼې، او وایې: نور نو بس دئ، ډېرې هلې ځلې مې وکړې؛ نتیجه ئې ورنکړه، نور نو له دې خلکو د خیر طمع نه شي کېدى، د اصلاح انتظار ئې عبث دئ، په کار ده خپل دعوت متوقف کړم او د مبارزې دا لړۍ قطع کړم!! پام چې د مبارزې اوږدوالی او طولاني کېدا دې مأیوس او ستومانه نه کړي، داسې نه چې د الله تعالی په لوري د خلکو مسلسل بلنه او د دوی منفي ځواب تا مأیوس کړي، هیڅکله داسې مه کوه، دعوت او مبارزه دې مه قطع کوه، مه خپل کار ډېر ګڼه او مه ئې په نیمایي لارې کې د پرېښودو پرېکړه کوه. خپل کار زیات ګڼل، نتیجه ئې ناڅېزه شمېرل، او له همدې کبله خپله مبارزه ناتمامه او نیمګړې پرېښودل یوه اشتباه ده، پام کوه چې د دې اشتباه مرتکب نه شې.

٧: ستا دعوت او مبارزه یو الهي مأموریت دئ، د دې الهي مأموریت په ترسره کولو کې صابر او ثابت قدم اوسه، ستا صبر او استقامت دې د الله تعالی لپاره وي، د خلکو له غبرګون

سره ئې مه ترِه، داسې نه چې که دوی ستا دعوت ته مثبت ځواب وانه وړي خپل کار جاري وساتې او که ئې نه مانو نو لاس ترې واخلې او مأيوس شې او صبر له لاسه ورکړې.

د دغو آيتونو د ترجمې او تفسير په اړه د څو ټکيو يادول مفيد ګڼم:

لومړئ لارښوونه په لومړي آيت کې د خوبونو د پرېښودو او د پاڅون او انذار غوښتنه کوي او وروستئ ئې په اوم آيت کې د صبر او استقامت سپارښتنه. په دې جامع لارښوونو کې دا لومړئ او وروستئ لارښوونې ښيي چې نور ئې هم له قيام او انذار سره تړاو لري او د دغه ستر جهادي مأموريت بېلې بېلې برخې توضيح کوي. ټول آيتونه بايد د دغې اساسي موضوع په ارتباط او د هغې په رڼا کې تفسير شي، نه د مستقلو آيتونو په توګه او له اصلي موضوع سره له ارتباط پرته.

چا چې په پنځم آيت کې د (رجز) لفظ د رجس (پليتي او ناپاکي) په معنى اخيستئ څو اشتباهات ئې کړي: لومړئ دا چې د رجز اصلي معنى ئې له پامه غورځولې، اصلي معنى ئې ناپاکي نه بلکې تزلزل او اضطراب ده. دوهمه دا چې که رجز د ناپاکی په معنی ونيول شي نو پنځم آيت د څلورم تکرار جوړېږي، او د کلام بلاغت ته تاوان رسوي. او درېيمه دا چې رجز ئې په داسې معنى اخيستئ چې د رسول اللهﷺ په اړه هيڅ مصداق نه لري، دوی دا د بت لمانځنې په معنى اخيستئ، حال دا چې رسول اللهﷺ تر بعثت مخکې هم له بتانو بې زار او ترې متنفر وو. دا خبره د ده له شأن ډېره لرې ده، له بعثت وروسته او په لومړنيو لارښوونو کې به دا خبره څنګه رسول اللهﷺ ته شوې وي چې د بتانو له پليتي ځان لرې کړه!! مګر دی بتانو ته نږدې وو، چې ورته وويل شي: ترې لرې شه!! د رجز اصلي معنى اضطراب ده، او دا په دعوت پورې تړلې موضوع ده، او هر دعوتګر بايد متوجه کړی شي چې ځان ترې وساتي.

چا چې شپږم آيت داسې ترجمه کړی: (داسې احسان مه کوه چې ترې زيات ئې غواړې)، تعبير ئې په څو دلائلو ضعيف او کمزوری دئ: د لا تمنن اصلي معنى ئې نه ده رااخيستې، اصلي معنى ئې مه غوڅوه ده، او په دې معنى د قرآن په څو ځايونو کې راغلی دئ، لکه د التين په سوره کې چې ويل شوي: لهم اجر غيرممنون: دوی ته نه غوڅېدونکی اجر دئ. دې ته ئې پام نه دئ کړی چې دا لارښوونه د داسې لارښود کلام په ضمن کې راغلې چې په سر کې د ويښېدو، قيام او انذار غوښتنه کوي او په پای کې د صبر او استقامت سپارښتنه، او د بحث اصلي موضوع ئې دعوت، مبارزه او مقتضيات ئې ده، نه د منت او احسان په څېر مسائل، دې ته هم نه دي متوجه شوي چې منت په هر صورت کې، که لږ وي او که ډېر، قبيح عمل دئ، خو د دوی په تعبير کې يوازې هغه منت قبيح ګڼل شوی چې له ډېري غوښتنې سره توأم وي. او دا موضوع چې د وړې هديې او واړه احسان په مقابل کې د لويې هديې او لوی احسان طمع مه کوه؛ داسې موضوع نه ده چې رسول اللهﷺ ته په لومړنيو لارښوونو کې ذکر شي او مخصوصاً د داسې لارښوونې په ضمن کې چې دی قيام او پاڅون ته رابلي.

فَإِذَا نُقِرَ فِي ٱلنَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوۡمَئِذٍ يَوۡمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ غَيۡرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

ذَرۡنِي وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِيدٗا ﴿١١﴾ وَجَعَلۡتُ لَهُۥ مَالٗا مَّمۡدُودٗا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودٗا ﴿١٣﴾
وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمۡهِيدٗا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطۡمَعُ أَنۡ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّآۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِأٓيَٰتِنَا عَنِيدٗا
﴿١٦﴾ سَأُرۡهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيۡفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ
كَيۡفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدۡبَرَ وَٱسۡتَكۡبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنۡ
هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ يُؤۡثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا قَوۡلُ ٱلۡبَشَرِ ﴿٢٥﴾

٨- نو کله چې شپېلۍ کې پو شي. ٩- نو دا ورځ به وي، ډېره سخته ورځ. ١٠- پرکافرانو ناآسانه. ١١- ما پرېږده او هغه چې پيدا مې کړ يوازې. ١٢- او ورته ومې ګرځاوو زياتېدونکی مال. ١٣- او حاضر چمتو زامن. ١٤- او تيار مې کړ ده ته پراخوالی. ١٥- بيا طمع کړي چې زيات ئې کړم. ١٦- نه ؛ داسي نه ده، هغه خو دښمن شوی دئ زما د آيتونو. ١٧- ژر به ئې واچوو په زياتېدونکي مشقت کې. ١٨- دی خو همغه دئ چې فکر او سنجش ئې وکړ. ١٩- نو مرګ پر ده چې دا څنګه سنجش ئې وکړ. ٢٠- بيا هم مرګ پر ده چې څنګه (بد) سنجش ئې وکړ. ٢١- بيا ئې نظر وکړ. ٢٢- بيا ئې مخ تريو او تندی ګونځې کړ. ٢٣- بيا ئې شا کړه او ځان ئې ستر وښود. ٢٤- بيا ئې وويل: دا خو له نقل شوي جادو پرته بل څه نه دئ. ٢٥- دا خو د انسان له وينا پرته بل څه نه دئ.

٨-١٠: دا مبارك آيتونه څو مطالب زموږ مخې ته ږدي:

● د قيامت راتګ محال مه ګڼئ، د ناممکن کار په سترګه ورته مه ګورئ، قيامت به په شپېلۍ کې له يوه پو کېدا سره پيل شي.

● دا ورځ به د کافرانو لپاره ډېره سخته او د نه زغملو ورځ وي.

● څوك چې نن د رسول اللهﷺ او اسلام په ضد تبليغات کوي، د تبليغاتو په ناقور او سورنې کې پو کوي او فتنې راولاړوي، بايد پوه شي چې سخته ورځ ئې په مخکې ده، هغه ورځ به په يوه داسې ناقور کې پو کړی شي چې د قيامت راتګ به اعلانوي.

١١-٢٥: دا آيتونه د هغه چا په اړه بحث کوي چې د الله تعالی له آيتونو سره ئې د دښمنۍ لپاره ملا تړلې، خپل مال ثروت، نفوذ او وجاهت له حق سره د دښمنۍ لپاره کاروي، تل په دې اندېښنو کې چې څنګه د رسول اللهﷺ او د ده د دعوت مقابله وکړي، څه تبليغات وکړي، څه تهمت او افتراء ورپسې وتړي، خلکو ته څه ووايي چې د ده مخالفت او دښمنۍ ته ئې وهڅوي!! له ډېر غور او دقت وروسته، او په بېلو بېلو لارو چارو له فکر کولو وروسته ئې

يوې خوا بلې خوا ته وكتل، مخ ئې تريو او تندى ئې گونځي كړ، ژوره كينه ئې په څېرې كې راڅرگنده شوه، حق ورته معلوم وو خو ډېره ئې ترې كوله، په ډېر تكبر او غرور سره ئې وويل: دا قرآن چې پيغمبر عليه السلام ورته بلنه وركوي، له جادو پرته بل څه نه شي كېدى، مگر نه گورئ چې په ولس كې ئې اختلافات راولاړ كړي، پلار ئې له زوى او ورور ئې له ورور بېل كړى!! دا د كوډو او جادو داسې كتاب دئ چې د مخكنيو كوډگرو له كتابونو اقتباس شوى، دا ستاسو په څېر د يوه انسان كلام دئ، نه الهي كلام او پيغام، يوه انسان له ځانه جوړ كړى او خداى ته ئې منسوب كړى!! وليد بن مغيره د قريشو ستر او مخور مشر او په ټولو اجتماعي قضاياوو كې د دوى مرجع يو له هغو كسانو دئ چې د پيغمبر عليه السلام او قرآن مجيد په اړه ئې دا خبرې كړې وې، د قريشو د مشرانو په هغې غونډې كې چې په (دارالندوة) كې جوړه شوې وه او مقصد ئې په هغو لارو چارو غور كول وو چې بايد د رسول اللهﷺ په خلاف ئې غوره كړي، ده برخه والو ته ويلي وو: خپلې خبرې مو د دې سړي (رسول اللهﷺ) په اړه يوه كړئ، د خلكو پوښتنو ته په گډه يو ځواب وركړئ، ووايئ چې د ده په اړه به خلكو ته څه وايو؟ ځينو وويل: ښه به وي چې د شاعر نوم وركړو، وليد تندى تريو كړ او وئې ويل: عربو شعرونه ډېر اورېدلي، د ده خبرې له شعر سره هيڅ شباهت نه لري، نورو وويل چې د كاهن په نامه به ئې ياد كړو، وئې ويل: څوك چې د ده خوا ته ولاړ شي، خبرې به ئې د كاهنانو په څېر ونه مومي، نورو وويل: ښه ده چې لېونى ئې وگڼو، هغه وويل: څوك چې له ده سره مخامخ شي د جنون او لېونتوب نښه به ئې په خبرو او حركاتو كې ونه گوري، نورو وويل: وبه وايو چې جادوگر دئ، هغه وويل: ساحر په كومه معنى؟ ځواب ئې وركړ: هغه چې په خلكو كې اختلافات او دښمني راولاړوي، دوستان سره بېلوي، ده وويل: هو دى جادوگر دئ او همدا كار كوي!!

د دې آيتونو شرح او تفصيل داسې دئ:

الف: د ١١ آيت په اړه د مفسرينو ترمنځ دوه د پام وړ رأيې مومو:

لومړى: ما له دغه كس سره يوازې پرېږده، زه به يوازې او په خپله د ده چاره كوم.

دوهمه: داسې كس چې ما په خپله او د بل له مرستې او اشتراك پرته پيدا كړى، ما ته پرېږده، زه به ورسره حساب كتاب كوم.

دوهمه توجيه په دوه دلائلو غوره او دقيقه ده:

- د (وحيداً) صيغه بايد تر ټولو نږدې ضمير ته چې په (خلقت) كې مضمر دئ راجع شي، نه (من) ته چې ترې فاصله لري، لومړى توجيه مو په هغه صورت كې سمه گڼلى شوى چې د آيت تركيب داسې وى: ذرنى و من خلقته وحيداً
- ورپسې آيتونه ښيي چې دا كلام د نعمتونو په لړ كې راغلى او معنى ئې يوازې دا كېدى شي چې ما په خپله پيدا كړى. يوازې په دې تعبير سره ئې له وروستيو آيتونو سره يووالى او همغږي تأمين كېږي.

ب: له ١٢تر ١٤ آيتونه ځيني نور هغه نعمتونه بيانوي چې په دغه مغرور دښمن د الله تعالى له لوري پېرزو شوي: پراخ او زياتېدونكى مال، داسې ډېر زامن چې تل ئې خدمت ته چمتو ول، كافي امكانات او مساعد شرائط مو ورپه برخه كړل، دا ټول الهي نعمتونه ئې كافي

ونه ګڼل، د شکر احساس ئې په کې راولاړ نه کړ، د لازيات نعمتونو طمع لري.

ج: تمنا به ئې څنګه ترسره شي، الله تعالى به څنګه نوري پېرزوينې پرې کوي، په داسي حال کې چې الهي نعمتونو طغيان ته هڅولی، د الله تعالى د آيتونو دښمنی ته ئې ملا تړلې، د نعمت په ځای به نقمت او عذاب ورته زيات کړي او په زياتېدونکې مشقت به ئې اخته کړي.

د: له ۱۸ تر ۲۵ آيتونو پوري د الله تعالى د آيتونو په اړه د دې معاند انسان د عناد او دښمنی څرنګوالی توضيح شوی؛ لومړی په اندېښنو کې لاړ، داسي حالت ئې غوره کړ چې ښيي په هغو لارو چارو غور کوي چې وکولی شي د رسول اللهﷺ مقابله وکړي، په دې فکر کوي چې د رسول اللهﷺ په اړه څه ووايي چې خلك ئې ومني، مرګ پر ده او پر دې غور او فکر ئې، حقيقت ورته څرګند وو خو غرض، مرض او کينې نه پرېښودو چې وئې مني، د رسول اللهﷺ او قرآن په حقانيت پوهېدو خو تعصب او تکبر مخالفت ته هڅولو، ښه پوهېدو چې نه رسول اللهﷺ جادوګر دئ او نه قرآن د انسان کلام، خو له دې سره سره ئې وويل: دا د کوډو کتاب دئ، له مخکنيو کتابونو اخيستل شوی، دا د انسان کلام دئ چې خدای ته ئې منسوب کړی!!

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِى وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ
﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾ وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً ۙ وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ
إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِيَسْتَيْقِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَيَزْدَادَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِيمَٰنًا ۙ
وَلَا يَرْتَابَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۙ وَلِيَقُولَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ
وَٱلْكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ
ۚ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ وَمَا هِىَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

۲۶- حتماً به ئې سقر کې واچوو. ۲۷- او څه شي خبر کړې چې سقر څه دئ؟ ۲۸- نه پرېږدي او نه خوشي کوي. ۲۹- د څېرو بدلوونکی. ۳۰- نولس پرې ګمارل شوي. ۳۱- او د دوزخ ساتونکي مو له فرشتو پرته بل څوك نه دي ګرځولي، او د دوی شمېر مو د کافرانو له تعذيب پرته د بل څه لپاره نه دئ ګرځولی، ترڅو اهل کتاب پرې يقين وکړي او د مؤمنانو ايمان زيات کړي، او تر څو اهل کتاب او مؤمنان څه شك ونکړي، او تر څو د بيمارو زړونو خاوندان او کافران ووايي: الله تعالى په دې مثال سره څه ويل غواړي؟ همداسي الله چې څوك غواړي بې لاري کوي ئې او څوك چې دی ئې غواړي هدايت کوي ئې، او ستا درب په لښکرو له ده پرته هيڅوك نه پوهېږي، او دا نه ده مګر

د انسان لپاره يوه يادونه.

٢٦: سقر د دوزخ يوه هولناكه طبقه ده، دا د هغه چا لپاره مناسب ځای دئ چي مغرور او متكبر دئ، له حق ئی مخ اړولی، د الهي دعوت كينه كښ دښمن دئ، د رسول الله او د قرآن په اړه ئی قضاوت په دښمنۍ ولاړ او ظالمانه قضاوت دئ. د ده له وضعيت سره مناسبه سزا همدا سقر دئ.
٢٧-٢٩: پوهېږې چي سقر څه دئ؟ تا ته ئی په څرنگوالي پوهېدا گرانه ده، ستا په قاموس كي داسي الفاظ نه موندل كېږي چي د دې هولناكي كندي څرنگوالی توضيح كړی شي، دا د دنيا د اور په څېر نه دئ چي څه په كي ولوېږي فوراً ئی سوزوي او په ايرو ئی بدلوي، دا داسي اور دئ چي روح او جسم، دننه او بهر، د وجود سلول سلول ته ځان رسوي، دوزخيان په خپلي غېږي كي كلك نيسي، د تېښتي لار پرې بندوي، يوه شېبه ئی آرام نه پرېږدي، نه په هغه كي مرگ شته او نه ايرې كېدا، او نه يوه آرامه شېبه، مرگ او ژوند سره لاس او گرېوان، ژوند مرگ ته ورته كړي، څېره تكه توره كړي.
٣٠- د دوزخ مأمورين نولس ډلي دي، هره ډله ئی ځانگړې دنده په غاړه لري او په ځانگړې توگه دوزخيان تعذيبوي، لكه څنگه چي گناهونه رنگ رنگ دي، سزا ئی هم بېله بېله، او سزا وركوونكي ئی هم بېل بېل دي، د فرشتو بېلي بېلي ډلي به د هري گناه لپاره ټاكلي سزا وركوي، لكه څنگه چي د هري گناه په ارتكاب كي د انسان يو غړی او عضو اساسي ونډه ترسره كوي، په ځينو كي لاسونه، په ځينو كي زړه، په ځينو كي سترگي او دماغ او... عذابونه هم بايد بېل بېل وي او هر غړي ته بايد مناسبه او وړ سزا وركړی شي، په دې آيت كي د نولس فرشتو ذكر ښيي چي دوزخيانو ته به نولس ډوله عذابونه وركول كېږي، دا عذابونه قرآن داسي بيان كړي:
١- د عذاب يوه ډله به دوزخيان پړمخي دوزخ ته كښوي.
يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِى النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُواْ مَسَّ سَقَر *
القمر: ٤٨
٢- يوه ډله به ئی د تندي له وېښتانو كلك نيسي او
٣- بله به ئی له پښو او په گډه به ئی په دوزخ كي غورځوي.
يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِى وَالأَقْدَام *
الرحمن: ٤١
٤- يوه ډله به ئی پر مخ مخ وهي.
٥- او بله پر شا شا.
وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُواْ الْمَلاَئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُواْ عَذَابَ الْحَرِيقِ *
الانفال: ٥٠

٦- بله ډله به د دوی غاړو ته غړوندي وراچوي.
وَأُوْلَئِكَ الأَغْلاَلُ فِي أَعْنَاقِهِم...
الرعد: ٥
٧: ځيني به د دوی لاسونو او پښو ته ولچك او زولني وراچوي.

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِى الأَصْفَادِ *
ابراهيم: ٤٩
٨- بله ډله به دوى د دوزخ له ستنو سره په داسي اوږدو اوږدو زنځيرونو تړي چي اوږدوالى به ئې اويا گزه وي.
ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعاً فَاسْلُكُوهُ *
الحاقه: ٣٣
٩- بله ډله به ئې په سر سر په گرزونو وهي.
وَلَهُمْ مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيد*
الحج: ٢٢
١١- ځيني به په دوى باندي د زخمونو د نو خوراك خوري.
فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَا هُنَا حَمِيمٌ * وَلاَ طَعَامٌ إِلاَّ مِنْ غِسْلِينٍ *
الحاقه: ٣٥-٣٦
١٢- ځيني به په دوى بوى ناكي او تودې اوبه څښي.
وَيُسْقَى مِن مَّآءٍ صَدِيد*
ابراهيم: ١٦
١٣-١٤- ځيني به د قطران جامه وراغوندي چي توري، بد بوى، غوړي او ژر سوزېدونكې به وي. او ځيني به د دوى مخونه وروريتوي.
سَرَابِيلُهُم مِّن قَطِرَانٍ وَتَغْشَى وُجُوهَهُمْ النَّارُ *
ابراهيم: ٤٩
١٥- ځيني نور به د اور جامې وراغوندي او
١٦- ځيني به ځوښ اوبه پر سر ورتويوي.
فَالَّذِينَ كَفَرُواْ قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارِ يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ * الحج: ١٩
١٧- ځيني به د دوى سوزېدلي پوستكي وربدلوي ترڅو عذاب ښه احساس كړي.
كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُوداً غَيْرَهَا لِيَذُوقُواْ الْعَذَابَ *
النساء: ٥٦
١٨- يوه ډله به د هغو سرو او سپينو زرو په سكو د دوى تندى، اړخ او شا داغي چي په دنيا كي ئې كنز كړي وي.
يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ *
التوبة: ٣٥
١٩- او ځيني به د هغو ستنو اور ورو ورو زياتوي چي دوزخيان به په كي ساتل كېږي او پر سر به ئې برغولي اېښي وي.
مَّأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيراً *
الاسراء: ٩٧
٣٠-٣١- دلته څو خبرو ته خاص پام وكړئ:

• په ۳۰ آيت کي ويل شوي چي په دوزخ باندې نولس ټاکل شوي، او په ۳۱ آيت کي د دې وضاحت شوی چي د دوزخ ساتونکي ملائکي دي او د آيت په وروستی برخي کي ويل شوي چي د فرشتو شمېر له الله تعالی پرته هيچا ته معلوم نه دئ، او د دې معنی دا ده چي له نولس مراد د بې شمېره ملائکو نولس ټولگي دي.

• بيا ويل شوي چي د فرشتو دا لوی شمېر د کافرانو د تعذيب لپاره دئ، يعني د دوزخ ساتونکي مو ځکه په دومره لوی شمېر کي او په نولس ټولگيو کي ټاکلي چي کافران ښه تعذيب کړي.

• بيا دا خبره شوې چي د دې وينا په اړه به د خلکو غبرگون څلور ډوله وي:

۱- اهل کتاب به پرې يقين کوي، ځکه دوی په خپلو کتابونو کي هم دا خبري مومي.

۲- د مؤمنانو ايمان پرې مضبوطېږي. دا ځکه چي د هر نوي حقيقت په پوهېدو سره د مؤمنانو ايمان زياتېږي.

۳-٤: د بيمارو زړونو خاوندان منافقين او بې ايمانه کافران د داسي آيتونو په مقصد له پوهېدو عاجز وي، نه پوهېږي چي په دې کي څه پيغام او څه خبرداری پروت دئ. دوی به وايي: الله تعالی په دې وينا سره څه ويل غواړي؟

• او په پای کي ويل شوي چي په دې سره د الله تعالی له ثابت سنت سره سم ځيني هدايت کېږي او ځيني بې لاري کېږي، او دا په داسي حال کي چي دا کتاب په اصل کي د ټولو انسانانو لپاره له پند پرته بل څه نه دئ.

د ۳۱ آيت په اړه څو ټکي په پام کي وساتئ.

الف: د آيت اوږدوالی مدني آيتونو ته ورته دئ، د آيت په متن کي اهل کتاب او د بيمارو زړونو خاوندانو (منافقينو) ته اشاره شوې او تاسو ته معلومه ده چي د دې دواړو ډلو په اړه بحث د مدني سورتونو ځانگړتيا ده، يوازې په هغو آيتونو کي دا بحث موندلی شو چي په مدينه کي نازل شوي وي. د همدې لپاره په پوره ډاډ سره ويلی شو چي دا آيت په مدينه منوره کي نازل شوی.

ب: دا آيت د مخکني آيت د شرحي په مقام کي راغلی چي له تسعة عشر مراد څه دئ؟ وايي چي دا د دوزخ ساتونکي فرشتي دي، چي شمېر ئې له الله تعالی پرته هيچا ته معلوم نه دئ.

ج: په دې اړه چي د دوی شمېر مو د کافرانو لپاره فتنه گرځولی؛ دوه تعبيرونه مخي ته راځي: لومړی ئې دا چي فتنه د عذاب په معنی ده او مقصد ئې دا دئ چي د فرشتو دا شمېر ډلي مو د کافرانو د زيات تعذيب لپاره ټاکلي. چي همدا دقيق او سم تعبير دئ، ځکه چي د قرآن په ډېرو ځايونو کي فتنه د عذاب په معنی راغلې، او دوهم تعبير دا دئ چي د دې عدد په بيانولو سره غواړو کافران وآزمويو، دا تعبير ناسم او مبهم دئ.

د: د دې حقائقو د بيانولو موخه او هدف دا دئ چي خلکو ته پند ورکړی شي، نه دا چي د فرشتو شمېر وښودی شي، په شمېر ئې له الله تعالی پرته هيڅوك نه پوهېږي.

هـ: دې ته مو هم پام وي چي دا آيت له مخکني ډېر وروسته نازل شوی، مخکي له دې چي دا آيت نازل شي، د مخکني آيت په اړه ډېري پوښتني راولاړي شوې، کافرانو او منافقينو

ويلي چي د دې عدد معنى څه ده؟ دا خو يوه مبهمه خبره ده چي په دوزخ مو نولس گمارلي، که دا يوازي ۱۹ملائکي وي نو دوی به دا لوی شمېر دوزخيان څنگه ساتي، تر چا به ورسېږي؟ د دوی په ځواب کي ويل شوي چي دا د بې شمېره فرشتو نولس ټولگي دي.

كَلَّا وَٱلْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

۳۲- داسي نه ده، قسم په سپوږمۍ. ۳۳- او په شپې چي ترشا شي. ٣٤- او په سباوون چي رون شي. ۳۵- بې شکه چي دا يوه له سترو (پېښو) ده. ٣٦- انسان ته خبرداری ورکوونکی. ۳۷- ستاسو هغه چا ته چي غواړي مخکي ولاړ شي يا وروسته پاته شي.

۳۲-۳۵: دلته په دريو شيانو لوړه شوې: په سپوږمۍ، په شپې چي ترشا شي، او په سباوون چي رون شي، او بيا ويل شوي چي دا يوه لويه پېښه ده. تر دې د مخه چي د قسمونو او ځواب په اړه ئې څه ووايو؛ بايد دا واضح شي چي په ځواب کي کومي پېښي ته اشاره شوې او د (ها) ضمير څه ته راجع دئ؟ او دا له کومو سترو سترو ځيزونو دئ؟

که قسمونو او له قسمونو مخکي آيتونو ته لږ ځير شو نو د دواړو پوښتنو ځوابونه په آسانۍ سره موندلی شو؛ په قسمونو کي دريو سترو ځيزونو ته اشاره شوې: سپوږمۍ، د شپې بېرته گرځېدو او د سباوون راختو ته، له اتم آيت د قيامت په اړه بحث پيل شوی، خو مخکي له دې چي بحث پای ته ورسېږي؛ د هغه چا په اړه خبره شوې چي مال، ثروت او قدرت مغرور کړی او له رسول الله ﷺ او د ده له دعوت سره ئې دښمنۍ ته هڅولی، دروغجنو تبليغاتو ته ئې ملا تړلې او د مخالفت او مقابلې د بېلو بېلو اغېزمنو او مؤثرو لارو په لټه کي دئ، دا بحث له يولسم آيت پيل شوی او تر ۳۱ آيت پوري ئې دوام کړی او بيا له ۳۲ آيت وروسته د قيامت په اړه ناتمام بحث بېرته پيل شوی او د پورتنيو قسمونو په ترڅ کي د قيامت د اثبات دلائل وړاندي شوي. د ځواب په ترڅ کي د قيامت ورځ د دغو سترو سترو پېښو په څېر يوه بله ستره پېښه گڼل شوې، د سپوږمۍ د رابره کېدو په څېر او د شپې بېرته گرځېدو او د سباوون د راختو په څېر. په دې قسمونو سره قرآن خپل مخاطب ته وايي: ته ولي د قيامت له ورځي انکار کوې او راتگ ئې محال گڼې؟ مگر ستا د اقناع لپاره د سپوږمۍ رابره کېدل، له مختلفو پړاوونو تېرېدل، له سترگو پټېدل او بيا راڅرگندېدل کافي نه دي؟ مگر همدا تا ته نه وايي چي له يوه حال بل ته اوښتل يو عام الهي سنت دئ، د يوه حالت پای د بل حالت پيل دئ، مگر ته نه گورې چي د شپې پای د ورځي پيل وي، همدا راز چي شپه پای مومي؛ دا نړۍ به پای مومي، خو د دې نړۍ پای د بلي نړۍ پيل دئ، ته هسي بې موجبه او بې دليله دا نړۍ ثابته او تغيير نه منونکي گڼې او گمان کوې چي دا حالت به د تل لپاره دوام کوي!! او ستا دا گمان هم غلط دئ چي که دا عالم ختم شو نو په دې سره هر څه پای مومي، نه بيا ژوندون شته او نه بله دنيا!! ستا دا باور داسي دئ لکه چي څوك ووايي: د سپوږمۍ او لمر غروب د دوی د عمر

پای دئ، له دې شپې وروسته به بله ورځ نه وي او له دې ورځې وروسته به بله شپه نه وي، خو ګورئ چې تیاره شپه خپل ځای روڼ سباوون ته پرېږدي او سپوږمۍ له پټېدو وروسته بیا رابره شي. د انشقاق په سوره کې هم دې ته ورته، شفق، د شپې راتګ او د سپوږمۍ بشپړه کېدل د قیامت د راتلو او بیاژوندون لپاره د دلیل په څېر وړاندې شوي.
ځینو مفسرینو په (انها لاحدئ الکبر) کې د (ها) ضمیر، (سقر) ته راجع کړی او ځینو نورو (جنود) ته، خو دا نه یوازې ضعیف توجیهات دي بلکې د قسمونو او ځواب ترمنځ ژور او عمیق ارتباط په کې له پامه غورځول شوی، د دوی توجیه داسې ده لکه چې څوك ووایي: په سپوږمۍ لوړه کوم چې دوزخ شته، د شپې په بېرته ګرځېدو او د سباوون په بیاراختو لوړه کوم چې د الله لښکري بې شمېره دي!! داسې توجیه نه د قرآن کافر مخاطب ته قناعت ورکولی شي او نه ورته د فهم وړ ده. عجیبه دا ده چې څنګه دغو محترمو مفسرینو د انشقاق په سوره کې د همدې قسمونو واضح او څرګند تفسیر له پامه غورځولی، هلته همدا قسمونه د قیامت او بیاژوندون لپاره د دلیلونو په توګه وړاندې شوي او ویل شوي چې د شپې ورځې تګ راتګ، د سپوږمۍ طلوع او غروب، او سترېدل او وړېدل، پټېدل او څرګندېدل ئې دا ښیي چې دا نړۍ د مسلسل او مستمر تحول او بدلون صحنه ده، هر څه له یوه حالت بل حالت ته درومي، په هیڅ مقطع او هیڅ نقطه کې توقف او سکون نه شئ موندلی، د بیا ژوندون منکرین هسې او بې ځایه، مرګ ته د سکون او توقف او د بدلون د پای په سترګه ګوري، دا انګېرنه له هغه څه سره ټکر او تصادم کوي چې د نړۍ له مشاهدې ئې ترلاسه کوو. د دې غلطې او بې بنسټې انګېرنې د اثبات لپاره هیڅ دلیل، د دې ټولې پراخې نړۍ له هیڅ ګوټ نه شو وړاندې کولی.
۳۶-۳۷: د قیامت یادونه د ټولو انسانانو لپاره تذکر او پند دئ، د هغه لپاره هم چې غواړي د الله تعالی په لوري مخکې ولاړ شي، د معنوي ارتقاء په لوري ګړندي او مضبوط ګامونه واخلي او د مزید مخکې تګ اراده لري، او د هغو لپاره هم چې شا ته پاته کېږي، د خپل رب په لوري له مخکې تلو ډډه کوي او د مخکې تګ همت نه لري، دواړو ډلو ته خبرداری ورکول کېږي او د ګناه او عصیان له بدو پایلو ئې وېروي.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ
﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا۟ لَمْ نَكُ مِنَ ٱلْمُصَلِّينَ
﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ ٱلْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ ٱلْخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا
نُكَذِّبُ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

۳۸- هر څوك د هغه څه په ګرو کې دئ چې ترلاسه کړي ئې دي. ۳۹- مګر اصحاب الیمین. ۴۰- چې دوی به په جنتونو کې یو له بله پوښتي: ۴۱- له مجرمینو: ۴۲- څه

څه په سقر کي واچولئ؟ ۴۳- وايي به: موږ له لمونځ کوونکو نه وو، ۴۴- او مسکين ته مو خوراك نه ورکاوو. ۴۵- د خوشو خلکو په څنګ کي په چټي لوبو مشغول وو. ۴۶- او انکار به مو کاوو د قيامت له ورځي. ۴۷: تر هغه چي راورسېدو مرګ مو!!

۳۸: هر انسان د خپل عمل په ګرو کي دئ، ښه او نېك اعمال به ئې له ځان سره د جنت غوره ځای ته بيايي او بد اعمال به ئې د دوزخ بد ځای ته له ځان سره وړي، هغه څه چي د ده برخليك ټاکي او د ده د راتلونکي واګي او مهار ئې په خپل لاس کي نيولی، د ده له کړنو پرته بل څه نه دي.
۳۹: (کيڼ لاسي) چي په دنيا کي (کاږه) روان ول، او په چپو کړو لارو سر، او په الهي محاکمه کي ئې عملپاڼي په کيڼ لاس کي ورکړی شوې، دوی به د خپلو کړنو په منګولو کي يرغمال وي، خو (ښی لاسي) چي په دنيا کي په سمه لار روان ول، او په الهي محاکمي کي ئې عملپاڼه په ښي لاس کي ورکړی شوې، دوی به د خپلو کړنو يرغمال نه بلکي اعمال به ئې د دوی په خدمت کي وي، د جنت په لوري به ئې له ځان سره بيايي او د جنت دروازې به د دوی پر مخ پرانيزي.
۴۰-۴۲: دوی به په جنت کي په خبرو او يو له بل په پوښتنو لګيا وي، له مجرمينو به پوښتي: ولي له دې برخليك سره مخامخ شوئ، څه شي او کومو عملونو دې ځای ته ورسولئ؟ دلته څو ټکي د غور او توجه وړ دي:
الف: هم به د جنتيانو تر منځ خبري او يو له بله پوښتني وي او هم د جنتيانو او دوزخيانو ترمنځ.
ب: په دې پوهېږئ چي د يوه عادي مسلمان جنت به هومره پراخ او ستر وي چي سور به ئې د آسمانونو او زمکي په اندازه وي. او دوزخ هم دومره ستر او پراخ چي ټولو دوزخيانو ته په خپلي غېږ کي ځای ورکولی شي، د جنتيانو تر منځ او د دوی او د دوزخيانو تر منځ خبري آتري داسي وګڼئ لکه نن چي څوك د يوه ستور ليکي له يوه ډېر لري ستوري د بل ستور ليکي په يوه لري ستوري کي له چا سره خبري کوي، له دې معلومېږي چي د راتلونکي عالم ضوابط به له اوسني عالم ژور توپير لري، او د انسان استعدادونه او حواس به هم له اوسني حالت ډېر توپير لري.
دا داسي وګڼئ لکه څوك چي نن خپل کوم ملګری زموږ په شمسي نظام يا ستورليکي کي ولټوي او د سترګو په رپ کي ئې په يوه لري ستوري کي ومومي!! له دې معلومېږي چي هلته به د انسان حواس څومره ځواکمن وي!!
خو آيا پوهېږئ چي په داسي خبرو به يو مهال د اسلام مخالفينو څومره ملنډي وهلې وي او هغه به ئې دروغجني او د حقيقت خلاف او له مبالغو ډکي ګڼلې وي؟!! خو دا دئ نن د افغانستان له يوه لري پراته کلي يو کس د يوه وړوکي مبايل په مرسته د نړۍ په لري ګوټ کي له خپل دوست سره داسي خبري کوي چي هم ئې غږ اوري او هم ئې مخ ګوري!! دا نن د يوه قوي او ستر تلسکوپ خوا ته ناست ستور پېژاندی د ستور ليکي په لري اړخ کي يو ستوری ګوري او وايي: دا ستوری زموږ له زمکي په دومره واټن کي پروت دئ، حجم ئې زموږ د زمکي په پرتله دومره ځله زيات دئ!! آيا د قرآن دا وينا داسي نه ده چي د ساينس د نني

معيارونو له مستوى هم وړاندې ده؟!

۴۳-۴۷: (مجرمين) به د (اصحاب اليمين) په ځواب کې وايي: پنځو ګناهونو له دې برخليك سره مخامخ کړو:

۱: موږ لمونځ کوونکي نه وو.

۲: مسکين ته مو خوراك نه ورکاوو.

۳: له خوشو خلکو سره په چتي لوبو لګيا وو

٤: له يوم الدين مو انکار کاوو.

٥: او دې انکار ته مو تر هغه دوام ورکړ چې مرګ مو راورسېدو!!

يعني نه مو د الله تعالى عبادت وکړ، او نه مو پر مسکين او بې وزلي ترحم او زړه سوى، د يوه بې هدفه او لاابالي انسان په څېر د نورو بې هدفو او خوشو خلکو په خوا کې په خوشو لوبو لګيا وو، له ژوند مو يوه بې مقصده ملعبه جوړه کړې وه، نه يوازې دا چې په آخرت مو باور نه وو بلکې هغه مو دروغ ګڼلو، تر هغه په ګناهونو کې غرق پاتې شوو چې مرګ مو مېلمه شو، او زموږ ماشومانه او خوشو لوبو ته ئې د پای ټکی کېښود. په دې اوږده موده کې مو نه په خپلو کړنو کې تجديد نظر وکړ، او نه مو د (يقين)، (باور) او (عقيدې) په نامه څه پېژاندو، تر هغه چې مرګ راغى، زموږ سترګې ئې راپرانيستې، او (يقين) ئې موږ ته راوپېژاندو.

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَـٰعَةُ ٱلشَّـٰفِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ ٱلتَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍۭ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلْـَٔاخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

۴۸- نو د هيڅ شفاعت کوونکي شفاعت به ګټه ورونه رسوي. ۴۹- نو سره له دې څه پرې شوي چې له دې تذکر ډډه کوي؟ ٥٠- داسې لکه چې ترېدلي صحرائي خره وي، ٥١- چې له زمري تښتېدلي. ٥٢- نه، بلکې هر يو ئې غواړي چې ورکړى شي پرانيستې پاڼې. ٥٣- نه، داسې نه ده، بلکې له آخرته نه وېرېږي. ٥٤- نه، داسې نه ده؛ بلکې دا يوه يادونه ده. ٥٥- نو څوك چې غواړي پند دې ترې واخلي. ٥٦- او پند نه ترې اخلي مګر دا چې الله ئې وغواړي، همدى د وېرېدو وړ دئ او د بخښنې غوښتو وړ.

۴۸: د چا لمن چې په دغو ګناهونو لړل شوې وي د هيڅ شفاعت کوونکي شفاعت به ګټه ورونه رسوي. نه به ئې له الهي عذابه وژغورلی شي او نه به ئې عذاب راکم کړی شي.

دا آيت موږ ته د (شفاعت) حقيقت په ښه توګه توضيح کوي او وايي:

الف: ګمان مه کوه چې شفاعت په هر حالت او هر صورت کې ګټه دررسولی شي.

ب: ته د خپلو کړنو او عملونو په ګرو کې يې، د بل (شفاعت) به يوازې هغه وخت ښايي ګټه دوررسوي چې ستا خپلو عملونو ته د شفاعت وړ ګرځولی وې، او دا وړتيا ئې تا ته درکړې وي چې الله تعالىستا په اړه د چا شفاعت قبول کړي.

ج: بايد متوجه وې چې د (شفاعت قبلېدا) د الله تعالى کار دئ نه د شفاعت کوونکي کار، او الله تعالى ثابت او تغيير نه منونکي سنن لري، د دغو سننو له مخې پرېکړه کوي چې چا ته د شفاعت اجازه ورکړي او د چا په اړه، کوم شفاعت ومني او کوم شفاعت ته اعتناء ونکړي.

د: نو ته د دې په ځای چې د چا شفاعت ته زړه ښه کړې، هغه د نجات وسيله وګڼې، او بروسه پرې وکړې (صالح عمل) د نجات اصلي لامل وګڼه او (شفاعت) د صالح عمل په څنګ کې ګټور وګڼه نه په مستقله توګه.

هـ: پام کوه چې په (شفاعت) باندې ستا اعتقاد د دې باعث نه شي چې بې باکه او جسور شې او دا اعتقاد دې ګناه ته وهڅوي، بې ځايه طمع او توقع درکې راولاړه نه کړي، او د خپلو ايماني مسئوليتونو له اداء کولو دې غافل نه کړي.

۴۹-۵۱: له دې ټولو سره سره څه د دې باعث شوي چې له دې الهي پند او تذکر متنفر او منزجر دي؟ ستا له بلنې تښتي، تېښته ئې هم د حيرانتيا وړ، داسې لکه صحرائي خر چې له زمري تښتي.

۵۲- يوازې تېښته نه، بلکې هر يو ئې دا انتظار کوي چې د الله تعالى له لوري پرانيستی ليک ورته راشي، وايي: که پر رسول الله ﷺ کتاب نازل شوی او وحي ورته راغلې، ولې پر موږ هر يوه همداسې پاڼې نه نازلېږي، تر څو چې همداسې پاڼې راباندې نازل نه شي ايمان نه راوړو او د قرآن وينا ته اعتناء نه کوو!!

۵۳- ګمان مه کوئ چې دا خلك به په هغه صورت کې خامخا ايمان راوړي او له خپلو بدو او کرکجنو کړنو به لاس واخلي چې له آسمان داسې پاڼې پرې نازلې شي، نه، نه، دوی بې باکه دي، د ګناه او عصيان له بدو پايلو وېره نه لري، له آخرته بې پروا دي، بايد پوه شې چې بې باکه او باغي ګنهګاران اصلاح کېدونکي نه وي.

۵۴-۵۶: دا آيتونه څو اساسي مطالب زموږ مخې ته ږدي:

الف: قرآن د يادونې او تذکر لپاره نازل شوی، له قرآن دا انتظار مه لرئ چې ټول، ښه او بد، د هدايت تږی او له هدايت منزجر او متنفر به دې ته اړ باسي چې حقائق ومني او په سمه لار روان شي.

ب: څوك چې د هدايت کېدو تلوسه لري، د هدايت تږی دئ، کمال ته د رسېدو په لټه کې دئ، په حقيقت د پوهېدو تکل کوي، حق او حقيقت د ده ورکه شوې متاع ده، دا کس کولی شي له دې لارښود الهي کتاب ګټه واخلي او د هغه په رڼا کې حقيقت وپېژني او خپله لار او ورکه متاع ومومي.

ج: د دوی (غوښتنه) په يوازي توګه کافي نه ده، داسي ګمان مه کوئ چي د حقيقت په موندلو کي يوازي د انسان عقل او حقيقت ته په رسېدا کي يوازي د ده خپل هوډ او عزم کافي دئ، نه؛ د خپل (عقل) او (ارادې) ترڅنګ (الهي لارښوونو او الهي توفيق) ته ضرورت لري.

د: په دغو دواړو بنستيزو خبرو بايد همزمان باور ولرئ: ١- په هغي خبري چي په ٥٤ آيت کي په دې مفهوم راغلې: (څوك چي غواړي نو پند دي ترې واخلي) يعني ته په خپل انتخاب کي آزاد يې، د پند اخيستلو پرېکړه به په خپله کوې، کولی شې له دوو لارو يوه غوره کړې، يا موافقه وکړې يا مخالفت. ٢- او په هغي خبري چي د ٥٥ آيت په سر کي په دې مفهوم راغلې: (او پند نه شي اخيستی مګر دا چي الله تعالی وغواړي)، يعني له الهي توفيق او د ده له إذن او ارادې پرته نه شي کولی څه وکړي او خپل مقصد ته ورسي.

ځيني د دغو دواړو خبرو په تلفيق کي له مغالطې سره مخامخ کېږي، کله (جبر) ته متمايل شي او کله (اختيار) ته، او کله قضيه دومره پېچلې کړي چي نه په خپله له کړکېچ وتلی شي او نه بل د قضيې په حقيقت پوهولی شي او نه ئې پوښتنو ته ځواب ويلی شي. حال دا چي قضيه ډېره ساده او روښانه ده: الله تعالی انتخاب تا ته پرېښی او توفيق ئې ځان ته منسوب کړی. کله چي په تا کي د هدايت تنده او تلوسه راپيدا شي، ودي غوښتل چي په حقيقت پوه شي او په سمه لار هدايت شې، او الله تعالی ته دي رجوع وکړه او مرسته ترې وغواړې، هغه به حتماً د هدايت دروازې ستا په مخ پرانيزي، توفيق به درکوي او حقيقت ته په رسېدو کي به دي مرسته کوي. د خپلو بندګانو د لارښوونې په اړه د الله تعالی سنت دا دئ چي که څوك ده ته مخه کړي، په چا کي حقيقت ته د رسېدو تلوسه او تنده راپيدا شي، ترلاس ئې نيسي، خړوبه کوي ئې او د هدايت دروازې ئې پر مخ پرانيزي، (يهدی اليه من ينيب) په چا کي چي انابت وي الله تعالی ئې د ځان په لوري هدايت کوي. او چا چي د کفر او نفاق لار غوره کړه او همدا ئې انتخاب وو، دی په خپل لاس د هدايت دروازې په خپل مخ تړي او د الله تعالی له عنايت او توفيق ځان محروموي.

(د دې موضوع تفصيل د التکوير د سورې د وروستي آيت په اړوند حاشيې کي مطالعه کولی شئ)

هـ: يوازي الله تعالی د دې وړ دئ چي ترې وېره ولرئ او د دې وړ چي ترې بخښنه وغواړئ، ستاسو وېره بايد يوازي له الله تعالی وي او د ګناهونو بخښنه غوښتل مو د ده له درباره.

بسم الله الرحمن الرحيم

القيامة

د سورې معرفي:

د دې مباركې سورې نوم القيامة (قيامت) دئ، ٤٠ آيتونه لري، د شپږو لومړيو آيتونو فواصل ئې قيامه ته ورته هموزنه صيغې دي، له اومه تر ديارلسمه پورې بصر ته ورته هموزنه صيغې، بيا له څوارلسمه تر پنځه ويشتمه پورې بصيره ته ورته هموزنه صيغې، له شپږويشتمه تر دېرشمه پورې راق او ساق ته ورته صيغې، او لس وروستي آيتونه ئې صلى او تولى ته ورته صيغې، ډېر ښکلى غږ، ښايسته وزن او خوندور مد و جذر لري. مكي سوره ده، په متن كې ئې داسې نښې گورو چې ښيي دا سوره د مكې دور په لومړيو كې او هغه مهال نازله شوې چې رسول اللهﷺ لا د وحې په ترلاسه كولو كې كافي مهارت او تجربه نه درلوده، د وحې ترلاسه كولو په وخت كې به ئې دا اندېښنه وه چې څه ترې پاته يا هېره نه شي، د همدې لپاره به ئې له فرشتې د اورېدو په وخت كې، تر دې د مخه چې هغه خپل پيغام بشپړ كړي، ده به له ځان سره تكرارول.

دا سوره د (قيامت په ورځ) او (ملامتوونكي نفس) باندې قسمونو سره پيل شوې، د بحث اصلي موضوع ئې (قيامت) ده. په دې حتماً پوهېږئ چې په انسان كې د (ملامتوونكي نفس) شته والى د قيامت د اثبات لپاره يو مضبوط او قوي دليل دئ، په دې معنى: كه په انسان كې دا مَلَكَه او غريزه شته چې په هر بد او كركجن كار كې هغه ملامتوي، د ده د كړنو په اړه قضاوت كوي او بد كارونه ئې غندي، نو آيا هغه ذات چې انسان ئې پيدا كړى او دا ملكه ئې په ده كې ايښې، هغه به په همدې صفت متصف نه وي؟ د انسان د عملونو په اړه به قضاوت نه كوي او په خپلو بدو كړنو به ئې نه ملامتوي؟! هر عقلمن انسان به په دې اعتراف كوي چې د انسان پيدا كوونكى خداى به حتماً په دې صفت متصف وي، ستا ملامتوونكى نفس په دې شهادت وركوي چې ستا رب حتماً د قضاوت په صفت متصف دئ، حتماً به د قيامت ورځ راولي او ستا د عملونو په اړه به قضاوت كوي. په قرآن كې معمولاً د قيامت په څېر د سترو سترو قضاياوو د اثبات لپاره په ملموس او مشهود شيانو لوړه شوې، خو دلته په استثنائي توگه لومړى په (قيامت) او بيا په (نفس لوامه) لوړه شوې، په نورو مواردو كې تل د قسمونو ځواب له قسمونو وروسته او اكثراً ورپسې متصل راځي، خو دلته د قسمونو په پاى كې كوم ځواب نه مومو! برعكس (يوم القيامة) چې د قرآن د اسلوب له مخې بايد د قسم د ځواب په توگه راغلى وى، د شاهد او يوه (مسلم حقيقت) په توگه ذكر شوى، او قسم په (نفس لوامه) چې د (قيامت د اثبات) لپاره دليل او شاهد دئ له ځوابه وروسته راغلى!!

تعبير داسي دئ: نه، د قيامت له ورځي ستا انکار واهي او بې بنسټه دئ، د قيامت راتګ يو مسلم حقيقت دئ، ستا (نفس لوامه) په دې شهادت ورکوي چي قيامت به حتماً راځي، او هغه رب چي ستا په وجدان کي ئې ملامتوونکې ملکه ايښې، حتماً به ستا د عملونو په اړه قضاوت کوي، آيا انسان داسي ګمان کوي چي الله تعالی به ئې وراسته هډوکي راغونډ نه کړي، د ده کالبوت به جوړ نه کړي او بيا به ئې راژوندی نه کړي!! حال دا چي الله تعالی نه يوازې د انسان په بيا ژوندون قادر دئ بلکي کولی شي د ګوتو سرونه ئې په مخکنۍ بڼې کي جوړ کړي، له قيامت د ده د انکار وجه دا نه ده چي د ده عقل ئې نه شي منلی او يا مقنع دلائل ورته نلري، په قيامت باور خو د ده په خټه کي ايښودل شوی، د ده وجدان په خپله د قيامت لپاره شاهد دئ، انکار ئې له جهل او ناپوهۍ نه دئ راولاړ شوی، بلکي له دې راولاړ شوی چي د بيا بيا ګناه اراده لري، د ده مشکل دا دئ چي (هوس) ئې دې ته اړ کوي چي خپل وجدان تکذيب کړي او له قيامت انکار وکړي، مګر نه ګورئ چي دی تل د خپل وجدان له مخالفت او ملامتولو سره سره ګناه ته ملاتړي، هوس پرې غالب شي، قضاوتونه ئې تل له هوی او هوس څرګنده نه د خپل عقل پرېکړو ته غاړه ږدي او نه د خپل وجدان قضاوت مني، هغه له قيامت د انکار لپاره يوازې يو دليل لري، او هغه دا چي: قيامت به څه وخت راځي؟ ولي تر اوسه رانغی؟ که قيامت رښتيا وی بايد تراوسه واقع شوی وی!! دې انسان ته چي نه د خپل انکار لپاره کوم دليل لري او نه د بل دلائل مني، د هوس بنده دئ، د خپل عقل له پرېکړي او د خپل وجدان له قضاوت انکار کوي، فقط يو ځواب ويلی شو: لږ انتظار وکړه، عجله مه کوه، د دې ورځي هولناکي صحنې به په خپلو سترګو وګورې، له سترګو به دې پردې لري شي، سپوږمۍ به تياره شي، لمر او سپوږمۍ به يو بل جذب کړي، په دې ورځ به له قيامت منکر انسان، هغه چي د دې حقيقت له منلو تښتېدو، وايي: ملجأ او مفر چېري دئ؟ چېري او چا ته پناه يوسم؟! خو د الله تعالی په وړاندي له ودرېدو پرته به هيڅ ملجأ او مفر نه شي موندلی. په هر هغه څه به پوه شي چي په دنيا کي ئې کړي وو، يا ئې د کولو اراده کړې وه خو نه وو توانېدلی او فرصت ئې په لاس نه وو ورغلی، يو يو به ئې د سترګو په وړاندې مجسم شي، په خپله به پوه شي چي کوم کوم بد عملونه ئې څرګند يا په پټه کړي او کومي کومي بدې ارادې ئې په زړه کي وې؟!!
په خپل حال ښه پوه، او د خپل زړه په اسرارو ښه خبر، که څه هم د خپلو بدو عملونو د توجيه او له خپلو پليتو افکارو او عزائمو د دفاع لپاره دلائل او عذرونه وړاندي کړي، دی په خپله ښه پوهېږي چي ولي له قيامت انکار کوي، او کوم عمل او اراده ئې هغه له قيامت انکار او د مکافات او مجازات تکذيب ته هڅولی؟!! دغه پليته دېله د خپل باطني خبث له کبله د قيامت په اړه د قرآن مضبوط او محکم دلائل هم نه مني، هغه قرآن چي رسول اللهﷺ به له فرشتې د اورېدو په وخت کي داسي تراغېز لاندي راغی چي ژر ژر به ئې له ځان سره تکراراوو تر څو ئې ښه حفظ کړي، څه ترې پاته نه شي، کوم حرف او لفظ ترې بې ځايه نه شي، ژر او بشپړ ئې خلکو ته ورسوي، د قرآن د جالب او جذاب آيتونو په اورېدو سره به داسي په وجد راغی او دومره تلوار او تلوسه به ئې په ده کي راولاړه کړه او د قرآن قوي او قانع کوونکي استدلال به داسي اغېز پرې وکړ چي فرشتې به لاخپل پيغام نه وو خلاص کړی چي ده به له ځان سره تکراراوو چي ژر ئې حفظ کړي او ډاډه به شو چي که له دې مخکي ځينو خلکو ورسره مخالفت

کاوو نو اوس به د قرآن د دې دلائلو په اوریدو سره حتماً له مخالفته لاس اخلي. د ده همدغه تلوار ته په پام سره الله تعالی ورته لارښوونه وکړه چې د هېرېدو اندېښنه ئې مه کوه، د وحي د اورېدو په وخت کي ژر ژر ژبه پرې مه خوځوه، ستا رب د دې ذمه وال دئ چي قرآن به ستا په حافظه کي جمع کوي او ستا په ژبه به ئې جاري کوي، نه به ئې په حفظ کي څه ستونزه لرې او نه به ئې په بیانولو کي، د اورېدو په وخت کي ئې له ځان سره مه تکراروه، تلوار مه کوه، په دقت سره ئې واوره، حفظ او بیانول ئې زموږ په ذمه دي!! گورئ چي د قرآن په اړه د دغو دوو شخصیتونو چلن کي څومره ژور توپیر دئ؟! یو ئې حقیقت تکذیبوي، نه په دې سبب چي کوم دلیل ورته نلري، بلکي له دې کبله چي د (گناه اراده) ئې د تکذیب ته هڅوي، او بل ئې داسي د حقیقت تږی چي د اورېدو په وخت کي ئې دومره تلوار او عجله لري، داسي ژر ژر خپله ژبه پرې خوځوي.

هر دلیل چي دوی ئې د قیامت د تکذیب او انکار لپاره جوړوي بې بنسټه دئ، انکار ئې یوازې یوه وجه لري: دنیا ئې غوره کړې او د دنیا لپاره له آخرت عمداً انکار کوي، د دلائلو نشتوالی د دوی د انکار لامل نه دئ بلکي دنیا پالنه، د هوس بندگي او د آخرت عمدي انکار د دې تکذیب باعث او لامل دئ.

په دې ورځ به ځیني مخونه خوښ او ځلانده وي، د خپل رب په لوري ناظر او کتونکي، او ځیني څېرې عبوس، خړې او ملامتونکي عذاب ته منتظري. گمان مه کوئ چي دنیا نږدې او ستاسو خوا کي، او آخرت لرې دئ او ستاسو او د آخرت ترمنځ اوږد واټن، نه! دا یوه اشتباه ده، حقیقت دا دئ چي کله روح حلق ته ورسي او له هر لوري دا غږ اوچت شي: څوك کولی شي د ده طبیب شي؟ څوك به ئې له مرگه وژغوري؟!! خو هیڅ ځواب به نه اوري او څوك به دا توان نه لري چي د مرگ له بیماري ئې وژغوري او د روح قبضېدا ئې وځنډوي، یقین ئې راشي چي نور نو د فراق شېبه ده، باید د دنیا له هر څه سره خپلې اړیکي غوڅې کړي او د الله تعالی په لوري وخوځېږي، د درد له شدته به خپلې پښې سره تاو کړي، او د الله تعالی په لوري به خپل سفر پیل کړي!! ستا مرگ د آخرت په لوري د سفر پیل دئ، ولي هغه لرې گڼې او اعتناء ورته نه کوې او دنیا نږدې شمېرې او پرې نښتی یې؟!! خو له دې ټولو دلائلو سره سره هغه نه آخرت تصدیق کړ، او نه ئې لمونځ وکړ، برعکس آخرت ئې تکذیب کړ او له لمانځه ئې ډډه وکړه، په ډېر غرور او تکبر سره خپلې کورنۍ ته وروگرځېدو. وای وای په تا او په دې حالت چي تا په دنیا کي غوره کړی!! وای وای په تا او هغه حالت چي په آخرت کي به ئې لرې!! آیا دې مکذب انسان دا گمان کړی چي مهمل به پرېښودی شي؟!! آیا گمان کوي چي د ده رب به ئې پرېږدي چي ومري، هډوکي ئې وراسته شي، په زمکه کي تجزیه شي، په همدې حالت کي به ئې پرېږدي، بېرته به ئې راژوندی نه کړي، محاسبه به ورسره ونکړي؟ آیا داسي کار ورته گران او محال برېښي؟ او یا الله تعالی ترې عاجز دئ؟ مگر دی یو وخت یوه حقیره نطفه نه وو چي په رحم کي لوېدلې وه ؟! مگر دې ته نه گوري چي یو وخت ځوړندتوکی او علقه وو؟! مگر دې ته متوجه نه دئ چي خپل رب سم او موزون پیدا کړ؟! او الله تعالی له همدې حقیرې نطفې د (نر) او (ښځې) جوړه پیدا کړه؟! آیا د ده لومړنی پیداکوونکی ذات چي انسان ئې له خاورې، بیا له نطفې او بیا له علقې پیدا کړ، له دې عاجز گڼې چي مړي راژوندي کړي؟! هر سالم عقل په دې شهادت ورکوي چي داسي پیدایښت تر

لومړي پيدايښت ډېر سهل او آسان دئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَآ أُقۡسِمُ بِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ﴿١﴾ وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَلَّن
نَّجۡمَعَ عِظَامَهُۥ ﴿٣﴾ بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُۥ ﴿٤﴾ بَلۡ يُرِيدُ ٱلۡإِنسَٰنُ
لِيَفۡجُرَ أَمَامَهُۥ ﴿٥﴾ يَسۡـَٔلُ أَيَّانَ يَوۡمُ ٱلۡقِيَٰمَةِ ﴿٦﴾

١- نه، زما دي قسم وي د قيامت په ورځې. ٢- او نه، زما دي قسم وي په ملامتوونکي نفس. ٣- آيا دا انسان انګېري چې راغونډ به نه کړو د ده هډوکي؟ ٤- ولې نه، په دې برلاسي يو چې برابر ئې کړو د ګوتو سرونه. ٥- بلکې دا انسان غواړي چې فجور وکړي ترې ورمخکې. ٦- نو پوښتي: کله به وي د قيامت ورځ؟!

۱-۲: دلته په (يَوْمِ الْقِيَمَةِ) او (النَّفْسِ اللَّوَّامَةِ) لوړه شوې، خو د قسمونو نه وروسته په ټولې سورې کې داسې څه نه مومو چې د قسمونو ځواب وي. د قرآن په ټولو نورو سورتونو کې معمول دا ده چې لومړی په څرګند او منل شوي شي لوړه کېږي، بيا د قسم ځواب د يوې داسې مسلمې او انکار نه منونکې دعوی په څېر ذکر کېږي چې همدا قسمونه ئې په حقانيت شهادت ورکوي، د دې عامې قاعدې مطابق بايد لومړی په (نفس لوامة) لوړه شوې وی او بيا د قيامت راتګ د دې قسم د ځواب په توګه ورپسې راغلی وی، خو دلته (يوم القيٰمة) د داسې يوه حقيقت په توګه ذکر شوی چې د قرآن هر مخاطب بايد د هغه په اړه شك او ترديد ونلري او د مسلم او قطعي حقيقت په توګه ئې ومني او بيا د قيامت د اثبات لپاره په (نفس لوامة) استناد شوی. دا چې ولې دلته د نورو سورتونو په څېر د قسم ځواب په څرګنده توګه نه دئ ذکر شوی او ولې د قرآن د عمومي قاعدې مغاير په داسې څه لوړه شوې چې څرګند نه دئ؟! په دې پوهېدل لږ غور غواړي. په لږ دقت سره په دې خبري پوهېدی شو چې د قسمونو ځواب په خپله په قسمونو کې نغښتی دئ، او هغه داسې: د انسان په وجود کې د وجدان په نامه د داسې يوې مَلَکې شاهد يو چې په هر بد عمل او ګناه کې انسان ملامتوي، د ده بد عمل غندي، دا استعداد کسبي نه دئ بلکې د ده په فطرت او خټه کې اېښودل شوی، په هر ښه او بد، صالح او طالح انسان کې شته، دا وجداني محاکمه په هرچا کې تل فعاله وي، نه يوازې د هرعمل په اړه قضاوت کوي بلکې د مجازات پرېکړه هم کوي، مګر نه ګورئ چې انسان کله له يوه غلط کار وروسته خپل مخ په څپېړه وهي، کله ئې وجدان دې ته اړ کړي چې محکمې ته رجوع وکړي او په خپل داسې جرم اعتراف وکړي چې له ده پرته هيڅوك پرې خبر نه وي، کله بيا د وجدان له عذاب د نجات لپاره ځان وژني ته پناه وړي، وجدان ئې د دې فيصله کوي چې دی د مرګ وړ دئ، په خپله ځانته همدا سزا ورکوي. په انسان کې دا (ملامتوونکی نفس) د قيامت د اثبات لپاره قوي دليل دئ، دا ځکه چې په انسان کې د قضاوت او محاسبې دا صفت په دې شهادت ورکوي چې د انسان خالق او پيداکوونکی به هم خامخا په دې صفت متصف وي، د (مخلوق) او (مصنوع) هر کمال او نېك صفت، په (خالق) او (صانع) کې د همدې صفت په شته والي شهادت ورکوي، ممکنه نه ده چې په مصنوع کې دې داسې کوم غوره صفت وي چې د ده په صانع کې دې همدا صفت په اتم او اکمل طور نه وي. نو هغه ذات چې انسان ئې پيدا کړی او په ده کې ئې (ملامتوونکی نفس) اېښی او د وجدان مَلَکه ئې ورکړې او هغه ئې داسې جوړ کړی چې د هر بد عمل او هري ګناه په اړه ئې قضاوت کوي، حتی خپل ځان ملامتوي او مناسبه سزا ورکوي، دا ذات به حتماً په دې صفت متصف وي، حتماً به د انسان د کړنو په اړه قضاوت کوي، ستا وجداني محاکمه په دې خبري شهادت ورکوي چې د قيامت ورځ به هرو مرو راځي او هغه ذات به ستا د عملونو په اړه قضاوت کوي چې ستا وجدان او ملامتوونکی نفس د ده وديعه او پېرزوينه ده. که انسان د هري پېښې او صحنې په اړه خامخا قضاوت کوي، يوې ته په بلې ترجيح ورکوي، يوه تأييدوي، بله ترديدوي، دوه کسان د دوو بېلا بېلو کړنو په حال کې ګوري، يوه ته ښه او بل ته بد وايي، دوه کسان د جګړې په حالت کې ګوري، يو ظالم او بل مظلوم، د يوه په نسبت په خپل زړه کې ترحم او زړه سوی احساسوي، غواړي د هغه مرسته وکړي، د بل په نسبت په خپل زړه کې کرکه محسوسوي، غواړي د هغه مخنيوی وکړي، که ئې له وسه پوره وه حتماً د مظلوم مرستي ته راوړاندي

کېږي او د ظالم مقابله کوي، ظالم ته د خپل ظلم جزاء ورکوي. ووايast: په انسان کي دا د قضاوت استعداد چا ايښی، دا د مکافات او مجازات تصور چا ورکړی، دا د ښه او بد د تفکيك او تمييز فهم ئې له کومه کړی؟ ته څنګه دا مني چي په انسان کي دي دا صفت وي او د ده پيدا کوونکی ذات دي په دې صفت متصف نه وي؟ د عقل تقاضا خو دا ده چي د انسان پيداکوونکی او خالق بايد په اتم او اکمل صورت کي د (قضاوت) او مکافات او مجازات په صفت متصف وي، هغه به حتماً د قيامت ورځ راولي ترڅو دا قضاوت ترسره کړي.

د دغي شرحي په پام کي نيولو سره د دې قسمونو مطلب او په خپلو منځونو کي ئې تړاو ښه څرګنديږي او دا معلوميږي چي دلته هم د نورو قسمونو په څېر د قرآن عمومي قاعده مراعات شوې. دلته د قرآن مخاطب ته داسي ويل شوي چي: نه، قيامت يو مسلم حقيقت دئ، حتماً به راځي، له قيامت ستا انکار خوشی بې بنسټه انکار دئ، ستا (نفس لوامة) په دې شهادت ورکوي چي د قيامت او محاکمي او محاسبې ورځ به حتماً راځي.

وروسته په همدې سلسله کي فرمايي: آيا انسان دا ګمان کوي چي د ده وراسته هډوکي او په خاورو بدل شوي اندامونه د بيا راغونډولو نه دي او الله به بيا د ده جثه جوړه نه کړي او هغه ته به سا ورنکړي؟!! په داسي حال کي چي الله نه يوازي د ده په بيا راژوندي کولو قادر دئ بلکي په دې هم قادر دئ چي د ده د ګوتو د سرونو ليکي او ګاري په خپل مخکني شکل کي بياجوړي کړي. د قيامت په اړه د انسان د انکار وجه دا نه ده چي هغه ته کافي او قانع کوونکي دلائل په لاس نه دي ورغلي او يا له دې حقيقت د ده انکار د جهل او ناپوهۍ له کبله دئ، داسي نه ده، برعکس د ګناه اراده او په راتلونکي کي د فجور او بدکارۍ عزم ئې دې ته هڅوي چي له قيامت عمداً انکار وکړي. په قيامت باور خو د ده د وجود په خټه کي ايښودل شوی، د ده وجدان د قيامت او حساب کتاب يوه څرګنده بېلګه ده، د ده مشکل له دې راولاړ شوی چي (هوی او هوس) ئې دې ته اړ کوي چي د خپل (وجدان) او (عقل) پرېکړه تکذيب کړي، د ده قضاوتونه له هوس راخوتيږي، تل د خپل وجدان د حکم او غوښتني خلاف ګناه ته ملا تړي. که دی د خپل هوس فرمان ته غاړه کښېښږدي، او د ګناه د ارتکاب اراده او عزم پرېږدي نو د ده او قيامت ترمنځ به ټول حجابونه له منځه ولاړ شي او په خپل نفس کي به د هغه لپاره شواهد ومومي.

په (لاأُقْسِمُ) کي د (لا) په اړه د مفسرينو ترمنځ اختلاف شته، صحيح رأيه دا ده چي په (لا) سره د مخاطب رأيه او نظر رد شوی، بيا مکث دئ، او بيا لوړه شوې، د دې تفصيل د البلد د سورې د قسمونو په شرح کي وګورئ.

۳-٤: په دې مبارکو آيتونو کي د قرآن يو بل علمي اعجاز زموږ مخي ته راځي: وايي: آيا له قيامت منکر انسان داسي ګمان کوي چي وراسته هډوکي به ئې بيا راغونډ نه کړو؟ آيا بيا ژوندون ورته محال برېښي؟!! په دې دي پوه شي چي نه يوازي بيا به ئې ژوندی کړو بلکي د ګوتو د سرونو ګاري به ئې هم په مخکنۍ بڼه کي جوړي کړو؟ تحقيقات ښيي چي د هر انسان د ګوتو د سرونو ګاري تر بل فرق لري، د همدې لپاره اوس پوليسان تر عکس د ګوتو د سرونو نښو ته اهميت ورکوي، له هر متهم تر هر څه دمخه د ګوتو د سرونو نښه اخلي، د جرم په ځای کي د ګوتو په نښو پسي ګرځي، او په دې باور دي چي په دنيا کي د دوو انسانانو د ګوتو

د سرونو گاري يوه بل ته ورته نه دي!!

٥-٦: داسي نه ده چي د قيامت منكرين د قيامت د اثبات لپاره قانع كوونكي دلائل نه مومي او په راتلو كي ئې شك لري، او دا ورته حقيقتاً گرانه بربښي چي د انسان وراسته هډوكي دي بيا راغونډ او ژوندي شي، له قيامت د دوى د انكار وجه دا نه؛ بلكي دا ده چي د گناه قصد او هوډ ئې دې ته هڅوي، دى په راتلونكي كي د گناهونو د تكرار اراده لري او په آخرت باور ئې له گناه راگرځوي، د گناه لپاره له آخرت انكار كوي، نو په حقيقت كي دا انكار د ده د عقل حكم نه بلكي د ده د هوس غوښتنه ده، عقل ئې په آخرت ايمان ته رابلي خو هوس ئې د قيامت تكذيب ته، كه د هوس غوښتنو ته تسليم نه شي او د گناه اراده پرېږدي، د ده او د قيامت ترمنځ به ټول حجابونه لري شي، هيڅ څه به د ده عقل په آخرت له باور كولو منع نه كړى شي. دى د قيامت د تكذيب لپاره يوازي يوه خبره د كولو لپاره لري: هغه قيامت چي تاسو ئې د راتلو خبردارى راكوئ؛ كله به راځي؟ ولي تراوسه رانغى؟ كه د قيامت د راتلو دعوى رښتينې وى بايد تراوسه راغلى وى!! هغه په دې نه پوهېږي چي هره پېښه په خپل خپل وخت راځي! له خپل وخت نه مخكي د يوې پېښي د راتلو غوښتنه سفاهت دئ.

فَإِذَا بَرِقَ ٱلۡبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ ٱلۡقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ
ٱلۡإِنسَٰنُ يَوۡمَئِذٍ أَيۡنَ ٱلۡمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡمُسۡتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّؤُاْ
ٱلۡإِنسَٰنُ يَوۡمَئِذِۢ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ ٱلۡإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦ بَصِيرَةٞ ﴿١٤﴾ وَلَوۡ
أَلۡقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴿١٥﴾

٧- نو كله چي سترگي شي رډي رډي. **٨-** او سپوږمى شي تكه توره. **٩-** او يوځاى
كړلى شي لمر او سپوږمى. **١٠-** وايي به انسان چي چېري دئ د تېښتي ځاى؟ **١١-**
داسي نه ده، هيڅ پناه ځى به نه وي. **١٢-** په دې ورځ به تمځاى ته د تلو لار وي ستا
د رب په لوري. **١٣-** په دې ورځ به انسان خبر كړى شي په هغه څه چي مخكي ئې
لېږلي او شا ته ئې پرېښي. **١٤-** بلكي انسان ښه سترگه ور دئ په خپل ځان. **١٥-** كه
څه هم وړاندي كړي خپل عذرونه.

٧-١٠: دا آيتونه څو اساسي مطالب توضيح كوي:

الف: د چا چي خپل غرض او مرض په حقائقو باندي د اعتراف مانع شي، په استدلال ~~سره ئې نه شو قانع كولى، له عمدي انكار ئې نه شو منع كولى، بايد پرې ئې بږدو چي حقائق~~ په خپله راشي، د سترگو مخي ته ئې ودرېږي، سترگي ئې ورپرانيزي، څوك چي قيامت نه مني، عمداً ترې انكار كوي، ده ته بايد ووايو: لږ صبر وكړه، په خپلو سترگو به ئې وگورې، يوازي د قيامت هولناكي صحنې كولى شي د ده سترگي ورپرانيزي.

ب: په دې ورځ به سپوږمۍ تياره شي، او د دې معنی دا ده چې لمر به له ځلېدا ولوېږي، سپوږمۍ ته به رڼا نه شي ورکولی.
ج: لمر او سپوږمۍ به سره يو ځای شي، يعني د لمر جاذبه به دومره زياته شي چې سپوږمۍ به د زمکي له جاذبې وشکوي.
د: دا آيتونه د قرآن يو بل ستر علمي اعجاز وړاندي کوي، کوم حقيقت چې په دغو آيتونو کي ورته اشاره شوې ساينس پوهان د شلمي پېړۍ په پای کي پرې پوه شول، له ژورو او اوږدو څېړنو وروسته دوی ته څرگنده شوه چې د خاصو عواملو له کبله په ځينو سماوي اجرامو او ستورو کي داسي تغييرات رامنځته شي چې په نتيجه کي ئې جاذبه دومره زياته او ځواکمنه شي چې د نور وړانگي ئې ترې بېلېدی او تېښتېدی نه شي، په اصل کي روڼ وي، رڼا او نور ترې وځي خو د قوي جاذبې په سبب ترې جلا کېدی نه شي، د ستورو دې حالت ته ئې د black hole (تياره کنده) نوم ورکړی، دا داسي حالت دئ چې يو ستر ځلانده ستوری ناڅاپي له سترگو غائب شي، پرته له دې چې له منځه تللی وي، شته وي خو رڼا ئې نه تر سترگو کېږي، په لمر به دغسي حالت راشي، د جاذبې قوه به ئې ډېره لوړه لاړه شي، دومره چې له يوې خوا به د نور وړانگي نه ترې ساطع کېږي او له بلي خوا به سپوږمۍ ځان ته جذب کړي. که تاسو نن يوه منصف ستور پوه ته چې له ژورو څېړنو وروسته د دغو تيارو کندو په حقيقت پوه شوی، ووايئ: (قرآن څوارلس پېړۍ مخکي ويلي چې يو وخت به لمر له ځلېدو ولوېږي، وروسته به سپوږمۍ تياره شي او بيا به ئې لمر ځان ته جذب کړي) يقيناً چې هغه به په ډېر حيرت او ژور تعجب کي لوېږي او په دې به اعتراف کوي چې دا وړاندوينه د يوه عادي انسان له لوري ممکنه نه ده. دا هغه ستر حقيقت دئ چې موږ اوس پرې پوه شوي يو. د دې موضوع تفصيل د تکوير په سوره کي مطالعه کولی شئ.
هـ: څوك چې نن په قيامت له اعتراف تښتي د قيامت په ورځ به د مخوف او هولناکو صحنو په ليدو سره د مفر په لټه کي وي، له هر چا به پوښتي: کومي خوا ته وتښتم؟ چېري پناه يوسم؟
۱۱-۱۲: خو په دې ورځ به هيڅ پناه ځی نه شي موندلی، هيڅ د تېکي ځای به په نظر نه ورځي، د الله تعالی له درشل پرته به بل مستقر نه وي، د تېښتي ټولي لاري به تړلي وي، نه د پناه لپاره کوم ځای او نه تېکي لپاره محل، هره لار به د الله تعالی په وړاندي ودرېدو ته منتهي کېږي، د ده په لوري به درومي او د ده په وړاندي به ودرېږي.
۱۳:د قيامت د نه منلو له کبله ئې چې کومه گناه کړې وه، او د کومو گناهونو لپاره ئې چې له قيامته انکار کاوو، ټول به په خپلي عملپاڼي کي وگوري، په خپل ژوند کي ئې چې څه کړي وو، يا ئې د کولو اراده کړې وه خو پرې قادر شوی نه وو، د ټولو دقيق فهرست به خپلي مخي ته بيامومي.
۱٤-۱٥: گمان مه کوئ چې يوازي د خپلي عملپاڼي په ليدو سره به له خپلو کړنو خبر شي، نه، بلکي په خپله به پرې پوهېږي، په ځان پوه دئ، له خپلو کړنو ښه خبر دئ، په خلاصو سترگو ئې گناه ته لاس اوږد کړی، د ملامتوونکي نفس له اعتراض او ملامتولو سره سره ئې گناه کړې، کوم معاذير چې دی ئې د خپلو گناهونو د توجيه لپاره وړاندي کوي، واهي او جعلي

دي، په خپله ئې په سست والي پوهېږي، ورته وبه ويل شي: كفى بنفسك اليوم عليك حسيبا: ستا خپل نفس ستا په سر د حسيب په توګه کافي دئ.

لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾

١٦- ژبه دي پرې مه خوځوه، د دې لپاره چي تلوار پرې کوې. ١٧- راغونډول او ويل ئې دي زموږ په ذمه. ١٨- نو چي کله ئې لولو د لوستلو متابعت ئې کوه. ١٩- بيا ئې بيانول هم زموږ په ذمه دي.

١٦-١٩: ځينو مفسرينو دا څلور آيتونه د معترضه جملو په توګه نيولي او وايي چي له مخکنيو او وروستنيو آيتونو سره خاص ارتباط نه لري!! په داسي حال کي چي له خو اړخونو د دوی ترمنځ ډېر ژور او ظريف ارتباط شته: په مخکنيو آيتونو کي د هغه چا چلن ته ګوته نيول شوې چي نه يوازي د قيامت په اړه د قرآن وينا او دلائل نه مني؛ بلکي عملاً او له دې کبله ئې تکذيبوي چي له ګناهونو لاس اخيستو ته چمتو نه دئ، په قيامت باور له ده دا غوښتنه کوي چي له ګناهونو ډډه وکړي خو دی د ګناه په ارتباط د خپل وجدان او ملامتوونکي نفس قضاوت هم نه مني، خو د قرآن په اړه د دې مفسد انسان د دغه ظالمانه چلن په مقابل کي د رسول اللهﷺ معاملې ته پام وکړئ او وګورئ چي په دې دواړو کي څومره ژور توپير دئ، رسول اللهﷺ د قرآن د هري نوې برخي په اورېدو سره داسي په وجد راځي او هڅه کوي چي په تلوار سره ئې زده او حفظ کړي، څه ترې پاته نه شي، هيڅ لفظ ئې هېر نه کړي، او دا احساس ورسره راپيدا کېږي چي که د ده مخاطبينو تر اوسه د ده هيڅ مخکنۍ خبره نه ده منلې خو اوس او د دغو آيتونو په اورېدو سره به خامخا ايمان راوړي، د خپلو ټولو پوښتنو ځواب به په کي مومي، بايد ژرئې ترلاسه کړي او ژر ئې د خپلو مخاطبينو مخي ته کېږدي. عجله او تلوار ئې دومره چي الله تعالی ورته د تلوار نه کولو توصيه کوي او فرمايي: د قرآن د نويو آيتونو د ترلاسه کولو په اړه ډېره عجله مه کوه، کله چي ئې د وحي فرشته پر تا لولي ته ئې په تلوار له ځان سره مه تکراروه، پرېږده چي فرشته خپل پيغام بشپړ کړي، د وحي له القاء فارغ شي، په تأني او دقت سره ئې واوره، د هېرېدو تشويش ئې مه کوه، موږ د دې ذمه وال يو چي هغه ستا په حافظې کي خوندي کړو، ستا په ژبه ئې جاري کړو او شرح او تفصيل ئې بيان کړو.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ ٱلْءَاخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍۭ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾

۲۰- نه؛ داسي نه ده، بلکي دنيا خوښوئ. ۲۱- او آخرت پرېږدئ. ۲۲- ځيني څېرې به په دې ورځ وي تازه خوښي. ۲۳- د خپل رب په لوري کتونکي. ۲٤- او ځيني څېرې به په دې ورځ وي خېري. ۲۵- گمان به کوي چي ملاماتونکی چلن به ورسره وشي.

۲۰-۲۱: د دې آيتونو په اړه دوه توجيه مومو:

الف: هر دليل چي د قيامت د تکذيب لپاره وړاندي کوئ بې بنسټه دئ، ستاسو د انکار اصلي وجه دا ده چي: دنيا مو غوره کړې، د دنيا مينه مو په زړه سيوری غوړولی، آخرت ته مو قصداً شا کړې، له قيامت ستاسو د انکار اصلي وجه همدا ده.

ب: له عاجل، وړو او ژر ترلاسه کېدونکو اغراضو سره ستاسو علاقه او له لوړو اهدافو او په ځنډ ترلاسه کېدونکو اوچتو مقاصدو سره ستاسو عدم علاقه، د دې سبب شوې چي له قيامت انکار وکړئ او د قرآن مخالفت ته ملا وتړئ. مگر نه گورئ څوك چي معنوي تنده لري او لوړو مقاصدو ته د رسېدو تلوسه لري په قرآن د ژر او ژور پوهېدو په اړه څومره تلوار او عجله لري؟! خو تاسو چي دا تنده او تلوسه در کي ځپل شوې او ځای ئې له پربوتو دنيوي اغراضو سره افراطي مينې نيولی، قصداً او عمداً د تکذيب لپاره ملا تړئ!!

دوهمه توجيه هم دقيقه ده او هم د تحبون، عاجلة او تذرون اصلي معاني په کي مراعات شوې.

۲۲-۲۳: ځيني څېرې به په دې ورځ خوښي او ځلانده وي، د خپل رب په لوري کتونکي، دا هغه بختور کسان دي چي په دنيا کي به تل او په هر کار کي د خپل رب په فکر کي ول، حرکت ئې د ده په لوري، لار ئې د ده لار، هغه لار چي الله تعالی ته پرې رسي، هدف ئې د الله تعالی رضاء ترلاسه کول، غوښتل ئې هغه کار وکړي چي د الله تعالی خوښ دئ، او هغسي ئې ترسره کړي چي الله تعالی پرې راضي کېږي، دوی به په دې ورځ خپل مقصد ته رسېدلي وي، د خوښی نښي به ئې په څېرو کي بربښي، د هغه ذات د جمال ننداره به کوي چي په دنيا کي ئې غائبانه د هغه عبادت کاوو، په دې طمع او باور چي د قيامت په ورځ به ورسره مخامخ کېږي، مرگ ژوند ئې د ده لپاره وو، کړه وړه، هڅه هاند، جهاد او مبارزه ئې د ده لپاره وه، په دې ورځ به حجابونه لري شي، منتظري سترگي به ئې د خپل معبود په جمال روښانه او تږي زړونه به ئې خړوبه شي.

د الله تعالی په لوري د نظر د څرنگوالي په اړه د مفسرينو څو رأيي مومو:

الف: ځيني وايي چي دا ليدل او کتل د زړه په سترگو، باطني ليدا او معنوي مشاهده ده نه حسي مشاهده او د سر په سترگو، دا ځکه چي په حسي مشاهدې سره يوازي هغه څه ليدلی شو چي جسماني وي او جسماني شيان خاص جسماني کيفيت او حالت لري او مکان ته اړ وي، حال دا چي د الله تعالی ذات له دغو ټولو منزه دئ. دوی د دې رأيي د دفاع لپاره په دې آيت استناد کوي:

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ * الانعام: ۱۰۳

سترگي ئې ليدی نه شي او دئ سترگيويني، او دی ښه باخبر لطيف دئ.

ب: ځينو (ناظرة) د (انتظار کوونکې) په معنی اخيستې او وايي چي مؤمنان به په دې

ورځ یوازې الله تعالی ته منتظر وې او پر له پسې به د خپل رب رحمت، پېرزوینو او نعمتونو ته انتظار کوي.

ج: خو نور مفسرين (ناظره) په اصلي معنى اخلي او وايي چې دغه آيت په جنت کې د الله تعالى د ليدو او مشاهدې په حقيقت دلالت کوي، (د باطني شهود) او (د زړه په سترگو د ليدو) په ځای د سر په سترگو د ليدو خبره کوي او د دې تعبير لپاره په دې روايت استناد کوي:

عن ابن عمر(ﷺ) قال: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ « إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لَمَنْ يَنْظُرُ إِلَى جِنَانِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَنَعِيمِهِ وَخَدَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ سَنَةٍ وَأَكْرَمَهُمْ عَلَى اللَّهِ مَنْ يَنْظُرُ إِلَى وَجْهِهِ غُدْوَةً وَعَشِيَّةً ». ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ). **رواه الترمذي**

له عبدالله بن عمر رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه و سلم وفرمايل: د جنتيانو تر ټولو ټيټه درجه به د هغه چا وي چې خپل جنتونه، مېرمنې، نعمتونه، خادمان او تختونه به د زرو کلونو په واټن کې گوري، او الله ته تر ټولو مکرم به ئې هغه وي چې سهار ماښام به د هغه وجهې ته گوري، بيا ئې دا آيت تلاوت کړ: وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ * إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ *: ځينې څېرې به په دې ورځ خوښ تازه وي. د خپل رب په لوري کتونکې.

په څو دلائلو درېيمه رأيه دقيقه ده:

الف: د (ناظرة) اصلي معنى په کې مراعات شوې، موږ بايد ځان ته دا حق ورنکړو د خپلو شخصي واهمو له کبله د قرآن د الفاظو اصلي معنى پرېږدو او د الفاظو هغه غير اصلي معنى او د آيت هغه تعبير غوره کړو چې زموږ واهمې مرفوع کړي، لومړی په خپل ذهن کې داسې څه انځور کړو چې زموږ اجتماعي موقعيت، افکار، عقائد او خاص ذهنيت ئې غوښتنه کوي، بيا دا الفاظ د هغه په گټه تأويل او توجيه کړو، دا له هغه چا سره نه ښايي چې قرآن د الله تعالى کتاب گڼي، دې ته وايي تفسير بالرأی.

ب: که په يوې قضيې پورې اړوند دوه په ظاهر کې متباين آيات مومو، نو د دوی ترمنځ د تلفيق مناسبه لار دا نه ده چې يو حذف کړو يا ئې الفاظو ته غيراصلي او محتملي معاني ولټوو او د بل په گټه ئې تأويل کړو، د الله تعالى په مقدس کتاب د ايمان تقاضا دا ده چې په هر يوه ئې په خپل خپل ځای او په خپله خپله ځانگړې معنى بشپړ ايمان ولرو، نه څه ترې کم يا څه پرې زيات کړو او يا يو د بل په گټه توجيه او تأويل کړو. دا سمه نه ده چې د الله تعالى د ليدو په اړه دا آيت (لاتدرکه الابصار و هو يدرك الابصار: سترگې ئې ليدی نه شي او دی سترگېويني) په مطلقه توگه ومنو او په مقابل کې ئې دا آيت (وجوه يومئذ ناضرة الى ربها ناظرة: ځينې څېرې به په دې ورځ خوښ تازه وي. د خپل رب په لوري کتونکې) مطلق ونه گڼو، د مخکني آيت په گټه ئې تأويل کړو، (ناظره) د باطني مشاهدې په معنى ونيسو!! ولې نه وايو چې په دواړو بشپړ ايمان لرو، حرف حرف ئې منو، يو ئې په دنيا پورې مربوط دئ او بل ئې په آخرت پورې، په دنيا کې هيڅوك نه شي کولی الله تعالى په خپلو سترگو وگوري خو په آخرت کې به ئې جنتيان په خپلو سترگو گوري.

که ومنو چې د (لاتدرکه الابصار) آيت عام دئ او په دنيا پورې ئې بايد مختص نه کړو نو بايد دې ته متوجه وو چې په آيت کې (لاتدرکه) راغلی نه (لاتراه)، د (ليدو) او (درك کولو) ترمنځ ژور توپير شته، هيڅوك نه شي کولی چې الله تعالى داسې وگوري چې کاملاً پرې احاطه

وکړي او په بشپړه توګه ئې (درك) کړي، فقط ويني به ئې او د جمال له ليدو به ئې خوند اخلي.

دا هم صحيح ده چې موسى عليه السلام ته ويل شوي: لن ترانى (هيڅ کله مې ليدى نه شې) خو پوښتنه کوو: هغه وخت د غره د ټوټه ټوټه کېدو او د موسى عليه السلام د بې هوښه کېدو وجه څه وه؟ آيا دا پېښه د غره په لوري د الله تعالى له تجلي رامنځته نه شوه؟ مګر ويلى شو چې هلته هيڅ څه نه دي شوي او موسى عليه السلام هيڅ څه نه دي ليدلي؟! که د قيامت د ورځې ليدا په دې دليل باطني مشاهده ګڼئ چې د حسي مشاهدې په منلو سره الله تعالى ته جسم ثابتېږي!! نو پوښتو: له موسى عليه السلام سره د الله تعالى تکلم به څنګه توجيه کوئ؟ مګر له يوې مبارکې ونې ئې ده ته (نداء) ونکړه او په خاص کلام سره ئې له هغه سره تکلم و نه کړ؟ دا (نداء)، (تکلم) او (تجلي) به څنګه توجيه کوئ؟ آيا ستاسو د معيارونو او اسلوب له مخې (تکلم) د جسم تقاضا نه کوي؟! آيا کولى شو هغه باطني (تکلم) او (نداء) وګڼو؟

ج: د آخرت سنن او ضوابط بايد د دنيا د سننو او ضوابطو په څېر ونه ګڼو، مګر نه پوهېږئ چې په جنت کې نه زړښت شته او نه مرګ، نه ئې اوبه ګنده کېږي او نه شيدې، په کوم لوري چې وغواړې هغه خوځولى شې، شراب ئې نه څوك بې خوده کوي او نه ئې چټي او بې هوده خبرو ته هڅوي، نه به زموږ زړه، سترګي او غوږونه د دنيا په څېر وي او نه مو حواس محدود، کمزوري او د اوس په څېر، هلته به جنتيان دوزخيان په داسې حال کې ګوري او غږ به ئې اوري چې د دوى ترمنځ واټن به له يوه ستوري تر بله ستوري له واټنه هم زيات وي، هلته نه حجابونه ستا مخه خنډ کولى شي او نه واټنونه د غږونو اورېدو مانع کېدى شي، هلته به کافر محجوب وي او رانده ته ورته او مؤمن به د تېزو سترګو خاوند او د الله تعالى له ليدو معمور او خړوب.

۲٤-۲۵: او د دې مؤمن ټولګي په مقابل کې به بله ډله داسې مومې چې څېرې ئې عبوس، تندي ئې ګونځي ګونځي، رنګ ئې الوتى، سترګي ئې خړې، او ملاماتوونکي عذاب ته منتظر.

كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلتَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْۜ رَاقٖ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ ٱلۡفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَٱلۡتَفَّتِ
ٱلسَّاقُ بِٱلسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

۲٦- نه، داسې نه ده، کله چې ورسې تر ستوني. ۲۷- او غږ شي چې شته کوم دم کوونکى؟ ۲۸- او ګمان وکړي چې دا وخت دئ د فراق. ۲۹- او راتاو شي ساق په ساق. ۳۰- په دې ورځ به د تلو لار وي ستا د رب په لوري.

۲٦- ۳۰: په دې آيتونو کې څو مهم ټکي توضيح شوي:

- ګمان مه کوئ چې (آخرت) لرې دئ او ستاسو او قيامت ترمنځ اوږد واټن دئ! داسې نه ده؛ ستا مرګ د قيامت په لوري لومړى ګام او ستا د سفر پيل دئ، کله چې ستا روح ستوني ته ورسېږي، د حاذق طبيب او دمونکي په لټه کې شئ، خو ډېر ژر دې نتيجې ته ورسېږئ چې نور نو د فراق او بېلتون وخت رارسېدلى، بايد له دنيا او لذتونو ئې وداع وکړې او له هر هغه

څه بېل شي چه په دنیا کي داسي پرې نښتی وو چي الله تعالی او آخرت ئې ترې هېر کړی وو، ټول باید نورو ته په میراث پرېږدي او کله چي د ځنکدن او نزعي له سخت درد پښې یوه په بلې راتاو کړي، همدا د الله په لوري د تلو پیل دئ، ستا نزع د هغه سفر د پیل نقطه ده چي د الله تعالی په وړاندي په ودرېدو منتهي کېږي!! ولي دي آخرت لري ګڼلی، او په دنیوي اغراضو دي منګولي ښخي کړې او د هغوی لپاره دي الله تعالی او آخرت هېر کړی؟!!

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ
﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰٓ ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى
﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِىٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ
ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰٓ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحْـِۧىَ ٱلْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

۳۱- نو نه ئې تصدیق کړ او نه ئې لمونځ وکړ. ۳۲- برعکس تکذیب ئې کړ او مخ ئې واړاوو. ۳۳- بیا په کبر سره ولاړ تر خپل ټبره. ۳٤- وای وای دئ ستا په حال. ۳۵- بیا وای وای دئ ستا په حال. ۳٦- آیا ګمان کړي دا انسان چي مهمل به پرېښودی شي. ۳۷- مګر نه وو یوه نطفه د تویېدونکې مني ؟ ۳۸- بیا وو ځوړند توکی چي پیدا او برابر ئې کړ. ۳۹- بیا ئې ترې جوړه کړه د نارینه او ښځینه جوړه. ٤۰- مګر دا ذات به قادر نه وي چي مړي کړي ژوندي؟

۳۱- ۳۵: دا د قیامت منکر عاصي او ګنهګار انسان چي په راتلونکي کي هم د ګناه هوډ لري، او همدغه هوډ ئې په قیامت له ایمان منع کوي، له دغو ټولو قانع کوونکو دلائلو سره سره نه په قیامت باور کوي او نه په الله تعالی ایمان راوړي او نه په لمانځه سره خپل رب ته د احتیاج لاس اوږدوي، برعکس د تکذیب او انکار لار ئې غوره کړې، له حقیقت مخ اړوي او په غرور او تکبر سره خپلي کورنۍ ته ورګرځي او په دې افتخار کوي چي د حق مخالفت ته ئې ملا تړلې، نه پوهېږي چي وضع ئې څومره د افسوس وړ ده او څومره بد عاقبت ورته منتظر!! د ده حال په دنیا او آخرت کي افسوسناك دئ.
۳٦-٤۰: په دغو آیتونو کي څو مهم او اساسي ټکي مومو:
الف: آیا دا له قیامت منکر انسان داسي انګېري چي له مرګ وروسته به مهمل پرېښودی شي، وراسته هډوکي به ئې ترخاورو لاندي پاته او بیا به راژوندی نه شي؟! آیا ګمان ئې دا دئ چي مرګ ئې د هر څه پای دئ او داسي څوك نشته چي بیا ئې راژوندی کړي؟
ب: آیا ده خپل لومړنی پیدایښت هېر کړی؟ آیا نه پوهېږي چي پیدایښت ئې له یوې داسي نطفې پیل شوی چي په رحم کي څڅېږي، او په رحم کي له څڅېدو وروسته ئې نه پلار د ده په ترکیب او ودي کي څه اغېز لري او نه ئې مور په څرنګوالي کي څه تصرف کولی شي.

ووايه! څوك له دې نطفې انسان جوړوي؟ د چا تر څارنې او مراقبت لاندې وده كوي، علقه ترې جوړه شي، د ژوندي موجود په څېر ئې وده پيل شي؟ د چا په امر له دې نطفې ځينې (نارينه) او ځينې (ښځينه) جوړېږي او دغه جوړه د انسان د نسل دوام تضمينوي؟ مگر دا ټول ستا د رب د تصرف مظاهر او نښې نه دي؟

ج: مگر هغه ذات چې خاوره په نطفه بدلوي، له نطفې علقه جوړوي، د انسان پيدايښت له علقې پيل كړي، هر څه ئې ورته سم او برابر كړي، د نر او ښځې جوړه ترې جوړوي، آيا دا ذات د مړو له بيا راژوندي كولو عاجز گڼئ؟! دا څومره له انصاف لرې او د عقل خلاف قضاوت دئ؟ هر عقلمن انسان په دې پوهېږي چې د مړي ببرته راژوندي كول تر دې ډېر ډېر آسان كار دئ چې مړه خاوره په نطفه بدله كړى شي.

د: په دې آيت كې د قرآن مجيد يو بل ستر علمي اعجاز گورو: قرآن د مور په رحم كې د نطفې د ودې دوهمه مرحله د علقه په نامه يادوي، چې معنى ئې ځوړند توكى ده، يعني دا نطفه په دوهم پړاو كې داسې حالت غوره كړي چې د رحم په جدار پورې راځوړنده وي!! او دا هغه حيرانوونكى حقيقت دئ چې انسان اوس او وروسته له هغه پرې پوه شوى چې د ليزري وړانگو په ذريعه ئې د مور په رحم كې د نطفې د ودې مختلف پړاوونه وليدل او ورته معلومه شوه چې د نطفې د جوړېدو په لومړي پړاو كې هغه د رحم په جدار پورې راځوړند وي. په دې حقيقت تر دې وړاندې انسان ته پوهېدل ممكن نه وو!!!

بسم الله الرحمن الرحيم

الدهر

د سورې معرفي:

د دې سورې نوم هم الدهر (زمانه) او هم الانسان (انسان) دئ، ۳۱ آيتونه لري، د ټولو آيتونو فواصل ئې مذکورا او سبيلا ته ورته وزن لري. ځينې مفسرين ئې مکي سوره ګڼي او ځيني ئې مدني، او ځينو له ۸، ۹ او۱۰ پرته ټوله سوره مکي ګڼلې.

خو د سورې په متن کې ځو دلائل ښيي چې دا سوره مکي ده:

الف: د سورې مضامين او د بيان اسلوب ئې کاملاً مکي سورتونو ته ورته دي.

ب: د مدني سورتونو مربوط هيڅ مضمون په کې نه مومو. د بيان اسلوب ئې هم قطعاً مدني سورتونو ته ورته نه دئ.

ج: له ۲٦ آيت ئې په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې دا سوره بايد د (مزمل) له سورې مخکې نازله شوې وي. آيت داسې دئ: و من الليل فاسجد له و سبحه ليلا طويلا (او د شپې لخوا ورته سجده کوه او د شپې په اوږدو کې ورته تسبيح وايه)، (د شپې په اوږدو کې د تسبيح له حکمه) معلومېږي چې دا آيت د قيام الليل په اړه لومړنی لارښوونه ده، او حتماً د (مزمل) له سورې مخکې نازله شوې، دا ځکه چې د مزمل په سوره کې د قيام الليل په اړه لارښووني مشخص او مشرح دي، وخت ئې ټاکل شوی، په لومړي سر کې د شپې دوه برخې، نيمايي او درېيمه برخه ئې ورته غوره شوې، بيا په کې تخفيف راغلی او مقدار ئې د مسلمانانو ظروفو او شرائطو ته پرېښودل شوی، په قرآن کې معمولاً د يوې قضيې په اړه لومړی عام حکم راځي، بيا مزيد لارښووني او مشخص احکام راځي او حد او مقدار ئې مشخص کېږي، شاق حکم اکثراً په تخفيف مقدم او ترې مخکې وي، لکه چې له دښمن سره د مقابلې په ارتباط لومړی دا حکم صادر شو چې د ښځو په دوران کې به مسلمانان د لس برابره دښمن مقابله کوي، خو وروسته بيا په دې کې تخفيف راغی او د دوه برابره فوځ مقابله پرې لازمه شوه. نو ځکه ويل شوي چې د (شپې په اوږدو کې د تسبيح او تهجد عام حکم) بايد له تخفيف مخکې وي. د همدې لپاره په پوره ډاډ او اطمئنان سره ويلی شو چې د الدهر سوره به د مزمل له سورې مخکې نازله شوې وي، هغه متعارض آراء او روايات چې دا سوره مدني ګڼي د سورې له متن سره اړخ نه لګوي. دا سوره په داسې پوښتنې پيل شوې چې هر مخاطب به ناچار مثبت ځواب ورکوي او د دې مجال ورته نشته چې منفي ځواب ورکړي، پوښتي: آيا په انسان باندې داسې وخت تېر شوی چې د ذکر وړ شئ نه وو؟ د پلار په رګونو کې يوه قطره، مهين او بې اهميته قطره، چې نه يوازې جدي او مهمه ئې نه ګڼي بلکې کرکه ترې لري!!

ودي وايي: چا له دې ناڅیز او مهین شي پیدا کړ؟ الله تعالی په خپله دې پوښتني ته ځواب وايي او فرمايي: دا موږ يو چي انسان مو د نر، ښځي له مختلطي نطفي پیدا کړ، او له ډول ډول تطوراتو او تحولاتو سره ئې مخامخ کوو، له مختلفو پړاوونو ئې تېروو، په هر تطور کي ئې وړتیاوي او په هري مرحلې کي ئې د بقاء او پایښت استعداونه آزمویو، وده ورکوو، د کمال په لوري ئې خوځوو، او يو حساس اوريدونکی لیدونکی انسان تري جوړوو، دا موږ يو چي د ده په خټي کي لارښود استعدادونه ږدو، داسي وړتیاوي او ځواکونه ورکوو چي د لاري په موندلو کي او د ښه او بد، مفید او مضر په تشخیص او پېژندو کي د ده مرسته وکړي، په زړه کي ئې روڼ لارښود څراغ او ملامتوونکی وجدان او نفس ورکوو چي سمه لار وپېژندی شي او د ښایسته او کرکجن توپیر وکولی شي، داسي وجدان چي که ئې خاوند په سمه لار لاړ شي، راضي کېږي، پیاوړی کېږي، وده کوي، وزرونه ئې غوړېږي او که په بده او ناسمه لار لاړ ملامتوي ئې، سترګي، غوږونه، او د ده په وجدان کي دا لارښود استعدادونه په هر حالت کي د ده په خدمت کي دي، که څه هم د الهي نعمتونو پاس ساتي او که ناشکري کوي، که د خپل منعم رب په وړاندي مطیع دئ که سرکښ او باغي، په دنیا کي له خپلو بندګانو سره د الله تعالی معامله داسي ده، خو په آخرت کي به خلك په دوو ډلو وېشي:

- کافر چي په لاس پښو او غاړه کي به ئې زولني او زنځیرونه وي، تمځای ئې د دوزخ سرې لمبې، په دنیا کي ئې بغاوت او سرغړاوی کاوو، خپل ځواکونه او استعدادونه ئې په غلطه کارول، نو ځکه ئې الله تعالی د دې وړ ګڼي چي اوس ئې لاس پښې په زنځیرونو وروتړي او له خپلو ټولو نعمتونو ئې محروم کړي.
- نېکان او صالحان چي په جنت کي به وي، د هغو جنتي شرابو جامونه ئې په لاس کي چي کافور ورګډ وي، د هغي چیني اوبه چي د الله تعالی مقرب بندګان به ئې په کنارو کي ناست وي، اوبه به ئې په هر لور او ډول چي وغواړي بېولی او خوځولی شي، هم به ئې فواره د دوی په خوښه وي او هم بهېدا، دا ځکه چي دوی په دنیا کي د خپل رب نعمتونه په سمه او ښایسته توګه کارولي او د هغوی پاس ئې ساتلی وو، دوی په خپلو نذرونو وفا کوله، له محاسبې او هغي ورځ وېرېدل چي خلاصون تري نشته، له خپلو بې وزلو همنوعانو سره ئې مرسته کوله، مسکین، یتیم او اسیر ته ئې طعام ورکاوو، تر ټولو غوره طعام، خو په همدې وخت کي د حال او قال په ژبه وايي: تاسو ته د طعام له درکولو له دې پرته بل مقصد نه لرو چي د خپل رب رضاء ترلاسه کړو، نه له تاسو د مننې غوښتونکي يو نه د بدلې، موږ له خپل رب وېرېږو، له هغي ورځي چي عبوس او تندی ئې تریو دئ، نو ځکه به ئې الله تعالی د دغي ورځي له کړاوه ژغوري او خوښي او خوشحالي به ئې په برخه کړي، د دوی د صبر په سبب به ئې تمځای جنت وي او جامه ئې د وريښمو، په تختونو تکیه وهلي ناست، نه به د لمر تودوخه وي او نه څه یخني، سیوری پرې غوړېدلی، مېوې ئې نږدې، او تل تیاري، د سپینو زرو لوښي او د بلورو پیالي په بېلابېلو اندازو کي ئې خدمت ته وړاندي کېدونکي، داسي جامونه به په شونډو ږدي چي ممزوج او مخلوط به ئې د زنجبیل د چیني وي، دا د جنت هغه چینه ده چي نوم ئې (سلسبیل) دئ، چارچاپېر ئې تنکي زلمي خدمه د خورو مراوریدو په څېر. که هغه ځای له نږدې وګورې نو په حقیقت کي دي بې انتهاء نعمتونه او ستر ملك لیدلی، د

وربښمو په نازك او پرېږ شين بخنو جامو ملبس او د سپينو زرو په لاس ونديو مزين، خپل رب به ئي په پاكيزه شراب خړوبه كړي، او ورته وايي به: دا ستاسو بدله ده او ستاسو د هڅو قدرونه.

دا موږ يو چي قرآن مو جزء جزء درباندي نازل كړ، نو د خپل رب د حكم تر راتلو صبر كوه، او د دوی د هيڅ گنهكار او كفور خبره مه منه، د خپل رب نوم سبا ماښام يادوه، د شپې له لوري ورته سجده كوه او د شپې په اوږدو كي ئي په تسبيح لگيا اوسه، دوی لنډ او پرېوتي دنيوي اهداف غوره كړي او د آخرت درنه ورځ ئې هېره كړې، او پروا ئې نه كوي، آيا په دې نه پوهېږي چي موږ پيدا كړي او موږ ئې د وجود بندونه ورمضبوط كړي، او چي كله وغواړو دوی ته ورته به ئې راپيدا كړو!! او د سورې په پای كي ويل شوي چي دا يو تذكر او پند دئ د هغه چا لپاره چي غواړي الله تعالى ته د رسېدو غوره لار ومومي، او د ده په لوري د تلو لپاره ئې غوره كړي، انتخاب ستاسو په لاس كي دئ، دا لار فقط د الله تعالى په توفيق سره پلي كولی شئ، د الله تعالى مشيت په دې تللی چي كه هر څوك د الله تعالى لار غوره كړي هغه ته د تلو توفيق وركوي، او د ځان په لوري ئې هدايت كوي، د الله تعالى لار د هغه ذات لار ده چي په ټولو اسرارو پوه دئ، په هر حكم او لارښوونه كي ئې ژور حكمتونه مضمر دي، څوك چي د رحمت او پېرزويني وړ وومومي د خپل پراخ رحمت سيورى پرې غوړوي، خو هغه چي ظالمان دي، نه ئې له يادونو پند واخيست او نه ئې د الله تعالى لار خپله تگلاره وگرځوله، دردناك عذاب ئې ورته تيار كړی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

هَلۡ أَتَىٰ عَلَى ٱلۡإِنسَٰنِ حِينٞ مِّنَ ٱلدَّهۡرِ لَمۡ يَكُن شَيۡـٔٗا مَّذۡكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقۡنَا
ٱلۡإِنسَٰنَ مِن نُّطۡفَةٍ أَمۡشَاجٖ نَّبۡتَلِيهِ فَجَعَلۡنَٰهُ سَمِيعَۢا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيۡنَٰهُ ٱلسَّبِيلَ
إِمَّا شَاكِرٗا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

١- آیا پر انسان داسي وخت راغلی چي د یادولو وړ شئ نه وو؟ ٢- دا موږ یو چي انسان مو له مختلطي نطفې پیدا کړ، چي آزمویو ئې او لیدونکی اورېدونکی مو ترې جوړ کړ. ٣- بې شکه چي موږ لار وروښوده، که شاکر وي او که بې پاسه او کفور.

١: دا آیت هر مخاطب ته دا پوښتنه راجع کوي چي انسان تر پیدایښت مخکي څنگه وو؟ له څه پیدا شوی؟ آیا داسي کوم وخت پرې تېر شوی چي د یادولو وړ شی نه وو؟ خاوره، د سپکو او کرکجنو اوبو یو څاڅکی، د خپل پلار په ملا کي، د خپلي مور په رحم کي، چي نه یوازي مهم او جدي نه تلقي کېدو بلکي کرکه ئې ترې درلوده!! که جواب مثبت وي (ناچار باید مثبت وي) نو په دې صورت کي باید ووایي: چا له دغه نا څیز شي پیدا کړ؟ مگر د ده پیدایښت له دغو مهین او سپکو اوبو دا حقیقت نه ثابتوي چي د ده رب به ئې بیا هم راپیدا کړي، دا دوهم ځل پیدایښت تر لومړي ځل ډېر آسان دئ!!

٢- د دې آیت لپاره دوه تفسیرونه مومو:

الف: ځینو گمان کړی چي په دې آیت کي د ابوالبشر آدم علیه السلام خلقت ته اشاره شوې، او د دې خبري چي (انسان د یادولو وړ شی نه وو) مراد هغه حالت دئ چي د ده د جد له پیدایښت مخکي ئې درلود.

ب: نور په دې باور دي چي د آیت نطاق عام دئ او د هر انسان پیدایښت ته اشاره کوي او د دې خبري مراد چي (انسان د یادولو وړ شی نه وو) هغه حالت دئ چي هر انسان ئې د خپلي نطفې له جوړېدو مخکي لري، خاوره په مني بدله شي په (مهین او سپکو اوبو) چي انسان ئې له نوم اخیستو هم حیاء کوي.

په څو دلائلو دوهمه رأیه دقیقه ده:

- **د (لم یکن شیئاً مذکوراً) له الفاظو معلومېږي چي په دې آیت کي د انسان د نطفې له جوړېدو مخکي هغه حالت ته گوته نیول شوې چي لا د مور او پلار په بدن کي وي، د سپکو**

اوبو په څېر، د نه يادولو، دا ځکه چي د آدم عليه السلام پيدايښت له خاوري شوی، د ده د پيدايښت لپاره داسي الفاظ نه شي کارېدی.

- په وروستي آيت کي د همدې انسان پيدايښت له (ګډي شوې نطفې) ښودل شوی چي معنی ئې له شکه پرته د مور او پلار مختلطه نطفه ده، د همدې لپاره ويلی شو چي د آيت معنی دا ده: آيا په انسان باندي داسي وخت تېر شوی چي د ذکر وړ شی نه وو؟ د پلار په رګونو کي يوه قطره، مهين او بې اهميته قطره، چي نه يوازي جدي او مهمه ئې نه ګڼي بلکي کرکه ترې لري!! ودي وايي: چا له دې ناڅيز او مهين شي پيدا کړ ؟ الله تعالی په خپله دې پوښتني ته ځواب وايي او فرمايي: دا موږ يو چي انسان مو د نر او ښځي له مختلطي نطفې راپيدا کړ، او ډول ډول تطوراتو او تحولاتو سره ئې مخامخ کوو، له مختلفو پړاوونو ئې تېروو، هر پړاو د ده لپاره يوه آزموينه ده چي د هغې په ترڅ کي د ده د بقاء توان او طاقت آزمويل کېږي! آيا انسان له الله تعالی پرته داسي څوک مومي چي له نطفې د ده په پيدايښت او د بشپړ انسان تر پوړ د ده په رشد او ودي کي څه اغېز ولري!؟

۳- د دې آيت په اړه لومړی بايد وګورو چي د هدينه السبيل (لار مو وروښوده) معنی څه ده؟ آيا مراد ئې فطري هدايت دئ او که د پيغمبرانو عليهم السلام او کتاب په ذريعه د انسان لارښوونه او هدايت؟

په څو دلائلو ويلی شو چي مراد ترې فطری هدايت دئ:

الف: د آيت الفاظ او ترکيب داسي دي چي ښيي هر انسان د دې الهي پېرزويني مشمول دئ او الله تعالی ئې دا هدايت په برخه کړی. دا الفاظ او ترکيب ئې يوازي په فطري هدايت منطبق کېدی شي، دا ځکه چي دا راز لارښوونه د هر انسان په برخه شوې خو د پيغمبرانو عليهم السلام په لاس لارښوونه داسي ده چي ځيني ئې مني او ګټه ترې اخلي او ځيني ئې نه مني او ترې محروم کېږي.

ب: تر دې مخکي يا وروسته آيتونو کي هيڅ داسي قرينه نه مومو چي د پيغمبر بعثت او د کتاب نزول ته ئې اشاره کړې وي تر څو وکولی شو په دې آيت کي (هدايت) د ارشاد او دعوت له لاري هدايت وګڼو.

ثانياً بايد وګورو چي د (اما شاکراً و اما کفوراً) معنی څه ده؟

دوه تفسيرونه مخي ته راځي:

الف: موږ لار وروښوده، کتاب مو ورولېږو او پيغمبر مو په دوی کي مبعوث کړ، اوس دا په دوی پوري اړه لري چي د دې الهي لارښووني قدر کوي، او که ناشکري، انتخاب د دوی په لاس کي دئ، موږ ئې نه مجبوروو.

ب: موږ دا د هدايت او لار موندو اسباب، زړه، عقل، سترګي، غوږونه، د ده په خټه کي کېښودلي، چي زموږ په اراده د ده په خدمت کي دي او د ښه او بد، سمي او خرابي لاري ترمنځ تفکيك او توپير کي د ده مرسته کوي، که څه هم دی د دغو الهي نعمتونو قدر کوي او که ناشکري، د ناشکري په حالت کي هم دا استعدادونه نه ترې سلبوو.

په دوه دليله دوهمه توجيه دقيقه ده:

الف: د آيت د الفاظو دقيقه ترجمه په کي مراعات شوې، که د آيت ترکيب داسي وی: <u>(فمن شاء فليشکر و من شاء فليکفر) نو بيا لومړی توجيه سمه وه، خو ترکيب داسي دئ: (اما</u>

شاكراً و اما كفوراً: كه شاكر وي كه كافر)، دا تركيب له لومړی توجيه سره سمون نه خوري، دقيق تعبير ئې په دوهمه توجيه كي راغلی.

ب: د لومړی ډلي رأيه كي د (إما شاكراً و إما كفوراً) دقيق تعبير نه دئ وړاندي شوی، دا يوازي فطري هدايت دئ چي هم د شاكر بنده په برخه وي او هم د كفور او ناشكر بنده.

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَـٰفِرِينَ سَلَـٰسِلَا۟ وَأَغْلَـٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن
كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا
﴿٦﴾ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ
حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً
وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

٤- بې شكه چي موږ د كافرانو لپاره زنځيرونه، غړوندي او د اور لمبې تياري كړې. ٥- يقيناً چي نېكان به له داسي جامونو څښي چي مخلوط به ئې د كافور وي. ٦- هغه چينه چي د الله خاص بندګان به ئې خوا كي څښي، روانوي به ئې (څنګه ئې چي) روانول غواړي. ٧- په نذرونو وفا كوي او له هغي ورځي وېرېږي چي شر به ئې خور وي. ٨- او مسكين، يتيم او اسير ته په داسي حال كي طعام وركوي چي خوښېږي ئې. ٩- يوازي د الله د رضاء لپاره طعام دركوو، نه بدله درنه غواړو او نه مننه. ١٠- بې شكه چي موږ له خپل رب وېرېږو، له هغي ورځي چي تريو مخې قهرجنه ده.

٤: په دنيا كي وضع داسي ده چي الله تعالى له خپلو نعمتونو خپل ټول بندګان برخمن كوي، كه ئې شكر په ځای كوي او كه ناشكري كوي، خو په آخرت كي به بېله وضع وي، هلته به كافران په زنځيرونو او زولنو تړلي او د اور په لمبو كي وي، هغه چي په خلاص لاس ئې تېری كاوو، پښې ئې د ګناهونو په لوري تلو كي كارولې، خپل استعداونه او ځواكونه ئې د ظلم او فساد په لار كي استعمالول، او فتنې ئې راولاړولې، نن به دلته په دارالحساب كي، د مكافات او مجازات عالم كي، د اور په لمبو كي پروت وي، په لاسونو، پښو او غاړه كي ئې زنځيرونه.

٥-٦: خو ابرار (نېكان) چي د الله تعالى د نعمتونو پاس ئې ساتلی وو، ښه ئې وكارول، سمه ګټه ئې ترې واخيسته، او كړني ئې ښې وې، نن به ئې د بريا موسكا په شونډو وي، د هغو شرابو جامونه ئې په لاس كي چي ممزوج او مخلوط به ئې كافور وي، دا هغه چينه ده چي د الله تعالى خاص او مقرب بندګان به ئې په كنارو كي ناست وي او د خپل خاص څښاك جامونه ئې په لاس كي، داسي چينه چي دا مقربين به ئې له خپلي خوښي سره سم په هر لوري بېولی

شي، دوی ته تابع او منقاد، د خوځېدو لوری او ځرنګوالی ئې دوی په خپله غوره کوي، فوران او خوټېدا به ئې د دوی له خوښې سره سم بدلېږي رابدلېږي. دا هم د انسان یوه فطري غریزه ده چې د اوبو د خوټېدو او بهېدو له بېل بېل حالت خوند اخلي، له یوه حالته ئې ستومانه شي په بل ډول کي ئې غواړي. لکه اوس چې د لویو لویو پرمختللو ښارونو په پارکونو کي فواري داسي جوړوي چې هر ځو ثانیي وروسته ئې حالت بدلېږي.
۷- دا (ابرار) هغه کسان دي چې په خپلو (نذرونو) ئې وفا کوله او د قیامت له ورځي وېرېدل، په (نذرونو) به ئې وفا کوله؛ یعني څه چې به ئې په خپله ذمه اخیستل هغه به ئې له ځنډ او کمښته پرته ترسره کول. فقهاوو (نذر) په څلورو ډولونو وېشلی:
اول: دا چې څوك له الله تعالی سره ژمنه وکړي چې د ده د رضاء لپاره فلانی نېك كار ترسره کوي.
دوهم: دا چې څوك ووایي: كه الله تعالی زما دا حاجت ترسره کړ په بدل کي به ئې دا نېك كار ترسره کوم.
درېیم: دا چې څوك ژمنه وکړي چې کوم ناروا كار به ترسره کوي او یا به کوم واجب كار پرېږدي.
څلورم: دا چې څوك کوم مستحب كارپه ځان لازم کړي او یا دا چې تعهد وکړي چې فلانی مباح كار به نه کوي.
دوه لومړي صورتونه ئې فقهاء د نذر تبرر (د نېکۍ نذر) په نامه یادوي او وفا پرې واجب ګڼي. او درېیم او څلورم صورتونه د نذر لجاج (د جهالت او لجاجت نذر) نوموي، د درېیم صورت په اړه ئې ټول فقهاء متفق دي چې اصلاً نه منعقد کېږي او هیڅ اعتبار نه لري او په كار ده چې عمل پرې ونشي، خو د څلورم صورت په اړه ئې په خپلو کي اختلاف لري، ځیني په دې نظر دي چې باید په دې نذر وفا وشي او ځیني وایي چې باید نقض شي او د قسم كفاره ئې ورکړی شي. او ځیني ئې د نذر کوونکي خوښې ته پرېږدي چې پرې وفا وکړي او یا ئې د قسم د ماتولو كفاره ورکړي. د شافعي او مالکي فقهاوو له نظره دا نذر هم نه منعقد کېږي، خو زموږ د احنافو فقهاوو په نظر په دواړو صورتونو کي كفاره لازمېږي.
د نذر تر ټولو غوره ډول دا دئ چې یوازي د الله تعالی د رضاء لپاره وي او موخه ئې فقط د الله تعالی رضاء ترلاسه کول وي، تر دې ټیټه درجه ئې هغه دئ چې د حاجتونو د ترسره کېدو لپاره وي خو د حاجت له پوره کېدو ترمخه اداء شي، په خپل نذر د دې لپاره ترمخه وفا کوي چې په خپل رب ئې دا اعتماد وي چې هیڅ نېك عمل او هیڅ صدقه او (نذر) نه ضائع کوي. او تر ټولو ټیټه درجه ئې هغه نذر دئ چې د حاجاتو رفع کېدو سره مشروط کړی شي او د حاجاتو له ترسره کېدو وروسته ترسره شي، دا ډول نذر یا د الله تعالی په اړه له بې اعتمادۍ څرګندونه کېږي یا له بخل. عبدالله بن عمر رضي الله عنه د داسي نذر په اړه وایي:
اخذ رسول الله صلی الله علیه وسلم ینهی عن النذر و یقول انه لا یرد شیئاً و انما یستخرج به من البخیل. اخرجه الجماعة الاالترمذي
رسول اللهﷺ له داسي (نذر) د مخنیوي لړۍ پیل کړه او وئې فرمایل: نذر نه شي کولی هغه څه دفع کړي چې کېدونکی دئ، له دې لاري د بخیل انسان له لاسه مال راباسي.
همداراز عبدالله بن عمر رضي الله عنه روایت کوي چې رسول اللهﷺ وفرمایل: په دې نذر

سره نه کوم کار راوړاندي کېدی شي او نه ځنډېدی، په دې سره یوازې د بخیل له جېبه مال راایستی شي.
ابوهریره رضي الله عنه روایت کوي چې رسول اللهﷺ وفرمایل:
ان النذر لایقرب من ابن آدم شیئاً لم یکن الله قدره له ولکن النذر یوافق القدر فیخرج بذلك من البخیل مالم یکن البخیل یرید ان یخرج.
دا نذر، داسې کوم څه چې الله تعالی انسان ته مقدر کړی نه شي ورنږدې کولی، خو احیاناً (نذر) له (قدر) سره سمون وخوري، په دې سره د بخیل له لاسه هغه څه راباسي چې را ایستو ته ئې تیار نه وو.
عبدالله بن عمرو بن عاص روایت کوي چې رسول اللهﷺ وفرمایل: انما النذر ما ابتغی به وجه الله: حقیقي نذر دا دئ چې د الله تعالی رضاء لپاره وي. رواه احمد
باید متوجه وو چې فقط هغه (نذر) په ځان ومنو چې:
الف: جائز وي.
ب: توان او استطاعت ئې ولرو.
ج: د هیڅا حق په کې تر پښو لاندې نه شي او د فرائضو او واجباتو د نقض او نه ادا ءکولو سبب نه شي.
داسې نه چې ووایي پلی به حج ته ځم، ټول مال مې وقف کوم، ټوله ورځ د لمر تودو وړانگو ته ودرېږم، څو ورځې پرله پسې او له افطار پرته روژه نیسم، له لرې ځایه ځان بیت المقدس ته رسوم چې څو رکعته لمونځ په کې وکړم... دې ته ورته نذرونه چې مالایطاق او د انسان له وسه پورته وي او په هغه کې د نورو حقوق تر پښو لاندې کېږي، ناسم نذرونه دي. د آیت په پای کې چې څه ویل شوي ښیي چې د دغو نېکانو د (نذر) موخه د الله تعالی د رضاء ترلاسه کول وي، نه دنیوي اغراض.
۸-۱۰: څو ډېر مهم مطالب په دې آیتونو کې مومو:
الف: (ابرار) په خپل نیازمند، مسکین، یتیم او اسیر همنوع ترحم او زړه سوی لري، مرسته ورسره کوي، دا ئې نه لوربېږي چې په خپله موړ وي او بل وږی، تر دې هم آخوا له خپل غوره او محبوب طعام هغوی ته خوراك ورکوي.
ب: له بې وزلو او محتاجو سره د مرستې په وخت د حال او قال په ژبه وایي: یوازې د الله تعالی د رضاء لپاره له تا سره مرسته کوو، د دې په مقابل کې نه د بدلې طمع لرو او نه د مننې.
ج: د (ابرار) مقام ته هغه څوك رسېدی شي چې تر ټولو غوره شتمني د الله تعالی په لار کې وقف کړي، په هر نېك کار کې ئې موخه د الله تعالی رضاء ترلاسه کول وي، له الله تعالی پرته له هیڅا د اجر او بدلې طمع نه لري، نه په چا منت باروي او نه د ستاینې او مننې انتظار ترې کوي.
د: وېره ئې یوازې له الله تعالی وي، د قیامت له سختې ورځې وېره ئې په ټول ژوند او ټولو تصرفاتو سیوری غوړولی وي.
هـ: په دې آیتونو کې د (ابرار) وړتیا او ځانگړتیاوو ته په اشارې سره قرآن غواړي موږ ته وښیي چې په قیامت باندې د ایمان نتائج څومره پراخ او ژور دي، دغه ایمان دوی د

(ابرار) او نېکانو په زمره کي راوستي، تر ټولو غوره انسانان ئې ترې جوړ کړي، د قيامت له سختي ورځي وېري دوی دې ته هڅولي چي په خپلو نذرونو وفا وکړي، له مسکين، يتيم او اسير سره مرسته وکړي، همغه باور د دې باعث شوی چي له اخلاقي او معنوي پلوه هغي لوړي مستوی ته ارتقاء وکړي چي نه په چا منت ږدي او نه د ستايني او توصيف توقع له چا کوي، حتی له هغه چا هم چي د مجبوريت او احتياج په وخت کي ئې له هغه سره مرسته کړې، خپل ترټولو غوره طعام ئې د هغه مخي ته ايښی، هغوی ته وايي: زموږ ښېګڼه د يادولو وړ نه ده، موږ خپله وظيفه ترسره کړې، له موږ مننه مه کوئ، له تاسو هيڅ بدله نه غواړو، موږ د خپل رب د رضاء په لټه کي يو، د قيامت د سختي ورځي له حساب وېرېږو، څه چي مو تراوسه کړي د هغي ورځ د محاسبې لپاره ئې کافي نه ګڼو.

ګورئ چي په (۱۰) آيت کي د ابرارو له قوله داسي حکايت کوي: (موږ له خپل رب وېرېږو، له هغي ورځي چي تريو مخې او قهرجنه ده)؛ له الله تعالی وېره او هغه هم د قيامت په سختي ورځ کي، دې ظريف ټکي ته اشاره کوي چي که له الله تعالی وېره انسان له ګناه او تېري منع کوي او د ده د معنوي او اخلاقي ارتقاء باعث کېږي، په آخرت باندي ايمان، دا وېره په انسان کي راپيدا کوي او وده ورکوي. همداراز دا ظريف ټکی افاده کوي چي که موږ نن له فقير او مسکين سره په خپل چلن کي له دې ځان ساتو چي تندی ورته تريو کړو او سترګي پرې برګي، دا ځکه چي د الله تعالی له قهر او د قيامت د سختي ورځي له هيبته وېرېږو، داسي نه چي د دې ګناه په عوض کي مو ورتې او سزا ئې د قيامت د سختي ورځي په څېره کي راکړی شي.

فَوَقَىٰهُمُ ٱللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمِ وَلَقَّىٰهُمۡ نَضۡرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةً
وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾ مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِۖ لَا يَرَوۡنَ فِيهَا شَمۡسًا وَلَا زَمۡهَرِيرًا ﴿١٣﴾
وَدَانِيَةً عَلَيۡهِمۡ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتۡ قُطُوفُهَا تَذۡلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيۡهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ
وَأَكۡوَابٍ كَانَتۡ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَاْ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقۡدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسۡقَوۡنَ فِيهَا
كَأۡسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيۡنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلۡسَبِيلًا ﴿١٨﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيۡهِمۡ
وِلۡدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيۡتَهُمۡ حَسِبۡتَهُمۡ لُؤۡلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيۡتَ ثَمَّ رَأَيۡتَ نَعِيمًا
وَمُلۡكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَٰلِيَهُمۡ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضۡرٌ وَإِسۡتَبۡرَقٌۖ وَحُلُّوٓاْ أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ

وَسَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾

١١- نو الله د دغې ورځ له شره وساتل، او له تازګۍ او خوښۍ سره ئې مخامخ کړل. ١٢- او د دې لپاره ئې د جنت او وریښمینو جامو بدله ورکړه چې صبر ئې وکړ. ١٣- په تختونو به ئې په کې ډډه وهلې وي، نه به د لمر تودوخه په کې ګوري او نه یخنې. ١٤- او سیوري به ئې پرې رانږدې وي، او مېوې به ئې په عجیبه توګه په خدمت کې او ترلاس لاندې. ١٥- او د سپینو زرو لوښي او د بلورو جامونه به پرې راګرځول کېږي. ١٦- د سپینو زرو شیشه ئې (لوښي)، چې په ظریفه توګه اندازه شوي. ١٧- او هلته به په داسې جامونو څروبه کړی شي چې ممزوج به ئې د زنجبیل وي، ١٨- په جنت کې یوه چینه چې سلسبیل نومول شوې. ١٩- او شا او خوا کې به ئې تنکي تلپاته زلمیان ګرځي راګرځي، که ئې وګورې د خورو ملغلرو ګمان به پرې وکړې. ٢٠- که هغه ځای وګورې نو پرېمانه نعمتونه او ستره پاچایي به دي لیدلې وي. ٢١- ملبس په پرېړ او نازك شین بخن حریر او د سپینو زرو په لاس وندیو مزین، او خپل رب به ئې په پاکیزه شرابو څروبه کړي. ٢٢- (او ورته وایي به:) دا ستاسو بدله ده او ستاسو هڅې منل شوې په قدرونې سره.

١١: نو د دغو وړتیاوو له کبله الله تعالی نه یوازې دا ابرار د قیامت د ورځې له سختیو ژغوري بلکې جنت ته ئې بیایي او له تازګۍ او خوښۍ سره ئې مخامخ کوي. په خپل نذر وفا، له قیامت وېره، له بې وزلو سره مرسته او خپل غوره طعام ورکول، د الله تعالی د رضاء لټه، او له ده پرته له بل چا طمع نه کول، له دې ځان ساتل چې په بل منت بار کړي یا د ستاینې او توصیف انتظار ترې ولري، او له الله تعالی وېره د دې باعث شوه چې جنت ئې په برخه شي.
١٢-٢٢: په دې مبارکو آیتونو کې د ابرار او نېکانو په اړه او په جنت کې د دوی د وضعیت په اړه مزید وضاحتونه شوي:

- **صبر جنت ته ورسول، دا د دوی صبر وو چې په دوی کې ئې جنت ته د رسېدو وړتیا راپیدا کړه، د دوی ټول هغه خصلتونه چې جنت ته د رسېدو سبب کېږي؛ له صبر څروبه کېدل.**
- **په دنیا کې ئې ملبس حلال وو، له حرامو جامو ئې ځان ساتو، نه ئې له حرامو لارو ترلاسه کړې وې، او نه ئې د ګناه په تور داغ داغلې وې، نو اوس به د جنت وریښمینې جامې وراپه برخه کېږي. وریښمنې جامې ځکه چې په دنیا کې ئې د داسې جامو له اغوستو زړه صبر کړی وو.**
- **په لوړو لوړو تختونو به ئې ډډه لګولې وي، نه به ئې د لمر تودې وړانګې اذیت کوي او نه سخته یخنې. او دا ځکه چې دوی په دنیا کې په تختونو ډډه لګول او آرامه ژوند پرېښی وو، د الله تعالی په لار کې ئې کړاوونه ګالل.**

• د جنت ونو به خپل سیوری پرې غوړولی وي او مېوې به ئې دوی ته نږدې نږدې او هره شېبه راشکولو او خوراك ته تیارې. او دا ځکه چې دوی له حرام رزق ډډه کوله او حرامو ته ئې له لاس اوږدولو ځان ساتو.

• د سپینو زرو لوښي له خوندورو مېوو ډك، د بلورو جامونه له فرحت بخښونکو څښاك او شرابو ډك، د هغو جنتي خدمه وو په لاس کې چې تنکي تنکي زلمیان به وې او د دوی شاوخوا به گرځي راگرځي، او دا ځکه چې دوی په دنیا کې له داسې مرفه ژوند لاس اخیستی وو، نه ئې د زرو جامونه کارول، نه ئې شراب څښل او نه ئې د عیش او عشرت محفلونه په تنکیو خدمه وو ښایسته شوي وو.

• دا د سپینو زرو لوښي او دا شیشه ئې جامونه به په بېلو بېلو اندازو کې جوړ شوي وي، د هر خوراك لپاره بېل لوښی او د هر څښاك لپاره بېل جام. او دا ځکه چې دوی په دنیا کې له اسراف ځان ساتو، په ضروري شیانو ئې اکتفاء کوله، ځان ته د اشرافي ژوند برابرولو په ځای ئې له فقیر، مسکین او اسیر سره مرسته کوله.

• د سپینو زرو له شیشه یې جامونو یا مراد دا دئ چې په ژړ او بېخ کې به ئې سپین زر کارول شوي وي، او یا دا چې دا سپین زر به هومره شفاف وي چې بلور او شیشې ته به ورته وي.

• داسې ډك جامونه به په لاس کې ورکول کېږي چې د جنت د یوې لوړې چینې چې نوم ئې (سلسبیل) دئ ډك شوي او (زنجبیل) پرې علاوه شوي.

• د جنت خدمتگاران به تنکي زلمیان وي، تل په همدې عمرکي پاته کېدونکي، په هرې گوښې کې خدمت ته ولاړ، او داسې به برېښي لکه له مروارېدو جوړې شوې ښایسته مجسمې چې دلته هلته ولاړې وي.

• د جنت عظمت او ستروالی او د نعمتونو پرېماني به ئې هلته درك کړی شې چې په خپلو سترگو ئې وگورې، یوازې په دې صورت کې به پوه او په دې اعتراف ته اړ شې چې ستر ملك او بې شمېره نعمتونه دې لیدلي.

• دا جنتیان به د جنت په مجللو قصرونو کې، په تختونو ډډه وهلي، د ونو تر سیوري لاندې، د داسې خدمه وو په احاطه کې چې له مېوو او خوراك څښاك ډك لوښي او جامونه به ئې په لاس کې وي، وگورې، په نازکو او پرېړو ورېښمینو جامو ملبس او په مړوندونو ئې د سپینو زرو لاس وندې. قرآن په دې سره له یوې خوا د جنت شاهانه ژوند انځور کړی، ترڅو د دنیا له عیش عشرت د دوی پام د جنت په لوري واړوي، د زر او زور د خاوندانو اشرافي ژوند ئې سترگې خړې نه کړي، په دنیا کې ځان ته د داسې مرفه ژوند له جوړولو ځان وساتي، په حلال رزق اکتفاء وکړي، له اسراف او تبذیر ډډه وکړي، او له بلې خوا ئې په ډېر ظرافت سره د انسان غرائز او نفسي غوښتني او تمایلات انځور کړي، تېول هغه څه ئې دقیقاً په گوته کړي چې د انسان نفس او هوس ئې تمنا کوي، او ورته وایي: چا چې په دنیا کې او له حرامو لارو د دغو د لاسته راوړو هڅه وکړه په جنت کې به ترې محروم وي. په جنت کې د سپینو زرو لاس وند ته اشاره هم د انسان دې تمایل ته اشاره ده چې غواړي د سپینو زرو لاسوند ئې په لاس وي، مگر نه گورئ چې اوس اکثر لاسونه، که د نارینه دي که د ښځو، په لاسوند

مخصوصاً د ګړی بند سره ښایسته شوي، او اکثراً ګورو چي سپينو زرو ته ورته تر نورو زيات خوښوي.

- او پر دغو ټولو نعمتونو سربېره، او تر ټولو لوړ ئي، (شراب طهور) چي د دوی د رب له لوري به ورکول کېږي، تر هغه شراب هم لوړ چي ممزوج به ئي کافور وي، او تر هغه هم غوره چي د سلسبيل له چينی به وي او ممزوج ئي زنجبيل، او ساقي ئي د جنت خدمتګاران، هغه شراب چي نوم ئي (طهور) دئ او ساقي ئي د دوی رب جل شأنه، تر ټولو غوره شراب، له هر نقص او عيب منزه، چي انسان صفا کوي؛ له هر نقص او عيب.
- او په پای کي به دوی ته وويل شي: دا ټول ستاسو د هڅو بدله ده، تاسو د دغه مقام او د دې استقبال وړ یاست، الله تعالی ستاسو هڅي په قدروني سره ومنلې او په عوض کي ئي دا بدله درکړه.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ تَنزِيلاً ﴿٢٣﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلاً ﴿٢٥﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً ﴿٢٦﴾

٢٣- دا موږ یو چي قرآن مو پرتا نازل کړ، په غوره او جزء جزء نازلولو سره. ٢٤- نو د خپل رب تر حکمه صبر وکړه، او د دوی د هيڅ ګنهکار او کفور خبره مه منه. ٢٥- او د خپل رب نوم دي سهار ماښام یادوه. ٢٦- او د شپې په يوې برخي کي سجدې ورته کوه او د شپې په اوږدو کي ئي په تسبيح لګيا اوسه.

٢٣- ٢٦: په دغو آيتونو کي څو نقاط زياته توجه غواړي:

الف: دا آيتونه د مزمل د سورې لومړنيو آيتونو ته ورته دي، هلته د قرآن تلاوت، قيام الليل، د الله تعالی ذکر، د دښمنانو په وړاندي صبر ته اشاره شوې او دلته د الله تعالی له لوري د قرآن نزول، د الله تعالی د حکم تر رارسېدو صبر، له دښمن سره له جوړ جاړي ډډه کول، د الله تعالی ذکر، د شپې په يوې برخي کي سجدې، او د شپې په اوږدو کي په تسبيح لګيا اوسېدا راغلي. د دغو دواړو سورتونو د دغو آيتونو له محتوی او د بيان له اسلوب په وضاحت سره معلومېږي چي همزمان او يو په بل پسي نازل شوي.

ب: که د الدهر د سورې ٢٣ آيت (نحن نزلنا عليك القرآن تنزيلا: موږ دا قرآن په ځانګړي نزول سره پر تا نازل کړی)، د المزمل د سورې له ٤ آيت (و رتل القرآن ترتيلا: او قرآن په ښه واضح توګه لوله) سره څنګ په څنګ کښېږدو او قضاوت وکړو نو په آسانی سره متوجه کېږو چي د الدهر د سورې ٢٣ آيت؛ د المزمل د سورې له ٤ آيت مخکي نازل شوی، دا ځکه چي په لومړي کي د قرآن تدريجي نزول ته اشاره شوې او په دې بل کي د قرآن د نزول څرنګوالي ته له اشارې پرته د قرآن په تلاوت تأکيد شوی.

ج: د الدهر د سورې په آيتونو کي د قيام الليل د مقدار او د ذکر او تسبيح د څرنګوالي په اړه الفاظ (عام) دي خو د المزمل په سوره کي (خاص) او د قيام الليل مقدار او د قرآن تلاوت په کي مشخص شوی. او موږ ته معلومه ده چي په قرآن کي ټل هغه آيتونه چي احکام په عامه صيغه په کي راغلي تر هغو آيتونو مخکي وي چي د احکامو ابعاد په کي مشخص او محدد شوي وي، لومړی د يوې قضيې په اړه عام حکم راځي او بيا د دې حکم حدود او ابعاد واضح کيږي. له دې کبله په قاطعيت سره ويلی شو چي د (الدهر) او (المزمل) سورتونه مکي دي، لومړی الدهر او بيا المزمل نازله شوې، يوازې هغه روايات د اعتناء او منلو وړ دي چي د الدهر سوره مکي ګڼي.

د: قرآن په تدريجي توګه او جزء جزء پر رسول الله ﷺ نازل شوی، دا مطلب نه يوازې د الدهر د سورې د۲۳ آيت د (تنزيلا) صيغه توضيح کوي بلکي د قرآن ګڼ شمېر آيتونه ئې په تفصيل او تأکيد سره بيانوي، داسي چي د هر ډول شك او ترديد مجال له منځه وړي او د بشپړ او يوځايي نزول احتمال منتفي ګڼي.

هـ: له دې کبله چي موږ قرآن جزء جزء درلېږو، نو ته د هرې برخي له حکم سره سم خپله دنده په صبر او استقامت سره ترسره کوه او د بلې برخي او نوي حکم او لارښووني تر راتلو انتظار کوه.

و: داسي نه چي بې صبره شې، د دښمن ګواښونه دي ووېروي، فشارونو ته ئې تسليم شې، او د ګنهګار او بې پاسه دښمن د جوړ جاړي وړانديزونو ته مثبت ځواب ووايې!! له دې آيت هم په وضاحت سره معلومېږي چي د الدهر سوره په مکې کي نازله شوې، دا ځکه چي له دښمن سره د مقاطعې، عدم مداهنت او د جوړ جاړي وړانديزونو ته ئې د نه ځواب ويل، يوازې په هغو سورتونو کي مومو چي په مکه کي نازل شوي. نه په هغو کي چي مدني دي.

ز: که غواړې چي ټل صابر او ثابت قدم وې، د دښمن ګواښونه او فشارونه دي سازش ته ونه هڅوي، عزم او اراده دي کمزورې نه کړي، نو ټل او سهار ماښام خپل رب يادوه.

ح: د شپې يوه برخه په سجده (لمانځه) کي تېروه، او د شپې په اوږدو کي په تسبيح او ذکر لګيا اوسه. د رسول الله ﷺ په يوه مبارك حديث کي راغلي چي که څوك د ويدېدو په وخت کي په تسبيح لګيا شي او په همدې حالت کي ويده شي، که څه هم ټوله شپه په خوب تېره کړي اجر به ئې له هغه چا سره برابر وي چي همدا شپه ئې په ذکر او تسبيح تېره کړې.

إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلۡعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمۡ يَوۡمٗا ثَقِيلٗا ﴿٢٧﴾ نَّحۡنُ خَلَقۡنَٰهُمۡ
وَشَدَدۡنَآ أَسۡرَهُمۡۖ وَإِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَآ أَمۡثَٰلَهُمۡ تَبۡدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذۡكِرَةٞۖ فَمَن
شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلٗا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا
حَكِيمٗا ﴿٣٠﴾ يُدۡخِلُ مَن يَشَآءُ فِي رَحۡمَتِهِۦۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمَۢا ﴿٣١﴾

٢٧- بې شكه چې دغه خلك عاجلة (ژر ترلاسه كېدونكې) خوښوي، اوترشا ئې درنې ورځې ته شا كوي. ٢٨- دوى خو موږ پيدا كړي، او موږ ئې (د وجود) بندونه ورمضبوط كړي او چې كله وغواړو دوى ته ورته به ئې په عوض كې راپيدا كړو!! ٢٩- بې شكه چې دا يو تذكر او پند دئ، نو څوك چې غواړي خپل رب ته د رسېدو (غوره) لار دې غوره كړي. ٣٠- او نه شئ غوښتى مگر هله چې الله ئې وغواړي، بې شكه چې الله باحكمت پوه دئ. ٣١- څوك چې وغواړي د خپل رحمت (په سيوري) كې ئې داخلوي، او هغه چې ظالمان دي هغوى ته ئې دردناك عذاب تيار كړى.

٢٧: دوى لنډ او پرېوتي دنيوي اهداف غوره كړي او د آخرت درنه ورځ ئې هېره كړې، او پروا ئې نه كوي، يوازې همدا نن ورځ ئې په پام كې ده او له سبا ورځې كه څه هم ډېره سخته ده غافل دي، د دوى د ليد افق ډېر لنډ دئ، له دنيوي اغراضو او پرېوتو اهدافو آخوا نه رسي، د ليد آخري نقطه ئې د دنيا منحط لذائذ دي نه تر دې لوړ او اوچت اهداف.

٢٨- آيا په دې نه پوهېږي چې موږ پيدا كړي او موږ ئې د وجود بندونه ورمضبوط كړي، او كله چې وغواړو دوى ته ورته به ئې راپيدا كړو!! د دې آيت په اړه څو ژباړې او تفسيرونه مخې ته راځي:

- موږ پيدا كړي او موږ ئې د وجود بندونه ورمضبوط كړي او كله چې وغواړو دوى به هلاك كړو او په عوض كې به ئې بله ډله، دوى ته ورته ډله راپيدا كړو، چې عملونه به ئې د دوى په څېر نه وي.
- لكه څنگه چې مو دوى روغ رمټ او له مضبوطو بندونو سره پيدا كړل، كولى شو د دوى شكلونه ورېدل كړو، شل، مفلوج، ناتوان او بيمار ئې كړو.

ج: لكه څنگه چې مو دوى په لومړي ځل پيدا كړل، توان، ځواك او مضبوط بندونه مو وركړل، بيا ئې هم له مرگ وروسته راپيدا كولى شو، په نوې بڼې كې، له مخكني روح او نوي كالبوت سره.

درېيم تعبير په څو دلائلو دقيق دئ:

الف: په مخكني آيت كې د دنيا او آخرت په اړه بحث شوى، او په دې چې كافر انسان دنيا غوره كړې او آخرت ته ئې شا اړولې، په دنيوي لنډو اغراضو پسې نښتى او د آخرت درنه ورځ ئې هېره كړې، د آيتونو ترمنځ همغږي او تنسيق د دې غوښتنه كوي چې په دې آيت كې به هم د مخكنى موضوع په ارتباط بحث شوى وي او مقصد به ئې بيا ژوندون وي نه بل څه.

ب: د آيت الفاظ له همدې تعبير سره سمون خوري (بدلنا امثالهم) همدا مطلب افاده كوي، كه د آيت تركيب داسې وى: (يستبدل قوماً غيرهم) بيا به د لومړى ډلې مفسرينو رأيه د منلو وړ وه.

٢٩-٣٠: دا آيتونه چې په وار وار د قرآن د مواعظو او لارښوونو په پاى كې تكرار شوي، دا مهم مطالب افاده كوي:

الف: دا يو تذكر او پند دئ؛ د هغه چا لپاره چې غواړي الله تعالى ته د رسېدو غوره لار ومومي، او د ده په لوري د تلو لپاره ئې غوره كړي.

ب: انتخاب ستاسو په لاس کي دئ، پند ترې اخلئ او الله تعالی ته د رسېدو لار غوره کوئ او که مخ ترې اړوئ او په کږو لارو سر کېږئ.
ج: د الله تعالی لار د هغه ذات لار ده چي په ټولو اسرارو پوه دئ، په هر حکم او لارښوونه کي ئې ژور حکمتونه مضمر دي.
د: دا لار فقط د الله تعالی په توفیق سره پلې کولی شئ، د الله تعالی مشیت په دې تللی چي انسان د خپلي لاري انتخاب ته آزاد پرېږدي، که څوك د الله تعالی لار غوره کړي هغه ته د تلو توفیق ورکوي او د ځان په لوري ئې هدایت کوي، او که څوك د شیطان په لارو تلو ته ملا وتړي په همدې کږو لارو د تلو فرصت او توفیق ورکوي، ده په خپل انتخاب سره د الله تعالی د مشیت خلاف نه بلکي عیناً د ده د سننو مطابق کار کړی، دا ځکه چي الله تعالی غوښتي چي انسان په خپل انتخاب کي آزاد وي او وکولی شي له دوه بدیلو یو ئې غوره کړي، له دوو لارو یوه د تلو لپاره انتخاب کړي، د هر کار توفیق د ده له لوري دئ، دا د ده په إذن او ارادې سره ده چي تاسو یوه لار غوره کولی شئ او د تلو توفیق ترلاسه کوئ، دا سنن د باحکمت پوه رب له لوري وضع شوي، الهي سنن دقیق دي او په کامل او بشپړ علم ولاړ او په هر یوه کي ئې حکمت او مصلحت مضمر دئ. د دې موضوع تفصیل د التکویر د سورې د آخري آیت په اړونده حاشیې کي مطالعه کولی شئ.
۳۱- الله تعالی چي هر څوك وغواړي د خپل رحمت او پېرزوینو په سیوري کي ئې داخلوي، او ظالمانو ته ئې دردناك عذاب تیار کړی. څوك چي د الله تعالی د رحمت وړ وي او عملونو ئې دی د الله تعالی د پېرزوینو او رحمت وړ گرځولی وي نو رحمان خدای به خپل رحمت او عنایت د ده په حال شاملوي، او څوك چي ظالم او د دردناك عذاب مستحق وي له دې عذاب سره به ئې مخامخ کوي، چا چي د قرآن له لارښوونو او مواعظو پند اخیستی، د حرکت لوری ئې د الله په لوري وو، الله تعالی ئې هدف او د ده رضاء ئې مقصد وو الهي رحمت به ئې په برخه شي، او څوك چي له سمي لاري منحرف شو، په خپل انتخاب کي ئې تېری وکړ، د خپل رب په اړه ظلم، په خپل ځان او په نورو ظلم، دردناك الهي عذاب ورته منتظر.

بسم الله الرحمن الرحيم

المرسلات

د سورې معرفي:

د دې سورې نوم المرسلات (لېږل شوې) دئ، چې له لومړۍ آيت اخيستل شوی، ۵۰ آيتونه لري، ډېر ډېر ښکلی وزن لري، له هرو څو آيتونو وروسته دا آيت تکرارېږي: وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ* د شپږو لومړنيو آيتونو فواصل ئې عرفاً ته ورته وزن لري، اوم آيت ئې د واقع په صيغه ختمېږي چې دا د مخکنی سجع او وزن لپاره ډېر خوندور توقف دئ، له اتمه تر دولسمه پورې فواصل طُمِسَت ته ورته وزن لري، ديارلسم او څوارلسم د فصل په صيغې پای ته رسېدلي، بيا تکراري آيت راځي او له هغه وروسته تر يويشتم پورې فواصل مکذبين ته ورته وزن لري، ۲۲ او ۲۳ آيتونه د معلوم او قادرون په صيغو پای ته رسېدلي، بيا تکراري آيت راغلی، ۲۵، ۲۶، او ۲۷ کفاتا ته ورته هموزنه فواصل لري، ورپسې تکراري آيت دئ، له ۲۹ تر ۳۳ آيت پورې فواصل دا دي: تکذبون، شعب، لهب، قصر او صفر، بيا تکراري آيت دئ، ۲۵ او ۲۶ آيتونه په ينطقون او يعتذرون پای ته رسېدلي، بيا تکراري آيت دئ، له ۲۸ تر ٤٤ پورې فواصل دا دي: اولين، فکيدون، مکذبين، عيون، يشتهون، تعملون، محسنين، بيا تکراري آيت دئ، ٤٦ او ٤٨ د مجرمون او يرکعون په صيغو پای ته رسېدلي او په هر يوه پسې تکراري آيت راغلی، او وروستی آيت په ډېر ښکلي وزن سره د يؤمنون په صيغې پای ته رسېدلی.

دا هم مکي سوره ده. د سورې له مضامينو او د آيتونو له ترکيب ئې په وضاحت سره معلومېږي چې د دې سورې د نزول په وخت کې په مکې باندې د قيامت په اړه جدي مناقشې خپل وزر غوړولی وو، قريشو له معاد او قيامت انکار کاوو، د دوی د انکار او تکذيب په ځواب کې دا سوره نازله شوې او ګڼ شمېر مضبوط او مقنع دلائل ئې د دوی مخې ته اېښي، داسې دلائل چې هيڅ باضمير او باانصاف انسان ترې انکار نه شي کولی، يوازې هغه څوك به ئې نه مني چې د عمدي او قصدي تکذيب او انکار په لټه کې دئ، زړه او دماغ ئې قانع دئ او په حقانيت ئې اعتراف کوي خو هوی او هوس ئې مخنيوی کوي او انکار ته ئې هڅوي.

د بحث محوري موضوع ئې قيامت او له مرګ وروسته بيا ژوندون او د دې د اثبات دلائل، د قيامت د انکار بدې پايلې او په هغه د ايمان نتائج دي.

د سورې په سر کې د بادونو په پنځو صفتونو لوړه شوې:

- په معمولي او ورځنې خوځښت او چلېدو ئې.
- په توند او تېز خوځېدو ئې.

- هغه وخت چي وربځي په آسمان کي خورې ورې کړي.
- او کله چي د وربځو لويي لويي برخي سره بېلي بېلي کړي او هره برخه په خاص لوري وخوځوي.
- او کله چي د تذکار باعث شي، هم هغو ته چي نرم نرم او ښکلى باران ئې پرې ورولى او اړتياوو ته ئې ځواب ويلى، او هم هغو ته چي توندي سيلى ئې پرې راوستي، توند او طوفاني باران ئې پرې ورولى او وېره ئې په کي راولاړه کړې، دواړو ته د پند وسيله شوى.

د قسمونو په پاى کي دا ستره ادعاء شوې: هغه څه چي وعده ئې درکول کېږي حتماً واقع کېدونکي ده؛ په وروستيو آيتونو کي دا خبره توضيح شوې چي دا (قطعي او محتومه وعده) د قيامت، مجدد ژوندون او د پرېکړي د ورځي وعده ده. خو دا چي دا قسمونه څنګه د قيامت د راتلو ادعاء ثابتولى شي او د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې څه تړاو شته، د دې موضوع تفصيل به د سورې په تفسير کي وګورئ، خو دلته په اختصار سره وايو: دا بادونه شهادت ورکوي چي د قيامت وعده رښتيني ده، لکه څنګه چي دا اوس اوس په خپلو سترګو ګورئ چي د ژوندون لړۍ د بادونو په چلېدو سره پيل شي، بادونه د ژوند زېرى ورکوي او د ژوندون لامل کېږي، د زمکي له سر د بخاراتو د پورته کېدو، د وربځو د خوځېدو او لرو لرو سيمو ته د هغوى د انتقال باعث کېږي، د (سقاء) په څېر د اوبو مشك په اوږو اخلي او د تږي بوټي، انسان او حيوان په سر ئې وروي، او په دې سره د زمکي تر خاورو لاندي د بوټو زړي هڅوي، خوځوي او راژوندي کوي ئې او د ډول ډول نباتاتو د راټوکېدو لامل ګرځي، د نباتاتو د القاح باعث کېږي، او له وني او بوټي سره د داني او مېوې په پيدا کولو کي مرسته کوي، کوم ذات چي د بادونو په ذريعه دا ټول کارونه ترسره کوي او مړه زمکه راژوندى کوي، آيا هغه له دې عاجز ګڼئ چي انسان بيا راژوندى کړي؟ آيا د انسان عقل دا منلى شي چي ووايي: بيا ژوندون ناممکن او مستحيل کار دئ؟ مګر تاسو هره ورځ د بياژوندون مظاهر په خپلو سترګو نه ګورئ؟ مګر د بادونو په ذريعه د ژوندون د لړۍ پيل کېدا مو هره ورځ مخي ته نه راڅرګندېږي؟!! آيا هغه توندي او تېزي سيلى چي طوفانونه راولاړوي، ستر ستر ښارونه ورانوي، هر څه سره ځپي، د واړه قيامت صحني انځوروي او ستاسو په زړونو کي وېره او خوف راپيدا کوي، دا کافي نه دي چي د قيامت د راتلو په اړه تاسو ته قناعت درکړي او ستاسو پوښتني ځواب کړي؟ قيامت به هم دغو طوفانونو ته ورته وي، خو په لويه کچه، او ټوله نړۍ به ويجاړه کړي.

څوك چي د خپل (عقل) په مرسته او د قيامت د اثبات په دې ټولو دلائلو قانع نه شو، ډېر ژر به د هغه هيبتناکي صحني په خپلو (سترګو) وګوري، هغه وخت چي ستوري به تياره شي، آسمان به دړي وړي شي، غرونه به له خپل خپل ځاى وخوځېږي، او دغو لېږل شوو بادونو ته به هم بل ميقات وټاکلى شي، د دوى دنده به تر يوم الفصل وځنډېږي، او بيا به په دغه ورځ ببرته د دوى په ذريعه د بيا راژوندي کولو لړۍ پيل شي، پوهېږې چي يوم الفصل څه دئ؟ اوس ئې په څرنګوالي نه شې پوهېدى، ستره ورځ ده، هيبت او عظمت ئې ستا له درك او فهم ډېر ډېر لوړ، افسوس افسوس د دغي ورځي په تکذيبوونکو.

مګر د تېرو مجرمو او باغي ډلو د هلاکت او تباهى عبرتناکي قصي، دا حقيقت نه په ډاګه

کوي چي د دې عالم پالونکی رب له بندګانو سره محاسبه کوي، مجرم ته سزا ورکوي، د زماني په هر پړاو کي ئې د ظالمانو په سر د عذاب متروکه مسلطه کړې، د خپل جرم سزا ئې ورکړې!! د دغو پېښو له ليدو سره سره څنګه له قيامت او مکافات او مجازات انکار کوئ؟!! افسوس افسوس په حال د تکذيبوونکو!!

آيا له کرکجنو اوبو (ماء مهين) ستاسو پيدايښت، د مور په رحم کي تر معيني نېټې ستاسو موقت استقرار، او بيا له هغې تياره او تنګي دنيا يوې بلي پراخي دنيا ته ستاسو انتقال، دا نه درته ثابتوي چي:

الف: بيا ژوندون مو سهل او آسان دئ؟

ب: په دې دنيا کي ستاسو توقف هم موقتي دئ، نېټه او موده ئې له مخکي ټاکل شوې؟

ج: د دنيا له کور د آخرت کور ته ستاسو انتقال داسي دئ لکه د مور له رحم د دنيا رحم ته ستاسو راتګ؟

د: هغه ذات چي په دې ټولو کارونو قادر دئ ستاسو په بيا راژوندي کولو لازيات قادر دئ.

افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال.

دا زمکه چي تاسو ئې پراوړو ژوند کوئ، ژوندي او مړي ئې په خپلي غېږ کي راغونډ کړي، له لوړو لوړو غرونو خوندوري اوبه، دا د ژوند تومنه، ژوو ته برابروي، دا د چا په اراده داسي جوړه شوې؟ او د چا په حکم دا کارونه درته کوي؟! آيا هغه ذات چي زمکه ئې د ژوو او مړو لپاره ټاټوبی ګرځولی، له دې عاجز ګڼئ چي دې ته ورته د ژوندون بل ټاټوبی راپيدا کړي؟!! افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال.

که تاسو دغو ټولو مضبوطو دلائلو ته بې اعتنائي کوئ، دا قانع کوونکي دلائل نه شي کولی تاسو له انکار او تکذيب راوګرځوي او په قيامت باندي ايمان ته مو تيار کړي، نو لږ صبر وکړئ، هغه ورځ به راشي چي درته وويل شي: د هغه څه په لوري وخوځېږئ چي تل مو انکار ترې کاوو، د دوزخ د لوخړو په لوري، په دريو څانګو کي، هغه لوخړې چي آرامښت په کي نشته، او د لمبو مخه نه نيسي، ستري ستري لمبې چي د سوکو ستروالی به ئې سترو سترو قصرونو ته او په رنګ کي ژېړو اوښانو ته ورته وي. افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال.

په دې ورځ به نه د وينا توان لري او نه به د عذر وړاندي کولو فرصت ترلاسه کولی شي. افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال.

د يوم الفصل هغه ورځ چي تاسو ترې انکار کاوو، او له خپل سلف سره يو ځای کېدا مو محال ګڼله، او په دې لټه کي وئ چي د تکذيب لپاره ئې دلائل وړاندي کړئ، دا ئې تاسو او دا ئې ستاسو مخکني خپلوان او دا ئې يوم الفصل!! که له مخکنيو مکرونو او چل ول مو څه درسره وي او کولی شئ ځان پرې وژغورئ، دا ئې وخت دئ!! افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال.

بې شکه چي پرهېزګاران به د چينو شاوخوا کي تر سيورو لاندي وي، په زړه پوري مېوې ئې په واك کي او ورته وبه ويل شي: په دنيا کي د خپلو نېکو عملونو له کبله نن په جنت کي چي څه غواړئ په خوند خوند وخورئ وڅښئ، موږ نېکانو ته داسي بدله ورکوو!

افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال.

او تاسو اې مجرمينو! لږ نور هم وخورئ او متمتع شئ. افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال. او چې ورته وويل شي: په رکوع شئ، رکوع نه کوي!! افسوس افسوس د تکذيبوونکو په حال. که په دغو ټولو دلائلو نه قانع کيږي نو په کومې خبرې به باور کوي او کوم دليل به ئې قانع کړی شي؟!!

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلۡمُرۡسَلَٰتِ عُرۡفٗا ﴿١﴾ فَٱلۡعَٰصِفَٰتِ عَصۡفٗا ﴿٢﴾ وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشۡرٗا ﴿٣﴾ فَٱلۡفَٰرِقَٰتِ
فَرۡقٗا ﴿٤﴾ فَٱلۡمُلۡقِيَٰتِ ذِكۡرًا ﴿٥﴾ عُذۡرًا أَوۡ نُذۡرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٞ ﴿٧﴾

١- قسم په دغو لیږل شوو په پېژانده توګه. ٢- بیا قسم په دې شیندونکو د شیندلو په حالت کي. ٣- قسم په دغو خوروونکو د خورولو په حالت کي. ٤- بیا قسم په فرق کوونکو د بېلولو په حالت کي. ٥- بیا د ذکر په دغو القاء کوونکو، ٦- د عذر یا د خبرداري لپاره. ٧- بې شکه چي هغه ژمنه حتماً ترسره کېدونکې ده چي وعده ئې درسره کېږي.

١-٧: په دې آیتونو کي د یوه شي په پنځو حالتونو لوړه شوې او ورپسې ویل شوي: هغه څه حتماً واقع کېدونکی دئ چي وعده ئې درکول کېږي. وروستي آیتونه دا (محتومه وعده) په پوره وضاحت سره معرفي کوي او وایي چي له دې وعدې مراد د قیامت او بیاراژوندي کولو وعده ده. خو باید وګورو چي دلته په څه څه لوړه شوې او ارتباط ئې د قسمونو له ځواب سره څنګه دئ او دا قسمونه څنګه په دې خبري دلالت کوي چي د بیاژوندون وعده ربښتینې وعده ده او حتماً به تحقق مومي. په دې اړه څو خبرو ته توجه وکړئ:

- **د مفسرینو ترمنځ په دې اړه ژور اختلاف ګورو چي دلته په څه څه لوړه شوې، ځیني ئې (بادونه) ګڼي، ځیني ئې د ملائکو هغه بېل بېل ټولګي ګڼي چي په بېلو بېلو امورو موظف شوي، ځیني لومړي څلور قسمونه په بادونو او پنځم ئې په ملائکو حمل کوي. دا د رأیي اختلاف ښیي چي د دغو آیتونو په اړه مربوط روایات په خپلو کي متعارض دي او داسي واحده رأیه چي په صحیح حدیث او د صحابه وو په متفق علیه نظر مستنده وي، نشته.**
- **د قرآن د عمومي قاعدې له مخي دا باید داسي څرګند شی وي چي د قرآن هر مخاطب ته واضح وي او پر هغه باندي په استناد سره دا خبره ثابته کړی شي چي د بیاژوندون وعده ربښتینې وعده ده.**
- **د قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کي بادونه د (عاصف) په صیغه یاد شوي او د ملائکو لپاره په هیڅ ځای کي دا صیغه نه ده کارول شوې.**
- **د قرآن په ډېرو آیتونو کي د بادونو د لیږلو لپاره د (ارسال) صیغه راغلې.**
- **د قرآن په ډېرو آیتونو کي ویل شوي چي الله تعالی بادونه رالیږي، په سر کي ورو ورو**

او نرم نرم خوځي، داسې چې تاسو ترې خوند اخلئ، بیا تونـد او تېز شي، په سیلۍ او طوفان بدل شي، وربځې په سر واخلي، د آسمان په غېږ کې ئې خورې ورې کړي، د مړو ټاټوبو په لوري ئې وخوځوي، چېرې باران، چېرې واوره، او چېرې ږلۍ وورَوي، چېرې نباتات رازرغونـه کړي او چېرې د سېلابونو باعث شي او په خلکو کې وېره او خوف راولاړ کړي.

- که وغواړو چې د دې آیتونو تفسیر په خپله په قرآن کې ولټوو او له تفسیر بالرأی ډډه وکړو نو له بادونو پرته په بل څه ئې نه شو تطبیقولی، دا ځکه چې قرآن یوازې بادونـه په دې صفاتو یاد کړي نه بل څه.
- دا آیتونـه د (فاء) توري یو لـه بل سره تړلي او دا ښیي چې دلته د یوه شي څو حالتونو ته اشاره شوې نه بېلو بېلو شیانو ته.
- لکه چې په مخکنیو قسمونو کې تاسو ولیدل چې قسمونـه د تعظیم لپاره نه بلکې د استشهاد لپاره راغلي، دلته هم په (بادونو) باندې استناد سره د قیامت منکرانو ته دا خبره شوې چې بیاژوندون داسې دئ لکه هره ورځ چې تاسو ګورئ د یوه باد په لګېدو سره د ژوندون بهیر پیل شي، بادونـه د ژوند پیغام له ځان سره راوړي، په هغو وربځو سره چې پر خپلو اوږو ئې وړي او په هغه باران سره چې له دغو وربځو ئې راوروي، د مړې زمکې د ژوندي کېدو باعث شي، د زمکې تر کلك قشر لاندې د ژوندون بځرکي وخوځوي او په هغه کې سا پوکړي، او سپېره ډاګ په زرغونـه چمن بدل کړي. نو ته چې هره ورځ د مړو د بیاژوندي کېدو شاهد یې څنګه مجدد ژوندون محال ګڼې او له هغه انکار کوې؟!! تا چې په وار وار تونـدي او تېزې سیلۍ لیدلې چې په طوفانونو منتج شي او هرڅه ګډ وډ کړي څنګه ګمان کوې چې ستا نړۍ به د تل لپاره همداسې آرامه او آباده وي او هیڅکله به له داسې کوم ستر طوفان سره نه مخامخ کېږي چې هرڅه ئې وځپي او نظم ئې متلاشي کړي؟!

په څو دلائلو د هغو کسانو رأیه ضعیفه ده چې وایي دلته په ملائکو لوړه شوې.

- لومړی دا چې د دې رأیې لپاره نه له قرآن کوم دلیل وړاندې کولی شي او نـه انساني عقل ته د منلو وړ دلیل.
- د قیامت د منکرانو د اقناع لپاره په ملائکو استشهاد او استناد نه شو کولی، هغوی ملائکې نه مني، په یوه متنازع فیه شي باندې بل متنازع فیه شی نه شو ثابتولی او دا کار نه معقول دئ او نه د مخاطب د قانع کولو لار.
- په قرآن کې معمولاً د معاد، مجدد بعثت، مکافات او مجازات او دې ته ورته قضایاوو د اثبات لپاره په هغو شیانو استشهاد شوی چې هر مخاطب ته د منلو وړ وي، لکه شپه، ورځ، لمر، سپوږمۍ، ستوري، زمکه او آسمان، تل د غیبي امورو د اثبات لپاره په مشهود او محسوس شیانو استناد شوی، نباید دا عمومي قاعده دلته په استثنائي توګه له پامه وغورځوو او داسې رأیه قائمه کړو چې له عمومي قاعدې سره اړخ نه لګوي.
- په عربي کې په (الف او تاء) سره یا حقیقي مؤنث جمع کېږي او یا د غیرذوي العقولو صفت، فرشتې مؤنث نه دي او په دې پورې متعلق صفات په (الف او تاء) نه شو جمع کولی، مرسلات او عاصفات او ... د دوی جمع نه شو ګڼلی، په قرآن کې د ملائکو لپاره اکثراً د جمع مذکر صیغه کارول شوې. د دې مطلب شرح د النازعات د سورې په تفسیر کې وګورئ.

• که دا ملائکي وګڼو نو باید په ټولو هغو مواردو کي چي دې ته ورته صیغې راغلې لکه: العادیات، الموریات، المغیرات، النازعات، الناشطات، السابحات، السابقات، المدبرات، الذاریات، الحاملات، الجاریات او ډېر نور موارد، دا ټول باید ملائکي وګڼو، حال دا چي دا کار له یوې خوا ناسم دئ، له بلي خوا غیرقابل قبول او غیر قابل تطبیق او له بلي خوا د داسي تکرار موجب چي د قرآن له اوچت بلاغت سره سمون نه خوري.

• د قرآن په هیڅ آیت کي فرشتې د (عاصف) په صفت نه دي ستایل شوې، بر عکس دا صفت دبادونو لپاره راغلی.

• د آیتونو ترمنځ تنسیق او د (فاء) په توري سره د دوی ترمنځ ارتباط دا ښیي چي ټول د (عاصفات) په شان دي او د بادونو بېل بېل حالت په ګوته کوي.

دغو مطالبو ته په پام سره په کامل ډاډ او اطمئنان سره ویلی شو چي:

• له (المرسلات عرفاً) هغه بادونه مراد دي چي په معروف، معمول او عادي طور خوځي، نرم نرم او ورو ورو.

• له (العاصفات عصفاً) توند او تېز بادونه چي د طوفانونو باعث کېږي.

• له (الناشرات نشراً) هغه بادونه چي وريځي په فضاء کي منتشر کوي او له یوې سیمي ئې بلي ته انتقالوي.

• د (الفارقات فرقاً) معنی یا دا ده چي دا بادونه وريځي په سترو سترو کټلو او کنډکونو کي متفرق کړي او په مختلفو لوریو ئې وخوځوي او یا دا چي دا بادونه د فرق کولو او تمییز استعداد لري، د ښه او بد، مستحق او غیرمستحق ترمنځ فرق کولی شي، په دې پوهېږي چي څومره چېري انتقال کړي، چېري څومره باران ووروي، د کومي سیمي اوسېدونکي د کومي معاملې مستحق دي، د نرم او ورو ورو خوندور باران مستحق دي که د غضبناك سېل او طوفان!! خو دا دوهمه توجیه له دې کبله ارجح ده چي لومړی مفهوم په مخکني آیت کي راغلی، نباید له (الفارقات فرقاً) همغه د (الناشرات نشراً) معنی واخلو، قرآن د بې ځایه تکرار له عیب منزه دئ.

• له (الملقیات ذکراً عذراً او نذراً) هم بادونه مراد دي چي د ذکر او پند باعث دي، انسان ته الله وریادوي، کله داسي چي ګوري الله تعالی د ده عذر او توبه قبوله کړې، د باد په نرمي وږمې سره ئې ده ته د باران زیری ورکړی او کله له دې اړخه چي وېرونکی طوفان په ده کي له الله تعالی وېره راولاړوي او د داسي هیبتناکو او وېرونکو پېښو خبر ورکوي چي له شر ئې د ځان ژغورني لپاره له الله پرته د نجات بله مرجع او پناه ځی نه ګوري.

د (انما توعدون لواقع) معنی او ارتباط ئې له مخکنیو قسمونو سره دا چي: د بادونو دغه بېلابېل حالات په دې شهادت ورکوي چي د قیامت محتومه وعده هرومرو تحقق مومي او مړي به بیاراژوندي کېږي، هغه ذات چي بادونه رالېږي، د ژوندون زېری په لاس، د مړو د بیاژوندي کولو وسیله، دا ذات بې شکه چي د مړو په بیاراژوندي کولو قادر دئ او هغه ذات چي په بادونو سره ستر ستر وېرووونکي طوفانونه او لوی لوی ورانوونکي سېلابونه راولاړوي بې شکه چي په دې هم قادر دئ چي دا دنیا ورانه کړي او په ځای ئې د بلي نوې دنیا بنسټ کېږدي.

فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتۡ ﴿٨﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتۡ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ نُسِفَتۡ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتۡ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوۡمٍ أُجِّلَتۡ ﴿١٢﴾ لِيَوۡمِ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٣﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٤﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

٨- نو چې کله ستوري تپ تياره شي. ٩- او چې کله آسمان شي دړې وړې. ١٠- او چې کله غرونه وايستی شي. ١١- او چې کله لېږل شوي بل وخت ته موکول کړی شي. ١٢- د کومې ورځې لپاره به ځنډول شوي؟ ١٣- د پرېکړې د ورځې لپاره. ١٤- او ته څه پوه کړې چې د پرېکړې ورځ څه ده؟ ١٥- افسوس په دې ورځ په حال د تکذيبوونکو.

٨- ١٥: دا آيتونه څو اساسي مطالب بيانوي:

الف: د قيامت منکرينو ته وايي: که دا د قيامت د اثبات بې شمېره دلائل نه منئ او سره له دې انکار کوئ نو تر هغه صبر وکړئ چې قيامت راشي او هولناکي صحنې ئې په خپلو سترګو وګورئ.

ب: لومړی به ستوري تپ تياره او له سترګو پټ شي.

ج: بيا به آسمان چاود چاود او دړې وړې شي او دا اوسنی مضبوط نظم به ئې له منځه ولاړ شي. ټول هغه ستوري به خواره واره شي چې نن ئې په خپلې غېږ کې نيولي.

د: دا غرونه چې کلك، ثابت او نه خوځېدونکي ئې ګڼئ او ګمان نه کوئ له خپله ځايه به وخوځي، وبه ئې ګورئ چې له جرړو ايستل شوي.

هـ: او ټول (الرسل: لېږل شوي) به راتلونکې خاصې نېټې ته موکول کړی شي، کار به ئې متوقف شي، د بيا فعالېدو لپاره به بله نېټه ورته وټاکل شي او تر (يوم الفصل) به وځنډول شي، خو دا چې له دغو (لېږل شوو) مراد څه دئ او د توقيت او تر يوم الفصل پورې ئې د ځنډولو معنی څه ده، په دې اړه په تفسيرونو کې ګڼ شمېر آراء زموږ مخې ته راځي:

- **ځيني ئې پيغمبران عليهم السلام ګڼي.**
- **ځيني ئې د فرشتو په معنی نيسي.**
- **او ځيني ئې په خپله عامه معنی اخلي.**

درېيمه رأيه دقيقه برېښي چې دلائل ئې دا دي:

١- د (المرسلات) او (الرسل) معنی يوه ده، هغه څه چې په لومړي آيت کې د المرسلات په صيغه ياد شوي په يوولسم آيت کې د الرسل په صيغه تکرار شوي. د کلام بلاغت دا تقاضا کوي چې (الرسل) به همغه مطلب افاده کوي چې (المرسلات) ئې افاده کوي.

٢- دا د پيغمبرانو عليهم السلام په معنی ځکه نه شو اخيستی چې د قيامت د دغو پېښو په دوران کې به د ځمکې پر سر هيڅ پيغمبر نه وي، هغه وخت چې ستوري تياره شي، آسمان دړې وړې شي، غرونه وايستی شي، په دې مرحله کې د لېږل شوو د معطله کېدو معنی په

هیڅ صورت کي د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره د توقیت په معنی نه شو اخیستی، تر یوم الفصل پورې د پیغمبرانو علیهم السلام موکول کېدا او ځنډېدا نه قابل فهم ده او نه د توجیه وړ، مخصوصاً چي د قیامت د سترو سترو حوادثو، د ستورو تورېدا، د آسمان د چاودېدا او د غرونو د خوځېدا په ضمن کي ذکر شوی.

۳- په دې آیت کي به خامخا د دریو مخکنیو آیتونو په څېر د قیامت یوې بلې ستري پېښې ته اشاره شوې وي.

٤- که د (لېږل شوو) په کار کي توقیت او تأخیر د (المرسلات: لېږل شوو بادونو) په کار کي د توقیت او تأخیر په معنی واخیستی شي نو په دې صورت کي نه یوازې د آیتونو تر منځ همغږي تأمین کېږي، بلکي واضح مفهوم ترې اخیستل کېږي، په دې معنی چي په دې مرحله کي د ستورو له تیاره کېدو، د آسمان له چاودېدو او د غرونو له خوځېدو وروسته به د بادونو هغه کار هم متوقف شي چي اوس ئې کوي، اوس د ژوند قاصد او د زمکي پر سر د ژوو د راپیدا کېدو ستر لامل دئ، خو په دې وخت کي به متوقف شي او تر یوم الفصل پورې به ئې دا دنده معطل شي، او د مجدد بعثت په ورځ به بیا په صور کي پو شي او په همدې سره به د بیا ژوندون لړۍ پیل شي او ټول به له خپلو خپلو قبرونو راپاڅي.

و: ته نن له دې عاجز یې چي د یوم الفصل په څرنګوالي پوه شې، دا داسي ستره او هیبتناکه ورځ ده چي په عظمت او هیبت ئې پوهېدل درته ممکن نه دي.

ز: د هغو خلکو په حال افسوس افسوس چي دا ورځ تکذیبوي، په عقل ئې هم او د قیامت په ورځ د دوی په بد او دردناك حالت هم.

أَلَمْ نُهْلِكِ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ ٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾

۱٦- آیا مخکني مو هلاك نه کړل؟ ۱۷- بیا مو وروستني ورپسې نه کړل؟ ۱۸- له مجرمینو سره همداسي چلن کوو. ۱۹- افسوس په دې ورځ د تکذیبوونکو په حال.

۱٦-۱۹: په دې مبارکو آیتونو کي قیامت، الهي محاسبه او مکافات او مجازات له یوه بل اړخ څېړل شوي، دا ځل د محسوس او مشهود طبیعي دلائلو په ځای تاریخي دلائل وړاندې کېږي، د مجرم او جنایتکارو ډلو بدې پایلې د قیامت د منکرینو مخې ته ږدي او ورته وایي: مګر د تاریخ هره پاڼه په دې شهادت نه ورکوي چي د زماني په هر پړاو کي کومو قومونو معاد او قیامت تکذیب کړی او په آخرت باندي ئې باور او له الهي مکافات او مجازات انکار جرم او جنایت ته هڅولي، له بدو پایلو سره مخامخ او په الهي عذاب اخته شوي؟ څوك چي د دوی په لار تللي او د دغو هلاك شوو قومونو په پل ئې ګام ایښی له ورته برخلیك سره مخامخ شوي، دا د تاریخ په اوږدو کي د مجرمو او جنایتکارو ولسونو مجازات موږ ته څه راښیي؟! آیا له دې پرته بله انتباه ترې اخیستی شو چي حسیب خدای زموږ د عملونو شاهد او ناظر دئ، مجرم ته سزا ورکوي، دلته د مکافات او مجازات ثابت الهي سنت حکومت کوي او دا چي

قيامت او الهي محاسبه يو مسلم حقيقت دئ. افسوس د هغه چا په حال چي دا ورځ تکذيبوي!!

أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلۡنَٰهُ فِي قَرَارٖ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٖ مَّعۡلُومٖ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرۡنَا فَنِعۡمَ ٱلۡقَٰدِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾

۲۰- آيا له سپکو کرکجنو اوبو مو پيدا نه کړئ. ۲۱- او آيا په مضبوط تمځي کي مو ځای په ځای نه کړ؟ ۲۲- تر يوې معلومي نېټې؟ ۲۳- نو وتوانېدو او همدا راز ښه توانېدونکي يو. ۲٤- افسوس په دې ورځ د تکذيبوونکو په حال.

۲۰-۲٤: په دې آيتونو کي د بياژوندون د اثبات لپاره يو بل مضبوط دليل وړاندي شوی، د انسان د پيدايښت په څرنګوالي باندي استناد سره د بياژوندون امکان ثابتوي، په دې شرح:

الف: مګر تاسو مو د اوبو له يوه کرکجن څاڅکي پيدا نه کړئ؟ ولي مجدد خلقت درته ګران او مستحيل برېښي؟

ب: آيا د (رحم) په تياره دنيا کي ستاسو استقرار او په هغه کي تر معيني نېټي او مودې ستاسو توقف او بيا مو له هغي تنګي او تيارې نړی د زمکي د سر پراخي او روښانه نړۍ ته راتګ؛ دا نه ثابتوي چي له يوې دنيا بلي ته انتقال مو يو ځل آزمويلی بيا به ئې هم آزمويئ؟ د زمکي په (رحم) او تنګي محدودې غېږ کي له توقف وروسته به د آخرت پراخي نړۍ ته درومئ.

ج: هغه ذات چي په دې وتوانېدو تاسو له يوه څاڅکي اوبو پيدا کړي، د مور په رحم کي مو ځای په ځای کړي او له هغي تنګي دنيا مو بلي ته راولي، آيا هغه به په دې لا ښه قادر او توانا نه وي چي بيا مو راژوندي کړي؟ څنګه او په کوم دليل دا مجدد بعثت نه منئ او ترې انکار کوئ؟ افسوس په دې ورځ د تکذيبوونکو په حال.

أَلَمۡ نَجۡعَلِ ٱلۡأَرۡضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحۡيَآءٗ وَأَمۡوَٰتٗا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلۡنَا فِيهَا رَوَٰسِيَ شَٰمِخَٰتٖ وَأَسۡقَيۡنَٰكُم مَّآءٗ فُرَاتٗا ﴿٢٧﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

۲۵- آيا زمکه مو راغونډونکي نه ده ګرځولې. ۲٦- د ژوندو او مړو. ۲۷- او آيا دنګ دنګ غرونه مو په کي نه دي جوړ کړي او خوندوري اوبه مو نه دي درباندي څښلې؟ ۲۸- افسوس په دې ورځ د تکذيبوونکو په حال.

۲۵-۲۸: ووايئ: چا دا زمکه داسي ګرځولې چي په خپلي غېږ کي مړه او ژوندي توکي راغونډ کړي او په هغې کي ئې د ژوند امکانات او شرائط برابر کړي؟ څوك د زمکي له دنګو دنګو غرونو خوندوري اوبه درکوي، هماغسي لکه د مور له تيو خوندوري شيدې؟؟ که دا دنګ دنګ غرونه نه وی نو ستا د څښاك اوبه به هم خوندوري او صفا نه وې!!

آیا هغه ذات چې زمکه ئې د (ژوند مهد او زانګو) کړه او د ژوند امکانات ئې په کې ځای په ځای کړل؛ په دې قادر نه ګڼئ چې ستاسو د مجدد پیدایښت لپاره بله زانګو او ټاټوبی راپیدا کړي؟!! افسوس په دې ورځ د تکذیبوونکو په حال.

ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلٍّ ذِى ثَلَـٰثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِى مِنَ ٱللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرْمِى بِشَرَرٍ كَٱلْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُۥ جِمَـٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾

۲۹- درومئ د هغه څه په لوري چې دروغ به مو ګڼل! ۳۰- درومئ د هغه سیوري په لوري چې درې څانګې لري، ۳۱- نه راحت بخښونکی دئ او نه د لمبو مخنیوی کوي. ۳۲- هغه چې د ماڼیو په څېر سوکې شیندي. ۳۳- ژېړو اوښانو ته ورته. ۳٤- افسوس په دې ورځ د تکذیبوونکو په حال.

۲۹-۳٤: تاسو چې قیامت تکذیبولو او په دې مو باور نه کاوو چې د دوزخ لمبې به ستاسو د جرم او جنایت سزا وي؛ دا ئې تاسو او دا ئې هغه څه چې دروغ مو ګڼل!! په دنیا کې مو د هغه مغشوش انځور په خپل ناقص ذهن کې درلود، د هغه په اړه مو د شك او ریب سیوری په زړه او دماغ پروت وو، دا دئ هماغه مغشوش انځور او هماغه د شك او ریب سیوری، ستاسو مخې ته؛ ورځئ، تاسو ته منتظر دئ، خو دا سیوری د دنیا د راحت بخښونکي سیوري په څېر نه دئ، د حرارت مانع او له لمبو خوندي، نه؛ دا د دوزخ د لوخړو سیوری دئ، د اور سوکې به ئې ستاسو د دنګو دنګو قصرونو په اندازه وي او رنګ به ئې ستاسو د ښکلو ژېړو اوښانو په څېر!! مګر ستاسو قصرونو او ستاسو شتمنیو (او تر ټولو غوره ئې ستاسو ښکلو ژېړو اوښانو) له قیامت او دوزخ انکار ته نه وئ هڅولي؟ دا دئ اوس ئې انځورونه د دوزخ په لمبو او لوخړو کې وګورئ!! افسوس په دې ورځ د تکذیبوونکو په حال.

د یادوني وړ ده چې قرآن د دوزخ د اور د سوکو د څرنګوالي بیانولو لپاره د (قصر) صیغه کارولې، چې له یوې خوا ښیي دا اور به دومره ستر وي چې سوکې به ئې د قصرونو په اندازه وي خو له بلې خوا ښیي چې د ظالمانو قصرونو ته الله تعالی په کومه سترګه ګوري، د دوزخ د اور سوکې ورسره تشبیه کوي!! په ریښتیا چې دا قصرونه د دوزخ د اور سوکې دي، د مظلومانو له وینو او هډوکو جوړ شوي، په انساني ټولنې کې د ظلم او فساد خورول له دغو قصرونو پیل کېږي، د دغو قصرونو خاوندان تل د حق په وړاندې خنډ شوي او تل ئې د حقپالو مقابله کړې.

هَـٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ

﴿٣٧﴾ هَـٰذَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِۖ جَمَعۡنَـٰكُمۡ وَٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِن كَانَ لَكُمۡ كَيۡدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾
وَيۡلٌ يَوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

٣٥- دا داسي ورځ ده چي خبري به نه شي کولی. ٣٦- او نه به دوی ته اجازه ورکړی شي چي عذر وړاندي کړي. ٣٧- افسوس په دې ورځ د تکذيبوونکو په حال. ٣٨- دا د پرېکړي ورځ ده، هم مو تاسو کړئ راغونډ هم مخکنيان. ٣٩- نو که د کوم پټ تدبير (امکان) درسره وي نو زما په خلاف ئې وکاروئ. ٤٠- افسوس په دې ورځ د تکذيبوونکو په حال.

٣٥- ٣٧: په دې ورځ به د خبرو کولو توان ترې سلب شوی وي، دا ځکه چي په دنيا کي ئې ډېره ډېره په درواغو خپله خوله پرانيستې وه، د تکلم له وسائلو؛ له ژبي او شونډو ئې د حقائقو د تکذيب لپاره ډېر کار اخيستی وو، نو خود به ئې نن په خوله مهر وهل شوی وي او په ځای به ئې لاس او پښې په وينا راځي او د دوی په ضد به شهادت ورکوي!!
الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ * يٰس: ٦٥

په دې ورځ به نه يوازي خبري نه شي کولی؛ بلکي د عذر وړاندي کولو مجال به هم نه مومي، دا ځکه چي دوی به د خپلو جرمونو او خيانتونو اړوند اسناد، مدارك او شواهد او د خپل ژوند دقيق، مشرح او مکمل راپور په خپلو عملپاڼو کي مومي او دا جرأت او امکان به ترې سلبوي چي څه ووايي او کوم عذر وړاندي کړي!! افسوس په دې ورځ د تکذيبوونکو په حال.
٣٨-٤٠: نن د حق او باطل ترمنځ د وروستی پرېکړي ورځ ده، نن به د عملونو په اړه وروستی قضاوت کېږي، دا هماغه ورځ ده چي تاسو ترې انکار کاوو او د تکذيب لپاره به مو دلائل ورته لټول او جوړول، په چل ول سره به مو خلك غولول چي په انکار کي ئې ستاسو ملګرتيا وکړي، د قيامت او حساب او کتاب په اړه د پيغمبرانو عليهم السلام د دعوت په ضد مو ځومره هلي ځلي کولې او تدبيرونه مو سنجول، ويل به مو قيامت او بيا ژوندون نشته، که وي نو زموږ له نيکونو او اجدادو کوم يو راژوندی کړئ، تراوسه به کوم راژوندی شوی وو!! دا دئ دا تاسو او دا مو سلف او خلف، ټول مو راغونډ کړئ، ووايئ: آيا کوم کيد، مکر او چل ول په واك کي لرئ چي نن ئې وکاروئ؟! له همغو چي په دنيا کي مو د پيغمبرانو عليهم السلام په ضد کارول؟! افسوس په دې ورځ د تکذيبوونکو په حال.

إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي ظِلَـٰلٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَٰكِهَ مِمَّا يَشۡتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ هَنِيٓـَٔۢا
بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيۡلٌ يَوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِينَ

۴۱- بې شكه چې پرهېزګاران به په سيورو كې او د چينو خوا ته وي. ۴۲- او هرراز مېوو كې چې غواړي ئې. ۴۳- د هغو عملونو په وجه ئې په خوند خوند وخورئ وڅښئ چې تاسو به كول. ۴۴- موږ خو نېكانو ته داسې بدله وركوو. ۴۵- افسوس په دې ورځ د مكذبينو په حال.

۴۱-۴۵: پرهېزګاران به په جنت كې وي، د ونو تر سيورې لاندې، د چينو شاوخوا كې، ډول ډول هغه مېوې ئې مخې ته چې زړه ئې غواړي، دوى د مكذبينو په مقابل كې ول، هغوى قيامت دروغ ګڼلو، دوى پرې ايمان درلود، هغوى له دې كبله جرم او خيانت ته لاس كاوو چې په آخرت او الهي محاسبې ئې باور نه وو، دوى له دې كبله له ګناه او خيانت ځان ساتو او پرهېزګار ول چې په قيامت، د الله تعالى په وړاندې ودرېدو او الهي محاسبې ئې باور وو، نو ځكه به ئې پايله له هغوى بېله وي، هغوى د دوزخ په لوخړو كې او دوى د جنت د ونو تر سيورې لاندې، د چينو شا وخوا كې او هرراز مېوې ئې مخې ته!! نېكانو ته د الله تعالى بدله داسې وي!! په جنت كې به په دوى دا غږ كېږي چې په خوند خوند وخورئ وڅښئ، تاسو د همدې مقام او دغو نعمتونو وړ ياست. افسوس افسوس د مكذبينو په حال.

كُلُواْ وَتَمَتَّعُواْ قَلِيلاً إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرْكَعُواْ لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

۴۶- وخورئ او متمتع شئ لږ شانته چې تاسو مجرمين يئ. ۴۷- افسوس په دې ورځ د مكذبينو په حال. ۴۸- او چې ورته ووېل شي: ركوع وكړئ، ركوع نه كوي. ۴۹- افسوس په دې ورځ د مكذبينو په حال. ۵۰- نو له دې وروسته به په كومې خبرې ايمان راوړي؟!!

۴۶-۴۷: د ۴۶ آيت دوه تفسيرونه زموږ مخې ته راځي:

الف: دا خطاب به په آخرت كې او هغه وخت مجرمينو ته متوجه كېږي چې دوى به په دوزخ كې وي او د دوزخيانو خوراك به ئې مخې ته اېښودل كېږي، او له سپكاوي او تحقيره په ډكه لهجه به ورته ويل كېږي: لږ ترې وخورئ، لږ ترې مستفيد شئ!! له تاسو سره وړ خوراك همدا دئ، تاسو مجرم وئ او په دوزخ كې د مجرمانو مناسب خوراك همدا دئ!!

ب: دلته د وينا مخه مجرمينو ته راګرځي او په دنيا كې ورته خطاب شوى چې: د دنيا په دې لنډې مودې كې لږ وخورئ او ترې مستفيد شئ، خو پوه شئ چې الهي عذاب درته منتظر

دئ، دا ځكه چي تاسو مجرم او جنايتكار يئ!
لومړئ رأيه په دوه دليله دقيقه ده:
الف: هيڅ داسي قرينه نه مومو چي وښيي دلته د بحث مخكنئ لړئ قطع شوې او دنيا ته راګرځېدلې.
ب: په مخكنيو آيتونو كي خطاب پرهېزګارانو ته متوجه دئ، چي په جنت كي به وي او په ډېر درناوي سره به په دې صيغه دوئ ته ويل كېږي: په خوند خوند وخورئ وڅښئ، د خپلو عملونو له كبله، د دې خطاب په مقابل كي بايد دوزخيانو ته د خطاب څرنګوالئ هم توضيح شي، نو ځكه ويل شوي چي دوئ ته به د اهانت او سپكاوي په لهجه وويلئ شي: لږ له دغه خوراكه چي له تاسو سره مناسب دئ وخورئ، تاسو خو مجرم او ګنهګار وئ.
٤٨-٤٩: د٤٨ آيت په اړه هم دوه رأيي مومو:
الف: ركوع ته د مجرمينو له بلل كېدو مراد دا دئ چي دوئ به په دنيا كي لمانځه ته بلل كېدل خو دوئ به ډېره كوله او همدا په دوزخ كي د دوئ د پرېوتو يو بل لامل وو.
ب: مراد ئې دا دئ چي د قيامت منكرين سره له دغو ټولو مضبوطو او قانع كوونكو دلائلو چي دا سوره ئې د دوئ مخي ته ږدي، دې ته تيار نه دي چي له مخالفت او لجاجت لاس واخلي او حقيقت ته سر ټيټ كړي.
د دوهمي رأيي د ترجيح لپاره څو دلائل لرو:

- **د لته له ركوع د اجتناب خبره د داسي بحث په پاى كي راغلې چي اساسي او محوري موضوع ئې قيامت او اثبات ئې په دلائلو سره ده، دې اجتناب ته بايد د دغه بحث په ترڅ كي وګورو، د نوموړي بحث تتمه ئې وګڼو، او په دې معنى ئې واخلو چي دوئ د قيامت په اړه د دې سورې بلني ته لبيك نه وايي او دلائلو ته ئې سر نه ټيټوي، كه د بحث موضوع لمونځ وى او يا په مخكنيو آيتونو كي د لمانځه په اړه څه ويل شوي وى، نو كېدئ شو چي (عدم ركوع) مو د عدم لمانځه په معنى نيولې وى.**
- **د سورې وروستئ آيت په وضاحت سره ښيي چي دلته په قيامت باندي د ايمان نه راوړو خبره مطرح ده.**
- **د قيامت منكرين په قيامت ايمان ته رابلل كېږي نه لمانځه ته، لمانځه ته بلنه په قيامت او معاد له ايمان وروسته مطرح كېږي.**

٥٠: دا آيت چي د المرسلات د سورې تتمه ده، په حيرتناكه لهجه پوښتي: نو له دې خبرو وروسته به په كومي خبري ايمان راوړي؟ كوم استدلال به ئې قانع كړئ شي؟ كه د دغي سورې په دغو مضبوطو او قانع كوونكو دلائلو قانع نه شي او له مخالفت او لجاجت لاس وانخلي او حقيقت ته سر ټيټ نه كړي، آيا بل داسي دليل او بله داسي وينا موندئ شو چي د دوئ قناعت پرې راشي او په قيامت ايمان راوړي؟!!
يعني په دې سوره كي د قيامت منكرينو ته داسي بشپړ او قاطع ځوابونه وركړئ شوي چي هيڅ پوښتنه او اعتراض ئې بې ځوابه نه دئ پاته شوئ، كه څوك په دغو دلائلو قانع نه شي، په بل هيڅ استدلال سره نه شو كولئ دوئ قانع كړو. له قيامت د دوئ د انكار وجه دا نه ده چي كافي دلائل ئې نه دي اورېدلي، پوښتنو ته ئې ځواب نه دئ ويل شوئ او اغېزمنه وينا

او حکيمانه بلنه ئې نه ده تر غوږ شوې!! نه، تر ټولو مضبوطه او اغېزمنه وينا او تر ټولو قوي دلائل ورته ويل شوي، تر دې غوره وينا نه موندل کېږي، تر دې متين او قوي دليل نه شو پيدا کولی، دوی په هر صورت کي له ځان سره په کلکه پتېيلې چي په خپل انکار به ترپايه ټينګار کوي، داسي کس په دلائلو نه شو قانع کولی. چي د قرآن په حکيمانه وينا او مضبوطو دلائلو قانع نه شي هغه به کومه وينا او کوم دليل وي چي دوی قانع او ايمان راوړلو ته چمتو کړي: فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ؟

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

بسم الله الرحمن الرحيم

النبأ

د سورې معرفي:

د دې مبارکې سورې نوم النبأ (هماغه مهم خبر) دئ، چې د سورې له دوهم آيت اخيستل شوی، ٤٠ آيتونه لري، د سورې له مضامينو، د آيتونو له ترکيب او د بيان له سبك په ځرګنده معلومېږي چې دا سوره د مکي دور د ابتدائي مرحلې له سورتونو ده، د بحث هغه اساسي او محوري موضوع چې دا سوره ئې په اړه بحث کوي د آخرت اثبات دئ.

د دې سورې آيتونه د نورو مکي سورتونو په څېر لنډ لنډ، قاطع او جامع او شعارونو ته ورته دي، چې ډېر ښايسته او خوندور وزن لري، د آيتونو طول په سر کې ډېر لنډ، بيا ورو ورو زيات شوی او وروستی ئې د لومړيو آيتونو نږدې درې برابره شوی، خو داسې چې درې ښلې فقرې لري او د هرې يوې اوږدوالی د لومړيو آيتونو په اندازه، له لومړي آيت تر پنځم پورې د آيتونو فواصل د يتساءلون، مختلفون او سيعلمون هموزنه صيغې دي او له شپږم آيت د سورې تر پايه مهاداً او ازواجاً ته ورته صيغې دي. په دې سورې کې د بحث اصلي او محوري موضوع، د آخرت مسئله او د هغه اثبات دئ، دلته د آخرت ورځې ته يوم الفصل ويل شوي او ښيي چې د آخرت دغه د پرېکړې او ښېلتون اړخ په کې ځېړل شوی، يعني په دې ورځ د مؤمنانو او کافرانو، د نېکانو او بدکارانو، ترمنځ وروستی پرېکړه کېږي، هر يو به خپله مناسبه سزا او جزاء ګوري.

که د قرآن په څېړنو او بحثونو کې لږ دقت وکړو نو څو تکي زموږ توجه ځان ته جلبوي:

الف: قرآن تر ټولو دقيق او مفصل بحثونه د قيامت، آخرت، بيا ژوندون، حساب و کتاب او د عملونو د اخروي مجازات او مکافات په اړه لري، تر هرې بلې موضوع ئې په دې اړه زيات بحث کړی او د دغې قضيې مختلف اړخونه ئې څېړلي.

ب: د قرآن لومړيو مخاطبينو ته د (آخرت) بحث تر بلې هرې موضوع عجيب، له اعتراض ډك او د نه منلو وړ برېښېدو، په دې اړه ئې ډېرې زياتې پوښتنې درلودې او ښېت زيات اعتراضات ئې کړي، هغوی په الله باور درلود، د الله طرف ته له بلنې سره ئې زيات حساسيت نه ښودو او هغه ئې د حيرت او تعجب وړ خبره نه ګڼله، په دې اړه د دوی اساسي اشکال يوازې دا وو چې خپل ګڼ شمېر خدايان، دا د دوی له پلار، نيکه پاته لرغونی ميراث پرېږدي او د هغوی په ځای د يوه خدای عبادت وکړي، د رسول الله ﷺ په رسالت باندې د اعتراف په اړه ئې هم له دې کبله جدي ستونزه نه درلوده چې هغه کوم ناپېژانده شخصيت نه وو، د هغه د لوړ شخصيت، عظمت او د ده روښانه سوابق ترې پټ نه وو، ټولو ښه پېژاندو، د هغه په لوړ او امتيازي شخصيت ئې باور درلود، پر ده ئې تر هرچا زيات اعتماد کاوو، دی

ئې امين او ربښتينی شخصيت گاڼو، د ده راتلونكي ته ئې ډېر توقعات درلودل، خو له مرگ وروسته بيا ژوندون، آخرت، قيامت، د عملونو اخروي مكافات او مجازات، يوه داسې قضيه وه چې د قريشو مشركينو په آسانی نه منله، كله به ئې په حيرت او تعجب سره او كله د تمسخر او استهزاء په توگه ويل: آيا دا ممكنه ده چې پس له هغه به بيا راژوندي كېږو چې ومرو، هډوكي مو وراسته شي، ټول وجود مو تجزيه او خاوري شي؟!! كه دا خبره ربښتيا وي ولي د مخكنيو نسلونو تراوسه هيڅوك بېرته نه دئ راژوندی شوی؟!! ولي ترننه د خپلو پلرونو او نيكونو د كوم يوه د بيا راژوندي كېدو شاهد نه شوو؟!

ج: په قرآن كي تر ټولو زيات دلائل په دې اړه گورو چې خلكو ته آخرت، د الله لوري ته بېرته گرځېدل، بيا ژوندون، الهي محاسبه، مكافات او مجازات ثابت كړي، داسې دلائل چې ډېر دقيق، مضبوط او ژور دي او د هر شك او شبهې مجال ختموي او هر باضمير او با انصاف انسان پرې قانع كوي.

د نبأ په مباركي سورې كي له دغو دلائلو يو ئې له كافي شرحې سره زموږ مخې ته ايښودل شوی. دا مباركه سوره په دې آيتونو پيل شوې:

١- له څه يو بل پوښتي.

٢- له آ ستري خبري.

٣- كوم چې دوی په كي په خپله مختلف دي.

د دغو آيتونو له فحوی معلومېږي چې دوی تر ټولو زياتي پوښتني د دغې ستري خبري په اړه درلودې، خو ټولو گډه او مشتركه رأيه نه درلوده او پر يوې خبري متفق نه وو، هر چا د قيامت او بيا ژوندون په اړه خپل مستقل تشويش او خپله بېله رأيه لرله، چا قيامت نه مانو، چا بيا ژوندون او چا محاسبه او مكافات او مجازات، قرآن په دې مباركي سورې كي د دوی هغه ډله مخاطب كړې او پوښتني ته ئې ځواب وايي چې فصل، محاسبه او مكافات او مجازات نه مني، د دوی لپاره ئې د قيامت ورځ د (يوم الفصل) په نامه نومولې او د اثبات لپاره ئې فرمايلي:

- د زمكي او آسمان هر څه د دې شهادت وركوي چې هر څه د يوه خاص ضرورت او مصلحت له مخې او د يوه مقصد لپاره پيدا شوی او يوه تشه پرې ډكه شوې او يوه ضرورت ته پرې ځواب ويل شوی، له دې په ډاگه معلومېږي چې هيڅ څه خوشی او بې هدفه نه دئ پيدا شوی، د هر څه په پيدايښت كي خاصه محاسبه په پام كي نيول شوې، له قيامت او حساب، كتاب د انكار معنی خو يوازي دا كېدی شي چې دا عالم له كوم سوچ او دقت پرته، خوشی او بې هدفه پيدا شوی، خو دا بې بنسټه باور له هغه څه سره په كلكه تصادم كوي چې د عالم هرڅه پرې شهادت وركوي. آيا نه گورئ چې دا زمكه مو تاسو ته زانگو گرځولې، هغه مو داسې پيدا كړې چې تاسو ته ئې په خپلې مهرباني غېږ كي ځای دركړی، ستاسو د پالني او روزني او ستاسو د رزق او روزي وسائل درته برابروي، ستاسو له فطري غوښتنو او طبيعي جوړښت سره موافق، ستاسو ټولو اړتياوو او غوښتنو ته ځواب وايي او د ژوند ټول ضروري سامان درته مهيا كوي؟
- آيا دې ته نه گورئ چې دا غرونه مو د زمكي مېخونه گرځولي، داسې مېخونه چې زمكه

له خوځېدو خوندي ساتي، که غرونه نه وی نو زمکه به مسلسل خوځېده، موږ به نه د واورو او اوبو زېرمي درلودې، نه نهرونه، چيني او کارېزونه، دا غرونه دي چي په زمکه د بېلو بېلو موسمونو باعث شوي او د يوې سيمي هوا او موسم ئې له بلې بېل کړی، هري سيمي ته ئې ځانګړې هوا او خاص موسم ورکړی او د خاصو دانو او مېوو د راټوکېدو شرائط ئې په کي برابر کړي؟

• آيا دې ته پام نه کوئ چي تاسو مو جوړه جوړه، نر، ښځه پيدا کړئ او په دې سره مو ستاسو د نسل دوام تضمين کړ،

• آيا د شپې او ورځې په تلو راتلو کي مو غور نه دئ کړی چي يوه په بلې پسي منظم او په خپل ټاکلي وخت ځي راځي، يوه ئې ستاسو د آرام، استراحت او خوب لپاره لازم او ضروري شرائط برابروي او بله ئې د داني او مېوې د راټوکېدو او تاسو ته د رزق او روزي د راپيدا کولو باعث او د ښه او بد، او د مفيد او مضر د ښه پېژندو وسيله ګرځي، تاسو خوب ته ضرورت لرئ ترڅو په ورځنيو کارونو کي خپل مصرف شوی توان، طاقت مو جبران کړئ، خپل ستومانه او ناآرامه اعصاب مو تسکين کړئ او د راتلونکي ورځي هلوځلو ته ځان تيار کړئ، دا کار يوازي د خوب له لاري ترسره کېدی شي او تاسو د خوب لپاره تيارې او خاموشۍ ته ضرورت لرئ او دا دئ الله تعالی زمکه او آسمان او زموږ د شمسي نظام د بېلابېلو اجرامو ترمنځ واټن او د دوی حرکت داسي تنظيم کړی چي کله د زمکي پر سر شپه وي او کله ورځ، که داسي نه وی او د دوی تر منځ فاصلې او د دوی حرکت له اوسني حالت سره لږ توپير درلودی نو د زمکي پر سر به ژوند ممکن نه وو!؟

• آيا دې ته نه ګورئ چي دا اوه ګوني آسمانونه ئې ستاسو د کور چت ګرځولی، د زمکي پر سر د شهاب ثاقب د راپرېوتو مخه نيسي، نه پرېږدي چي د لمر مضر وړانګي زمکي ته راورسي او ستاسو ژوند له سخت ګواښ سره مخامخ کړي، د زمکي تودوخه ساتي، ورېځي په خپلي غېږ کي خوندي ساتي او د خورېدو مخه ئې نيسي او د واوري او باران په څېر ئې ببرته په تاسو وروي؟

• آيا دغه روښانه او تود لمر ته پام نه کوئ، چي آسمان په خپلي غېږ کي نيولی او تاسو ته هم رڼا درکوي او هم تودوخه او په منظمه توګه ستاسو زمکي ته خپلي وړانګي لېږي، د زمکي پر سر ژوندون د لمر د رڼا او تودوخي مرهون دئ، همدا لمر دئ چي د بحرونو د اوبو د تبخير او تصفيې باعث شي، آيا لږ مو دغو ورېځو ته توجه نه ده کړی چي څنګه د بحر له سطحي رااوچتي شي، د يوه اسفنج په څېر د اوبو بخارات له ځان سره واخلي، د آسمان په غېږ کي لامبو پيل کړي، په زرګونو ميله لري، د وچو زمکو او بېدياوو په لور وخوځېږي، تږو کروندو، بوټو، ونو او حيواناتو ته چي يوه تېز باران ته سترګي په لار دي اوبه رسوي، مړه زمکه راژوندی کړي او له زړه ئې دانه او مېوه راوټوکوي، کليو او ښارونو ته چي د باران د نه ورېدو له کبله ئې هوا ناصافه او ګنده شوې او راز راز ناروغۍ په کي خورې شوې، د ژوند او صفايي پيغام له ځان سره وړي، مړاوې څېرې روښانه، مأيوس زړونه ډاډمن او وچي زمکي ښېرازه کوي؟

• آيا نه ګورئ چي د زمکي او آسمان هرڅه بامقصد او هدفمن او هر يو ئې د يوه خاص او

ځانګړي ضروري کار د ترسره کولو لپاره پیدا شوی، هر یو په دې خور او پراخ عالم کې یوه تشه ډکوي، هر یو ئې په یوه خاص کار لګیا او د یوه ځانګړي هدف د تحقق لپاره په کار مصروف دئ، په ټول عالم کې هیڅ خوشې او بې مقصده شی نه شو موندلی، ټول ستا په خدمت کې، ټولو یوه بل ته لاس ورکړی چې ستا مرسته وکړي، ستا غوښتنو ته ځواب ووایي او ستا ضرورتونه او اړتیاوې پوره کړي. ما ته ووایه: که له دغو کوم یو ئې خپله دنده ترسره نه کړي، له هغه کاره لاس واخلي چې ورسپارل شوی، طغیان وکړي، بې لارې شي، خپل فطري او طبیعي مسیر بدل کړي، له خپل برید او حد تجاوز وکړي، په دې عالم کې به څومره ستره بدنظمي رامنځته شي او څومره سترې سترې ستونزې به راولاړې کړي؟ څومره بده ورځ به پر انسان راولي؟ بې له شکه چې په دې سره به د کائنات نظم متلاشي شي او د ځمکې پر سر د ژوند امکان به له منځه ولاړ شي. نو ما ته ووایه:

الف: آیا دا سمه ده چې ووایو: د دې خور او پراخ عالم هر څه سم او بامقصده پیدا شوي، خو انسان هسې عبث او بې هدفه پیدا شوی؟!! په آخرت او اخروي محاسبې عدم باور په دې معنی دئ چې انسان، دا اشرف المخلوقات، هغه چې د کائنات هر څه د ده لپاره پیدا شوي او د ده په خدمت کې ګمارل شوي، د هیڅ لپاره، خوشې او عبث پیدا شوی!! داسې غلط تصور خو نه د انسان له عقل سره اړخ لګوي، نه ئې واقعیتونه تأییدوي او نه ئې هیڅ با شعور او باضمیر انسان منلی شي.

ب: که د عالم په چارو، نظم، ترکیب او ترتیب کې یو بسیط او عادي تغییر او د ځمکې او آسمان ترمنځ په دې یووالي او ژور تنسیق کې معمولي تبدیلي او توپیر د ځمکې پر سر د ژوند امکان ختموي او د موجود نظم د متلاشي کېدو باعث ګرځي، نو څنګه ګمان کوئ چې دا عالم به تلپاته وي، قیامت به نه راځي او هیڅ بدلون به په کې نه رامنځته کېږي، د دې سخیف او بې بنسټه باور لپاره څه دلیل لرئ، څه شي په دې اړه ډاډه کړي یئ؟!!

ج: سره له دې چې ګورې له آسمان په یوه باران سره مړه ځمکه وخوځېږي، د ژوندي موجوداتو زړي په خوځښت راشي، ژوندي شي، وده وکړي، د ځمکې سخت او کلك قشر وسپړي او د شنه او سمسوره بوټي په څېر له ځمکې سر راپورته کړي، پاڼه او ګل وکړي او دانه او مېوه راوټوکوي، دا صحنې هره ورځ په خپلو سترګو ګورې، څنګه له مړینې وروسته ژوندون مستحیل ګڼې او انکار ترې کوې؟!!

د: که ته له چا سره احسان وکړې، څو ورځې ئې د یوه ګران مېلمه په څېر له ځان سره وساتې او د ده لپاره یو مهربان کوربه او مېلمه پال شې، په ډېر تکریم او عزت سره ئې مېلمه پالنه وکړې او په دې موده کې ئې ټولې اړتیاوې پوره او ټول ضروریات ئې ترسره کړې، خو هغه نه یوازې ستا د دې مهربانیو او پېرزوینو پاس ونه ساتي، بلکې له تاسره د دښمنۍ لار ونیسي، ستا احسانونه هېر کړي، څه چې تا ورکړي، ټول ستا په ضد او ستا د رضاء او خوښې خلاف وکاروي، ستا له دښمنانو سره لاس یو کړي او ستا له دوستانو سره دښمنی ته ملا وتړي، ما ته ووایه چې د دې ناشکر او بې پاس انسان په اړه به ستا قضاوت څه وي؟ د کومې سزا او بدلې مستحق به ئې ګڼې؟! که هغه ستا قضاوت ته وړاندې کړی شي، آیا د دې وړ به ئې وګڼې چې بیا ئې د مېلمه په څېر ومنې؟! آیا د ده په اړه به ستا قضاوت دا نه وي چې هغه د تکریم او تعظیم وړ نه دئ؟! ما ته ووایه: د داسې قضاوت استعداد چا درکړی؟ چا

دربنودلي چي له داسي كس سره مخكنى سلوك بيا تكرارول مناسب نه دئ؟ كه ته ځان ته د دې قضاوت او پريكړي حق وركوې، آيا هغه ذات چي په تاكي ئې د قضاوت دا ماده ايښې، ته او ستا هغه بې پاسه مېلمه ئې پيدا كړي يئ، د داسي قضاوت حق نه لري؟! او هغه به له خپلو ناشكره بندگانو سره همغه څه نه كوي چي ته او هر انسان ئې له داسي كسانو سره مناسب گڼئ؟!!

نو (يوم الفصل) به حتماً راځي، ټول خلك به بيا راژوندي كيږي، هر څوك به له خپل خپل قبر راپورته كيږي، ډلي ډلي به د الله په لور درومي، الهي محاكمې ته به وړاندي كيږي،د دوى د عملونو په اړه وروستۍ عادلانه پريكړه به كيږي، ځيني به د كفران او طغيان له كبله په هغه جهنم كي پرېوځي چي د سركښو او ناشكره انسانانو لپاره مناسب دائمي تمځى دئ، نه به په هغه كي د ښښلو يو غوړپ اوبه موندى شي او نه يوه لوپښت سيورى او نه يوه شېبه له تودوخي آرام، خوراك او څښاك ئې تودې اوبه او نو، د دوى د عملونو او حرام خوراك، څښاك مناسبه سزا، خو ځيني نور به د خپلي تقوى او پاك لمنى په سبب د جنت مستحق گڼل كيږي، دوى د خپل رب د نعمتونو پاس وساتو، له حرام خوراك او څښاك ئې ډډه وكړه، له ناولو كړنو ئې ځان لري وساتو، د بل په حق له تېري ئې اجتناب وكړو، د دوى بدله به جنت وي، د دوى عملونو ته ورته بدله.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢﴾ ٱلَّذِي هُمۡ فِيهِ مُخۡتَلِفُونَ ﴿٣﴾ كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ﴿٥﴾

۱- له څه شي يو بل پوښتي. ۲- له هغې سترې خبرې. ۳- کوم چې دوی په کې په خپله مختلف دي. ٤- نه، داسي نه ده، ژر ده چې به پوه شي. ٥- بيا هم داسي نه ده، ژر ده چې به پوه شي.

۱-۳: څو اساسي مطالب په دې آيتونو کې ځان ښيي:

الف: قريشو د قيامت په اړه ډېرې پوښتنې يو له بله درلودې، له کومې ورځې چې دوی دا خبره واورېده چې رسول الله ﷺ دوی په آخرت باندې ايمان ته رابلي او ورته وايي: دا عالم د پای يوه ثابته نېټه لري، قيامت به راځي، د نړۍ دا موجود نظام به متلاشي کېږي، بله دنيا به له بلې زمکې او آسمان سره راپيدا کېږي، ټول انسانان به بيا راژوندي کېږي، ټول به د الله په لوري درومي او د خپلو عملونو له ثواب او عقاب سره به مخامخ کېږي، قريشو به کله په حيرت او تعجب سره او کله په تمسخر او ملنډو سره يوه له بله پوښتنه کوله: آيا اورېدلي مو دي چې ستاسو دا ملګری څه وايي؟.!! آيا دا خبره د منلو ده چې له مرګ وروسته او پس له هغه چې هډوکي مو وراسته او په خاورو بدل شو، بېرته به راژوندي کېږو؟!! که دا خبره رښتيا وي نو زموږ له پلرونو او نيکونو خو کوم څوک بايد تراوسه راژوندی شوی وی!!

قرآن د دوی دا پوښتنې داسي بيانوي:

... قَالَ مَن يُحۡيِ ٱلۡعِظَٰمَ وَهِيَ رَمِيمٞ ﴿٧٨﴾

يس: ۷۸

وئی ويل: څوك به دا هډوکي له هغه وروسته راژوندي کوي چې وراسته وي؟

وَقَالُواْ مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنۡيَا نَمُوتُ وَنَحۡيَا وَمَا يُهۡلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهۡرُۚ وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنۡ عِلۡمٍۖ إِنۡ هُمۡ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

الجاثيه: ۲٤

او وئي ويل: (حقيقت) له دې پرته بل څه نه دئ چې يوازې همدا زموږ دنيوي ژوند دئ، مرو او راژوندي کېږو او له زماني پرته مو بل څه نه وژني، په داسي حال کې چې په دې اړه هيڅ علم نه لري، دوی هسې ګمان کوي.

وَقَالُوٓاْ إِنۡ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنۡيَا وَمَا نَحۡنُ بِمَبۡعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

الانعام: ٢٩

او وئي ويل: دا نه دئ مګر زموږ دنيوي ژوند او موږ بيا راژوندي کېدونکي نه يو!!

ب: دوی د قيامت په اړه ثابت او واضح دريځ او رأيه نه لري، هر يو ئې د خپل تخمين او ګمان له مخي بېله بېله خبره کوي، په خپلو کي ژور اختلاف لري، ځيني دې قضيې ته له يوه اړخه ګوري او يوه برخه ئې مني او ځيني له بله اړخه ورته ګوري او بله برخه ئې مني، ځيني په بشپړه توګه ترې انکار کوي او ځيني په نسبي توګه.

ج: څوك چې د ژوند د قضاياوو په اړه د ګمان او تخمين له مخي او د خپلي سليقي او هوی او هوس په حکم قضاوت کوي او خاصه او ځانګړې رأيه وړاندې کوي او د خپلو باورونو او انګېرنو لپاره نه عقلي دلائل لري او نه علمي بنسټونه، تل او د هري قضيې په اړه به دې ته ورته اختلافاتو سره لاس او ګرېوان وي.

د: داسي نه ده چې دوی ګمان کوي، (قيامت) به حتماً راځي، ډېر ژر او هرو مرو به د هغه په حقيقت پوه شي، جهل او ناپوهی دوی مخالفت ته هڅولي، تراوسه ئې داسي دلائل نه دي اورېدلي او داسي شواهد ئې نه دي موندلي چې د آخرت په اړه د دوی ظن او ګمان په يقين بدل کړي او د دوی شکوك او شبهات رفع کړي، خو دا دلائل او شواهد به ډېر ژر او حتماً د دوی مخي ته راشي، د دوی کمزوری نظر او مړژواندی عقل به په دې حقيقت پوه شي چې د قيامت خبره رښتيا ده، خو که د دلائلو او شواهدو له ليدو سره سره ئې ايمان رانه وړ، ډېر ژر به قيامت په خپلو سترګو وګوري او په حقيقت به ئې پوه شي.

٤-٥: په څلورم او پنځم آيت کي که څه هم الفاظ تکرار شوي خو دوه بېل بېل مطالب افاده کوي، په لومړي کي دا ويل شوي چې د قيامت په اړه دلائل او شواهد به هرومرو د دوی مخي ته راشي او په حقيقت به پوه شي، په دې مبارکي سورې کي هم او د قرآن په نورو سورتونو کي به هم، کافي او قانع کوونکي دلائل وړاندې شي. او په ورپسې آيت کي په همغو الفاظو سره دې مطلب ته اشاره شوې چې که د دلائلو له مخي د قيامت راتګ ونه مني نو قيامت به په خپله راشي، دوی به ئې په خپلو سترګو وګوري او په حقيقت به ئې پوه شي. له قريشو ډېرو هغو کسانو چې مخکي ئې قيامت محال او ناممکن ګڼلو او له هغه ئې په کلکه انکار کاوو، د قرآن د مضبوطو دلائلو په اورېدو سره قانع شول او په آخرت ئې ايمان راوړ، د دوی ايمان د همدې څلورم آيت مصداق وو. دې مطلب ته مو بايد پام وي چې (س) يوازې د نږدې راتلونکي لپاره نه راځي، بلکي ډېر ځله يوازې د تأکيد لپاره راځي، متأسفانه ځينو کسانو اورېدلي چې (س) يوازې د نږدې مستقبل لپاره کارول کېږي، حال دا چې دا خبره په ځينو مواردو کي صحيح ده نه په ټولو کي او دا يوازې د ځينو مفسرينو رأيه ده، نه د ټولو، دلته هم په څلورم آيت کي د نږدې راتلونکي لپاره راغلی او په پنځم آيت کي يوازې د تأکيد لپاره، ځکه قيامت نږدې مستقبل نه دئ. موږ بايد د صرف او نحوي قواعد هم د قرآن له مخي زده کړو،

نه دا چې د يوه نحوي عالم ځانګړې رأيه خامخا پر قرآن تحميل کړو.

أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ مِهَـٰدًا ﴿٦﴾ وَٱلْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَـٰكُمْ أَزْوَٰجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا ٱلنَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾

٦- آيا نه ده ګرځولې مو دا زمکه يوه زانګو؟ ٧- او دا غرونه، څه مېخونه؟ ٨- مګر نه مو کړئ پيدا جوړه جوړه؟ ٩- ستاسو خوب مو کړ لامل د هوساينې؟ ١٠- او دا شپه مو کړه په څېر د يوه پوښاك؟ ١١- او دا ورځ مو کړه مهال د ژوند او ژواك؟

٦- لږ دغې زمکې ته وګوره چې په غېږ کې ئې ژوند کوې او پر اوږو ئې درومې، ستا لپاره يوه زانګو، نه ډېره سخته او کلکه، هومره چې د استفادې وړ نه وي او نه هومره نرمه او پسته چې نه پرې تګ ممکن وي او نه د اوسېدو وړ، نه ډېره توده او نه له اندازې زياته سړه، ستا له طبيعي جوړښت سره متناسبه، هوا ئې معتدله، ستا د اوسېدو لپاره جوګه، تياره يوه زانګو، داسې چې که ئې وضعيت لږ تر دې بدل وی، د تودوخې درجه ئې زياته يا کمه، فشار ئې لږ يا ډېر، د ورښت اندازه ئې زياته يا کمه او بله هره عادي تبديلي او تغيير ئې نظم له منځه وړي، ستا ژوند له جدي ګواښ سره مخامخ کوي او دا زانګو ستا لپاره ګور ګرځوي!!

٧- د زمکې له اوارو لږ د لوړو په لور، غرونو ته سترګې واړوه، آيا دې ته دې پام شوی چې دا غرونه ستا د زمکې مېخونه دي او ونډه ئې د زمکې د زانګو په راتينګولو او تمولو کې هومره ده لکه د کېږدۍ په درولو کې د مېږويو او د يوه صندوق په جوړولو کې د مېخونو، هو؛ دا د زمکې مېخونه دي، په څو معنی وو:

الف: داسې مه انګېره چې دا غرونه يوازې د زمکې پر سر لوړې دي، ګمان مه کوه چې د زمکې پورتنۍ برخه ګونځې شوې او دا لوړې او ژورې په کې راپيدا شوې، تا ته به غرونه د خاورو او تيږو لوړې غونډۍ برېښي، خو حقيقت داسې نه دئ، غرونه د مېخونو په څېر د زمکې په زړه کې ننوتې، لويه برخه ئې د زمکې په زړه کې او وړه برخه ئې راوتلې او د زمکې پر سر ده. او آيا پوهېږئ چې دا د قرآن يو بل ستر علمي اعجاز دئ، انسان اوس او په شلمې پېړۍ کې په دې پوه شو چې واقعاً غرونه هسې د زمکې د سر لوړې نه دي، بلکې د مېخونو په څېر ئې لويه برخه د زمکې په زړه کې او وړه برخه ئې د زمکې پر سر ده.

ب: دغو سترو او درنو غرونو د زمکې بېلې بېلې برخې په خپلو کې سره کلکې نښلولې، داسې لکه د اوسپنې تختې چې د ولډنګ په ذريعه په خپلو کې سره ونښلي، دا غرونه د زمکې پر سر هغه درانه پېټي وګڼئ چې نه پرېږدي د زمکې هغه کلك او ډبرين پوستکی چې تر خاورو څو کيلومتره لاندې دئ، د هغه فشار له کبله مات شي چې د زمکې له زړه د خوټېدونکو موادو راولاړېږي، په دې ترتيب غرونه د زمکې د زلزلو مخنيوی کوي، انسان له ډېرو علمي څېړنو وروسته نن په دې حقيقت پوه شوی چې د زمکې تر خاورين قشر لاندې، د کلکې ډبرې پرېړ پوستکی راتاو شوی او د زمکې په زړه کې د ډېر فشار او تودوخې له کبله هر څه ويلې او د خوټېدو په حالت کې دي، له دې چې کوم فشار راپيدا کېږي هغه داسې وګڼئ لکه په سره اور

پروت، د خوټېدو په حال کي د بخار دېگ چي له داخله تر سخت فشار لاندي وي، د زمکي دېرين پوستکی هم دې ته ورته تر ډېر ستر فشار لاندي وي، که دا غرونه او د دوی زيات وزن نه وی نو د دې فشار په وړاندي به ئې د مقاومت تاب نه درلود او دلته هلته به يو په بل پسي ماتېدو او زلزلي به راولاړېدې. دا د قرآن يو بل ستر علمي اعجاز دئ چي غرونه ئې د (مېخونو) او (لنگر) په نامه ياد کړي او دا هغه حقيقت دئ چي انسان فقط په دې پېړی کي ورباندي پوه شو. قرآن دا حقيقت هم بيان کړی چي د غرونو تر راپيدا کېدو وړاندي زمکه خوځېده، له پرله پسي زلزلو سره مخامخ وه، الله تعالی غرونه ورباندي راپيدا کړل او دا خوځښت ئې سنبال شو او دا هم د غرونو په ارتباط يو بل ستر علمي حقيقت دئ چي انسان اوس ورباندي پوه شوی.

ج: په دې هم پوهېږو چي غرونه د اوبو زېرمي په خپلي سيني کي ساتي، د واوري ستر ستر ذخائر له فوري ويلي کېدو ساتي، نهرونه، چيني او کارېزونه له همدې غرونو رابهېږي، د مختلفو سيمو د هوا او موسم په تغيير او د رنگ رنگ نباتاتو په زرغونېدو کي د غرونو ونډه ډېره اساسي او ټاکونکي ده، نو غرونه له دې پلوه هم د زمکي د خيمي لپاره د مېخونو حيثيت لري چي د ژوند د بقاء او ژونديو ته د رزق او روزي په برابرولو کي مؤثره ونډه لري.

۸- د اتم آيت په اړه بايد څو اساسي ټکيو ته متوجه وو:

الف: انسانان جوړه جوړه، نر، ښځه پيدا شوي، يو د بل مکمِل او بشپړوونکی، هر يو ئې د بل تر څنگ د ډاډ، اطمئنان، سکون او آرامۍ احساس کوي او يو له بله د بېلوالي په صورت کي د نقص، کموالي او د کوم ضروري او حياتي شي د ورکولو احساس کوي، د دغو جوړو ترمنځ جاذبه او مينه له همدې احساسه راولاړېږي او همدا جاذبه او مينه د انسان د نسل د بقاء لپاره ضروري ده، له دې پرته د انسان د نسل دوام ممکن نه وو.

ب: د قرآن له نظره انسان، حيوان او ټول ژوي او د عالم هر څه جوړه جوړه پيدا شوي، قرآن د طبيعت د ټولو توکو تر منځ (زوجيت) د کمال او دوام باعث گڼي. دا دقيقه نظريه د هغه بې بنسټه او غلط تصور کاملاً خلاف ده چي د کمونستانو ماترياليستي فلسفه ئې د تکامل د عواملو په اړه وړاندي کوي، هغوی (تضاد) او د متضادو توکو ترمنځ دائمي (نزاع) د تکامل وسيله گڼي!! دا په داسي حال کي چي ټول عالم د (ازواج) او جوړه جوړه توکو مجموعه ده، د دې خور عالم په هيڅ برخي کي د تضاد او عدم زوجيت بېلگه نه شو موندلی، د عالم په هري برخي کي د دې حقيقت شاهد يو چي تکامل د ازواج او جوړو ترمنځ د گډ کار او ژور تنسيق نتيجه ده، په حيواناتو او نباتاتو کي په څرگنده گورو چي يو ئې څه د (ورکولو) لپاره لري او بل ئې د (اخيستلو) لپاره، د يوه ورکول يوه اړتيا وي او د بل اخيستل، همدغه احساس يو بل ته نږدې کړي، يو د بل نقص او اړتيا ته ځواب وايي او ضرورت ئې رفع کړي، همدا د دواړو ترمنځ د راکړي ورکړي رابطه او تنسيق د نوي موجود د پيدايښت باعث شي او د دغي (جوړې او زوج) د نسل دوام او بقاء ميسر او ممکن کړي. د طبيعت په عناصرو کي هم گورو چي دوه توکي يوازي هغه وخت يو له بل سره ترکيب کېدی شي او نوی او ځوان توکی رامنځته کولی شي چي يو ئې د بل مکمِل وي، يو ئې د ورکړي لپاره کوم اضافي شی ولري او بل ئې د اخيستو لپاره تش ځای، دا دواړه يو بل ته لاس ورکړي، سره يو شي، يو د بل مکمِل

شي، يو ئې د بل بار په اوږو واخلي او بل ئې د خپلې جوړې تشه ډكه كړي او په همدې سره نوى تركيب رامنځته كړي، د عالم ټول مركبات همداسې جوړ شوي، د (تضاد) نظريه، واهي او بې بنسټه ده او په عالم كې د تكامل د عواملو له توجيه سخت عاجزه او ناتوانه او د هيڅ څه د تكامل د څرنگوالي په اړه صدق نه كوي.

٩- تاسو خوب ته ضرورت لرئ، داسې يوه فرصت ته چې په ورځني كار كې خپله مصرف شوې انرژي او قوت جبران كړئ، دمه وكړئ، اعصاب مو لږ آرام وكړي او ستړيا مو رفع شي، الله تعالى تاسو داسې پيدا كړي يئ چې له څه وخت كار وروسته خوب دربانډې غلبه وكړي، په خپله راشي، حتى ستا له اجازې او موافقې پرته راشي، لاس، پښې مو دروتې او له ځان سره مو بوځي، د خوب مهار ئې ستا په واك كې نه دئ دركړى، بلكې ستا مهار ئې د هغه لاس ته وركړى، چې كله ستومانه شې او ستا ستوماني او ضعف هغه ځاى ته ورسيږي چې نور نو هيڅ كار نه شې كولى، ناڅاپه دې خوب خوا ته راشي، ستا كار دربانډې متوقف كړي، ستا د وجود بېلابېلو برخو ته دا فرصت وركړي چې خپلې نيمگړتياوې پوره كړي، خپله ستوماني رفع كړي او د راتلونكي پړاو لپاره كار ته ځان چمتو كړي، گورې چې (ستا په خوب) كې څومره ستر مصلحت او حكمت پروت دئ!! كه (خوب) نه وى او يا ئې مهار د انسان په واك كې وى، څومره ستر ستر مصيبتونه به ئې انسان ته راولاړ كړي وو؟!! حريص انسانانو به خپل ټول توان او ځواك په لنډې مودې كې مصرفاوو، خپله روغتيا به ئې په خطر كې اچوله او خپل ژوند به ئې د مرگ له گواښ سره مخامخ كاوو!!

١٠- تاسو د (خوب) لپاره دوو شيانو ته ضر ورت لرئ: تياره او خاموشي، نه په رڼا كې سم او ژور خوب كولى شئ او نه له شور او ځوگ ډك محيط كې، ناڅاپي گورې چې ستا مرستې ته شپه راشي، خپل تور وزر په هر څه او هر ځاى خور كړي، غرونه خاموش شي، هر د غړ خاوند د خوب غېږ ته پناه يوسي او په دې سره ستا د خوب لپاره مناسب شرائط برابر شي.

١١- تاسو د خپل ژوند مخكې بېولو او د خپل معاش او رزق، روزي د تأمين لپاره ورځې ته ضرورت لرئ، ترڅو د هغې په رڼا كې هر څه وپېژنئ، مفيد له مضر تفكيك كړئ، دوست له دښمن بېل كړئ او په خپل چاپېريال كې د شته توكو د كارولو امكان ترلاسه كړئ. د زمكې او آسمانونو خالق زمكه داسې جوړه كړې او د زمكې او لمر ترمنځ فاصله او د زمكې حركت په خپل محور او د لمر په محور ئې داسې تنظيم كړى چې كله د زمكې پر سره شپه وي او كله ورځ، نه شپه هومره اوږده وي چې زمكه تر ضرورته زياته سړه شي او نه ورځ هومره اوږده چې زمكه تر لازم حد زياته توده شي، بايد يوه په بلې پسې راشي، تر هغه ستا خوا ته پاته شي چې ضروري وي، ستا اړتيا رفع كړي، خپل كارونه ترسره كړي، بېرته ولاړه شي او خپل ځاى بلې ته خالي كړي!! كه دا دقيق نظم نه وى، شپه او ورځ تر خپل اوسني وخت لنډه يا اوږده وى، د لمر او زمكې تر منځ واټن كم يا زيات وى، د زمكې چورلېدل او خوځېدل توند يا سست وى، نو د زمكې پر سر به ژوند ممكن نه وو.

وَبَنَيۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعٗا شِدَادٗا ﴿١٢﴾ وَجَعَلۡنَا سِرَاجٗا وَهَّاجٗا ﴿١٣﴾ وَأَنزَلۡنَا مِنَ

ٱلۡمُعۡصِرَٰتِ مَآءٗ ثَجَّاجٗا ﴿١٤﴾ لِّنُخۡرِجَ بِهِۦ حَبّٗا وَنَبَاتٗا ﴿١٥﴾ وَجَنَّٰتٍ أَلۡفَافًا ﴿١٦﴾

١٢- او له تاسو بر مو جوړ كړل كلك اوه ګوني. ١٣- او جوړ كړی مو څراغ دئ روڼ او تود. ١٤- او اوبه مو كړې راتوی له نښتېځونكو پرله پسې. ١٥- چې راوباسو په دې سره څه بوټې څه داني. ١٦- او سمسوره ګڼ باغونه.

١٢- د زمكې پر سر ستاسو دا تمځی داسي دئ چي د زمكي سطح ئې ستاسو د كور فرش، اوه آسمانونه ئې چت، ستورليكي او ستوري ئې فانوس، لمر ئې څراغ او سپوږمۍ ئې د شپې شمع دي. قرآن دې ته په اشارې سره چي ستاسو له پاسه مو محكم اوه ګوني پيدا كړي، څو اساسي خبرو ته اشاره كوي:

الف: يا خو زموږ دا زمكه اوه فضائي مدارونه لري او يا دا ټول عالم د آسمانونو په نامه اوه طبقو احاطه كړی. په قرآن كي كله ګورو چي له زمكي بري فضاء ته آسمان ويل شوي او فرمايي چي باران له آسمان ورووو او معلومه ده چي باران له هغو وريځو راوريږي چي فاصله ئې زموږ له زمكي تر لسو كيلومترو كمه وي. او كله د ستورو موقعيت ته آسمان ويل شوي او وايي چي په ستورو سره مو د دنيا نږدې آسمان ښايسته كړی، يعني ټول ستوري تر لومړي آسمان رالاندي دي.

ب: ګورو چي دا اوه ګوني طبقې ډېر مضبوط او دقيق نظام لري، ټول سماوي اجرام ئې په خپلي غيږ كي كلك نيولي، يو له بل سره د دوی له ټكر او تصادم مخنيوی كوي، نه پرېږدي چي يو د بل په مدار كي ننوځي، ستر ئې ووړ جذب كړي، هر يو په منظمه توګه، په خپل خپل مدار كي خوځي، هر يو په خپل خپل ځای كي ساتي، د دغو بې شمېره سماوي اجرامو دا دقيقه ساتنه ښيي چي زموږ په فضاء كي يو مضبوط، ځواكمن او دقيق نظام حاكم دئ.

ج: الله تعالى د زمكي فضاء داسي جوړه كړې چي له يوې خوا د هغو مضر او تاواني وړانګو او پلوشو مخنيوی وكړي چي له لمر د زمكي په لور رادرومي او له بلي خوا د يوه مضبوط چت په څېر پر زمكي د شهاب ثاقب له راپرېوتو مانع شي، كوم شهابونه چي د زمكي په لور راځي له دغي متكاثف او پرېړي فضاء سره له ټكر او تصادم وروسته يا ويلي شي او يا ئې مسير بدل شي او له زمكي ئې مخه بل لوري ته واوړي او د هوا همدا طبقه د زمكي تودوخه ساتي او په لايتناهي فضاء كي ئې د خورېدو مخه نيسي، هغه ستوري چي داسي متكاثفه او پرېړه فضاء نه لري له يوې خوا په پر له پسي توګه شهابي تيږي وربانديي راپرېوځي او له بلي خوا ئې د شپې له پلوه هوا ډېره سړه شي.

١٣- هغه حكيم ذات چي دا كائنات ئې پيدا كړي، لمر ئې داسي ګرځولی او فاصله ئې له زمكي دومره ټاكلې چي زموږ دوو اړتياوو ته ځواب وويلی شي: موږ ته رڼا او تودوخه راكړي، زموږ دا د زمكي كور هم تود كړي هم روښانه، لمر ئې (سراج او وهاج) يعني (تود او ځلانده څراغ) ګرځولی، زموږ دواړو جدي او حياتي اړتياوو ته ځواب ويونكی، د لمر د نور او حرارت په مقدار كي ډېر لږ تغيير او د زمكي او لمر ترمنځ په اوسني واټن كي ډېره لږه تبديلي او د شپې او ورځي په اوسنی اندازې او د زمكي په خپل محور چورلېدو او د لمر په محور خوځېدو كي ئې معمولي تبديلي د دې باعث كېږي چي د زمكي پر سر دا موجود تعادل له منځه ولاړ شي

او په هغې کې ژوند ناممکن شي.
زموږ زمکه له لمر ۹۳ مليونه ميله فاصله لري، د لمر حجم د زمکي د حجم ۱۰۹ برابره دئ او د لمر د سطحې تودوخه د سانتي گراد په حساب ۱٤ مليونه درجې ده، سره له هغه اوږده واټنه چي له لمر ئې لرو، نه شو کولی په عادي سترگو څو ثانيې لمر ته وگورو، د زمکې په ځينو برخو کې چي د لمر وړانگي پر له پسې پرې لگيږي د حرارت درجه کله کله ۱٤۰درجو ته ورسيږي، که زموږ زمکه لږ لمر ته نږدې وی نو تودوخه به ئې هومره وه چي نه به انسان او حيوان پرې ژوند کولی شو او نه به بوټي ورباندي راشنه کېدی شو او که ئې فاصله له لمر تر دې زياته وی نو سختې يخنی به د زمکي پر سر د ژوند مجال له منځه ووړ، خو دا فاصله داسې تنظيم شوې چي موږ د لمر له نور او حرارت د ضرورت په اندازه گټه واخيستی شو.
۱٤- په دې مبارك آيت کې وريځې د معصرات يعني زبېښېدونکي په نامه يادې شوې، په دې پوهيږو چي وريځې د اوبو متکاثف او راغونډ شوي بخارات دي، چي د هوا د فشار او تودوخې په تغيير سره د اوبو په څاڅکو واوړي او د باران، واورې او ږلی په څېر وريږي، د لمر وړانگې د دې باعث شي چي د سيندونو اوبه تبخير شي، په وريځو واوړي، بادونه ئې په خپل سر واخلي، لرو لرو سيمو ته ئې انتقال کړي، د غرونو پر جگو څوکو د واورې په څېر او په اوارو او معتدلو برخو د باران په څېر ووريږي، که دا نظام نه وی نو زمکه به د ژوند لپاره وړ نه وه، د دې موضوع په اهميت هلته ښه پوهېدی شو چي څو اساسي ټکيو ته پام وکړو:
لومړی- که د بحرونو اوبه تبخير نه شي او د وريځو په توگه فضاء ته پورته نه شي، ځيني برخي ئې په فضاء کې، ځيني ئې په غرونو او سړو سيمو کې د واورو د سترو سترو زېرمو په شکل کې او ځيني ئې د زمکې لاندې برخې کاريزونو او چينو کې او يوه برخه ئې د زمکې پر سر د نهرونو په څېر خوندي نه شي، ټوله زمکه به په اوبو کې غرق او ټولي وچي به تر اوبو لاندې شي.
دوهم- د څښاك هيڅ پاکي اوبه به مو نه درلودې، له لنډي مودې وروسته به ټولي اوبه د سيندونو د اوبو په څېر تروې، ناولې او تېزابي کېدې او د څښلو وړ به نه وې.
دريېم- د انسانانو، حيواناتو او نباتاتو لپاره چي هره ورځ څومره اوبه په کار دي، دا لوی مقدار صافي او د استفادې وړ اوبه برابرول له بلي هيڅ لاري او په بلي هيڅ عمليې سره ممکن او مقدور نه دي، د (ثجاج) لفظ چي د پريمانه او پر له پسې په معنی دئ د همدې لپاره په دې مبارك آيت کې راغلی او همدغه حقيقت ته اشاره کوي.
څلورم- محتاجو او اړو سيمو ته د دې مقدار اوبو انتقال هومره پراخو امکاناتو ته ضرورت لري چي د انسان له توانه ډېر ډېر اوچت دئ، آيا په دې پوهيږئ چي يوه واړه ښار ته پاکي اوبه رسول، څومره گران کار دئ او څومره مصارف غواړي؟ د دې پوښتنه له هغو ملکونو وکړئ چي د بحر خوا ته پراته او د زمکي لاندې اوبه ئې تروې دي او دې ته اړ چي د بحر اوبه تصفيه کړي ترڅو خپلو خلکو ته د څښاك صافي اوبه برابري کړي.
پنځم- دا وريښت دئ چي د زمکې هوا تصفيه کوي، فضاء له زهرجنو او مضرو گازونو، مکروبونو او گندگيو تصفيه کوي او استنشاق او تنفس ته ئې تياروي، له وريښت پرته له بلي

لاري د زمکي د سر د ټولو حيواناتو او انسانانو د ضرورت وړ دومره زياته صفا هوا برابرول ممکن نه ده، په بلي هيڅ عمليې دا کار نه شي کېدی.
۱۵-۱۶: په دې دواړو آيتونو کي د وربښت هدف ته داسي اشاره شوې: له آسمان په دې ورېدونکو اوبو سره ستاسو له زمکي بوټي او ونې او دانې او مېوې راباسو، آسمان ستاسو لمر په خپلي غېږ کي نيولی، د زمکي په لور خپلي وړانگي خوروي اوبه تبخيروي، دا بخارات په وريځو بدل شي، لرو لرو سيمو ته انتقال شي، له بره پر تاسو باران وروي او په همدې باران سره د زمکي له زړه دانه او مېوه راپيدا کوي، آيا دا تاسو ته په ډېر صراحت او وضاحت سره نه وايي چي د زمکي او آسمان تر منځ دقيق يووالی او تنسيق حاکم دئ، دواړه يو بل ته لاس ورکوي او د يوې دقيقي منصوبې او طرحي له مخي په گډه کار کوي او ستاسو اړتياوو ته ځواب وايي، بوټي او ونې د زمکي ختې زيبښني، ستاسو د ضرورت وړ توکي جذبوي او له هغه داسي ښکلي دانې او مېوې جوړوي چي رنگ ئې ښايسته، خوند ئې لذيذ، بوی ئې ښکلی، شکل ئې جذاب او هضم ئې آسان او همدا ستا غذا!؟ دا بهير موږ ته ښيي چي د زمکي او آسمان د چارو تدبير له يوې مرجع ترسره کېږي او له دې بهير ثابتېږي چي څه په آسمان کي ترسره کېږي او څه پر زمکه واقع کېږي، دا ټول د يوې دقيقي او منظمي منصوبې له مخي ترسره کېږي، دلته هر حرکت هدفمن دئ، دلته هرڅه سم پيدا شوي او په سم لور خوځي، نه څه خوشی او عبث پيدا شوی او نه په خپل سر او بې مقصده لگيا دئ.

إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ كَانَ مِيقَـٰتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾
وَفُتِحَتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَٰبًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ ٱلْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

۱۷- بې شکه چي د پرېکړي ورځ ټاکلې يوه نېټه ده. ۱۸- هغه ورځ، چي پو به شي شپېلۍ کي، نو راځئ به ډلي ډلي. ۱۹- او آسمان به پرانيستی شي، نو شي به دړي دړي. ۲۰- او روان به کړی شي غرونه، نو شي به سرابونه.

۱۷- نو په دې حقيقت کي شك مه کوه چي (يوم الفصل)، ستاسو د ښو او بدو په اړه د قضاوت ورځ، د صالح او طالح تر منځ د تفکيك او توپير ورځ به راځي، ميقات ئې ثابت دئ او نېټه ئې نه بدلېدونکې، حتماً او په ټاکلي وخت به راځي، ټول کائنات د دې خبري په حقانيت شهادت ورکوي، د عالم په طول او سور کي هري خوا ته موجود دقيق نظم او هدفمني د دې ورځي د حتمي راتلو تقاضا کوي.
مگر نه گورئ چي الله تعالی مړه زمکه په يوه باران سره راژوندۍ کړي، همداسي به تا هم د گور له خاورو ژوندی راباسي، آيا هغه ذات چي انسان ئې په لومړي سر کي هم له خاورو راپيدا کړ او بيا ئې د ده نطفه هم تل له خاورو جوړه کړه، په دې قادر نه گڼې چي بيا به ئې له خاورو راپيدا کړي؟! آيا هغه ذات چي انسان ئې د يوې دقيقي منصوبې له مخي، جوړه جوړه پيدا کړ ترڅو د نسل بقاء ئې تضمين کړي، له دې عاجز گڼې چي بيا دي راژوندی کړي؟!!

په آخرت نه ايمان په دې معنى دئ چي دا خور وور او ستر عالم نه د کوم څرګند او واضح هدف لپاره پيدا شوى او نه روښانه او واضحه پايله لري، خوشى او د هيڅ لپاره پيدا شوى، نه ئې د پيدايښت لپاره کومه دقيقه منصوبه وه او نه کوم هدف او مقصد په پام کي!! دا غلط تصور او خطأ انګېرنه داسي ده چي د عالم هيڅ څه ئې نه تأييدوي، د عالم له هر څه او د يوه عقلمن او باشعور انسان له انتباه سره تصادم کوي، مګر تاسو ونه ليدل چي قرآن په دغي مبارکي سورې کي د زمکي او آسمان څومره شيان زموږ مخي ته کېښودل او د هر يوه د پيدايښت مقصد او هدف او د دوى ترمنځ ژور يووالى او تنسيق ئې موږ ته بيان کړ؟! آيا د انسان عقل دا منلى شي چي د عالم هر څه دي هدفمن وګوري خو خپل پيدايښت دي عبث او خوشى وګڼي؟! داسي چي ښه او بد ئې برابر او هر کار ئې عادي او طبيعي وګڼل شي، که آسمان، زمکه، لمر، وريځي، بادونه، باران، دانه، نبات او ونه د خپل فطرت د تقاضا او غوښتنو خلاف کوم کار وکړي او د خپلو دندو په ترسره کولو کي پاته راشي، کوم خطرناک حالت به رامنځته شي؟ څنګه ومنو چي انسان په دې عالم کي يوه استثناء ده، کولى شي د خپل فطرت خلاف عمل وکړي او له هغه مسير يوې خوا بلي خوا ته منحرف شي پرته له دې چي د خپلي غلطى له بدو پايلو سره مخامخ شي؟!!

١٨- په هغه ورځ به په شپېلى کي له پو کېدو سره سم، ټول له قبرونو راپورته کېږئ او فوج فوج به د الله حضور ته وړاندي کېږئ. په شپېلى کي پو کېدل داسي وګڼئ لکه په يوې ستري نظامي اډې کي چي د ترم (سورنى او ناقور) له غږ سره سم، ټول فوځيان له کاغوشونو او خيمو راوځي او په منډه منډه د تعليم ميدان ته ځان رسوي او يا ئې داسي وګڼئ لکه چي په آسمان کي د تالندي غږ اورو، له غږ سره سم خپلي سيمي ته د وريځو راتګ ګورو، د باران وريدل پيل شي، له دې باران سره متصل د زمکي تر قشر لاندي د نباتاتو زړي وخوځېږي، وده وکړي او سر له زمکي راوباسي، تاسو به هم د قيامت په ورځ په شپېلى کي د پو کېدو سره سم راژوندي کېږئ، له خپلو قبرونو به راپورته کېږئ او د خپل رب په لور به ډلي ډلي درومئ. دا ډلي ډلي به د خلکو د باورونو او عملونو له مخي جوړي شوي وي، هره ډله به له خپل خپل لارښود او مشر سره يوځاى محشر ته ځي او د الله په وړاندي به ودرېږي.

١٩- ٢٠: دا مضبوط او محکم آسمان چي نن ستاسو د ډادمن کور لپاره د يوه محفوظ چت حيثيت لري، د قيامت په ورځ به چاودونه په کي راپيدا شي، سورى سورى به شي، په هري ګوښې کي به ئې پرانيستي دروازې جوړي شي، د يوې داسي زړې خوني پربوتي او سوري شوي چت ته به ورته شي چي د خوني منځ ته د هيڅ شي د راپرېوتو او توئېدو مخنيوى نه شي کولى.

که څه هم ځيني محترم مفسرين په آسمان کي دا د دروازو پرانيسته د قيامت د دوهمي مرحلې پېښه ګڼي، خو وروستى آيت په ډېر صراحت سره دا ښيي چي دا د قيامت د لومړى مرحلې يوه پېښه ده، دا ځکه چي د انسانانو بعثت او بيا ژوندون په هغې مرحلې کي ترسره کېږي چي لومړى مرحله تېره شوې، مخکنى نظام له منځه تللى او نوې زمکه او نوى آسمان پيدا شوى وي، هغه وخت به زمکه د يوه خور او اوار ميدان په څېر وي، نه به لوړي ژوري وي او نه به ئې په آسمان کي چاودونه، په ١٩ او ٢٠ آيت کي چي کومو پېښو ته اشاره شوې، د غرونو خوځېدل او د آسمان چاودېدل په لومړى مرحلې کي او د انسانانو تر بيا

پیدایښت مخکې رامنځته کېږي، انسان د قیامت په دوهمې مرحلې کې راژوندی کېږي، خو دا مجدد بعثت په دې دلیل تر دغو دوو پېښو وروسته ذکر شوی چې د دې سورې د بحث اصلي موضوع همدا ده او مطلب په دې شکل بیان شوی: د وروستۍ پرېکړې ورځ به راځي، په شپېلۍ کې په یوه پو کېدو سره به تاسو ټول له خپلو قبرونو راپورته کېږئ او ډلې ډلې به د الله حضور ته درومئ، دا سفر به هغه وخت پیل شي چې آسمان دړې دړې شي، غرونه له خپل خپل ځای وخوځېږي او سراب ترشا پرېږدي، دغه دنګ دنګ غرونه چې نن ستاسو د ځمکې مېخونه دي، داسې به ټوټه ټوټه او ذره ذره شي لکه دوړه په شګلن میدان کې، لکه پاشل شوې وړۍ او لکه سراب چې له لرې اوبه برېښي خو چې خوا ته ئې ورشې هیڅ نه وي، هغه ځمکه چې دا ستر ستر غرونه پرې پراته وو، په داسې اوار میدان به بدله شي چې سرابونه به په کې ترسترګو کېږي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّـٰغِينَ مَـَٔابًا ﴿٢٢﴾ لَّـٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُواْ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَـٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَـٰهُ كِتَـٰبًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُواْ فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

٢١- بې شکه چې دوزخ دئ کمین ځی. ٢٢- سرکښانو ته تمځی. ٢٣- په هغه کې درنګ کوونکي اوږدې اوږدې پېړۍ. ٢٤- نه به په کې وڅکي څه سوړوالی، نه څه څښاك. ٢٥- مګر ګرمي او تودې اوبه او نو. ٢٦- برابره وړ سزا. ٢٧- دوی وو چې ئې هیله نه کوله د حساب. ٢٨- اودروغ به ئې ګڼلو آیتونه زموږ په دروغو. ٢٩- او هر څه مو ګڼلي په لیکلو. ٣٠- نو وڅکئ چې درزیات به نه کړو مګر بل عذاب.

٢١- ٢٦: جهنم هغه کمینځی دئ چې ځانګړتیاوې ئې دا دي:

الف: یاغیان او باغیان، د خپل طغیان له پایلو بې خبره سرکښان، په ټوله بې باکۍ سره د هغه په لور درومي، نه پوهېږي چې څو ګامه مخکې دوزخ ورته کمین کې او د دوی لپاره منتظر.

ب: د سرکښانو لپاره وړ او مناسب ځای.

ج: دا د څو ورځو لنډمهاله تمځی نه دئ، په پېړیو پېړیو به هلته پاته وي، دا اوږده موده د هغه وخت په اندازه ده چې که دوی ته په دنیا کې مهلت ورکړی شوی وی نو له خپلې سرکښۍ به ئې لاس نه وو اخیستی، دوی مصمم وو تل او تر هغه چې کولی شي بغاوت او سرکښي وکړي، نو ځکه به اوس د تل لپاره دلته پراته وي.

د: هغه چې په دنیا کې ئې د الله تعالی د بې شمېرو نعمتونو په وړاندې ناشکري وکړه، د

پاك او حلال رزق په ځاى ئې ناپاك او حرام رزق غوره كړ، د دې په ځاى چې د نعمتونو وفرت او د دوى سوكالي په دوى كي د شكر او امتنان احساس راولاړ كړي، برعكس په دوى كي ئې د بغاوت او طغيان شوق راولاړ كړ، همدا نعمتونه ئې د ظلم، كبر، لويي او بغاوت په لار كي وكارول، نو خود به نن، چې د عادلانه پرېكړي ورځ ده، د دوى تمځى دائمي دوزخ وي، له دې نعمتونو محروم، نه به يوه شېبه د دوزخ له سرو لمبو كوم سوړ ځاى ته د تلو موقع وركول كيږي او نه به له جوشو اوبو او د خپلو زخمونو له نو پرته بل خوراك او څښاك ترلاسه كړى شي، همدا د دوى د كړنو مناسبه سزا، حسابي او دقيقه، نه كمه او نه زياته.

٢٧-٢٨: د دوزخ د مستحقينو دوه عمده خصوصيات وو:

الف: نه يوازي دا چې په الهي محاسبې او د عملونو په مكافات او مجازات ئې باور نه وو، بلكي دا عدم باور ئې له دې راولاړ شوى وو چې الهي محاسبې ته ئې كومه طمع نه درلوده، عملونه ئې دومره قبيح او شنيع وو چې هيڅ عادلانه محاسبې ته ئې طمع نه شوى كولى، هغه څوك به څنګه د يوې عادلانه محاكمي نتائجو ته څه طمع ولري چې په جرم او جنايت كي ترستوني غرق وي، د دوى عملونه داسي وو چې له دوى ئې د الهي عادلانه محاكمې نېكو نتائجو ته د اميد درلودو امكان سلب كړى وو.

ب: دوى الهي آيتونه تكذيب كړل، عمداً او په داسي حال كي چې حقيقت ئې ورته ښه څرګند شوى وو، داسي نه وو چې نه پرې پوهېدل او عقل ئې نه وررسېدو او له درك ئې عاجز وو، قصداً ئې ترې انكار وكړ، دا ځكه چې له الهي محاسبې ئې څه طمع نه وه، دغي ناهيلى دوى د قيامت تكذيب او د محاسبې انكار ته هڅول.

٢٩- حسيب خداى د دوى د عملونو دقيقه احصائيه اخيستي او د دوى د عملونو په كتاب او دوسيي كي ئې ليكلي، د دوى پايله به د دغي دقيقي احصائيي له مخي ټاكل كيږي.

٣٠- دا له آخرت او الهي محاسبې ناهيلي كسان بايد نن الهي عذاب وڅكي او د عذاب له مزيد زياتېدو پرته بل څه ته سترګي په لار نه وي.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَـٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّٰبًا ﴿٣٥﴾ جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

٣١- بې شكه متقيانو ته ښه ځاى دئ د بريا. ٣٢- باغونه او انګور. ٣٣- او همزولې پېغلي حوري. ٣٤- او جامونه ډك تر ژۍ. ٣٥- نه به هلته بېهوده خبري اوري نه درواغ. ٣٦- بدله ده ستا د رب، پيرزوينه په حساب.

٣١-٣٦: (متقيان) به د ستري بريا شاهد وي، دا نېته د متقيانو د بريا نېټه ده او دا مكان؛ وروستي بري ته د دوى د رسېدو مكان دئ، دوى ځان وساتو، خپل نفس او هوى او هوس ئې مهار كړ، د نفس او هوس له بندګى، د شيطان له متابعت، د بل په حق له تېري او حرام ته له لاس اوږدولو ئې (ځان ساتنه) وكړه، نو خود به نن هغه ځاى ته درومي چې ورسره ښايي او د الهي عدالت له مخي ئې مستحق دي، هغه جنت ته به درومي چې مشخصات ئې دا دي:

الف: د ډول ډول مېوو باغونه، د انګورو له تاکونو او څېلو سره.
ب: ځواني، همزولي او ځواني ته نوې رسېدلې جوړې.
ج: تر ژې ډك جامونه.
د: نه به هلته بېهوده خبري اوري او نه دروغ.
دا ټول ستا د رب پېرزوينه او عطاء ده، خو حسابي او د متقيانو له کړنو سره وړ او متناسبه. دوی په حلال رزق اکتفاء وکړه او له حرام ئې ځان وساتو، نو ځکه نن د غوره رزق او رنګ رنګ مېوو مستحق ګڼل شوي، دوی له حرام څښناك ډډه وکړه، نن به ئې بدله دا وي چې د جنت په شرابو تر ژې ډك جامونه ئې مخې ته اېښودل کېږي، دوی په څېلو جنسي روابطو کې له طبيعي او جائز حد تېرى ونه کړ او څپله لمن ئې په ګناهونو او ناروا جنسي تعلقاتو ونه لړله، خپل مهار ئې له لاسه ورنکړ او شيطان او خپل هوس ته ئې ونه سپارو، نه ئې د شيطان په تحريك او نه ئې د خپل هوس په غوښتنه پردي انسان ته څپله هغه غېږ پرانيسته چې په اصل کې د ده د جوړې حق وه، نو ځکه به ئې نن ځواني او همزولې جوړې په برخه وي.
دلته (فيها) يا جنت ته راجع ده او مراد ئې دا چې په جنت کې به نه بېهوده خبري اوري او نه دروغ او يا (کأساً دهاقاً) ته او مطلب ئې دا چې دا به د دنيا د شرابو په څېر نه وي چې انسان بې خوده کړي، عبث او بېهوده خبرو او دروغو ته ئې اړ کړي، د ناآرامو اعصابو لپاره کاذب او دروغجن تسکين، په هر محفل کې چې څښنل شوي يوه له بله له بېهوده وينا او دروغو پرته بل څه نه دي اورېدلي.
دا متقيان به په داسې جنت کې اوسېږي چې هلته به ئې نه کله بېهوده خبره ترغوږ کېږي او نه به ئې کوم دروغجن د درواغو ويلو په حالت کې ترسترګو کېږي، دا ځکه چې دوی په دنيا کې له عبث مشغولتيا او بېهوده خبرو او کارونو ځان ساتلی وو، نه ئې په څپله دروغ ويل او نه ئې له دروغجنو سره ناسته پاسته او ملګرتيا وه، له دوی ئې کرکه وه او څپلې اړيکې ئې ورسره شلولې وې، نو څود به د داسې مقام او مکان مستحق شمېرل کېږي چې له دروغو، دروغجنو او له عبث او بېهوده وېناوو فارغ وي او همدا ستا د رب له لوري د دوی بدله ده، هم د عطاء او پېرزوينې په څېر او هم حسابي.

رَّبِّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلرَّحْمَـٰنِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ
يَقُومُ ٱلرُّوحُ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ صَفًّا ۖ لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَـٰنُ وَقَالَ
صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ﴿٣٩﴾ إِنَّآ
أَنذَرْنَـٰكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ ٱلْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلْكَافِرُ يَـٰلَيْتَنِى

كُنتُ تُرَٰبَۢا ﴿٤٠﴾

٣٧- رب د آسمانونو او د زمكي او په دوى كي د هر څه، همغه رحمن ذات چي نه شي توانېدى د ده (له وېري) په وينا. ٣٨- هغه ورځ چي جبرئيل او فرشتې به وي ولاړي تول په ليكه، تكلم به نه شي كړلى مگر هغه چي رخصت وركړي رحمن رب او كوي سمه وينا. ٣٩- دا رښتيني ورځ ده، نو څوك چي غواړي، غوره دي كړي لاره د ورتگ، په لوري د خپل رب. ٤٠- بې شكه چي انذار مو كړئ له يوه نږدې عذابه، له هغسي يوې ورځي چي هر كس به د خپل لاس لېږلي گوري او وايي به كافر: اى كاش كه زه وى خاوري!

٣٧-٣٨: ستا رب، د آسمانونو او زمكي او د هر هغه څه رب دئ چي په دې دواړو كي دي، د ده عظمت او هيبت هومره دئ چي هيڅوك ئې په وړاندي د څه ويلو لپاره خوله نه شي پرانيستى، مگر دا چي دى ورته اجازه وركړي او دا په داسي حال كي چي دى ډېر زيات مهربان دئ، په دې ورځ به جبرئيل، د ا د ټولو ملائكو سرور او سالار او ټولي فرشتې صف تړلي ولاړي وي، د دوى له منځه به هم هيڅوك د څه ويلو جرأت نه شي كولى، مگر دا چي اولاً له الله تعالى اجازه ترلاسه كړي او ثانياً سمه او د صواب وينا كوي، هلته به نه د ناصوابه او ناسمي خبري كولو مجال وي، نه د بې ځايه سپارښتني او نه د نامناسب شفاعت.
٣٩: دا ورځ، له دغو ځانگړتياوو سره حق ده، حتماً به تحقق مومي، نو د چا چي خوښه وي، د خپل رب لوري ته د ورگرځېدو سمه لار دي غوره كړي، هغه لار چي د الله خوا ته د غوره او ښايسته مقام په لاسته راوړو منتهي كېږي.
٤٠- تاسو الهي عذاب لري گڼئ، حال دا چي ډېر نږدې دئ، له دې نږدې عذاب خبردارى دركوو، دا د هغي ورځي عذاب دئ چي هرڅوك به خپلي لاسته راوړني گوري او كافر به وايي: كاش خاوري وى، كاش بېرته نه وى راژوندى شوى او داسي ورځ مي په خپلو سترگو نه وى ليدلي!! دا به همغه كس وي چي گمان ئې كاوو له مرگ وروسته او پس له هغه چي خاوري شوو، هيڅكله به بيا راژوندي نه شو، دغي غلطي انگېرني او ناسم تصور له داسي پايلي سره مخامخ كړ چي اوس د دې تمنا كوي چي كاش خاوري وى او بېرته نه وى راژوندى شوى.

بسم الله الرحمن الرحيم

النازعات

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم (النازعات) دئ چې له لومړي آيت اخيستل شوی، ٤٦ آيتونه لري، له مکي سورتونو دئ، د سورې له متنه په ډا ګه معلومېږي چې دا سوره د مکې دور په هغه پړاو کې نازله شوې چې رسول الله ﷺ، په ډېره نرمه لهجه قريش دې ته راوبلل چې له الله تعالی ووېرېږي، له ګنده کارونو او له حرامو ډډه وکړي، له شرك لاس واخلي، خو د قريشو فراعنه وو نه يوازې د ده دعوت ونه مانو بلکې خپل زور او ځواك ئې راغونډ او د مقابلې لپاره ئې ملا وتړله، ترڅو پر مکې او د مکې پر خلکو باندې خپله سلطه او واکمني ټينګه وساتي او پرې نږدې چې له دوی پرته د بل چا واکمني ته غاړه کېږدي، په دې مبارکې سورې کې د فرعون قصه او د موسی عليه السلام په خلاف د لښکرو راغونډولو ننداره ئې د همدې مطلب لپاره راغلې.

د سورې آيتونه لنډ لنډ، وزن ئې سره ورته او ډېر خوندور، آيتونه ئې ورو ورو اوږده شوي، د پای د آيتونو اوږدوالی ئې د لومړيو آيتونو نږدې درې برابره شوی، له لومړي آيت تر پنځم پورې د آيتونو فواصل د غرقاً، نشطاً، سبحاً، سبقاً او امراً هموزنه صيغې دي، له شپږمه تر څوارلسمه پورې راجفة او رادفة ته ورته هموزنه صيغې دي، له پنځلسم تر شپږويشتم پورې او له څلور ديرشم تر يو څلوېښتم پورې موسی او طوی ته ورته هموزنه صيغې، او نور ئې بناها او سواها ته ورته صيغې دي، يوازې د درې ديرشم آيت وزن داسې دئ چې د مخکنيو او وروستنيو اوزانو لپاره يو خوندور توقف دئ(متاعا لکم و لانعامکم).

د دې سورې د بحث اصلي موضوع هم د آخرت او بيا ژوندون اثبات او د دې لپاره قوي او مضبوط دلائل وړاندې کول دي. دا دلائل په دريو برخو کې تنظيم شوي:

الف: د پيدايښت او خلقت هغه طبيعي مظاهر چې هره شېبه ئې په خپلو سترګو ګورو، هره شېبه له مړې خاورې د يوه ژوندي موجود د پيدا کېدو شاهد يو، تل مو هغه وريځې ترسترګو کېږي چې له زمکې او سيندونو راپورته شي، يوې او بلې خوا ته وخوځېږي، بارانونه ترې راوورېږي، مړه زمکه په خوځېدو راشي، د ژوند زړي د مړو خاورو په تل کې حرکت وکړي، وده وکړي او سمسوره بوټي راوټوکوي، مګر دا مظاهر کافي نه دي چې د بيا ژوندون په اړه شك ونکړئ او په دې باور ولرئ چې تاسو به هم دې ته ورته بيا راژوندي کېږئ؟!

ب: تاريخي حوادث او پېښې ښيي چې دلته له هر چا سره محاسبه کېږي او پر عملونو مکافات او مجازات مرتب کېږي، آيا د موسی عليه السلام له عبرتونو ډکه قصه درته کافي نه ده، نه ګورئ چې هغه يو تنکی زلمی دئ، تېښتې ته اړ شوی، فراري، وېرې اخيستی، د

فرعون تر تعقيب لاندي، د اعدام پرېکړه ئي صادره شوې، کلونه کلونه ئي په شپني کي تېر کړي، له ۸- ۱۰ کلونو وروسته خپل هېواد ته راستنېږي، د لاري په نيمايي کي، په يوې تنگي او کړلېچني درې کي په پيغمبرۍ مبعوث کېږي او د فرعون مقابلي ته لېږل کېږي، له غلامی د بني اسرائيلو د ژغورني لپاره، د ضعف او ناتوانۍ احساس کوي، دا دروند مأموريت تر خپل وس اوچت گڼي، د هېواد شرائط او د ولس وضع د ځان او د دې کار ترسره کېدو لپاره چمتو نه گڼي او وايي: له يوې خوا د دښمن له لوري په قتل متهم يم او له بلي خوا زما مخاطبين بني اسرائيل به دا گمان وکړي چي زه مشرۍ ته د رسېدو تلوسه لرم او دا شوق له هغه وخته زما په زړه کي راولاړ شوی چي زه د فرعون په کور کي وم او د هغه د کورنۍ غړی گڼل کېدم، داسي يو شخصيت له دغو ځانگړتياوو سره د هغه چا مقابلي ته درومي چي خلکو ته وايي: زه ستاسو اعلی او ترټولو اوچت رب يم، بايد ټول يوازې زما اطاعت وکړي، ټول به ده ته سرټيټوي، د ده ستاينه او لمانځنه به کوي، پر خپلي واکمنۍ مغرور او پر خپلو لښکرو دوکه شوی، راشئ وگورئ چي د دې دواړو طرفونو ترمنځ د تصادم نتيجه څه وه؟! تاريخ موږ ته څه وايي؟ يو ډېر ځواکمن او په خپل قدرت مغرور خو د باطل مدافع، بل ئي ډېر ضعيف او ناتوان، خو د حق حامي، يو ئي ظالم او مستبد او د ظلم او استبداد حامي او بل ئي کمزوری خو د مظلوم او بې وزلو مدافع، مگر نه گورئ چي دا مغرور ظالم مؤاخذه شو، د عذاب متروکه ئي پر سر راپرېوته، له خپلو لښکرو سره يو ځای غرق شو، مگر ومو نه ليدل چي مظلوم او بې وزلی وژغورل شو او د ظالم د شتمنيو او خزانو وارث شو!! که په دنيا کي د مکافات او مجازات سلسله او د عملونو د بدلې سنت نه وی نو بايد ځواکمن او زورور تل پر اوضاع مسلط او د هر څه واکمن پاته کېدی او هيڅکله به ئي د ظلم له کبله د اقتدار کرسی نه ړنگېده او تخت او تاج به ئي نه نسکورېدو او کمزوری به د تل لپاره بې وسه، ناتوانه او تر محکوميت او اسارت لاندي پاته کېدو او هيڅکله به ئي د ځواکمن ظالم په مقابلي کي بريا نه په برخه کېده او د هغه د تخت او تاج او شتمنيو وراثت به ئي نه ترلاسه کاوو.

ج: آيا هغه ذات چي دا دومره ستر، خور او پراخ آسمان ئي پيدا کړی، مضبوط ئي ساتي، دقيق نظم ئي ورکړی، شپه او ورځ راولي، زمکه ئي له دغو ځانگړتياوو سره پيدا کړې، اوبه ئي ترې راايستلې، وني او بوټي راشنه کوي، غرونه ئي د زمکي لپاره لنگر گرځولي، په همدغو غرونو کي ستاسو او ستاسو د څارويو د ژوند ضروري توکي راپيدا کوي، آيا هغه ذات چي دا ټول کارونه د ده په اراده ترسره کېږي، له دې عاجز گڼئ چي تاسو بيا راژوندي کړي؟! ووايئ: د دې ستر او بې انتهاء عالم خلقت گران کار دئ که ستاسو بيا پيدايښت؟!

له دغو قوي دلائلو وروسته فرمايي چي د قيامت لويه پېښه به حتماً راځي، په هغه ورځ به انسان ته هم خپل ټول کړه وړه ور په ياد شي او هم به په دې پوه شي چي د قيامت دا ورځ هومره هم لري نه وه چي ده په دنيا کي انگېرله، په دې ورځ به ځيني جحيم ته درومي او ځيني جنت ته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلنَّٰزِعَٰتِ غَرۡقٗا ﴿١﴾ وَٱلنَّٰشِطَٰتِ نَشۡطٗا ﴿٢﴾ وَٱلسَّٰبِحَٰتِ سَبۡحٗا ﴿٣﴾ فَٱلسَّٰبِقَٰتِ
سَبۡقٗا ﴿٤﴾ فَٱلۡمُدَبِّرَٰتِ أَمۡرٗا ﴿٥﴾

١- قسم دئ په ډوب شوو راشکېدونکو. ٢- قسم په خوشي شوو خوځېدونکو. ٣- قسم دئ په لامبو لامبو وهونکو. ٤- بیا قسم دئ په عجیبه مخکي تلو مخکي کېدونکو. ٥- بیا په هغه د ستر کار تدبیروونکو.

١-٥: په دې مبارکو آیتونو کي په پنځو شیانو لوړه شوې، په ډوب شوو راشکېدونکو، په ~~خوشي شوو خوځېدونکو، په لامبو لامبو وهونکو، په عجیبه مخکي تلو مخکي کېدونکو او د~~ یوه ستر کار په تدبیروونکو.

د دغو قسمونو ځواب او هغه مدعی چي په دې قسمونو سره ئې ثابتول غواړي، په ١٣ او ١٤ آیت کي داسي راغلی:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجۡرَةٞ وَٰحِدَةٞ ﴿١٣﴾

نو دا به له یوې توندي چیغي پرته بل څه نه وي!

فَإِذَا هُم بِٱلسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

ناڅاپه به بیا دوی وي په همغه خور میدان کي.

د دغو قسمونو او له ځواب سره ئې د تړاو په اړه لاندي مطالبو ته توجه ولرئ:

- **(النازعات) د نازعة جمع ده چي که ریښه ئې (نزع) ونیسو نو معنی ئې ایستونکی ده او که (نزوع) ئې ریشه وګڼو نو معنی ئې وتونکی کېږي. دلته ئې دوهمه معنی اخیستل له دې کبله غوره ده چي په دې سره دا قسم له نورو سره ورته کېږي.**
- د بیان له وضعي معلومېږي چي دلته د یوه خاص شي په مختلفو حالتونو لوړه شوې، د (فاء) په توري سره د ټولو آیتونو ربط او په پای کي دا خبره چي (ټول یو کار ترسره کوي) همدا مطلب افاده کوي. یعني دا شی لومړی (نازع)، بیا (ناشط) وروسته (سابح) او (سابق) او په پای کي د یوه ستر کار، (نه مختلفو کارونو) ترسره کوونکی شي. (فالمدبرات امرا) همدا مطلب په ګوته کوي.

- په دې قسمونو کې ذکر شوي شیان باید د قرآن هر مخاطب ته د فهم او درك وړ وي او د لمر، سپوږمۍ، آسمان، شپه او ورځ او دې ته ورته نورو هغو شیانو په څېر وي چې د قرآن په نورو آیتونو کې وربانديي لوړه شوې او قرآن د خپلې ادعاء د اثبات لپاره د شاهد په توګه وړاندي کړي.
- باید هر مخاطب په دې قانع کړی شي چې له مرګ وروسته ژوندون حق دئ.
- دا باید داسي شی وي چې له اوبو د یوه غریق د راوتو په څېر راوځي. (النّزِعَتِ غَرْقاً) همدا مطلب افاده کوي.
- باید په لومړي سر کي د یوه راوتونکي غریق په څېر وي، بیا په نشاط سره پورته تلونکی، بیا د لامبو وهونکي په څېر خوځېدونکی، بیا یو له بل مخکي کېدونکی او په پای کي د یوه ستر کار ترسره کوونکی.
- که قرآن ته رجوع وکړو او وګورو چې آیا قرآن په دغو صفاتو کوم څه معرفي کړي که نه، نو ګڼ شمېر آیتونه به مخي ته راشي چې په هغوی کي وربځي په همدې صفاتو یادي شوې. په کار خو دا ده چې خپله د قرآن تفسیر کافي وګڼو او له دې بده وکړو چې د خپلې خوښي او رأیې مطابق ئې تفسیر کړو.
- همداراز که خپلې شا او خوا ته پام وکړو او وګورو چې آیا زموږ ماحول کي داسي څه شته چې دغه صفات ولري او هرڅوك ئې په همدې صفاتو وپېژني؟ نو وربځي په نظر راځي چې له اوبو د بخاراتو په څېر راووځي، آسمان ته پورته شي، له یوې سیمي بلې ته وخوځېږي، سرعت ئې زیات شي، یو له بله سبقت کوي، په پای کي باران وورو‌ي او په دې سره په طبیعت کي ترټولو د ستر کار، د مړې زمکي د راژوندی کېدو، باعث شي. او قرآن په مکرره توګه او په ګڼ شمېر آیتونو کي په باران سره د مړې زمکي او د نباتاتو په راژوندي کېدو استناد کوي او فرمایي چې تاسو به هم د قیامت په ورځ همداسي بیا راژوندي کېږئ.
- دا رأیه ضعیفه او کمزورې ده چې څوك له دې د فرشتو بېل بېل اصناف مراد کړي، په څو دلائلو:

١. د داسي تعبیر لپاره کوم قرآني دلیل نه شي په ګوته کېدی، د قرآن په هیڅ آیت کي فرشتي په دغو صفاتو نه دي یادي شوې.

٢. دا تعبیر د قسمونو په اړه د قرآن له عمومي قاعدي سره اړخ نه لګوي، نور قسمونه په څرګندو شیانو شوي.

٣. په فرشتو باندي استناد سره به هغه څوك څنګه قانع کړی شو چې نه بیاژوندون مني او نه فرشتي؟!

- د نازعات د سورې قسمونه او دېته ورته قسمونه له دې کبله په ملائکو نه شو حمل کولی چې په عربي کي په (الف) او (تاء) سره یا حقیقي مؤنث جمع کېږي او یا د غیرذوی العقول صفت، قرآن په دې صراحت کوي چې ملائکي مؤنث نه دي او د جمع لپاره ئې په قرآن کي اکثراً د جمع مذکر صیغه کارول شوې، لکه په دې آیت کي:

وَتَرَى ٱلۡمَلَـٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنۡ حَوۡلِ ٱلۡعَرۡشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡۖ وَقُضِيَ بَيۡنَهُم بِٱلۡحَقِّ وَقِيلَ

ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ

الزمر: ٧٥
او فرشتې به ګورې چې د عرش چاپېر راڅرخي په داسي حال کي چي د خپل رب له ستايني سره تسبيح وايي، او د دوی تر منځ به په حق سره پرېکړه وشي او وبه ويل شي: ستايني د عالمونو رب الله ته دي.

لکه چي ګورئ په دې آيت کي د ملائکو لپاره د حافات په ځای د حافين صيغه راغلې چي د جمع مذکر صيغه ده. همداراز يسبحون هم د جمع مذکر صيغه ده او د ملائکو لپاره کارول شوې.

د دغو قسمونو په اړه د مفسرينو ترمنځ ډېر اختلافات شته، ځيني ئې هغه فرشتې ګڼي چي د ارواح د نزع او قبضولو دنده ئې په غاړه ده، د کافر روح په سختۍ راباسي او د مؤمن سوکه او په آسانۍ سره، بيا په آسمان کي د لامبو وهونکو په څېر درومي، بوه له بلې د مخکي کېدو هڅه کوي او د چارو د تدبير دنده ورپه غاړه شوې. ځيني نور دا د انسان نفس او روح ګڼي چي د کافرانو په سختۍ وځي او د مؤمنانو په ملايمت او نرمۍ. ځيني نور ئې ستوري ګڼي او وايي چي ستوري په سختۍ طلوع او په آسانۍ غروب کوي. متعدد نور نظريات هم شته. خو په ډېر لږ دقت سره معلومېږي چي نه خو د دې اطلاق په ملائکو صحيح دئ او نه په روح او نه هم په ستورو، هغه مخاطب چي له بعثت او له مرګ وروسته ژوندون منکر وي هغه په فرشتو او روح باندي په استناد سره نه شي قانع کېدی، ځکه هغه نه ملائکي مني او نه په روح باور لري، قرآن به څنګه په هغه څه استناد کوي چي د ده مخاطب ئې اصلاً نه مني؟! او څنګه به له دې لاري په هغي خبري د ده د قانع کولو هڅه کوي چي منل ئې ورته ګران برېښي؟! همدا راز په دې قسمونو کي ذکر شوي صفات په ستورو نه شي تطبيقېدی، د ستورو طلوع او غروب يو شان وي، يو له بل سبقت هم نه کوي، هغوی ته (مدبرات امور) هم نه شو ويلی او په دوی باندي د استشهاد له لاري بياژوندون نه شي ثابتېدی او دا چي د دغوکمزورو او ضعيفو توجيهاتو لپاره په ټول قرآن کي هيڅ دليل نه شو بنودلی.

دا خبره هم د يادولو ده چي ځينو درنو مفسرينو د دې قسمونو ځواب محذوف ګڼلی چي دا رأيه په دوه دليله کمزورې او ضعيفه ده:

١- دا تحليل د قرآن له ډېر اوچت بلاغت سره اړخ نه لګوي، دا سمه نه ده چي څوك لوړه وکړي خو ورپسي ونه وايي چي د قسم موخه ئې څه وه او په کوم مطلب باندي د تأکيد لپاره ئې لوړه کړې!! آيا دا سمه ده چي ووايو: والله، بالله، بيا ساکت پاته شوو، هيڅ ونه وايو او زموږ قسمونه هيڅ ځواب ونلري؟!

٢- د همدې سورې ١٣ او ١٤آيتونه په ډېر صراحت سره ښيي چي د پورتنيو قسمونو ځواب په کي پروت دئ.

د دې قسمونو ځواب دا دئ: فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ * فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ * نو دابه له يوې توندي چيغي پرته بل څه نه وي. ناڅاپه به بيا دوی په همغه خور ميدان کي وي.

يعني پورتني قسمونه دا خبره ثابتوي چي له مرګ وروسته ژوندون نه يوازي مستحيل

نه دئ بلکي فقط په یوې توندې چیغې سره به تاسو ټول له قبرونو نه راپورته شئ او په ستر آوار ډاگ کي به د حسیب خدای په وړاندي ودرېږئ. که قرآن ته رجوع وکړو نو په متعددو آیتونو کي به وگورو چي د بیاژوندون د اثبات لپاره په وریځو، باران او د بوټو په بیا راژوندي کېدو استناد شوی، په کار ده چي د نوموړو قسمونو تفسیر د دغو آیتونو په رڼا کي ولټوو. دې لطیف ټکي ته مو هم باید پام وي چي اکثراً بارانونه د تالندي له توندي چیغي وروسته پیل کېږي!! او قرآن وایي چي د قیامت په ورځ به ستاسو بیاژوندي کېدل یوازي په یوې توندي چیغي سره ترسره شي. له دغو ټولو دلائلو په ډېر صراحت سره معلومېږي چي له النازعات، الناشطات، السابحات، السابقات او المدبرات یوازي وریځي مراد دي نه بل څه. څوک چي په بیا ژوندي کېدو باور نلري او هغه مستحیل گڼي!! مگر هره ورځ د مړو د بیاراژوندي کېدو صحنې نه گوري؟ آیا په یوه باران سره د ځمکي ژوندي کېدل ئې نه قانع کوي؟ مگر نه گورئ چي ناڅاپي په آسمان کي د تالندي غږ اوچت شي، ورپسي له وریځو د باران ورېدل پیل شي او په دې باران سره د ځمکي په زړه کي د ژوندو توکو زړي وخوځېږي، وده وکړي او د ځمکي له سخت قشر سر راواوچت کړي!! د قیامت په ورځ به هم ټول په یوې چیغي سره له قبرونو راواوچت شي او هر کس به د خپل رب په لوري روان شي.

باید وگورو چي آیا د النازعات د قسمونو په اړه د رسول الله ﷺ کوم حدیث شته؟ آیا له صحابه وو واحد او مؤثق روایت لرو؟ که داسي حدیث او روایت نه وي آیا مسلمانان د دې حق لري چي د قرآن د نورو آیتونو په رڼا کي په دې اړه کومه رأیه ورکړي؟ په دې اړه لاندي عرائض لرو:

- د دې آیتونو په اړه عبدالله ابن عباس رضي الله عنه ته دوه رأیي منسوب شوي:

۱- هغه ملائکي چي روح قبضوي. په دې رأیه کي ابن مسعود، سعید بن جبیر، مجاهد او گڼ شمېر نور ورسره ملگري دي. په دې کي النازعات د ایستونکو په معنی راغلی.

۲- او په خپله روح، چي په دې کي هم مجاهد ورسره موافق دئ. په دې کي النازعات د وتونکو په معنی نیول شوی.

- قتاده او حسن النازعات او الناشطات ستوري او عطاء او عکرمة ئې لیندۍ گڼي او عطاء ته په منسوب شوې بلې رأیي کي د الله تعالی د لاري د مجاهدینو آسونه او په بلې کي کښتۍ گڼل شوي. علي رضي الله عنه ته منسوب رأیه کي هغه ملائکي گڼل شوي چي پیغمبرانو علیهم السلام ته د وحي په راوړلو کي له شیطانانو سبقت کوي.

قال ابن مسعود وابن عباس ومسروق وسعيد بن جبير وأبو صالح وأبو الضحى والسدى "والنازعات غرقا" الملائكة يعنون حين تنزع أرواح بنى آدم فمنهم من تأخذ روحه بعسر فتغرق فى نزعها ومنهم من تأخذ روحه بسهولة وكأنما حلته من نشاط وهو قوله "والناشطات نشطا" قاله ابن عباس وعن ابن عباس "والنازعات" هى أنفس الكفار تنزع ثم تنشط ثم تغرق فى النار. رواه ابن أبي حاتم وقال مجاهد "والنازعات غرقا" الموت وقال الحسن وقتادة "والنازعات غرقا والناشطات نشطا" هى النجوم وقال عطاء بن أبى رباح فى قوله تعالى والنازعات والناشطات هى القسى فى القتال. وقال عطاء هى الخيل في سبيل الله. قتادة والحسن: هي النجوم تسبح في أفلاكها، وكذا الشمس والقمر؛ قال الله تعالى: "كل فى فلك يسبحون".

عطاء: هى السفن تسبح فى الماء. ابن عباس: السابحات أرواح المؤمنين تسبح شوقا إلى لقاء الله ورحمته حين تخرج. قال على رضى الله عنه: هى الملائكة تسبق الشياطين بالوحى إلى الأنبياء عليهم السلام.

له دغو بېلابېلو آراوو څو خبري معلومېږي:

- له رسول اللهﷺ په دې اړه مؤثق حديث نشته. كه داسي حديث وى نو هيڅكله به دا مختلف آراء نه وړاندي كېدل.
- كه درنو مفسرينو د علي رضي الله عنه او عبد الله بن عباس رضي الله عنه په څېر صحابه وو ته منسوب آراء مؤثق ګڼلى هيڅكله به ئې بله رأيه نه وركوله.
- يوه شخص ته په يوې موضوع كي منسوب دوه متعارض آراء روايت تر سؤال لاندي راولي.
- دا اختلاف نه يوازي له موږ غواړي چي په ټولو آراوو غور وكړو او تر ټولو مضبوطه او مستدله ئې انتخاب كړو، بلكي موږ ته حق راكوي چي د قرآن د نورو آيتونو په رڼا كي د دغو آيتونو د اصلي معنى په لټه كي شو.
- د دې لپاره چي د قسمونو په اړه مطلب ښه روښانه او د هر راز شك او شبهې مجال ختم شي دا غوره ګڼو په قرآن كي د قسمونو موضوع لږ په تفصيل سره وڅېړو.

قسم په قرآن كي:

د ځينو مهمو مسائلو د اثبات لپاره په قرآن كي دا اسلوب غوره شوى چي په داسي څرګندو او واضح شيانو استناد او استشهاد وشي چي مخاطب ئې د يوه حقيقت په توګه مني او دا حقيقت د قرآن همدا مدعى ثابتوي، خو دا استشهاد د لوړې او قسم په څېر او صيغه شوى، په دغو مواردو كي اكثراً په هغو شيانو لوړه شوې چي كاملاً محسوس، مشهود او څرګند دي او هر ليدونكي ته د فهم او درك وړ، او دا طبيعي او ضروري خبره ده چي د يوه داسي مهم او تر مناقشې لاندي مطلب د اثبات لپاره چي قرآن ئې ثابتول غواړي او د قرآن مخاطب د هغه په منلو كي ټكنى وي، ترديد لري، مجرده ادعاء نه مني او دلائلو ته منتظر وي، بايد په داسي دلائلو استشهاد وشي چي د نزاع او اختلاف وړ نه وي او مخاطب ته كاملاً واضح او قابل درك وي. د اختلافي او قابل نقاش ادعاء د ثبوت لپاره په يوه غيرملموس او غير قابل فهم شي باندي استشهاد نه شي كېدى. تاسو د قرآن د تلاوت په جريان كي حتماً دا مشاهده كوئ چي د طبيعت په ډېرو بارزو او څرګندو شيانو لكه لمر، سپوږمى، آسمان، ستوري، زمكه، فجر، شفق، شپه، ورځ او دې ته ورته شيانو لوړه شوې او بيا د قسمونو په پاى كي او اكثراً له هغوى سره متصل يوه ستره او ډېره مهمه ادعاء عنوان شوې او په حقانيت ئې تأكيد شوى او همدغه قسمونه ئې د شاهد او دليل په توګه وړاندي شوي. په ډېر لږ غور او دقت سره په دې مطلب پوهېدى شو چي د قسمونو او د هغوى د ځواب ترمنځ ژور او دقيق ارتباط شته، داسي چي واقعاً مقسم به شيان د قسم د ځواب او له قسم وروسته د راتلونكي ادعاء په حقانيت شهادت وركوي. همدغه ژور ارتباط ته په پام سره مفسرين په دې عقيده دي چي د قرآن قسمونه د استشهاد لپاره دي نه د دغو شيانو په عظمت د اعتراف لپاره.

خو د قرآن په څو محدودو آيتونو كي داسي قسمونه هم ګورو چي مقسم به ئې له دقت او غور وروسته او له قرائنو معلومولی شو، دلته داسي صيغې راغلي چي په ډېرو شيانو ئې اطلاق كېدی شي، په دغو ډېرو شيانو كي اصلي او مقصودي شی موندل د پوره دقت غوښتنه كوي، په سطحي نظر د هغه موندل ګران وي، دلته ده چي د مفسرينو ترمنځ شديد اختلاف راولاړېږي. د ځينو دغو قسمونو په اړه خو په تفاسيرو كي په لسهاوو آراء ګورو، د مثال په توګه د فجر د سورې په دريم آيت كي په (الشفع والوتر: جفت او طاق) لوړه شوې چي تر ٣٦ زيات تفسيرونه ئې شوي، خو دې ته مو بايد پام وي چي په دې ټولو تفسيرونو او تعبيرونو كي يوازې يو ئې صحيح كېدی شي او بس، هماغه صحيح دئ چي د آيت اصلي او دقيق مراد په ګوته كړي.

كه په قرآن كي له داسي مواردو سره مخامخ كېږو چي د (مقسم به) لپاره استعمال شوې صيغه په ډېرو شيانو تطبيقېدی شي لكه (النازعات)، (الناشطات)، (السابحات)، (المرسلات)، (الناشرات)، (الفارقات) او دې ته ورته، نو په هغه صورت كي بايد څو اساسي او مهمي خبري په پام كي ولرو:

- تر ټولو د مخه بايد د دغو الفاظو اصلي معنی او تفسير په قرآن كي ولټوو.
- دا شيان بايد د قسمونو په اړه د قرآن د عام اسلوب په رڼا كي تفسير كړو، لكه څنګه چي په اكثرو مواردو كي (مقسم به) څرګند او واضح شيان او د قرآن هرمخاطب ته قابل فهم دي، په دغو محدودو مواردو كي هم بايد داسي شيان مراد وي چي څرګند، قابل فهم او قابل درك وي. نه به هغه له سترګو پټ او غيبي شيان ګڼو او نه داسي شيان چي د قرآن هر مخاطب ئې نه مني. د طارق په مباركي سورې كي د دغسي مواردو په اړه موږ ته ډېره غوره لارښوونه شوې، هلته په (الطارق: د شپې لخوا څرګندېدونكي او ور ټكوونكي) باندې لوړه شوې، د (الطارق) اطلاق په ډېرو شيانو كېدی شي، خو قرآن په دې پسي متصل فرمايي: آيا پوهېږې چي (الطارق) څه دئ، (الطارق) ځلانده ستوری (النجم الثاقب) دئ. كه قرآن په خپله دا الطارق نه وی معرفي كړی نو معلومه نه ده چي د دې په تفسير كي به هم د مفسرينو ترمنځ څومره ژور اختلافات راولاړ شوي وو. په كار ده چي ټول دې ته ورته موارد د دغې لارښووني مطابق تفسير شي.
- قسمونه بايد له قسم وروسته ادعاء ثابته او د قرآن هر مخاطب قانع كړی شي، هر هغه تفسير چي د قسم او ځواب ترمنځ ئې دا تړاو او رابطه په ګوته نه كړی شي، هغه ضعيف تفسير او كمزورې توجيه وګڼئ.
- د قرآن د الفاظو په ترجمه كي مخصوصاً هلته چي يو لفظ ډېرې معاني ولري او د ټولو له منځ د يوې غوره كول غور او دقت وغواړي بايد څو ټكي مراعات كړو:

لومړی بايد د هغو الفاظو په رڼا كي ئې مناسبه معنی غوره كړو چي ترې مخكي او وروسته راغلي او له هغوی سره ئې يو ځای خاص كلام جوړ كړی. د همدې خاص كلام مجموعي مطلب د هر لفظ معنی په خپله واضح كوي، كه تاسو د يوه چا د وينا په اكثرو برخو پوه شئ نو د همدې په رڼا كي د ده د وينا په هغو برخو او هغو الفاظو هم پوهېدی شئ چي له دې مخكي ئې په معنی نه پوهېدئ. له يوه كلام روغه او سالمه انتباه د مبهمو الفاظو معنی

واضح او مشخص کوي. بیا باید تر دې مخکې او وروسته آیتونو ته رجوع وکړو او د هغوی په رڼا کې ئې معنی معلومه کړو. که ونتوانېدو چې په مربوطه آیت او له هغه وروسته او مخکې آیتونو کې د هغه معنی پیدا کړو نو باید په ټول قرآن کې ئې لټه وکړو، قرآن ته په مراجعې سره به حتماً د هغه شرح او تفسیر بیامومو، ځکه د قرآن آیتونه یو بل تشریح کوي، مجمل آیتونه ئې په مفصلو کې تفسیر او توضیح شوي، یو مطلب په یوه ځای کې په خاصو الفاظو په مجمل ډول ذکر شوی خو په بل ځای کې همدا مطلب په نورو الفاظو سره په مشرح او مفصل ډول راغلی، قرآن د الله کتاب دئ، مکمل او له هر نقص او عیب منزه، هرڅه ئې واضح او مبین، قرآن له دې عیب منزه دئ چې په هغه کې دې داسې څه ویل شوي وي چې هرمخاطب ته ئې غامض وي او په خپله ئې وروسته یا مخکې د هغه وضاحت نه وي کړی. خو که احیاناً په ټول قرآن کې د هغه د شرحې په موندلو بریالي نه شوو نو دا باید خپل عیب او نقص وګڼو او په دې باور وو چې موږ په خپله کافي او لازم غور او دقت نه دئ کړی او په دې وجه په قرآن کې د هغه د شرحې او تفصیل په موندلو نه یو بریالي شوي که نه نو په قرآن کې حتماً د دې وضاحت شوی. بیا باید د رسول اللهﷺ په احادیثو کې د هغه په مطلب د پوهېدو لټه وکړو، حدیث د قرآن شرح او تفسیر دئ. له دې وروسته به دا ګورو چې آیا صحابه وو او د دوی دور ته نږدې مفسرینو په دې اړه څه ویلي که نه، د دوی په روایاتو او آراوو کې داسې رأیه شته چې له ثقه راویانو روایت شوې وي او په قرآن او حدیث مبتنې وي؟

انسان چې کله د خپل مخاطب حالت داسې وګوري چې د ده د خبرې په منلو کې متردد دئ، نو د هغه د تشویش رفع کولو او په خپلې خبرې د متقاعد کولو لپار ه په داسې څه قسم او لوړه کوي چې مخاطب ورباندې باور وکړي او دا یقین ئې راشي چې اوس نو دی حتماً رښتیا وایي. د الله په نامه د لوړې او قسم معنی دا ده چې موږ الله په خپلو خبرو شاهد نیسو او په دې سره مقابل لوري ته داډ ورکوو چې رښتیا وایو. په قرآن کې هم د هغو مهمو مطالبو او سترو سترو خبرو د اثبات لپاره چې د قرآن مخاطب ئې له قوي دلائلو پرته نه مني، له دغه اسلوب کار اخیستل شوی. موږ په داسې څه لوړه کوو چې مخاطب مو باور وکړي چې د دې (مقسم به) د عظمت په خاطر حتماً رښتیا وایو. خو په قرآن کې قسم د استشهاد لپاره راځي، د (مقسم به) په عظمت د اعتراف لپاره نه بلکې د خپلې ادعاء د اثبات لپاره د شاهد او ګواه په توګه وړاندې کېږي. عادتاً باید د یوه مطلب د اثبات او د مخاطب د اقناع لپاره په داسې څه استشهاد وشي چې د مخاطب له نظره کاملاً مسلم او منل شوی حقیقت وي او هغه ئې د واضح او څرګند دلیل په توګه ومني او په هغه کې هیڅ شك او تردید ونلري، هیڅوك په یوه نامسلم او نامنل شوي دلیل د یوې متنازع فیه ادعاء د اثبات هڅه نه کوي او طبعاً چې داسې هڅه نامعقوله او بې فایدې ده.

د قرآن د ځینو قسمونو په تفسیر کې د مفسرینو ترمنځ د رأیې شدید اختلاف ګورو، حتی د صحابه وو او د دوی دور ته د نږدې مفسرینو ترمنځ، په احادیثو کې په دې اړه هیڅ روایت نه لرو، د قرآن د تفسیر په اړه د احادیثو په کتابونو کې ډېر محدود روایات لرو، په صحیح ترمذي کې تر نورو کتابونو دا راز احادیث زیات نقل شوي خو د هغوی شمېر هم دومره دئ لکه د قرآن د هرې سورې په اړه یوازې یو حدیث، د مفسرینو ترمنځ له دې اختلاف هم

معلومېږي چي په دې اړه ثقه روايات محدود دي، ځکه چي د ثقه رواياتو په شته والي کي دوی اختلاف نه شو کولی. نو دې حقائقو ته په پام سره په کار ده چي موږ د درنو مفسرينو له آراوو د هغه چا رأيه غوره کړو چي په قرآن مستنده وي او د خپلي شرحي د اثبات لپاره ئې د قرآن په آيتونو استناد کړی وي.

يَوْمَ تَرْجُفُ ٱلرَّاجِفَةُ ۝٦ تَتْبَعُهَا ٱلرَّادِفَةُ ۝٧ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۝٨ أَبْصَـٰرُهَا
خَـٰشِعَةٌ ۝٩ يَقُولُونَ أَءِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِى ٱلْحَافِرَةِ ۝١٠ أَءِذَا كُنَّا عِظَـٰمًا نَّخِرَةً ۝١١
قَالُوا۟ تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ۝١٢ فَإِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَٰحِدَةٌ ۝١٣ فَإِذَا هُم بِٱلسَّاهِرَةِ

٦- هغه ورځ چي ولړزېږي لړزېدونکې. ٧- بيا ورپسې راشي همغه پسې راتلونکې. ٨- په دې ورځ به ځيني زړونه مرتعش وي رېږدېدونکي. ٩- سترګې د دوی خړې وېرېدونکې. ١٠- وايي: آيا مونږ يو مخکني حالت ته بيا ورګرځېدونکي؟ ١١- که هر څو وو وراسته شوي څو هډوکي؟ ١٢- وايي: دا خو به نو خود وي تاواني بيا ګرځېدنه! ١٣- نو دا به په يقين سره، يوازي وي يوه چيغه. ١٤- ناڅاپه به بيا دوی وي په همغه خور ميدان کي.

٦- ٧: دا مبارك آيتونه د قيامت د ابتدائي پړاو ځينو پېښو ته اشاره کوي او وايي: هغه ورځ به يوه لړزېدونکې ولړزېږي، په پرله پسې لړزېدو سره او ځيني زړونه به وېري اخيستي وي او له وېري به پرېږي، که څه هم په آيت کي دا نه ده ښودل شوې چي څه به لړزېږي، خو د آيت له فحوی هم او له دې هم چي ځيني زړونه په پرېږي، معلومېږي چي دا لړزېدونکې زمکه ده چي پر له پسې خوځېدل به ئې په انسانانو کي سخته وېره راولاړوي.
٨- ١٢: ځيني زړونه به په سختي وېري کي وي او له وېري به رېږدي، سترګې ئې خړې او د وېري او هيبت نښې ئې په څېرو کي څرګندي، دا وېري اخيستي زړونه او سترګې به د هغه چا وي چي نن قيامت نه مني او له بيا ژوندون انکار کوي او وايي: آيا دا ممکنه ده چي کله ومرو او اوږده موده تر خاورو لاندي تېره کړو، هډوکي مو وراسته او هر څه مو په خاورو بدل شي، بېرته به راژوندي کېږو، له مرګ مخکي خپل لومړي حالت او شکل ته به راګرځو؟ او په ډېر تمسخر او استهزاء سره به ئې ويل: داسي بيا راګرځېدنه خو به خامخا زموږ لپاره ډېره زيانمنه وي، ځکه هيڅ تيارى ورته نه لرو او هيڅ څه مو نه دي ورته زېرمه کړي، موږ داسي راګرځېدنه مضر او بې ګټي ګڼو، نه ئې منو او باور پرې نه کوو.
١٣- ١٤: په دغو آيتونو کي چي د مخکنيو قسمونو ځواب دئ، د بيا ژوندون منکرينو ته ويل شوي: تاسو چي بيا ژوندون محال ګڼئ او هغه زيانمن شمېرئ او ګمان کوئ چي تر خاورو

لاندې د اوږدې مودې له تېرولو وروسته بېرته راژوندي کېدل مقدور او ممکن نه دي، په دې يوه شئ چې له قبرونو ستاسو راپاڅونه به يوازې په يوه ټکان او خوځښت سره ترسره شي، همدا يوه جټکه به د دې باعث شي چې بيا راژوندي شئ، له قبرونو راپاڅئ، وخوځيږئ او په يوه پراخ ميدان کې د الله مخې ته ودرېږئ، داسې لکه نن چې په آسمان کې د يوې تالندې په غږ سره، په زمکې کې د ژوندون کاروان په حرکت راشي، باران (دا د ژوند اصلي لامل) له همدې غږ سره متصل ورېدل پيل کړي او د دغه حرکت باعث شي، د بوټو او دانو زړي راټوکېدو ته وهڅوي او مړه زمکه په ښېرازه، سمسور او ښايسته بوټو وپوښي.

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ﴿١٥﴾ إِذۡ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ ٱذۡهَبۡ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهۡدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخۡشَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَرَىٰهُ ٱلۡأٓيَةَ ٱلۡكُبۡرَىٰ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدۡبَرَ يَسۡعَىٰ ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلۡأٓخِرَةِ وَٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبۡرَةً لِّمَن يَخۡشَىٰٓ ﴿٢٦﴾

۱۵- آيا د موسی د قصې حال دررسېدلی؟ ۱٦- کله چې ورغږ کړ د ده رب، په سپېڅلې آ کېږې وږې درې کې: ۱۷- د فرعون په لوري لاړ شه چې ده کړې سرکښي ده. ۱۸- ورته ووايه چې دې ته دې خوا کېږي چې ته پاك شې؟ ۱۹- او هدايت دې کړم په لوري د خپل رب، چې بيا به نو وېرېږې. ۲۰- نو ئې وښودله ده ته هغه لويهستره نښه. ۲۱- خو تکذيب او سرکښي ئې کړله خپله. ۲۲- بيا ئې شا کړه هاند کوونکی. ۲۳- بيا ئې غونډ کړل، نو ئې غږ کړ: ۲٤- نو ئې وويل: زه ستاسو اعلی رب يم! ۲۵- نو الله دی په وروستي ړومبي عذاب باندې اخته کړ. ۲٦- بې شکه دې کې پند دئ هغه چا ته چې وېرېږي.

۲۰-۲٦: په دې مبارکو آيتونو کې د راغلې قصې په اړه څو اساسي ټکيو ته توجه ولرئ:

الف: تر دې قصې مخکې او وروسته آيتونو کې د بيا ژوندون په اړه بحث شوی، د آيتونو ترمنځ تړاو دا غوښتنه کوي چې دا قصه به خامخا له همدې موضوع سره تړاو لري او بايد د مخکنيو او وروستيو آيتونو په څېر په دې کې هم د قيامت د اثبات دلائل وړاندې شوي وي، د هر بليغ کلام تقاضاء همدا ده. د قرآن اسلوب دا دئ چې د خپلې مدعی د اثبات لپاره تل د عقلي دلائلو ترڅنګ او په څرګندو طبيعي شيانو له استشهاد وروسته، تاريخي پېښې د مخاطب مخې ته ږدي.

ب: دا قصه د موسی علیه السلام له بعثت پیل او د هغه شدید او عبرتناك عذاب په یادولو پای ته رسي چي فرعون پرې اخته شو. په دې قصې کي د موسی علیه السلام وضعیت داسي انځور شوی: موسی علیه السلام په یوې مقدسي او سپېڅلي تنګي او کړلېچني درې کي روان دئ، د خپل رب له لوري یو غږ اوري، وظیفه ورکوي چي د فرعون مقابلې ته لاړ شه، یوازي دئ، نه د سفر کوم کاروان ورسره او نه د سنګر څه ملګري، په مبارزې مأمور شوی، دا ئې خپله غوښتنه او تلوسه نه ده، یو الهي مأموریت دئ، یوې الهي نداء او غږ هڅولی، د پاکی او پاك لمنی طرف ته بلنه ورکوي، لارښود او مرشد دئ، الله او له هغه وېرې ته خلك رابلي او د خپل رسالت او دعوت د حقانیت لپاره څرګندي نښي ورسره دي، خو فرعون چي سرکښ او باغي دئ، تکذیب ته ملا تړي، دی دروغجن ګڼي او خبري ئې دروغ، عصیان کوي، له حق مخ اړوي، د حق د مقابلې لپاره خپل ټول زور او ځواك کاروي، خپل پلویان او لښکري د مقابلې لپاره راغونډوي او ادعاء کوي چي د خلکو (اعلی رب) دئ، باید یوازي د ده اطاعت وشي او ستاینه او لمانځنه!! په دې قصه کي د دغو دواړو خواوو تر منځ دا مبارزه د هغه لوري په ماتي او نابودۍ منتج کېږي چي مغرور، عاصي، طاغي، د لښکرو خاوند او مطلق العنان او مستبد واکمن دئ، په ستر او شدید عذاب اخته شوی، هم د هغو لپاره عبرتناك چي د ده د اقتدار په وخت کي ژوندي وو او دا صحنه ئې په خپلو سترګو لیدلي او هم د هغو لپاره چي له ده وروسته راغلي او د ده له بد عاقبت او پایلي خبر شوي. دا تاریخي قصه ښیي چي زموږ په دې نړۍ کي د ظالمانو د مؤاخذې او محاکمې سنت حاکم دئ، له هغوی سره محاسبه کېږي او خپله سزا ګوري، دا دنیا بې خاونده ملك نه دئ، ځان ته خاوند او مالك لري، له هر چا سره محاسبه کوي، عملونو ته بدله ورکوي، د مکافات او مجازات پرېکړه کوي، د قیامت د منکرینو تصور او انګېرنه بې بنسټه او کاواکه ده او له هغې انتباه سره تصادم کوي چي هر عاقل انسان ئې له تاریخي پېښو اخلي.

ج: د فرعون دا ادعاء چي وایي: (زه مو اعلی رب یم)، دقت او څېړنه غواړي، باید وګورو چي د ده د خبري معنی څه ده؟ په دې سره ئې خلکو ته څه ویلي، مقصد ئې څه دئ او له خلکو څه غواړي؟!! آیا خلکو دی د اوچت او لوړ معبود په توګه منلی؟ آیا دا ممکنه ده چي څوك دي د ځان په څېر یو انسان خپل معبود وګڼي او د ده په ستاینې او لمانځنې کي هغه ځای ته ورسېږي چي له هغه ځان ته تر ټولو لوړ او ستر معبود جوړ کړي؟!! ممکنه نه ده چي له دې خبري به د فرعون مقصد دا وو چي زمکه او آسمان ما پیدا کړي او زه هماغه خدای یم چي له آسمان زمکي ته راکوز شوی، حتماً به ئې مقصد له دې پرته بل څه وو او حتماً به دا هغه څه وو چي هر فرعون ئې وایي او هغه څه چي د هر فوعون بندګان، ملګري او هغه ته تسلیم شوي ئې مني. هغه ویناوي چي فرعون کړې او د قرآن له نظره هغه د الوهیت او ربوبیت له ادعاء سره مترادف دي او قرآن هغه د فرعون له ویناوو رانقل کړې، هغه دا دي: زه د مصر او د مصر د خلکو او شتمنیو ټولواك یم، نهرونه او زمکي ئې زما دي، هغه کار چي ما ئې د کولو اجازه نه وي ورکړې، ناجائز او د مؤاخذې وړ دئ، قانون همغه دئ چي زه ئې قانون ګڼم او لارښوونه همغه چي زه ورته لارښوونه وایم، نه به بله مرجع د قوانینو وروستی مرجع ګڼئ او نه بل څوك خپل لارښود، د دې ملك مطلق العنان واکمن زه یم، دلته به له ما پرته د بل چا اطاعت نه کېږي. هر څوك چي دا خبري وکړي، هغه فرعون دئ او ځان ئې د

خلكو اعلی رب ګڼلی او هر څوك چي كوم واكمن په دې معنی خپل واكمن ومني، هغه د فرعون بنده دئ او هغه ئې خپل اعلی رب منلی، كه څه هم نه د ده فرعون په خپله خوله ووايي چي زه اعلی رب يم او نه دی ووايي چي دا مي اعلی رب دئ. له دې معلومېږي چي ډېر چارواكي فراعنه دي او ډېرو خلكو دا فراعنه خپل معبودان ګرځولي!!!

د: په ٢٥ آيت كي د فرعون پايله الهي مؤاخذه او نكال الآخرة و الاولی ښودل شوې، چي په دې اړه د درنو مفسرينو ترمنځ څو رأيي مومو:

١- الله تعالی د آخرت او دنيا په عذاب اخته كړ، له اولی د دنيا عذاب او له اخری د آخرت عذاب اخلي او د دې اعتراض په ځواب كي چي ولي د آخرت عذاب د دنيا له عذاب مخكي ذكر شوی، وايي دا له دې كبله چي د آيتونو فواصل او قافيه سره ورته شي.

٢- الله تعالی هغه داسي مؤاخذه كړ چي د وروستنيو او مخكنيو لپاره د عبرت سبب شو.

٣- الله تعالی داسي مؤاخذه كړ چي هم د خپلو مخكنيو ګناهونو سزا وګوري او هم د وروستنيو، هم د هغه طغيان سزا وركړی شي چي د موسی عليه السلام تر بعثت مخكي ئې كړی او هم د هغه مخالفت او بغاوت چي د ده له بعثت وروسته ئې كړی.

په دغو تعبيرونو كي لومړی تعبير په څو دلائلو كمزوری او ضعيف دئ: لومړی دا چي فرعون لا تراوسه د خپل طغيان او بغاوت اخروي عذاب نه دئ څكلی. دوهم دا چي كه له نكال الآخره مراد اخروي عذاب وی نو حتماً له نكال الاولی وروسته راتلو، نه له هغه مخكي، او درېيم دا چي نكال هغه عذاب ته ويل كېږي چي نورو ته د پند او عبرت باعث شي او هغوی له ګناهونو راوګرځوي، د نكال لغوي معنی ته په پام سره بايد دا دواړه دنيوي عذاب او عقوبت وي نه اخروي. د مزمل په سوره كي هم دنيوي عذابونه د انكال په صيغه او اخروي عذاب د جحيم په نامه ياد شوي: (ان لدينا انكالاً وجحيماً)، له دې هم معلومېږي چي له نكال دنيوي عذاب مراد دئ.

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُ ۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا ﴿٢٩﴾ وَٱلْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَىٰهَآ ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعَىٰهَا ﴿٣١﴾ وَٱلْجِبَالَ أَرْسَىٰهَا ﴿٣٢﴾ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٣﴾

٢٧- تاسو به وئ ګران په پيدايښت كي كه آسمان چي جوړ ئې كړ؟ ٢٨- لوړتيا ئې كړه ورلوړه او ښه ئې برابر كړ. ٢٩- او شپه ئې كړه ورپټه او راوې ايسته غرمه ئې. ٣٠- او تر دې وروسته ئې زمكه كړه خوره. ٣١- راوې ايستې اوبه ئې او واښه ئې. ٣٢- او ځای په ځای ئې ودرول دا غرونه. ٣٣- متاع ستاسو لپاره او ستاسو د څارويو.

٢٧- په تفسيرونو كي د دې مبارك آيت دوه د پام وړ تعبيرونه مومو:

الف: تاسو مضبوط پيدا شوي يئ كه دا آسمان چي ښه ئې لوړ جوړ كړی او هر څه په

کي منظم او په پوره دقت سره؟!! دا ولي لويي کوئ، مغرور يئ او په ځان غره شوي يئ؟!!
ب: آيا ستاسو بيا پيدايښت به ګران کار وي که د دې آسمانونو چې له دې لوړوالي او دقيق نظم سره ئې پيدا کړي؟!! آيا هغه ذات چې دا آسمان ئې له دې عظمت، وسعت، ستروالي او لوړوالي سره پيدا کړی، هر څه ئې په کې ښه او دقيقاً تنظيم کړي، شپه او ورځ ئې په کې پيدا کړې، زمکه ئې غوړولې اوبه او واښه ئې په کې راپيدا کړي، غرونه ئې په کې ودرولي او هغه ئې له يوې خوا د زمکي لپاره لنګرونه ګرځولي او له بلې خوا ئې په هغوی کې ستاسو او ستاسو د څارويو لپاره د رزق او روزي اسباب برابر کړي، آيا دا ذات په دې قادر نه ګڼئ چې تاسو بيا راژوندي کړي؟!! مګر خپل بياپيدايښت د آسمانونو او زمکي تر پيدايښت ګران او ناشونی کار ګڼئ؟!!
لومړی رأيه په دوه دليله ضعيفه او کمزورې ده: ۱- دا توجيه نه د دې برخې له آيتونو سره اړخ لګوي، نه ئې له سياق و سباق سره او نه له ټولې سورې سره. ۲- په مخکنيو او وروستيو آيتونو کې هغه مطلب نه مومو چې دا تعبير ورته ګوته نيسي، د سورې د بحث اصلي موضوع د قيامت او بيا ژوندون اثبات دئ، نه د انسان غرور، تکبر، لويي غوښتنه او ځان ترنورو لوړ او ستر ګڼل، په مخکنيو او وروستنيو آيتونو کې هيڅ داسي څه نه ګورو چې دا تعبير تائيد کړي، دا توجيه خو له دې مبارک آيت هغه معترضه جمله جوړوي چې له مخکي او وروسته سره ئې هيڅ ربط نه وي، خو دوهم تعبير نه يوازي له ټولو آيتونو سره د دې آيت دقيق تړاو او ارتباط په ګوته کوي بلکې هغه د دې سورې د اصلي مدعی د اثبات لپاره د يوه قانع کوونکي، مضبوط او پياوړي دليل په توګه وړاندي کوي.
۲۸- ۲۹: دا مبارک آيتونه د آسمان څلورو ځانګړتياوو ته اشاره کوي:
الف: پيداکوونکي او پالونکي ئې د هغه لوړوالی ورلوړ کړ، دا د آسمان د لوړوالي د بيانولو لپاره ډېر دقيق او موزون تعبير دئ، د آسمان د لوړوالي د عظمت بيانولو لپاره تر دې موزون تعبير نه شوو موندلی. د آسمان لوړوالی هومره دئ چې زموږ د شمسي نظام د اړوند کهکشان او ستور ليکو د ځينو ستورو نور له مليونونو نوري کلونو وروسته زموږ زمکي ته رارسي او ځيني ئې په داسي سرعت سره له موږ لرې کيږي چې نور ئې اصلاً زمکي ته هيڅکله نه رارسي، زموږ د اړوند ستور ليکې ترڅنګ په مليونونو نور ستورليکې شته چې د هر يوه قطر او سور په مليونونو نوري کاله دئ او زموږ د کهکشان له آخري مدار ئې واټن په مليونونو نوري کاله دئ. موږ د آسمان د لوړوالي د تعيين لپاره نه کوم د اندازې واحد په واک کې لرو او نه کوم رقم او شمېر، دا لوړوالی يوازې د دغه مبارک آيت دقيق ترکيب بيانولی شي.
ب: له ټول لوړوالي او ستروالي سره سره ئې هغه مضبوط او منظم جوړ کړی او د هغه په پراخې ستري غېږ کې ئې دا بې شمېره ستوري هر يو په خپل خپل ښايسته او مناسب ځای کې ايښی.
ج: آسمان ئې داسي ګرځولی چې له هر څو ساعتونو وروسته زموږ د زمکي فضاء تياره شي او شپه راشي، سره له دې چې د آسمان په غېږ کې داسي ستوري شته چې نور او حرارت ئې په زرګونو ځله تر لمر زيات دئ، خو دا روښانه او تاوده ستوري ئې زموږ له زمکي په داسي واټن کې ايښي چې د شپې له خوا او کله چې لمر پرېوځي زموږ مزاحم نه شي

او زموږ د شپو تياره او سکون له منځه يونسي.
د: زموږ د زمکي په آسمان کي ئي داسي لمر پيدا کړی چي موږ ته رڼا او تودوخه راکوي، که دا لمر نه وی نو زموږ زمکه به د ډېرو نورو ستورو په څېر تل سړه او تياره او د ژوند لپاره نامساعده وه.
٣٠-٣١: دا آيتونه د زمکي درې ځانګړتياوي په ګوته کوي:
الف: زمکه ئي د آسمان له تسويې او برابرولو وروسته اواره کړه، ځينو مفسرينو دا ګمان کړی چي ښايي له (بعد ذلك) به مراد دا وي چي زمکه او آسمان يو له بل وروسته په يوه زماني تفاوت سره پيدا شوي، لومړی يو او وروسته بل، ځينو دا مخکي ګڼلی او ځينو بل، دا په داسي حال کي چي قرآن په ډېر صراحت سره فرمايي چي زمکه او آسمان سره جوخت او يوه کتله وه او د يوې ستري چاودني په ترڅ کي سره بېل شوي او په يوه وخت کي راپيدا شوي، داسي نه ده چي لومړی يو او بيا بل پيدا شوی وي، کوم آيتونه چي تأخير او تقدم افاده کوي هغه د زمکي او آسمان د تسويې د څرنګوالي بېلو بېلو پړاوونو ته اشاره کوي، نه د دوی د پيدايښت نېټې ته، يعني تسويه او برابرول ئي يو په بل پسي ترسره شوي، لکه چي دلته په ٣٠ آيت کي ويل شوي چي د زمکي اوارول د آسمان له برابرولو وروسته ترسره شوي.
ب: په زمکه کي ئي اوبه خلق کړې او هغه ئي د زمکي له زړه راوايستې، د دې معنی دا ده چي اوبه له بل ځای او له کومي بلي سيارې زمکي ته نه دي راانتقال شوې، بلکي په خپله په زمکه کي راپيدا شوې او له زمکي راخوټېدلې.
ج: په زمکه کي ئي د نباتاتو د راټوکولو استعداد ايښی، د اوبو له پيدايښت وروسته ئي د هغې نباتات راشنه کړل، نو دا نباتات هم له بل ځای زمکي ته نه دي راوړل شوي، بلکي د زمکي له زړه راټوکېدلي.
دې ته مو بايد پام وي چي دا دوه مسئلې (د زمکي پر سر اوبه څنګه راپيدا شوې او نباتات څنګه راشنه شوي) له هغو مسائلو دي چي له اوږدې مودې راايسي تحقيقات ورباندي روان دي او ساينس نن هغې نتيجې ته رسېدلی چي قرآن څوارلس سوه کاله د مخه بيان کړې، ساينس نن همغه خبره کوي او وايي چي اوبه او نبات په خپله په زمکه کي راپيدا شوي او له بلي سيارې زمکي ته نه دي راانتقال شوي. او دا يقيناً چي د قرآن يو بل علمي اعجاز دئ.
٣٢- ٣٣: په دې مبارکو آيتونو کي د غرونو په اړه څو مطالب ويل شوي:
الف: غرونه د اوبو او نباتاتو له پيدا کېدو وروسته پر زمکه راپيدا شوي.
ب: زمکه د غرونو تر پيدايښت مخکي لړزېدله، داسي لنګرونو ته ئي ضرورت وو چي لړزه ئي مهار کړي، الله تعالی غرونه پرې راپيدا کړل او په دې سره ئي د هغې نامنظم خوځښت ختم کړ.
ج: غرونه داسي پيدا شوي چي انسانان او حيوانات ئي له بې شمېره برکاتو ګټه واخلي، نهرونه، چيني او کارېزونه ئي له غرونو سرچينه اخلي، دا غرونه دي چي د زمکي پر سر د بېل بېل موسم او هوا لامل دي او په همدې سره د زمکي بېلو بېلو سيمو کي د مختلفو دانو او مېوو د راټوکېدو شرائط برابر شوي، که غرونه نه وی نو د ټولي زمکي هوا به تر ډېره حده يو شان وه او موږ به له رنګ رنګ مېوو او دانو محروم وو.

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلطَّآمَّةُ ٱلۡكُبۡرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوۡمَ يَتَذَكَّرُ ٱلۡإِنسَٰنُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ
ٱلۡجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَءَاثَرَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ ٱلۡجَحِيمَ
هِيَ ٱلۡمَأۡوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنۡ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفۡسَ عَنِ ٱلۡهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ
ٱلۡجَنَّةَ هِيَ ٱلۡمَأۡوَىٰ ﴿٤١﴾ يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرۡسَىٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن
ذِكۡرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخۡشَىٰهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمۡ يَوۡمَ
يَرَوۡنَهَا لَمۡ يَلۡبَثُوٓاْ إِلَّا عَشِيَّةً أَوۡ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

٣٤- نو چي راشي هغه ستره هنگامه. ٣٥- هغه ورځ چي انسان ياد کړي خپلي کړني. ٣٦- او ښکاره کړی شي دوزخ وهغه چا ته چي څه ويني. ٣٧- نو هغه چي ئې وکړه سرکښي. ٣٨- او د دنيا ژوندون ئی خوښ کړ. ٣٩- نو بې شکه چي جحيم به وي تمځی. ٤٠- او اما هغه چي په وړاندي د خپل رب له ودرېدو ووېريدو او له هوی هوس ئې منع کړ خپل نفس. ٤١- نو بې شکه چي جنت به وي تمځی. ٤٢- تا پوښتي له ساعت چي دا کله به وي وخت د ودرېدو ئې؟ ٤٣- دا ته په څه (مقام) کي يې د دې د يادولو. ٤٤- پای خو ئې دئ ستا د رب په لوري. ٤٥- ته خو يو منذر يې هغه چا ته چي له دې ځني وېرېږي. ٤٦- داسي به وي دوی په هغه ورځ چي وئې گوري: چي نه دي پاته شوې مگر يوازي يو ماښام او يا غرمه ئې.

٣٤- ٣٦: د بياژوندون او آخرت د اثبات لپاره هم د کائنات په غېږ کي مشهود او هري خواته ترسترگو کېدونکي دلائل وړاندي شول، هم په تاريخي دلائلو استشهاد وشو او هم پر عقلي دلائلو استناد، د دغو گڼ شمېر دلائلو له وړاندي کولو وروسته اوس د قيامت څو هيبتناکي صحنې انځوروي او زموږ مخي ته ئې ږدي او فرمايي: کله چي هغه ستره پېښه راشي، انسان ~~به خپل ټول کړه وړه، ټول هغه څه راپه ياد کړي چي په آخرت له نه باوره څروبه کېدل، آخوا~~ ته به دوزخ ښکاره وگوري، هغه ځای چي دا باورونه او کړني پرې منتج کېږي، همغه چي په دنيا کي ئې ترې انکار کاوو.

٣٧- ٣٩: د چا چي دا دوه خصلتونه وو، هستوگنځی به ئې جحيم وي:

الف: طغيان او سرکښي،

ب: دنيا غوره کول او وروستی هدف ئې گڼل.

٤٠- ٤١: او چا چي دوه نور صفات درلودل هستوگنځی به ئې جنت وي:

الف: له الله سره له مخامخ کېدو، د هغه په وړاندې له ودرېدو او له الهي محاسبې په وېره کې وو.
ب: خپل نفس ئې مهار کړی وو او د هوی او هوس له بندګۍ ئې ځان ساتو.
په آخرت باور او ایمان په دې منتج کېږي چې انسان محتاط وي، هر ګام په احتیاط سره پورته کړي او د هوی او هوس له بندګۍ ځان وساتي او په آخرت عدم باور له ده لاابالي او بې باکه انسان او د هوس بنده جوړوي، پر آخرت د ایمان نښه تقوی او ځان ساتنه ده او په آخرت د عدم باور نښه د نفس بندګي ده. انسان له دغو دوو لارو يوه غوره کولی شي: یا به ئې اعتقاد او باور دا وي چې قیامت راتلونکی دئ، د الله په لور به درومي او د خپلو کړنو به حساب ورکوي، دا اعتقاد به ئې دې ته اړباسي چې محتاط وي، خپلو ناروا نفسي غوښتنو ته تسلیم نه شي، د خپل نفس د ارضاء لپاره د نورو په حق تېری ونکړي او له حرامو او ناروا لارو خپلې نفسي غوښتني پوره نه کړي او یا دا چې په آخرت به ئې باور نه وي، د خپل نفس بنده شي، هر هغه څه ترسره کړي چې د ده هوس ئې ترې غواړي، د حلال او حرام پروا ونلري، نه د نورو حق ورته معنی لري او نه ئې مراعات او په پام کې ساتل، له دغو دوو لارو یوه جنت ته درومي او بله ئې دوزخ ته.
٤٢: اوس چې د آخرت منکرینو ته هیڅ بهانه نه ده پاته، تولې پوښتنې ئې ځواب شوې، د اندېښنو د ختمولو لپاره ئې کافي دلائل ترلاسه کړي، نو پوښتنه کوي: د قیامت د راتلو نېټه به کله وي؟!! ولې تراوسه نه دئ راغلی؟ ولې ځنډېدلی؟ له دې پوښتنې د دوی موخه دا نه ده چې د قیامت د راتلو دقیقه نېټه معلومه کړي، بلکې په دې سره غواړي بیا هم د انکار لپاره یو بل دلیل وړاندې کړي، مقصد ئې دا دئ چې: ډېر پیغمبران او دعوتګران راغلي او هریوه د قیامت د راتلو خبره کړې، خو تراوسه د هیڅ یوه وړاندوینه سمه ونه خته او قیامت رانغی، نو ته موږ ته دقیقاً ووایه چې: د قیامت د راتلو ثابته نېټه کومه ده او کله به واقع کېږي؟
ګورئ چې په دې مبارك آیت کې د (الساعة) لفظ راغلی، خو نه دئ مشخص شوی، د (الساعة) د لفظ اطلاق په هر ساعت کېدی شي، خو د دې لپاره چې هغه په ځانګړي مضمون کې راغلی، معنی به ئې د همدې مضمون په ترڅ کې لټوو، دلته په مضمون کې له الطامة الکبری (لویه هنګامه) بحث روان دئ او دا لفظ د همدې بحث په ترڅ کې کارول شوی او ځانګړې معنی افاده کوي، مراد ئې د (الطامة الکبری) د وقوع نېټه ده. همداسي باید په نورو مواردو کې هم د الفاظو دقیقه معنی د کلام په متن کې ولټوو نه د لغت په کتابونو کې او د لغت له کتابونو یوازې هغه معنی ورته غوره کړو چې د آیت ټول متن او د کلام اړونده برخه ئې تأییدوي.
٤٣- ستا ئې له دې سره څه؟ ستا دنده دا نه ده چې د قیامت د راتلو دقیقه نېټه وښیې او په دې اړه وړاندوینه وکړې، ته په هغه موقعیت کې نه یې چې دا وړاندوینه وکړې او دقیقه نېټه ئې په ګوته کړې. له الله پرته هیڅوك په دې نه دئ خبر. د اعراف د سورې په ١٨٧ آیت کې دا مطلب مزید توضیح شوی:
يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّى ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ

فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ لَا تَأۡتِيكُمۡ إِلَّا بَغۡتَةٗۗ يَسۡـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنۡهَاۖ قُلۡ إِنَّمَا عِلۡمُهَا عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

الاعراف: ۱۸۷

د دې نښې په اړه له تا پوښتي چي د وقوع وخت ئې کله دئ؟ ووايه: علم ئې فقط زما له رب سره دئ، له ده پرته ئې بل څوك په خپل وخت کي نه راڅرگندوي، په آسمانونو او زمکي کي درنه شوې، درته نه راځي مگر ناڅاپي، تا داسي پوښتي چي گواکي ترې خبر يې، ووايه: علم ئې يوازي له الله سره دئ،: خو اکثر خلك نه پوهيږي.

دا آيت په مکرره توگه د قيامت علم الله تعالى ته مختص کوي او پر دې تأکيد کوي چي فقط الله به ئې په خپلي ټاکلي نېټې کي رابرسېره کوي او له دې پټ راز به پرده اوچتوي، ناڅاپي او له مخکنۍ اطلاع پرته به تاسو نيسي، د دې لپاره چي د قيامت حادثه هومرهستره ده چي ټول آسمانونه او زمکه به احتوى کوي، نو ځکه ئې په ټاکلي نېټې پوهېدل انسان ته گران شوي. له رسول اللهﷺ ستاسو پوښتني داسي دي لکه چي هغه ترې خبر وي، په داسي حال کي چي له الله پرته هيڅوك پرې نه پوهيږي.

٤٤- د دې آيت تحت اللفظي ترجمه دا ده: پای ئې ستا د رب په لوري دئ. دا آيت يوازي او له مخکني سره له تړاو پرته کېدی شي ډېري معاني ولري، خو موږ مکلف يو يوازي هغه معنى ئې راواخلو چي د ټول کلام په ترڅ کي او له مخکني او ورستني آيت سره يو ځای ئې افاده کوي، مخکنی آيت په دې تأکيد لري چي ته اې پيغمبره په داسي موقعيت کي نه يې چي د قيامت د ټاکلي نېټې په اړه څه ووايې، نو د ورپسې آيت چي وايي: پای او منتها ئې الله ته لره ده، دا مطلب افاده کوي چي په دې اړه څه ويل د الله کار دئ، لومړی او وروستۍ خبره به هغه کوي، له الله پرته هيڅوك پرې نه پوهيږي، د قيامت پيښه کومه وړه پيښه نه ده چي انسان وکولی شي په دې پوري مربوط پوهه او علم باندي احتوى وکړي او په درك کولو ئې قادر شي، بلکي دا يوه داسي ستره پيښه ده چي په ټول کائنات، زمکي او آسمانونو به احتوى کوي، د داسي يوې ستري پيښي چي لمن به ئې هومره خوره وي او دومره بې شمېره شيان به په خپلي غېږ کي نيسي، د دې پيښي په ټولو ابعادو پوهېدل، انسان ته له دې محدود عقل او کمزورو حواسو سره ممکن نه دي، دا علم يوازي له الله سره ښايي.

٤٥: دا مبارك آيت د قيامت په اړه د رسول اللهﷺ وظيفه په دې کي راخلاصه کوي چي خلکو ته منذر او خبرداری ورکوونکی وي، بايد خلك د دې ورځي له ناڅاپي راتلو ووېروي، که څه هم د رسول اللهﷺ انذار او خبرداری د ټولو لپاره دئ، خو د دې لپاره چي سرکښ او بې باکه انسانان چي د هوی او هوس بندگان او د خپلو کړنو د پايلو په اړه بې پروا دي او هيڅ انذار او خبرداري ته اعتناء نه کوي، دوی ته د رسول اللهﷺ انذار گټه نه رسوي، نو ځکه دلته ويل شوي چي ته د هغو کسانو لپاره انذار او خبرداری ورکوونکی يې چي د قيامت له راتلو وېرېږي، ستا انذار يوازي دغو ته گټه رسوي، نو په حقيقت کي ته يوازي د دوی لپاره منذر يې.

٤٦: د قيامت د منكرينو يو اعتراض، د (وخت او زمان) په اړه د دوی له غلط او خاطئ تصور او انګېرنې راولاړېږي، دوی وايي: له هغه وروسته چې ومرو او ډېره موده تر زمكې لاندې تېره كړو، څنګه به بيارا‌ژوندي كېږو او خپل لومړني حالت ته به ورګرځو؟ ولې تراوسه چې د انسانانو په لومړنيو نسلونو اوږده موده تېره شوې هيڅوك بېرته راژوندی نه شو؟ كه بيارا‌ژوندون رښتينی وی بايد تراوسه حتماً ترسره او آثار ئې رابرسېره شوي وی!! دوی ته د قرآن ځواب دا دئ: كله چې هغه ورځ راشي او د آخرت نه منونكي له قبرونو راپاڅي او هغه ستره هنګامه په خپلو سترګو وګوري، نو د (زمان) په اړه به خپلې انګېرنې او معيارونه غلط ومومي، ټوله هغه اوږده موده چې دوی ترخاورو لاندې تېره كړې، دا به يوازې د يوې ورځې نيمايي ګڼي، يوه غرمه يا مازديګرى ئې!! اوس خو د (وخت) په اړه د دوی تنګ او محدود احساس، د دوی كمزوري حواس په خپلې لومې كې تړلي او د مجدد بعثت له منلو ئې عاجز كړي، هغه موده چې په سترو سترو مقياسونو كې له هيڅ سره برابره ده، ډېره اوږده او حتی بې انتهاء ګڼي او د بيارا‌ژوندون په وړاندې ئې ستره مانع بولي، دوی همدلته، د وخت د زندان په حصار كې په داسې حال كې پرېږده چې پر سترګو ئې د دغه قيد پرده پرته ده او د عقل وزرونه ئې په دې زنځير تړل شوي، د هغې ورځې په رارسېدو او د دغو پردو په راكوزېدو او د دغو زنځيرونو په شلېدو سره به په دې پوه شي چې تر زمكې لاندې د دوی پاته كېدل هومره هم اوږد او طولاني نه وو چې دوی ګمان كاوو او هغه ئې له قيامت د انكار دليل ګڼو.

بسم الله الرحمن الرحيم

عبس

د سورې معرفي

د دې مباركي سورې نوم (عبس) دئ، چي دا د سورې د مضامينو لپاره عنوان نه بلكي يوازې نوم دئ چي له نورو پرې پېژندل كېږي او له لومړي آيت اخيستل شوى. ٤٢ آيتونه لري، له مكي سورتونو ده، له مضامينو ئې معلومېږي چي د دعوت په لومړيو كي هغه وخت نازله شوې چي د قريشو مشرانو لا تردې وخته له رسول الله ﷺ سره خپلي خبري آترې، ناسته پاسته او راكړه وركړه نه وې قطع كړې او خپله دښمني ئې لا نه وه پيل كړې.

د دې سورې د شأن نزول په اړه ټول مفسرين متفق دي او وايي: يوه ورځ رسول الله ﷺ د ابوجهل، عتبه، اُبى بن خلف، اميه بن خلف او شيبيه په څېر د قريشو له سردارانو سره غونډه درلوده او هغوى ئې اسلام ته رابلل، ناڅاپه عبدالله بن ام مكتوم، د خديجې رضي الله عنها تروزى، د غونډې ځاى ته راغى او وئې ويل: يا رسول الله! ارشدنى (اې د الله رسوله! ما ته لارښوونه وكړه)، د ده ناڅاپي راتگ او د مجلس اخلال، رسول الله ﷺ ته نامناسب وبرېښېدو او پرې ناراض شو، غوښتل ئې په دې حساس وخت كي ئې څوك مزاحم نه شي، انتظار ئې دا وو چي كه د قريشو له دغو مشرانو هر څوك ئې ايمان راوړي نو د قريشو ډېر كسان به له مخالفت لاس واخلي، له مسلمانانو سره به يو ځاى شي، د ده دعوت به ومني او لږ ترلږه مخالفت به ئې راكم شي، دغه احساس د دې باعث شو چي رسول الله ﷺ د قريشو سردارانو او صناديدو ته اعتناء ولري او د عبدالله بن ام مكتوم رضي الله عنه په اړه بې اعتنائي وكړي. الله جل شأنه چي د ټولو رب دئ او د هغه سبحانه و تعالى په نزد كي د چا اجتماعي حيثيت اهميت نلري، د رسول الله ﷺ په دې حركت ناراض شو او يوه مكمله سوره ئې په همدې اړه نازله كړه. پيغمبر عليه السلام د دغي سورې له نزوله وروسته وفرمايل: زه خپل رب د عبدالله بن ام مكتوم له كبله عتاب كړم، له دغي ورځي وروسته چي كله به هم عبدالله بن ام مكتوم د ده خوا ته راتلو نو خپل څادر به ئې ورته وغوړاوو او ډېر احترام او عزت به ئې كاوو، دوه ځله ئې په خپل غياب او د جنگ جبهو ته د تلو په وخت كي هغه د مدينې منورې د چارو مسئول او خپل ځاى ناستى ټاكلى. ښايي ډېرو لوستونكو ته به دا خبره عجيبه معلومه شي چي ولي يو بسيط او عادي حركت دومره جدي نيول شوى او په اړه ئې يوه مكمله سوره، له عتابه ډكي لهجې سره نازله شوې؟!! خو كه د دوست او دښمن او د دعوت د معاند او مؤيد په اړه او د ټولنې د مختلفو ډلو د معرفي په ارتباط د قرآن لارښوونو ته لږ ځير شو، د دې پوښتني ځواب په آسانى موندلى شو. قرآن په دې ارتباط خلك په دوو ډلو وېشي:

الف: مستکبرین:

هغه چې لویي غوښتونکي دي، ترنورو ځان لوړ ګڼي، پر ټولنې حاکم او مسلط دي او پر ټولنې حاکم اقتصادي او اجتماعي نظام بې شمېره امتیازات دوی ته ورکړي، د دوی رفاه، سوکالي او پرنورو برلاسي ئې تضمین کړې، د خلکو قیادت او زعامت ئې د دوی په واك کې ورکړې او د ټولنې شتمنۍ ئې د دوی په لمن کې اچولې دي، دا ډله چې کله ئې قرآن د ملأ (درباریان او سردارن) په نامه یادوي او کله ئې د مترفین (شتمن او سوکاله) په نامه، دوی تل او د هر پیغمبر د دعوت او بلنې او د هر مصلح د قیام په خلاف ودرېدلي، مستکبرین تل د حاکم نظام جدي حامیان او مدافعان وي، تل له باطل زاړه مذهب او د ولس له غلطو زړو باورونو او معتقداتو او پر ټولنې د حاکم سیاسي، اجتماعي او اقتصادي اړیکو او مناسباتو په کلکه دفاع کوي او هر بدلون خپلو ګټو ته جدي ګواښ ګڼي، د همدې لپاره د هر تحول او انقلاب په ضد مخالفت ته ملا تړي، قرآن په دې اړه فرمایي:

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٤﴾

سبا: ۳٤

او هیڅ کلي ته مو کوم خبرداری ورکوونکی پیغمبر نه دئ لیږلی مګر دا چې مترفینو ئې وویل: موږ په قطعي توګه ستاسو له رسالت منکر یو.

شعیب علیه السلام ته د ده د قوم د ملأ او مترفینو ځواب دا وو:

قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ لَنُخۡرِجَنَّكَ يَٰشُعَيۡبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَكَ مِن قَرۡيَتِنَآ أَوۡ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوۡ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾

الاعراف: ۸۸

د ده د قوم لویي غوښتونکو سردارانو وویل: اې شعیبه! یا به تا او هغه مؤمنان چې درسره دي حتماً له خپل کلي باسو او یا به هرمرو زموږ مذهب ته بېرته راګرځئ، وئې ویل: که څه هم (ترې) کرکه ولرو؟!

د قرآن ټولنپوهنه او د اسلامي دعوت په وړاندې د جامعې د بېلابېلو پرګنو د عکس العمل په اړه د قرآن تحلیل دا حکم کوي چې مؤمن او انقلابي دعوتګران باید هیڅکله د ټولنې له دې ډلې د حمایت او تأیید انتظار ونلري او د هغو مخاطبینو په ضمن کې ئې ونه نیسي چې د موافقې او له صف سره د یو ځای کېدو طمع ترې کېږي.

ب- مستضعفین:

هغه چې په ټولنې حاکم نظام او واکمنان ئې دوی په ضعف او بې وزلۍ کې ساتي، محروم او محکوم دي، بې وسه، ناداره او ناتوانه دي، د قرآن له نظره د پیغمبرانو د دعوت اصلي مخاطبین همدا مستضعفین دي، پیغمبران د دوی د ژغورنې لپاره لیږل شوي، همدا دوی دي چې تل د پیغمبرانو په څنګ کې ودرېدلي او د دوی د دعوت د بریا لپاره ئې قربانۍ ورکړې.

موفق دعوتګر باید خپل مخاطبین د خپلې عقیدې په رڼا کې درجه بندي کړي، دوست له

دښمن تفکيك کړي، اصلي اعتناء او التفات ئې هغه مخاطب ته وي چې مخکې يا وروسته به له صف سره يوځای کيږي او د هغه چا په اقناع باندې خپل وخت ضائع نه کړي چې لجوج او نه قانع کيدونکی مخاطب دئ او په وروستي تحليل کې د دښمنانو له ډلې دئ او هيڅکله د دوستانو په زمره کې نه راځي، بايد دې ته متوجه وئ چې مستکبرين او لويې غوښتونکي هيڅکله دا نه مني چې په ټولني کې عدالت او برابري وي، دوی تل د ملګرتيا په مقابل کې امتياز غواړي، شرائط وړاندې کوي، په دې اصرار کوي چې له نظام سره مخالفت ونشي او په وضعيت کې د بدلون هڅه ونشي، داسې نظام غواړي چې په هغه کې د خلکو ترمنځ تفاوت او نابرابري د يوه اصل په توګه منل شوی وي، د دوی برلاسي او لوړوالی تضمين کړي او دا هغه څه دي چې هيڅ الهي دين ئې نه مني. دغې طبقې ته اهميت ورکول په دې منتج کيږي چې دعوتګران له خپلو فکري او اعتقادي مباديو او اصولو تنازل وکړي، د لويې غوښتونکو شرائط ومني او په دې سره له اصلي مسير منحرف شي او د خپل دعوت اساسي اصول او موازين مخدوش کړي. دغو اساسي ټکيو ته په پام سره د هغې غونډې بهير جدي نيول شوی او يوه مکمله سوره له عتابي لهجې سره نازله شوې.

د دې موضوع اهميت هلته لازيات راڅرګنديږي چې د عبدالله بن ام مکتوم خپلوي له پيغمبر عليه السلام سره هم په پام کې ولرو، عادتاً له اقاربو سره په چلن کې د پرديو په پرتله له ډېر تکلف کار نه اخيستل کيږي، مخصوصاً له پرديو مېلمنو د استقبال په وخت کې، که په داسې يوه محفل کې د رسول اللهﷺ هغه عدم التفات دومره جدي نيول کيږي، نو له دې دا معلوموی شئ چې دا قضيه د اسلام له نظره څومره اهميت لري. دا جريان موږ ته ښيي چې د اسلام په اند د يوه داعي چلن بايد له دوست او دښمن او له هدايت طلب مخاطب او امتياز طلب خصم سره څنګه وي، په دې کې هره اشتباه د مؤاخذې وړ اشتباه ګڼل کيږي، مؤمن دعوتګران بايد متوجه وي چې په ايماني معيارونو کې يو عادي حقپال او حقيقت لټوونکی، که څه هم په سترګو ړوند وي، تر سلو هغو لويې غوښتونکو غوره دئ چې د حق او حقيقت په ځای د امتيازاتو په لټه کې وي، که څه هم قيصر، پاچا او وزير وي، بايد هغو کاذب او دروغجنو اعتباراتو او د ټولنې د سردارانو او سالارانو هغه جاه او جلال ته چې حاکم استبدادي نظام دوی ته ورکړی، ارزښت او اهميت ورنه کړو، که ته په رښتيا يو مؤمن داعي يې نو ستا اصلي دنده دا ده چې همدغه نظام او د هغه کاذب ارزښتونه رانسکور کړې، ستا د ايمان او عقيدې غوښتنه همدا ده.

د دې مبارکې سورې د بحث اصلي موضوع همدا ده او ټول آيتونه ئې په همدې محور راڅرخي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدۡرِيكَ لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ ﴿٣﴾ أَوۡ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكۡرَىٰٓ ﴿٤﴾

١- تريو ئې کړ تندی او مخ ئې واړولو. ٢- چې کله ورته راغی هغه ړوند. ٣- څه شي ته خبرکړې، ښايي (غوښتل ئې) ځان تزکيه کړي. ٤- يا پند واخلي او پند ئې ګټور کړي.

١- چا تندی تريو کړ او مخ ئې واړاوو؟ څوك د يوه ړانده په راتلو ناراض شو او هغه ته ئې شا کړه؟ ولي خطاب مخامخ پيغمبر عليه السلام ته متوجه نه دئ او داسي نه دي ويل شوي چي تا تندی تريو کړ او له هغه ړانده دي مخ واړاوو؟ ولي په سر کي له هغه چلن د غائب په صيغه يادونه کوي او بيا لهجه بدليږي او د وينا مخ رسول اللهﷺ ته اوړي؟

مفسرين په دې اړه بېل بېل تعبيرونه لري چي تر ټولو غوره او دقيق ئې دا دئ: کله چي د خپل يوه دوست کوم کار خوښ نه کړو او د ده له شأن ئې لري وګڼو او ده ته دا ويل وغواړو چي له تا مو دا انتظار نه وو او ورته ووايو چي ښايي د هغه کار د کولو په وخت کي به دا ته، له هغه اوچت شأن او له داسي کار ډېر لوړ شخصيت، په خپله نه وې!! معمولاً په دغسي يوې صيغې سره هغه ته خطاب کوو او خپله ناخوښي څرګندوو. پيغمبر عليه السلام له دغو آيتونو همدا انتباه اخيستي او فرمايي: عتبني ربي: رب مي عتاب کړم. د عبس (تندی ئې تريو کړ) او تولی (مخ ئې واړاوو) په الفاظو کي د عتاب او نارضايتي نښې له ورايه څرګندي دي.

په ځينو نورو آيتونو کي هم دې ته ورته څرګندوني ګورو: د انعام د سورې په ٥٢ آيت کي لولو:

وَلَا تَطۡرُدِ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ مَا عَلَيۡكَ مِنۡ حِسَابِهِم مِّن شَيۡءٖ وَمَا مِنۡ حِسَابِكَ عَلَيۡهِم مِّن شَيۡءٖ فَتَطۡرُدَهُمۡ فَتَكُونَ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾

الأنعام: ٥٢

او هغه کسان (له ځانه) مه شړه چي خپل رب ته سبا او ماښام دعاء کوي، په داسي حال کي چي رضاء ئې لټوي، نه د دوی له حسابه څه پرتا دي او نه ستا له حسابه څه پر دوی، نو که

وئي شړې له ظالمانو به شي.
همدا راز د کهف د سورې په ۲۸ آیت کي راغلي:

وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ وَلَا تَعۡدُ عَيۡنَاكَ عَنۡهُمۡ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَا تُطِعۡ مَنۡ أَغۡفَلۡنَا قَلۡبَهُۥ عَن ذِكۡرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمۡرُهُۥ فُرُطٗا

الکهف: ۲۸
د هغو خلکو په څنګ کي صبر وکړه چي خپل رب ته سبا او ماښام دعاء کوي، په داسي حال کي چي رضاء ئې لټوي او له دوی دي ستا سترګي بل لوري ته وانه وړي، د دنیوي ژوند د زینتونو په لټه کي، او د هغه چا متابعت مه کوه چي د ده زړه مو له خپل ذکر غافل کړی او د خپل نفس او هوس متابعت کوي او کار ئې زیاتی او افراط دئ.

عجیبه ده چي ځینو په خپلو تعبیرونو کي نه هغه حدیث ته پام کړی او نه دغو آیتونو ته او د دې هڅه ئې کړې چي نه دا کار یوه اشتباه وګڼل شي او نه دا الفاظ د عتاب الفاظ!! دا ځکه چي دوی ګمان کوي په بل صورت کي د رسول الله ﷺ عصمت تر سؤال لاندي راځي، حال دا چي د عصمت حقیقت او څرنګوالی په دغو آیتونو کي ډېر ښه څرګند شوی او دا آیتونه موږ ته ښیي چي رسول الله ﷺ د الهي مراقبت او عصمت په غېږ کي داسي ساتل شوی وو چي په هر ګام او هر حرکت کي ئې لارښوونه او مراقبت کېدو، که احیاناً داسي کوم کار ترې کېدو چي د ده له شأن او رسالت سره مناسب نه وو، که څه هم عادي او بسیط کار به وو او د انساني طبیعت په حکم، سملاسي به الهي لارښووني په پرېکنده او صریحو الفاظو سره د ده مخي ته ایښودل کېدې، د دې کار په اړه به ئې قضاوت کېدو، سمه لار او د ده اصلي دنده به ئې ورښوده. او د قرآن په اند عصمت همدا دئ نه بل څه.

۲- پیغمبران علیهم السلام دوه اساسي مأموریتونه لري:

الف- (تزکیه)، د فرد او ټولني پاکول له ټولو ناپاکیو، د انسان له زړه او دماغ د خرافاتو او اوهامو پلیتي پاکول، د ضمیر له صفحې ئې د ګناهونو زنګ صافول او وجدان ئې له هر هغه څه پاکول چي د ده د فطرت روغوالی ئې له منځه وړي، د ضمیر روڼه صفحه ئې ورککړه کړي، هغه ئې د ګناه په ناولي ډنډ کي غورځولی او د فطرت نور او رڼا ئې ورتته کړې او بیا ئې روزنه، تربیه او معنوي ارتقاء او هغه ځای ته رسول چي له عملي او اخلاقي پلوه د ده سالم او روغ فطرت ئې غوښتنه کوي. د تزکیې په لفظ کي هم د پاکولو او صافولو معنی مضمر ده او هم د ودې، رشد او ارتقاء معنی.

ب- (تذکر)، وریادول او پند ورکول، تذکر هم ورپه یادول افاده کوي او هم پند ورکول، یعني پیغمبران علیهم السلام د دې لپاره رالیږل شوي چي خلکو ته هغه حقائق ورپه یاد کړي چي دوی هېر کړي، د انسان په ضمیر، زړه او دماغ کي داسي استعدادونه او لارښووني ایښودل شوې چي د روڼ څراغ په څېر انسان ته لار ښودلی او تیارې ورته روښانه کولی شي، که دا

استعدادونه فعال کړی شي او انسان ئې وکارولی شي، د حقيقت په پېژندو کې به له هيڅ ستونزې سره مخامخ نه شي، پيغمبران عليهم السلام راځي او د انسان دغه استعدادونه هڅوي، له غفلته ئې راويښوي او د ده په زړه او ضمير کې دا پرتې فطري لاربښوونې فعالوي.
د الله لورې ته هر بلونکی او دعوتګر بايد د دعوت په دوران کې دې ټکي ته تل او دقيقاً ملتفت وي چې څوك تزکيه کېدو ته چمتووالی لري، څوك د ګناهونو له ناولې ډنډ د وتلو هڅه کوي، په چا کې د معنوي او اخلاقي ارتقاء تنده او تلوسه شته. د دعوتګر ورکه متاع همدا ده او اصلي مخاطب ئې همدغه، په چا کې چې د غفلت له خوبه د راويښېدو هڅه ګوري، څوك چې غواړي د خپل ضمير له صفحې د ګناهونو زنګ، غبار او ګردونه ورېژوي، غواړي خپل اصل او سالم انساني فطرت ته بېرته راوګرځي، بايد دغو ته اعتناء وشي. دا آيتونه پيغمبر عليه السلام ته وايي: د عبدالله بن ام مکتوم له ظاهره داسې برېښي چې هغه د (تزکيي) او (تذکر) په لټه کې دئ، هغه راغلی چې (پاك) شي او (پند) واخلي، په ده کې دا استعداد شته چې ستا له پند اغېزمن شي، ګټه ترې واخلي، ستا پيغمبرانه مأموريت دا ايجابوي چې د ده دغو دوارو ځانګړتياوو ته په پام سره دې ده ته ترجيح ورکړې وی او تر نورو دې ده ته زياته اعتناء او توجه وی، تر هغو نورو دی د زياتې اعتناء او پاملرنې وړ او مستحق وو.
وروستي آيتونه په ډېر صراحت او وضاحت سره وايي چې د عتاب اصلي وجه همدا وه.

أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ۝٥ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ۝٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝٧ وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ ۝٨ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۝٩ فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۝١٠

٥- خو چا چې استغناء به ئې کوله. ٦- نو ستا وه ورته خاصه پاملرنه. ٧- او څه پروه ئې پر تا نشته، که ځان نه کړي تزکيه. ٨- خو څوك چې په تلوار راغی ستا خوا ته. ٩- او وېرې وو اخيستی. ١٠- نو تا کړه له هغه بې پروايي.

٥-١٠: په دې آيتونو کې د هغو دوو ډلو څېرې انځور شوې چې د دعوت په وړاندې بېل بېل دريځونه لري او د دوی په اړه د دعوتګرانو ضروري چلن توضيح شوی:
الف- يوه ډله له هغو وګړو جوړه شوې چې د استغناء او بې نيازۍ احساس کوي، ځان پوره ګڼي، دا د استغناء احساس يا مال، ثروت او شتمنی په دوی کې راپيدا کړی يا جاه او جلال او اجتماعي حيثيت او اعتبار او يا د حقپالنې د تلوسې او د لار موندنې د تندې نشتوالې. دا ځکه چې نه د شتمنيو خاوندان د ټولنې په جوړښت او په ظالمانه او د عدالت خلاف مناسباتو او روابطو کې د بدلون ضرورت احساسوي او نه پر ټولنې مسلط واکمنان د مظلومانو او بې وزلو دردونه او کړاوونه درك کولی شي، طبيعي ده چې داسې خلك نه په ټولنې کې له بدلون سره توافق کوي او نه له هغو مبارزينو او انقلابيونو سره ملګرتيا کوي چې بدلون غواړي، د عدالت او برابرۍ مدافعان دي او د ظلم او بې عدالتۍ ټغر ټولول ضروري ګڼي. حساس او هوښيار دعوتګران بايد له دغو د ملګرتيا انتظار ونلري، همداراز هغه چې دې ته اهميت نه ورکوي چې حق او باطل وپېژني، له ګنده افکارو او اخلاقو ځان تزکيه کولو ته

پام او اعتناء نلري، په خپل پرېوتي فكري او اخلاقي حالت راضي دي، په خپل ګنده محيط كې عادت شوي او بد بوی ئې نه شي حس كولی، د خپل منفور شخصيت د كركجنو برخو له پېژندو عاجز دي، نه په خپل حالت اعتراض مني او نه د ټولنې له بد حالت شكايت لري، مغرور دي، خپل هر څه سم ګڼي، د خپل حالت په اړه كلك تعصب لري، د خپلې وضعې د اصلاح ضرورت نه احساسوي، دعوتګرانو ته نه ښايي چې خپل ګران او قيمتي وخت د دغو خلكو د اقناع په كار كې ضائع كړي چې د هدايت او لار موندنې استعداد په كې ځپل شوی، نه دا د دوی دنده ده او نه به له دې پوښتل كېږي چې دا مغرور لاروركي ئې ولې په سمه لار برابر نه كړل.

ب- دوهمه ډله هغه خلك دي چې د حقيقت په لټه كې دي، د حق پېژندو تنده او تلوسه لري، له وضعې سترې او ستومانه دي، د خپل ځان او د ټولنې په وضعيت كې د بدلون ضرورت په شدت سره احساسوي، د ټولنې په ګنده او متعفنې فضاء كې ئې نفس تنګ شوی، له فساد او ګناه كركه لري، د محرومانو او مظلومانو دردونه او كړاوونه درك كوي، د علاج په لټه كې دي، له دې ناوليې او ګنده محيط د نجات لپاره لاره او لارښود لټوي، د ټولنې د روانې وضعې له خطرناكو پايلو او عواقبو وېره لري، هم په خپلې فكري او اخلاقي وضعې راضي نه دي او هم د ټولنې د نورو خلكو له حالت پرېشان او اندېښمن دي، داسې خلك له خپلو دغو مواصفاتو سره د اسلامي دعوت اصلي مخاطبين دي، دوی ته د مسلمانو دعوتګرانو پيغام د فهم وړ دئ او په مبارزه كې ئې ملګري، دغو ته بايد توجه وشي. قرآن دا د هدايت ځلانده مشعل، د زړه سواندو دعوتګرانو لارښود، دغې ډلې ته بې اعتنائي او هغې بلې ته اعتناء او پاملرنه جدي او د عتاب وړ اشتباه ګڼي. نه ښايي چې په يوې جهل ځپلې ټولنې كې د وګړو اجتماعي موقعيت ته په پام سره له دوی سره چلن وشي، چا ته چې دې فاسد او غيرعادلانه نظام ښه موقعيت او امتيازي حيثيت او اعتبار وركړی، نفوذ، رسوخ او وجاهت ئې ورپه برخه كړی، هغه ئې واكمن او ځواكمن ګرځولی، د مال او ثروت خاوند، داسې نه چې د دغې ټولنې د معيارونو تر اغېز لاندې راشو او دغو خلكو ته توجه او اعتناء وكړو او اهميت وركړو او په مقابل كې ئې هغه څوك بې اهميت وګڼو او اعتناء او التفات ورته ونكړو چې له خاص اجتماعي حيثيت برخمن نه دئ، له نظرونو لوېدلی، حاكم نظام د ده د ذلت او سپكاوي عوامل برابر كړي، بې وزله او ناتوان دئ، يو مؤمن دعوتګر بايد داسې نه وي او هيڅكله دا غلطي ونكړي، كه نه نو ستره او نه جبرانېدونكې اشتباه به ئې كړې وي، ځان او دعوت ته به ئې تاوان رسولی وي، بايد دا عمل يو عادي او ساده حركت ونه ګڼو، مګر نه ګورو چې په دې اړه يوه مكمله او له عتابه ډكه سوره نازله شوې؟!

قرآن د پيغمبرانو د الهي نهضتونو د څېرلو په بهير كې په دې ټكي ډېر تركيز كوي چې د تاريخ په اوږدو او د زمانې په هر پړاو كې تل د ټولنې مستضعفينو او محرومانو د پيغمبرانو ملګرتيا كړې، د ولس بې وزلې د دوی په خوا كې ودرېدلې او ځوانانو پرې ايمان راوړی، خو مستكبرينو، مترفينو، ملأ، اشراف، صناديد او د قوم مشرانو د دوی مخالفت ته ملا تړلې، په دې ټكي جدي تركيز ښيي چې دا د پيغمبرانو عليهم السلام او د دوی د تګلارې، كړنلارې او دعوت يوه مهمه ځانګړتيا او خصوصيت دئ، د دوی پر خط تلونكي مؤمن مبارزين او دعوتګران بايد د دغو لارښوونو مطابق، د دوست او دښمن په تفكيك او د آشنا او پردي په

بېلولو كي په پوره بصيرت او زيركتيا عمل وكړي، په دې ارتباط ناسم چلن او له تمييز پرته له هر چا د ملګرتيا طمع درلودل، د دې باعث شي چي دعوتګر د دوست او دښمن په پېژندو كي اشتباه وكړي، د غلط او بې ځايه انتظار له كبله له يأس او ناهيلی سره مخامخ شي، هغه چا ته چي په اصل كي (دښمن) دئ پر هغه چا ترجيح وركړي چي وروسته يا مخكي به د ده د دوستانو او ملګرو په ډلي كي ودرېږي.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذۡكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرۡفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةِۭ ﴿١٤﴾ بِأَيۡدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامِۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

١١- نه، داسي نه ده، دا يوه يادونه ده. ١٢- نو پند دي ترې واخلي څوك چي غواړي. ١٣- په غوره غوره پاڼو كي. ١٤- لوړي، پاكيزه، ١٥- په لاس د سفراوو، ١٦- مخور او نېك خصلته.

١١-١٦: په دې مباركو آيتونو كي د پيغمبرانو د رسالت او د دې رسالت د حاملانو ځانګړتياوي بيان شوې او دا مطلب توضيح كوي چي دا دعوت هغه مخاطبان منلی شي چي خاص مواصفات ولري، په چا كي چي دغه ځانګړتياوي ونه موندل شي، نه د دې رسالت د حمل وړتيا لري او نه ئې د منلو، په دې شرح:
١- دا دعوت په اصل كي يوه تذكره يعني يوه يادونه ده، خو د څه يادونه؟ خپل مخاطب ته څه ورپه يادوي؟ آيا انسان ته كومه داسي خبره شوې چي اوس ئې هېره كړې او پيغمبر عليه السلام راغلی ترڅو دغه هېره شوې خبره ورپه ياد كړي؟! د قرآن ځواب دا دئ چي هو؛ انسان ته ډېر څه په هغه وخت كي وربښودل شوي چي دی ئې جوړاوو، دی ئې له ډېرو استعدادونو سره پيدا كړی، په ده كي ئې داسي لاربښووني، مَلَكې او استعداونه ايښي چي د ده د لاربښووني لپاره ضروري وو، د پيدايښت په همغه سر كي ئې ده ته د ډېرو نورو خبرو ترڅنګ دا هم ښودلي چي رب ئې څوك دئ، ضمير او فطرت ئې په دې شهادت وركړی چي پيدا كوونكی ئې الله دئ، د همدغې فطري لاربښووني په سبب ده چي هر انسان خدای مني، د انسانانو له پيدايښت تر نن پوري ډېر لږ كسان داسي ليدل شوي چي خدای نه مني، دا نه مننه ئې هم د انكار په توګه وي نه دا چي له زړه پرې قانع وي او د خپل انكار لپاره دليل ولري، قرآن په دې خبري سره چي دا يوه تذكره او يادونه ده، دې ته اشاره كړې چي قرآن انسان ته هغه حقائق ورپه يادوي چي ده هېر كړي، دا هغو كسانو ته يوه يادونه ده چي خپل (فطرت) ئې لړلی، د (ضمير په صفحې) ئې زنګ لګېدلی، د همدې لپاره ئې خپل هغه خدای هېر كړی چي د ده فطرت پرې باور لري، له همدې كبله حقائق په خپله ښه نه شي ليدی، د سالم انساني فطرت غوښتني ئې هېري كړې، له خپل طبيعي او فطري مسير بې لاري شوي، په دې يادوني سره غواړي هغه خپل اصل ته راوګرځي. د انسان په خټه كي ايښودل شوي استعداونه د انسان د لاربښووني لپاره كافي دي، په دې شرط چي انسان ئې وكاروي، له راكد پاته كېدو او ځپلو ئې ځان وساتي او پرې نږدي چي خارجي عوامل ئې تر خپل اغېز لاندي ونيسي، خو انسان د

خارجي عواملو تر اغېز لاندي راشي، خپل اصل هېر كړي، له الهي لاربښوونو نه ډكه حافظه او په لاربښودونكو استعداونو ځلانده ضمير راكد پرېږدي، له كارولو ئې غافل شي، د ده د راويښولو لپاره پيغمبران عليهم السلام راشي، تر څو هېر شوي ورپه ياد كړي. دا فطري لاربښووني د انسان په شمول ټولو ژوو ته شوې، كېدى شي لاندي مثال دا موضوع تاسو ته ښه روښانه كړي: بحري كشپ له اوبو راووځي، د بحر په ژۍ كي يو مناسب ځاى غوره كړي، شگمنه زمكه وكني، هگۍ په كي واچوي، تر شگو ئې لاندي كړي، ښې ئې پټې كړي او بېرته د بحر په لور لاړه شي. له څه مودې وروسته، په هگيو كي ئې بچي راپيدا شي، هغه ماتي كړي او ترې راووځي، شگې يوې خوا بلې خوا ته وشيندي او په ډېر سرعت او منډه د بحر په لوري په همغه لار وخوځېږي چي د دوى تر پيدايښت وړاندي د دوى مور پرې تللې وه!! غواړي له هيڅ ځنډ پرته ځان بحر ته ورسوي، په دې پوهېږي چي كه بحر ته ځان ونه رسوي نو مرغان ئې خوري. ما ته ووايئ: چا د كشپ دغو بچيانو ته چي له هگيو د راوتو په وخت كي ئې خپله مور هم نه ده لېدلې او داسي څوك ئې هم نه دئ موندلى چي دوى ته ووايي: ستاسو د اوسېدو ځاى بحر دئ او بحر ته د رسېدو لار دغه، ژر كوئ خپلې مور ته ځان ورسوئ كه نه نو بحري مرغان مو خوري!! چا دغه لاربښووني د دوى په زړه او دماغ كي ايښې دي؟ د انسان په ذات او خټه كي چي كوم استعدادونه ايښودل شوي، دې ته ورته دي، فرق په دې كي دئ چي د حيوان تل فعال وي او نه ئې هېروي خو انسان ئې كله په خپل لاس غيرفعال كړي او كله هم هېر، دا ځكه چي د انسان ظرفيتونه او استعدادونه تر حيواناتو زيات او پېچلي دي، د دغو حساسو، پراخو او پېچلو استعدادونو ترمنځ يووالى او تنسيق په ډېر لږ بې احتياطۍ سره له منځه ځي، د يوه د انحراف او له بهرني محيط د اغېزمن كېدو په صورت كي يا د ټولو نظم ګډ وډ شي او يا ځيني راكد او غير فعاله، دا داسي وګڼئ لكه يو ستر او حساس كمپيوتر چي د ډېرو دقيقو محاسبو او ګڼ شمېر كارونو ترسره كولو وړتيا لري، كه د دې حساس كمپيوتر يوه برخه په ويروس ككړه شي، ټولې برخې ئې اغېزمني شي، محاسبې ئې غلطي او كارونه ئې نيمګړي، لكه چي دا حساس كمپيوتر تر يوه ساده كمپيوتر چي يوازي څو محدود كارونه كولى شي، بيا بيا څارني ته ضرورت لري، انسان هم دې ته ورته دئ، دې ته ضرورت لري چي څارنه ئې وشي، هېر شوي ورپه ياد شي، راكد شوي استعداونه ئې فعال شي، ويده حافظه ئې راويښه كړى شي او د ضمير له صفحې ئې ګردونه پاك كړى شي.

۲- خو دا تذكر او يادونه يوازي هغه چا ته ګټه رسولى او له خوبه ئې راويښولى شي چي په خپله د ويښېدو اراده او تلوسه لري، دا ځكه چي انسان آزاد او د ارادې خاوند پيدا شوى، له دوو بديلونو د يوه د انتخاب آزادي لري، كله چي د دوو لارو په سر ودرېږي كولى شي يوه ئې غوره كړي، دا په ده پوري مربوطه ده چي د دې تذكر په وړاندي څه عكس العمل ښيي، خوځېږي، ويښېږي، هېر رايادوي او پند اخلي كه بې اعتنائي كوي، په خپلې وضعې راضي پاته كېږي او خپل اصل ته له راګرځېدو ډډه كوي!!

۳- دلته د دې تذكر د اړوند صحيفو او د حاملانو ئې څو ځانګړتياوي بيان شوې: دا صحيفې مكرمي دي، لوړي او پاكيزه دي او د داسي سفيرانو په لاس كي چي عزتمن او نېكوكار دي. سفرة د سافر جمع ده چي ځينو د ليكونكي او ځينو د سفير (استازى او مصلح) په معنى اخيستې، د سفير معنى ئې دقيقه برېښي او په دې سره دغه مطلب ته اشاره شوې چي د دې

صيحفو حامل فرشتي او يا د رسول اللهﷺ هغه صحابه چي د دې قرآن حاملان وو، عزتمن او نېك دي. په يوه روايت كي په دې اړه داسي راغلي:
عن عائشة رضى الله عنها: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: مثل الذى يقرأ القرآن وهو حافظ له، مع السفرة الكرام البررة؛ ومثل الذى يقرؤ القرآن وهو يتعاهده، وهو عليه شديد، فله أجران متفق عليه، واللفظ للبخارى.
له عائشې رضي الله عنها روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د هغه مثال چي قرآن لولي او په داسي حال كي چي حافظ ئې وي، دى به له السفرة الكرام البررة سره وي او د هغه چا مثال چي لولي ئې او ساتنه ئې كوي، خو پرې ګران تماميږي، ده ته به دوه اجرونه وي.
دلته د دې يادوني اړوند صحيفو ځانګړتياوي او د دې تذكر د رسوونكو سفراوو مواصفات د دې لپاره راغلي چي خصوصيات ئې ښه څرګند شي او موږ ته وښيي چي څوك او له كومو ځانګړتياوو سره دا تذكر منلی شي او له چا بايد د دې كتاب د منلو انتظار ولرو، د موافقي او ملګرتيا طمع مو بايد له هغو وي چي پورتنۍ ځانګړتياوي په كي مومو، د قريشو هغه مشران چي نوموړې غونډي كي اهميت وركړی شو د دې وړ نه وو چي رسول اللهﷺ ورته اعتناء كړې وی، په دوی كي پورتني مواصفات نه وو، دوی په الهي معيارونو كي د عزت خاوندان نه بلكي ذليل دي، پاك نه ناولي دي، مخور نه سپك دي، بد قوله او بد فعله دي، نه نېك، وفادار او په خپلو ژمنو ولاړ، له دوی د ملګرتيا، د دعوت قبلولو او له صف سره د يوځای كېدو انتظار بې ځايه وو، بايد د دوی په ځای د داسي چا په لټه كي وو چي پورتنۍ وړتياوي په كي احساس كړو.

قُتِلَ ٱلْإِنسَـٰنُ مَآ أَكْفَرَهُۥ ﴿١٧﴾ مِنْ أَيِّ شَىْءٍ خَلَقَهُۥ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُۥ فَقَدَّرَهُۥ ﴿١٩﴾ ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾

۱۷- مرګ په دې انسان، دا څه شي دی كافر كړ؟ ۱۸- له څه ئې راپيدا كړ؟ ۱۹- له يوې وړې نطفې، پيدا ئې كړ او جوړ ئې كړلو سم په اندازه. ۲۰- بيا ئې ورته لار كړله آسانه. ۲۱- بيا ئې مړ كړ، نو ئې ښخ كړلو په ګور كې. ۲۲- بيا چي كله وغواړي هغه به منتشر كړي. ۲۳- نه، داسي نه ده، نه ئې كړو ترسره هغه څه چي دی الله وو پرې ګمارلی.

۱۷-۲۳: بايد وګورو چي په دې مباركو آيتونو كي دا عتاب او ګواښ كوم انسان ته متوجه دئ او څوك د الهي نعمتونو په اړه كافر او ناسپاس ګڼل شوی؟ په لږ دقت او د آيتونو سياق و

سباق ته په پام سره کولی شو په دې پوه شوو چي دا همغه انسان دئ چي په مخکنيو آيتونو کي پرې بحث شوی، هماغه چي پيغمبر عليه السلام ورته اعتناء کړې وه، په دې طمع چي دا التفات به باعث شي چي هغه د دې کريمانه چلن درناوی وکړي، پاس ئې ولري، خپل دريځ بدل کړي، له مخالفت لاس واخلي او د رسول اللهﷺ دعوت ته متمايل شي. خو د الهي نعمتونو په اړه د ده کفران او ناسپاسي ته په پام سره رسول اللهﷺ او د ده د دعوت وارثانو ته ويل شوي چي له هغه انسان دا طمع مه کوئ چي د خپل منعم رب د ټولو سترو سترو نعمتونو قدر نه کوي، گمان مه کوئ چي ستاسو کريمانه استقبال او احترام به دوی له خپل مخالفت واړوي او ستاسو بلني ته به مثبت ځواب ووايي.

مگر نه گورئ چي دی د خپل هغه پالونکي رب په وړاندي ناشکري کوي چي دی ئې له يوې وړې نطفې پيدا کړ، روغ، رمټ، نه يوازي دا چي پيدا ئې کړ، بلکي د ژوند طريقه ئې وروښوده، په زمکي کي ئې د ژوند ټول ضروري شرائط ورته برابر کړل، د رزق او روزي بندوبست ئې ورته وکړ، که څوك له دغو ټولو نعمتونو سترگي پټوي، ناشکري ئې کوي، نه خپل رب مني، نه ئې حکم ته غاړه ږدي او نه ئې د نعمتونو قدر کوي، څنگه ممکنه ده چي دا ناسپاس انسان به ستا د يوې پاملرني، اعتناء او درناوي قدر وکړي، ستا دعوت به ومني او ستا ملگرتيا ته به تيار شي؟!! په دې آيتونو کي لاندي نعمتونه د دوی مخي ته اېښودل شوي:

١- د ده پيدايښت له يوې نطفې.

٢- دی ئې متوازن او متعادل پيدا کړ، ټول ضروري استعدادونه ئې ورکړل، عمر، صورت او څېره ئې، جسمي ځواك او عقلي او فکري توان ئې، رزق او روزي ئې، دا ټول د ده پالونکي رب ورته ټاکلي.

٣- دنيا ته د راتلو لار ئې ورته آسانه کړه، د ښايسته او سوکاله ژوندلاري ئې وروښودې او په زمکي کي ئې د ده د ژوند ټول ضروري اسباب برابر کړل، زمکه او د هغې وضعيت ئې داسي جوړ کړ چي د انسان له فطري اړتياوو او غوښتنو سره متناسب وي او دی ئې داسي جوړ کړ چي د زمکې پر سر خپل دې کور کي ژوند ورته ممکن وي.

٤- د مرگ سنت الله جل شأنه وضع کړ او په گور کي ښخولو طريقه ده وروښوده، هم مرگ يو نعمت دئ او هم په انسان کي دا احساس چي خپل مړي ښخوي، که مرگ نه وی له يوې خوا به نړۍ لادمخه ډکه شوې وه، زما او ستا د راتلو لپاره به ځای نه وو او وار به نه رارسېدو، له بلي خوا به انسان د زړښت داسي بد پړاو ته رسېدو چي تر ژوند به ئې مرگ په سلهاوو ځله غوره وو، په زړښت کي به د غوښي يوه بوی ناکه بوټۍ ترې جوړېده. همداراز دا ستا مرگ دا حقيقت درته په گوته کوي چي دلته کوم ذات شته چي د مرگ پرېکړه د هغه له لوري صادرېږي!! ما ته ووايه: دا څوك دئ چي ته ئې پيدا کړی يې او تا وژني؟!! انسان نه غواړي چي ناروغ او کمزوری شي، زوړ شي او ومري، د ځوانی د وخت ټول توان، ځواك، استعدادونه، شور او شوق له لاسه ورکړي، دا ولي هغه مجبور دئ چي ومري، ولي له مرگه چاره نلري او خامخا د مرگ داعي ته لبيك وايي؟ ولي د مرگ چاره نه شي کولی؟ نه ترې تېښتېدی شي او نه ئې له منگولو ځان ژغورلی شي؟!! آيا د ده مرگ د دې لپاره څرگند دليل نه دئ چي دلته کوم داسي ځواکمن او واکمن ذات شته چي دی ئې ارادې ته مقهور او محکوم دئ او همغه د ده د مرگ پرېکړه صادروي؟!!

د مرگ قضیه له څو اړخونو د توجه وړ ده:

الف: کله چې انسان زوړ شي، خپل ځواکونه له لاسه ورکړي، ضعیف او ناتوانه شي، له پښو ولوېږي، د نورو د اوږو پېټی شي، مرگ ئې خوا ته راشي، دا وخت د ده په مرگ کې هم د ده خیر او مصلحت پروت وي او هم د نورو، پالونکي رب، په عالم کې، د ټولو ژوو لپاره د مرگ سنت ایښی، ترڅو زاړه، کمزوري، ناتوانه، عمرخوړلي، ضعیف، بیمار او د نورو د اوږو پېټي توکي خپل ځای ځوانو، ځواکمنو، سمسورو، شېرازو، نشیط او خوځنده توکو ته پرېږدي، که دا حکیمانه الهي سنت نه وی، انسان او ټولنه به ئې له څومره بد برخلیك سره مخامخ کېدل او څومره ستونزې او کړاوونه به ئې ورته راولاړ کړي وو؟!!

ب- د انسان مرگ ښیي چې هغه د یوه داسي ذات د قاهره او ځواکمني ارادې په وړاندې مقهور او محکوم دئ چې د عالم تغییر نه منونکي سنن ئې وضع کړي او پر ټولې هستی حکومت کوي. انسان نه غواړي بیمار، ضعیف او ناتوان شي، ځواکونه او استعدادونه ئې ویلي شي او په پای کې په مرگ محکوم شي، ټول هغه وسائل او امکانات چې په واك کې ئې دي او ټول هغه تدابیر چې ورته مقدور دي او هر هغه څه چې کولی ئې شي، په دې ټولو هڅه کوي چې خپل مرگ وځنډوي او خپل عمر اوږد کړي، خو نه شي کولی خپل اجل بدل کړي او څو شیبې نور په دنیا کې د پاته کېدو موقع ترلاسه کړي، ناچار به مرگ ته تسلیمېږي، سلاطین، شتمن او بډایان او هغه چې پراخ امکانات او ډېر ډېر وسائل او تسهیلات ئې په واك کې دي، په قصرونو، دنگو دنگو، کلکو، خوندي او مصئونو ماڼیو کې اوسېږي، حاذق حکیمان او طبیبان ئې په خدمت کې، مجهز روغتونونه، له پرمختللو تجهیزاتو سره، گرانه او آزمویل شوې دوا ورته میسر، خو سره له دې ټولو د مرگ په وړاندې بې چاره!! ولې له مرگ د تېښتې چاره نه مومي؟ څه او د چا اراده ئې له مرگ تېښتې ته نه پرېږدي؟ د مرگ دا پیاوړی، مضبوط او نه بدلېدونکی سنت چا وضع کړی او د مرگ پرېکړه څوك صادروي؟ قرآن وایي:

فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ المجادلة: ٨٣-٨٧

کله چې ستاسو روح ستوني ته راورسېږي او تاسو دغه وخت (خپل مرگ یا د نورو مرگ) گورئ او موږ (الله تعالی) تر تاسو ورته نږدې، (له تاسو ټولو ئې طمع شلېدلې او هیلې ئې یوازې الله ته) خو تاسو (ما) نه وینئ، نو که تاسو (د الله د ارادې په وړاندې) مقهور او محکوم نه یئ، نو (دا روح) بېرته وگرځوئ، که رښتیني یئ!!

که ستا ادعاء دا ده چې خدای نشته او دا عالم کوم قهار او جبار ټولواك نلري او ته ئې د قاهره سننو په وړاندې محکوم نه یې، که په خپلې دغې ادعاء کې رښتینی یې، د خپل مرگ مخه ونیسه!!

ما ته ووایه: چا پیدا کړی یې، ستا په پیدایښت، ستا د برخلیك په ټاکلو او د هغو استعدادونو په تعیین کې چې په تا کې ایښودل شوي، له الله پرته د چا اراده دخیل گوری؟!! نه تا په خپله پر هغه څه اغېز درلود او نه ستا مور او پلار، په خپل شکل، صورت، ځواکونو،

استعدادونو، عمر، رزق او روزي کي له الله پرته څوك داسي مومې چي ونډه او اغېز په کي ولري؟! دانه او مېوه څوك راشنه کوي؟ ستا تر پيدايښت مخکي، تا ته د مور په تي کي شيدې څوك راپيدا کوي؟ د چا په اراده دنيا ته راځې، ورو ورو وده کوې، کمال ته رسې، زوال دي پيل شي، زړښت ته ورسېږې او په مرگ محکوم شې؟

ج- دا مَلَکه او شعور هم الله تعالی په تا کي ايښی چي نه غواړې د خپل مړي ورور جثه پر زمکه پرته، متعفنه او بوی ناکه او د ځيرونکو حيواناتو په منگولو کي وگورې!! دا ولي انسان غواړي د خپل ورور جنازه دفن کړي، دا احساس چا په کي ايښی؟ کله چي د آدم عليه السلام د دوو زامنو تر منځ نښته وشوه او يو ئې ووژل شو، قاتل چا او څنگه دې ته متوجه کړی شو چي بايد د خپل مقتول ورور جسد دفن کړي؟ قرآن وايي: يو کارغه ئې وليد چي زمکه په خپلي مښوکي سپړي، تر څو څه تر خاورو لاندي کړي، دا صحنه هغه ته ښيي چي څنگه د خپل مړي ورور په ښخولو سره د ده په نسبت خپله عاطفه اشباع کړي، گورئ چي يو تذکر او يادونه، د يوه مرغه په واسطه، دا د ده اړتيا وه، په همدې سره ئې لارښوونه وشوه.

د- د انسان مرگ د ده د ژوندون پای نه بلکي له يوې مرحلې بلي ته انتقال دئ، هغه خدای چي انسان ئې پيدا کړی او د ده د مرگ پرېکړه کوي، هغه به ئې بيا راژوندی کوي، دا د الهي نعمتونو يوه بله بېلگه ده، چي د ده مرگ ئې تلپاته مرگ نه دئ گرځولی، بلکي بيا ئې راژوندی کوي، که انسان بيا نه راژوندی کېدی او دې ژوندون ته ئې څه طمع او هيله نه وی، نه يوازي دا چي ده او د ده خپلوانو او مينه والو ته به د دې حالت زغمل گران وو او دا عالم به ورته خوشی، بې هدفه او بېهوده برېښېدو، بلکي له عدالت او انصاف لري هم، په خپل ژوند کي گوري چي ځيني ظلم کوي، د نورو په حقوقو تېری کوي، په زمکه کي فساد خوروي، د بې وزلو او بې گناه خلکوويني تويوي، خو له دنيا داسي درومي چي نه ورسره حساب کتاب شوی او نه ئې د خپلو جنايتونو سزا ليدلې، نور گوري چي ظلم پرې کېږي، مسلم انساني حقوق ئې تر پښو لاندي کېږي، خو په داسي حال کي مري چي چا ئې چيغي وانه ورېدې او خپل حق ئې ترلاسه نه کړی شو. د عدالت تقاضا خو دا ده چي هم هغه ظالم خپله سزا وگوري او هم دا مظلوم خپل حق ترلاسه کړي، د همدې لپاره الله تعالی د قيامت ورځ ټاکلې، په دې عالم کي دا دقيق نظم، تعادل او توازن، د هرڅه هدفمني او د ټولو مخلوقاتو تر منځ يووالی او ژور تنسيق ښيي چي دا کائنات يو عادل او حکيم رب او پالونکی لري، د ده عدالت دا حکم کوي چي قيامت راولي او له خپلو بندگانو سره محاسبه وکړي، ظالم مجازات کړي او مظلوم ته خپل حق ورکړي، يقيناً چي په دې سره الله تعالی د انسان په نسبت يوه ستره پېرزوينه او لورېينه کړې.

هـ- خو وگورئ چي دا ناسپاس او ناشکر انسان د خپل رب د د غو ټولو نعمتونو او پېرزوينو سره سره څه کوي، څومره بې شمېره پېرزويني ئې پرې کړې، هم د ده په خپل ذات، جوړښت او پيدايښت کي او هم د ده په غوره برخه ليك، تقدير، استعدادونو او ځواکونو کي، هم د زمکي پر سر ده ته د سوکاله ژوند د ټولو ضروري شرائطو په برابرولو کي او هم ئې په مرگ او بيا ژوندون کي!! د دغو سترو سترو نعمتونو په وړاندي هغه څومره بې پاسه دئ، خپل منعم رب هېروي، له هغه بغاوت او عصيان کوي، له هغه چا چي د خپل رب په وړاندي داسي دئ، څنگه له هغه دا طمع لرئ چي ستاسو د ورين تندي استقبال به ئې دې ته تيار کړي چي له مخالفت لاس واخلي او ستاسو دعوت ومني؟!!

فَلۡيَنظُرِ ٱلۡإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبۡنَا ٱلۡمَآءَ صَبّٗا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقۡنَا ٱلۡأَرۡضَ
شَقّٗا ﴿٢٦﴾ فَأَنۢبَتۡنَا فِيهَا حَبّٗا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبٗا وَقَضۡبٗا ﴿٢٨﴾ وَزَيۡتُونٗا وَنَخۡلٗا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ
غُلۡبٗا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةٗ وَأَبّٗا ﴿٣١﴾ مَّتَٰعٗا لَّكُمۡ وَلِأَنۡعَٰمِكُمۡ ﴿٣٢﴾

٢٤- نو انسان دې خپل طعام ته نظر وکړي. ٢٥- چې په څنګه توګه مو راتوی کړلی اوبه؟ ٢٦- بیا په څنګه شق کولو سره شق مو کړه دا ځمکه؟ ٢٧- نو راشنه مو کړه په دې کې څه دانه. ٢٨- او انګور او ساګ سابه. ٢٩- او ونې د زیتون او د کجورو. ٣٠- او ګڼ سمسور باغونه. ٣١- هم مېوه او هم واښه. ٣٢- یوه متاع ستاسو لپاره او ستاسو د څارویو.

٢٤-٣٢: په دې مبارکو آیتونو کې دغه ناسپاس انسان د خپل رزق او روزي په اړه غور او فکر ته رابلل شوی او په دې اړه څو اساسي خبرو ته اشاره شوې:

الف- دا انسان دې وګوري چې رب ئې څنګه له آسمان اوبه راوروي، په دې سره مړه ځمکه په خوځښت راولي، د هغې دننه د بوټو زړي خوځوي، وده ورکوي، د ځمکې سخت قشر چوي، تنکي بوټي له خاورو سر رااوچتوي، بهر راووځي، شنه او سمسور شي، په خپل ساق ودرېږي، پاڼې او ګل وکړي، دانه او مېوه وکړي، ووایئ: د آسمان او ځمکې، دا د انسان د کور فرش او چت ترمنځ، دا یووالی او ګډ کار چا رامنځته کړی؟ چا آسمان ته ویلي چې اوبه ووروه او ځمکې ته ئې ویلي چې په دې اوبو سره د انسان لپاره دانه او مېوه راوټوکوه؟ ښه پوهېږي چې په دې کار کې له الله پرته هیڅوك څه ونډه نه لري او هیڅوك له هغه سره په دې کار کې شریك نه دئ.

ب- ته او ستا په خدمت کې څاروي د خپل ژوند لپاره خوراك ته ضرورت لرئ، د انسان او حیوان په جوړښت کې د همدې خاورې توکي کارول شوي، د بقاء لپاره همدغو توکو ته بیا بیا اړتیا احساسوي، خو دا نه شي کولی چې له دغو توکو مخامخ او په هغوی کې له ژورو تغییراتو پرته استفاده وکړي، ستا پالونکي رب دا ترتیب نیولی چې د خاورو دغه ضروري مواد د ونو او بوټو په ذریعه ستا خوراك او هضم ته برابر کړی شي، دا کار د ځمکې او آسمان ترمنځ د دغه ګډ کار په نتیجه کې ترسره شي، له بره باران ووریږي او د ځمکې زړه کې د ونو او بوټو جرړې د اوبو په مرسته دا توکي جذب کړي او ستا لپاره ئې په داسې خوندورې مېوې او دانې بدل کړي چې نه یوازې د هضم وړ وي بلکې ښایسته، جالب، لذیذ، پاك، نظیف، چې مینه دې پرې راځي، چې زړه دې تخنوي، له بوی او له رنګ ئې خوند اخلې،... په دغو دانو او مېوو کې اوسپنه، کاربن، کلسیم، مس او ګڼ شمېر منرالونه، ویتامینونه او د ژوند لپاره ضروري توکي تعبیه شوي، خو په یوه داسې تناسب سره چې ستا وجود ورته ضرورت لري او په داسې بڼه کې چې ته ئې هضمولی او جذبولی شې، هره دانه او مېوه ئې په ګڼ شمېر پوستکو پوښلې، تر څو پاکه او ستره وي او د مکروبونو او ستا ژوند ته له مضرو عواملو

خوندي وي، چي کله د مېوه لرونکو ونو خوا ته تېرېږي، د پاڼو او ګلانو له ښکلا ئې خوند اخلي، ښايسته بوی ئې ستا دماغ تازه کړي، رنګ، بوی، شکل او جوړښت ئې تا ځان ته راکاږي، طعم ئې خوندور او هضم ئې آسان!! ما ته ووايه: څوك دا ونې او بوټي، په دې ګماري چي د زمکي په زړه کي سخت او کلك توکي، د خپلو نازکو جرړو له لاري جذب کړي او د ښايسته، ښکلي، خوندوري او د هضم وړ مېوې او دانې په بڼه کي ئې تا ته وړاندي کړي؟!!
څومره ظالم او بې پاسه دئ هغه انسان چي له دغو ټولو نعمتونو ګټه اخلي، پرته له دې چي د خپل رب د نعمتونو او احساناتو قدر وکړي او د هغه د پېرزوينو مرهون وي!!! آيا له داسي کافر او ناسپاس انسان دا انتظار سم او پر ځای انتظار دئ چي معمولي اعتناء او التفات به ئې هومره اغېزمن کړي چي دا يو احسان وګڼي، ستا دعوت ومني او د الله په لوري په دې سفر کي ستا ملګرتيا وکړي؟!!

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوۡمَ يَفِرُّ ٱلۡمَرۡءُ مِنۡ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُمۡ يَوۡمَئِذٖ شَأۡنٞ يُغۡنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٞ يَوۡمَئِذٖ مُّسۡفِرَةٞ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٞ مُّسۡتَبۡشِرَةٞ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٞ يَوۡمَئِذٍ عَلَيۡهَا غَبَرَةٞ ﴿٤٠﴾ تَرۡهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَفَرَةُ ٱلۡفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

۳۳- نو کله چي راورسي هماغه تونده چيغه. ۳٤- هغه ورځ چي هرڅوك تېښتي له خپل وروره، ۳۵- او له موره او خپل پلاره، ۳٦- او له خپلي ښځي، خپل اولاده، ۳۷- په دې ورځي به هر يوه د دوی ته داسي مشغولتيا وي چي په خپله به ئې بس وي. ۳۸- په دې ورځي به ځيني څېرې سپيني او رڼې وي. ۳۹- مُسکېدونکي، ښاد، خوشحاله. ٤۰- او ځيني څېرې داسي چي دې ورځ کي به پراته وي پرې ګردونه. ٤۱- توروالي او تيارو به وي پوښلي. ٤۲- همدا دي آ بدکاره کافران.

۳۳-٤۲: په ځغلنده نظر سره د دې آيتونو څو ظريف ټکي زموږ پام ځانته جلبوي:
الف: ولي دلته د قيامت ورځ د صاخة (تونده او تېزه چيغه) په نامه ياده شوې، د دې نومولو او د سورې د اساسي مضامينو ترمنځ څه تړاو شته؟ دا تړاو موندل لږ غور غواړي او هغه داسي:
د سورې په سر کي د قريشو له سردارانو سره د رسول اللهﷺ هغې غونډې ته د عبدالله بن ام مکتوم د ناڅاپي ننوتو، د خبرو په منځ کي د ده مداخله او هغه غږ په ګوته شوی چي د رسول اللهﷺ د ناخوښۍ او خفګان باعث شو، د سورې په پای کي د مخاطب پام د قيامت د ورځي هغه حالت ته راګرځول شوی چي په صور کي له پو کېدو او له تونډي او هيبتناکي چيغي سره به پيل شي، د دې ورځي له هيبته او د دغي چيغي له وېري به هر څوك داسي وېري اخيستی وي

چې له ځان پرته به ئې هيڅ ته پام نه وي، خپل نږدې دوستان به ئې هم هېر وي، ټولي مخکنۍ اړيکي به شلېدلې وي، له دې هيبتناکي صحنې به د تېښتې او پناه ځای لټوي، په لږ دقت سره راته جوتېږي چې د هغې مقدمې او دغې تتمې ترمنځ ژور ارتباط شته او مخاطب ته دا مطلب څرګندوي چې په هغې غونډې کي د عبدالله بن ام مکتوم هغه ناڅاپي غږ نه بلکي د قيامت د ورځي دا هيبتناك غږ بايد جدي وګڼل شي، په هغه مجلس کي د قريشو د دغو مغرورو سردارانو د خفګان او نارضائي په ځای بايد د الله تعالی له محاسبې او له هغې ورځي انديښنه ولرو چې په توندي چيغې سره به پيل کېږي، د دغو سردارانو کاذب جاه او جلال، غولوونکی ظاهر او په ټولني کي د دوی وجاهت او نفوذ به هغه ورځ هيڅ ارزښت نه لري، د دوی د نفوذ او رسوخ تغر به ټول شوی وي، ټولي مخکنۍ اجتماعي اړيکي به شلېدلې وي، دوست له دوست، مطيع له مطاع، واکمنان له خپلو کمزورو پلويانو به تښتي، د څېرو واقعي ماهيت به راڅرګند شي، هغه څېرې چې نن ئې خړې، په ګردونو پټې او ستومانه ګورې، څوك ورته اعتناء نه کوي او په ټولني د حاکمو معيارونو له مخي ذليل، بې عزته او بې قدره ګڼل کېږي، خو د الهي معيارونو له مخي ښايسته مقام او منزلت لري، معزز او مکرم دي، په هغه ورځ به ئې څېرې روښانه، پر شونډو مسکا، ښاد او خوشحال وي، خو هغه چې د کفر، ظلم، فساد او بدکارۍ له کبله په الهي معيارونو کي ذليل او سپك وو، خو د جهل ځپلي ټولني غلطو معيارونو وجاهت او اعتبار ورکړی وو، په دې ورځ به ئې مختورن، ټيټ سري، شرمنده او ذليل وګورې، د دوی اصلي ماهيت او د زړونو توروالی او ناپاکي به راڅرګنده شي او د دوی دا په ظاهر کي سپين مخ به تور کړي.

ب- په دې ورځ به يو له بله يا له دې کبله تښتي او د دوستۍ اړيکي به ئې شلېدلې وي چې مشر وو، نورو د ده اطاعت کاوو، دوی ئې غولولي او بې لارې کړي وو، نن به له دې وېرې تښتي چې پلويان ئې تر ګرېوانه ونه نيسي او ونه وايي چې تا موږ بې لارې کړو او له دې بد عاقبت سره دې مخامخ کړو، تا په ګناه، کفر او عصيان کي پرېوتو ته اړ کړو او زموږ سزا بايد تا ته درکړی شي. او يا له دې کبله چې په دنيا کي به ځينو له ده د شفاعت طمع درلوده او ګمان به ئې کاوو چې د ده لمن مو نيولې، دی به مو د الله له عذاب ژغوري، نن به وېرېږي چې داسي نه هغه غولېدلي پلويان ئې راشي، دی تر غاړې يا لمنې ونيسي، يا د شفاعت او سپارښتني غوښتنه ترې وکړي او يا ئې الله ته د اصلي مجرم په توګه وړاندې کړي، نو ځکه به له هر چا تښتي. د دې ورځي هيبت به هومره وي چې هيڅوك به بل ته د اعتناء او التفات مجال نه لري، هر څوك به په خپل ځان مصروف وي او د نجات د لارې په لټه کي، اجتماعي اړيکي او هغه روابط چې نن ئې يو له بل سره نږدې کړي، ځينو ته ئې وجاهت ورکړی، د نفوذ او اعتبار خاوند ئې ترې جوړ کړی او دوی ته ئې قدر او اعتبار ورکړی، دا خو پرېږده په هغه ورځ به ډېري مضبوطي او نږدې اړيکي هم شلېدلې وي، د ورور او ورور ترمنځ، د ښځي او مېړه ترمنځ، د پلار او زوی ترمنځ، دا ټولي اړيکي به شلېدلې وي.

ج- تاسو نن په خپلې ټولني کي ځيني خلك په داسي حالت کي ګورئ چې پر مخونو ئې د فقر، لوږې او بې وزلی ګردونه پراته دي، په څېرو او جامو کي به ئې د محروميت او محکوميت نښې له ورايه ترسترګو کېږي، ژېړ او ګونځي ګونځي مخ، شلېدلي شلېدلي جامې، په

گردونو پټ وېښتان، ستري او ستومانه، داسي نه چي د دوی دا د ترحم وړ حالت ستا د بې اعتنائي موجب شي، بې اهميته او بې قدره ئې وګڼې، بناېي د دغو خړو خړو څېرو، وېښتانو او جامو خاوندان په الهي معيارونو کي ستر، مخور او ارزښناك شخصيتونه وي، بناېي په دغو خړو جامو کي بيدار ضمير، حساس وجدان، پاك زړه، قوي ايمان او مضبوط شخصيت پټ وي، حقيقت به ئې د قيامت په ورځ د ده په ځلانده او روښانه څېرې کي راڅرګند شي، داسي نه چي د چا ظاهري وضع معيار وګرځوې او د دغو بې وزلو په ځای هغه چا ته اهميت ورکړې چي ظاهر ئې ښايسته او جالب، جامې ئې ښکلې او ګران بيع او په څېرو کي ئې د سوکالي او تنعم آثار څرګند، پام چي ظواهر ملاك او معيار ونه ګرځوې او د دې له مخې له خلکو سره چلن ونه کړې!! د چا ظاهري ښه دي ونه غولوي، د چا اجتماعي موقعيت ته په پام سره د هغه قدر، منزلت او مقام مه ټاکه او د دې له مخې ورسره معامله مه کوه، هغه چي کافر شوی او د الهي نعمتونو په وړاندي کفران کوي، که څه هم ظاهر ئې جالب او جذاب وي، په الهي معيارونو کي ذليل او سپك ګڼل کېږي، د قيامت په ورځ به د الله په وړاندي تورمخی، شرمنده او سرکوزی ودرېږي، پام کوه چي د پيغمبرانو په مکتب او مسلك کي ايمان او کفر، صالح او بد عمل معيار دئ نه د چا اجتماعي حيثيت او اعتبار او په ټولني کي د هغه وزن او قدر.

که غواړې د پيغمبرانو عليهم السلام په کرښه لاړ شې او موفق او بريالی دعوتګر وې نو د خپل مخاطب اجتماعي حيثيت او نفوذ ته په پام سره هغه ته اعتناء او اهتمام مه کوه او هغه څوك بې اهميته مه ګڼه چي پر ټولني حاکم سياسي، اجتماعي او اقتصادي نظام په سپکه سترګه ورته کتلي، له نظرونو ئې اچولی، له فقر او لوږي سره ئې مخامخ کړی، د هغه د ذلت، سپکاوي او بې وزلی عوامل ئې برابر کړي، خو د حقيقت په لټه کي دئ او د ارشاد او هدايت تږی، بايد کفر او ايمان، فجور او تقوی درته معيار او ملاك وي، بايد هغه چا ته اعتناء ولرې چي د کفر او فجور له بدو پايلو وېرېږي، دغه احساس هغه دې ته هڅولی چي د حقيقت په لټه کي شي او له دې حالته د وتلو لار پيدا کړي، هغه چي (کافر) او(فاجر) دي او له (حق او حقيقت) بې نياز او ستا له بلني او دعوت بې نيازي او استغناء کوي، که هر څومره مخور وي او د لوړ اجتماعي حيثيت خاوندان، هيڅ اهميت او ارزښت نه لري، هغوی په الهي معيارونو کي ذليل او حقير دي، د دوی سپك مقام به د قيامت په ورځ ښه څرګند شي.

ګورئ چي دې مبارکي سورې له سره تر پايه، ټول په هماغه ځانګړې قضيې، چي په دعوت کي ډېر اهميت لري، بحث کړی او د دعوت په کار کي د باايمانو دعوتګرانو او د پيغمبرانو عليهم السلام د وارثانو اسلوب ئې په ټولني کي د بېلابېلو مخاطبينو په اړه توضيح کړی او د هر چا په ارتباط ئې د دوی کړنلاره او دريځ ښودلی.

بسم الله الرحمن الرحيم

التکوير

د سورې معرفي

د دې مبارکي سورې نوم التکوير (راتاوول) دئ چي د همدې سورې له لومړي آيت اخيستل شوی، ۲۹ آيتونه لري، په مکه مکرمه کي نازله شوې، آيتونه ئې لنډ، وزن ئې ډېر جالب او خوندور، شعارونو ته ورته، په سر کي لنډ لنډ، چي ورو ورو اوږده شوي او د پای آيتونه د لومړنيو نږدې درې برابره شوي، له لومړي آيت تر څوارلسم پوري د آيتونو فواصل کُوِّرَت ته ورته هموزنه صيغې دي، له پنځلسم تر اتلسم پوري خُنس ته ورته، بيا د سورې تر پايه کريم، مکين او مجنون ته ورته هموزنه صيغې راغلې، خطاب ئې پرېکنده او قاطع، د سورې له مضامينو سره ورته، لومړی د قيامت ابتدائي حالت، د لمر تورېدل، د ټولو ستورو تياره کېدل، د غرونو خوځېدا او د عالم د اوسني نظام متلاشي کېدل انځوروي، بيا له قبرونو د راپاڅېدو صحنه او د الله لوري ته د تلو او الهي محاسبه او په دې کي د جاهليت د دور تر ټولو ستره او شنيع ګناه، د نجونو ژوندۍ ښخول او ورپسې جنت او دوزخ تمثيلوي، چي په ليدو سره به ئې انسان دا درك کړي چي څه ئې دې ورځي ته راغونډ کړي وو او اوس به ئې ځای کوم وي، بيا په عالم کي د خورو نښو په استناد دا ادعاء ثابتوي چي د قيامت په اړه د پيغمبر عليه السلام وينا رښتيني ده او په پای کي مخاطبينو ته ويل شوي چي که د رسول اللهﷺ وينا له نورو سره مقايسه کړئ او قضاوت وکړئ، حتماً به ئې په حقانيت پوه شئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا ٱلشَّمۡسُ كُوِّرَتۡ ﴿١﴾ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتۡ ﴿٢﴾ وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ سُيِّرَتۡ ﴿٣﴾ وَإِذَا
ٱلۡعِشَارُ عُطِّلَتۡ ﴿٤﴾ وَإِذَا ٱلۡوُحُوشُ حُشِرَتۡ ﴿٥﴾ وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ سُجِّرَتۡ ﴿٦﴾

١- كله چي راتاو كړى شي دا لمر. ٢- او كله چي تياره شي دغه ستوري. ٣- او كله چي روان كړى شي دا غرونه. ٤- او چي كله پرېښودى شي بلاربې اوښې. ٥- او چي كله ترېدونكي را غونډ كړى شي. ٦- او كله چي سيندونه تر ژۍ ډك شي.

١-٦: په دې آيتونو كي د قيامت د لومړۍ مرحلې څو ستري ستري هيبتناكي صحنې انځور شوي:

١- هغه وخت چي لمر به په خپل ځان راتاو كړى شي، داسي لكه څوك چي خپله پګړۍ پر سر راتاو كړي. د لمر دا وړانګي چي نن د شمسي نظام هري خوا ته تر لرو لرو خورېږي، د قيامت په ورځ به ئې خورېدل بند شي او لمر به له سترګو پټ شي، د بيان دا انداز ډېر عجيب غوندي برېښي، مفسرينو ئې بېل بېل تعبيرونه كړي، تر ټولو غوره تعبير هغه دئ چي وايي د لمر رڼا به پرې راتاوه شي، نور به ئې رڼا نه خورېږي، د دې تعبير په اهميت هلته ښه پوهېدى شو چي د لمر او نورو ځلانده سترو سترو ستورو په اړه د كائنات څېړونكو هغه تحقيقي نظريه واورو چي د شلمي پېړۍ په پاى كي او له ډېرو تحقيقاتو وروسته وړاندي شوه. له دې آيت دوه تعبيره درلودى شو:

الف- زموږ لمر چي نن ځلانده، روڼ او تود دئ، ورو ورو به سوړ شي، ځلا او رڼا به ئې كمه شي، په پاى كي به په سوړ او تياره ستوري بدل شي، داسي لكه ډېر نور ستوري چي په سر كي ځلانده ول خو ورو ورو تياره شوي، لكه زموږ زمكه چي له لمر او نورو ستورو د راجلا كېدو په وخت كي توده، ځلانده او روښانه وه، ورو ورو سړه شوه، چي نن خپله رڼا او تودوخه له لمر اخلي، يوازي په زړه او تل كي ئې خپل مخكنى حرارت ساتلى او هر څه په كي ويلي دي، خو بهرنۍ برخه ئې سړه او تياره ده، لمر به هم په همدې برخليك اخته شي، رڼا او تودوخه به ئې ختمه شي.

ب- كائنات څېړونكو د هغو تحقيقاتو په لړ كي چي د شلمي پېړۍ په وروستيو لسيزو كي ترسره شول، داسي ستر ستر ستوري وموندل چي د جاذبې قوه ئې دومره زياته او ځواكمنه ده چي خپل نور ئې هم نه شي ترې وتلى، د نور وړانګي ئې بهر نه شي خورېدى او د قوي جاذبې له منګولو ئې بهر نه شي وتلى، موږ دا ستوري په عادي سترګو نه شو ليدلى، دغو ستورو ته ئې د بليك هول (توره كنده) نوم وركړى، دا توري كندي په حقيقت كي تش او تور ځايونه نه دي بلكي ستوري دي چي جِرم ئې ډېر ستر او كتله ئې ډېره متكاثفه او درنه، د جاذبې قوه ئې دومره قوي چي نور ترې تښتېدى نه شي، د نور هره وړانګه چي ترې وتل وغواړي د همدې جاذبې په وسيله بېرته جذب كېږي. تحقيقات وايي چي ستر ستر ستوري په خاص حالت كي په دې برخليك اخته كېږي. د قرآن له دغو الفاظو معلومېږي چي لمر به هم يو وخت له داسي حالت سره مخامخ شي چي رڼا به ئې په خپل ځان راتاوېږي او د خورېدو مخه به ئې نيول كېږي!! كه ډېر دقت وكړو نو ګورو چي په دې مباركو آيتونو كي لومړى د لمر او بيا د ستورو تياره كېدو ته اشاره شوې، خو د لمر لپاره د تكوير (راتاوول) لفظ كارول شوى او د ستورو لپاره د انكدار (تياره كېدل) لفظ، له دې په واضح توګه معلومېږي چي لومړى به په لمر كي داسي بدلون راشي چي پلوشې به ئې له خپلې جاذبې بهر نه شي وتلى او د وړانګو خورېدل به ئې متوقف شي، خو داسي چي په خپله به د لمر په سر راتاو شي او بيا به ستوري

له دې کبله تیاره شي چې د لمر وړانګې به نه وررسي.
دا مبارك آیتونه د قرآن یو بل ستر علمي اعجاز زموږ مخې ته ږدي او له یوه داسې ژور او ستر علمي حقیقت پرده اوچتوي چې کائنات پوهان، له پېړیو پېړیو تحقیق وروسته اوس او د شلمې پېړۍ په دغو وروستیو لسیزو کې پرې پوه شول او دا ئې د راتلونکو نورو تحقیقاتو لپاره د یوې دقیقې علمي نظریې په توګه ومنله. که دغو آیتونو ته په سطحي نظر وګورو او د لمر او ستورو تیاره کېدل د قیامت نښه وګڼو، خو د مطلب ټولو ابعادو او د آیتونو ټولو الفاظو ته عمیقاً توجه ونکړو او مخصوصاً د یوه کائنات څېړونکي په سترګه ورته ونه ګورو، د دې وړاندوینې په اهمیت نه شو پوهېدی، خو که یوه محقق، حساس او زیرك څېړونکي ته ووایو چې زموږ قرآن څوارلس پېړۍ د مخه ویلي چې یو وخت به د لمر پلوشې په خپله د لمر په سر راتاو شي او خورېدل به ئې ودرېږي، هغه ته د قرآن د دغو آیتونو هر لفظ دقیقاً ترجمه او توضیح کړو او ورته ووایو چې قرآن د لمر د تیاره کېدو لپاره د تکویر لفظ کارولی او د ستورو د تیاره کېدو لپاره ئې د انکدار لفظ، د دې الفاظو معنی ورته بیان کړو، هرومرو به حیران شي او په ډېر دقت سره به ستا خبرو ته ځیر شي او حتماً به اعتراف وکړي چې په دې کې خامخا کوم ژور راز او سر پروت دئ، دا هغه حقیقت دئ چې ساینس پوهان له ژورو تحقیقاتو او له پېړیو پېړیو څېړنو وروسته پرې پوه شوي او لا د څېړنو په مقدمه کې دي او د قضیې په نورو اړخونو د پوهېدو لپاره په شدت سره مصروف دي، دا څنګه یوه انسان په څوارلسو پېړیو مخکې شرائطو کې داسې خبره کړې، څنګه په دې حقیقت پوه شوی، څنګه ئې دا ادعاء کړې چې یو وخت به د لمر هغه ځلانده وړانګې چې هرې خوا ته خورېږي، په خپله د لمر په سر راتاو او لمر به تیاره شي، هغه څنګه پوه شو، چا پوه کړ، له کومې مرجع ئې دا پوهه ترلاسه کړه چې دا لمر به یو وخت زموږ زمکې ته نه رڼا ورکولی شي او نه تودوخه؟!!
۲- د قیامت په رارسېدو او د لمر د ځلا له بندېدو سره سم به ستوري تیاره شي، دا ګڼ شمېر ستوري چې نن ئې تاسو په آسمان کې ځلانده او روښانه ګورئ، ډېر ئې په اصل کې تیاره دي، خپله رڼا له نورو منابعو اخلي، نور ځلانده شمسي منظومې رڼا ورکوي او د دوی د ځلانده او روڼ معلومېدو باعث کېږي، د ستورو په یوې کړۍ کې یو ستر او ډېر ځلانده ئې په خپلې شا و خوا کې نورو تیاره ستورو ته رڼا ورکوي، لکه چې سپوږمۍ په اصل کې بې نوره ستوری دئ، د لمر وړانګې ئې روښانه کوي، کله چې د نور او رڼا دا ځلانده سرچینې له ځلا ولوېږي، ستوري به ئې له سترګو پټ شي. قرآن د دې مطلب په ویلو سره چې لومړی به لمر له سترګو پټ او وړانګې به ئې پر ده راتاو شي او ورپسې به ستوري تیاره شي، یوه ستر علمي حقیقت ته اشاره کړې، داسې یو حقیقت چې انسان ډېر وروسته او په شلمې پېړۍ کې وربانديٍ پوه شو. څوارلس سوه کاله مخکې څوك په دې پوهېدی شو چې د سپوږمۍ او ډېرو نورو روڼو ستورو نور او رڼا خپله نه ده، بلکې له نورو سرچینو ئې اخلي؟ د دې وړاندوینې، د بیان اسلوب او د هغو الفاظو چې د دې مطلب د بیان لپاره کارول شوي، په اهمیت یوازې حساس او منصف محققین او پوهان پوهېدی شي.
۳- قرآن وایي: دا دنګ دنګ او درانه غرونه چې لویه برخه ئې د زمکې زړه کې او کمه ئې د زمکې پر سر او لوړوالې او سټروالې ته ئې په پام سره څوك ګمان نه کوي چې دا به کله هم له خپل ځای وخوځېږي، داسې ورځ به راشي چې دا به نه یوازې وخوځېږي، بلکې له خپل

خپل ځای به رابېل او روان شي. دلته هم د قرآن یو بل علمي اعجاز ترسترګو کېږي، د غرونو ښوییدل هم یوه نوې پېښه ده، چي وجه ئې د زمکي د هغه قشر او پوستکي زېښت دئ چي د ډبري په څېر کلك دئ خو ورو ورو او د هغو پر له پسې چاودنو په سبب سست شوی چي د زمکي له زړه او له خوټېدونکي برخي ئې راولاړېدونکي فشار، برني فشار او نورو عواملو له کبله رامنځته کېږي او د زلزلو او د غرونو د ښویېدو باعث کېږي. دا بهیر او له هغه راولاړېدونکي پېښي به سوکه سوکه او د زمکي له مزید زېښت سره متناسب زیاتېږي، نن موږ په دې پوهېږو چي د زمکي تر برني خاورین قشر څو کیلو متره لاندي، یوه کلك ډبرین قشر د زمکي زړه او منځنۍ برخه احاطه کړې، د زمکي په زړه کي د حرارت درجه ډېره اوچته او هر څه په کي ویلي دي، د دوی له خوټېدو ستر فشار راولاړېږي، غواړي دا کلك قشر مات کړي او بهر راووځي، د پوستکي ضعیفي برخي مقاومت ونکړی شي، وچوي او دا ویلي مواد په ډېر شدت سره د زمکي سر ته راووځي او موږ ئې د اور شیندونکو په څېر ګورو، ډېر غرونه د همدغو چاودنو له کبله راپیدا شوي، انسان اوس په دې پوه شوی چي غرونه او د زمکي دا برنۍ برخه او په هغه کي ټول جامد توکي په اصل کي د زمکي د زړه په ویلي او خوځېدونکو موادو پراته دي، داسي لکه د اوبو پر سر د لرګي یوه تخته. د خاصو عواملو له کبله ئې د ثبات او استقرار ښه غوره کړې، د استقرار او ثبات اوسنی حالت به د قیامت په ورځ له منځه ولاړ شي او غرونه به له خپل ځای وښوییږي. د قرآن د دې څرګندوني په اهمیت هم هغه علماء او محققین پوهېږي چي له ډېرو څېړنو وروسته په دې حقیقت پوه شوې.

٤- د صحرائي او کوچي عرب تر ټولو غوره شتمني د ده اوښ وو، په ځانګړې توګه نه میاشتنۍ بلاربه اوښه، چي بچي او شېدو ته به ئې سترګي په لار وو، که وغواړې د اوسني انسان تر ټولو غوره شتمني له هغې زمانې سره مقایسه کړې نو وایې به: د هغه وخت صحرائي عرب ته خپله اوښه داسي وه لکه د یویشتمي پېړۍ انسان ته آخري ماډل موټر او تر دې هم زیات غوره او بااهمیته، د قیامت د ورځي د هیبتناکه صحنو له وېري به انسان دې ته ورته خپل ټول غوره شیان هېر کړي، هیڅ څه ته به اعتناء نه لري، هر څه به پرېږدي او له هر چا به تښتي.

٥- هغه ورځ به ترېدونکي یو د بل خوا ته پناه وړي، هغه وحشي حیوانات چي یو له بل او له انسان وېرېږي، د قیامت د ورځي وېره به دا یو له بل وېرېدل پرې هېر کړي، د دې ورځي له هیبته به یو د بل غېږي ته پناه وړي، دا ځکه چي د زمکي ډېر هیبتناك او څیرونکي حیوانات به هم د قیامت د ورځي له هیبته داسي ذلیل شوي وي چي په خپله به پناه ځی لټوي، بل به څنګه ترې وېره کوي، د دې ورځي هیبت به هومره وي چي په هر چا به ئې سیوری خور وي، د هر چا او هرڅه هیبت به ئې ختم کړی وي، هیڅ ترېدونکی به له هیڅ څیرونکي نه وېرېږي.

ښایي کله به مو وړې مرغۍ لیدلې وي چي د شاهین او باښې د حملې په وخت کي هر هغه څه ته پناه وړي چي په خپلي خوا کي ئې مومي، که انسان وي او که حیوان، همداسي به د قیامت په ورځ ترېدونکي سره راغونډ شي.

٦- ځینو ژباړونکو تسجیر دسوزېدو او لمبه کېدو په معنی ترجمه کړی او له آیت ئې دا مطلب اخیستی: د قیامت په ورځ به په بحرونو اور ګډ شي او اوبه به ئې اور واخلي. د دې ډلي وروستنیو محققینو ویلي چي په اوبو کي دوه عنصره شته، هایدروجن او آکسیجن، چي یو ئې

په خپله سوزي او بل ئي د سوزېدو په عمليه کي مرسته کوي، هايدروجن سوزېدونکی عنصر دئ او آکسيجن د نورو توکيو په سوزېدو کي مرسته کوي، که آکسيجن نه وي نو د سوزېدو عمليه نه شي ترسره کېدی، د حرارت په لوړو درجو کي همدا اوبه چي په عادي حالت کي ئي موږ د اور د وژلو لپاره کاروو، په خپله به سوزېدونکي ماده شي. د دغو محققينو په اند دا آيت د قرآن يو بل علمي اعجاز ګڼل کيږي، انسان په شلمي پيړۍ کي په دې پوه شو چي دا د اور د وژلو وسيله په خپله د سوزېدو ماده ده. خو د تسجير اصلي معنی ډکېدل دي او د دغي معنی له مخي د آيت مطلب دا دئ: د قيامت په ورځ به بحرونه تر ژۍ ډك شي اوبه به ئي وچي ته راوبهيږي او ټوله زمکه به تراوبو لاندي شي. موږ نن په دې پوه شوي يو چي الله تعالی د زمکي د اوبو نظام داسي برابر کړی چي يوه برخه ئي په بحرونو کي وي، بله ئي د پرېږو وريځو په بڼه کي د زمکي او آسمان تر منځ ګرځي، بله ئي د واورو په شکل کي په لوړو لوړو غرونو، يخو سيمو او د شمال او جنوب قطبونو کي ذخيره وي او يوه برخه ئي تر زمکي لاندي بهيږي، که دا دقيق نظام متلاشي شي، وريځي خپلي ټولي اوبه پر زمکه ووروي، د غرونو واوري او د سړو سيمو يخونه ويلي شي او اوبه ئي د بحرونو لوري ته وبهيږي، ټوله زمکه به تراوبو لاندي شي، زمکه په يوازي سر د دومره اوبو ظرفيت نه لري. قرآن دا حقيقت د نوح عليه السلام د طوفان په ترڅ کي هم بيانوي، چي د يوې سيمي ټوله زمکه په اوبو کي غرقه شوه، دا دوهم تفسير هم دقيق دئ او هم د قرآن د علمي اعجاز يوه بله بېلګه، دا ځکه چي د تسجير اصلي معنی ډکېدل دي، نه سوزېدل او د سوزېدو معنی د تسعير صيغه افاده کوي نه د تسجير، تاسو به د انفطار په سوره کي هم وګورئ چي د بحرونو ډکېدو ته داسي اشاره شوې:

وَإِذَا ٱلْبِحَارُ فُجِّرَتْ: او کله چي روان کړی شي سيندونه.

دا دواړه آيتونه د بحرونو تر ژۍ ډکېدل او د وچي په لور بهېدل افاده کوي او دا هغه مطلب دئ چي تر ۱٤ پيړۍ مخکي هيڅوك پرې نه پوهېدو، معلومه نه ده هغه وخت به څومره کسانو د رسول اللهﷺ په دې وينا استهزاء کړې وي او په ملنډو ملنډو به ئي يوه بل ته ويلي وي: موږ خو تل اوبه په داسي حال کي ګورو چي له وچي د بحر په لوري خوځي، خو محمد (صلعم) وايي چي يو وخت به دا اوبه له بحرونو د وچي په لوري وخوځيږي!! خو دا حقائق نن انسان ته څرګند شوي، آيا دا يوه عاقل او باانصاف محقق ته کافي نه ده چي ووايي: دومره ژور علمي حقائق بيانول، د داسي يوه انسان له وس ډېر ډېر اوچت کار دئ چي له اوسنی پيړۍ مخکي تېر شوی، که څه هم نابغه وي، له يوه پيغمبر پرته بل چا ته داسي خبره کول ممکنه نه ده.

وَإِذَا ٱلنُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا ٱلْمَوْءُۥدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَىِّ ذَنۢبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا ٱلْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ٱلْجَنَّةُ

أُزۡلِفَتۡ ﴿١٣﴾ عَلِمَتۡ نَفۡسٞ مَّآ أَحۡضَرَتۡ ﴿١٤﴾

۷- او چې کله سره جوخت کړی شي نفسونه. ۸- او چې کله ژوندۍ ښخه شوې وپوښتی شي. ۹- په کومې يوې ګناه ده وژل شوې؟ ۱۰- او چې کله صحيفې خورې ورې شي. ۱۱- او کله چې له پوسته دا آسمان شي. ۱۲- او کله چې دوزخ (بل) په لمبو شي. ۱۳- او جنت چې کله راوستی نږدې شي. ۱٤- په خپلو حاضرکړو باندې پوه به هر يو نفس شي.

په دې مبارکو آيتونو کې د قيامت د دوهمې مرحلې پيښې په اختصار سره داسې توضيح شوې:

۷- نفسونه به سره جوخت شي، په دې اړه دوه د پام وړ تفسيرونه شوي:

الف: روحونه به له بدنونو سره يو ځای شي او مړي به راژوندي شي.

ب: ټول انسانان به په بېلابېلو ډلو کې سره يو ځای کړی شي او د محاسبې لپاره به د الله په لور بوتلی شي. هغه نفسونه چې په خپلو کې سره ورته دي او شبيه مواصفات لري، دوی به سره جوخت او نږدې کړی شي، بېله بېله ډله به ترې جوړه شي، کافران له کافرانو سره، منافقان له منافقانو سره، مؤمنان له مؤمنانو سره، هر پيغمبر له خپل امت سره او هر مشر له خپلو پلويانو سره.

په څو دلائلو دوهمه توجيه دقيقه ده:

الف: په آيت کې دا نه دي ويل شوي چې روحونه به له کالبوتونو سره يو ځای شي، بلکې ويل شوي چې نفسونه به سره جوخت او جوړه کړی شي، له دې الفاظو کالبوت ته د روح راګرځېدل او اعاده نه شو اخيستی، بلکې د ورته او شبيه نفسونو يو ځای کېدل او په ډلو ډلو کې راغونډېدل افاده کوي، په قرآن کې د ازواج لفظ په دغه معنی بل ځای هم راغلی:

ٱحۡشُرُواْ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ وَأَزۡوَٰجَهُمۡ وَمَا كَانُواْ يَعۡبُدُونَ ﴿٢٢﴾

الصافات: ۲۲

هغه راغونډ کړئ چې ظلم ئې کړی وو او د دوی جوړې هم او هغه هم چې دوی له الله پرته لمانځل.

لَا تَمُدَّنَّ عَيۡنَيۡكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعۡنَا بِهِۦٓ أَزۡوَٰجٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِلۡمُؤۡمِنِينَ

الحجر: ۸۸

او سترګې دې د هغه څه په لورې مه اړوه چې د دوی ځينې مو ترې متمتع او برخمن کړي او مه پرې غمجن کېږه، او وزر دې مؤمنانو ته کوز ساته.

ټولو درنو مفسرينو دلته ازواج په امثال، اشباه او اصناف ترجمه کړی.

ب: وروستی آیت په ډاګه ښیي چې دلته تر محاسبې مخکې حالت انځور شوی، هغه حالت چې ټول خلك به په ډلو ډلو کې راغونډ او د محاسبې لپاره به د الله په لوري خوځول کېږي
۸-۹: له ژوندۍ ښخې شوې نجلۍ به پوښتنې شي چې دا په کوم جرم وژل شوې وه؟ پوښتنه به له دې وي خو په داسې صیغې چې مطلب به ئې دا وي: دا ستا په څېر مظلومې نجونې په کوم جرم او ګناه او په دومره بې رحمۍ او قساوت ژوندۍ ترخاورو لاندې کړی شوې وې؟!!

قرآن دلته د قیامت د ورځې د هیبتناکو او وېرونکو صحنو له انځورولو، د ټولو خلکو له راژوندي کېدو او په ډلو ډلو کې له راغونډېدو وروسته، تر ټولو د مظلوم انسان، د هغې نجلۍ د محاکمې جریان انځوروي چې له کومې ګناه او جرم پرته، په ډېره بې رحمۍ او قساوت ژوندۍ ترخاورو لاندې کړی شوې، وايي: الهي محاسبه به لومړی او په سر کې په دې پیل شي چې د مظلومانو پوښتنه به کېږي، خو په دغو مظلومانو کې به تر هر چا د مخه (ژوندۍ ښخه شوې) راوړاندې کړی شي، د قیامت د ورځې محاسبه به له دې ځایه پیل شي، د دې صحنې د تمثیل الفاظ او د بیان څرنګوالی داسې دئ چې د صحنې هیبت او رعب او د هغې ورځې د عادل قاضي قهر او غضب څرګندوي. د دې صحنې د هیبت ستروالی هغه وخت لازیاتېږي او په لیدونکي باندې لازیات رعب او وېره مسلط کوي چې دا صحنه د لمر او ستورو د تیاره کېدو، د غرونو د خوځېدو او... او نورو سترو سترو حوادثو په ضمن کې ګوري.

د جاهلي نظام په ماهیت باندې د ښه پوهېدو لپاره د دغې یوې بېلګې وړاندې کول کافي دي، بې ګناه او معصومې نجونې به ئې فقط له دې کبله ژوندۍ په خاورو کې ښخې کړې چې ولې نجلۍ پیدا شوې، چې سبا به د بل ښځه وي او دا ئې د پلار لپاره یو پېغور، چې په جګړو کې به په اسارت نیول کېږي او د کورنۍ سر به پرې ټیټ وي، چې په جګړو کې ئې ساتنه او حفاظت د کورنۍ د غاړې پېټی، ولې هغه یو هلك نه دئ پیدا شوی چې مضبوطې متې ئې وی، جنګیالی او توریالی، چې هم له خپل ځان، هم له کورنۍ او هم له قوم دفاع کولی شي!! د دې پیدایښت به ئې ځان ته عار او ننګ ګاڼو، چې کله به په کورنۍ کې د لور د زېږېدو خبر ورکړی شو نو تندی به ئې ګونځې ګونځې شو، غم او غصه به ئې په څېرې کې راڅرګنده شوه، د شرمندګۍ احساس به ئې کاوو، چا ته به ئې په جګو سترګو نه شو کتلی!! قرآن د دوی دا حالت څومره ښکلی او دقیق انځور کړی، هلته چې فرمایي:

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِٱلْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُۥ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَٰرَىٰ مِنَ ٱلْقَوْمِ مِن سُوٓءِ مَا بُشِّرَ بِهِۦٓ ۚ أَيُمْسِكُهُۥ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُۥ فِى ٱلتُّرَابِ ۗ أَلَا سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ النحل: ۵۸-۵۹

او کله چې ئې کوم یوه ته د نجلۍ (د زېږېدو) زېری ورکړی شي نو مخ ئې تك تور شي په داسې حال کې چې غمونه به زغمي، د دې بد زېري په وجه له قوم پټېږي، (او له ځان سره وايي:) آیا په سپکاوي سره ئې وساتي او که ئې تر خاورو لاندې کړي!! څومره بده ده هغه پرېکړه چې دوی ئې کوي!!

د لور زېږېدا د پېغور خبره ګڼل کېده، د کورنۍ مشر به په دې خبرې د خجالت او شرم احساس کاوو چې په کور کې ئې لور زېږېدلې ده، له سیالانو سره به په لوړ سر نه شو

مخامخ کېدی او په جګو سترګو به ئي هغوی ته نه شو کتلی، د مظلومي نجلۍ برخلیك به یا په ذلت او سپکاوي کي ژوند وو او یا ژوندۍ تر خاورو لاندي کېدا، دواړه ئي مرګ، یو ئي تدریجي مرګ او بل ئي فوري او ناڅاپي، احتمالاً چي قرآن په دې آیت (بأي ذنب قتلت: په کومي ګناه وژل شوې) سره دغو دواړومرګونو ته ګوته نیولې.

په ډېرو روایاتو کي د جاهلیت د دور دغي شاخصې او د مشرکانو د قساوت او بې رحمۍ دغي بېلګي ته اشاره شوې:

- یو ځلي د رسول اللهﷺ د یارانو له ډلي یو صحابي ورته راغی او ورته وئې ویل: یا رسول الله! ما له ایمان مخکي ۳٦۰ نجوني له ژوندۍ ښخېدو ژغورلي او د هري یوې په بدل کي مي دوه اوښان فدیه ورکړي، آیا (دکفر په حالت کي) د دې نېك عمل څه اجر او ثواب به راته راکړی شي؟! رسول اللهﷺ ورته وفرمایل: هو! ستا اجر دا وو چي الله تعالی د ایمان راوړو توفیق درکړ. ګورئ چي په هغي جاهلي ټولني کي دا ظلم هومره خور او عام وو چي یوه صالح انسان ۳٦۰ نجوني له ژوندۍ ښخېدو ژغورلي، خو د هري یوې په عوض کي ئي دوه اوښان فدیه ورکړي!!
- یو کس رسول اللهﷺ ته په داسي حال کي راغی چي ډېر کسان ئي خوا ته ناست وو، وئې ویل: یارسول الله! له ایمان راوړو مخکي مي په کور کي لور وزېږېده، مور ئي دا خبره له ما پټه وساتله، هغه ئي په بل کور کي ستره کړه، یوه ورځ ناڅاپي کور ته ننوتم، په یوې وړې او ښایسته نجلۍ مي سترګي ولګېدې، پوښتنه مي وکړه چي دا ښایسته نجلۍ د چا لور ده؟ مېرمني مي وویل: زموږ د ګاونډي لور ده، خو چي له نجلۍ سره ئي زما مینه او محبت ولید، وئې ویل: که ربښتیا درته ووایم نو دا ستا خپله لور ده، چي ما له دې وېري چي ونه وژل شي، له تا پټه ستره کړه!! د دې خبري په اورېدو سره مي حالت بدل شو، جاهلانه حمیت او غیرت مي راوپارېدو، دا مي د ځان لپاره د عار او پېغور خبره وګڼله چي سبا مي سیالان ووایي زما په کور کي لور زېږېدلې، له ځان سره مي وپتېیله چي همدا نن شپه او د خلکو له خبرېدو د مخه ئي چېري ترخاورو لاندي کوم، د شپې مي ترلاس ونیوله او له ځان سره مي صحراء ته بوتله، په یوې ګوښې کي مي یو کوهی وموندو، هغه مي په کي واچوله، کله چي مي هغه کوهي ته اچوله، هغي په دردناك او له میني ډك غږ راته ویل: پلار جانه!! پلار جانه!! رسول اللهﷺ د دې دردوونکي قصې په اورېدو سره ډېر وژړل، له صحابه وو چا هغه سړی ملامت کړ چي ولي دي په دې قصې سره رسول اللهﷺ هومره وځوراوو چي اوښکي ئي توی شې، رسول اللهﷺ وفرمایل: دی پرېږدئ چي دا قصه بیا تکرار کړي، د قصې په بیا اورېدو سره رسول اللهﷺ دومره وژړل چي مخ او ګرېوان ئي په او ښکو لوند شو.

د یوه بل صحابي رضي الله عنه په اړه روایت شوی چي ویلي ئي دي: د جاهلیت له زماني دوه خاطري لرم، د یوې په رایادولو سره مي له سترګو اوښکي وبهېږي او د بلي په یادولو سره بې اختیاره خندا راشي، یوه ئي زما د یوې لور په اړه ده، مور ئي د دې له زېږېدو خبر نه کړم، پټه ئي ستره کړه، یوه ورځ مي هغه په خپل کور کي ولیده، مینه مي پرې راغله، په سر مي لاس راکښ کړ، له خپلي مېرمني مي پوښتنه وکړه چي دا څوك ده؟ هغې لومړی راته وویل چي د یوه دوست لور، له څه ځنډه وروسته ئي راته وویل: ستا خپله لور، چي یوه

شوم دا په رښتيا زما خپله لور ده او مور ئې په پټه ستره کړې، زمکه راباندې تنگه شوه، له دې وېرې چې سيالان مې پرې خبر نه شي پرېکړه مې وکړه چې ژر ئې تر خاورو لاندې کړم، همغه شپه مې له ځان سره روانه کړه، يو څراغ او کلنگ مې راسره واخيست، د صحراء په لورې وخوځېدو، په يوې گوښې کې د قبر په کيندلو بوخت شوم، د کيندلو په وخت کې مې په ړيره گردونه کښېنستل، لور مې رامنډې کړې او وئې ويل: پلار جانه پرېږده چې ستا د ږيرې دا گردونه درپاك کړم، گردونه ئې پاك کړل او بېرته په خپل ځای کښېناسته، نه پوهېده چې دا قبر د څه لپاره کيندل کېږي او څو شېبې وروسته به دا په کې ترخاورو لاندې کېږي، ما قبر وکيندو، دا مې په کې واچوله او ډېرې خاورې او تيږې مې پرې واچولې،... گورئ! موږ څومره بې رحمه او سخت زړې وو، لور مې زما په ږيرې گردونه نه شو زغملی خو ما هغه تر خاورو او تيږو لاندې ښخه کړه!!!

د خندا خاطره مې دا ده چې د جاهليت په زمانې کې به چې کله په سفر تلو نو معمولاً به مو د کاروان د سر په اوښ باندې يو بُت نصب کړ، تر څو د هغه د حمايې او ساتنې په طفيل مو دا سفر په خير وي او له کوم ضرر او کړاو پرته خپل مقصد ته ورسېږو، په يوه سفر کې په دې ونتوانېدو چې د لرگي يا ډبرې کوم بت جوړ کړو، مجبور شوو له کجورو ئې جوړ او د لومړي اوښ په شا ئې نصب او د هغه د حمايې تر سيورې لاندې خپل سفر پيل کړو، سفر راباندې اوږد شو، په صحراء کې مو لاره ورکه کړه، څه چې مو د خوراك او څښاك لپاره درلودل ټول ختم شول او کار مو هغه ځای ته ورسېدو چې ناچار دا د کجورو بت راکوز کړو او په خپلو کې ئې ووېشو، خپل خدای مو وخوړ، هغه چې د ده د مرستې او حمايې په هيله مو دا سفر پيل کړی وو، د لارې په اوږدو کې، په هر تمځای کې به د هغه شا وخوا ته راغونډ شوو، د هغه لمانځنه به مو کوله او پښو ته به ئې په سجده پرېوتو، خو چې وږي شو نو نه يوازې هغه زموږ مرسته ونکړی شوه بلکې دی مو وخوړ!!

د لوېو ژوندی ښخول، د جاهلې ټولنې دا تر ټولو کرکجنه څنډه خاص لاملونه درلودل چې ځينې ئې دا دي:

الف: له دې وېرېدل چې سيمه ئې د دښمن تر بريد لاندې راشي او لونې ئې د دښمن په لاس کې پرېوځي او لوی دائمې پېغور ورته پرېږدي.

ب: دا ورته د عار او پېغور خبره برېښېده چې لور ئې د بل په نکاح کې راشي.

ج: د لور زېږېدا ئې د خپلې مېړانې د ضعف او کمزورۍ نښه گڼله او په دې سره به ئې د سيالانو په قطار کې د شرمندگۍ احساس کاوو.

ځينې مفسرين په دې نظر دي چې له ښځو سره ظالمانه او له تبعيض او سپکاوي ډك چلن، د دوی انسانې حقوق تر پښو لاندې کول او هغه له دې محروموول چې په ټولنې کې خپل انسانې مقام ولرې، خپل حيثيت ترلاسه او خپله دنده ترسره کړي، دا د ښځې له ژوندی ښخولو سره مترادف وه، دا ځکه چې له هغې سره د يوه ژوندي او شريف انسان په څېر معامله نه کېده، استعدادونه ئې ځپل کېدل، د خپلو وړتياوو د تجلې مجال ئې نه شو ترلاسه کولی او د يوه مړي او د نورو د غاړې د پېټي په څېر گڼل کېده.

۱۰- له هر چا سره به محاسبه کېږي، هر چا ته به خپله عملپاڼه په لاس کې ورکول کېږي، د محشر ميدان به په هغو خورو ورو پاڼو ډك وي چې هر څوك به ئې په لاس کې لري.

۱۱- د آسمان دا شنه پرده به لرې کړی شي، څه چې نن دغې پردې زموږ له سترګو پټ کړي، ټول به راڅرګند شي. دلته بايد لږ توقف وکړو، الفاظ عجيب برېښي، آسمان به له پوسته شي!! يعني څه؟! آيا آسمان پوستکی لري؟ آيا زموږ او آسمان تر منځ داسې کومه پرده شته چې د آخوا شيانو ليدا ئې راته ګرانه کړې؟!! راشئ دا پوښتنه هم له هغو محققينو وکړو چې په دې اړه څېړني کوي، هغوی ته به ووايو چې زموږ په قرآن کي د آسمان په اړه داسې ويل شوي، چې د آسمان دا تر سترګو کېدونکې فضاء يوه پرده ده چې ډېر څه ئې زموږ له سترګو پټ کړي؟!! دا محققين موږ ته يو ځواب لري او هغه دا: هغه څه چې موږ او تاسو ئې د يوې فيروزه ئې پردې په څېر ګورو، دا د زمکې چاپېر فضاء ده، د يوې پردې په څېر ده، دا پرده د دې باعث شوې چې موږ د آسمان ډېر څه ونه ګورو، د نور ډېري پلوشې داسې دي چې له دغې پردې نه شي تېرېدی، هغه ستوري چې دا وړانګې خپروي د دغې پردې له کبله ئې نن نه شو ليدی، که دا پرده نه وی نو موږ به نن دا ټول ستوري هم په څرګنده ليدل. د قرآن دې آيت يو بل ستر علمي اعجاز زموږ مخې ته ايښی او هغه حقيقت ئې بيان کړی چې انسان دا دئ اوس او په شلمې پېړی کي پرې پوه شو. د قيامت په ورځ به دا پرده څيري شي، دا خنډ به لرې شي، د آسمان دا پوستکی به وشکول شي او هر هغه څه به راڅرګند شي چې دغه پرده او پوستکی ئې د ليدو مانع ګرځي.

۱۲- هغه دوزخ چې نن ستا له سترګو پټ دئ، په هغه ورځ به ئې څرګند وګورې.

۱۳- کوم جنت چې لرې او محال ئې ګڼې هغه به رانږدې کړی شي، جنتيان به ئې په خپلې خوا کي ومومي.

۱٤- هر انسان به هم د خپلې عملپاڼي په لوستو او ليدو سره په دې پوه شي چې څه ئې د دې ورځې لپاره له ځان سره راوړي او هم به په جنت يا دوزخ کي د خپل موقعيت له مخې پوه شي چې څه ئې کړي؟! ده په جنت يا دوزخ کي خپل ځای په خپل لاس جوړ کړی، دا د ده د کړنو دئ، د خپلو کړنو پايله به په خپلو سترګو په جنت او دوزخ کي وګورې.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلۡخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلۡجَوَارِ ٱلۡكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيۡلِ إِذَا عَسۡعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبۡحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي ٱلۡعَرۡشِ مَكِينٖ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٖ ثَمَّ أَمِينٖ ﴿٢١﴾

۱۵- نو داسې نه ده، لوړه کړم په دغو بيا راتلونکو. ۱٦- په دې تلونکو پټېدونکو. ۱۷- او په شپې چې شي په تلو. ۱۸- او قسم د سباوون په سا ايستو. ۱۹- بې شکه دا وينا ده د استازي عزتمن. ۲۰- مخور د عرش خاوند ته او ځواکمن. ۲۱- هلته منل شوی او امين.

۱۵-۱۸: په دې آيتونو کي په څو شيانو لوړه شوې:

• په (خنس) د خناس جمع چې معنی ئې بیا بیا راتلونکی ده، شیطان ته له دې کبله (خناس) ویل شوي چې هغه هم مکرر راځي، وسوسه کوي، بېرته درومي، له بلې ګوښې راوړاندې کېږي او بله وسوسه القاء کوي. د دې خناس لپاره دوه نور صفتونه هم ښودل شوي: الجوار: تلونکي او الکنس: پټېدونکي
• په شپه چې کله په تلو شي. او په سباوون چې په سا ایستو شي.
د قسمونو ځواب دا دئ:

إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي ٱلۡعَرۡشِ مَكِينٖ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٖ ثَمَّ أَمِينٖ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجۡنُونٖ ﴿٢٢﴾

بې شکه چې دا د عزتمن استازي وینا ده. د عرش خاوند ته مخور او ځواکمن. هلته منل شوی او امین. او ستاسو دا ملګری مجنون نه دئ.

د دغو قسمونو په معنی او د قسمونو له ځواب سره ئې د تړاو په څرنګوالي هلته ښه پوهېدی شو چې لاندې خبرې په پام کې ولرو:

• له دغو دوو آیتونو (واللیل اذا عسعس) او (والصبح اذا تنفس)، په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې (الخنس، الجوار، الکنس) به هم خامخا داسې شیان وي چې له شپې سره تړاو لري او په شپې کې راتلونکي، خوځېدونکي او پټېدونکي، له ستورو پرته بل څه نه شي کېدی، ځکه دا ستوري دي چې هره شپه بیا بیا راڅرګندېږي، په شپه کې ئې د آسمان په غېږ کې خوځېدل راڅرګند شي، له شرق طلوع کوي او په غرب کې پرېوځي، د ورځې په رارسېدو سره ترشا شي او له سترګو پټ. که د (الخنس، الجوار او الکنس) الفاظ له دغو آیتونو بهر د لغت په کوم کتاب کې او په بل کلام کې وګېرو نو بې شمېره مصداقونه ئې کېدی شي، خو که په دې خاص ځای او له دې مخکې او وروسته آیتونو په غېږ کې ئې معنی ولټوو نو له ستورو پرته بله معنی ترې نه شو اخیستی، ټول مفسرین په دې خبرې متفق دي چې په دې الفاظو سره ستورو ته اشاره شوې.

د قیامت منکرین داسې ګمان کوي چې دا نړۍ نه بدلېدونکې، ثابته او ابدي نړۍ ده، په تحول او بدلون باور نه لري او دا خبره نه مني چې یوه ورځ به دا هرڅه له منځه ولاړ شي. دوی ته د پیغمبرانو علیهم السلام یوه اساسي خبره تل دا وه چې قیامت به راځي، دا زمکه آسمان او د اوسنۍ دنیا اوسنی حالت به ختمېږي، نوې دنیا او نوې زمکه او آسمان به پیدا کېږي، له انسان سره به د ده د ټولو کړنو محاسبه کېږي، سزا او جزاء به ګوري. د دغې اساسي ادعاء د اثبات لپاره دلته ویل شوي: شپه ورځ، د ستورو تګ راتګ، طلوع او غروب ئې دا حقیقت په ګوته کوي چې دلته د ثبات او د یوه حالت د دوام په ځای د بدلون او تحول شاهد یو، هره شېبه حالت بدلېږي رابدلېږي، تاسو څنګه دا د بدلېدو رابدلېدو په حالت کې نړۍ ثابته او تغییر نه منونکې ګڼئ؟!! په داسې حال کې چې تحول او بدلون د همدې دنیا یو عام او څرګند اصل دئ، د دنیا هر څه هره شېبه بدلېږي، دا په آسمان کې خواره واره او څرګندېدونکي پټېدونکي ستوري او دا د شپې او ورځې تګ راتګ، د دې دائمي او مسلسل

تحول او بدلون ځرګندي ببلګي ستاسو مخې ته، له دې سره سره څنګه د عزتمن پیغمبر هغه خبره نه منئ چي وايي: یوه ورځ به دا لمر خپله رڼا له لاسه ورکړي، ستوري به تیاره شي، غرونه به له خپلو ځایونو وخوځي او هرڅه به بدل شي؟ د ده په دې خبري خو دا ده د هري شپې ورځي دا تحولات شهادت ورکوي. د (ثبات) او (دوام) عقیده بې بنسټه عقیده ده چي د دنیا مسلسل بدلون ئې ردوي. دا ولي تاسو دغه خپل ملګري پیغمبر ته له دې کبله مجنون وايئ چي د قیامت د راتلو خبره کوي؟!! ده خو د دې خبري حقیقت په ځرګند افق کي لیدلی، دغه افق ته د نظر کولو لپاره تاسو ته هم بلنه درکوي، د شپې ورځي تلو راتلو ته وګورئ، د ستورو طلوع او غروب ته وګورئ، دا څه پیغام له ځان سره لري، د ثبات او دوام پیغام که د تحول او بدلون پیغام، د ده خبره تأییدوي که ستاسو؟!! دی خو نه د کاهنانو په څېر دئ چي د (غیب) دروغجني خبري خرڅوي او په ځرګندولو کي ئې سخت بخیل وي او هیڅا ته ئې وړیا نه وايي، شکراني او نذراني ورباندي اخلي!! د ده وینا د شیطان د ملګرو له وینا سره مقایسه کړئ، دی څه وايي او هغوی له شیطان په الهام اخیستو سره څه وايي؟! سره له دې څنګه د ده دا وینا نه منئ، په داسي حال کي چي دا د ده خپله وینا نه بلکي د رب العالمین له لوري د یوې عزتمني، ځواکمني او د نورو مطاع فرښتي په لاس ده ته لېږل شوې وینا ده او هر هغه چا ته لارښوونه کوي چي په سمې او مستقیمې لاري د تلو تکل کوي.

د پورتنیو قسمونو ځواب دا دئ: انه لقول رسول کریم (بې شکه دا د عزتمن استازي وینا ده) باید وګورو چي دا قسمونه څنګه په دې خبري شهادت ورکوي او دغه دعوی ثابتولی شي چي دا د سورې په سر کي ویل شوې خبري، د یوه عزتمن استازي وینا ده؟! په دې اړه ډېر توجیهات شوي خو تر ټولو دقیق تفسیر ئې همغه دئ چي مخکي بیان شو.

دغه مسلسل او پرله پسې تحولات او بدلونونه چي تل او هره شپه او ورځ ئې ګورو، همدا د رسول الله د ادعاء د اثبات لپاره ستر دلیل دئ.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَءَاهُ بِٱلْأُفُقِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى ٱلْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾

۲۲- او ستاسو دا ملګری مجنون نه دئ. ۲۳- او بې شکه چي هغه ئې دئ لیدلی ځرګند افق کي. ۲٤- او نه دئ دی په غیب باندي بخیل. ۲۵- او نه ده دا وینا د رټل شوي کوم شیطان. ۲٦- نو چېري درومئ تاسو؟ ۲۷- دا نه ده مګر ذکر ټول عالم ته. ۲۸- ستاسو هغه چا ته چي ئې غوښتي؛ مستقیم شي. ۲۹- تاسو غوښتی نه شئ تر څو نه وي

غوښتي خدای، رب د عالمونو.

۲۲- هغه خبري چي ستاسو ملگری رسول اللهﷺ ئې د قیامت په اړه کوي، پام چي دا د هغه چا د خبرو په څېر ونه گڼئ چي ستاسو په گمان پیریانو نیولی او هغوی د ده په ژبه د غیب په اړه خبري کوي، دا د غیب خبري نه دي، پیغمبر د خپلي دې وینا مصداق او نښې په افق کي څرگندي لیدلي، د ده وینا د کائنات په اړه له دقیق علم او پوهې سرچینه اخلي، که د ده په وینا کي لږ غور وکړئ او د ده دلائل واورئ نو په حقیقت به ئې پوه شئ، دا د رسول اللهﷺ خپله وینا نه ده، له ځانه ئې نه ده کړې، دوه بنسټونه ورته لري: ۱- نښې او آثار ئې د آسمان په غېږ کي څرگند لیدلي دي. ۲- د هغه الله له لوري یوې فرشتې دا اطلاع ورکړې چي د عرش پالونکی او واکمن دئ.

۲۳- دلته دا نه دي ویل شوي چي رسول اللهﷺ څه د آسمان په کنارو کي څرگند لیدلي، په دې اړه درې توجیهات زموږ مخي ته راځي:

الف: خدای ئې څرگند لیدلی!! دا توجیه نه د آیت له سیاق و سباق سره اړخ لگوي او نه د قرآن له نورو څرگندونو سره تطابق لري، برعکس دا د قرآن له مبادیو او اساساتو سره شدید تعارض لري، قرآن په ډېر صراحت سره وایي چي هیڅوك خدای نه شي لیدی، د موسی علیه السلام په څېر یوه اولوالعزم پیغمبر تمنا وکړه چي الله په خپلو سترگو وگوري، خو دا تمنا ئې له دې امله ترسره نه شوه چي په دنیا کي هیڅ انسان د الله د لیدو توان او استعداد نلري.

ب: په افق کي ئې داسي نښې او آثار تر سترگو شوي چي د قیامت په حتمي راتلو دلالت کوي.

ج: د وحي حامل فرشته ئې د آسمان په غېږ کي په څرگنده لیدلی.

د دې آیت له فحوی او د مخکنیو آیتونو په رڼا کي معلومېږي چي دلته دغه دواړه مطالب افاده شوي. دا خبره ئې له هغې فرشتې اورېدلي چي د وحي حامل وه او ده په افق کي څرگنده ولیده او دا هغه خبره ده چي ده ئې نښې په افق کي په واضح توگه لیدلي دي، دا د شپې ورځي پر له پسې بدلونونه، د ستورو تگ راتگ، راختل او پرېوتل، سقوط او هبوط، ښیي چي کائنات یوه ثابته او تغییر نه منونکي هستي نه ده چي له منځه تگ او متلاشي کېدل ئې محال وگڼو، هره شېبه د دې احتمال شته چي یو آنی او ناڅاپي تصادم هر څه گډ وډ کړي.

۲٤- دا آیت دوه مطلبه افاده کوي:

الف: څه چي پیغمبر علیه السلام د غیبي امورو او هغه څه په اړه وایي چي نه ئې انسان لیدی شي او نه درك کولی، دا د وحي له لاري ده ته ویل شوي او دی ئې په پوره احتیاط او امانت سره خلکو ته رسوي، نه څه سپماوی کوي او نه بخل، نه د کوم بخیل عالم په څېر دئ چي نه غواړي نور خلك په هغه څه وړیا او ده ته له بدلې ورکولو پرته پوه شي چي دی پرې پوه شوی او نه د کوم کاهن او منجم په څېر چي د غیب خبري خرڅوي او شکرانې پرې اخلي.

ب: د غیب په اړه د ده وینا د خپلو هغو کاهنانو، منجمینو او فال نیوونکو سره مقایسه کړئ چي د خلکو د غولولو لپاره د غیبي امورو په اړه یو څه بل څه وایي خو نه د صداقت او اخلاص له مخي، نه خلکو ته د کومي گټي رسولو لپاره او د دوی د لارښووني او هدایت په

غرض او نه مفت او وړيا، بلكي د (شكرانو) په بدل كي، اجوره پرې اخلي، له دې لاري خپله خېټه او جيب ډكوي، جاهل او ناپوه خلك غولوي، د غولېدلو خلكو جيب ته ئې سترگې وې.

خو تاسو گورئ چي رسول الله ﷺ د قيامت، حساب و كتاب، جنت او دوزخ په څېر د غيبي امورو په اړه په خپل بحث سره نه يوازې له چا څه بدله نه غواړي بلكي په پوره سخاوت او پرته له كومې طمعې ئې خلكو ته رسوي او په دې لار كي كړاوونه گالي.

كه قرآن ته لږ ځير شو نو گورو چي دښمنانو كله پيغمبران عليهم السلام په سحر او جادو متهم كړي او د هر يوه په اړه ئې ويلي چي دا ساحر او جادوگر دئ او كله ئې كاهنان گڼلي! دا ولې؟ دا ځكه چي دوى په خلكو باندې د پيغمبرانو عليهم السلام د دعوت د ژور اغېز لپاره بله توجيه نه شوى وړاندې كولى، دوى به خپلو پلويانو ته په دې اړه څه ويل چي دا ولې په دغو خلكو كي چي د پيغمبرانو عليهم السلام دعوت ئې منلى دومره ژوره تبديلي راغلې، هر څه ئې بدل شوي، افكار ئې، عمل ئې، اخلاق ئې، وينا ئې، كړه وړه او سلوك ئې، هر څه ئې له بنسټه بدل شوي، په ژوند او شخصيت كي ئې ژور انقلاب راغلى، دا پيغمبر حتماً ساحر او جادوگر دئ چي په خپلو څو خبرو سره ئې په خپلو مخاطبينو كي، داسي ژر او دومره ژور تغييرات راوستي، د پرون ورځي له بې وزلو، غلامانو، ذليلو او بې زړه خلكو ئې داسي ستر ستر، انقلابي، مجاهد، زړه ور او مقاوم شخصيتونه جوړ كړل، هغه چي تر پرونه د خپلو بادارانو په وړاندې سخت مطيع، ذليل او هر امر ته ئې تسليم ول، دا دئ اوس ئې بغاوت ته ملا تړلې، د نظام په وړاندې ودرېدلي، له مرگ نه وېرېږي، هر خطر په ورين تندي قبلوي!! آيا له يوه جادوگر پرته بل څوك دا كار كولى شي؟!!

او د دې لپاره به ئې هغوى ته كاهن ويل چي خلكو ته وواېي: دا د پيغمبرۍ مدعي چي وايي د الله له لوري ورته وحي شوې، په حقيقت كي زموږ د دغو كاهنانو په څېر دئ چي د بازار په هري كوڅې كي ئې دوكان پرانيستى، فالونه اچوي، تعويذونه وركوي، كوډې كوي، د غيب په اړه خبري كوي او په دې سره له بې وزلو غولېدلو خلكو شكرانې اخلي، د څو پيسو لپاره دا كارونه كوي، كسب ئې غيب ويل او له خلكو پيسي شكول دئ، كه پيغمبران د غيب په اړه څه وايي، د جنت او دوزخ، بيا ژوندون، د خداى، فرشتو، روح او پېريانو په اړه خبره كوي،... د دوى دا ټولې خبري زموږ د كاهنانو په څېر دي، زيات اهميت مه وركوئ، نوې خبري ئې مه گڼئ او تر اغېز لاندې ئې مه راځئ.

د دغو خبرو په ځواب كي ويل شوي: نه گورئ چي پيغمبر د كاهنانو په څېر نه دئ، پر غيب بخيل او ممسك نه دئ، له چا د بدلې او اجورې طمع نه لري، نه ئې له دين دوكان جوړ كړى، نه له غيب ويلو ځان ته حرفه او پېشه!! قرآن دا د پيغمبرانو او رښتينو دعوتگرانو يوه ستره ځانگړتيا گڼي چي د خپل دعوت او مبارزې په مقابل كي له خلكو د بدلې طمع نه لري، خپل اجر له الله پرته له هيچا نه غواړي، قرآن دا يو دقيق معيار او ملاك گڼي چي په هغه سره يو رښتينى او صادق دعوتگر له يوه حرفوي دعوتگر او دين خرڅوونكي دكاندار ښه پېژندى شو، وگورئ چي هغه د اجر په لټه كي دئ كه د اجورې په لټه كي، خپل اجر له الله غواړي كه له خلكو؟ دى د خلكو لپاره قرباني وركوي او كه له خلكو غواړي چي د ده لپاره قرباني وركړي؟!! آيا دى د خلكو د سوكالۍ او هوساينې لپاره خپله آرامتيا او هوساينه د دوى په پښو كي قرباني كوي او كه له خلكو دا طمع لري چي د ده د هوسا او آرام ژوند لپاره كړاوونه

وګالي او خپله هوساينه د ده په ښېو کي ذبح کړي؟!! که له خلکو ئي بدله غوښته، يو حرفوي دعوتګر دئ، خو که د اجر طمع ئي يوازي له الله وه، د پيغمبرانو وارث دعوتګر دئ، دا بايد تل د يوه معيار او ملاك په توګه او د صادق او كاذب دعوتګر تر منځ د توپير او تفکيك وسيله وګڼئ، د هغه چا متابعت او ملګرتيا وکړئ چي له ماسوی الله د اجر او اجورې طمع نه لري، په دې اړه د قرآن لارښوونه دا ده:

اتَّبِعُوا مَن لا يَسئَلُكمْ أَجْراً وَ هُم مُّهْتَدُونَ * يٰس: ۲۱

د هغه چا متابعت وکړئ چي له تاسو هيڅ بدله نه غواړي او هدايت شوي.

۲۵- راشئ د رسول اللهﷺ پيغام او وينا د هغه چا له وينا سره مقايسه کړئ چي د رټل شوي شيطان مطيع او د شيطان د وسوسو تر اغېز لاندي دئ، وګورئ چي دا داعي څه وايي؟ له تاسو څه غواړي؟ خبري ئي الهي رنګ لري که شيطاني؟ د يوه صادق داعي او ټګمار دعوتګر تر منځ د تفکيك او توپير لپاره بايد د دوی پيغام او د دعوت محتوی ته وګورو او دې ته پام وکړو چي هغوی خلکو ته د ويلو لپاره څه لري؟! چا چي په دوی ايمان راوړی او د دوی په لار تللي، په شخصيت کي ئي څه تبديلي راغلي، د دې دعوت اغېز د دوی پر کړنو څنګه دئ؟ صادق دعوتګر، د پيغمبرانو وارثان او د الله لوري ته بلونکي هغه دي چي حق، عدالت، صداقت، امانتداري، په خپلو ژمنو وفا، سخاوت، مروت، صبر، قناعت، تقوی او پاك لمنې ته بلنه ورکوي، د رښتيني دعوتګر د دعوت له محتوی په څرګنده معلومېږي چي له الهي مرجع ئي الهام اخيستی او په مقابل کي ئي هغه دعوتګران چي د شيطان په لار درومي او له شيطاني وسوسو الهام اخلي، هغوی به وګورئ چي د فساد، ګناه، ظلم، خيانت، د نورو پر حق تجاوز او تېری، دروغ، خدعه، کرکه، نفرت، حرص، بخل، خپلي ژمني تر پښو لاندي کول، د ناروا موخو لپاره حرامي لاري غوره کول، دا هغه څه وي چي دوی بلنه ورکوي او د دوی د پلويانو په شخصيت کي به دا ټول په څرګنده وګورئ.

۲۶- له دې ټولو سره سره څنګه د حق او باطل په تفکيك کي اشتباه کوئ، څنګه په دې نه پوهېږئ چي ستاسو دا ملګری پيغمبر دئ، پيغام او دعوت ئي الهي، څنګه خدای او پيغمبر ئي پرېږدئ او د شيطان په لار درومئ؟! فاين تذهبون؟ نو چېري درومئ؟!

۲۷- ګورئ چي د دې پيغمبر په الهي پيغام کي د عالميانو لپاره پند او يادونه ده، له يوې خوا هغوی ته نصيحت کوي، خبرداری ورکوي او له ګناه او تېري ئي منع کوي، له بلي خوا هغه هېر شوي حقائق ورپه يادوي چي جرړه ئي د دوی په فطرت کي ده، ويده وجدان ئي راويښوي، هغه راکده حافظه ئي خوځوي او فعالوي چي د حقائقو د پېژندو زېرمه ده.

۲۸- خو دا د هغه چا لپاره ذکر او پند دئ چي په هغه کي تلوسه وي، د حق پېژندو تکل، د حقيقت موندو تنده او په حقائقو د پوهېدا تمنا، لکه څنګه چي ړوند له نور او رڼا ګټه نه شي اخيستی، همداراز په چا کي چي حقيقت ته د رسېدو تلوسه نه وي هغه د پيغمبر له ذکر او يادوني ګټه نه شي اخيستی، د ده ويده وجدان نه شي راويښولی، څوك چي د مستقيمي لاري د پېژندو هڅه کوي، غواړي سمه لار له ناسمي تفکيك کړي، د هغه لپاره دا پيغام ذکر او پند دئ، په دې سره به ئي په سمه لار د تلو توفيق په برخه شي.

۲۹- دلته يوې ډېري مهمي اعتقادي موضوع ته اشاره شوې، داسي موضوع چي د مفسرينو

ترمنځ د ډېرو ژورو او پراخو بحثونو باعث شوې او هغو خلکو ته ئې ډېري ډېري پوښتني راولاړي کړې چې له قرآني مفاهيمو سره آشنا نه دي، دوی وايي: که زموږ مشيت د الله د مشيت تابع وي او تر څو د عالمونو رب نه وي غوښتي زموږ اراده او غوښتنه بې تأثيره ده! تر څو الله نه وي غوښتي زموږ په زړه کي نه کومه تلوسه او تمنا راولاړېږي او نه د کوم کار د کولو عزم او اراده، که خبره داسي وي چې موږ څه غواړو او د کولو اراده او عزم ئې کوو، الله ئې زموږ په زړه کي راولاړوي او موږ د هغه کار کولو ته هڅوي، نو موږ ولي بايد د داسي کار په اړه وپوښتی شو او د مکافات او مجازات مستحق وګڼل شو؟! تر څو ئې الله ونه غواړي موږ ئې نه شو غوښتی، تر څو الله د کوم کار د کېدو اراده نه وي کړې موږ ئې نه شو ترسره کولی، د هر څه غوښتنه او د هر کار د کولو اراده الله تعالی زموږ په زړه کي اچوي، نو موږ به ولي او په کوم دليل په کومي ګناه نيول کېږو؟!! دا موضوع د (قضاء او قدر) په بحث پوري تړلي يوه اعتقادي موضوع ده او دې پوښتني ته ځواب وايي چې آيا انسان (آزاد) او (مختار) پيدا شوی که (مجبور) او (محکوم)؟ آيا په خپلو کړنو کي له استقلال او خپلواکۍ برخمن دئ که د هغو مقدراتو په وړاندي محکوم دئ چې دی ئې په خپلو منګولو کي نيولی او د هر راز مخالفت او سرغړاوي امکان ئې ترې سلب کړی؟! او که د دې دواړو ترمنځ درېيمګړی حالت، نسبي آزادي او اختيار او نسبي محکوميت او مجبوريت؟ په دې مطلب د ښه پوهېدو لپاره په کار ده چې لومړی په دې موضوع پوري د تړلو مفاهيمو په معنی ځان پوه کړو او بيا د دوی ترمنځ ارتباط او تړاو درك کړو او په پای کي د موضوع په حقيقت پوه شو. په موضوع پوري تړلي مفاهيم دغه دي:

قضاء: له قضاء هغه سنن او ضوابط مراد دي چې په ټول عالم او د کائنات په هري برخي حکومت کوي، همغه چې موږ ئې مظاهر په خپلو سترګو ګورو، ګورو چې هر څه د دغو سننو او ضوابطو په وړاندي محکوم او مقهور دي، هيڅ څه او هيڅوك له دې ضوابطو د سرغړاوي مجال نه شي ترلاسه کولی، په دې عالم کي هرکار د دغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، نه کوم ستر کار او نه کوم ووړ کار، نه کوم عادي خوځښت او نه پراخ او ستر حرکت، هيڅ څه دغو ضوابطو ته له کامل انقياد پرته نه شي ترسره کېدی، د عالم د هر ستر او ووړ توکي پيدايښت، ارتقاء، د کمال اوج ته رسېدا، له هغه ځايه ئې د ضعف او ناتوانۍ په لوري د خوځښت پيل، په مرګ محکومېدا او خپل ځای بل ته پرېښودل، دا ټول د هغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي چې دا عالم ئې په خپلو منګولو کي نيولی، د قرآن په قاموس کي دغه سنن او ضوابط د (قضاء) په نامه يادېږي چې دوه برخي لري:

الف: تکويني قضاء، دا پر طبيعت حاکم سنن او ضوابط.

ب: تشريعي قضاء، هغه قوانين او مقررات چې الله تعالی د انسان د فردي او اجتماعي ژوند د تنظيم لپاره ټاکلي.

انسان نن په دې حقيقت پوه شوی چې د دې پراخ او ستر عالم هر څه د خاصو قوانينو او ضوابطو په وړاندي منقاد دي او هر څه د دغو قوانينو مطابق ترسره کېږي، که دا د توکو پيدايښت دئ، په خپلو کي د عناصرو ترکيب دئ، د ژوو زېږېدا، وده، زړښت، مرګ او تجزيه کېدل دي، د شيانو حرکت، سرعت، راپرېوتا او ويښتل دي او که هر بل کار او هر حرکت، دا ټول د هغو ضوابطو مطابق ترسره کېږي چې ساينس ئې د (فارمول) په نامه يادوي، قرآن ئې

د قضاء په نامه.
قدر: د قدر لغوي معنی اندازه، حد او توان ده او د قضاء او قدر په مبحث کي په دې معنی راغلی چي الله تعالی هر څه په خاصه او معينه اندازه پيدا کړي، د مقدار لپاره ئې يو حد ورته ټاکلی، د ټولو شيانو د مقاديرو تر منځ ئې دقيق تناسب او تعادل رامنځ ته کړی، نه پرېږدي دا تعادل او توازن له منځه ولاړ شي، د توکيو ضروري مقدار کم يا زيات شي، د هر څه د پيدايښت، دوام او فناء لپاره ئې خاص اجل او نېټه ټاکلي، د هر څه د حرکت لپاره ئې د پيل او پای مسير ټاکلی او هره پېښه په خپل ثابت وخت کي رامنځ ته کېږي.
نن ساينس همدغه خبره کوي چي د دې عالم د هر څه مقدار او اندازه ثابته او معينه ده، له ټولو هغو پرله پسې او مسلسل تحولاتو سره سره چي هره شېبه ئې هري خوا ته ګورو، يو د تجزيې په حالت کي، بل د راټوکېدو په حالت کي، د يوه موجود شکل بدل شي او بل څه ترې جوړ شي، جامد په مايع او مايع په ګاز بدل شي، خو له دې ټولو سره سره نه دا ثابت مقادير بدلېږي او نه ئې ترمنځ تعادل او توازن، په عالم کي شته (تقدير) نه بدلېدونکی دئ او په عالم کي ترسترګو کېدونکي تغييرات ئې نه شي بدلولی. که په دې (تقدير) کي ډېر لږ بدلون او تغيير راشي او دا شته توازن او تعادل له منځه ولاړ شي، نه به د زمکي پر سر ژوند ممکن وي او نه به د دې عالم دوام، هر څه به متلاشي کېږي او دا ټول کائنات به له منځه ځي!! ساينس نن په جګ غږ اعتراف کوي چي د عالم هر توکی له پيدايښت تر زېږښت او مرګ پوري ثابت او معين مسير پلی کوي..
اراده: د هوډ، عزم او قصد په معنی ده او په دې مبحث کي دا مفهوم افاده کوي چي د دې عالم هر څه د (قضاء او قدر) مطابق او د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خبره يوازي دا نه ده چي د کائنات له پيدايښت وروسته او په هغه کي د سننو او مقدراتو له وضع کولو وروسته، د دې عالم هر کار په خپله او له دغو سننو سره سم، د الله له تصرف او پرېکړي پرته سر ته رسي، داسي نه ده چي دا عالم خپلي مخي ته پرېښودل شوی وي او پېښي په خپل سر او د دغو ضوابطو او فورمولونو مطابق او د طبيعي بهير په څېر رامنځ ته کېږي، برعکس خبره داسي ده چي که څه هم هر کار، هر خوځښت او هر بدلون او تحول د خاصو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي خو پيل او پای ئې د الله په اراده او إذن وي، دا الله دئ چي لحظه په لحظه او هره شېبه ئې اداره کوي، جهت او مسير ورته ټاکي او خاص نتائج پرې مرتب کوي.
خو بايد دې پوښتني ته ځواب پيدا کړو چي په داسي حالت کي د انسان د نسبي استقلال او آزادئ او له دوو لارو او دوو بديلونو د يوه په انتخاب کي د ده د اختيار معنی څه کېدی شي چي دلته د هر څه او هر کار لپاره له مخکي مقادير او مقدرات ټاکل شوي، ثابت او تغيير نه منونکي سنن او ضوابط په ټول عالم حکومت کوي او هر کار د الله په اراده ترسره کېږي، دا باور خو د هر ډول خپلواکئ او استقلال مجال ختموي او له انسان او د عالم له هر څه مجبور او مقهور مخلوق جوړوي!!
تر ټولو د مخه په کار ده چي د قرآن ځيني هغه آيتونه له نظره تېر کړو چي وايي: انسان ته په يوې معيني دائرې کي دا اختيار ورکړی شوی چي يوه له دوو لارو او له ښه او بد يو ئې انتخاب کړي، د ده دغه اختيار او استقلال ته په پام سره هغه د خپلو عملونو مسئوليت په

غاړه لري او سزا به ئې ګوري: دا مطلب په ګڼ شمېر آيتونو کې راغلی چې موږ دلته په دوو بېلګو اکتفاء کوو. د کهف په مبارکې سورۍ کې راغلي:

وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟ يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

الكهف: ۲۹- ۳۰

او ووايه: دا ستاسو د رب له لوري يو حقيقت دئ، نو څوك چې غواړي ايمان دې راوړي او د چا چې خوښه وي کافر دې شي، بې شکه چې موږ د ظالمانو لپاره داسې اور تيار کړی چې دېوالونه به ئې پرې راتاو وي او چې کله د مرستې لپاره غږ کړي نو په داسې اوبو به ئې غږ ته ځواب وويل شي چې خوټېدونکې، تورې او بويناکې دي او مخونه وريتوي، څومره بد څښاك او څومره بد ټاټوبی!! او بې شکه هغو چې ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، موږ د هغه چا اجر نه ضائع کوو چې د عمل له مخې ښه وي.

له دې مبارکو آيتونو په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي چې انسان ته دا اختيار او واك ورکړی شوی چې په خپله خوښه يا د ايمان او صالح عمل لار غوره کړي او يا د کفر او ظلم لار، د همدغه واك او اختيار له کبله او د خپل انتخاب د څرنګوالي له مخې به سزا ګوري، همداراز د النبأ په سوره کې لولو.

ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ﴿٣٩﴾

النباء: ۳۹

دا رښتينی ورځ ده، نو څوك چې غواړي د خپل رب په لوري دې د ورتګ لار غوره کړي.

يعنې دا هم د انسان په انتخاب پورې اړه لري چې د خپل رب لوري ته د ورتلو لار اختيار کړي او د صالح عمل په نتيجه کې د الله خوا ته غوره مقام ترلاسه کړي.

خو دا چې د دې آيتونو تر څنګ قرآن دا هم ويلي چې: و ماتشاءون الا ان يشاء الله: تاسو غوښتی نه شئ تر څو د عالمونو رب الله نه وي غوښتي. دا مطلب به څنګه د انسان له نسبي آزادۍ او اختيار سره متصادم نه ګڼو او څنګه به دا آيتونه سره همغږي ثابتوو، ځواب ئې دا دئ:

که دا آيت او دې ته ورته، مستقل او له نورو بېل نه بلکې د ټولو هغو آيتونو ترڅنګ وڅېړو او ټول هغه آيتونه په پام کې ولرو چې د قضاء، قدر، ارادې، مشيت او اختيار مفاهيم په کې راغلي، نو په مطلب ئې پوهېدل آسان دي او له خبط او خطأ خوندي پاته کېدی شوو، متأسفانه بادي الرأی کسان او د لنډ نظر خاوندان دا آيت يوازې او نورو ته له پامه پرته څېړي، له

همدې کبله په مطلب پوهېدل ورته ګران شي او ګمان کوي چې دا آيت د انسان په بې وسۍ، مجبوريت او عدم اختيار دلالت کوي، دوی دې ته نه دي متوجه چې په دې آيتونو کې د دې موضوع يوه څنده څېړل شوې او نورې برخې ئې په نورو آيتونو کې، په کار ده په موضوع د ښه پوهېدو لپاره ټول اړوند آيتونه په پام کې ونيسو، د دغې غلطۍ له کبله ځينو کسانو د قضاء او قدر په اړه داسې څه ويلي چې په موضوع د پوهېدو په ځای ئې هغه مزيد ګرانه کړې، خلکو ته ئې شکوك او شبهات راپيدا کړي او دښمنانو ته ئې د دې خبرې کولو موقع ورکړې چې ووايي: قرآن هم انسان بې اختيار او مجبور مخلوق ګڼي او هم ئې کړه وړه د محاسبې وړ، په داسې حال کې چې مجبور مخلوق د خپلو کړنو په اړه هيڅ مسئوليت نه لري، د مجبور مخلوق د ټولو کړنو مسئوليت د هغه چا په غاړه وي چې دی ئې ورته مجبور کړی!! ځيني نور بيا په دې اړه له څه ويلو ممانعت کوي او په دې ئې ټينګار وي چې د قضاء او قدر موضوع بايد مجمل ومنو او تفصيل ته ئې له ننوتو ډډه وکړو!! په داسې حال کې چې دا يوه مهمه اعتقادي موضوع ده او ايمان پرې ضروري، ايمان له علم او پوهې پرته نه شي کېدی، ايمان په حقيقت کې د پوهې انتهاء او پايله ده، قرآن د ګڼ شمېر آيتونو په ترڅ کې او په ډېر تفصيل سره دا موضوع څېړلې. که په قضاء او قدر پورې مربوط ټول آيتونه د يوه بل څنګ ته کېږدو، د يوه لپاره بل له پامه ونه غورځوو او د ټولو په رڼا کې نتيجه راوباسو، نو نه به په اصل مطلب پوهېدل راته ګران وي او نه به له کوم مشکل سره مخامخ کېږو.

د دغې موضوع په ارتباط مو هم بايد دې ته پام وي چې قرآن که له يوې خوا دا ويلي چې دلته تغيير نه منونکې قضاء او قدر شته، هر کار د قضاء او قدر مطابق او د هغو سننو او ضوابطو په مراعات سره چې الله تعالی د دې عالم لپاره وضع کړي، د الهي مقدراتو په محدوده کې او د الله تعالی په اراده او إذن ترسره کېږي، له بلې خوا ئې دا هم ويلي چې انسان ته نسبي واك او اختيار ورکړی شوی، هغه کولی شي له دوو لارو يوه غوره کړي، کولی شي له دوو کارونو د يوه د کولو اراده وکړي، پر قرآن د ايمان غوښتنه دا ده چې موږ به په دواړو خبرو ايمان لرو، نه دا چې يوه ئې ومنو او پر هغې ټينګار وکړو او له بلې سترګې پټې کړو او له پامه ئې وغورځوو. هغه چا ته چې په قرآن کې لږ غور وکړي، د دې دواړو خبرو تلفيق ګران کار نه دئ او په ډېره آسانۍ سره دې نتيجې ته رسېږي چې انسان ته د نسبي اختيار او واك ورکول او له دوو بديلونو د يوه د انتخاب قدرت او صلاحيت ورکول، د همدې الهي (قضاء) او (قدر) يوه برخه ده، الله تعالی دا سنت وضع کړی چې انسان کولی شي په ځينو مواردو کې او د يوې خاصې محدودې په انګړ کې د خپل مشيت او غوښتنې مطابق اقدام وکړي، که دا الهي سنت نه وی او د ده دا اختيار د قضاء او قدر جزء نه وی نو انسان به د جماداتو په څېر په کامله توګه محکوم او بې اختيار وو، هيڅ څه به ئې په خپله خوښه نه شو ترسره کولی!! خو د الله تعالی مشيت داسې تللی، الله تعالی داسې اراده کړې، الله تعالی داسې غوښتي چې انسان دې نسبي واك او اختيار ولري، د همدې لپاره وايو چې انسان هر څه کوي د الله په اراده، إذن او اجازه ئې کوي، الله تعالی ورته د يوې پرېکړې عزم او د يوه کار د کولو توفيق ورکوي. د (قضاء) او (قدر) معنی دا نه ده چې انسان بې اختيار او بې ارادې مخلوق دئ، چې نه د انتخاب اختيار لري او نه په خپل تقدير او برخليك کې د ده اراده او عزم څه اغېز لري. دا د قضاء او قدر ډېر غلط او ناسم تعبير دئ، (قدر) يعني دا چې دلته د هر څه

لپاره خاصه او تغییر نه منونکي اندازه ټاکل شوې او (قضاء) یعني دا چي دلته هرڅه د ثابتو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کیږي، انسان ته د همدغو سننو او مقدراتو په محدودې کي د انتخاب واك او اختیار ورکړی شوی، په سم انتخاب ئې سم نتائج مرتب کیږي او خراب انتخاب ئې خراب نتائج ورکوي.

د قضاء او قدر په اړه چي کوم آیتونه او روایات راغلي، په تعبیر کي ئې مسلمانان په دریو ډلو وېشل شوي:

۱- هغه چي انسان د مقدراتو په وړاندي داسي بې واکه، مجبور او محکوم مخلوق ګڼي چي برخلیك ئې له مخکي ټاکل شوی، دی ئې د بدلولو توان نه لري، د ده افعال او کړه وړه نه د ده د خپلي ارادې زېږنده دي او نه ئې د خپل ذاتي توان او ځواك ، اراده ئې د الله تعالی د ارادې تابع او ځواك ئې الهي توفیق دئ، دا ډله د جبریه په نامه نومول شوې. د دوی د عقیدې او باور خلاصه دا ده:

- انسان په خپلو افعالو کي خپلواك نه دئ.
- ځیني انسانان سعید او بختور او ځیني شقي او بد بخت پیدا شوي.
- ځیني انسانان د جنت لپاره پیدا شوي او ځیني د دوزخ لپاره،
- جنتي به خامخا د جنت کارونه کوي او دوزخي د دوزخ، نه دا خپل برخلیك بدلوی شي او نه هغه!
- که الله تعالی څوك جنت یا دوزخ ته لېږي دا پوښتنه نه شي تری کېدی چي ولي؟ که ټول انسانان دوزخ ته ولېږي، ظلم ئې نه دئ کړی او که ټول جنت ته ولېږي بې عدالتي ئې نه ده کړې. دا ځکه چي ظلم هغه څه ته وايي چي څوك د بل په مال او حق تېری وکړي، انسانان ټول د ده مخلوق او دی ئې ټولواك دئ، د دوی په اړه هره پرېکړه د ده حق دئ.

۲- هغه چي د پورتنۍ ډلي په مقابل کي ده، انسان په خپلو افعالو کي مستقل او خپلواك ګڼي، د ده ټول افعال د ده د خپلي ارادې زېږنده بولي، د دوی له نظره جنت د مؤمن حق دئ چي خامخا ئې باید ترلاسه کړي، او دوزخ د کافر د بدو عملونو سزا ده چي باید ورسره مخامخ شي، دوی د مخکنۍ ډلي عقیده او مجبورونکی تقدیر او برخلیك د الهي عدل خلاف ګڼي، دوی د قدریه په نامه یادېږي، چي د باور خلاصه ئې دا ده:

- د انسان هر عمل په خپله د ده له لوري دئ، هم بد عمل په خپله خوښه کوي او هم نېك عمل، مخکنۍ ډله د انسان ټول افعال الله تعالی ته منسوبوي او دوی ټول انسان ته منسوبوي.
- جنت ته به هغه څوك درومي چي د جنتیانو عمل ئې کړی وي، او دوزخ به د هغه چا ځای وي چي د دوزخیانو عملونه ئې کړي.

دا دواړه ډلي د خپلي عقیدې په ملاتړ کي په خاصو او ځانګړو نصوصو استناد کوي او د مقابل طرف د استناد وړ آیات تأویلوي او روایات ئې یا نه مني او یا ئې د آیتونو په څېر تأویلوي.

۳- د دغو دواړو ډلو په مقابل کي دریېمي ډلي منځنۍ لار غوره کړې، د انسان په نسبي اختیار او نسبي محکومیت باور لري. دوی د اهل سنت و جماعت په نامه یادېږي او د امت اکثریت جوړوي.

اهل سنت و جماعت په دې عقيده دي چې انسان نه مجبور مطلق دئ او نه مختار مطلق، بلکې په يوې محدودې کې د اختيار خاوند دئ، د دوی له نظره د انسان په اړه دا عقيده درلودل چې هغه په مطلقه توګه محکوم او مجبور دئ هم د واقع خلاف خبره ده، هم له څرګندو نصوصو سره متصادم، او هم د الهي عدالت خلاف، عملاً ګورو چې انسان نه د جماداتو په څېر بې واك او محکوم دئ، او نه داسې فعال مايشاء چې هر څه ئې زړه وغواړي وئې کړی شي، خبره داسې نه ده بلکې د ځينو کارونو د کولو واك او اختيار لري، او د ځينو له کولو عاجز او ناتوان دئ، د همدغه واك او اختيار له کبله له هغه سره محاسبه کېږي، ده ته چې د کومو کارونو کول ممکن دي د هغوی له منځه د يوه انتخاب کولی شي، خو د ده په دې انتخاب چې کوم نتائج مرتب کېږي، دی ئې په خپله نه بلکې الله تعالى ئې پرې مرتب کوي، په دې لار کې چې دی له کومو لوړو ژورو سره مخامخ کېږي دا ټول د ده له واك بهر شيان دي، که هغه مجبور او بې اختيار وی نو نه محاسبه ورسره صحيح وه او نه ئې مجازات، دا ځکه چې د هغه چا مجازات او تعذيبول د عدالت خلاف کار دئ چې د اختيار او واك خاوند نه وي او د هر کار په کولو اړ شوی وي، الله تعالى په خپلو بندګانو ظلم نه کوي، څنګه به هغه څوك تعذيبوي چې بل ګناه ته اړ کړی وي، الله تعالى خو د مجبوريت او اضطرار په وخت کې حرام کار هم انسان ته روا کړی.

جبريه د خپلې عقيدې د اثبات لپاره په دې آيت تر هر څه زيات استناد کوي:

وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

الصافات:۹٦

چې ترجمه ئې داسې کوي: او الله هم تاسو پيدا کړي يئ او هم ستاسو عملونه!

يعني دا تاسو نه يئ چې خپل عملونه ترسره کوئ بلکې ستاسو عملونه هم د الله تعالى له لوري پيدا کېږي!! د خپلو عملونو پرېکړه تاسو نه کوئ الله تعالى ئې کوي!!

د دغې ژباړې او استدلال په اړه بايد ووايو:

• دا ژباړه ناسمه او د آيت د مراد او مقصد خلاف ده. راشئ د دې آيت الفاظو ته لږ ځير شو او وګورو چې د آيت دقيقه او سمه ترجمه کومه ده، دا په اصل کې د ابراهيم عليه السلام د هغې جامع وينا يوه برخه ده چې خپل مشرك قوم ته ئې کړې، په صحيح ترجمې او معنى ئې په هغه صورت کې سم پوهېدی شوو چې دا آيت او ترې مخکنی يو ځای په پام کې ونيسو، د دواړو آيتونو ترتيب داسې دئ:

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

الصافات: ۹۵-۹٦

وئې ويل: آيا د هغه څه عبادت کوئ چې تاسو ئې (په خپله) تراشئ؟ حال دا چې الله تعالى هم تاسو پيدا کړي يئ او هم هغه څه چې تاسو ئې جوړوئ.

دلته په مخکني آيت کې د دوی بتان د ماتنحتون په نامه ياد شوي، او په وروستني آيت کې همدا (ماتنحتون) د (ماتعملون) په صيغه راغلي، يعني الله تعالى هم تاسو پيدا کړي يئ او

هم هغه بتان چې تاسو په خپل لاس جوړ کړي.
دلته (ما تعملون) داسي دئ لکه په لاندي آيتونو کي چي راغلی:

أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَآ أَنْعَـٰمًا فَهُمْ لَهَا مَـٰلِكُونَ ﴿٧١﴾

يس: ٧١

آيا دې ته ئې پام نه دئ کړی چي موږ هغه څاروي ورته پيدا کړل چي زموږ لاسونو جوړ کړي، او اوس ئې دوی خاوندان دي.

او يا دا آيت:

لِيَأْكُلُوا۟ مِن ثَمَرِهِۦ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

يس: ٣٥

ترڅو ئې ميوه او هغه څه وخوري چي دوی په خپلو لاسونو جوړ کړي، نو آيا شکر نه کوي؟!

د دې آيت (وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ) دا الفاظ (وَمَا تَعْمَلُونَ) داسي تعبيرول چي الله تعالی د انسان عملونه پيدا کوي، غلط تعبير دئ، صحيح تعبير ئې هماغه مخکنی تعبير دئ چي په يوه حديث کي هم داسي اشاره ورته شوې: الله تعالی صانع او مصنوع دواړه پيدا کړي، يعني هم ئې انسان پيدا کړی او هم هغه څه چي انسان ئې جوړوي، له دې آيت دا انتباه اخيستل چي انسان په خپل عمل کي هيڅ راز استقلال نه لري ډېره بې بنسټه انتباه ده.

همدا راز دا ډله په دې روايت ډېر استناد کوي:

عن عبدِ اللهِ قال: «حدثنا رسولُ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال: إن أحدَكم يُجمَعُ في بطنِ أمِّه أربعينَ يوماً، ثم يكون عَلَقةً مِثْلَ ذلك، ثم يكونُ مُضغةً مِثْلَ ذلك، ثمَّ يَبعثُ اللّٰهُ مَلَكاً فيُؤْمرُ بأَربع: برزقهِ وأجَلهِ، وشقيٌّ أو سعيد. ثم ينفخ فيه الرُّوح. فوَاللهِ إنَّ أحدَكم ليَعملُ بعملِ أهلِ النار، حتى ما يكونُ بينه وبينَها غيرُ باع أو ذِراع، فيَسبقُ عليه الكتابُ، فيعمَلُ بعملِ أهلِ الجَنَّة فيدخُلها. وإن الرجل لَيعملُ بعملِ أهلِ الجنَّةِ حتى ما يكونُ بينَه وبينها غيرُ ذراعٍ أو ذراعين، فيَسبِق عليه الكتاب، فيعمل بعملِ أهلِ النار فيدخلها». رواه البخاري

له عبد الله رضي الله عنه روايت دئ چي رسولُ اللّٰه صلى الله عليه وسلم موږ ته دا خبره وکړه: يقيناً چي ستاسو هر يو د مور په رحم کي څلوېښت ورځي رايوځای کيږي، بيا همدومره موده څوړند توکی وي، بيا همدومره موده ژوول شوې غوښې ته ورته وي، بيا الله تعالی يوه فرشته راولېږي او د څلورو شيانو (د ليکلو) امر ورته وشي: د ده رزق، اجل، او دا چي شقي (بد بخت) به وي که سعيد(بختور)، بيا روح په کي پو شي، نو په الله قسم چي ستاسو يو کس به د دوزخيانو عملونه کوي، تر هغه چي د ده او دوزخ تر منځ به يوازې يو لاس يا نيم لاس واټن پاته وي، خو (د مقدراتو) ليکپانه به ئې پرې وړاندي شي، نو د جنتيانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي، او يقيناً چي يو کس به د جنتيانو عمل کوي، تر هغه چي د ده او جنت تر منځ به يوازې يو لاس يا نيم لاس واټن پاته وي، خو (د مقدراتو) ليکپانه به ئې پرې وړاندي شي، نو د دوزخيانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي.

د دې روايت په اړه لاندي ټکي د پام وړ دي:

• قدريه دا او دې ته ورته روايات د حديث په توګه نه مني، نه ئې متن مني او نه ئې اسناد.

• دا د جبريه وو لپاره نه يوازې مستمسك نه شي کېدى بلکي د دوى د عقيدې په بطلان دلالت کوي، دا ځکه چي دلته جنت او دوزخ ته تګ د انسان په عمل پورې تړل شوى، او په کي ويل شوي: فيعمَلُ بعمل أهل الجنَّة فيدخُلها: نو د جنتيانو عمل به وکړي او د همدې عمل له کبله به جنت ته داخل شي، فيعمل بعملِ أهلِ النار فيدخلها: نو د دوزخيانو عمل به وکړي او د همدې په سبب به دوزخ ته داخل شي.

• د فرشتو دا کتابت، کتابت بالحکم نه دئ؛ کتابت بالوصف دئ، ليکنه ئې داسي نه ده چي دا دي سعيد يا شقي وي، بلکي داسي ده چي دا به سعيد يا شقي وي، دا ځکه چي کتابت ئې له خلقت مخکي نه بلکي له خلقت او په ده کي د روح له پو کېدو وروسته شوى او دا داسي ده لکه په يوې فابرېکې کي چي کومه دوا يا خوراکي توکى توليد شي او د فابرېکې مربوط هيئت د هغه له پاسه د دې خبرو د ليکلو هدايت ورکړي چي: د دې خصوصيات، ګټه او تاوان به څه وي، عمر ئې څومره او ترکومي نېټې وروسته خپل اصالت او خصوصيات له لاسه ورکوي او د استفادې وړ نه پاته کېږي.

• له دې روايت يوازې دا خبره ثابتېږي چي د هر انسان په اړه به د فرشتو ليکنه ربښتيا وخېژي او لکه چي دوى ليکلي همداسي به يا د خپل عمل له کبله دوزخ ته ځي يا جنت ته. د دې روايت له هيڅ لفظ دا نه معلومېږي چي انسان بې اختيار او مجبور پيدا شوى.

جبريه په دې روايت هم ډېر استناد کوي:

عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال احتج آدم وموسى فقال موسى أنت آدم الذي أخرجت ذريتك من الجنة قال آدم أنت موسى الذي اصطفاك الله برسالاته وكلامه ثم تلومني على أمر قد قدر علي قبل أن أخلق فحج آدم موسى. رواه البخاري

له ابوهريره رضي الله عنه روايت شوى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: آدم او موسى عليهما السلام په خپلو کي مناظره وکړه، نو موسى عليه السلام وويل: ته خو هغه آدم يې چي خپل اولاد دي له جنت وايستل، او آدم عليه السلام ورته وويل: ته هغه موسى يې چي الله تعالى په خپل رسالت او کلام سره تا ته غوره والى درکړ، خو بيا ما په هغه کار ملامتوې چي زما له پيدايښت مخکي زما لپاره مقدر شوى وو! نو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چي آدم عليه السلام؛ موسى عليه السلام پر کړ.

د دې روايت په اړه لاندي خبري په پام کي ولرئ:

• دا روايت له بخاري علاوه د حديث په نورو کتابونو کي هم راغلى، خو په الفاظو او راويانو کي له څه توپير سره.

• جبريه وايي چي آدم عليه السلام د هغي مېوې په خوړلو اړ شوى، له مخکي د ده په تقدير او برخليك کي ليکل شوي وو چي دى دي حتماً دا مېوه وخوري، نو ځکه دى ملامت نه وو او موسى عليه السلام د اعتراض حق نه درلود.

• قدريه نه دا روايت مني او نه ئې اسناد صحيح ګڼي. وايي: آدم او موسى عليهما السلام چېري له يوه بل سره ليدلي او دا مناظره کله او چېرته واقع شوې؟ د دې ذکر نه په قرآن کي

راغلی او نه په تورات کي.

- اهل سنت و جماعت د دې روايت په اړه د جبريه له تعبير سره موافق نه دي او په دې تعبير دا اعتراضات لري:

۱- په قرآن کي په ډېرو صريح الفاظو او په مکرره توګه آدم عليه السلام په دې کار ملامت کړی شوی، په خپله آدم عليه السلام او بي بي ئي هم دا کار ګناه ګڼي او له الله تعالی د معافي او مغفرت غوښتنه کوي.

۲- څنګه به الله تعالی له يوې خوا آدم عليه السلام ته د هغي مېوې د نه خوړلو امر کوي او له بلي خوا به ئي د همدې مېوې خوړلو ته اړ کوي؟ له داسي کاره خو يو شريف انسان هم ډډه کوي، څنګه الله تعالی ته د دې نسبت کوئ؟!!

۳- د آدم عليه السلام له خوابه دا معنی نه شو اخيستی چي هغه خپل ځان له ملامتيا بریٔ ګڼلی، دا ځکه چي په قرآن کي د ده اعتراف زموږ مخي ته پروت دیٔ، معنی ئي له دې پرته بل څه نه شي کېدی چي له جنت ستاسو ايستل خو زما کار نه وو، دا پرېکړه خو الله تعالی کړې، الله تعالی به ولي زما د غلطی سزا تاسو ته درکوي؟.! او د هغه چا له شأنه خو داسي اعتراض کول ډېر لري دئ چي الله تعالی ورته د رسالت مقام او د کلام افتخار ورکړی وي!!

ښايي لاندي مثال له هغه چا سره مرسته وکړی شي چي د انسان نسبي اختيار، او له مخکي ټاکل شوي مقدرات؛ يو د بل منافي ګڼي او دا ورته ګرانه برېښي چي څنګه په لوح محفوظ کي ليکل شوي، تغيير نه منونکي مقدرات له انسان اختيار او واك نه سلبوي؟:

تاسو د يوه داسي باغ خاوند يئ چي جګ جګ دېوالونه او دنګه مضبوطه دروازه لري، ښه ساتنه او حفاظت ئي کېږي، هيڅوك نه شي کولی ستاسو له اجازې پرته دې باغ ته ننوځي، خپل يوه دوست ته اجازه ورکوئ چي باغ ته ننوځي او مېوه ئي وخوري، د دروازې کلي ورکوئ او ورته وايئ: دې باغ ته له دې کلي په استفادې سره ننوتی او هره مېوه ئي خوړلی شي، له دې وروسته د دې باغ اختيار ستا په لاس کي دئ، خو دې ته دي پام وي چي د باغ کيڼ لوري ته داسي ونې ولاړې دي چي د مېوو رنګ ئي ښايسته او جالب، خوند ئي ښه، خو خوړل ئي د ګېډې په ځای تاوان درته لري، ستا صحت او سلامتيا ته تاوان رسوي، که دغو ونو ته ورنږدې نه شي او مېوه ئي ونه خورې نو دا به ستا په ګټه او زما د رضايت باعث شي، زما خوښه دا ده او دا مي پرتا پېرزو کېږي چي دا نوري هغه مېوې وخورې چي هم تا ته ګټوري دي او هم ئي زه درته خوښوم او پرې راضي کېږم او په دې سره به روغ رمټ له بڼ ووځې. ستا دا دوست ستا په اجازه بڼ ته ننوځي، هر څه چي په دې بڼ کي کوي او هره مېوه چي خوري نو ستا په اجازه او له هغه اختيار په استفادې سره ئي خوري چي تا ورکړی، په حقيقت کي هغه ستا په اراده، إذن او اجازه او له هغه اختيار او صلاحيت په استفادې سره عمل کوي چي تا ورکړی، که مضر او د ده روغتيا او سلامتيا ته تاواني او ستا د خوښي خلاف مېوه خوري او ستا د رضايت خلاف کار کوي او يا ګټوره مېوه خوري او هغه څه کوي چي ستا د رضايت باعث کېږي، دواړه کاره ئي ستا په إذن، اجازه، اراده او توفيق کړي، تا دا موقع، توان، توفيق او اجازه ورکړه چي باغ ته ننوځي او د خپلي خوښي مېوه وخوري، که تا دا اجازه نه وی ورکړې نه باغ ته ننوتی شو، نه ئي سم او بد کار کولی شو او نه ئي تاواني او ګټوره مېوه خوړلی شوه، غلطي ئي ستا په اجازه کړې خو مسئوليت ئي پر خپله غاړه دئ، له

دې كبله چي په خپل انتخاب كي ئې اشتباه كړې، له اختيار او صلاحيت ئې غلطه استفاده كړې، هغو ونو ته نږدې شوی او مېوه ئې خوړلې چي د ده لپاره تاواني او د بېوال د خفگان باعث. بې ته له ننوتو وروسته چي نوموړی كس هرڅه كوي مسئوليت ئې د ده په خپله غاړه دئ، هم مفيده مېوه خوړی شي او هم مضره، دا ځكه چي د انتخاب واك وركړی شوی، د خپل انتخاب نتائج به گالي، ښه انتخاب ئې ښه نتائج لري او بد انتخاب ئې بد. د زمكي په سر د انسان خلافت او د قضاء او قدر په وړاندي د هغه محكوميت او ده ته د (اختيار) او (انتخاب) صلاحيت او واك وركولو معنی هم داسي ده.

په دې مثال كي د باغ دېوالونه، دروازه او كلي ئې، د خاوند اجازه، خپل دوست ته د انتخاب اختيار وركول، د ممنوعه وني د مېوې تاوان، د باغ د خاوند خوښي او ناخوښي له مفيد او مضر مېوو د استفادې په صورت كي، هم (قضاء)، (قدر)، (د الله اراده)، له خپل بنده د الله تعالی رضايت او عدم رضايت، ښه توضيح كوي او هم (د قضاء او قدر په محدوده كي د انسان اختيار او واك) ښه انځوروي، خو د دې قضيې د يوې خاصي څنډې له بيانولو عاجز دئ او هغه دا چي: كله ستا دوست د باغ د دروازې كلي ترلاسه كړي او باغ ته ننوځي، نو ستا له واك او ادارې ووځي، له دې وروسته ته ورباندي هيڅ ډول سلطه او واك نه لرې، په داسي حال كي چي له بنده سره د الله تعالی معامله داسي نه ده، هيڅ شيبه د هغه له ساتني، څارني او ادارې نه شي وتی، هر گام چي مخكي ږدي د الله په توفيق او مرسته ئې ږدي، د ښه او بد كار توان هم هغه وركوي.

دې ته مو هم بايد پام وي چي كه انسان له داسي څه سره مخامخ كېږي چي د ده له اختيار او واك بهر دي، د ده عمر، د پيدايښت او مرگ نېټه ئې، پېښې او حوادث او كه داسي څه چي په خپل انتخاب او اراده ئې كوي، دا ټول له مخكي په لوح محفوظ كي ليكل شوي، ځيني كسان په لوح محفوظ كي دا ليكنه د انسان د نسبي واك او اختيار منافي گڼي، چي دا يوه مغالطه ده، وجه ئې يا ناپوهي ده او يا له اسلام سره دښمني!! دوی دې ته نه گوري چي په لوح محفوظ كي دا هم ليكل شوي چي انسان نسبي واك او اختيار لري، كولی شي له دوو لارو يوه د ځان لپاره غوره كړي او دا داسي ده لكه په پورتني مثال كي چي ته د هغه دوست وضعيت ته په پام سره ده ته د كلي وركولو په وخت كي له ځان سره وليكې: دی به په دې باغ كي څه څه وكړي او كومي كومي مېوې به وخوري، ستا دا ليكنه ستا د پوهي او علم څرگندونه كوي، هر څومره چي ستا علم او پوهه دقيق وي همدومره به د ده كړه وړه ستا د ليكني موافق خېژي، ستا ليكنه نه د ده خپلواكي سلبوي او نه ئې په كوم كار اړ كوي، دا ځكه چي تا په خپله د باغ كلي وركړې او د هري مېوې خوړلو اختيار دې وركړی، په لوح محفوظ كي ليكنه دې ته ورته ده، دا ليكنه د انسان د هغو عملونو په اړه چي په خپل اختيار او خپلي خوښي ئې ترسره كوي، تقدير بالوصف دئ، نه تقدير بالحكم، دی پرې اړ شوی نه دئ بلكي د ده حالت په كي بيان شوی، دا د الله تعالی د بشپړ علم غيب ښودنه كوي، نه د هغه څه چي د انسان اختيار ترې سلب كړي او يو محكوم او مجبور مخلوق ترې جوړ كړي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الانفطار

د سورۍ معرفي

د دې مبارکي سورۍ نوم الانفطار: چاودېدل دئ، چې د سورۍ له لومړي آيت اخيستل شوی، ۱۹ آيتونه لري، په مکي دور کي نازله شوې، د تکوير د سورۍ په څېر ئې آيتونه لنډ لنډ، وزن ئې ډېر ښايسته او خوندور، شعارونو ته ورته، له آخري آيت پرته د ټولو طول او اوږدوالی يو شان دئ، د دريو کلمو په اندازه، آخري آيت له دوو فقرو جوړ شوی چې د نورو آيتونو نږدې دوه برابره کېږي، خطاب ئې پرېکنده او قاطع او د سورۍ له مضامينو سره ډېر متناسب، له لومړي آيت تر پنځم پورې فواصل انفطرت ته ورته وزن لري، خو په دې پنځو آيتونو کي د دې وزن الفاظ اوه ځله راغلي چې انفطرت، انتثرت، فجرت، بعثرت، علمت، قدمت او اخرت دي، په شپږم، اوم او اتم آيت کي د غرّك، خلقك، عدلك او ركبك، وزن غالب دئ او په ټولو الفاظو ئې سيوری غوړولی، له دولسم او نولسم آيت پرته د نورو آيتونو د پای صيغې دين او نعيم ته ورته وزن لري، دولسم آيت په تفعلون پای ته رسېدلی او د آخري آيت دواړه فقرې د شيئا او لله په هموزنو الفاظو ختمې شوې.

په لومړيو دريو آيتونو کي د قيامت د لومړۍ مرحلې دريو سترو سترو پېښو، د آسمان چاودېدو، د ستورو تيت پرك کېدو او د بحرونو روانېدو ته اشاره شوې، په څلورم او پنځم آيت کي د قيامت د دوهمي مرحلې، دوه برخي د مړو په راژوندي کېدو سره د قبرونو سپړېدل او د هر چا سترگو ته د ده عملونه ودرېدل انځور شوي، ورپسې هغه غولېدلی انسان مخاطب شوی چې خپل پالونکی رب ئې هېر کړی او له الله سره د مخامخېدو له حقيقت انکار کوي، له حيرانتيا په ډکي لهجې ترې پوښتنه کېږي چې کوم څه د خپل هغه مهربان رب په اړه غولولی يې چې ته ئې پيدا کړې، متعادل او متوازن او په ښايسته صورت او غوره جوړښت کي، ولي د حساب و کتاب له ورځي انکار کوې؟! دا ورځ به خامخا راځي، ستاسو هر يو به خپله سزا گوري، ځيني به جنت ته درومي او ځيني دوزخ ته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتۡ ﴿١﴾ وَإِذَا ٱلۡكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتۡ ﴿٢﴾ وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ فُجِّرَتۡ ﴿٣﴾ وَإِذَا

ٱلۡقُبُورُ بُعۡثِرَتۡ ۝ عَلِمَتۡ نَفۡسٌ مَّا قَدَّمَتۡ وَأَخَّرَتۡ ۝

١- هغه وخت چي دا آسمان چاود چاود شي. ٢- او كله چي دا ستوري ټول تيت تيت شي. ٣- او كله چي سيندونه روان كړی شي. ٤- او كله چي قبرونه وسپړل شي. ٥- هر څوك به په كوم څه چي مخكي كړي او وروسته كړي ئې وو پوه شي.

١-٢: قرآن د دې مطلب په بيانولو سره چي يو وخت به په آسمان كي چاودونه راپيدا شي او ~~وروسته به ستوري خواره واره شي، يوه داسي ژوره علمي حقيقت ته اشاره كړې چي تر دې~~ پېړی د مخه انسان ته نه وو معلوم او ډېره لنډه موده كيږي چي كائنات څېړونكي پرې پوه شوي. لكه څنگه چي قرآن د عالم د پرله پسې او مسلسل پراخېدو خبره كوي، كائنات څېړونكي هم دې نتيجې ته رسېدلي چي دا كائنات ورځ په ورځ د پراخېدو په حال كي دي، په هر ستور ليكي (كهكشان) كي ستوري يو له بله او په خپله ستور ليكي يو له بله لري كيږي، دا مسلسل پراخېدا به د دې باعث شي چي د ستورو او ستور ليكو ترمنځ دا د جذب او فرار اوسنی تعادل او توازن له منځه ولاړ شي او د دوی تر منځ اړيكي يا په دې دليل سستي شي او وشليږي چي د مركز او لويو ستورو د جاذبې قوه كمزورې شي او يا د دې لپاره چي د دوی تر منځ واټن زيات شي او مركز ئې نه شي كولی په خپل ماحول كي ستوري په خپل خپل مدار كي ټينگ وساتي او همدا به د ټولو ستورو د خورېدو باعث شي.

نو گمان مه كوئ چي د عالم دا موجود نظم تلپاتې او دائمي دئ او هيڅ بدلون به په كي نه راځي، مگر نه گورئ چي كله دلته يو ستوری راپرېوځي او كله هلته بل له خپل مدار ووځي او د پراخي فضاء په غېږ كي د نامعلوم مسير په لوري وخوځيږي، د سماوي اجرامو دا هبوط او سقوط په ډاگه د داسي ورځي د راتلو خبر راكوي چي د ټولو ستورو ترمنځ به پيوندونه وشليږي او په فضاء كي به خواره واره شي. د قرآن د دې وړاندوينې په اهميت هغه څوك پوهېدی شي چي كلونه كلونه ئې په هغو رصدتونونو كي تېر كړي وي چي ستر ستر او په لويو لويو عدسيو مجهز تلسكوپونه لري او د دغو تلسكوپونو په مرسته توانېدلي چي د دې پراخ عالم په ځينو اسرارو پوه شي، هغه چي د نوميالیو كائنات څېړونكو نظريات ئې لوستي او له كلونو كلونو تحقيق وروسته دې نتيجې ته رسېدلي چي د عالم مسلسل او سريع پراخېدا به د دې باعث شي چي د ستورو ترمنځ اړيكي كمزورې شي، له خپل خپل مدار ووځي، يو له بل سره تصادم وكړي او همغه حالت راشي چي قرآن ئې وړاندوينه كړې.

٣- كله چي د دې عالم په فضاء كي موجود نظم مختل شي، د زمكي په نظم كي به هم اختلال راپيدا شي، د دې اختلال يوه نښه به دا وي چي د اوبو رسولو دا اوسنی نظم چي د انسانانو او ټولو نورو ژوو ژوند ورپوري تړلی دئ، دا به مختل شي، اوسنی نظام د دې باعث دئ چي د زمكي د اوبو يوه برخه په بحرونو كي، بله د واورو په بڼه كي په غرونو او د شمال او جنوب قطبونو كي، يوه لويه برخه ئې د وريځو په شكل كي د آسمان او زمكي ترمنځ وي، بله ئې تر زمكي لاندې او يوه برخه ئې د خلكو د استفادې لپاره په نهرونو، چينو او كارېزونو كي بهيږي، په دې دقيق نظام كي اختلال به د دې سبب شي چي ټولي اوبه بحرونو ته راكوزې شي، د بحرونو كاسې تر ژی ډكي او د وچې په لوري ئې د اوبو رابهېدل پيل شي او ټوله

زمکه تر اوبو لاندې شي. دا هم د قرآن يو بل ستر علمي اعجاز دئ، د دې په اهميت هم يوازې حساس ساينس پوهان ښه پوهيږي، هغه چې د يويشتمې پېړۍ تر ټولو لويه مسئله دا ګڼي چې د زمکې تودوخه له دې کبله ورځ په ورځ زياتيږي چې د اوزون هغه پرده ځای ځای پرې شوې چې د زمکې د هوا په متوازن ساتلو کې هم لويه ونډه لري او زمکې ته د خطرناکو او تاواني وړانګو د راتلو په مخنيوي کې هم، او دا د هغو ګازونو له کبله ده چې له ځينو فابريکو آسمان ته پورته کيږي. دوی وايي چې په تېرو سلو کلونو کې د زمکې حرارت څو درجې زيات شوی او که عاجل ګامونه وانه خيستل شي نو څو لسيزې وروسته به د زمکې پر سر ژوند ممکن نه وي، دوی د وروستيو کلونو شديد بارانونه، سېلابونه، طوفانونه او د بحرونو د اوبو د سطحې لوړېدل هم د دغه اختلال پايلې ګڼي!!

٤- دلته د قيامت د دوهمې مرحلې هغه صحنه زموږ مخې ته ايښودل شوې چې ټول قبرونه به وسپړل شي او مړي به له قبرونو رااوچت شي، هر څوک چې چېرې دفن شوی له همغه ځايه به راپورته شي او د محشر په لورې به وخوځيږي، له يوه سايق او بوونکي سره چې دی مخ پروړاندې بيايي او له يوه شاهد سره چې د ده پر ټولو کړنو به شهادت ورکوي. او دا به وروسته له هغه وي چې د مخکني متلاشي شوې نظام په ځای به نوی نظام، له نويو سننو او ضوابطو سره او له نوې زمکې او آسمان سره راپيدا شي، بيا به ټول مړه انسانان بېرته راژوندي کيږي، خپل قبرونه به سپړي او بهر به راوځي، داسې لکه په هر پسرلي کې د بوټو هغه مړه زړي چې ترخاورو لاندې دي، په يوه باران سره وخوځيږي، وده وکړي، د زمکې زړه وچوي او د ښايسته بوټي په بڼه کې بهر راووځي.

٥- په دې ورځ به انسان ته د ده د ټول عملونه، له څرنګوالي، ځای او نېټې سره ئې، له څه کمي او زياتوالي پرته، په دقيقه توګه، د ده په وړاندې کېښودی شي او دی به د خپلو عملونو په فهرست کې ټول خپل (ما قدمت و اخرت) وګوري او د دې معنی داده چې:

الف: کوم کوم کار ئې څه وخت، څه وخت کړی، کوم مخکې او کوم وروسته.

ب: ترسره شوي عملونه ئې کوم دي او هغه ئې کوم چې د کولو اراده ئې درلوده خو د مرګ او نورو عواملو له کبله پرې موفق نه شو، ترې پاته شول او د کولو فرصت او توان ئې ترلاسه نه کړ.

ج: نه يوازې هغه کارونه به وګوري چې په خپل ژوند کې ئې ترسره کړي بلکې هغه څه به هم وګوري چې د ده له مرګ وروسته د ده په کړنو مرتب شوي، کوم مسجد، روغتون، پل او سړك ئې جوړ کړی وو، د خلکو د لارښووني او هدايت او د ښېګڼو لورې ته د دوی د بلنې لپاره ئې کوم کتاب ليکلی وو، داسې څه ئې په ميراث پرېښې چې راتلونکي نسلونو ترې ګټه اوچته کړې او دی ئې په ثواب کې ورسره شريك شوی او يا داسې څه ترې پاته شوي چې نور خلك پرې بې لارې شوي او دی ئې په ګناه کې ورسره شريك شوی، دا ټول به ئې په وړاندې مجسم شي.

(ما قدمت و اخرت) دا ټول مطالب افاده کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلۡكَرِيمِ ﴿٦﴾ ٱلَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّىٰكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾

فِيٓ أَيِّ صُورَةٖ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝٨

٦- ای! ای انسانه! د خپل رب په اړه څه يې غولولی؟ ٧- هغه چي پيدا ئې کړې او ښه ئې برابر او متعادل کړې. ٨- په هري بڼي چي غوښتل ئې، ترکيب ئې کړې.

٦- له دې مبارك آيت دوه انتباه او تعبير درلودی شو:

الف: خدای هېرونه يو فريب او غولېدنه ده، خاص عوامل د دې باعث شي چي انسان وغولوي، بې عقله ئې کړي او الله ورباندي هېر کړي. که انسان د دې غولووني او فريب تر اغېز لاندي رانشي، الله به په خپلو ټولو مشاعرو سره درك کړي. د ده خپل وجود او هغه تعادل او توازن چي د ده په جوړښت کي مراعات شوی، هغه ښايست او ښکلا چي ده ته ورکړی شوې، هغه بې شمېره پېرزويني چي د ده مهربان او کريم رب پرې کړې، دا ټول به د ده زړه او دماغ، عقل او شعور د الله په شته والي متقاعد کړي.

ب: له قيامت انکار او هغه دروغ ګڼل او دا باور چي د انسان پيداکوونکی رب به قيامت نه راولي، له خپلو بندګانو سره به محاسبه نه کوي، مکافات او مجازات به نه وي، انسان ته به د خپلو کړنو سزا نه ورکوي، دا داسي انګېرنه ده چي د الله په اړه له يوه فريب او اشتباه راولاړه شوې، له يوې داسي دوکې چي د انسان عقل تر خپل اغېز لاندي نيسي او د قيامت انکار او تکذيب ته ئې اړ کوي. که نه نو هغه دقيق تعادل او توازن او د ښايست، ښکلا او کمال هغه مظاهر چي د انسان په ښکلي او متوازن جوړښت کي ترسترګو کېږي، هغه کريمانه او له پېرزوينو ډکه پالنه چي د ده د پيدايښت له لومړۍ نېټې د ژوند ترپايه د ده په برخه ده او هغه مهربان نامرئي لاسونه چي تل د ده پالنه کوي، وده ورکوي، کمال ته ئې رسوي، ډېر ظريف او حساس استعدادونه، وړتياوي او ځانګړتياوي ئې په برخه کوي، دا ټول په خپله ثابتوي چي الله تعالی به حتماً انسان له خپلو کړنو پوښتي، د انحرافاتو، له حد او خط د عدول، د نورو په حق د تېري او تجاوز سزا به ورکوي. د انسان عقل څنګه کولی شي دا خبره ومني چي الله به له انسان سره محاسبه نه کوي، په داسي حال کي چي د حکيم او کريم خدای د دقيق او حکيمانه تصرف نښي په خپلو سترګو ګوري، په ټول عالم کي دا دقيق تعادل او توازن، هغه تعادل او توازن چي انسان ئې مظاهر، نښي او بېلګي په خپل جوړښت کي ګوري، سره له دې چي ګوري هر څه سم پيدا شوي، د الله په مخلوقاتو کي خلأ، نقص او عدم توازن نه شي موندلی، دا الله به څنګه په دې راضي شي چي د ده په بندګانو دي ظلم او تېری وشي او دی ئې پوښتنه ونه کړي، د ده بنده دي د جفا او ظلم مرتکب شي او دی دي ورسره محاسبه ونه کړي؟!! دا خاطئ انګېرنه له هغه تعادل او توازن سره اړخ نه لګوي چي د دې پراخ عالم په هري برخي کي ئې ګورو.

له دغو دواړو تعبيرونو دوهم ئې په دې دليل دقيق او سم دئ چي د آيت سياق او سباق په همدې دلالت کوي او په دې سره دا آيت له مخکنيو او وروستنيو سره ورته کېږي، له دې آيت مخکي او وروسته آيتونه د قيامت په اړه بحث کوي، هولناکي صحنې ئې انځوروي، د يوم الدين د مکافات او مجازات خبره کوي او وايي چي هر څوك به خپل عملونه ګوري، طبيعي ده چي د دې آيت د بحث موضوع به هم نوروته ورته او د قيامت په اړه وي، د آيتونو تر منځ د

تنسيق او يووالي تقاضا دا ده چي دلته به هم د قيامت د اثبات دلائل وړاندي شوي وي نه د الله د شتون د اثبات دلائل.
۷- په دې مبارك آيت كي د انسان د پيدايښت په اړه دريو مسئلو ته اشاره شوې:
الف: د انسان خلقت او پيدايښت.
ب: سم او برابر جوړښت ئې.
ج: هغه تعادل او توازن چي د ده په جوړښت كي مراعات شوى.
دا انسان څنګه د خپل هغه رب په اړه اشتباه كوي چي دى ئې پيدا كړى، وده وركوي، كمال ته ئې رسوي، دا ټول استعدادونه ئې ده ته وركړي، د دغو استعدادونو د ودي او ځلا لپاره لازم شرائط ورته برابروي، د ده رزق او روزي او د ده د بقاء او دوام وسائل او ضروريات تأمينوي؟! مګر د ده خلقت او پيدايښت په دې شهادت نه وركوي چي هرومرو يو پيداكوونكى لري؟!! مګر هغه صفات، وړتياوي او غوره استعدادونه چي ده ته وركړى شوي په دې دلالت نه كوي چي رب او پالونكى ئې له داسي ذات پرته بل څوك نه شي كېدى چي په همدغه غوره صفاتو په اتمه او اكمله توګه متصف دئ؟! دا په هيڅصورت كي ممكنه نه ده چي په مخلوق كي داسي كوم غوره صفت وي چي د ده په پيدا كوونكي كي دي هغه په اتمه او اكمله توګه نه وي، كوم عقل دا خبره منلى شي چي دا انسان دي په خپله، له كوم خالق پرته او يا د ړوند، كوڼ او بې عقله طبيعت په لاس پيدا شوى وي؟!!
نه يوازي دا چي انسان ئې پيدا كړ، بلكي هغه ئې سم او سالم، روغ او رمټ پيدا كړ، ټول هغه ضروري استعدادونه ئې وركړل چي ورته اړ وو، د ده سلامتيا او بقاء ئې غوښتنه كوله او د زمكي پر سر د ژوند لپاره ئې ورته ضرورت درلود، نه ئې په جوړښت كي عيب او نقص موندى شو او نه كوم څه اضافي او غيرضروري.
په دې سربېره ئې هغه متوازن او متعادل جوړ كړ، دا تعادل هم د ده په جوړښت كي ګورو او هم د ده په شكل او صورت او څېرې كي او هم ئې د ده په انساني خصلتونو او استعدادونو كي. دا دقيق تعادل او توازن هغه وخت ښه احساسولى شو چي د انسان د وجود په كومي برخي كي مختل شي، مثلاً د باړوګانو څو تارونه ئې وسوزي، فقط څو نازك وېښتان، ګورې چي په دې سره نه يوازي د ده ښايست ته سخته صدمه ورسېږي بلكي د ده حساسي او نازكي سترګي له داسي ساتونكو بې برخي شي چي تل ويښ ولاړ وي او له تاواني شيانو ئې ساتي، كه ئې غوږ پرې شي، نه يوازي د ده ښكلا او ښايست ته تاوان رسي بلكي د ښه او بد، مفيد او مضر غږ سمت او استقامت دقيقاً نه شي تشخيصولى، كه ئې لاس قطع شي، تعادل او توازن ئې له منځه ځي او د ډېرو كارونو په كولو كي له ستونزو سره مخامخ كېږي، كه ئې غصه پر زړه سوي او مهربانى غلبه وكړي، كه ئې كركه او كينه پر مينې او محبت درنه شي، كه ئې وېره پر جرأت او زړه ورتيا غالبه شي، كه ئې د دغو او ګڼ شمېر نورو خصلتونو او خصوصيتونو ترمنځ تعادل او توازن له منځه ولاړ شي، يو پر بل غلبه وكړي، يو د بل د ځپلو باعث شي، معلومه نه ده چي انسان به له كومو كومو خطرناكو پايلو سره مخامخ كړي!! او څه به ترې جوړ كړي؟!! انسان خو پرېږدئ دا ضروري تعادل او توازن د دې پراخ عالم په هري برخي او ټولو ژوو كي ګورو، مګر دغو ونو ته مو پام نه دئ كړى چي كه ئې يو ښاخ ښي اړخ ته راوتوكېږي بل ئې څو سانتي متره بر كيڼ اړخ ته راوتوكېږي او په دې سره ئې

تعادل تأمين شي، لوړه شي او يوې خوا ته له کږېدو خوندي پاته شي، که ئې له يوه اړخه کوم ښاخ پرې کړو نه يوازې خپل پرهار په داسې موادو وپوښي چې له مکروبونو او تاوانې حشرو ئې ساتي او هغه موميايي کوي بلکې ډېر ژر په همغه اړخ کې نوی ښاخ راوټوکوي ترڅو هغه تعادل چې د يوه ښاخ د پرې کېدو له کبله له منځه تللی بېرته جبران شي او بل لوري ته د کږېدو مخنيوی وکړي.

الله تعالى دا زمکه داسې جوړه کړې چې د انسان د ژوند لپاره مناسب ځای وي او انسان ئې داسې جوړ کړی چې د زمکې په دې کور کې چې آسمان ئې چت او زمکه ئې فرش ده، سوکاله او آرامه ژوند وکولی شي، د ده جوړښت، فطرت او طبيعت ئې داسې ګرځولی چې په دې تمځي کې ژوند کول ورته مقدور او ممکن وي، که د ده جوړښت بدل کړی شي، يا د ده د دې تمځي او محيط په شرائطو کې تبديلي راشي او د دې دواړو ترمنځ دا شته تعادل او توازن له منځه ولاړ شي، د انسان ژوند له جدي ګواښ سره مخامخ کېږي. دا ولې انسان نه شي کولی په بل هغه ستوري کې ژوند وکړي چې هلته شرائط د زمکې په څېر نه دي؟! دا ځکه چې په هغه محيط کې د ژوند کولو ضروري او لازمي استعدادونه نه لري، د دې خبرې معنی دا ده چې انسان ئې داسې جوړ کړی چې د ده په خټه او فطرت کې ئې د زمکې پر سر د ژوند کولو ټول ضروري استعدادونه ايښې او هر هغه څه ئې ده ته ورکړي چې په دې تمځي که ئې ورته ضرورت درلود.

۸ ــ څنګه چې الله تعالى په خپله غوښتل، انسان ئې په همغه شکل او صورت کې جوړ کړ، د انسان د ښايسته او ښکلې صورت ترکيب او د جذابي او جالبي څېرې د ظريفو خطوطو ترسيم، د رنګوَني هغه ژور او لطيف هنر چې د ده د څېرې د بېلابېلو برخو په رنګوَنه کې کارول شوی او له ده ئې تر ټولو ښايسته او کامل مخلوق جوړ کړی، دا ټول د الله تعالى پېرزوينې دي، دا ښکلې، موزونه او ښايسته څېره الله تعالى ورکړې، هغه اشرف المخلوقات پيدا کړ، نه ئې د پلار او مور اراده په دې کې څه اغېز درلود او نه په ټول عالم کې له الله تعالى پرته بل چا، نو اې غولېدلی انسانه!! ولې دې خپل رب هېر کړی؟! ولې دا اشتباه در ته پيدا شوې چې هغه به دې بيا نه راژوندی کوي او له تا سره به محاسبه نه کوي؟

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَـٰفِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَـٰتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

۹- نه، داسې نه ده، بلکې تاسو دغه دين تکذيبوئ. ۱۰- حال دا چې ګمارل شوي دي پر تاسو حافظان. ۱۱- عزتمن ليکوالان. ۱۲- په هغه څه پوهېږي چې کوئ ئې.

۹ ــ په حقيقت کې خبره داسې نه ده چې انسان ته د خپل رب پېژندل ګران دي او يا د عملونو په مکافات او مجازات باندې باور کول ورته محال او ناممکن او د ده د عقل خلاف خبره، داسې نه ده چې په دې اړه څه جدي ستونزه لري، له اشتباه او مغالطې سره مخامخ کېږي، برعکس د ده عقل نه بلکې د ده هوی او هوس دی دې ته اړ کړی چې حقيقت (تکذيب) کړي او عمداً

دروغ ووايي او له هغه حقيقت انکار وکړي چي د ده زړه او دماغ پرې قانع دئ، د ده بده او له ګناهونو ډکه سابقه او په راتلونکي کي د فسق او فجور د ارتکاب عزم او قصد ئې دې ته اړ کوي چي د مکافات او مجازات اصل ترديد او (تکذيب) کړي او د دې لپاره جعلي او دروغجن دلائل جوړ کړي.
۱۰- خو بايد په دې پوه شي چي ستا ترديد او تکذيب هيڅ ګټه نه شي دررسولی، نه د قيامت راتګ څنډولی شي او نه ستا د حتمي او قطعي محاکمې مخنيوی کولی شي، پر تا داسي ساتونکي او څارونکي ګمارل شوي چي تل او په هر ځای کي درسره دي، ستا ټول کړه وړه په دقت څاري او ستا د ښو او بدو مراقب دي.
۱۱- دا څارونکي نه يوازې ستا څارنه کوي او ستا د ټولو عملونو مراقب دي، بلکي ستا هر کار دقيقاً او له ټولو کوائفو سره ئې ليکي، دوی داسي مخور ليکوالان دي چي په خپلو ليکنو کي نه څه زياتی کوي او نه کمی، هر څه په ډېر دقت سره ليکي، ستاسو هر لوی او ووړ عمل او ستاسو د زړه هر حرکت ليکي.
۱۲- پر دې ټولو سربېره دوی ستاسو د عملونو او کړنو له ټولو کوائفو خبر دي، محرکات ئې ورته معلوم، په هدف او مقصد ئې پوهېږي، نه ئې ماهيت ترې پټ دئ او نه ارزښت، داسي نه دي چي ستاسو د عملونو غولوونکي ظاهري بڼي ته په پام سره خپل راپور جوړوي، ښايي عام وګړي ستا هغو عملونو ته ښه ووايي چي په ظاهر کي ښه ښکاري او د عمل ظاهري بڼي ته په پام سره ګمان کوي چي ته ښه انسان يې او عمل دې ښه او صالح، خو ښايي د دې غولوونکو ظواهرو ترشا ناوليې موخي او بد اغراض مضمر وي، چي د لنډنظره خلکو له سترګو پټ دي، خو د دغو پوه څارونکو له نظره پټ نه شي پاته کېدی.
که د اوسنی پېړی هغه څېړني او نتائج ئې په پام کي ونيسو چي د فضاء په څپو او امواجو کي د غږ، حرکت او مناظرو د ثبت په اړه شوې او وايي چي د انسان هر غږ او حرکت د فضاء په څپو کي دقيقاً ثبت کېږي او د تل لپاره په فضاء کي پاته کېږي، که د ساينس دا کشف د قرآن له دغي وينا سره څنګ په څنګ کېږدو او قضاوت وکړو، زموږ او د هر با انصاف انسان قضاوت به څه وي؟ دا څنګه نن علم همغه خبره کوي چي قرآن څوارلس پېړی مخکي او په داسي شرائطو کي کړې چي انسان ته په داسي حقائقو پوهېدل ممکن نه وو، کله چي د ساينس دا کشف د قرآن د هغي وينا سره ورته مومو چي د انسان ټول کړه وړه د (پوه څارونکو او ليکوالانو) په واسطه ضبط او ثبت کېږي، آيا له دې پرته بل څه ويلی شو چي: دا قرآن حتماً له داسي مرجع راغلی چي د عالم له ټولو اسرارو خبر دئ؟!!

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٖ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ ٱلۡفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٖ ﴿١٤﴾ يَصۡلَوۡنَهَا يَوۡمَ ٱلدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمۡ عَنۡهَا بِغَآئِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوۡمَ لَا تَمۡلِكُ نَفۡسٞ لِّنَفۡسٖ شَيۡـٔٗاۖ وَٱلۡأَمۡرُ يَوۡمَئِذٖ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

۱۳- بې شکه چې نېکان به وي نعيم کې. ۱٤- او بې شکه بد کاران به وي جحيم کې. ۱٥- د سزا په ورځ به ننوځي هغه کې. ۱٦- او، غائبېدونکي به ترې نه وي. ۱۷- او څه شي ته خبر کړې چې دا ورځ د سزا څه ده. ۱۸- بيا څه شي ته خبر کړې چې دا ورځ د سزا څه ده. ۱۹- آ ورځ چې څوك به نه لري بل چا ته څه په واك کي او (واك به د هر) کار وي په دې ورځ مختص الله ته.

۱۳- ۱٤ دلته په ډېر تأکيد سره ويل شوي چې نېکان به خامخا په هغه جنت کې وي چې له نعمتونو ډك دئ او بدکاران به حتماً په هغې کندې کې وي چې له اوره ډکه ده، يعني محاسبه به هرومرو ترسره کېږي، هر څوك به خامخا د خپلو عملونو سزا ګوري او خپل مناسب ځای ته به درومي. آيا دا ادعاء چې په دومره تأکيد او قاطعيت سره شوې، يوازې يوه ادعاء ده او که د اثبات لپاره ئې دلائل هم وړاندي شوي؟! د دې مدعی د اثبات لپاره څه دليل لرو؟ څنګه کولی شو ثابته کړو چې نېکان به خامخا جنت ته درومي او بدکاران هرومرو دوزخ ته؟

موږ په هر انسان کي د (قضاوت) خصلت ګورو، چې د نورو د ښه او بد عمل په اړه قضاوت کوي، که دوه نفره د نښتي او جګړي په حال کي وګوري، چې يو ئې ظالم او بل ئې مظلوم وي، فوراً د ظالم په نسبت په خپل زړه کي کرکه او نفرت احساسوي او د مظلوم په اړه عاطفه او زړه سوی، که د مداخلې توان او فرصت ولري حتماً له مظلوم د دفاع لپاره وروړاندي کېږي او مرسته ئې کوي او ظالم له لاسه نيسي، ملامتوي ئې او له ظلم ئې راګرځوي، دا د (قضاوت) خصلت، له ظالم کرکه، له مظلوم سره خواخوږي، د ظالم ملامتول او له مظلوم دفاع، د انسان دغه خصلت موږ ته دا حقيقت په ګوته کوي چې حتماً به هغه ذات هم په دې صفت متصف وي چې انسان ئې پيدا کړی او دا خصلت ئې په ده کي اېښی، که موږ د نورو د کړنو په اړه قضاوت کوو، نېکان ستايو، د دوی قدر کوو، غواړو وئې نازوو، انعام ورکړو او بدکاران ملامتوو، غواړو وئې رټو او سزا ورکړو، ځينو ته (ابرار) او ځينو ته (فجار) وايو، زموږ دا خصلت او صفت د هغه ذات د صفاتو مظهر او بېلګه ده چې موږ ئې پيدا کړي يو او دا خصلت ئې موږ ته راکړی، څنګه ومنم چې ته قضاوت کوې او ستا رب به قضاوت نه کوي؟!! زه خو هره شېبه او په هر مصنوع او مخلوق کي دا ګورم چې د هر (جوړ شوي شي) خصلتونه د (جوړوونکي) د صفاتو مظهر او هنداره وي، موږ د مصنوع او مخلوق په څېره کي د صانع او خالق د صفاتو نښې ګورو، هغه خدای چې انسان ئې پيدا کړی او د (قضاوت کولو) صفت او خصلت ئې ورکړی، هغه به هرومرو د انسان د کړنو په اړه قضاوت کوي، نېکان به جنت ته او بدان به دوزخ ته بيايي.

۱٥- الله تعالی په دنيا کي هم انسان ته د خپلو عملونو سزا ورکوي، دلته هم نسبي مکافات او مجازات ترسره کېږي، خو د کامل او بشپړ مکافات او مجازات لپاره ئې داسي نېټه ټاکلې چې د (يوم الدين) په نامه ئې نومولې، فجار او بدکاران به په دې ورځ او له الهي محاسبې وروسته په جهنم کي لوېږي.

۱٦- جهنم او لمبې به ئې داسي پرې راتاو شي چې نه به يوه شېبه ترې غائبېدی شي، نه به په کي مري چې له عذابه ئې خلاص شي او نه به داسي سوزي چې نور نو د سوزېدو درد احساس نه کړي.

۱۷ ـ ۱۹- پوهېږې چې دا (يوم الدين) څه دئ؟ دا د الله له لوري د حساب و کتاب او الهي محاسبې لپاره ټاکل شوې نېټه ده چې دوه عمده خصوصيتونه لري:

الف: هر څوك به په خپل ځان مصروف وي، د خپل ځان د ژغورني هڅې به داسې مصروف کړې وي چې نه به بل ته د پام او اعتناء کولو مجال لري او نه د بل د ژغورنې او مرستې توان، نه به چا ته ګټه رسولی شي او نه به کوم عذاب ترې دفع کولی شي، د بل په ګټه د هيڅ کار د کولو اختيار او توان به نه لري.

ب: واکمني او اختيار به مختص الله ته وي، هغه به يوازينی ټولواك وي، د ټولو کارونو اختيار به له ده سره وي، له ده پرته به هيڅوك نه په واکمنۍ کې څه ونډه لري او نه د کارونو په ترسره کولو کې، که نن او په دنيا کې دا حالت ستاسو تر سترګو کېږي چې د عالم په يوې برخې کې هغه څه ګورئ چې کاملاً مقهور او محکوم دي، په خپل خپل کار بوخت او په خپله خپله فطري لار درومي، که خپل کار پرېږدي او له خپلې لارې منحرف شي له تباهۍ سره مخامخ کېږي، خو بلې خوا ته انسان ګورئ چې (واك) او (اختيار) ورکړی شوی او هغه له دغه واك او اختيار په استفادې سره ظلم کوي، فساد خوروي، د ګناه او عصيان مرتکب کېږي، خو د هغو نورو په څېر فوراً او په بشپړه توګه خپله سزا نه ګوري، د دې وجه دا ده چې الله تعالی نه غواړي د انسان هغه نسبي واك او اختيار ترې سلب کړي، فوري سزا د هغه نسبي واك او اختيار منافي ده چې انسان ته ورکړی شوی، د الله تعالی دغه پرېکړه چې انسان کولی شي په خپله خوښه خپله لار غوره کړي، په دنيا کې د فوري او بشپړ مکافات او مجازات مانع ده، خو د قيامت په ورځ به دا لړۍ پای ته ورسېږي، د انسان د هغه مخکني واك او اختيار موده به پوره شي، هغه ورځ به ټول واك او اختيار د الله په لاس کې وي، هغه ورځ به له الله پرته نه بل واکمن وي او نه د اختيار خاوند چې د مکافات او مجازات مانع شي او د عدالت د پلي کېدو خنډ.

بسم الله الرحمن الرحيم

المطففين

د سورې معرفي

د دې مبارکي سورې نوم المطففين (کموونکي) دئ، چي له لومړي آيت اخيستل شوی، مکي سوره ده، آيتونه ئې تر دوو مخکنيو سورتونو لږ اوږده خو د سورې له اوږدوالي سره متناسب دي او اکثراً له دريو کلمو او څلورو غږونو جوړ شوي، لومړي دوه آيتونه په مطففين او يستوفون ختم شوي، پاته ټول آيتونه هم د دغو دواړو د وروستۍ کلمې په وزن سره پای ته رسېدلي، کله د مطففين په وزن او کله د يستوفون په وزن، خو کله د (ن) په ځای (م) راغلی، لکه عظيم او مرقوم، چي دا دواړه هم د غږ له پلوه مطففين او يستوفون ته ورته دي، د غږ او اوزانو مد او جذر ئې ډېر ښايسته او خوندور دئ، د سورې له مضامينو په ډاګه معلومېږي چي د مکي دور په لومړيو کي نازله شوې، هغه وخت چي د مسلمانانو شمېر ډېر کم وو، قريشو به پرې ملنډې وهلې، بې لارې، باغي او د خپل پلار نيکه له دين اوښتي به ئې ګڼل او په سپکه سترګه به ئې ورته کتل. ځيني محترم مفسرين ګمان کوي چي دا سوره بايد په مدينه منوره کي نازله شوې وي، دا ځکه چي د پلورلو او پېرودلو په څېر د اجتماعي امورو په اړه احکام او لارښووني يوازي په مدني سورتونو کي موندلی شو، دوی په دې عقيده دي چي له تطفيف په تللو او پيمانه کولو کي کمی مراد دئ، خو دا رأيه په څو دليله کمزورې ده:

الف: اکثر روايات په دې تأکيد کوي چي دا سوره په مکه کي نازله شوې. جمهور علماء ئې مکي ګڼي او هغه روايات نه مني چي دا سوره مدني شمېري.

ب: تطفيف يوازي د جنس په تللو او پيمانه کولو کي کمي او د پلورونکي او پېرودونکي په حق کي تېري ته نه وايي بلکي په نورو مواردو کي د کمښت او نقصان لپاره هم استعمالېږي، لکه چي په يوه روايت کي د هغه چا لپاره دا لفظ کارول شوی چي په لمانځه کي اهمال کوي، يا ئې حرکاتو او الفاظو ته پوره اهتمام نه کوي او يا ئې له خشوع، خضوع او د زړه په حضور سره نه اداء کوي، قرطبي ليکي:

روی عن سالم ابن أبي الجعد قال: الصلاة مکيال فمن وَفَّى وُفِّي له، ومن طَفَّفَ فقد علمتم ما قال الله في المُطَفِّفِين؛ الزهد لابن مبارك و المحلى

له سالم بن ابي جعد روايت شوی چي وئې ويل: لمونځ هم په پيمانې سره دئ، چا چي ئې پيمانه پوره کړه، اجر به ئې پوره ورکړی شي، خو چا چي څه کمی په کي وکړ، نو په هغه څه خو پوهېږئ چي الله تعالى عز وجل فرمايلي: (ويل للمطففين) افسوس په کموونکو!!

همدا راز (وزن) او(کيل) هم يوازي د مادي توکيو او شيانو د کميت او مقدار لپاره نه کارول کېږي، بلکي د معنوي ارزښتونو او شيانو د اهميت، قدر او قيمت لپاره هم استعمالېږي، لکه دا چي موږ د چا په اړه وايو: ډېر دروند سړی دئ، له دې مو مقصد دا نه وي چي پرېړ

دئ او وزن ئې زيات دئ او يا وايو فلانی سپك سړی دئ، هيڅوك زموږ له دې وينا دا مطلب نه اخلي چي د نوموړي وزن سپك دئ، بلكي دا مطلب ترې اخلي چي بې وقار او بې اعتبار سړی دئ، د درونډ او سپك الفاظ د چا د وقار، اجتماعي اعتبار، متانت، هيبت او حيثيت لپاره كارول كيږي، د قيامت په ورځ د اعمالو وزن كېدل ښيي چي دا لفظ د معنوي ارزښتونو د معلومولو او تعيين لپاره هم استعمالېږي.

ج: د سورې متن په ډېر صراحت سره شهادت وركوي چي د (تطفيف)، (وزن) او (كيل) الفاظ د خلكو د معنوي قدر او منزلت د تعيين لپاره كارول شوي، ټوله سوره او ټول آيتونه ئې پر دې راڅرخي چي له يوې خوا فجار (بدكاران) او د دوی بد خصلتونه او بدې پايلې راښيي او له بلې خوا ابرار (نېكان) او د دوی صفات او نېك عاقبت په ګوته كوي، د سورې په هيڅ آيت كي د پېرلو او پلورلو يادونه نه صراحتاً شوې او نه تلويحاً. د اسلام له نظره تر دې چي د چا مال په ناحقه وخورې دا ډېره ستره ګناه ده چي په عزت ئې تېری وكړې لكه څنګه چي د انسان ترټولو غوره شتمني د ده عزت او شرف دئ، تر ټولو ستر تېری هم د ده پر عزت او حيثيت باندې تېری دئ، ترټولو ناكاره او بد مطفف هغه دئ چي يو شريف انسان تحقير كړي، هغه ته په سپكه سترګه وګوري، ځان تر ده اوچت وګڼي، د ده د (ذاتي وړتياوو) او (اجتماعي اعتبار) په اړه په خپل قضاوت كي تېری او تجاوز وكړي، د ده وزن كم وښيي او ارزښت ئې ناڅيزه، خو هغه وخت چي د ځان او د خپلو وړتياوو او په تولنې كي د خپل وزن، اعتبار او حيثيت په اړه د نورو قضاوت غواړي، نو انتظار ئې دا وي چي ښه ډېره ستاينه ئې وشي، پيمانه ئې ورډكه كړي، له هر عيب او نقص ئې پاك او مبرا، اجتماعي حيثيت ئې ډېر لوړ او ذاتي وړتياوې ئې ډېرې اوچتې وګڼي. په دې سوره كي دغه خطرناكه بيماري او ستره ګناه څېړل شوې.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَيۡلٌ لِّلۡمُطَفِّفِينَ ۝١ ٱلَّذِينَ إِذَا ٱكۡتَالُواْ عَلَى ٱلنَّاسِ يَسۡتَوۡفُونَ ۝٢ وَإِذَا كَالُوهُمۡ أَو وَّزَنُوهُمۡ يُخۡسِرُونَ ۝٣ أَلَا يَظُنُّ أُوْلَٰٓئِكَ أَنَّهُم مَّبۡعُوثُونَ ۝٤ لِيَوۡمٍ عَظِيمٍ ۝٥ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلنَّاسُ لِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٦

١- وای وای د كموونكو په (حال). ٢- آ چي كله ځان په نورو تلي، ډكه ډكه پيمانه غواړي. ٣- او چي نور يا پيمانه كړي يا ئې وتلي، كمی كوي. ٤- آيا دغه ډله ګمان نه كړي چي حتماً به پاڅولی شي. ٥- د يوې سترې ورځ لپاره. ٦- هغه ورځ چي رب

العالمين ته به ودرېږي خلك.

۱-۳: د دې سورې د لومړيو دريو آيتونو په اړه په معتبرو تفسيرونو كې درې د پام وړ تعبيرونه مومو:

الف: ځينې وايي: له مطففين مراد هغه خلك دي چې د پېر پلور او راكړې وركړې په وخت كې د خلكو حق پوره نه وركوي، په پټه او چل ول سره په وزن او پيمانه كې كمى او غبن كوي، او په تلې او پيمانې كې ډنډې وهي، له نورو د څه اخيستو په وخت كې پيمانه ډكه غواړي خو نورو ته د څه وركولو په وخت كې حتماً څه راكموي. د درنو مفسرينو دا ډله د (كالوهم) او (وزنوهم) الفاظ د (كالوا لهم) او (وزنوا لهم) په معنى اخلي او دلته (ل) مقدر گڼي او آيت داسې ترجمه كوي: كله چې د نورو لپاره پيمانه كول او تلل كوي نو تاوان رسوي او څه كموي!! خو كه په الفاظو كې هيڅ تصرف ونشي او د (ل) له راوړو او مقدر گڼلو ډډه وشي نو د آيت د خپلو الفاظو دقيقه ترجمه دا ده: كله چې دوى پيمانه كوي او يا ئې تلي نو تاوان رسوي.

ب: د درنو مفسرينو دوهمه ډله په دې باور ده چې د (ل) زياتول او مقدر گڼل نه يوازې صحيح نه ده بلكې د احتياط خلاف كار دئ، صحيح نه ده چې كالوهم د كالوا لهم په معنى واخلو او وزنوهم د وزنوا لهم په معنى ترجمه كړو، د الله په كلام كې چې هم د معنى له پلوه بشپړ او كامل دئ او هم د الفاظو له مخې، دا ډول تصرف يو ناسم كار، بې ځايه جرأت او حتى بې باكي ده، دوى دلته هم او په نورو مواردو كې هم، دې ته ترجيح وركوي چې د قرآن په الفاظو كې له هر ډول تصرف ډډه وشي، هر تصرف نامناسب كار او د الهي بليغ كلام په شأن كې بې احترامي گڼي او په دې تأكيد كوي چې د قرآن الفاظ بايد له څه كمي او زياتي پرته او په پوره احتياط سره ترجمه شي. دوى وايي: دلته د (كالوهم) او (وزنوهم) صيغې ځكه كارول شوې چې د قضيې يو ظريف اړخ په گوته كړي او هغه دا چې: په خلكو پورې د مربوط شيانو او د دوى په لاس د جوړ شوو توكيو پيمانه كول او تلل په حقيقت كې په خپله د دوى تلل او پيمانه كول دي، دا ځكه چې په توليد كې ئې د دوى ذهن او فكر، هنر او كمال، تجربه او پوهه كارول شوې، د هر هغه څه ستاينه چې انسان جوړ كړى په حقيقت كې د هغه د جوړوونكي او توليدونكي ستاينه ده او هغه ته د هر عيب او نقص منسوبول په حقيقت كې د هغه جوړوونكي ته عيب او نقص منسوبول دي، دا ډله مفسرين كه څه هم (وزن) او (كيل) د پېر او پلور تلل او پيمانه كول گڼي او په دې اړه له لومړۍ ډلې سره متفق دي خو (ل) مقدر نه گڼي.

ج: د مفسرينو دريمه ډله په دې نظر ده چې د دې آيتونو د بحث موضوع په پېر پلور كې د تطفيف موضوع نه ده، بلكې د يوه انسان ظالمانه قضاوت د بل انسان په اړه څېړل شوى او په دې سره د انسان يوې ډېرې خطرناكې رواني بيمارۍ ته اشاره شوې، (خپل ځان معيار گڼل)، (ځان درونډ او نور سپك گڼل)، (له نورو د ستاينې انتظار په داسې حال كې چې د هغوى په تولو وړتياوو سترگې پټوي)، كله چې د خپل ځان او خپلو وړتياوو او ځانگړتياوو په اړه له نورو قضاوت غواړي نو انتظار او توقع ئې دا وي چې د ده د معيارونو مطابق به ئې ستاينه كوي، پيمانه به پوره او د ده له انتظار سره سم ډكه وركوي، خو كله چې د نورو په اړه قضاوت كوي، د دوى د ذاتي استعدادونو او اجتماعي وزن او اعتبار په اړه څه وايي نو حتماً

پيمانه کموي او په تلې کې ډنډۍ وهي، غبن او خيانت کوي، دا ډېره خطرناکه بيماري ده، چې قرآن په ګڼ شمېر آيتونو کې پرې بحث کړی او دا مبارکه سوره ئې ورته مختص کړې.

د درېيم تعبير او تفسير په تأييد کې څو مضبوط دلائل لرو:

الف: د آيتونو د الفاظو دقيقه ترجمه همدا تعبير تأييدوي.

ب: دا تفسير د سورې له ټولو آيتونو سره اړخ لګوي، په ځرګنده ګورو چې ټوله سوره په همدغي موضوع بحث کوي، مخصوصاً له ٢٩ تر ٣٣ آيت چې په ډېر صراحت سره د لومړيو آيتونو شرح او تفصيل وړاندي کوي او فرمايي: ګنهګارانو به پر هغو خندل چې ايمان ئې راوړی وو او چې کله به پر دوی تېرېدل نو په خپلو کې به ئې سترګکونه وهل او چې خپلې کورنۍ ته به وروګرځېدل نو په خندا خندا به وروګرځېدل او چې هغوی به ئې وليدل ويل به ئې: دوی لاروركي دي، حال دا چې دوی پرې ځارونكي نه وو لېږل شوي!!

ج: دا سوره په مکه مکرمه کې نازله شوې او مکي سورتونه اکثراً په داسي قضاياوو تر نورو زيات ترکيز لري چې د کافرانو لخوا د مؤمنانو تحقير او توهين او د دوی په لاس د مظلومو مسلمانانو تعذيب او ربړول په کې ځېړل شوي، په پېر پلور کې د غبن او خيانت په ځېر قضايا په دې سورتونو کې نه شو موندلی.

د: که د قرآن د آيتونو لفظ په لفظ ترجمه واضح او صريح مفهوم افاده کوي، دا سمه نه ده چې له دې واضح مفهوم تېر شو او د الفاظو له إطار او محدودې پېښه آخوا وغځوو، د آيت په ترکيب کې لاسوهنه وکړو، څه مقدر وګڼو او ګمان وکړو چې د آيت اصلي ترکيب او الفاظ داسي نه دي لکه اوس چې زموږ مخي ته پراته دي، اصلي بڼه ئې بله ده، داسي لکه زه چې وايم، د خاص مصلحت له کبله ځيني توري او کلمات حذف شوي او اوسنۍ بڼه ئې غوره کړې!! دا کار هلته کېدی شي او د منلو وړ وي چې لفظ په لفظ ترجمه څه اشکال ولري او د اشکال د رفع کولو لپاره (تقدير) ته اړ وو او له دې پرته بله چاره ونلرو چې ووايو: دلته دا توری مقدر دئ، حذف شوی، بايد په ترجمه کې مراعات شي!! د الله د کلام په بلاغت او عظمت باندي د ايمان او اعتراف تقاضا خو دا ده چې په پوره احتياط او دقت سره او له هر راز کمي او زياتي پرته ئې ترجمه کړو. د مطففين د سورې د دغو آيتونو په ترجمه کې دې ته هيڅ ضرورت نه لرو چې (وزنوهم) (وزنوا لهم) ترجمه کړو او (كالوهم) د (كالوا لهم) په معنی واخلو، مګر موږ تل د انسانانو په اړه په خپلو قضاوتونو کې دې ته ورته الفاظ نه کاروو؟ کله چې تاسو د يوه چا د وجاهت او اجتماعي اعتبار او حيثيت په اړه قضاوت کوئ او وايئ چې مخور دئ، په خلکو کې نفوذ او رسوخ لري، خلك ورته احترام لري، ټول ئې قدر کوي او خبري ئې اوري، په دې الفاظو سره په حقيقت کې تاسو هغه پيمانه کړی او کله چې وايئ: ښه انسان دئ، پوه، هوښيار، د حوصلې خاوند، زړه سواند او د ده نور ذاتي صفات بيانوئ په دې سره تاسو هغه تللی. د نورو په اړه هر له عدالت لري او ظالمانه قضاوت، تطفيف دئ چې د اسلام له نظره ستره ګناه، لوی تېری او ظلم ګڼل کيږي، لکه په دې روايت کې چې راغلي:

عن سعيدبن زيد عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: من أربى الربا الاستطالة في عرض مسلم بغير حق. رواه احمد

له سعيد بن زيد رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د

مسلمان په عزت په ناحقه تېرى ستر سود دئ.
يعني دا گناه د اسلام له نظره تر ربا او سود هم ستره ده، په سود سره بل ته مالي تاوان اړوي خو په دې كار سره د ده عزت تر پښو لاندې كوې او اعتبار او حيثيت ته ئې تاوان اړوې، مخصوصاً كه دا كار د خپل اعتبار او حيثيت اوچتولو لپاره وكړې، د بل عزت د ځان د عزت لپاره قرباني كړې، د كاذب حيثيت او اعتبار گټلو لپاره د بل حيثيت ترپښو لاندې كړې او يا په دې حالت كي وې چي د ځان په اړه له هر چا داسي قضاوت غواړې چي پيمانه تر ژئ ډكه كړي او په هغو صفتونو مو وستايي چي په تاسو كي نشته، لكه چي قرآن فرمايي:

... وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ ....

آل عمران:۱۸۸
... او دا خوښوي چي په هغه څه وستايل شي چي نه ئې دي كړي...
په ټولو هغو مواردو كي چي ما تراوسه په كي تحقيق كړى د هغو كسانو رأيه مي د پورتني مورد په څېر ضعيفه او كمزورې موندلې چي د آيت په الفاظو كي تصرف كوي، كله څه زائد گڼي، كله ئې مقدر او محذوف شمېري او كله ئې په اصلي معنى نه اخلي او غير اصلي معنى ئې غوره كوي.
٤-٦: د دې بيمارى جرړي له هغه اعتقاده خړوبه كېږي چي دوى ئې د آخرت او مكافات او مجازات په اړه لري، په آخرت او مكافات او مجازات نه باور دوى په دې بيمارى اخته كړي، په دې باور نلري چي د الله په وړاندي به ودرېږي او له الهي محاسبې سره به مخامخ كېږي، دغه كافرانه انگېرنه د دې لامل شوې چي په خپلو قضاوتونو كي بې باكه وي او دا گمان وكړي چي د نورو په اړه د دوى هر قضاوت به ځاى نيسي، خلك به ئې مني او داسي څوك نشته چي د دوى د دروغجنو او ظالمانه قضاوتونو او افتراءاتو حقيقت بربنډ كړي.

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلۡفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٖ ﴿٧﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سِجِّينٞ ﴿٨﴾ كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ﴿٩﴾
وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا
كُلُّ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّاۖ بَلۡۜ رَانَ
عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّآ إِنَّهُمۡ عَن رَّبِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّمَحۡجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ
إِنَّهُمۡ لَصَالُواْ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا ٱلَّذِي كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾

۷- نه، داسي نه ده، بې شكه چي ليك پاڼه د بدكارو وي سجين كي. ۸- او څه په دې خبر كړې چي څه دئ دا سجين؟ ۹- يو ليكل شوى كتاب. ۱۰- واى په دې ورځ په

دروغ ګڼونکو. ۱۱- آ چې دروغجنه ئې ګڼله د سزا ورځ. ۱۲- او نه ئې ګڼي دروغ، مګر هر تېرى كوونكى ګنهګار. ۱۳- چې كله ولوستى شي آيتونه مو ورباندي، وايي: قصې د مخكنيو!! ۱٤- نه، داسي نه ده، بلكي زنګ وهلى دئ د دوى پر زړونو، د دوى لاس ته راوړنو. ۱۵- نه، داسي نه ده، بې شكه په دې ورځ به محجوب وي له خپل رب. ۱٦- بيا به وي ننوتونكي په جحيم كي. ۱۷- بيا به وويل شي: دا همغه څه دئ چي دروغ به مو ګڼلو.

۷ ـ په دې آيت كي مطففين د فاجر او بدكار په صيغه ياد شوي او ښيي چي د تطفيف عمل د هغه چا كار دئ چي د بدكارۍ او فجور له كبله د حقارت احساس كوي او د نورو په عزت او حيثيت په تېري سره او د دوى له ښېګڼو او وړتياوو د انكار له لاري غواړي دا د حقارت احساس ختم او خپل كمښت جبران كړي، په حقيقت كي د نورو په شخصيت تېرى د هغه چا كار دئ چي سپك او بې شخصيته وي، باعزت او با شخصيت خلك نه دې ته څه ضرورت احساسوي چي نور ئې ستاينه وكړي او نه د نورو په وړاندي د حقارت او ټيټوالي احساس كوي تر څو د دوى پر عزت او حيثيت د تېري له لاري خپل حيثيت اوچت كړي او په ټولني كي كاذب وجاهت ترلاسه كړي. د دغو بدكارو مطففينو د كړنو دوسيه زندان ته تللې او په هغه كتاب كي درج شوې چي د زندان په دفتر كي پروت وي او د زندانيانو نومونه او د دوى د جرمونو كوائف په كي ليكل شوي وي.

۱۰-۱۳: له۱۰ تر ۱۳ آيتونو كي د دې ډلي څو نور كركجن خصلتونه په ګوته شوي:

الف: دوى دروغجن دي، د نورو په اړه په خپلو دروغجنو قضاوتونو سره د تطفيف جرم او ګناه كوي.

ب: نه يوازي د نورو په باب دروغ وايي، افتراء كوي او په عزت او حيثيت ئې تېرى كوي، بلكي (يوم الدين) هم تكذيبوي او دروغ ئې ګڼي.

ج: (تعدي: تېرى) او (اثم: ګناه) دوى هغه ځاى ته رسولي چي (يوم الدين: د سزا ورځ) دروغ وګڼي، يعني دوى په دې وجه له آخرت او د عملونو له مكافات او مجازات انكار نه كوي چي كافي، قانع كوونكي او معقول دلائل ورته نه لري، بلكي وجه ئې دوه نوري خبري دي: يوه ئې دا چي دوى په خپل حق او حد قانع نه دي، مخكي ئې د بل په حق تېرى كړى او په راتلونكي كي هم د تېري اراده لري او بله ئې دا چي په ګناهونو لړلي دي، تر دې د مخه ئې هم ګناهونه كړي او له دې وروسته هم د ګناه اراده لري، دغه (تېرى) او (ګناه) له آخرت د دوى د انكار لامل دئ.

د دې آيت په وړاندي چي وايي فقط (معتد) او (اثيم) له آخرت او الهي محاسبې انكار كوي، بايد لږ توقف وكړو او وګورو چي دا څنګه او ولي يوازي تېرى كوونكى او ګناهګار له الهي محاسبې انكار كوي؟!! څنګه تېرى او ګناه انسان هغه ځاى ته رسوي چي د مكافات او مجازات حقيقت ونه مني او آخرت دروغ وګڼي؟!! له دې آيت معلومېږي چي د تېري كوونكي او ګناهګار انسان لپاره په آخرت نه باور او له الهي محاسبې انكار، ذهني محرك لري نه عقلي دليل، هغه له داسي ستونزي سره مخامخ دئ چي بايد ځان ته دا خبره تلقين كړي چي نه آخرت شته، نه حساب او كتاب او نه مكافات او مجازات، دى قيامت د ځان لپاره يوه خطرناكه

پېښېنه ګڼي، چې عواقب او پايلې به ئې ده ته ډېرې دردناکې وي، په آخرت د باور تصور ئې سخت ځوروي، ناچار بايد په دروغجنو تلقينونو سره له دې اضطراب او پرېشانۍ ځان وژغوري، انسان عادتاً په اغفالوونکو او غولوونکو تلقينونو سره محتمل خطر نفي کوي او په دې سره ځان له ذهني اضطراب او پرېشانۍ ژغوري.

د: دا کسان نه يوازې له خلکو سره په خپل چلن کې مطفف دي، بلکې له ځرګندو الهي آيتونو سره په معامله کې هم مطفف دي، دا دئ ګورئ چې الهي آيتونه اساطيرالاولين ګڼي، په څو معنوو:

١ ـ دا د آخرت آخرت خبرې مو ډېرې اورېدلې، ډېرو دا خبره کړې چې قيامت راتلونکی دئ، بېرته به راژوندي کېږئ او د خپلو عملونو سزا به ګورئ، خو تر اوسه نه قيامت راغی او نه د دوی وعد او وعيد ترسره شو.

٢- قرآن ئې د تېرو قومونو د قصو مجموعه ګڼلې، يوه تاريخي کتاب ته ورته!! دا يوازې دوی نه دي چې د الله لاربښود کتاب ته ئې اساطيرالاولين ويلي، مخکنيو امتونو هم له الهي کتابونو سره دغه معامله کړې، دا دئ وګورئ له تورات او انجيل سره هغو خلکو څه معامله وکړه چې په همدې کتابونو د ايمان دعوی کوي، راشئ بايبل وګورئ چې د مسخره قصو مجموعه ترې جوړه شوې، داسې مسخره قصې چې هر هوښيار او عاقل انسان ته خندا پرې ورځي، انسان د هغه چا عقل او شعور ته حيرانېږي چې دا له مسخره قصو ډک کتاب د الله تعالی له لورې په پيغمبرانو نازل شوی کتاب ګڼي، له قرآن هم ډېرو هغو خلکو اساطيرالاولين جوړ کړی چې د ايمان دعوی کوي، ځوك چې د قرآن بحثونه، وعد او وعيد ئې په هغې زمانې پورې محدودوي چې دا کتاب په کې نازل شوی او ګمان کوي چې په قرآن کې دا له مؤمنانو سره د الهي تأييد او نصرت وعدې، د هجرت او جهاد احکام، د برې او فتح زېرې، د دښمن د حتمي ماتې او د مؤمنانو د حتمي بريا او برلاسي وړاندوينې، ټولې په همغې زمانې پورې مربوط ګڼي، د موسی عليه السلام او فرعون او نورو تاريخي څېرو او د دوی د زمانې د پېښو په اړه د قرآن بحثونه تاريخي بحثونه ګڼي، نه د الهي ثابتو سننو لپاره تاريخي بېلګې، په حقيقت کې دغو هم له قرآن اساطيرالاولين جوړ کړی، قرآن دا څېرې او په دوی پورې اړوند قصې د تاريخي بېلګو په څېر وړاندې کوي، رسول الله ﷺ ابوجهل د خپل امت فرعون ګڼي:

عن ابن مسعود... قال فلما وقف عليه صلى الله عليه وسلم قال هذا فرعون هذه الأمة. رواه الطبراني

له ابن مسعود روايت دئ چې وئې ويل: کله چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم د ده د جسد خوا ته ودرېدو نو وئې ويل: دی د دې امت فرعون وو.

هو! هره زمانه ځان ته فرعون لري او په مقابل کې ئې يو موسی، د رسول الله ﷺ د امت فرعون ابوجهل وو. يعنی فرعون يوه تاريخي څېره نه بلکې يوه تاريخي بېلګه ده، د ظلم، استبداد، اختناق، فساد او کفر بېلګه، د تاريخ فرعون مړ شوی خو د قرآن فرعون په هره زمانه کې شته، نن هم شته او سبا به هم وي، د کلي په کچه هم، د هېواد په کچه هم او د ټولې نړۍ په کچه هم، پرون بريژنف يو فرعون وو او نن جورج بش يو فرعون دئ. عمر رضي الله عنه ته اطلاع ورکړی شوه چې فلانی د پخو خښتو دوه منزله کور جوړ کړی، وئې ويل: ګمان مې نه کاوو چې د محمد عليه السلام په امت کې به هم کوم فرعون راپيدا شي، هماغه چې

هامان ته ئې وويل: د پخو خښتو قصر راته جوړ کړه!! ګورئ چې صحابه وو فرعون يوه تاريخي څېره نه بلکې يوه تاريخي بېلګه ګڼله، د دوی په اند د قرآن په قصو کې د قرآن مفاهيمو ته عيني تجسم ورکړی شوی، الهي سنن په کې تمثيل شوي، عقائدو ته ترسترګو کېدونکي هيکلونه ورکړی شوي، د هرې قصې په ترځ کې يوه مفهوم ته ژوندی او عملي مثال وړاندې شوی، ترڅو ښه څرګند شي او هرچا ته پرې پوهېدل آسان شي. قرآن د دې لپاره چې خپل مخاطب په دې ښه پوه کړي چې د حق او باطل ترمنځ نزاع او د ظالم او مظلوم ترمنځ جګړه يو دائمي سنت دئ، دا جګړه پرون وه، نن شته او سبا به وي، خو تل به ئې نتيجه د حق غلبه او د باطل زوال او د حقپالو بريا او د باطلپالو ماته وي، خو دا مطلب او ټول جوانب ئې خپلو مخاطبينو ته د فرعون او موسى عليه السلام د قصې په ترځ کې مجسم کوي.

١٤- د دغو مطففينو د ضمير صفحه لړلې او زنګو وهلې ده، فجور، کذب، اعتداء، اثم او نورو بدو عملونو او ګناهونو د دوی پر زړه او دماغ داسې توره او پرېړه پرده غوړولې چې د دوی ټول معيارونه ئې وربدل کړي، د دوی قضاوتونه ئې تر خپل اغېز لاندې نيولي او د دوی کار ئې هغه ځای ته رسولی چې د الله تعالى څرګند آيتونه اساطيرالاولين وګڼي، څوك چې د الله له آيتونو سره دا معامله کوي، هغه ته دا ډېره عادي خبره ده چې قيامت دروغ وګڼي، د خلکو له ښېګڼو او وړتياوو سترګې پټې کړي او په خپلو قضاوتونو کې د تطفيف مرتکب شي.

١٥- دوی به د قيامت په ورځ، هغه وخت چې د محاسبې لپاره حاضر کړی شي او د الله تعالى په وړاندې ودرېږي، محجوب وي، يا په دې معنى چې سترګې به ئې له شرمه ټيټې اچولې وي، پورته به نه شي کتی، له دې ناولي مخ، تور زړه، لړلي وجدان، د ننګينو عملونو پېټی پر اوږو او زنګ وهلي زړه سره به څنګه جرأت کوي چې الله تعالى ته بر وګوري؟! په محکمو کې به مو مجرمان ليدلي وي چې د قاضي په وړاندې څنګه ولاړ وي؟ سر ټيټ، غاړه کږه، سترګې د زمکې په لور، د پورته کتو جرأت نه کوي او د قاضي په لور د سترګو له اړولو ډډه کوي!! او يا په دې معنى چې عملپاڼه به ئې له شا په کيڼ لاس کې ورکړی شي او يا په دې معنى چې په دنيا کې د دوی پر زړونو زنګ وو، پر سترګو ئې پردې، د قيامت په ورځ به دا پرده د دوی او الله تر منځ حجاب شي.

١٦- ١٧- د دوی لپاره مناسب ځای جحيم دئ، خپل ګناهونه به ئې دې ځای ته رسوي او هلته به ورته ويل کېږي: دا دئ همغه چې دروغ مو ګڼلو، تاسو د عملونو په مجازات باور نه کولو، دا ئې ستاسو د عملو سزا، تاسو دوزخ نه مانو، دا ئې تاسو او دا ئې دوزخ، تاسو له الهي محاسبې انکار کولو، دا ئې ستاسو عملپاڼې!!

كَلَّآ إِنَّ كِتَـٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَـٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَـٰمُهُۥ

مِسۡكٞۚ وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

۱۸- نه، داسي نه ده، بې شکه عمل پاڼه د نېکانو به په لوړو لوړو کې وي. ۱۹- او څه يې ته پوه کړی چې څه دي دا لوړ لوړ؟ ۲۰- ليکلی يو کتاب. ۲۱- تماشا به ئې کوي مقربين. ۲۲- بې شکه چې ابرار به وي نعيم کې. ۲۳- پر تختونو باندي ناست به تماشا کړي. ۲٤- په څېرو کي به ئې مومې تازه والی د نعيم. ۲۵- څړوبېږي به خالصو سرمُهر شوو شرابونو. ۲۶- مُهر به ئې مشك وي، نو په دې کي دي سيالي وکړي سيالان. ۲۷- او له تسنيم ئې ګډونه. ۲۸- آ چينه چې ئې په خوا کي څښل مقربين کا.

۱۸- دا بد عمله مطففين دي پوه شي چې په خپلو ناروا قضاوتونو سره نه د نېکانو او ابرارو ښېګني او وړتياوي اغېزمني کولی شي او نه ئې مقام او منزلت راټيټولی شي، د دوی عملپاڼه تر لوړ نه لوړ ځای ته رسېدلې او د دوی مقام ئې دومره لوړ کړی چې نه د چا لاس وررسي او نه تغيير او بدلون په کي راوستی شي، تاسو نه شئ کولی په خپلو ناروا تبليغاتو سره د دوی لوړ مقام او مرتبه راټيټه کړئ.

۱۹-۲۱: پوهېږې دا (عليين) چې د ابرارو عملپاڼه په کي ساتل کېږي، څه دئ؟ دا هغه ليکل شوی کتاب دئ چې د الله تعالی د دربار مقربين به ئې په تماشا بوخت وي، هر يو غواړي تر بله ئې مخکي وګوري، د نېکانو عملپاڼه په لوړ کتاب کي درج شوې او د الله په وړاندې مقربين ئې شاهد او ناظر، نو ووايه: په دې صورت کي به ستا پوچ تبليغات څه تأثير پرې وکړي؟

فرشتې د نېکانو عملپاڼې په سرعت او تلوار پورته وړي، چې کله د عرش خوا ته مقربې فرشتې دا عملپاڼې او په هغه کي د انسان نېك عملونه وګوري له دې کبله حيراني شي چې انسان څنګه له ټولو هغو غرائزو او محرکاتو سره چې دی د عصيان، ګناه او بدې لور ته هڅوي او په داسي حال کي چې شيطان په هرګام کي ورته کمين نيولی او هره شېبه ئې وسوسه کوي، خو هغه له ګناه او عصيان ځان ساتلی، الله ئې غوره کړی، نه د شيطان د وسوسو تر اغېز لاندې راغلی او نه خپل هوی او هوس ته تسليم شوی، روژه ئې نيولې، لمونځ ئې کړی، خپل مال ئې د الله لپاره وقف کړی، خپل ځان ئې د الله په لار کي قرباني کړی، دې ته به حيراني شي او دا پاڼې به په خپلو کي يوه بل ته ښيي.

۲۲-۲٤: کوم نېك بندګان چې په دنيا کي له فقر او مسکنت سره مخامخ وو او يا ئې د دنيا مال او متاع ته ډېره اعتناء نه درلوده، خپلې شتمنی ئې د الله په لار کي وقفولې او په لږ څه به ئې قناعت کاوو او په همدې سبب به فاجرو او بدکارو مطففينو ملنډې پرې وهلې او د دوی حالت به ئې د خندا او تأسف وړ ګاڼو، نن به هغوی له نعمتونو ډکو جنتونو کي وي، په لوړو شاهانه تختونو ناست، راز راز نعمتونو به احاطه کړي وي او په څېرو کي به ئې د نعمتونو نښې راڅرګندې وي.

۲۵- څښناك ئې له داسي شرابو چې سر به ئې مهر وي، له دوی مخکي به ئې نه چا خوند

څکلی وي او نه به ئې شونډې پرې لګېدلې وي، هلته به د انسان دې تمايل ته هم ځواب ويل کېږي چې غواړي له ده مخکي څوك د ده په جام او پيالې خوله کښېنږدي، هلته به نه يوازې د جنتيانو د څښاك د لوښو او جامونو سرونه بند وي بلکي د پاسه به مهر هم پرې وهل شوی وي.
۲٦- خو مهر او لاك به ئې د مشکو عطر وي، نه عادي لاك. دا هغه څه دي چې انسان ته ښايي له نورو سره په کې سيالي او رقابت وکړي، نه د دنيا کاذب وجاهتونه او بې پايښته او بې ارزښته مال متاع ئې، ولي د جنت د دغو سترو سترو نعمتونو د لاس ته راوړو لپاره په خپلو کې سيالي نه کوئ.
۲۷-۲۸: دلته ځيني مفسرين (بها) د (منها) يا (عنها) په معنی نيسي او آيت داسي ترجمه کوي، مقربين به د دې چينې اوبه څښي، خو موږ د هغو درنو مفسرينو رأيه مضبوطه ګڼو چې الفاظ په خپله اصلي معنی کي رااخلي او دلته وايي: د ابرارو په رحيق مختوم کي به د دې چينې يوه برخه ورګډوي خو مقربين به د دغي لوړي چينې خوا کي خپل خاص څښاك څښي، تسنيم لوړ او اوچت ځای ته وايي، دا چينه به په يوه لوړ ځای کي وي او اوبه به ئې له همغه لوړ ځايه لاندي راپړېوځي، هغه څه چې انسان ته ډېر جالب او ښايسته برېښي او خوند ترې اخلي، دا هم يو انساني تمايل دئ چې له لوړو لوړو ځايونو د اوبو د راپړېوتو له منظرې خوند اخلي، په جنت کي به د ده دا تمايل هم اشباع او دا تنده به ئې هم خړوبه شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْ كَانُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يَضۡحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ
يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمُ ٱنقَلَبُواْ فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوۡهُمۡ قَالُوٓاْ إِنَّ
هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَآ أُرۡسِلُواْ عَلَيۡهِمۡ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَٱلۡيَوۡمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنَ
ٱلۡكُفَّارِ يَضۡحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلۡ ثُوِّبَ ٱلۡكُفَّارُ مَا كَانُواْ
يَفۡعَلُونَ ﴿٣٦﴾

۲۹- بې شکه هغو خلکو چې ئې کړي وو جرمونه، خندل به ئې پر هغو چې ايمان ئې وو راوړی! ۳۰- چې خوا ته به ئې تېرشول، سترګك به ئې وهلو په خپل منځ کي. ۳۱- او چي کله به خپل اهل او کهول ته ګرځېدل، په خندا به ګرځېدل. ۳۲- او چي کله به ئې وليدل، ويل به ئې: دا دوی خو بې له شکه دي لارورکي. ۳۳- حال دا چي پردوی نه وو ليږل شوي څارکوونکي. ۳٤- نو نن به پر کفارو باندي خاندي هغه خلك چې ايمان ئې وو راوړی. ۳۵- پر تختونو باندي ناست به تماشا کړي. ۳٦- آيا ورکړی شو کفارو ته ثواب د هغه څه چې دوی کولو؟

۲۹- دا آيت په ډېر صراحت سره ښيي چې په لومړي آيت کې له (تطفيف) مراد همدغه تمسخر او ملنډې دي. په ګناهونو کې غرق مطففينو به پر نېکانو او ابرارو ملنډې وهلې، دوی به ئې سفيه، حقير، سپك او ضعيف ګڼل او د هر ظلم او تېرې وړ به ئې بلل.
۳۰- چې کله به د مؤمنانو په څنګ کې تېرېدل، نو يوه به بل ته د استهزاء او تمسخر لپاره سترګك واهو، له دې او مخکنيو آيتونو په ډېره آسانۍ معلومولی شو چې دا مبارکه سوره بايد په داسې شرائطو کې نازله شوې وي چې:
الف: مسلمانان له هغې مرحلې تېر شوي چې خپل ايمان به ئې پټاوو او اوس په داسې شرائطو کې دي چې خپل ايمان ئې څرګند کړی او کافران ئې ښه پېژني.
ب: کافرانو يوازې په تمسخر، استهزاء او ملنډو بسنه کوله او د دوی په تعذيب، وهلو ټکولو ئې لاس نه وو پورې کړی.
دا ځانګړتياوې د مکې دور له خاصې مرحلې پرته په نورو مراحلو کې نه شو موندلی او دا د هماغه ابتدائي مرحلې وروستی پړاو دئ چې مسلمانان د يوه نوي دين د پلويانو په څېر راڅرګند شول. په دې کې د هيڅ شك مجال نه پاته کېږي چې دا سوره به په همدغې مرحلې کې نازله شوې وي. د قرآن د سورتونو يوه ستره ځانګړتيا دا ده چې له محتوی ئې هم شأن نزول معلومېدی شي او هم د نزول مرحله، او له يوه بليغ او بشپړ کلام سره همدا ښايي. انسان ډېر تعجب کوي چې څنګه ځينو درنو او نوميالیو مفسرينو دا د مدني دور سوره ګڼلې. مګر په مدينه کې چا دا جرأت کولی شو چې په مؤمنانو باندې ملنډې ووهي؟!!!
۳۱- د مؤمنانو له توهين او تحقير وروسته او پس له هغه چې پر دوی به ئې ډېرې ملنډې وهلې وې، خپلې کورنۍ ته به په داسې حال کې راوګرځېدل چې په جګ غږ به ئې خندل، په خپلو کړو به ئې د خپلې کورنۍ په وړاندې فخر کاوو او دا به ئې له خپل پلرني دين او مذهب دفاع او د نيکونو په ميراث او پاته شونو د غيرت کولو نښه ګڼله!!
۳۲- د مؤمنانو په خوا کې به په ډېر غرور او تکبر تېرېدل او دوی به ئې بې لارې او لاورکي ګڼل او يوه بل ته به ئې ويل: دغو بې عقلو لار ورکه کړې، د خپل پلار نيکه دين ئې پرېښی، دنيا ته ئې شا کړې، د پوچ او مبهمو اهدافو لپاره خپل هر څه له لاسه ورکوي، د هيڅ لپاره خپل ژوند په خطر کې اچوي، له دې ټول ضعف او کمزورۍ سره سره ګمان کوي چې پر خپلو ځواکمنو او زورورو دښمنانو به برلاسې شي او خدای به ئې مرسته وکړي!! عجيبه ناپوهي او سفاهت!! ګورئ چې د کافرانو او بد ضميرو مجرمينو په اند دا ناپوهي او سفاهت دئ چې څوك د لوړو لوړو او سپېڅلو اهدافو لپاره خپلې آرامتيا او سوکالي ته له پامه پرته عمل وکړي او خپل شته د الله په لار کې او سپېڅلو اهدافو ته د رسېدو په لار کې قرباني کړي.
۳۳- مګر دوی ته چا د مؤمنانو د څارني او د هغوی پر کړنو د مراقبت دنده سپارلې؟!! آيا د دوی وظيفه دا ده چې د نورو د عملونو څارنه وکړي او د هغه په اړه قضاوت وکړي؟! چا ورته ويلي چې مؤمنان تر مراقبت لاندې ونيسئ او څارنه ئې کوئ، چې داسې ورپسې دي او د دوی په اړه تبليغات کوي؟! له دغو مؤمنانو څه تاوان دوی ته رسېدلی چې يوه شېبه ئې آرام نه پرېږدي، ملنډې پرې وهي او بې لارې ئې ګڼي؟!!
۳٤-۳٥: نن او له هغه وروسته چې دا کافر او مغرور بدکاران به د خپل انتظار خلاف، مؤمنان په جنت کې ګوري، پر شاهانه لوړو لوړو تختونو ناست او ځان به د دوزخ په تل کې

او د هر چا د کړنو ماهيت او پايلي راڅرګندي شوې، نو مؤمنان به د هغو کافرانو دردناکه وضع د خندا وړ ګڼي چي په دنيا کي ئې ځان په حقه ګاڼو، له خپلي وضعي راضي وو او په هغي ئې فخر کاوو او غوره پايلو ته ئې منتظر وو، نن به د مؤمنانو پر شونډو د فتحي او بريا موسکا وي او د دښمنانو د رسوايۍ تماشا به کوي.

۳۶- آيا کافرانو د خپلو عملونو ثواب ترلاسه کړ؟!! دلته د (ثواب) کلمه يوه ډېره ظريفه او لطيفه توجيه لري او هغه دا چي: ثواب هغي بدلې او جزاء ته وايي چي د ښه عمل په مقابل کي ورکول کېږي، کافرانو له ټولو هغو ناروااوو او تېري او تجاوز د ښې بدلې او ثواب طمع درلوده چي د مؤمنانو په حق کي ئې کول، که ئې هغوی ځورول، که ئې ملنډي پرې وهلې، که ئې د دوی پر مال، ځان او عزت تېری کاوو، ټول ئې د ثواب کارونه ګڼل، ځان ئې په حقه، خپل مذهب ئې سم، له خپلو کړنو ئې په دنيا او آخرت کي د ښو پايلو طمع درلوده، نو آيا دا ثواب ئې ترلاسه کړ؟ آيا هغه په زړه پوري نتائج ورپه برخه شول؟! (جهنم)، همغه (ثواب) چي دوی ته ئې انتظار کاوو!!

بسم الله الرحمن الرحيم

الانشقاق

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم الانشقاق (شلېدا) دئ چې له لومړي آيت اخيستل شوى، دا د سورې نوم دئ نه د سورې د مضامينو لپاره عنوان، ۲۵ آيتونه لري، د مکې دور په لومړيو کې نازله شوې. آيتونه ئې لنډ لنډ، له شپږم او پنځه ويشتم آيت پرته د ټولو اوږدوالى او د غړونو شمېر سره ورته دئ، خو شپږم او پنځه ويشتم آيتونه هم د څو داسې غړونو مجموعې دي چې د نورو آيتونو په څېر دي. تر پنځم آيت فواصل انشقت ته ورته هموزنه صيغې دي، شپږم او اوم آيت د (ملقيه) او (يمينه) په دوو هموزنو صيغو پاى ته رسېدلي، که لسم او يولسم آيت يو ځاى ولوستل شي نو له اتم تر پنځلسم پورې فواصل يسيرا ته ورته هموزنه صيغې دي، که څه هم څوارلسم آيت د يحورَ په صيغه ختم شوى خو که د قرائت په دوران کې توقف ونکړو غړ ئې يسيرا ته ورته کېږي، له شپاړسم تر نولسم پورې وزن د شفق او وسق په څېر دئ او که ۲۴ او ۲۵ آيت يو ځاى قرائت شي نو د پاى د آيتونو وزن د يسجدون په څېر دئ.

د سورې په پيل کې د آسمان شق شق کېدا ته چې د قيامت له لومړيو نښو ده اشاره شوې، بيا د ځمکې اوارېدا او له خپلې سينې د هر څه بهر راايستو او تشېدا ئې، د انسانانو بيا راژوندي کېدا، د الله تعالى په لوري د دوى تګ او د عملپاڼو د ورکړې صحنې انځور شوې، داسې چې يوې خوا ته کافران ګورې چې پاڼې ئې په کيڼ لاس کې تر شا ورکول کېږي او بلې خوا ته مؤمنان چې پاڼې ئې په ښي لاس کې ورکړى شوى، يو په خپلې عملپاڼې خوښ دئ او د خپلې کورنۍ غړو ته خوشحال او له موسکا سره راګرځي او بل ئې دومره پرېشانه چې د مرګ هيله به کوي. ورپسې د دې ادعاء د اثبات لپاره ډېر مضبوط او قوي دلائل وړاندې شوي چې قيامت هرومرو راتلونکى دئ او مرګ د ژوند پاى نه دئ. او بيا له قيامت منکر انسان ته په ډېرې حيرتناکې لهجې دا پوښتنه راجع شوې چې څنګه او ولې له دغو ټولو دلائلو سره سره ايمان نه راوړي او د با عظمت قرآن قوي استدلال ته سر نه ټيټوي!! او په پاى کې وايي چې دا منکرين له دې کبله له قيامت انکار نه کوي چې عقلي دلائل ئې مخې ته نه دي راغلي، بلکې عمداً او په حقيقت ئې له پوهېدو وروسته انکار کوي او درواغو ته په پناه وړو سره هغه تکذيبوي، د دوى بد عملونه ئې دغه دروغو ته اړ کوي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنشَقَّتۡ ۝١ وَأَذِنَتۡ لِرَبِّهَا وَحُقَّتۡ ۝٢ وَإِذَا ٱلۡأَرۡضُ مُدَّتۡ ۝٣ وَأَلۡقَتۡ
مَا فِيهَا وَتَخَلَّتۡ ۝٤ وَأَذِنَتۡ لِرَبِّهَا وَحُقَّتۡ ۝٥

١- کله چې آسمان ټوټې ټوټې شي. ٢- او خپل رب ته به غوږ شي او همدغه ورته ښايي. ٣- اوکله چې خوره کړی شي دا زمکه. ٤- او راواچوي هر څه چې وي په دې کې او خالي شي. ٥- او خپل رب ته به غوږ شي او همدغه ورته ښايي.

١-٢: دغه آسمان چې نن زموږ د کور د چت په څېر دئ او ټول هغه ستوري چې په خپلي غېږ کې ئې نيولي او په خپلو کې ئې له تصادم او ټکر مخنيوی کوي، د قيامت په رارسېدو سره به شق شق او ټوټې ټوټې شي او ستوري به ئې خواره واره، لکه څنګه چې نن د الله په وړاندي منقاد او تسليم دئ او د الهی اوامرو اطاعت کوي او په کامل انقياد سره، د هغو ضوابطو او سننو مطابق خپله دنده ترسره کوي چې الله تعالی وضع کړي، د قيامت په ورځ به هم د الله تعالی حکم ته غاړه کېږدي او ټوټې ټوټې به شي، له ده سره همدا ښايي.
٣-٥: زمکه به خوره او اواره کړی شي، په دوه معنی وو:
الف: د زمکي دا اوسنی لوړي ژوري او دا جګ جګ غرونه چې يوه سيمه ئې له بلي جلا کړې او د خلکو تر منځ حائل شوي، دا به له منځه ولاړ شي او زمکه به په پراخ او اوار ميدان بدله شي.
ب: زمکه به تر اوسنی کچې زياته پراخه شي او په داسي پراخي زمکي به بدله شي چې په خپلي غېږ کې ټولو هغو انسانانو ته ځای ورکړی شي چې د انسان له پيدايښت د قيامت تر ورځې پيدا شوي.
قرآن وايي چې د زمکي او آسمان د اوسني نظام له متلاشي کېدو وروسته به نوی آسمان او نوې زمکه پيدا کړی شي، په نوي نظام کې به له يوې خوا زمکه اواره وي او له بلي خوا تر اوسنی کچې ډېره پراخه، راشئ د دې مطلب په وړاندي هم لږ توقف وکړو او وګورو چې ننني علم او ساينس په دې اړه څه وايي؟ آيا له اوسني مقدار د زمکي د مزيد پراخېدو امکان ردوي او که ئې تأييدوي؟!! محققين او د ژور نظر خاوند څېړونکي دې حقيقت ته په پام سره چې کائنات په مسلسل او پرله پسې توګه پراخېږي، دې نتيجې ته رسېدلي چې که موږ هر څومره شا ته نظر وکړو او څو مليونه کاله مخکي د کائنات حجم معلوم کړو نو دا به راته جوته شي چې هر څومره شا ته درومو د کائنات پرخوالی او حجمووړ مومو، په دې شا ته تګ کې به سلهاوو او زرهاوو مليونه کاله مخکي ټول کائنات د يوې وړې کُرې په اندازه او تر هغه مخکي د فټبال د يوه توپ په اندازه او له هغي ستري چاودني څو ثانيې وړاندي به ئې د يوې منې په اندازه ومومو چې د دې عالم د تکوين او جوړېدو په سر کې شوې. دا عالم له

هغې شيبې تر اوسه او تر پايه به په مسلسل او پرله پسې توګه پراخيږي، دوى له خپلو ژورو او پراخو څيړنو وروسته دې نتيجې ته رسېدلي چې كه د اتم د زرې او هغو الكترونونو تر منځ چې په چاپېر ئې راچورلي، موجود واټن لږ زيات كړى شي، نو زموږ د زمكې حجم به له اوسني مقدار په مليونهاوو ځله زيات شي او كه دا واټن لږ له اوسني مقداره راكم كړو نو حجم به ئې د اوسني حجم مليونمه برخه شي.

قرآن په دې اړه فرمايي:

وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

الذاريات: ٤٧

او آسمان مو په خپل لاس جوړ كړ او موږ ئې پراخوونكي يو.

هر با انصاف عالم او هر باشعور انسان به په دې اعتراف وكړي چې دا د قرآن يو بل ستر علمي اعجاز دئ، دا هغه حقيقت دئ چې قرآن څوارلس پېړى مخكې ويلى او انسان د شلمې پېړى په وروستيو كې پرې پوه شوى.

٤- د نوي نظام له راتلو وروسته به زموږ دا زمكه (چې له اوسني مقداره به ډېره پراخه شوې وي) ټول هغه څه له خپلې سينې بهر راوباسي چې الله تعالى ئې د راايستلو امر ورته كوي او تشه به شي، لكه څنګه چې نن خپل پالونكي رب ته مطيع او منقاده ده، خپلې دندې په بشپړ انهماك سره سر ته رسوي، په هغه باران سره چې له آسمان وريږي، په خپلې سينې كې د ژوند زرې راويښوي، وده وركوي، په خپلې غېږ كې ئې پالي، ښكلي او سمسور بوټي او وني راټوكوي، دانه او مېوه توليدوي، زموږ لپاره رزق او روزي برابروي، موږ ته ئې په خپلې غېږ كې ځاى راكړى، هر څه ئې زموږ په خدمت كې، موږ ته مسخر او رام، د قيامت په ورځ به د خپل رب حكم ته غاړه كېږدي، د انسانانو ټول هغه مړي به ژوندي بهر راوباسي چې په خپلې سينې كې ئې تر خاورو لاندې ساتلي، له زمكې سره همدا ښايي او اوسنى وضع ئې په دې شهادت وركوي چې همدا كار به كوي.

څوك چې بيا ژوندون محال ګڼي او دا ورته ګران بريښي چې خاورې شوى انسان به بېرته راژوندى كېږي، مګر دا هره ورځ د بيا ژوندي كېدو صحنې په خپلو سترګو نه ګوري؟!! مګر دې ته ئې پام نه دئ چې دا زمكه تل هغه مړه توكي بېرته ژوندي بهر راباسي چې ومري او تر خاورو لاندې شي؟ د دغو صحنو له ليدو سره سره څنګه او په كوم دليل له آخرت او بيا ژوندون انكار كوي؟!!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ﴿٦﴾ فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ
بِيَمِينِهِۦ ﴿٧﴾ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ﴿٨﴾ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ﴿٩﴾
وَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهۡرِهِۦ ﴿١٠﴾ فَسَوۡفَ يَدۡعُواْ ثُبُورٗا ﴿١١﴾ وَيَصۡلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾

إِنَّهُۥ كَانَ فِيٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورًا ﴿١٣﴾ إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَىٰٓ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

٦- آی اې انسانه! بې شکه چي دا ته يې د خپل رب په لور په هڅه هاندکوونکی، نو مخامخېدونکی به ئې وې. ٧- نو هغه چي په ښي لاس کي ئې ورکړی شي ليك پاڼه. ٨- نو ژر به محاسبه شي په آساني محاسبې. ٩- او ورگرځي به خپل اهل ته خوشحاله. ١٠- او هغه چي ليك پاڼه به ئې ورکړی شي له شا. ١١- نو ژر ده چي مرگی به ځانته بولي. ١٢- او لمبو کي (د دوزخ) به ننوځي. ١٣- دی خو خپل ټبرکي وو خوشحاله. ١٤- ده گمان کاوو چي وبه نگرځي هيڅكله! ١٥- هوکي ولي نه، چي رب ئې وو د ده ليدونکی!

٦ - په دنيا کي ستا هڅه او هاند په حقيقت کي د الله په لوري ستا د حرکت يوه هڅه ده، هر گام چي مخکي ږدې او هره لوړه ژوره چي په زحمت سره ترې اوړې، په حقيقت کي د الله په لور درومې، د هغه په وړاندي د ودرېدو لپاره يو واټن پلی کوې، د دې شاق او ستونزمن سفر په پای کي، که دي باور وي او که نه، که وغواړې او که نه، خدای ته رسې او د هغه په وړاندي ودرېږې او ورسره مخامخ کېږې.
٧-٩: چا ته چي په دغه ورځ خپله عملپاڼه په ښي لاس کي ورکړی شي، محاسبه به ئې آسانه وي، خوښ او سر لوړی به خپلوانو ته راگرځي. دا آسانه حساب به څنگه وي؟ ابن عمر رضي الله عنه ئې په يوه روايت کي توضيح کوي:
عن بن عمر قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول « يُدْنَى الْمُؤْمِنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُ فَيَقُولُ أَىْ رَبِّ أَعْرِفُ . قَالَ فَإِنِّى قَدْ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِى الدُّنْيَا وَإِنِّى أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ. فَيُعْطَى صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ... **رواه مسلم والبخارى**
له ابن عمر رضي الله عنه روايت دئ چي وايي: له رسول الله صلى الله عليه وسلم مي واورېدل چي فرمايل ئې: د قيامت په ورځ به يو مؤمن بنده خپل رب ته نږدې کړی شي، حتی چي الله تعالی به خپل لاس پرې واچوي او په خپلو گناهونو به اعتراف ترې واخلي او ورته وبه وايي: آيا دا او دا (گناه) دي پېژني، وبه وايي: هو؛ زما ربه، پېژنم ئې، الله تعالی به وفرمايي: په دنيا کي مي پرده پرې واچوله او دا دئ نن ئې درته بخښم، نو د ښېگڼو پاڼه به ئې ورکړی شي.
په دې مبارك حديث کي د مخلص بنده په اړه د مهربان رب پراخ عنايت او ستر لطف انځور شوی، چي د محاسبې په وخت کي به هغه خپلي خوا ته راوغواړي، ښه به ئې ځان ته نږدې کړي، داسي به ئې ورنږدې کړي لکه څوك چي يو گران دوست د دې لپاره خپل تخرگ ته ورنږدې کوي او خپل لاس پرې اچوي چي يوه پټه مهمه خبره ورته وکړي، داسي چي بل څوك ئې وانه وري، الله تعالی به په دغسي حالت کي هغه ته خپل اشتباهات ورپه ياد کړي، ټول به ورته وبخښي، هيڅوك به پوه نه شي چي د ده او رب تر منځ ئې څه تېر شول، عملپاڼه

به ئي ورته ورکړي خو يوازې ښېګڼې به په کې درج وي او اشتباهات به ئي ترې حذف شوي وي، خوښ او په ځګو سترګو به خپلوانو ته راوګرځي.
پيغمبر عليه السلام فرمايي: زما د امت له اوياوو زرو سره به محاسبه نه کېږي:
... فَتَنْجُو أَوَّلُ زُمْرَةٍ وُجُوهُهُمْ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ سَبْعُونَ أَلْفًا لاَ يُحَاسَبُونَ. رواه البخارى
لومړۍ ډله به وژغورل شي، مخونه به ئي د څوارلسمي سپوږمۍ په څېر ځليږي، هيڅ حساب به ورسره نه کېږي.
عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ـ « مَنْ حُوسِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عُذِّبَ ». فَقُلْتُ أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا) فَقَالَ « لَيْسَ ذَاكِ الْحِسَابُ إِنَّمَا ذَاكِ الْعَرْضُ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عُذِّبَ » رواه البخارى
له عائشې رضي الله عنها روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: له چا سره چي د قيامت په ورځ محاسبه وشي نو عذاب به ئي په برخه شي، ما ورته وويل: مګر الله تعالى نه دي فرمايلي چي ژر به آسانه محاسبه ورسره وشي، وئې فرمايل: دا محاسبه نه ده، دا فقط (خپل عملونه ئې) وربښودل دي، له چا سره چي د حساب مناقشه وشي عذاب به ئي په برخه شي
عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ـ أَنَّهُ قَالَ « لَنْ يُنْجِىَ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ ». قَالَ رَجُلٌ وَلاَ إِيَّاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « وَلاَ إِيَّاىَ إِلاَّ أَنْ يَتَغَمَّدَنِىَ اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ وَلَكِنْ سَدِّدُوا » رواه البخارى
له ابو هريره رضي الله عنه روايت دئ چي رسول اللهـ وفرمايل: ستاسو هيڅ يو به داسي نه وي چي خپل عمل ئې وژغوري، چا ورته وويل: يا رسول الله حتى تا هم؟! وئې فرمايل: حتى ما هم، مګر دا چي الله تعالى مي په خپل رحمت کي ونغاړي، خو ځان سم کړئ.
عن ابى هريرة يقول قَالَ رسول اللهـ « يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِى سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حساب فقال عكاشة يا رسول الله ادع الله ان يجعلنى منهم فدعا له. صحيح ابن حبان
له ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: زما د امت اويا زره به له حساب پرته جنت ته ننوځي، عکاشه رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! دعاء راته وکړه چي زه له دغو وم، پيغمبر عليه السلام ورته دعاء وکړه.
۱۰-۱۱: خو هغه څوك چي عمليانه به ئې له شا ورکړې شي، د مرګ تمنا او هيله به کوي، وايي به کاش نه وى راژوندى شوى، کاش خاوري وى، کاش مرګ مي په برخه شوى وى او دا صحنه مي نه وى ليدلې، دا به هغه څوك وي چي له الله تعالى سره د مخامخ کېدو وړتيا نلري، مجرم، خائن، عاصي، بدکار، سرکښ، مشرك او له الله تعالى او د هغه له نعمتونو منکر دئ، الله تعالى هم نه غواړي د ده ناولى مخ وګوري، عمليانه به ئې له شا او په کيڼ لاس کي ورکول کېږي.
۱۲- د دوزخ د سره اور لمبو ته به ننوځي.
۱۳- دا ځکه چي په دنيا کي ئې په بشپړه بې باکۍ او بې پروايۍ کي غيرمسئولانه ژوند کړى، په ګناه کي خوښ وو، نه ئې له الهي محاسبې څه انديښنه وه او نه د دوزخ له اوره څه وېره.
۱٤- ګمان ئې دا وو چي هر څه په همدې دنيوي ژوند کي راخلاصه کېږي، نه د الله لوري ته ورتګ شته او نه د آخرت او حساب و کتاب ورځ.

۱۵- د ده د دې غلطې انګېرنې خلاف به خامخا د الله په لور درومي او حتماً به له الهي محاسبې سره مخامخ کېږي، دا ځکه چې الله تعالی ئې د عملونو ناظر دئ، موږ چې مخلوق يو او زموږ هر استعداد الهي وديعه او امانت دئ، چې کله مو د چا ښه او بد تر سترګو شي، حتماً بدله ورکوو، که نور هيڅ نه وي ښه ئې ستايو او بدو ته ئې بد وايو، غواړو د ده ښو ته ښه بدله ورکړو او بدو ته ئې بده سزا، که موږ دا کار کوو مګر هغه خدای چې بصير دئ او موږ ته د قضاوت مَلَکه او استعداد هم ده راکړی، هغه به د خپلو بندګانو د عملونو په اړه قضاوت نه کوي، ځيني به جنت او ځيني به دوزخ ته نه بيايي؟!!

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ۝١٦ وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ ۝١٧ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ۝١٨ لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ۝١٩

۱٦- نو نه، زما دې لوړه په شفق وي. ۱۷- او په شپې او څه چې ونيسي په غېږ کې. ۱۸- او په سپوږمۍ چې کله بشپړه شي. ۱۹- حتماً به له يوه پوړه؛ بل پوړ ته اوچت درومئ.

۱٦-۱۹: د شپې او سپوږمۍ بېلابېل حالت د دې نښه ده چې مرګ د ژوند پای نه؛ بلکې د ابديت په لوري يو پړاو دئ، د دغه ادعاء د اثبات لپاره په دې آيتونو کې په لاندې شيانو لوړه شوې: په شفق: د آسمان د ژې هغه سره ګاره چې د لمر په لوېدو پسې راڅرګنده شي، په شپه او هغه څه چې په خپلې غېږ کې ئې نيسي او خپل تور وزر ورباندې غوړوي او په سپوږمۍ چې کله بشپړه شي.

د دغو دريو قسمونو ځواب او هغه مطلب چې په دغو قسمونو سره ئې اثباتول په نظر کې دي، دا دئ: تاسو به حتماً له يوې پوړۍ بلې ته پورته کېږئ.

راشئ وګورو چې دا قسمونه له ځواب سره څه ارتباط لري او څنګه دا خبره ثابتوي چې انسان به حتماً له يوه حالت بل ته خوځېږي؟ دې پوښتنو ته د ځواب موندلو لپاره بايد لاندې خبري په نظر کې ولرو:

- د انسان د مرګ په اړه دوه انګېرنې او تحليلونه درلودی شو:

الف: مرګ د توقف او رکود حالت دئ، په مرګ سره انسان له خوځښت او حرکت ودرېږي او کار ئې پای ته رسي، مرګ د ده د ژوند او خوځښت وروستی پړاو دئ.

ب: مرګ يو مقطعي حالت دئ؛ د انسان د هغه مسلسل او پای نه منونکي خوځښت يو حالت چې انتهاء نه لري، مرګ له يوه حالت بل حالت ته يو حرکت دئ، مرګ د يوه ژوندون پای او د بل پيل دئ، په مرګ سره د هغه چا په لوري درومو چې دا ژوند ئې موږ ته راکړی.

څوک چې له بياژوندون انکار کوي هغه په دې باور وي چې مرګ رکود او سکون دئ، په مرګ سره ژوند پای ته رسېږي او حرکت ئې په ټپه ودرېږي، له هغه وروسته بله مرحله او بل پړاو نشته، په مرګ سره د انسان د بدلون او له يوه حالت بل ته د خوځېدو سلسله ئې متوقف کېږي، دوی په دې عقيده دي چې د انسان هغه ژوند چې له يوې نطفې پيل شي، وده

وکړي، د يوه ماشوم په څېر دنيا ته راشي، ځوانی ته ورسيږي، زوړ شي، زوال ئې پيل شي، په مرگ محکوم شي او په همدې مرگ سره ئې هر څه پای ته ورسيږي.
خو الله تعالی دوی ته په ځواب کي فرمايي: داسي نه ده، نور پړاوونه هم په مخکي لرئ، حتماً به له يوه حالت بل ته د تلو لړۍ دوام کوي، له مرگ وروسته نور مراحل هم په مخ کي لرئ، له يوه پوړ به بل ته پورته کېږئ، د بې نهايت په لوري دوامدار او مستمر حرکت کي به نور مراحل هم پلي کړئ. د دغي ادعاء د اثبات لپاره په څو مشهود او ملموس طبيعي شيانو استشهاد شوی:
۱- په شفق چي د ورځي پای او د شپې پيل اعلانوي. ۲- په شپه چي هر څه له سترگو پټوي.
۳- په سپوږمۍ چي له مختلفو پړاوونو تېره او بشپړه شي.
تاسو په دې نړۍ کي د مسلسل بدلون شاهد ياست، گورئ چي ورځ پای ته ورسيږي، د آسمان لمنه سره شي، شفق راڅرگند شي، شپه راورسيږي، خپل تور وزر په هرڅه وغوړوي، څو ساعته وروسته ختمه شي او خپل ځای ورځ ته پرېږدي، آيا دا صحيح ده چي د هري شپې ورځي مرگ د هغه دائمي پای وگڼو او ووايو: بله شپه او ورځ به رانشي؟ سپوږمۍ گورو چي د مياشتي په پيل کي رابره شي، وړه وي، په تدريج سره ستره شي، مکمله شي خو بيا په تدريج سره وړه شي، داسي چي د مياشتي په پای کي له سترگو پټه شي. آيا دا سمه ده چي د سپوږمۍ له موقتي پټېدو دا گمان وکړو چي بيا به طلوع نه کوي او راڅرگنده به نه شي؟
د شپې ورځي تگ راتگ، د سپوږمۍ طلوع او غروب او سترېدل وړېدل، پټېدل او څرگندېدل ئې دا ښيي چي دا نړۍ د مسلسل او مستمر تحول او بدلون صحنه ده، هر څه له يوه حالت بل حالت ته درومي، په هيڅ مقطع او هيڅ نقطه کي توقف او سکون نه شئ موندی، د بيا ژوندون منکرين هسي او بې ځايه؛ مرگ ته د سکون او توقف او د بدلون د پای په سترگه گوري، دا انگېرنه له هغه څه سره ټکر او تصادم کوي چي د نړۍ له مشاهدې ئې ترلاسه کوو. د دې غلطي او بې بنسټي انگېرني د اثبات لپاره هيڅ دليل، د دې ټولي پراخي نړۍ له هيڅ گوټ نه شو وړاندي کولی.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۩ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

۲۰- نو څه شوي په دوی چي ايمان نه راوړي؟ ۲۱- او چي قرآن پرې ولوستی شي سجده نه کوي؟ ۲۲- بلکي دروغ ئې گڼي هغه چي کافر شول. ۲۳- او الله خو ډېر ښه پوه دئ په هر څه چي غونډوي ئې. ۲٤- نو ورکړه ورته زيری د دردناك عذاب. ۲۵- مگر هغه چي ايمان ئې وي راوړی او ښه ښه عملونه ئې وي کړي، چي دوی ته به وي اجر نه غوڅېدونکی.

۲۰-۲۱: د دغو حقائقو له ليدو او د دغو مضبوطو دلائلو له اورېدو سره سره څنګه ايمان نه راوړي، څنګه پرې کافر شوي؟!! ولې الله ته له ورګرځېدو منکر دي او مرګ د خپل سفر پای ګڼي؟!! ولې د قرآن د دومره قوي دلائلو په وړاندې سر نه ټيټوي، دا حقيقت نه مني او له لجاجته لاس نه اخلي؟!!

له يوې خوا دا عالم چې د الله تعالى (مشهود کتاب) دئ، هره پاڼه او هر ټوکی ئې په دې شهادت ورکوي چې د منکرينو دا عقيده باطله او سراسر غلطه ده چې مرګ د ژوند پای او د خپل سفر آخري منزل ئې ګڼي او تلپاته رکود او خمود ئې شمېري، له بلې خوا قرآن دا د الله تعالى هغه مقروء کتاب چې د عالم هر څه ئې د مدعى تأييد کوي او په حقانيت ئې شهادت ورکوي، دوی ته وايي چې مرګ د دائمي رکود او توقف پيل نه دئ بلکې د نوي سفر پيل دئ، په مرګ سره د الله په لوري درومئ، سره له دې ولې باور نه کوي، د قرآن د عظمت په وړاندې سر نه ټيټوي او الله ته سجده نه کوي؟!!

يعنې هم د دې خور او پراخ عالم هر څه ځرګنده نښه او آيت دئ چې انسان په دغه حقيقت باور ته رابلي او هم د قرآن آيتونه موږ ته دا حقيقت ثابتوي او د ايمان بلنه راکوي، دا دواړه او په ګډه، هر سترګور انسان دې ته رابلي چې الله ته غاړه کېږدي او په آخرت باور وکړي.

دا مبارك آيت د قرآن جلال او عظمت بيانوي او موږ ته وايي: د باعظمت قرآن ترڅنګ به په بې اعتنائي او بې باکی نه تېرېږئ، بلکې د دې عظيم الشأن کتاب د آيتونو په اورېدو سره بايد د هغه رب په وړاندې سرونه ټيټ او تندی پر زمکه کېږدئ چې دا لويه پېرزوينه ئې پر موږ کړې او دا کتاب ئې رالېږلی. د احنافو له نظره د قرآن څوارلس آيتونه داسې دي چې په اورېدو او لوستو سره ئې سجده راباندې واجبه کېږي او دا آيت يو له هغوی دئ. څوك چې دا آيتونه تلاوت کړي يا ئې واوري بايد د تلاوت سجده وکړي، خو که په يوه مجلس کې ئې څو څو ځله واوري، يا ئې د تدريس، حفظ او تلاوت په دوران کې په يوه وخت کې څو ځلې تلاوت کړي يا ئې واوري، نو د ټولو په پای کې يوه سجده ورته کفايت کوي، خو په بيا تکرار سره نوې سجده لازمېږي، که له مجلس ووتي او په بيا راتلو سره هغه آيت بيا تکرار شو بيا به د تلاوت سجده کوې. (امام شافعي رحمه الله ئې څوارلس سنت سجدې، امام مالك رحمه الله ئې ۱۱ او امام احمد ئې پنځلس ګڼي.

۲۲- خبره داسې نه ده لکه چې د آخرت منکرين ئې وايي او ادعاء کوي چې نه د کائنات او عالم ځرګندو نښو قانع کړي او نه د قرآن آيتونو دوی ته قناعت ورکړی، بلکې اصلي خبره دا ده چې دوی له دې حقيقت عمداً او قصداً انکار کوي، زړه او دماغ ئې پرې قانع دي خو هوی او هوس ئې انکار او تکذيب ته اړ باسي.

۲۳- الله تعالى ښه پوه دئ په هغه څه چې دوی ئې راغونډوي، او دا په څو معنی وو:

- ټول هغه افکار، نظريات، عزائم او د زړونو غوښتنې ئې چې دوی په خپلو سينو کې راغونډ کړي.
- د دوی د ټولو عملونو حاصل او نتائج چې دوی ترلاسه کړي.
- هغه مال او دولت ئې چې راغونډ کړی ئې دئ.

لومړۍ معنی په دې دلیل تر نورو دقیقه او موزونه ده چې له مخکنیو آیتونو سره ئې یووالی همدا غوښتنه کوي او په ګډه دا مطلب افاده کوي چې: له آخرت انکار کوونکي عمداً او قصداً له دې حقیقت انکار کوي، په داسي حال کي چې زړه او دماغ ئې د هغه په حقانیت شهادت ورکوي، د دوی په اړه دا قضاوت د هغه علیم او پوه ذات له لوري دئ چې د دوی د سینو اسرار ترې پټ نه دي، ښه پوهیږي چې دوی په خپلو سینو کي څه راغونډ کړي.
۲٤-۲٥: له آخرت دا انکار کوونکې ډله، له خپل دې دروغجن باور او له خپل هغه دریځ او کړنو چې له دې باوره خړوبیږي، د ښو پایلو او غوره نتائجو انتظار لري، ګمان کوي چې تل به ښه زیری پرې کیږي، خو د دوی د غلط انتظار خلاف د دردناك عذاب زیری ورکړه.
انسان کله داسي شي چې له خپلو بدو کړنو او غلطي تګلاري هم د ښو پایلو انتظار کوي او پرې راضي وي، لکه چې قرآن فرمایي:
.... كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ.
المؤمنون: ٥٣
.... هره ډله په هغه څه خوښه وي چې ورسره دي.
دغې ډلي ته ووایه: ستاسو د توقع او انتظار خلاف، دردناك عذاب درته منتظر دئ، له دې دردناك عذاب یوازې هغه څوك ژغورل کیږي چې ایمان راوړي او نېك عملونه وکړي، چې په دې صورت کي به تلپاته، پای نه موندونکی او نه شلېدونکی اجر ترلاسه کوي.

بسم الله الرحمن الرحيم

البروج

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم (البروج) دئ چې له لومړي آيت اخيستل شوی، په مکه کې او د (الشمس) له سورې وروسته نازله شوې، ۲۲ آيتونه لري، د سر آيتونه ئې لنډ لنډ دي چې ورو ورو اوږده شوي او منځني ئې لږ اوږده دي، خو دا اوږده هم هر يو له څو داسې فقرو جوړ شو ی چې وزن او اوږدوالی ئې لنډو آيتونو ته ورته دئ، بيا ورو ورو بېرته رالنډيږي او د پای آيتونه ئې د لومړنيو په څېر کېږي، د لومړيو اوو آيتونو فواصل ئې بروج ته ورته هموزنه صيغې دي، له اتم د سورې تر پايه اکثراً حميد ته ورته دي خو د ۱٤، ۱۷، ۱۸او آخري آيت ئې بروج ته ورته د ودود، جنود، ثمود او محفوظ صيغې دي. د اوزانو مد او جذر آيتونو ته ډېر ښايسته وزن او غږ ورکړی. د سورې له مضامينو او لهجې په وضاحت سره معلومولی شو چې دا سوره په څنګه شرائطو کې نازله شوې او هغه وخت د رسول اللهﷺ او د ده مؤمن ياران له څنګه حالت سره مخامخ وو او دښمنانو څه ورسره کول. د دې سورې خلاصه دا ده چې ظالمان بې الهي انتقام نه پاته کېږي.

په دې سوره کې ګورو چې د داسې خندقونو خاوندان په کې انځور شوي چې ستر اور ئې بل کړی او د خپل دور مظلوم او بې وزلي مؤمنان له دې کبله په کې اچوي او سوزوي ئې او د دوی له سوزولو خوند او لذت اخلي، چې ولې ئې په مالك الملك خدای ايمان راوړی!!

د دې قصې رانقلول او د سره اور د هغو خندقونو د خاوندانو پايلې ښېړل چې بې وزلي مؤمنان ئې په کې سوزول او دوی ئې د ستر عذاب وړ ګڼل، په خپله دا ښيي چې د دې مبارکې سورې د نزول په وخت کې رسول اللهﷺ او ياران ئې له ورته حالت سره او د خپلو مخکنيو باايمانو ورونو په څېر له کړاوونو سره مخامخ وو.

د بروج د مبارکې سورې په آيتونو کې په لږ غور سره دا خبره راته جوته کېږي چې دا سوره په داسې شرائطو کې نازله شوې چې مؤمنانو ته د مکې تنګه وادي د اور په يوه خندق بدله شوې وه، داسې چې د ظلم او تجاوز لمبو ئې له هري خوا دوی احاطه کړې وو، ابولهب (د اور د لمبو پلار) اورونه ورته بل کړي او مېرمنه ئې (حمالة الحطب) شوې، خس او خاشاك په اوږو راوړي، په دې اور ئې اچوي او لمن ورته وهي، دوی دواړو او د دوی په څېر ډېرو نورو هري خواته د فتنو اورونه بل کړي، لګيا دي د مکې مشرکان هڅوي، د پيغمبر عليه السلام او د ده د يارانو په ضد د خلکو غصه او قهر راپاروي او نه پخلا کېدونکې عداوت، جدي مخالفت او پرېکنده اقدام ته ئې تياروي، د امت فرعون ابوجهل (د جهالت پلار) د شرك او

جهل مدافعين دې ته تيار کړي چې د مکې دا تنګه وادي د مؤمنانو لپاره د تعذيب او کړولو په ډګر بدله کړي، تور زندان ترې جوړ کړي او د ژوند مجال پرې تنګ کړي، د اختناق، وېرې او خوف فضاء جوړه کړي، هلته بلال د اميه بن خلف مريی ګورې چې د جزيرة العرب د ډېرې ګرمي ورځې په تکنده غرمه کې ئې بربنډ څملولی، سرې او درنې تيږې ئې پر سينه وراېښې، پرله پسې ئې په درو وهي چې يا په الله له ايمان لاس واخلې او يا د خپل آقا له دين د بغاوت سزا وڅکي!! او په دې سره د ده د آقا (اميه بن خلف) غصه سړه شي او د قهر د اور لمبې ئې کښېني!! په بلې ګوښې کې خباب بن ارت ګورې چې بربنډ ئې د اور په سکروټو پرېستی او تر هغه ئې پرېښی چې دا سکروټې د مظلوم خباب د تناکو نو مړې کړي او هغه بلې خوا ته آل ياسر (د ياسر کورنۍ) ګورې چې له ګڼ شمېر نورو مظلومو مؤمنانو سره د صحراء په هغه زندان کې ساتل کېږي چې له تودوخې تنور ته ورته دئ، هر سبا او ماښام ڈرې خوري، له تودوخې، تندې او عذابونو مري، د ياسر د مېرمنې، سميه، دا د اسلام لومړنۍ شهيده، سينه ئې د ابوجهل په نيزې سورې کېږي او په شهادت رسېږي... او....

د ابتلاءاتو او کړاوونو په دې سخت حالت کې دا لنډه سوره، له جازمو پرېکړو، پرېکنده قضاوتونو او قاطع ګواښونو سره نازلېږي. د دې مبارکې سورې آيتونه له يوې خوا د قريشو بې رحمه او ظالمو مشرانو ته چې بې وزلې مسلمانان ځوروي دا وايي چې د ظلم پايلې ئې وخيمې او خطرناکې دي او له هغه عاقبت سره به ئې مخامخ کړي چې مخکنې ظالمان، اصحاب الأُخدود، فرعون او ثمود ورسره مخامخ شوي وو، له خپل زور، ځواك په استفادې سره او د موحدينو او خدای پالونکو په کړولو او ځورولو سره نه شي کولی له دې بدو پايلو ځان وژغوري او د حق د برې مخه ونيسي. له بلې خوا مؤمنانو ته، هغو ته چې د تاريخ په دې پړاو کې له حق او عدل دفاع او د ايمان طرف ته د بلنې بيرغ ئې پورته کړی وايي چې د ايمان لار له لوړو ژورو او کړلېچونو ډکه ده، په اغزو پوښل شوې، په دې لارې تګ صبر او زغم غواړي، عزم او همت غواړي، هغه څوك پرې تلی شي چې قربانۍ ته تيار وي، خطرونه ګاللی شي، هره پېښه په ورين تندي منلی شي، د دې لارې په اوږدو کې ښايي کله داسې حالت هم راشي چې پر مخکنيو راغلی وو، پر هغو چې د سره اور په کندو کې وسوزول شول، ښايي تاسو هم دې ته له ورته کړاوونو او ابتلاءاتو سره مخامخ شئ، له ستونزو او کړاوونو سره د مخامخېدو په وخت کې بايد د خپلو مخکنيو ورونو په څېر صبر وکړئ، د هغو په څېر شئ چې د اور کندو ته لوېدل ئې ومنل خو کفر ته تسليمېدل نه، په پوره مېړانې، صبر او استقامت سره په خپل ايمان ټينګ پاته شول. د دوی په څېر به دښمن ته له تسليمېدو، په هره بيع چې وي، ډډه کوئ، په دې پوه شئ چې د الله تعالی نيونه ډېره سخته ده، د هرڅه او هر حالت پيل او پای د ده له لوري دئ، هر بدلون د ده په اراده راځي، له اوسني حالت مخکنې ته ګرځول د ده په حکم ترسره کېږي، که ئې څوك واکمن کړ، واك او ځواك ئې ورکړ، د ضعف او کمزورۍ له حالته ئې د قوت او ځواکمنۍ حالت ته ورساوو، بايد په خپل زور ځواك مغرور نه شي، په نورو لويي او کبر ونکړي او له خپل ځواك د مظلومانو او بې وزلو په کړولو او سپکولو کې کار وانخلي، په دې دې پوه شي چې دا طاقت او قدرت ئې تلپاته او دائمي نه دئ، زوال ورپسې دئ، دې ته ئې بايد پام وي چې دا هستي داسې پالونکی رب لري چې د هر څه د پيل او پای پرېکړه هغه کوي، هغه چې بخښونکی او ودود دئ، له باايمانو بندګانو سره مينه لري، يوازې

ئې نه پرېږدي، دا نه شي منلې چې د ده مخلص بند ګان دي د تل لپاره تر ظلم لاندي او له کړاوونو سره مخامخ وي، حتماً به خپل رعايت، عنايت او ولايت د دوی په حال شاملوي، هغه د ټول عالم مالك او ملك دئ، هم ټولواك او هم د هر څه خاوند، ټوله هستي د ده تر عرش لاندي او هر څه د ده د ارادې په وړاندي محکوم او مقهور دي، چې څه وغواړي هغه کولی شي، هيڅ ځواك د ده د ارادې مخې ته نه شي خنډ کېدی، تاريخ ته رجوع وکړئ او وګورئ چې د فرعون او ثموديانو په څېر د مغرورو او عاصي ځواکونو شوم عاقبت څنګه وو؟!! همغه چې خپل زور ځواك او خپلو فوځونو او تجهيزاتو غولولي وو.

آيا دا کافران په دې لټه کي دي چې د الله تعالی قطعي او حتمي وعدې تکذيب کړي او د تحقق مخه ئې ونيسي؟! مګر په دې نه پوهېږي چې الله پرې احاطه لري، د هغه د ارادې په وړاندي مقهور دي، په داسي ځای کي اوسېږي چې الله ئې ټولواك او مالك دئ او حکم ئې پرې مسلط، يو ضعيف او کمزوری بنده چې د الله د ارادې مقهور دئ څنګه به په دې وتوانېږي چې د الله تعالی د قطعي پرېکړو د تحقق مخه ونيسي؟!! په دې پوه شئ چې د قرآن وعد او وعيد، قاطع او جازم پرېکړي او قضاوتونه، خامخا پلي کېږي، قرآن باعظمت او پرتمين دئ، له هر تکذيب او لاسوهني خوندي، چې نه ئې د باطل پلوي ځواکونه وعيد ځنډولی شي او نه ئې د جاهل او ناپوهو مکذبينو هلي ځلي د وعدو د تحقق مخه نيولی شي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلۡبُرُوجِ ﴿١﴾ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡمَوۡعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٖ وَمَشۡهُودٖ ﴿٣﴾ قُتِلَ أَصۡحَٰبُ
ٱلۡأُخۡدُودِ ﴿٤﴾ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ﴿٥﴾ إِذۡ هُمۡ عَلَيۡهَا قُعُودٞ ﴿٦﴾ وَهُمۡ عَلَىٰ مَا يَفۡعَلُونَ
بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ شُهُودٞ ﴿٧﴾

١- قسم د برجونو په خاوند آسمان. ٢- او په هغې موعود ورځې. ٣- او په هر شاهد، مشهود. ٤- هلاك شول خاوندان د خندقونو. ٥-(خندقونه د سره) اور او د ډېر سوند. ٦- کله چې ئې دوی پر غاړه ناست وو. ٧- او شاهد د هغه څه چې مؤمنانو سره دوی کړل!!

١-٣: لکه چې ګورئ په دريو لومړنيو آيتونو کي په څلورو شيانو قسم ياد شوی: (د برجونو په خاوند آسمان)، (هغه موعود او ټاکلې ورځ)، (هر شاهد) او (هر مشهود). د قسمونو ځواب په څلورم آيت او ورپسي دريو آيتونو کي په دې صيغه مومو: هلاك شول خاوندان د خندقونو.

(خندقونه د سره) اور او د ډېر سوند. چې ئې دوی پر غاړه ناست وو. او شاهد د هغه څه چې دوی له مؤمنانو سره کړل!!

باید وګورو چې د دغو قسمونو معنی څه او څنګه دا ثابتوي چې د خندقونو خاوندان هلاك شول؟!

لاندې ټکیو ته پام وکړئ:

- **(بروج) له (برج) اخیستل شوی چې معنی ئې څرګندېدل او ښکاره کېدل ده، په قرآن کې په دغه معنی څو ځایه راغلی، لکه:**

.... وَلَا تَبَرَّجۡنَ تَبَرُّجَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ ٱلۡأُولَىٰۖ ....

الاحزاب: ۳۳

.... او د مخکني جاهلیت د ځان ښودنې په څېر ځانونه مه څرګندوئ....

تَبَارَكَ ٱلَّذِي جَعَلَ فِي ٱلسَّمَآءِ بُرُوجٗا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَٰجٗا وَقَمَرٗا مُّنِيرٗا ﴿٦١﴾

فرقان: ۶۱

مبارك دئ هغه ذات چې په آسمان کې ئې بروج (ستوري) رامنځته کړل او په هغه کې ئې روڼ څراغ (لمر) او روښانه سپوږمی راپیدا کړه.

وَلَقَدۡ جَعَلۡنَا فِي ٱلسَّمَآءِ بُرُوجٗا وَزَيَّنَّٰهَا لِلنَّٰظِرِينَ ﴿١٦﴾

الحجر: ۱۶

او بې شکه چې په آسمان کې مو بروج (ستوري) پیدا کړل او هغه مو لیدونکو ته ښایسته کړ. له دغو ورستیو دوو آیتونو په ډاګه معلومېږي چې له بروج نه مراد ستوري دي.

د قرآن له دغو څرګندو لارښوونو سره سره، متأسفانه ځینو مفسرینو له بروج؛ د ستورو په ځای، د یوناني فلسفې هغه دولس ګوني موهومي بروج اخیستې چې د دوی په فلکي اصطلاحاتو کې د لمر د مختلفو منازلو لپاره ټاکل شوي، یونانیانو د کال په هر فصل کې د لمر دغه منازل او بروج، د خپلو مختلفو خدایانو په نامه مسمی کړي او هر برج ته ئې د خپل یوه خدای نوم ورکړی وو، دا اصطلاحات له یونان هغو اسلامي ملکونو ته راکوز شول چې له یونان سره همسرحد وو، ځینې علماء ترې متأثره شول او هغه ته ئې اسلامي رنګ ورکړ.

- **د (الْيَوْمِ الْمَوْعُود) په اړه د مفسرینو دوه رأیي لرو: ځینې ئې د قیامت ورځ ګڼې او ځینې ئې د مؤاخذې او عذاب هغه ورځ چې الله تعالی په دنیا کې کافرانو او ظالمانو ته ټاکلې. په دوه دلیله د مفسرینو د دوهمي ډلې رأیه ارجح او غوره ده: لومړی دا چې په همدې مبارکې سورې کې د دوو باغي او عاصي ډلو بد عاقبت ته اشاره شوې، د فرعون او ثمود ډلو ته چې له مهلت وروسته د الله تعالی له شدید بطش او مؤاخذې سره مخامخ شول. له دې معلومېږي چې له (الْيَوْمِ الْمَوْعُودِ) هغه تاریخي ورځې مراد دي چې دوه بېلګې ئې د فرعون او ثمود په قصه کې ګورو. او دوهم دلیل دا چې د قیامت په ورځې استشهاد سره دا نه شي ثابتېدی چې د اصحاب الاخدود پایله تباهي او هلاکت دئ. دا ځکه چې د قرآن کافر مخاطب نه د قیامت په**

موعود ورځ باور لري او نه په دې باندې استناد سره دا ادعاء مني چې د اور د کندو خاوندان به د هلاکت له پایلي سره مخامخ شي. (یوم الموعود)) باید داسي ورځ وي چې د قرآن هر مخاطب هغه د یوه مسلم او انکار نه منونکي حقیقت په توگه ومني او په هغه باندې استناد دی قانع کړي چې واقعاً د اصحاب الاخدود په اړه شوې ادعاء یو حقیقت دئ. که دلته له (یوم الموعود) هغه ورځ مراد شي چې ظالمانو ته ئې د رارسېدو خبر ورکړی شوی، په تاریخ کي په وار وار تکرار شوې، هر پیغمبر خپل قوم د هغې له رارسېدو ویرولی، هیڅ مخاطب له هغې انکار نه شي کولی، هر څوك چې تاریخ ته رجوع وکړي د دې ورځې څرگندې بېلگې به ئې مخې ته راشي، همغه ظالمانو ته د مهلت وروستۍ ورځ، په دنیا کي د دوی د مؤاخذې ورځ، په دې صورت کي د قسم او ځواب ترمنځ ئې ارتباط کاملاً جوت کېږي.

پدې توگه د لومړي قسم ارتباط له ځواب سره داسي دئ: دا له بې شمېره ځلاندو ستورو ډك آسمان، په دې حقیقت شهادت ورکوي چې دا کائنات حتماً یو داسي ځواکمن مالك او قهار سلطان او ټولواك لري چې دا ټول بې شمېره اجرام ئې اداره کوي، هر یو په خپل خپل ځای او خپل خپل خاص مسیر کي ساتي، د دوی ترمنځ د تصادم او ټکر مخه نیسي، هر یو په منظم او مستمر طور په همغه ثابت مدار کي خوځوي چې ورته مشخص شوی. دا خور او پراخ آسمان له دغو ټولو بې شمېره خوځنده اجرامو سره او له دې محکم نظم او ضبط سره، په دې شهادت ورکوي چې دا کائنات هسي بې واکداره ملك نه دئ، له مهاره وتلي او د ساتونکي او پالونکي واکمن له سلطې او سیطرې فارغه دنیا نه ده چې په هغې کي هرڅوك هرڅه وکړي، نه ترې پوښتنه وي نه گرویږنه، نه له ظالم سره حساب وشي او نه د مظلوم لاس نیوی او پوښتنه، نه په نورو تېري کوونکي مجازات شي او نه له خپل حق د محروم شوو چیغې واورېدی شي. د دې هستي ساتونکی او مالك خدای به حتماً د اور د کندو له خاوندانو د دې انتقام اخلي چې د ده مظلوم مؤمن بندگان ئې په الله د ایمان په جرم د اور په کندو کي اچول او هغه به حتماً د دغو مظلومو مؤمنانو پوښتنه کوي او د دوی مظلومانه استغاثه به اوري.

د همدې سورې په څو آیتونو کي الله تعالی د (ملك)، (ذوالعرش المجید)، (فعال لمایرید) او (محیط) په صفاتو ستایل شوی، داسي چې د سورې په ټولو مضامینو ئې سیوری غوړولی، دا په خپله ښیي چې د برجونو په خاوند آسمان باندې د قسم موخه دا مطلب ثابتول دي چې دا کائنات داسي باعظمت ساتونکی او پالونکی واکمن لري چې د عرش خاوند دئ، په هر څه محیط دئ، چې څه وغواړي ترسره کوي ئې. دغه مطلب د الطارق په سورې کي له مزید وضاحت سره راغلی، هلته هم د آسمان په ځلاندو ستورو استناد شوی او د دې ادعاء د اثبات لپاره وړاندې شوی چې هرڅوك د الله تعالی د رعایت او حفاظت تر سیورې لاندې دئ، داسي لکه د آسمان دا بې شمېره ځلانده ستوري.

د دوهم قسم ارتباط د قسمونو له ځواب سره داسي دئ: (همغه پېژندل شوې موعوده ورځ)، شهادت ورکوي، (هغه ورځ چې هرڅوك ترې خبر دئ)، (هغه چې په تاریخ کي په وار وار تکرار شوې)، (هغه چې د ظالمانو د ظلم ټغر په کي ټولیږي او الهي عذاب په دوی نازلیږي)، (د مهلت او فرصت وروستۍ ورځ)، (د ظالمانو د ظلم او تېري د پای ورځ)، دا شهادت ورکوي چې د اصحاب الاخدود پای به هم دې ته ورته وي، آیا نه گورئ چې د مهلت له پای ته رسېدو وروسته له ظالمانو سره څه شوي او مالك الملك خدای څنگه په شدت سره

مؤاخذه کړي، هرڅه ئې پر دوی رانسکور کړي، تخت او تاج ئې، قصرونه او بنګلې ئې، داسې چې اوس د دوی وران او ویجاړ قصرونه په دې شهادت ورکوي چې د ظلم پای وخیم او عبرتناك دئ، د ظالمانو د تېرې لپاره حد او پای شته، خو د داسې کندې چې په یوم الموعود کې هلته رسي او په کې نسکورېږي. ټولو پیغمبرانو او زړه سواندو داعیانو خپل قومونه له دې ورځې وېرولي، لکه چې هود علیه السلام خپل قوم ته وایي:

إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

الشعراء:۱۳۵

یقیناً چې زه د لویې ورځې له عذاب پر تاسو وېرېږم.

د غافر د سورې په ۳۱ آیت کې د فرعون د کورنۍ د هغه مؤمن کس خبره لولو چې فرعونیانو ته په خطاب کې وایي:

وَقَالَ ٱلَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوۡمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُم مِّثۡلَ يَوۡمِ ٱلۡأَحۡزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثۡلَ دَأۡبِ قَوۡمِ نُوحٖ وَعَادٖ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡۚ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلۡمٗا لِّلۡعِبَادِ ﴿٣١﴾

غافر: ۳۰-۳۱

او هغه چې ایمان ئې راوړی وو وویل: ای زما قومه! زه خو یقیناً چې د نورو ډلو د عذاب د ورځې په څېر د کومې ورځې له رارسېدو پر تاسو وېرېږم، د نوح د قوم، د هود او د عاد او له دوی وروسته قومونو له پایلې او عاقبت، او الله خو په خپلو بندګانو د ظلم اراده نه لري.

درېیم قسم په هر شاهد او لیدونکي شوی، هر د سترګو خاوند چې تاسو ئې په دې دنیا کې ګورئ، د ده د لیدو دا استعداد په دې خبرې دلالت کوي چې د ده پیدا کوونکی به حتماً داسې ذات وي چې د لیدو په صفت به متصف وي، دا نه شي کېدی چې مخلوق او مصنوع دې داسې صفت ولري چې د ده خالق او صانع دې همدا صفت ونلري، هر مخلوق او مصنوع په اصل کې د خالق او صانع د صفاتو مظهر وي، په ده کې د صانع صفتونه راڅرګند شوي وي، چا چې د نړۍ سترګورو ته سترګې ورکړې او په هغوی کې ئې د لیدلو استعداد اېښی، هغه حتماً بصیر (لیدونکی) دئ. نو د هر شاهد او لیدونکي وجود د داسې ذات په شته والي شهادت ورکوي چې شاهد او بصیر دئ، دا صفت هغه د زمکې په دې شاهدانو کې اېښی، په دې اړه قرآن په بل ځای کې څومره ښه وینا لري:

أَيَحۡسَبُ أَن لَّمۡ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٧﴾ أَلَمۡ نَجۡعَل لَّهُۥ عَيۡنَيۡنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانٗا وَشَفَتَيۡنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيۡنَٰهُ ٱلنَّجۡدَيۡنِ ﴿١٠﴾

البلد: ۷- ۱۰

آیا ګمان کوي چې نه دئ چا لیدلی؟ آیا ده ته مو ورنکړلې دوې سترګې؟ او یوه ژبه او دوې شونډې؟ او ده ته مو ونښودې دوې لارې؟

ځنګه ګمان کوي چې نه به د ده د عملونو څارنه کېږي او نه به ئې د کړنو په اړه قضاوت، نه ئې اعمال د چا ترسترګو لاندې دي او نه داسې څوك شته چې مکافات يا مجازات ئې کړي؟! په داسې حال کې چې دی په خپله د يوه مخلوق په توګه سترګې لري، د بصيرت خاوند دئ، د خپل مافي الضمير د انعکاس لپاره او د خپلو مشاعرو، عواطفو او احساساتو د بيان لپاره او د خپلو قضاوتونو او پرېکړو د اصدار لپاره د ژبې او دوو شونډو په څېر وسائل په واك کې لري، د نورو د عملونو څارنه کوي، د هر ښه او بد په اړه په خپل زړه کې ملاك لري او په ضمير کې لاربښود، (ښه) ور ته (معروف)، له هغه سره آشنا، د هغه په اړه ښه احساس په زړه کې او (بدي) ورته (منکر)، د هغه په اړه په خپل زړه کې د کرکې احساس کوي او له خپل طبيعت او مزاج سره ئې نا آشنا مومي، که په مخلوق کې دا صفات وي، د ده خالق به ځنګه دا صفات ونلري؟! دا له شکه وتلې حقيقت دئ چې هر ليدونکی او د سترګو خاوند په دې شهادت ورکوي چې د ده پالونکی خدای تر ده زيات ليدونکی، د ده د کړنو شاهد او د ده د عملونو څارونکی او قاضي دئ. د همدې سورې په ۹ آيت کې همدې مطلب ته اشاره شوې او ويل شوي: او الله په هر څه باندې شاهددئ (وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيد).

د څلورم قسم ارتباط له ځواب سره داسې دئ: هر مشهود، هر هغه څه چې په سترګو ليدل کېږي، د دې ادعاء په حقانيت ځکه شهادت ورکوي چې په ټول کائنات کې هيڅ عبث، خوشې، بې فائده او بې هدفه شی نه موندل کېږي، هرې خوا ته چې سترګې وغړوو، هرڅه ته چې پام وکړو، نظم ګورو، هرڅه سم پيدا شوي، د خاص هدف لپاره پيدا شوي، په هيڅ ځای کې خلاء، قصور او فطور نه شو ليدی، قرآن ګواښ کوي چې هيڅوك د نړۍ په هيڅ ګوټ کې چاود او خلاء نه شي په ګوته کولی:

ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَـٰوَٰتٍ طِبَاقًا ۖ مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَـٰنِ مِن تَفَـٰوُتٍ ۖ فَٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ۝٣ ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ ٱلْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ۝٤

الملك: ۳- ٤

د رحمن په مخلوقاتو کې بېلوالی ليدی نه شې، نو وغړوه سترګې، آيا ګورې کوم يو چاود ؟ بيا هم وغړوه سترګې په وار وار، راګرځي ستا په لور به دغه سترګې نامراده او وي به ارمانجنې.

ښه غور وکړه، خپل ټول توان ځواك وکاروه، هرې خوا ته سترګې وغړوه، د الله په مخلوقاتو کې ژوره څېړنه وکړه، وګوره چې په دې ټول عالم کې کوم چاود، خلاء، نقص او قصور په سترګو درځي؟! په دې خور او ستر عالم کې د داسې عيب او نقص د موندلو په طمع به هر محقق او څېړونکی د خپلو سترګو له ستړيا پرته بل څه ترلاسه نه کړی شي. نو انصافاً ووايئ: ځنګه ومنو چې په ټول عالم کې دې کمال، ښايست، نظم او هدفوالی وي، د ضوابطو التزام، نه دې چېرې خلاء وي او نه قصور او فطور، خو د انسان دا وړه دنيا، دغه چې د ټول کائنات په نسبت له هيڅ سره برابره ده، دلته دې سراسر بې نظمي وي، انسان دې خپل سر ته پرېښودی شوی وي، داسې چې نه ئې د بدو پوښتنه وشي او نه د ښو قدرونه، نه مکافات شي نه مجازات، هغه دې حدود مات کړي، ضوابط او قواعد دې تر پښو لاندې کړي، له حق او

حقيقت دې انکار وکړي، خو نه دې محاسبه ورسره وشي، نه دې پوښتنه ترې وشي او نه دې د کړنو سزا ورکړی شي!! دا بې بنسټه او واهي تصور، له هر مشهود د هر شاهد له انتباه سره منافات لري او د کائنات د هغه حميد پالونکي رب په نسبت يوه کرکجنه افتراء ده کوم چې د عالم ذره ذره د ده په شته والي او د هر څه په سم او ښه پيدا کولو شهادت ورکوي. دا له انصاف لرې ظالمانه قضاوت دئ!! داسې غلطه انګېرنه او تصور خو په دې معنی ده چې په دې عالم کې نه نظم شته، نه ضوابط او قواعد، حال دا چې هر مشهود په رسا غږ وايي: دلته هرڅه سم دي، هرڅه ښه او ښايسته پيدا شوي، په سم تقدير او ميزان، هر څه په دې خبرې شهادت ورکوي چې دا عالم د يوه (عزيز) او (حميد) ذات له لوري اداره کېږي! د دې عالم ساتونکی او پالونکی رب له دې عيب منزه دئ چې د ده په ملك کې دې څوك ظلم وکړي، د ده مظلوم بندګان دې په ناحقه وځوروي، هغوی دې بې وزله او ضعيف وګڼي او له حق د لاس اخيستو لپاره دې هغوی تعذيب کړي، حق او د الله د ملك ضوابط دې تر پښو لاندې کړي، له الهي سننو دې سرغړونه وکړي، خو الله دې نه له ده سره محاسبه وکړي او نه د مظلوم پوښتنه!! نه دې له ظالم انتقام واخلي او نه دې د مظلوم استغاثې ته ځواب ورکړي!! الله تعالی له دې منزه دئ چې ذات ته ئې کوم عيب او نقص راجع شي يا افعالو ته ئې کوم اعتراض. نو په دې کې شك نشته چې د اور د کندو خاوندانو ته له تباهی او هلاکت پرته بل څه انتظار نه کوي.

وَمَا نَقَمُواْ مِنۡهُمۡ إِلَّآ أَن يُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ ﴿٨﴾ ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ﴿٩﴾

۸- او عيبناکه ئې ونه ګڼلو لدوی؛ مګر دا چې په ستايلي عزيز خدای ئې ايمان راوړ.
۹- هغه ذات چې د دې زمکې، آسمانونو واکمني د ده ده او الله دئ په هر څه باندې شاهد.

۸-۹: دغو ظالمانو پر مظلومو مؤمنانو له دې پرته بل اعتراض نه درلود چې ولې ئې په هغه ستايل شوي عزتمن الله ايمان راوړی چې د آسمانونو او زمکې ټولواك دئ!!

په دغو دوو آيتونو کې د الله تعالی څلور صفتونه ذکر شوي: عزيز، حميد، مالك او شهيد، په لومړيو آيتونو کې هغه څلور شاهدان چې لوړه پرې شوې د الله تعالی په دغو څلورو صفتونو شهادت ورکوي او دا ثابتوي چې الله تعالی د آسمانونو او زمکې مالك دئ، عزيز او حميد دئ، پر هر څه شاهد او ناظر. او د دې شرح داسې ده:

- د آسمان په پراخې غېږ کې دا بې شمېره ځلانده ستوري په دې خبرې شهادت ورکوي چې پيدا کوونکی او پالونکی ئې د قوت، غلبې او عزت خاوند دئ.
- هغه موعود ورځ چې د ظالمانو د مؤاخذې او نيوني ورځ او دوی ته د مهلت ورکولو وروستی نېټه، هغه چې د تاريخ په اوږدو کې په وار وار راغلې، دا ورځ د دې خبرې شهادت ورکوي چې دا عالم بې څښتنه ملك نه دئ چې هر څوك هر څه غواړي وئې کړي، نه پوښتنه

وي او نه گروېږنه، بلکي يو عادل تولواك او مالك لري، محاسبه کوي او مجرمينو ته سزا ورکوي.

• هر مشهود، هر څه چي په دې عالم کي ترسترگو کېږي، په دې شهادت ورکوي چي پيداکوونکی ئې حميد او ستايل شوی دئ، د کمال په صفاتو متصف او له هر عيب او نقص منزه.

• او هر شاهد او ليدونکی، هر هغه څه چي د ليدو استعداد په کي ايښودل شوی، هغه او د ده دا استعداد په دې خبرې شهادت ورکوي چي پيدا کوونکی ئې، هغه ذات چي ده ته ئې دا استعداد ورکړی، حتماً بصير او ليدونکی دئ.

دې ته مو بايد پام وي چي د شاهد او مشهود په اړه هم د مفسرينو تر منځ کافي اختلاف شته او هم په دې اړه نقل شوو رواياتو کي، دا اختلاف ښيي چي په دې اړه داسي موثق روايت نشته چي ټولو پرې اتفاق کړی وي او له بېلابېلو آراوو او تعبيرونو ئې ډډه کړې وي.

نو آيا په هغه عزيز، مالك الملك، شهيد او حميد خدای باندي ايمان راوړل جرم دئ چي د عالم ذره ذره ئې په حقانيت شهادت ورکوي او پر هغه ايمان ته بلنه ورکوي؟!! آيا تر دې د ستر ظلم تصور کېدی شي چي څوك دې په دې الله د ايمان راوړو له کبله د اور په خندقونو کي واچول شي؟!! څومره ستر جرم! څومره نه بخښونکی جنايت! څومره ستره بې باکي او جرأت چي څوك د عزيز، حميد، مالك الملك، شاهد او ناظر خدای په وړاندي د ده پر بې وزلو بندگانو داسي ظلمونه کوي؟!! قهار خدای چي د دغو صحنو شاهد دئ، قسي القلب او بې رحمه ظالمان به خامخا د خپلو جنايتونو په سزا رسوي او د وحشيانه تېريو مناسبه سزاء به ورکوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ فَتَنُواْ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ ثُمَّ لَمۡ يَتُوبُواْ فَلَهُمۡ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمۡ عَذَابُ ٱلۡحَرِيقِ ۝١٠ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡكَبِيرُ ۝١١

۱۰- بې شکه چا چي واچول فتنو کي مؤمنان او مؤمناني، بيا ئې ونکړه توبه، د دوزخ عذاب دئ دوی ته او د اور عذاب دئ دوی ته. ۱۱- بې شکه، هغو چي ايمان ئې وي راوړی، ښه کارونه ئې وي کړي، داسي جنتونه به وي دوی ته، چي ترې لاندي ئې وياله بهيږي، همدا ستره بريا ده.

۱۰- کومو بې رحمو ظالمانو چي بې وزلي مؤمنان ئې د اور په خندقونو کي واچول، منتقم خدای به ئې د جهنم په اور کي گوزار کړي او چا چي دوی د اور په سرو لمبو تعذيب کړل، حسيب خدای به هم د اور په عذاب سره له دوی انتقام واخلي.

ښايي (و لهم عذاب الحريق) د تأکيد په غرض او د دې لپاره راغلی وي چي د دوزخ

عذاب مزيد توضيح کړي، په دې معنی چې په دوزخ کې به تل د اور په لمبو سره تعذيب کېږي او يا دا چې (عذاب جهنم) د دوی اخروي سزا او (عذاب الحريق) ئې دنيوي سزا وه، لکه څنګه چې په ځينو رواياتو کې راغلي چې (اصحاب الاخدود) د هغه اور په لمبو کې راګير شول چې په خپل لاس ئې بل کړی وو، د هغې دردناکې صحنې د تماشا لپاره چې څوك راغونډ شوي وو، ټول د همدې اور په کومې کې پرېوتل.

دلته د آيت په متن کې او د دغو سترو ظالمانو د سزا د بيان په ضمن کې؛ د توبې لفظ ګورو، چې د رحمان خدای بې انتهاء رحمت او لطف انځوروي، ګورو چې الله تعالی د دغو لپاره هم د توبې دروازه پرانيستې پرېښې، د هغو لپاره هم چې د ده مظلوم بندګان په دومره قساوت او بې رحمۍ تعذيبوي!! هو؛ الله رؤف او رحمان دئ، يوازې هغه وخت د توبې دروازه بندوي او انتقام اخلي چې د ګناهګار بنده بېرته راګرځېدنه مستحيل شي، پر خپل کفر، ظلم، جهل او فساد تر هغه ټينګار وکړي چې مهلت ئې پای ته ورسېږي.

ملك الناس خدای که له يوې خوا بې ايمان ستمګران له خپلو بدو پايلو سره مخامخ کوي، له بلې خوا هغه له دې کبله چې ستايلی او حميد دئ هيڅکله په دې نه راضي کېږي چې د ده په ملك او د ده تر واکمنۍ لاندې نړۍ کې دې عدل تأمين نه شي، د ده د مستضعفو مؤمنانو استغاثه دې وانه ورېدی شي، هغوی ته دې د خپلو نېکو عملونو عادلانه بدله ورنکړی شي، الله تعالی له داسې عيب منزه دئ، په سزا او جزاء کې تأخير د دې لپاره دئ چې الله تعالی له يوې خوا عاصي بنده ته مهلت ورکوي او له بلې خوا عابد بنده آزمويي. د مهلت او آزموينې په پای کې به خامخا هر چا ته خپله مناسبه سزا ورکوي.

۱۱- په دې آيت کې مؤمنانو ته ويل شوي: که تاسو د ايمان په لارې کې له ستونزو سره مخامخ يئ، د سختو ابتلاءاتو او آزموينو په لوړو ژورو کې ژوند کوئ او د ظالمانو تر تعذيب او ځورونو لاندې يئ، خو له دې سره سره صبر کوئ، پر خپل ايمان ټينګ ولاړ يئ، له ناسمو عملونو ډډه کوئ، نه دښمن ته تسليمېږئ او نه له لارې منحرف کېږئ او نه له ستونزو او کړاوونو د وتلو لپاره غلطې لارې غوره کوئ، نو بايد ډاډه او مطمئن وئ چې تر ټولو ستره بريا به مو په برخه شي او دا ستره بريا هغه جنت دئ چې د ونو او بنګلو لاندې ئې ويالې بهېږي، که احياناً په دنيا کې مو بريا وځنډېده، تاسو په خپلو سترګو ونه ليده او ستاسو د ملګرو او يا بل نسل په برخه شوه، نو له دې کبله ئې پروا مه کوئ چې د دې په بدل کې داسې ستره بريا درته انتظار کوي چې يقيني ده، د دنيا هيڅ ځواك ئې د تحقق مخه نه شي نيولی، جنت، واقعي بريا، ستاسو وروستی هدف، ستاسو د ټولو هڅو اصلي موخه، د دنيا قريب الوصول اهداف د ماتې او بريا وروستی معيار نه دئ، چې که چا ترلاسه کړل بريالی دئ او که ترې محروم شو نو نامراد او ناکام دئ، کېدی شي دلته په ظاهر کې د کوم چا موقتي بريا په برخه شي، خو دا حقيقي بريا نه بلکې د ماتې مقدمه وي او کېدی شي دلته څوك موقتاً له ماتې سره مخامخ شي، د لارې په نيمايي کې د خپل هدف قرباني شي، خو دا د ده او د ده د آرمان د بريا مقدمه او وسيله وي، د ماتې او بريا وروستی پرېکړه به په (يوم الفصل) کې د الله تعالی له لوري کېږي، فائز او بريالی هغه دئ چې په هغه ورځ د بريا سند ترلاسه کړي، په دوزخ کې له پرېوتو وژغورل شي او د جنت مستحق وګڼل شي او خاسر او نامراد هغه څوك دئ چې په دغه ورځ ئې د ناکامۍ او نامرادۍ سند په کيڼ لاس کې ورکړی شي، له جنت محروم او د

دوزخ په اور کې پرېوځي. د ايمان په لار کې قرباني شوي مؤمنان به جنت ته ورومي، هغه ستره بريا به ئې په برخه کېږي او په دنيا کې به ئې آرمانونه د دوی د هغو ورونو په لاس ترسره کېږي چې د دوی په لارې درومي او د دوی د آرمانونو وارثان دي، په دې ترتيب به ئې د دنيا او عقبا بريا په برخه کېږي.

په وروستيو آيتونو کې د ايمان او کفر تر منځ د نزاع دواړو خواوو ته ويل کېږي چې د الله تعالی نيونه شديده ده، پيل او پای د ده په واک کې او هغه بخښونکی او ودود دئ.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو ٱلْعَرْشِ ٱلْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

۱۲- بې شکه چې نيونه ستا د رب ده حتماً سخته. ۱۳- دا خو دی دئ چې پيلول کوي او بيا راگرځول. ۱۴- او دی دئ آ بخښونکی مينه ناك. ۱۵- ستر د عرش خاوند. ۱۶- ښه کوونکی د هر څه چې وئې غواړي.

۱۲- په دې مبارکو آيتونو کې له يوې خوا مؤمنانو او د الله د لارې هغو مجاهدينو ته چې د ظالمانو په لاس کړول کېږي، ويل شوي چې بايد ډاډه وي، د ظالمانو د بدو پايلو په اړه شك ونکړي، ستاسو رب به ئې حتماً نيسي، د الله تعالی نيونه سخته ده، دوی نه شي کولی چې د منتقم خدای له سختې نيونې وژغورول شي، پام کوئ چې بې حوصلې نه شئ، داسې نه چې د دوی له ځورونو او کړولو نه د ځان ژغورنې لپاره هغه څه وکړئ چې خپل رب ناراض کړئ، د هغه له تأييد محروم شئ او د الله تعالی له سختې مؤاخذې سره مخامخ شئ، بايد له الهي نيونې او عذاب ستاسو وېره هومره وي چې د دښمن دا ځورونې او کړاوونه هيڅ وګڼئ، اصلي وېره مو د دښمن له ځورونو نه بلکې د الله له سختې نيونې وي.

او مغرورو ستمگرانو ته چې بې وزلي مؤمنان ځوروي ويل شوي: گورئ چې د الله له لورې دا مهلت او فرصت مو ونه غولوي، بايد پوه شئ چې دا مهلتونه او فرصتونه پای لري، په پای کې ئې د الله تعالی سخته نيونه او مؤاخذه درته سترگې په لار، آيا گمان کوئ چې د اصحاب الاخدود قصه به تکرار نه شي او تاسو به هم له ورته عاقبت سره مخامخ نه شئ، آيا په دې نه پوهېږئ چې هم د هر څه پيلول د الله له لورې دي او هم ئې بيا تکرار!! إِنَّهُ هُوَ يُبْدِىءُ وَيُعِيد*

۱۳- د دې مبارك آيت څو تعبيرونه په تفسيرونو کې مومو:

الف: د هر کار پيل او د تاريخ په اوږدو کې ئې په وار وار تکرار او د پېښو او حوادثو بيا بيا تکرار، د الله تعالی په اذن او اراده ترسره کېږي، کوم څه چې مخکې اصحاب الاخدود وکړل او له کومو پايلو سره چې هغوی مخامخ شول او څه چې د دوی وارثان ئې د کفر، جهل او ظلم په لارې کې کوي او هريو ئې له مشابه پايلو سره مخامخ کېږي، دا ټول د الله تعالی د ثابت او نه بدلېدونکو سننو مطابق ترسره کېږي، د يوه شنيع جرم د پيلوونکو مؤاخذه او نيونه او بيا په راتلونکي کې د دې جرم د نورو تکراروونکو نيونه د هغه الله جل شأنه کار دئ چې مبدئ او

معید دئ.

ب: آیا په آخرت عدم ایمان، دا جنایتکاران جرئ او بې باك کړي او د داسي سترو سترو جنایاتو د کولو جرأت ئې ورکړی؟ مگر نه گوري چي د هر څه لومړنی پیدایښت هم او بیا بیا پیدایښت ئې هم د الله تعالی له لوري دئ؟ مگر هغه ذات چي انسان ئې په ابتداء کي پیدا کړ او بیا ئې نسل د ده له هغي نطفې په دوامداره توگه راپیدا کوي چي د خاورو له مړو اجزاوو جوړیږي او تاسو هره ورځ د دې بیا بیا پیدایښت شاهد یئ، مگر هغه د انسان په بیا راژوندي کولو قادر نه دئ؟ په کوم دلیل دا وروستی اعاده چي تر لومړي پیدایښت ډېر آسان کار دئ محال او ناممکن گڼئ؟!! له الهي محاسبې انکار کوئ او د داسي بې رحمانه جنایاتو مرتکب کیږئ؟

ج: ټول موجودات د رب العالمین خدای په قدرت او دائمي تصرف سره په پرله پسې توگه، له لاندي بر درومي، له ټیټو لوړو ته خېژي او بېرته لاندي راپرېوځي، له ضعف او ناتوانی، قوت او ځواکمنی ته رسي او بېرته د ضعف لومړني حالت ته ورگرځي، پیل ئې له هیڅ وي، کمال ته ورسیږي او له څه مودې وروسته بېرته په شا راشي او په زوال محکوم شي، هر څه د الله تعالی په اراده له یوه حالت بل ته اوړي رااوړي. هغه چي نن ځواکمن او د قدرت خاوندان دي، زر او زور په واك کي لري، مغرور شوي او بې وزلي انسانان د ضعف او ناتوانی په جرم ځوروي، باید پوه شي چي مبدئ او معید رب به ئې د اقتدار له مسنده لاندي رانسکور کړي، له ذلت سره به ئې مخامخ کړي او هغه تر اقتدار د مخه ورځي به پرې راولي.

دا درې سره تعبیرونه سم برېښي، خو لومړی او درېیمه توجیه له دې کبله دقیقي دي چي مخکني او وروستني آیتونه او د دې سورې د بحث موضوع د همدې غوښتنه کوي.

١٤- لکه څنگه چي د مغرورو ظالمانو په اړه د الله تعالی نیونه سخته ده، د هغو په اړه چي ایمان راوړي او خپله تگلاره د ایمان په رڼا کي وټاکي، ډېر بخښونکی، مهربان او محبت کوونکی دئ، د دوی له نیمگړتیاوو تېرېږي، خبط او خطا ئې ورته بخښي، د دوی پالنه او روزنه کوي، په محبت او مینې سره ئې پالي، د خپل رحمت وزر پرې غوړوي، کارونه ئې ورته سموي، په ستونزو او کړاوونو کي ئې یوازي نه پرېږدي، مرسته ئې کوي او د خپلو عملونو نېکه بدله ورکوي.

١٥: او د محبت او پېرزوینې دا رابطه د هغه ذات له لوري ده چي د مجد او عظمت خاوند او د هغه عرش مالك دئ چي آسمانونه او زمکه ئې تر سیطرې لاندي دي، هماغه با عظمت ټولواك.

په اوه گونو صحیح قرائتونو کي د دې آیت دوه قرائتونه زموږ مخې ته راځي: ځیني (المجید) د دال په کسر سره او ځیني ئې په ضمه سره اداء کوي، په لومړي صورت کي (المجیدِ) د عرش صفت کیږي او په دوهم صورت کي (المجیدُ) د ذوالعرش صفت، خو که د مخکي او وروسته آیتونو فواصلو ته نظر وکړو، ټول له المجیدُ مضموم سره هموزن دي، د دې لپاره دوهم قرائت دقیق گڼو او د آیت ترجمه داسي ده: هماغه د عرش خاوند باعظمت ذات.

١٦: د هر هغه څه ښه ترسره کوونکی دئ چي وئې غواړي، د ده د ارادې په وړاندي هیڅوك او هیڅ ځواك نه شي خنډ کېدی، دا هستي د ده ملك دئ چي په هري خوا او هر کار کي ئې د

ده حکم چليږي، نو ته اې د الله د دين سپاهي! اې د ايمان د تود سنګر ساتونکيه! ډاډه اوسه او خپلې راتلونکي ته هيله من چي ودود خدای به تا د ابليس د لښکرو د دې بريدونو په وړاندي يوازې نه پرېږدي.
او ته اې مغرور ظالمه! ته چي مؤمنان ضعيف او بې وزلي ګڼې، د دوی دښمنی ته دي ملا تړلې، د بريدونو لاندي دي نيولي، د دوی د ځورولو لپاره دي متې بدوهلي، آيا پوهېږې له چا سره دښمني کوې او جګړه دي له چا سره ده؟ د الله د جند له سپاهيانو سره، ستا جنګ په حقيقت کي د مستضعفانو له رب سره دئ!! پوهېږې چي د دې جنګ پايله به څه وي او تا به له کوم شوم عاقبت سره مخامخ کړي؟!!

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلۡجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرۡعَوۡنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي تَكۡذِيبٖ ﴿١٩﴾ وَٱللَّهُ مِن وَرَآئِهِم مُّحِيطُۢ ﴿٢٠﴾ بَلۡ هُوَ قُرۡءَانٞ مَّجِيدٞ ﴿٢١﴾ فِي لَوۡحٖ مَّحۡفُوظِۭ ﴿٢٢﴾

۱۷- آيا تا ته رسېدلی دئ خبر د آ لښکرو؟ ۱۸- د فرعون او د ثمود؟ ۱۹- خو په لټه د تکذيب کي دي هغه چي کافران شول. ۲۰- او الله دئ د دوی چار چاپېر محيط. ۲۱- بلکي دا دئ پرتمين قرآن. ۲۲- په يوې خوندي لوحې کي.

۱۷-۱۸: آيا د پيغمبرانو عليهم السلام او د دوی د رښتينو پلويانو په خلاف د فرعونيانو او ثموديانو له هلو ځلو خبر يې؟ آيا پوهېږې چي د دوی لښکري له کومو پايلو سره مخامخ شوې؟ او د دغو لښکرو خاوندانو ته ئې څه لاس ته راوړني درلودې؟ تاريخ ته رجوع وکړه، وګوره هغه چي خپل زور ځواك ئې د حقپالو په ضد کارولی او د دې هڅه ئې کړې چي د حق د بري او د حقپالو د برلاسي مانع شي، له کومو پايلو سره مخامخ شوي او د دوی د ناولو هلو ځلو نتيجه څه وه؟ فرعون له خپلو لښکرو سره د هغه بحر په څپو کي غرق شو چي موسی عليه السلام او ملګرو ته ئې د روغ رمټ تېرېدو لار ورکړه، تخت او تاج، باغونه او قصرونه، زر او زمکه ئې مستضعفينو ته په ميراث پاته شول، ثموديان په شديد الهي عذاب اخته شول، له تيرو تراشلي ماڼۍ ئې د راتلونکو نسلونو لپاره د عبرت وسيله شوې.
د کائنات د پرانيستي کتاب آيتونه او د انسانيت د تېر تاريخ په پاڼو کي درج عبرتناك آيتونه، په ډېروضاحت سره دا خبره اعلانوي چي د کفر، ظلم، بغاوت او عصيان پايلي ډېري خطرناکي دي، خو کافران د پند او عبرت په ځای په دې لټه کي دي چي دا حقائق تکذيب کړي او له دې سننو انکار وکړي.
۱۹-۲۰: که دا کافران نه د کائنات د پرانيستي کتاب له آيتونو پند اخلي او نه له تاريخي پېښنو او نه د فرعون او ثمود په څېر د کافرو ځواکونو له بدو پايلو عبرت اخلي او دا هڅه کوي چي حق تکذيب کړي او له الهي سننو سره مخالفت وکړي، په داسي حال کي به دوی له خپل انکار او ترديد څنګه کومه نتيجه ترلاسه کړي چي الله تعالی پرې احاطه کړې او د قهار او جبار خدای د قاهره ارادې په وړاندي محصور او مقهور دي ؟! دوی او هلې ځلې ئې د الله د سيطرې او سلطې له دائرې بهر نه دي چي د خپلي خوښي نتائج پرې مرتب کړی شي، د الله

تعالی له استازو سره له مخالفت او د ده له حق دين سره له دښمنۍ سره سره دوی د الله جل شأنه په ملك کي اوسيږي او د ده د ارادې مقهور او د هغو سننو او ضوابطو محکوم دي چي الله جل شأنه وضع کړي او په ټول عالم کي نافذ او حاکم دي!! نو دا محکوم او مقهور انسانان او دا د الهي سننو په زندان کي محصور زندانيان به څنګه په دې وتوانيږي چي د الله تعالی پرېکړي تکذيب کړي او له پلي کېدو ئې مانع شي؟!! هغه حقائق چي دا لجوج او د حق منکر ډله ئې د تکذيب په لټه کي ده داسي څه نه دي چي څوك ئې د تکذيبولو توان ولري؟
۲۱-۲۲: او دا د قرآن پرېکړي دي، د هغه قرآن چي مجد او عظمت ئې تر دې ډېر ډېر لوړ دئ چي دا ذليل عناصر ئې د تکذيب توان ولري او د هغه د مدعیٰ، پرېکړو، قضاوتونو، بشارتونو، وعدو، وعيدونو او انذارونو د تحقق مخنيوی وکړی شي. دا (پرتمين قرآن) هغه رب العالمين رالېږلی چي (ذو المجد) او (ذوالعرش) دئ او هغه خپل قرآن له هر راز لاسوهني، تکذيب او تحريف خوندي کړی. په داسي حال کي چي (مالك الملك) خدای، (مجيد او د عرش خاوند) او (په هر چا او هر څه محيط) رب، دا (پرتمين) قرآن په (خوندي صفحه) کي ثبت او صيانت ئې تضمين کړی، نو څوك به په دې وتوانيږي چي د دې قرآن قطعي او محتومي وعدې او وعيدونه په خپلو بې حاصله هڅو سره تکذيب کړي او د تحقق مخه ئې ونيسي؟!!
بې له شکه هغه څه چي عظيم الشأن قرآن د (اور د خندقونو) د خاوندانو او د مؤمنانو د ځورونکو د بدو پايلو په اړه ويلي او د خپلي ادعاء د اثبات لپاره ئې له ځلاندو ستورو ډك آسمان، (يوم الموعود) او (هر شاهد) او (هر مشهود) د شاهدانو په څېر وړاندي کړي او د فرعونيانو او ثموديانو د لښکرو په بدو پايلو ئې استناد کړی، دا به هرو مرو ترسره کيږي، د قرآن مجيد دا قاطع او جازم حکم له هر تکذيب (مصئون) دئ، د باطلپالو له ټولو هڅو او د مکذبينو له ټولو هلو ځلو سره سره به حتماً او له شك او ترديد پرته ترسره کيږي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الطارق

د سورې معرفي

د دې مباركې سورې نوم (الطارق) دئ چې له لومړې آيت اخيستل شوى، ١٧ آيتونه لري، لومړي درې آيتونه ئې دوه دوه غړونه، وروسته ديارلس آيتونه ئې درې درې غړونه او وروستى ئې څلور غړونه لري، كه پنځم او شپږم آيت يو ځاى ولوستى شي نو له لومړي آيت تر لسم پوري د آيتونو فواصل الطارق ته ورته وزن لري، له يولسم تر څوارلسم پوري رجع او فصل ته ورته وزن او ورستي درې آيتونه ئې د كيدا په وزن دي، هم ئې د ورته آيتونو غړ ډېر ښكلى او جالب دئ او هم ئې په بېلو بېلو برخو كې د غړونو مد او جذر ډېر خوندور دئ، دا سوره په مكه مكرمه كې او هغه وخت نازله شوې چې د قريشو سردارانو د پيغمبر عليه السلام دعوت د ځان او د خپل زعامت لپاره جدي ګواښ وګڼلو، د خطر احساس ئې وكړ او د مقابلې لپاره ئې د لارو چارو لټول پيل كړل او دا هڅه ئې كوله چې د دې دعوت د خورېدو مخه ونيسي. د دې مباركې سورې د بحث اساسى موضوع د دې مطلب ثابتول دي چې دلته د انسان د كړنو څارنه او مراقبت كېږي، محاسبه په مخكې لري، بېرته راژوندى كېږي او له الهي محاكمې سره به مخامخ كېږي. څوك چې دا حقيقت نه مني، خپلو غلطو انګېرنو غولولى، خپل زور ځواك مغرور كړى، په مكافات او مجازات باور نلري، هغه ته وايي: دغه له ځلاندو ستورو ډك آسمان ته نظر وكړه، ووايه چې دا بې شمېره ستوري څوك په خپل خپل ځاى كې ساتي؟ څوك دا اوبه د وربځو په بڼه كې له زمكي آسمان ته پورته كوي؟ او څوك له آسمان اوبه راوروي او په دې اوبو سره دا زمكي چوي او دانه او مېوه راشنه كوي؟ آيا دا شواهد تاسو ته دا خبره نه ثابتوي چې دا هستي يو مراقب ټولواك لري؟ او دا د الهي مراقبت ادعاء او د مجدد بعثت او د محاكمې او محاسبې خبره، مجرده، خوشې او بې دليله ادعاء نه ده، بلكې يوه داسې واقعي ادعاء ده چې ټول عالم او د كائنات دا نظام ئې په حقانيت شهادت وركوي، دا بې شمېره ځلانده ستوري چې څوك ساتي هغه د ټولو ساتونكى او څارونكى دئ. كه څوك دا ټول حقائق نه مني او د حق په مخالفت كې او له باطل د دفاع لپاره له كيد او مكر كار اخلي، څو ورځې دي انتظار وكړي، ډېر ژر به د خپل كيد او مكر پايلې او د الهي مكافات او مجازات حقيقت، په دنيا او آخرت كې په عين اليقين سره وګوري.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ۝٢ ٱلنَّجۡمُ ٱلثَّاقِبُ ۝٣ إِن كُلُّ نَفۡسٍ لَّمَّا عَلَيۡهَا حَافِظٌ ۝٤

١- لوړه په آسمان او دا د شپې وَر ټکوونکي. ٢- څه شي خبردار کړې چې څه دئ دا د شپې وَر ټکوونکی؟ ٣- ستوری ځلېدونکی. ٤- هیڅوك داسي نشته چي پر ده نه وي ساتونکی.

٤-١: په دې آيتونو کي په (آسمان) او (الطارق) لوړه شوې او هغه د دې ادعاء د اثبات لپاره د شاهدانو په توګه وړاندي شوي چي (هر نفس يو ساتونکی او حفيظ) لري. د دې لپاره چي پوه شو د قسمونو معنی څه ده او څنګه د دغي لويي ادعاء په حقانيت شهادت ورکوي، بايد لاندي ټکيو ته توجه وکړو:

- **د (الطارق) لغوي معنی په شپه کي راڅرګندېدونکی او وَر ټکوونکی ده، چي اطلاق ئې په ډېرو شيانو کېدی شي، خو وروستی آيت ئې مشخص کوي او وايي: (النجم الثاقب: ځلانده ستوری) او له دې مقصد هر ځلانده ستوری دئ چي په شپه کي راڅرګند شي، نه کوم خاص ستوری. دلته (النجم) د جنس لپاره دئ او ټول ستوري افاده کوي.**
- **که چېري قرآن په خپله دا (الطارق) نه وی معرفي کړی او تفسير ئې موږ ته پرېښی وی، نو معلومه نه ده چي له دې به څه عجيب او غريب تعبيرونه شوي وو؟! څومره مختلف، بېلابېل او يو له بل سره متصادم آراء او نظريات به وړاندي شوي وو، څومره د اصلي معنی مغاير معاني او مفاهيم به ئې ورته تراشلي وو، څومره (بطون) او (راز رموز) به ئې له رسا ذهن، رمز پېژندونکي او (بطن فهم) سليقې ورته رايستلي وو؟! مخصوصاً هغو کسانو چي بيمار ذهن لري، په څرګندو توکيو، روښانه او واضح الفاظو او ځلانده حقائقو قناعت نه کوي، ظاهر ورته کافي نه وي، د (سر او راز) او (مخفي او بطن) رابرسېره کېدو ته انتظار کوي او اعجاز ته منتظر وي!!**
- **موږ په مذهبي فرقو کي داسي يوه فرقه هم لرو چي ځيني مفسرين ئې وايي: له الطارق مراد هغه سؤالګر دئ چي يو ماښام ئې د اميرالمؤمنين علي رضي الله عنه د کور دړه وټکوله او هغه په داسي حال کي چي خپله ئې يوه يا دوه ورځې څه نه وو خوړلي، او ګواکي روژه ئې نيولي وه، خپل خواړه ئې دې سؤالګر ته ورکړل!! او په همدې خاطر دا سوره نازله شوه!! دوی وايي چي همدا د دې آيت بطن دئ او د قرآن په بطن له ائمه وو پرته بل څوك نه پوهېږي!! د قرآن د ډېرو نورو آيتونه په اړه دې ته ورته پوچ او بې بنسټه تعبيرونه لري. که د يوه داسي څرګند آيت په اړه د دوی تعبير دومره غلط او له اصلي مطلبه په فرسخونو لري وي نو د هغو آيتونو په اړه به ئې تعبيرونه څنګه وي چي د تأويلاتو مجال په کې وي؟!! دوی**

دې ته هم متوجه نه دي چي ښايي د دې سورې د نزول پر مهال به علي ﷻ لابلوغ ته نه وو رسېدلی او روژه لا اصلاً نه وه فرض شوې!!

- قرآن د دغه بيمار (ذهنيت) د ښه معرفي لپاره د ابراهيم عليه السلام په قصه کي څومره ښه فرمايي: ابراهيم عليه السلام وويل: (رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ) زما رب همغه دئ چي راژوندي کوي او مړه کوي او همغه چي لمر له مشرق راپورته کوي، ګورئ چي د ابراهيم عليه السلام لپاره مرګ او ژوند او د شپې ورځي تګ راتګ قطعي دليل دئ، له همدې خپل رب پېژني، د عالم د همدې ملموسو او مشهودو مظاهرو د خپل رب په لوري هدايت کېږي او نور کسان هم په همدې شيانو په استناد سره د الله تعالی په لوري رابلي، خو نمرود دا استدلال نه مني، هغه کافي نه ګڼي او وايي: (أنا أُحْيِي وَأُمِيتُ) دا د ژوند او مرګ پرېکړه خو زه هم کولی شم!!

همدا راز قرآن فرمايي:

وَقَالُواْ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ ٱلْأَرْضِ يَنۢبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ
وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ ٱلْأَنْهَٰرَ خِلَٰلَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ ٱلسَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ
بِٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ قَبِيلاً ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي ٱلسَّمَآءِ وَلَن نُّؤْمِنَ
لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَٰبًا نَّقْرَؤُهُۥ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولاً ﴿٩٣﴾ وَمَا
مَنَعَ ٱلنَّاسَ أَن يُؤْمِنُوٓاْ إِذْ جَآءَهُمُ ٱلْهُدَىٰٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَبَعَثَ ٱللَّهُ بَشَرًا رَّسُولاً ﴿٩٤﴾ قُل لَّوْ
كَانَ فِي ٱلْأَرْضِ مَلَٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولاً

الاسراء: ٩٠- ٩٣

او وئې ويل: تر هغه درباندي ايمان نه راوړو چي له زمکي کومه چينه راته ونه بهوې. او يا دي د خرما او انګورو داسي باغ نه وي چي په منځ کي ئې ويالې رواني کړې. او يا لکه څنګه چي ګمان کوې دا آسمان پر موږ ټوټې ټوټې راپرې باسې او يا الله او ملائکي موږ ته مخامخ راحاضر کړې او يا دي د سرو سپينو زرو کور وي او يا آسمان ته وخيژې او ختل دي هم تر هغه نه منو چي کوم داسي ليکلی کتاب راته راوړې چي موږ ئې لوستی شو، ورته ووايه: سبحان الله! مګر زه له يوه لېږل شوي انسان پرته بل څه يم؟! او د هدايت له راتلو وروسته، خلك له دې پرته بل څه له ايمان راوړلو منع نه کړل چي ويل ئې: آيا الله يو انسان د پيغمبر په توګه مبعوث کړی؟ ورته ووايه: که په زمکي کي ملائکي اوسېدی او ډاډمنه ګرځېدی، نو هرومرو به مو له آسمان پر دوی يوه ملائکه د پيغمبر په توګه لېږلې وه.

بيمار ذهنيتونه دغسي وي، خداى په (اعجازونو)، (خارق العاده پېښو) او (فوق طبيعي اسرارو) کي لټوي، دا په طبيعت کي خواره بې شمېره نښي او شواهد ورته کافي نه وي، دا د الله له لوري نه ګڼي، طبيعي پېښي ئې بولي، غواړي خداى د داسي پېښو له مخي ثابت کړي چي غيرطبيعي وي، په (رازونو) او (رموزونو) سره، نه په (ښکاره وو) او (څرګندو) سره!! خو د قرآن اسلوب بېل دئ، قرآن د هستي هرڅه او هر حرکت د الله تعالى د ذات او صفاتو نښه او مظهر ګڼي، په همدغو څرګندو شيانو استناد کوي او په دې سره خپله ادعاء ثابتوي، په همدې څرګندو، په طبيعت کي خورو ورو شيانو باندي لوړه کوي او د خپلي مدعى لپاره ئې د شاهد په توګه وړاندي کوي. د الطارق په سوره کي ګورئ چي د آسمان ترڅنګ په الطارق يعني د شپې لخوا راڅرګندېدونکو هغو ستورو لوړه کوي چي په شپه کي د آسمان په غېږ کي راڅرګند شي، د آسمان په څېر څرګند، مشهود او ښکاره. دغه توضيح او شرح بايد د قرآن د نورو قسمونو لپاره د يوه لارښود اصل او اسلوب په توګه ونيسئ، چېرته چي د (مقسم به) په پېژندلو کي له ابهام او اشکال سره مخامخ شوئ، نو د دغه اصل په رڼا کي ابهام او اشکال رفع کولى شئ. لکه چي (الطارق) يو جلي، مشهود او څرګند شى دئ: ځلانده ستوري، همدا راز په نورو مواردو کي هم (مقسم به)) د (الطارق) په څېر مشهود او قابل درك شى وګڼئ او هغي رأيي ته هيڅ اعتناء مه کوئ چي له دې غيبي او له سترګو پټ شيان مرادوي. دا د قرآن له اسلوب سره مخالفه رأيه په دېوال ووهئ.

بايد دا واضح کړو چي آسمان او په هغه کي ځلانده ستوري څنګه دا ثابتوي چي هر نفس د يوه ذات تر مراقبت او حفاظت لاندي دئ؟

په دې پوهېږو چي د دې ستر عالم بې انتهاء عظمت د شپې لخوا راڅرګند شي، د ورځي لخوا ټول سماوي اجرام له سترګو پټ وي، د لمر له لوېدو او د شپې له رارسېدو سره سم، ستوري يو په بل پسي رابنکاره شي، په خپلو پلوشو سره زمونږ سترګي هڅوي، زمونږ د سترګو په وړاندي ودرېږي، مونږ د کائنات د عظمت او پراخوالي تماشا ته رابلي او دا پوښتنه زمونږ په ذهن کي راولاړوي چي په دې خور وور، پراخ بې انتهاء عالم کي دا بې شمېره آسماني اجرام څوك اداره کوي؟ څوك ئې ساتي؟ دا کوم ځواك دئ چي هر يو په خپل خپل مسير کي خوځوي او د دوى ترمنځ له ټکر او تصادم مانع کېږي؟ بې شکه چي دا آسمان او د هغه په غېږ کي دا بې شمېره ځلانده ستوري په دې شهادت ورکوي چي دا عالم يو ځواکمن او مقتدر ساتونکى او پالونکى لري چي هر جزء ئې په خپل خاص ځاى کي ساتي، له تشتت او بد نظمي ئې او په خپلو کي د دوى د تصادم مخنيوى کوي.

ګورئ چي قرآن د هغه چا د اقناع لپاره څه وايي چي ګمان کوي دا عالم په خپله پيدا شوى او هرڅه ئې طبيعت ته سپارل شوي، نه کوم مراقب لري او نه ساتونکى او محافظ، حوادث په تصادفي توګه او په خپله رامنځته کېږي، نه واکمنه اداره شته او نه خاص ضوابط او سنن، قرآن هغه ته بلنه ورکوي چي د آسمان په لوري سترګي واړوه، د هغه وسعت او عظمت ته ځير شه، هغو بې شمېرو ستورو ته پام وکړه چي د دې بې انتهاء فضاء په غېږ کي ئې حفاظت او ساتنه کېږي، په همدې استدلال کوي او انسان ته وايي: هغه ذات چي دا هستي اداره کوي او د هر جزء او ذرې ساتنه ئې په واك کي لري، همدا ذات ستا مراقب او ساتونکى هم دئ.

فَلۡيَنظُرِ ٱلۡإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥ خُلِقَ مِن مَّآءٖ دَافِقٖ ۝٦ يَخۡرُجُ مِنۢ بَيۡنِ ٱلصُّلۡبِ وَٱلتَّرَآئِبِ ۝٧

٥- نو دا انسان دې وګوري، له څه دئ پيدا شوی؟ ٦- له توپ وهونکو اوبو دئ پيدا شوی. ٧- راوځي د سينې او ملا له منځه.

٥-٧: انسان دې خپل پيدايښت ته لږ ځير شي، له يوه څاڅکي توپ وهونکي اوبو پيدا شوی، د مني دغه کرکجن څاڅکی چې کمال ئې توپ وهل ښودل شوی، څنګه ورو ورو وده وکړي، علقه شي، د غوښې يوه ټوټه شي، يو ماشوم ترې جوړ شي او په پای کې په يوه ځواکمن، مضبوط او د دغو ټولو وړتياوو خاوند انسان بدل شي؟! څوك ئې د ضعف او حقارت له هغه حالت د قوت او کمال دې حالت ته رسوي؟!! د چا تر نظارت او مراقبت لاندې له دغو مراحلو تېرېږي؟ لومړی دې ووايي: چا پيدا کړی؟ آيا له کوم (خالق) او پالونکي پرته پيدا شوی؟ او يا په خپله د ځان خالق او پيدا کوونکی دئ؟ مګر مور پلار ئې په دې هيئت او کيفيت کې د ده د پيدا کولو پرېکړه کړې وه؟ آيا مور پلار ئې دا استعدادونه په ده کې ايښي؟ د ده نطفه چا په هغو توپ وهونکو اوبو کې تياره کړې وه؟ پلار مور خو له دې پرته بل څه نه دي کړي چې يوه داسې تياره (دانه) ئې په يوې زمکې کې کرلې چې د هغه په جوړېدا کې د دوی عقل، پوهې، غوښتني، ارادې هيڅ ونډه نه درلوده. دوی د دې دانې (حارث) دي نه (زارع)، د نطفې پيدايښت او تر بشپړ انسان پورې هغه ته وده ورکول د هغه ذات کار دئ چې د ټول عالم رب او پالونکی دئ.

د انسان عقل نه دا خبره منلی شي چې (انسان) له پيدا کوونکي پرته پيدا شوی او نه دا چې دی په خپله د خپل ځان پيدا کوونکی دئ، نو دی چا پيدا کړی؟

قرآن فرمايي چې له الله پرته هيڅوك نه شي کولی څه راپيدا کړي او يا پيدا شوی شته شی معدوم کړي. ساينس د قرآن دغه خبره تأييدوي او وايي: انسان فقط دومره کولی شي چې په طبيعت کې موجود توکي له يوې بڼې بلې ته واړوي، خو هيڅکله نه شي کولی څه خلق يا ئې معدوم کړي. کولی شي لرګی وسوزوي، په ايرو، ګاز، حرارت او د لرګي په نورو اجزاوو ئې بدل کړي، خو دا وس او توان نه لري چې د لرګي اجزاء په بشپړه توګه له منځه يوسي، هغه په سوزولو سره لرګی تجزيه کړی، ختم او معدوم کړی ئې نه دئ. ساينس ادعاء کوي چې انسان نه د يوې وړې ذرې د پيدا کولو توان لري او نه ئې د ختمولو. نو پوښتنه کوو: که انسان، دا اشرف المخلوقات، دا تر ټولو مخلوقاتو کامل، د هيڅ څه د پيدا کولو توان نه لري، نو دا ټول مخلوقات چا پيدا کړي؟!! هيڅ عقل دا خبره نه شي منلی چې دا ټيپ ريکارډر په خپله او له جوړوونکي او صانع پرته پيدا شوی!! دا مانۍ په خپله او له کوم معمار او مهندس پرته جوړه شوې!! د پلاستيك يوه ټوټه په يوې ګوښې کې پر زمکه پرته مومې چې خاص شکل او رنګ لري حتماً له ځان سره وايې: د پلاستيك دا ټوټه د يوه غوري برخه ده، جوړوونکی ئې مهندس، رسام، هنرمند او د پلاستيك په خواصو پوه انسان دئ، دا ځکه چې تا په هغه کې د

هنر او علم نښې موندلې دي. په لار درومې، پر زمکه پلونه ګورې، ستا عقل حکم کوي چې په دې لارې له تا مخکې څوك تللى او دا د هغه پلونه دي. همدا راز موږ په دغې شنې وني کې د ښکلا، ښايست، هنر، علم او حکمت آثار ګورو، په جوړښت او وظائفو کې ئې د دقيقې او حکيمانه طراحې نښې ګورو، داسې نامرئې لاس په خپل عقل سره احساسوو چې دا ونه له يوې وړې دانې راپيدا کوي، وده ورکوي، کمال ته ئې رسوي، پاڼه، ګل او مېوه ورکوي، ښايسته ئې مومو، متعادل او متوازن، د خاص کار لپاره پيدا شوې، په دې توانېږي چې له زمکې خاص او ضروري مواد جذب کړي، پاڼه، ښايسته ګل او خوندوره مېوه ترې جوړه کړي، که ئې د تنې د کومې برخې پوټکى وشکوې نو فوراً په هغه ځاى ملهم بهږدي او پټۍ لګوي او په سربښناکې د مکروب ضد مايع ئې پوښي، چې ډېر ژر کلکه پټۍ ترې جوړه شي، که ئې د يوې خوا کومه څانګه پرې کړې، ډېر ژر په هماغه اړخ کې بله څانګه راوټوکوي تر څو خپله موازنه حفظ کړي او يوې خوا ته له کږېدو خوندي پاته شي، د لمر د وړانګو استقامت پېژندې شي او خپلې څانګې په همغه لورې غځوي!! آيا د علم، حکمت او هنر د دغو ټولو نښو له ليدو سره سره زموږ عقل اجازه راکوي چې ووايو: دا ونه په خپله او هسې له کوم عليم او پوه پيدا کوونکې پرته پيدا شوې؟!! قرآن څومره ښه فرمايي:

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾

الطور: ٣٥

آيا بې څه (له خالق او پيدا کوونکي) پرته پيدا شوي او يا په خپله پيداکوونکي دي؟!

له دغو دواړو خبرو يوه ئې هم د انسان عقل نه شي منلی، نه بې خالقه خلقت مني او نه دا چې انسان په خپله د ځان خالق دئ!!

يعني انسان دې غور وکړي چې چا پيدا کړی، چا له يوه څاڅکي اوبو، يوې وړې ذرې، د يوه څاڅکي تر يو په يو مليارد هم وړه، پيدا ئې کړ، وده ئې ورکړه او کمال ته ئې ورساوو؟!! آيا د انسان پيدايښت په ډېر صراحت سره شهادت نه ورکوي چې خامخا يو محافظ او مراقب لري؟! هم له ځلاندو ستورو ډك آسمان په دې خبرې شهادت ورکوي او هم د انسان پيدايښت د اوبو له يوه څاڅکي.

٧- دا (ټوپ وهونکې اوبه) د (ملا او سينې له منځه) راوځي، بايد وګورو چې د دې خبرې معنى څه ده، په داسې حال کې چې دا اوبه له ملا او سينې پرته په بل ځاى کې جوړېږي او په خاص ځاى کې ساتل کېږي او د اړوند غړو اداره ئې د مغز د ځانګړې برخې لخوا ترسره کېږي چې د ملا په تير کې د غځېدلو عصبي رشتو له لارې ئې اداره کوي او د دغو اوبو د ټوپ وهلو باعث کېږي. په دې اړه د مفسرينو ترمنځ ګڼ شمېر تعبيرونه او توجيهات ګورو خو دوه ئې د پام وړ دي:

الف: که څه هم د دې اوبو د توليد او ساتنې او بيا ټوپ وهلو دنده د مغز د ځانګړې برخې کار دئ، خو نور مهم غړي چې د ملا د تير او سينې ترمنځ پراته دي، لکه زړه، ينه، سږي او هغه عصبي رشتې چې د سينې او ملا ترمنځ ئې جال غوړېدلی، ټول د دغو اوبو په توليد او مخصوصاً ټوپ وهلو کې ونډه لري، د همدې لپاره دلته ويل شوي چې دا اوبه د سينې او ملا له منځه راوځي.

ب: د مور په رحم کې د انسان د پیدایښت په لومړیو ورځو کې د دغو اوبو د پیدا کولو او ساتلو اړوند غړی (خصیه) د سینې او ملا ترمنځ وي، د ماشوم له لویېدو سره سم دا غړی ورو ورو خپل لومړنی موقعیت پرېږدي او لاندې راشي او د دوو پښو ترمنځ ځای ته ځان ورسوي. په دې آیت کې د دې غړي لومړني او اصلي ځای ته اشاره شوې او دا هغه ستر حقیقت دئ چې علماء نن پرې پوه شوي.

إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجۡعِهِۦ لَقَادِرٌ ۝٨ يَوۡمَ تُبۡلَى ٱلسَّرَآئِرُ ۝٩ فَمَا لَهُۥ مِن قُوَّةٖ وَلَا نَاصِرٖ ۝١٠

۸- بې شکه چې هغه ئې دئ په بیا راګرځولو توانا. ۹- هغه ورځ چې (ټول) رازونه به بربنډ شي. ۱۰- نو نه به ئې څه توان وي، نه ملاتړی.

۸: د دې آیت په (انه) کې ضمیر الله جل شأنه ته راجع دئ، که څه هم په مخکنیو آیتونو کې نه دئ ذکر شوی، خو د کلام له فحوی معلومېږي او په (رجعه) کې انسان ته راجع دئ چې په مخکنیو آیتونو کې ورته اشاره شوې او له بیا راګرځولو ئې مراد له مرګ وروسته بیا ژوندون دئ او ارتباط ئې له مخکنیو آیتونو سره داسې دئ: هغه ذات چې انسان ئې له یوه څاڅکي اوبو راپیدا کړ په بیا پیدا کولو ئې هم قادر دئ، هماغه ذات چې د آسمان په دې بې انتهاء غېږ کې دا بې شمېره ستوري ساتي او انسان ئې د داسې اوبو له یوه څاڅکي پیدا کړ چې ترې کرکه لري، هغه اوبه چې د انسان له سترګو پټ، د سینې او ملا ترمنځ ئې راپیدا کېږي او د غړو د هغه نظام په ذریعه تولید او ساتل کېږي چې انسان پرې کامل تسلط نلري، له دغه څاڅکي جوړه شوې نطفه چې د کوم ځا په اراده په کامل انسان بدلېږي همغه ذات ئې په بیا راژوندي کولو هم قادر دئ.

۹: د انسان (رجع) او بیا ګرځېدنه به په هغه ورځ ترسره شي چې ټول رازونه به په کې ښکاره او ټول اسرار به په کې بربنډ شي، دا اسرار او رازونه د ځینو مفسرینو له نظره د انسان هغه پټ عزائم او هغه ګناهونه دي چې د نورو له سترګو ئې پټ ترسره کړي، خو که دا آیت د مخکنیو آیتونو په رڼا او له هغوی سره په ارتباط کې تفسیر شي نو له سرائر باید مراد هغه حقائق وي چې نن د انسانانو له نظره پټ دي او د قیامت په ورځ به راڅرګند شي، دا ځکه چې په مخکنیو آیتونو کې لاندې څو هغو حقائقو ته اشاره شوې چې د کافر انسان له نظره پټ دي او د اثبات لپاره ئې استدلال شوی:

لومړی: هر نفس یو ساتونکی او څارونکی لري.

دوهم: هغه ذات چې انسان ئې د اوبو له یوه څاڅکي پیدا کړی، د ده په بیاپیدایښت هم قادر دئ.

دوهمه توجیه په څو دلائلو قوي ده:

۱- (ال) په (السرائر) کې ښیي چې دا اسرار باید تر دې وړاندې توضیح شوي وي.

۲- د انسان خپل اسرار او رازونه که له نورو انسانانو پټ وي، نو له الله او کرام الکاتبین پټ نه دي او اسرار نه ګڼل کېږي.

۳- د آیتونو ترمنځ یووالی او همغږي په دغې توجیه سره تأمین کېږي او لومړی توجیه دا

تنسيق او يووالى له منځه وړي.
۱۰- د دې آيت په اړه هم دوه تعبيرونه مومو:
الف: د قيامت په ورځ او په الهي محاسبې کې به د انسان ټول اسرار بربنډ شي، هم به د خپلو څرګندو بدو عملونو مناسبه سزا ګوري او هم د پټو، نه به خپله له الهي نيوني او عذاب د ژغورېدو او تېښتي توان لري او نه به داسي مرستندوى مومي چي له دې شوم عاقبت ئې وژغوري.
ب: هغه مستکبرين چي ځان ورته ډېر ځواکمن او قوي برېښېدو، د سرتېرو لښکري ئې په واك کي، خپل ظاهري اقتدار او د پلويانو او سپاهيانو کثرت او ډېرښت مغرور کړي وو، نه ئې خداى مانو او نه د آخرت د ورځي مکافات او مجازات، له پيغمبرانو عليهم السلام سره ئې د مخالفت ملاتړله، پټي توطئي او دسيسي به ئې کولي، په دې ورځ چي ټول (تر پردو شا ته) حقائق به رابرسېره او اسرار به بربنډ شي، وبه ګوري چي نه ئې څه (قوت) شته او نه کوم (مرستندوى او ملاتړى)، د ځواکمنى انګېرنه ئې پوچ او بې بنسټه وه او هسي يو خيال او ګمان وو او پلويان او حاميان ئې داسي کسان نه وو چي په سختو ورځو مخصوصاً په دې ورځي کي د دوى مرسته وکولى شي، دا دئ اوس د الله تعالى په وړاندې (ضعيف) او (ذليل) ولاړ دئ، پلويان او حاميان ئې ترې بې زار او متنفر.
په لږ دقت سره پوهېدى شو چي دوهمه توجيه ډېره دقيقه او غوره ده، هم له مخکني آيت سره اړخ لګوي او هم د سورې له تتمې او وروستي آيت سره چي د دغو کفارو (کيد) ته ګوته نيسي.

وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجۡعِ ﴿١١﴾ وَٱلۡأَرۡضِ ذَاتِ ٱلصَّدۡعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلٞ فَصۡلٞ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِٱلۡهَزۡلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمۡ يَكِيدُونَ كَيۡدٗا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيۡدٗا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَمۡهِلۡهُمۡ رُوَيۡدَۢا ﴿١٧﴾

۱۱- لوړه په آسمان دا پر له پسې راګرځوونکى. ۱۲- او په زمکي چاودېدونکې. ۱۳- بې شکه چي دا پرېکنده وينا ده. ۱٤- او نه ده هغه خوشې بېهوده. ۱٥- دوى خو کاروي څه تدبيرونه. ۱٦- او زه هم کاروم څه تدبيرونه. ۱۷- نو پرېږده کافران، لږ غوندي ئې پرېږده.

۱۱-۱۲: دلته په دوو شيانو لوړه شوې: په آسمان چي پر له پسې راګرځوونکى دئ او په زمکي چي چاودېدونکې ده.

د قسمونو ځواب دا دئ:
إِنَّهُۥ لَقَوۡلٞ فَصۡلٞ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِٱلۡهَزۡلِ ﴿١٤﴾

بې شکه چې دا پرېکنده وينا ده. او خوشې بېهوده نه ده.

د قسمونو او ځواب شرح دا ده:

- **په لومړي قسم کي آسمان ته ذَاتِ الرَّجْعِ: پر له پسې راګرځوونکې، ويل شوي، د کلام له فحوى او د قرآن د نورو آيتونو په رڼا کي په دې پوهېږو چې دلته په (ذَاتِ الرَّجْعِ) سره باران ته اشاره شوې، دا باران دئ چې د اوبو د بخاراتو په بڼه کي له زمکي د آسمان په لوري وخوځېږي او آسمان ئې بېرته د زمکي په لوري راوګرځوي.**
- **په دوهم قسم کي زمکي ته ذَاتِ الصَّدْعِ: چاودېدونکې، ويل شوي چې مراد ئې د نباتاتو په رازرغونېدو سره د هغې چاودل دي.**
- **د قسم په ځواب کي دا خبره نه ده واضح شوې چې له دې پرېکنده وينا کومه وينا مراد ده؟ خو که لږ غور وکړو نو ګورو چې تر قسمونو مخکي په اتم آيت کي ويل شوي: إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ: بې شکه چې هغه ئې په بيا راګرځولو توانا دئ. د دغې ادعاء د اثبات لپاره دا قسمونه راغلي او ورپسې ويل شوي چې دا پرېکنده وينا ده او هسې بېهوده خبره نه ده.**
- **له آسمان د اوبو په راورېدو سره د زمکي له زړه د نباتاتو رازرغونېدل ښيي چې الله تعالى د مړو په بياژوندي کولو قادر دئ، تاسو تل دا بيارا‌ژوندي کېدل په خپلو سترګو ګورئ، نو څنګه د بياژوندون خبره يوه بابيزه او خوشې خبره ګڼئ؟!! مګر له آسمان د اوبو راورېدل او په دې سره د مړې زمکي ژوندي کېدل او د رنګ رنګ نباتاتو رازرغونېدل د دې ادعاء څرګند او قطعي ثبوت نه دئ؟!**

له مجدد ژوندون خو هغه څوک بايد انکار کولى چې په خپل ټول ژوند کي ئې د دې کومه بېلګه نه وى ليدلې، ته خو هره شېبه ګورې چې د اوبو يوه (قطره) په نطفې او انسان بدله شي، له مړې او ژوول شوې دانې او مېوې د انسان په بدن کي ژوندۍ نطفه جوړه شي، مړه زمکه په يوه باران سره وخوځېږي او ګڼ شمېر ژوندي توکي راشنه کړي. نو ته څنګه بياژوندون محال ګڼې؟!!

دلته هم ګورئ چې هغه څه په څرګند ډول نه دئ ښودل شوى چې آسمان ئې بېرته راګرځوي، خو له دې کېله وايو چې له دې مراد د اوبو بخارات دي چې د آسمان په لوري درومي او هغه ئې بېرته د باران او واورې په بڼه کي راګرځوي، لومړى دا چې؛ له دې پرته بل داسې څه نه شو په ګوته کولى، دوهم دا چې د دې بېرته راګرځېدونکي او د زمکي د چاودېدو تر منځ بايد څه ارتباط وي او دريېم دا چې دا بايد بيا ژوندن ثابت کړى شي، له باران پرته بل داسې څه نه مومو چې دا کار کوي.

ځينو درنو مفسرينو په (انه لقول فصل) کي ضمير قرآن ته راجع ګڼي او وايي: يقيناً چې د قرآن وينا قاطع او پرېکنده ده. په داسې حال کي چې د دې توجيه لپاره نه يوازې کوم دليل نه شو وړاندې کولى بلکي په دې سره د آيتونو ترمنځ همغږي هم له منځه ځي، په ډېر لږ دقت سره دا خبره راته جوته کېږي چې له دې (قول فصل) مراد هغه قول دئ چې د همدې سورې په ۸ آيت کي راغلى او د باران ورېدل او له زمکي د بوټو راټوکېدل ئې د همدې قول د اثبات لپاره د شاهد په توګه وړاندې کړي، په دې معنى چې بيا ژوندون او دا چې الله تعالى د مړو په بيا احياء قادر دئ، خوشې او بېهوده خبره مه ګڼئ، مګر نه ګورئ چې الله تعالى له آسمان

اوبه راوروي او په دې سره مړه زمکه راژوندۍ کوي!! ستا (رجع) او بیاراګرځونه به هم دغسي وي. (ذات الرجع) آسمان او (ذات الصدع) زمکه په دې خبري شهادت ورکوي چي الله تعالی ستا په (رجع) قادر دئ.

۱۵-۱۷: د دغو مبارکو آیتونو په اړه څو ټکیو ته پام ولرئ:

الف: له دغو آیتونو په څرګنده معلومېږي چي د دې سورې د نزول په وخت کي دښمنانو د اسلام او مسلمانانو په ضد توطئو او دسیسو ته ملا تړلې وه.

ب: رسول اللهﷺ او ټولو مؤمنانانو ته ډاډ ورکړی شوی چي د دښمن له کید او مکر وېره او تشویش مه لرئ، هیڅ تاوان نه شي دررسولی، الله تعالی ستاسو ولي او مرستندوی دئ، هغه به د دوی توطئې شنډوي.

ج: داسي نه چي د کفارو په نیوني کي ځنډ او تأخیر ستاسو د اندېښني او تشویش باعث شي، دا (مهلت) زیات او اوږد نه دئ، ډېر ژر به پای ته ورسېږي او الهي عذاب به ډېر ژر پرې نازل شي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الاعلی

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم الاعلی (هماغه لوړ) دئ، چې له لومړي آيت ئې اخيستل شوی، ۱۹ آيتونه لري، له اوم آيت پرته نور ټول له دريو دريو ورته غړونو جوړ شوي، خو اوم آيت هم دوه فقرې لري چې هره يوه د سورې د آيتونو په څېر ده، د ټولو آيتونو فواصل د اعلی په وزن دي، دا وزن له فواصلو علاوه په نورو الفاظو کې هم ګورو، چې سورې ته ئې ډېر ښايسته او خوندور وزن او سجع ورکړې، د سورې له متن مخصوصاً له شپږم آيت معلومېږي چې دا سوره د مکي دور په لومړيو کې نازله شوې، هغه وخت چې لا رسول اللهﷺ د وحي په ترلاسه کولو کې مشکلات درلودل او دا انديښنه به ورسره وه چې داسي نه څه ترې هېر شي، لا ورسره عادي شوی نه وو، په دې سوره کې ده ته په دې اړه ډاډ ورکړی شوی. په لومړيو ينځو آيتونو کې د توحيد او خدای پېژندنې اساسات او مبادي څېړل شوي، بيا رسول اللهﷺ ته اطمئنان ورکړی شوی چې:

۱- د الله د رعايت او عنايت له کبله به د قرآن وحي ترې نه هېرېږي.

۲- د الله لوري ته د بلنې مأموريت ئې ورته آسان او په دې کې راخلاصه کړی چې يوازې د هغه چا د لارښوونې او هدايت هڅه وکړي او پند ورکړي چې د بلنې د منلو وړتيا په کې موندل کېږي.

۳- څوک چې بې باکه او لاابالي نه وي، د خپلو عملونو د ښو او بدو پايلو په اړه بې اعتناء نه وي، په ځان او له خپل عاقبت وېرېږي، د ځان او د ټولنې د غلطو عقائدو، بدو افکارو او نظرياتو له پايلو وېره لري، په خپلې ټولنې کې د ظلم، فساد او بې عدالتۍ عواقب خطرناك ګڼي او د نجات لارې لټوي، د دې الهي دعوت اصلي مخاطب همدغه دئ، داسې څوک به حتماً دا پيغام د زړه په غوږونو اوري او دې بلنې ته به لبيك وايي، خو شقي او بدبخت انسان به له دې ډډه کوي.

٤- څوک چې خپلې فکري او اخلاقي تزکيې ته اهتمام او التفات لري، خپل پالونکی رب رايادوي او لمونځ کوي، فلاح او بريا به ئې په برخه شي.

٥- خلك د دنيا ژوند غوره ګڼي، ژر او آسان ترلاسه کېدونکې، ټيټ او پرېوتي اهداف ځان ته ټاکي، حال دا چې دنيا او دنيوي اهداف بې پايښته او ناڅيزه دي او آخرت غوره دئ او تلپاته.

٦- ستا رسالت د ابراهيم او موسی عليهما السلام په څېر د اولوالعزمو پيغمبرانو د رسالت ادامه ده، همغه چې د سترو سترو مدنيتونو بنسټونه ئې اېښې، د سترو سترو انقلابونو

لارښوونه ئې کړې او د تاریخ لوی لوی مستکبرین د دوی په لاس رانسکور شوي، ستا او د دوی پیغام یو دئ او د دعوت او مبارزې پایلي مو سره ورته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبِّحِ ٱسۡمَ رَبِّكَ ٱلۡأَعۡلَى ﴿١﴾ ٱلَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾
وَٱلَّذِيٓ أَخۡرَجَ ٱلۡمَرۡعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُۥ غُثَآءً أَحۡوَىٰ ﴿٥﴾

۱- یاد کړه په پاکۍ سره نوم د خپل اعلی رب. ۲- هغه چي پیدا ئې کړل (هرڅه) او برابر ئې کړل. ۳- او آ چي اندازه او هدایت ئې کړل. ٤- او هغه چي دا بوټي ئې راوایستل. ٥- بیا ئې زرغونه او توربخن کړل.

۱- دا آیت دوو مطالبو ته اشاره کوي:

الف: ستا پالونکی رب (لوړ) دئ، لوړ تر هر هغه څه چي په دې عالم کي ستا تر سترګو کېږي، لوړ تر دې چي ستا په خیال، وهم او ګمان کي وګرځي، په دې پراخ عالم کي هیڅ څه هغه ته ورته نه شي موندلی.

ب: د خپل لوړ رب نوم په پاکۍ یادکړه، په څو معنی:

اولاً: پام چي د الله جل شأنه په اړه د بحث په دوران کي کوم عیب او نقص ورته منسوب نه کړې، الله تعالی تر دې لوړ دئ چي په ذات او صفاتو کي ئې څه کمی او عیب وي.

ثانیاً: الله تعالی په داسي نامه مه یادوه چي د ده له عظمت او شأن سره نه ښایي، الله تعالی غوره نومونه لري، په دغو غوره نومونو سره ئې یادوه، باید پوره محتاط وې چي د الله د یادولو او ذکر په وخت کي داسي نوم ونه کاروې چي د الله تعالی په شأن کي بې ادبي ګڼل کېږي، د الله ذکر خاص ادب او ځانګړی فرهنګ او قاموس لري، د خپل پاکوالی، د زړه حضور او د روح خشوع، د دې مقدس مقام آداب دي، څوك چي له دې پرته بل حالت ولري، بې ادبي ئې کړې، همداراز د ذکر په دوران کي هغه نومونه کارول چي له دې خاص او ځانګړي قاموس نه وي اخیستل شوي، الحاد او له اصلي لاري کږېدل دي، څوك چي د مستۍ او بې خودۍ په حالت کي، له جذبې او ساز او سرود سره الله یادوي بې ادبي کوي، څوك چي الله د ساقي، صنم، دلبر، معشوق، پیرمغان او ... په نامه یادوي بې فرهنګه دئ، د الهي ذکر له قاموس بې خبر او د الله تعالی د ذکر له آدابو بې برخې.

۲- ستا پالونکی رب همغه دئ چي دا ټول پیدا شوي ئې پیدا کړي، نه یوازې دا چي هغه ئې پیدا کړي بلکي (سم) ئې پیدا کړي، د دې عالم هر څه ښه، ښایسته، موزون او دقیق پیدا شوي، له یوې خوا د دوی (وجود او شته والی) په دې دلالت کوي چي حتماً یو (پیدا کوونکی)

لري، له بلې خوا د دوی سم، دقيق او موزون خلقت په دې شهادت ورکوي چي (پيدا کوونکی) ئې (اعلی) او (لوړ) دئ.

د هر څه پيدايښت له نشت پيل کړي، ورو ورو ئې کمال او د سموالي وروستي پړاو ته ورسوي.

له (پيدايښت) او(تسويې) علاوه دوې نوري ځانګړتياوي هم د ده په مخلوقاتو کي ګورو:

الف: هغه ثابته او معينه اندازه چي د دوی په (مقدار) کي مراعات شوې.

ب: هغه لارښووني چي د هر څه په فطرت او خټه کي اېښودل شوې.

د دې عالم خالق او پالونکي رب هر څه د ضرورت په اندازه پيدا کړي، نه تر ضرورت کم او نه زيات، هيڅوك نه شي کولی د دې پراخ عالم په غېږ کي کوم داسي (اضافي) او (غيرضروري) شی ومومي چي هسې او بې له کومي ګټي ئې دلته کوم (ځای) اشغال کړی!! همداراز نه شي کولی د داسي کوم څه نوم واخلي چي په دې عالم کي ئې ځای تش او خالي دئ، د دې عالم د توکيو په (مقدار) او د دوی ترمنځ (تناسب) کي چي کومه (اندازه) مراعات شوې دومره دقيقه ده چي په هغه کي ډېر لږ تغيير او تعديل د ټول عالم د متلاشي کېدو باعث کېږي!! هر شی په خپل ځای او مقدار کي داسي دقيق پيدا شوی چي که له منځه ولاړ شي او يا ئې اندازه او مقدار کم او زيات شي، د ټول عالم بقاء له ګواښ سره مخامخ کوي.

پالونکي رب چي هر څه پيدا کړی، هغه ته ئې لارښوونه او (تلقين) کړی چي دنده ئې څه ده او دلته به د خپل شتون په دوران کي کوم کوم کارونه ترسره کوي، کوم خالي ځای به ډکوي، په کوم مسير کي به خوځي، کوم نتائج به وړاندي کوي. مګر نه ګورئ چي لمر په خاص وخت کي له خاص ځای راخېژي، په معين مسير کي درومي، د يوې معيني مسافې له پلې کولو وروسته، په خاص وخت کي، په داسي ځای کي پرېوځي چي له مخکي ورته ټاکل شوی، خپل مأموريت ترسره کوي، تاسو ته رڼا او تودوخه درکوي، ستاسو، حيواناتو او نباتاتو اړتياوو ته ځواب وايي، ستاسو په خدمت کي دئ، د داني او مېوې په پيدايښت کي ممد او د رزق او روزي په درکولو کي درسره مرسته کوي، سپوږمی د شپې رابره کېږي، ستاسو تياره شپې روښانه کوي او ستاسو لپاره په تيارو شپو کي روښانه او څرګند تقويم، چي د شپو ورځو حساب پرې معلومولی شئ.

وني ګورئ چي شپه ورځ په کار بوختي وي، زيار باسي، مضر ګازونه جذبوي او ستاسو د اړتيا وړ اکسيجن توليدوي، د زمکي له خاورو په خپلو نازکو جرړو سره هغه حياتي مواد جذبوي چي ته ورته ضرورت لري او د لمر د وړانګو په مرسته له دغو موادو تا ته ښايسته او خوندوري مېوې جوړوي.

د شاتو موچی ګورئ چي له دې وړوکتوب او نازکتوب سره سره څومره منظم او ښايسته کور ځان ته جوړوي، داسي منظم کور چي د نړۍ ستر مهندسين ئې په ډېرو مجهزو وسائلو هم له جوړولو عاجز دي، له داسي توکيو ئې جوړوي چي د شاتو په څېر شی په کي تر اوږدې مودې خوندي او روغ رمټ ساتلی شي، په دې پوهېږي چي څنګه د خپلي خوښي (مَلِکه) او (واکمن) ځان ته غوره کړي، د زور پاچايي نه مني، په ډېر ښه شان خپل وظائف په خپلو کي وېشي او دا استعداد لري چي په خپل ملك کي دقيق نظم پلی کړي، په کوم کي چي هم د دندو وېش عادلانه وي، هم د نظافت او صفايي خيال ساتل شوی وي او هم د پرديو او د هغو مچيو

له ننوتو مخنیوی وشي چې له ناپاکو وزرونو او پښو سره د دوی پاك او صفا كور ته ننوتل وغواړي، د كور په دروازه كي حساس او هوښیار پهره داران ودروي او هر ننوتونكی څاري او یوازي په هغه صورت كي د ننوتو اجازه وركوي چې (خپل) وي او (پاك ستره) وي، په دې پوهیږي چې څنگه د گلانو عصاره وزبېښي او شات ترې جوړ كړي، داسي شات ترې جوړ كړي چې د كلونو كلونو په تېرېدو هم نه گنده كیږي، د انسان د ډېرو بیماریو لپاره درمل دئ او انسان تر اوسه له خپل ټول مخكي تگ او مجهزو لابراتوارونو سره سره د هغه له تولید عاجز دئ، خو همدا وړه حشره ئې هم پیدا كولی شي او هم ئې تر اوږدې مودې صفا، ستره او روغ رمتې ساتلی شي!! چا به حتماً دې ته په غوږ كي ویلي وي چې څنگه والوزي، څنگه له هغه وروسته خپل كور ته بېرته راستنه شي او لار وركه نه كړي چې په پراخي فضاء كي څو څو كیلومتره لري د گلانو په لټه كي ځي، بېرته راگرځي او له كومي اشتباه او غلطی پرته د خپل كور دروازه پیدا كوي!!

موږ داسي مرغان هم مومو چې بچوني ئې هیڅكله خپله مور نه گوري، مور ئې د زیږنت په وخت كي، په یوه خوندي ځای كي، څو پوړیزه ځاله جوړه كړي، داسي چې كافي نور او حرارت وررسېدی شي، په هري برخي كي یوه هگی واچوي او خوا ته ئې د خپل بچوني د اړتیا وړ كافي مقدار خوراك كېږدي، بیا د هري ځالي خوله وربنده كړي، دا د خپلو بچونو له راوتو مخكي ومري، بچوني ئې له هگیو راووځي، په هماغه خوراك تر هغو گوزاره كوي چې ستر شي او د الوتو جوگه، نو د ځالي خوله پرانیزي، بهر راووځي او د خپلي مور په څېر ئې ژوند او خوی او عادت وي او د ژوند په پای كي د خپلي مور په څېر ځاله جوړه كړي، هگی په كي واچوي، خوله ئې وربنده كړي او ومري. ووایئ: څوك دغو مرغانو ته چې خپله مور ئې نه ده لیدلي، معلم او استاد هم نه لري، لارښوونه كوي او ورته وایي چې ستا د پلار نیكه د ژوند طریقه دا وه؟! یقیناً چې الله تعالی هر څه پیدا كړي او هر یوه ته ئې د خپل فطرت او طبیعت مطابق لارښوونه كړې.

د عالم په ټولو مخلوقاتو كي یوازي انسان داسي مومو چې د هغو فطري لارښوونو تر څنگ چې د ده په ضمیر كي ایښودل شوې هم مور ته شدیداً اړ وي او هم مرشد او لارښود ته، له دې پرته نه سم ژوند كولی شي او نه كمال ته رسېدی شي.

د غرڅه بچی په دې پوهیږي چې څه وخت د واښو خوړل پیل كړي او د غرونو په پراخو لمنو او لویو دښتو كي، چې له راز راز بوټو ډكي وي، كوم بوټی وخوري او د كوم یوه له خوراك ځان وساتي. خو د انسان (بچی) تر اوږدې مودې، نه شي كولی چې په خپل وړوكي كور كي ښه او بد وپېژني او مفید له مضر بېل كړي، هم اور ته لاس غځوي او هم ډبره، لوټه او حتی زهر په خوله منډي. نه اور ته له ځان اچولو ډډه كوي او نه اوبو ته، (لارښود) او مرشد ته اړتیا د ده د فطرت مقتضا ده.

٤- ستا رب هماغه ذات دئ چې بوټي راشنه كوي، هماغه ذات چې اراده ئې د زمكي له كلك او سخت پوټكي، نازك او ښایسته بوټي راټوكوي او هیڅوك د دغو رنگ رنگ بوټو په پیدا كولو كي د ده د فعل شریك نه دئ، همدا ستا رب دئ. ته زمكه وسپېرې، مړه دانه په كي وكرې او ستا رب ئې د داسي شنه او ښایسته بوټي په څېر راوباسي چې ژوندی دئ، احساس لري، وده كوي، د خپل نسل د دوام بند وبست كوي او څو داني په عوض كي دركوي.

٥- د دې مبارك آيت په اړه د درنو مفسرينو ترمنځ دوه رأيي موجود:

الف: ځيني (غثاء) د خس او خاشاك په معنی اخلي او (احوی) د هغه خوسا شوي بوټي په معنی چې رنګ ئې توربخن شي. دوی ٤ او ٥ آيتونه داسي ترجمه کوي: ستا رب همغه دئ چې له زمکي بوټي راشنه کوي، چې بيا ئې وچ او خوسا کړي.

ب: ځيني نور ئې (غثاء) د ستر شوي بوټي او (احوی) له ډېر شينوالي توربخن شوي په معنی اخلي او نوموړي دوه آيتونه داسي ژباړي: تنکي واښه له زمکي راباسي، بيا ستر بوټي ترې جوړ کړي او له ډېر شينوالي ئې توربخن کړي.

په لږ دقت او د آيتونو سياق او سباق او له مخکنيو او وروستنيو آيتونو سره ئې ارتباط ته په پام سره په دې پوهېدل راته آسان کوي چې دوهمه رأيه دقيقه ده او د آيتونو ترمنځ نږدې ارتباط څرګندوي او لومړی رأيه دا تنسيق او يووالی له منځه وړي.

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ۝٦ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ إِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلۡجَهۡرَ وَمَا يَخۡفَىٰ ۝٧
وَنُيَسِّرُكَ لِلۡيُسۡرَىٰ ۝٨ فَذَكِّرۡ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ ۝٩ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخۡشَىٰ ۝١٠
وَيَتَجَنَّبُهَا ٱلۡأَشۡقَى ۝١١ ٱلَّذِي يَصۡلَى ٱلنَّارَ ٱلۡكُبۡرَىٰ ۝١٢ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحۡيَىٰ

٦- ژر به ئې پرتا لولو، داسي چې ئې هېر نه کړې. ٧- مګر دا چې الله وغواړي، بې شکه دی پوهېږي په څرګندو او په هغه چې پټېږي. ٨- او تا به کړو روان په دې آسانه، آسانی سره. ٩- نو وکړه يادونه، که تذکار وو ګټور. ١٠- هغه چې وېرېږي، ژر به پند ورځني واخلي. ١١- او هغه چې ترټولو زيات شقي وي، له دې به شي په ډډه. ١٢- همغه چې داخل به شي ستر اور کي. ١٣- بيا به هلته نه مري او نه خو به ژوند کوي.

٦- د دې آيت په ترڅ کي رسول اللهؐ ته اطمئنان ورکړی شوی چې له جبرئيل عليه السلام د وحي ترلاسه کولو په وخت کي دا انديښنه ونه لري چې ترې هېره به شي، رسول اللهؐ د وحي د پيل په لومړيو ورځو کي او مخکي له هغه چې په دې کي پوره مهارت پيدا کړي، له جبرئيل عليه السلام د وحي له اورېدو سره سم به ئې هغه په وار وار تکراروله چې ښه ئې حفظ کړي، په دغه آيت سره هغه ته ډاډ ورکړی شو چې د وحي د هېرېدو په اړه تشويش مه کوه، قرآن به داسي پر ده لوستل کېږي چې هيڅکله ئې هېر نه کړې. دا آيت څو ظريفو ټکيو ته اشاره کوي:

الف: دا سوره هغه وخت نازله شوې چې لا رسول اللهؐ د وحي په اخيستو کي پوره او بشپړ مهارت نه درلود او له دې په څرګنده معلومېږي چې دا سوره د بعثت په لومړيو کي نازله شوې.

ب: انسان ته د خطاب او څه ورته ويلو داسې طريقه هم شته چې که مراعات کړی شي نو مخاطب به ئې د ده وينا د تل لپاره په ياد ساتي، انسان ته په دې خاصې او ځانګړې توګه څه ويل د دې باعث شي چې هغه ئې خپلې حافظې ته داسې وسپاري چې هيڅکله ترې هېر نه شي.
۷- دلته د (الاماشاء الله) فقره دوه مطلبه افاده کوي:
الف: د قرآن داسې ډادمن حفظ ستا خپل ذاتي کمال نه دئ، بلکې د الله تعالى د عنايت او توفيق نتيجه ده. که دا الهي عنايت ستا په حال شامل نه وي او الله تعالى وغواړي چې څه ستا له حافظې زايل کړي، تول به هېر کړې، دا همغه مطلب دئ چې د قرآن په بل آيت کې په دې صيغه راغلی:

وَلَئِن شِئۡنَا لَنَذۡهَبَنَّ بِٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِۦ عَلَيۡنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾

الاسراء: ۸۶
او که وغواړو هغه څه به له منځه يوسو چې تا ته مو وحي کړي بيا به زموږ په خلاف ځان ته کوم وکيل ونه مومې.
ب: که موقتاً او احياناً ځينې برخې هېرې کړې، نو دا هېرونه د هغه قطعي تضمين مغاير نه ده چې د نه هېرولو په اړه شوی، الهي سنت داسې دئ چې کله کله انسان هغه څه هم هېروي چې دقيقاً او په ډاډمنه توګه ئې حفظ کړی وي، خو په يوې عادي اشارې سره ئې بېرته راپه ياد کړي. د دې آيت په ترڅ کې چې د کوم څه تضمين شوی هغه دا دئ چې ترلاسه کړې وحي به هيڅکله په دائمي توګه نه هېروې. د موقت هېرولو يوه بېلګه ئې په صحيح بخاري کې هغه روايت دئ چې وايي:
يو ځل رسول اللهﷺ د فجر په لمانځه کې د يوه آيت لوستل هېر کړ، له لمانځه وروسته ابى بن کعب رضي الله عنه ترې وپوښتل يارسول الله! آيا دا آيت منسوخ شوی؟ وئې فرمايل: نه، راته هېر شو.
د (انه يعلم الجهر و مايخفى) فقره چې د هر پټ او ښکاره په اړه د الله تعالى مطلق علم بيانوي، دلته او د نوموړي آيت د مخکنۍ برخې په ارتباط دا مطلب په ګوته کوي چې که د وحي د اخيستو په وخت کې، په ژبه يا په خپل زړه کې د وحي الفاظ تکرار کړې، که خپله انديښنه ښکاره کړې يا ئې په خپل زړه کې وساتې، الله تعالى پرې پوهېږي، همدا راز دا مطلب په ګوته کوي چې دا ډاډېينه د هغه الله تعالى له لوري ده چې ستا له پټو او ښکاره استعدادونو خبر دئ او په دې پوهېږي چې په کومه بڼه کې تا ته وحي وکړي تر څو ئې هيڅکله هېره نه کړې.
۸ -۹: دا دوه آيتونه د (فاء) په توري سره په خپلو کې تړل شوي او دا مطلب افاده کوي چې: اې پيغمبره! د الله تعالى او د ده د دين په لوري د دعوت او بلنې په دې کار کې مو ستا دنده آسانه کړې او کوم داسې درونډ پېټی مو ستا په اوږو نه دئ ايښی چې وړل ئې درته ګران وي، له تا سره مو آسانې کړې او ستا مأموريت مو په دې کې راخلاصه کړی چې يوازې د هغو خلکو دعوت او بلنې ته اهتمام او التفات ولرې چې ستا له تذکر او يادونې ګټه اخيستی شي، خو هغه چې (ذکر) کومه ګټه نه وررسوي، وجدان ئې د مرګ په خوب ويده دئ او په

هيڅ نعرې او چيغې که څه هم د ډېر زړه سواند داعي له کومې راوتلې وي، نه راويښېږي، هيڅ دعوت که هر څومره د عقل او شعور راپاروونکی او که هر څومره په پېرزوينې او زړه سوې مبتني وي اغېز پرې نه کوي، ته مکلف نه يې چې دوی به خامخا هدايتوې او په سمه لار به ئې برابروې، يعنی ستا مأموريت مو داسې آسان کړی چې هدايت کېدونکو ته لارښوونه او يادونه وکړه خو هغه چې د باطل ناولې لمن ئې کلکه نيولې، له حق او حقيقت مستغني او بې نياز دي او يادونه او ذکر ګټه نه وررسوي، د دوی په اړه د هيڅ مکلفيت احساس مه کوه او ځان په کړاو کې مه اچوه.

۱۰- څوك چې وېرېږي هغه حتماً پند اخلي! چې په دې اړه دوه توجيه مومو:

الف: څوك چې له (الله تعالى) وېرېږي، هغه به خامخا ستا له يادونو پند اخلي، ويده ضمير او وجدان به ئې راويښ شي او حق او حقيقت به درك کړي.

ب: څوك چې بې باکه نه دئ، خپلې موجوده وضعې او د خپلې ټولنې اوسنې حالت مشوش کړی، د ځان او د خپلې ټولنې د نورو وګړو د افکارو، عقائدو او عملونو پايلې ډېرې خطرناکې ګڼي، مضطرب او پرېشان دئ او د نجات لارې لټوي، دوی به حتماً ستا د دعوت په هنداره کې د نجات لار بيامومي او خپله ورکه شوې متاع به پيدا کوي.

دوهمه توجيه دقيقه او تر لومړۍ ډېره غوره ده، لومړۍ توجيه په دې دليل کمزورې او ضعيفه ده چې ترڅو انسان خپل رب سم ونه پېژني له هغه نه وېرېږي، له الله تعالى وېره له هغه وروسته د انسان په زړه کې راپيدا کېږي چې هغه سم وپېژني، خو دا توجيه د دې برعکس وايي چې د الله په لوري ستا بلنه به هغه څوك مني چې له الله تعالى وېرېږي!!

۱۱- تر ټولو بدبخت انسان به له (ذکر) ډډه کوي، په دوو معنی وو:

الف: څوك چې ډېر بدبخت او شقي وي او د نېکۍ ټول استعدادونه په کې ځپل شوي وي، هغه به له دې (ذکر) او يادونې ډډه کوي. په دې توجيه کې شقاوت او بدبختي د اجتناب او ډډه کولو امل ښودل شوی.

ب: څوك چې له دې (ذکر) او يادونې ډډه کوي هغه به ډېر شقي او بد بخت انسان وي. او په دې کې له دې ذکر او يادونې ډډه کول د شقاوت او بدبختۍ باعث ښودل شوی.

۱۲- ۱۳: د دې بدبخت او شقي انسان پايله دا ده چې په ستر اور کې به لوېږي او د تل لپاره به په کې پاته کېږي، د نه مړ او نه ژوندي په بڼه کې، ژوند به ئې داسې دردناك او مرګونی وي چې مرګ به يو ستر نعمت ورته برېښي او تل به ئې تمنا کوي، چې ژغورنې ته ئې راوړاندې شي او له دې دردناك ژوند ئې وژغوري، خو تمنا به ئې نه ترسره کېږي.

قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ ٱسۡمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾ بَلۡ تُؤۡثِرُونَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا ﴿١٦﴾
وَٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰٓ ﴿١٧﴾ إِنَّ هَٰذَا لَفِي ٱلصُّحُفِ ٱلۡأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبۡرَٰهِيمَ
وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

۱٤- يقيناً بريالى شو چا چې ځان کړو تزکيه. ۱۵- او ياد ئې کړ د خپل رب نوم، نو ودرېد په لمانځه. ۱٦- خو تاسو غوره کړی ژوند دې دنيا. ۱۷- حال دا چې آخرت دئ هم غوره هم تل پاتی. ۱۸- بې شکه چې دا (ثبت) دئ مخکنيو صحيفو کې. ۱۹- د ابراهيم او د موسی په صحيفو کې.

۱٤- هغه څوك به فلاح او بريا تر لاسه کوي چې لومړی له ناولي فکر او عقيدې او له گنده کړنو ځان لرې وساتي، له حرام خوراك څښاك، له پليتو اخلاقو او له بدو کړنو ډډه وکړي، ځان تزکيه کړي او خپلې روزنې او تربيې ته اهتمام وکړي.
۱۵- ثانياً خپل رب رایاد کړي او په لمانځه ودرېږي، لمونځ ئې د ځان له تزکيې او د الله له رايادولو وروسته وي. گورئ چې په دې مبارك آيت کې د الله د نوم ذکر له لمانځه مخکې راغلی چې څو مطالب ترې اخيستل کېږي:
الف: بايد د الله رايادونه تا لمانځه ته وهڅوي، چې کله درپه ياد شي، د ده جلال او عظمت او د ده هغه بې شمېره نعمتونه چې پر تا ئې پېرزو کړي، دا بايد تا دې ته وهڅوي چې په وړاندې ئې ودرېږې، مننه او شکر ئې په ځای کړې، د اطاعت او بندگی ژمنه وکړې، په مخکې ئې رکوع او سجده وکړې او په پښو کې ئې ولوېږې.
ب: د لمانځه تر ټولو مهمه او اساسي برخه د الله ذکر دئ، هم ئې بنسټ دئ او هم پيل او مقدمه.
ج: لمونځ به د الله تعالی د نامه په يادولو سره پيلوو.
نو لمونځ نه څه شکلي او تشريفاتي مراسم دي، نه بې روح او بې مقصده حرکات، نه بې مفهومه کښېنته پورته کېدا او نه شرق او غرب او يوې بلې خوا ته بې محتوی مخ اړونه، بلکې بامقصده او بامحتوی حرکت دئ، چې د الله له ذکر څروېږي، هغه لمونځ چې د الله له ياده غافل زړه سره، له ناولو افکارو او عزائمو سره، له حرامو ډکو سلولونو سره، له ناپاکو او گنده او له حرامو لارو تر لاسه شوو جامو سره، اداء شوی وي يو بېهوده او په الهي معيارونو کې بې ارزښته حرکت دئ.
۱٦- ۱۷: تاسو د دنيا په ژوند پوري زړه تړلی، پښو ته لوېدلي، ټيټې موخې او بې ارزښت اهداف مو ځان ته غوره کړي او په دنيوي مال متاع پسې نښتي يئ، حال دا چې آخرت هم ترې غوره دئ او هم تلپاته، دې غوره او تلپاته هدف ته د لمانځه له لارې رسېدی شئ.
۱۸- ۱۹: په دې وينا سره چې (دا مطلب په لومړنيو صحيفو کې راغلی)، يا مخکنې آيت ته اشاره شوې، يا د (قد افلح من تزکی) آيت ته او يا ټولې سورې ته، په دې معنی چې د دې سورې مطالب د توحيد، رسالت، د دعوت مؤيدين او معاندين او د دنيا او آخرت تر منځ دا مقايسه د ابراهيم او موسی عليهما السلام په څېر د دوو سترو سترو پيغمبرانو په صحيفو کې هم راغلي. د دې دعوت موافقين او مخالفين دي خپلې پايلې د دغو سترو سترو شخصيتونو د قصو په هنداره کې ولټوي چې هر يوه ئې د سترو انقلابونو لاربښوونه کړې، ستر ستر امتونه ئې جوړ کړي، د شرك، جهل او ظلم ټغر د دوی په لاس ټول شوی، ستمگران او مستکبران د دوی په لاس رانسکور شوي او د هغو لويو لويو بريالیو قيامونو لاربښوونه ئې کړې چې بې وزلو او مستضعفو پرگنو د خپلې آزادۍ او نجات لپاره ترسره کړي.

که وغواړو چي د (ان هذا لفي الصحف الاولى) په آيت کي د (انِ هذا) اشاره تر ټولو نږدې مطلب ته مربوط وګڼو نو تر دې مخکي آيتونو کي ويل شوي (قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى * بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * وَالآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى * او دا هغه اساسي مطالب دي چي په ټولو الهي کتابونو کي راغلي، همدا راز د دې سورې ټول مطالب داسي اساسي مطالب دي چي په نورو کتابونو کي هم راغلي دي. ابن جرير لومړی قول غوره ګڼي او ابن عباس د يوه حديث په استناد دوهم قول.

د لمانځه په اړه چي په دې مبارکي سورې کي څه ويل شوي، دوه ئې غور او دقت غواړي:

۱- رسول اللهﷺ وروسته له هغه چي د دې مبارکي سورې دا لومړی آيت (سبح اسم ربك الاعلى) پرې نازل شو، صحابه وو ته ئې وفرمايل: د (سبحان ربى الاعلى) تسبيح د خپلو سجدو د تسبيحاتو برخه وګرځوئ.

عن عقبة بن عامر الجهنى "لما نزلت فسبح باسم ربك العظيم قال لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم اجعلوها فى ركوعكم، فلما نزلت "سبح اسم ربك الاعلى" قال اجعلوها فى سجودكم. اخرجه احمد و ابن ماجه و ابوداؤد

۲- لکه څنګه چي په دې سوره کي د (الله د نامه ذکر) تر لمانځه د مخه راغلی، پيغمبر عليه السلام هم دا لارښوونه کړې چي لمونځ بايد د الله اکبر په ويلو سره پيل شي.

له دغو دواړو خبرو معلومېږي چي رسول اللهﷺ د لمانځه ټول حرکات، الفاظ او ترتيب ئې د قرآن له اشارو او څرګندونو اخيستي، چي په ځينو ئې اکثر خلك پوهېدی شي او په ځينو ئې يوازي پيغمبر عليه السلام پوه شوی او نور ئې پرې پوه کړي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الغاشية

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم الغاشية (پوښوونکې) دئ چې له لومړي آيت اخيستل شوی، ۲۶ آيتونه لري، ټول آيتونه ئې د طول او د غړونو د شمېر له مخې سره ورته دي، د لومړيو پنځو آيتونو فواصل ئې د غاشيه او خاشعه په وزن دي، شپږم او اوم آيتونه ئې د ضريع او جوع په صيغو پای ته رسېدلي، بيا له اتم تر دولسم پورې ټول د لومړنيو په څېر د ناعمة او راضية په هموزنو الفاظو ختم شوي، له ديارلسم تر شپاړسم پورې د مرفوعة په څېر هموزنو صيغو او له اوه لسم تر شلم آيت د څلورو آيتونو په پای کې د خُلِقَت او رُفِعَت هموزنه صيغې راغلې او بيا څلور ورپسې آيتونه د مُذَكِّر، مسيطر، کفر او اکبر په صيغو ختم شوي او د پای دوه آيتونه ئې د ايابهم او حسابهم په هموزنو صيغو پای ته رسېدلي. د آيتونو اوزان او مد و جذر ئې ډېر ډېر ښايسته او خوندور دئ. د مکي دور په لومړيو کې نازله شوې، د بحث محوري موضوع ئې د قيامت هغه هيبتناکه ورځ ده چې آثار او نښې به ئې د هر چا په څېرو کې څرګندې وي، د دې ورځې د هيبتناکو پېښو آثار هم، د الهي محاسبې د رعب او هيبت آثار هم او د هر چا د عملونو په اړه د وروستۍ پرېکړو د اصدار اغېز به هم د هر کس په څېره کې ښکاره وي، ځيني به ګورې چې د ذلت، سپکاوي، وېرې، خوف، ندامت او پښېمانۍ نښې به ئې په څېرو کې له ورايه وينې، د جهنم سرو لمبو ته به په ننوتو اړ شي، د جهنم د خوټېدونکې چينې د جوشو اوبو په څښلو به مجبور شي، د اغزنو بوټو داسې خواړه به ئې مخې ته کېښودی شي چې نه څوك څوربوي او نه ئې لوږه رفع کوي، د دوی په مقابل کې به نور داسې وګورې چې په خوښو او خوشحاله څېرو کې به ئې د نعمتونو آثار وي، په لوړو لوړو جنتونو کې په جګو جګو تختونو ناست.

هغه چې د دې عالم په څرګندو آيتونو او نښو کې ئې غور ونه کړ، له هغو واضح او روښانه لارښود نښو ئې پند وانه خيست چې د دوی چارچاپېر خورې وې، نه ئې د دې آسمان په پيدايښت کې غور وکړ او نه د هغو بې شمېره ستورو چې دې پراخ آسمان په خپلې غېږ کې ساتلي، د دوی لمر ئې په خپلې غېږ کې ورته نيولی وو رڼا او تودوخه ئې ورکوله، پر دوی ئې باران وراوو او د زمکې په سر د رزق او روزي په تأمين کې ئې د دوی مرسته کوله، دې ته ئې هم پام ونه کړ چې د اوښ په څېر ستر ستر حيوانات ئې ده ته رام او مسخر کړي وو، سره له خپل ستروالي او ځواکمنۍ ئې تر ځان ډېر ضعيف انسان ته غاړه اېښې وه، ورته مطيع وو او د ده خدمت ئې کاوو، دې زمکې ته ئې ونه کتل چې د ده د کور فرش ئې ترې جوړ کړی وو، دی ئې په خپلې غېږ کې نيولی وو او له خپلې سينې ئې ده ته خوندورې دانې او مېوې

الـغـا شيـه

راټوکولې، دې دنګو دنګو غرونو ته ئې هم توجه ونه کړه چې د ده چينې، کارېزونه او ويالې ترې رابهېدې، د دغو ټولو څرګندو نښو له ليدو سره سره ئې خپل رب ونه پېژاندو او هدايت نه شول، دوی تر حيواناتو ډېر بې عقله دي، تر دې اوښ هم، د قيامت په ورځ به د دغه اوښ خواړه ده ته ورکول کيږي، اغزي به ئې خوراك وي، د اوښانو په خواړو به ئې استقبال کيږي.

د سورې په پای کې رسول اللهﷺ ته ويل شوي چې د دغو کمعقلو او بې شعورو مخالفينو له مخالفتونو مه تشويش کوه او مه د ستړيا او ستومانتيا احساس، خپل کار ته په ډاډه زړه ادامه ورکړه، ته مُذَکِّر او پند ورکوونکی يې، خپله دنده ترسره کړه، دوی ته خپل نصيحت وکړه، هېر حقائق ورپه ياد کړه، ته د دوی د حتمي هدايت او لارښووني مسئول نه يې، کومه سلطه او سيطره ورباندي نه لرې، الله ته به ورګرځي او هغه به ورسره محاسبه کوي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلۡغَٰشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٞ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٞ نَّاصِبَةٞ ﴿٣﴾ تَصۡلَىٰ
نَارًا حَامِيَةٗ ﴿٤﴾ تُسۡقَىٰ مِنۡ عَيۡنٍ ءَانِيَةٖ ﴿٥﴾ لَّيۡسَ لَهُمۡ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٖ ﴿٦﴾ لَّا
يُسۡمِنُ وَلَا يُغۡنِي مِن جُوعٖ ﴿٧﴾

۱- آيا تا ته رسېدلی دئ خبر د آ پوښونکې؟ ۲- څه څېرې به په دې ورځ وي وېرېدونکې. ۳- ستړې او ستومانه. ٤- ننوځي به سره اور کي. ٥- څړوبيږي به له يوې تودې چينې. ٦- نه به وي خوراك دوی ته پرته له اغزن بوټي.۷- نه به څوربولی شي او نه خو به د لوږي چاره کړلی شي.

۱- بايد وګورو چې (هاغه پوښونکې) څه ده؟ او څه به پوښي؟ له ورستيو آيتونو په ډېر وضاحت سره معلوميږي چې له دې پوښونکې مراد د قيامت ورځ ده، چې په هر څه به خپل وزر وغوړوي، هر څه به احاطه کړي، د هيبت اغېز به ئې په هر چا او هر څه پروت وي،

نښې به ئې په هرې ځېرې کې راڅرګندې وي. آيا د دې ورځې له څرنګوالي خبر يې؟
۲-۳: په دې هيبتناکې ورځ کې به ځينې مخونه داسې مومې چې د سختې وېرې او خوف نښې به له ورايه په کې برېښي، سپک او ذليل به وي، يوې بلې خوا ته منډې به سخت ستومانه کړې وي، د هغې ورځې د کړاوونو له کبله به سخت ستړي وي، د دوزخ د سرو لمبو په ليدو سره به له وېرې پوړپړي.
٤- د دوزخ په سره او تاوده اور کې به ننوتو ته اړ شي.
٥- د جهنم د خوټېدونکې چينې د جوش اوبو په څښلو به مجبور شي. د دوی په مقابل کې به نور داسې وګورې چې په خوښو او خوشحاله ځېرو کې به ئې د نعمتونو آثار ګورې، په لوړو لوړو جنتونو کې په جګو جګو تختونو ناست.
٦- ۷: د اغزنو ترخو بوټو داسې خواړه به ئې مخې ته کېښودی شي چې نه څوک څوربوي او نه ئې لوږه رفع کوي.
دوی په دنيا کې د الله تعالی د نعمتونو کفران او ناشکري کوله، نو ځکه به اوس له ټولو هغو نعمتونو محروم وي چې په دنيا کې ئې ورکړي وو، دوی په دنيا کې د حيوان په څېر ژوند وکړ، نو خود به نن د دوی طعام هغه تريخ او اغزن بوټي وي چې اوښان ئې خوري.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا
لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾
وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

۸- په دغه ورځ به ځينې ځېرې خوښې وي. ۹- راضي په خپلو هڅو. ۱۰- عالي شانه جنتو کې. ۱۱- نه به اوري هلته بېهوده وينا. ۱۲- په دې کې وي جاري چينه. ۱۳- په دې کې لوړ تختونه. ۱٤- او جامونه هري خوا ته ايښودلي. ۱٥- او په ليکه ږدول شوي بالښتونه. ۱٦- او خواره نفيس فرشونه.

۸- جنتيان به داسې مومې چې د نعمتونو آثار به ئې په ځلانده او روښانه ځېرو کې له ورايه برېښي، خوښ، خوشحال او په شونډو ئې موسکا.
۹- په دنيا کې په خپلو کړو عملونو او هڅو ځلو راضي او په پايلو ئې خوشحال.
۱۰- دوی به په لوړو او عالي شانه جنتونو کې وي، جنتونه به ئې هم له معنوي لحاظه لوړ وي او هم د مستوی له لحاظه، دا هم د انسان يو فطري تمايل دئ چې دنګ او جګ کور، په لوړ او مرتفع ځای خوښوي، په جنت کې به د انسان دغه تمايل هم اشباع او دغې فطري غوښتنې ته به ئې هم ځواب وويل شي.
۱۱- په هغه کې به هيڅ بېهوده خبره نه اوري، دا ځکه چې په دنيا کې ئې هم په خپله له بېهوده خبرو ډډه کوله او هم ئې له نورو نه خوښوله. او دا يو ستر الهي نعمت دئ چې انسان

د داسي شريفو او درنو خلکو په منځ کي ژوند وکړي چي نه بېهوده خبره واوري او نه ئې بېهوده کار ترسترګو شي. او د يوه شريف او دروند انسان لپاره تر ټولو لوی روحي عذاب دا دئ چي د بدخولو او بدژبو خلکو په ټولني کي ژوند وکړي او له هري خولې ګنده خبري، دروغ، بد و رد، ښکنځلي او د خدعي او دوکي خبري واوري.

۱۲- انسان هغه باغ او سمسوره سيمه خوښوي او خوند ترې اخلي چي چيني په کي بهيږي، جنت به همداسي ومومي.

۱۳- ۱٦: په جنت کي به په لوړو لوړو تختونو ناست وي، د رنګ رنګ ښکلي جامونه به ئې هري خوا ته تيار پراته وي، د ناستي په ځای کي به ئې بالښتونه او تکيې په منظمه توګه ايښودل شوي وي، قيمتي، نفيس او فاخره فرشونه به ئې تر پښو لاندي غوړېدلي وي، د هر يوه ژوند به د پاچايانو تر ژوند ډېر ډېر لوړ وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلۡإِبِلِ كَيۡفَ خُلِقَتۡ ﴿١٧﴾ وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيۡفَ رُفِعَتۡ ﴿١٨﴾
وَإِلَى ٱلۡجِبَالِ كَيۡفَ نُصِبَتۡ ﴿١٩﴾ وَإِلَى ٱلۡأَرۡضِ كَيۡفَ سُطِحَتۡ ﴿٢٠﴾

۱۷- مګر نه ګوري اوښانو ته چي څنګه پيدا شوي؟ ۱۸- او آسمان ته چي دا څنګه لوړ کړی شوی؟ ۱۹- او دې غرونو ته چي څنګه نصب کړی شوي؟ ۲۰- او دې زمکي ته چي څنګه خوره شوې؟

۱۷-۲۰ هغه چي له (آخرت)، (د عملونو له مکافات او مجازات) او له (جنت او دوزخ) منکر ~~دي، آيا خپلي شاوخوا ته ئې پام نه دئ کړی، د دغو ټولو بارزو او څرګندو مخلوقاتو د~~ پيدايښت څرنګوالي ته ئې توجه نه ده کړې، دا چي هره شبهه ئې ترسترګو کيږي: آسمان، غرونه، زمکه او اوښان؟! مګر صحرائي عرب چي تر ټولو غوره شتمني ئې خپل اوښ وو، د دغه ستر، ځواکمن، صبور حيوان د پيدايښت په څرنګوالي ئې غور نه دئ کړی؟!! چا داسي پيدا کړی چي د ده په خدمت کي وي، ده په پراخو، وچو، بې واښو او بې اوبو دښتو کي د خپلو درنو درنو پېټو د وړلو لپاره د اوښ په څېر يوه حيوان ته ضرورت درلود، الله تعالی ورته راپيدا کړ، ورته رام او مسخر ئې کړ، داسي چي د ده يو وړوکی ماشوم کولی شي د دوی لوی کاروان هري خوا ته چي وغواړي بيايي ئې.

آيا دغه شنه آسمان ته نه ګوري چي څنګه د ده زمکه شپه او ورځ روښانه کوي، د لمر په شمول ئې ستر ستر سماوي اجرام په خپلي غېږ کي کلك نيولي، هم رڼا ورکوي هم تودوخه، په خپلو نامرئي لاسونو د وريځو لويي لويي کتلي له يوې سيمي بلې ته وړي او په هغه ځای کي چي انسان او نور ژوي واوري او باران ته ضرورت لري، واوره او باران وروي، ستا د ضرورت وړ هوا د خپلي سينې په قفس کي درته ساتي. آيا دغو دنګو دنګو غرونو ته نه ګورې چي ستا د اړتيا وړ واوره په خپلي غېږ کي درته ساتي او ستا نهرونه، چيني او کاريزونه ترې رابهيږي او دې زمکي ته چي له خپل زړه داني او مېوې درته راباسي، اوبه له آسمان اخلي، رڼا او تودوخه له لمر او په دې سره ستا د ژوند ضروري مواد د ښايسته،

خوندوري، پاکي، ستره او د هضم وړ مېوې په بڼه کي تا ته وړاندي کوي، مګر له هغه هدفمنۍ چي د زمکي، آسمان، غرونو، حيواناتو او نباتاتو په پيدايښت کي مضمره ده، عبرت نه اخلي؟! او دې ته نه متوجه کېږي چي دا عالم عبث او بېهوده نه دئ پيدا شوی. په آخرت نه باور په دې معنی دئ چي ته دا هستي يوه بېهوده او عبث ملعبه او لوبه ګڼې، حال دا چي د دې پراخ عالم هر توکی د دې بې بنسټه او غلط باور او انګېرني په بطلان او غلط والي شهادت ورکوي!!

دا دئ ګورئ چي د خپلي ادعاء د اثبات لپاره د قرآن اسلوب او طريقه څنګه ده؟ او د هغو فيلسوف مآبانو له اسلوبه څومره فرق لري چي دلائل ئې غامض، مبهم او دومره پېچلي وي چي نه په خپله پرې قانع وي او نه مخاطب قانع کولی شي، مخاطب ئې نه پوهېږي چي دا له کومي نړۍ راغلی او په کومه ژبه خبري کوي؟! د دغو برعکس قرآن داسي دلائل وړاندي کوي چي هر څوک پرې پوهېدی شي، په هغه څه استناد کوي چي د ټولو مخي ته پراته دي، ملموس او مشهود، د فرد فرد د سترګو مخي ته ولاړ؛ آسمان څنګه پيدا شوی؟ زمکه څنګه؟ غرونه او ستا په خدمت کي حيوانات څنګه؟

فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

۲۱- نو ورياد کړه چي ته يې ورپادوونکی. ۲۲- نه يې ته پر دوی سلطه کوونکی. ۲۳- مګر هغه چي ئې شا کړه او کافر شو. ۲٤- نو الله به ئې په لوی عذاب تعذيب کړي. ۲۵- بې شکه چي راتګ ئې زمونږ په لور دئ. ۲٦- بيا يقيناً چي حساب ئې پر مونږ (پور) دئ.

۲۱- ۲۲: ته اې پيغمبره! يوازي يو پند ورکوونکی او وريادوونکی يې، هيڅ واک او سيطره پرې نه لرې، ستا دنده پند ورکول او تذکر ده، نه د دوی واکمن ګمارل شوی يې او نه ئې مراقب او څارن، له تا به خپل امت ته د (پند او ذکر) په اړه پوښتنه کېږي نه د دوی د ردالعمل په اړه.

۲۳-۲٦ څوک چي مخ واړوي او په دې حقيقت کافر شي، الله تعالی به ئې په ستر عذاب سره تعذيب کړي، ستا دنده دعوت او بلنه ده، له دوی سره محاسبه او سزا ورکول زمونږ کار دئ، بيا راګرځېدنه ئې زمونږ په لور ده او محاسبه ئې زمونږ پر ذمه.

بسم الله الرحمن الرحيم

الفجر

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الفجر (سباوون) دئ، چې له لومړي آيت ئې اخيستل شوی، ۳۰ آيتونه لري، آيتونه ئې لنډ لنډ، جامع او شعارونو ته ورته، ادعاء ئې پرېکنده او قاطع، غږ ئې ډېر ډېر ښکلی او خوندور، لومړي پنځه آيتونه ئې (فجر) او (عشر) ته ورته صيغو باندې پای ته رسېدلي، له شپږم تر څوارلسم آيت فواصل د عاد، عماد او عذاب هموزنه دي، د پنځلسم او شپاړسم آيتونو د پای صيغې د (اکرمن) او (اهانن) هموزنه الفاظ دي او ورپسې د اوه لسم او اتلسم آيتونو پای د (يتيم) او (مسکين) هموزنه الفاظ، له نولسم تر درويشتم پوري فواصل د (لمّا) او جمّا) په وزن دي، څلرويشتم آيت په خپل منځ کې د (ليتني) او (حياتي) هموزنه صيغې لري او له آخري دوو آيتونو سره هموزنه پای، د پنځه ويشتم او شپږويشتم آيتونو فواصل احد دي او د اوه ويشتم او اته ويشتم (مطمئنة) او (راضية). د دې سورې خلاصه دا ده: د هري شپې په پای کې سباوون دا خبره کوي چې ستا رب ظالمانو ته په کمين کې دئ او د دوی د اقتدار توره شپه به حتماً ختموي.

د سورې له مضامينو په ډاګه معلومېږي چې د مکي دور په لومړيو کې او هغه وخت نازله شوې چې دښمن زور زياتي ته ملا تړلې وه، په خپل زور ځواك مغرور او مسلمانان ئې پرې وېرول، الله تعالی مسلمانانو ته اطمئنان ورکوي چې د دغو مغرورو سردارانو د اقتدار توره شپه به ډېر ژر پای ته ورسېږي او د هغو قومونو په برخليك به اخته شي چې تر دوی د مخه په خپل کثرت او قوت مغرور شوي وو، خپلې غولوونکې ظاهري وضعې او تمدن او پرمختللو وسلو او تجهيزاتو دوکه کړي وو، اقتدار او واکمنې د دوی د فساد او طغيان لامل وو، د پيغمبرانو عليهم السلام مخالفت ته ئې ملا تړلې وه، په زمکې کې د فساد باعث او د بې وزلو په ځورولو بوخت وو، له همدې کبله الهي عذاب ناڅاپي پرې نازل شو، اقتدار ئې نسکور او تېغ ئې ټول شو. بايد ډاډه وئ چې دغو ستمګرانو ته هم شديد العقاب رب په کمين کې دئ، پرېږدئ چې په غرور او بې باکی سره لږ نور هم مخکې ولاړ شي او هغه ځای ته ورسي چې کمين ورته نيول شوی او د الهي عذاب متروکه به ئې پر سر راپرېوځي. بيا فرمايي چې مغرور ظالمان غلط معيارونه کاروي، دنيوي مال او متاع او په جهل ځپلې ټولنې کې کاذب وجاهت او اعتبار د واقعي اعزاز او اکرام نښه ګڼي او ګمان ئې دا دئ چې که له هري لاري دا ترلاسه کړي عزت او فضيلت ئې په برخه شوی او څوك چې ترې محروم شو، ذليل او سپك دئ او د تحقير او اهانت مستحق، له همدې کبله ګورئ چې د دوی په ټولنې کې (يتيم) که څه هم د يوې شريفې او مخوري کورنۍ يتيم پاته شوی وي او که څه هم د دوی د خپلوانو او

دوستانو يتيم وي، له نظره لوېدلى وي او څوك ورته توجه او اعتناء نه كوي، بې وزلى او مسكين سپك ګڼل كيږي، څوك ئې پروا نه كوي او يو بل دې ته نه هڅوي چې د مرستې لاس وراوږد كړي او له فقر او لوږې ئې وژغوري، ميراث د ځواكمنو لخوا غارت شي او ضعيفان ترې محروم شي، له سرو سپينو زرو او له مال متاع سره افراطي مينې داسې د دوى پر زړه او دماغ خپل سيورى غوړولى چې هر ظلم او جنايت ئې ورته ښايسته كړى او هر سپك او ذليل كار ئې د هوښيارۍ او عقلمنۍ كار ورته ګرځولى.

بيا مسلمانانو ته اطمئنان وركوي چې خبره داسې نه ده لكه دغه مغرور ستمګران چې ئې انګيري، نه قيامت منې او نه الهي محاسبه او نه د ظلم د بدو پايلو سره حتماً مخامخېدل، هرو مرو به د حسيب خداى په لور درومي او هغه به ورسره محاسبه كوي، حتماً به له هغې ورځې سره مخامخ شي چې په خپلو غلطيو ئې پوه كړي، اشتباهات ئې ورپه ياد كړي او د جبران لارې به ئې لټوي، خو هغه ورځ به دا رايادونه، ندامت او پښېماني، هيڅ ګټه نه شي وررسولى، لاس پښې به ئې كلك كلك تړلې وي او د خپلو عملونو سزا به ګوري. خو هغه چې نه خپل زر او زور مغرور كړل او نه تنګسې او د مال متاع كمښت مأيوس، په ستونزو او كړاوونو كې صابر او ثابت پاته شوي، په هيڅ حالت كې ئې وېره، اضطراب او يأس په زړه او دماغ خپل سيورى نه دئ غوړولى، تل ئې په ډاډه زړه، آرامو اعصابو او سړه سينه د ستونزو مقابله كړې، د الله پېرزوينو ته هيله من او عنايت ته ئې سترګې په لارې، د دوى پايله به دا وي چې الله تعالى به له دوى او دوى به له الله تعالى راضي وي، جنت ته به ننوځي او د الله د صالح بندګانو په ډلې كې به نيول كيږي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلۡفَجۡرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشۡرٖ ۝٢ وَٱلشَّفۡعِ وَٱلۡوَتۡرِ ۝٣ وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَسۡرِ ۝٤ هَلۡ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٞ لِّذِي حِجۡرٍ ۝٥

۱- قسم په سباوون. ۲- او په هرو لسو شپو. ۳- او په دغه جفت او طاق. ٤- او په شپې چې شي روانه. ٥- آيا دې كې به قسم وي پوهياليو ته؟

۱-٥: په دې آيتونو كې په لاندې شيانو لوړه شوې: په سباوون، په هرو لسو شپو، په جفت او طاق او په شپې چې روانه شي.

له قسمونو وروسته دا خبره شوې: هَلْ فى ذَلِك قَسمٌ لِّذِى حِجْرٍ : آيا پوهياليو ته به په دې كې څه قسم وي؟

بيا د عاد، ثمود او فرعون تباهي او هلاكت ته په دې ډول اشاره كوي: ودې نه ليدو چې

ستا رب له عاد سره څرنګ چلن وکړ؟ د ارم (عاد)، هماغه د جګو ستنو خاوند، هغه چې په ښارونو کې دوی ته ورته نه وو پيدا شوي او له ثمود سره چې په درو کې ئې تيږې وتراشلې. او له فرعون سره، آ د ميخونو خاوند، هغه خلك چې په ښارونو کې ئې سرکښي وکړه. او فسادونه ئې په کې ډېر کړل. نو رب دې د عذاب متروکه پرې راپرېښوده.

او ورپسې د قسمونو ځواب په دې صيغه راغلی:

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصادِ : بې شکه چې ستا رب په کمين کې دئ.

په دې مبارکو آيتونو کې په څلورو شيانو د لوړې شاهد يو، راشئ وګورو چې په څه څه لوړه شوې او د قسمونو ځواب څه دئ؟ د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط څنګه دئ؟ او د کومې ادعاء د اثبات لپاره په دې شيانو لوړه شوې؟

که لږ دقت وکړو نو متوجه کېږو چې له قسمونو وروسته په اتو آيتونو کې د دريو باغي او عاصي ډلو: عاد، ثمود او د فرعون د قوم شوم او کرغېړن عاقبت ته اشاره شوې، دا هره ډله په خپل خپل وخت کې پياوړې، ځواکمنه او په وسائلو سنبال ډله وه، چې د فساد، ظلم او طغيان له کبله مؤاخذه شول او په الهي دردناك عذاب اخته. په ١٤ آيت کې د يوې ډېرې مهمې ادعاء شاهد يو، چې په ټول قاطعيت او تأکيد سره مطرح شوې او هغه دا چې (ستا رب حتماً په کمين کې دئ). دغه ادعاء د مخکنيو قسمونو ځواب دئ، د هغې د اثبات لپاره په دغو قسمونو او پورتنيو تاريخي مثالونو استناد شوی. د دې لپاره چې پوه شو دا قسمونه څنګه دا ادعاء اثباتوي چې ستا رب د شر او فساد ځواکونو ته په کمين کې دئ، بايد لاندې خبرو ته توجه وکړو:

- د قسمونو په سر کې د الفجر (سباوون) ذکر او ورپسې ليال عشر (لسګونې شپې) او په پای کې ئې والليل اذا يسر (او په شپې چې شي روانه) دا ښيي چې په منځنيو قسمونو کې هم بايد د شپې په اړه خبره شوې وي او له (الشفع و الوتر) هم بايد جفت او طاق شپه مراد وي نه بل څه، د بيان له فحوی په ټول صراحت سره معلومېږي چې له سباوون هر سباوون، له لسګونو شپو د هرې مياشتې لسګونې شپې او له جفت او طاق هره جفت او طاق شپه مراد ده. د الهي بليغ کلام دقيق نظم او يووالی همدا ايجابوي، په بل څه د هغوی اطلاق، بې بنسټه او بې ځايه تعبير دئ چې هيڅ دليل ورته نه شو وړاندې کولی.
- د دغو آيتونو الفاظ عام دي، دا سمه نه ده چې تر خاص سباوون او خاصو شپو ئې محدود کړو، د آيتونو په الفاظو کې هيڅ داسې نښه نه ګورو چې اختصاص ترې ثابت شي.
- د الهي کلام بلاغت دا تقاضا کوي چې د نومووړو قسمونو او ورپسې تاريخي مثالونو او د قسمونو د ځواب ترمنځ بايد ژور او دقيق ارتباط وي.
- ته چې هر سحر، د (شپې) د ختمېدو او د سباوون د راختو شاهد يې، هره جفت او طاق شپه ګورې چې پای لري، سره له دې چې په هغوی کې د تيارې او رڼا له پلوه او د اوږدوالي او لنډوالي له پلوه او په هغوی کې د سپوږمۍ د شکل او هيئت له لحاظه تفاوت وي، خو هره يوه پای مومي او خپل ځای ورځې، رڼا او روښنايي ته پرېږدي. د هرې مياشتې لسيزې ګورې چې په لومړۍ کې ئې سپوږمۍ وړه وي او ورو ورو ستره شي، د شپو لومړۍ برخې ئې سوکه سوکه تر مخکې زياته روښانه وي، په منځنۍ لسيزې کې د شپو ډېره برخه روښانه او د

سپوږمۍ زياته برخه څرګنده وي او په ورستۍ لسيزي کي سپوږمۍ وړه وي او رڼا ئې ضعيفه، د شپو لومړۍ برخه تياره او وروستۍ ئې نسبتاً روښانه. تر هغه چي د وروستۍ لسيزي په وروستۍ شپه کي سپوږمۍ له سترګو پټه شي، مياشت پای ته ورسي او خپل ځای بلي مياشتي ته پرېږدي. همداراز چي هر سحر د شپې تياره زړه په روڼ فجر سره څيري شي، د سباوون ځلانده توره د شپې په تور سر راپرېوځي، د شپې توره پرده څيري او فجر طلوع کوي، بايد مطمئن وې چي د جهل، ظلم او فساد توره شپه به همداسي ختمېږي.

ډېره ډېره عجيبه او د حيرانتيا وړ خبره ده چي ځينو درنو مفسرينو رحمهم الله، له (فجر) او (ليال عشر) خاص اوقات او له جفت او طاق له شپو پرته نور څه مراد کړي!! ځينو له الفجر د ذي الحجې د لسمي سباوون او ځينو د جمعې د ورځي او ځينو د محرم د لومړۍ ورځي سباوون، ځينو له (ليال عشر) د ذي الحجي لومړۍ لسيزه، ځينو د روژې د مياشتي لومړۍ لسيزه او ځينو د محرم لومړۍ لسيزه، ځينو له جفت او طاق د ذي الحجې اتمه او نهمه، ځينو د لمونځونو جفت او طاق رکعتونه او... او... ترې مراد کړي، د جفت او طاق په اړه خو تر ٣٦ زيات توجيهات شوي!! په دغو مختلفو آراوو کي به څو اساسي ستونزي وګورئ:

- عام الفاظ ئې خاص کړي.
- دې ته ئې پام نه دئ کړی چي ليال عشر په نکره صيغه راغلي، په هرو لسو شپو ئې اطلاق کېږي او خاصي لسي شپې ترې مرادول اصلاً صحيح نه ده.
- دلته د شپو ذکر راغلی نه د ورځو، خو دوی د روژې، ذي الحجې او محرم ورځي ترې جوړي کړې!!
- شيعه مفسرينو خو دې ته هم پام نه دئ کړی چي د دې آيت د نزول په وخت کي حسين رضي الله عنه لا پيدا شوی هم نه وو، د ده له شهادت سره به ئې څنګه ارتباط وي؟!!
- د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط ئې له پامه غورځولی.
- داسي ئې انګېرلي چي دا قسمونه د (مقسم به) په عظمت د اعتراف په څېر ذکر شوي نه د استشهاد او استناد لپاره، حال دا چي خبره برعکس ده، الله له دې ډېر ډېر لوړ دئ چي د کوم څه د عظمت لپاره په هغه لوړه وکړي، دا کار له انسان سره ښايي نه له رب العالمين سره، د قرآن قسمونه د استشهاد لپاره او د مدعی د اثبات په منظور راغلي.
- که (فجر)، (ليال عشر) او (الشفع و الوتر) خاص اوقات ونيسو، نو په هغوی باندي لوړه دا مدعی څنګه ثابتوي چي ستا رب ظالمانو ته په کمين کي دئ؟!! او دا به د فرعون، عاد او ثمود د قومونو له تباهۍ سره څه تړاو لري؟!! په داسي توجيه سره خو د الله له بليغ کلام بې ربطه جملات جوړېږي، يووالی او دقيق نظم ئې له منځه ځي.
- دا آيت (هل فی ذلك قسم لذی حجر) په ډېر وضاحت سره ښيي چي په مخکنيو آيتونو کي راغلي قسمونه عقلي (دلائل) او (شواهد) دي، نه مجرد قسمونه. (عقل) ئې مخاطب کړی او وايي چي (د عقل خاوندان) ئې په حقيقت پوهېدی شي، (ذی حجر) د دغو قسمونو د مدعی حقيقت درك کولی شي. د دې قسمونو اساسي (مدعی) دا مطلب ثابتول دي چي (الله تعالی ظالمانو ته په کمين کي دئ)، د دغي مدعی د اثبات لپاره لومړی د هري شپې په پای کي د

سباوون په راختو استناد شوی او ویل شوي چي هره شپه، څه جفت څه طاق، څه د میاشتي د یوې لسیزي څه د بلي لسیزي، بالآخره د فجر په راختو پای ته رسي، همداراز به د ظلم شپه ختمیږي او تېغر به ئې تولیږي، د هغو لپاره چي (د عقل خاوندان) وي همدا دلیل کافي دئ، بیا په دې پسي متصل، د پورتني حقیقت او الهي سنت څو تاریخي بېلګي رااخلي او د مخاطب مخي ته ئې ږدي او همدغه ادعاء د تاریخ په پاڼو د استناد له لاري ثابتوي. دا دئ تاریخ شاهد دئ، د عاد، ثمود او فرعون پایله څه وه؟ متمدن، ځواکمن، مسلح، د زر او زور خاوند، خو ظالم، مفسد، عاصي او طاغي!! یو ئې ذات العماد (د لوړو لوړو جڼو او جګو جګو بنګلو خاوند) بنګلې ئې د ضرورت لپاره نه، بلکي عبث، خوشې او د خپل قدرت او زور ځواك د ښودو لپاره، بل ئې ثمود چي تیږي به ئې تراشلې او په غرونو کي ئې ځانته مجلل کورونه جوړول، دریيم ئې فرعون چي د خپلو مخالفینو په لاس پښو کي ئې مېخونه ټکوهل، نه یوازې د عادي مخالفینو، حتی د خپلي مېرمني په لاس پښو کي هم!! په دوی ټولو د الهي عذاب متروکه راپرېوته، د دنیا له صفحي حذف شول، د دوی د هلاکت دوه اسباب وو: الف- طغیان او سرغړاوی ئې وکړ او زر زور مغرور کړل. ب: په زمکه کي د ډېر فساد باعث شول.

نو که د طغیان او فساد له کبله په مخکنیو ظالمانو الهي عذاب نازل شوی، نو ای ظالمانو! په دې پوه شئ چي ستاسو پایله هم دې ته ورته ده. په دې پوه شئ چي الله تعالی هر ظالم ته په کمین کي دئ، مهلت ورکوي خو غافل کېږي نه، لکه یو ښکاري چي د خپل ښکار لپاره کمین نیسي، ښکار ته موقع ورکوي چي بې باك او بې اعتناء د کمین په لوري وخوځي، په خاص وخت او ځای کي ئې مناسبه چاره کوي، همداراز الله تعالی ظالمانو ته مهلت ورکوي، تر خاص وخت پوري ورته انتظار کوي، ظالم له خپل عاقبت بې خبره، په الهي مهلت او فرصت غولېدلی، په ظلم، فساد او طغیان کي مخکي درومي، ناڅاپه له الهي کمین سره مخامخ کېږي او د عذاب متروکه پر سر خوري.

أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ ذَاتِ ٱلۡعِمَادِ ۝٧ ٱلَّتِي لَمۡ يُخۡلَقۡ مِثۡلُهَا فِي ٱلۡبِلَٰدِ ۝٨ وَثَمُودَ ٱلَّذِينَ جَابُواْ ٱلصَّخۡرَ بِٱلۡوَادِ ۝٩ وَفِرۡعَوۡنَ ذِي ٱلۡأَوۡتَادِ ۝١٠ ٱلَّذِينَ طَغَوۡاْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ ۝١١ فَأَكۡثَرُواْ فِيهَا ٱلۡفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ عَلَيۡهِمۡ رَبُّكَ سَوۡطَ عَذَابٍ ۝١٣ إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلۡمِرۡصَادِ ۝١٤

٦- ودي نه لید؛ له عادیانو سره څه وکړل ستا رب ؟ ٧- د ارم (عاد)، آ خاوند د جګو ستنو. ٨- آ چي نه وو پیدا شوي دوی ته ورته په ښارونو. ٩- او ثمود سره چي تیږي ئې درو کي وتراشلې. ١٠- او فرعون سره خاوند د آ مېخونو. ١١- هغه (خلك) چي ښارونو کي ئې وکړه سرکښي. ١٢- فسادونه ئې ډېر کړي په هغو کي. ١٣- نو رب دي

پرې راپرېښوده متروکه د عذاب. ۱٤- بې شکه چې ستا رب دئ په کمین کې.

٦-۹: د تاریخ پاڼې راواړوئ، د عاد بد برخلیك ته لږ ځیر شئ، همغه (عاد اولی)، د ارم اولاد، چې نیکه ئې سام او غور نیکه ئې نوح علیه السلام وو او د الله یو زړه سواند او هوښیار پیغمبر هود علیه السلام په کې مبعوث شوی وو، هغه قوم چې هیڅ قوم ورسره سیالي نه شوی کولی، ځواکمن، متمدن او ذات العماد، په دوه معنی وو:

لومړی: جگ او دنگ قد، له پیاوړو او مضبوطو متو سره.

دوهمه: له لوړو لوړو ستنو جوړ شوي قصرونه ئې وو، دا همغه قوم وو چې په لومړي ځل ئې له تیږو جگې جگې ستنې جوړول او په خپلو لوړو لوړو قصرونو کې کارول ئې اختراع کړ، قرآن د لوړو لوړو، مضبوطو او په جگو جگو ستنو ولاړو ماڼیو په جوړولو کې د دې قوم د مهارت په اړه فرمایي چې دوی به تر خپلې سلطې لاندې سیمو کې په هرې لوړې داسې دنگې ماڼۍ جوړولې چې گواکې د تل ژوند کولو لپاره ئې جوړوي نه د خپل ضرورت رفع کولو لپاره او حتی عبث، بېهوده او د خپل زور ځواك ښوونې لپاره. خو قرآن فرمایي چې د دغو دنگو ماڼیو بنسټ په ظلم او د نورو په حق تېرې ایښودل شوی وو، یعنې د دوی د هرې ماڼۍ تر شا به د ظلم لاس وگورې، حقیقت همدا دئ چې اکثراً د جگو جگو ماڼیو خاوندان هیڅکله دا ماڼۍ د خپل لاس په تپاکو او د خپلو خولو له حاصله نه بلکې د نورو د وینو او خولو په بیع جوړوي. دغه ځواکمن او متمدن قوم هم د ظلم او تېرې لار غوره کړه، له خپل پیغمبر هود علیه السلام سره ئې مخالفت ته ملا وتړله، نو الهي عذاب ونیول، تونده سیلۍ پرې راغله اوه شپې او اته ورځې، داسې تونده سیلۍ چې د دوی ټولې کلکې ماڼۍ ئې رانسکورې کړې، د دوی جرړې ئې داسې له بېخه وایستې چې هرې خوا ته د خرما د هغو ونو د ستو په څېر خواره واره پر زمکه پراته وو چې له جرړو ایستل شوې وي، مگر ودې نه لیدل چې ستا د رب عذاب څنگه د عادیانو پر سر نازل شو او هغوی ئې له کوم برخلیك سره مخامخ کړل؟ دا قوم په خپل ځواك داسې مغرور وو چې قرآن له دوی په دغو الفاظو نقل قول کوي:

فَأَمَّا عَادٌ فَٱسۡتَكۡبَرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَقَالُواْ مَنۡ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةًۖ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِي خَلَقَهُمۡ هُوَ أَشَدُّ مِنۡهُمۡ قُوَّةٗۖ وَكَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَجۡحَدُونَ ﴿١٥﴾

فصلت: ۱٥

او عاد خو په ناحقه په زمکې کې لویي غوښتنه او جاه طلبي وکړه او وئې ویل: څوك به تر موږ زیات قوي او ځواکمن وي؟ آیا دې ته ئې پام ونه کړ چې هغه الله تر دوی ډېر قوي دئ چې دوی ئې پیدا کړي او زموږ له آیتونو ئې انکار کاوو.

که دا قوم له خپل هغه مادي پر مختگ، برلاسی، ترقي، تمدن، قوت او ځواکمنی چې هیڅا ورسره سیالي نه شوی کولی، خو د فساد، طغیان، ظلم او له پیغمبرانو علیهم السلام سره د مخالفت له کبله له هغه دردناك برخلیك سره مخامخ شو او د ټولو متمدنو ظالمانو او ستمگرانو لپاره د عبرت وسیله شول اوسني ستمگران باید د دغه قوم د بد برخلیك په هنداره کې خپل برخلیك او راتلونکی وگوري، د دوی د ظلم توره شپه به هم پای ته رسي او الهي

عذاب به ئې رانيسي.
ثموديان هم چې د سام بن نوح عليه السلام د اولاد يوه څانګه او صالح عليه السلام په دوى کې مبعوث شوى وو، نه قبيلې ئې وې، په فساد اخته او زعامت ئې د نهو مفسدو سردارانو په لاس کې، په وادي القرى کې اوسېدل، د غرونو د ډډي لوى لوى کمرونه به ئې تراشل او په هغو کې به ئې ځان ته مجلل کورونه جوړل. له دې او نورو آيتونو معلومېږي چې په ډېرو کې داسي مجلل کورونه جوړول د لومړي ځل لپاره د دغه قوم په لاس پيل شوي، د دوى د تمدن آثار تر ننه پاته دي. دغه قوم هم طغيان وکړ، په الهي عذاب اخته شول، په مرګ محکوم شول او هغه مجلل کورونه ئې د نورو لپاره د عبرت درس شو.
۱۰-: په دې اړه چې له اوتاد (مېخونو) مراد څه دئ چې فرعون او فرعوني نظام پرې مجهز وو، د مفسرينو تر منځ څو آراء مومو:
الف: مراد ئې هغه مېخونه دي چې فرعون به د نظام مخالفين پرې تعذيبول او د دوى په لاس پښو کې به ئې ټکوهل. نه يوازې خپل عادي مخالفين، بلکي حتى په خپلې ښځې ئې هم رحم ونه کړ، هغه چې پر موسى عليه السلام د ايمان په جرم ئې هومره وکړوله چې په لاس پښو کې ئې ورته د اوسپنو مېخونه ټکوهل، خو دغه بايمانه مېرمن د تعذيب په همدې سخت حالت کې نه يوازې په خپل ايمان ټينګه او ثابته پاته شوه بلکي ويل ئې: اې زما ربه! په خپلې خوا کې؛ په جنت کې راته کوم کور را، له فرعون او کړنو ئې ما وژغوره او له دې ظالم قوم نجات را.
ب: يا ئې مراد د فرعون د فوځ هغه بېل بېل قطعات دي چې د فرعوني نظام د خيمې لپاره ئې د مېخونو حيثيت درلود او له رانسکورېدو ئې مخنيوى کاوو.
ج- او يا په دې مېخونو سره د فرعون هغو لښکرو ته اشاره شوې چې کله به کومې سيمې ته ولاړل، ځاى په ځاى به شول او خپلې خيمې به ئې ودرولې، پراخه سيمه به ئې په مېخونو ډکه کړه.
وګورئ هغه فرعون چې طغيان او سرکښي ئې هغه ځاى ته رسېدلې وه چې د خپلو مخالفينو په لاس پښو کې ئې د اوسپنيزو مېخونو له ټکوهلو هم ډډه نه کوله، پايله ئې څه وه او له کوم برخليك سره مخامخ شو؟!! هغه غربيان چې نن پر عيسى عليه السلام د ايمان دروغجنه دعوى کوي، پلرونو ئې د عيسى عليه السلام د بې وزلو پلويانو په لاس پښو کې همداسې د اوسپنو مېخونه ټکوهل، د افغانانو او هغو خلکو لپاره چې کمونستان پرې مسلط شوي، داسې سزاوې د حيرانتيا او تعجب خبره نه ده، کمونستانو هم خپل مسلمان مخالفين د نوکانو په ايستو، د بدن نازکي برخې په سکروټو او سرو تېلو داغلو، د ګوتو بندونو کې ستنې ورمنډلو، برقي شوکونو... کړول.
۱۱-۱۲ هغه قومونه چې دوې ځانګړتياوې ئې وې:
الف: طغيان او سرکښي ئې کوله، خپل زر او زور مغرور کړي وو.
ب: په زمکې کې ئې فساد خورولو.
هغه چې کبر او لويي ئې کړې، نور ئې حقير او ذليل ګڼلي، انساني حدود ئې تر پښو لاندې کړي، د الله په وړاندې ئې طغيان او عصيان کړى، تر خپلې سلطې لاندې سيمو کې ئې فساد خور کړى، د دوى له تېري نه د خلکو سر او مال خوندي او نه ئې عزت او ناموس

مصئون وو، نه ئې په بې وزلو زړه سوی کړی او نه ئې د اخلاق، ترحم او عاطفې په نامه څه پېژندل او نه ئې له الله تعالی وېره وه، وګورئ چې د دوی د فساد او طغيان پايله څه وه؟
١٣- ١٤: ستا د رب د عذاب متروکه ئې پر سر راپرېوته، نو ای ستمګرانو! ای د شر او فساد مغرورو ځواکونو! په دې پوه شئ چې ستاسو د طغيان او فساد پايلې له دې پرته بل څه نه شي کېدی، د منتقم خدای متروکه به خامخا ستاسو پر سر هم راپرېوځي.
قرآن چې له دغو تاريخي پېښو کومه نتيجه راباسي او دا ئې نتيجه ګڼي چې ستا رب ظالمانو ته په کمين کې دئ، له دې په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې په فجر، لسګونو شپو، جفت او طاق شپو او د هرې شپې په پای ته رسېدو له لوړې هم دغه پورتنۍ نتيجه راباسي او دا خبره راته مزيد توضيح کوي چې له دغو قسمونو همغه څه ثابتول په نظر کې دي چې دغه تاريخي قصې ئې ثابتوي. يعني که د قرآن کوم مخاطب ته د دغو قسمونو موخه مبهمه پاته شوه، له کومې اشتباه سره مخامخ شو او د هدف او مقصد له پوهېدو ئې عاجز شو، نو دا قصې او ترې اخيستل شوې نتيجه به د دوی مرسته وکړي، تشويش به ئې رفع او پوښتنو ته به ئې ځواب ووايي. د قرآن د ټولو قسمونو په اړه بايد دې ته ورته چلن وشي، لومړی بايد په مخکې وروسته آيتونو کې، بيا په ټوله سوره کې او بيا په ټول قرآن کې د هغوی په مطلب د ښه پوهېدو هڅه وکړو، له تفسير بالرأی ډډه وکړو او له داسې تعبير او توجيه ځان وساتو چې د سورې له مضامينو او د بحث له اصلي موضوع سره هيڅ اړخ نه لګوي. داسې لکه دلته چې د نومونړو تاريخي قصو په رڼا کې په فجر او شپې د لوړې موخه او هدف مونږ ته مزيد راڅرګندوي او په هدف ئې ښه پوهېدل مونږ ته آسان کوي، دلته له قسمونو وروسته قصې راغلې او د دواړو په پای کې مخاطب ته ويل شوي چې د طغيان او فساد توره شپه به خامخا پای ته رسي، لکه څنګه چې په هرې شپې پسې ورځ راځي، همداسې به د ظالمانو د طغيان او فساد په توري شپې پسې د بې وزلو د نجات ورځ راځي، د ظلم، جهل، شرك او كفر تياره شپه به خپل ځای د عدل، انصاف او توحيد روڼ فجر ته پرېږدي، تاريخ په دې حقيقت شهادت ورکوي، مګر ودې نه ليدل چې ستا رب له عاد سره څه وکړل؟ له ثمودیانو سره ئې څه وکړل؟ د مېخونو خاوند فرعون او فرعونيانو سره ئې څه وکړل؟ مګر دوی ټول د خپل ظلم او طغيان په پای کې په ستر الهي عذاب اخته نه شول؟ دا د ظلم توري شپې ښايي يوه له بلې څه توپير ولري، توروالی او خوروالی ئې، د سپوږمۍ د رڼا ضعف او قوت ئې، کم او زيات وي، خو د ټولو پايله يوه ده، سپين سباوون ئې تور ټغر ورټولوي. (بې شکه چې ستا رب په کمين کې دئ)، همدا دپورتنيو قسمونو نتيجه او د دغو تاريخي قصو خلاصه ده.
(مرصاد) هغه کمينځی ته وايي چې ښکاري ئې د دې لپاره جوړوي چې خپل ښکار په لومې کې واچوي، ښکار ئې (له کمين غافل) په بې باکۍ او بې اعتنائي درومي او ناڅاپي په دام کې لوېږي، الله تعالی هم دغسې ظالمانو ته په کمين کې دئ، مهلت ورکوي، تر خاصې نېټې ورته انتظار کوي، ستمګران چې د خپل ظلم له پايلو بې خبر او په بې باکۍ او جسارت مخکې درومي، الهي مهلت غولولي، په طغيان او سرکښۍ کې له وروستيو پولو هم د تېرېدو تکل کوي، خو ناڅاپه له الهي کمين سره مخامخ شي او د عذاب متروکه په سر وخوري.

فَأَمَّا ٱلْإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكْرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّآ
إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَهَٰنَنِ ﴿١٦﴾

۱۵- نو دا انسان چي کله ئې خپل رب وآزمويي او عزت او نعمت ورکړي، نو وايي به چي رب مي عزت راکړ. ۱٦- او چي کله ئې بيا وآزمويي (داسي) چي روزي پرې کړي محدوده، نو وايي به چي خدای مي اهانت کړم.

۱۵-۱٦: دا طاغي او مفسد انسان داسي دئ چي په خپلو قضاوتونو کي تل مادي معيارونه کاروي، که الله تعالى ئې د اعتبار او عزت خاوند کړي، مال او دولت ورکړي، جاه، جلال او اقتدار ئې په برخه کړي، په ولس کي وجاهت، رسوخ او نفوذ ترلاسه او په نعمتونو ئې ونازوي نو گمان کوي چي حقيقي عزت او سرلوړي ئې ترلاسه کړې، حال دا چي الله تعالى دا پېرزويني د ده د (اکرام) او (اعزاز) لپاره نه بلکي د ابتلاء او آزمويني لپاره ده ته ورکړې او که په بل حالت ئې وآزمويي، رزق او روزي پرې تنگه او محدوده کړي، په تنگسی ئې وآزمويي، نو وايي به: رب مي په سپکه راته کتلي او زه ئې اهانت کړی يم، په داسي حال کي چي دا حالت، د ده د اهانت او سپکاوي لپاره نه بلکي د ده د ابتلاء او آزمويلو لپاره ئې پرې راوستی، دا دواړه حالتونه د ابتلاء او آزمېښت لپاره دي، اشتباه مه کوئ، په رزق کي پراخوالی د خپلو عملونو بدله مه گڼئ او تنگوالی ئې سپکاوی او الهي اهانت مه شمېرئ، دواړه د آزمېښت لپاره دي، کله دي الله تعالى د مبارزې په سنگر کي آزمويي، کله د اقتدار په حالت او په (قصر) کي، تر څو وليدی شي چي د رزق او روزي د پراخوالي او د امکاناتو د وفرت او کثرت په وخت کي د خپل رب د پېرزوينو شکر کوې او که برعکس دا ستا د کبر، غرور، سرکښي او طغيان باعث کېږي او کله چي ئې ستا رزق درته محدود کړ آيا په خپل محدود رزق قانع او راضي وې او د الله تعالى شکر په ځای کوې، شکوه او شکايت نه کوې، د رزق د لاس ته راوړو حرامي لاري نه لټوې؟ يا برعکس پر حلال رزق د قناعت او اکتفاء په ځای حرامو ته لاس غځوې او حرامي لاري غوره کوې؟

د قرآن له نظره دا يوه ستره اشتباه او خاطئ قضاوت دئ چي څوك د يوې طاغي او مفسدي ټولني مادي پرمختگ او سوکالي معيار وگڼي او د امکاناتو وفرت او کثرت ئې د هغې د وړتيا او ښه والي نښه ونيسي او دې ته ئې پام نه وي چي دا امکانات ئې له کومي لاري ترلاسه کړي!! ډېر کمعقله کسان همداسي قضاوت لري، د غرب مادي پرمختگ او د غربيانو مرفه ژوند د دوی د ښه والي نښه گڼي او دې ته پام نه کوي چي غرب د بې وزلو آسيايي او افريقايي ملکونو د غارت له لاري دا امکانات ترلاسه کړي، د دوی د رفاه لپاره د دې هېوادو مظلوم وگړي قرباني شوي. قرآن د دغه غلط او خاطئ قضاوت لامل داسي بيانوي:

كَلَّا ۖ بَل لَّا تُكْرِمُونَ ٱلْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَٰٓضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

وَتَأۡكُلُونَ ٱلتُّرَاثَ أَكۡلٗا لَّمّٗا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ ٱلۡمَالَ حُبّٗا جَمّٗا ﴿٢٠﴾

۱۷- نه، داسي نه ده، بلکي نه کوئ عزت د يتيمانو. ۱۸- او نه هڅوئ يو بل په اطعام د مسکينانو. ۱۹- او د بل د ميراث برخه خورئ په زښت زيات خوړلو. ۲۰- او مينه کړئ له مال سره، مينه ډېره کلکه.

۱۷- داسي نه ده لکه تاسو چي انګېرلې، دا د عزت او سپکاوي معيارونه نه دي، چا ته چي الله تعالى پراخ رزق ورکړى دا په دې معنى نه ده چي الله تعالى ورته عزت ورکړى او د چا روزي چي ئې محدوده کړې نو هغه ئې توهين کړى، دا خو ستاسو هغه غلط قضاوت دئ چي ستاسو له خپل ناسم اجتماعي حالت راخوټېدلى، ستاسو په ټولني کي چي څوك بې وزلى، کمزورى او له خپلي دفاع عاجز وي، نو له نظرونو لوېدلى وي، څوك ورته اعتناء نه کوي او له خپلو ټولو انساني حقوقو محروم وي، دغه حالت په تاسو کي دا غلط ذهنيت او قضاوت راولاړ کړى، ستاسو په ټولني کي هيڅوك د يتيم درناوى او احترام نه کوي، تر هغي ورځي چي پلار ئې ژوندى وو، حامي او مدافع ئې درلود، هغه به دي په غېږ کي نيولو، په مخ تندي به دي ښکلولو، د ده پر سر به دي د مهربانى لاس راښکو، خو اوس چي ضعيف اوناتوان دئ، حامي او مدافع نه لري، نو نه يوازي څه اعتناء او التفات ورته نه لرې بلکي مال ئې غصبوې، په حق ئې تېرى کوې، که څه هم دا (يتيم) د هغه چا اولاد دئ چي ستا دوست او خپلوان دئ، د هغه په ژوند کي دي ورته احترام درلود او د ده د دوستۍ ډېره دي په سينه وهله، ستاسو دا (قضاوت) له دغه وضعيت څروبېږي، د دې (مادي قضاوتونو) جرړي بايد ستاسو په (بد اجتماعي وضعيت) کي ولټوو، په هغي ټولني کي چي يتيم تحقير او توهين شي او سپك وګڼلى شي او حقوق ئې تر پښو لاندي شي، طبيعي ده چي هلته به (قضاوتونه) همداسي وي!!
۱۸- تاسو بخيلان يئ، عاطفه، زړه سوى او ترحم مو ځپل شوي، نه د يتيم په اړه زړه سوى او ترحم درکي پاته دئ او نه د مسکين په اړه عاطفه او مهرباني، نه د يتيم عزت کوئ او نه مسکين ته يوه مړى ډوډۍ ورکوئ، د بې رحمو، قسى القلب او بخيلو خلکو قضاوت به خود همداسي وي.
۱۹- تاسو چي د ميراث په وېش کي بې عدالتي کوئ، زورور او خوله ور ټول ميراث غصب کړي، د کمزورو وارثانو حق وخوري او له خپلو ټولو حقوقو ئې محروم کړي، له مړي پاته شتمنى ټولي د ځان کړي، د دې پروا ورسره نه وي چي دا نور هم د ده نږدې خپلوان دي، د دې په ځاى چي د خپلي برخي له ميراث له بې وزلو او غريبو خپلوانو سره مرسته وکړي، برعکس د دوى مسلم حق خوري!! نو د دې خلکو قضاوت به خود داسي وي.
۲۰- له مال دولت سره افراطي مينه، د دې غلط قضاوت بل لامل دئ.
په دې آيتونو کي د دوى د غلط قضاوت څلور اصلي عوامل په ګوته شول: يتيم ته اعتناء نه کول، يو بل مسکينانو ته د مرستي لپاره نه هڅول، د ميراث بې دريغه خوړل او له مال دولت سره افراطي مينه. ستاسو ټولنه په دغو خطرناکو بيماريو اخته ده او په تاسو کي ئې دا غلط او ناسم قضاوت راپارولى.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلۡأَرۡضُ دَكّٗا دَكّٗا ﴿٢١﴾ وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلۡمَلَكُ صَفّٗا صَفّٗا ﴿٢٢﴾

۲۱- نه، داسي نه ده، هغه وخت چي په ټکولو، ټکولو اواره کړی شي زمکه. ۲۲- او رابه شي ستا رب او وي به فرشتې ليکه په ليکه.

۲۱- خبره داسي نه ده لکه چي تاسو انګېرلې، ستاسو د غلطو انګېرنو حقيقت به هغه وخت ښه څرګند شي چي قيامت د زمکي په درنو درنو جټکو او لړزېدو سره پيل شي، لوړي ژوري ئې له منځه ولاړي شي، په ړړاخ آوار ډاګ بدله شي، ټول انسانان له خپلو خپلو قبرونو راپورته شي، ټول د الله تعالى د قضاوت په وړاندي ودرېږي او الهي محاسبه پيل شي.
۲۲- د دې مبارك آيت په وړاندي بايد لږ توقف وکړو او د هغو الفاظو په معنى ئې ځان ښه پوه کړو چي غور غواړي، په دې اړه لاندي ټکيو ته ستاسو توجه رااړوم.
الف: قرآن دا عالم په دوو برخو وېشي: (مشهود) يعني هغه څه چي انسان ئې په خپلو حواسو ليدى او درك کوى شي او (غيب) يعني هغه څه چي د انسان له نظره پټ دي او په خپلو حواسو ئې نه شي درك کولى. د انسان ژبه، فرهنګ او قاموس له هغو نومونو او الفاظو جوړه شوې چي ده د (مشهود) شيانو لپاره وضع کړي، دا نومونه او الفاظ د هغه څه له ښشپړي معرفي عاجز دي چي د (غيب) په محدوده کي دي، قرآن د انسان په ژبه نازل شوى، د غيبي حقائقو د معرفي لپاره ئې هم د انسان د ژبې هغه الفاظ کارولي چي په اصل کي انسانانو د مشهود شيانو لپاره وضع کړي، خو قرآن دلته د تشبيه فن کارولى او له دې لاري ئې د غيبي حقائقو فهم خپل مخاطب ته آسان کړى، د قرآن هغه آيتونه چي د تشبيه فن په کي کارول شوى او د (مشهود) شيانو لپاره وضع شوي الفاظ ئې د (غيبي) حقائقو لپاره راوړي، دې ته آيات (متشابه) وايي او هغه چي د (تشبيه) فن په کي نه دئ کارول شوى (محکم) آيتونه بولي.
ب: په دغو مواردو کي راغلي الفاظ به په متبادره او متداوله معنى نه نيسو او هغه انتباه به ترې نه اخلو چي د مشهود شيانو په اړه ئې ترې اخلو.
ج: په دې آيت کي د (جاء) لفظ راغلى، موږ په خپلو محاوراتو کي او د مخلوقاتو په اړه دا لفظ له يوې نقطې بلې ته د تګ لپاره کاروو، خو له دې لفظ د الله تعالى په اړه همدغه متداوله معنى نه شو اخيستى، د الله تعالى د راتګ څرنګوالى هيڅ مخلوق ته ورته نه دئ، الله تعالى نه په خپل ذات کي کوم مخلوق ته ورته دئ او نه په خپلو افعالو کي، د قيامت په ورځ به الله تعالى راځي، خو دا راتګ په مخلوقاتو کي د متداول او متبادر راتلو په معنى نه دئ.
د: په داسي مواردو کي هم بايد له تأويل ډډه وکړو، هم له تشبيه او تمثيل او هم په بله معنى د لفظ له تعبير او توجيه، داسي نه چي ووايو: د (جاء) معنى ظاهربدل دي، همداراز سمه نه ده چي ووايو الله تعالى به له يوه ځاى بل ځاى ته راځي، د عرش، کرسي، يد، اصابع، سمع، بصر، جاء، نزل، اخذ، اعطى او دې ته ورته کلمات به هم نه تأويل کوو، دا ځکه چي په تأويل ئې له الله پرته بل څوك نه پوهېږي او نه به ئې په متبادري او متداولي معنى اخلو، دا ځکه چي داسي کار له مخلوق سره د الله تعالى په تشبيه کولو منتج کېږي. دا الفاظ به په خپله کاروو او تأويل به ئې الله ته محول او مفوض کوو.
دا بيان او الفاظ ئې د دې لپاره راغلي چي د قيامت د ورځي د الهي محاسبې څرنګوالى

انسان ته د فهم وړ وګرځي، په حقيقت ئې تر زيات نه زيات پوه شي او دا مفهوم ئې ذهن ته ښه رانږدې کړی شي چي د قيامت په ورځ به ټول خلك د الله تعالی په وړاندي ودرېږي، فرشتې به صف صف منظمي ولاړي وي، داسي لکه په يوه مجلل دربار کي چي کوم واکمن راڅرګندېږي او د تشريفاتو د قطعې فوځيان دواړو خواوو ته منظم په ليکه ولاړ او دربار د ده د استقبال لپاره سترګي په لار وي.

په دې پوهېږئ چي ټول الهي کتابونه او قرآن دا بليغ الهي کلام، د انسانانو په متداولو الفاظو نازل شوي، د انسان د فهم محدوده په کي مراعات شوې، د انسان فهم محدود دئ، الفاظ ئې هم قاصر او محدود، دا الفاظ کولی شي د الله تعالی ځيني صفات څه ناڅه معرفي کړي، خو د الله تعالی د ذات له معرفي عاجز دي، اسلام تا ته وايي چي د الله تعالی د غوره صفاتو او لوړو افعالو په اړه ښه او ترکومه چي کولی شې غور وکړه، خو د ذات او افعالو د څرنګوالي په اړه ئې د فکر کولو هڅه مه کوه، نه د الله تعالی ذات پېژندل ستا د وس او توان خبره ده او نه ئې د افعالو څرنګوالی. د انسان استعدادونه هومره ضعيف او کمزوري دي چي د يوې نازکي پردې او دېوال تر شا چي څه تېرېږي پرې نه پوهېږي، د ده په فضاء کي د غږ بې شمېره څپې خورې وي خو دی ئې نه اوري، د نړۍ د ګڼ شمېر راډيوګانو او تلويزيونونو څپې خوځي، د ده تلويزيون او راډيو ئې رااخيستی شي، خو دی ئې په خپلو سترګو او غوږونو له دغو وسائلو پرته نه ليدی شي او نه اورېدی، ستا فضاء د جاذبې د قوې له امواجو ډکه ده خو ته ئې له ليدو عاجز يې، ستا د ليد توان او ستا د درك او احساس محدوده ډېره تنګه ده، څوك چي الله تعالی له داسي څه سره تشبيه کړي چي دی ئې په خپلو کمزورو او محدودو حواسو درك کوي، په حقيقت کي ئې خپله پښه له خپل حد آخوا غځولې او بېهوده کار ئې کړی.

وَجِاْىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ ۚ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ وَأَنَّىٰ لَهُ ٱلذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ
يَٰلَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِى ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ
أَحَدٌ ﴿٢٦﴾

۲۳- او دوزخ به راوستی شي په دې ورځ او ورياد به شي انسان ته په دې ورځ، خو له کومه به ئې وي پند اخيستنه؟ ۲٤- وايي به: ای کاش چي څه مي کړي وی دغه خپل ژوندون ته. ۲٥- نو هيڅوك به په دې ورځ، د ده عذاب ته ورته، کړول نه شي کولی. ۲٦- او هيڅوك به د ده کلك تړلو شانته، کلك تړل نه شي کولی.

۲۳- د (جهنم د راوستو) په څرنګوالي اوس موږ نه شو پوهېدی، قرآن د دې په ځای چي ووايي جهنم به (راڅرګند) شي او يا دوزخيان به د جهنم په لوري بوتلی شي، د جهنم د راوستو خبره کوي، په بل ځای کي هم دې ته ورته الفاظ کاروي او فرمايي:

وَأُزْلِفَتِ ٱلْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ ٱلْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾
الشعراء: ٩٠-٩١

او جنت به متقيانو ته نږدې راوستی شي او جحيم به بې لارو ته څرګند کړی شي.

ښايي (جنت او جحيم) به له بل ځای د جنتيانو او دوزخيانو د اقامت محل ته راوړلی شي، لکه څنګه چي په يوه مبارك حديث کي ورته اشاره شوې:

عن عبدالله بن مسعود قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يؤتى بجهنم، لها سبعون ألف زمام، مع كل زمام سبعون ألف ملك يجرونها. رواه مسلم

له عبدالله بن مسعود روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: جهنم به راوړلی شي اويا زره واګي به ئې وي، له هري واګي سره اويا زره فرشتي چي راکشوي به ئې.

او يا په دې الفاظو سره دوزخيانو ته ويل شوي: هغه څه چي تاسو په دنيا کي د خپلو کړنو له کبله ورروان وئ، دا دئ نن هغه په خپله ستاسو خوا ته راځي او ستاسو مخي ته ودرېږي او دروازې ئې ستاسو پر مخ پرانيستل کيږي.

په هغه ورځ به انسان خپله ماضي او ټول تېر کړه وړه په ياد راوړي، پرې نادم او پښېمانه به وي، خو دا رايادونه او ندامت به څه ګټه نه شي وررسولی.

٢٤- د جهنم په ليدو سره به وايي: ای کاش د دغه اصلي ژوند لپاره مي څه بندوبست کړی وی او ای کاش داسي صالح عمل مي وی چي نن ئې د دوزخ له عذاب ژغورلی وی.

٢٥- هغه ظالمان چي خپل مخالفين به ئې په ډول ډول عذابونو کړول، تر دې چي په پښو او لاسونو کي ئې مېخونه ورټکوهل او د اور په کندو کي ئې غورځول، نن به په داسي ستر الهي عذاب اخته وي چي څوك ئې تصور هم نه شي کولی.

٢٦- كه تاسو خپل مخالفين په وېروونکو او مخوف زندانونو کي اچوئ، د اوسپنو په قفسونو کي، په لاس پښو کي ئې زنځيرونه او زولنې، اړيکي ئې له هر چا سره شلوئ او د تېښتي ټولي لاري پرې تړئ، خو دا نه شئ کولی چي ژوندی روحيه ئې په قيد او بند کي واچوئ او مړاوې ئې کړئ، د آزاد ذهن چاره ئې نه شئ کولی، ډېر ئې داسي ګورئ چي اکثراً د خيال په عالم او د رؤيا په نړۍ کي د زندان له حصارونو ووځي او د راحت احساس کوي او ډېر نور ئې داسي چي په زندان کي هم د عزت او سرلوړۍ احساس کوي، د زندان قيد او بند ئې ژوندی روحيه تراغېز لاندي نه شي راوستی، ډېر صابر او ثابت قدم مبارزين ګورو چي د زندان تياره قفسونه ئې نه عزم ماتولی شي او نه ئې راتلونکي ته هيلي مړاوې کولی شي، د زندان په تنګو او تيارو خونو کي راضي وي، نه يوازې هلته د عزت او سرلوړۍ احساس کوي بلکي له زندان د مبارزې تود سنګر جوړوي، هغه د ځان لپاره يوه مدرسه ګڼي. يوسف عليه السلام کلونه کلونه په زندان کي تېروي، خو په پای کي کله چي د مصر د پاچا قاصد ورته راځي او د پاچا دا پيغام ورته راوړي چي ليدو ته ئې منتظر دئ، د رد ځواب ورکوي او وايي: خپل بادار ته دي بېرته ورشه، ورته ووايه: زما په اړه هغه اتهام څنګه شو؟ هغه ښځي چي خپل لاسونه ئې د مېوو په چړو پرې کړل، څنګه شوې؟

ظالمانو! په دې يوه شئ چي د قيامت په ورځ به د الله تعالى (ترل) داسي سخت وي چي هيڅوك ئې اوس تصور هم نه شي کولی، د دوزخ په سر پوښلو قفسونو کي، په غاړه، لاس

ښځو کي اوږده اوږده زنځيرونه، په ستنو پوري تړلي، د ټېټېټي ټولي لاري پرې بندي، روح او ذهن به ئې هم په داسي قيد کي چي د خيال او خوب په عالم کي هم يوه شېبه د آزادئ او آرامئ احساس ونکړی شي، ته خو يوازي د خپل بې وزلي دښمن جسد په زندان کي واچوئ او لاس پښې ئې په زنځيرونو وروتړئ، خو د ده روح نه شې زنداني کولی، خو الله تعالی به د دوزخيانو روح هم په قيد کي واچوي.

يَـٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَـٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

۲۷- آی ای ډاډه نفسه! ۲۸- د خپل رب په لوري ګرځه ته راضي شوی، له تا راضي شوی. ۲۹- نو زما په بندګانو کي شامل شه. ۳۰- او جنت ته مي داخل شه.

۲۷-۳۰: قرآن، انساني نفس درې ډوله ګڼي او داسي ئې معرفي کوي:

الف: لوامه نفس: هغه نفس چي انسان په خپل بد کار کي ملامتوي، د ګناه په هر هغه کار کي پرې اعتراض کوي چي انسان ئې کولو ته ملا تړي.

ب: امارة بالسوء نفس: هغه چي انسان بدو کارونو ته هڅوي، د ګناه هر کار، هر ناولی او کرکجن عمل، ظلم او د بل په حق تېری ورته ښايسته کوي او ترسره کولو ته ئې تياروي.

ج: مطمئنه نفس: مطمئن، ډاډه، آرام، قانع او راضي نفس، هغه چي سمه لار ئې غوره کړې، حقيقت ئې پېژندلی، زړه ئې پرې ډاډه شوی، نه د حقيقت په پېژندو کي مضطرب او پرېشان وي او نه ئې په متابعت او پلي کولو کي، هيڅ حالت ورته شك او شبهه نه شي پيدا کولی، په خپل جائز حق قانع او راضي وي.

قرآن فرمايي چي دا د زړه ډاډ او اطمئنان او د روح سکون او آرامښت يوازي د الله تعالی په ذکر سره ترلاسه کېدی شي.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ ٱللَّهِ ۗ أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

الرعد: ۲۸

هغه چي ايمان ئې راوړی او د الله په ذکر سره ئې زړونه ډاډه کېږي، پام چي د الله په يادولو سره زړونه ډاډه کېږي.

مطمئن نفس همغه دئ چي رابطه ئې له خپل رب سره ټينګه ساتلې، زړه ئې د الله په ياد سره ډاډه کېږي، د الله تعالی په پرېکړو راضي او قانع وي او خپل خير په هغه کي لټوي، څوك چي خپل رب نه پېژني، خپله رابطه ئې له الله تعالی سره شلولې، تل په وېرې، اضطراب او پرېشانئ کي ژوند کوي، نه ئې زړه ډاډه وي او نه ئې روح آرامه، اضطراب او پرېشاني به حتماً د هغه روح او زړه په برخه وي چي خپل رب ئې هېر کړی، دا اوس تاسو په غربي ټولنو کي ګورئ چي هري خوا ته او د هر چا په څېره کي د ژور اضطراب او ناآرامئ نښې له ورايه ښکاري، د غربي ټولني اکثر وګړي له خوب راوړونکو او مسکن دوا پرته خوب نه شي کولی،

غواړي په شراب، چرس، سګريټ، هيروئين، موروفين او نورو مخدره موادو خپل روحي اضطراب علاج کړي او څو شيبې خپل ناآرامه زړه ته کاذب ډاډ او سکون ورپه برخه کړي، ورو ورو ئې کار هغه ځای ته ورسيږي چې له سخت روحي اضطراب د نجات لپاره ځان وژني ته ملاتړي، دا پراخي ځان وژني چې په هر غربي هېواد کې ئې ګورو او حکومتونه ئې له مخنيوي عاجز او راتلونکي ته سخت پرېشانه، ټول په خدای له عدم باور او له الله سره د خپلو اړيکو د شلولو نتيجه ده، دا ځان وژني ښيي چې غربي تمدن، افکار، عقائد، د ژوند طريقه او اسلوب ئې د انسان له سالم فطرت سره اړخ نه لګوي، نه شي کولی انسان ته روحي آرامي او د زړه سکون ورپه برخه کړي، په دې غير فطري او په الحاد او بې دينۍ ولاړ تمدن کې انسان د اضطراب او پرېشانۍ احساس کوي، روح ئې ناآرامه، هيڅ څه ئې نه شي ډاډه کولی، زغم، حوصله، صبر او استقامت نه شي ورکولی، د معمولي کړاو په نتيجه کې له ژوند بې زار شي، يا مخدره موادو ته پناه وړي او يا ځان وژني ته. دا ولې آسيايي او افريقايي انسان په سختو سختو ستونزو او کړاونو کې، په فقر او لوږې کې، په ژوند راضي وي او له کړاوونو د نجات لپاره ځان وژني ته پناه نه وړي، په يوه ستر آسيايي هېواد کې په يوه کال کې دومره کسان ځان وژنه نه کوي لکه چې د غربي هېوادونو په يوه يوه ښار کې چې تر دې په کمه موده کې ځان وژني کېږي، دا ولې؟ آيا د دې لپاره کومه بله توجيه موندلی شو؟ آيا له دې پرته بل څه ويلی شو چې هلته زړونه له ايمان تش شوي او دلته پر خدای باور په يوه او بله بڼه کې شته!! مخدره او نشه يي موادو ته د پناه وړلو اصلي او بنيادي وجه روحي اضطراب دئ، په دې خطرناکې بيمارۍ هغه څوك اخته کېږي چې له روحي سکون محروم وي، د دې بيمارۍ علاج له دې پرته په بل څه نه شي کېدی چې انسان بېرته الله ته وروګرځي، له الله تعالی سره خپلې شلېدلې اړيکې ټينګې کړي. عظيم الشأن قرآن دلته د جنت مستحق مؤمن بنده د نفس مطمئنة په نامه يادوي او په دې سره موږ ته لارښوونه کوي چې فقط ايمان کولی شي انسان ته ډاډ او اطمئنان ورپه برخه کړي، ايمان د انسان روح ته سکون او زړه ته ئې ډاډ ورکوي، عقل ئې قانع کوي، پوښتنو ته ئې ځواب وايي، په ټولني کې ئې عدالت راولي او له اضطراب او پرېشانۍ ئې ژغوري.

يا ايتهاالنفس المطمئنة: اې مطمئن او ډاډه نفسه! (ارجعی الی ربك) د خپل رب لوري ته وګرځه، (راضية مرضية: په خپله راضي شوی او بل ترې راضي شوی)، ته له الله تعالی راضي او الله تعالی له تا راضي، تا ته چې څه درکوي ته پرې راضي او ستا له کړنو دی جل شأنه راضي. الله تعالی به ورته خطاب کوي: زما په بندګانو کې شامل شه او جنت ته مې داخل شه.

بسم الله الرحمن الرحيم

البلد

د سورې معرفي

د دې سورې نوم (البلد) دئ چي له لومړي آيت اخيستل شوی، ۲۰ آيتونه لري اوه لومړي آيتونه ئې بلد او احد ته په ورته هموزنو صيغو باندي پای ته رسېدلي، ورپسې درې آيتونه د عينين، شفتين او نجدين په هموزنو صيغو او پاته لس آيتونه ئې د عقبة او ميمنة په څېر هموزنو کلمو ختم شوي، غږ او مد و جذر ئې ډېر ښکلی او خوندور دئ. د سورې له متن په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي دا سوره د مکي دور په هغو ورځو کي نازله شوې چي د قريشو سردارانو د رسول اللهﷺ او د ده د رسالت په ضد د مخالفت او دښمنی کلکه ملا تړلې وه او د ده په ضد ئې هره جفا او ظلم جائز ګڼل.

د سورې په پيل کي د دې مطلب د اثبات لپاره چي (له ستونزو او کړاوونو سره مخامخېدل يو طبيعي بهير دئ او الله تعالی انسان داسي پيدا کړی چي خامخا به له ستونزو سره مخامخ کېږي)، په (هذالبلد) او (هر پلار) او (هر زوی) لوړه شوې، يعني د مکي مکرمې په تېر تاريخ او په هر پلار زوی تېر شوي کړاوونو باندي استشهاد کوي او همدا مطلب ثابتوي، بيا هغه مغرور او متکبر انسان ته خبرداری ورکوي چي خپل زور ځواك غره کړی، ګمان کوي دومره ځواکمن دئ چي هيڅوك پرې برلاسه کېدی نه شي او په ډېر غرور او مستی سره وايي: د پيغمبر عليه السلام او د ده د دعوت په خلاف مي ښه ډېر مال دولت مصرف کړی! دې مغرور دښمن ته وايي: ګمان مه کوه چي الله تعالی درنه غافل دئ، ستا د کړنو څارنه نه کوي او د ظلم او تېري سزا به درنکړي. او بيا د دې مهم او اساسي مطلب لپاره چي (د انسان رب، بصير او د ده د عملونو شاهد او ناظر دئ، حتماً به ئې د ټولو کړنو په اړه قضاوت کوي) په داسي ډېر مضبوط او ډېر څرګند دليل استناد کوي چي هيڅوك ترې انکار نه شي کولی، د انسان خپلي سترګي او د ليدو استعداد؛ د دليل په توګه وړاندي کوي او فرمايي: ستا دا دواړه سترګي شهادت ورکوي چي ستا پيدا کوونکی حتماً (بصير) دئ او ستا د ټولو کړنو شاهد، د (مخلوق هر صفت) د دې ښه ده چي (خالق) ئې حتماً په دغه صفت په بشپړه او اکمله توګه متصف دئ، په انسان کي د تکلم په صفت او د ده په ژبې او دوو شونډو استناد کوي او فرمايي: ستا رب هم حتماً د تکلم په صفت متصف دئ او خامخا به ستا د عملونو په اړه پرېکړه کوي او ستا د عقائدو او افکارو په اړه به قضاوت کوي. د انسان په وجود کي د (ښه او بد) په اړه د ده په هغه احساس او قضاوت استناد کوي چي ښه ورته ښه ښکاري او خوښوي ئې او بد ورته بد ښکاري او کرکه ترې لري، نېکي ورته معروف برېښي، منل شوې او پېژندل شوې حقيقت ئې بولي او له خپل فطرت سره ئې آشنا ګڼي، خو بدي ورته منکر

ښکاري، کرکجنه ئې ګڼي او د خپل فطرت منافي ئې بولي، له ښو دفاع کوي او له بدو کرکه لري، که دوه انسانان د ښېښتي په حال کي وګوري، يو ئې ظالم بل ئې مظلوم، غواړي د مظلوم مرسته وکړي او ظالم په خپل ځای کښېنوي، په ده کي دا د (قضاوت استعداد) د دې نښه ده چي د ده (پالونکی او پيدا کوونکی) ذات، هغه چي ده ته ئې دا استعداد ورکړی، هرومرو په دغه صفت متصف دئ، حتماً به د انسان د عملونو په اړه قضاوت کوي، د مظلوم لاس نيوی به کوي او ظالم ته به سزا ورکوي. بيا فرمايي: دغه غولېدلی انسان د دين لار له دې کبله غوره نه کړه چي ګرانه او له لوړو ژورو ئې ډکه ومونده، له ګړنګونو او کړاوونو ئې ووېريدو، هغه صبر، ثبات، زغم او د قربانی جذبه چي په دې لار د تلونکو لپاره ضروري ده، هغه ئې په خپل ځان کي ونه ليده، خپل وزرونه ئې له دې دنګو دنګو غرونو د اوړېدو لپاره ور او جوګه ونه موندل، دين د مظلومانو د آزادی په لار کي مبارزې ته بللو، د خپلوان يتيم او محتاج مسکين مرستي ته ئې هڅاوو، هغه هم د سختي قحطی په کال کي او هغه وخت چي دی په خپله له سختي لوږې سره مخ وي، د بې وزلي او مظلوم انسان په اړه ئې ترحم او زړه سوي ته بلنه ورکوله، ده ته په دې لار تګ او د عظمت او عزيمت دغو لوړو څوکو ته رسېدل ګران وبرېښېدو، نو له انتخاب ئې ډډه وکړه.

په پای کي خلك په دوو ډلو وېشي او فرمايي:

الف: ځيني بختور دي او د بختورو ځای ته به درومي، دا هغه صابر او باعزم مؤمنان دي چي د ايمان هغه لار ئې غوره کړه چي په اغزو پوښل شوې، په هر ګام کي ئې لوړې ژورې دي او له ګواښونو او خطرونو سره ډېري وهل، په دې لاري وخوځېدل، صبر ئې وکړ او نور ئې صبر ته رابلل، په خپله زړه سواند وو او په نورو ئې زړه سوی او ترحم درلود او نور ئې ترحم او زړه سوي ته رابلل.

ب: ځيني ئې بې بخت او بدبخت دي او ځای ئې د بدبختو کرغېړن ځای، دوی هغه خلك دي چي الهي آيتونه ئې تکذيب کړل، له هغو څرګندو نښو ئې عمداً انکار وکړ چي د حق او حقيقت په لوري د انسان لارښوونه کوي، د دغه تکذيب او انکار له کبله به دوزخ ته درومي.

د دې مبارکي سورې خلاصه دا ده: له ستونزو او کړاوونو سره مخامخېدل د الله له رعايت د محروميت نښه نه ده، برعکس دا يو ثابت او عام الهي سنت دئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَآ أُقۡسِمُ بِهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنتَ حِلُّۢ بِهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٖ وَمَا وَلَدَ ﴿٣﴾ لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾

۱- نه، قسم مي په دې ښار. ۲- او ته حلال ګڼلی کیږې په دې ښار کې. ۳- او لوړه په هر پلار او په هر زوی. ٤- بې شکه چي انسان مو پیدا کړی په سختۍ کې.

۱-٤- دلته څو خبرو ته پام وکړئ:

- ځیني ګمان کوي چي تر قسم مخکې (لا) اضافي ده او ځیني نور وایي چي دا د قسم د نفي لپاره ده، په دې معنی چي لوړه نه کوم، دا دواړه توجیهات کمزوري دي، په قرآن کي نه اضافي څه شته او نه کم او دا دوهمه توجیه خو تر دې هم ډېره کمزورې او خرابه چي د غیر ضروري خبري له کولو سره ئې مترادف کوي، که معنی ئې دا وي چي په دې ښار لوړه نه کوم نو د دې خبري د کولو ګټه څه شوه؟!! غوره او دقیقه توجیه دا ده چي په دې (لا) سره د مخاطب وینا او دعوی رد شوې او د ده د ذهنیت له ردولو وروسته، مختصر مکث دئ او بیا ویل شوي چي په دې ښار مي قسم، یعني داسي نه ده چي تاسو ئې ګمان کوئ، زما دي په دې ښار او په هر پلار زوی قسم وي چي انسان په کړاو او ستونزو کي پیدا شوی. د قرآن په ډېرو ځایونو کي کلام په (لا) او (فلا) پیل شوی، په انساني محاوره کي هم د دې شاهد یو چي معمولاً انسان د خپل مخاطب خبره په لا او نه سره ردوي او ورپسې خپله خبره کوي.
- د دې خبري (پدې ښار کي ته حلال یې) معنی دا ده چي: د مکې په دې ښار کي چي د (بیت الحرام) محدوده ده، جنګ په کي حرام دئ، په دې کي خلك د خپل پلار له قاتل هم د غچ اخیستو هڅه نه کوي، د بوټو او ونو له شکولو ئې ډډه کوي، د ځناورو او حشراتو له وژلو هم ځان ساتي، ښکار په کي حرام ګڼي، د هرڅه حرمت په کي ساتل کیږي، خو اې پیغمبره!! دلته ستا هتك حرمت، له تا سره دښمني او مخالفت، ستا د یارانو تعذیب او وژنه، نه یوازي جائز ګڼل کیږي بلکي د ثواب کار ئې شمېري!! ټول د (حرمت) په (حریم) کي دي، خو ته له حرمت محروم او حلال!! که د سورې په متن کي او د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط ته لږ ځیر شو نو په دې خبري پوهېدل به راته آسان شي چي له (أَنت حِلٌّ بهَذَا الْبَلَد) مراد همدا مطلب دئ نه بل څه.
- په دریم آیت کي (والد و ما ولد) د نکره په صیغه راغلي او معنی ئې هر پلار او زوی دئ، نه خاص پلار او زوی.
- له قسمونو وروسته ویل شوي:

لَقَدْ خَلَقْنَا الانسنَ فِى كَبَدٍ: بې شکه چي انسان مو پیدا کړی په سختۍ کي.

دا د مخکنیو قسمونو ځواب دئ، باید وګورو چي دا قسمونه څه مطلب افاده کوي او څنګه د دې ادعاء په حقانیت شهادت ورکوي چي (الله تعالی انسان په محنت او مشقت کي پیدا کړی) او په (هذا البلد) او (والد و ما ولد) باندي د لوړي او ځواب ترمنځ ئې څه رابطه ده؟ په دې خبرو د پوهېدو لپاره لاندي نقاطو ته توجه وکړئ:

- هغو خلکو چي د پیغمبر علیه السلام او د ده له دعوت سره مخالفت ته ئې ملاتړلې وه، خپل ټول وسائل او امکانات ئې د دې الهي نهضت د مقابلې لپاره کارول او د پیغمبر علیه السلام یاران ئې د مکې په مبارکي وادي، دا د الله د کور حرم کي، ترشدید تعذیب لاندي نیولي وو، ویل به ئې: په دې خبري څنګه باور وکړو چي محمدعلیه السلام د خدای پیغمبر دئ، د

ټولو ملائکو مطاع جبرئیل د الله له لورې ده ته د الهي وحې قاصد دئ، دا ادعاء کوي چې لار ئې حقه او الله ئې مل دئ!! په داسې حال کې چې دی او یاران ئې له دغو سختو کړاوونو او ستونزو سره مخامخ دي، په هرګام کې مصیبتونه او ابتلاءات ورته منتظر، تعذیب کیږي، له خپل ملك شړل کیږي او وژل کیږي!! دا ولې د ده خدای د ده مرسته نه کوي؟ ولې ملائکې د ده مرستې ته نه راځي؟ ولې د ده مخالفین د الله په عذاب نه اخته کیږي؟ الله جل شأنه په دغې مبارکې سورې کې دوی ته دا ځواب ورکوي: له کړاوونو او ستونزو سره مخامخېدل یو ثابت الهي سنت دئ، خدای جل شأنه انسان داسې پیدا کړی چې خامخا به د راز راز محنتونو او مشقتونو له کړلېچونو تېرېږي، لوړې ژورې به ګوري، کړاوونه به ګالي، له مصیبتونو سره د چا د مخامخ کېدو معنی دا نه ده چې هغه د الله له تأیید محروم او لاره ئې ناسمه ده!! تاسو سخته اشتباه کړې چې دا انګېرنه مو د خپلو قضاوتونو لپاره ملاك او معیار ګرځولې، مګر د دې ښار د جوړېدو له قصې خبر نه یئ چې څنګه ستاسو جد ابراهیم علیه السلام د خدای خلیل، خپله ناتوانه مېرمن، هاجر رضي الله عنها او خپل وړوکی ماشوم زوی، اسمعیل علیه السلام په دغې سوزنده وادي کې هغه وخت یوازې پرېښودل چې نه په کې د څښاك اوبه وې، نه ونه او بوټي، نه سیوری، نه حیوان او انسان، وېرونکې وچه دره او سپېره ډاګ، دواړه ئې د الله تعالی په حکم دلته یوازې پرېښودل، څومره ستره ابتلاء، هم پلار ته او هم مور او زوی ته!! څومره سختې ورځې ورباندې راغلې؟ که ابراهیم علیه السلام دا د کعبې معمار او زوی ئې اسمعیل ذبیح الله، هغه دوه ستر شخصیتونه چې تاسو اې قریشو! ځان ورته منسوبوئ او په دې انتساب فخر کوئ، که دوی له داسې ابتلاءاتو سره مخامخ شوي او تاسو دا نه وایئ چې ولې ستاسو جد له داسې سختو ورځو سره مخامخ شوی نو د محمد علیه السلام په اړه ولې دا خبره کوئ؟ د پیغمبرانو د ابتلاءاتو قصې خو دا حقیقت ثابتوي چې دا یو ثابت الهي سنت دئ.

د هر انسان د ژوند بهیر ته پام وکړئ، که پلار وي او که زوی، د هرچا ژوند له لوړو ژورو ډك، کمزوری، ضعیف او محتاج دنیا ته راشي، بل ته په هرڅه کې اړ، لاس پښې وهي، له یوه اړخ بل ته نه شي اوښتی، بل څوك باید د ده مرسته وکړي، خپله غذا په اوښکو، ژړا او چیغو ترلاسه کوي، چې له زمکې د پورته کېدو شي نو هرګام په ډېر زحمت پورته کوي، په هر قدم کې پر مخ لوېږي، له راز راز بیماریو سره د دوامدارې مقابلې لړۍ ئې په مخ کې، دردونه او رنځونه، تر څو ځوان شي، د ژوند بهیر ئې نوی پړاو پیل کړي او ستونزې ئې نوې بڼه او پېچلې ابعاد، له یوې نزاع لا نه وي فارغ شوی چې په بلې سر شي، یو مشکل ئې لا نه وي حل چې له بل سره مخامخ شي، له یوې بیمارۍ روغ شي په بلې اخته، دغه دئ د انسان د ژوند حقیقي انځور، له ستونزو سره مخامخ کېدل ئې د ژوند طبیعي بهیر، د الهي سننو مطابق او د ژوند لازمه. خدای جل شأنه انسان داسې نه دئ پیدا کړی چې تل به د ګلانو د پاڼو په بستر څملې، الله د ګلانو ترڅنګ اغزي پیدا کړي، د خندا تر څنګ ژړا، د خوشحالۍ ترڅنګ غم، د سوکالۍ ترڅنګ ستونزې.

أَيَحۡسَبُ أَن لَّن يَقۡدِرَ عَلَيۡهِ أَحَدٞ ۝٥ يَقُولُ أَهۡلَكۡتُ مَالٗا لُّبَدًا ۝٦ أَيَحۡسَبُ أَن لَّمۡ

يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ۝٧

٥- آيا دى انګېري، داسې چې، هيڅکله به څوك نه شي پرې قادر؟ ٦- وايي: ډېر مال مي كړ تباه! ٧- آيا دى انګېري داسې چې هيچا ليدلى نه دئ؟

٥- ٦: دا څوك او كوم انسان دئ چې ځان ورته دومره ځواكمن او قدرتمن برېښي چې ګمان كوي هيڅوك به پرې برلاسى نه شي؟! كه څه هم په آيت كي ورته په څرګنده ګوته نه ده نيول شوې خو د كلام له فحوى په واضح توګه معلومېږي چې دا همغه مغرور انسان دئ چې د رسول الله ﷺ هتك حرمت ته ئي ملا تړلې او د الله تعالى د كور په حرم كي پر ده هر تېرى او تجاوز جائز او حلال ګڼي، هماغه چې خپل ټول زور ځواك ئى د رسول الله ﷺ او د ده د دعوت په مخالفت كي كارولى او ادعاء كوي چې كه رسول الله ﷺ په حقه وى او الله تعالى او فرشتې ئى د ده ملاتړي وى نو له د غو كړاوونو او ستونزو سره به نه مخامخ كېدو!! او د ده مخالفينو بايد هيڅكله دا فرصت نه شوى ترلاسه كولى چې له ده سره په عناد او دښمنى لاس پوري كړي، دى وځوروي او د ده ياران او ملګري وربېروي او سره له دې د الله تعالى له نيونې او مؤاخذې خوندي وي! دغو مغرورو سردارانو ته ويل شوي چې آيا ستاسو زور ځواك دا د غرور او كبر احساس دركي راولاړ كړى؟ آيا د پيغمبر عليه السلام او د ده د دعوت په ضد ستاسو پراخو هلو ځلو او ډېرو وسائلو كارولو او زيات مال دولت مصرفولو په تاسو كي دا ذهنيت راپيدا كړى، چې هيڅوك پر تاسو برلاسه كېدى نه شي؟

٧- آيا داسې انګېري چې چا نه دئ ليدلى؟ مګر ګمان كوي چې بصير خداى، د ده د ناروا او ظالمانه هلو ځلو او بنكاره او پټو هڅو ناظر او شاهد نه دئ؟ سخته اشتباه كوي، هيڅ څه ئي له هغه الله تعالى پټ نه دي چې بصير دئ؛ او د دې حقيقت د اثبات لپاره په لاندي مضبوطو دلائلو استناد كوي:

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ۝٨ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝٩ وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ۝١٠

٨- آيا ده ته مو ورنكړلې دوې سترګي؟ ٩- او يوه ژبه او دوې شونډي؟ ١٠- او ده ته مو ونښودې دوې لاري؟

٨- د دې حقيقت د اثبات لپاره چې د (انسان پيدا كوونكى رب) حتماً بصير دئ او د ده د كړنو ناظر او شاهد، د انسان په دوو سترګو استدلال كوي او فرمايي: ته مخلوق يې، خالق لرې، بل پيدا كړى يې، ستا ټول استعدادونه ستا پيداكوونكي دركړي، ستا دوې سترګي هم د هغه وديعه ده، ستا عقل څنګه دا خبره مني چې په تا كي به دا صفت وي خو ستا پيدا كوونكى به ترې محروم وي؟!! د عقل حكم خو له دې پرته بل څه نه شي كېدى چې ستا خالق بايد په دې صفت په اكمل او بشپړه توګه متصف وي؟!! آيا ممكنه ده په مصنوع او مخلوق كي داسې غوره صفت وي چې د هغه په خالق او صانع كي نه وي؟!! د انسان بصر او بصيرت په دې شهادت وركوي چې الله تعالى بصير دئ. موږ چې د عالم پيدا كوونكى رب په كومو صفتونو يادوو

مظاهر ئې په عالَم او د ده مخلوقاتو کې ګورو، که وايو الله تعالى بصير دئ دا ځکه چې د ده په مخلوقاتو کې د دې بېلګه ګورو، که وايو الله تعالى سميع او اورېدونکى دئ، دا د دې لپاره چې د سمع د صفت مظهر د ده په مخلوقاتو کې ګورو، که وايو: الله تعالى عليم دئ دا ځکه چې د (علم) مظاهر د عالم د هر څه په پيدايښت کې ګورو او زموږ عقل راته وايي چې دا عالَم حتماً داسې ذات پيدا کړى چې په هرڅه ښه پوهېږي.

۹- ستا ژبه او دوه شونډې د تکلم وسائل دي، ته له دغو وسائلو په استفادې سره خپل مافي الضمير بيانوې، خپل قضاوتونه منعکس کوې او خپلې پرېکړې صادروې، په تا کې د دغه استعداد شته والى په دې شهادت ورکوي چې ستا رب حتماً د تکلم په صفت متصف دئ. حتماً به ستا د کړنو په اړه قضاوت کوي، وروستۍ پرېکړه به صادروي. په انسان کې د دغه صفت شته والى موږ د الله تعالى د دغه صفت په څرنګوالي پوهوي. ټول عالم د الله تعالى د صفاتو مظهر دئ، د الله تعالى د صفاتو مظاهر په ټول عالم کې ګورو، موږ له مظاهرو الله تعالى او صفات ئې پېژندى شو.

۱۰- الله تعالى انسان داسې پيدا کړى چې د ده په فطرت او خټه کې ئې د (ښه او بد) د پېژندو لپاره خاص معيارونه او استعدادونه ايښي، د (فجور) او (تقوى) ځېره ئې د ده د ضمير په صفحې انځور کړې، د دغه فطري استعداد له کبله ښه ورته ښه ښکاري او خوښوي ئې او بد ورته بد ښکاري او کرکه ترې لري، نېکي ورته معروف برېښي، منل شوى او پېژندل شوى حقيقت ئې بولي او له خپل فطرت سره ئې آشنا ګڼي، خو بدي ورته منکر ښکاري، کرکجنه ئې ګڼي او د خپل فطرت منافي ئې بولي، له ښو دفاع کوي او له بدو کرکه لري، داسې ملکې او غريزې ئې ورکړې چې دى ښېګڼو ته هڅوي او له بديو ئې منع کوي او په هر بد کار کې ئې ملامتوي، دغه استعداد د دې لامل دئ چې انسان د هر ښه او بد عمل په اړه قضاوت کوي، غواړي سزا او بدله ورکړي، که دوه انسانان د نښتې په حال کې وګوري، يو ئې ظالم بل ئې مظلوم، غواړي د مظلوم مرسته وکړي او ظالم په خپل ځاى کښېنوي، په ده کې دا د (قضاوت استعداد) د دې نښه ده چې د ده (پالونکى او پيدا کوونکى) ذات، هغه چې ده ته ئې دا استعداد ورکړى، هرومرو په دغه صفت متصف دئ، حتماً به د انسان د عملونو په اړه قضاوت کوي، د مظلوم مرسته به کوي او ظالم ته به سزا ورکوي.

دا دئ ګورئ چې قرآن د الله تعالى د صفاتو د اثبات لپاره د همدغو صفاتو په هغو مظاهرو او بېلګو استناد کوي چې د ده په مخلوق کې ئې ګورو، هغه چا ته چې ګمان کوي: الله تعالى د خلکو له عملونو سره هيڅ کار نه لري او د دوى د ښو او بدو عملونو په اړه قضاوت نه کوي، فرمايي: ستا دا دوه سترګې، شهادت ورکوي چې خداى بصير دئ او ستا د عملونو ناظر، ستا دوې شونډې او ژبه په دې شهادت ورکوي چې ستا رب به حتماً ستا د عملونو په اړه قضاوت کوي، د ښه او بد په اړه ستا دا احساس د دې نښه ده چې الله تعالى به هم ستا عملونه په دوو برخو وېشي، ښه ته به ښه او بد ته به بده سزا ورکوي.

فَلَا ٱقۡتَحَمَ ٱلۡعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوۡ إِطۡعَٰمٞ فِي يَوۡمٖ

ذِى مَسۡغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقۡرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوۡ مِسۡكِينًا ذَا مَتۡرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ ٱلَّذِينَ
ءَامَنُواْ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡمَرۡحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ ﴿١٨﴾
وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا هُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيۡهِمۡ نَارٞ مُّؤۡصَدَةُۢ ﴿٢٠﴾

١١- وئې نه دانگلو دغي سختي لار ته. ١٢- څه شي يې پوه کړی چي دا سخته لاره څه ده؟ ١٣- د غاړو پرانيستل. ١٤- او د لوږي په ورځ ورکړه د طعام. ١٥- د خپلوۍ خاوند يتيم ته. ١٦- يا په خاورو سپېره شوي کوم مسکين ته. ١٧- بيا له ډلي د هغو شي چي ايمان ئې دئ راوړی او په صبر او زړه سوي باندي ئې کړي سپارښتنه. ١٨- دوی به وي د بختور ځای خاوندان. ١٩- او زمونږ په آيتونو چي کافر شول، دوی به وي د شقاوت ځای خاوندان. ٢٠- گمارل شوی سرپوښلی اور پر دوی.

١١- ١٨: د (اقتحام) معنی دانگل، بريد او په سخت کار کي سريع او توند ننوتل دي او (عقبة) هغي لاري ته ويل کېږي چي د غره په اړخ کي تېره شوې وي، لوړي ژوري او کږلېچونه ولري. وروستي آيتونه (عقبة) داسي معرفي کوي:

- **له قيد او بند د غاړو آزادول.**
- **د خپلوانو يتيم او بې وزلي مسکين ته په داسي ورځو کي طعام ورکول چي قحطي او لوږه خوره وي.**
- **ايمان او د ايمان په لاري صبر او استقامت.**
- **نور صبر او استقامت ته رابلل.**
- **خلك پېرزوينو، زړه سوي او ترحم ته رابلل.**

هغه چي د رسول اللهﷺ او د ده دعوت په ضد په خپلو هڅو او بې درېغو مالي لگښتونو وياړي، د ايمان لاره ئې سخته، کږلېچنه او گرانه موندلې، په دې کي له اقتحام ځان عاجز گڼي، په خپل زړه کي هغه قوت او ځواك نه ويني چي د دې لوړ غره څوکو ته رسېدل ورته ممکن وبرېښي، په خپل پربوتي ځای کي پاته شو، د غلامۍ، بخل، حرص، قساوت، بې رحمۍ او د کفر او بې ايمانۍ په حضيض کي پاته کېدل ئې غوره وگڼل، د خپلي مخکنۍ وضعي لمن ئې داسي ټينگه ونيوله چي د دوام لپاره ئې خپل ټول زور ځواك او ټول امکانات وکارول، له دې لوړو آخوا بختور ځای ته د رسېدو لپاره ئې په (عقبه) کي له (اقتحام) ډډه وکړه، دی د هغو کسانو په څېر نه دئ چي واقعي سعادت ته د رسېدو لپاره په گرانو او سختو لارو د تلو جرأت او همت لري، نه د لاري له لوړو ژورو وېرېږي او نه د سفر له اوږدوالي، لوی زړه، اوچت عزم، صبر او زغم، پياوړي او مضبوط وزرونه لري.

سره له دې چي انسان په هرصورت کي او د خپل ژوند لپاره چي هر مقصد غوره کړي او مقصد ته د رسېدو لپاره چي هره لار اختيار کړي، حتماً به له (کبد) ستونزو او کړاوونو

سره مخامخ کېږي، که ئې د ايمان په لار د تلو پرېکړه وکړه او که د شيطان او نفس د متابعت او غلامۍ په لار. داسې نه ده چې د نفس په بندگۍ او د شيطان په غلامۍ کې به اوږدې لارې پرې لنډې او د ژوند کړاوونه به ورته آسان شي، هسې د ده ذليل نفس او مکار شيطان د آزاد او سرلوړي ژوند په ځای د غلامۍ او مريبتوب ژوند ورته آسان او ښايسته کړي، له محتاجو خپلوانو او بې وزلو انسانانو سره د مرستې په ځای د حق په مقابله کې خپل مال مصرفول ورته غوره او د وياړ وړ کار وبرېښوي، دغه د نفس او شيطان دوکه د دې باعث شي چې په حق او حقيقت له ايمان او اعتراف ډډه وکړي، د ايمان په ځای د کفر لار، د ترحم او زړه سوي په ځای د بې رحمۍ او قساوت او د قناعت او صبر په ځای د حرص اوبخل لار غوره کړي.

بې مناسبته ئې مه گڼئ چې د يوه لوړ غره په ځنگل کې د يوې تروږمۍ شپې د تگ قصه دلته راواخلم: د امريکايانو په ضد د جهاد په لومړيو شپو ورځو کې چې زموږ د اوسېدو سيمه د دوی تر سخت مراقبت لاندې وه، هم ئې له لاندې څارله او هم له بره په جاسوسي طيارو او سپوږمکيو، يوه شپه له يوې سيمې بلې ته تلو، سخته تياره وه، له رڼا او څراغ مو استفاده نه کوله، يوه ملگري راته وويل چې الله تعالی دې د دغو کړاوونو د تحمل اجر درکړي، ورته ومې ويل: خلك د دنيوي مقاصدو لپاره تر دې ډېر زيات کړاوونه گالي، زحمتونه قبلوي او شپه ورځ خولې تويوي، څو شېبې وروسته مو مخې ته داسې کس راغی چې په همغه تياره کې ئې، د هغه لوړ غره په ډډه کې يوه لويه ستنه په يوازې تن راکښوله، ورونو ته مې مخ کړ چې گورئ دا کس به څه وخت راويښ شوی وي، د غره سر ته به ئې ځان رسولی او د دې ستې راکښول به ئې پيل کړي وي، خپل زحمت له دې سره مقايسه کړئ.

له انس رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: جنت د مکاره او ناخوالو په پردو پوښل شوی او دوزخ د شهواتو او نفسي غوښتنو په پردو.

عن أنس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم حفت الجنة بالمكاره وحفت النار بالشهوات رواه مسلم

يعني ستا او جنت ترمنځ داسې پردې حائل دي چې ستا نفس ته ترې تېرېدل گران او ستونزمن برېښي، له دغو پردو په تېرېدو سره جنت ته رسېدی شې، خو ستا او دوزخ تر منځ داسې پردې ځړېږي چې ستا نفس ته ښايسته او راښکونکې برېښي، که د خپل نفس خبره دې ومنله او له دغو پردو تېر شوې په دوزخ کې پرېوځې.

د دې مبارکو آيتونو دوو ظريفو ټکيو ته ستاسو پام راړوم:

الف: د (فك رقبة) او (اطعام في يوم ذي مسغبة) ذکر له ايمان مخکې راغلی او دا ښيي چې (ايمان راوړل) د هر کس او ناکس کار نه دئ، څوك چې له (قيدونو او بندونو) نه وي آزاد شوی، د اسارت او غلامۍ د زنځيرونو شلولو ته ئې ملا نه وي تړلې، په خپله له الله پرته د بل بندگۍ ته سر ټيټوي، نور د اسارت او غلامۍ په دردناك حالت کې گوري خو احساسات ئې نه راپاروي، داسې ضعيف النفس خلك د ايمان راوړو وړتيا او اهليت نه لري، ذليل او غلام فطرت انسانان دا د عزت او سرلوړۍ لار نه شي غوره کولی، قرآن دا مطلب په بل ځای کې په دې صيغه راخلي:

... فَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسۡتَمۡسَكَ بِٱلۡعُرۡوَةِ ٱلۡوُثۡقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَاۗ وَٱللَّهُ

سَمِيعٌ عَلِيمٌ

البقرة: ٢٥٦

نو څوك چي له طغيان كوونكي انكار وكړي او بيا په الله ايمان راوړي نو په داسي كلكي كړۍ ئې منګولي ټينګي كړې چي شلېدل ئې نشته او الله خو ډېر پوه اورېدونكى دئ.

په دې مبارك آيت كي هم ګورئ چي په طاغوت كافر كېدل پر الله له ايمان راوړلو مخكي ذكر شوى، د دې معنى دا ده چي لومړى به له طاغوت انكار كوې، بيا به پر الله د ايمان راوړلو جوګه كېږې، تر څو له طاغوت انكار ونكړې او د هغه له منلو خپل برائت اعلان نه كړې، الله ستا د ايمان دعوى نه قبلوي، د توحيد په كلمه كي هم تا ته د همدې درس دركړى شوى، لومړى له الله پرته بل هر اله نفى كوې، بيا د الله د اثبات خبره كوې: لا اله الا الله، وايې، ډېر خلك داسي وي چي پر الله د ايمان دعوى كوي، ګمان ئې هم دا وي چي پر الله ايمان لري، خو طاغوت ئې نه وي نفي كړى، له طاغوت ئې طمع او وېره وي، د هغه واكمنۍ ته سر ټيټوي، خپل منازعات او شخړي د حل و فصل لپاره هغه ته وړاندي كوي او د هغه پرېكړو ته غاړه ږدي، د داسي كسانو په اړه قرآن په مكرره توګه او پرېكنده الفاظو وايي چي د ايمان دعوى ئې دروغجنه ده.

ب: ايمان دوه مهمي او اساسي تقاضاوي لري: (صبر) او (ترحم). د انسان صبر او زړه سوى ښيي چي په زړه كي ئې (ايمان) شته، (ايمان) د صبر او ترحم مقدمه ده، همغسي لكه د غلامۍ او بې عدالتۍ په ضد د مبارزې هوډ او عزم چي د ايمان لپاره مقدمه ده. ځكه نو دلته (فك رقبة) او (اطعام فى يوم ذى مسغبة) تر ايمان مخكي ذكر شوي.

١٩-٢٠: هغه چي په كفر راضي شوي او د ايمان لار ورته عقبة برېښېدلې او له دانګلو او (اقتحام) ئې ډډه كړې او له هغو الهي آيتونو ئې انكار كړى چي دوى د ايمان (سعادت تون) ته رابلي او د كفر په (شقاوت تون) كي پاته شوي، تمځاى به ئې دوزخ وي، د اور په داسي اوږدو اوږدو منځ تشو ستنو كي به پراته وي چي په سر به ئې برغولي وي، نه به ئې تودوخه كمېږي او نه به دوى ته د وتلو او فرار مجال ميسر وي او نه د آزاد تنفس فرصت.

بسم الله الرحمن الرحيم

الشمس

د سورۍ معرفي

د دې سورې نوم الشمس (لمر) دئ چي له لومړي آيت ئې اخيستل شوی، ۱۵ آيتونه لري، ټول آيتونه ئې په هموزنو صيغو او د (ها) په غږ پای ته رسېدلي، د دې وزن صيغې له فواصلو علاوه د آيتونو په منځ کي هم راغلې او ټولې سورې ته ئې ډېر ډېر ښکلی او خوندور غږ ورکړی. د سورې له مضامينو معلومېږي چي دا د مکي دور په هغه زمانه کي نازله شوې چي د پيغمبر عليه السلام په خلاف د مکي د سردارانو مخالفت خپل اوج ته رسېدلی وو.

د دې مبارکي سورې خلاصه دا ده چي: که بريا غواړې خپل نفس تزکيه کړه. د بحث اساسي موضوع ئې هم دا مطلب ثابتول دي چي د (انسان د فلاح او بريا) ځرنګوالی د ده د نفس په (تزکيې او تدسيې) پوري مربوط دئ، که انسان شقي او بدبخت کېږي نو د دې شقاوت او بد بختۍ عوامل دي په خپل نفس کي ولټوي او که غواړي سعادت او نېك بختي ئې په برخه شي نو د دې (سعادت) لوازم دي په ځان کي راپيدا کړي.

د انسان خالق او پالونکي رب ده ته ويښ او حساس ضمير ورکړی او د ده په شعور کي ئې روڼ او لارښود ځراغ ابښی، ده ته ئې د (تقوی) او (فجور) د پېژندو الهام کړی، که دی په دې وتوانېږي چي دا ځراغ روڼ او روښانه وساتي، د دې کېدو مخه ئې ونيسي، د لاري په موندو او د ښه او بد په پېژندو کي ترې کار واخلي، بلني ته ئې لبيك ووايي، لارښوونو ته ئې اعتناء وکړي، د خپل ضمير صفحه له ککړېدا خوندي وساتي، خپل وجدان ژوندی او فعال وساتي او له ځپل کېدو او مړاوېدو ئې مخنيوی وکړي، فلاح او بريا ترلاسه کوي، خو که د (فجور) او (طغيان) لار غوره کړي، په خپله به هم بدبخت شي او خپله ټولنه به هم له شقاوت او بدبختۍ سره مخامخ کړي.

د دغې ستري ادعاء د (اثبات) لپاره د عالم څو مشهود او ځرګند شواهد، (لمر او سپوږمۍ)، (شپه او ورځ) او (آسمان او زمکه) د شواهدو په توګه وړاندي کوي او فرمايي: لکه څنګه چي په (آسمان) کي روڼ لمر ګورې، چي ستا د زمکي رڼا او تودوخه له هغه ده، چي کله ستا (زمکه) له هغه مخ واړوي، سره او تياره شي او چي مخ ورواړوي، (توده) او (روښانه) شي، د (لمر په پرېوتو) سره شپه راځي، هلته (سپوږمۍ) ګورې چي حرارت نه لري او رڼا له لمر اخلي. ستا په ضمير کي هم دې ته ورته لمر او ځراغ ابښودل شوی، ستا حساس وجدان ستا د ضمير روڼ لمر دئ، (ښه) او (بد)، مفيد او مضر، حق او باطل درښيي، له بدو دې منع کوي، نېکيو ته دې هڅوي، په ګناه او بد کار کي دې ملامتوي، چا چي خپل وجدان ته ځلا ورکړه، مثال ئې د زمکي هغه حالت ته ورته دئ چي لمر ته مخ واړوي، رڼا او تودوخه ئې

په برخه شي، د خوځښت، ژوند، ارتقاء او ودې لړۍ په کې پيل شي او چا چې د خپل وجدان صفحه ولړله او دا ځراغ ئې مړ کړ، مثال ئې د زمکې هغه حالت ته ورته شي چې شپه خپل تور وزر پرې وغوړوي، له نور او حرارت محرومه شي.

د سورې په پای کې دغه پورتنی حقيقت د يوه تاريخي بهير په ترڅ کې بيانوي او د ثموديانو په قصې کې ئې انځوروي او فرمايي: په دې قوم کې د دوی د يوه (ډېر شقي انسان) (طغيان) او پاڅون د دې باعث شو چې دا قوم خپل زړه سواند پيغمبر صالح عليه السلام تکذيب کړي، د هغې (ناقة الله) لاس پښې قطع کړي چې د دوی د پيغمبر (معجزه) وه، په شديد الهې عذاب اخته شول او د کورونو چتونه ئې پرې راپربوتل.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلشَّمۡسِ وَضُحَىٰهَا ﴿١﴾ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا تَلَىٰهَا ﴿٢﴾ وَٱلنَّهَارِ إِذَا جَلَّىٰهَا ﴿٣﴾ وَٱلَّيۡلِ إِذَا
يَغۡشَىٰهَا ﴿٤﴾ وَٱلسَّمَآءِ وَمَا بَنَىٰهَا ﴿٥﴾ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا طَحَىٰهَا ﴿٦﴾ وَنَفۡسٖ وَمَا سَوَّىٰهَا
﴿٧﴾ فَأَلۡهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقۡوَىٰهَا ﴿٨﴾ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴿٩﴾ وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا

١- قسم په دغه لمر او په غرمه ئې. ٢- قسم په دې سپوږمۍ چې شي ورپسې. ٣- قسم په دغې ورځ چې ئې ځرګند کړي. ٤- قسم په دغې شپې چې ئې راونغاړي تيارې کې. ٥- قسم په دې آسمان او په دا هسې جوړېدو ئې. ٦- قسم په دغې زمکې او دا هسې خورېدو ئې. ٧- قسم په دغه نفس او په دا هسې سمېدو ئې. ٨- چې الهام ئې ورته وکړ د فجور او ځان ساتو ئې. ٩- بې شکه بريالی شو هغه څوك چې پاك ئې کړلو. ١٠- او بې شکه نامراد شو هغه څوك چې وئې لړلو.

۱-۸: له لومړي آيت تر ۸ پورې په څو شيانو لوړه شوې او ورپسې ويل شوي:
قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا *
بې شکه بريالى شو هغه څوك چې پاك ئې كړلو، او بې شکه نامراد شو هغه څوك چې وئې لړلو.

بايد وګورو چې د دغو قسمونو او ځواب تر منځ ئې څه رابطه شته، دا قسمونه څنګه دا خبره ثابتوي چې: هغه كس بريالى شو چې خپل نفس ئې تزكيه كړ او هغه نامراد شو چې ككړ ئې كړ)؟

ځواب دا دئ: لكه څنګه چې د دې عالم حكيم خالق، ستا د زمكې د روښانه كولو لپاره داسې لمر پيدا كړى چې نه يوازې ستا د زمكې (كور) ته رڼا وركوي بلكې حرارت هم وركوي، د لمر له (حرارت) او (نور) پرته به ستا په تياره او سړې زمكې باندې ژوند ممكن نه وو، همداراز ئې ستا د لارښوونې لپاره ستا په نفس كې د سالم فطرت او حساس ضمير روڼ څراغ ايښى، داسې لارښود چې هم تا ته (فجور) درښيي او هم (تقوى)، ښه درته ښايسته او آشنا كړي او بد درته منكر او كركجن.

ته په آسمان كې ګورې چې سپوږمۍ د (لمر) له پرېوتو وروسته راڅرګنده شي، دا سپوږمۍ چې د شپې ښښه ده، نه له ځانه نور لري او نه حرارت، كه له دې ستا د زمكې په لور د نور پلوشې رادرومي، نو دا په خپله د دې نه بلكې د لمر وړانګې دي چې دا ئې د يوې آئينې په څېر زمكې ته منعكس كوي. كه لمر پرېووت سپوږمۍ راځي او د شپې راتګ اعلانوي، همداراز كه ستا د ضمير څراغ خړ او مړ شو، نو نامراده شوې او تياره دې په برخه شوه.

ته ورځ ګورې چې لمر راڅرګند كړي، ورځ د زمكې هغه حالت دئ چې لمر ته مخه كړي، په دې سره روښانه شي، رڼا او حرارت ئې په برخه شي، هر څه په كې ويښ شي، وده، حركت او خوځښت په كې پيل شي. او ته شپه ګورې چې لمر پټ كړي، شپه د زمكې هغه حالت دئ چې لمر ته شا كړي او په دې سره له نور او حرارت محرومه او تياره ئې په برخه شي، د خوځښت او حركت ځاى ركود او جمود ونيسي، ستا د (نفس) هم دغه حالت دئ، كه دي (تزكيه) كړ او پاك صاف دې وساتو، بريالى شوې او كه دې (ولړلو) نو ناكام او نامراد شوې. كه تا د خپل نفس لمر (دا حساس ضمير) او (دا لارښود څراغ) روښانه كړ نو (رڼا)، (ژوندون)، (وده) او (ويښتيا) به دې په برخه شي او كه دې خړ او دپ كړ نو (تياره)، (خوب) او (ركود او جمود) به درته مخه كړي.

دلته دې مطلب ته اشاره كول هم ضروري برېښي چې دا ولې قرآن د دې په ځاى چې ووايي: د لمر په تلو راتلو سره شپه او ورځ راځي، برعكس وايي: ورځ لمر څرګند كړي او شپه ئې پټ كړي؟! د بيان په دغه اسلوب سره قرآن يوه داسې ستر حقيقت ته اشاره كړې چې انسان يوازې څو كاله د مخه په شلمې پېړۍ كې ورباندې پوه شو. انسان مخكې په دې نه پوهېدو چې شپه او ورځ په اصل كې د زمكې دوه خاص حالتونه دي چې د زمكې په حركت پورې ارتباط لري، نه د لمر په حركت پورې، دا د زمكې حركت دئ چې كله د لمر د څرګندېدو باعث شي او كله ئې د پټېدو، د بيان دا دقيق اسلوب نه يوازې د قسمونو له ځواب سره ژور ارتباط لري بلكې له يوه ستر علمي حقيقت هم پرده اوچتوي. لكه چې د زمكې د شپې او ورځې باعث په خپله زمكه ده، ستا د نفس د شپې ورځې باعث هم په خپله ستا نفس دئ.

همدا راز ته په خپلې فضاء كې لوړ او اوچت آسمان گورې او تر خپلو پښو لاندې پرېوتې زمكه، ستا نفس هم دې ته ورته دوه حالته درلودى شي، يا به لوړ درومي يا به له زمكې سره نښلي، يا به د ارتقاء او رشد لار نيسي او عزت، رفعت او سرلوړى ته به رسي، يا به د ځوړ، سقوط، هبوط او پرېوتو لار غوره كوي او د ذلت او سپكاوي په كنده كې به پرېوځي. قرآن په ډېرو نورو ځايونو كې هم دې ته ورته د زمكې په لوري دروند كېدل، په زمكې پسې نښتل او د هبوط او سقوط اصطلاحات هلته كارولي چې ذلت، رذالت او سپكاوى افاده كړي، ذلت ته غاړه ايښودل او په سپك ژوند د انسان رضايت تمثيل كړي او پورته تگ ئې د معنوي ارتقاء او روحي رشد لپاره كارولى.

په ٥، ٦ او ٧ آيت كې د (مابنٰاها، ما طحٰها او ماسوٰها) په اړه د مفسرينو دوه رأيې زموږ مخې ته راځي چې دقيقه او ارجح ئې دا ده: په دې آيتونو كې (ما) مصدري ده او د آيتونو ترجمه داسې ده: قسم په دې آسمان او دغه رنگ جوړېدو ئې. قسم په دغې زمكې او داهسې خورېدو ئې. قسم په دغه نفس او دا هسې سمېدو ئې. د دې رأيې د ترجيح دلائل دا دي:

- د كلام بلاغت او د آيتونو ترمنځ نظم او تړاو دا تقاضا كوي چې د مخكنيو او وروستنيو آيتونو په څېر دلته هم بايد په ځرگندو شيانو لوړه شوې وي، لكه چې په نورو آيتونو كې په لمر او غرمه ئې، په سپوږمۍ چې په لمر پسې راشي، په ورځ چې لمر ځرگند كړي، په شپه چې لمر پټ كړي، په آسمان او په زمكې لوړه شوې، په (مابناها، ما طحٰها او ماسوٰها) كې هم بايد ځرگندو شيانو ته اشاره شوې وي، د قرآن اسلوب دا دئ چې (مشهود) او (ملموس) شى د (غيب) او له سترگو پټو شيانو د اثبات لپاره شاهد راوړي.
- كه (ما) د (مَن) په معنى ونيول شي نو د قسمونو معنى به دا شي چې په ټولو كې په الله لوړه شوې، چې په دې سره له يوې خوا د بلاغت مغاير تكرار راځي او له بلې خوا په الله تعالى باندې لوړي سره (كافر) مخاطب په دې نه شي قانع كېدى چې د نفس تزكيه په بريا منتج كېږي او تدسيه ئې په خسران او نامرادى.

نو په دې قسمونو سره انسان ته ويل شوي: كه ستا نفس همت وكړ اوچت او لوړ اهداف ئې غوره كړل، له تيارو د وتلو تكل ئې وكړ، له زمكنيو تيټو جاذبو ئې ځان وژغورو، د لوړو په لوري ئې د الوتو پياوړي وزرونه پيدا كړل، بريا دي په برخه كېږي، خو كه دي نفس په تياره، ناپاكى او پليتى كې پاته شو، له هغه د وتو همت او جرأت ئې ونه كړ، ذليل، زبون، شقي او بدمرغه به شي. لكه چې په طبيعت كې روڼ او تود لمر گورې، او سپوږمۍ چې په خپله تياره ده او لمر ئې روښانه كوي، شپه او ورځ گورې چې يوه لمر متجلي او ځرگند كړي او بله ئې پټ، لوړ آسمان او ټيټه پرته زمكه گورې، په خپله د انسان دننه د (تقوى) الهام او د (فجور) د وسوسې شاهد يې، نو په دې پوه شه چې ستا د روح او نفس هم دوه حالته دي: يا به هغه تزكيه كوې، وده به وركوې، لوړ به ئې بيايې، ارتقاء به وركوې او په دې سره به بريا ترلاسه كوې او يا به ئې په كثافاتو لړې، لاندې به ئې غورځوې، له اوچت تلو به ئې راگرځوې، پرېږدې به ئې چې تپ او زنگ وهلى پاته شي چې په دې سره به ئې په خسران او نامرادى اخته كوې.

دا مطلب هم د يادولو وړ دئ چې د يوې مذهبي فرقې په ځينو تفاسيرو كې د (الشمس)،

(القمر) او دې ته ورته الفاظو داسې تفسيرونه شوي چې له قرآن سره د دوی چلن او د قرآن په غلط تفسير کې د دوی جسارت او بې باکي ته انسان حيران پاته شي!! د مثال په طور وايي: الشمس يعني علي، والقمر يعني فاطمه!! يعني د الشمس او القمر معنی هغه نه ده چې عام خلك ورباندې پوهېږي، له الشمس مراد علي رضي الله عنه دئ او له القمر مراد فاطمه رضي الله عنها!! دوی د قرآن د الفاظو هغه معنی اخيستل سم نه ګڼي چې د عربو په محاوراتو کې معموله وه يا ئې د لغت په کتابونو کې موندل کېده!! د قرآن د الفاظو ظاهري او متداوله معنی اخيستل، له الشمس لمر، له القمر سپوږمی، له الليل شپه او له النهار ورځ، له السماء آسمان او له الارض زمکه او... دا صحيح نه ګڼي، وايي: د دې الفاظو د ظاهري معنی تر شا بله باطني معنی مضمره ده چې په هغې يوازې اهل بيت او د دوی ائمه پوهېږي او بس!! دوی وايي: د قرآن په درې سوه آيتونو کې علي رضي الله عنه ته اشاره شوې، په داسې حال کې چې هر په قرآن پوه انسان حتی هغه چې ډېر محدود او سطحي پوهه هم ولري په دې ښه پوهېږي چې په ټول قرآن کې يو داسې آيت هم نشته چې په هغه کې صراحتاً او يا اشارتاً او تلويحاً علي رضي الله عنه ته اشاره شوې وي!! د دوی په مقابل کې بيا ځينې نور داسې دي چې د تفسير او ترجمې په دوران کې د يوه لفظ ټولې هغه معاني رااخلي چې د لغت په کتابونو کې ئې بيامومي او د مختلفو معانيو له مخې د آيت ګڼ شمېر ترجمې او تفاسير وړاندې کوي، پرته له دې چې يوې ته په بلې ترجيح ورکړي او دا وواېي چې په دې خاص ځای کې کومه ځانګړې معنی مراد ده!! دوی ګمان کوي چې د يوه کلام کمال په دې کې دئ چې ډېرې معاني ولري!! حال دا چې بليغ کلام هغه دئ چې معنی ئې ځرګنده وي، مخاطب مشخص، محدد او واضح مفهوم ترې واخلي، دا شك ورته راپيدا نه شي چې د کلام د خاوند هدف څه دئ، برعکس د ويناوال هدف په صراحت او آسانۍ سره درك کړي. قرآن خو خپل ځان داسې معرفي کوي چې مبين، آسان، له شك فارغ او ځرګند دئ، يوه برخه ئې په بلې سره توضيح شوې، په واضح عربي ژبې کې ليږل شوی، ابهام او اغماض په کې نشته او د هرڅه تفصيلي بيان په کې راغلی.

۷-۸: د نفس تسويه په داسې بڼې کې چې هم د (تقوی) الهام ورته شوی او هم د (فجور)، په دې پوهېږي چې له څه (ځان ساتنه) وکړي او هغه (حدود) کوم دي چې مراعات ئې ورته ضروري دئ، هغه چې ترې اوړېدل او راښوييدل فطري حدود ماتول او له طبيعي پولو تېرېدل او (فجور) دئ، د انسان په ضمير کې دا د تقوی او فجور پېژندا د دې ښنه ده چې د نفس تزکيه او معنوي رشد او ارتقاء ئې او د دغه فطري استعداد وده د ده فلاح او بريا تضمينوي او د دې استعداد تدسيه او ځپل د انسان په شقاوت او بد بختۍ منتج کېږي. هر څوك په دې پوهېږي چې د انسان په بقاء او فلاح کې دوه شيان اساسي او مهمه ونډه لري: ۱- له هغه څه (ځان ساتنه) چې تاوان ورته لري، ۲- او د هغو پولو مراعات چې د انسان سالم طبيعت ئې د مراعات غوښتنه کوي. که په انسان او بل هر ژوي کې له مضر د (ځان ساتنې) استعداد نه وی او تاواني شيانو ته د تمايل په وخت کې د ده د ضمير په تل کې يوه غريزه نه راپارېدی او دی ئې نه منع کولی، د ژوند دوام او بقاء ئې ممکن نه وه. همدا راز که ئې له خپلو طبيعي پولو فطري پېژندنه په برخه نه وی، له دغو پولو د اوښتو په وخت کې خپل ضمير دا غږ پرې نه کولی چې ودرېږه او له دې ليکې آخوا مه تېرېږه او دا حد مه ماتوه او دلته ئې هغه له

(فجور) او حد ماتولو نه منع کولی، د زمکي پر سر ئې د ژوند بقاء ممکنه نه وه. که د ټولو هغو شخړو او فتنو جرړي ولټوو چي د انسان ژوند له ګواښ سره مخامخ کوي او د هغو شخړو عوامل وڅېړو چي په خونړيو نښتو منتج کېږي، د ټولو تر شا به یا عدم (تقوی) او ځان نه ساتنه وګورو او یا (فجور) او له پولو تېرېدل او طغیان ومومو. په ربښتیا چي د انسان فلاح او بریا د نفس په تزکیې او شقاوت او بدبختي ئې د نفس په تدسیې پوري تړلې.

کوم درانه مفسرین چي ګمان کوي دلته (ما) د (مَن) په معنی راغلی، دا استدلال کوي چي په دې آیت (فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا) کي الهام کوونکی او د الهام د فعل فاعل نه دئ په ګوته شوی او په مخکنیو آیتونو کي هم له (ما) پرته بل فاعل نه مومو نو ځکه باید دا الهام کوونکی هماغه ذات وي چي د انسان نفس ئې سم او برابر پیدا کړی، د دوی په ځواب کي باید ووایو:

لومړی: داسي آیتونه په قرآن کي ډېر زیات وینو چي فاعل په څرګندو الفاظو نه دئ ښودل شوی خو د کلام له فحوی په واضح توګه هغه پېژندی شو، لکه د النازعات د سورې په ۲۷- ۳۲ آیتونو کي داسي افعال راغلي چي فاعل ئې یوازي د قرائنو له مخي پېژندی شو:

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُ ۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا ﴿٢٩﴾ وَٱلْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَىٰهَآ ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعَىٰهَا ﴿٣١﴾ وَٱلْجِبَالَ أَرْسَىٰهَا ﴿٣٢﴾

تاسو به وئ ګران په پیدایښت کي که آسمان چي جوړ ئې کړ؟ لوړتیا ئې کړه ورلوړه او ښه ئې برابر کړ. او شپه ئې کړه ورپټه او راوئې ایسته غرمه ئې. او له دې وروسته زمکه ئې خوره کړه. راوئې ایستې اوبه ئې او واښه ئې. او ځای په ځای ئې ودرول دا غرونه. متاع ستاسو لپاره او ستاسو د څارویو.

په دغو ټولو آیتونو کي (فاعل) فقط له قرائنو معلومولی شو. نه په خپله آیتونو کي په څرګندو الفاظو راغلی او نه په نږدې مخکنیو آیتونو کي.

دوهم: په داسي ضعیف دلیل سره نه شو کولی هغه ترجمه توجیه کړو چي په کلام کي د رکاکت باعث او د آیتونو ترمنځ د تړاو لړۍ شلوي او یووالی ئې له منځه وړي.

۹-۱۰: د مخکنیو قسمونو ځواب په دغو دواړو آیتونو کي راغلی، مخکنۍ شرحي ته په پام سره په واضح توګه ګورو چي د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ژور او ډېر نږدې تړاو او ارتباط شته، لکه څنګه چي په دې عالم کي روڼ او تود لمر ګورې او سپوږمۍ چي تودوخه نه لري او رڼا له لمر ترلاسه کوي، شپه او ورځ ګورې چي یوه ئې لمر راڅرګند کړي او بله ئې پټوي، لوړ آسمان ګورې او پربوتې زمکه، او لکه څنګه چي د انسان په ضمیر کي د الهام شوې (تقوی) او (فجور) شاهد یې، نو ستا د روح او نفس تمایلات هم دوه حالته لري، یا به ئې تزکیه کوې، پاکیزه به ئې ساتې، وده او ارتقاء به ورکوې او فلاح او بریا ته به رسې او یا به ئې لړې، ټیټ له زمکي سره به ئې نښلوې، د ودي او ارتقاء مخه به ئې نیسې، دې ته به ئې پرېږدې چي ټت شي او زنګ پرې پربوځي، چي په دې صورت کي به ئې له تباهۍ او نامرادۍ سره مخامخ کوې.

كَذَّبَتۡ ثَمُودُ بِطَغۡوَىٰهَآ ﴿١١﴾ إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشۡقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقۡيَٰهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمۡدَمَ عَلَيۡهِمۡ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمۡ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقۡبَٰهَا ﴿١٥﴾

١١- په خپلې سرکښۍ خو ثمودیانو تکذیب وکړ. ١٢- هله چې راپورته شو ترټولو لوی بدبخت ئې. ١٣- نو دوی ته وویل د خدای رسول چې پام، د الله په دغې اوښې او وار د اوبه خور ئې. ١٤- خو دروغجن ئې وګڼلو او د اوښې لاس او پښې ئې قطع کړلې، نو په وجه د ګناه ئې د دوی رب پرې غضب وکړو او ښه ئې برابر کړل. ١٥- او د عاقبت ئې پروا نه کړي.

١١-١٥: په دغو مبارکو آیتونو کې د پورتنۍ ستري مدعی لپاره یوه مجسمه تاریخي بېلګه وړاندې شوې او د تاریخ په لوړو ژورو کې ئې دا حقیقت ثابت کړی چې د (نفس د تدسیې) او له (تزکیې) د امتناع پایلې څومره خطرناکې دي او انسان له کوم عاقبت سره مخامخ کوي؟ د ثمودیانو د باغي او سرکښ قوم قصه زموږ مخې ته ږدي او فرمایي: (ثمودیانو) سرکښې او طغیان وکړ، دا (طغیان) باعث شو چې الله تعالی او آیتونه ئې، پیغمبر او دعوت ئې (تکذیب) کړي، د دې (تکذیب) او له (حق) د انکار اصلي عامل د دوی (طغیان) وو، تر ټولو شقي انسان په دوی کې راڅرګند شو، راپاڅېدو، د طغیان لپاره ئې ملا وتړله، قوم ورپسې اقتداء وکړه، د تکذیب او طغیان لاره ئې غوره کړه، له خپل پیغمبر صالح علیه السلام ئې د معجزې غوښتنه وکړه او وئې ویل: تر هغه به ستا دعوت ونه منو چې څرګنده معجزه رانه وړې، صالح علیه السلام دعاء کوي، الله جل شأنه د اتمام حجت لپاره له لویې ډبرې داسې اوښه راپیدا کوي چې کولی شي ټول کلي ته شیدې ورکړي، پیغمبر ئې ورته وایي: دا ئې ستاسو غوښتې معجزه، خو اوس به د دې څاه اوبه یوه ورځ ستاسو وي او یوه ورځ د اوښې، هم به د اوښې پام ساتئ او هم ئې د اوبه خور، د تېري په صورت کې به الهي عذاب درباندې راپرېوځي. څه موده ئې دې وېش ته غاړه کېښوده، خو ډېر ژر ئې د صبر او قناعت لمن پرېښوده، ترټولو شقي انسان ئې راپاڅېدو، د اوښې وژلو ته ئې مټې رابډوهلې، د خپل پیغمبر ګواښ ته ئې اعتناء ونکړه، هغه ئې تکذیب کړ، د اوښې لاس پښې ئې قطع کړې، الهي عذاب پرې نازل شو او حسیب خدای د حجت له اتمام وروسته هر څه پرې رانسکور او له خاورو سره برابر کړل. دا دئ ګورئ چې د (نفس طغیان) انسان (تکذیب) ته هڅوي، له معجزو انکار ته ئې تیاروي، طاغي او باغي نفس ته تر ټولو څرګنده معجزه هم اهمیت نه لري او ګټه نه وررسوي، د حجت او معجزې لاس پښې قطع کوي.

الهي سنت داسې دئ چې د عذاب د وروستۍ پرېکړې له صادرولو مخکې اتمام حجت کوي، مهلت ورکوي، پیغمبر لیږي، څرګندې نښې د انسان مخې ته ږدي او په پای کې خپله وروستۍ پرېکړه صادروي، لکه چې بني اسرائیلو ته ئې د (هاروت او ماروت) په نامه دوه

فرشتې د انسان په بڼې کې ولېږلې، د لوط علیه السلام قوم ته ئې فرشتې د تنکیو زلمیانو په ځېر ولېږلې او ثمودیانو ته ئې (ناقة الله) د اتمام حجت لپاره راپیدا کړه. الله تعالی د دې باغي قوم د ګناهونو له کبله هر څه پرې رانسکور کړل او د پایلو پروا ئې نه وه، الله تعالی د دنیا د هغو واکمنانو په څېر نه دئ چې د مجرم د مجازات په وخت کې زړه نا زړه وي، احتیاط کوي، دا اندېښنه ورسره وي چې داسي نه د مجرم قوم، قبیله، حزب او ډله عکس العمل ونه ښیي، خو قدیر او شدید العقاب خدای د دې (طاغي) او (مجرم) قوم د نیوني او مؤاخذې د پایلو هیڅ پروا نه وه.

بسم الله الرحمن الرحيم

الليل

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم الليل دئ، له لومړۍ آيت ئې اخيستل شوی، ۲۱ آيتونه لري، ټول آيتونه ئې د لومړي آيت په څېر طول او وزن لري او (يغشیٰ) ته په ورته او هموزنو صيغو پای ته رسېدلي، د الشمس له سورې سره ډېر شباهتونه لري او د سورې له متن داسې معلومېږي چې د الشمس له سورې مخکې نازله شوې، دا ځکه چې دلته هغه ګواښونه نه ګورو چې د الشمس په سورې کې د ثموديانو د قصې په ترڅ کې د قريشو باغي او طاغي سردارانو ته متوجه وو او له دې په واضح توګه معلومېږي چې د دې سورې د نزول په وخت کې د سردارانو شديد مخالفت لا نه وو پيل شوی.

د بحث محوري موضوع د دې مطلب ثابتول دي چې د انسان عملونه د ماهيت او پايلو له مخې په خپلو کې ژور توپيرونه لري او داسې نه ده لکه چې بې ايمان وګړي ئې انګېري او په آخرت باور نه کوونکي ګمان کوي چې د انسان (اعمال) يوازې د ظاهري بڼې له مخې يو له بله توپير لري، خو په اصل کې او د ماهيت له مخې هيڅ توپير سره نه لري، يعني دا نه مني چې د انسانانو ځيني عملونه ښه دي، د ښې بدلې وړ او په آخرت کې ئې د ښو پايلو باعث او ځيني ئې بد، د بدو بدلو وړ او په آخرت کې د بدو پايلو باعث، دوی د انسان د عملونو په اړه د تفاوت او توپير باور هسې يو بې بنسټه تصور او خيال ګڼي، د دوی په اند کوم عمل ته ښه يا بد او ښکلی يا کرکجن ويل د انسان د موسمي او مقطعي باورونو زېږنده ده، نن يوه کار ته ښه وايي خو څه موده وروسته همدا کار بد ګڼي!! دا سوره د دغه غلط ذهنيت د تصحيح لپاره فرمايي: لکه څنګه چې شپه او ورځ په خپلو کې ژور توپيرونه لري، يوه ئې په بشپړ سخاوت سره رڼا او تودوخه درکوي، ستا مخه درته روښانه کوي، د ګټورو او مفيدو شيانو د پېژندو او له هغوی د ګټې اخيستو امکان درکوي، بد او مضر شيان درمعرفي کوي او له هغوی د ځان ساتلو امکان په لاس درکوي، بله ئې هم رڼا له تا سپموي او هم تودوخه، په تياره کې ئې نه دوست له دښمنه بېلوی شې او نه مفيد له مضره، ستا عملونه دې ته ورته دي، يو له بل متفاوت، ځيني ئې د ورځې په څېر، چې په کې ورکړه، پېرزوينه، ځان ساتنه، د ښه او ښايسته پېژندنه ده او ځيني ئې د شپې په څېر چې په کې بخل، سپما، استغناء، د ښه او ښکلي نه پېژندا ده، همداسې چې شپه او ورځ د ماهيت له مخې سره توپير لري او نتائج ئې سره ورته نه دي، د انسانانو دا دوه ډلې له دوو ډوله عملونو سره په هيڅ صورت کې او د هيڅ معيار له مخې سره برابر نه دي.

لکه څنګه چې (نارينه) او (ښځينه) انسانان د جوړښت له پلوه سره توپير لري، د

انسانانو دوه ډلي هم د بېلابېلو او متفاوتو عملونو له مخي سره ورته نه دي، هغه چي خپلي شتمنى د الله تعالى په لار كي لګوي او تقوى او ځان ساتنه لري، ښېګڼه تصديقوي، هغه به هرومرو په هغي آساني لاري د تلو توفيق ترلاسه كوي چي د ده سالم فطرت ئې غوښتنه كوي او هغه چي بخل او استغناء كوي، ښېګڼه تكذيبوي، خامخا به هغي سختي لاري ته راښكل كېږي چي د ده د فطري غوښتنو سره مغايرت لري او له داسي برخليك سره به مخامخ كېږي چي نه ئې مال او دولت ترې ژغورلى شي او نه ئې زور او ځواك.

د هغه شقي او بدبخت انسان لپاره چي د (تكذيب) لار غوره كوي او له حق او حقيقت ډډه كوي، د جهنم سرې لمبې انتظار كوي، خو هغه چي د (تقوى) لار غوره كوي او خپل مال د عاطفي او ترحم په حكم، د خپلي روح او نفس د تزكيي لپاره لګوي او موخه ئې د الله تعالى رضاء ترلاسه كول وي او له ده پرته له هيچا طمع او توقع نه لري، له دې اوره به خوندي وي او له داسي برخليك سره به مخامخ كېږي چي د ده د رضايت او خوښى باعث به وي.

د دې سورې خلاصه دا ده چي د انسان اعمال (ښه) او (بد) لري او مكافات او مجازات ايجابوي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰ ﴿١﴾ وَٱلنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعۡيَكُمۡ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾

١- قسم په دغي شپې چي كله ونغاړي تياره كي. ٢- قسم په دغي ورځي چي ځلانده كړي (رڼا كي). ٣- قسم دئ په دا هسي پيدايښت د نر او ښځي. ٤- بې له شكه بېلابېلي مو دي هڅي.

١-٤: دلته د قسمونو په ځاى كي ويل شوي:

إِنَّ سَعۡيَكُمۡ لَشَتَّى : بې له شكه چي ستاسو هڅي بېلي بېلي دي.

د قسمونو او ځواب شرح او تفصيل داسي دئ: دلته په دريو شيانو لوړه شوې: په شپه چي كله خپل تور وزر په هر څه وغوړوي او له سترګو ئې پټ كړي، په ورځ چي هرڅه راڅرګند كړي او د نر ښځي د پيدايښت په څرنګوالي.

د دغي ادعاء د اثبات لپاره چي د انسانانو هڅي او مساعي يوه له بلي توپير او تفاوت

لري او د ماهيت، ارزښت او نتائجو له مخي يو شانته نه دي، په مخكنيو دريو خبرو استناد شوی: د (شپې) او (ورځې) ترمنځ تفاوت او د (نارينه) او (ښځې) ترمنځ تفاوت.

لومړی بايد دا خبره واضح شي چي د انسان د هڅو او مساعي ترمنځ د تفاوت معنی څه ده؟ بيا بايد وګورو چي دا قسمونه څنګه د دغي ادعاء په حقانيت شهادتورکوي؟ د انسان د کړنو په اړه دوه تصور او انګېرني درلودی شو:

- د انسان اعمال (ښه) او (بد) لري او مکافات او مجازات ايجابوي.
- د انسان اعمال ښه او بد نلري، نبايد هغه د ښه او بد په معيارونو وزن کړو، ځينو ته ښه او ځينو ته بد ووايو او په مکافات او مجازات ئې باور ولرو.

څوك چي په خدای او آخرت باور نلري، د انسان د عملونو په اړه ئې انګېرنه دا ده چي د انسان ټول اعمال يو شانته دي او د هغوی ترمنځ په تفاوت باور نه لري، فقط هغه عمل (بد) ګڼي چي بل ترې متضرر شي، دا (عمل) هم په دې دليل بد نه دئ چي (ذاتاً) او (اساساً) بد وي، نه، بلكي د هغه چا له نظره بد دئ چي ترې متضرر شوی، په يوه عمل كي د دواړو ذيدخلو خواوو د رضايت په صورت كي هركار جائز او سم ګڼي. دا تصور د دې باعث کيږي چي انسان د عملونو مکافات او مجازات نفي کړي او په هغه باور ونه لري، د دغي انګېرني له مخي (ښه) او (بد) د انسان د (خيال) زيږنده ده، د انسان له خانګړو تصوراتو راولاړ شوی، اساساً (ښه) او (بد) نشته، دا په خپله تاسو يئ چي (ښه) او (بد) مو جوړ کړي.

قرآن د دغه غلط ذهنيت او ناسم تصور د ترديد او تصحيح لپاره وايي: لکه چي شپه او ورځ سره متفاوت دي، يوه توده او روښانه او بله تياره او سړه، يوه په ټول سخاوت سره نور شيندي، هرڅه درته څرګندوي او په خپل حرارت سره د هر محتاج مرسته کوي، بله د نور او حرارت مانع شي، په هرڅه تياره پرده وغوړوي او پيژندل ئې ګران کړي، څوك چي د ورځي لخوا كار کوي خپل هرګام په پوره سوچ سره اخلي او په خپل ځای ئې ږدي، خو څوك چي د شپې لخوا خوځيږي هم د خپل حرکت د سمت او استقامت په تعيين کي له ستونزو سره مخامخ وي او هم د ګام ايښودو موزون ځای په غوره کولو کي. ستا عملونه هم يو له بله دومره تفاوت لري لکه دا د طبيعت دوه بېلابېلي شېبې، شپه او ورځ!! لکه چي (نر او ښځه) په هر خاص نوع ژوي کي په خپلو کي ژور تفاوتونه لري، هم د جوړښت له اړخه او هم له مقابل لوري سره په خپل تعامل کي، يو ئې اخيستلو ته تيار وي او بل ورکولو ته، يو ورکړه کوي او بل اخيستنه، د انسان په عملونو کي دې ته ورته تفاوتونه شته.

د انسان په کړنو کي تفاوت هومره ژور دئ لکه يو د بل مقابل كي د شپې او ورځي د تفاوت په اندازه او حتی تر دې هم زيات، يو ايثار کوي، د مظلوم او بې وزلي د ژغورني لپاره خپل مال وقف کوي، له (بخل) ځان ساتي، د بل په حق له تجاوز او تېري ډډه کوي، له هغه څه چي ده يا د ده همنوع ته صدمه رسوي امتناع کوي، د اوچتو اولوړو انساني اهدافو لپاره قرباني ورکوي او (حسنی) (تصديقوي)، يعنی (ښه) او (ښايسته) پيژني او په هغه اعتراف کوي، د ښه او ښايسته د پيژندو استعداد لري، د (ښه) او (بد) تفکيك کولی شي، له ټولو سره ورته چلن نه کوي، دا تمييز لري چي د انسان تر ټولو غوره عمل کوم دئ او ترټولو بد ئې کوم. ټول يو برابر نه ګڼي. د دې کس عمل د ورځي په څېر دئ؛ روښانه او ښايسته. ده ته د

ښېگڼو په آسانه لار تگ آسان شي، د انساني سالم فطرت د غوښتنو سره سم چلن ورته سهل او غوره برېښي، نه له ښه عمل ستومانه کېږي او نه پښېمانه کېږي، د دې په مقابل کې بل انسان داسي وي چي (بخل) کوي، د خپل مظلوم او بې وزلي همنوع د ژغورني لپاره د خپلو شتو له انفاق ډډه کوي، دا ضرورت نه احساسوي چي د محتاج انسان مرسته وکړي، له دې ځان بې نياز گڼي چي د کوم لوړ انساني هدف لپاره څه قرباني ورکړي، د ښه او بد عمل ترمنځ د تفکيك او تمييز استعداد په کي خپل شوی وي، له فضائلو انکار کوي، هر (معنوي ښايست) نفي کوي او د عمل په بدلې باور نه لري، د دې کس کره وړه توري شپې ته ورته دي چي د نور او حرارت مانع کېږي او د ښه او بد او مضر او مفيد د پېژندلو په وړاندي خنډ شي. دي کس ته د بدو او کرکجنو کړنو (سخته) لار ښايسته او آسانه وبرېښي، د انساني سالم فطرت مغاير عمل ورته ښايسته معلوم شي او د بدو په ډنډ کي مزيد غرق شي. مگر دا کافي نه ده چي اعتراف وکړو د انسان عمل هم د کيفيت له لحاظه او هم د پايلو او عاقبت له پلوه تفاوت لري؟

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَٱتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾

۵- نو هغه چي ئې ورکړه او تقوی وکړه. ٦- او رښتيا ئې وگڼله غوره پايله. ٧- نو ژر به ئې آساني ته آسان کړو. ٨- او چا چي استغناء او بخل وکړ. ٩- او دروغ ئې وگڼله غوره پايله. ١٠- نو ژر به ئې آ گراني ته آسان کړو.

۵-٦: ستاسو د کړنو ترمنځ توپير دومره ژور دئ چي يو د بل ضد او مقابل، د شپې او ورځې ترمنځ د توپير په څېر او حتی تر دې هم زيات، يو ايثار کوي، د خپل همنوع د لاس نيوي لپاره خپل مال وقف کوي، له بخل او حرص ځان ساتي، د بل په حق تېری نه کوي، له هغه څه ډډه کوي چي ده يا د ده همنوع ته تاوان رسوي. (حسنی) تأييدوي، چي څو تعبيرونه ئې شوي: د عمل په ښې بدلې باور لري، په ښايسته جنت باور لري، موحد دئ ښه عقيده لري، او تر ټولو غوره تعبير ئې دا چي: ښايست پېژني او اعتراف پرې کوي، د ښه او بد، ښايسته او ناښايسته تر منځ د تفکيك توان لري، له ټولو سره ورته چلن نه کوي، د انسان تر ټولو غوره او ښکلی عمل له هغه بېلولی شي چي تر ټولو بد او کرکجن دئ، ټول يو شانته او برابر نه گڼي، د دې انسان عمل د ورځې په څېر ښکلی او ښايسته دئ، الله تعالی به ئې هغې آساني لاري ته هدايت کړي چي د ده د روغ او سالم فطرت مقتضا ده، په دې لار تگ به ورته آسان کړي.

قرآن له يوې خوا د ايمان لار (سهل) او آسانه گڼي او له بلې خوا ئې گرانه، سخته او (عقبه)، دا ځکه چي ځينو ته آسانه وي او ځينو ته گرانه او سخته برېښي. دا لار ستا لپاره (فطري) لار ده، په هغې کي به د زړه داډ او د روح تسکين ترلاسه کړې، وجدان به دي راضي او عقل به دي قانع وي، که څه هم په دې لار کي لوړې ژورې او کړلېچونه شته، له ډول ډول ابتلاءاتو سره توأم ده، د شر او فساد له ځواکونو سره ټکرونه په کي دي، له گواښونو سره

مخامخېدل، زندان ته تګ، قرباني ورکول، هجرتونه، شهادتونه، محرومیتونه او محاصرې له ځان سره لري، هم آسانه ده او هم ګرانه.
د لومړۍ ډلې په مقابل کې بله ډله داسې ده چې بخل کوي، د بې وزلې انسان او د خپل همنوع ورور د لاس نیوي لپاره د خپل وخت، شتمنیو او امکاناتو له مصرفولو ډډه کوي او د داسې کار هیڅ ضرورت نه احساسوي، نورو ته له اعتناء او التفات ځان بې نیاز ګڼي او بې پروایي کوي، فضائل او ښېګڼې تکذیبوي، د (کرکجن) او (ښه) عمل ترمنځ د تفکیك استعداد نه لري، معنوي ښکلا او ښایست نفي کوي او د عملونو په نېکۍ بدلې باور نه لري. د دوی عملونه د توري شپې په څېر تك تور وي، نه چا ته رڼا ورکوي او نه تودوخه، الله تعالی به دا خلك پرېږدي چې د خپل سالم انساني فطرت مغایر لارې باندې وخوځېږي، همدا غیر فطري او ګرانه لار ورته آسانه او ښایسته وبرېښي او په شور او شوق سره پرې روان وي. کوم څوك چې د لومړي ځل لپاره د ګناه اراده کوي، سخت مشوش وي، وېرېږي، داسې احساس کوي چې یوه ژور ګړنګ ته ځان اچوي، خو ورو ورو ئې دا احساس کمزورۍ کېږي او خبره هغه ځای ته ورسېږي چې همدغه ګناه ورته عادي برېښي، څوك چې د لومړي ځل لپاره دروغ وایي، خولې پرې راماتې شي، وېرېږي، دا وېره او اندېښنه ئې په څېرې او حرکاتو کې له ورایه معلومېږي، خو ورو ورو ئې کار هغه ځای ته ورسېږي چې دروغ ویل ورته آسان شي، په دروغو کې داسې مهارت تر لاسه کړي چې نه ئې په څېرې کې کوم خاص تغییر راځي او نه ئې په حرکاتو کې، دروغ ورته کمال برېښي او د هوښیارۍ نښه ئې ګڼي!! ګورئ چې د انسان عملونه هم د کیفیت له لحاظه توپیرونه لري او هم د پایلو او عاقبت له پلوه.

وَمَا يُغۡنِي عَنۡهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ ﴿١١﴾ إِنَّ عَلَيۡنَا لَلۡهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلۡأٓخِرَةَ وَٱلۡأُولَىٰ

۱۱- او مال به ئې څه دفع کړي له ده، کله چې نسکور شي؟ ۱۲- بې شکه چې پر موږ ده لارښوونه. ۱۳- او له شکه پرته پای او پیل دئ زموږ.

۱۱- د دې آیت لپاره دوه ترجمې موږ:

الف: کله چې ومري او د قبر په غېږ کې پرېوځي، مال به ئې هیڅ څه له ده دفع نه کړی شي، هغه مال چې ده له حرامو لارو راغونډ کړی وو، پرته له دې چې د پاك او ناپاك او جائز او ناجائز تر منځ فرق وکړي اوس به د ده په هیڅ درد ونه خوري، څه به له ځان سره قبر ته هم نه وړي، دولت او ثروت، زر او زمکه، باغونه او بنګلې، وسائل او تجهیزات،... هرڅه به ترې پاته وي، خالي لاس او د ګناهونو له پېټي سره به د الله په لوري درومي. په دې تعبیر کې (تردیٰ) په قبر کې د نسکورېدو په معنی اخیستل شوی.
ب: په دوهم تعبیر کې (تردیٰ) د معنوي او اخلاقي سقوط په معنی اخیستل شوی او وایي: کله چې دی له اخلاقي او معنوي پلوه سقوط وکړي، نو هغه مال او متاع به ئې څه ترې دفع کړی شي چې له حرامو او ناروا لارو ئې راغونډ کړی؟ د ده کومه مهلکه او خطرناکه فردي او

اجتماعي بيماري به مداوا او علاج کړی شي؟ کله چي د ده کار هغه ځای ته ورسيږي چي ښه او بد ورته برابر وبريښي، له اخلاقي او معنوي لحاظه داسي سقوط وکړي چي نور نو ښېګڼه او فضيلت نفي کړي، ښايسته او ناښايسته يو شانته ګڼي، نو په دې حالت کي به مال او دولت څه ګټه وررسولی شي؟ غربي ټولنه د دې الهي قضاوت ډېر عبرتناکه بېلګه ده، هلته خلك اوچت مرفه ژوند لري، هومره چي له نورو ملکونو سره ئې مقايسه ګرانه ده، خو دا مرفه ژوند ئې له دې لاري په برخه شوی چي دا څوومه پېړۍ ده چي دوی د ټولو افريقايي او آسيايي ملکونو د شتمنيو په غارت او لوټمار بوخت دي، په دغو ملکونو کي د فقر او لوږي ستر او اساسي عامل هغه وضعيت دئ چي غربي ملکونو د دې هېوادو د اشغال په وخت کي پرې مسلط کړ، لومړی ئې دا هېوادونه د فوځونو په زور ونيول او د دوی د شتمنيو د غارت لړی ئې پيل کړه او بيا هغه وخت ترې ووتل چي په خپلو مستعمراتو ئې د خپلي خوښي نظام، اداره، فوځ، پوليس او چارواکي مسلط کړل او اوس په غيرمستقيمه توګه حکومت پرې کوي او شتمنی ئې غارت کوي، خو دا دئ ګورئ چي غرب اوس او له معنوي او اخلاقي پلوه د سخت سقوط له کبله له کوم خطرناك حالت سره مخامخ دئ؟ اوس په غربي ټولني کي د حلال او حرام توپير له منځه تللی، هرڅوك له هري لاري مال ترلاسه کولی شي، حتی د خپل عزت او ناموس د پلورلو له لاري، نه په پټه بلکي ښکاره او د دولت په رسمي اجازې سره، هلته خيانت، تېری او ګناه عام شوي، د نورو ولسونو په سر، مال او عزت تېری عادي او جائز کار ګڼل کيږي، هري خوا ته تشويش او اضطراب خور شوی، په فرد او ټولني مسلط اضطراب او پرېشاني هغه ځای ته رسېدلي چي خلك چرس، شراب او هيروئينو په څېر مخدره موادو ته پناه وړي، ځان وژني، جنسي انحرافات، د کورنی متلاشي کېدا، د کورنی له جوړولو بې زاري داسي خطرناك پړاو ته رسېدلي چي زړه سواند مفکرين ئې د ډېري بدي راتلونکي خبرداری ورکوي، دلته معيارونه بدل شوي، د انسان د کړنو په اړه د (ښه) او (بد)، (ښايسته) او (ناښايسته) اعتقاد له منځه تللی او خپل ځای ئې د فضائلو او اخلاقي او معنوي وړتياوو نفي ته پرېښی، د غربي هېوادو تر ټولو د ستر هېواد جمهور رئيس په (اخلاقي انحراف او د بل په ناموس تجاوز) متهم کيږي، د استنطاق په وخت کي دروغ وايي او د قاضي په وړاندي په دروغو لوړه کوي، د دغي (رسوا ماجرا) له افشاء وروسته د دې په ځای چي فرد فرد ئې ورټي، سپك او ذليل ئې وګڼي، حيثيت او اعتبار ئې ختم شي او په ولس کي د ده د محبوبيت کچه راکمه شي، برعکس د ده محبوبيت په هغي پربوتي او لړلي ټولني کي لازياتيږي، د ده ځای ناستی خپل ولس او ټولي نړۍ ته پر عراق د حملې په اړه ستر دروغ وايي، ادعاء کوي چي عراق اتمي وسائل او د ګڼ وژني وسلې لري، خو له بريد وروسته ټولي نړۍ ته معلومه شوه چي ده خپل قوم او نړۍ ته عمداً دروغ ويلي وو، خو د دې په ځای چي دا ښکرور دروغ ئې اعتبار ختم کړي برعکس يو ځل بيا د جمهور رئيس په توګه ټاکل کيږي!! دغه مال او دولت نه يوازي د دوی اساسي ستونزي نه شي حل کولی بلکي له مزيد خطرناکو ستونزو سره ئې مخامخ کوي.

۱۲- د دې آيت تر ټولو غوره تفسير دا دئ چي حکيم خدای، د خپل پراخ رحمت له کبله دا په خپلي ذمې اخيستی چي په هر صورت کي د انسان لارښوونه وکړي، د ليدو، اورېدو، پوهېدو، احساس او ادراك توفيق ورکړي، غوږونه ئې له اورېدو، سترګي ئې له ليدو، عقل او شعور ئې

له فهم او پوهې محروم نه کړي، د کفر او بې ايمانۍ په حالت کې هم د ده دا استعداونه نه ځېږي، ځينې مفسرين ئې دا تفسير غوره ګڼې چې الله تعالی دا په خپله ذمه اخيستې چې د خپلو بندګانو د هدايت لپاره (لارښود پيغمبر) او (لارښووونکی کتاب) ولېږي، خو د آيت له فحوی او سياق و سباق نه ئې معلومېږي چې لومړۍ توجيه دقيقه او غوره ده.

۱۳- دا آيت وايي چې پيل او پای د الله دئ، په څو معنی وو:

الف: الله تعالی ستاسو د (دنيا) او (عقبا) مالك دئ، د خپلې دنيا او آخرت خير او سعادت د الله تعالی خوا کې او په الهي لارښوونو کې ولټوئ.

ب: نه په دنيا کې د الله تعالی له نيونې او مؤاخذې خلاصېدی شئ او نه په آخرت کې، دا ځکه چې الله تعالی د دنيا او آخرت څښتن او مالك دئ.

ج: که ئې منې او که ئې نه منې الله تعالی د دنيا او آخرت مالك دئ، نه په الله تعالی ستا باور او عقيده او د الهي لارښوونو متابعت د ده د اقتدار او واکمنۍ لمن پراخولی شي او نه ئې ستا انکار او عصيان راکمولی شي، په هر صورت الله تعالی د دې ټول عالم او د دنيا او عقبا بلامنازع ټولواك دئ.

د: هم د هر کار پيل د ده په توفيق سره دئ او هم ئې پای او پايله هغه ټاکي.

که له مخکنيو آيتونو سره د دې آيت ارتباط ته لږ ځير شو په آسانۍ سره په دې خبرې پوهېدی شو چې څلورمه توجيه ډېره دقيقه او له نورو آيتونو سره ئې د تړاو تقاضا همدا ده.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَىٰهَآ إِلَّا ٱلْأَشْقَى ﴿١٥﴾ ٱلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا ٱلْأَتْقَى ﴿١٧﴾ ٱلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

۱٤- نو ومو ويرولئ له آ اوره چې لمبې کړي. ۱۵- ننوځي په کې نه مګر همغه چې ترټولو وي بدبخته. ۱٦- همغه چې تکذيب ئې کړ او شا ئې واړوله. ۱۷- او تر ټولو متقي به ترې ساتلی شي په ډډه. ۱۸- هغه چې خپل مال ورکوي، ځان تزکيه کوونکی. ۱۹- هيڅ ته، له ده سره کوم داسې نعمت نه وي چې بدله ئې ورکوی شي. ۲۰- مګر د خپل لوړ رب د رضاء لټول. ۲۱- نو خود به ژر راضي شي.

۱٤-۲۱ په دغو مبارکو آيتونو کې د انسان د عملونو دوه متضادې او متباينې بېلګې د يو بل خوا ته ږدي او د دواړو پايله سره مقايسه کوي او فرمايي:

له هغه اور خبرداری درکوم چې لمبې ئې پورته کېږي، دا د سرو او لوړو لمبو اور د هغه چا ځای دئ چې تر ټولو زيات (بدبخت او شقي) انسان دئ، ترټولو بدبخت انسان همغه دئ چې دې ستر اور ته به ننوځي او دا شقي او بدبخت انسان همغه دئ چې د حق د تکذيب او له هغه د اعراض لار ئې غوره کړه، له دغه وېروونکي، مخوف او مهيب عاقبت به هغه څوك

ژغورل كيږي چې تر ټولو زيات (متقي او پرهېزګار) وي، خپل مال د خپلې روح او نفس د تزكيې لپاره انفاقوي او د دې لپاره هم د خپل مال يوه برخه انفاقوي چې په دې سره خپل مال له هغې ناولتيا پاك كړي چې ښايي په كومې حرامې او ناولې ګټې سره به ئې لړلی وي، دا انفاق ئې د دې لپاره هم نه وي چې بل ته د كومې مرستې يا ښېګڼې بدله وركړي، د هيچا د داسې كومې پېرزوينې او احسان پوروړی نه وي چې عوض به ئې وركوي او د هيچا لپاره له ده سره داسې څه هم نه وي چې د بدلې طمع ئې وركړي ته وهڅوي، له كومې طمعې پرته له نورو سره مرسته كوي، يوازينی هدف ئې دا وي چې د خپل رب رضاء ترلاسه كړي، عطاء او بخښنه ئې له هرې شائبې پاكه وي، خپل رب له دې ډېر لوړ ګڼي چې د ده ترڅنګ د بل رضاء ولټوي او يا له بله د بدلې طمع ولري. آيا كېدی شي له داسې ښكلا، قداست او نزاهت ډك نېك عمل د هغه دروغجن، بخيل، له حق او حقيقت منكر انسان له كركجن عمل سره ورته وګڼو او په ورته پايلې ئې باور ولرو؟!! نه، داسې هيڅكله نه شي كېدی، يو د اور د لمبو مستحق دئ او بل ئې له دې د خوندي پاته كېدو مستحق، دا بايد داسې بدله ترلاسه كړي چې پرې راضي شي. له داسې چا الله تعالی راضي كيږي، خود به د ده د خوښې او رضاء وړ بدله وركوي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الضحی

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم الضحی (غرمه) دئ، له لومړي آيت ئې اخيستل شوی، ۱۱ آيتونه لري، لومړي اته آيتونه ئې د (ضحی) په څېر هموزنو صيغو پای ته رسېدلي، دوه ورپسې آيتونه ئې د (تقهر) او (تنهر) هموزنه فواصل لري، د آخري آيت د پای د صيغې وزن دوو مخکنيو ته ورته د (فحدث) صيغه ده. ډېر ښکلی غږ او خوندور مد او جذر لري. دا سوره د مکي دور په هغو شپو ورځو کي نازله شوې چي له يوې خوا پيغمبر عليه السلام د قريشو له سخت مخالفت سره مخامخ وو او له بلي خوا د لنډي مودې لپاره د وحي راتګ وځنډېدو، له يوې خوا د وحي موقتي انقطاع د ده د سختي پرېشانی او اندېښني باعث وو او نه پوهېدو چي د وحي د ځنډېدو سبب څه دئ، داسي نه چي کومه اشتباه ترې شوې وي، داسي نه چي خپل رب ترې ناراضه شوی وي او له بلي خوا د دښمن له پراخو تبليغاتو سره مخامخ وو، چي يوه بل ته به ئې ويل: هغه خدای، محمد(عليه السلام) پرېښی او خپلي اړيکي ئې ورسره شلولي چي ده به ځان د هغه استازی ګڼلو، له هغه سره ئې د ارتباط دعوی کوله او قرآن ئې د هغه له لوري وحي ګڼله!! دا د الله تعالی له لوري وحي نه بلکي شيطاني وسوسې وې، دغه شيطان ترې بېل شوی او دی ئې يوازي پرېښی. د دغو تبليغاتو او اندېښنو په دوران کي دا مبارکه سوره نازله شوې او په ترڅ کي ئې پيغمبرعليه السلام ته ډاډ او اطمئنان ورکړی شوی چي نه خو خپل رب يوازي او ګوښی پرېښی او نه ترې ناراض شوی، بلکي د وحي په موقتي ځنډ کي خاص حکمتونه مضمر دي، لکه څنګه چي د تکنده غرمي او د ورځي د سختي ګرمي وروسته د شپې راتګ ضروري دئ، انسان نه شي کولی په دوامداره توګه د لمر تودوخه وزغمي، بايد څو ګنټې د لمر له پلوشو يوې خوا ته شي، شپه خپل وزر پرې وغوړوي، اعصاب ئې آرام شي او بايللی صبر او زغم بېرته ترلاسه کړي، همداسي د وحي موقت ځنډېدا ضروري وه، ته اې پيغمبره! لا تر اوسه د وحي د مسلسل او پرله پسې ترلاسه کولو لپاره پوره او بشپړ تياری نه لرې، دا کار درباندي ګران تماميږي، څه موده بايد وځنډېږي تر څو د بيا ترلاسه کولو لپاره کافي چمتووالی ومومې، مطمئن اوسه چي تر مخکي لا ښه راتلونکی درته انتظار کوي، ستا رب به داسي پېرزويني درپه برخه کړي چي ستا د بشپړ رضايت باعث شي، نه يوازي دا د شپې ورځې تګ راتګ بايد تا ډاډه او مطمئن کړي او د وحي د راتلو موقتي انقطاع داسي وګڼې لکه له ورځي وروسته د شپې راتګ، بلکي د الله تعالی هغه پېرزويني او عنايات بايد ستا د اطمئنان لپاره کافي وي چي تر دې د مخه ستا په برخه شوي، مګر ته ئې يو يتيم ونه موندې او د تېکي ځای او مأوی ئې درکړه؟ مګر ته ئې لاروركی او مشوش ونه موندې او ستا

لاربښوونه ئې وکړه؟ آیا نېستمن ئې ونه مونده او شتمن ئې کړې؟ د دغو الهي پېرزوینو تقاضاوې دا دي چې:

الف: په یتیم غصه نه شې،

ب: سائل ونه رټې،

ج: او د خپل رب نعمتونه بیان کړې.

د دې مبارکې سورې خلاصه دا ده: لکه چې کله غرمه وي او کله تیاره شپه، همداراز کله به سوکالي وي او کله ستونزي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَٱلَّيۡلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾ وَلَلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لَّكَ مِنَ ٱلۡأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ﴿٥﴾

۱- قسم په دې غرمه. ۲- قسم په دغه شپه چي شي تياره. ۳- نه پرېښى يې خپل رب، نه ئې ګڼلى يې دښمن. ٤- او پايله تا ته غوره ده له پيل نه.٥- او ژر به دي خپل رب، هومره درکړي چي راضي شې.

۱-٥: په لومړيو دوو آيتونو کي په غرمه او په شپه چي کله تياره شي، لوړه شوې او ورپسې په دريو آيتونو کي پيغمبر عليه السلام ته د لاندي خبرو ډاډ ورکړى شوى: نه خپل رب پرېښى يې او نه ئې دښمن ګڼلى يې. تر پيل به پايله درته غوره وي. او رب به دي ژر دومره درکړي چي پرې راضي شې.

د (ما ودعك ربك) له فقرې معلومېږي چي دښمن د پيغمبر عليه السلام په خلاف دا تبليغات کول چي که دى پيغمبر او الله تعالى د ده مل وى نو دى به ئې په دې سختو شپو ورځو کي يوازې نه پرېښودو، چا ته به ئې د دې موقع نه ورکوله چي دى او ياران ئې وځوروي، الله تعالى دلته ډاډ ورکوي چي نه الله تعالى يوازې پرېښى يې او نه له تا بې پروا شوى.

د دې لپاره چي پوه شوو د قسمونو او ځواب تر منځ ئې څه ارتباط شته، لاندي خبرو ته توجه وکړئ:

- **د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط هغه وخت ښه درک کولى شو چي هم د ټولي سورې مجموعي مضمون په پام کي ولرو او هم هغه خاص شرائط چي دا سوره په کي نازله شوې.**
- که د دې مبارکي سورې مضامينو ته لږ ځير شو نو ګورو چي دلته د پيغمبر عليه السلام د ژوند ځينو لوړو ژورو ته اشاره شوې او ورته ويل شوي: مګر ته ئې يو يتيم ونه موندلې او د ټيکي ځاى ئې درکړ؟ مګر ته ئې يو لاروركى ونه موندلې او لار ئې دروښودله؟ او نيازمند ئې ونه موندلې، خو غناء ئې درپه برخه کړه؟ که ستا په تېر ژوند کي دا لوړي ژوري راغلي، له ستونزو سره مخامخ شوى يې، خو الله تعالي ترې ژغورلى يې، نو که نن له ستونزو سره مخامخ يې، بايد مأيوس نه شې، بايد ډاډه وې چي د تېر په څېر به دا حالت هم پاى ته ورسېږي، مګر نه ګورې چي الله تعالى کله ټکنده غرمه راولي او کله تکه تياره شپه، په تياره شپو کي بايد د رڼا ورځي او تودې غرمي راتلو ته هيله من وې.

• همدا راز دا سوره له هغه وروسته نازله شوه چې د څه موقت وخت لپاره پيغمبر عليه السلام ته د وحي راتگ متوقف شو، پيغمبر عليه السلام له دې ناحيې سخت پرېشان وو، کله کله دا تشويش ورسره راپيدا کېدو چې مبادا الله تعالی ترې ناراض شوی وي، مبادا کومه اشتباه ترې شوې وي او همدا د وحي د قطع کېدو باعث شوې وي، د دښمن شديدو تبليغاتو د ده تشويش لازياتولو، ياران به ئې هره ورځ منتظر وو چې نوي هدايات به ئې ترلاسه کړي وي، څو اونۍ تېرې شوې، نوې الهي لارښوونه ئې د منتظرو يارانو لپاره نه درلوده، دې وضعيت د ده پرېشاني مزيد زياتوله، په همدې شرائطو کې دا مبارکه سوره نازله شوه. د دې سورې په قسمونو کې پيغمبر عليه السلام دې ته متوجه کوي چې کله غرمه وي، لمر تودې وړانگې خوروي، که دا حالت د زيات وخت لپاره دوام وکړي، انسان ئې نه شي زغملی، حکيم خدای، ورځ او په هغې کې د تودو وړانگو خورېدل پای ته ورسوي، د څه وخت لپاره لمر ترشا کړي، د تودو وړانگو خورول ئې متوقف کړي، په ځای ئې شپه راولي چې هم سړه وي او هم تياره او هم په کې چوپه چوپتيا، دا طبيعي تحول د دې باعث شي چې انسان خپل تعادل له لاسه ورنکړي او د زمکې په سر ژوند کول ورته آسان شي، همدا راز په پيغمبر عليه السلام د بعثت په لومړيو شپو ورځو کې د (وحي) مسلسل راتگ ده ته دومره ستونزمن او مشکل وو لکه په تکنده غرمه کې لمر ته دوامدار ودرېدل، دې ته اړ وو چې د وحي دا پلوشې د څه وخت لپاره متوقفې شي، ترڅو پيغمبرعليه السلام د وحي د لړۍ بعدي څپو ته تيار شي، د دغه مطلب د اثبات لپاره د شپې په تگ راتگ استناد شوی او پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې نبايد د وحي له موقت توقف پرېشانه شې، دا داسې وگڼه لکه له يوې تودې غرمې وروسته چې ورځ ورو ورو پای ته ورسېږي او شپه راشي! ستا رب نه له دې کبله د وحي نزول موقتاً متوقف کړی چې تا ته اعتناء نلري او نه له دې کبله چې له تا ناراض شوی، برعکس ستا د (خير) او مصلحت لپاره ئې دا کار کړی.

٤- د دې آيت څو تفسيرونه زموږ مخې ته راځي:

الف: آخرت تر دنيا درته غوره دئ.

ب: تر (تېرې زمانې) غوره راتلونکی درته انتظار کوي.

ج: له دې موقت ځنډ وروسته به پر تا باندې د وحي راتگ تر مخکې په ښه او آسان حالت کې وي. له دې وروسته به هغه ستونزې نه لرې چې مخکې دې درلودې. په رواياتو کې راځي چې د وحي د راتلو په وخت کې به په رسول اللهﷺ باندې کله کله داسې حالت راغی چې په سخت ژمي کې به خولې ترې بهېدې.

که ټولې سورې ته ځير شو او له نورو آيتونو سره د دې آيت ارتباط ته پام وکړو نو دوهمه توجيه دقيقه برېښي، دا ځکه چې هم په راتلونکي کې د وحي ښه او آسان ترلاسه کول افاده کوي او هم رسول اللهﷺ ته هغه ډاډېينه چې د راتلونکي حالت په اړه ئې ورکوي.

٥- که وروستنيو آيتونو ته چې د (الهي نعمتونو) تفصيل په کې راغلی؛ پام وکړو، په وضاحت سره معلومېږي چې دلته د الله تعالی له (عطاء) مراد هم مادي عطايا دي او هم معنوي او د آيت معنی دا ده: ستا رب به دومره مادي او معنوي نعمتونه ستا په برخه کړي چې ته به پرې راضي او قانع شې!! او دا په حقيقت کې يوه الهي وړاندوينه وه چې ډېر ژر ترسره شوه، د

دغي سورې د نزول په وخت کي شرائط داسي وو چي هيڅ دا تصور هم نه شو کولی چي پيغمبرعليه السلام او ياران به ئې له دغي ستونزمني او سختي مرحلې ډېر ژر سرلوړي او بريالي تېر شي، د ضعف او ناتوانی دا مرحله به پای ته ورسېږي او داسي راتلونکی به ئې په برخه شي چي د دوی زړه ئې غواړي او کاملاً به پرې راضي وي، هره ورځ چي په دغه الهي نهضت تېرېږي نوې نوې برياوې به ترلاسه کوي، نن به ئې تر پرون غوره وي او سبا تر نن، دا نن‌ني مشکلات به ئې ټول له مخي لرې شي، خو همداسي وشول، لادېره موده نه وه تېره شوې چي دا الهي وعدې ټولي يوه په بلي پسي ترسره شوې او همغه حالت راغی چي پيغمبر عليه السلام او ياران ئې پرې راضي شول.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ۝٦ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ۝٧ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ۝٨ فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝٩ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝١٠ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

٦- مگر نه ئې وموندلې يو يتيم او د ټېکي ځای ئې درکړ؟ ٧- مگر نه ئې وموندلې يو لاروركی او لار ئې وښودله؟ ٨- او نيازمند ئې وموندلې، خو غناء ئې کړه په برخه. ٩- نو يتيم باندي قهر مه کړه. ١٠- او مه رټه سائل. ١١- او په وينا شه د خپل رب په نعمتونو.

٦- رسول الله ﷺ يتيم دنيا ته راغی، پلار ئې د ده له تولد څو مياشتي د مخه وفات شوی وو، تر شپږ کلنی پوري خپلي مهرباني مور په خپلي غېږ کي وروزو، خو له دې مهرباني غېږې هم محروم شو، مور ئې هم وفات شوه، دروند نيکه ئې د ده روزنه په غاړه واخيسته، له ده سره ئې ډېره مينه وه او تل به ئې دا خبره تکراروله چي که خدای کول زما له دې لمسي به ستر شخصيت جوړ شي، د ده ساتني او روزني ته ئې خاص پام او اهتمام کاوو، خو دوه کاله وروسته هغه هم وفات شو او دی د دغه دروند او زړه سواند شخصيت له پالني او روزني هم محروم شو، له دې وروسته ئې پالنه د خپل تره ابو طالب په غاړه شوه او هغه تر يوه مهربان پلار هم زياته د ده پالنه او روزنه کوله او د ژوند تر پايه ئې په ډېره مېړانه او شهامت له ده دفاع کوله، وروسته له هغه چي پيغمبرعليه السلام په رسالت مبعوث شو او د قريشو زعماوو او سردارانو د ده دعوت او بلنه د خپل اقتدار لپاره جدي گواښ وگڼلو، ابوطالب ئې تر فشار لاندې ونيولو چي بايد محمدعليه السلام د دوی د مذهب له مخالفت او د دوی د بتانو او اصنامو له هتك حرمت منع کړي، خو ابوطالب دې فشارونو ته تسليم نه شو، د ده له مرستي او حمايي ئې لاس وانه خيست، فشارونو، گواښونو او سختو محاصرو او بنديزونو د ده کلك عزم سست نه کړ او د خپل گران وراره يوازې پرېښودو ته تيار نه شو.

په دې آيت کي دې خبرې ته اشاره شوې چي پيغمبر عليه السلام يتيم دنيا ته راغی، د

مهرباني مور له پالني محروم شو، خپل زړه سواند نيکه ئې هم له لاسه ورکړ، خو هر ځل الله تعالی د خپل رحمت او پېرزويني وزر پرې خور کړی، که له يوې مهرباني غېږ محروم شوی بله ئې ورته برابره کړې، که له يوه پالونکي محروم شوی بل ئې ورکړی، دی ئې يوازې او بې پالونکي نه دئ پرېښی، دا بهير بايد دی ډاډه او مطمئن کړي چې الله تعالی به ئې يوازې او مهمل نه پرېږدي، که له يوې مأوی محروم شي د بلې بند وبست به ورته وکړي.

۷- په دې آيت کې د (ضال) صيغه د رسول اللهﷺ د هغه حالت د بيان لپاره کارول شوې چې تر بعثت مخکې ئې درلود او دا ئې د (هدايت) په مقابل کې کارولې، بايد وګورو چې د دې آيت معنی څه ده او د دغه لفظ د ترجمې په اړه څه وکړو چې هم د دې (لفظ) حق په سمه اداء شي، هم د رسول اللهﷺ په شأن کې بې ادبي ونکړو او هم په الهي کلام کې له بې ځايه تأويل او تحريف مصئون پاته شوو؟

په عربي کې د (ضال) لفظ په څو معانيو راځي:

الف: لار ورکی او تېروتی.

ب: څوک چې د څو لارو په سر ولاړ وي او نه پوهېږي هغه مستقيمه او سمه لار کومه يوه ده چې دی مخامخ خپل هدف ته رسوي.

ج: ورك شوي ته ويل کېږي.

د: هغې ونې ته هم ويل کېږي چې په صحراء کې يوازې راشنه شوې وي او خوا ته ئې نورې ونې نه وي.

هـ: د غفلت په معنی هم راځي.

و: او کله د ضائع شوي مفهوم هم افاده کوي.

دلته به له دغو معانيو کومه يوه رااخلو، کومه معنی ئې داسې ده چې په هغې سره مو هم د الله تعالی د کلام په ارتباط له ادب پښه آخوا نه وي غځولې او هم مو د رسول اللهﷺ په شأن کې بې ادبي نه وي کړې، داسې نه چې د پيغمبرعليه السلام د احترام لپاره هغه څه وکړو او داسې څه ووايو چې د الله د کلام په نسبت له بې ادبی او بې احترامی سره مترادف وي، که موږ له يوې خوا په دې مکلف يو چې د خپل ګران پيغمبر په شأن کې به له هرراز بې ادبی او بې احترامی ځان ساتو او د ده په اړه د بحث په دوران کې به دې ته متوجه وو چې له خولې مو داسې الفاظ ونه وځي چې د هغه د لوړ شأن په نسبت بې ادبي ګڼل کېږي، له بلې خوا په دې هم مکلف يو چې د الله تعالی د کلام په وړاندې به د ادب زنګون پر زمکه ږدو او الفاظ به ئې په ډېر احتياط او دقت سره ترجمه کوو، د خپلې خوښې معاني به نه ترې اخلو او د خپلې خوښې جامې به نه ور اغوندو. هغه څه به وايو چې الله تعالی په خپله ويلي او د خپل امين پيغمبر په ژبه ئې موږ ته بيان کړي، داسې نه چې د هغه په ويلو کې زړه نازړه وو او د اصلي لفظ او د هغه د دقيقې معنی په ځای بل څه ووايو. دلته (ضال) د (هدايت) په مقابل کې راغلی او ويل شوي: ته ئې (ضال) وموندې او (هدايت) ئې کړې.

قرآن فرمايي چې (انسان) د وحي له لاربښوونو پرته او مخکې له دې چې الهي لاربښوونې ورته لار وښيي، ظلوم (ډېر زيات ظالم) او جهول (ډېر زيات نادان او جاهل) دئ، د وحي له لاربښوونو پرته هغه په خپلو قضاوتونو کې حتماً ظلم کوي، لږ هم نه، ډېر ظلم، او د حقائقو په

ښه پېژندو کي پاته راغي او لار ترې ورکېږي، انسان له وحي پرته ډېر جاهل او لار ورکی او ډېر ظالم او ستمګر دئ (انه کان ظلوماً جهولاً).
رسول اللهﷺ له وحي مخکي د لوړ، شفاف او وتلي شخصيت خاوند وو، پاك لمنی، صادق، رښتينی، امين، له شرك او خرافاتو بې زار، د مکي ټولو اوسېدونکوپه درنه سترګه ورته کتل، د ده په لوړ شخصيت ئې اعتراف کاوو، هيڅوك نه شي کولی د ده په پاکه لمن او شفاف شخصيت د کومي ګناه او کوم بد کار داغ په ګوته کړي، د خپلي ټولني له خراب وضعيت سخت ځورېدو، د نجات لار ئې لټوله، د خلکو په نسبت د ده زړه سوی او پر ټولني د مسلطي دردونکي وضعي له ليدو د ده دردمن احساس دی شپه ورځ په اندېښنو کي اچولی وو او دې احساس د يوه داسي دروند پېټي ښه غوره کړې وه چي د قرآن په وينا نږدې وو د ده ملا ماته کړي، تر هغه چي پر ده وحي نازله شوه، د وحي ځلانده مشعل د ده اندېښني پای ته ورسولې، خپله ورکه متاع ئې پيدا کړه، کمال ته د انسان د رسېدو لار ئې وموندله، له ظلم او جهل د نجات لار ئې پر مخ پرانيستل شوه.
د پيغمبر عليه السلام په دوو حالتونو کي، له وحي د مخه او له وحي وروسته حالت کي حتماً داسي ژور توپيرونه شته چي قرآن ئې په دغي صيغي يادوي: (وجدك ضالاً فهدی)، نه يوازي له وحي وروسته حالت ئې له مخکني متمايز دئ او ژور توپيرونه په کي شته؛ بلکي له بعثت وروسته ابتدائي حالت ئې له وروستي حالت دومره تفاوتونه لري لکه د ځمکي او آسمان ترمنځ دا اوږد واټن، هغه په تدريج سره لوړ تللی او هغي لوړي ځوکي ته رسېدلی چي هيڅ انسان ئې کنارو ته نه شي رسېدی. متأسفانه ځيني ناپوه او جاهل کسان د پيغمبر عليه السلام په اړه داسي غلو کوي لکه نصاراوو چي د عيسی او مريمي عليهما السلام په اړه وکړه، وايي چي پيغمبر عليه السلام د بعثت له لومړی ورځي حتی تر دې هم د مخه په هرڅه پوهېدو، په غيب پوهېدو، د ټول قرآن علم په لومړی ورځ ورکړی شو، نه يوازي دی په غيب پوهېدو بلکي دا پوهه له ده د ده لمسيانو ائمه ته په ميراث رسېدلې!! حتی شېږ کلن کړوسی ئې امام زمان، عالم بالغيب او متصرف فی الکون دئ!! خو قرآن د ده په اړه فرمايي:

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَـٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَـٰنُ وَلَـٰكِن جَعَلْنَـٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾

الشوری: ۵۲

او همداسي مو تا ته د خپل امر ځانګړې وحي وکړه، ته نه پوهېدې چي کتاب څه دئ او نه د ايمان (په معنی او حقيقت) پوهېدې، خو موږ داسي نور وګرځاوو چي له خپلو بندګانو ځني هغه څوك پرې هدايتوو چي غواړو ئې، او بې شکه چي ته د مستقيمي لاري خوا ته لارښوونه کوې.
۸- رسول اللهﷺ ته له پلار هيڅ څه په ميراث نه وو پاته شوي، هغه نه يوازي د مهربان پلار له پالني د محروميت درد څکلی وو او په شپږ کلنی کي د مور له تودې او مهرباني غېږي محروم شو، بلکي خپله ځواني ئې په تنګسې او ناداری کي پيل کړه اوږده موده ئې شپني وکړه، خو

لاډېر وخت نه وو تېر شوی چې د قريشو تر ټولو شتمني او صالح مېرمني لومړی د تجارت په چارو کي ورسره شريك کړ، بيا ئې د ازدواج وړانديز ورته وکړ او په دې سره ئې له تنګسې د وټلو لار پر مخ پرانيستل شوه.
۹-۱۱: د دې لپاره چي الله تعالی ته يتيم وموندې او مأوی ئې درکړه، لاروركی ئې وموندې او لاربښوونه ئې وکړه، محتاج ئې وموندې شتمن ئې کړې، نو د دغو نعمتونو تقاضاوې دا دي:
الف: پر يتيم غصه مه کوه، له يتيم سره په خپلي معاملې او چلن کي هغه ورځې رايادوه چي يتيم وې او متولي او پالونکي ته محتاج.
ب: څوك چي د هدايت کېدو تلوسه لري، د لار موندو په لټه کي وي، ستا مرستي ته اړ وي، خپله مرسته مه ترې سپموه، بايد په ډېر زړه سوي سره د هغه لاربښوونه وکړې، مګر الله تعالی ته هدايت ته محتاج ونه موندې او پرتا ئې پېرزوينه ونه کړه؟ د دې نعمت شکر دا تقاضا لري چي هيڅ سؤال کوونکی او د لاربښوونې محتاج انسان ونه رټې او د نه ځواب ورنه کړې، که څه هم د پوښتنو په وخت کي بې ادبي ترې وشي او د لاربښود د احترام له پولو واوړي.
که څه هم دا آيت (و اما السائل فلاتنهر) په مستقله توګه او له مخکنيو آيتونو سره له ارتباط پرته بله معنی هم ورکولی شي او کېدی شي داسي ترجمه شي: او سؤالګر مه رټه، که کوم فقير او محتاج انسان له تا مرسته وغواړي، يا مرسته ورسره وکړه او که د مرستي توان نه لرې نو په خوږه ژبه ئې ځواب کړه او له رټلو ئې ډډه وکړه. خو د دې لپاره چي دلته د مخکنيو او وروستنيو آيتونو ترمنځ خاص تړاو شته او دا درې وروستي آيتونه د مخکنيو دريو په مقابل کي په مرتب ډول اود هغوی د فرعي او مقتضا په څېر راغلي او دا لسم آيت (واما السائل فلا تنهر) د اوم آيت (و وجدك ضالا فهدی) په مقابل کي راغلی، نو ځکه له (سائل) د ګدا او سؤالګر معنی نه شو اخيستی.
ج: د دې لپاره چي د کلام په ترتيب کي دا آيت د اتم آيت (و وجدك عائلا فاغنی) په مقابل کي ذکر شوی، بايد د همدې تړاو په رڼا کي توضيح شي. او معنی ئې دا ده: ته خپل رب له احتياج او فقر وژغورلې، شتمن ئې کړې، له حلالو لارو ئې ستا اړتياوې پوره کړې، د دې الهي نعمتونو په مقابل کي پر تا لازم ده چي:
۱: خپله غنا او شتمني به الهي نعمت او پېرزوينه ګڼې، نه د خپل هنر، پوهې او هڅو نتيجه، دا ځکه چي ستا هنر، کمال او تکل هم الهي پېرزوينه او عنايت دئ نه ستا شخصي او ذاتي وړتيا. څوك چي خپله شتمني الهي عنايت او پېرزوينه وګڼي، شاکر بنده ترې جوړ شي، په نعمتونو کي د تصرف په وخت کي احتياط کوي او د حرامو موخو لپاره ترې کار نه اخلي، خو څوك چي خپله شتمني خپل ذاتي کمال وګڼي او خپل مال او دولت د خپلو هڅو او کمال نتيجه وګڼي، د قارون په څېر به شي، شتمني به ئې مغرور کړي،، پر نورو به د لويي احساس کوي، نور به د مال دولت نه درلودو له کبله سپك او حقير ګڼي، فساد ته به ملا تړي او خپل دولت به د فساد خورولو په لار کي کاروي.
۲: بايد دهغه چا په څېر نه شې چي نه په ژبه د نعمت شکر په ځای کوي او نه ئې په څېرې کي آثار راڅرګندېږي او نه ئې په تصرفاتو کي ښښه، يا ئې پټوي او يا ئې حقير شمېري او د يادولو او شکر کولو وړ ئې نه ګڼي. که په دې باور يې چي د هر څه ورکړه د الله له لوري

ده، نو په نعمتونو ئې اعتراف کوه او د محرومیتونو یادول او شکوه او شکایت کول پرېږده.

بسم الله الرحمن الرحیم

الشرح

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الشرح (پرانیستل) دئ، اته آیتونه لري، د آیتونو اوږدوالی، وزن او غږ ئې سره ورته او ډېر ښکلی او خوندور دئ، د لومړیو څلورو آیتونو فواصل ئې د (صدرك) هموزنه صیغې دي، ورپسې دوه آیتونه په (یسراً) پای ته رسېدلي او دوه وروستي آیتونه ئې د (فانصب) او (فارغب) په الفاظو پای مومي. دا هم په مکي دور کې نازله شوې سوره ده، متن او محتوی ئې او د (الضحی) له سورې سره ئې همغږي او ورته والی ښیي چې دا دواړه سورې په یوه وخت کې یوه په بلې پسې، لومړی (الضحی) او ورپسې (الشرح) نازله شوې، د دې سورې له آیتونو هم معلومېږي چې په دې وخت کې پیغمبرعلیه السلام د سختو ستونزو او کړاوونو په محاصره کې وو، د فشارونو، ګواښونو او مشکلاتو په دې توري او ستونزمنې شپې کې لومړی د الضحی د سورې په ترڅ کې ده ته ډاډ او اطمئنان ورکړی شو چې دا تیاره شپه پای ته رسي، د روښانه راتلونکي روڼ سباوون به راځي او هره راتلونکې ورځ به دې تر مخکې غوره وي، ورپسې د الشرح په سوره کې راغلي چې آیا الله تعالی تا ته (انشراح صدر) درپه برخه نه کړه؟ آیا هغه (ملا ماتوونکی بار) ئې ستا له اوږو لرې نه کړ؟ آیا ستا کار ته مو رونق ورنکړ؟ او ستا نوم او شهرت مو لوړ نه کړ؟ لکه څنګه چې تر دې د مخه ئې ستا ډېرې ستونزې حل کړې، باید ډاډه وې چې پاته ستونزې به هم حتماً حل شي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعۡنَا عَنكَ وِزۡرَكَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِيٓ أَنقَضَ ظَهۡرَكَ ﴿٣﴾
وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ﴿٤﴾ فَإِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا ﴿٦﴾ فَإِذَا فَرَغۡتَ
فَٱنصَبۡ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرۡغَب ﴿٨﴾

١- آيا ستا سينه مو نه كړه درته پراخه؟ ٢- او آيا كوز مو له تا نه كړ ستا درونـد پېټى؟ ٣- هغه چي ئې ستا ملا ماتوله. ٤- او درته لوړ مو كړ ستا ذكر. ٥- نو بې شكه هري ستونزي سره وه يوه آساني. ٦- نو بې شكه هري ستونزي سره وي به آساني. ٧- نو كله چي فارغ شې، بيا هاند پيل كړه. ٨- او په لوري د خپل رب وكړه رغبت.

١- د (انشراح صدر) دقيقه معنى بايد لومړى په خپله په قرآن كي ولټوو، كه په دې موفق شوو چي واضح او څرګند مفهوم ئې په قرآن كي ومومو، نو بايد په همدې اكتفاء وكړو او بلي مرجع ته له رجوع ډډه وكړو، قرآن حكيم داسي دئ چي يوه برخه ئې بله برخه تشريح كوي، د (شرح صدر) په اړه څو آيتونه په قرآن كي داسي راغلي:

فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهۡدِيَهُۥ يَشۡرَحۡ صَدۡرَهُۥ لِلۡإِسۡلَٰمِۖ وَمَن يُرِدۡ أَن يُضِلَّهُۥ يَجۡعَلۡ صَدۡرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجٗا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي ٱلسَّمَآءِۚ كَذَٰلِكَ يَجۡعَلُ ٱللَّهُ ٱلرِّجۡسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

الانعام: ١٢٥

څوك چي الله تعالى ئې لارښوونه وغواړي نو سينه ئې اسلام ته پرانيزي او د چا بې لاريتوب چي وغواړي نو سينه ئې ورتنګه كړي، داسي لكه آسمان ته چي خېژي، همداراز الله پر هغو ناپاكي تپي چي ايمان نه راوړي.

أَفَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدۡرَهُۥ لِلۡإِسۡلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٖ مِّن رَّبِّهِۦۚ فَوَيۡلٞ لِّلۡقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ

أُوْلَٰٓئِكَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

الزمر: ٢٢

نو آيا هغه چې الله ئې د اسلام په لوري سينه ورته پرانيستې ده او هغه د خپل رب له رڼا برخمن دئ، نو افسوس د هغو پر حال چې زړونه ئې د الله د ذکر په اړه سخت دي، همدا دوی په څرګندي تېروتنې کې دي،

د موسی علیه السلام د قصې په ترڅ کې هم دا لفظ کارول شوی، هغه وخت چې دی د مظلومو بني اسرائیلو د ژغورنې لپاره د فرعون مقابلې ته په تلو مأمور شو، نو هغه خپله ناتواني په دې صیغه اظهار کړه:

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدۡرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرۡسِلۡ إِلَىٰ هَٰرُونَ

الشعراء: ١٢- ١٣

وئې ویل: اې زما ربه! زه وېرېږم چې تکذیب به مې کړي، سینه مې تنګېږي او ژبه به مې سمه نه خوځېږي، هارون ته ئې ولېږه.
بیا وایي:

قَالَ رَبِّ ٱشۡرَحۡ لِي صَدۡرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرۡ لِيٓ أَمۡرِي ﴿٢٦﴾ وَٱحۡلُلۡ عُقۡدَةٗ مِّن لِّسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفۡقَهُواْ قَوۡلِي

طه: ٢٥- ٢٨

وئې ویل: اې زما ربه! سینه مې راته پرانیزه، کار مې راته آسان کړه، د ژبې عقده (غوټه) مې راته وسپړه، تر څو مې په خبره پوه شي.

په لومړیو آیتونو کې شرح صدر د سینې د تنګوالي په مقابل کې راغلی او معنی ئې د هر ډول تشویش، ذهني اضطراب او هر راز شك او شبهې رفع کول او د اسلام د منلو لپاره د ده زړه تیارول او په دې ئې قانع کول دي چې د اسلام لاره حق ده او څه چې اسلام د عقیدې، اخلاق، عدالت، تمدن او تهذیب په اړه ویلي سل په سلو کې حقیقت لري.

او په وروستیو آیتونو کې شرح صدر د سینې د هغې تنګوالي په ارتباط راغلی چې وېره او خوف ئې لامل وي، د خپلې دندې او مأموریت له ستروالي وېره، له دې وېره چې د دې درونډ بار د وړلو توان به ونه لري، له دې وېره چې مخاطب به پرې بد ګماني وکړي، په خبره به ئې سم پوه نه کړی شي، د پراخې حوصلې او د ضروري فصاحت او د ژبې ښه طلاقت د نشتوالي وېره.

د انشراح صدر دغو معانیو ته په پام سره د دې سورې د لومړي آیت تفسیر دا دئ: رسول اللهﷺ تر بعثت مخکې په ټولنې له حاکم وضعیت، له شرك، جهل، فساد او ظلم، سخت پرېشان او مضطرب وو او له دې دردناك حالت د خلکو د ژغورنې د لارو چارو په لټه کې وو.

د وحي په نزول سره هغه خپل ورك مشعل وموندو، اضطراب او پرېشاني ئې رفع شوه، زړه ئې ډاډه او مطمئن شو چي له دغي لاري او په دغو لارښوونو سره کولی شي خپله ټولنه له تباهی وژغوري او د دنيوي او اخروي سعادت په لوري ئې هدايت کړي.

نو د دې وينا چي آيا ستا سينه مو درته پراخه نه کړه؟ معنی دا ده چي آيا تا ته مو پراخه حوصله درنکړه؟ آيا ستا تشويشونه مو رفع نه کړل؟ آيا ستا زړه مو ډاډه او مطمئن نه کړ؟ آيا تا ته مو راسخ عزم او مضبوطه اراده درنکړه؟

رسول اللهؐ د دغي (انشراح صدر) له کبله وتوانېدو چي د رسالت دا دروند پېټی پر خپلو اوږو يوسي، د سترو سترو مخالفتونو، عنادونو او حسادتونو په وړاندي ثابت قدم پاته شي، د ستونزمن دعوت او اوږدې او ملاماتوونکې مبارزې ستونزي او لوړي ژوري ئې راسخ عزم او مضبوط هوډ کمزوری او متزلزل نه کړی شي، د جهل وهلي او شرك ځپلي قوم د جهالتونو او لجاجتونو په وړاندي په سره سينه او پراخه حوصله ودرېږي، د هيڅ ځواك فشارونه او ګواښونه ئې له خپلي لاري منصرف نه کړی شي، هيڅ کله مأيوس نه شي، په ډاډه زړه او د حق په حتمي بري بشپړ باور او اطمئنان او په الهي مرستي کامل اعتماد سره مخکي ولاړ شي، نه ئې د ناپوه مخاطبينو له حيرت او تعجب ډکي سترګي پرېشان او مأيوس کړي او نه ئې د کينه کښو او حسودو مخالفينو قهرجني سترګي له خپل ځای وخوځوي.

۲- ۳: دلته کوم دروند پېټی داسي ګڼل شوی چي نږدې وه د دې اولوا العزم پيغمبر ملا ماته کړي؟ که څه هم په آيت کي نه دئ ښودل شوی خو له قرائنو په واضح توګه معلومېږي چي دا دروند پېټی د هغه درد، پرېشانی او تشويش دروند پېټی وو چي پيغمبر عليه السلام له دې بابته احساساوو چي خلك ئې په شرك، جهل، ظلم او فساد کي ليدل او د ده حساس ضمير ئې ځوراوو، د شرك او خرافاتو بازار ګرم وو، خلك ئې ليدل چي په خپل لاس به ئې مجسمه جوړه کړه او په وړاندي به ئې سجده کوله، فحشاء، بېحيائي او اخلاقي فساد هره خوا تر سترګو کېدو، خيانت، دوکه او ظلم عام شوي وو او د ټولني په ټولو مناسباتو ئې خپل تور وزر غوړولی وو، زورور ظالم او کمزوری مظلوم او له خپلو ټولو انساني حقوقو محروم وو او هيچا ئې د مظلوميت چيغي نه اورېدې، لوڼي ژوندی ښخېدې او ښځي په ذلت او سپکاوي کي ساتل کېدي، په ناروا قومي او نژادي نښتو کي د بې ګناه خلکو وينې تويېدې، د دوو قبيلو ترمنځ به يوه وړه پېښه په داسي خونړيو جګړو بدله شوه چي تر پېړيو پېړيو به ئې دوام وکړ او په زرهاوو بې ګناه خلك به په کي ووژل شول، چا چي وسله او لښکر نه درلود او د ځان دفاع ئې نه شوی کولنه به ئې سر خوندي وو او نه مال، عزت او ناموس، رسول اللهؐ د دغه دردناك وضعيت له ليدو سخت ځورېدو او تل په دې لټه کي وو چي د نجات لار ورته پيدا کړي، د انديښنو او تشويشونو په دغه حالت کي وحي پرې نازله شوه او الهي لارښوونو ئې مخه ورته رڼا کړه، په دې سره ئې د انديښنو او تشويشونو هغه دروند پېټی له اوږو کوز شو، د خلکو د ژغورني او نجات رمز په لاس ورغی او مطمئن شو چي توحيد، په معاد ايمان او په رسالت باور او د الهي لارښوونو متابعت ته د خلکو په رابللو سره به نه يوازي د عربو جهل ځپلي ټولنه له دې دردناك حالت ژغورل کېږي بلکي له دې لاري ټوله انساني نړۍ ژغورلی او سعادت ته ئې رسولی شي.

له دې مبارك آيت معلومېږي چي پيغمبرعليه السلام د خپل امت په اړه څومره زړه سواند

وو، په (انسان) ئي څومره زړه سوی او د ده له ژغورنې سره ئي څومره مينه وه؟ خپل رب ئې څنګه پېژاندو او د يوه پيغمبر په توګه ئي د خپل دروند مسئوليت په اړه څه احساس درلود؟ هره شيبه ئي څه حالت او څه احساس وو؟ دلته قرآن فرمايي چې دغه احساس نږدې وو د ده ملا ماته کړي، په بل ځای کې فرمايي:

لَعَلَّكَ بَـٰخِعٌ نَّفۡسَكَ أَلَّا يَكُونُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٣﴾

الشعراء: ٣

ښايي ته خپل ځان وژنې د دې لپاره چې دوی ايمان نه راوړي، يعني د دوی د ايمان نه راوړو له کبله دومره انديښنې کوې چې نږدې ده له انديښنو ومرې؟

کله چې دا آيت نازل شو: (فاستقم کما امرت)، داسې استقامت وکړه لکه چې پرې ګمارل شوی يې، وئې ويل: دې آيت سپين ږيری کړم!! يعني خپل مأموريت ورته هومره دروند او حساس برېښې چې په بشپړه توګه ئي ترسره کول تر خپل وس او توان اوچت ګڼې.

قرآن په بل ځای کې فرمايي:

لَقَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ عَزِيزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ حَرِيصٌ عَلَيۡكُم بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢٨﴾

التوبه:١٢٨

يقيناً چې تاسو ته ستاسو له منځه داسې پيغمبر درغی چې هغه څه پر ده ګران تماميږي چې تاسو ځوروي، ستاسو پر (هدايت او لارښوونې) حريص دئ او د مؤمنانو په اړه ډېر زړه سواند او مهربان.

د درد او مسئوليت دغه احساس، د خلکو د هدايت او لارښوونې ژوره تلوسه، د مؤمنانو په اړه زړه سوی او مهربانې همغه دروند پېټی جوړ کړی وو چې د رسول اللهﷺ پر اوږو ئې داسې دروندوالی کاوو چې نږدې وه د دې اولوالعزم پيغمبر ملا ماته کړي.

ډېره د حيرانتيا خبره ده چې ځينو نومياليو مفسرينو دلته (وزر) د ګناه په معنی اخيستی او په شرح کې ئې دا آيت رااخيستی چې الله تعالی خپل پيغمبر عليه السلام ته فرمايي:

ِّ◌يَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ... : تر څو الله تا ته مخکنې او وروستنې ګناهونه وبخښي...

دوی ته په ځواب کې وايو:

الف- له دې آيت وروسته آيت خو په ډېر صراحت سره وايي چې له دې (وزر) مراد (عسر) يعني ستونزې او کړاوونه دي نه ګناه.

ب- پيغمبر عليه السلام تر بعثت مخکې کومه داسې ستره ګناه کړې چې له دروندوالي ئې نږدې وه د ده ملا ماته شي؟!!

ج- نه يوازې د الشرح د سورې د نزول په وخت کې د الفتح سورې دا آيت نه وو نازل شوی، بلکې د مدني دور په وروستيو کلونو کې او د حديبيې له معاهدې وروسته نازل شوی.

همدا راز متأسفانه ځینو درنو مفسرینو (شرح صدر) د (شق صدر) په معنی اخیستی، دوی په خپل ضعیف تعبیر کي نه د شرح صدر هغې معنی ته اعتناء کړې چي د قرآن په ګڼو آیتونو کي راغلي او نه ئې هغه مطلب ته توجه کړې چي دا آیت ئې له وروستیو سره په ګډه افاده کوي، دې ته ئې نه دي کتلي چي که دا د شق صدر په معنی واخیستی شي نو باید په وروستي آیت کي د (وزر) معنی هم د وجود کوم غړی وي او دا خبره نه کوم قرآن پوه کولی شي او نه ئې کوم عربي قاموس مني!!

٤- د دې آیت په اړه څو خبرو ته توجه ولرئ:

الف: دښمن هڅه کوي د پیغمبر علیه السلام په ضد خپلو تبلیغاتو سره د دعوت مخه ئې ونیسي او خلك په ده او د ده په دعوت له ایمان راوړو منع کړي، چي څوك به مکې ته راتلو دوی به ورته ویل: دلته د محمد په نامه یو څوك راپاڅېدلی، د مکې په خلکو کي ئې شخړې راپیدا کړې، د پلار او زوی، ورور او ورور، ښځې او مېړه ترمنځ ئې اختلافات راولاړ کړي، له خپل پلرني دین ئې بغاوت کړی، جادوګر دئ، خبرو ته ئې غوږ مه نیسئ، د ده خوا ته مه ورځئ، داسي نه چي د جادو تر اغېز لاندي ئې راشئ او بې لارې شئ، دغه تبلیغات د دې په ځای چي د ده او خلکو ترمنځ حائل شي او د ده خوا ته د خلکو د ورتلو مانع شي برعکس ئې خلك دې ته هڅول چي پلټنه وکړي او ځان په دې پوه کړي چي دا محمد (علیه السلام) څوك دئ؟ څه غواړي؟ ولی ئې قریش مخالفت کوي؟ څوك چي د ده تر اغېز لاندي راغلي څه بدلون ئې په ژوند او افکارو کي راغلی؟ د دښمن دا معاندانه تبلیغات د دې باعث شول چي نوم ئې تر هر چا ورسېږي، شهرت ئې له مکې بهر ووځي او له مکې بهر هم خلك د ده له نامه سره آشنا شي.

ب: دلته د (رفعنا ذکرك) په ځای (رفعنا لك ذکرك) راغلی او دا ښیي چي دغه شهرت له ده سره مرسته وکړه، خلکو ته د ده د دعوت په رسېدو کي ئې ګټه درلوده، د ده کار ئې ورته آسان کړ، خلك ئې وهڅول چي د ده خوا ته راشي، د ده خبره واوري او د ده په دعوت ځان پوه کړي، د دښمن تبلیغاتو د دې په ځای چي ده او د ده دعوت ته کوم تاوان ورسوي او د خلکو د راتلو مانع شي برعکس ئې خلك د ده خوا ته راوستل، هغه ځای ته چي د ده لاس نه رسېدو او هغو خلکو ته چي د ده غږ نه رسېدو، د (رفع ذکر) او د ده شهرت لوړېدو په نتیجه کي د نورو سیمو خلك هم د ده له نامه او له هدف او دعوت سره آشنا شول. که څه هم ځینو درنو مفسرینو له (رفع ذکر) دا مراد کړې چي تر قیامته به د الله تعالی د نامه ترڅنګ د محمد علیه السلام نوم اخیستل کیږي، په آذانونو کي به یادیږي او درودونه به پرې ویل کیږي، خو دلته او د سورې د بحث له موضوع سره په ارتباط کي ئې ښه او دقیق تعبیر مخکنی تعبیر دئ.

ج: دا الهي وړاندوینه ترسره شوه، چا ګمان کاوو چي د پیغمبرعلیه السلام او د ده د دعوت کار به له ضعف، ناتوانی، د یارانو او پلویانو کمښت، د قوم شدید مخالفتونو، ګواښونو، فشارونو، محاصرو، سره سره داسي ژر هغې مرحلې ته ورسیږي چي د عربو ټوله پراخه سیمه به د ده تر سلطې لاندي راشي، د سیمې ټول قومونه به د ده دعوت ومني، له ده سره به ملګري شي، د ده د الهي اهدافو لپاره به هرې قربانۍ ته چمتو شي، ټول به د الله تعالی د نامه ترڅنګ د ده نوم یاد کړي، په ملیونونو او ملیاردونو انسانان به تر قیامته په ده درودونه لیږي، د ده په نامه به افتخار کوي او خپل نوم به د ده په نامه ښایسته کوي؟

٥- ٦: په دغو دواړو آيتونو کي څو ظريفو نقطو ته توجه وکړئ:

الف: د دې په ځای چي وويل شي: له هري ستونزي وروسته به يوه آساني وي، ويل شوي: له هري ستونزي سره به يوه آساني وي، يعني د ستونزي او آسانۍ ترمنځ فاصله او واټن نشته، خوا په خوا کي دي، آساني د ستونزو په منځ کي ولټوئ، سختي ورځي ډېري اوږدي نه وي، ژر پای ته رسي، آساني به ئې په خوا کي ومومئ.

ب: په دوو آيتونو کي د دې مطلب تکرار ښيي چي يو ئې په تېري زمانې پوري اړه لري او بل ئې په حال او راتلونکي پوري، په دې معنی: لکه څنګه چي دي مخکي وليدل چي ډېري ستونزمني شپې ورځي تېري شوې، په هري ستونزي پسي آساني راغله، همداسي به اوسنۍ سختي ورځي هم تېري شي او د بريا او خوشحالۍ ورځي به راشي، (كان مع العسر يسرا، سيكون مع العسر يسراً)

او يا دا چي العسر (کړاو) په دواړو آيتونو کي د معرفه په صيغه راغلی او مراد ئې يو دئ، خو يسر (آساني) په دواړو آيتونو کي د نکره په صيغه راغلی، چي بېلي بېلي آسانۍ افاده کوي، يعنی له هري ستونزي سره دوه آسانۍ جوخت وي، يوه ئې په دنيا کي او بله ئې په آخرت کي، نو بايد ډاډه وې چي له هري ماتي سره برياوي شته، په هري توري شپې پسي رڼا ورځ شته، مأيوس او ناهيلی کېږه مه، ستا رب په هر کړاو پسي د دوو آسانيو وعده درکړې، داسي نه چي خپله روحيه له لاسه ورکړې، مأيوس او ناهيلی شې، سست شې، شور، شوق او نشاط دي له لاسه ورکړې، د سختو ورځو په ليدو سره د ناتوانۍ او ضعف احساس وکړې، هيله من اوسه چي له هري ستونزي وروسته دوه آسانۍ درته انتظار کوي، دا د الله تعالی قطعي او نه بدلېدونکې وعده ده.

٧- دا آيت موږ ته وايي چي دنيا د قرار او فراغت ځای نه دئ، د مسلسل، پر له پسي او ستړيا نه منونکو هاند او هڅو ځای دئ، د اسلام له نظره دنيا د کار او زيار ځای دئ، چي کله له يوه کار فارغ شې بل ته بايد متې رابډوهې، بايد تل هڅه وکړې، سخته هڅه، دوامداره او په بشپړ انهماك سره، د الله تعالی په لار کي هڅه، کله د الله تعالی په عبادت کي، کله د دعوت په کار کي، کله د تعليم او تربيې په کار کي، کله د حلال رزق او روزي راپيدا کولو په کار کي، د قرار او آرام دار او کور جنت دئ نه دنيا.

ډېره عجيبه ده چي ځينو د آيت ترکيب او سياق او سباق ته له پام کولو پرته، په ډېر تکلف سره او د مذهبي تعصب په حکم، د (فانصَب) لفظ (فانصِب) کوي، (ص) ته د (زور) په ځای (زېر) ورکوي او د نصبولو معنی ترې راباسي او وايي: په دې سره پيغمبر عليه السلام ته امر شوی چي له فارغېدو وروسته علي رضي الله عنه خپل ځای ناستی وټاکه!! دغو جنابانو ته چي د قرآن په اړه ئې بې باکي ته انسان حيران پاته شي، وايو:

الف- دلته د (فانصب) لفظ د (فرغت) په مقابل کي راغلی، داسي لکه له دې مخکي چي يسر د عسر په مقابل کي راغلی، معنی ئې د فراغت عکس يعني زيار ايستل ده، نه بل څه، بله معنی ترې اخيستل له کرکجن تکلف پرته بل څه نه شي کېدی. همدا راز د (فانصب) وزن بايد (فارغَب) ته ورته وي، د بلاغت تقاضا همدا ده، له دې (فانصِب) جوړول همغږي له منځه وړي.

ب- د دې آيت د نزول په وخت کي علي رضي الله عنه لا بالغ شوی هم نه وو.

ج- د پيغمبر عليه السلام عظمت او حقانيت له دې خبري هم معلوميږي چي هغه په داسي حال کي رحلت وکړ چي هيڅوك ئې خپل ځای ناستی ونه ټاکو، مخصوصاً له خپلي کورنۍ، راشدينو خلفاوو هم له خپلي کورنۍ کوم کس ځای ناستی ونه ټاکو، که دوی دا کار کړی وی نو نن به هر ظالم پاچا خپل زوی، لور او مېرمن په دې نامه د تخت او تاج وارث او د ځان ځای ناستی او ولي عهد ټاکو چي د پيغمبر عليه السلام په سنت عمل کوي او ډېرو دين پلورونکو مفتيانو به دا فتوی ورکوله چي د اعليحضرت همايوني دا کار د شريعت او سنت مطابق کار دئ!! ډېر ناپوه او د دين له حقيقت او روح بې خبر انسان به په دې نه پوهېږي چي هر موروثي نظام ظالمانه او د عدل او انصاف مغاير نظام دئ، دين د دې لپاره راغلی چي دغه ظالمانه موروثي نظامونه او د زور حکومتونه رانسکور کړي او د خپل زعيم د ټاکلو اختيار ولس ته ورکړي.

د- محال ده چي پيغمبر عليه السلام ته د الله تعالی له لوري د چا د نصبولو امر شوی وی او هغه دا کار نه وی کړی او محال ده چي د ده په لاس روزل شوو صحابه وو د ده له لوري د نصب شوي کس په ځای بل څوك غوره کړی وی!!

هـ- که پيغمبر عليه السلام ته د الله تعالی له لوري د ځای ناستي د نصبولو امر شوی وی، نو دا امر به په داسي صريح الفاظو په قرآن کي راغلی وو لکه د موسی عليه السلام په څنګ کي چي د هارون عليه السلام ذکر شوی، په ټول قرآن کي خو نه صراحتاً د علي رضي الله عنه نوم راغلی او نه اشارتاً د ده په اړه څه ويل شوي!

٨- په هر حالت کي بايد ستا رغبت د الله تعالی په لوري وي، داسي نه چي په کوم کار کي مشغولتيا تا د خپل رب له ياده غافل کړي، د الله تعالی ياد به تل ستا په ژبه او زړه وي، يوه شېبه به نه ترې غافل کېږې، په هر کار کي به د ده رضاء لټوې او د زړه ميلان به دي تل د الله تعالی په لوري وي.

که په دې وروستيو مبارکو آيتونو کي راغلي دوه مطلبه (دوامداره او ستړيا نه منونکې هڅه، د الله په لوري رغبت) د ټولي سورې د آيتونو په رڼا کي وڅېړو، معنی به ئې دا وي: ستونزي به هرومرو پای ته رسي، ډاډه اوسه چي د آسانۍ او خوشحالۍ ورځي راتلونکي دي، خو داسي نه چي د سختو ورځو د پای ته رسېدو او له ستونزو او کړاوونو د فراغت په وخت کي له خپلو هڅو لاس واخلې، خپله مبارزه متوقفه کړې او د دنيا زرق و برق ته متمايل شې، بر عکس بايد خپلو دائمي او ستړيا نه منونکو هڅو ته دوام ورکړې او رغبت دي يوازي د الله تعالی په لوري وي.

بسم الله الرحمن الرحيم

التين

د سورې معرفي

د دې سورې نوم التين (انځر) دئ، چې له لومړي آيت اخيستل شوی، ٨ آيتونه لري، د آيتونو فواصل ئې د لومړي آيت د دوو صيغو په څېر دي، لومړی او شپږم آيت ئې د زيتون او ممنون په صيغو پای ته رسېدلي، نور ئې (التين) ته ورته صيغو باندي، د څلورم آيت د پای صيغه تقويم ده چې د غږ له پلوه التين ته ورته ده. په مکه مکرمه کي نازله شوې، د بحث محوري موضوع ئې د دې مطلب ثابتول دي چې الله تعالی (احکم الحاکمين) دئ او عملونو ته عادلانه بدله ورکوي. د دې ادعاء د اثبات لپاره د انساني شخصيتونو دوه بېلګي او د دوی د عملونو پايلي زموږ مخي ته ږدي، يو هغه چې تر ټولو ټيټ او پرېوتي مقام ته رسېدلی، له اخلاقي او معنوي پلوه د الله تعالی ترټولو مخلوقاتو ټيټ تللی، دومره ټيټ پرېوتی چې هر څه ترې لوړ او اوچت دي. بل ئې هغه مؤمن بنده دئ چې عملونه ئې صالح او نېك دي او د خپلو نېکو عملونو غوره بدله په دوامداره او پر له پسې توګه ترلاسه کوي. دا په داسي حال کي چې الله تعالی دا دواړه انسانان، له هغو ټولو ژورو توپيرونو سره چې د دوی په کړنو کي شته، په ډېر غوره جوړښت او تقويم کي پيدا کړي، ډېر غوره او ښايسته استعدادونه او فضائل ئې د دوی په خټه کي ايښي، د استعدادونو له مخي ئې پر ټولو مخلوقاتو دوی ته فضيلت ورکړی، خو يو ئې د فضيلت او شرف لوړو لوړو څوکو ته ورسېږي او بل ئې د رذالت او سپکتوب په ژورو ژورو کندو کي پرېوځي، د دوی هر يو د دوو لارو مقطع باندي ودرېدلی، يوه ئې د لاندي تلو هغه لار غوره کړې چې ځوړه ده، ورو ورو ټيټېږي او په هغه ځای پای ته رسي چې تر ټولو ټيټ او پرېوتی ځای دئ، بل هغه لار غوره کړې چې لوړ درومي او ورو ورو لوړېږي او په هغه ځای منتهي کېږي چې تر ټولو لوړه څوکه ده او د عزت او شرف تر ټولو لوړ مقام. دلته د انسان په متفاوت انتخاب، بېلو بېلو تګلارو او مختلفو عملونو او کړنو بېل بېل نتائج مرتب کېږي او دا ښيي چې په دې عالم کي د مکافات او مجازات سنت حاکم دئ، هر عمل ته مناسبه بدله او سزا ورکول کېږي، له هر چا سره د ده د کړنو له مخي معامله کېږي. نو د دې حقيقت له مشاهدې او ليدو سره سره څنګه او په کوم دليل له دې انکار کوی چې يوم الدين د مکافات او مجازات وروستی ورځ په مخکي لرې، محاسبه به درسره کېږي او د خپلو عملونو مناسبه او عادلانه سزا به ګورې؟! د دې تکذيب لپاره څه دليل لرې؟!! کوم څه، کومه انديښنه، کومه وجه او کوم دليل د دې باعث شوی چې په يوم الدين کي له الهي محاسبې انکار وکړې؟! مګر ته په دې نه پوهېږې چې الله تعالی (احکم الحاکمين) دئ؟ مګر نه ګورې چې

(احكم الحاكمين خداى) عملاً انسان ته د خپلو كړنو بدله او سزا وركوي؟ آيا دا د منلو ده چي په تا كي به د ښه او بد ترمنځ د قضاوت او د حق او باطل او مظلوم او ظالم ترمنځ د حكميت استعداد وي خو هغه الله تعالى به په دې صفت متصف نه وي چي تا ته ئې دا استعداد دركړى ؟!! په انسان كي د حكميت صفت د دې نښه ده چي پيدا كوونكى به ئې حتماً (احكم الحاكمين) وي.

د سورې په پيل كي د پيغمبرانو عليهم السلام د بعثت او د وحي د مهبط په څلورو ځايونو لوړه شوې، په شام، فلسطين، طورسينا او بلدالامين (مكه مكرمه)، چي دا د جليل القدر پيغمبرانو د بعثت ټاټوبي او د سترو سترو الهي او ديني خوځښتونو او نهضتونو مهد او د نومياليو او باعظمتو شخصيتونو زيږنتونونه دي، دغه سيمي د دې ادعاء د اثبات لپاره د شاهد په توگه وړاندي كوي چي انسان په ډېر غوره تقويم او جوړښت كي پيدا شوى، د پيغمبرانو لوړ لوړ شخصيتونه په دې شهادت وركوي چي په انسان كي لوړ لوړ استعدادونه ايښودل شوي، د وحي د نزول په دغو څلورو سيمو كي د سترو سترو شخصيتونو پيدايښت ښيي چي د انسان په فطرت كي ډېر لوړ استعدادونه او اوچتي وړتياوي ايښودل شوې، څوك چي توانېدلي د خپل ضمير دا استعدادونه ځلانده كړي او ترې كار واخلي د عظمت او شرف لوړو لوړو څوكو ته رسېدلي. دا په انسان پوري مربوطه ده چي د خپلو فطري وړتياوو په كارولو كي كومه لار غوره كوي؟! د خپل غوره فطرت غږ او غوښتنو ته مثبت ځواب وايي د شرف او عزت لوړو څوكو ته د رسېدو په لار درومي او كه د رد ځواب وركوي، د ځوړ لار غوره كوي او د ذلت او رذالت ژورو كندو كي پرېوځي؟!!

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيۡتُونِ ١ وَطُورِ سِينِينَ ٢ وَهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ٱلۡأَمِينِ ٣ لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِيٓ أَحۡسَنِ تَقۡوِيمٖ ٤

۱- په دې انځر او په دې زيتون باندي قسم. ۲- په طور سينين باندي قسم. ۳- په دغه خوندي ښار باندي قسم. ٤- بې شكه چي انسان مو پيدا كړى دئ په ډېر غوره جوړښت كي.

۱-٤: دلته په څلورو شيانو لوړه شوې او د قسمونوپه پاى كي ويل شوي چي: بې شكه چي انسان مو پيدا كړى دئ تر ټولو غوره جوړښت كي.

د دغو قسمونو په اړه د مفسرينو ترمنځ د زيات اختلاف شاهد يو، موږ د اختصار لپاره د كمزورو او ضعيفو آراوو له راوړلو ډډه كوو، يوازي هغه رأيه رااخلو چي ترټولو دقيقه او د

سورې له مضامينو سره مطابق او د آيتونو ترمنځ دقيق ارتباط ئې تأييدوي. د وضاحت لپاره لاندي عرائض لرو:

پدې آيتونو کي د (طور سينين) او (بلدالامين) مفهوم کاملاً واضح او روښانه دئ او قرآن په خپله د هغوی وضاحت کړی، طور سينين د موسی عليه السلام مبعث دئ او بلد الامين، مکه مکرمه چي د اسمعيل عليه السلام او محمدعليه السلام مبعث دئ او په هغې کي د ابراهيم او اسمعيل عليهما السلام په لاس کعبه بنا شوې. که د قرآن د نورو آيتونو په رڼا کي غور وکړو نو دا خبره راته جوتيږي چي د دغو دواړو ترمنځ يو ځانګړی شباهت او مناسبت شته او هغه دا چي دواړه د پيغمبرانو مبعث او د وحي مهبط دي، په يوه کي موسی عليه السلام په پيغمبری مبعوث او د فرعون په مقابله مأمور شو او بل ئې د ابراهيم، اسمعيل او محمد عليهم السلام د بعثت او دعوت ځيږ، له ځواب سره د دغو دواړو قسمونو ارتباط هم ډېر څرګند او واضح دئ او هغه دا چي دا دواړه ځايونه چي د نړۍ ستر ستر شخصيتونه ئې په ځيږ کي پاته شوي، په دې خبري شهادت ورکوي چي واقعاً انسان په ډېر غوره جوړښت کي پيدا شوی او ډېر ستر ستر استعدادونه په کي ابښودل شوي، د دغه اوچت او لوړ جوړښت څو څرګندي بېلګي ئې دغه جليل القدر پيغمبران دي، که په انسان کي دا اوچت استعدادونه نه وی نو د پيغمبرانو په څېر عظيم او جليل القدر شخصيتونه به په دوی کي نه راپيدا کېدل. مګر نه ګورئ چي دغه جليل القدر پيغمبران د عظمت او لوړوالي کوم کوم مقام ته رسېدلي، هر يوه د سترو انقلابونو لاربښوونه کړې، د دوی په لاس ظالم استبدادي نظامونه نسکور شوي، د عدالت او آزادۍ ډيوه ئې بله کړې، د دې ډيوې په رڼا کي مظلومو او محرومو انسانانو ته د ډاډمن او سرلوړي ژوند شرائط برابر شوي، په جهل وهلې تولني کي د روڼ مشعل په څېر ځلېدلي، توري تيارې شپې ئې روښانه کړې، آيا همدا کافي نه ده چي ووايو: واقعاً انسان په ډېر غوره تقويم کي پيدا شوی او په هغه کي ستر او عظيم استعدادونه ابښودل شوي؟

خو له ځواب سره د دوو لومړنيو قسمونو په ارتباط پوهېدل غور غواړي. په دې اړه څو خبري په پام کي ولرئ:

- د يوه بليغ کلام يو ستر خصوصيت دا وي چي د بېلو بېلو برخو ترمنځ ئې تړاو، نظم او تنسيق وي، د دغه اصل له مخي بايد دوه لومړي قسمونه له دوو وروستيو سره شباهت ولري. که دوه وروستي قسمونه خاصو ځايونو ته اشاره کوي، په کار دا ده چي دوه لومړي قسمونه هم دېته ورته ځايونو ته اشاره وکړي. خو بايد وګورو چي په (التين) او (الزيتون) کي د دې امکان او احتمال شته که نه؟ ځواب دا دئ چي هو؛ په څو دليله: لومړی دا چي د کلام له فحوی معلومېږي چي په لومړي آيت کي (البلد) مقدر دئ، د دريم آيت له (و هذ البلد الامين) همدا خبره معلومېږي، يعني په لومړي آيت کي د انځر او زيتون په سيمو لوړه شوې. دوهم دا چي د دې سورې د نازلېدو په وخت کي فلسطين د اعلی زيتون په درلودو مشهور وو او شام د اعلی انځر په درلودو، چي چا به د زيتون نوم واخيست نو فلسطين به ئې مخي ته راغی او چي د انځر نوم به ئې واخيست نو شام به ئې ذهن ته راغی، دا داسي وګڼئ لکه څوک چي په پاکستان کي د خربوزې نوم واخلي نو فوراً ئې افغانستان ذهن ته راشي او که په افغانستان کي د ام يا کېلې نوم واخلي نو فوراً ئې پاکستان سترګو ته ودرېږي، دا ډېره عامه ده چي اکثراً ځايونه د خپلو خاصو مېوو په نامه يادېږي. عربانو معمولاً په خپلو محاوراتو کي مختلف

ټاټوبي د خپلو ځانګړو او خاصو مېوو په نامه يادول، كه به چا د څو ملكونو په څنګ كې د زيتون او انځر نوم اخيستو نو له دې ئې د شام او فلسطين معنى اخيستله. درېيم دا چې دغو دواړو ځايونو ته د قرآن په څو آيتونو كې اشاره شوې او د طورسينين او بلد الامين په څېر د پيغمبرانو د بعثت مبارك ټاټوبي ګڼل شوي. څلورم دا چې كه د ځينو مفسرينو د رأيي مطابق (التين) او (الزيتون) فقط مېوه وګڼو او په خوا كې ئې (البلد) مقدر ونه بولو نو له يوې خوا د دغو څلورو قسمونو ترمنځ شباهت او يووالى نه شو په ګوته كولى او له بلې خوا د قسمونو او ځواب ترمنځ تړاو او ارتباط نه شو ښودلى. شام او فلسطين چې دلته په (التين) او (الزيتون) سره ياد شوي، له (طور سينين) او (البلد الامين) سره له دې پلوه شباهت لري چې هلته د سليمان، داؤد، عيسى او ابراهيم عليهم السلام په څېر پيغمبران مبعوث شوي. او په دې سره د ټولو قسمونو ژور او دقيق ارتباط په خپلو كې او له ځواب سره څرګندېږي. يعني هغه باعظمت او ستر ستر شخصيتونه چې په دغو څلورو سيمو شام، فلسطين، طور سينين او البلد الامين كې راولاړ شوي، تلپاتې حماسې ئې جوړې كړې او د ډېر لوړ او اوچت انساني شخصيت ښېلګې ئې وړاندې كړې، په دې شهادت وركوي چې الله تعالى په انسان كې څومره لوړ استعدادونه اېښي او په څومره غوره او احسن تقويم او جوړښت كې ئې پيدا كړى!!

څوك چې التين او الزيتون يوازې د مېوو په معنى نيسي او د قسمونو او ځواب تر منځ ئې د ارتباط په اړه وايي: لكه څنګه چې په مېوو كې انځر او زيتون ډېرې ښې مېوې دي همداراز انسان هم په ډېر غوره جوړښت كې پيدا شوى!! د دوى په ځواب كې وايو: دا به څنګه ثابتوئ چې دا دواړه مېوې تر نورو غوره دي، كه تر نورو ښې وى نو په قرآن كې به د خرما او انګورو په ځاى دوى د جنت د مېوو په سر كې يادې شوې وې!! د مېوو د ښه والي ئې د انسان له غوره پيدايښت سره څه؟ له طورسينين او بلدالامين سره به ئې تړاو او همغږي څنګه ثابتوو؟ د قسم معنى خو دا ده چې قسم كوونكى مقسم به د خپلې ادعاء د اثبات لپاره د شاهد په توګه وړاندې كوي، كه په الله تعالى قسم كوي او وايي: والله چې رښتيا وايم، د ده د دې قسم معنى دا ده چې الله تعالى شاهد دئ چې زه رښتيا وايم، نو دلته په انځر او زيتون باندې د قسم معنى دا ده چې دا دواړه شاهد دي چې انسان په ډېر غوره جوړښت او تقويم كې پيدا شوى، كه له دې دواړو دوى ته منسوب سيمې؛ شام او فلسطين ونيولى شي، دا دواړه سيمې يقيناً په دې شهادت وركوي چې انسان په ډېر غوره جوړښت او تقويم كې پيدا شوى، دا ځكه چې په دغو سيمو كې ستر ستر پيغمبران عليهم السلام تېر شوي او دوى د غوره انسان او د ده د اوچت او لوړ جوړښت څرګندې ښېلګې دي، خو په هغه بل تعبير سره خو له دغو آيتونو بې ربطه جملې جوړېږي.

ثُمَّ رَدَدْنَـٰهُ أَسْفَلَ سَـٰفِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِٱلدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَحْكَمِ ٱلْحَـٰكِمِينَ ﴿٨﴾

٥- بيا مو رد كړ دى تر ټولو ټيټو ټيټ ته. ٦- مګر هغه چې ايمان ئې وي راوړى او

کړي ئې وي سم سم عملونه، نو وي به تلپاته بدله دوی ته. ۷- نو څه شي له دې وروسته د دين درواغ ګڼلو ته ته اړ کړې؟ ۸- مګر نه دئ خدای، احکم الحاکمين؟

۵-۶: خو همدغه انسان، له همدې لوړ او ښايسته جوړښت سره او له ټولو هغو لوړو لوړو او غوره استعدادونو سره چې د ده په فطرت کي ايښودل شوي، د ايمان له سمي لاري د کږېدو او انحراف په نتيجه کي او د کفر د لاري په غوره کولو سره، د دنائت، رذالت، جهل او وحشت داسي ژوري کندي ته پرېوځي چي تر هر ټيټ ټيټ شي، تر هر ځيرونکي حيوان ډېر ځيرونکی، بې رحمه او وحشي شي، نه ئې په ظلم کي سيال پيدا کېږي او نه په جهل، بې رحمۍ او قساوت کي، او عملاً ګورو چي له دې سقوط او هبوط هغه کسان ژغورل شوي چي د ايمان او صالح عمل لار ئې غوره کړې او په دې لار کي ئې د خپلو نېکو عملونو تلپاته او نه شلېدونکې غوره او نېکه بدله ترلاسه کړې، عزت او سرلوړۍ ته رسېدلي. د يوه وېرووونکی او (مدهش سقوط) او د بل (عزت او لوړ تګ) ښيي چي دلته زموږ په نړۍ کي د مکافات او مجازات لړۍ شته، صالح هم د خپلو نېکو عملونو بدله تر لاسه کوي او طالح هم د خپلو بدو کړنو سزا ګوري، يو ئې فلاح، بريا او نجات مومي او بل ئې د ذلت او سپکاوي او نامرادۍ په ژوري کندي کي پرېوځي، هره شېبه عملونو ته د مناسبي سزا ورکولو شاهد يو.

۷-۸: نو د عملونو د مکافات او مجازات د عملي بېلګو له مسلسل ليدو سره سره، څنګه او په کوم دليل له (يوم الدين) انکارکوې؟! او ولي له انسان سره حساب و کتاب او محاسبه دروغ ګڼې؟ مګر ستا رب (احکم الحاکمين) نه دئ؟ مګر ودي نه ليدل چي په دغو ځلورو سيمو کي، د پيغمبرانو د بعثت سيمو کي، د حق او باطل ترمنځ د پرله پسې نښتو په دغو ځلورو ميدانونو کي، په وار وار د احکم الحاکمين رب پرېکړي، د حق د بريا او د باطل د ماتي په بڼه کي تکرار شوې؟!! حق پالونکي غالب شوي او باطل پالونکي مغلوب شوي؟! که څه هم د نزاع او نښتو په سر کي حق پالونکي ډېر کمزوري او ضعيف او د باطل سنګر ډېر مضبوط او مجهز برېښېدو او هيڅا ئې د ماتي او زوال تصور نه شو کولی!! که دلته او په دنيا کي د مکافات او مجازات لړۍ نه وی نو مسلط، مجهز او په ظاهر کي ډېر مضبوط او ځواکمن ستمګران بايد تل برلاسي او غالب او پر ټولني د تل لپاره مسلط پاته کېدی او مستضعفين به هيڅکله د دوی له منګولو نه شوی وتلی او په دې نابرابري نزاع او جګړي کي به ئې هيڅکله بريا نه په برخه کېده!! او دا مجهز ځواکونه به هيڅکله د دوی په لاسونو نه رانسکورېدل او د زمکي خلافت به ئې نه په برخه کېدو، د ستمګرانو مؤاخذه او د شر او فساد پر ځواکونو د الهي عذاب راپرېوتل دا ښيي چي الله تعالی د دې عالم (حَکم او حاکم) دئ او د احکم الحاکمين رب پرېکړي په کي نافذي او حاکمي دي.

بسم الله الرحمن الرحيم

العلق

د سورې معرفي

د دې سورې نوم العلق (ځوړند شوي) دئ، چې له دوهم آيت اخيستل شوی، ۱۹ آيتونه لري، دوه لومړي آيتونه ئې د خلق او علق په هموزنو صيغو او ورپسې درې آيتونه د اکرم، قلم او يعلم په صيغو او له شپږم تر څوارلسم ئې تقوی ته ورته هموزنو صيغو او له هغه وروسته څلور آيتونه ئې ناصية ته ورته صيغو باندې پای ته رسېدلي او آخري آيت ئې د اقترب په صيغه داسې ختم شوی چې د سورې خوندور غږ او ښايسته مد و جذر په ډېر ښکلي او موزون توګه تکميل کړي. د اکثرو مفسرينو په اتفاق د دې سورې لومړي پنځه آيتونه هغه لومړني نازل شوي آيتونه دي چې د حرا په غار کې پر پيغمبر عليه السلام نازل شول او په همدې سره د وحي د راتلو لړۍ پيل شوې. دوهمه برخه ئې هغه وخت نازله شوې چې پيغمبرعليه السلام په علني او څرګنده توګه د کعبې خوا کې په لمانځه ودرېدو او د قريشو سردارانو د ده دا کار له خپل دين او مذهب څرګند بغاوت وګاڼو او د جدي عکس العمل پرېکړه ئې وکړه، د ابوجهل جاهلانه حميت د دې صحنې په ليدو سره چې رسول اللهﷺ د کعبې خوا ته په لمانځه ولاړ دئ، د قريشو د مذهبي آدابو خلاف په نوې طريقه او بڼه عبادت کوي، (جاهلانه حميت ئې) وپارېدو، نه د دې لپاره چې په خپل مذهب غيرت وکړي بلکې دا ئې د خپلې واکمنۍ او سلطې په ضد بغاوت ګاڼو، دا ئې د هغه څه خلاف بالو چې ده ته ئې اقتدار ورکړی وو. له ګواښنه په ډک غږ ئې پيغمبر عليه السلام ته وويل: نه غواړم چې بيا دې په دې حالت کې وګورم، خو پيغمبر عليه السلام ورته اعتناء ونکړه، عبد الله بن عباس رضي الله عنهما روايت کوي چې يو ځلې پيغمبر عليه السلام په مقام ابراهيم کې په لمانځه ولاړ وو، ابو جهل ئې خوا ته تېرېدو، ودرېد او پيغمبر عليه السلام ته ئې وويل: آيا ته مې له داسې کار نه وې منع کړی؟ په توندو الفاظو ئې هغه وګواښو، پيغمبر عليه السلام په پرېکنده الفاظو ځواب ورکړ، ابو جهل ورته وويل: ته په چا نازېږې، له چا مې وېروې، په خدای قسم چې د دې ځای اکثر اوسېدونکي له ما سره دي او زما پلويان تر هر چا زيات دي!! (احمد، ترمذي او النسائي روايت کړی)

له نهم آيت (ارءيت الذی ينهی عبداً اذا صلی) د سورې تر پايه پورې دغه جريان بيانېږي.

د سورې په لومړيو آيتونو کې چې د وحي د پيل لومړي آيتونه دي، د (قرائت)، (قلم) او (علم) يادونه ښيي چې د اسلام له نظره ليك، لوست او علم څومره اهميت لري او په الهي <u>وحی کی ئی مقام او منزلت څومره لوړ او مهم دئ!!</u>

د سورې دوهمه برخه ښيي چي پيغمبر عليه السلام د دغي برخي د نزول په وخت کي خپل دعوت علني کړی او د لومړي ځل لپاره د کعبي خوا ته په لمانځه ودرېدلی. او له دې وروسته ئې د ټولني له حاکم نظام سره څرګنده او علني مبارزه پيل شوې.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ ﴿٢﴾ ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ ﴿٣﴾ ٱلَّذِي عَلَّمَ بِٱلۡقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ ﴿٥﴾

١- ولوله په نوم د خپل رب، هغه چي پيدا ئې کړ. ٢- انسان ئې له ځوړندو پيدا کړ. ٣- ولوله چي رب دې ډېر کريم دئ. ٤- آ چي په قلم ئې پوهه ورکړه. ٥- انسان ته ئې ورزده کړل څه چي نه پرې پوهېدو.

١- په لومړي آيت کي څو مهمي خبري زموږ پام ځان ته جلبوي:

الف: د الله تعالى له لوري وحي د اقرأ (ولوله) په امر پيل شوې او دا ښيي چي د اسلام له نظره د (لوست) مقام او منزلت څومره لوړ دئ او څومره اهميت لري، دا د الله تعالى لومړی امر دئ، په دغه امر سره ئې د وحي لړۍ پيل کړي.

ب: لوستل د خپل رب په نامه او د هغه په مرسته پيل کړه، هغه رب چي هر څه ئې پيدا کړي، ته او دا هر څه يوازي يو رب لرئ، چي هم ستا رب دئ او هم د نورو ټولو مخلوقاتو رب.

ج: د (اقرأ) له امر معلومېږي چي د وحي فرشتې بايد دا لومړی وحي په ليکلې بڼې کي د پيغمبر عليه السلام مخي ته ايښې وي. په دې اړه لاندي روايت پوره وضاحت کوي:

عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ مِنَ الْوَحْىِ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِى النَّوْمِ، فَكَانَ لاَ يَرَى رُؤْيَا إِلاَّ جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ، ثُمَّ حُبِّبَ إِلَيْهِ الْخَلاَءُ، وَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءٍ فَيَتَحَنَّثُ فِيهِ- وَهُوَ التَّعَبُّدُ- اللَّيَالِىَ ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ، وَيَتَزَوَّدُ لِذَلِكَ، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى خَدِيجَةَ، فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا، حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِى غَارِ حِرَاءٍ، فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ اقْرَأْ. قَالَ « مَا أَنَا بِقَارِئٍ ». قَالَ « فَأَخَذَنِى فَغَطَّنِى حَتَّى بَلَغَ مِنِّى الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِى فَقَالَ اقْرَأْ. قُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ. فَأَخَذَنِى فَغَطَّنِى الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّى الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِى فَقَالَ اقْرَأْ. فَقُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ. فَأَخَذَنِى فَغَطَّنِى الثَّالِثَةَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِى فَقَالَ (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ * خَلَقَ الإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ) ». رواه البخارى

عروة بن زبير رضي الله عنه له عائشې رضي الله عنها روايت کوي چي پيغمبر عليه السلام ته

تر وحي د مخه رښتينو او صادقو خوبونو مخه کړه، هيڅ خوب به ئې نه ليد مگر دا چې د سباوون د رڼا په څېر به روښانه ختلو، بيا يوازيتوب ته متمايل شو، څو شپې ورځې به ئې د حرا په غار کې په عبادت تېرولې، څه خوراك ځښناك به ئې له ځان سره واخيست، غره ته به ولاړ، څه وخت به ئې هلته يوازې تېر کړ، بيا به د خديجې رضي الله عنها خوا ته راغی، ورته توښه به ئې له ځان سره واخيسته او غره ته به ولاړ، په همدغو شپو ورځو کې ناڅاپي يوه فرشته ورته راغله او ورته وئې ويل: ولوله! رسول اللهﷺ فرمايي چې ما ورته وويل: زه لوستونکی نه يم، فرشتې په غېږ کې دومره کلك ونيولم چې حوصله مې سر ته ورسېده، نو پرې ئې ښودم او راته وئې ويل: ولوله! ما ورته وويل زه په لوستلو نه پوهېږم، هغې بيا په غېږ کې ټينگ کړم، دومره چې طاقت مې سلب شو، نو پرې ئې ښودم او راته وئې ويل ولوله! ما بيا ورته وويل زه لوستونکی نه يم، هغې بيا ټينگ ونيولم، هومره چې بې طاقته شوم، نو پرې ئې ښودم او راته وئې ويل: ولوله په نوم د خپل رب، هغه چې پيدا ئې کړ. انسان ئې له ځوړندو پيدا کړ، ولوله چې رب دې ډېر کريم دئ، هغه چې په قلم ئې ښودنه وکړه، انسان ته ئې هغه څه ورزده کړل چې نه پرې پوهېدو.

د دې حديث له الفاظو معلومېږي چې حتماً کومه ليکنه د پيغمبر عليه السلام په مخې کې نيول شوې او ترې غوښتل شوي چې وئې لولي، که داسې نه وی نو رسول اللهﷺ به نه ورته ويل چې زه لوستونکی نه يم، د دې په ځای به ئې ورته ويل چې څه ووايم؟

۲- په دې اړه چې (انسان له ځوړندو پيدا شوی) څو خبرې د توجه وړ دي:

الف: علق د علقة جمع ده، اصلي معنی ئې ځوړند ده او دلته له دې کبله د جمع په صيغه راغلې چې له انسان مراد ټول انسانان دي، يعنې ټول انسانان ئې له ځوړندو شيانو پيدا کړي.

ب: قرآن د ټولو ژوو پيدايښت له اوبو او د انسان د پيدايښت لومړۍ ماده خاوره او د جوړښت پيل ئې له نطفې گڼي، بايد وگورو چې ولې په دې آيت کې د انسان د پيدايښت پيل له (علقه) ښودل شوی؟ دوه توجيه مومو:

۱- ادبي ترکيب د دې تقاضا کوي چې د مخکني آيت په پای کې د (خلق) صيغې ته ورته صيغه د دې آيت په پای کې راغلې وی، تر څو د دواړو فواصل او وزن يو شانته شوی وی.

۲- دلته د انسان د پيدايښت دوه ډېر متفاوت حالتونه (کامل انسان) او (يو ځوړند توکی) يو د بل څنگ کې ايښودل شوي، ترڅو په دې سره خپل مخاطب ته ووايي: لکه څنگه چې الله تعالی انسان له يوه ځوړند توکي پيدا کړي، وده ورکړې او بشپړ انسان ترې جوړ کړي، همداسې په (وحي)، (قرائت) او (تعليم بالقلم) سره انسان د پوهې او علم داسې پوړي ته رسوي چې په ډېرو اسرارو پوه شي، په هغه څه چې تر دې وړاندې او له دې لارې پرته نه شو پرې پوهېدی.

ج: انسان ډېر وروسته او په تېرې پېړۍ کې په دې پوه شو چې د مور په رحم کې او د انسان د جوړښت په پيل کې د ماشوم لومړۍ جوړه شوې نطفه د رحم په جدار پورې راځوړنده وي چې وروسته بيا د ژوول شوې غوښې ټوټې ته ورته بڼه غوره کړي. دا آيت هم د قرآن يو داسې علمي اعجاز زموږ مخې ته ږدي چې ساينس د ډېرو پرمختللو وسائلو په مرسته څوارلس پېړۍ وروسته پرې پوه شو.

<u>۳-٤: ولوله چې ستا رب ډېر کريم دئ، دا د الله تعالی د کرم او پېرزوينې څرگنده نښه ده چې</u>

انسان د يوه (ځوړند توكي) له حالت هغه ځاى ته رسوي چي (كامل انسان) ترې جوړ شي، ليك او لوست وربښيي، انسان يوازينى مخلوق دئ چي كولى شي د (لوستلو) له لاري د بل په خبره پوه شي او د (ليكلو) له لاري خپل معلومات خوندي كړي او خپل پيغام نورو ته ورسوي او په دې سره د خپل سلف له قيمتي تجاربو ګټه واخلي، د معلوماتو د ضائع كېدو مخه ونيسي او راتلونكي نسل ته ئې انتقال كړي، له انسان پرته دا وړتيا او امتياز په هيڅ ذيروح كي نه ګورو، الله تعالى په انسان كي دا استعداد او وړتيا ايښې ده چي له (قلم) د تعليم او تعلم وسيله جوړه كړي، له دې اړخه ئې انسان ته پر ټولو نورو مخلوقاتو فضيلت وركړى. له دې مبارك آيت څو اساسي مطالب استنباطولى شو:

الف: په (قرائت)، (علم) او (قلم) سره هم انسان ته پر نورو مخلوقاتو فضيلت وركړى شوى او هم په خپله د انسانانو تر منځ يوه ته پر بل فضيلت.

ب: (قلم) د زده كړي او پوهي ډېره اغېزمنه وسيله ده، په دې سره انسان د دې مجال ترلاسه كوي چي په ډېرو هغو حقائقو پوه شي چي له بلي لاري پرې پوهېدل ورته ممكن نه وو

ج: لكه څنګه چي دلته د (علم بالقلم) الفاظ په دې معنى دي چي انسان ته له قلم د استفادې استعداد وركړى شوى، الله تعالى د هغه په فطرت كي دا ملكه ايښې چي قلم جوړ كړي، خپل ما فى الضمير وليكي او نورو ته ئې انتقال كړي او له دې د زده كړي او تعليم او تعلم وسيله جوړه كړي، همدا راز په نورو آيتونو كي دې ته ورته راغلي الفاظ لكه (علمه البيان) او (علم آدم الاسماء كلها) هم هغو استعدادونو ته اشاره كوي چي انسان ته وركړى شوي، انسان ته د (بيان) ملكه وركړى شوې، كولى شي خپل (مافىالضمير) اظهار كړي او له كلماتو او الفاظو په استفادې سره خپل قصد، هدف، نظر او پيغام تشريح او توضيح كړي، هغه ته د هر څه د پېژندو او په هر څه د يوه مناسب نوم ايښودو استعداد وركړى شوى، هغه كولى شي خپله پوهه د نومونو په قالب كي ترتيب، تنظيم او حفظ كړي او نورو ته ئې انتقال كړي. دا د انسان يوه ځانګړتيا ده، دا صفت په نورو مخلوقاتو كي نشته، په دې سره الله تعالى انسان ته پر ټولو مخلوقاتو فضيلت او شرف وركړى. هغه محترم مفسرين چي د (علم آدم الاسماء كلها) آيه په بلي بڼي تفسيروي او وايي چي اسماء توقيفي دي، د الله له لوري وضع شوي او آدم عليه السلام ته ښودل شوي، سخته اشتباه ئې كړې، تفسير ئې هم تفسير بالرأى دئ نه تفسير قرآن بالقرآن او هم د واقع خلاف، عملاً ګورو چي ټول نومونه انسان په خپله وضع كوي، د هر نوي توكي لپاره نوى نوم غوره كوي، كه د دوى دا تعبير ومنلى شي د (علم بالقلم) او (علمه البيان) آيتونه به د دوى د اسلوب له مخي څنګه تفسيروو؟ كه خبره داسي وى لكه دوى چي وايي، نو بايد د ټولو شيانو نومونه، په ټولو ژبو كي سره ورته وى، خو عملاً ګورو چي خبره د دې عكس ده.

سره له دې چي قرآن (قلم)، (ليك) او (لوست) ته دومره اهميت وركړى او سره له دې چي پيغمبر عليه السلام ته د وحي په پيل كي لومړى لاربښوونه د قرائت او قلم په اړه ده او ورته ويل شوي چي قلم د تعليم او تعلم ستره وسيله ده، خو متأسفانه زموږ په زړو ديني مدرسو كي (قلم) هېر شوى، له دغو مدرسو چي څوك فارغېږي په ليكلو نه پوهېږي!!

۵: له دې مبارك آيت څو مطالب ترلاسه كولى شو:

الف: د انسان پر مخ چې د معرفت هره دروازه پرانيستل کېږي او په هرې نوې خبرې چې د پوهېدو توفيق ترلاسه کوي، د ده هر(کشف) او په هر سر او راز پوهېدل ئې په حقيقت کې د الله تعالی يوه پېرزوينه ده، دا دروازه د ده له لورې ورته پرانيستل کېږي، په دغو حقائقو د پوهېدو توفيق دی ورکوي او د دغو اسرارو د کشف توان دی ورکوي، لکه څنگه چې قرآن دا مطلب په بل ځای کې په دې الفاظو بيانوي:
وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىۡءٍ مِنۡ عِلۡمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ: او دوی د ده له علم يوازې په دومره څه احاطه کولی شي چې دی ئې وغواړي.
هر چا ته علم او پوهه دی ورکوي، سترگې، زړه، غوږونه، دماغ او اعصاب ئې د ده په اراده ورته کار کوي، لار ورته ښيي او د ښه او بد، مفيد او مضر په پېژندلو کې ئې مرسته کوي، په هر څه چې انسان علماً احاطه کوي او په کوم څه د پوهېدو توفيق ترلاسه کوي نو دا ټول د الله په خوښه او اذن او په همغه حد کې وي چې الله ئې وغواړي.
ب: د دې عالم يوه برخه داسې ده چې انسان ئې له وحې پرته له بلې هيڅ لارې نه شي پېژندی، الله تعالی د وحې په لېږلو سره انسان ته په هغه څه د پوهېدو امکان هم ميسر کړ چې له دې پرته درک کول او پېژندل ئې ورته ممکن نه وو.
ج: په اصل کې انسان (بې علمه) دئ، په تدريج سره زده کړه کوي او علم ترلاسه کوي. د انسان د پوهې او علم تفاوت د نورو ژوو له شعور او پوهې سره په دې کې دئ چې نور ژوي ثابت او محدود علم لري، له مخکې د دوی په ختې او دماغ کې ايښودل شوی، په فطري او الهامي توگه ورته تفهيم شوې چې څنگه ژوند وکړي، کوم کوم کارونه وکړي، څه وخوري او د څه له خوراکه ډډه وکړي، څنگه مفيد او مضر سره بېل کړي، خو انسان کولی شي چې تر هغه څه زيات هم زده کړي چې په فطري او الهامي توگه ورښودل شوي او په ضمير کې ئې ايښودل شوي. دی کولی شي زده کړه وکړي، د خپلې پوهې سطح لوړه کړي، اسرار کشف کړي او پټ حقائق ځان ته معلوم کړي، په (لوستلو)، (ليکلو) او له (قلم) په استفادې سره د خپلې حافظې ظرفيت لوړ او پراخ کړي او په هغه څه هم پوه شي چې نور پرې پوهېدلي او دی ترې غافل وو او له پېژندو ئې عاجز. که انسان ته له (قلم) د استفادې استعداد نه وی ورکړی شوی او په ليك او لوست نه پوهېدی نو د هر چا علم او پوهه به له ده سره پاته کېده، نه به په دې توانېدو چې د نورو له پوهې او تجربو گټه واخلي او نه به ئې خپل تجارب او علم نورو ته انتقالولی شو.

كَلَّآ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَيَطۡغَىٰٓ ﴿٦﴾ أَن رَّءَاهُ ٱسۡتَغۡنَىٰٓ ﴿٧﴾ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجۡعَىٰٓ ﴿٨﴾

٦- نه، داسې نه ده، بې شکه چې انسان حتماً طغيان کړي. ٧- که ئې ځان بې نيازه وليد. ٨- بې شکه چې ورتگ دئ ستا د رب په لورې.

<u>٦- داسې نه ده چې هر انسان حتماً د خپل اکرم رب د دغو ټولو سترو سترو نعمتونو قدر</u> کوي، د هغو پېرزوينو هم چې د ده مهربان او منعم رب د انسان په شا وخوا کې خواره بې شمېره مخلوقات د ده لپاره او د ده په خدمت کې پيدا کړي او د (علقه) په څېر له وړوکي توکي

ئي دی په خپله راپيدا کړ، وده ئي ورکړه کمال ته ئي ورساوو، ليك او لوست او له قلم استفاده ئي وروښوده، خپل خاطرات ليکلی شي او خپله پوهه او تجارب تر نورو انتقالولی شي، د دې په ځای چي د غو پېرزوينو قدر وکړي، د الله تعالی د عناياتو ممنون او مرهون وي، برعکس هغه داسي (ناسپاس)، کفور او کم ظرف دئ چي د نعمتونو وفرت او کثرت په ده کي د امتنان د احساس په ځای د عصيان او طغيان اراده او عزم راپاروي، سرکښي ته ئي هڅوي، چي کله ځان ورته مستغني او بې نياز معلوم شي، سرکښي او طغيان کوي، تکبر او لويي کوي او هغه وخت له طغيان او عصيان لوېږي او له کبر او لويي لاس اخلي چي د استغناء او بې نيازی په ځای د احتياج او نيازمندی احساس په کي راپيدا شي او ځان محتاج وګوري او دا احساس يوازي هغه وخت په انسان کي راپيدا کېدی شي چي هم خپل رب ښه وپېژني او هم خپل مقام او منزلت او هم د الله تعالی په وړاندي خپله اړتيا او احتياج، د خپل حيثيت او مقام ښه پېژندا او د الله تعالی پېرزوينو ته د احتياج او اړتيا ژور احساس، انسان دې ته هڅوي چي د الله تعالی په وړاندي د عجز سر ټيټ کړي، د دعاء لاسونه اوچت کړي او عبادت ته ئي مخه کړي، خو د بې نيازی او استغناء کاذب احساس او په خپلو شته وو اتکاء او اتکال او په خپلو شتمنيو اعتماد ئي طغيان او عصيان ته هڅوي، قرآن کريم د انسان دغه د ضعف نقطه څومره ښکلي انځور کړې هلته چي فرمايي:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱلْفُلْكَ تَجْرِى فِى ٱلْبَحْرِ بِنِعْمَتِ ٱللَّهِ لِيُرِيَكُم مِّنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَٱلظُّلَلِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَـٰتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

لقمان: ۳۱- ۳۲

آيا نه ګورې چي دا بېړی د الله په فضل سره په بحرونو کي خوځي، تر څو خپل آيتونه دروښيي، يقيناً چي په دې کي هر صابر او شکر کوونکي ته ډېري نښې دي او چي کله ئي څپې د سيوري په څېر راګير کړي، نو الله ته په داسي حال کي دعاء کوي چي خپل دين ئي ورته خالص کړی وي، خو چي کله ئي د وچي لوري ته وژغوري نو يوازي ځيني ئي منځ لاري شي (او نور ئي بېرته ظلم او تېري ته مخه کړي) او زموږ له آيتونو انکار نه کوي مګر هر عهد ماتوونکی او ناسپاس انسان.

ګورئ چي د عجول، ناسپاس او بې عهد انسان وضع څنګه وي، د ستونزو او کړاوونو په وخت کي الله تعالی ته پناه وړي، هغه ته دعاء کوي، مرسته غواړي، د اخلاص او مخلصانه بندګی ژمنه کوي، خو څو شېبې وروسته او کله چي د مصيبتونو او کړاوونو څپې تېري شي، له خطرونو وژغورل شي، ساحل ته ورسېږي، بيا نو خپلي ټولي ژمني هېري کړي، د الله تعالی د پېرزوينو ناشکري کوي!! د هر ناسپاس او بدعهد انسان حال او کار داسي وي.

په بل ځای کي فرمايي:

وَإِذَآ أَذَقۡنَا ٱلنَّاسَ رَحۡمَةٗ مِّنۢ بَعۡدِ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُمۡ إِذَا لَهُم مَّكۡرٞ فِيٓ ءَايَاتِنَاۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسۡرَعُ مَكۡرًاۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكۡتُبُونَ مَا تَمۡكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُسَيِّرُكُمۡ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمۡ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَجَرَيۡنَ بِهِم بِرِيحٖ طَيِّبَةٖ وَفَرِحُواْ بِهَا جَآءَتۡهَا رِيحٌ عَاصِفٞ وَجَآءَهُمُ ٱلۡمَوۡجُ مِن كُلِّ مَكَانٖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ أُحِيطَ بِهِمۡ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنۡ أَنجَيۡتَنَا مِنۡ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمۡ إِذَا هُمۡ يَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۖ مَّتَٰعَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُكُمۡ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٢٣﴾

يونس: ٢١- ٢٣

او كله چي خلكو ته له هغه وروسته چي كړاو وررسېدلی د كومي پېرزويني (خوند) وروڅكو (گوري به چي) ناڅاپه به ئې زموږ په آيتونو كي د پټ تدبير (اراده) وي، ووايه: الله په پټ تدبير كي تر ټولو ډېر چابك دئ. يقيناً چي زموږ استازي ستاسو پټ تدبيرونه ليكي. الله هغه ذات دئ چي تاسي په وچه او اوبو كي بيايي، تردې چي تاسي په بېړۍكي وئ او بېړۍ له سورو سره يوځای له ملايم او خوندور نسيم سره وخوځي او پدې سره خوشحال شي، خو ناڅاپه تېز باد او طوفان وربانډي راشي او له هر لوري څپې وربانډي راتاو شي او گمان وكړي چي محاصره شول، (پدې وخت كي) الله ته پداسي حال كي دعاء كوي (او مرسته ترې غواړي) چي په خپل ديانت كي ورته مخلص شوي وي او وايي: كه دي لدې وژغورلو نو حتماً به شكر كوونكي بندگان وو، خو كله چي نجات وركړو بيا د خپل تعهد خلاف په ناحقه په زمكي كي سركښي او بغاوت كوي. اې خلكو! په يقين سره چي ستاسي سركښي او بغاوت ستاسي په ضرر ده (دا دركړی شوی فرصت) د دنيوی ژوند يوه متاع ده، بيا مو زمونږ لوري ته راتگ دئ او په هغه څه به مو خبر كړو چي تاسو كول.

همدا راز فرمايي:

وَإِذَا مَسَّ ٱلۡإِنسَٰنَ ٱلضُّرُّ دَعَانَا لِجَنۢبِهِۦٓ أَوۡ قَاعِدًا أَوۡ قَآئِمٗا فَلَمَّا كَشَفۡنَا عَنۡهُ ضُرَّهُۥ مَرَّ كَأَن لَّمۡ يَدۡعُنَآ إِلَىٰ ضُرّٖ مَّسَّهُۥۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلۡمُسۡرِفِينَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٢﴾

يونس: ١٢

او كله چي انسان ته څه تكليف ورسېږي، نو په داسي حال كي موږ مرستي ته بلي چي په اړخ به پرېوتی وي، يا به ناست وی، يا به ولاړ وي، خو كله چي ده ته هغه رسېدلی مصيبت لري كړو بيا به داسي درومي لكه چي موږ ئې له هغه تكليف خلاصون ته نه وو وربللي، مسرفينو ته خپل عملونه داسي ښاپسته او مزين كړی شوي.

د الاسراء د سورې په ۶۷- ۶۹ آيتونو کې راغلي:

وَإِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فِى ٱلْبَحْرِ ضَلَّ مَن تَدْعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُ ۖ فَلَمَّا نَجَّىٰكُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ ۚ وَكَانَ ٱلْإِنسَـٰنُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنتُمْ أَن يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ ٱلْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا۟ لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ ٱلرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ ۙ ثُمَّ لَا تَجِدُوا۟ لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِۦ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

الاسراء: ۶۷-۶۹

او کله چې په بحر کې کوم ربړ درورسيږي؛ له ده (الله) پرته ټول هغه ورك شي چې (مرستې ته ئې) دربلئ، خو چې کله مو وچې ته وژغوري نو اعراض او ډډه کوئ او انسان ډېر ناسپاس دئ، آيا له دې خوندي شوي يئ چې د وچې په ژی کې مو ښخ کړي او يا تونده سيلی درباندې راولېږي، بيا هيڅ وکيل درته ونه مومئ او آيا له دې خوندي شوي يئ چې يو ځل بيا مو بېرته وروګرځوي او ستاسو د کفر او ناسپاسی له کبله د باد تونده سيلی درباندې راولېږي او غرق مو کړي او بيا د دغې سزا په وجه پر مونږ کوم نيوونکی ونه مومئ.

په دغو ټولو آيتونو کې دا حقيقت ستاسو مخې ته راځي چې انسان هغه وخت الله تعالی ته مخه کړي، دعاء ورته کوي او عبادت ته ئې چمتو کېږي چې د احتياج او اړتيا احساس وکړي، د (عبادت) اراده ئې د (احتياج له احساس) راولاړېږي، خو چې د استغناء او بې نيازی احساس وکړي نو له الله تعالی مخ واړوي، د عصيان او طغيان لار غوره کړي، په دې ترتيب ګورئ چې د الله په اړه د انسان معرفت او د ده د ربوبيت په اړه د ده علم او پوهه په انسان کې د احتياج احساس راولاړوي، د ده دعاء له هغه (معرفت) څروبه کېږي چې د رب العالمين په اړه ئې لري.

۸- د دې مبارك آيت لپاره دوه د پام وړ تفسيرونه مومو:

الف: اې ناشکره، عجول او کم ظرف انسانه! بيا ګرځېدنه دې د الله په لوري ده، د دنيا دا څو ورځنی غناء او شتمني دې مغرور نه کړي او ستا د طغيان سبب دې نه شي، مرګ درته په کمين کې دئ، تر خوا به ئې تېرېږې، په دام کې به ئې لوېږې، ستا طغيان او سرکښي به پای ته ورسوي او د الله تعالی په لوري به دې بوځي.

ب: ستا هر څه په اصل کې د الله تعالی دي، ته چې څه په واك کې لرې، ټول الهي امانتونه دي، اصلي مالك ئې الله دئ، ستا ثروت او شتمني، ستا توان او طاقت، ستا وړتياوې او استعدادونه، ستا هنر او کمال، ستا جاه او جلال، وجاهت او اعتبار ټول الهي عطايا دي، اصلي (مرجع) ئې الله تعالی دئ، هغه به د دې په اړه وروستی فيصله کوي او په پای کې به دا ټول په ميراث پرېږدې او ايکې يوازې به د ده په لوري درومې.

پدې دواړو تعبيرونو کې دوهم ئې زيات دقيق او د آيت له سياق او سباق سره متناسب دئ.

أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ﴿١٠﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ
أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِن
لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَـٰذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ﴿١٧﴾
سَنَدْعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَٱسْجُدْ وَٱقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾

۹- آیا ودې لید هغه چې مخنیوی کړي؟ ۱۰- د بنده چې کله لمونځ کړي. ۱۱- آیا ودې لید که دی په هدایت وي. ۱۲- او ګمارنه په تقوی کړي. ۱۳- آیا ودې لید، که دی تکذیب کړي او دی شا اړوي. ۱٤- آیا نه پوهېږي چې الله خوویني؟ ۱۵- نه، داسې نه ده، که دی منع نه شو، حتماً به ئې راکښ کړو د تندي له وېښتو. ۱٦- له درواغجن او خطاکار تندي. ۱۷- نو راودې بلې دی د خپل مجلس ملګري. ۱۸- او مونږ به حتماً وبلو ځارن پلي ځواکونه. ۱۹- نه، داسې نه ده، اطاعت ئې مه کړه، سجده وکړه او ځان نږدې کړه.

۹-۱۰: آیا هغه څوك دې لیدلی چې د یوه لمونځ کوونکي بنده مخنیوی کوي، د (الله بنده) د (الله له عبادت) منع کوي، خپل زور ځواك د الله تعالی له عبادت د مخنیوي په لار کې کاروي، له هغه چا سره ئې دښمنی ته ملا تړلې چې د الله تعالی عبادت کوي، دښمني ئې له هغه چا سره نه ده چې د ده په خلاف ئې د جنګ جبهه پرانیستې، وسلې ته ئې لاس اوږد کړی او د ده په ضد ئې جګړې ته تیاری نیولی، بلکې له هغه چا سره دښمني کوي او جګړې ته ئې درومي چې نه ئې له ده سره کوم بد کړي او نه کومه ګناه، له دې پرته بله ګناه نه لري چې په خپل لمانځه سره د خپل رب عبادت کوي. څومره ستر ظلم، څومره ستره، قبیح او شنیع جفا!؟
۱۱-۱۲- له لمانځه ممانعت او د الله له عبادت د یوه عابد مخې ته خنډ کېدل، هغه وخت لا ډېر قبیح او شنیع حالت او بڼه غوره کړي چې لمونځ کوونکی یو هدایت شوی انسان وي او تقوی او پاك لمنی ته بلنه ورکوي. د قرآن له نظره دا هم شنیع او مردود عمل دئ چې څوك د هغه چا مخې ته خنډ شي او د ده په خلاف زور زیاتی وکړي چې د (خپل خدای) عبادت هغسې کوي چې د ده خپل زړه ئې غواړي، خو که دا (عابد) بنده په حقیقت پوه او هدایت شوی وي او په ډېره غوره او صحیح طریقه د حقیقي معبود عبادت کوي او نور تقوی، پاك لمنی، له ظلم، فساد او فجور پرهېز ته رابلي، په دې صورت کې له ده سره مخالفت او له داسې عبادت ئې مخنیوی، ډېر قبیح او شنیع ظلم دئ!! او که دا منع کوونکی له حقائقو انکار کوي، دروغ وایي او په حق او حقیقت له پوهې وروسته قصداً ترې مخ اړوي او داسې هم نه وي چې یوازې د (جهل) او ړوند، احمقانه (تعصب) له کبله ئې دې مخالفت ته ملا تړلې وي، نو په دې صورت کې تر ټولو د قبیح او شنیع ظلم او جرم مرتکب شوی. قرآن د دې ستر ظالم په اړه فرمایي:

۱۳: أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّى * أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى * آيا ودي ليد، كه دى تكذيب كوي او دى شا اړوي. آيا نه پوهيږي چي الله خو (ئې) ويني؟

مګر دا د لمانځه او عبادت مانع او د لمونځ كوونكي عابد بنده په وړاندي خنډ، دروغجن او له حق او حقيقت مخ اړوونكى، څنګه دا جرأت كوي او څنګه ئې دغه شنيع ظلم ته ملا تړلي، آيا ګمان كوي چي الله تعالى ئې نه ويني؟! آيا په الله تعالى نه ايمان بې باكه كړى او ده ته ئې د دې شنيع او قبيح ظلم جرأت وركړى؟ د دې مباركو آيتونو لمن ډېره پراخه او نطاق ئې ډېر وسيع دئ او يوازي د پيغمبر عليه السلام په خلاف د ابو جهل په هغه سپك چلن پوري محدود نه دئ، بلكي ټولو هغو كسانو ته متوجه دئ چي د الله تعالى له لمانځني او عبادت سره حساسيت لري، مخه ئې نيسي او له عبادت كوونكو سره دښمني ته ملا تړي.

۱٤- داسي نه ده چي دوى ئې انګېري، الله تعالى د دغو ټولو دردوونكو صحنو شاهد او ناظر دئ، حتماً به له دغو ظالمانو سره محاسبه كوي، كه له خپل (ممانعت) لاس وانه خلي او د (حقيقت له تكذيب) او له (حق اعراض) ډډه ونكړي، حتماً به ئې د تندي له وېښتانو كلك ونيسو او د دوزخ خوا ته به ئې راكښ كړو، هماغسي لكه په دنيا كي چي ذليل او سپك مجرم تر وېښتانو نيول كېږي، محكمې ته راكښ او مجازات كېږي.

۱۵- په دې مبارك آيت كي د تندي ويښتان (الناصيه) د كاذبه (دروغجن) او خاطئه (خطاكار) په نامه ياد شوي او دا د قرآن يو بل ستر علمي اعجاز زموږ مخي ته ږدي؛ د شلمي پېړى په وروستيو او د هغو څېړنو په ترڅ كي چي د انسان د مغز د مختلفو برخو د وظائفو په اړه وشول، څېړونكي پوهان په دې حقيقت پوه شول چي په سترو سترو جنايتكارانو كي د دوى د مغز ځانګړې برخه زياته وده كوي، د مغز دغه برخه د تندي تر وېښتانو لاندي پرته ده.

۱٦- نو دا ستر مجرم دي د خپلي جرګې ملګري راوبلي، له چا چي د مرستي، حمايت او ملګرتيا طمع لري، د چا ملګرتيا چي دى ئې مغرور كړى، هماغه چي ابوجهل او امثال ئې پرې حساب كوي، د ټولو مرسته دي ترلاسه كړي او ودي ګوري چي پايله به ئې څه وي؟!!

۱۷- موږ به هم خپل زبانيه (انضباطان) راوغواړو، زبانيه هغو انضباطانو ته ويل كېږي چي د واكمنانو په دربار كي تيار او د هر امر تعميل ته چمتو ولاړ وي او هغه څوك له درباره باسي چي بې ادبي وكړي او د واكمن د قهر او غصې وړ وګرځي. نو دى دي خپل (ناديه) راوبلي او موږ به خپل (زبانيه) ته د رټلو امر وكړو.

۱۸- داسي نه ده چي دىګمان كوي، د ده ناديه هيڅ نه شي كولى، ګواښونو ته ئې اعتناء مه كوه، د تهديدونو پروا ئې مه لره، د ده پربكړې مه منه، په ډاډه زړه او د ده ګواښونو او لافو باټو ته په بشپړې بې اعتنائي سره د خپل رب عبادت كوه، خپل لمونځ كوه او د خپل رب په وړاندي خپلي سجدې كوه او له دې لاري خپلي اړيكي له خپل رب سره مزيد ټينګې كړه او لا زيات ورنږدې شه. د دوى ګواښونه د دې په ځاى چي تا له خپل رب لري كړي، برعكس بايد لازيات دي ورنږدې كړي. ګوروئ چي دلته (سجده) او (تقرب) توأم، يوه د بل څنګ ته او پرله پسې راغلي او ښيي چي سجده د تقرب ستره او اساسي وسيله ده، انسان خپل رب ته نږدې كوي، فاصله ئې له خپل مولا سره رالنډوي. څوك چي كبر او لويي كوي، د (زبانيه) په لاس به د الله تعالى له درشل رټل كېږي او څوك چي (سجده) كوي د خپل رب په وړاندي خشوع او خضوع كوي د آسمانونو لوړو ته اوچت درومي او ذوالعرش العظيم رب ته نږدې كېږي.

سجده په حقيقت کي د الله تعالی په ښېنو کي لوېدل دي، داسي لکه يو ډېر محتاج او نيازمند انسان چي د بل په ښېنو کي لوېږي او له هغه د ترحم او زړه سوي طمع کوي او مرسته ترې غواړي، اسلام دا حرکت له الله تعالی پرته د بل په وړاندي تحريم کړی او الله تعالی ته ئې مختص کړی، د الله په وړاندي سجده موږ ته دا درس راکوي چي د بل په ښېنو کي به له لوېدو ډډه کوو. د ثوبان رضي الله عنه په روايت کي راځي:

عن ثوبان قَالَ سَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ « عَلَيْكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ لِلَّهِ فَإِنَّكَ لاَ تَسْجُدُ لِلَّهِ سَجْدَةً إِلاَّ رَفَعَكَ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْكَ بِهَا خَطِيئَةً ». **رواه مسلم**

له ثوبان رضي الله عنه روايت دئ چي په دې اړه مي له رسول الله صلی الله عليه وسلم وپوښتل نو راته وئې فرمايل: سجدې دي زياتي کړه، ته چي الله تعالی ته هره سجده کوې نو الله تعالی په دې سره ستا مقام يوه درجه لوړوي او په دې سره يوه گناه درنه رژوي.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ فيه.». رواه مسلم

ابو هريره رضي الله عنه روايت کوي چي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: انسان د سجدې په حالت کي تر بل هر حالت الله ته ورنږدې وي، نو په خپلو سجدو کي خپلي دعاگاني زياتي کړئ (چي اجابت ته نږدې وي).

بسم الله الرحمن الرحیم

القدر

د سورې معرفي

د دې سورې نوم (القدر) دئ چې له لومړي آيت اخيستل شوی، پنځه آيتونه لري، چې ټول ئې د لومړي آيت وروستي لفظ (القدر) ته په ورته هموزنو صيغو پای ته رسېدلي. په مکه مکرمه کې نازله شوې. که څه هم ځينې مفسرين ئې مدني سوره ګڼي خو د سورې له متن، د بيان له انداز او څرنګوالي او له مکي سورتونو سره ئې له يورنګوالي او شباهتونو معلومېږي چې دا سوره په مکي دور کې نازله شوې.

د بحث محوري موضوع ئې د قرآن عظمت بيانول ده، د قرآن جلال او عظمت دومره لوړ او اوچت دئ چې د نزول شپه ئې الله تعالی د ليلة القدر (د قدر شپه) ونوموله، د ارزښت شپه، نه بې‌ارزښته شپه، هغه شپه چې په خپله ارزښت دئ او د ارزښتونو لپاره ملاك او معيار، تر زرو مياشتو غوره، يعني د انسان تر ټول عمر غوره، دا د برخليك شپه ده، په دې کې د انسان او ملتونو برخليك ټاکل کېږي، چا چې د دې شپې قدر وکړ او هغه ستر الهي نعمت ته ئې په درنه سترګه وکتل چې په دې شپه کې د انسانانو په برخه شوی، دا ئې خپل کړ، وئې ساتو او شکر ئې په ځای کړ، عزت او عظمت ته به رسي او چا چې د دې شپې عظمت ته اعتناء ونکړه، هغه نعمت ته ئې پام ونکړ چې دا د (قدر شپه) ئې ظرف وو، په همدې کې له لوړ آسمان زمکې ته راغلی، نو له سپکاوي او ذلت سره به مخامخ او په الهي عذاب او نقمت به اخته شي.

د (مقدراتو) په دې باعظمته شپې کې د هر انسان برخليك د ده د ژوند په ټولو برخو کې ټاکل کېږي، دا ځکه چې په هر کار د ګمارل شوو فرشتو له هرې ډلې او صنف ځينې له خپل سالار جبرئيل عليه السلام سره يو ځای زمکې ته راځي، د خپل رب په حکم او لارښوونه ټول له نظره تېروي، د هر يوه (ارزښت) معلوموي، د هر چا دريځ د دې (ليلة القدر) او د هغې د مظروف (قرآن) په اړه معلوموي، د ده د مقدراتو په پاڼې کې ئې ليکي او د دې له مخې د ده برخليك ټاکي. دا شپه تر سباوون د (سلامتی) او له هر آفت او بلا د نجات پيغام له ځانه سره لري او فرشتې د هغه چا په لټه کې وي چې په دې ارزښتناکې شپې کې د سلامتيا او نجات لارې لټوي او هغه (قرآن) ته مخه کوي چې په دغې شپې کې نازل شوی او دومره اهميت ئې دې شپې ته ورکړی، د (قدر شپه) هغه چا موندلې چې په هغې کې دا عزم او هوډ وکړي چې له دغې شپې وروسته به (قرآن) د ده د ژوند د تيارو شپو مشعل وي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ٢ لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ
أَلۡفِ شَهۡرٖ ٣ تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذۡنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمۡرٖ ٤ سَلَٰمٌ هِيَ
حَتَّىٰ مَطۡلَعِ ٱلۡفَجۡرِ ٥

۱- بې شکه چې نازل مو کړ د قدر په شپه. ۲- او څه شي ته خبر کړې چې څه ده دا د قدر شپه. ۳- تر زرو میاشتو غوره ده د قدر شپه. ٤- په دې کي راکوزیږي د خپل رب په اذن، روح او د هرکار فرشتې. ٥- سلامته ده دا شپه د سباوون تر ختو.

۱- د لومړي آیت په اړه څو اساسي ټکي د ذکر وړ دي:

الف: که څه هم په (انزلنٰه) کي د ضمیر مرجع نه په خپله همدې آیت کي او نه په ټولي سورې کي ښودل شوې، خو د کلام له فحوی معلومیږي چې قرآن ته اشاره کوي او په دې کي ټول مفسرین سره متفق دي.

ب: د قرآن انزال او راکوزول هم په دې معنی دئ چي دا الهي پیغام بر له آسمانونو لاندي زمکي ته رالیږل شوی او هم په دې معنی چې د دې لوړ الهي کلام اوچته مستوی د انسان د درك او فهم کچي ته راکوزه شوې، یعني الله تعالی د خپل لوړ او باعظمت کلام مستوی دومره راکوزه کړې چي د زمکي پر سر اوسېدونکي انسان ته د فهم وړ شي.

ج: د انزلنٰه (موږ قرآن نازل کړ) په اړه ځیني وایي چي قرآن د وحي د پیل په دغي شپې کي ټول یو ځای پر پیغمبر علیه السلام نازل شوی!! خو دا رأیه د قرآن د هغو صریح آیتونو مغایره ده چي د قرآن په تدریجي نزول باندي تأکید کوي. ځیني مفسرین دا وایي چي قرآن د لیلة القدر په دغي شپې کي ټول یو ځای له عرشه د دنیا آسمان ته رالیږل شوی، دوی د عبدالله بن عباس رضي الله عنه په یوه روایت استناد کوي. راشئ وګورو چي د قرآن نور آیتونه د قرآن د نزول په اړه څه وایي، په کار ده د دې آیت تفسیر تر هر څه د مخه په خپله په قرآن کي ولټوو او هغه رأیه لري وغورځوو چي له قرآني شرحي سره تصادم کوي. قرآن په دې اړه په ډېر صراحت سره فرمایي:

وَقُرۡءَانٗا فَرَقۡنَٰهُ لِتَقۡرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكۡثٖ وَنَزَّلۡنَٰهُ تَنزِيلٗا ١٠٦

الاسراء: ١٠٦

او قرآن مو ټوك ټوك کړ، ترڅو ئې په ځنډ ځنډ سره پر خلکو ولولې او په ځانګړې کوزولو سره مو راکوز کړ.

همدا راز فرمايي:

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ عَلَيۡهِ ٱلۡقُرۡءَانُ جُمۡلَةً وَٰحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلۡنَٰهُ تَرۡتِيلاً

فرقان: ۳۲

او کافرانو وويل: ولې دا قرآن په يوه وار ټول يو ځای پر ده نه دئ نازل شوی؟ داسې مو وکړل تر څو ستا زړه پرې مضبوط کړو او ورو ورو ئې ولولو.

دا آيتونه په ډېر وضاحت سره ښيي چې د قرآن (نزول) تدريجي، ټوك ټوك، ورو ورو او له ځنډ او وقفې سره توأم وو او دا د هغو خلکو په رأيې د بطلان کرښه راکاږي چې پر پيغمبر عليه السلام د قرآن په يو وار او يو ځای نزول باور لري.

د: هغه څوك چې اورېدلي ئې دي يا ګمان کوي د انزال او تنزيل تر منځ توپير شته، يو ئې تدريجي راکوزېدل او بل ئې يو ځايي راکوزېدل افاده کوي، اشتباه ئې کړې او دا ځکه چې قرآن په ځای ځای کي د باران د ورېدو لپاره د (انزلنا) صيغه کارولې، چې په ټولو کي تدريجي ورښت ترې مراد دئ نه د ټولو اوبو يو ځايي راتويېدل. د دوی اصلي مشکل دا نه دئ چې د نحوي په کوم کتاب کي ئې دا قاعده لوستلې، اصلي مشکل ئې دا دئ چې رسول اللهﷺ او ائمه عالم الغيب ګڼي او دا خبره د دوی له غلطې عقيدې سره سمون نه خوري چې پيغمبر عليه السلام په سر کي او د وحي په لومړۍ ورځ د قرآن له هغو برخو خبر نه وو چې وروسته وروسته پرې نازلې شوې. د غلطې عقيدې په نسبت جاهلانه تعصب دغسې وي، د دې په ځای چې خپله غلطه عقيده د سمې خبرې په اورېدو تصحيح کړي برعکس سمه خبره غلطه توجيه کوي، حتی د قرآن خبره.

هـ: قرآن په دې خبرې شهادت ورکوي چې پر پيغمبر عليه السلام باندې د وحي د نزول پيل د روژې په مبارکې مياشت کي شوی، لکه چې فرمايي:

شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِ ۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُ ....

البقرة: ۱۸۵

د روژې مياشت هغه ده چې قرآن په کي نازل شوی، د خلکو لارښود، څرګندي لارښوونې او فرقان (د حق او باطل تر منځ د تفريق او توپير ذريعه) ...

له دې آيت په بشپړ وضاحت سره معلومېږي چې ليلة القدر د روژې د مياشتې يوه شپه ده. د دغې مياشتې د درنښت لپاره پر موږ د دې مياشتې روژه فرض شوې او دا د هغه ستر نعمت د شکر اداء کولو لپاره ده چې د قرآن په بڼه کي الله تعالى پر موږ پېرزو کړی او د دې مياشتې هغه ځانګړې شپه چې قرآن په کي نازل شوی د دې لپاره د (قدر شپه) نوموړ شوې او تر زرو مياشتو غوره ګڼل شوې چې د قرآن د نزول ستره پېښه په کي رامنځ ته شوې، د

دې مياشتې او هغې ځانګړې شپې اهميت ئې د هغې سترې حادثې له کبله دئ، که نه نو ايام او اوقات ټول يو شانته دي او څه توپير په کې نشته.

(قدر) د ارزښت او اندازې په معنی دئ، قرآن په هغې شپې کې نازل شوی چې د ارزښتونو شپه ده، داسې نه دې ويل شوې چې باارزښته شپه ده، بلکې ويل شوي چې دا د ارزښت شپه ده، ولې دا شپه د (قدر شپه) ده؟ دا د دې لپاره چې عظيم الشأن قرآن په کې نازل شوی او دا شپه د برخليك او تقدير شپه ده او دا ځکه چې په دې کې هغه قرآن نازل شوی چې د انسانانو برخليك ورپورې تړل شوی، د انسانانو او ملتونو برخليك د دغه قرآن له مخې ټاکل کيږي، چا چې پرې ايمان راوړ او هغه ئې د خپل ژوندانه مشعل او لارښود وګرځاوو؛ عزت، سعادت او د دنيا او آخرت فلاح او بريا ترلاسه کوي او چا چې ترې مخالفت وکړ؛ له سپکاوي او ذلت سره به مخامخ کيږي. نو ځکه د قرآن د نزول شپې ته د (قدر شپه) ويل شوي، هغه مياشت چې قرآن په کې نازل شوی، د رمضان مياشت، د الله په نزد کې دومره ارزښت لري چې نفل ته ئې د فرض اجر ورکوي او فرض ته ئې د نورو وختونو د اوياوو فرضونو په اندازه اجر، او د دغې خاصې شپې مقام او منزلت هومره لوړ دئ چې تر زرو مياشتو (د انسان د ټول عمر معادل) غوره دئ، له دې معلوميږي چې له قرآن سره يوه شپېه تېرول تر هغو کلونو کلونو غوره دي چې په بل څه کې تېرېږي، له دې پوهېدی شي چې له قرآن سره ستا د مشغولتيا قدر او ارزښت په الهي معيارونو کې څومره لوړ دئ.

پيغمبرعليه السلام په دغه کتاب سره چې د (قدر په شپې) کې نازل شو، د تاريخ مسير بدل کړ، د عربو برخليك ئې په خاصه توګه بدل کړ او د ټولو انسانانو برخليك په عامه توګه، له يوه وېشلي صحرائي قوم او له مختلفو ولسونو او قومونو ئې داسې ستر متحد امت جوړ کړ چې په تاريخ کې ئې بېلګه نه شو موندلی، د دعوت په پيل کې ئې له دې قرآن پرته هيڅ څه نه درلودل، نه سلاح، نه مال دولت، نه د قوم ملاتړ، نه لښکرې، نه د زمکې پر سر مل او ملاتړی، يتيم دنيا ته راغی، په وړوکتوب کې د پلار، مور او نيکه له پالنې محروم شو، خپل قوم او سردارانو ئې ورسره د شديد مخالفت ملا وتړله، له خپل کلي هجرت ته اړ شو، خو په دغه (قرآن) سره د شر او فساد په ټولو مجهزو او مسلطو ځواکونو غالب شو.

و: له دې آيت په څرګنده معلوميږي چې د رسول اللهﷺ بعثت د رمضان په مياشت کې او د (ليلة القدر) په شپه واقع شوی هر هغه روايت چې د رسول اللهﷺ د بعثت لپاره د بلې نېټې ښودنه کوي، بې بنسټه او له قرآن سره متصادم روايت دئ.

ز: اما دا چې د روژې د مياشتې کومه شپه (ليلة القدر) ده، په دې اړه متعدد روايات او بېل بېل نظريات شته، د امت اکثر علماء په دې نظر دي چې د قدر شپه بايد د روژې د مياشتې د وروستی لسيزې په طاقو شپو کې ولټوو، يوه د دغو شپو: ۲۱، ۲۳، ۲۵، ۲۷، ۲۹

۲-۳: آيا پوهېږې چې (ليلة القدر) څه ده؟، تر زرو مياشتو غوره، په دې شپه کې عبادت د زرو مياشتو تر عبادت زيات ارزښت او اجر لري او که د دې شپې قدر دې وکړ، ويښ او په دعاء او عبادت لګيا وې، دا پرېکړه دې وکړه چې قرآن، د دې شپې د قدر او ارزښت اصلي لامل به له دې وروسته ستا د لارې مشعل او د ژوند لارښود وي، نو په دې صورت کې ستا دغه شپه ستا تر ټول عمر غوره ده، خو که داسې ونکړې، قرآن ته اعتناء ونکړې، رجوع ورته ونکړې او د متابعت ژمنه ورسره ونکړې او له همدې شپې وروسته د دې قرآن په رڼا

کي خپل ژوند او حرکت پیل نه کړي، هیڅکله به د قدر شپه ونه مومي او د (لیلة القدر) د موندلو په طمع ستا ویښ پاته کېدل به بې نتیجې او بې حاصله وي.
٤- یو له هغو مواردو چي په ترجمه کي ئې د مفسرینو تر منځ زیات اختلاف شته، د دې آیت دا برخه ده: (من کل امر)، چي د ځینو په اند (من) د (ب) په معنی، د ځینو د (ل) په معنی او د ځینو له نظره (من سببیه) او لاندي ترجمې ئې کړې دي:

- ملائکي د هر کار له امر سره زمکي ته راځي.
- ملائکي د هر کار د سرته رسولو لپاره زمکي ته راځي.
- ملائکي د هر کار لپاره زمکي ته راځي.

ځیني نور بیا وایي چي دا فقره په امر نه بلکي په سلام پای ته رسي او دا برخه په اصل کي داسي ګڼي: من کل امر سلام. او داسي ئې ترجمه کوي: د قدر شپه له هره پلوه سلامتیا ده.
خو د پورتنیو تعبیرونو هیڅ یوه ته د انسان د زړه ور نه پرانیستل کېږي، په څو دلائلو:
الف: دا آیت باید د (امر) په صیغې پای ته رسېدلی وي، دا ځکه چي د مخکنیو او وروستنیو آیتونو فواصل د همدې تقاضا کوي. نور آیتونه په دغو الفاظو پای ته رسېدلي: القدر، شهر او فجر، دې ته په پام سره باید دا آیت هم د (امر) په صیغې پای ته رسېدلی وي نه په (سلام) سره، په سلام سره ئې پای ته رسول د سورې ښکلی وزن او ترکیب له منځه وړي.
ب: په پورتنیو ټولو تعبیرونو کي (من) په خپلې اصلي معنی نه دئ اخیستل شوی، اصلي معنی ئې د پېښتو (له) ده.
که لږ ځیر شو نو متوجه کېږو چي د (من کل امر) فقره یوازي له (الملائکه) سره مربوطه کېدی شي او په اصل کي د الفاظو ترکیب او ترتیب داسي دئ: (تنزل الملائکة من کل امر و الروح باذن ربهم)، خو د وزن او قافیې د مراعات لپاره (من کل امر) د آیت پای ته انتقال شوی او د آیت معنی داسي ده: د هر کار مربوط ځیني فرشتې او په هر ځانګړي کار مؤظف ټولګي به ځیني له جبرئیل علیه السلام سره یو ځای د الله تعالی په إذن زمکي ته راکوزېږي.
په دې پوهېږو چي فرشتې بېل بېل ټولګي لري، په دوی کي هم د وظائفو او دندو له لحاظه توپیرونه شته او هم د ځواك او توان له پلوه، هر ټولګی په خاص کار ګمارل شوی، د قدر په شپه د فرشتو له هر ټولګي ځیني، نه ټول، له خپل سالار جبرئیل علیه السلام سره یو ځای زمکي ته راځي.
٥- دا شپه تر سباوون پوري سلامتیا ده. خو د دې خبري معنی څه ده؟
په دې پوهېږو چي دا سلامتیا نه خو په دې معنی ده چي په دې شپه به هیڅ آفت او مصیبت نه نازلېږي او نه په دې معنی چي هیڅ ګناه به په کي نه کېږي او نه په دې معنی چي په دې شپه کي به له هر شر او ضرر خوندي وو، دا تعبیرونه له واقعیتونو سره اړخ نه لګوي او هغه څه چي دا آیت ئې افاده کوي له دغو تعبیرونو پرته بل څه دئ. د دې لپاره چي د دې آیت صحیح او سمه معنی پیدا کړو باید په خپله قرآن ته رجوع وکړو، قرآن په بل ځای کي د قدر د شپې په اړه فرمایي:

وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ۝ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۝ فِيهَا يُفۡرَقُ كُلُّ أَمۡرٍ حَكِيمٍ

الدخان: ٢-٤

قسم په دې څرگند کتاب. چې موږ په مبارکې شپې کې نازل کړی، بې شکه چې د هر حکيمانه کار پرېکړه په (دې شپه) کې کېږي.

په دې مبارکو آيتونو کې د قرآن د نزول دشپې په اړه څو خبرې شوې:

الف: مبين کتاب په کې نازل شوی.

ب: دا شپه ډېره بختوره او مبارکه شپه ده.

ج: د هر حکيمانه کار پرېکړه په دې شپه کې صادرېږي.

دغو آيتونو ته په پام سره دا خبره درك کولی شو چې سلامتيا هم د دغې شپې يو صفت دئ، داسې لکه د الدخان د سورې په پورتنيو آيتونو کې چې ئې (مبارکةٍ) صفت دئ، يعني دا د (سلامتيا) شپه ده، ستا سلامتيا په دغې بختورې، مبارکې او له سلامتيا ډکې شپې کې مضمره ده، دا شپه د سلامتيا له پيغام سره ستا خوا ته درځي، ستا برخليك په کې ټاکل کېږي، که په دې شپه کې د الله تعالی مأمور فرشتې تا داسې ومومي لکه چې د دې مبارکې شپې تقاضا ده، ټولې به ئې پر تا سلام وايي او ستا په برخليك پاڼې کې به سلامتيا درته ليکي، خو که ته د دې شپې د سلامتيا له پيغام څه ترلاسه نه کړی شې، ستا وضعيت او ستا عزائم د دې شپې د غوښتنو او مقتضياتو مغاير وو، نو د دې شپې له فضيلت او برکاتو به محروم وې او دا سعادت به دې په برخه نه شي چې دا فرشتې ستا د برخليك په پاڼې کې د حکيمانه او غورو کارونو د سرته رسولو توفيق وليکي، د مخکې په څېر به په ناسمو کارونو کې مشغول پاته شې.

ځينې داسې گمان کوي چې (ليلة القدر) او په دې کې (د دعاء د اجابت شېبې)، لنډې څو شېبې دي، چې د کومې صاعقې او برېښنا په څېر، سريع او په منډه د انسان له څنگه تېرېږي، که په دغو لنډو شېبو کې ويښ وې، دعاء دې وکړه، نو د قدر شپه دې موندلې او د زړه مراد ته رسېدلی يې، که نه نو ترې محروم شوې او دعاگانې دې هدر شوې!! نه پوهېږو دا غلط تصور او ناسمه انگېرنه ئې له کوم ځای ترلاسه کړې؟ په داسې حال کې چې قرآن په صراحت سره فرمايي چې دا ټوله شپه د قدر شپه ده، د شپې له پيل د سباوون تر راختو، د دې شپې په هر ساعت او هرې شېبې کې ستا عبادت ارزښتمن کېږي او دعاءگانې دې مستجاب.

ښايي څوك ووايي: ما د روژې د مياشتې د وروستی لسيزې ټولې طاقې شپې په ويښه او دعاء او عبادت کې تېرې کړې، خو نه مې د قدر شپه ومونده او نه مې دعاگانې قبولې شوې!! دې گران دوست ته دوه عرائض لرو:

الف: تا د قدر شپه موندلې، په هغې کې ويښ وې، دعاء او عبادت دې کړی، خو هغه نه پېژنې، په معنی ئې نه پوهېږې، د دې شپې غوښتنې دې نه دې پوره کړې، هغه پيغام دې نه دئ ترې اخيستی چې دا شپه ئې له ځان سره لري او هغه څه ته دې پام نه دئ کړی چې دې

مبارکي شپې ته ئې دا مقام او منزلت ورکړی!!

ب: ته په دې هم لا نه ئې پوه چي الله تعالی د خپل بنده هره دعاء قبلوي، د قدر په شپه کي هم، په نورو شپو او شپېو کي هم، رسول اللهﷺ فرمايي چي الله تعالی ته له دې حيا ورځي چي د هغه دعاء کوونکي بنده لاسونه تش پرېږدي، چي د ده په لوري ئې اوږده کړي، الله تعالی د بنده هره دعاء اوري او قبلوي ئې، يا خو همغه څه ورکوي چي ده په خپلي دعاء کي غوښتي، يا ئې تر دې غوره عوض ورکوي، يا ئې د ده آخرت ته ذخيره کوي او يا د دغي دعاء له کبله هغه مصيبت له ده دفع کوي چي ورته مقدر شوی. په دې کي شك مه کوه چي الله تعالی هره دعاء قبلوي مخصوصاً د قدر د شپې دعاء.

د انس رضي الله عنه په يوه روايت کي راغلي:

عن أنس قال: قال النبى صلى الله عليه وسلم: "إذا كان ليلة القدر نزل جبريل في كبكبة من الملائكة، يصلون ويسلمون على كل عبد قائم أو قاعد يذكر الله تعالى. رواه البيهقي

له انس رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چي کله د قدر شپه وي، جبرئيل د فرشتو په ټولګي کي راکوز شي او په هر هغه بنده ثنا او سلام وايي چي په ولاړه يا ناسته د الله تعالی ذکر کوي.

د رمضان د مياشتي د وروستی لسيزي په طاقو شپو کي څو کارونه وکړئ ترڅو د قدر د شپې (فيض) مو په برخه شي:

۱- کلك او صادقانه تصميم ونيسئ چي له دې وروسته به د ژوند په ټولو برخو کي قرآن ستاسو لارښود وي.

۲- دا شپې په عبادت او د قرآن په تلاوت کي تېري کړئ.

۳- د رسول اللهﷺ له مبارك ارشاد سره سم د دې شپې دعاء مو بايد دا وي:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّى. بخاری و مسند احمد

ای بارئ خدايه! بې شکه چي ته کريم عفو کوونکی يې، عفو دي خوښيږي، ما ته عفو وکړه. (زما له ګناهونو راتېر شه)

بسم الله الرحمن الرحيم

البينة

د سورې معرفي

د دې مباركي سورې نوم (البينه) دئ چي له لومړي آيت ئې اخيستل شوی، اته آيتونه لري، ټول آيتونه ئې ورته فواصل لري او د لومړي آيت د (بينة) په څېر دي، په مدينه منوره كي نازله شوې. ځيني مفسرين گمان كوي چي دا به مكي سوره وي، په داسي حال كي چي د سورې متن او د آيتونو تركيب ئې په دې شهادت وركوي چي دا دې په مدينه منوره كي نازله شوې وي، دا ځكه چي د اهل كتاب يادونه په كي شوې او مخصوصاً چي دلته د اهل كتاب نوم له مشركينو مخكي اخيستل شوی، له اهل كتاب سره منازعه په مكي كي سابقه نلري، په مكي سورتونو كي د دوی او له دوی سره د منازعې يادونه نه كېږي، دا منازعه په مدينه كي پيل شوه او يوازې په مدني سورتونو كي د دوی په اړه مفصل بحثونه گورو. د آيتونو اوږدوالی ئې هم مدني سورتونو ته ورته دئ.

د سورې په پيل كي د پيغمبرانو د بعثت (فلسفه) او (ضرورت) بيان شوی، بيا د اهل كتابو تر منځ د (تفرقې او اختلاف) لاملونه او د هغو خلكو د ډلي ډلي كېدو عوامل توضيح شوي چي پيغمبران له څرگندو لارښوونو سره ورغلي او دا موږ ته واضح كوي چي په (كتاب د پوهي) او د (كتاب د حمل) دروغجنو مدعيانو نه د (جهل) او د (حجت او بينې) د نشتوالي په سبب او نه هم د دې لپاره له دين او پيغمبرانو عليهم السلام سره اختلاف كړی چي په دين او هغو لارښوونو كي چي پيغمبرانو عليهم السلام دوی ته وړاندي كړي، كوم اغماض او ابهام وو او دوی ئې په حقيقت نه دي پوه شوي، د هيڅ زماني الهي دين له مخكني او وروستني سره هيڅ توپير نه لري، پيغام ئې، محتوی ئې، اصول ئې، لارښووني ئې، احكام او غوښتني ئې ورته دي، دين ټل خلكو ته ويلي: يوازې د يوه الله عبادت وكړئ، خپل دين په شرك مه لړئ، ماسوی الله ته مه سر ټيټوئ او مه لاس اوږدوئ، له سمي لاري كيڼ او ښي لوري ته مه كږېږئ، لمونځ وكړئ او زكات وركړئ، د ربښتيني او قيم دين مشخصات ټل دغه وي. په پای كي دا توضيح كوي چي خلك د پيغمبرانو او د دوی د دعوت په وړاندي په دوو ډلو وېشل كېږي:

١- ځيني په څرگنده د كفر، انكار او مخالفت لاره غوره كړي او ځيني ئې له دې سره سره چي په پيغمبر او كتاب ئې ايمان دعوی كوي خو په حقيقت كي كافر وي، گمان كوي چي په الله تعالى باور لري خو مشرك وي، دوی د زمكي په سر تر ټولو بد مخلوق او پای ئې دوزخ دئ چي د تل لپاره به په كي پاته وي.

<u>٢- ځيني د ايمان او صالح عمل لار غوره كړي، دوی تر ټولو غوره مخلوق او ځای ئې تلپاته</u>

جنت دئ، الله به له دوی راضي وي او دوی به له الله تعالی، دا هغه کسان دي چي خپل رب ئې سم پېژندلی او د هغه په وړاندي له عصيان او سرغړاوي وېره لري.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَمۡ يَكُنِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ
﴿١﴾ رَسُولٞ مِّنَ ٱللَّهِ يَتۡلُواْ صُحُفٗا مُّطَهَّرَةٗ ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٞ قَيِّمَةٞ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ
أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ
مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ﴿٥﴾

۱- کافر شوي کتابيان او مشرکان به رابېل شوي نه وو، تر څو راغلی نه وی دوی ته (څرګندونکې) بينه. ۲- د خدای له لوري يو رسول، چي لولي پاکيزه صحيفې. ۳- په کي سمي سنجيده ليکني. ٤- او بېل بېل نه شول هغه چي دا کتاب وو ورکړی شوی، مګر وروسته له هغه چي ورته راغله دا څرګنده نښه. ٥- او نه وو ګمارل شوي له دې پرته په بل څه؛ چي ولمانځي الله، خالصوونکي ورته دين، يومخيزي، او پر دې چي لمونځ قائم کړي، زکات ورکړي او همدا دئ قيم دين.

۱- د دې مبارك آيت دوه تفسيرونه شوي:

الف: دا آيت د کافرو کتابيانو او مشرکانو (حال) بيانوي، په دې معنی چي کافران، که دا (اهل کتاب) دي چي په خپل پيغمبر او خپل کتاب د ايمان دعوی کوي او که دا مشرکان دي چي نه په کوم کتاب باور لري او نه په کوم پيغمبر، هيڅ يو ئې له خپل کفر لاس اخيستو ته تيار نه دي، له خپلو غلطو انګېرنو، باورونو او تګلارو نه تېرېږي، نه په خپلو زړو باورونو کي تغيير ته تيار دي او نه د خپلي ټولني په مخکني وضعيت کي بدلون ته، ورسره عادت شوي، د خپلي ټولني د ګنده محيط او د خپلو ګنده افکارو ګنده بوی نه شي احساسولی او دې ته چمتو نه دي چي ترې ووځي، مګر دا چي کوم پيغمبر ورته راشي، له څرګندو نښو سره، د دوی سترګي پرانيزي، له تيارو ئې وباسي او سمه لار وروښيي.

ب: په دوهمي توجيه کي دا آيت د کافرانو د (حال) بيانولو په معنی نه بلکي د (مقال) په معنی اخيستل شوی، يعني دلته د کافرانو دا وينا رانقل شوې چي: که پيغمبر له څرګند کتاب سره راته راشي، موږ به خامخا ايمان راوړو او له خپلو مخکنيو کړنو او تګلارو به لاس

واخلو، په داسي حال كي چي د پيغمبر له بعثت وروسته ئې له ايمان راوړو ډډه كړې او د پيغمبر مخالفت ته ئې ملا تړلې.
خو دا دوهمه توجيه په څو دلائلو ضعيفه ده:
اول: د آيت له هيڅ برخي داسي نه معلوميږي چي دا دي د كافرانو قول وي.
دوهم: په څلورم آيت كي د اختلاف په ځای د (تفرق) لفظ ښيي چي د پيغمبر له بعثت وروسته دوی په بېلابېلو ډلو وېشل شوي، ځينو ئې ايمان راوړی او ځيني پر خپل كفر او انكار ټينگ پاته شوي.
درېيم: د پيغمبر توصيف په (البينه) سره او صحيفې ئې په (مطهره) سره او د دغو صحيفو لاربښووني او احكام په (قيمه) سره ښيي چي دا په هيڅ صورت كي د كافرانو مقال نه شي كېدی.
څلورم: مشركان په پيغمبر او كتاب باور نه لري، دوی ته د دې وينا انتساب اشتباه ده، مشركان هيڅكله نه وايي چي كه پيغمبر راغی حتماً ايمان پرې راوړو.
۲- هغه (بينه او څرگندونكې) چي له خپل موجوده حالته د كافرانو وتل د هغې په راتلو پوري مربوط او منوط دئ، د الله تعالى له لوري رالېږل شوی هغه پيغمبر دئ چي (پاكيزه صحيفې) ورسره وي او پر خلكو ئې (لولي). يعني د (پيغمبر د بعثت) فلسفه دا ده چي مخكني (اهل كتاب) كافر شي او مخكني (اهل اعتقاد) مشرك شي او دواړه كافر شوې ډلي په خپلو غلطو او كافرانه انگېرنو، باورونو او تگلارو داسي كلك ونښلي چي ترې بېلېدل ئې يوازې له يوې لاري امكان لري او هغه دا چي نوی پيغمبر ورته راشي، نوی كتاب، له تحريف، شرك او خرافاتو پاك كتاب ورته راوړي، له دې پرته نه خپله زړه عقيده پرېږدي او نه له خپل زوړ دود او دستور لاس اخلي او نه په خپلې ټولني كي تبديلي ته چمتو كېږي. دا مبارك آيتونه موږ ته د دې مهمي خبري درس راكوي چي انقلابونه، فكري او اجتماعي بدلونونه له (لاربښود)، (كتاب)، (پيغام)، (د پيغام حامل)، (واضح شعار)، (څرگند آرمان) او له (قائد او قدوې) پرته ممكن نه دي. (بې پيامه او بې لاربښوده) انقلابيون هيڅكله نه شي كولی انقلاب راولي او د ټولني حالت بدل كړي.
څو ظريف نقاط د دې مباركو آيتونو په الفاظو كي توجه جلبوي:
الف: (پيام راوړونكی) د (البينه) په نامه توصيف شوی او دا ښيي چي د ده په شخصيت كي هغه څه په څرگنده توگه ليدل كېږي چي د ده د دعوت او رسالت په حقانيت شهادت وركوي. نه ئې په شخصيت كي څه ابهام شته او نه ئې په پيغام، تگلاري او عمل كي، د خپل پيغام او دعوت عيني تجسم او په خپلې تياره او جهل ځپلې ټولني كي د روڼ او ځلانده څراغ په څېر.
ب: د ده صحيفې ئې (مطهره) گڼلې دي چي ښيي بلنه او پيغام ئې پاكيزه او شفاف دئ، نه د كذب او درواغو شائبه په كي شته، نه د ناحقي او باطلي خبري څه اثر، نه د خرافاتو او غلطو عقيدو كومه بېلگه او نه اخلاقي فساد او ناولو كړنو ته د بلني او ترغيب كومه وينا، بلكي له دې ټولو (پاكيزه) دي او په ټولني كي د طهارت او پاكيزه گۍ باعث، د (دين) او (ديانت) له خيرني شوې څېرې گردونه پاكوي، د خلكو (باورونه) له شرك او خرافاتو تزكيه كوي، د جهل او شرك ځپلي انسان د ضمير صفحې ته ځلا وركوي او ټولنه له ظلم، گناه او

فساد ژغوري.
۳- په قرآن کې د کتاب لفظ کله د کتاب د يوه ټوك په معنی راځي، کله د ليکنې په معنی او کله د (حکم) په معنی. او دلته له (کتب قيمه) يا هغه ليکنه مراد ده چې په الهي صحيفو کې درج شوې، سمه، دقيقه او له هر ډول کوږوالي خوندي، يا ئې مراد په دغو صحيفو کې ذکر شوي هغه احکام دي چې مضبوط، دقيق او حکيمانه دي، يعني د دې پاکيزه صحيفو ليکنې، لارښوونې او احکام د انسان ژوند، عقائدو او افکارو ته قوام او سموالی ورکوي او له کوږوالي او انحراف ئې ساتي.
٤- د تاريخ په اوږدو کې تل او په وار وار داسې شوي چې کله کوم پيغمبر مبعوث شوی، مخاطبين ئې؛ که دا (کتابيان) وو او په مخکني پيغمبر ئې د ايمان ادعاء کوله او که هغه چې د لومړي ځل لپاره د نوي پيغمبر په کتاب ايمان راوړو ته بلل شوي او ترې غوښتل شوي چې (اهل کتاب) شي، د نوي دعوت په وړاندې په بېلو بېلو ډلو وېشل شوي، ځينو ايمان راوړی، ځينو مخالفت ته ملا تړلې، ځينو د منافقت او دوه مخې توب لار غوره کړې، ځينې ئې بې تفاوت پاته شوي او ځينې د انتظار په حالت کې، تر څو وګوري چې روانه شخړه او منازعه د کوم لوري په بريا او د کوم لوري په ماته منتج کيږي، تر څو د فاتح په خوا کې ودرېږي او د ده تګلاره او دعوت ومني او شعارونه ئې زمزمه کړي. د دوی اختلاف غيرشعوري او په ناپوهۍ کې نه وي، بلکې عمداً او له اتمام حجت او د بينې او څرګندې نښې له راتلو وروسته مخالفت ته ملا تړي.
٥- په دې آيت کې د پيغمبرانو عليهم السلام د دعوت اساسي بنسټونه او مباني او د دوی د پيغام خلاصه ذکر شوې، هر پيغمبر چې د زمانې په هر پړاو کې مبعوث شوی، خلکو ته ئې ويلي: ستاسو د رب له لوري مې دا پيغام درته راوړی:
الف: د الله تعالی (عبادت) وکړئ، يعني ستا باور بايد دا وي چې ته (بنده) يې او الله تعالی ستا آقا او بادار، خپل هر څه به د ده ګڼې او ستا هر کار به د ده د حکم او امر مطابق، ته به نه ځان د خپل ځان ټولواك ګڼې او نه د خپلو مادي او معنوي شتمنيو او نه به په خپلو شتمنيو کې د خپلې خوښې مطابق تصرف کوې، دا ځکه چې تا خپل اختيار الله تعالی ته سپارلی، دوست دې هماغه دئ چې د ده دوست وي او دښمن دې هغه چې د ده دښمن وي او په خپل هر کار کې به د ده رضاء لټوې، دا ځکه چې ته مربی او (عبد) يې، د مربيتوب او (عبادت) تقاضا او غوښتنه همدا وي، هر هغه کار چې د دې مغاير وي د بندګۍ له پولې تېری دئ او بغاوت.
ب: خپل دين د الله لپاره (سوچه او خالص) کړئ، په شرك او له بل څه سره په ګډولو ئې مه لړئ، (دين) يعني د الله تعالی (عبادت)، عبادت مو منزه وساتئ، په عبادت کې بل څوك له الله تعالی سره مه شريکوئ، نه له الله تعالی پرته بل ته غاړه ږدئ او مه له ده پرته بل ته د احتياج او دعاء لاسونه اوږدوئ، (عبادت) او (دعاء) مو بايد يوازې او يوازې د الله تعال لپاره وي، خپل (عبادت) او (دعاء) له هر راز ککړتيا پاکيزه وساتئ.
ج: (حنيف) اوسئ، له سمې لارې کيڼ او ښې لاس ته مه منحرف کيږئ، د دين په مستقيمې لارې مخامخ د الله په لوري ولاړ شئ.
د: لمونځ وکړئ او خپلې اړيکې له خپل رب سره تل مضبوطې وساتئ.

هـ: زکات ورکړئ، له خپل هغه مال او دولت چې د خپل لاس په تناکو مو له حلالو لارو ترلاسه کړی یوه برخه ئې د الله تعالی په لار کې او د بې وزلو او محرومانو د لاس نیوې او مرستې لپاره انفاق کړئ.
(قیم دین) همدغه دئ او ټولو مخکنیو پیغمبرانو علیهم السلام دغه دین ته بلنه ورکړې او اوسنی پیغمبر علیه السلام هم تاسو دغه دین ته رابلي، نو اې کتابیانو! له دې نوي پیغمبر علیه السلام او د دغه قیم دین په لوري د ده له بلنې سره ستاسو د اختلاف وجه څه ده؟!!

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَـٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّـٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ رَبَّهُۥ ﴿٨﴾

٦- بې شکه کافر شوي کتابیان او مشرکان به د دوزخ په اور کې وي، تلپاته په هغه کې، همدا دوی دي ترټولو بد مخلوق. ٧- له شك پرته چا چې ایمان راوړ او صالح عمل ئې وکړ، دوی دي تر ټولو ښه مخلوق. ٨- بدله ئې د خدای خوا کې تلپاته جنتونه چې ترې لاندې به ویالې بهیږي، تل پاته په هغه کې، الله لدوی راضي او دوی له ده راضي، دا د هغه چا لپاره چې له خپل رب ئې وېره وکړه.

٦- دا آیت موږ ته لارښوونه کوي چې که څوك د حق بیانوونکي پیغمبر له راتلو وروسته او په داسې حال کې چې ده ته ئې له ځان سره پاکیزه صحیفې راوړې او په داسې حال کې چې قیم دین ته ئې رابلي، د کفر او له بینې د انکار لار غوره کړي، دا تر ټولو بد مخلوق دئ، تر هر حیوان بد او په اسفل السافلین کې پرېوتی، لکه چې قرآن فرمایي:

... أُو۟لَـٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَـٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْغَـٰفِلُونَ ﴿١٧٩﴾

الاعراف: ١٧٩

... دوی د څارویو په څېر دي بلکې لازیات لارورکي، همدا دوی غافل او بې خبره دي.

إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلْبُكْمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

الانفال: ٢٢

بې شکه چې د الله په نزد کې تر ټولو بد خوځېدونکي هغه کاڼه او ګنګیان دي چې تعقل نه کوي. (نه حق خبره اوري، نه په حقیقت اعتراف کوي او نه خپل عقل کاروي).
٧- انسان په (ایمان) او (صالح عمل) سره هغه لوړ مقام ته رسېږي چې هیڅ بل مخلوق نه

شي وررسېدی، د معنوي مقام او د شرف، عزت او افتخار هغو لوړو لوړو ځوکو ته چې د الله تعالى ټول مخلوقات به تر ځان لاندي وومومي، هيڅ داسي مخلوق به په نظر ورنشي چې دغو لوړو لوړو ته د رسېدو جوګه وي.
۸- د دوی اخروي بدله او اجر به هغه تلپاته جنتونه وي چې د تل لپاره به په کي اوسېږي، د خپل رب په پېرزوينو به راضي وي او د الله تعالى رضاء به ئي ترلاسه کړې وي. له الله تعالى وېري دې مقام ته رسولي، دغه ستر او لوړ مقام ته يوازي هغه ځوك رسېدی شي چې له الله تعالى وېرېږي. دا آيت په ډېر وضاحت سره موږ ته وايي چې له (الله تعالى وېره) دې لوړ مقام ته د رسېدو اصلي لامل دئ، هغه ځوك دا مقام ترلاسه کولی شي چې د خدای ښې پېژندني دې ځای ته رسولی چې له الله تعالى وېرېږي، دغه وېره ئي له دې منع کوي چې د خپل رب له حکم سرکښي وکړي او د ده د قهر او غضب وړ وګرځي، همدا وېره ئي دې ته اړ کوي چې له خپل رب سره په معامله کي بې باکه نه وي، په احتياط سره ګام واخلي، عملونه ئي صالح وي، ښې او کيڼ لوري ته منحرف نه شي، يوازي داسي خلك دې مقام ته رسېدی شي او دا شرف او عزت ترلاسه کولی شي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الزلزال

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الزلزال دئ چې له لومړي آيت ئې اخيستل شوی، ۸ آيتونه لري، د پنځو لومړنيو آيتونو فواصل ئې هموزنه او ورته صيغې دي چې په (ها) پای ته رسېدلې، شپږم آيت ئې د (هُم) په لفظ سره د توقف او ودرېدو غږ لري اوم او اتم آيتونه ئې د (يره) په ورته صيغو ختم شوي. ځيني مفسرين ئې مكي سوره ګڼي او ځيني ئې مدني، خو د سورې مضمون، د آيتونو تركيب او د بيان څرنګوالی ئې ښيي چې مكي ده، دا ځكه چې د بحث اصلي موضوع ئې آخرت او معاد ده، چې د مكي سورتونو د بحث محوري او اساسي موضوع وي، آيتونه ئې مكي سورتونو ته ورته لنډ لنډ، د شعارونو په څېر، چې خاص وزن او غږ لري او په هغوی كي ژور او پراخ مطالب په محدودو الفاظو كي افاده كېږي. سوره خپل بحث له هغې زلزلې پيلوي چې د قيامت په دوهم پړاو كي به رامنځ ته شي، بيا له قبرونو د انسانانو راپاڅېدل، د زمكي له لوري په تېرو هغو پېښو شهادت وركول چې د دې پر سر تېري شوې او انسان ترسره كړي او خلك د خپلو عملونو او باورونو له مخي په ډلو ډلو وېشل په كي انځور شوي او په پای كي وايي چې په دې ورځ به هر انسان خپل ذره ذره ښه او بد عمل په څرګنده او مجسمه توګه په خپلو سترګو مخامخ وګوري.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا زُلۡزِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخۡرَجَتِ ٱلۡأَرۡضُ أَثۡقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ ٱلۡإِنسَٰنُ مَا

لَهَا ﴿٣﴾ يَوۡمَئِذٖ تُحَدِّثُ أَخۡبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوۡحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾ يَوۡمَئِذٖ يَصۡدُرُ
ٱلنَّاسُ أَشۡتَاتٗا لِّيُرَوۡاْ أَعۡمَٰلَهُمۡ ﴿٦﴾ فَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرٗا يَرَهُۥ ﴿٧﴾ وَمَن
يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٖ شَرّٗا يَرَهُۥ ﴿٨﴾

۱- کله چي ولړزي دا زمکه په خپلي لړزېدا. ۲- او راوباسي دا زمکه خپل درانه درانه. ۳- او ووايي انسان چي څه پرې شوي؟ ٤- په دې ورځ به خپل اخبار بيانوي. ٥- دا ځکه چي ستا رب به ورته وحي کړې وي. ٦- راوبه وځي په دې ورځ خلك بېل بېل، ترڅو وښودی شي دوی ته خپل اعمال. ۷- نو چا چي د وړې ذرې په قدر نېکي کړې، ويني به ئې. ۸- او چا چي د وړې ذرې په قدر د شر کار کړی، ويني به ئې.

۱- زمکه به ولړزېږي، نه يوه برخه ئې، بلکي ټوله زمکه او نه يو ځل بلکي پر له پسې او په هيبتناکي لړزېدا سره. که څه هم ځينو مفسرينو دا زلزله د قيامت د لومړۍ مرحلې زلزله ګڼلې، خو له وروستيو آيتونو په څرګنده معلومېږي چي دا آيت هغې زلزلې ته اشاره کوي چي د انسان تر مجدد بعثت او بياژوندون مخکي به راشي، د النازعات د سورې لومړي ۱۳ آيتونه هم په دې مطلب تأکيد کوي چي د انسانانو بيا ژوندون به هم د زمکي له يوې زلزلې او شديد ټکان سره پيل شي او ورپسې به هر يو له خپل خپل قبر راپاڅي، د محشر په لوري به وخوځول شي او په آوار ميدان کي به د الله تعالی په وړاندي د محاسبې لپاره ودرېږي.

۲- دا چي د زمکي (اثقال) څه دي، د مفسرينو تر منځ دوه رأيي موجود:

الف: دا به هغه سره او سپين زر او قيمتي تيږي وي چي انسانانو ئې د لاس ته راوړو لپاره د کفر او نفاق، خيانت او ظلم لار غوره کړه، د هغوی په ميني کي ئې خدای او آخرت هېر کړ، د هغوی پر سر په خپلو کي وجنګېدل، يوه د بل ويني توی کړې، خپل عزت او شرافت ئې ورپوري ترلی وو، د هغوی لپاره ئې هر ذلت، دنائت او سپکاوي ته غاړه ايښوده، په دې ورځ چي زمکي به دا ټول بهر راغورځولي وي، هري خوا ته به د بې ارزښته متاع په څېر خواره واره پراته وي، د مال او دولت بنده انسان به پوه شي چي د څومره بې ارزښتي متاع لپاره ئې خپله دنيا او آخرت تباه کړ او نن ئې د هغو ټولو هڅو او هلو ځلو پايله څه ده چي د دغو د لاس ته راوړو لپاره ئې کړې وې؟!!

ب: له (اثقال) مراد انسانان دي، دا ځکه چي قرآن انسانان په دې نامه ياد کړي او په ګڼ شمېر آيتونو کي د هغه انسان په اړه چي د دنيا او مال دولت بنده دئ، په زمکي پوري نښتی، زړه ئې د دنيا له متاع نه شلېږي، د بر تلو او لوړ الوتو لپاره پياوړي وزرونه نه لري، د داسي خلکو لپاره ئې دغه صيغه په ډېرو ځايونو کي کارولې، د دغو مفسرينو له نظره له اثقال مراد انسانان دي چي زمکه به ئې بهر راوباسي.

که لومړي دوه آيتونه د قيامت په لومړۍ مرحلې پوري مربوط وی، نو کېدی شوی چي (اثقال) د سرو او سپينو زرو او قيمتي ډېرو په معنی ونيسو، خو څلورم آيت په صراحت سره

ښيي چې دا حوادث د هغې مرحلې پېښي دي چې زمكه به خپل ټول اسرار او اخبار بيانوي. له دې په وضاحت سره معلومېږي چې دوه لومړي آيتونه د قيامت د دوهمي مرحلې پېښي بيانوي.

۳-٤: بايد وګورو چې څه به په دې ورځ د انسان د حيرانتيا سبب شي؟! د زمكې كوم حركت به دی په حيرت كې واچوي او دې ته به ئې مجبور كړي چې ووايي: په دې زمكې څه شوي؟ آيا د زمكې هيبتناكه زلزله به ئې حيران كړي؟ يا له قبرونو د انسانانو راپاڅېدا او يا د انسان په خلاف د زمكې شهادت؟

په لږ دقت سره په دې خبري پوهېدی شو چې په دې آيت كې ښودل شوی حيرت به نه خو د زمكې د سختې زلزلې له كبله وي، ځكه چې دا زلزله به مخكې او له قبرونو د انسانانو له راپاڅېدو د مخه وي او نه به له قبرونو د انسانانو د راوتو په سبب وي، ځكه چې دوی په خپلو سترګو له قبر خپل راوتل نه ګوري او نه پرې پوهېږي، داسې لكه چې له مور خپل راپيدا كېدا نه ګوري او نه وروسته ور په ياد وي. دا هم سمه نه ده چې ووايو ځيني به د ځينو نورو بياراپاڅېدا ګوري، ځكه د دې خبري لپاره هم څه دليل نشته. د يٰس د سورې ٥٢ آيت ښيي چې د آخرت منكران به له راژوندي كېدو وروسته يو له بله پوښتنه كوي چې موږ چا له خپلو قبرونو راپاڅولو؟ من بعثنا من مرقدنا؟ په ځواب كې به ورته ويل كېږي: هذا ما وعدالرحمن و صدق المرسلون: دا همغه څه دي چې رحمان خدای ئې وعده كړې وه او پيغمبرانو ريښتيا ويلي وو. دا آيت ښيي چې د قيامت په ورځ به انسانان په دې نه پوهېږي چې څنګه بياراژوندي شوي. مؤمنان به نورو ته وايي چې دا خو د الله تعالى همغه وعده وه چې د پيغمبرانو له لاري ئې له موږ سره كړې وه او دا ده نن ثابته شوه چې پيغمبرانو عليهم السلام ريښتيا ويلي وو.

له دې ټولو معلومېږي چې د انسان د حيرت سبب به د زمكې هغه شهادت وي چې د انسانانو د كړنو په اړه به ئې وركوي. قرآن فرمايي چې په دې ورځ به د زمكې تر څنګ د انسان سترګي، غوږونه، لاس او پښې او پوستكې هم د ده په عملونو شهادت وركوي

حَتَّىٰٓ إِذَا مَا جَآءُوهَا شَهِدَ عَلَيۡهِمۡ سَمۡعُهُمۡ وَأَبۡصَٰرُهُمۡ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُواْ لِجُلُودِهِمۡ لِمَ شَهِدتُّمۡ عَلَيۡنَا ۖ قَالُوٓاْ أَنطَقَنَا ٱللَّهُ ٱلَّذِيٓ أَنطَقَ كُلَّ شَيۡءٖ وَهُوَ خَلَقَكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ

فصلت ۲۰-۲۱

تر هغه چې (اور ته نږدې) ورشي، غوږونه، سترګې او پوستكي به ئې په هغه څه شهادت وركوي چې دوی كول. او خپلو پوستكو ته به وايي: ولې زموږ په ضد شهادت وركوئ؟ ورته وايي به: هغه الله په خبرو راوستي يو چې هر څه ئې په خبرو راوستي او هغه په اول ځل پيدا كړئ او د هغه لوري ته ورګرځول كېږئ.

دا آيت ښيي چې د زمكې هر څه به هغه ورځ شهادت وركوي. ابوهريره رضي الله عنه روايت كوي چې پيغمبر عليه السلام دا آيت (يومئذ تحدث أخبارها) تلاوت كړ او وئې فرمايل:

آيا پوهيږئ چي زمکه به کوم اخبار بيانوي؟ صحابه وو وويل: الله او رسول ئې ښه پوهيږي، پيغمبر عليه السلام وفرمايل: د زمكي اخبار بيانول هغه شهادت دئ چي زمكه به ئي د بندگانو د هغو عملونو په اړه ورکوي چي د زمکي پر سر ئي کړي، وايي به: په فلانى ورځ ئي فلانى فلانى كار وكړ، دا د زمكي اخبار دي چي هغه به ئي بيانوي.
عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا) قَالَ « أَتَدْرُونَ مَا أَخْبَارُهَا ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ « فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا أَنْ تَقُولَ عَمِلَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا ». رواه النسائى
عن ربيعة الجرشى أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال تحفظوا من الأرض فإنها أمكم وإنه ليس من أحد عامل عليها خيرا أو شرا إلا وهى مخبرة. رواه الطبرانى
له ربيعة الجرشي رضي الله عنه روايت دئ چي پيغمبر عليه السلام وفرمايل: له زمكي سره په خپل چلن كي احتياط كوئ، ځكه چي زمكه ستاسو مولد او بنسټ دئ (چي ترې پيدا شوي يئ) او هيڅ داسي عمل كوونكى نشته چي د زمكي پر سر ئې ژوند كړى وي او دا دي د ده په ښه او بد عمل شهادت ورنكړي.

د على رضي الله عنه په اړه راځي چي كله به ئي د بيت المال اموال په مستحقينو وويشل او هغه به ئي تش كړ نو دوه ركعته لمونځ به ئي هملته اداء كړ او بيت المال ته به ئي په خپل خطاب كي وويل: ته شاهد يې چي ما په حقه ډك او په حقه تش كړې (يعني نه مي څه حرام مال دركي واچاوو او نه مي ستا كوم څه په حرامه لار مصرف كړ).

پيغمبر عليه السلام فرمايي: (چي كله د لمانځه وخت راورسيږي په لوړ غږ آذان وكړئ، د غرونو او زمكي څه ئې چي واوري د قيامت په ورځ به شهادت وركوي.

دغه زمكه چي ته ئې مړه او بې حسه گڼې او په بې باكى سره ئې پر سر گناهونه كوې، د قيامت په ورځ به ستا ټول ښه او بد عملونه بيان كړي.

ما ته ووايئ: ۱٤۰۰ كاله مخكي به د دې وينا په اړه د مخالفينو عكس العمل څنگه وو (چي زمكه به خپل ټول اخبار بيان كړي)؟ آيا په دې خبري به ئې په خپلو كي ډېر ډېر نه وي خندلي او په ټوكو ټوكو به ئې يوه بل ته نه وي ويلي چي دا دئ محمد دا ادعاء هم وكړه چي دا مړه زمكه به په خبرو راشي او د انسان په ښه او بد عمل به شهادت وركوي؟!! خو راشئ د قرآن دا وينا نن يوه داسي ساينس پوه ته وكړئ چي د علمي څېړنو په نتيجه كي دا ورته معلومه شوې چي د زمكي سطح او فضاء د انسان هر هر غږ او هر هر حركت ثبتوي، هغه ساينس پوه چي نن په ډېر قاطعيت سره وايي: د انسان د غږ او خوځښت څپې د زمكي په سطح او فضاء كي داسي ثبت كيږي چي د تل لپاره دوام كوي او زرگونو كاله وروسته هم كولى شو دا امواج او اثرات په پرمختللو وسائلو كشف او ترلاسه كړو. كه دغه ساينس پوه ته ووايئ چي قرآن څوارلس پيړۍ مخكي دا خبره كړې، عكسل العمل به ئې څه وي؟ آيا كېدى شي له دې پرته بل څه ووايي چي قرآن حتماً له داسي مرجع راغلى چي په ټولو اسرارو پوه دئ؟

ستا ژبه او شونډې، ستا ستونى او حنجره چي ستا د تكلم وسائل دي او په دې سره د خپل زړه خبري بيانوې، ټول له دغو خاورو جوړ شوي، همدا خاوره ده چي ستا د ژبې، شونډو او حنجرې ماليكولونه ترې جوړ شوي او د ما في الضمير په بيانولو كي ستا مرسته

کوي، د قيامت په ورځ به په خپلواکه او مستقله توګه په خبرو راشي او شهادت به ورکوي.
٥- ولي به زمکه په هغه ورځ خپل اسرار راباسي، ټولي خبري به بيانوي او هر هغه څه به په ډاګه کوي چي د دې پر سر تېر شوي؟ دا ځکه چي الله تعالی ورته وحي کړې چي نن هر څه ثبت او د قيامت په ورځ ئې بيان کړه.
د (يوحى) په ځای د (اوحى) د صيغې راوړل ښيي چي زمکي ته له مخکي (الهام) شوی چي ټول جريانات به ثبتوي او د قيامت په ورځ به ئې بيانوي، يعني زمکه دا اوس اوس د ټولو جرياناتو شاهده او ناظره ده، هر څه احساسوي، حفظ کوي ئې او د قيامت په ورځ به ئې د انسان مخي ته ږدي.
٦- د دې آيت په اړه دوه تفسيرونه مومو:
الف: هر انسان به بېل او له نورو جلا له خپل قبر او مدفن راپاڅېږي او د الله تعالی په لوري به خوځول کېږي، له دوستانو او خپلوانو، قوم او قبيلې، حزب او ډلې، پلويانو او سپاهيانو، حاميانو او ملګرو او له ټولو هغو چي په دنيا کي ئې د ده شاوخوا نيولې وه او ده پرې حساب کاوو، نن به له دوی هيڅوك په خپلي خوا کي نه مومي، ګوښی او يوازي به د الله په لوري درومي. لکه چي قرآن فرمايي:

وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

مريم: ٩٥
او هر يو به ئې د قيامت په ورځ يوازي ورته راشي.
همداراز فرمايي:

وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَتَرَكۡتُم مَّا خَوَّلۡنَٰكُمۡ وَرَآءَ ظُهُورِكُمۡۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ أَنَّهُمۡ فِيكُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيۡنَكُمۡ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ ﴿٩٤﴾

الأنعام: ٩٤
او يقيناً چي موږ ته همغسي يوازي راغلئ چي په لومړي ځل مو (يوازي) پيدا کړئ او څه مو چي درباندي پېرزو شوي وو ټول مو ترشا پرېښودل او هغه شفاعت کوونکي مو هم درسره نه ګورو چي ګمان مو کاوو دوی به ستاسو په (پيدايښت او پالني کي د خدای) شريکان وي، يقيناً اړيکي مو سره شلېدلي دي او هغه درنه ورك دي چي (دا) ګمان مو پرې کاوو.
ب: د انسان له پيدايښت د قيامت تر ورځي د زمکي پر سر ټول پيدا شوي انسانان به له خپل خپل مدفن او مقبرې راپاڅېږي او د خپلو عملونو له مخي به په بېلو بېلو ډلو کي راغونډ او د الله تعالی په لوري درومي او د حشر په ميدان کي به راغونډېږي.
په لږ دقت سره پوهېدی شو چي د لومړي ډلي مفسرينو رأيه دقيقه ده، د دوهمي برخي دا الفاظ (ليروا اعمالهم) ښيي چي خلك به د دې لپاره بېرته راژوندي کېږي او له خپلو خپلو قبرونو به بېل بېل راوځي چي خپل تېر عملونه وګوري او سزا ئې ورکړی شي، هغه آيتونه

چې د قيامت په ورځ د انسانانو د ډله ييز حرکت په اړه بحث کوي د قيامت په وروستۍ مرحلې پورې مربوط دي، دا بايد په دغې مرحلې تطبيق نه کړو.
په هغه ورځ به هر چا ته خپل عمل وروښودی شي، هر څوك به هغه اعمال چې په دنيا کې ئې کړي، خپلې مخې ته مجسم ومومي، يوازې دا نه چې خپل عملونه به په خپلې عملپاڼې کې وګوري او سزا او بدله به ئې ورکړی شي، بلکې پر دې سربېره به خپل ټول ښه او بد عملونه خپلې مخې ته څرګند او مجسم ومومي، له ٤ او ٦ آيت معلومېږي چې د انسان عملونه له (غږ او ښې) سره ضبط کېږي او د قيامت په ورځ به انسان هم د خپلو عملونو (اخبار) واوري او هم به ئې (ښه) وګوري.
څوارلس پېړی مخکې هيچا ته په دې خبرې پوهېدا ممکنه نه وه چې کېدی شي د انسان (غږ) او د خوځښت (انځور) او فيلم ئې ثبت شي او له څه مودې وروسته بيا وليدی او واورېدی شي، خو اوس او له هغه وروسته چې ټيپ ريکارډر او کامرې اختراع شوي، هر چا ته دا خبره جوته شوه.
٧-٨: (خير) او (شر)، که ستر وي او که ووړ، حتی که د يوې وړې ذرې په اندازه وي، ټول به په خپلې عملپاڼې کې وګورې، ټول به ستا مخې ته مجسم کړی شي، وبه ګورې چې هيڅ څه دي له پامه نه دي غورځېدلي، هر څه په ډېر دقت سره ثبت شوي او د دغو له مخې به ستا برخليك او راتلونکی ټاکل کېږي، که ستا د (ښېګڼو) تله پر (بدو کړنو) درنه شوه، جنت ته به درومې، خو که د (بدو کړنو) تله دي درنه وه او ښېګڼې دې سپکې او بې وزنه وختې، دوزخ ته به درومې، د هرې نېکۍ په بدل کې به لس برابره بدله ترلاسه کوې او بدي به دي يا مهربان او بخښونکی رب درته وبخښي، يا د هغو مصيبتونو، بيماريو، دردونو او ستونزو په خاطر به ئې درته معاف کړي چې په دنيا کې دررسېدلې او يا به عادلانه سزا درکوي.
بايد متوجه وو چې د دې آيتونو الفاظ داسې نه دي چې وښيې انسان به د هر وړوکي عمل سزا ګوري، داسې نه دي ويل شوي چې که د ذرې په اندازه د خير او شر عمل ئې کړی وي، سزا به ئې ګوري، نه، بلکې عمل به ګوري او ضروري نه ده چې سزا به ئې هم ګوري.
په دې اړه مو څو نوري خبرې هم بايد په پام کې وي:
الف: د عملونو وزن او ارزښت به د دوی د ظاهرې بڼې له مخې نه ټاکل کېږي، د کافر، مشرك او منافق هغه عملونه به بې وزنه او بې ارزښته وي چې په ظاهر کې نېك او ښه ښکاري. که احياناً ئې کوم ښه کار کړی وي بدله به ئې په دنيا کې ترلاسه کړې وي. په دې ورځ به فقط (حق) عمل ته وزن او ارزښت ورکوي، نه ظاهرې ښه ئې، لکه چې قرآن فرمايي:
وَ الْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ...
الاعراف: ٨
او په دې ورځ به حق درونډوالی وي (کوم عمل چې له (حق) او (حقيقت) تش وي هغه به سپك وي).
ب: د بد عمل سزا به ورسره برابره او متناسبه وي، خو د نېك عمل بدله به له لس برابره تر اوه سوو او حتی تر دې هم زياته وي.
ج: چا چې ايمان راوړی، حساب به ئې آسان وي، د خپل غوره عمل له مخې به ثواب ترلاسه کړي، که له کبيره ګناهونو ئې ډډه کړې وي صغيره به ئې الله تعالی ورته وبخښي.

انس رضي الله عنه روايت كوي چي ابوبكر صديق رضي الله عنه له پيغمبر صلى الله عليه وسلم سره يو ځاى ډوډۍ خوړله چي دا آيتونه (فَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرٗا يَرَهُۥ ۝٧ وَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٖ شَرّٗا يَرَهُۥ ۝٨) نازل شول، ابوبكر رضى الله عنه له خوراكه لاس راتم كړ او وئې ويل: يا رسول الله! آيا د خپلو وړو وړو ګناهونو په سبب به هم مجازات كيږم؟ پيغمبر عليه السلام وفرمايل: اې ابوبكره! هغه ستونزې چي په دنيا كي ئې ګورې دا ستا د وړو وړو ګناهونو په سبب وي، خو كه د ذرې په اندازه نيك عملونه دي كړي وي نو الله تعالى ئې درته ذخيره كوي تر څو ئې د قيامت په ورځ بشپړ ترلاسه كړې.

عن أنس قال كان أبو بكر يأكل مع النبى صلى الله عليه وسلم فنزلت هذه الآية فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره فرفع أبو بكر يده وقال يا رسول الله إنى أجزى بما عملت من مثقال ذرة من شر فقال يا أبا بكر مارأيت فى الدنيا مما تكره فبمثاقيل ذر الشر ويدخر الله لك مثاقيل ذر الخير حتى توفاه يوم القيامة

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إن عبد الله بْنُ جُدْعَانَ كَانَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّحِمَ وَيُطْعِمُ الْمِسْكِينَ يَقْرِي الضَّيْفَ وَيَفُكُّ الْعَانِ فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ قَالَ « لاَ يَنْفَعُهُ إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِى خَطِيئَتِى يَوْمَ الدِّينِ ». رواه مسلم

عائشه رضي الله عنها وايي: له رسول اللهﷺ مي و پوښتل: عبدالله بن جدعان، په جاهليت كي خپلوي پالـله، مسكينانو ته ئې خوراك وركاوو، ميلمه پال وو، اسيران او غلامان ئې آزادول، آيا دا نيك عملونه به څه ګټه وروررسوي؟ پيغمبر عليه السلام وفرمايل: نه؛ ګټه نه وررسوي، ځكه ده يوه ورځ هم دا ونه ويل چي اې زما ربه! د قيامت په ورځ مي ګناهونه راوبخښه.

د قرآن دا آيتونه او د پيغمبر عليه السلام دا احاديث موږ ته لارښوونه كوي چي نه ووړ نيك عمل حقير وګڼو او نه وړه ګناه عادي او بې اهميته وبولو، دا ځكه چي دواړه زموږ په دوسيه كي درج كيږي او زموږ په برخليك او اخروي سعادت او شقاوت باندي اغېز لري.

عَنْ عَدِيِّ بن حَاتِمٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ". رواه البخارى

عدي بن حاتم رضي الله عنه وايي چي پيغمبر عليه السلام فرمايلي: د دوزخ له اوره ځان وساتئ كه څه هم د يوې خرما په ټوټې وي او كه ئې ونه مومئ نو په يوې ښكلي او غوره خبري سره.

همدا راز فرمايي:

لا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا ، وَلَوْ أَنْ تُفْرِغَ مِنْ دَلْوِكَ فِي إِنَاءِ الْمُسْتَسْقِي، وَلَوْ أَنْ تُكَلِّمَ أَخَاكَ وَوَجْهُكَ مُنْبَسِطٌ إِلَيْهِ". رواه البخارى

هيڅ نيك كار حقير مه ګڼئ كه څه هم د يوه تږي په جام كي له خپلي سلواغي اوبه توى كړې او يا له خپل ورور سره په ورين تندي خبري وكړې.

عوف بن الحارث رضي الله عنه د عائشې رضي الله عنها دا وينا روايت كوي چي پيغمبر عليه السلام ورته ويل: اې عائشې! له هغو وړو وړو ګناهونو ځان وساته چي حقير ګڼل كيږي، دا ځكه چي د دې هم د الله تعالى له لوري پوښتنه كيږي.

و عن عَوْفُ بْنُ الْحَارِثِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ لِى رَسُولُ اللَّهِ : « يَا عَائِشَةُ إِيَّاكِ وَمُحَقَّرَاتِ الأَعْمَالِ فَإِنَّ لَهَا مِنَ اللَّهِ طَالِبًا ». رواه النسائى
عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روايت كوي چي پيغمبر عليه السلام وفرمايل: له صغيره گناهونو ځان وساتئ، ځكه دا په انسان راغونډي شي، احاطه ئی كړي او د هلاكت سبب ئی شي.

بسم الله الرحمن الرحيم

العاديات

د سورې معرفي

د دې سورې نوم العادیٰت (زغاستونکي) دئ چي له لومړي آيت ئې اخيستل شوی، ۱۱ آيتونه لري، لومړي پنځه آيتونه ئې د ضبحاً په هموزنو صيغو پای ته رسي، درې وروسته آيتونه ئې د كنود، شهيد او شديد په صيغو ختميږي او درې وروستي آيتونه ئې د صدور، قبور او خبير په صيغو، چي دوه لومړي ئې كنود ته ورته او خبير ئې شهيد او شديد ته ورته وزن لري. د دې مباركي سورې د نزول د زمانې په اړه مختلف روايات لرو، خو د سورې له مضمون او د آيتونو د تركيب له څرنگوالي معلوميږي چي نه يوازي د مكي دور سوره ده بلكي د مكي دور په لومړيو كي نازله شوې.

د بحث اساسي موضوع ئې دا خبره ثابتول دي چي انسان د خپل منعم رب په وړاندي ډېر ناشكر او ناسپاس دئ، د دې ادعاء د اثبات لپاره هغو آسونو ته زموږ پام اړوي چي د خپل خاوند د عادي او معمولي پالني له كبله سخت ورته مطيع او تر پښو لاندي ئې توندي زغاستي ته چمتو وي!! د دې سورې لومړي آيتونه خپل مخاطب له لاسه نيسي، د آسونو د توندي زغاستي يوې حيرانوونكې صحنې ته ئې ودروي او ورته وايي: گورې! دا پياوړي آسونه، څنگه د خپل سپور د لاس په يوه حركت سره، په زغاسته شي، هر يو تر بل د مخكي كېدو هڅه كوي، له سخت شور ځوږ ئې پوهېدی شې چي خپل ټول زور ځواك ئې كارولی، ترڅو ترنورو د مخه خپل آقا مقصد ته ورسوي، نه گورې چي څومره تېز زغلي، هغه سپرغۍ گورې چي له تيږو سره ئې د نعل په كلك لگېدو اوچتي شي، په تياره سباوون كي په دښمن بريد كوي، له دې بې پروا چي په يوې يا بلي گوښې كي به دښمن ورته په كمين كي وي، ناڅاپي به ئې په كوم غشي سره په نښه كړي، لږ ئې دوړو ته پام وكړه چي له مستانه او بې باكانه منډي ئې پورته شوې، گوره چي ناڅاپي د دښمن له مجهز صف سره مخامخ شو، له ايستلو تورو سره، خو په ټوله بې اعتنائي ئې صف مات كړ او د دښمن په مزدحمو صفوفو كي ننووت، كله چي د آسونو دې خېل ته خپلو سپرو لا د زغاستي اشاره نه وه كړې، هغه وخت تا ليدل چي هر يو د خپل سپور تر پښو لاندي، په شور شوق خوځېدو، پښه ئې كلكه كلكه په زمكه وهله، د خپل سر غاړي په حركاتو سره ئې دا ښودله چي خپل آقا ته مطيع دئ او يوازي يوې اشارې ته ئې منتظر!! دا له ده سره خپل خاوند څه كړي چي دومره مطيع دئ؟ له خوراك څښاك پرته ئې څه وركړي؟ په سر غاړه ئې د لاس راكښلو پرته څه ورسره كړي؟ د دومره څه په وړاندي دا وفا او اخلاص د څه نښه ده؟ او كه تا اې انسانه! له دغه (حيوان) سره مقايسه كړي، د خپل منعم په وړاندي ستا وفا او اخلاص، ستا اطاعت او مننه، د خاوند په وړاندي د ده له چلن

سره مقايسه كړي، ما ته ووايه: ستا په اړه به عادلانه قضاوت څه وي؟ آيا له دې پرته بل څه كېدى شي چې ته د خپل رب په وړاندې سخت ناشكر يې، بې وفا يې، بې اخلاصه يې!! إِنَّ الانسنَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ * يقيناً چې انسان خپل مولا ته ډېر ناشكر دئ. دا په داسې حال كې چې آس يوازې همدا دوه درې نعمتونه پېژني، له واښو اوبو او په سر غاړه له لاس راكښلو پرته په نور څه نه پوهېږي، خو انسان د خير او نعمت په اړه جامع تصور لري، ټول هغه بې شمېره نعمتونه پېژني چې الله تعالی ورباندې پېرزو كړي او دى ورسره كلكه مينه لري، خو سره له دې ډېر ناشكر دئ او د دغه حيوان په اندازه هم د خپل مولا مننه او شكر نه كوي. يقيناً چې انسان د خپل رب په وړاندې سخت ناسپاس دئ، د سپرو تر پښو لاندې زغاستونكي آسونه همدا وايي.

دا كوم څه دغه ناسپاس بنده تر هغه حيوان هم زيات ناشكر كړى؟ آيا وجه ئې دا ده چې گمان كوي نه آخرت شته، نه بيا ژوندون او نه محاسبه او مكافات او مجازات؟ آيا داسې ئې انگېرلې چې د هر چا د سينې اسرار به نه سپړل كېږي او له ده پرته به هيڅوك په دې نه پوهېږي چې په زړه كې ئې څه وو، موخې ئې كومې او عزائم ئې څنگه وو؟! ده اشتباه كړې؛ هغه ورځ به خامخا راځي چې انسانان له خپلو خپلو قبرونو راووځي، د سينو اسرار ئې بربنډ شي او د هغه خبير خداى په وړاندې ودرېږي چې هيڅ څه ئې ترې پټ نه دي او بيا د خپل كفران او ناشكرۍ سزا وگوري.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلۡعَٰدِيَٰتِ ضَبۡحٗا ۝١ فَٱلۡمُورِيَٰتِ قَدۡحٗا ۝٢ فَٱلۡمُغِيرَٰتِ صُبۡحٗا ۝٣ فَأَثَرۡنَ بِهِۦ
نَقۡعٗا ۝٤ فَوَسَطۡنَ بِهِۦ جَمۡعًا ۝٥ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٞ ۝٦ وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ
لَشَهِيدٞ ۝٧ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ۝٨ ۞ أَفَلَا يَعۡلَمُ إِذَا بُعۡثِرَ مَا فِي ٱلۡقُبُورِ ۝٩
وَحُصِّلَ مَا فِي ٱلصُّدُورِ ۝١٠ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّخَبِيرُۢ ۝١١

١- په ځوړ سره زغاستونكو قسم.٢- بيا په سُم (پونده) سپرغۍ شيندونكو قسم.٣- او په سباوون يرغل كوونكو قسم. ٤- په كوم سره چې دوړې كړي خورې. ٥ - په كوم سره چې ننوځي په منځ د يوه ټولي كې. ٦- يقيناً چې انسان دئ خپل مولا ته ډېر ناشكر. ٧- او په خپله دى په دې باندې شاهد دئ.٨- او په مينې كې د خير خو ډېر

شديد دئ. ۹- آيا نه پوهېږي، کله چي راپاڅوی شي هغه چي قبرو کي دي. ۱۰- او وسپړی شي هغه چي سينو کي دي. ۱۱- په دې ورځ به خامخا د دوی رب ښه په دوی خبر وي.

۱- ۸: دلته تر ټولو د مخه څو ټکي په پام کي ولرئ:

- دا پنځه قسمونه د تعقيب (فاء) په توري سره په خپلو کي تړل شوي او ښيي چي دلته د يوه څيز مختلفو حالتونو او صفتونو ته اشاره شوې، يعني همدا زغاستونکي دي چي د خپلي توندي او تېزي منډي له کبله ئې له ټپر شور او ځوږ اوچت دئ او همدغه زغاستونکي دي چي کله ئې سم په تيږو لګيږي نو سپرغۍ ترې اوچتي شي او همدا دي چي په سباوون کي د يرغل لپاره کارول شوي او همدا دي چي په خپلي چټکي زغاستي سره دوړي بادوي او همدا دي چي د مقابل لوري په ليکو کي شق اجراء کوي، صفونه ئې څيري او د دوی په منځ کي ننوځي.
- د بيان له الفاظو په ډاګه معلومېږي چي له دغو زغاستونکو هدف آسونه دي نه بل څه، ډېر بې سليقې اديب به هم له دې پرته بل مفهوم ترې وانخلي.
- اما دا چي دا قسمونه څنګه په دې خبري شهادت ورکوي چي انسان د خپل پالونکي رب په وړاندي سخت ناشکر دئ، ځواب ئې دا دئ: دا پياوړي آسونه چي تر انسان ځواکمن او پياوړي دي، خو ګورې چي د خپل خاوند د څو محدودو نعمتونو په پاس د ده کلك اطاعت کوي، نه ګورې چي څنګه د خپل خاوند د لاس په يوه حرکت سره په زغاسته شي، د سينې او سپوږمو له شور ځوږ ئې پوهېدی شې چي خپل ټول زور ځواك ئې کارولی، ترڅو ژر او تر نورو د مخه خپل آقا مقصد ته ورسوي، ګورې چي څومره تېز زغلي، چي کله ئې نعلونه په تيږو لګي سپرغۍ ترې اوچتي شي، دې ته چمتو وي چي په تياره سباوون کي په دښمن بريد وکړي، له دې بې پروا چي په يوې يا بلې ګوښې کي به دښمن ورته په کمين کي وي، ناڅاپي به ئې په کوم غشي په نښه کړي، دغو دوړو ته پام نه کوي چي د ده له مستانه او بې باکانه منډې آسمان ته پورته شوې، ګورې چي د دښمن په مجهز صف کي، که څه هم توري ئې له ټېکو ايستلې وي، په بې پروايي ننوځي، صفونه مات کړي او د دښمن په مزدحمو ليکو کي داخل شي، کله چي لا د زغاستي امر ورته نه وي شوی، نه ګورې چي څنګه د خپل سپور تر پښو لاندي په شور او شوق سره خوځېږي، پښه کلکه کلکه پر زمکه وهي، د خپل سر غاړي په حرکاتو سره ښيي چي خپل آقا ته مطيع دئ او يوازي يوې اشارې ته ئې منتظر؟! دا له ده سره خپل خاوند څه کړي چي دومره مطيع دئ؟ له خوراك څښاك پرته ئې څه ورکړي؟ په سر غاړه ئې د لاس له راکښلو پرته څه ورسره کړي؟ د دومره څه په وړاندي دا وفا او اخلاص د څه شي نښه ده؟ او که تا اې انسانه! له دغه آس سره مقايسه کړو، د خپل منعم رب په وړاندي ستا وفا او اخلاص، ستا اطاعت او مننه، د خاوند په وړاندي د ده له چلن سره مقايسه کړو، ما ته ووايه: ستا په اړه به عادلانه قضاوت څه وي؟ آيا له دې پرته بل څه کېدی شي چي ته د خپل رب په وړاندي سخت ناشکر يې، بې وفا يې، بې اخلاصه يې؟!! إِنَّ الانسنَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ : يقيناً چي انسان خپل مولا ته ډېر ناشکر دئ. دا په داسي حال کي چي آس يوازي همدا دوه درې نعمتونه پېژني، له واښو اوبو او په سر غاړه له لاس راکښلو پرته په نور څه نه پوهېږي، خو انسان د خير او نعمت په اړه جامع تصور لري، ټول هغه بې شمېره نعمتونه

پېژني چې الله تعالی ورباندي پېرزو کړي او دی ورسره کلکه مينه لري، خو سره له دې ډېر ناشکر دئ او د دغه حيوان په اندازه هم د خپل مولا منته او شکر نه کوي.
يوه يادونه:
نږدې ديرش کاله وړاندي په دې لټه کي وم چې د دې سورې د قسمونو او د قسمونو د ځواب تر منځ په دقيق ارتباط پوه شم، ډېر تفاسير مي وکتل، په تفسيرونو کي مي زيات مختلف آراء تر سترګو شول، نتيجې ته ونه رسېدم، ډېره موده همداسي راباندي تېره شوه، په پېښور کي د اقامت په دوران کي يوه ورځ د جمعې د لمانځه لپاره يوه جمات ته ولاړم، ګورم چې خطيب د دغې سورې په اړه خبري کوي، د قسمونو په اړه د ده توجيه او تفسير مي هومره دقيق ومونډ چې په هيڅ تفسير کي مي نه وو موندلی، متأسفانه په دې ونه توانېدم چې تري پوښتنه وکړم؛ دا رأيه ئې له کوم تفسير اخيستې او آيا داسي کوم مشهور مفسر راښودی شي چې له دې رأيي سره موافق وي؟ په هر صورت د ده په زړه پوري وينا زما لپاره ښه لارښوونه شوه او زما د پوښتنو ښه ځواب. الله تعالی دې اجر ورکړي.
۹-۱۱: دا آيتونه موږ ته لارښوونه کوي چې د انسان د قبيح کفران، د نعمت ناسپاسي، د منعم قدر نه کول، د احسان انکار او د محسن هېرونه په اصل کي له دې راولاړېږي چې دی دنيا بېهوده او بې هدفه ګڼي، په بيا ژوندون باور نه لري، داسي نه انګېري چې د الله په لوري به درومي او د خپلو کړنو له مکافات او مجازات سره به مخامخ کېږي، د چا چې دا عقېده وي هغه به خامخا يو ناسپاس انسان وي، خو ده اشتباه کړې؛ قيامت او د الهي محاسبې ورځ به خامخا راځي، انسانان به له خپلو خپلو قبرونو راووځي، د سينو اسرار به ئې بربنډ شي او د هغه خبير خدای په وړاندي به ودرېږي چې هيڅ څه ئې تري پټ نه دي او بيا به د خپل کفران او ناشکرۍ سزا وګوري.

بسم الله الرحمن الرحيم

القارعة

د سورې معرفي

د دې مبارکې سورې نوم القارعة (ټکوونکې) ده، دا ئې هم نوم دئ او هم د مضامينو لپاره عنوان، ۱۱ آيتونه لري، د دريو لومړيو آيتونو فواصل ئې القارعة دي، وروسته دوه آيتونه ئې د مبثوث او منفوش په هموزنو صيغو، شپږم او اتم ئې د موازينه په صيغه او اوم، نهم، لسم او يولسم ئې راضيه ته په ورته هموزنو صيغو پای ته رسېدلي. د لسم آيت د پای صيغه په اصل کې (ماهي) ده، خو د وزن لپاره ئې (ماهيه) کړې. د سورې له مضمون، د بيان له څرنګوالي او له ادبي اسلوبه ئې په واضح توګه معلومېږي چې د مکې دور په لومړيو کې نازله شوې. د دې سورې په دغو محدودو آيتونو کې چې لنډ لنډ دي او د الفاظو شمېر ئې ډېر لږ، د قيامت دوارړه مرحلې په داسې بڼې کې انځور شوې چې هيبتناکې صحنې ئې د انسان مخې ته مجسم کېږي او لوستونکی ئې ځان د دغو صحنو په منځ کې احساسوي. په لومړيو دريو آيتونو کې د قيامت د پيښې د انځورولو لپاره د (قارعة) لفظ درې ځلې کارول شوی، دا لفظ ځېل او له هيبتناك غږ سره توأم تصادم او ټکول افاده کوي او درې ځلې تکرار ئې د دې پيښې عظمت او هيبت بيانوي او ښيي چې دا پيښه به داسې وي چې هر څه به سره وځپي، د عالم دا اوسنی نظام به دړې وړې کړي، هر څه به ئې په ځپلو کې سره وجنګوي، دا بې شمېره ستوري او سماوي اجرام به له ځپل ځپل مدار ووځي، په ځپلو کې به تصادم وکړي، د دې هيبتناکو تصادمونو درانه غږونه به له هري خوا اورېدل کېږي، غرونه به له ځپل ځپل ځای وخوځي، په ځپلو کې به ټکر شي، ذرې ذرې به شي او دوړې به ئې آسمان ته پورته شي، داسې به شي لکه حلاجي شوې وړۍ چې په زمکه خورې وي، وروسته د قيامت بله مرحله انځوروي، هغه وخت چې انسانان به بېرته راژوندي شوي وي، د زمکې مخکنی جوړښت به بدل شوی وي اوس به هغه مخکنی لوړې ژورې نه لري، غرونه به له منځه تللي وي او آثار به ئې د خورو وړيو په څېر تر سترګو کېږي، د انسانانو بيا راپيدا کېدا او له قبرونو راپاڅېدا به له بر نه داسې برېښي لکه خېل خېل ملخان چې پر زمکه خواره شوي وي او يو پر بل لوېږي، په پای کې انسانان د محشر په ميدان کې د محاسبې په حالت کې انځوروي او ښيي چې د هر چا برخليك به د ده د عملونو د (وزن) او (ثقل) له مخې ټاکل کېږي، که ئې عملونه د قدر وړ وو، وزن او ارزښت ئې درلود، نو جنت ته به درومي او که سپك او بې وزنه وختل نو ټاټوبی به ئې د دوزخ کنده وي، ځينې به داسې ګورې چې د وزن شوو تله ئې درنه ختلې، خوښ او راضي دي او ځينې داسې چې وزن شوي ئې سپك ختلي، دوزخ ورته خپله غېږ پرانيستې او داسې به ئې په خپلې غېږ کې کلك نيسي لکه مور خپل زوی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلۡقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا ٱلۡقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوۡمَ يَكُونُ ٱلنَّاسُ
كَٱلۡفَرَاشِ ٱلۡمَبۡثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ ٱلۡجِبَالُ كَٱلۡعِهۡنِ ٱلۡمَنفُوشِ ﴿٥﴾ فَأَمَّا
مَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٖ رَّاضِيَةٖ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنۡ خَفَّتۡ مَوَٰزِينُهُۥ ﴿٨﴾
فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٞ ﴿٩﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا هِيَهۡ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةُۢ ﴿١١﴾

١- آ ځپونكې. ٢- څه ده دا ځپونكې؟ ٣- او څه پوه كړې چې څه ده دا ځپونكې؟ ٤- هغه ورځ چې خلك وي د خورو ورو ملخانو په څېر. ٥- او غرونه د خورو ورو وړيو په څېر. ٦- نو د چا چې درانه شول تلل شوي. ٧- نو وي به راضي كوونكي ژوند كي. ٨- او هغه چې ئې سپك شول تلل شوي. ٩- نو مور (مېشت ځاى) به ئې وي كنده. ١٠- او څه پوه كړې چې څه ده دغه كنده ؟١١- تاوناك اور.

١-٣: قارعة د (قرع) له مادې اخيستل شوې او معنى ئې داسي كلك ځپل او سره وهل دي چې جگ غږ ترې پورته شي، قرآن دلته د (قيامت) د پېښې لپاره دا نوم كارولى، په نورو ځايونو كي ئې د الحاقة، الطامة، الصاخة، الغاشية او په گڼ شمېر نورو نومونو ياد كړى، هر نوم د قيامت يو خاص حالت بيانوي، دلته القارعة د دې آيتونو په ترڅ كي داسي راغلى او د آيتونو د بيان لهجه داسي چې دا مطلب بيانوي: هماغه ځپونكې، چې توند او جگ غږ سره به هر څه وځپي، پوهېږې چې دا څنگه پېښه ده؟ څنگه به په دې پوه شې چې دا هيبتناكه پېښه به څنگه وي؟ ته نه شې كولى د دې حادثې هيبت او عظمت درك كړې!!
٤: په دې ورځ به ټول انسانان له قبرونو راووځي، داسي لكه ملخان چې له خاورو راووځي او د زمكي پر سر به داسي خواره واره وي لكه خپل خپل ملخان چې پر زمكه خواره شوي وي او يو پر بل لوېږي، كله يوې خوا ته سېل سېل مخه كړي او كله بلې خوا ته. د آيت الفاظ او د بيان انداز ئې داسي دئ لكه څوك چې په دې ورځ له كوم لوړ ځاى د زمكي ننداره كوي او انسانان داسي په نظر ورځي لكه ملخان چې له خاورو راووځي او هري خوا ته خواره واره شي. دلته ښايي انسانان د دې لپاره له ملخانو سره تشبيه شوي چې ملخان له خاورو راوځي، مور ئې خپلي هگۍ په خاورو كي اچوي او بيا ئې بچيان له خاورو راوځي، د قيامت په ورځ به له قبرونو د انسانانو راوتل دوى ته ورته وي.

۵- دا ستر ستر او دنگ دنگ غرونه چې جرړې ئې د زمکې زړه کې او سر ئې وريځو ته رسېدلی، د (القارعة) په دې ورځ به داسې سره وټکول شي او ذرې ذرې به شي لکه وړې چې د حلاجي کولو په وخت کې خورې ورې شي. قرآن په بل ځای کې د غرونو د دې حالت په اړه داسې فرمايي:

وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا ۝ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا ۝

الواقعة: ۵-٦

او غرونه به په ځانگړې ريږولو سره ورېږول شي او خوره وره دوړه به شي.

له دې آيت او د قرآن له نورو آيتونو معلومېږي چې د انسان پيدايښت به پر داسې زمکې وي چې لوړې ژورې به نه لري او غرونه به ئې ذرې ذرې شوي وي.

٦- ۱۱: په دې ورځ به عملونه څېړل کېږي، په داسې تلو به تلل کېږي چې د هر عمل ارزښت دقيقاً معلومولی شي، ځيني به درانه، گران او باارزښت وخېژي او ځيني به سپك، پوچ، بې وزنه، بې ارزښته او بې قدره، په دې تلې کې به يوازې هغه عمل درونډ خېژي چې په (حق) ولاړ او د (حق) له چينې خړوبه شوی وي او هغه عمل به سپك او پوچ خېژي چې په (باطل) ولاړ او د باطل له چينې خړوبه شوی وي، په دې ورځ به د عملونو د ظاهري بڼې له مخې قضاوت نه کېږي او وزن به ئې د ظاهري بڼې له مخې نه تاکل کېږي، بلکې د (حق) او حقيقت له مخې به تاکل کېږي، يوازې هغه عمل به درونډالی او وزن لري چې (حق) په کې موندل شي، له (حق) بې برخې عمل، که هر څومره ستر وي او هر څومره ئې ظاهر ښايسته او جالب وي، د دې ورځې په تلې کې به سپك او پوچ خېژي. د قرآن په وينا په دې ورځ به (حق) وزن وي (والوزن يومئذ الحق)، په کوم عمل کې چې حق ونه موندل شي، هغه به سپك وي.

موازين هم د ميزان جمع ده او هم د موزون، دلته د موزون د جمعې لپاره راغلی، چې معنی ئې (وزن شوي او تلل شوي) ده او مراد ترې هغه عملونه دي چې د قيامت په ورځ به په داسې ځانگړې تلې تلل کېږي چې د عملونو وزن او ارزښت معلومولی شي. د (حق) په دې تلې کې چې د چا عملونه درانه وختل خوشحال او راضي کوونکی ژوند به ئې په برخه شي او د چا چې وزن شوي اعمال سپك وختل يوه کنده به ئې په خپلې غېږ کې کلك ونيسي، پوهېږې دا کنده څه ده؟ د ډېر سور او تود اور کنده!!

بسم الله الرحمن الرحيم

التكاثر

د سورې معرفي

د دې سورې نوم التكاثر (په زيات غوښتو كې سيالي) دئ، چې له لومړي آيت اخيستل شوى، ۸ آيتونه لري، د لومړي او دوهم آيتونو فواصل ئې تكاثر او مقابر دي، د درېيم او څلورم ئې تعلمون دي، د پاته څلورو ئې يقين او جحيم ته ورته هموزنه صيغې دي، اكثر مفسرين ئې مكي سوره گڼي، ځينې ئې مدني بولي، خو د سورې له متن، د آيتونو له تركيب او ادبي جوړښت معلومېږي چې دا سوره مكي ده. په دې سوره كې د انسان يوې داسې خطرناكې بيمارۍ ته اشاره شوې چې د انساني ټولنې د ټولو فتنو، شخړو، جگړو، وينو تويولو، د بل په حق تېريو، كبر او ذلت ته د تسليمېدا اصلي لامل گڼل كېږي، د حرص او زيات غوښتنې بيماري، د مال او دولت ترلاسه كولو لپاره ناروا سيالي، جاه او جلال ته د رسېدو لپاره په خپلو كې مسابقه. همدا خطرناكه بيماري ده چې له انسان څيرونكى او وحشي ځناور جوړ كړي، رحم او عاطفه ئې ورووژني، بې رحم او سخت زړى قصاب ترې جوړ كړي، داسې ځاى ته ئې ورسوي چې د خپل حرص د اشباع لپاره له هيڅ جنايت ډډه نه كوي، هر ذلت او دنائت ته غاړه ږدي او هر كار جائز گڼي.

كه د فساد، ظلم، شخړو، فتنو، ملي او بين المللي نښتو عوامل وڅېړو، د انسان حرص او تكاثر به د ټولو ترشا د اصلي عامل په توگه ومومو، همدغه بيماري ده چې كله له شريف او عزتمن انسان داسې ذليله متاع جوړه كړي چې په ډېرې ټيټې بيعې پېرل كېږي او پلورل كېږي او كله داسې څيرونكى او وحشي ځناور ترې جوړ كړي چې په هيڅ جنايت ئې زړه نه سړېږي، كه گورو چې انسان د ځان په خپر انسان ته د ذلت او دنائت سر ټيټوي، هغه تر ځان لوړ گڼي، داسې ستاينه او لمانځنه ئې كوي چې په هغه كې د كبر او لويي احساس لاپياوړى او مضبوط كړي او بل سپك او حقير وگڼي، دا حرص او طمع ده چې په ده دا كار كوي او كه هغه بل گورو چې په خپل جائز او مشروع حق قناعت نه كوي، د نورو په حقوقو تېرى كوي، د نورو كرامت او حيثيت تر پښو لاندې كوي، د مظلومانو آزادي سلبوي، بې وزلي حقير او ذليل گڼي، كه گورو چې يو ملت پر بل تېرى كوي، يو هېواد بل نيسي، د نښتو او جگړو اورونه بل شي، ملكونه وران شي، د زرهاوو انسانانو وينې توى شي،... دا د انسان حرص او تكاثر دئ چې دا سترې سترې فتنې راولاړوي.

او كه گورو يو انسان حق پټوي، له باطل دفاع كوي، د خپل ايمان او وجدان خلاف خبره كوي، حلال ته حرام وايي او حرام ته حلال، د ظالمو او باغي حكامو په گټه دروغجنې فتواگانې وركوي، دين خرڅوي، دروغ وايي، دوكه او خدعه كوي او په هر هغه عمل لاس

پوري کوي چي هر شريف انسان ترې کرکه لري او هر باايمان انسان ترې ځان ساتي، په دې تولو شنيع او کرکجنو کارونو کي به حرص او تکاثر د ده محرك او هڅوونکی ومومئ.

دا مبارکه سوره په دې پېل کېږي چي: تکاثر او د زيات لاس ته راوړو سيالي مو د دې باعث ده چي له ډېرو شيانو غافل شئ، حقائقو ته پام ونکړئ، خپلو انساني او ايماني مسئوليتونو ته اعتناء ونلرئ او په دې بېهوده سيالی کي دومره مصروف شئ چي خدای، آخرت او حتی خپل ځان او خپل خير او مصلحت هم هېر کړئ!! دغي بيماری ستاسو لمن داسي کلکه نيولې چي د مرگ تر رارسېدو پوري مو نه پرېږدي، دا موقع نه درکوي چي په سد شئ، سترگي او غوږونه مو پرانيزئ، د ښه او بد، صواب او ناصواب ترمنځ فرق وکړئ، مگر دا چي مرگ مو مېلمه شي، د گور ژی ته ورسېږئ او خپل لحد ښکل کړئ، هلته به ستاسو سترگي خلاصي شي او په دې به پوه شئ چي د زيات غوښتو هوس مو څومره خطرناکه سيالي وه، څومره خوشي لوبه او مشغولتيا وه او له کومو پايلو سره ئې مخامخ کړئ.

ستاسو د تکاثر او زيات غوښتنو د ناروا سيالی اصلي لامل دا دئ چي په دوزخ باور نه لرئ او گمان نه کوئ چي دا حرام او ناروا تکاثر به تاسو دوزخ ته رسوي، هغه پوهه او علم درسره نشته چي انسان په آخرت او مکافات او مجازات باندي باور ته اړ کوي، که هغه علم مو په برخه شوی وی چي انسان يقين او ايمان ته رابلي، نو حتماً به مو د دې علم اليقين په سترگو (جحيم) ليدلی وو چي تاسو ته منتظر دئ، خو که له دې علم او پوهي د محروميت له کبله په دې نه توانېږئ چي د تکاثر بد عاقبت او پايله ئې چي (جحيم) دئ درك کړئ، لږ صبر وکړئ، ډېر ژر به ئې په (عين اليقين) سره وگورئ، داسي به ئې په خپلو پرانيستو سترگو وگورئ چي (يقين) ورپسي وي او هيڅ شك او شبهې ته مجال نه پرېږدي او هغه ورځ چي په عين اليقين سره د (جحيم) لمبې په ځرگنده وگورئ، د هغو ټولو نعمتونو په اړه به پوښتل کېږئ چي تاسو پرې قناعت نه کاوو او د خپل حرص په حکم مو د لازيات ترلاسه کولو لپاره په خپلو کي سيالي کوله.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلۡهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتَّىٰ زُرۡتُمُ ٱلۡمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوۡفَ تَعۡلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا
سَوۡفَ تَعۡلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوۡ تَعۡلَمُونَ عِلۡمَ ٱلۡيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ ٱلۡجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ
لَتَرَوُنَّهَا عَيۡنَ ٱلۡيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسۡـَٔلُنَّ يَوۡمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨﴾

۱- مشغول کړئ زيات غوښتني، ۲- تر دې چي تاسو وکتل گورونه.۳- داسي نه ده، ژر

به پوه شئ. ٤- بیا هم داسي نه ده، ژر به پوه شئ. ٥- نه، نه، که په علم یقین پوه شئ. ٦- خامخا به په نظر درشي جحیم. ٧- خامخا به ئې بیا وګورئ په سترګه د یقین. ٨- بیا به حتماً وپوښتی شئ په دې ورځې له نعیم.

١: تکاثر او د زیات غوښتني سیالۍ تاسو هغه څه ته له پام کولو غافل کړئ چې ستاسو د سعادت او نېك بختی ضامن وو، له یوه بل سره ستاسو هغه سیالۍ چې د ډېر مال او دولت په راغونډولو، خپل جاه او جلال لوړولو او د خپلو حامیانو او پلویانو په زیاتولو کي کوله، هر یوه مو هڅه کوله چې تر بل مخکي شي، دغي سیالۍ داسي ستاسو پر زړه او دماغ سیوری غوړولی وو او دومره ئې تاسو مشغول کړي وئ چې نه د دغي لوبې خطرناکو پایلو ته متوجه شئ، نه هغه څه ته چې ستاسو د دنیا او عقبا فلاح او بریا وربوري تړلي، په دغي سیالۍ کي داسي بوخت شوئ چې هم مو خدای هېر کړ او هم آخرت، هم خپل عزت او کرامت تر پښو لاندي کوئ او هم د بل، یو دنائت ته غاړه ږدي او بل مو په جنایت لاس پوري کوي، یو مو اخلاقي حدود او ضوابط ماتوي او بل مو په خپلي انساني عاطفي او ترحم پښه ږدي، د خپل فطرت ټولو غوښتنو ته شا کوئ.

٢: دا الفاظ په څو معنی وو اخیستی شو:

الف: د خپل ژوند تر پایه او قبر ته تر رسېدو، تکاثر مشغول کړئ، د ژوند په هیڅ پړاو کي مو له تکاثر لاس وانه خیست.

ب: حتی د قبرونو په لیدو سره مو هم له تکاثر ډډه ونه کړه، سره له دې چې ګورئ ستاسو سلف هر څه په میراث پرېښودل، تش لاس له دنیا ولاړل او دا دئ اوس په قبرونو کي ستاسو مخي ته پراته دي، د مال او جاه او جلال ترلاسه کولو لپاره چې دوی کومي هڅي درلودې پایله ئې د خاورو دغه تنګ کور دئ، خپل هر څه ئې نورو ته په میراث پرېښودل، د ګناهونو له هغو پېټو سره چې د زیات مال راغونډولو او لویي غوښتنو په ارتباط ئې کړي وو، د الله تعالی لوري ته ولاړل، د دوی د قبرونو په لیدو سره هم د غفلت له خوبه راویښ نه شوئ او له تکاثر راونه ګرځېدئ.

ج: هدیرو ته د خپلو مړو د شمېر لپاره ولاړئ، د دې لپاره چې ثابت کړئ ستاسو د قوم، قبیلې او ډلي شمېر تر نورو زیات دئ، پر خپل حریف او رقیب برلاسي یاست، لرغونی تاریخ لرئ، تاریخي سابقه مو تر نورو لرغوني او اوږده ده، دلته مو ډېر مړي ښخ شوي، د خپلي قبیلې په مربوط هدیرو باندي مو تر نورو زیاتي جنډې ولاړي او بیرغونه رپېږي.

دا ټول تعبیرونه د منلو وړ دي خو لومړی تعبیر تر ټولو دقیق دئ.

٣-٤: داسي نه ده لکه چې تاسو ګمان کوئ او خپل خیر، صلاح او سعادت په تکاثر او زیات غوښتنو کي لټوئ، بلکي ډېر ژر به د دې منحوس او خبیث خصلت په بدو عواقبو او پایلو پوه شئ، هم په دنیا کي او هم په آخرت کي. لومړی (سوف تعلمون) د تکاثر دنیوي پایلو ته اشاره کوي او دوهم (سوف تعلمون) اخروي عواقبو ته. کله چې د ګور ژۍ ته ورسېږئ، چې نه هغه ډېر درنه لري دئ او نه تاسو ترې لري یئ، پوه به شئ چې د تکاثر حاصل مو څه وو؟! او هغه وخت چې د الله تعالی په وړاندي ودرېږئ پوه به شئ چې ستاسو د تکاثر سزا او پایله څه ده؟

۵-۶: د دې آيت الفاظو ته لږ ځير شئ، په دقيقه توګه او له کوم تصرف پرته د آيت تحت اللفظي ژباړه دا ده: (که په علم اليقين پوه شئ)، يعني که له علم اليقين ځني کوم علم ستاسو په برخه شي، هغه علم ولرئ چې په يقين منتج کېږي او حتمي پايله ئې (يقين) او باور وي، نو په دې صورت کې به خامخا په دې پوه شئ چې (جحيم) شته او شته والى ئې حقيقت لري، دا علم به (جحيم) ستاسو د عقل د سترګو په وړاندې مجسم کړي او د دغه علم په رڼا کې به ستاسو عقل د جحيم په ليدو موفق شي. له وروستي آيت په ځرګنده معلومېږي چې په دې آيت کې د (جحيم ليدل) په خپلو سترګو د دوزخ د ليدلو په معنى نه دئ، په سترګو د جحيم ليدل به په آخرت کې ترسره کېږي او هغه ليدل چې دا آيت ورته ګوته نيسي، د علم اليقين په رڼا کې د دوزخ ليدل دي. متأسفانه ځينو درنو مفسرينو دا آيت داسې ترجمه کړى چې ګواکې د آيت اصلي الفاظ داسې وي: لوتعلمونه بالعلم اليقين: که په علم اليقين سره پرې پوه شئ. حال دا چې د آيت الفاظ داسې نه دي او د دوى ترجمه دقيقه او محتاطانه نه ده، دوى په خپل دغه تعبير سره نه يوازې احتياط او دقت نه دئ مراعات کړى بلکې د آيتونو تر منځ يووالي او تنسيق ته ئې هم صدمه رسولې او دې ته اړ شوي چې د شپږم آيت په سر کې د (ل) تورى چې دا دواړه آيتونه سره تړي او وروستى د مخکني قطعي نتيجه ګڼي په خپلې اصلي معنى ونه نيسي او وروستى آيت مستقل او د نوي بحث پيل وګڼي، نه پوهېږو د دې سبب څه دئ چې دوى د آيت دقيق مفهوم او اصلي تحت اللفظي معنى پرېږدي او د آيتونو په ترکيب کې داسې تصرف کوي چې په خپل ذهن کې انځور کړې معنى ترې راوباسي، دا ولې په دغه يوه لنډ آيت کې دوه توري (هـ د تعلمون په پاى کې او ب د العلم په سر کې) علاوه کوي او آيت داسې جوړوي: لو تعلمونه بالعلم اليقين او په شپږم آيت کې دا تغيير راولي چې (ل) په اصلي معنى نه اخلي!!

د دې آيت په اړه د هغو مفسرينو رأيه هم دقيقه ده او هم محتاطانه چې وايي: "لترون الجحيم" بعيون قلوبكم؛ فإن علم اليقين يريك الجحيم بعين فؤادك؛ وهو أن تتصور لك تارات القيامة، وقطع مسافاتها. "ثم لترونها عين اليقين": أى عند المعاينة بعين الرأس، فتراها يقينا، لا تغيب عن عينك. جحيم به د خپل زړه په سترګو وګورئ، دا ځکه چې علم اليقين تا ته دوزخ د خپل زړه په سترګو درښيي او هغه داسې چې د قيامت حالات او د واټن لنډېدل ئې درته انځوروي، بيا به ئې په عين اليقين سره وګورئ، يعني په خپلو سترګو سره، نو په يقيني توګه به ئې وګورې، له سترګو به دې نه غائب کېږي.

د ۶ آيت ارتباط له مخکنيو آيتونه سره داسې دئ:

الف: ستاسو د (تکاثر) اصلي عامل په آخرت او الهي محاسبې ايمان او باور نه لرل دئ، ګمان کوئ چې له خپلې هغې ګناه به نه پوښتل کېږئ او سزا به ئې نه ګورئ چې په تکاثر سره ئې مرتکب کېږئ، له حرامو لارو مال او دولت راغونډوئ او له ناروا لارو جاه او جلال ته د رسېدو هڅه کوئ، داسې نه ده، بلکې جحيم درته منتظر دئ، خامخا به ئې وګورئ.

ب: تکاثر په جحيم منتج کېږي، په دنيا کې ستا ټولنه د اور په يوې کندې بدلوي، د خونړيو نښتو باعث کېږي او په پاى کې تاسو دوزخ ته رسوي.

۷- د دې آيت له (ثم) او په (عين اليقين) سره د جحيم د ليدو له الفاظو ئې معلومېږي چې دلته هغه حالت انځور شوى چې د محاسبې په ورځ به هر څوک خپل ځاى وګوري، دوزخيانو ته به

جحيم راڅرګند شي او په خپلو سترګو به هغه ځای وګوري چي څو شېبې وروسته به ورننوځي.

۸- تاسو ټول، مسلمان او كافر، به له ټولو نعمتونو پوښتل كېږئ، له دې چي دا نعمتونه مو څنګه ترلاسه كړي، څنګه مو مصرف كړي، څنګه تصرف مو په كې كړی؟ له نعمت سره مو چلن څنګه وو او له منعم سره مو معامله څنګه؟

په يوه مبارك حديث كې راځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، جَالِسَانِ جَاءَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ، فَقَالَ: مَا أَجْلَسَكُمَا هَهُنَا؟، قَالا: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَخْرَجَنَا مِنْ بُيُوتِنَا، إِلا الْجُوعُ، قَالَ: وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَا أَخْرَجَنِي غَيْرُهُ، فَانْطَلَقُوا حَتَّى أَتَوْا بَيْتَ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، فَاسْتَقْبَلَتْهُمُ الْمَرْأَةُ، فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم -:أَيْنَ فُلانٌ؟، قَالَتْ: ذَهَبَ يَسْتَعْذِبُ لَنَا مِنْ مَاءٍ، فَجَاءَ صَاحِبُهُمْ حَامِلا قِرْبَتَهُ، فَقَالَ: مَرْحَبًا ! مَا زَارَ الْعِبَادَ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنْ شَيْءٍ زَارَنِيَ الْيَوْمَ، فَعَلَّقَ قِرْبَتَهُ بِكَرَبِ نَخْلَةٍ وَانْطَلَقَ، فَجَاءَهُمْ بِعِذْقٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ :أَلا كُنْتَ اجْتَنَيْتَ؟، فَقَالَ: أَحْبَبْتُ أَنْ تَكُونُوا الَّذِينَ تَخْتَارُونَ عَلَى أَعْيُنِكُمْ، ثُمَّ أَخَذَ الشَّفْرَةَ، قَالَ النَّبِيُّ: إِيَّاكَ وَالْحَلُوبَ !، فَذَبَحَ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ، فَأَكَلُوا، فَقَالَ النَّبِيُّ: لَتُسْأَلُنَّ عَنْ هَذَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ! أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمُ الْجُوعُ، فَلَمْ تَرْجِعُوا حَتَّى أَصَبْتُمْ هَذَا، فَهَذَا مِنَ النَّعِيمِ. ابو عوانه

ابوهريره رضي الله عنه روايت كوي چي يوه ورځ ابوبكر او عمر رضي الله عنهما سره ناست وو چي رسول الله راغی او وئې فرمايل: څه شي دلته ناستي ته اړ كړي يئ، وئې ويل: قسم پر هغه ذات چي ته ئې په حقه لېږلی يې له لوږي پرته بل څه له خپلو كورونو نه يو راايستلي، رسول الله وفرمايل: په هغه ذات قسم چي زه ئې په حقه مبعوث كړی يم، زه هم له دې پرته بل څه نه يم راايستلی، نو يو ځای سره وخوځېدل تر څو د يوه انصاري كور ته راغلل، مېرمني ورته ښه راغلاست ووايو، رسول الله ورته وفرمايل: فلانی چېري دئ؟ وئې ويل: تللی چي موږ ته تازه اوبه راوړي، په همدې وخت كي د دوی ملګری راغی او د اوبو مشك ئې پر اوږو، وئې ويل: ښه راغلئ، د الله له بندګانو به هيچا تر دې غوره خلك نه وي ليدلي چي نن زما ليدو ته راغلي، خپل مشك ئې د كجوري په څڼي وځړاوو او ولاړ د تازه كجورو يوه څانګه ئې ورته راوړه، پيغمبرعليه السلام ورته وفرمايل: ولي دي (د ټولي څانګي په ځای) يو مقدار ترې راونه شكولې؟ هغه وويل: غوښتل مي تاسو ئې په خپله ترې خوښي كړئ، بيا ئې چاړه راواخيسته، رسول الله ورته وفرمايل: پام كوه چي كومه شيدې لرونكي ذبح نه كړې، هغه يو څاروی ورته ذبح كړ او دوی ترې وخوړه، رسول الله وفرمايل: د قيامت په ورځ به له دې پوښتل كېږئ، لوږي له خپله كور راوايستئ او بېرته نه ورګرځئ مګر له هغه وروسته چي دا ټول څه مو په برخه شول، نو دا له هماغه نعمتونو دي چي (پوښتنه به ئې كېږي).

عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ) فَقَرَأَهَا حَتَّى بَلَغَ (لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ) قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ عَنْ أَيِّ نَعِيمٍ نُسْأَلُ وَإِنَّمَا هُمَا الأَسْوَدَانِ الْمَاءُ وَالتَّمْرُ وَسُيُوفُنَا عَلَى رِقَابِنَا وَالْعَدُوُّ حَاضِرٌ فَعَنْ أَيِّ نَعِيمٍ نُسْأَلُ قَالَ « إِنَّ ذَلِكَ سَيَكُونُ ». رواه احمد و ابن ابی شيبه

له محمود بن لبيد رضي الله عنه روايت دئ چي كله د الهاكم التكاثر سوره نازله شوه، نو

رسول اللهﷺ ولوسته، تر هغه چې دې ځای ته راورسېدو؛ لتسئلن يومئذ عن النعيم، حاضرينو وويل: يا رسول الله! له کومو نعمتونو به پوښتل کيږو؟ حال دا چې له دغو دوو تورکيو؛ کجورو او اوبو پرته بل څه نه لرو او توري مو په غاړو کي راځوړندي او دښمن هم راته تيار ولاړ، وئې فرمايل: دا (پوښتنه) به خامخا کيږي.

عَنْ أَبِى عَسِيبٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلاً فَمَرَّ بِى فَدَعَانِى إِلَيْهِ فَخَرَجْتُ ثُمَّ مَرَّ بِأَبِى بَكْرٍ فَدَعَاهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ ثُمَّ مَرَّ بِعُمَرَ فَدَعَاهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ فَانْطَلَقَ حَتَّى دَخَلَ حَائِطاً لِبَعْضِ الأَنْصَارِ فَقَالَ لِصَاحِبِ الْحَائِطِ « أَطْعِمْنَا بُسْراً ». فَجَاءَ بِعِذْقٍ فَوَضَعَهُ فَأَكَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ بَارِدٍ فَشَرِبَ فَقَالَ « لَتُسْأَلُنَّ عَنْ هَذَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ». قَالَ فَأَخَذَ عُمَرُ الْعِذْقَ فَضَرَبَ بِهِ الأَرْضَ حَتَّى تَنَاثَرَ الْبُسْرُ قِبَلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَئِنَّا لَمَسْئُولُونَ عَنْ هَذَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ « نَعَمْ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثٍ خِرْقَةٍ كَفَّ بِهَا الرَّجُلُ عَوْرَتَهُ أَوْ كِسْرَةٍ سَدَّ بِهَا جَوْعَتَهُ أَوْ جُحْرٍ يَتَدَخَّلُ فِيهِ مِنَ الْحَرِّ وَالْقَرِّ».

مسند الامام احمد

له أبو عسيب روايت دئ چي يوه شپه رسول الله صلى الله عليه وسلم راووت، زما خوا ته تېر شو، زه ئې وروبللم، زه ورووتم، بيا د ابوبكر رضي الله عنه خوا ته ولاړ او هغه ئې راوباللو او راووت، بيا د عمر رضي الله عنه خوا ته تېر شو هغه ئې راوباللو چي راووت، بيا روان شو تر هغه چي د ځينو انصارو يوه بڼ ته داخل شو او د هغه څښتن ته ئې وويل: څو کجوري راباندي وخوره، هغه يوه څانگه راوړه او هلته ئې کېښوده، پيغمبر عليه السلام او يارانو ئې تري وخوړلې، بيا ئې سړې اوبه وغوښتې او وئې څښلې، نو ئې وفرمايل: د قيامت په ورځ به له دې نعمتونو پوښتل کيږئ، عمر رضي الله عنه څانگه پورته کړه او پر زمکه ئې داسي ووهله چي کجوري ئې د پيغمبر عليه السلام مخې ته خورې شوې او بيا ئې وويل: يا رسول الله! آيا موږ به له دې هم د قيامت په ورځ پوښتل کيږو؟ وئې فرمايل: هو؛ مگر له دريو شيانو: هغه جامه چي يو څوك ځان پرې پټوي او د ډوډۍ هغه ټوټه چي خپله لوږه پرې دفع کوي او هغه سوړه (کوټه) چي له تودوخي او يخنۍ وررننوځي.

بسم الله الرحمن الرحيم

العصر

د سورې معرفي

د دې سورې نوم العصر (زمانه) دئ، چي له لومړي آيت ئې اخيستل شوى، درې آيتونه لري، درې واړه د العصر، خسر او صبر په هموزنو کلمو پاى ته رسېدلي، د مفسرينو ډېرى په دې متفق دي چي دا سوره مکي ده که څه هم ځيني ئې مدني ګڼي، حال دا چي د بحث موضوع، د آيتونو د ترکيب څرنګوالى او ادبي جوړښت ئې په دې شهادت ورکوي چي دا مکي سوره ده.

دا لنډه سوره، له دغو دريو لنډو لنډو آيتونو سره دومره ښايسته غږ او ښکلى ترکيب لري او هومره جامع ده چي په هيڅ کلام کي ئې نظير نه شو موندلى، د هغو شخصيتونو دا وينا ډېره درنه او په ځاى ده چي که له ټول قرآن يوازې دا سوره نازله شوې وى کفايت ئې کاوو. د دې موجز او جامع سورې اساسي مدعى دا ده چي انسان يوازې په هغه صورت کي له زيان او تاوان ژغورل کېږي چي ايمان راوړي، عمل ئې صالح شي، حق ته ژمن وي او نور حق ته رابلي او په خپله صابر وي او نورو ته د صبر سپارښتنه وکړي. د دې سترې ادعاء د اثبات لپاره زمانه د شاهد په توګه وړاندې کوي او وايي: هره زمانه، د زماني هر پړاو او د تاريخ هره پاڼه په دې شهادت ورکوي چي انسان او د ده ټولنه يوازې هغه وخت له خسران او تباهۍ نجات مومي چي ايمان ته پناه يوسي، د ايمان په مسير کي حرکت وکړي، ايمان ئې مجرده نظريه او د څو بې اغېزه باورونو مجموعه نه وي بلکي دى صالح عمل ته وهڅوي، عمل ته ئې ښکلا ورکړي، ښه ايمان ئې د صالح عمل په بڼې کي راڅرګند شي، حق ته التزام ولري، په خپل هيڅ عمل کي د حق له پولو وانه وړي، نور حق ته راوبلي او په حق ټينګ پاته کېدو ته ئې وهڅوي، د ايمان، صالح عمل او له حق د دفاع د لارې ستونزې وزغمي، صبر وکړي، په نيمه لار کي د ستړيا او ستوماني احساس ونکړي، له سمې لارې د ستونزو له کبله ښې او کيڼ لورې ته منحرف نه شي، نور په خپل قول او عمل سره صبر ته راوبلي، د صابر حق پالونکو لپاره د صبر او ثبات بېلګه شي. مګر نه ګورئ چي د زمانې په هر پړاو کي بې ايمانو انسانانو ځان او خپلې ټولنې ته څومره زيانونه رسولي؟ مګر په انساني ټولنې کي فساد او تباهي د دوى د بدې عقيدې او بدو عملونو زېږنده نه ده؟ آيا کله چي انسان له (ايمان) او (صالح عمل) لري شوى، يا ئې دا دواړه سره بېل کړي، عمل ئې د ايمان منافي شوى، نه ئې (ايمان) د لارې مشعل او نه د عملونو لارښود، او د منافقت لار ئې غوره کړې، مګر له بدو پايلو سره نه دئ مخامخ شوى؟ مګر تل داسې نه وه چي انسان هغه وخت خپل ځان او خپلې ټولنې ته نه جبرانېدونکي تاوانونه رسولي چي په خپل ځان ئې بسنه او اکتفاء

کړي، له ټولني منزوي شوی، د نورو وضعي ته له اعتناء ئې لاس اخيستی او د خپلي ټولني د جرياناتو په اړه بې تفاوته شوی؟ انسان که هر څومره ښه وي، کلك ايمان او صالح عمل ولري، نه شي کولی د هغي فاسدي ټولني له بدو اغېزو خوندي پاته شي چي دی په کي ژوند کوي، هم به ئې ايمان له دې بد وضعيت متأثر کېږي او هم ئې کړني او شخصيت. له حق په دفاع او د شر او فساد له ځواکونو سره په مقابلې سره انسان هم ځان او هم ټولنه له تباهۍ ژغوري او هم خپل ايمان ته ځلا ورکوي، باورونه ئې راسخ کېږي، د حق په نسبت د التزام عزم او هوډ ئې مضبوط کېږي. آيا نه ګورئ چي بې صبر انسان که هر څومره ئې خپل کار سم پيل کړی وي، د ايمان لار ئې غوره کړې، عمل ئې صالح او له حق ئې دفاع کړې، خو په نيمه لار کي ستومانه او بې صبر شوی، د مبارزې له دوام او برې ته له رسېدو ناهيلی شوی، له مبارزې ئې لاس اخيستی، په دې سره ئې ټولي مخکنۍ هلي ځلي ضائع او هدر شوې او له هغي معرکې خاسر او نامراد راوتی چي په پيل کي ئې څو پړاوونه په بريا پلي کړي وو. په رښتيا چي زمانه په خپله په دې حقيقت شهادت ورکوي چي انسان له ايمان، صالح عمل، د حق سپارښتني او په صبر له توصيې پرته له تباهۍ او خسران سره مخامخ کېږي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلۡعَصۡرِ ﴿١﴾ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ﴿٣﴾

١- قسم په زمان. ٢- يقيناً چي په زيان کي دئ انسان. ٣- مګر هغه چي ايمان ئې وي راوړی او صالح اعمال ئې کړي او سپارښتنه ئې د حق يوه بل ته کړې او يوه بل ته ئې د صبر توصيه کړې.

١-٣: په لومړي آيت کي په (العصر) لوړه شوې: او ورپسې ويل شوي: يقيناً چي انسان په زيان کي دئ، مګر هغه چي ايمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي او يوه بل ته ئې د حق سپارښتنه کړې او يوه بل ته ئې د صبر توصيه کړې.

د قرآن د نورو قسمونو په څېر دلته هم په يوه څرګند او د هر مخاطب مخي ته پروت حقيقت باندي لوړه شوې، په (العصر) يعني زمانه، هره زمانه او د زمانې هر پړاو د دغي ادعاء د اثبات لپاره د شاهد په توګه وړاندي شوی چي انسان له ايمان، صالح عمل، په حق

سپارښتنه او په صبر له سپارښتني پرته له زيان او خسران سره مخامخ كيږي. كه تاريخ ته رجوع وكړئ، هره پاڼه ئي وڅېړئ او هر پړاو ته ئي ځير شئ؛ په څرګنده به وګورئ چي تل د ايمان هغو خاوندانو بريا ترلاسه كړې او له تباهۍ ژغورل شوي چي عملونه ئي صالح وو، پر حق ولاړ وو او يوه بل ته ئي د حق سپارښتنه كړې، په دې لار كي ئي صبر كړی او يوه بل ته ئي د صبر توصيه كړې. راشئ وګورئ د هغو خلكو پايله څه وه چي د كفر او له حق د انكار لار ئي غوره كړې، بد اخلاق او بد عمل وو، ظلم او تېری ئي كړی، فساد ته ئي لمن وهلې، نه ئي په خپله حق او حقيقت ته سر ټيټ كړی، نه ئي بل حق ته هڅولی، نه ئي په خپل جائز حق قناعت كړی، نه ئي د بل د حق پروا كړې، نه ئي په خپله صبر درلود او نه ئي بل ته د صبر سپارښتنه كړې؟ تاريخ د دغو خلكو په اړه څه وايي؟ د دوی پايله او عاقبت ئي څنګه معرفي كړی؟ كوم ولسونه چي له تباهۍ، ذلت او سپكاوي سره مخامخ شوي، خصوصيات او ځانګړتياوي ئي څه وې؟ او هغه چي فلاح او بريا ئي په برخه شوې، د شرف او عزت لوړو مدارجو ته رسېدلي، د زمكي خلافت او د ولسونو قيادت او زعامت ئي ترلاسه كړی، څوك وو او مواصفات ئي كوم؟ آيا دغه سرلوړي او عزتمن قومونه او دا د تاريخ معروف او مشهور شخصيتونه چي هرڅوك ئي په نامه افتخار كوي، هغوی ته ځان منسوبوي، د هغوی نومونه پر خپل ځان او اولاد ږدي او د هغوی په لار د تلو هڅه كوي، له دغو صفاتو پرته ئي بل څه درلودل؟ او هغه كسان چي له دغو صفاتو محروم وو او د دغو صفاتو له خاوندانو سره ئي دښمني ته ملا تړلې وه، كه څه هم زور ځواك ئي درلود، وسائل او امكانات ئي په واك كي وو، لښكري او فوځونه ئي درلودل او په لويو لويو ملكونو ئي حكومت كاوو، له كوم عاقبت سره مخامخ شوي او نن خلك او تاريخ د دوی په اړه څه قضاوت كوي؟ د ابوجهل، فرعون او نمرود په اړه څه وايي؟ د عيسی عليه السلام د مخالفينو په اړه څه قضاوت كوي؟

متأسفانه ځينو دلته هم اشتباه كړې او (العصر) ئي يا د (صلوة العصر: د مازديګر لمونځ) يا (د مازديګر وخت) او يا د پيغمبر عليه السلام د زماني په معنی نيولی، حال دا چي (العصر) عام دئ په هره زمانه ئي اطلاق كيږي او داسي هيڅ دليل نشته چي خاص وخت او زمانه په ګوته كړي. دا ضعيفه توجيه د قسم او ځواب ترمنځ هيڅ ارتباط نه شي ښودلی او په هيڅ تعبير او تأويل سره دا نه شي ثابتولی چي (العصر) د انسان په خسران او زيان شهادت وركوي! د (العصر) صيغه عامه ده، سمه نه ده چي هغه (خاص) كړو، د قسم او ځواب ترمنځ ارتباط يوازي په هغه صورت كي راڅرګندېږي چي صيغه په خپل حال (عام) پرېږدو او د زماني هر پړاو او د تاريخ هره مرحله ئي وګڼو، همدا زمانه او ټول لوړ او ژور پړاوونه ئي شهادت وركوي چي انسان تل د بې ايمانۍ، بدو كړنو، په حق نه ودرېدو او يو بل ته د هغه سپارښتنه نه كولو، بې صبري او يو بل ته د صبر د سپارښتني نه كولو سره تاوان كړی او له تباهۍ سره مخامخ شوی.

دا مباركه سوره موږ ته لارښوونه كوي چي انسان د نجات لپاره څلورو صفتونو ته ضرورت لري: ايمان، صالح عمل، په حق او په صبر سپارښتنه، انسان هغه وخت كولی شي خپلي بريا او فلاح ته هيله من وي چي د نجات او بريا دا ټول عوامل او لاملونه په ځان كي تعبيه كړي، كه له دې يو ئي هم راكم شي او بې اهميته ئي وګڼي او هر يو په خپل ځای كي مراعات نه كړي، نو د نجات كښتۍ ئي د لاري په نيمايي كي پاته كيږي او ساحل ته له رسېدو

محرومه کېږي. د دې سفر د پيل نقطه (ايمان) دئ، نور صفات، د ايمان لوازم او مقتضيات دي او له هغه راولاړ شوي صفات دي، دا ستا ايمان دئ چي د صالح عمل په بڼه کي راڅرګند شي، له حق دفاع ته دي تيار کړي، تا ته د صبر او ثبات درس درکوي او د مبارزې په لوړو ژورو کي په استواره ګامونو مخکي تلو ته دي هڅوي. که ته غواړې داسي ټولنه جوړه کړې چي فلاح او سعادت ئې په برخه شي، د شر، فساد او تباهۍ عوامل په کي وځپل شي، د انسان د ذلت او سپکاوۍ د لاملونو جرړي وايستی شي او انسان په هغې کي له زيان او خسران خوندي وي، نو دې لوړ او مقدس هدف ته د رسېدو لار دا ده چي په لاندي څلورو خبرو ترکيز وشي: ايمان، د صالح افرادو روزنه، له حق دفاع او له حق د دفاع په لار کي صبر او استقامت.

هغه حزب چي ادعاء کوي د خلکو د ژغورني او نجات لپاره ئې په مبارزې لاس پوري کړی، خو اهداف، شعارونه او تګلاري ئې د (ايمان) په رڼا کي نه وي ټاکل شوي، د غړو ترمنځ ئې اړيکي د ايمان او عقيدې اړيکي نه وي، عملونه ئې د ايمان او عقيدې ښکارندويي نه کوي، د ايمان او عمل تر منځ ئې څرګند تناقض وي، نه په خپله په حق ولاړ وي او نه نورو ته د حق بلنه ورکوي، نه په خپله د مبارزې په کړليچونو او لوړو ژورو کي صابر وي او نه نورو ته د صبر او ثبات بلنه ورکوي، داسي يو حزب هيڅکله نه شي کولی ټولنه د سعادت او نجات په لوري بوځي او د حق د لاري فاتح مبارزينو ته په ډاډمن محور او سنګر بدل شي. تاريخ د همدې خبري په حقانيت شهادت ورکوي

له څو خاصو مواردو پرته په ټول قرآن کي ايمان او صالح عمل يو د بل تر څنګ راغلي، چي ښيي صالح عمل د ايمان برخه، نتيجه او مقتضا ده، دا دواړه سره بېلېدی نه شي، نه ايمان له صالح عمل پرته حقيقي ايمان دئ او نه په ظاهر کي صالح عمل له ايمان پرته ارزښت او قيمت لري. ايمان مجرده يوه نظريه نه ده چي محض اعتقاد او باور پرې کافي وي، ايمان په حقيقت کي يوه تګلاره ده، خاص فکري خط د انسان مخي ته راکاږي او ده ته وايي چي د تلو لار دي دا ده، خاص ضوابط د انسان مخي ته ږدي او له ده غواړي چي دا به د خپل تګ او د ژوند په ټولو برخو کي مراعاتوي، ايمان که له يوې خوا د خدای، انسان او کائنات په اړه د يوه جامع او دقيق معرفت مبناء او بنسټ دئ له بلي خوا هغه نظريه ده چي له الله تعالی او د عالم له هر جزء سره د انسان فطري اړيکي ښيي او د ده د ژوند ټول مناسبات تنظيموي، ايمان هغه لارښود دئ چي انسان به ئې د ژوند په هرګام او هر اړخ کي مراعاتوي. د قرآن له نظره په عقيدې او عمل کي، قول او فعل کي تناقض د ايمان منافي دئ او منافقت.

په رواياتو کي راغلي چي د پيغمبر عليه السلام په صحابه وو کي ځيني داسي وو چي د ليدو کتو په وخت کي به هلته يو له بله بېلېدل چي يوه به ئې دا سوره قرائت کړه، له اورېدو وروسته به په سلام سره رخصت شول.

بسم الله الرحمن الرحيم

الـهمزة

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الهمزه (سترګك وهل) دئ، له لومړي آيت اخيستل شوى، ۹ آيتونه لري، لنډ لنډ او شعارونو ته ورته دي، ټول آيتونه ئې (لُمَزَة) ته ورته فواصل لري، ټول مفسرين په دې متفق دي چي دا مكي سوره ده، د دې مباركي سورې په جامع او موجزو الفاظو كي د بډايانو او شتمنو هغه كرغېړن خصلتونه څېړل شوي چي د هري غيراسلامي او جاهلي ټولني په شتمنو او بډايانو كي په څرګنده او وفرت سره ليدل كېږي او په حقيقت كي دا د بډايانو او شتمنو عادتونه، خصلتونه او ځانګړتياوي ګڼل كېږي: ځان لوړ، لوى او تر نورو غوره ګڼل، نورو ته په سپكه سترګه كتل، هغه څوك ذليل شمېرل او د استهزاء وړ ئې بلل چي د دغو بډايانو ټولي شتمنۍ د دوى د خولو او تڼاكو دي، د دوى سوكالي د بډايانو د عيش او عشرت په پښو كي ذبح شوې، د دوى د خولو او تڼاكو د بډايانو په جېب كي لوېدلى، دوى له دې كبله په فقر، لوږه او محروميت كي ژوند كوي چي د ټولني ظالمانه اقتصادي نظام او غيرعادلانه مناسباتو ئې د محرومي طبقې ګټي د غارتګرو او مفتخورو بډايانو په پښو كي اچولې، دا ظالم او لوټمار بډايان د دې په ځاى چي خپل مرفه او سوكاله ژوند د دې محرومي طبقې د زيار او زحمت نتيجه وګڼي او ځان د دوى پوروړي وګڼي، د دوى احسان ومني او په دې باور وي چي د بډايانو په شتمنيو كي د دې محرومي طبقې (معلوم حق) دئ، كه د دوى ملاماتوونكى زيار نه وى نو د شتمنو دا عيش عشرت او بې حسابه شتمنۍ به هم نه وې، خو دا بې رحمه بډايان نه يوازي د دوى احسان نه مني، د انسان په سترګه ورته نه ګوري او له ځان سره ئې برابر نه ګڼي بلكي ذليل او د تحقير او سپكاوي وړ ئې ګڼي او د دوى د هر څه د غارت كولو په هڅه كي دي، تل ئې ځان تر دوى لوړ او دوى ئې حقير او سپك شمېرلي، هم له دوى سره په چلن كي، هم د راكړي او وركړي په وخت كي، هم د دوى په اړه د تبصرو په دوران كي او هم هغه وخت چي د دوى ترڅنګ تېرېږي، په دوى تمسخر كوي، په (همز) او (لمز) او (د سترګو او شونډو په خوځولو سره) د دوى سپكاوى كوي، دا حريص بډايان له دې پرته په بل فكر كي نه دي چي څنګه تر زيات نه زيات مال او دولت راغونډ كړي، ټول انساني ارزښتونه ئې هېر كړي، ټول ئې د خپل حرص او دولت غونډولو په پښو كي ذبح كړي، د دوى په نظر د ټولو ارزښتونو (ملاك) او (معيار)؛ (مال او دولت) دئ، څوك چي دا په واك كي لري د دوى په اند (شريف) او (عزتمن) دئ او څوك چي ترې محروم دئ سپك او ذليل دئ او د تحقيراو توهين وړ، شتمن دا حق لري چي دوى د خپلي رفاه او عيش عشرت لپاره قرباني كړي. دا سوره موږ ته وايي چي بډايان تل د خپل مال او دولت په ګڼلو مشغول وي، تل په دې

فکر کي چي څنګه خپله شتمني زياته کړي، څنګه تر زيات نه زياته ګټه ترلاسه کړي، څنګه محتاج او بې وزلي خلك په دام کي واچوي، وئې غولوي، هر څه ترې غارت کړي، د دولت په راغونډولو کي داسي مشغول دي چي (پيسې) هر څه ګڼي، ګمان کوي چي شتمني به دوی او د دوی کورنۍ ته تلپاته عزت ورپه برخه کړي، د دوی دائمي سلطه او لويي به پر نورو تضمين کړي، داسي انګېري چي دا شتمني به د تل لپاره ورسره وي، هري اندېښنې ته به ئې ځواب وايي، له هري ستونزي به ئې ژغوري، دا ئې په خيال کي نه ګرځي چي يوه ورځ به ئې پرېږدي او تش لاس به د الله تعالی په لوري درومي، د دنيا حب او ميني هم مرګ ترې هېر کړی او هم آخرت، خو داسي نه ده لکه دوی چي ګمان کوي، دا د مال حرص او د دنيا حب به ئې د دوزخ په سره اور کي وغورځوي، هغه اور چي الله تعالی د حريصو شتمنو او ظالمو بډايانو لپاره مختص کړی، داسي اور چي هر څه په کي ولوېږي مات مات او ټوټې ټوټې ئې کړي، دا اور ورته منتظر دئ، هيبتناك، له رعبه ډك، يوازي پوستکي نه سوزوي بلکي زړه ته ځان رسوي، د دغو بډايانو د زړه حال به ځان ته معلوموي او داسي به ئې سوزوي چي ورسره ښايي، دا اور پوهېږي چي په دغو زړونو کي څه وو، د مال په اړه څومره افراطي مينه او له بې وزلو او محرومانو څومره کرکه؟ د ظلم، خيانت او دوکې څنګه خطرناك عزائم؟ داسي اور چي پر دوی به راتاو شي، د وتلو ټولي لاري به پرې بندي کړي، د اور په تشو اوږدو اوږدو ستنو کي چي پر سر به ئې برغولي پراته وي، ټولي سوړي تړل شوې، داسي لکه دوی چي په دنيا کي د خپل حرص په حصار کي نښتي وو، په زړونو کي ئې د حرص اور بل وو، په ټولني کي د فقر او لوږي باعث شول او ډېر بې وزلي انسانان ئې د فقر او لوږي په اور کي وسوزول، د خونړيو جګړو سبب شول او د دې جګړو په اور کي بې شمېره بې ګناه انسانان وسوزېدل، د نړۍ د اکثرو جګړو تر شا د دغو شتمنو لاس وو، دا دوی ول چي ولسونه او ملکونه ئې سره جنګول، نن بايد د خپلو ګناهونو مناسبه سزا وګوري، د زمکي پر سر چي چا اورونه بل کړي؛ سزا ئې (الهي اور) دئ، په سر پوښلو ستنو کي، په لاس پښو کي ئې زنځيرونه، په ستنو پوري تړلي، دا له دغو بډايانو سره ښايي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَيۡلٞ لِّكُلِّ هُمَزَةٖ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ ٱلَّذِي جَمَعَ مَالٗا وَعَدَّدَهُۥ ﴿٢﴾ يَحۡسَبُ أَنَّ مَالَهُۥٓ
أَخۡلَدَهُۥ ﴿٣﴾ كَلَّاۖ لَيُنۢبَذَنَّ فِي ٱلۡحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ ٱللَّهِ
ٱلۡمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ ﴿٨﴾ فِي عَمَدٖ

مُّمَدَّدَة ﴿٩﴾

۱- وای وای په هر سترګك وهونكي د عيبونو لټوونكي. ۲- همغه چي ئې مال راټول او شمار كړ.۳- ګمان كوي چي مال به ئې تلپاته كړي. ٤- نه، داسي نه ده، حتماً به واچوی شي حطمه كی. ٥- او څه شي ته خبر كړې چي څه ده حطمه.٦- الهي بل شوی اور.۷- هماغه چي په زړونو به راتاو شي. ٨- دا به په هغوی وي سرپوښلی. ۹- په غزول شوو ستنو كي.

۱- په (همزه) سره هغه چا ته اشاره شوې چي په سترګك وهلو او د شونډو په خوځولو او د تندي ګونځي كولو سره په نورو ملنډي وهي او سپكاوی ئې كوي او په (لمزه) سره هغه چا ته چي د نورو عيبونه بيانوي او په خپلو سپكوونكو تبصرو سره ئې اهانت كوي، د هغه چا په حال دي افسوس وي چي دا شنيع او كركجن خصلتونه لري. د دې مبارك آيت په اړه مو څو ټكي په پام كي وي:

الف: څوك چي په خپل همز او لمز سره د نورو سپكاوی كوي، په حقيقت كي د ده خپله وضع د تأسف وړ ده، د نورو عيبونو ته د ګوتي نيولو په ځای دي هغو عيبونو ته پام وكړي چي په ده ئې خپل تور وزر غوړولی، دې افسوسناك حالت ته ئې رسولی او د نورو سپكولو او تحقير ته ئې هڅولی، نه پوهيږي چي بده پايله ئې په انتظار كي ده، د هغه چا په حال افسوس چي له خپل بد حالت غافل دئ او له خپل بد عاقبت ناواقف، مطعم او ملبس ئې حرام، سلول سلول ئې له حرامو ډك او له هغه څه تغذيه كيږي چي د نورو د لاس د تڼاكو او خولو دئ، خو دا بدمست اوس په خپل منعم ملنډي وهي، سپك ئې ګڼي او ځان ترې لوړ احساسوي!!

ب: د بل د تحقير او توهين عمل له خاصو حركاتو او سكناتو، د سترګو او شونډو له خوځولو او د تندي له ګونځي كولو پيل كيږي، ورو ورو زياتيږي او نوې نوې بڼه غوره كوي او تر عيب لټونو، صريح نيوكو او سپكو ښكنځلو پوري رسي.

ج: دا كركجن خصلت په اصل كي د بد مستو بډايانو او مغرورو شتمنو عادت دئ، هغه چي شتمنيو دوكه كړي، پيسې د عزت او شرف معيار ګڼي، يوازي هغه چا ته د شريف او عزتمن انسان په سترګه ګوري چي د مال او دولت خاوند وي، كه څه هم ظالم او بې رحمه وي او شتمنۍ ئې د ظلم او خيانت له لاري تر لاسه كړې وي او هغه څوك ذليل او سپك ګڼي چي مال او دولت په واك كي نه لري كه څه هم صالح، صادق او شريف انسان وي. خو بايد وګورو چي ولي لومړی د شتمنو د (همز) او (لمز) بدو خصلتونو ته ګوته نيول شوې او بيا ئې د مال او دولت غونډولو حرص ته، په داسي حال كي چي لومړي خصلتونه ئې له دې وروستي نشأت كوي او د دې فرع او دي. ولي دلته لومړی د مال او دولت غونډول نه دي غندل شوي؟ د دې وجه څه ده چي د بډايانو دا ثانوي كركجن خصلتونه په سر كي غندل شوي؟ ځواب ئې دا دئ چي د اسلام له نظره تر ټولو لويه ګناه او پر انسان تر ټولو لوی تېری د ده په عزت تېری دئ، تر ټولو لويه ګناه تكبر او ځان تر نورو لوړ ګڼل او د نورو سپكاوی او تحقير دئ، دا صحيح ده چي له حرامو لارو مال او دولت راغونډول، د خلكو مال غصبول، د بې وزلو غولول

او استثمارول جرم دئ او دا هم صحيح ده چې د دې تېولو جرمونو بنسټ او بنياد د مال حرص او د دولت د غونډولو افراطي تلوسه ده، خو د نورو توهين او تحقير او په عزت او حيثيت ئې تېرى تر ټولو ستر جرم او لويه گناه ده، په يوه روايت كې راغلي:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم ، أَنَّهُ قَالَ : مِنْ أَرْبَى الرِّبَا الاسْتِطَالَةُ فِي عِرْضِ الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقٍّ . رواه احمد
له سعيد بن زيد روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: تر ټولو لوى سود په ناحقه د مسلمان په عزت تېرى دئ.
د دې ستر جرم شناعت او قباحت ته په پام سره د سورې په سر كې د بډايانو د نورو بدو خصلتونو په سر كې راغلى.
۲- (همز) او (لمز) د هغه چا خصلتونه دي چې له هري لارې او له هري وسيلې په استفادې سره ئې مال او دولت راغونډ كړى او تل ئې په شمېرلو بوخت او په دې انديښنو كې چې څنگه ئې لازيات كړي، څنگه نور دوكه كړي او زياته گټه ترې ترلاسه كړي!!
د سورې د دوو لومړنيو موجزو آيتونو په الفاظو كې د حريصو بډايانو او مال غونډوونكو څلور گنده خصلتونه په گوته شوي:
الف: د سترگو او شونډو په حركاتو او د تندي په گونځو سره د بې وزلو او نادارو سپكاوى او توهين او له دوى سره له كبر او غروره ډك چلن.
ب: دوى ته سپكي سپوري ويل، له عيبونو ډك او د هرراز اهانت وړ ئې گڼل، د دوى له ټولو ښېگڼو انكار كول، په ټولني كې د دوى اغېز او نقش منفي شمېرل او د ټولو ستونزو مسئوليت د دوى پر اوږو اچول.
ج: د مال او دولت په راغونډولو كلك لگيا او سخت مشغول دي.
د: د خپل مال په شمارلو مصروف او تل په دې انديښنو كې چې څنگه خپله شتمني زياته كړي او له نورو زياته گټه ترلاسه كړي.
په دريم آيت كې د دوى بل خصلت ته داسې اشاره شوې:
۳- گمان كوي چې مال او ثروت به ئې د ده بقاء تضمين كړي، دائمي او تلپاتې عزت او افتخار به ئې په برخه كړي، د دولت په راغونډولو كې داسې مشغول دئ چې ته به وايې مرگ ترې هېر دئ، تل به ژوندى وي، خپل هر څه ئې په مال او دولت پوري تړلي، د همدې لپاره د مال او دولت په راغونډولو او شمېرلو مصروف دئ او د همدې لپاره هغه خلك سپك او حقير گڼي او په همز او لمز سره د دوى سپكاوى كوي چې مال او دولت نه لري او د ده په څېر ئې د مال په راغونډولو كې شپه ورځ پر ځان يوه كړې نه ده.
٤- ۹: داسې نه ده لكه دا حريص بډايان چې گمان كوي، د فلاح او بقاء او د عزت او سعادت د عواملو په اړه د دوى انگېرنه او محاسبه غلطه ده، نه به مال او ثروت د دوى فلاح او بقاء تضمين كړي او نه به پر نورو دوى ته لوړوالى او شرف ورپه برخه كړي، د دوى د غلطې انگېرنې برعكس به حرص، له حرامو لارو مال او دولت غونډول، د بې وزلو توهين او سپكاوى، د دوى پر مال، ځان او عزت تېرى او ټول هغه عملونه ئې چې له زړلمانځنې خړوبه كېږي، دوى په هغه اور كې پرې باسي چې الله تعالى د حريصو شتمنو او ظالمو بډايانو لپاره مختص كړى، داسې اور چې هر څه په كې ولوېږي مات مات او ټوټې ټوټې ئې كړي. د دغه

اور ځانګړتیاوې دا دي:

الف: حطمه دئ، هر څه ټوټې ټوټې کوي، د مغرورو بدایانو هډوکي به مات مات کړي.

ب: داسې ستر او هیبتناك اور دئ چې الله تعالی ځان ته منسوب کړی او دا یوازینی مورد دئ چې الله تعالی اور ځان ته منسوبوي، دا د دې لپاره چې د دې اور ستروالی او هیبت ښه افاده شي. دا هغه اور دئ چې الله تعالی د دغو بې رحمو شتمنو لپاره مناسب لیدلی.

ج: دا اور به پر دوی راتاو وي، دوی به ئې کلك احاطه او د وتلو لارې به ئې پرې بندې کړې وي، دوی به د اور په داسې تشو اوږدو اوږدو ستنو کې لوېږي چې پر سر به ئې برغولې پراته وي، ټولې سورې به ئې ټړل شوې وي، حرارت به ئې لحظه په لحظه زیاتېږي، نه به د حرارت د وتلو کوم منفذ وي او نه د دوی د تېښتې او وتلو کومه لار.

د: او یا خو به دوی د اور په داسې کندو کې پراته وي چې سر به ئې بند وي او دوی به له اوږدو اوږدو ستنو سره په زنځیرونو تړل شوي وي.

دا مغرور زرلمانځونکي شتمن چې په ټولنې کې د فقر او لوږې باعث او د محرومانو او مستضعفانو په لوټلو بوخت ول، فتنې، شخړې او جګړې ئې راولاړولې، په خلاص لاس ئې د بې وزلو د خولو او د لاس د تناکو لوټلو او د خپل همنوع په نسبت ئې په زړه کې کینه او کرکه وه، شعله ناك حرص ئې هرې ګناه او هر جنایت ته هڅولو، نن باید په ستر او هیبتناك الهي اور کې وسوزي او د خپلو عملونو مناسبه سزا وڅکي.

کوم څه چې دلته د شتمنو په اړه ویل شوي، دا هم د کلي په کچه د حریص او ظالم بډای او شتمن په اړه صدق کوي او هم د ملك او نړۍ په کچه، نن د غرب پانګه وال ظالمانه نظام د دې سورې مصداق دئ، دوی د درېیمې نړۍ هغه ولسونه حقیر ګڼي چې دوی لوټلي، فقر او لوږه دوی پرې مسلطه کړې، که د دغو مظلومو هېوادونو غارت کول نه وی نو غرب به نن په دې عیش او عشرت کې ژوند نه شو کولی، تر نورو به ئې ځان لوړ نه ګڼلو، په نړۍ کې د فقر او لوږې اساسي او ستر عامل هغه لوټ او غارت دئ چې دا څو پېړۍ دوی روان کړی، مخکې ئې د درېیمې نړۍ په هېوادو بریدونه کول او د توپ او ټانك په زور ئې نیول او د دوی شتمنۍ ئې تالان کولې، خو اوس ئې داسې چارواکي او فوځونه پر دوی مسلط کړي چې دوی ته همغه کار کوي چې پرون ئې د خپلو فوځونو په لاس کاوو، دا دوی دي چې د خپلو سودي بانکونو له لارې درېیمه نړۍ غارت کوي، دا دوی دي چې په آسیایي او افریقایي ملکونو کې دلته او هلته د دې لپاره د جګړو اورونه بلوي چې له یوې خوا د خپلو وسلو د خرڅلاو بازارونه پیدا کړي او له بلې خوا د دې ملکونو شتمن دې ته اړ کړي چې خپلې شتمنۍ غربي بانکونو ته انتقال کړي. دوی خو نن سپین پوستې لوړ او نجیب نسل او تر نورو غوره ګڼي او چې خپل نازولي او په نعمتونو کې ستر شوي د افریقا او آسیا له فقر ځپلو سره مقایسه کوي نو باور ئې لاپوخ شي، خو خدای خبر که په غربي هېوادونو هغه حالت د څو میاشتو لپاره راشي چې آسیایي او افریقایي ملکونه ئې له پېړیو پېړیو راایسې زغمي، د غربیانو به څه حالت وي، شکلونه به ئې د کتو وي که نه او څوك به ورسره یو ځای ډوډۍ وخوري که نه؟

بسم الله الرحمن الرحيم

الفيل

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الفيل دئ، له لومړي آيت اخيستل شوی، پنځه آيتونه لري، د څلورو آيتونو فواصل ئې د (فيل) کلمې ته ورته دي، (فيل، تضليل، ابابيل، سجيل)، خو پنځم آيت ئې د مأکول په صيغې پای ته رسېدلی، چې د مخکنيو غږونو لپاره د ودرېدو او توقف ښايسته او موزون غږ لري. د سورې له مضمون او د بيان له اسلوب ئې په وضاحت سره معلومېږي چې دا سوره په مکه مکرمه کې او هغه وخت نازله شوې چې د قريشو مغرورو سردارانو پيغمبر عليه السلام او د ده ياران په خپل زور ځواك او د ملاترو په لښکرو گواښل او وېرول او الله تعالی د دوی د گواښونو په مقابل کې دا سوره نازله کړه او په دې کې ئې د دغو مغرورو سردارانو په وړاندې د حبشې د مغرور واکمن د هغه لوی لښکر عبرتناکه پايله کېښوده چې په فيلانو مجهز وو، شمېر ئې دومره چې د عربو په تېر تاريخ کې ئې چا مثال نه وو ليدلی، د کعبې د ورانولو په غرض ئې په مکې مکرمې يريد وکړ، خو له ماتې سره مخامخ شو، د دې لوی لښکر ډېر د خپلو فيلانو تر پښو لاندې شول، مړي ئې په صحراء کې خواره واره او د مرغانو خوراك شول، دا سوره د قريشو مغرورو سردارانو ته وايي: په خپل زور ځواك د غرور پايله به داسې وي لکه د فيل د خاوندانو پايله.

د دې لوی يريد قصه داسې وه:

د يمن يهودي واکمن، يوسف بن ذونواس په (۵۳۰) ميلادي کې په نجران له تسلط وروسته، د هغه ځای ډېر مسيحيان ووژل، د حبشې مسيحي پاچا نجاشي د مسيحيانو د انتقام په بهانه وغوښتل چې يمن ونيسي او د ذونواس واکمنې پای ته ورسوي، د دې لپاره ئې په ۵۳۰ ميلادي کال کې د روم له امپراطور وغوښتل چې د فوځونو د انتقال لپاره څو بېړۍ په واك کې ورکړي، د رومي بېړيو له رارسېدو سره سم ئې اويا زره فوځ د ارياط نومي قومندان تر مشرۍ لاندې د يمن د اشغال لپاره وخوځاوو، يمنيان ونتوانېدل چې مقاومت وکړي، يمن د حبشي مهاجمينو په لاس کې پرېوت او ذونواس په درياب کې غرق شو. دې يريد سياسي او اقتصادي موخې درلودې، د مظلومو مسيحيانو انتقام هسې يوه بهانه وه، د روم امپراطور د شام او مصر له تصرف وروسته غوښتل چې د شرقي افريقا او د عربو هغه سيمې، بازارونه او تجارتي لارې تصرف کړي چې تر هند او اندونيزيا پورې غزېدلې وې. خو د يمن فاتحين په يمن باندې د حکومت کولو په سيالۍ کې خپلو کې ونښتل، ارياط په دغو نښتو کې ووژل شو او قدرت د ابرهه لاس ته ورغی، د حبشې پاچا دی په يمن کې خپل نائب وټاکو، کار ئې ورو ورو رونق ومونډ او هغه ځای ته ورسېدو چې د يمن مستقل واکمن شي او پر يمن له تسلط

وروسته ئې وغوښتل چي ټول عرب د مسيحت په منلو اړ کړي او ټولي هغه تجارتي لاري تصرف کړي چي د عربو په واك کي وي، د دغو تجارتي لارو تصرف د دې لپاره هم دوی ته ضروري برېښېدو چي روميانو له ايراني ساساني امپراطورۍ سره د ښښتو په ترڅ کي هغه لاري له لاسه ورکړې وې چي دوی ئې له شرقي ملکونو سره نښلول، د نويو لارو په لټه کي ول او په جزيرة العرب باندي تسلط د دوی دا هدف ترسره کاوو.

ابرهه لومړی په صنعاء کي د القليس په نامه يوه ستره او مجلله کليسا جوړه کړه او د روم امپراطور ته ئې وليکل چي ډېر ژر به د ټولو عربو مخ د کعبې له حج دې کليسا ته راواوړي، مسيحيانو تل دا هڅه کړې چي د بيت الحرام د کعبې په ځای بله داسي کعبه رامنځ ته کړي چي د صليب بېرغ پرې رپېږي او د کعبې د ورانولو او تصرف فرصت او توان ترلاسه کړي. ابرهه د مسيحيانو دا زړه هيله او تمنا پټه ونه ساتله او په ډاګه ئې دا اعلان وکړ چي د کعبې د ورانولو اراده لري. د مناسب فرصت او بهانې په لټه کي وو. په همدې وخت کي يوه داسي پېښه رامنځ ته شوه چي له يوې خوا ئې د مسيحيانو احساسات راوپارول او له بلې خوا ئې ابرهه ته د مکې د تصرف ښه بهانه او فرصت په لاس ورکړ. ځيني وايي چي د القليس د کليسا سپکاوی وشو، څه کثافات او ګنده شيان په عبادت ځای کي واچول شول او ځيني نور بيا وايي چي د کليسا يوې برخي ته اور واچول شو، ځيني دا د ابرهه د اعلان په وړاندي د قريشي ځوانانو غبرګون ګڼي او ځيني نور ئې د ابرهه توطئه شمېري چي غوښتل ئې د مسيحيانو احساسات راوپاروي.

په (٥٧٠- ٥٧١) ميلادي کال او په نوموړي پېښې پسي متصل، ابرهه له٦٠ زره مجهز فوځ سره چي ٩ يا ١٣ فيلان هم ورسره وو، له ډېرو تجهيزاتو سره د مکې د نيولو لپاره وخوځېدو، د يمن يوه نوميالي سردار ذونفر له خپلي قبيلې سره د ده مخه ونيوله او له سختي نښتي وروسته ئې ماته وخوړه، بيا د نفيل بن ختعمي په نامه يوه عرب سردار په خپلي سيمي ختعم کي د ده مقابلې ته راوړاندې شو، خو هغه هم ماته وخوړه، دی ونيول شو او قبيله ئې خوره وره شوه، ابرهه د ده له وژلو منصرف شو او د اسير په توګه ئې له ځان سره وساتو تر څو د سفر په دوران کي د لارښووونکي په توګه ترې کار واخلي. کله چي د ابرهه لښکر طائف ته نږدې شو، د بنی ثقيف قبيلې احساس کړه چي د دې لوی لښکر د مقابلې توان نه لري له دې وېري چي داسي نه د ابرهه لښکر د دوی لات نومی ستر معبد وران نه کړي، د مسعود په نامه د خپلي يوې قبيلې سردار ئې د يوه وفد په مشرۍ د ابرهه خوا ته ولېږو چي هغه ته ئې وويل: زموږ معبد هغه معبد نه دئ چي ته ئې د ورانولو لپاره راغلی يې، هغه په مکه کي دئ، زموږ د بتخانې له ورانولو منصرف شه، موږ به تر مکې پوري ستاسو لارښوونه وکړو او يوه ډله به په دې منظور درسره ولېږو، ابرهه د دوی غوښتنه ومنله، بني ثقيف د ابورغال په نامه يو څوك له دوی سره ولېږو، خو دی مکې ته له رسېدو د مخه په هغه ځای کي مړ شو چي د مکې تر وادي درې رباطه فاصله لري، عربو به تر اوږدې مودې د دغه خيانت له کبله د ده قبر په تيږو ويشتو او د بنی ثقيف قبيلې ته به ئې له دې کبله په سپکه سترګه کتل چي د خپلي بتخانې لپاره ئې د هغه لښکر ملګرتيا وکړه چي د کعبې د ورانولو لپاره راغلی وو.

کله چي د ابرهه لښکر د المغمس سيمي ته نږدې شو، د سپرو ډله ئې د اسود بن مقصود تر مشرۍ لاندي د مکې په لوري ولېږله چي د قريشو ډېر څاروي او اوښان ئې غارت کړل، په

دغو کې د مکې د ستر او نوميالي مشر عبدالمطلب دوه سوه اوښان هم وو، تر دې د وروسته پېښو په اړه له بېلابېلو رواياتو سره مخامخ کېږو، ځيني وايي چې ابرهه د مکې خلکو ته احوال ولېږو چې له تاسو سره د جګړې اراده نه لرو، د دې لپاره راغلي يو چې کعبه ورانه کړو، که غواړئ خپله جرګه د تفاهم او خبروآترو لپاره راولېږئ، د مکې خلکو خپل سردار عبدالمطلب ورولېږو، ابرهه د ده د وقار او دروند شخصيت تر اغېز لاندې راغلی، له خپل تخت راکوز شو او د ده درناوی ئې وکړ او په خپلې خوا کې ئې کښېناوو او په پوره دقت سره د ده خبرو ته غوږ شو، خو چې کله ئې عبدالمطلب داسې ومونډ چې يوازې د غارت شوو څارويو او اوښانو د استرداد مطالبه کوي او پر مکې د برید او د کعبې د نه ورانولو په اړه هيڅ نه وايي، هغه ته ئې مخ واړاوو او ورته وئې ويل: ستا د څېرې په ليدو سره تر اغېز لاندې راغلم او يو درونډ مشر راته وځلېدې خو ستا خبرو او د څو څارويو مطالبې دې زما په نزد هغه وقار راکم کړ، عجيبه ده چې ته د خپلو اوښانو د استرداد خبره کوې، خو د خپل معبد په اړه چې ستاسو د نيکونو ديني مرجع ده څه نه وايې!! عبدالمطلب د ده په ځواب کې وويل: زه د خپلو اوښانو خاوند يم نو ځکه ئې مطالبه کوم، دا کور ځانته خپل مالك لري هغه به ئې په خپله ساتنه کوي. ابرهه ورته وويل: هيڅوك ئې نه شي ساتلی، عبدالمطلب ورته وويل: ته پوهېږې او هغه، دا ئې وويل، پورته شو، خپل اوښان ئې ترلاسه کړل او مکې ته ستون شو.

ځيني نور بيا وايي چې حرم ته نږدې، د طائف او عرفات ترمنځ د الصفاح نومې سيمې ته د ابرهه له رسېدو وروسته عبدالمطلب په خپله هلته ورغی او ابرهه ته ئې وويل: له موږ څه غواړې؟ ولې دې په مکې برید ته ملا تړلې؟ که زموږ مال دولت دې مقصد وي موږ حاضر يو له جګړې پرته ئې درکړو... ابرهه ورته وويل: ما اورېدلي چې دا د امن کور دئ، راغلی يم چې امنيت ئې پای ته ورسوم، عبدالمطلب په ځواب کې ورته وويل: دا د خدای کور دئ، الله تعالی تر اوسه هيڅوك نه دئ پرېښی چې پرې مسلط شي، ابرهه وويل: تر څو چې ئې وران نه کړم هيڅکله به بېرته ونه ګرځم. همدا ئې وويل او لښکر ته ئې د مخکې تلو امر وکړ.

عبدالمطلب مکې ته راوګرځېدو او د مکې خلکو ته ئې وويل: د دې ستر لښکر د مقابلې توان نه لرو، بايد له مکې ووځو، غرونو او درو ته پناه يوسو، د مکې اوسېدونکو ښار تخليه کړ، عبدالمطلب له ځينو مشرانو سره د کعبې حرم ته ولاړ، د کعبې زنځير ئې ونيو او دا دعاء ئې وکړه: الهي! بنده له خپل کور دفاع کوي ته هم د خپل کور ساتنه وکړه، مه پرېږده چې د دوی صليب برلاسی شي او د دوی تدبير ستا پر تدبير غالب شي، د صليب پر آل او پالونکو ئې خپل بندګان غالب کړه، الهي! له تا پرته بل څوك نه لرو چې پناه وروړو او مرسته ترې وغواړو، ته په خپله خپل حرم د دوی له شره وژغوره.

دا روايات داسې دي چې ګواکې قريشو هيڅ مقاومت نه دئ کړی، له مکې ئې دفاع نه ده کړې، ښار ئې پرېښی او غرونو او درو ته ئې پناه وړې!! ځيني نور بيا دا روايات ضعيف او غير قابل اعتناء ګڼي او وايي چې دا څنګه ممکنه ده چې د لارې په اوږدو کې حتی په خپله يمن کې دې نور قبائل د ابرهه مقابله وکړي او قريش؛ دا د کعبې متوليان دې هيڅ مقاومت ونکړي او د کعبې په ورانېدو دې راضي شي او هيڅ غبرګون دې ونښيي؟! دوی وايي: دا صحيح ده چې قريشو مکه تخليه کړې، خو نه د تېښتې په نيت، بلکې د مخامخ جګړې په ځای په ورو ورو ټولګيو سره پر دښمن د ناڅاپي حملو لپاره، هغوی خپلې کورنۍ وايستې خو

ځواناڼو او غشي ويشتونکو ئې په غرونو او درو کې دښمن ته کمينونه ونيول، چريکي جنګ ئې پيل کړ او وخت نا وخت ئې پر دښمن بريدونه پيل کړل.
ځيني وايي چې د منٰی او مزدلفې تر منځ وادي محسر ته د ابرهه د لښکر له رارسېدو سره سم د ابرهه د لښکر سپين فيل چې محمود يا محموت ئې ورته ويل او د لښکر په مخکې به روان وو، ځای پر ځای ودرېد، له مخکې تلو ئې ډډه وکړه، په لرګيو ئې وواهو، د اوسپنې په تېزو سيخونو ئې وچخاوو خو ونه خوځېدو، چې مخ به ئې په بل لوري واړاوو نو چست او چالاك به روان شو خو چې د مکې په لوري به ئې رواناوو له تلو ئې ډډه کوله!! په همدې وخت کې د ساحلي مرغانو ډلې ډلې راغلې، هر يوه په خپلې مښوکې او منګولو کې وړې وړې تيږې نيولې وې او د ابرهه پر لښکر ئې ورولې، په چا چې به دا تيږې ولګېدې سخت به ټپي شو، له زخمونو به ئېويني او نو بهېدو، غوښه به ئې ورسته شوه او وبه رژېده.
ځيني مؤرخان په دې عقيده دي چې د دې لښکر په ليکو کې د چيچك بيماري خوره او د ډېرو د مرګ باعث شوه، ځيني نور بيا وايي چې دا مرغان په اصل کې غوښه خواره مرغان وو چې د لښکر د تيت پرك کېدو او په دوی کې د ډېر مرګ وروسته سيمې ته راغلي او د مړو د غوښو په خوراك بوخت شوي، وايي چې دغو مرغانو د ابرهه پر لښکر تيږې نه دي ورولې، بلکې د قريشو جنګيالو په مچلوغزو سره پر دوی تيږې ورولې، د دوی پرله پسې او ناڅاپي بريدونه له يوې خوا، په لښکر کې اختلاف له بلې خوا، د بيماريو خورېدا له بلې خوا د دې باعث شوي چې دا لښکر له ماتې سره مخامخ شي، بېلې بېلې ډلې ئې په نامنظمه توګه په بېل بېل استقامت وخوځېږي او ځای ځای کې تر بريدونو لاندې راشي او له لږ شمېر پرته ټول لښکر له منځه ولاړ شي.
د محققانو دا ډله استدلال کوي چې د ابرهه لښکر په وادي محسر کې له منځه تللی او د دې وادي تيږې همغسې دي چې قرآن ئې معرفي کوي: سجيل (ختيني ډبرې)، پخې ختې ته ورته تيږې او وايي چې په دې سوره کې د (ترميهم) صيغه د سورې مخاطب قريشو ته متوجه او معنی ئې دا ده چې تا په تيږو ويشتل، پر مرغانو د دې صيغې اطلاق صحيح نه ګڼي، همدا راز په دې خبرې تأکيد کوي چې له ديني مقدساتو د دفاع په اړه د الله تعالی سنت دا نه دئ چې په خارق العاده توګه او پرته له دې دفاع وکړي چې په دې مقدساتو باور لرونکي د دفاع لپاره راواړاندې شي. بلکې سنت ئې دا دئ چې د هغو خلکو مرسته کوي چې له دغو مقدساتو د دفاع په خاطر ملا وتړي. کعبه ډېر ځلې د سېل په شان طبيعي حوادثو کې او د جګړو په ترڅ کې ورانه شوې، حتی د مسلمانانو تر منځ د جګړو په ترڅ کې، څو ځلې ئې صدمه ليدلې او ځيني برخې ئې وراني شوې، د ابرهه د حملې په دوران کې د مکې اوسېدونکي دښمن ته تسليم شوي نه دي، غرونو ته ختلي او پر دښمن ئې بريدونه پيل کړي، الله تعالی خپل تأييد او نصرت پرې پېرزو کړی او هر غشی ئې هدف ته سم کړی، د دښمنانو په زړه کې ئې وېره او خوف اچولی او د بريا لپاره ئې ټول شرائط برابر کړي، دوی د بدر او احزاب د جګړو بېلګې د دې خبرې په تأييد کې وړاندې کوي او د اصحاب فيل قصه دې ته ورته ګڼي. د دې عبرتناکې تاريخي قصې په ترڅ کې د قريشو مغرورو سردارانو ته ويل شوي چې له پيغمبر عليه السلام سره له دښمنۍ لاس واخلئ، له دښمنۍ ئې له دې پرته بله نتيجه نه شئ ترلاسه کولی چې مغرور ابرهه او مجهز لښکر ئې ورسره مخامخ شو.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصۡحَٰبِ ٱلۡفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمۡ يَجۡعَلۡ كَيۡدَهُمۡ فِي تَضۡلِيلٍ ﴿٢﴾
وَأَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرۡمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمۡ كَعَصۡفٍ
مَّأۡكُولِۭ ﴿٥﴾

١- خبر نه يې! فيل دارانو سره څه وکړل ستا رب؟ ٢- آيا نه ئې کړ بې لاري د دوی چل؟ ٣- او خېلونه د مرغانو ئې ونه ليږل پر دوی؟ ٤- ويشتل به دي په کانو د ختينو تيږو. ٥- نو الله کړل دوی په شان د خوړل شوو واښو.

١- د دې آيت مخاطب هر اورېدونکی او هر مخاطب دئ، دا آيت د هغو مغرورو فيل دارانو ~~عبرتناکه پايله د هر مخاطب مخې ته ږدي چې د کعبې د ورانولو لپاره ئې پر مکې بريد وکړ،~~ خو له سختې ماتې او تباهۍ سره مخامخ شول. او په دې سره له يوې خوا پيغمبر عليه السلام ته اطمئنان ورکوي چې د دښمن د زور ځواك او ګواښونو پروا مه کوه، ډاډه اوسه چې دوی به د ابرهه په برخليك اخته کېږي، له بلې خوا د ده باايمانه يارانو او ملګرو ته ډاډ ورکوي چې که صبر وکړئ، د دغو مغرورو سردارانو په مقابل کې به داسې بريالي شئ لکه د قريشو ځوان جنګيالي د ابرهه د مجهز لښکر په مقابل کې، همداراز د قريشو سردارانو ته اخطار ورکوي چې په خپل زور ځواك مه مغروره کېږئ، له پيغمبر عليه السلام سره ستاسو مخالفت همغسې دئ لکه د ابرهه او ستاسو، او ستاسو د پلويانو پايله به هم همغسې وي لکه د ابرهه او لښکر ئې.
٢- مګر د دوی کيد او تدبير ئې بې حاصله نه کړ او پايله ئې په خپله د دوی په تاوان نه وه؟ مګر ودې نه ليدل چې الله تعالی پرې نښود چې د ابرهه غشی په نښنه ولګېږي؟ کومه تيږه چې ده د بل لپاره پورته کړې وه ودې نه ليده چې په خپله د ده پر پښو راپرېوته؟ ده غوښتل د کعبې اعتبار ختم کړي، ورانه او له زمکې سره ئې برابره کړي، د دې لپاره ئې ستر او مجهز لښکر برابر کړ، د بريد لپاره ئې ښه بهانه جوړه کړه، د خپل قوم او سرتېرو احساسات ئې راوپارول او هغوی ئې بريد ته تيار کړل، خو ومو ليدل چې خيرالماکرين خدای د ده دسيسه

شنډه کړه، مجهز فوځ ئي ورتباه کړ، دی او دده رومي بادار ئي خاسر او نامراد کړل. د دې مجهز فوځ ماتي او تباهي د کعبې اعتبار لازيات کړ او ټولو ته ئي ثابته کړه چې د دې مقدس کور او د دغه الهي معبد خاوند الله تعالی دئ، د هر تيري په وړاندې به ترې دفاع کوي.
۳- که څه هم اکثرو مفسرينو د مرغانو ليږل د ابرهه پر فوځ د تيږو د ورولو لپاره ګڼلي او د هغو مفسرينو شمېر لږ دئ چې وايي دا مرغان د لښکر له ماتي او تباهي وروسته راغلي او غوښه خوړونکي مرغان ول، خو د دې سورې په متن کې دوه مضبوط دلائل داسي دي چې د دوهمې ډلې مفسرينو رأيه تأييدوي:
الف: مخکنی آيت ښيي چې د ابرهه د فوځ کار تمام شوی، توطئه ئي شنډه شوې، پېښه د دوی په ضرر او تاوان پای ته رسېدلې، له ماتي سره مخامخ شوي او مرګ ژوبله وراوښتې او دا مرغان له دې وروسته راغلي. د دوهم او درېيم آيت ترتيب دغه حقيقت په ګوته کوي.
ب: د سورې په وروستي آيت کې ويل شوي چې د ابرهه د لښکر مړي داسي په صحراء کې خواره واره پراته وو لکه خوړل شوي واښه، له دې په وضاحت سره معلومېږي چې د دوی اجساد خوړل شوي، چا خوړلي؟ آيا له دغو مرغانو پرته د بل څه نوم اخيستی شو؟ نه خو دا سوره اجازه راکوي چې د بل څه نوم واخلو او نه په هغې وچې بيديا کې له دغو مرغانو پرته بل داسي څه پيدا کېږي چې د دومره لوی لښکر مړي دي په دې حالت اخته کړي!! په داسي حال کې چې دا سوره په خپله موږ ته وايي چې خېل خېل مرغان پرې رااستول شوي، موږ حق نه لرو د بل څه نوم واخلو.
له دې علاوه د عربو د هغه وخت په ادبياتو کې د ډېرو شعراوو په اشعارو کې وينو چې کله به ئې غوښتل د خپل قوم مېړانه او په جګړې کې د دوی زړه ورتيا او پياوړې متې وستايي نو ويل به ئي: موږ هغه توريالی قوم يو چې کله د دښمن مقابلې ته درومو نو غوښه خوړونکي مرغان راسره يو ځای زموږ پر سر وزر وهي او مخکي مخکي درومي او د جګړې تر ميدان زموږ مشايعت کوي او پوهېږي چې موږ به د دښمن ډېر جنګيالي له تورو تېر او د مرغانو د خوراك په ئي کړو.
٤- په دې آيت کې د (ترميهم) د صيغې په اړه د مفسرينو تر منځ د اختلاف شاهد يو: ځيني ئي د مفرد مؤنث صيغه ګڼي او اطلاق ئي په مرغانو کوي او وايي: مرغانو په وړو وړو تيږو ويشتل. خو ځيني نور ئي د مفرد مخاطب صيغه ګڼي او اطلاق ئې د دې سورې په قريشي مخاطب کوي او ترجمه ئي داسي کوي: تا دوی په تيږو ويشتل. هغه هم نه کلکي تيږې بلکې له ختو جوړې شوې تيږې، خو ستا رب ستا په دغه ناڅيزه هڅې دا ستره نتيجه مرتب کړه چې د فيلدارانو هغه ستر لښکر ئي د مرغانو د خوراك کړ.
د دوهمې ډلې مفسرينو د رأيي په ملا تړ کې څو مضبوط دلائل شته:
الف: د سورې له آيتونو معلومېږي چې دا مرغان د پېښې په پای کې او هغه وخت خېل راغلي چې د ابرهه لښکر په ماته او مرګ محکوم شوی او مرغان د غوښو د خوراك لپاره راغلي. که د دغو مرغانو کار د تيږو ويشتل وی نو د مړو غوښې چا خوړلې؟
ب: که د آيتونو تسلسل او ترتيب داسي وی:
أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ * ١- خبر نه يې! فيل دارانو سره ستا رب څه وکړل؟
وَ أَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً أَبَابِيلَ *

تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ *
أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ*
فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ*

٣- او خېلونه د مرغانو ئې پر دوی ولېږل
٤- چي د سجيل په تيږو به ئې ويشتل.
٢- آيا د دوی چل ئې بې لاري نه کړ ؟
٥- نو الله په څېر د خوړل شوو واښو کړل.

که څه هم دا ترتيب ډېر بې خونده دئ او د سورې له ترکيب سره اړخ نه لګوي؛ خو که فرضاً داسي وی نو بيا مو ويلی شوی چي د مرغانو راتګ او د دوی لخوا پر لښکر د تيږو ورېدل، د مرګ ژوبلي سبب وو.

خو په دې صورت کي به هم له دې اشکال او بې ځوابه پوښتني سره مخامخ وو چي کومو غوښنه خوړونکو دا مړي د خوړل شوو واښو په څېر کړي وو؟ په هغي وچي صحراء کي خو داسي ځناوران او بيا په دومره شمېر کي نشته.

ج- د رمی (ويشتلو) فعل له انسان سره جوړېږي، مرغه ته ئې نسبت ورکول معقول نه دئ دا ځکه چي مرغان ورول کولی شي خو ويشتل نه شي کولی، په آيت کي د ويشتلو صيغه راغلې.

د- عربان د هغو تيږو لپاره د حجارة لفظ استعمالوي چي د موټ په اندازه يا تر دې لويه وي، د وړو تيږو لپاره د حصاة نوم کاروي، په جمراتو کي چي کومي وړې تيږي ويشتل کېږي، هغوی ته حصاة وايي لکه په يوه حديث کي چي راغلي:

فرمی بسبع حصَياتٍ، يُكبِّرُ معَ كلِّ حَصَاةٍ، نو اوه وړې تيږي ئې وويشتې او له هري تيږي سره به ئې الله اکبر وايو.

که د مرغانو لخوا د تيږو ورول مقصد وی نو د حجارة په ځای به حتماً د حصاة نوم راتو.

هـ - او تر ټولو مهمه او اساسي خبره دا ده چي قرآن له مقدساتو د دفاع په اړه د الله تعالی سنت داسي بيانوي:

.... وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الحج: ٤٠

... او که د الله دا ځيني خلك په ځينو نورو دفع کول نه وی نو خامخا به صومعې، د نصاراوو او يهودانو معبدونه او هغه جوماتونه چي الله ډېر ډېر په کي يادېږي ټول به وران شوي وو او الله به حتماً د هغه چا ملاتړ وکړي چي د ده ملتيا کوي، بې شکه چي الله عزتمن ځواکمن دئ.

دا آيت په پرېکنده توګه اعلان کوي چي الله تعالی له ديني شعائرو او مقدسو ځايونو په دې توګه دفاع کوي چي يوه ډله په بلي ډلي دفع کوي، د خدای پالونکو په لاس هغه خلك دفع کوي چي غواړي د عبادت ځايونه وران کړي، کله چي له شعائرو د دفاع لپاره خدای پالونکي ملا وتړي الله تعالی ئې مرسته کوي او په دين دښمنه ځواکونو ئې برلاسي کوي، که دا الهي

سنت نه وی نو د عبادت ټول مخکني او اوسني ځايونه به وران شوي وو!! د دې معنی دا ده چي الله تعالی په خارق العاده توګه له دغو ځايونو دفاع نه کوي، له انسانانو پرته ئې په خپلو نورو لښکرو نه ساتي، په انسانانو ئې هم يوازې هلته ساتي چي دوی ئې ساتني ته ملاوتړي. تر څو چي د الهي نصرت لپاره ښايسته او وړ خلك راپيدا نه شي الله تعالی خپل نصرت او تأييد نه نازلوي. که داسي نه وی نو کعبه به په طبيعي پېښو کي نه ورانېده او په داخلي جګړو کي به تاوان نه وررسېدو.

د مفسرينو د لومړی ډلي تفسير له دې آيت او الهي سنت سره اړخ نه لګوي. ډېره عجيبه ده چي څوك د دې سورې داسي تفسير مني چي د قرآن له دې محکم او څرګند آيت سره تعارض لري، که څوك دا ادعاء کوي چي الله تعالی د مرغانو په واسطه د ابرهه په لاس د کعبې له ورانېدو مخنيوی کړی، نو هغه به دا آيت څنګه توجيه کوي، او دا تعارض به څنګه رفع کوي؟!! په قرآن کي خو تناقض نشته، د قرآن يو آيت خو د بل وضاحت کوي، د قرآن د يوه آيت داسي تفسير خو د منلو نه دئ چي له بل آيت سره تعارض ولري!!

و: دا خبره د منلو نه ده چي نورو قبائلو حتی په خپله يمن کي د ابرهه مقابله کړې او قريش چي د کعبې متوليان وو، هيڅ مقاومت نه دئ کړی، تسليم شوي او د کعبې په ورانېدو راضي شوي!! دا هم په داسي حال کي چي لا د مخه خبر وو چي ابرهه د کعبې د ورانولو اراده کړې، کافي وخت ئې درلود، د جنګ لپاره ئې تياری نيولی شو، تر ناڅاپي بريد لاندي نه دي راغلي، سيمه ئې غرنۍ ده، د چريکي جنګ لپاره ئې مساعد شرائط درلودل، زړه ور او توريالي جنګيالي ئې درلودل، په جګړو کي تر ټولو قبائلو تکړه او غښتلي ول، د جنګي پياوړتيا له کبله ئې تل پر نورو قبائلو حکومت کړی او همدغي وړتيا د ټولو عربو قيادت ورپه برخه کړی وو. څنګه ومنو چي دا قوم به له مقاومت پرته دښمن ته تسليم شوی وي. مخصوصاً که دا خبره هم په پام کي ولرو چي د القليس د کليسا هغه سپکاوی هم دغو قريشي زلميانو له کعبې د دفاع په جذبه کړی، که دوی په يمن کي دا کار کولی شو په مکه کي به څنګه دښمن ته تسليمېدل؟!!

په لږ دقت سره په دې خبري پوهېدی شو چي د مفسرينو لومړی ډله د هغو رواياتو تر اغېز لاندي راغلې چي تر اسلام مخکي د جاهليت له زماني ترلاسه شوي او د قرآن دغه آيتونه ئې د همدغو رواياتو له مخې تفسير کړي!! خو دوهمې ډلي قرآن په قرآن سره تفسير کړی او د خپل تفسير لپاره ئې پوره دلائل وړاندي کړي.

۵- دا آيت وايي چي د ابرهه لښکر داسي خور وور شو چي صحراء د دوی په مړو ډکه شوه، هري خوا ته د خوړل شوو واښو په څېر تيت پرك پراته وو. دا آيت که له يوې خوا د دوی عبرتناکه ماته او د هغه څرنګوالی په ډېر واضح توګه بيانوي له بلي خوا موږ ته ښيي چي د دوی مړي د دغو ياد شوو خېل خېل مرغانو لخوا د خوړل شوو واښو په څېر (کعصف مأکول) شوي.

د دې تفسير له لومړي چاپ وروسته د قرآن يوه خدمتګار عالم مرحوم مولينا ګوهر رحمٰن چي الله تعالی دي ده او ټولو هغو خلکو ته ډېر ډېر اجر ورکړي چي د قرآن په درس او تدريس کي لګيا دي، د قرآن د پلي کولو لپاره جهاد کوي او قرآن ته خلك رابلي، ما ته د دې سورې د شرحي او تفسير په اړه يو خط رالېږلی وو او خپل ملاحظات ئې ليکلي وو او ما ورته

په ځواب کې څه عرائض درلودل چې ځيني برخې ئې دلته رانقلول مفيد ګڼم:
محترم مشر ورور مولينا صاحب ګوهر رحمن   السلام عليكم و رحمة الله و بركاته و بعد:
ستا ليك راورسېدو، ډېره مننه، د قرآني علومو په نشر او د قرآن لوري ته د خلكو د رابللو په كار كې تا ته له الله تعالی مزيد توفيق غواړم، الله تعالی مو بريالی او موفق لره، ستا د ليك په ځواب كې په اختصار سره عرض كوم:
۱- د الفيل د سورې په اړه چې تاسو كومه رأيه لرئ زه هم نږدې څلويښت كاله په دغه رأيه وم، دا رأيه مې د كورنی له ګېږ، مدرسې او ځينو تفسيرونو اخيستې وه، خو څو كاله مخكې مې د دې سورې په اړه د علامه حميدالدين فراهي تفسير مخې ته راغی، د علامه قوي او مضبوط استدلال، په نورو آيتونو د ده دقيق استناد، ژور نحوي تحقيق، تاريخي دلائل او روايتي بحثونه مې دومره قوي او قانع كوونكي ومونډل چې ناچار مې مخكنی رأيه پرېښوده او د ده دلائل او رأيه مې ومنله. د زړه له كومې ده ته دعاء كوم او تل به د ده ممنون يم چې د ده په واسطه په يوه حقيقت پوه شوی يم، زه په دې باور يم چې هر څوك د علامه دلائل په سړه سينه او له تعصب پرته ولولي حتماً به له ده سره توافق كوي.
ډېر كلونه د مخه د تفهيم القرآن د مطالعې په دوران كې مې د علامه فراهي په رأيې د مولينا مودودي (رحمه الله) هغه نقد هم لوستلی چې په ډېر درنښت او احترام سره ئې كړی (په داسې حال كې چې د علامه د علمي تحقيقاتو ډېره ستاينه او قدر كوي) او اوس مې ستاسو هغه نقد هم ولوست چې تاسو يوه پاكستاني ورور ته په خپل ليك كې ذكر كړی. باور وكړئ چې دا دواړه نقدونه مې نه يوازې ناوارد مونډلي بلكې د علامه فراهي د تفسير په سموالي ئې زما باور لازيات مضبوط كړ او په دې باور يم چې هر عادل او منصف قضاوت كوونكی به د دې نقدونو په اړه همدا قضاوت كوي.
كه اجازه راكړئ چې د دغو آراوو او د علامه فراهي د رأيې ترمنځ قضاوت وكړو نو د علامه رأيه به په قرآن كې د ژور تدبر نتيجه او تفسير القرآن بالقرآن ګڼو او د نورو آراء به تفسير بالرواية، پرته له دې چې له قرآن كوم دليل ورته وړاندې كړی شي او دا ضرورت احساس كړي چې روايتونه قرآن ته راجع كړي او روايتونه ئې هم له اسلام د مخكې زمانې چې اهميت ئې تر تاريخي رواياتو زيات نه دئ.
تاسو د علامه فراهي په رأيې په خپل نقد كې ليكلي چې د سلف او حضرات صحابه وو په مقابل كې داسې رأيې ته اهميت نه شو وركولی!! په دې اړه څو ټكي له تاسو سره يادول غواړم:
- دا سمه ده چې صحابه رضوان الله عليهم د قرآن لومړي حاملان دي او د قرآن په ژبه، اسرارو او رموزو تر هر چا زيات او ښه پوهېدل او تر هر چا زيات ئې د هر آيت مفهوم او هغه ظروف او شرائط درك كولی شوی چې دا آيت په كې نازل شوی، لازمه ده چې د دوی رأيې ته جدي اعتناء ولرو او په نورو آراوو ترجيح وركړو، په دې اړه هيڅوك له تاسو سره هيڅ اختلاف نه لري، اختلاف په دې كې دئ چې آيا كولی شو ثابته كړو صحابه وو ته منسوب آراء واقعاً د دوی آراء دي كه نه؟ آيا هغه روايات چې موږ ته رارسېدلي مؤثق دي او راوي ئې ثقه دئ كه نه؟ علامه فراهي د تحقيقاتو په ترڅ كې دې نتيجې ته رسېدلی چې د (الفيل) د

سورې په اړه روايات ضعيف او بې بنسټه دي، وايي: (ټول دغه روايات په پای کې محمد ابن اسحاق ته ورګرځي او دی د محققينو له نظره ضعيف او غير ثقه دئ او په دې متهم دئ چې اکثراً له يهودي منابعو روايت کوي.) خو که موږ د علامه فراهي د نظر خلاف له تاسو سره دا ادعاء ومنو چې ابن اسحاق له يهودي مراجعو روايت نه دئ کړی، آيا د ابرهه د لښکر د پايلې په اړه د ده روايات له کفارو قريشو نه دي ترلاسه شوي؟ هر څوك په دې پوهيږي چې دا پېښه د پيغمبر عليه السلام تر ميلاد مخکې شوې او چا چې د دې پېښې په اړه څه ويلي هغه قريش دي چې کافر ول او د پيغمبر عليه السلام تر ميلاد مخکې مړه شوي، آيا کولی شو په دغو رواياتو اعتماد وکړو؟ آيا کولی شو په دوی کې کوم مؤثق راوي ومومو؟ پوښتنه کوو چې ابن اسحاق دا روايات له چا نقل کړي او څنګه ئې دوی او د دوی روايات مؤثق ګڼلي؟

د علمي تحقيق تقاضا دا ده چې داسې روايات يوازې هغه وخت ومنو او د استناد وړ ئې وګڼو چې له قرآن سره تصادم ونکړي. مخصوصاً هغه وخت چې په يوې قضيې کې مختلف روايات ترسترګو کيږي او يا ګورو چې مختلف روايات يوه راوي ته منسوب کيږي، د اصحاب الفيل په اړه روايات هم له دې لحاظه مختلف دي چې د مرغانو شکل څنګه او رنګ ئې څنګه وو او هم له دې پلوه چې دا تيږې څنګه وې او حجم ئې څومره!! او د دې تر څنګ ګورو چې يوه راوي ته متضاد روايات منسوب شوې. د دغو مختلفو او متضادو رواياتو ترمنځ د قضاوت لپاره او له دې کبله چې پوه شو کوم يو ئې مؤثق دئ او د منلو وړ او کوم ئې غيرمؤثق او د نه منلو، له دې پرته بله لار نه لرو چې قرآن ته ئې راجع کړو او په هغه صورت کې ئې ومنو چې له قرآن سره اړخ لګوي او يا لږ تر لږه له قرآن سره تصادم نه کوي. علامه فراهي په ګڼ شمېر آيتونو استناد کړی او دا ئې ثابته کړې چې دا روايات ضعيف او بې بنسټه دي.

زه به ځينې هغه دلائل ستاسو مخې ته کيږدم چې د علامه فراهي له رأيي سره موافقو کسانو وړاندې کړي، په سر کې هغه دلائل چې د سورې په متن کې زموږ مخې ته راځي:

۱- د سورې له دوهم او دريم آيت په وضاحت سره معلوميږي چې لومړی د ابرهه لښکر ختم شوی بيا د مرغانو خېل خېل د دوی د مړو د غوښو د خوړلو لپاره راغلي. که لومړی دا آيت (و ارسل عليهم طيراً ابابيل) او وروسته دا آيت (الم يجعل كيدهم فى تضليل) راغلی وی نو په هغه صورت کې مو ويلی شو چې د ابرهه د لښکر کيد د مرغانو په ليږلو سره شنډ شوی. خو برعکس ګورو چې لومړی د (کيد تضليل) راغلی او بيا (ارسال طير).

۲- آخري آيت (فجعلهم كعصف مأكول) ښيي چې د ابرهه د لښکر مړي د خوړل شوو واښو په څېر خواره واره شوي، يعني کوم غوښه خوړونکي راغلي او دوی ئې په دې برخليك اخته کړي!! که وغواړو دا غوښه خوړونکي وپيژنو نو له دغو ليږل شوو مرغانو پرته بل څه نه شو په ګوته کولی. دا ځکه چې لومړی د مرغانو د ليږلو خبره شوې او بيا وروسته د دوی د (کعصف مأکول) کېدو. په دې اړه هره بله توجيه کمزورې او تفسير بالرأی ده چې هيڅ دليل ورته نه شي وړاندې کېدی.

۳- په آخري آيت کې د (فجعلهم) لفظ ښيي چې په مخکنيو آيتونو کې به حتماً هغه علت ته اشاره شوې وي چې په نتيجه کې ئې د ابرهه لښکريان (کعصف مأكول) شوي، په (فجعلهم) کې د (فاء) توری همدا مطلب په ګوته کوي، هغه (علت) چې د (فاء) توری ورته اشاره کوي په هيڅصورت کې (رمي حجاره) نه شي کېدی، دا ځکه چې له يوې خوا د (فجعلهم) او

(ترميهم) افعالو تر منځ د فاعل اشتراك نشته او له بلي خوا د (رمي) او (خوړل کېدو) ترمنځ هيڅ تناسب نه شو ښودلی، د علت او معلول ترمنځ بايد د فاعل او فعل اشتراك او تناسب وي، د دې لپاره بايد د خوړل کېدو بل سبب او علت پيدا کړو، په لږ دقت سره متوجه کېږو چې علت ئې د مرغانو راتگ دئ نه بل څه، دا ځکه چې له يوې خوا د (ارسل عليهم طيراً ابابيل) او (فجعلهم کعصف مأکول) فاعل يو دئ او له بلي خوا د علت او معلول ترمنځ تناسب شته، دا ځکه چې د مرغانو خېل خېل کولی شي د يوه لوی لښکر مړي د خوړل شوو واښو په څېر کړي.

همدا راز د تېږو په ويشتلو سره کولی شو لاس پښې مات کړو او حتی اجساد سوري سوري کړو خو (کعصف مأکول) کولی ئې نه شو، مخصوصاً د وړو مرغانو په (رمي) سره. همداراز د (رمي) فعل په هيڅصورت کي مرغانو ته نه شو منسوبولی، دوی تېږې وړولی شي خو ويشتلی ئې نه شي.

تاسو د (ترميهم) صيغې په اړه ليکلي چې دا د طيراً دوهم صفت دئ او ويلي مو دي چې که څه هم (طير) لفظاً مذکر دئ خو مراد ترې د مرغانو جماعت او ډله ده او د جماعت لفظ مؤنث دئ، نو ځکه ئې د مؤنث ضمير لپاره مرجع گڼلی شو!! په دې اړه څو مطالب عرض کوم:

الف- په دې آيت کي (ترميهم) په کوم دليل د مفرد مؤنث غائب صيغه نيسئ؟ ولي ئې مفرد مخاطب نه گڼئ؟ په داسي حال کي چې د دې سورې په هيڅ آيت کي مفرد مؤنث فاعل نه دئ ذکر شوی، خو په لومړي آيت کي ئې مفرد مخاطب راغلی، په کار خو دا وه چې د الله تعالى په بليغ کلام کي له هرراز لاسوهني پرته مو د ترميهم صيغه هغه فاعل ته راجع کولی چې په سوره کي ئې ذکر شوی او له خپله ځانه مو داسي فاعل ورته نه جوړولی چې د سورې په هيڅ آيت کي ئې نه شو موندلی، مگر دا يو بې ځايه تکلف او جسارت نه دئ چې څوك دلته له خپله ځانه د يوه مؤنث فاعل راپيدا کولو بې ځايه هڅه کوي او د جماعت لفظ پرې علاوه کوي؟ همداراز څوك چې وايي (طير) لفظاً مفرد مذکر او معناً اسم جنس دئ چې جمع افاده کوي، نو ځکه د (ترمي) صيغه ورته راغلي، هغوی ته وايو: که هغه اسم جنس ونيسو بايد د جمع صيغه ورته کارول شوې وی لکه په دې آيت کي:

أَوَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَى ٱلطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَـٰٓفَّـٰتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحْمَـٰنُ ۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍۭ بَصِيرٌ

الملك: ۱۹

مگر د خپل سر د پاسه مرغانو ته ئې نه دي کتلي چې کله خلاص وزري شي او کله ئې راغونډوي، له رحمن خدای پرته ئې هيڅوك نه ساتي، بې شکه چې هغه خو پر هر څه نظر ساتی دئ.

گورئ چې دلته د (الطير) لپاره د صافات، يقبضن او يمسکهن د جمع صيغې کارول شوې! (طير) ته د (رمي) د انتساب په صورت کي اولی دا وه چې د جمع صيغې ورته راغلي وی. او که دا مفرد گڼئ بيا خو بايد د (يرميهم) صيغه راغلي وی، لکه څنگه چې يو شاذ قرائت

همداسي دئ، ستاسو تعبير خو د دغه شاذ قرائت مطابق دئ!! عجيبه ده؛ شاذ قرائت نه منئ او ترجمه ئي منئ!!

ب: د جماعت لفظ په دې دليل دلته مقدر نه شو ګڼلی چي له يوې خوا داسي تقدير يوازې په هغه صورت کي سم کار دئ چي له دې پرته بله چاره ونلرو او له بلي خوا د ابابيل لفظ په خپله جمع جمع ده او د محققينو په نظر مفرد نه لري، له جمع جمع سره څنګه جماعت هم علاوه کوئ؟ د نحوي قواعدو له مخي به دې ته څه جواز مومو؟ او له بلي خوا داسي تقدير په هغه صورت کي د منلو وړ دئ چي د جملې له جوړښت سره اړخ ولګوي، د دې آيت (و ارسل عليهم طيراً ابابيل) په کوم ځای کي تاسو کولی شئ چي د (جماعت) لفظ داسي علاوه کړئ چي د آيت ترکيب په خپل حال پاته شي؟

د مفسرينو د لومړۍ ډلي تفسير؛ لوستونکي ته دا انتباه ورکوي چي که احياناً دين او ديني مقدسات له خطر او ګواښونو سره مخامخ شول نو د دفاع کار ئې الله تعالی ته پرېږدئ، تر څو ئې په خارق العاده توګه وساتي او د دښمن خطر دفع کړي!! دا تعبير د قرآن له روح سره سمون نه خوري او د داسي تعبير لپاره له قرآن هيڅ دليل نه شو وړاندي کولی!! قرآن به څنګه دا خبره کوي په داسي حال کي چي د بني اسرائيلو دا وينا غندي چي دوی موسی عليه السلام ته وويل: فَاذْهَب أَنت وَ رَبُّك فَقَتِلا إِنَّا هَهُنَا قَعِدُونَ: ته او رب دي ولاړ شئ او وجنګېږئ موږ به دلته ناست وو!!

هر قرآن پوه په دې خبرې ښه پوهېږي چي د قرآن وينا د نوموړي تعبير خلاف او داسي ده چي کله يو مؤمن ټولګی له مقدساتو د دفاع لپاره ملا وتړي، الله تعالی ئې مرسته کوي او پر دښمن برۍ ورکوي که څه هم د دوی شمېر د دښمن په پرتله کم وي او تجهيزات ئې محدود. د الله تعالی نصرت هغه وخت نازلېږي چي د دې لپاره مناسب ظرف او وړ ټولګی راپيدا شي. له کعبې دفاع بايد د دغه الهي سنت مطابق ترسره شوې وي. که څوك داسي رأيه وړاندي کړي چي له دې الهي سنت سره سمون نه خوري او د قرآن له نورو آيتونو سره په څرګنده توګه تصادم کوي، نو په قرآن د ايمان تقاضا دا ده چي داسي رأيه ونه منو. د مرغانو په واسطه له کعبې دفاع له دغه الهي سنت سره نه جوړېږي!!

هـ: هغه خلك چي ګمان کوي د مرغانو په لاس د ابرهه د لښکر ختمول داسي دي لکه د فرعون او نوح عليه السلام د قوم غرقېدل او د عاد او ثمود هلاکت په زلزلې او تونديو سيلۍ سره، دوه اشتباه کوي:

لومړۍ: دا چي نوموړي قومونه د پيغمبرانو عليهم السلام له بعثت او اتمام حجت وروسته هلاك شوي نه له دې د مخه. خو د ابرهه لښکر د رسول اللهؐ له بعثت مخکي تباه شوی.

دوهمه: دا چي پر دغو قومونو نازل شوي عذابونه ټول د طوفان، سيلۍ او زلزلې په څېر طبيعي عذابونه دي، خو د وړو مرغانو په لاس د تيږو ويشتل غيرطبيعي او خارق العاده کار دئ چي په قرآن کي ئې بېلګه نه ګورو. دا له هغو عذابونو سره نه شو تشبيه کولی.

ځيني خلك داسي وي چي د کم شمېر جنګياليو په لاس د يوه لوی لښکر ماته ئې زړه ته نه لوېږي او عقل ئې نه مني، ناچار د داسي ماتي لپاره نور اسباب لټوي، بې ايمانه خلك خو په دې کي معذور ګڼلی شو خو په قرآن باور لرونکي ولي بايد داسي وي؟ مګر دوی د قرآن دا

وينا نه ده اورېدلې چې فرمايي:
كم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَت فِئَةً كثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصبرِينَ *
د الله په اذن سره څومره لږكي ټولګي په ډېركيو ټولګيو غالب شوي، الله خو له صابرانو سره دئ.

آيا دغو دوستانو ته د شوروي اتحاد پر هغو مجهزو فوځونو د افغان مجاهدينو بريا يو څرګند ثبوت نه دئ، آيا دا اوس په افغانستان او عراق كې د امريكايي فوځ په مقابل كې د افغانانو او عراقيانو مقاومت ورته قناعت نه وركوي. دا خلك ولې لا اوس هم په دې خبرې قناعت نه كوي چې په چريكي جنګونو سره د نړۍ لويو لويو ځواكونو ته ماته وركول ممكن دي.

همدا راز له دغو دوستانو پوښتنه كوو: دا مرغان وو كه فرشتې؟ كه وايي چې مرغان وو نو بايد واضح كړي چې هغه مرغان كوم دي چې تېرې ويشتى شي؟ تراوسه هيچا داسې مرغان نه دي ليدلي چې تېرې ويشتى شي!! او كه وايي چې فرشتې ئې مرستې ته راغلې نو د فرشتو په اړه خو الله تعالى فرمايي چې دوى نه ليدل كېږي!! په دې كې شك نشته چې الله تعالى فرشتې د انسانانو مرستې ته لېږلې، د بدر او احد په جنګونو كې هم او په نورو كې هم، خو الله تعالى په خپله او په مكرره توګه فرمايي چې دوى نه ليدل كېږي، (وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا...... فَأَنزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا........ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا)، قرآن په ډېر صراحت سره فرمايي چې د دغو فرشتو كار دا وي چې د مؤمنانو زړونه مضبوط او قدمونه ټينګ كړي او د كافرانو په زړونو كې وېره او خوف واچوي، قدمونه ئې وښويوي او پښې ئې سستې كړي، داسې نه ده چې فرشتې د مرغانو په بڼه كې او يا كومې بلې داسې بڼې كې راشي چې په سترګو وليدل شي. الله تعالى د هر كار لپاره لښكرې لري، په هر يوه خپل خپل كار كوي، مرغان ئې داسې نه دي پيدا كړي چې تېرې ووروي، كه څوك ووايي چې د ابرهه پر لښكر توند باد مسلط شو، موږ ئې منو، دا ځكه چې الله تعالى په توندو بادونو سره ډېر باغي قومونه هلاك كړي، د خندق په غزوې كې ئې هم د مؤمنانو مرسته په دغسې توندې سړې سيلۍ سره وكړه، د قريشو د لښكر خيمې ئې ړنګې، اوښان او آسان ئې په تېښته، دېګونه ئې ورنسكور، او د ميدان پرېښودو ته ئې اړ كړل.

د روسانو په ضد جګړې كې هم ځينو خلكو زموږ عربو ورونو ته ويل: د روسانو بمبارۍ له دې كبله تأثير نه لري چې د جهازونو له راتلو سره سم تر لاندې ئې مرغان راځي، او بمونه په خپلو وزرونو يوې خوا بلې خوا ته منحرفوي!! دوى دا خبره منله، او په خپلو كتابونو كې ئې ليكلي: له فلاني فلاني معروف قومندان مې دا خبره اورېدلې!! څو كاله وروسته كه څوك دا كتابونه لولي نو د افغان جهاد په اړه به همدا په خپل تاريخي كتاب كې ليكي چې الله تعالى فرشتې د مرغانو په بڼه كې د افغان مجاهدينو مرستې ته لېږلې، او بمونه به ئې نه پرېښودل چې په خپل هدف راپرېوځي!! او دا به د محمد بن اسحاق د روايت په څېر شي چې مرغانو د ابرهه لښكر په تېږو ويشتلى!!

دې عربو ورونو ته دا خبره يا هغه چا كړې چې بمبارې ئې په خپلو سترګو نه ده ليدلې، له بله ئې د بمباريو قصې اورېدلې او يا هغه چا چې د بمباريو په وخت كې ئې پورته آسمان ته هيڅكله نه دي كتلي! دوى په چريكي جنګونو كې د بمباريو د لږ اغېز او مجاهدينو ته د تلفاتو

په اړولو کي د جهازونو د عدم مؤثريت لپاره بله توجيه نه شوی وړاندي کولی، غوښتل ئي د عربو له دې پوښتني په آسانه ځان خلاص کړي چي ولي هره ورځ له۲۵۰ تر ٤۰۰ بمباردونه دومره بې اغېزه دي؟!! لنډ ځواب ئي ورکړی: مرغان په خپلو وزرونو بمونه منحرفوي!! په دې سره ئي يو پېچلی سؤال په آسانی ځواب کړی!! دا ئي نه شو ويلی چي دا درنی درنې وسلې په چريکي جنګونو کي دښمن ته ډېره لږه ګټه رسولی شي، دا وسلې د ښارونو، کليو او لويو هدفونو په ضد اغېزمني دي، په چريکي جنګونو کي ئي تر ګټي تاوان زيات وي، ډېر ناپوه او بې تجربې جنګي افسران به په داسي جنګونو کي له دغو وسلو کار اخيستو ته زړه ښه کوي. ما ته د عربو په هغې وچې صحراء کي د پيلانو کارول داسي برېښي لکه روسانو چي د مجاهدينو په ضد ټي ٥٥ او ټي ٦۲ ټانکونه کارول چي په هري درې کي به وران ويجاړ ترې پاته شول، او يا داسي لکه اوس چي امريکا وغواړي د مجاهدينو په ضد له بي ٥۲ جهازونو کارواخلي، نه ابرهه ته خپلو پيلانوګټه رسولی شوی او نه ئي امريکائيانو ته دا جهازونه!!

بسم الله الرحمن الرحيم

قريش

د سورې معرفي

د دې سورې نوم (قريش) دئ چې له لومړي آيت اخيستل شوی، ٤ آيتونه لري، د دريو لومړنيو آيتونو فواصل ئې د قريش، صيف او بيت هموزنه صيغې دي او وروستی آيت ئې د خوف په لفظ پای ته رسېدلی چې د سورې د آهنګ د پای لپاره موزون غږ لري. اکثريت مفسرين ئې مکي سوره ګڼي خو ځيني ئې مدني بولي، حال دا چې د سورې له مضمون او د بيان له اسلوب او مخصوصاً له دې برخي (رب هذا البيت) په واضح توګه معلومېږي چې دا په مکه کي نازله شوې.

د (الفيل او قريش) سورې په خپلو کي ډېر ورته والی او شباهتونه لري او داسې معلومېږي چې دا دواړه په يوې مرحلې کي او يوه په بلې پسې نازلې شوې. په دواړو کي خطاب قريشو ته متوجه دئ، الهي نعمتونه او پېرزويني ورپه يادوي، په يوې کي پر مجهز او ځواکمن دښمن د دوی بريا او فتح او په بلې کي له خوف او لوږې د دوی ژغورنه ورپه يادوي او د دې نعمتونو شکر ته ئې رابلي. او دوی ته وايي: الله تعالی د دغه مقدس او مبارك الهي کور(کعبه) په طفيل ستاسو لوږه له منځه يووړه او په عوض کي ئې پراخ رزق درکړ، ستاسو خوف او وېره ئې ختمه کړه په بدل کي ئې داسې امن او امان درپه برخه کړ چې اوس په دوبي او ژمي کي، شپه او ورځ سفر کولی شئ، هيڅوك مو نه مزاحم کېږي، په هر ځای کي امنيت دئ، ستاسو تجارتي قافلې په ډاډه زړه او پوره امنيت له يوه ښار بل ته درومي، ټولي تجارتي لاري ستاسو له سيمي تېرېږي، مکه د سيمي تر ټولو په ستر او مهم تجارتي مرکز بدله شوې، چې ستاسو لپاره ډېري ګټې له ځان سره لري. د اقتصادي ګټو ترڅنګ ئې د ټولو عربو قيادت او زعامت هم تاسو ته سپارلی، د حجاز او شاوخوا سيمي ټول عرب قبائل، تاسي او ستاسو دا ښار خپل محور او قبله ګڼي، يو خور وور وېشل شوی قوم وئ، له فقر، لوږې او کورنيو جګړو سره مخامخ، د داسې خطرناکو او کينه کښو دښمنانو په محاصره کي چې تل ئې تاسو ګواښلئ، ستاسو رب د دښمنانو بريدونه دفع کړل، تاسو ئې له فقر او لوږې وژغورلئ، د خوف او وېري ټغر ئې ټول کړ، د دې سترو سترو الهي نعمتونو تقاضا دا ده چې قدر ئې وکړئ او د منعم شکر په ځای کړئ او عبادت ئې وکړئ.

په دې سوره کي د انساني ټولني دوو سترو سترو آفتونو ته اشاره شوې: (لوږه او وېره) چې دواړه ئې څنګ په څنګ او يو وخت راځي. کله ئې يو مخکي راشي او لاره بل ته پرانيزي او کله ئې بل، کله يو وځي او بل له ځان سره بيايي او کله ئې بل، کله ګورو چې وېره او بې امنيتي پر ټولني خپل تور وزر وغوړوي او له دې سره سم اقتصادي فعاليتونه متوقف

شي، اقتصادي تأسيسات له منځه ولاړ شي، د تجارت بازار سوړ شي، تاجر او بډای له هېواده ووځي، خپلي شتمنی نورو ملکونو ته انتقال کړي، بندونه وران شي، نهرونه وچ شي، زراعتي زمکي باير پاته شي، فابريکي تخريب شي، بزګر خپل بېل لري واچوي او کارګر خپل څټك او توپك ته لاس کړي، جګړه ئي کسب او پيشه شي او په دې ترتيب فقر او لوږه تولني ته مخه کړي او خپل سيوری پرې وغوړوي او کله بيا ګورو چي لومړی فقر او لوږه ټولني ته مخه کړي، غيرعادلانه او ظالمانه اقتصادي نظام پر ټولني مسلط شي، د ټولني ثروت او شتمنی د محدود شمېر بډايانو په لاس کي پرېوځي، د ټولني اکثريت له فقر او محروميت سره مخامخ شي، کله چي د ټولني اکثريت دا ګوري چي پر ټولني د مسلط ظالمانه نظام تر سيوري لاندي هيڅکله آرام او سوکاله ژوند نه شي ترلاسه کولی، له اقتصادي ستونزو نه شي وتلی او که دا نظام وي نو دوی به تل په محروميت کي ژوند کوي، ناچار د نورو لارو په لټه کي کېږي، د خپلي بقاء لار، د دې نظام د ړنګولو لار، د هغو زندانونو د ړنګولو او د هغو زنځيرونو د شلولو لار چي د دې نظام بقاء تضمينوي، د جنګ او مسلحانه قيام لار. همداراز په ټولني کي فقر هغو داخلي او خارجي ځواکونو ته په ارزانه بيع د جنګياليو د استخدام موقع په لاس ورکوي چي غواړي د جګړو له لاري خپل اهداف ترلاسه کړي او خپله لويي او برلاسي پر نورو ومني. قرآن په دې سوره کي لومړی له لوږي ژغورنه يادوي او ورپسي له وېري او خوف نجات، خو د النحل د سورې په ۱۱۲ آيت کي امن او اطمئنان د رزق او روزي تر وفرت او کثرت مخکي، لکه چي فرمايي:

وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلٗا قَرۡيَةٗ كَانَتۡ ءَامِنَةٗ مُّطۡمَئِنَّةٗ يَأۡتِيهَا رِزۡقُهَا رَغَدٗا مِّن كُلِّ مَكَانٖ فَكَفَرَتۡ بِأَنۡعُمِ ٱللَّهِ فَأَذَٰقَهَا ٱللَّهُ لِبَاسَ ٱلۡجُوعِ وَٱلۡخَوۡفِ بِمَا كَانُواْ يَصۡنَعُونَ ﴿١١٢﴾ النحل: ۱۱۲

او الله د هغه کلي مثال بيان کړی چي خوندي او ډاډه وو او رزق ئي له هر ځايه تازه او پرېمانه ورته راتو، خو دوی د الله د نعمتونو ناشکري وکړه، نو الله د لوږي او وېري په جامو د پټېدو خوند وروڅاکو، د هغه څه په سبب چي دوی کول.

ګورئ چي په دې کلي کي امنيت او اطمئنان وو او رزق ئي له هر لوري ورته راروان، خو دوی کفران او ناسپاسي وکړه، چي د دې له کبله لومړی (فقر) پرې مسلط شو او بيا خوف او وېري خپل تور وزر پرې وغوړاوو.

دا سوره موږ ته لارښوونه کوي چي دين ته التزام، شعائر الله ته احترام او د الله تعالی بندګي د ټولني د امنيت ضامن دئ او د لوږي او فقر له آفت د نجات وسيله، او موږ ته ښيي چي په ټولني کي د فقر او لوږي وجه هيڅکله دا نه ده چي د رزق او روزي وسائل لږ او د انسانانو د شمېر په پرتله کم دي!! بلکي عامل ئي د هغه انسان ظالمانه تصرفات دي چي بې دينه دئ او د الله تعالی له بندګی سر غړوي. فقر هغه آفت دئ چي انسان ئي په خپله عوامل او اسباب برابروي، په خپلو ناجائزو او ظالمانه تصرفاتو سره ورته لار آواروي، دا انسان دئ چي د تجاوز او تېري لار غوره کړي، د نورو د سر، مال او عزت امنيت په مخاطره کي

واچوي، د وېرې او خوف فضاء جوړه کړي او په همدې سره د لوږې دېو ته د راتلو بلنه ورکړي. قرآن څومره ښه فرمايي:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوْاْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَـٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَـٰكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذْنَـٰهُم بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

الاعراف: ٩٦

او که کليوالو ايمان راوړی وی او تقوی ئې کړې وی نو خامخا به مو د آسمانونو او د زمکې د برکتونو دروازې پرې پرانيستې وې، خو دوی (دا حقيقت) تکذيب کړ نو موږ هم د خپلو کړنو په سبب ونيول.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لِإِيلَـٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِۦلَـٰفِهِمْ رِحْلَةَ ٱلشِّتَآءِ وَٱلصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُواْ رَبَّ هَـٰذَا ٱلْبَيْتِ ﴿٣﴾ ٱلَّذِىٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍۭ ﴿٤﴾

١- د قريشو د الفت په پاس. ٢- الفت ئې د ژمي او د دوبي له سفر سره. ٣- نو د دې کور د پالونکي عبادت دې وکړي. ٤- آ چې له لوږې ئې ماړه کړل او له وېرې ئې خوندي.

١-٢: د قريشو تاجران به په ژمي کې جنوبي سيمو ته چې نسبتاً به تودې وې تلل او په دوبي کې به د شام او فلسطين يخو سيمو ته تلل او تجارت به ئې کاوو او په زړه پورې ګټې به ئې ترلاسه کولې. د کعبې شريفې په طفيل به نه يوازې دا د ژمي او دوبي سفرونه په کامل امنيت کې ترسره کېدل او هيڅوک به ئې نه مزاحم کېدو بلکې د لارې په اوږدو کې ټولو پرتو قبائلو به د دوی ډېر درناوی کاوو. په داسې حال کې چې تر دې وړاندې دا قبيله په حجاز کې خوره وره وه، د کوچيانو په څېر دلته هلته خواره واره اوسېدل، هيڅ ورته په درنه سترګه نه کتل. قصی بن کلاب، د پيغمبر اکرم عليه السلام جد دوی راغونډ او په مکه کې ئې مېشت کړل او په خاص تدبير او درايت سره ئې د کعبې خوا ته ښار جوړ کړ، د کعبې د حجاجو او زوارو د استقبال لپاره ئې خاص ترتيبات ونيول، چې په دې سره په ټولو عرب قبائلو کې د قريشو اعتبار لوړ شو. له قصی وروسته د مکې د ادارې د بېلو بېلو چارو مسئوليت د ده په زامنو عبد مناف او عبدالدار کې ووېشل شو. عبدمناف د خپل پلار په ژوند کې له ډېر نېك شهرت برخمن وو، ټولو

به په درنه سترګه ورته کتل، څلور زامن ئي ول: هاشم، عبدشمس، مطلب او نوفل. هاشم د عبدالمطلب پلار او د پيغمبرصلی الله عليه وسلم جد وغوښتل چي د قريشو قبيله په هغه بين المللي تجارت کي برخه واخلي چي قافلې ئې له شام او فلسطين د شرق او جنوب په لوري د حجاز له لاري تلې راتلې. ترڅو په دې سره هم د هغو قبائلو اړتياوي تأمين شي چي د مکې شاوخوا اوسېدل، هم مکه په يوه مهم بازار بدله شي او هم مکې ته د نورو قبائلو تګ راتګ زيات شي او د لاري په اوږدو کي مېشت قبائلو سره تجارتي روابط ټينګ کړي. دغو تجارتي لارو له هغه وروسته خاص اهميت ترلاسه کړ چي د ايران ساساني حکومت هغه لاري په خپلې ولکه کي ونيولې چي روم ئې له شمال او شرق سره وصل کاوو. هغه ملکونه چي له ايران سره په نښتو کي ښکېل وو له دې پرته ئي بله چاره نه درلوده چي له دغو لارو استفاده وکړي، قريشو له دې تجارت يوه بله ګټه هم ترلاسه کوله، د لاري په اوږدو کي مېشت قبائلو قريش د بيت الله خادمان ګڼل، د دوی احترام به ئې کاوو او نه يوازي دا چي حق العبور به ئې نه ترې غوښت بلکي په خپلو سيمو کي به ئې د دوی د تجارتي قافلو مصئونيت هم تأميناوو، نه به چا د دوی پر قافلو بريدونه کول او نه به ئي څوك مزاحم کېدو. هاشم او وروڼو ئې د شام، يمن، عراق او فارس له حکومتونو سره تجارتي روابط ټينګ کړل او تجارت ئې ډېر ژر رونق ومونډ، هغو برياوو ته په پام سره چي دوی له ګاونډيو هېوادو سره د تجارتي روابطو په قائمولو کي ترلاسه کړل، خلکو به ورته اصحاب الايلاف (د جوړ جاړي او رانږدې کولو خاوندان) ويل.

په دغه وخت کي او هغه اهميت ته په پام سره چي مکې ترلاسه کړی وو او د عربو په ستر تجارتي مرکز او تر ټولو متمدن ښار بدل شوی وو؛ ابرهه قصد وکړ چي پر مکې بريد وکړي، کعبه ورانه کړي، هم ئي مذهبي اعتبار له منځه يوسي او هم ئې تجارتي او اقتصادي اعتبار او هم په ټولې سيمي کي امنيت په تأمينولو کي د کعبې ونډه او اغېز ختم کړي او ټول دغه مذهبي، سياسي، اجتماعي او اقتصادي اعتبارات خپلې پلازمېنې صنعا ته انتقال کړي او هغو قبائلو ته چي د کعبې په تقدس باور لري او د خدای کور ئې ګڼي وښيي چي دا د خدای کور نه دئ، که داسي وی نو د ده په لاس به ئي ورانېدو ته نه پرېښنود!! الله تعالی په خپل حکمت سره د ابرهه توطئه شنډه کړه، د مکې اعتبار ئې مزيد اوچت کړ او دقريشو سياسي، اجتماعي او اقتصادي ګټې ئې له خطره وژغورلې او د دوی تجارت ته ئې لا زياته وده او رونق ورکړ.

۳- ٤: الله تعالی د قريشو پام دغو نعمتونو ته وراړوي او د دې آيت په ترڅ کي ورته فرمايي چي د دغو نعمتونو په پاس بايد د دې کور د رب عبادت وکړئ چي له لوږي ئې ماړه کړئ او له وېري ئې امان درکړ. کلونه کلونه مو په فقر او لوږي کي تېر کړل، خوف او وېري خپل تور وزر درباندې غوړولی وو، يوه نېستمنه، وږې، متشتته قبيله وئ، د عربو په ټولې سيمي خوف او وېري حکومت کاوو، خو وروسته له هغه چي د دغه مقدس کور په خوا کي مېشت شوئ، امن او امان مو په برخه شو، هوسا، آرامه او ماړه شوئ، نه مو له لوږي انديښنه شته او نه د خپلو شتمنيو، رمو، تجارتي قافلو له غارت او تالان وېره، له دې کور لږ آخوا او په هغو سيمو کي چي د دې کور تر اغېز لاندې نه دي؛ خوف او وېره خوره ده، خلك اختطاف کېږي، قافلې غارت کېږي، په کاروانونو بريدونه کېږي، قبائل يو پر بل بريدونه کوي، خونړئ

جگړې ئې تر منځ رواني دي، د شر او فساد ځواکونه هره خوا مسلط دي، په بر و بحر کې فساد خور دئ، خو قريش په امن او امان کې ژوند کوي، د تجارت بازار ئې گرم او دسترخان ئې ډك، نو بايد د هغه رب عبادت وکړي چې د ده د مقدس کور په طفيل دا ټول نعمتونه د دوی په برخه شول، بايد په دين منگولي ولگوي، د الله تعالی د پيغمبر متابعت وکړي، له بغاوت لاس واخلي او د پيغمبر عليه السلام له مخالفت ډډه وکړي که نه نو له دغو ټولو نعمتونو به محروم شي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الماعون

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الماعون دئ، د سورې له وروستي آيت اخيستل شوی، ۷ آيتونه لري، د لومړيو څلورو آيتونو فواصل ئې د (دين، يتيم، مسكين او مصلين) هموزنه صيغې دي، د وروستيو دريو آيتونو ئې د ساهون، يراءون او ماعون هموزنه صيغې دي. د سورې لنډ والي ته په پام سره آيتونه ئې نسبتاً اوږده او د مكي سورتونو په څېر نه دي، ځينې مفسرين ئې مكي ګڼي خو نور ئې مدني بولي، خو د سورې په متن كې داسې درې مضبوط دلائل تر سترګو كېږي چې د دې سورې مدني والی ثابتوي:

الف: په مكي دور كې نه رياكار او ځان ښودونكي لمونځ كوونكي وو او نه په دې اړه څه ويلو ته ضرورت، رياكار لمونځ كوونكي په مكه كې نه بلكې په مدينه كې راپيدا شول، د مكې شرائط داسې نه وو چې منافقين، دوه مخي او رياكاران له نهضت سره يو ځای شوي وی، داسې كسان په مدينه منوره كې او هغه وخت راپيدا شول چې د مسلمانانو قدرت او ځواكمنی ته په پام سره ئې غوښتل له نهضت سره يو ځای شي او امتيازات ترلاسه كړي، په لمانځه ئې نه باور وو او نه ئې د الله لپاره كاوو، د ځان ښودنې او د مسلمانانو په ليكو كې د نفوذ لپاره به جومات ته راتلل او لمونځ به ئې كاوو، په مكه كې شرائط داسې وو چې په علني توګه او د مشركانو په مخكې او په جماعت سره لمونځ كول ګران او له دې سره مترادف وو چې څوك قريش او سرداران ئې جګړو ته راوبلي، منافقينو د داسې كار همت او جرأت نه شو كولی.

ب: په اجتماعي امورو پورې مربوط مسائل د مدني سورتونو د بحث موضوع ده نه د مكي سورتونو. په دې سوره كې د رياكارو لمونځ كوونكو دغه بد خصلت ته اشاره شوې چې د ماعون له وركولو ډډه كوي، ماعون هغه څه ته وايي چې عادتاً ئې د يوه كلي او محلې خلك يو بل ته وركوي، په داسې مسائلو بحث كول د مكې له فضاء او شرائطو سره سمون نه خوري او د مكي سورتونو له بحثونو سره اړخ نه لګوي.

ج- د دې سورې آيتونه د اوږدوالي او تركيب له مخې هم نسبتاً اوږده دي او د مكي سورتونو په څېر نه دي.

دا سوره د هغو كسانو په اړه بحث كوي چې د عملونو په مكافات او مجازات او په (يوم الدين) باور نه لري او هغه دروغ ګڼي، خو د دوی د تكذيب وجه دا نه ده چې عقل ئې دا خبره نه مني او يا د خپل انكار او تكذيب لپاره څه قانع كوونكي دلائل لري، وجه ئې د دوی خاص خصلتونه او كړه وړه دي، دا خصلتونه ئې د (دين) تكذيب او د عملونو د مكافات او مجازات نه منلو او انكار ته هڅوي، عقل ئې نه، بلكې بد اخلاق، كركجن اعمال او هوی او هوس ئې انكار

او تكذيب ته اړ كوي: يتيم رټي، د مسكين په اړه زړه سوی او ترحم نه لري، له لمانځه غافل دي، الله ئې هېر كړی، له خلكو سره ئې خپلې انساني اړيكې شلولې، كه احياناً په صف كي د لمانځه لپاره ودرېږي نو لمونځ ئې د الله لپاره نه بلكي د ځان ښودني لپاره وي، بخيل دي، دومره چي د (ماعون) له وركولو هم ډډه كوي!! څوك چي يوم الدين نه مني او انكار ترې كوي، داسي بد عمل او بد اخلاق خلك دي، په خپلې توري عملپاڼې كي داسي څه نه لري چي آخرت ته ئې هيله من كړي او د عملونو په بدلې او سزا ئې باور مضبوط كړي، ناوړه او بدي كړني ئې له آخرت د انكار اصلي وجه ده، دغو عملونو د دوی په زړه او دماغ كي په آخرت باندي د باور او ايمان امكانات ختم كړي.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَرَءَيۡتَ ٱلَّذِى يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى يَدُعُّ ٱلۡيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ
عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيۡلٌ لِّلۡمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ ٱلَّذِينَ هُمۡ عَن صَلَاتِهِمۡ سَاهُونَ
﴿٥﴾ ٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمۡنَعُونَ ٱلۡمَاعُونَ ﴿٧﴾

۱- آيا پېژنې همغه چي دا دين تكذيبوي؟۲- نو دا خو هغه څوك دئ چي يتيم به رټي. ۳- او څوك به مسكين كس ته د طعام په وركړي نه هڅوي. ٤- نو افسوس په دغو لمونځ كوونكو. ٥- همغه چي غافل له خپل لمانځه دي. ٦- هماغه چي كوي به ځان ښودنه. ۷- او له وركړي د ماعون (د مرستي عام اسباب) به مخنيوی كا.

۱- آيا پوهېږې چي څوك له (دين) انكار كوي او د عملونو مكافات او مجازات دروغ ګڼي؟! آيا دا هغه څوك دئ چي نه پوهېږي او د ناپوهۍ له كبله پرې باور نه كوي او كه پوهېږي خو انكار كوي؟ آيا د باور كولو لپاره دليل نه لري يا دلائل لري، عقل ئې قانع دئ خو عمداً دروغ وايي او ترې انكار كوي؟! قرآن فرمايي چي د ده انكار په حقيقت كي د ده د ژبي كار دئ نه د زړه او دماغ كار. هغه د خپل زړه له قضاوت او د خپل عقل له پرېكړي سره عمداً مخالفت

کوي، هغه څه دروغ ګڼي چي هم ئي عقل پرې قانع دئ او هم زړه، که ئي لږ د زړه اسرار وپلټي او د سيني تل ته ئي د رسېدو لار پيدا کړې، حتماً به دا حقيقت درك کړې چي هغه عمداً انکار کوي، د خپل عقل او زړه پرېکړه او وينا ردوي.
۲- که د دې (مکذب دين) په اړه لږ غور وکړئ نو هرو مرو به ئي داسي وموموئ چي دی يتيم رټي، بې رحم او قسي القلب دئ، په زړه کي ئي ترحم او عاطفه ځپل شوې، انساني مشاعر ئي له لاسه ورکړي او دی هغه انسان نه دئ چي عاطفه او ترحم ئي په فطرت کي اېښودل شوي، له ماشوم سره مينه ئي د زړه په تل کي وي، يوازې انسان نه بلکي د هر ژوی له بچي سره مينه کوي، که ئي خپل وي او که پردی، له ماشوم سره مينه د ده د بقاء او نسل د دوام لپاره ضروري ده، که دا احساس منکوب شي د انسان نسل منقرض کېږي او بقاء ئي له ګواښ سره مخامخ کېږي، تر څو چي انسان انسان وي او فطرت ئي سالم پاته وي حتماً به له ماشوم سره مينه کوي، مخصوصاً که دا ماشوم يو بې وزلی او محتاج ماشوم وي، پالونکی ونلري، يتيم پاته وي او خاصتاً که دا د ده خپلوان يتيم وي، څوك چي خپلوان يتيم له ځانه رټي، په حقيقت کي د ده انساني عواطف منکوب او ځپل شوي، قضاوتونه ئي له دغه ځپل شوي ضمير خړوبه کېږي.
په رواياتو کي راځي چي يوه ورځ ابوجهل ته داسي يو يتيم راغی چي دی ئي متولي وو، د يتيم د پلار مال او دولت د ده په واك کي وو، په داسي حال کي ورته راغی چي جامې ئي په تن نه وې، له ابوجهل ئي وغوښتل چي د خپل پلار له مال څه ورکړي چي جامې پرې واخلي او ځان پرې پټ کړي، ابوجهل ورته هيڅ اعتناء ونکړه او څه ئي ورنکړل، له ډېر انتظار وروسته تش لاس او ناهيلی روان شو، د قريشو يوه سردار په ملنډو او د کوم شر راولاړولو په نيت هغه ته وويل: محمد (عليه السلام) ته ورشه چي ابوجهل ته سپارښتنه وکړي او له ابوجهل ستا د پلار مال درته راواخلي، بې وزلی يتيم چي نه پوهېدو دا سردار ورباندي ملنډې وهي او د رسول اللهﷺ او ابو جهل ته سپارښتني ئي سره څه، هغه خو ئي د سر دښمن دئ؟! د دې سردار د وينا له کبله رسول اللهﷺ ته ورغی او خپل حال ئي ورته بيان کړ، رسول اللهﷺ فوراً پورته شو او له يتيم سره د هغه چا خوا ته روان شو چي تر ټولو بد او کينه کښ دښمن ئي وو او ورته وئې ويل: راغلی يم چي دغه يتيم ته د خپل حق د ورکولو توصيه درته وکړم، ابو جهل دومره د پيغمبرعليه السلام د وينا تر اغېز لاندې راغی چي سملاسي پاڅېدو او د يتيم مال ئي ورته راوړ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مخکي ئي ورکړ!! د قريشو ماجرا غوښتونکي سرداران چي د يوې شخړې د راولاړېدو انتظار ئي کاوو د دې صحنې په ليدو حيران شول او ځينو ئي په ټوکو ټوکو ابوجهل ته وويل: داسي معلومېږي چي تا هم خپل دين پرېښی او پر محمد (عليه السلام) دې ايمان راوړی!! وئې ويل: والله چي خپل دين مې نه دئ پرېښی، خو ونتوانېدم د ده وينا رد کړم، هغه وخت مې داسي احساس کاوو چي که د ده خبره ونه منم نو کومه توره به مې پر سر راپرېوځي!! دا داستان د قريشو د سردارانو او مشرانو اخلاق او له يتيم سره د دوی ظالمانه چلن ښه انځوروي. دا سوره موږ ته وايي: چېړي چي دين نه وي او د خلکو په زړونو کي په آخرت باور نه وي هلته به له مظلوم سره دې ته ورته چلن کېږي.
۳- د دې (مکذب دين) دوهم خصلت دا دئ چي د محتاج او نيازمن همنوع په نسبت به زړه

سوی او ترحم نه لري، نه به خپله له محتاج انسان سره مرسته کوي او نه به بل د بې وزلو مرستې ته هڅوي.

٤-٥: د دې ډلې دریم خصلت دا دئ چې عبادت به ئې عبادت نه بلکې عادت وي، تصنعي او عنعنوي، د عبادت لامل به ئې ایمان او عقیده نه بلکې عادت او تقلید وي، داسې لمونځ کوونکي به ئې وموميږ چې د لمانځه له روح، هدف او حقیقت به غافل وي، دیانت به موروثي دود دستور او له پلار نیکه په میراث پاته اجتماعي عنعنه ګڼي، چې باید له خپل سلف د تقلید په حکم او د ټولنې له غوښتنو سره د ځان یورنګ ساتلو په خاطر ئې درناوی او التزام وکړي.

٦- د دوی څلورم خصلت (ځان ښودنه) ده، په هر کار کې ئې اصلي محرك او هڅوونکی همدا ځان ښودنه وي، لمونځ د خدای لپاره نه بلکې د خلکو لپاره کوي، د هیڅ (عمل) لپاره له ریا پرته بل سایق او مشوق نه لري، خپله ظاهري ښه به داسې جوړوي چې د خلکو توجه ځان ته راوګرځوي، د لمانځه په تقدس او اهمیت باور نلري او د یوې دیني فریضې په توګه ئې نه اداء کوي، خو د خلکو لپاره په لمانځه ودرېږي، دا هغه څوك دئ چې د ظاهر او باطن ترمنځ به ئې ژور تناقض وګورې، دا د دوی دائمي عادت ګرځېدلی چې خپل ظاهر به هغسې نه عیاروي چې د دوی ضمیر او وجدان حکم او غوښتنه کوي بلکې هغسې ئې عیاروي چې د محیط تقاضا وي، طبیعي ده چې دا خلك به هرومرو (دین) نه مني او قضاوت به ئې د (دین) او مکافات او مجازات په اړه د هغه څه عکس او مغایر وي چې د دوی عقل پرې حکم کوي، که دوی خلکو ته ووایي چې په آخرت او د عملونو پر مکافات او مجازات باور لري نو خپل ګناهونه او ننګین عملونه به څنګه توجیه کوي؟ دا په ګناهونو کې تر ستوني غرق انسان له دې پرته بله لار نه ګوري چې له آخرت انکار وکړي!!

٧- د دوی پنځم خصلت (بخل) او له انفاق ډډه کول دئ، خسیس، دنیا پال او بخیل انسان به ناچار آخرت تکذیبوي، په آخرت ایمان او د عملونو په (مکافات) باور خو انسان د خپلو شتمنیو انفاق ته تیاروي، (بخل) د انفاق مانع کېږي، بخل په آخرت له باور سره ټکر کوي او غوښتنو ته ئې د رد ځواب ورکوي او د (بخیل انسان) کار هغه ځای ته رسوي چې (دین) تکذیب کړي، څوك چې د ماعون له ورکړې ډډه کوي، د هغو شیانو په ورکړې کې هم بخل کوي چې عادتاً ئې د یوه کلي خلك یو بل ته په عاریت ورکوي، لکه ببل، تبر، کلنګ، د خوراك لوښي، فرش او ظرف، آیا ممکنه ده چې داسې خسیس انسان په هغه حقیقت باور کولو ته چمتو شي چې تقاضا ئې دا ده چې د خپلو ډېرو غوره شیانو قرباني ته چمتو شي، داسې باور چې قرباني ته د غوره او ګټور تجارت نوم ورکوي؟ بخیل او خسیس انسان له دې پرته بله چاره نه لري چې له دین او آخرت به انکار کوي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الكوثر

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الكوثر دئ چي له لومړي آيت اخيستل شوی، درې آيتونه لري، چي فواصل ئې د كوثر، انحر او ابتر هموزنه صيغې دي، په مكي دور كي نازله شوې سوره ده، كه دا سوره د الضحى او الشرح سورتونو په خوا كي كېږدو او په دې غور وكړو چي د دوی د نزول ترتيب به څنگه وي، كومه مخكي او كومه به وروسته نازله شوې وي، نو په ډېره آسانۍ سره په دې پوهېدی شو چي د الكوثر سوره له دغو دواړو سورتونو وروسته نازله شوې، په څو دلائلو:

- **د الضحى په سوره كي ويل شوي: (و لسوف يعطيك ربك فترضى: او ژر به دي خپل رب، هومره دركړي چي راضي شې) او په دې سوره كي لولو: (انا اعطينك الكوثر: بې شكه چي تا ته مو ډېر څه دركړل.**

د الضحى په سوره كي ويل شوي: ته ئې يتيم وموندې او مأوی ئې دركړه، نو پر يتيم غصه مه كوه، ته ئې ضال وموندې او هدايت ئې كړې نو پوښتونكى مه رټه، ته ئې نادار وموندې او شتمن ئې كړې نو پر الهي نعمتونو اعتراف وكړه او دغه مطالب د الشرح په سوره كي په دې الفاظو راغلي: آيا ستا سينه مو نه كړه درته پراخه؟ او آيا ستا دروند پيټى مو له تا كوز نه كړ؟ هغه چي ستا ملا ئې ماتوله. او ستا ذكر مو درته لوړ نه كړ؟. نو بې شكه چي له هري ستونزي سره يوه آساني وه. نو بې شكه چي له هري ستونزي سره به وي يوه آساني. نو كله چي فارغ شې، بيا هاند پيل كړه. او په لوري د خپل رب دي رغبت وكړه. او د الكوثر په سوره كي داسي راغلي: موږ ډېر څه دركړل نو لمونځ وكړه او قرباني وكړه.

دا مقايسه څو اساسي مطالب زموږ مخي ته ږدي:

الف: د الكوثر سوره له دغو دواړو سورتونو وروسته نازله شوې. لومړی الضحى بياالشرح او بيا الكوثر. دا ځكه چي په الضحى كي د نعمتونو د وركړي وعده شوې ده، خو په الكوثر كي ويل شوي چي نعمتونه مو دركړل.

ب: په لومړيو دوو سورتونو كي نعمتونه په څرگنده ښودل شوي، خو د دغو نعمتونو د شكر څرنگوالى نه دئ واضح شوی، په عامه صيغه ئې يادونه شوې خو د الكوثر په سوره كي د دې برعكس الهي نعمتونه د (الكوثر) په عامه صيغه ياد شوي خو د شكر د څرنگوالي وضاحت ئې داسي شوی: (نو خپل مولا ته لمونځ او قرباني وكړه)، دا توپير ښيي چي په دې مرحله كي په پيغمبر عليه السلام پېرزو شوي الهي نعمتونه دومره څرگند وو چي بيان ته ئې

ضرورت نه وو.

ج: د (اعطينك: تا ته مو درکړل) ترکيب ښيي چي له (الکوثر) مراد هغه نعمتونه دي چي پيغمبرعليه السلام ته عملاً ورکړی شوي او هغه ئې په څرګنده او داسي احساسوي چي توضيح او تذکار ته ئې ضرورت نلري، دلته د (الکوثر) اطلاق په داسي نعمتونو نه شي کېدی چي په راتلونکي کي به رسول اللهﷺ ته ورکول کېږي يا به ئې په جنت کي ترلاسه کوي، داسي اطلاق د سورې له روحيې او الفاظو سره اړخ نه لګوي.

د: له الکوثر بايد هغه نعمتونه مراد وي چي شبيه ئې د الضحى او الشرح په سورتونو کي راغلي. دلته صيغه عامه او جامع ده او هغه نعمتونه هم احتوى کوي چي په دغو دواړو سورتونو کي ذکر شوي.

هـ: د سورې له وروستي آيت (ان شانئك هوالابتر) په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي دا سوره هغه وخت نازله شوې چي دښمنانو پيغمبر عليه السلام او د ده ياران تر سختي محاصرې لاندي نيولي، د دوی په ضد ئې عمومي مقاطعه اعمال کړې، د ده روابط ئې له ټولو قبائلو سره شلولي، داسي ګمان کوي چي پيغمبر عليه السلام ئې له ولس تجريد کړی او د خلکو په منځ کي ئې د ده او د ده د دعوت د نفوذ مخه په کلکه بنده کړې. د سورې په متن او الفاظو کي څو داسي دلائل مومو چي ثابتوي د دښمن د تبليغاتو هدف دا دئ چي رسول اللهﷺ ئې له ولس تجريد کړی:

(إن شانئك هو الابتر يعنى ستا کينه کښ دښمن په خپله تجريد شوی) له يوې خوا ښيي چي دښمن په دې وخت کي تر مخکي زيات کينه کښ شوی، عداوت او دښمني ئې زياته شوې او له بلي خوا ښيي چي دښمن د پيغمبر عليه السلام په خلاف په خپلو تبليغاتو کي وايي چي ريښه ئې قطع شوې، له ولس بېل شوی، د ولس اکثريت خپلي اړيکي ورسره شلولي.

له دې الفاظو دا هم معلومېږي چي د اسلام او مسلمانانو په ضد د دښمن تشدد او قهرجن چلن د دې په ځای چي مسلمانان تضعيف او تجريد کړي، په خپله دوی ئې تجريد کړي، کرغېړنه څېره ئې بربنډه شوې او د عام ولس له لازياتي کرکي او نفرت سره مخامخ شوي.

د دې الفاظو معنى هيڅکله دا نه ده چي ګواکي دښمن ويلي: اوس چي د رسول اللهﷺ دوه زامن قاسم او عبدالله رضي الله عنهما يو په بل پسي وفات شول نو د محمد (عليه السلام) ريښه قطع شوه، له رحلت وروسته به ئې نوم او نښان ختم شي، داسي ضعيف تعبير يوازي هغه څوك وړاندي کولی او منلی شي چي د الفاظو معنى د دې په ځای چي د اړوند کلام په قالب کي ولټوي د لغت په کتابونو کي ئې لټوي او دې ته پام نه کوي چي يو لفظ کېدی شي د لغت په کتابونو کي ډېري معاني ولري او د ډېرو شيانو لپاره وکارول شي، خو کله چي د يوه کلام په قالب کي لوېږي له ټولو معانيو يوازي يوه خاصه او ځانګړې معنى افاده کوي، دلته د ابتر لفظ د پيغمبر عليه السلام د ټولو دښمنانو لپاره کارول شوی، دا لفظ د لغت په کتابونو کي د مقطوع الولد، بې نوم نښان، مطرود، يوازي پاته شوی... په معنى راغلی، دلته ئې د مقطوع الولد په معنى نه شو اخيستی، دا ځکه چي د پيغمبر عليه السلام ټول دښمنان مقطوع الولد او بې اولاد نه وو، قرآن به څنګه داسي د واقع خلاف خبره کوي؟!! حتماً به له دې پرته بله معنى ترې اخلو، دلته د (ابتر) او (کوثر) الفاظ د يوه بل په مقابل کي راغلي، کوثر د ډېر زيات

په معنی دئ، نو ابتر له یوازې پاته کېدو او تجرید پرته بله معنی نه شي درلودی، په سیاسي او فکري مبارزاتو کي دغه اصطلاح ډېره کارول کېږي، هر یو د خپل حریف او رقیب په اړه وایي: تجرید شو، ولس وراتو، په خلکو کي نفوذ نلري!! که قرآن ته رجوع وکړو ګورو چي دښمنانو د پیغمبرانو علیهم السلام په اړه همدا خبره کړې، لکه چي فرعون د موسی علیه السلام او د ده د یارانو په اړه وایي:

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ * الشعراء: ٥٤

یقیناً چي دوی یو لږکی ټولګی دئ.

مګر نه ګورئ چي تر دې د مخه د الشرح په سوره کي رسول الله ته اطمئنان ورکړی شوی چي تا ته مو شهرت درکړ، ستا نوم او نښان مو لوړ کړ، باید ډاډه او مطمئن وې چي دښمن په خپلو تبلیغاتو سره او د محاصرو او مقاطعو له لارې نه شي کولی ستا د دعوت د خورېدو مخنیوی وکړي او په ولس کي ستا د نفوذ مانع شي.

ډېره عجیبه ده چي ځینو درنو مفسرینو د (ابتر) لفظ د مقطوع الولد په معنی اخیستی، دا په داسي حال کي چي: د رسول الله دواړه زامن په ماشومتوب کي وفات شوي او د دوو ماشومانو مړینه هیڅکله د دښمن لپاره دومره ستره او مهمه موضوع نه شي کېدی چي په دې اړه شدید تبلیغات پیل کړي، دومره چي د شنډولو لپاره ئې د یوې سورې د نازلېدو ضرورت احساس شي!! پر دې برسېره دا سوره د قاسم رضي الله عنه له وفات څو کاله وروسته نازله شوې، ټول په دې پو هېږو چي رسول الله په پنځه ویشت کلنی کي له خدیجې رضي الله عنها سره ازدواج وکړ، په څلوېښت کلنی کي په پیغمبرئ مبعوث شو، د عبدالله بن عباس رضي الله عنه د روایت له مخي د ده مشر زوی قاسم رضي الله عنه وو، له ده وروسته زینب، عبدالله، ام کلثوم، فاطمة او رقیه رضي الله عنهم یو په بل پسي زېږېدلي، لومړی قاسم رضي الله عنه او وروسته عبدالله رضي الله عنه وفات شو، روایات وایي چي دواړه په ماشومتوب کي وفات شوي او ځیني روایات خو په دې ټینګار کوي چي دواړه د پیغمبرعلیه السلام تر بعثت مخکي وفات شوي، یوازې د پیغمبر علیه السلام لونې د بعثت په وخت کي ژوندۍ وې او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئې هجرت کړی. دا روایات دې خبرې ته هیڅ مجال نه پرېږدي چي ګواکي قریشو پیغمبرعلیه السلام ته د دې لپاره ابتر ویلي چي زامن ئې وفات شول او د دوی په ځواب کي دا سوره نازله شوې او پیغمبر علیه السلام ته ویل شوي چي ته ابتر نه یې ستا دښمن ابتر دئ!!

و- (الکوثر) د کثرت د مبالغي صیغه ده، چي په هر زیات شي ئې اطلاق کېدی شي، خو په دې سوره کي ئې اصلي مفهوم باید د ټول کلام او نورو آیتونو په رڼا کي ولټوو، نه خو دا سم کار دئ چي د لغت په کتابونو کي د دې لفظ بېلي بېلي معاني راواخلو او ګڼ شمېر احتمالات وړاندې کړو او نه دا چي هر څوك بېله بېله معنی ترې واخلي، دا لفظ دلته یوازې یوه معنی درلودی شي او دا معنی ئې باید د دې سورې په قالب کي ولټول شي، د سورې له متن په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي (کوثر) د (ابتر) په مقابل کي راغلی، سوره وایي چي پیغمبر علیه السلام ته (کوثر) ورکړی شوی او (دښمن) ئې (ابتر) دئ او دا د ابتر لفظ د دښمن په اړه

داسي کارول شوی چي معنی ئي دا ده: لکه دښمن چي وايي پيغمبر عليه السلام ابتر نه دئ، دښمن ئي په خپله ابتر دئ، له دښمن مراد کوم خاص دښمن نه بلکي ټول دښمنان مراد دي، دلته د (شانئ) لفظ د جنس په معنی راغلی او ټول دښمنان احتوی کوي او طبيعي ده چي له دې پرته بله معنی نه شي ترې اخيستل کېدی چي ته نه بلکي دښمن دي تجريد شوی.

(الکوثر) د (حوض کوثر) او (نهر کوثر) په معنی نه شو اخيستی، دا ځکه چي دا توجيه له وروستي آيت سره اړخ نه لګوي، همداراز (الکوثر) د ډېر اولاد په معنی نه شو نيولی دا ځکه چي لومړی له دې اشکال سره مخامخ کېږو چي پيغمبرعليه السلام د دې سورې د نزول په وخت کي نه يوازي ډېر اولاد نه درلودل بلکي زامن ئي هم وفات شوي وو او ثانياً دا لفظ د ابتر په مقابل کي راغلی او د رسول اللهﷺ دښمنان مقطوع النسل نه وو.

حقيقت دا دئ چي په دې مرحلې کي د ټولني اکثرو صالح افرادو پر رسول اللهﷺ ايمان راوړی وو، د هري ورځي په تېرېدو، د دعوت په حقيقت د خلکو پوهېدو او د دښمن له لوري د تشدد په زياتېدو سره د ټولني نېك او صالح افراد له پيغمبر عليه السلام سره يو ځای کېدل او نفوذ ئي په خلکو کي زياتېدو، ځوك چي په دې سختي، ستونزمني او له راز راز ابتلاءاتو ډکي مرحلي کي له رسول اللهﷺ سره يو ځای شوي، د نهضت اصلي تومنه او اصلي ځواك وو، هر يو ئي د يوه قوم او ملت په څېر وو، همدا دوی ول چي په هغو سختو ورځو کي ئي د ده ملګرتيا وکړه، دعوت ئي د دنيا ګوټ ګوټ ته ورساوو، د دين بيرغ د دوی په مبارکو لاسونو د نړۍ په ګوټ ګوټ کي ورپېږدو، دښمن په دې نه پوهېدو چي له دوی د دغو خلکو په بېلېدو او له پيغمبر عليه السلام سره د دوی په يو ځای کېدو سره په حقيقت کي د دوی جرړي قطع کېږي، له ټولني د تجريد په لور درومي، دوی ګمان کاوو چي د پيغمبر عليه السلام د يارانو په خلاف تشدد، محاصرو، مقاطعو او ځورولو سره به دی تجريد کړي، خو نه پوهېدل چي دا سياستونه به د دوی د رسوايي او تجريد باعث شي او ولس به د پيغمبر عليه السلام دعوت ته لازيات متمايل کړي.

د (الکوثر) نعمت بايد داسي نعمت وي چي د الشرح په سورې کي تر ذکر شوو نعمتونو ستر وي او اهميت ئي زيات وي، هلته ويل شوي: (و رفعنالك ذکرك: ستا شهرت مو درته لوړ کړ)، د شهرت د زياتېدو ښه نتيجه دا ده چي د ټولني ښه او نېك خلك ورسره يوځای شي او په دې کي هيڅ شك نشته چي د صالح او نېکو خلکو د ملګرتيا اهميت د شهرت تر زياتېدو لوړ او هغه څه دئ چي د شهرت له عام کېدو وروسته ترسره کېږي.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

۱- تا ته مو بې شکه چي دروبخښو کوثر. ۲- نو وکوه خپل رب ته دي، لمونځ او

قرباني.۳- ستا دښمن بې شکه چې په خپله دئ ابتر.

۱- د دې آیت په ارتباط څو ټکي په پام کي ولرئ:

الف: د (الکوثر) په نامه یو نعمت عملاً رسول اللهﷺ ته ورکړی شوی، د آیت الفاظ داسي دي چې ښيي د دې سورې د نزول په وخت کي دا نعمت د پیغمبر علیه السلام په حال شامل وو، دا صحیح نه ده چې څوك له دې داسي نعمت مراد کړي چې په راتلونکي کي به پیغمبر علیه السلام ته ورکول کیږي، که راتلونکي نعمتونه مراد وی نو دا الفاظ به راتلل: انانعطیك الکوثر: موږ به کوثر درکړو، داسي لکه د الضحی په سوره کي چې راغلي: و لسوف یعطیك ربك فترضی. ستا رب به ډېر ژر دومره څه درکړي چې پرې راضي به شې.

که دا دواړه سورې یوه د بلي خوا کي کیږدو او لږ ورته ځیر شو نو په دې مطلب پوهېدا به راته ګرانه نه وي چې د الضحی په سورې کي له پیغمبر علیه السلام سره شوې وعده د الکوثر د سورې له راتلو د مخه ترسره شوې، رسول اللهﷺ هغه نعمت ترلاسه کړی نو ځکه دلته ورته ویل شوي: انا اعطینك الکوثر.

ب: په (الکوثر) سره داسي نعمت ته اشاره شوې چې د الضحی د سورې له نزول وروسته او د الکوثر د سورې تر نزول مخکي رسول اللهﷺ ته ورکړی شوی او دا داسي نعمت دئ چې رسول اللهﷺ ته کاملاً ځرګند دئ او توضیح ته ئې ضرورت نه لري، که څه هم الکوثر د کثیر د مبالغې صیغه ده او په هر زیات شي ئې اطلاق کېدی شي خو دلته یوازي هغه معنی ورکوي چې د (ابتر) په مقابل کي او پر هغه نعمت ئې اطلاق کېدی شي چې د پیغمبر علیه السلام په ضد د دښمن دا تبلیغ شندوي چې وایي: پیغمبر علیه السلام او دعوت ئې ابتر شو. د همدې لپاره په ډېر قاطعیت او اطمئنان سره ویلی شو چې د (الکوثر) مراد نه حوض کوثر دئ، نه نهر کوثر او نه زیات اولاد، بلکي مراد ئې له شکه پرته هماغه مخلص یاران دي چې په دغي مرحلې کي له پیغمبر علیه السلام سره یو ځای شوي وو، په ابتلاءاتو کي استوار او ثابت قدم پاته شول، له ستونزو او کړاوونو ونه وېرېدل، هري قربانۍ ته چمتو شول، تکلیفونه او زحمتونه ئې قبول کړل، هیڅ ګواښ او فشار له خپلي لاري او تصمیم په شا نه کړل، هر یو ئې لکه یو مضبوط او پیاوړی لښکر وو، هر یو ئې له صف سره د ځان په څېر د زرهاوو نورو مجاهدینو د پیوستون وسیله او سبب، د الله دین ئې د نړۍ ګوټ ګوټ ته ورساوو او د دین بیرغ ئې په ټولي نړۍ کي ورپاوو. د دې رأیي د تأیید لپاره لاندي دلائل لرو:

۱- د کوثر حوض به د قیامت په ورځ او د کوثر نهر به په جنت کي پیغمبر علیه السلام ته ورکول کیږي، په دې سوره کي ویل شوي چې (الکوثر) مو عملاً او د دې سورې له نزول مخکي تا ته درکړی.

۲- متأسفانه ځیني شیعه مفسرین دلته هم د نورو مواردو په څېر وایي چې (الکوثر یعني فاطمه علیهاالسلام!!)، دوی تل هڅه کوي چې په داسي مواردو کي په زور او تکلف سره او له کوم معقول او د منلو وړ دلیل پرته د قرآن آیتونه د علي رضي الله عنه او د ده د اولاد په لوري واړوي، دلته ئې هم دا کار کړی، وایي له کوثر مراد ډېر اولاد دئ او په اولاد کي ئې ټول نه بلکي یوازي فاطمه رضي الله عنها ده او یوازي دا نه بلکي د دې ټول اولاد مراد دي!! د الله تعالی له مقدس کتاب سره داسي بې باکانه چلن ته انسان حیران شي!! په داسي حال کي

چې د دې سورې د نزول په وخت کې پیغمبرعلیه السلام ځوان زامن نه درلودل چې د زیات اولاد معنی ترې واخلو. پر لمسیانو ئې په دې دلیل اطلاق نه شي کېدی چې په دې وخت کې ئې هیڅ لمسی نه وو، لمسیان ئې د دې سورې له نزول نږدې شل کاله وروسته زیږېدلي.
۳- که له (الکوثر) حوض کوثر یا نهر کوثر او یا ډېر اولاد واخلو د آیتونو ترمنځ تړاو، ربط او تنسیق له منځه ځي او په بې ربطو جملو بدلیږي، د دې دواړو خبرو تر منځ به څه ربط وي چې تا ته مو حوض کوثر یا نهر کوثر درکړ او دښمنان دي بې اولاد شول!! همداراز دا خبره نه شو کولی چې تا ته مو ډېر اولاد درکړ او دښمنان دي بې اولاد شول، دا ځکه چې د پیغمبر علیه السلام دښمنان بې اولاد نه ول.
۲- په دې آیت کې پیغمبرعلیه السلام ته لارښوونه شوې چې د الکوثر د نعمت په پاس باید لمونځ وکړې او قرباني وکړې، داسي لکه د قریش په سوره کې چې قریشو ته ویل شوي: د دې نعمتونو په پاس باید د خپل رب عبادت وکړئ چې له وږې وروسته ئې امنیت درپه برخه کړ او له لوږې وروسته ئې په نس ماړه کړئ، او همداراز چې د (الضحی) او (الشرح) په سورتونو کې د نعمتونو له ذکر وروسته چې ویل شوي: د الله په نعمتونو اعتراف وکړه او د الله په لوري رغبت وکړه. او داسي لکه د النصر په سورې کې چې ګورو د الهي تأیید او نصرت او د خلکو ډله ډله اسلام ته د ننوتو په مقابل کې چې پیغمبر علیه السلام ته د تسبیح او استغفار سپارښتنه شوې.
په ډېر وضاحت سره ګورو چې دا آیت پر مخکنیو یوه تفریع او د هغوی نتیجه ده او د الکوثر د اعطاء په مقابل کې د لمونځ او قربانۍ غوښتنه کوي او ښیي چې د کوثر نعمت لادمخه پیغمبر علیه السلام ته ورکړی شوی او د همدې نعمت د شکر په ځای کولو لپاره په لمانځه او قربانۍ مکلف شوی. په دې آیت کې رسول اللهﷺ او مسلمانانو ته ویل شوي چې لمونځ او قرباني به مو د الله تعالی لپاره وي، د الله تعالی رضاء ترلاسه کول او د ده اوامر ترسره کول به مو د لمانځه او قربانۍ موخه او هدف وي. دا لارښوونه په بل ځای کې په دې الفاظو راغلې:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

الانعام: ۱٦۲- ۱٦۳
ووایه: بې شکه چې لمونځ مې، قرباني مې، ژوند مې او مرګ مې د عالمیانو رب لره دي، شریك ئې نشته، په دې مأمور شوی یم او له لومړیو مسلمانانو یم.
۳- د دې آیت په اړه څو خبري په پام کې ولرئ:
الف- شانئ هغه دښمن ته وایي چې ډېر کینه کښ وي او عداوت ئې زیات، له دې معلومیږي چې په دغه وخت کې د دښمن عداوت او کینه کښي زیاته شوې وه، دلته له دښمن مراد خاص دښمن نه دئ بلکې ټول دښمنان ترې مراد دي.
ب: د دښمن له دې وینا چې د رسول اللهﷺ په اړه ئې کړې او ویلي ئې دي چې دی ابتر

شو، مقصد دا دئ چي هغه له ولس منزوي او تجريد شوی، گمان ئې دا وو چي په ده او د ده پر يارانو مو داسي حالت راوستی چي نور به څوك د ده ملگرتيا ته زړه ښه نه کړي، د ده د يارانو او پلويانو په ځورولو او سخت تعذيب سره مو په مکه کي د وېرې او خوف داسي فضاء جوړه کړې چي هيڅوك به نور دا جرأت ونکړي چي خپل پلرنی دين پرېږدي او د محمد (عليه السلام) نوی دين غوره کړي، او د ده په ضد مو دومره تبليغات کړي چي نور به هيڅوك د ده خبره وانه وري او ايمان به پرې رانه وړي!!

ج: د (إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ: ستا دښمن بې شکه چي په خپله ابتر دئ) په ترکيب کي دا مطلب مضمر دئ چي دښمن پيغمبر عليه السلام ته د ابتر خطاب کړی او الله تعالی د دوی په ځواب کي فرمايي: ته نه بلکي دوی پخپله ابتر شوي. کوم څه چي دلته او په دې لفظ سره دښمن ته متوجه دي عکس او نفي ئې د پيغمبر عليه السلام په اړه مراد دئ چي وضاحت ئې په لومړي آيت کي د کوثر په اعطاء سره شوی.

د: ابتر ډېري معاني لري، لکه بې نوم نښان، مقطوع النسل او بې اولاد، بې خيره، هغه ونه چي له ريښې ايستل شوې وي. متأسفانه ځينو په دې آيت کي د مقطوع النسل او بې اولادی په معنی نيولی، حال دا چي دا معنی د پيغمبر عليه السلام د دښمنانو په اړه صدق نه کوي، ځکه چي دوی بې اولاد نه ول، څنگه به قرآن داسي څه وايي چي مصداق نه لري او د واقع خلاف وي، دا تعبير غلط او بې بنسټه دئ، موږ مکلف يو د ابتر يوازي هغه معنی واخلو چي ټول کلام ئې غوښتنه کوي او له واقع سره مطابقت ولري. په ډېر کم دقت سره په دې پوهېدی شو چي د آيت مراد دا دئ: دښمن بې ځايه دا گمان کوي چي پيغمبر عليه السلام ئې منزوي او تجريد کړی او د ده د دعوت مخه ئې د تل لپاره ډپ کړې، اشتباه کوي، په حقيقت کي دوی په خپله منزوي او تجريد شوي او د ولس له لوري منفور او مطرود شوي.

هـ: د (الکوثر) معنی هم بايد د دغه لفظ (ابتر) په رڼا کي ولټوو، ځکه د دې په مقابل کي راغلی. که تاسو د چا په اړه ووايئ چي فقير دئ او مال دولت نه لري او بل څوك درته ووايي: اشتباه کوې ډېر مو ورکړي، ما ته ووايه د ده له دې وينا به ستا انتباه څه وي او دا د ډېر لفظ به په کومه معنی اخلې، آيا له مال دولت پرته بله معنی ترې اخلې؟! که يو څوك ووايي: فلانی جبهه کافي وسائل او مهمات نه لري، بل ورته ووايي: داسي نه ده ډېر مو ورکړي، آيا دلته له (ډېر) څه معنی اخلې، وسله او مهمات که بل څه؟

د دې آيتونو ترکيب دې ته ورته دئ: دښمن ويلي چي پيغمبر عليه السلام ابتر دئ، يعني له خلکو تجريد شوی، هيڅوك ورسره نشته او هيڅوك ئې ملگرتيا نه کوي، الله تعالی فرمايي چي نه، دښمن په خپله ابتر دئ، ته ډاډه اوسه چي موږ ډېر زيات درکړي، دلته له ډېر زيات يوازي يوه معنی اخيستی شو او هغه دا چي ډېر پلويان، ملگري او ياران مو درکړي. په بل څه د دې لفظ اطلاق ډېر ناسم اطلاق دئ.

دا داسي وگڼئ لکه يو څوك چي د يوه سياسي مشر يا حزب په اړه ووايي: تجريد شوی، څوك ورته نه دي پاته، ټغر ئې ټول شو، څوك ئې ملاتړ نه کوي، بل ورته ووايي: زه درسره موافق نه يم چي ټغر ئې ټول شوی، (ډېر زيات) لري اورېدونکی له کوم تأمل پرته په دې پوهېږي چي له (ډېر زيات) د دې کس مقصد ډېر پلويان او حاميان دي، که څه هم ده نه دي ويلي چي څه ئې ډېر زيات دي.

قرطبي ليکلي چي د الکوثر په اړه شپاړس قوله راغلي، د دې معنى دا ده چي مفسرينو ته له پيغمبر عليه السلام داسي موثق روايت په لاس نه دئ ورغلى چي د دې آيت لومړى او وروستى تفسير ئې وګڼي او د بلي رأيي له ورکولو ډډه وکړي، که داسي روايت ئې موندلى وى هيڅکله به ئې بېله بېله رأيه نه وړاندي کوله او شپاړس مختلف تفسيرونه به ئې نه کېدل. همدا راز له دغو شپاړسو رأيو يوه ئې صحيح کېدى شي او بس، موږ نه يوازي دا حق لرو چي د درنو مفسرينو د دغو مختلفو آراوو تر منځ قضاوت وکړو او تر ټولو غوره ئې انتخاب کړو بلکي بايد او حتماً دا کار وکړو، دا سمه نه ده چي ووايو: ښايي دا صحيح وي او ښايي دا او يا ووايو چي ښايي ټولي صحيح وي او دې ته د جوامع الکلم نوم ورکړو، دا خبره خو د يوه مبهم کلام په اړه کېدى شي نه د قرآن په څېر د مبين او بليغ کلام په اړه. جوامع الکلم دې ته نه وايي چي مخاطب په شك کي واچوي او په دې پوهېدا ورته ګرانه کړي چي د متکلم موخه او هدف څه دئ، دا، که دا او که دا؟!! جوامع الکلم هغه کلام دئ چي په لنډو الفاظو کي خپل مطلب په ښه او بشپړه توګه اداء کړى شي، نه تکلف په کي شوى وي او نه اضافي او غير ضروري الفاظ په کي راغلي وي، الکوثر هومره جامع کلام دئ چي نظير ئې نه شو موندلى، خو د دې معنى دا نه ده چي د کوثر ټول هغه معاني دلته مراد دي چي د لغت په کتابونو کي ئې مومو، له الکوثر بايد يوازي يوه محدده او مشخصه معنى مراد وي او مخاطب ئې بايد د کلام له فحوى درك کړى شي. او دې ته وايي بليغ کلام.

که څه هم کوثر د کثرت د مبالغي صيغه ده او ډېر شيان ئې مصداق کېدى شي، خو دلته کوثر د ابتر په مقابل کي راغلى، د ابتر معنى منزوي شوى او تجريد شوى ده، نو د کوثر معنى به خامخا ناتجريد شوى او نامنزوي شوى وي، بل مصداق ئې دلته اخيستل اشتباه ده.

په دې اړه چي د الکوثر سوره په مکه کي نازله شوې که مدينه کي دوه روايتونه مخي ته راځي، يو ئې وايي چي کله د پيغمبر عليه السلام دوهم زوى هم وفات شو نو عاص بن وائل يا ابولهب وويل بتر محمد: محمد (عليه السلام) ميرات شو، يعني نارينه وارث ترې پاته نه شو او دا سوره د ده په ځواب کي نازله شوه.

په بل روايت کي راغلي:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- ذَاتَ يَوْمٍ بَيْنَ أَظْهُرِنَا إِذْ أَغْفَى إِغْفَاءَةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا فَقُلْنَا مَا أَضْحَكَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « أُنْزِلَتْ عَلَىَّ آنِفًا سُورَةٌ ». فَقَرَأَ « بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ) ». ثُمَّ قَالَ « أَتَدْرُونَ مَا الْكَوْثَرُ ». فَقُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ « فَإِنَّهُ نَهْرٌ وَعَدَنِيهِ رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ .... رواه مسلم

له انس رضي الله عنه روايت دئ چي وايي: په داسي وخت کي موږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خوا کي وو چي مختصر بې حاله شو، بيا ئې په موسکا سره سر رااوچت کړ، موږ وپوښتو چي يا رسول الله! ولي په خندا شوې؟ وئې فرمايل: دا اوس يوه سوره راباندي نازله شوه، نو داسي ئې قرائت کړه: « بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ) ». بيا ئې وفرمايل: پوهېږئ چي کوثر څه دئ؟ موږ وويل: الله او رسول ئې ښه پوهېږي، وئې فرمايل: دا يو نهر دئ چي الله تعالى ئې له ما سره وعده کړې ده،...

ګورو چي د يوې مسئلې په اړه دوه متعارض روايات زموږ مخي ته راځي، طبيعي ده چي په دې کي به يوازي يو صحيح وي، يا به سوره مکي وي يا مدني، اکثر علماء په دې متفق دي

چي دا سوره مكي ده او د انس رضي الله عنه له روايت سره اتفاق نه كوي، د سورې هر څه په دې شهادت وركوي چي په مكه كي نازله شوې، انس رضي الله عنه په مدينه كي پيدا شوی او هغه وخت چي پيغمبر عليه السلام مديني ته هجرت وكړ اته نه كلن وو، ښايي د دې سورې د نزول په وخت كي به درې څلور كلن ماشوم وو، څنگه ومنو چي دی د دغي سورې د نزول په وخت كي حاضر وو؟!

د لومړي روايت په اړه بايد ووايو چي دا سوره د پيغمبر عليه السلام د زامنو له وفات ډېر كلونه وروسته نازله شوې، د معتبرو رواياتو له مخي د ده زامن له بعثت مخكي وفات شوي، د دوی د وفات په وخت كي ابو لهب نه يوازي له پيغمبر عليه السلام سره هيڅ اختلاف نه درلود بلكي پيغمبر عليه السلام خپلي دوه لوڼي د ده دوو زامنو ته په نكاح وركړې وې.

يوه يادونه:

كله چي ما د دې مختصري سورې په اړه تحقيق كاوو چي درې لنډ لنډ آيتونه لري، له لسو كلمو جوړه شوې او د قرآن تر ټولو لنډه سوره ده، د ډېرو تفسيرونو له مطالعي وروسته او د الله تعالی په كرم او لطف سره مي د دې سورې په تفسير د پوهېدو توفيق په برخه شو، له ليكلو ئې فارغ شوم، قلم مي كېښود، لاسونه مي د دعاء لپاره اوچت كړل او دا الفاظ مي په ژبه جاري شول: خدايه! ستا د دې پېرزويني ډېر ډېر شكر كوم، هومره چي كه زما د تېرو ديرشو كلونو د مبارزې عوض او بدله يوازي د دغي مباركي سورې دا فهم وي، زه قانع او راضي يم او ستا د دې لطف او كرم مرهون.

بسم الله الرحمن الرحيم

الكافرون

د سورۍ معرفي

د دې سورۍ نوم الكفرون دئ چې له لومړي آيت اخيستل شوی، شپږ آيتونه لري، د لومړيو دوو آيتونو فواصل ئې د الكافرون او تعبدون هموزنه صيغې دي، د دريېم، څلورم او پنځم آيتونو ئې اعبد، عبدتم او اعبد صيغې دي چې غږ ئې سره ورته دئ او آخري آيت ئې د دين په لفظ ختم شوی چې د سورۍ د غږ او مد وجذر لپاره موزون توقف دئ. په مكي دور كې نازله شوې، د بحث اصلي مضمون ئې له كافرانو، د دوی له معبوادنو، د دوی له دين او د عبادت له اسلوب ئې د برائت او بې زارۍ اعلان دئ، يوه دائمي او تلپاته مقاطعه چې د هر راز روغې جوړې احتمال ردوي او د هر ډول پخلا كېدو امكان منتفي كوي. د سورۍ له آيتونو معلومېږي چې دښمن په دې مرحلې كې غواړي له پيغمبر عليه السلام سره يو ډول جوړ جاړي ته ورسېږي، دا ئې ځان ته مفيد او ګټوره ګڼلې چې پيغمبر عليه السلام انعطاف او مصالحې ته چمتو كړي، د دوی د دين، مذهب، معبودانو او سياستونو په اړه ئې نيوكې، اعتراضات او تبليغات راكم كړي او له نه پخلا كېدونكي دريځه ئې راكوز كړي. په دعوت او مبارزه كې تر ټولو حساسه مرحله هغه ده چې دښمن خپله څېره بدله كړي او دا په خپل مصلحت وګڼې چې خپل مخكنی سياست موقتاً پرېږدي، د تشدد په ځای د مصالحې او جوړ جاړي شعار وركړي، دعوتګرانو او مبارزينو ته شين څراغ وښيي، د امتيازاتو وړانديز ورته وكړي، محاسبه ئې دا وي چې په تنازل سره او مبارزينو ته په ځينو امتيازاتو وركولو او روغې جوړې ته ئې متمايل كولو له لارې هغه څه د نهضت په ضد كولی شي چې د تشدد او د نهضت د پلويانو په شړلو، ځورولو او تعذيبولو ئې ترلاسه نه كړی شو. ستومانه، بې حوصلې او لنډ نفسه دعوتګران په دې امېد او بهانه چې كېدی شي له دغه فرصت او امتيازاتو په استفادې سره د نهضت په ګټه كار وكړي، مصالحې او جوړ جاړي ته غاړه ږدي، له دښمن سره روغه جوړه كوي او خپل همسنګران دې ته رابلې چې په مخكنيو سياستونو، تګلارو او دريځونو كې تجديد نظر وكړي، خو دی لا د خپلو همسنګرانو او د مبارزې د ملګرو په اقناع او راضي كولو نه وي موفق شوی چې متوجه شي د دښمن د توطئې په لومو كې نښتی، د صف په ليكو كې ئې اختلاف راولاړ كړی او له صف بهر ئې خپل اعتبار او حيثيت له منځه وړی، ګوري چې د دښمن له لوري موعود امتيازات هسې يوه دوكه وه، دښمن خپل عهد او ژمنه تر پښو لاندې كړې، خپلو مخكنيو سياستونو ته ئې مخه كړې او دی ئې له داسې حالت سره مخامخ كړی چې نه خپلې مخكنۍ وضعې ته بېرته ګرځېدی شي او نه له دښمن سره جوړ جاړي ته دوام وركوی شي.

هغه مخلص او وفادار غړي چي په دې مبارزې كي په اخلاص سره د ده په څنګ كي ودرېدلي وو، ستونزې او كړاوونه ئې ګاللي، له ده او د ده له موخو او تګلارو سره ئې ژمنه كړې وه، هري قربانۍ ته چمتو وو او له دښمن سره ئې له يو ځای كېدو كركه درلوده، ورو ورو له ده بېل شي، د دوی خالي ځای په هغو خلكو ډك شي چي له دښمن سره د جوړ جاړي روحيه پرې غالبه او د مبارزې په مخكنۍ مرحلي كي ئې ونډه كمزورې وه، دا وضعيت نهضت له داخلي تشنج او فكري تزلزل سره مخامخ كړي او د نوي سياست د ګټورتوب په اړه بې باوري او د تصميم نيوونكو حلقو په اړه د عامو غړو بې اعتمادي راولاړه او د تحريك بقاء او دوام له جدي ګواښ سره مخامخ كړي. ډېر تحريكونه په دې نه دي توانېدلي چي له داسي مرحلي سرلوړي او بريالي ووځي، ډېر كسان د دې خبري له درك عاجز وي چي كله به له دښمن سره تفاهم ته كښېني او مصالحي ته به چمتو كېږي او كله به په قاطعيت او عدم مداهنت ټينګار كوي او له انعطاف او مصالحي به ځان ساتي!! په قرآن كي ځيني احكام داسي مومي چي له دښمن سره د مصالحي او روغي جوړي اجازه وركوي او ځيني بيا داسي چي د جدي مقاطعي، عدم مداهنت او عدم انعطاف غوښتنه كوي، دوی داسي ګمان كوي چي داعي او مبارز ته دا اجازه وركړی شوې چي له دغو متباينو لارښوونو او هداياتو په هر يوه د خپل تشخيص له مخي او مصلحت، شرائطو او ظروفو ته په پام سره عمل وكړي، انتخاب ده ته پرېښودی شوی، ځيني داسي ګمان كوي چي د ضعف او ناتوانۍ په وخت كي كولی شو له دښمن سره روغه جوړه وكړو، د مداهنت او انعطاف لار غوره كړو، خو د قوت او ځواكمنۍ په وخت كي بايد مداهنت او انعطاف يوې خوا ته پرېږدو او د دښمن په ضد په قاطعيت سره چلن وكړو، د دوی له نظره د مداهنت او انعطاف اړوند احكام په مكي دور پوري تعلق لري او د ضعف او ناتوانۍ د وخت احكام دي او د قاطعيت او عدم انعطاف احكام په مدني دور پوري ارتباط لري او د قوت او ځواكمنۍ د مرحلي احكام دي!! په داسي حال كي چي خبره كاملاً د دې عكس او خلاف ده، ټول هغه احكام او لارښووني چي په عدم مداهنت، له دښمن د برائت او بې زارۍ اعلان او له دښمن سره په نه جوړ جاړي تأكيد كوي په مكي سورتونو كي ترسترګو كېږي او هغه آيتونه چي د مصالحي او روغي جوړي جواز په كي مومو ټول په مدينه منوره كي نازل شوي!! د قرآن له نظره له دښمن سره مصالحه او روغه جوړه بايد د قوت او ځواكمنۍ له دريځه وي نه د ضعف او ناتوانۍ له موقفه. صلح د مدني مرحلي كار دئ نه د مكي مرحلي. د دوو ښكېلو خواوو ترمنځ صلح د ځواكمن لوري د شرائطو په منلو سره ترسره كېږي، ضعيف لوری ځان دې ته اړ ګڼي چي د برلاسي حريف شرائطو ته غاړه كېږدي، تنازل وكړي او امتيازات وركړي تر څو ځواكمن حريف ئې له روغي جوړي سره توافق وكړي. اسلام دا اجازه نه وركوي چي مسلمان د ضعف او ناتوانۍاحساس وكړي، د دښمن شرائطو ته غاړه كېږدي، ذلت ته تسليم شي او هغه صلح ومني چي د دښمن برلاسي تضمينوي او د دښمن په وړاندي له تنازل او تسليمېدو سره مترادف وي.

دلته هم ګورئ چي د الكفرون په سوره كي رسول اللهﷺ ته او د ده له لاري ټولو مؤمنانو ته ويل شوي چي ستاسو پيغام به كافرانو ته دا وي: ستاسو معبودان نه منو، نه ئې لمانځو، نه ستاسو دين منو او نه ستاسو د عبادت طور طريقه! جدي مقاطعه، چي د هرراز انعطاف او جوړ جاړي امكان او احتمال د تل لپاره منتفي كوي. په رواياتو كي راځي چي په دې مرحلي

کي قريشو د پيغمبر عليه السلام د تره ابو طالب له لاري هغه ته دا وړانديزونه وکړل: که اقتدار غواړې موږ حاضر يو چې خپل سرور او سالار دې وټاکو، که ئې هدف ثروت او دولت وي دومره دولت به ورکړو چې د عربو تر ټولو بډايانو زيات شتمن شي، که ښځه غواړي د عربو تر ټولو ښايسته ښځه دې غوره کړي ورته وربه ئې کړو. خو د دې حرص پارونکو وړانديزونو په اړه د پيغمبر عليه السلام ځواب دا وو: په هغه خدای قسم چې زما ژوند ئې په واك كي دئ، که مي لمر په ښي لاس او سپوږمی په کيڼ لاس کي کيږدي له خپلي لاري به وانه وړم! يعني د عربو زعامت او مشرتوب خو پريږده که لمر او سپوږمی هم د ده په واك كي ورکړي تنازل ته تيار نه دئ، له خپلي مبارزې لاس نه اخلي او په دې اړه به د دښمن شرائط هيڅکله ونه مني چې په خپلي تګلارې کي تجديد نظر وکړي!!

که هغو آيتونو ته چې په دې اړه په ځينو مکي سورتونو کي راغلي توجه وکړو د قضيې څرنګوالی په ښه توګه درك کولی شو. د الاسراء د سورې په ٧٤- ٧٥ آيتونو کي لولو:

وَلَوۡلَآ أَن ثَبَّتۡنَٰكَ لَقَدۡ كِدتَّ تَرۡكَنُ إِلَيۡهِمۡ شَيۡـٔٗا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذٗا لَّأَذَقۡنَٰكَ ضِعۡفَ ٱلۡحَيَوٰةِ وَضِعۡفَ ٱلۡمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيۡنَا نَصِيرٗا ﴿٧٥﴾ الاسراء: ٧٤- ٧٥

او که مو مضبوط کړی نه وی نو يقيناً چې نږدې وه لږ شانته د دوی لوري ته متمايل شې، چې په هغه صورت کي به مو په ژوند کي هم دوه برابره عذاب درڅکلی وو او له مرګ وروسته هم دوه برابره، بيا به دې زمونږ په خلاف کوم ملاتړی نه شو موندلی.

په دې آيتونو کي له عتابه ډکي داسي صيغې مومو چې نظير ئې ډېر لږ موندلی شو!! که د دښمن لوري ته ډېر لږ تمايل دومره جدي نيول کيږي او د داسي سختي مؤاخذې وړ ګڼل کيږي، له دښمن سره د مصالحې او سازش عاقبت به څنګه وي؟!!

همدا راز فرمايي:

فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ﴿٩﴾ القلم: ٨- ٩

نو د دغو مکذبينو اطاعت مه کوه، خوښوي چې کاش ته نرمي او مداهنت وکړې چې بيا دوی هم مداهنت وکړي.

صلح او روغې جوړې ته د دعوت په اړه فرمايي:

فَلَا تَهِنُواْ وَتَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱلسَّلۡمِ وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ وَٱللَّهُ مَعَكُمۡ وَلَن يَتِرَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ ﴿٣٥﴾

محمد: ٣٥

نو مه سست کيږئ، او روغې جوړې ته بلنه مه ورکوئ، په داسي حال کي چې تاسو لوړ

يئ او الله له تاسو سره دئ او هيڅکله به ستاسو عملونه درته ضائع نه کړي.

دا آيت لاندي اساسي مطالب افاده کوي:

الف: د دښمن په وړاندي د ضعف او ناتوانی احساس مه کوئ، د دښمن په ضد د خپلي مبارزې شور او شوق له لاسه مه ورکوئ، لټي او کسالت مه کوئ.

ب: دښمن ته د صلحي او روغي جوړي پيغامونه مه لېږئ او تفاهم او سازش ته ئې مه رابلئ.

ج: تاسو لوړ ياست، لوړ تر دې چي د دښمن په وړاندي د ضعف او کمزورۍ احساس وکړئ او د سازش او روغي جوړي لاس وراوږد کړئ.

و: گمان مه کوئ چي تجريد شوي يئ او دښمن توانېدلی چي تاسو محاصره کړي، له ولس مو منزوي کړي، گمان مه کوئ چي يوازي پاته شوي يئ، د يوازيتوب احساس بايد تاسو له دښمن سره جوړ جاړي ته اړ نه کړي، د زمکي او آسمانونو لوی رب له تاسو سره او ستاسو مل دئ.

هـ: گمان مه کوئ چي له روغي جوړي پرته به ستاسو ټولي هلي ځلي هدر شي، قربانۍ به مو ضائع شي او هغه نتائج به پرې مرتب نه شي چي الله تعالی ئې له تاسو سره وعده کړې، الله تعالی به هيڅکله ستاسو قربانۍ ضائع نه کړي او ستاسو هلي ځلي به بې نتيجې پرې نږدي.

د دغو او ټولو هغو آيتونه په مقابل کي چي په مقاطعي او برائت ټينگار کوي، ځيني د انفال د سورې په ٦١ آيت استناد کوي او له دښمن سره مصالحه په هغه صورت کي جائز گڼي چي دښمن په خپله صلحي ته تمايل څرگند کړي. آيت داسي دئ:

وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٦١﴾ **الانفال: ٦١**

او که دوی صلحي ته مايل شول؛ نو ته هم ورته تمايل وکړه او پر الله توکل وکړه، بې شکه چي هغه پوه اورېدونکی دئ.

راشئ وگورو چي دا د صلحي په اړه بېل بېل او متفاوت احکام څنگه تلفيق کولی شو؟ او په کوم يوه به کله عمل کوو؟ کله له دښمن سره صلح کول جائز ده او کله ناجائز؟ آيا دا قضيه د نهضت مشرانو ته پرېښودل شوې چي مصلحت ته په پام سره مناسب تصميم ونيسي؟ آيا دا سمه ده چي ووايو: د دې آيتونو په حکم سره مسلمانان له دې منع شوي چي دښمن ته د روغي جوړي پيغامونه ولېږي، خو که د صلحي پيغام د دښمن له لوري وي او تفاهم او جوړ جاړي ته تيارۍ وښيي بيا نو مسلمانان کولی شي مثبت ځواب ورکړي؟! ښايي ځينو ته دا استدلال معقول وبرېښي او د آيت له ظاهر سره ئې سم وگڼي!! خو دا انتباه په څو دليله سمه نه ده:

١- د دې استدلال له مخي که د صلحي وړانديز د دښمن له لوري وي نو مسلمانان کولی شي روغه جوړه وکړي پرته له دې چي وگوري د دښمن وړانديز د ضعف له دريځه دئ که د قوت او برلاسي له دريځه او پرته له دې چي وگوري مسلمانان د قوت په دريځ کي دي که د ضعف او کمزورۍ په دريځ کي!! که دا استدلال سم او د منلو وړ وی نو پيغمبر عليه السلام به حتماً

په مكي دور كې د دښمن د صلحې وړانديزونو ته مثبت ځواب ويلى وو!! مخصوصاً په هغه وخت كې چې د (الكفرون) سوره نازلېده!! حال دا چې د مكي دور په ديارلسو كلونو كې او د مدينې په شپږو كلونو كې د حديبيې تر صلحې پورې ئې نه له دښمن سره روغه جوړه وكړه، نه ئې انعطاف او نرمي وښوده او نه خبرو آترو ته كښېناست، په داسې حال كې چې د قريشو سردارانو تل د هغې غوښتنه كوله او ډول ډول وړانديزونه ئې لرل. قرآن په ګڼ شمېر آيتونو كې دې حقيقت ته اشاره كوې.
٢- كه له دښمن سره د روغې جوړې مربوط آيتونو د نزول ترتيب ته لږ ځير شو وبه ګورو چې د مقاطعې، عدم انعطاف، له مداهنت ډډه كول او روغې جوړې ته د نه رابللو آيتونه په هغې مرحلې كې نازل شوي چې د مكي ديارلس او د مدينې شپږ لومړني كلونه احتوى كوې. همغه مرحله چې دښمن د برلاسي احساس كاوو او نهضت ئې ضعيف او كمزورى ګاڼو. خو كله چې نهضت له تدافعي حالت ووت، د دښمن ټول بريدونه ئې په شا وتمبول، او په ټولو نښتو كې ئې خپله وړتيا او قوت اثبات كړ، اوس تر دښمن د برلاسى او قوت احساس كوي، دغه وخت دئ چې له دښمن سره د تفاهم او روغې جوړې اجازه وركول كېږي. د قرآن په آيتونو كې د غور په نتيجه كې به دا وګورئ چې د (وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا) آيت د بدر په جګړې كې له بريا وروسته نازل شوى حال دا چې له تفاهم او روغې جوړې د اجتناب آيتونه ټول تر دې د مخه نازل شوي، د حديبيې صلح هغه وخت وشوه چې د دښمن وروستى لوى بريد د خندق په جګړې كې له ماتې سره مخامخ شو او له ماتې وروسته پيغمبرﷺ وفرمايل: له دې وروسته به قريش د حملې توان ترلاسه نه كړي. ګورئ چې د حديبيې صلح د نهضت د قوت او برلاسي او د دښمن له مسلسل ماتو وروسته د حرم خوا كې د دښمن تر سلطې لاندې سيمې كې امضاء شوې.
د دې آيتونو په رڼا كې او د هر يوه د نزول د زمانې شرائطو ته په پام سره په وضاحت او آسانى سره دا حقيقت درك كولى شو چې صلح د نهضت د قوت او ځواكمنې د وخت كار دئ، د هغه وخت كار چې دښمن د عجز او ضعف احساس وكړي او نهضت عملاً خپله برلاسي او ځواكمني ثابته كړي، هغه وخت چې دښمن صلحې ته اړ شوى وي او له دې پرته بله چاره نه ګوري چې د مسلمانانو شرائطو ته تسليم شي. عجيبه ده كه څوك دا ټول حقائق له پامه غورځوي او صلح د ضعف او ناتوانى د مرحلې كار ګڼي او ادعاء كوي چې نهضت كولى شي د ضعف په وخت كې له دښمن سره روغه جوړه وكړي!!!
څوك په دې حقيقت نه پوهېږي چې د دوو ښكېلو خواوو ترمنځ روغه جوړه تل د برلاسي او غالب لورې د شرائطو په اساس رامنځ ته كېږي، د غالب لورې شرائط منل كېږي او مغلوب لورى د ده د شرائطو منلو ته غاړه ږدي، يوازې په دې صورت كې ده چې د صلحې معاهده د دوو خواوو تر منځ امضاء كېږي، اسلام هېڅكله مسلمان ته د دې اجازه نه وركوي چې ذلت ته سر ټيټ كړي، د دښمن شرائطو ته تسليم شي، د همدې لپاره د ضعف او ناتوانى په وخت كې عدم مداهنت او صلحې ته په عدم دعوت تأكيد كوي، خو د برلاسى په وخت كې اجازه وركوي چې تفاهم وكړي او د صلحې بلنې ته مثبت ځواب ووايي. كوم كسان چې د قرآنكريم په تفسير كې د آيتونو شأن نزول او د هر آيت د نزول شرائطو ته پام نه كوي او هر آيت بېل بېل او له نورو سره ئې تړاو ته له پام پرته تر بحث لاندې نيسي، كله چې د يوې قضيې په اړه دوه

متباين احكام ګوري او په توجيه كي ئې له ستونزې سره مخامخ كيږي او له تلفيق ئې عاجز كيږي نو د دې په ځای چي ووايي: د يوه حكم په يوې مرحلې پوري او بل ئې په بلې پوري مربوط دئ، برعكس د دغو پورتنيو آيتونو په څېر ئې تعبيروي!

د دوی د تعبير له مخې مسلمانان مكلف دي چي د دښمن له لوري د صلحې وړانديز ته له خنده پرته مثبت ځواب ووايي، ګواكي مسلمانان له دښمن سره له روغې جوړې نه بلكي يوازې له دې منع شوي چي دښمن ته په خپله د روغې جوړې وړانديز وكړي، خو كه دا ابتكار د دښمن له لوري وو او د روغې جوړې پيغام هغه ورولېږو نو بيا كولی شي له ځنډ پرته روغه جوړه وكړي!! په داسي حال كي چي مسئله كاملاً د دې عكس ده، د قرآن آيتونه او عملي مصاديق ئې د پيغمبر عليه السلام په ژوند او له دښمن سره ئې په معامله كي په ډېر وضاحت سره ښيي چي صلح ځان ته خاص وخت او شرائط لري، له دښمن سره صلح او تفاهم د قوت او ځواكمنی د مرحلې كار دئ نه د ضعف د مرحلې، د مدني مرحلې كار دئ نه د مكي مرحلې.

د الكفرون په سوره كي مسلمانانو ته لارښوونه شوې چي د كفر دين په هر ځای او د تاريخ په هر پړاو كي او په هر شكل او هري بڼې كي ئې ستاسو له دين سره سمون نه خوري، د دوی په وړاندي بايد ستاسو شعار دا وي: ستاسو د معبودانو عبادت نه كوو، ستاسو د عبادت طريقې نه خپلوو او ستاسو دين نه منو.

دې مباركي سورې ته چي رسول الله ﷺ كوم خاص او ځانګړی اهتمام كاوو له دې رواياتوئې ښه معلومولی شئ:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ رَمَقْتُ النَّبِىَّ -صلى الله عليه وسلم- أَرْبَعاً وَعِشْرِينَ مَرَّةً أَوْ خَمْساً وَعِشْرِينَ مَرَّةً يَقْرَأُ فِى الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ وَبَعْدَ الْمَغْرِبِ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) وَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ). رواه احمد

عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: پيغمبرعليه السلام مي څلرويشت يا پنځه ويشت ځلي ليدلی چي د سهار له فرضو مخكي دوو ركعتونو او د ماښام له فرضو وروسته دوو ركعتونو كي به ئې (قل يا ايها الكفرون او قل هو الله احد) تلاوت كول.

عن أبى فروة قال قدمت المدينة فأتيت النبى صلى الله عليه وسلم فقلت يا رسول الله علمنى شيئا أقوله إذا أويت الى فراشئ قال اقرأ قل يأيها الكفرون فإنها براءة من الشرك. رواه الترمذی

له ابو فروة رضي الله عنه روايت دئ چي وايي: كله چي مديني ته راغلم نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ورغلم او ورته ومي ويل: يا رسول الله! داسي څه راوښيه چي په بستر كي د پرېوتو په وخت كي ئې ووايم، وئې فرمايل: قل يا ايهاالكفرون تلاوت كړه چي دا له شرك برائت دئ.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١﴾ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ
أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ
وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾

١- ووایه : آی، های، اې کافرانو! ٢- زه نه لمانځم هغه څه چي تاسو ئې لمانځئ. ٣- او نه تاسو يئ لمانځونکي د هغه چي زه ئې لمانځم. ٤- او نه زه يم لمانځونکی د هغه چي عبادت ئې وکړ تاسو. ٥- او نه تاسو عابدان د هغه څه ياستئ چي زه ئې عبادت کړم. ٦- تاسو ته دي خپل دين وي او ما ته دي خپل دين.

١: په دې آيت کي ټول کافران په څو ندائيه تورو سره مخاطب شوي: په (يا) سره چي د لري او غائب لپاره کارول کيږي، په (أيُّ) سره چي د نږدې او حاضر لپاره او په (ها) سره چي د انذار او خبرداري ورکولو لپاره کارول کيږي.

له کافرانو ټول هغه کسان مراد دي چي د اسلام له حقانيت انکار کوي، قرآن د مکې کفارو ته د مشرك خطاب کوي، يهودانو او نصرانيانو ته د اهل کتاب خطاب کوي او د (کافر) لفظ د دواړو لپاره کاروي.

که څه هم د دې سورې لومړی مخاطب رسول اللهﷺ دئ خو حکم ئې عام او ټولو مؤمنانو ته متوجه دئ. هر مسلمان مکلفوي چي د (کافرانو) په اړه همدا دريځ غوره کړي.

٢- په دې آيت کي څو خاصو ټکيو ته توجه ولرئ:

الف: له الفاظو معلوميږي چي قريش؛ رسول اللهﷺ يو ډول روغي جوړي ته رابلي او غواړي چي د ده د معبود او د قريشو د معبوانو او د دوی دواړو د عبادت په طريقو کي داسي يووالی او نږدې والی رامنځ ته شي چي شخړه پای ته ورسيږي او اختلاف ختم شي. په دې اړه ګڼ شمېر روايات راغلي، ځيني وايي چي قريشو پيغمبر عليه السلام ته دا وړانديز وکړ چي موږ به ستا خدای ومنو او ته زموږ خدايان او بتان ومنه،کله به د دې عبادت کوو او کله د هغو. ځيني وايي: قريشو ورته وويل: زموږ يو بت ښکل کړه او درناوی ئې وکړه موږ به هم ستا خدای درسره ومنو. عبد الله بن عباس رضي الله عنه وايي: قالت قريش للنبى صلى الله عليه وسلم: نحن نعطيك من المال ما تكون به أغنى رجل بمكة، ونزوجك من شئت، ونطأ عقبك؛ أى نمشى خلفك، وتكف عن شتم آلهتنا، فإن لم تفعل فنحن نعرض عليك خصلة واحدة هى لنا ولك صلاح، تعبد آلهتنا اللات والعزى سنة، ونحن نعبد إلهك سنة؛ فنزلت السورة. رواه طبرانى و ابن ابى حاتم

قريشو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل: دومره مال درکوو چي د مکې تر ټولو خلکو

شتمن شي، څوك چي غواړي په نكاح ئې دركوو او ترشا دي روانيږو يعني مشر او لارښود دي منو او ته زموږ معبودانو ته له ښكنځلو لاس واخله او كه دا كار نه كوې نو يو بل وړانديز درته كوو چي هم ستا او هم زموږ په خير دئ: يو كال زموږ د لات او عزى بتانو عبادت وكړه يو كال به موږ ستا د اله عبادت وكړو، نو دا سوره نازله شوه.

د قرآن اشارو ته په پام سره هم دې نتيجې ته رسيږو چي د قريشو وړانديز احتمالاً داسي وو: له ده ئې غوښتي چي د قريشو د معبودانو له هتك حرمت او سپكاوي ډډه وكړي، هغه باطل ونګڼي او بتانو ته بد رد ونه وايي، الله ته ئې د تقرب وسيله وګڼي، چي په مقابل كي به ئې قريش د ده د معبود درناوى كوي او د ده له مخالفت به لاس اخلي.

ب: پيغمبرعليه السلام او د ده له لاري هر مسلمان په دې مكلف شوى چي د دا ډول وړانديزونو په وړاندي به ئې قاطع او پرېكنده ځواب دا وي: د هر هغه څه عبادت نه كوم چي تاسو ئې عبادت كوئ.

خو دا پوښتنه راولاړيږي چي د مكي مشركينو خو له الله تعالى انكار نه كاوو، بتان ئې الله تعالى ته د تقرب وسيله ګڼل، ګمان ئې دا وو چي د الله تعالى او بنده ترمنځ واسطې او وسيلې ته ضرورت شته، هر څوك نه شي كولى مخامخ الله تعالى ته خپل عرائض وړاندي كړي، غړ ئې وروررسيږي او دعاګاني ئې قبولي كړي، بتان انځورونه او نښې دي، د صالح، نېك او د الله تعالى دربار ته د مقربو شخصيتونو مجسمې دي، د دغو بتانو په لمانځلو سره د دغو شخصيتونو ملكوتي او مقدسي ارواح له موږ راضي كيږي، د دوى پاملرنه زموږ خوا ته راااوړي، زموږ غوښتنو ته ځواب وايي، زموږ دعاګاني قبلوي او كه زموږ د دعاګانو په اجابت نه توانيږل نو د الله تعالى دربار ته ئې وړاندي كوي، زموږ واسطه كيږي، شفاعت او سپارښتنه كوي او زموږ د حاجتونو د ترسره كېدو سبب ګرځي.

يهودانو او نصاراوو هم پر الله تعالى ايمان درلود خو يهودانو عزيرعليه السلام د خداى زوى او ځاى ناستى ګاڼو او نصاراوو عيسى عليه السلام، دوى ئې الله تعالى ته د تقرب وسيله ګڼل، د الله تعالى ترڅنګ به ئې له دوى مرسته غوښته، د الله او ځان ترمنځ به ئې واسطه او وسيله بلل، نو د دې معنى څه ده چي كافرانو ته ووايو: له هر هغه معبوده منكر يو او لمانځنه ئې نه كوو چي تاسو ئې عبادت كوئ؟ حال دا چي دوى هم الله تعالى مني او د نورو معبودانو په څنګ كي الله تعالى هم د دوى معبود او حتى ستر او اصلي معبود دئ؟ د دې پوښتني په ځواب كي بايد ووايو: د الله تعالى په اړه چي دوى كوم تصور په خپل ذهن كي لري او كوم صفات چي ئې د هغه لپاره ټاكلي او په كومي معنى چي ئې پيژني دا د الله تعالى په اړه صدق نه كوي، دوى په حقيقت كي نه الله تعالى پيژني او نه ئې عبادت كوي، الله تعالى د معبودانو له جملې يو معبود نه بلكي يوازينى معبود دئ، څوك چي له الله تعالى سره بل څه يا بل څوك په الوهيت او ربوبيت كي شريكوي، په دعاء او عبادت، لمانځني او استعانت كي له الله تعالى پرته، تر ده د مخه يا د ده ترڅنګ بل چا ته سرتيټ يا لاس اوږد كړي، مشرك دئ، الله تعالى ئې نه دئ پيژندلى، هغه معبود چي دى ئې لمانځنه كوي، كه څه هم د الله په نامه ئې يادوي، يو ناقص معبود دئ، شريك ته محتاج، په يوازي توګه د عالم له اداري او ساتني عاجز، د بنده دعاء يوازي د واسطې او وسيلې له لاري تر ده رسېدى شي، دا هماغه مالك الملك خداى او يوازينى پالونكى رب نه دئ چي ته ئې عبادت كوې، نو ځكه هغوى ته ووايه: زه د هغه چا

عبادت نه کوم چي تاسو ئې عبادت کوئ، تاسو هسي گمان کوئ چي زه د هغه خدای عبادت کوم چي تاسو هم پرې باور لرئ!! داسي نه ده، تاسو بې ځايه دا طمع کوئ چي زموږ او تاسو تر منځ د جوړ جاړي امکان شته او ښايي زه ستاسو د معبودانو له مخالفت لاس واخلم.

۳- له دې آيت څو مطلبه اخيستی شو:

الف: ستاسو دا تصور سم نه دئ چي تاسو هم په هغه خدای باور لرئ او عبادت ئې کوئ چي زه پرې باور لرم او عبادت ئې کوم، نه د الله تعالی په اړه زموږ او ستاسو باورونه سره ورته دي او نه د عبادت او لمانځني څرنگوالی او طور طريقې.

ب: ستاسو هغه وړانديز چي ستاسو معبودان ومنم او له مخالفت ئې لاس واخلم، نه منم، له ما دا طمع مه کوئ.

په دې ترکيب کي د (من) په ځای د (ما) د لفظ له راوړلو معلومېږي چي دلته د معبود (صفات) او خصوصيات په نظر کي دي، نه ذات ئې، که يوازې د معبود ذات مطمح نظر وی نو بايد د (من) کلمه راغلې وی، (ما) د څه او من د څوك په معنی ده، معمولاً (من) د ذوي العقول لپاره او (ما) د غيرذوي العقول لپاره کارول کېږي، د ذوي العقول لپاره د (ما) استعمال داسي دئ لکه چي د يوه چا په اړه ووايو: دی څه دئ؟ د دې په ځای چي ووايو: دی څوك دئ؟ په دې ترکيب کي چي دی څه دئ؛ زموږ مقصد دا وي چي د دې کس په ځانگړتياوو او صفاتو پوه شو، غواړو پوه شو چي دا څه کاره دئ، کسب او دنده ئې څه ده، مقام، درجه او منصب ئې څه دئ، عالم دئ، ليکوال دئ، مجاهد دئ؟ که څه؟ له ما تعبدون هم مراد همدا دئ.

٤- د څلورم او دوهم آيت په ترکيب کي توپير له څو لحاظه د توجه وړ دئ:

الف: دوهم آيت قريشو ته د رد ځواب او په دې ټينگار او تأکيد دئ چي زه هيڅکله د هغو معبودانو عبادت نه کوم چي تاسو ئې دا اوس اوس په عبادت لگيا يئ.

ب: څلورم آيت دا مطلب افاده کوي چي زه د هغه معبود په عبادت لگيا نه يم چي تاسو او ستاسو پلرونو ئې عبادت کړی، دا گمان مه کوئ چي زه د همغه خدای عبادت کوم چي تاسو پرې باور لرئ او په خاصو صفاتو ئې متصف گڼئ! ستاسو دا ادعاء او گمان سم نه دئ چي گواکي د بتانو تر څنگ په هغه خدای هم باور لرئ چي زه ئې عبادت کوم او له دې پلوه زموږ تر منځ د اشتراك کومه نقطه شته او کېدی شي د روغي جوړي کوم صورت راوباسو!!

٥: که څه هم د الفاظو له مخي دا آيت درېيم آيت ته ورته دئ، خو د دې لپاره چي يو ئې د دوهم آيت په مقابل کي او بل ئې د څلورم آيت په ځواب کي راغلی نو ځکه هر يو بېل مطلب افاده کوي: درېيم آيت په دې معنی دئ چي نه تاسو حاضر يئ د هغه معبود عبادت وکړئ چي زه ئې عبادت کوم او همداسي لکه چي زه ستاسو د معبودانو عبادت ته چمتو نه يم. نو نه زه تاسو ته کومه طمع لرم او مه تاسو ما ته کومه طمع کوئ، خو پنځم آيت دا مطلب بيانوي چي کوم څه چي تاسو اې قريشو لمانځئ او په عبادت ئې لگيا يئ، هغه خدای نه دئ چي زه ئې عبادت کوم، هغه ذات چي زه ئې د الله تعالی په نامه پېژنم او په عبادت ئې لگيا يم غير له هغه خدای دئ چي تاسو ئې پېژنئ او په عبادت ئې بوخت يئ، په دې ارتباط نه د تلفيق امکان شته او نه د جوړ جاړي.

٦: زما دين ستاسو له دين سره سمون نه خوري، د دې دواړو تر منځ چي له بنسټه توپير لري، تلفيق او روغه جوړه ممکنه نه ده، گمان مه کوئ چي د دې دواړو تر منځ د جوړ جاړي

امكان شته او كېدى شي په مشتركو وجوهاتو د تأكيد له لاري او د تنازل او انعطاف په نتيجه كي شخړه له منځه يوسو، داسي نه ده، د روغي جوړي امكان نشته، كه تاسو زما دين نه منئ نو په هغه صورت كي يوازي يو بديل په مخ كي لرو او هغه دا چي: ستاسو ئې خپل دين او زما خپل دين.

متأسفانه ځيني له دې آيت (لكم دينكم ولى دين) داسي معنى اخلي چي په حقيقت كي دا سوره، د دغه آيت په شمول د دې انګېرني د رد لپاره نازله شوې. دا آيت ئې د يو ډول مسامحي او روغي جوړي وړانديز ګڼلى، د تحمل، سازش او داسي توافق په معنى ئې اخيستى چي تاسو پر خپل دين عمل ته دوام وركړئ او موږ پر خپل دين عمل كولو ته پرېږدئ، د ورونېو په څېر او له اختلاف پرته به يو د بل خوا ته ژوند كوو، نه به زه ستاسو مزاحم كېږم او مه تاسو زما، پرېږدئ هر څوك د خپلي خوښي دين متابعت وكړي او هيڅوك ئې مزاحم نه شي!! دا هم يو آفت دئ چي ځيني پرې مبتلاء شي او له يوه كلام د اصلي مفهوم سل په سلو كي مغاير مطلب اخلي. په داسي حال كي چي دا سوره د جدي مقاطعي اعلان دئ، د هر راز جوړ جاړي د نفي اعلان، د كافرانو وړانديزونو ته د رد ځواب او د پيغمبر عليه السلام د وينا مطابق له شرك د برائت اعلان دئ او په داسي حال كي چي د پيغمبر عليه السلام دين له اسلام پرته د بل هر دين د نفي او له الله تعالى پرته د بل هر معبود د ترديد خبره كوي، خو دوى ئې د روغي جوړي يو وړانديز ګڼي!! د دې سورې مطالب د قرآن په ګڼ شمېر نورو آيتونو كي هم ګورو لكه چي فرمايي:

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُواْ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُاْ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُواْ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ ...

الممتحنه: ٤

بې شكه چي تاسو ته په ابراهيم (عليه السلام) او د ده په ملګرو كي غوره اسوه شته، كله چي ئې خپل قوم ته وويل: له تاسو او له ټولو هغو معبودانو بې زار يو چي تاسو ئې له الله پرته عبادت كوئ، له تاسو منكر يو، زموږ او ستاسو ترمنځ به عداوت او دښمني د تل لپاره او تر هغه څرګنده وي چي تاسو يوازي پر يوه الله ايمان راوړئ...

بسم الله الرحمن الرحيم

النصر

د سورې معرفي

د دې سورې نوم النصر دئ، چې له لومړي آيت اخيستل شوی، ۳ آيتونه لري، لومړی آيت ئې د فتح په صيغې او دوهم او درېيم ئې د افواجاً او تواباً په هموزنو الفاظو پای ته رسېدلي. مدني سوره ده، عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمايي چې دا د قرآن وروستۍ سوره ده چې پر رسول اللهﷺ نازله شوې. عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمايي چې د النصر سوره په حجة الوداع او په ايام تشريق کې نازله شوې.
عن عبيدالله بن عبدالله بن عتبة قال: قال لي ابن عباس يا ابن عتبة أتعلم آخر سورة من القرآن نزلت؟ قلت نعم "إذا جاء نصر الله والفتح" قال صدقت. رواه النسائی
له عبيدالله بن عبدالله بن عتبة رضي الله عنه روايت دئ چې وايي: ابن عباس رضي الله عنه راته وويل: آيا د قرآن وروستۍ نازله شوې سوره پېژنې؟ ورته ومې ويل: هو؛ "إذا جاء نصر الله والفتح" ده، وئې ويل: رښتيا دې وويل.
عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : أُنْزِلَتْ هَذِهِ السُّورَةُ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) عَلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فِى وَسَطِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ وَعَرَفَ أَنَّهُ الْوَدَاعُ فَأَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ الْقَصْوَاءِ فَرُحِلَتْ لَهُ فَرَكِبَ فَوَقَفَ بِالْعَقَبَةِ وَاجْتَمَعَ النَّاسُ فَقَالَ :« يَا أَيُّهَا النَّاسُ ». فَذَكَرَ الْحَدِيثَ فِى خُطْبَتِهِ. رواه البيهقی و غيره
له ابن عمر رضي الله عنه روايت دئ چې وئې ويل: دا سوره "إذا جاء نصر الله والفتح" د ايام تشريق په منځ کې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازله شوه، نو پوه شو چې د وداع وخت دئ، نو امر ئې وکړ چې قصوی نومې اوښه ئې راولي، ورته راوستل شوه، پرې ودرېدو او خلکو ته ئې وينا وکړه او بيا ئې د ده هغه مشهوره خطبه ياده کړه.
له رواياتو داسې معلومېږي چې دا مبارکه سوره د پيغمبر عليه السلام له رحلت نږدې درې مياشتې مخکې نازله شوې.
دا سوره د الهي نصرت، وروستۍ بريا او په دين کې د خلکو ډله ډله او پراخ ننوتلو زېرې ورکوي، د دې مرحلې خاص مسئوليتونه او وظائف په ګوته کوي او پيغمبر عليه السلام ته لارښوونه کوي چې په دې مرحله کې او د دغو بشارتونو د تحقق په وخت کې به څه کوي.
فتح او بريا ځينې داسې آفتونه لري چې که پرې مبتلا شوو او ځان مو ترې ونه ساتو، نو د بريا عواقب به د ماتو تر پايلو ډېر خطرناک ومومو، د برياوو ستر ستر آفتونه دا دي:
۱- فاتحان اکثراً د غرور او تکبر په بيمارۍ اخته کېږي، بريا او فتح د خپلو وړتياوو، <u>خانګړتياوو او برياليو هڅو نتيجه ګڼي، د نورو په نسبت د لويي احساس په کې راولاړ شي،</u>

ځان د امتيازاتو مستحق ګڼي، د غرور، لويي او تر نورو ځان لوړ ګڼلو احساس ئي له نورو سره په چلن کي راڅرګند شي، هغه رب چي ايمان ئي پرې درلود، د مبارزې او له دښمن سره د نښتو په وخت کي ئي د ده تأييد او ملاتړ ته سترګه په لار ول اوس ئي هېر کړی، د الله تعالی د پېرزوينو په وړاندي ئي د امتنان او شکر احساس ورو ورو کمزوری او بالآخره له منځه ولاړ شي او که په خلکو ئي باور وو او په دې عقيده وو چي د خلکو له ملاتړ پرته مبارزې ته دوام نه شي ورکولی او په خپلي مبارزې کي ئي د خلکو ونډه ډېره مهمه او ضروري ګڼله او په دې باور وو چي د ولس د قربانيو، حمايت او ملاتړ په نتيجه کي مبارزه تر وروستی بريا پوري دوام کولی شي، خو اوس دا ټولي خبري ترې هېري شي، خلك هېر کړي، په کمه سترګه ورته ګوري اوس له خلکو دا طمع کوي چي د ده درناوی به کوي، د ده مرهون او ممنون به وي او په خپلي مبارزې کي بريا به د ده د فوق العاده او ستري ونډي نتيجه ګڼي. غرور او تکبر، فاتحان هم له الهي تأييد محروم کړي او هم د ولس له حمايت او په مستبد او مطلق العنان واکمن ئي تبديل کړي.
٢- بريا او فتح اکثراً د دې باعث شي چي دعوتګران او مبارزان هغه اعتناء او اهتمام له لاسه ورکړي چي مخکي به ئي د ځان د اصلاح او د ملګرو روزني، دعوت او تربيې ته کاوو، له يوې خوا بريا دا احساس په دوی کي راولاړ کړي چي ځان کامل وګڼي او ګمان وکړي چي کمال ته رسېدلي او دا بريا د دوی د کمال نتيجه ده، له بلي خوا ځان جوړونه او د افرادو تربيت او روزنه چي د مبارزې يوه لازمي او ضروري برخه وه اوس هغه له پامه وغورځوي او ضرورت ئي منتفي وګڼي او له بلي خوا ئي سياسي او اداري مصروفيتونه داسي احاطه کړي چي نه ځان ته د اعتناء او اهتمام کولو فرصت ولري او نه د نهضت فکري او دعوتي چارو ته. بالآخره کار هغه ځای ته ورسېږي چي ټولو هغو عواملو ته پاملرنه او اعتناء له منځه ولاړه شي چي نهضت ته ئي پر دښمنانو بريا او برلاسي ورپه برخه کړه، خلك ئي د هغه په خوا کي راغونډ کړل، له الهي تأييد او ملاتړه ئي برخمن کړ، فتح او بريا ئي ورپه برخه کړه. دا ټول هېر او له پامه وغورځول شي.
٣- بريا په خپله معيار او ملاك شي او فاتحان د خپلو مبارزاتو د دوران هر کار په دې دليل (ښه) او (سم) ګڼي چي دوی ئي بريا ته ورسول او فتح ئي ورپه برخه کړه او د دوی په کاميابۍ کي ئي ونډه درلوده!! د مبارزې د دوران ډېر بد، ناروا او حرام کارونه هم ورته ښه ښکاره شي.
٤- له نهضت سره د خلکو پيوستون هم خپل مخکنی طبيعي بهير له لاسه ورکړي او د هغي فضاء او شرائطو تر اغېز لاندي راشي چي بريا رامنځ ته کړې، مخکي به افراد يوازي يوازي، تدريجي، له غور او دقت وروسته او له نورو سره د نهضت له مقايسې او په ښه والي او غوره والي ئي له پوهېدو وروسته له نهضت سره يوځای کېدل، له پوهي وروسته او مصممانه به راتلل، راتګ به ئي يو سنجول شوی انتخاب وو، د قربانۍ له عزم او ارادې سره به ئي د کاروان ملګرتيا کوله، په دې به پوهېدل چي له نهضت سره ئي پيوستون خطرونه لري، له ګواښونو سره ئي مخامخ کوي، د دې غوښتنه ترې کوي چي د شر او فساد له مسلطو ځواکونو سره به تصادم او ټکر ته تيار وي، د راتلو په وخت کي به ئي د زندان توري خونې، زنځيرونه، زندې، زولنې، هجرتونه، پرهارونه، شهادتونه، ګواښونه او د کړاوونو خطرناك

مناظر سترګو ته ودرېدل، خو دا ټول به ئې ومنل، تعهد به ئې وکړ او د نورو مبارزينو په څنګ کې به ودرېدو، خو اوس او د بريا او فتحې له تحقق وروسته او د خطرونو او ګواښونو له پای ته رسېدو وروسته، خلك ډله ډله راځي، فوځ فوځ له کاروان سره يو ځای کېږي، د دې لپاره نه چې په حقيقت پوه شوي او د نوي دين حقانيت ورته ثابت شوی، بلکې د امتيازاتو د لاس ته راوړو په طمع راځي، داسې نه ده چې د راتلو په وخت کې ئې له ځان سره پټېيلي وي چې د دين لپاره به قرباني ورکوي او کړاوونه به ګالي، بلکې په دې هيله راځي چې نهضت به تل بريالی او برلاسی وي او دی به ئې په خوا کې خپلو موخو او غرضونو ته رسېږي!! څوك چې د بري په وخت کې ډله ډله راغلي که دښمن غالب شي نو ډله ډله به له نهضت وځي او له دښمن سره به يوځای کېږي. که د دغو خلکو روزنې او تربيې ته جدي پاملرنه ونه شي؛ نهضت ته به سخت تاوان رسوي او له نه حل کېدونکو ستونزو سره به ئې مخامخ کوي.

تاريخ په دې شهادت ورکوي چې اکثر نهضتونه له بريا وروسته له تباهی سره مخامخ شوي، د مبارزې په جريان کې بريالي او موفق وو، د مبارزې ستونزې ئې ګاللې، په ابتلاءاتو کې صابر او ثابت قدم وو، له ګواښونو نه وېرېدل او فشارونو ته نه تسليمېدل، ګواښونو، محاصرو او کړاوونو نه شو کولی چې له خپلې لارې ئې منحرف او د دښمن په وړاندې له خپلو اصولو او تګلارو تنازل او انحراف ته اړ کړي، خو د بريا او فتحې د خطرناکو آفتونو په وړاندې په ثبات او مقاومت نه دي موفق شوي، د بريا په آزموينې او ابتلاء کې پاته راغلي او ماته ئې خوړلې. لکه چې عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه فرمايي: ابتلينا بالضراء فصبرنا و ابتلينا بالسراء فلم نصبر: په کړاوونو وآزمويل شوو نو صبر مو وکړ او په سوکالي وآزمويل شوو خو صبر مو ونشو کړی.

د دې مبارکې سورې په مختصر، موجز او جامع الفاظو کې دغو ټولو آفتونو ته اشاره شوې او له دې د ځان ساتلو لارښووني په کې راغلې.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ﴿١﴾ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ﴿٢﴾
فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ﴿٣﴾

۱- هغه وخت چي راشي الهي بريا او فتح. ۲- او خلك وګورې چي ننوځي به د خدای په دين کي ډلي ډلي. ۳- نو لګيا شه د خپل رب په ثناء، او ترې وغواړه بخښنه، بې شکه چي هغه دئ د توبې ښه قبلوونکی.

دا آيتونه ځو اساسي مطالب افاده کوي:

~~۱- ياده اوسه چي الهي نصرت راروان دئ، پر دښمن به ستا بريا تحقق مومي، خلك به~~ ستاسو بريا او فتحي ته په پام سره ډله ډله د الله په دين کي ننوځي، تر اوسه عام ولس د نهضت له ليکو سره په پيوستون کي محتاط وو، له دې وېري چي داسي نه نهضت له ماتي سره مخامخ شي، دښمن پرې غالب شي، زړه نا زړه او متردد ول او له پايلي ئې وېره درلوده، د دوی له منځه يوازي محدود شمېر با همته، زړه ورو او مصممو خلکو ايمان راوړ، له ګواښونو ونه وېرېدل او له کاروان سره يوځای شول، خو اوس او د برياوو له ليدو او د خطر له منتفي کېدو وروسته به په پراخه پيمانه او فوځ فوځ له نهضت سره يو ځای کېږي او تعهد به کوي.

۲- د فتحي او بري په رارسېدو سره د خپل رب ستاينه وکړه، دا د الله تعالی پېرزوينه وګڼه، د دې پېرزويني په پاس بايد د ده په ستايني لګيا شې، ستا په ځېرې، خبرو، حرکاتو او سکناتو کي بايد دا احساس ځرګند وي چي ته دا بريا د الله تعالی پېرزوينه ګڼې نه د خپل درايت، تدبر او هلو ځلو نتيجه، ځان د ستايني او توصيف وړ او مستحق نه شمېرې، له نورو دا تقاضا نه لرې چي تا وستايي او ستا ونډه د دې بريا په ترلاسه کولو کي اساسي او ستره وګڼي او په دې توګه ستا د احسان مرهون او پوروړي وي!! او ستا پر لويي او عظمت اعتراف وکړي!! بلکي بايد د الهي احسان مرهون وې او يوازي الله تعالی د ستايني وړ وشمېرې. دا لارښوونه فاتحان له غرور، تکبر، ځان ښودني او تر نورو ځان لوړ ګڼلو ژغوري، چي دا ټول د بري د مرحلې آفتونه دي، دغه آفتونه دي چي په استبداد او مطلق العناني منتج کېږي، له زعيم او قائد يو مغرور واکمن جوړوي او له متابعينو ئې متملق او چاپلوس غلامان. نه ګورئ د داسي فاتح زعماوو او مشرانو په ستاينو څومره مصارف کېږي؟! پر مجسمو، تصويرونو، مرقدونو ئې، پر هغو فيلمونو او کتابونو چي د دوی د ستايني په غرض بازار ته راوځي او منتشر کېږي، هومره مصارف کېږي چي انسان په حيرت کي اچوي!! او دا په داسي حال کي چي اصلي فاتحان (خلك) نه يوازي د انقلاب له ثمراتو بې برخي دي، د هغي وني مېوې ئې لا نه دي ځکلې چي په خپلو وينو ئې خړوبه کړې!! بلکي کړاوونه ګالي، تحقيرونه او اهانتونه زغمي، د واکمنانو په وړاندي سر ټيټولو ته اړ کېږي او له خپلو قربانيو سره سره بيا هم د واکمنانو د اقتدار د دوام لپاره مزيد قربانيو ته بلل کېږي. د واکمنانو او د دوی ژوند سره مقايسه کېدی نه شي!!

۳- له بري وروسته په دې مکلف یې چې د مبارزې د وخت ضعفونه، کمزورۍ، قصور، کمی او اشتباهات راپه یاد کړي، او له الله تعالی ئې بخښنه وغواړي او د هغو کسانو په څېر نه شي چي د قدرت نېشه ئې مست کړي، خدای هېر کړي، خپل سوابق د اشتباهاتو په شمول ملمع او ښایسته کړي، تل ئې د خلکو په مخ کي ږدي او له دوی د ستاینې، تحسین او تمجید غوښتنه کوي او حتی کار ئې هغه ځای ته ورسېږي چي خپل صریح او څرګند قصور او اشتباهات هم توجیه کوي، ترې دفاع کوي، له خپلې خطاء صواب جوړوي. او پام چي د هغو فاتحانو په څېر هم نه شي چي له بري وروسته خپل ټول سوابق، شعارونه، ژمنې، له الله تعالی او له خپلو ملګرو او خپل ولس سره تعهدات هېر کړي، سراسر بدل شي، په خپل مسیر او تګلارې کي تغییر راولي، ګمان کوي چي کمال مقصود ته رسېدلی، ټولي پوړۍ ئې پلې کړې، وروستی لوړي پوړۍ ته رسېدلی، له دې آخوا داسي پړاو نه دئ پاته چي ځان وروررسوي، نه د مزید ځان جوړولو کوم پړاو پاته دئ، نه داسي کومه اشتباه لري چي تصحیح ئې کړي او نه داسي ګناه چي بخښنه ئې وغواړي!! آیا پوهېږې چي د الله تعالی رسول صلی الله علیه وسلم، دا تر ټولو کامل او غوره انسان، دا د هدایت ځلانده مشعل، دا تر ټولو ستر مصلح، مجاهد او مبارز، دا تر ټولو محتاط او پرهېزګار عابد، هغه شخصیت چي تاریخ ئې بل نظیر نه شي لیدلی، همدا شخصیت د خپل ژوند په پای کي او هغه وخت چي له ده او د ده د دعوت د بریا په اړه د الله تعالی وعدې تر سره شوې، الله تعالی خپل نصرت او تأیید د ده په حال شامل کړ، ستره او تاریخي بریا ئې په برخه شوه، تر ټولو لوی امت، تر ټولو ستر او پراخ ملك، تر ټولو پیاوړۍ او ځواکمن فوځ ئې جوړ کړ، داسي چي د هغه وخت دوه ستري ستري امپراطورۍ د دې فوځ په لاس فتح شوې، دا شخصیت په دغه وخت کي د الله تعالی په ستاینې او مغفرت غوښتلو داسي مصروف وو چي ټولو به په حیرت سره پوښتنه کوله: یا رسول الله!! دا ولي په دغو ورځو کي تر مخکي زیات، په ناسته ولاړه، تګ راتګ او په هر حالت کي تا په تسبیح، تحمید او استغفار کي مشغول ګورو؟ مګر الله تعالی تا ته ټول مخکني او وروستني ګناهونه نه دي بخښلي؟ په ځواب کي به ئې فرمایل: مأمور شوی یم چي له بریا وروسته الله تعالی ته تسبیح او تحمید ووایم او مغفرت وغواړم!

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روایت کوي چي د دغي سورې له نزول وروسته رسول اللهﷺ به تل دا تسبیحات زمزمه کول:

سبحانك اللهم و بحمدك، اللهم اغفرلی، سبحانك اللهم ربنا و بحمدك، اللهم اغفرلی، انك انت التواب الغفور. رواه احمد

پاکي ده تا ته بارئ خدایه! او له ستاینو سره دي، ای ربه! ما ته ئې وبخښه، پاکي ده تا ته بارئ خدایه، زموږ ربه! او له ستاینو سره دي، ما ته ئې وبخښه، بې شکه چي ته بخښونکی توبه قبلوونکی یې.

دا ولي له ګناه معصوم پیغمبر دومره او داسي پرله پسې مغفرت غواړي او تر هر وخت زیات د خپل ژوند په پای کي؟! د دې دلیل دا دئ: انسان چي هر څومره خپل ځان او خپل ضعف او قصور ته متوجه کېږي، الله تعالی ښه پېژني او د ده د کمال د صفتونو په اړه ئې معرفت ارتقاء مومي او هغه اوږد واټن ته متوجه کېږي چي د ده او کمال مطلق ترمنځ پروت دئ، د قصور او کموالي احساس په کي وده کوي، داسي انګېري چي په پښو کي ئې د دې

اوږدې فاصلې د پلې كولو توان نشته، وزرونه ئې تر دې ډېر كمزوري دي چې هغو لوړو لوړو څوكو ته ئې ورسوي، هره شېبه چې پرې تېرېږي او څو گامه مخكې درومي گمان كوي چې كولى ئې شو په دې موده كې تر دې زياته فاصله ووهي او تر دې لازيات مخكې تللى وى، ولې شا ته پاته شوى؟ ولې نورهم لوړ نه دئ تللى؟ ولې ژر ونه رسېدو؟ دا ورته قصور او كمى معلومېږي، غواړي په استغفار سره ئې جبران كړي.

٤- بايد تل، مخصوصاً د مأموريت په پاى كې او د بريا او فتحې له تحقق وروسته، له خپل بخښونكي رب بخښنه وغواړې، تر څو ستا كمى، قصور، اشتباهات او خطاگانې دروبخښي، هيڅكله دې دا په خيال كې ونه گرځي چې خپل مأموريت دې سم ترسره كړى او خپل مسئوليتونه او وظائف دې په مكمله توگه اداء كړي، كه دې هرڅومره ستر ستر او ارزښتمن خدمات ترسره كړي وي، زياتې قربانى دې وركړې وي، د خپلو ايماني دندو په ترسره كولو كې دې ډېرې ستونزې او كړاوونه گاللي وي، په اخلاص او صداقت سره او په مسلسل او ستړيا نه منونكې توگه دې د خپل رب عبادت كړى وي، هر گام دې په ډېر دقت پورته كړى وي او تل دې دې ته پام وو چې لمن دې په گناه ونه لړل شي او يو انچ ښي او كيڼ لوري ته منحرف نه شي، له دې ټولو سره سره بايد داسې احساس كړې چې شا ته پاته يې، خپل مأموريت دې هغسې نه دئ ترسره كړى چې درسره وړ وو او خپل مسئوليتونه دې په سمه توگه نه دي اداء كړي. كه رسول اللهؐ له هغه لوړ مقام سره په دې مكلف كېږي چې بخښنه وغواړي نو ته څه كاره يې او د هغه په پرتله دې څه كړي؟!!

توبه قبلوونكي رب تل د توبې دروازه پرانيستې پرېښې، هر څوك چې د ده لوري ته رجوع وكړي، وبه گوري چې الله تعالى هم د ده لوري ته ورنږدې شوى، ستا د هر وار توجه په مقابل كې څو څو ځله تا ته توجه كوي، ته يو گام د ده لوري ته ورنږدې كېږې او هغه دوه گامه درته رانږدې شوى، ته په ورو ورو گامونو د ده خوا ته وردرومې خو هغه په هروله او سريع گامونو ستا خوا ته رانږدې كېږي.

بسم الله الرحمن الرحيم

اللـهب

د سورې معرفي

د دې سورې نوم اللـهب (د اور لمبه) دئ، ٥ آيتونـه لري، د څلورو لومړيو آيتونو فواصل ئې د تب، كسب، لهب او حطب هموزنه صيغې دي او پنځم ئې د مسد په صيغې پاى ته رسېدلى، چي كه څه هم توري ئې له مخكنيو توپير لري خو غږ ئې ورسره يو شانته دئ او د سورې د غږ لپاره موزون او مناسب توقف دئ. دا هم مكي سوره ده، د سورې له متن معلومېږي چي د دې سورې د نزول په وخت كي د قريشو سردارانو، په ځانګړې توګه ابولهب او ښځي ئې د شرارت او فتنو راولاړولو لپاره ملا تړلې وه، په زړونو كي ئې د حقد او كينې اورونه بل وو، د پيغمبر عليه السلام په خلاف ئې خلك راپارول، ورځ په ورځ د دعوت د لمني پراخېدا او د ولس پراخ پيوستون د دوى عداوت او دښمني لازياتوله، يوه به ئې د فتنو اورونـه بلول او بل به ئې لمن ورته وهله او په دې اور به ئې تېل شيندل، يوه به د خلكو كركه او كينـه راپاروله او بل به ئې مسلمان شوي ځورول.

ابولهب د عبدالمطلب زوى او د رسول اللهﷺ سكه تره، چي د پيغمبر عليه السلام له بعثت مخكي د ده دوه ګراني لوڼي د ابولهب د دوو زامنو عتبه او عتيبه په نكاح شوې وې، له بعثت وروسته د شرير او ظالم ابولهب دښمني له پيغمبرعليه السلام سره هغه ځاى ته ورسېده چي خپلو زامنو ته ئې وويل: تر هغه ستاسو د مخ ليدنه پر ما حرامه چي د محمد (عليه السلام) لوڼو ته مو طلاق نه وي وركړى. دواړو جاهلو انسانانو د خپل حسود او متعصب پلار په وينا بې مروتي وكړه او د پيغمبر عليه السلام لوڼو ته ئې طلاق وركړ. د پيغمبر عليه السلام له قبيلې، بني هاشم يوازې ابولهب هغه څوك وو چي د ده له دښمنانو سره يو ځاى شو او د خپلوۍ په حكم ئې هم د دښمنانو په وړاندې د ده حمايت او مرسته ونكړه، برعكس د ده ترټولو بد او كينه كښ دښمن شو او نور ئې دښمنۍ ته راپارول، د قبيلې نورو خلكو كه پر پيغمبر عليه السلام ايمان نه وو راوړى خو له دښمن سره د ده په خلاف يو ځاى كېدا ئې د مروت او مېراني خلاف او د قومي غيرت او عصبيت مغاير كار ګاڼو. خو ابولهب دغه قومي عنعنه هم تر پښو لاندې كړه، مروت او مېراني ته ئې شا كړه، له دښمنانو سره ملګرى شو او د فتنو راولاړولو او د ولس د كركې او غصې راپارولو لپاره ئې ملا وتړله!!

عبدالله بن عباس رضي الله عنه روايت كوي: كله چي رسول اللهﷺ په دې مأمور شو چي خپل دعوت څرګند كړي او ترټولو د مخه خپل نږدې اقارب او خپلوان د كفر او شرك له پايلو ووېروي، نو سبا ئې د صفا غونډۍ ته وخوت، پرې ودرېدو او په جګ غږ ئې وويل: يا

صباحاه!! د سحر پر مهال دا چيغه په عربو كي د هغه چا چيغه ګڼل كېده چې د شپې په تياره كې ئې دښمن ليدلی چې پر قبيلې د بريد لپاره راروان دئ، قوم ته به ئې د كوم خطر خبرداری وركاوو، د دې غږ په اورېدو سره ټولو له يوه بله پوښتنه كوله چې دا د چا غږ دئ، وئې ويل: دا د محمد (عليه السلام) غږ، ټول د صفا غونډۍ په لمنه كې د ده خوا ته راغونډ شول او د پيغمبر عليه السلام د وينا اورېدو ته غوږ شول، پيغمبرعليه السلام هره قبيله په خپل خپل نامه ياده كړه او وئې فرمايل: اې هاشم زيو! اې عبدالمطلب زيو! اې فهر زيو! اې د فلان، فلان او فلان زامنو ... كه تاسو ته ووايم چې د دې غره ترشا دښمن درته راغونډ شوی او پر تاسو د بريد اراده لري، آيا زما په خبري باور كوئ؟ وئې ويل: هو؛ ځكه له تا مو هيڅكله درواغ نه دي اورېدلي! پيغمبر عليه السلام وفرمايل: نو زه تاسو ته له نږدې راتلونكي عذاب خبرداری دركوم. تر دې وړاندې چې پيغمبر عليه السلام خپلې خبرې پای ته ورسوي، ابولهب پورته شو او د خلكو له منځه ئې پرې نارې كړې او وئې ويل: تباً لك الهذا جمعتنا؟! تباه شې، آيا د دغې خبرې لپاره دې راغونډ كړو؟ په يوه روايت كې دا هم راځي چې يوه تيږه ئې لاس كړ تر څو خپله كركه او غصه ښه څرګنده كړي.

ابن زيد رضي الله عنه روايت كوي چې يوه ورځ ابولهب له رسول اللهؐ وپوښتل: كه ستا دين قبول كړم څه امتياز به ترلاسه كوم؟ رسول اللهؐ ورته وفرمايل: همغه چې نور مؤمنان ئې ترلاسه كوي! ابولهب وويل: يعني له نورو به هيڅ امتياز نه لرم؟! رسول اللهؐ وفرمايل: څه تر دې زيات غواړې؟! ابولهب غصه شو او وئې ويل: تباً لهذا الدين تباً ان اكون وهؤلاء سواء: خاوري د دې دين پر سر، تباه دې شي، چې ما او دا خلك برابر ګڼي!! ابولهب د پيغمبر عليه السلام په ګاونډ كې اوسېدو، تل به ئې هغه اذيت كاوو، د حج په موسم كې به چې كله پيغمبر عليه السلام د كوم كاروان خوا ته ورغی او هغوی به ئې د الله دين ته رابلل نو ابولهب به تر شا پسې ورغی او د كاروان خلكو ته به ئې وويل: د دې په خبرو باور مه كوئ، ده له پلرنې دين بغاوت كړی، دروغ وايي، غواړي تاسو بې لاري كړي او له خپلو اصلي معبودانو لات او عزی مو منع كړي.

كله چې قريشو د بني هاشم او بني مطلب قبيلو په ضد د دې لپاره د مقاطعې او له دوی سره د پېر پلور او راكړې وركړې نه كولو اعلان وكړ چې دوی د رسول اللهؐ له حمايې لاس وانخيست؛ او دواړه قبيلې ئې په شعب ابي طالب كې په محاصرې كې ونيول، ابولهب له خپلې قبيلې او خپلوانو سره اړيكې وشلولې او د قريشو له كفارو سره ملګری شو او په دې محاصرې كې ئې د قوم په ضد د دوی مرسته وكړه. دا محاصره د بعثت په اوم كال پيل شوه او درې كاله ئې دوام وكړ او بني هاشم او بني مطلب ئې له داسې سخت حالت، لوږې او فقر سره مخامخ كړل چې زغمل ئې ورته ډېر ګران وو، د دغې شديدې محاصرې په دوران كې د ابولهب كار دا وو چې كله به كومه قافله د خوراكي توكيو د پلورلو لپاره مكې ته راغله، نو ابو لهب به ورغی او ورته وبه ئې ويل: كه د شعب ابي طالب له محاصره شوې وادي څوك د څه اخيستلو لپاره درته راغی معامله ورسره مه كوئ، د خپل جنس بيع لوړه وښيئ، څه چې مو خرڅ نه كړی شو ټول د بازار په نرخ زه درنه اخلم.

د ابولهب شرارتونو، عداوتونو او د پيغمبر عليه السلام په ضد د ولس راپارولو ته په پام

سره دا سوره د ده او د ده د مېرمنې په اړه نازله شوې، د دوی دواړو د شنیع عملونو د غندنې لپاره د یوې مستقلې سورې نازلېدل ښیي چې دوی د پیغمبر علیه السلام په ضد مخالفت او دښمنۍ کي تر ټولو زیاته ونډه درلوده.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصۡلَىٰ نَارٗا ذَاتَ لَهَبٖ ﴿٣﴾ وَٱمۡرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ ﴿٤﴾ فِي جِيدِهَا حَبۡلٞ مِّن مَّسَدِۭ ﴿٥﴾

۱- مات شه دواړه لاسه د ابولهب او تباه دي شي.۲- نه دي د ده مال ترې دفاع وکړې او نې لاسته راوړني.۳- ژر به ننوځي د لمبو خاوند یوه اور کي. ٤- او هم ښځه ئې، دا د خاشاك وړونکې. ٥- په غاړه کي مضبوطه رسۍ.

۱- دا ښېرا یا د ابولهب د هغې خبرې ځواب دئ چې د رسول الله ﷺ د بلنې په وړاندې ئې کړې وه او یا د فتنو او شرارتونو په راولاړولو کي د ده اوږد لاس ته په پام سره د دې پایلې مستحق ګڼل شوی. دا لاسونه چې د فتنو اورونه بلوي او د حقپالو په ضد د جاهل او ناپوه قوم عصبیتونه، کرکه او دښمني راپاروي د ماتېدو وړ دي، دا اور بلوونکي لاسونه دي مات وي، د هغه ابولهب لاسونه دي فلج شي چې د حق په ضد د عداوتونو او مخالفتونو په راپارولو کي شپه ورځ مصروف دئ، د ابولهب اصلي نوم عبدالعزی دئ، خو له دې کبله د ابولهب (د لمبو پلار) په نامه یاد او مشهور شو چې د فتنو اورونه ئې بلول، همداراز لکه ابوجهل چې د خپل جهل او جاهلانه عصبیت له کبله په دې نامه یاد او مشهور شو. د مفتن او شریر ابولهب ټولې هغه هڅې به هدر او شنډې شي او ده ته به تباهي او هلاکت له ځان سره راوړي چې د حق په ضد ئې رواني کړې.

۲- د ابولهب د مخالفت او عداوت اصلي وجه د ده مال، دولت او وجاهت وو، بډایان او مترفین تل او د زمانې په هر پړاو کي د پیغمبرانو علیهم السلام له دعوت سره مخالفت ته ملا تړې، مستکبرین تل د مصلحینو جنګ ته راوځي، دوی د پیغمبرانو علیهم السلام دعوت د خپل مال او اقتدار لپاره جدي ګواښ ګڼي، ابوجهل د پیغمبر علیه السلام د امت فرعون وو او ابولهب ئې قارون، یو ئې د مکې واکمن وو او بل ئې شتمن، د ابولهب معامله له پیغمبرعلیه السلام سره داسې وه لکه د آذر معامله له ابراهیم علیه السلام سره.

کوم ترکیب چې په دې آیت کي کارول شوی څو مطالب ترې اخیستل کېدی شي:

الف: مال او لاسته راوړني به ئې څه ترې دفع کړي؟

ب: مال او لاسته راوړني به ئې د ده هېڅ درد دوا نه کړي او هېڅ څه به ترې دفع نه

کړی شي.
ج: مال او لاسته راوړني دي ده ته هيڅ ګټه ونه رسوي او هيڅ شر او ضرر دي ترې دفع نه کړي.
٣- حتماً او ژر به په داسي اور کي ولوېږي چي لمبې به ترې پورته کېږي، د هغه اور مناسبه او ورته سزا چي ده په خپلو ناولو لاسونو بل کړی وو، د ده د زړه د کينې، حسادت او دښمنۍ اور ته ورته، په هغه اور کي به په خپله ستي شي چي دی ورته لمن وهي.
٤- او مېرمن ئې هم، هغه ښځه چي د فتنو په راولاړولو کي ئې د ده مرسته او ملګرتيا کوله، په هغه اور به ئې خاشاك اچول چي ابولهب بل کړی وو، د ده په تنور کي به ئې خس او خاشاك اچول تر څو ئې لمبې لاتېزې شي، دا د فتنې آله، د ولس د احساساتو، غصې او دښمنۍ په راپارولو کي د ابولهب ملاتړې، دواړه به يوځای او په ورته اور کي لوېږي.
٥- دا مفتنه ښځه، د شرارت وسيله، د فتنو اور ته خس راوړونکي او دا د فتنو په راولاړولو کي د خپل شرير مېړه ملګرې به په داسي حال کي د دوزخ په اور کي لوېږي چي په غاړي کي به ئې مضبوطه رسۍ راتاو وي، دې خپل ښځينه خصلت له لاسه ورکړی وو، هغه عاطفه او ترحم ئې ځپل شوي وو چي د ښځو ګانه شمېرل کېږي، دا د ښځو ذاتي خصوصيت او د مورولۍ صفت په دې بې رحمي ښځي کي ځپل شوی وو او په ځای ئې داسي رسۍ ځان ته ګانه کړې او په خپلي غاړي کي ګرځوي چي د فتنو اور ته خاشاك پرې راوړي، په دې فخر کوي، نو خود به په داسي حالت کي دوزخ ته ننوځي چي مضبوطه رسۍ به ئې په غاړي کي راتاو وي.
دې ويلي وو: په لات او عزی قسم چي زه به د خپلي غاړي ټوله ګانه پلورم او پيسې به ئې د محمد (عليه السلام) په مخالفت کي مصرفوم. د دغه قسم په ځواب کي ويل شوي: د جهنم په لمبه ناك اور کي به په داسي حال کي پرېوځي چي ټينګه رسۍ به ئې په غاړه کي وي.
ځيني وايي چي د ابو لهب ښځي به له صحراء اغزي راوړل او په شپه کي به ئې د پيغمبر عليه السلام د کور مخي ته شيندل او په دې سره به ئې د خپل زړه کينه سړوله. خو کېدی شي دا د هغو خلکو تعبير وي چي د داسي الفاظو د مجازي معنی په ځای حتماً د هغو حقيقي معنی رااخلي او خاص ذهن ئې دا نه شي منلی چي په ځينو مواردو کي کېدی شي د الفاظو مجازي معنی مراد وي نه اصلي. چي په قرآن کي د دې ډېر زيات مثالونه شته.

بسم الله الرحمن الرحيم

الاخلاص

د سورې معرفي

د دې مباركي سورې نوم الاخلاص: سوچه والی دئ، چي نه يوازي د سورې نوم دئ بلكي د محتوی لپاره ئې عنوان هم دئ- ٤ آيتونه لري، د آيتونو فواصل ئې د احد، صمد، يولد او احد هموزنه صيغې دي، په مكه كي نازله شوې كه څه هم ځيني ئې مدني ګڼي، د دې ترڅنګ چي ډېر روايات ئې مكي ګڼي د سورې متن، د بحث موضوع ئې او د بيان اسلوب ئې ښيي چي دا هم مكي سوره ده.

د دې موجزې، ښايسته او لنډې سورې په څلورو لنډو لنډو او جامع آيتونو كي د توحيد اساسي مباني او بنسټيز اصول په داسي ښې كي بيان شوي چي د توحيد ټول پراخ او ژور ابعاد احتوی كوي. په توحيد كي اخلاص او له هر ډول شرك ئې منزه او سوچه ساتل توضيح كوي. كه څوك وغواړي چي پر يوازيني معبود الله تعالی ايمان تر ټولو په لنډ او ښايسته كلام كي بيان كړي او د توحيد ټول پراخ ابعاد، په ډېره دقيقه توګه او په څو لنډو جملو كي توضيح كړي نو بايد دغه سوره تلاوت كړي. د قرآن درېيمه برخه د توحيد په اړه بحثونو احتوی كړې او ټول هغه مطالب چي د توحيد په اړه په قرآن كي راغلي د دغي مباركي سورې په دغو موجز او لنډو آيتونو كي ځای شوي. څوك چي دا سوره تلاوت كړي؛ داسي ده لكه چي د قرآن درېيمه برخه ئې تلاوت كړې وي. كه وغواړو چي د توحيد مبحث تر څلورو عنوانونو لاندې وڅېړو او د قرآن ټول هغه آيتونه چي د توحيد په اړه بحث كوي تر دغو څلورو عنوانونو لاندې تنظيم كړو؛ نو بايد د دې سورې دغه څلور آيتونه څلور عنوانونه كړو. او د توحيد مربوط آيتونه ئې په شرح او تفصيل كي راوړو.

د دې سورې آيتونه او د الفاظو تركيب ئې انسان ته دا انتباه وركوي چي په حقيقت كي دا سوره د الله تعالی په اړه پوښتنو ته د ځواب په څېر نازله شوې، په دې اړه متعدد روايات لرو چي د مكې مشركينو او د مدينې اهل كتابو له پيغمبرعليه السلام پوښتلي چي هغه خدای څوك دئ چي موږ ورته رابولې؟ څه صفات لري؟ ته وايې چي فرشتې له نور، انسان له خټې او پېريان د اور له بې دوده لمبې او آسمان له دوده ... پيدا شوي،... موږ ته ووايه چي ستا خدای له څه پيدا شوی؟ رسول اللهﷺ تر هغه ځواب نه دئ وركړی چي دا سوره نازله شوه.

په دې سوره كي د الله تعالی پنځه صفات ښودل شوي: الله يو دئ، صمد دئ، نه ئې زېږولي او نه زېږېدلی، نه ئې كوم سيال او كفو شته. يعنی الله تعالی له ډېرو معبودانو يو نه بلكي يوازينی معبود دئ، د ده ترڅنګ بل معبود نشته، هيڅ شريك نه لري، هيڅوك په الوهيت

او ربوبيت کي له ده سره مه شريکوئ، الله تعالى صمد، بې نياز، بشپړ او کامل دئ، په هيڅ څه کي بل ته اړ او محتاج نه دئ، هره هغه انګېرنه او تصور چي الله تعالى ته د نقص، عيب، احتياج، ضعف او کمي نسبت وکړي، يو ناسم او غلط تصوردئ، الله تعالى کمال مطلق دئ، له هره پلوه کامل دئ، الله تعالى خالق دئ، له مخلوق سره ئې مه تشبيه کوئ، مخلوق د خپلي بقاء لپاره زېږولو ته اړ دئ، که دا نه وي نسل ئې له منځه ځي، مخلوق له بله زېږي، بل ئې پيدا کوي، په خپل پيدايښت کي پيدا کوونکي او خالق ته اړ او محتاج وي، د الله تعالى په اړه به د هغو معيارونو له مخي قضاوت نه کوئ چي د مخلوق په اړه صدق کوي، زېږول او زېږېدل د مخلوق خصوصيت دئ، مخلوق د خپلي بقاء لپاره دې خصوصيت ته محتاج دئ، نيازمن خدای؛ الله نه بلکي د الله تعالى په اړه يو ناقص تصور دئ.

د خدای پالني يو خطرناك آفت دا دئ چي ځيني خپل ځان او ځيني خپل مذهبي مشران، خدای ته داسي منسوبوي چي ګواکي د ده د خاصي کورنۍ غړي وي، د ځان او الله تعالى ترمنځ د خاصي او ځانګړې رابطې ادعاء کوي، ځان تر نورو انسانانو لوړ او خدای ته نږدې ګڼي، نه د خپل عمل او عقيدې پر بنسټ؛ بلکي په قومي او نسبي لحاظ، ځان د الله تعالى نږدې دوستان او حتى خپلوان او د کورنۍ غړي شمېري، الله يوازې د ځان او په خپلي کورنۍ پوري مربوط ګڼي، له خپلو مذهبي مشرانو د خدای ځای ناستي جوړ کړي، حتى هغه خدای ترې جوړ کړي چي له آسمان راکوز شوی، يا يو له هغو خدايانو چي زمکي ته راغلی، ګمان کوي چي دی د خدای شريك دئ، په ځينو خدايي چارو کي د تصرف واك او صلاحيت ورکړی شوی، کولی شي د الله تعالى په څېر زموږ حاجتونو او اړتياوو ته ځواب ووايي، زموږ دعاګاني اجابت کړي، مشکلات مو رفع کړي، بيماری مو علاج کړي، هغه زموږ او الله تعالى ترمنځ واسطه دئ، زموږ په قوم کي د ده بعثت په دې معنى دئ چي الله تعالى له موږ سره خاصه رابطه لري. دا آفت باعث شي چي تل د (دينداراانو) او (خدای پالونکو) په ليکو کي داسي ټګماران راپيدا شي چي له دين ځان ته دکان جوړ کړي، دين د يوه داسي غولوونکي دام په توګه کاروي چي ساده زړي او بې عقله خلك په کي ښکار کوي، دين ئې حرفه شي، ځان د خدای او خلکو ترمنځ واسطه ګڼي، د خدای په نامه له خلکو شکراني او نذراني ترلاسه کوي او په خپل جيب کي ئې اچوي، د خلکو له خولو او تناکو تغذيه کېږي، خو له دې سره سره ځان تر خلکو اوچت ګڼي، خلك بايد د خدای لپاره د دوی په پښو کي ولوېږي او د دوی لاس پښې ښکل کړي!! د دې لپاره چي د دې خبيث بوټي جرړي وايستی شي او دا د ګنده اوبو ډنډ وچ شي، دا بيمار ذهنيت ختم شي او هغه حرفوي دينداران او ټګمار او غولوونکي مذهبي مشران خلع سلاح شي، توطئې ئې شنډي او نور ونتوانېدی شي چي ساده خلك دوکه کړي، دا سوره خلکو ته وايي: الله تعالى د ټولو پيدا کوونکی او پالونکی دئ، نه ئې زوی شته او نه نسب، ټول انسانان د الله تعالى عيال دي، له هيچا سره ځانګړې او خاصه نسبي اړيکه نه لري. که تاسو د بايبل کتاب ولولئ، وبه ګورئ چي هلته خدای د يهودانو د پلار په توګه معرفي شوی او يهودان د خدای د خاصي کورنۍ غړي، يهودي حق نه لري له يهودي پرته له بل سره نکاح وکړي، خدای په دې کار سخت غصه کېږي، دا ځکه چي نور انسانان د خدای د کورنۍ له غړو سره کفو او سيال نه دي او نکاح ئې ورسره جائزه نه ده، خدای تل د يهودانو په منځ کي اوسي، يهودانو ته خدای امر کوي چي نور قومونه يوازې په هغه صورت کي د ژوند حق لري چي د يهودانو غلامی ته

سر ټیټ کړي، په کومي سیمي چي یهودان برید وکړي، نو ټول به وژل کیږي، مګر هغه چي له یهودانو سره ئې مرسته کړې وي، د یوه داسي ښار نوم اخلي چي له یوې فاحشې او د دې له مور پلار پرته نور ټول اوسېدونکي ئې له نیولو وروسته له تېغه تېر شول او دا درې کسان له دې کبله وبخښل شول چي د یهودانو دوو جاسوسانو ته ئې پناه ورکړې وه!! او که د دوی سالار دا کار نه وی کړی او ټول اسیران ئې له تېغه نه وی تېر کړي نو د یهودانو خدای به سخت ناراضه کېدو او دوی ته به ئې سخته سزا ورکوله!! دا سوره د دغه کافرانه، غیر انساني او غلط ذهنیت د تردید لپاره نازله شوې.

الله تعالی یوازینی معبود او بې مثله بې سیاله دئ، د دې عالم هیڅ څه نه په خپل ذات او نه هم په خپلو صفاتو کي الله تعالی ته ورته او شبیه دئ، هر څوك چي د الله تعالی په اړه داسي تصور او انګېرنه ولري چي له کوم مخلوق سره د الله تعالی له تشبیه سره مترادف وي، الله تعالی ئې نه دئ پیژندلی او د ده په اړه ئې تصور ناقص دئ، چا چي کوم مخلوق د الله تعالی سیال وګرځاوو، له هغو صفاتو ئې کوم یو ورته منسوب کړ چي الله تعالی ته مختص دي، الله تعالی ئې نه دئ پیژندلی او له دې عاجز شوی چي د الله تعالی او مخلوق ترمنځ په ژور توپیر پوه شي، چا چي کوم مخلوق عالم الغیب وګاڼو، د دعا ګانو منونکی ئې وشمارو، د عالم د چارو متصرف ئې وبالو، په حقیقت کي ئې هغه د الله تعالی سیال او کفو نیولی په داسي حال کي چي الله تعالی سیال نه لري.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ۝٢ لَمۡ يَلِدۡ وَلَمۡ يُولَدۡ ۝٣ وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ۝٤

۱- ووایه: هغه دئ یوازینی الله. ۲- بشپړ بې نیاز الله. ۳- نه ئې زیږولي، او نه دی دئ زیږېدلی. ٤- او نشته دئ کوم سیال ورته.

۱- په دې آیت کي څو اساسي ټکیو ته توجه ولرئ:

الف: که څه هم د دې آیت لومړنی مخاطب رسول اللهﷺ دئ، ده ته ویل شوي چي د الله تعالی په اړه پوښتنو ته په ځواب کي دا خبره وکړه، خو هر مسلمان د دې آیت مخاطب دئ، هر مسلمان باید د الله تعالی په اړه دغه باورونه ولري او الله تعالی په دې توګه معرفي کړي.

ب: دلته داسي نه دي ویل شوي چي الله واحد (یو) دئ بلکي ویل شوي احد (یوازینی) دئ، یعني هغه خدای چي زه پرې باور لرم او تاسو ورته رابولم، له ډېرو معبودانو یو معبود نه، بلکي یوازینی مبعود دئ، څوك چي الله تعالی یوازینی معبود مني نو هر بل معبود نفي کوي، څوك چي د الله تعالی ترڅنګ د بل معبود لمانځنه کوي او مرسته ترې غواړي په حقیقت

کي ئې الله تعالی د یوازیني معبود په توګه نه دئ منلی، څوك چي له الله تعالی پرته بل ته طمع لري، د بل ور ټکوي، بل د مرګ ژوند، رزق روزي مالك ګڼي، په حقیقت کي ئې دا کس د الله تعالی شریك ګرځولی او په دې باور نه دئ چي الله تعالی یوازینی معبود دئ.

ج: الله تعالی په خپل ذات کي هم او په خپلو صفاتو کي هم یوازینی دئ، نه (ند) او سیال لري او نه شبیه او مثیل، نه کوم څه په خپل ذات کي الله تعالی ته ورته شته او نه په خپلو صفاتو او افعالو کي. چا چي الله تعالی په ذات او صفاتو کي له مخلوق سره تشبیه کړی، الله تعالی ئې نه دئ پېژندلی او عقیده ئې ناقص او غلطه ده.

۲- د صمد لغوي معنی کامل، ډك، مضبوط او بې خلله ده او پر هغه چا ئې اطلاق کېږي چي نه یوازي بل ته اړ او محتاج نه وي بلکي نور د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ده ته رجوع کوي. دا لفظ په دې آیت کي دا مطالب افاده کوي:

الف: الله تعالی له هر عیب او نقص منزه دئ، کمال مطلق او بې نیاز دئ، ټول په خپل پیدایښت او بقاء کي ده ته محتاج او نیازمن دي او د خپلو حاجتونو او اړتیاوو د رفع کولو لپاره مجبور دي ده ته رجوع وکړي.

ب: هره هغه عقیده او باور چي د الله تعالی په کمال او بشپړتیا له باور سره تصادم وکړي او کوم عیب او نقص ورته منسوب کړي او الله تعالی د کوم کار په ترسره کولو کي د بل مرستي ته اړ او محتاج وګڼي؛ د صمد او یوازیني الله په اړه بې بنسټه او واهي باور دئ.

۳- له دې مبارك آیت دوه مطالب اخیستی شو:

الف: الله تعالی له مخلوق سره مه تشبیه کوئ، مخلوق له نشت شته شي، د بقاء لپاره (زېږېدو) ته ضرورت لري، په خپل شته والي کي د هغه چا مرهون وي چي دئ ئې پیدا کړی، له خپل مخکني زېږېدلی او وروستنی زېږوي، داسي نه چي د الله تعالی په اړه د هغې انګېرني له مخي قضاوت وکړئ چي د مخلوق حالت تاسو ته القاء کړي، مخلوق مو تل داسي لیدلی چي زېږي او زېږوي، دا اصل د مخلوق له ځانګړي حالت منشأ اخلي او د مخلوق په اړه صدق کوي، داسي نه چي دا انګېرنه د الله تعالی په اړه وکاروئ.

ب: قرآن فرمایي چي ځینو حرفوي دیندارانو ځانونه د خدای زامن ګڼلي او ځینو نورو لاروړکو دیندارانو خپل پیغمبر او مذهبي مشران د خدای زامن شمېرلي، لکه چي فرمایي:

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ عُزَيْرٌ ٱبْنُ ٱللَّهِ وَقَالَتِ ٱلنَّصَـٰرَى ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ ٱللَّهِ ۖ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَٰهِهِمْ ۖ يُضَـٰهِـُٔونَ قَوْلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَبْلُ ۚ قَـٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ ۚ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ التوبه: ۳۰

او یهودانو وویل: عزیر د خدای زوی دئ او مسیحیانو وویل: مسیح د خدای زوی دئ، دا هسي د دوی د خولو خبري دي، له هغو کافرانو سره خپله خبره ورته کوي چي (تر دوی) مخکي ول، الله دي دوی هلاك کړي، څنګه دوکه کېږي؟!!

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ وَٱلنَّصَـٰرَىٰ نَحْنُ أَبْنَـٰٓؤُا۟ ٱللَّهِ وَأَحِبَّـٰٓؤُهُۥ ۚ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُم ۖ بَلْ أَنتُم بَشَرٌ

مِّمَّنۡ خَلَقَۚ يَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۚ وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَاۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ

المائده: ۱۸

يهودانو او نصاراوو وويل: موږ د الله زامن او د ده محبوبان يو، ورته ووايه: نو ولې مو په خپلو ګناهونو تعذيبوي؟ داسې نده بلکې تاسو همغه عادي انسانان يئ چې الله پيدا کړي. چا ته چې وغواړي بخښنه کوي او څوك چې وغواړي تعذيبوی ئې او د آسمانونو، زمکې او څه چې په دوی کې دي، د ټولو واك له الله سره دئ او بېرته ورتګ د ده په لوري دئ.

بايد وګورو چې د يهودانو او نصاراوو د دې خبرې معنی څه او د دوی موخه څه ده؟ مګر يهودان او نصارا هغه خلك نه وو چې خپل پيغمبران ئې تکذيب کړل؟ ځينې ئې په زندانونو کې واچول، ځينې ئې له يوه ښار بل ته پرله پسې تبعيد کړل، ځينې ئې ووژل، ياران ئې ورته په وحشيانه او بې رحمانه توګه تعذيب کړل، زندی ئې کړل، په دار ئې وځړول او په اور کې ئې واچول؟! عيسی عليه السلام ئې سره له دې تکذيب کړ چې د ده ټولې سترې سترې معجزې ئې په خپلو سترګو وليدې!! عفيفه او پاك لمنه مور ئې په بد کارئ متهمه کړه، د عيسی عليه السلام د وژلو لپاره متحد شول، په زندان کې ئې واچاوو، حواريون ئې ورته ووژل، دا څه وشول چې کله دغه ګران او مظلوم پيغمبران له دوی بېل شوي، يا په شهادت رسېدلي او يا ئې په خپل مرګ رحلت کړی، نو همدغو خلکو د خدايي تر مقامه لوړ کړي؟! د خدای زامن او په خدايي کې ئې د ده شريك ګڼلي!! دا ولې له ډېرو دعوتګرانو او زړه سواندو مصلحينو سره داسې معامله شوې، په ژوند کې له مخالفتونو سره مخامخ شوي، خو له مرګ وروسته ځينو د الوهيت تر مقام لوړ کړي او د دوی له قبرونو ئې زيارتونه او عبادت ځايونه جوړ کړي؟!! هغه چې د دغو نوميالیو صالح شخصيتونو د ژوند په وخت کې ئې يا د دوی مخالفت کړی او يا ئې د دوی له ملګرتيا ډډه کړې، د دوی له رحلت وروسته ئې ځان د دوی او د دوی د مقام وارث ښوولی، د دوی دين ئې د ځان ميراث ګڼلی، له هغه ئې ځان ته حرفه جوړه کړې، له هغه ئې داسې دکان جوړ کړی چې هم ئې ورپيا د دوی نوم لوړ کړی او هم ئې د دوی دسترخان ډك کړی. د دوی مثال د قبر هغه مجاور او متولي ته ورته دئ چې د قبر خاوند ته رنګ رنګ کرامتونه ثابتوي، وايي: آبله شپه د نور وړانګې ترې پورته کېدې، هر بيمار چې ورته راغلی روغ رمټ بېرته ګرځېدلی، د ده په درشل کې دعاء نه ردېږي، دلته حاجتونه تر سره کېږي، څوك چې د دې مرقد درشل ته رارسېدلی تش لاس نه دئ ګرځېدلی او ... دا ولې دومره ستاينې؟ ولې د کرامتونو د ثابتولو دا حيرانونکې هڅې؟ آيا دا خبرې د خدای لپاره کوي؟ او له حق او حقيقت د دفاع لپاره او د خپل مسئوليت اداء کولو په غرض؟!! يا د دې لپاره چې د دې قبر تر څنګ تغذيه کېږي؟! او د دې لپاره چې د دې قبر د کرامتونو اثبات د ده جيب ډکوي؟ د ټولو هغو کسانو پټ ماهيت همداسې دئ چې د دغو شخصيتونو له تلو او مړينې وروسته ځان هغوی ته منسوبوي او دا هڅه کوي چې د دوی نسبي ارتباط له خدای سره ثابت کړي او د کرامتونو خاوند ئې وښيي!! قرآن عظيم الشأن د دې لپاره چې د دغو ټګمارانو لار ئې د تل

لپاره بنده كړي وي فرمايي: الله نه زيږوي او نه زيږيدلی، نه د كومي خاصي كورنۍ پلار د ئ او نه ئي زوی، له ټولو بندگانو سره ئي ارتباط يو شانته دئ، د ټولو رب او پالونکی دئ، ټول انسانان د هغې لويي كورنۍ عيال دي چي الله تعالی ئي رب او پالونکی دئ.

٤- الله تعالى هيڅ كفو او سيال نه لري، هيڅوك د ده (ند) او سيال مه منه، هر چا چي ماسوی الله ته داسي كوم صفت منسوب كړ چي يوازي له الله تعالى سره ښايي؛ هغه په حقيقت كي دا كس د الله تعالى ند او سيال گڼلی، په داسي حال كي چي الله تعالى ند او سيال نه لري! چا چي كوم داسي فعل كوم مخلوق ته منسوب كړ چي الله تعالى ته مختص دئ؛ دا مخلوق ئي د الله تعالى شريك او سيال گرځولی، په داسي حال كي چي الله تعالى شريك نه لري. قرآن د دې خبري په كولو سره چي (الله تعالى كفو او سيال نه لري) د شرك جرړه ايستلې او كلك گوزار ئي د دغه بت په سر حواله كړی. شرك له دغه غلط او بې بنسټه تصور او انگېرني څخه كيږي چي څوك د ماسوی الله په ستاينې كي دومره غلو وكړي چي د خدايي تر مقامه ئي لوړ كړي او داسي صفات ورته منسوب كړي چي له الله تعالى پرته له هيچا سره نه ښايي او له ده پرته په هيچا كي نه موندل كيږي. په ستاينې كي غلو په شرك منتج كيږي، لكه چي قرآن فرمايي:

وَقَالَ إِنَّمَا ٱتَّخَذْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَوْثَٰنًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ ثُمَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٥﴾

العنكبوت: ٢٥

او (ابراهيم عليه السلام) وويل: له دې پرته بل څه نه ده چي تاسو له الله پرته بتان (خپل معبودان) نيولي، په دنيوي ژوند كي په خپلو كي د محبت او مودت له كبله، بيا به د قيامت په ورځ ستاسو ځيني له ځينو نورو منكر كيږئ او يو به مو پر بل لعنت وايي، ټاټوبی به مو اور وي او هيڅ ملاتړی به مو نه وي.

يعني په خپلو كي مينه مو په شرك منتج شوه، د خپل قوم د صالح او نېكو شخصيتونو په ستاينې كي مو غلو وكړه، هغوی مو د الله تعالى سيال او ند وگڼل، لومړی مو د دوی له قبر او مرقد ځان ته قبله او مطاف جوړ كړ، بيا مو د دوی مجسمې جوړي او هغه مو ځان ته (اوثان) وگرځول، د دغو اوثانو په پښو كي اعتكاف مو الله تعالى ته د تقرب وسيله وگڼله او په پای كي مو هغوی په الوهيت او ربوبيت كي شريك او د خدای ند ومنل، د عالم د چارو اداره، د بندگانو اړتياوو ته ځواب، د دعاگانو اجابت او د استغاثو اورېدل مو د الله تعالى او اوثانو ترمنځ وويشل، ورو ورو مو هغه خدای هېر كړ چي له سترگو پټ دئ او د ده په ځای مو هغه خدای كښېناوو چي ستاسو د ذهن زيږنده او ستاسو د لاس مصنوع او مولود دئ، حال دا چي قرآن فرمايي: الله كفو او سيال نه لري.

چا چي وويل: په الله او د ده په اولياوو مي سپارلی يې، الله او د ده اولياء دي زموږ چاره وكړي، دوی دي موږ وساتي، زموږ مشكلات دي حل كړي، زموږ غمونه دي راكم كړي، د الله او د ده د اولياوو د حمايت او رعايت په سيوري كي دي وو او دې ته ورته الفاظ، هغه په حقيقت كي اولياء د الله تعالى كفو او ند نيولي، چا چي له الله تعالى پرته بل ته د استعانت لاس

اوږد کړ، په حقیقت کې ئې له الله تعالی سره سیال نیولی.

بسم الله الرحمن الرحيم

الفلق

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الفلق (چاودېدا) دئ، چې له لومړي آيت اخيستل شوى، ٥ آيتونه لري، د لومړيو دوو آيتونو فواصل ئې د فلق او خلق هموزنه صيغې، د درېيم ئې وقب چې که څه هم توري ئې له مخکنيو توپير لري خو غږ ئې هغوى ته ورته دئ، د څلورم او پنځم فواصل ئې د عقد او حسد هموزنه صيغې دي. ځيني مفسرين ئې مکي ګڼي او ځيني ئې مدني، خو د سورې متن نه يوازې په دې شهادت ورکوي چې دا مدني سوره ده بلکې ښيي چې د مدني دور په وروستيو کلونو کې نازله شوې. د دې رأيي د اثبات لپاره لاندې مضبوط دلائل وړاندې کېږي:

الف: دا سوره د (حسد) بيمارۍ ته اشاره کوي، دا بيماري د قوت او ځواکمنۍ د مرحلې آفت دئ، نه د ضعف او ناتوانۍ د مرحلې، دا آفت هغه وخت سرراپورته کړي او ډېر پرې اخته شي چې نهضت برياوې ترلاسه کړې، د امتيازاتو د وېش مرحله راورسېږي، دا د هغه وخت آفت نه دئ چې خلك له نهضت سره د ملګرتيا لپاره له امتيازاتو لاس اخلي او قربانۍ ته چمتو کېږي. په مکي دور کې نه رسول اللهﷺ او نه هم اسلامي نهضت په داسې شرائطو کې وو چې د چا حسادت راوپاروي، د مدينې په دور کې او هغه وخت چې مسلمانانو ته ستري ستري برياوې ورپه برخه شوې او د مکي دور په خلاف چې د اسلام په جرم به خلك له ځورونو او تعذيبونو سره مخامخېدل او له مسلمانانو سره ارتباط به لوى جرم ګڼل کېدو اوس اسلام ته انتساب د فخر خبره ګڼل کېده او د مسلمانانو په څنګ کې خلکو د امتيازاتو او افتخاراتو د لاس ته راوړو امکان ترلاسه کاوو، داسې امتيازات او افتخارات چې د ډېرو سيالانو حسادت به ئې راپاراوو، د دښمن سترګې به پرې خړې کېدې او د دوى دښمني او کينه به ئې تحريکوله. د نهضت په ليکو کې هم ځيني په دې بيمارۍ اخته شول، د يوه مخکي تګ به د حسودو سيالانو حسادت راپاراوو، څرګنده بېلګه ئې د منافقينو سالار ابى ابن سلول دئ چې حسادتونو ئې هغه مقام ته ورساوو چې د اسلام او مسلمانانو تر ټولو خطرناك دښمن ئې ترې جوړ کړ.

ب: (په عقدو کې د پو کوونکو) آفت هم په مدينه کې راڅرګند شو، نه په مکه کې.

ج: د بحث موضوع او څرنګوالى ئې د مکي سورتونو په څېر نه دئ او د سورې په متن کې هيڅ داسې نښه نه ګورو چې وښيي په مکه کې نازله شوې.

دا سوره په پنځو موجزو آيتونو کې دا اساسي مطالب بيانوي:

۱- يوازې الله تعالى خپله ملجأ او پناه ځى ونيسئ او د هر مخلوق له شره هغه ته پناه يوسئ، د هغو په څېر مه کېږئ چې د دې او هغه تر وزر لاندې پناه لټوي او له خطر سره د مخامخېدو په وخت کې د دې او هغه مرستې او حمايې ته هيله من وي، له الله تعالى پرته د بل د ملاتړ او

حمايې په سيوري کې د ډاډ او اطمئنان احساس کوي، تاسو به يوازې د الله تعالی ډاډمنې ملجأ ته پناه وړئ، هغه به ځان ته کافي ګڼئ، د هغه د حمايت تر سيوري لاندې به د ډاډ او اطمئنان احساس کوئ.
٢- هر انفلاق او چاودنه چې د يوې نوې پېښې او حادثې پيغام له ځان سره راوړي او د يوه نوي توکي د پيدا کېدا سبب کېږي، د رب العالمين په اراده ترسره کېږي، که يوه دانه چوي، د زمکې زړه سپړي او د بوټي په څېر سررا‌باسي، که د يوه زړي سينه چوي او نيالګی راټوکوي، که کومه هګی ماتېږي او بچونی ترې راوځي، که د مور رحم پرانيستل کېږي او يو ماشوم دنيا ته راځي، که د تياره شپې زړه د رڼو سباوون په توره څيرې کېږي او که د شپې توري وربځې د آسمان له شرقي کنارو راپورته کېږي او پر موږ خپل تور وزر خوروي، هر (فلق) او چاودنه د عالمونو رب او د فلق رب ته راجع کېږي، نو د فلق رب، دا د ټولو پېښو اصلي مرجع او دا د ټولو مخلوقاتو رب ته له هر شره او له هر هغه څه چې د شر باعث کېږي پناه يوسئ.
٣- د هر مخلوق له شره الله تعالی ته پناه يوسئ، که څه هم الله تعالی هر څه ښه پيدا کړي، د هر څه په پيدايښت کې حکمت او مصلحت مضمر دئ، په دې سره ئې يو ضرورت رفع کړی او يوه تشه ئې پرې ډکه کړې، هيڅ څه په خپل ذات کې مضر او تاواني نه دئ، خو که ته ئې سم ونه پېژنې، سم ئې ونه کاروې، همغه کار ترې وانه خلې چې ورته پيدا شوی، په غلطه توګه، د خپل فطرت د غوښتنو خلاف ئې استخدام کړې او له هغه سره دې چلن د هغو فطري سننو او ضوابطو مطابق نه وي چې الله تعالی وضع کړي، نو طبيعي ده چې تا ته به تاوان رسوي، يو شر او ضرر به پرې مرتب کېږي، له داسې شر او ضرر الله تعالی ته پناه يوسه.
٤- د تيارې له شره چې خپل تور وزر خور کړي، د ليدا او پېژندا مانع شي، سترګې له کاره ولوېږي، عقل د حقائقو او واقعتونو له پېژندا عاجز شي، له داسې تيارو الله تعالی ته پناه يوسئ.
٥- د الله تعالی لوري ته د بلنې او دعوت په ترڅ کې او د باطل خلاف د مبارزې په دوران کې هغه وخت چې دعوتګران او مبارزان برياوې ترلاسه کړي، دا برياوې کله ناکله دوی ته مزيد ستونزې راولاړې کړي، دا برياوې له يوې خوا د ځينو خلکو کينه او حسادت راوپاروي او دښمنې ته ئې وهڅوي او له بلې خوا مترصد دښمن ته دا مجال په لاس ورکړي چې عقده من کسان تحريك کړي، د دوی په عقدو کې پو کړي او ښه ئې وپړسوي او له دې لارې په صف کې فتنې راولاړې کړي، د هغو پوکوونکو له شره الله تعالی ته پناه يوسئ چې عقدې پړسوي.
٦- ستاسو برياوې به د صف په ليکو کې هم او له صف بهر هم د ډېرو حسادتونه راوپاروي، د صف دننه حاسد تر بهرني حاسد دښمن ډېر خطرناك وي، د هر حسد کوونکي له شره الله تعالی ته پناه يوسئ.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ ﴿١﴾ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِن
شَرِّ ٱلنَّفَّٰثَٰتِ فِى ٱلْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

۱- ووايه: پناه وړم د ټولو چاودېدونكو رب ته. ۲- له شر د هغه څه چي ده پيدا كړل. ۳- او له شره د تيارې چي راخوره شي. ٤- او له شر د پو كوونكو په عقدو كي. ٥- او له شره د حاسد چي حسد وكړي.

۱- په دې پراخ او بې انتهاء عالم كي چي د توكيو شمېر ئې بې حسابه او د هغو پېښنو شمېر ئې له حد او حصر وتلى چي هره شېبه دلته رامنځ ته كيږي او له دغو پېښنو د انسان د متضرر كېدو احتمال ډېر زيات او قوي، انسان ځان له دې عاجز ګڼي چي له دغو پېښنو سره مقابله وكړي او له خطرونو او ضررونو ئې ځان خوندي وساتي، ناچار د داسي ډاډمني منجأ او ملجأ په لټه كي لوېږي چي ده ته پناه وركړي، د حمايت وزر پرې وغوړوي او له خطرونو او ضررونو ئې خوندي او په امان كي وساتي، د انسان دغه اړتيا ته په پام سره قرآن هغه ته لارښوونه كوي چي له الله تعالى پرته د بلي ملجأ او پناه ځي موندلو لټه او هڅه مه كوه، يوازي هغه ذات ته پناه يوسئ چي د ټولو پېښنو مهار ئې په لاس كي دئ او د (فلق) رب دئ، هر څه چي چوي او د يوې پېښي منشأ ګرځي، د ده په اراده چوي، هر څه چي په دې پراخ عالم كي ګورئ، هره چاودنه، سپړېدنه، د نوي توكي راڅرګندېدا، د نوې پېښي رامنځته كېدا، د زاړه توكي له زړه د نوي توكي پيدايښت، ټول او ټول د ده له لوري دي، نو له هر هغه څه چي وېره ترې لرئ او له هري هغي پېښي چي تاسو وېروي، رب ته ئې پناه يوسئ.

۲- په دې آيت كي د (ماخلق) له الفاظو په واضح توګه معلومېږي چي په مخكني آيت كي له (الفلق) مراد د ټولو مخلوقاتو د پيدايښت حالت دئ، هر مخلوق د بل مخلوق له منځه د يوې چاودني په ترڅ كي راپيدا كيږي او بهر راوځي، دانه او ميندكه په خپل پوټكي كي وده وكړي، خپل غلاف وچوي د ښايسته بوټي په بڼه كي بهر راووځي، حيوانات او حشرات يا د خپلي مور له رحمه بهر راوځي يا د خپلي هګۍ پوټكى مات كړي او راووځي، طبيعي حوادث هم يوه د بل له زړه راوځي، شپه او ورځ، يوه له بلي راوځي، هغه ذات چي د (فلق) رب دئ، هر څه ئې راپيدا كړي او په پيدايښت كي هيڅ شريك نه لري، د دې وړ دئ چي د هر مخلوق له شره پناه ورووړو.

د (مخلوق شر) نسبي قضيه ده، كه په كوم (مخلوق) كي څه شر شته او د كوم شر باعث كيږي، له انسان سره په معامله كي د شر سبب شي، كه نه نو الله تعالى ټول مخلوقات ښه او ګټور پيدا كړي، په پيدايښت او شته والي كي ئې خير مضمر كړى، د دې په پيدايښت سره ئې يوه تشه ډكه كړې او يو ضرورت ئې مرفوع كړى، هيڅ څه ذاتاً شرير او مضر نه دئ، كه ته ئې سم وپېژني، سم ئې وكاروې، همغه كار ترې واخلې چي ورته پيدا شوى، په غلطه توګه، د خپل فطرت د غوښتنو خلاف ئې استخدام نه كړې او له هغه سره دي چلن د هغو فطري سننو او ضوابطو مطابق وي چي الله تعالى وضع كړي، نو نه يوازي تاوان نه رسوي، بلكي ټل به د

خير او ګټې پيغام درته لري، ضرر به هلته دررسوي چې ته ئې له سم پېژندو او سم کارولو عاجز شې، له داسې شر او ضرره د خوندي پاته کېدو لپاره بايد الله تعالى ته پناه يوسې.
۳- دلته د (غاسق) لفظ راغلی، چې هم ئې په شپې اطلاق کېدی شي او هم پر هري بلې تيارې، خو د دې لپاره چې دلته دا صيغه د نکره په بڼه کې راغلې، ښيي چې مراد ترې هره پراخه او خوره تياره ده، شپه د غاسق يوه بېلګه ده.
د دې آيت دوه تفسيرونه زموږ مخې ته راځي:
الف: ځينو ويلي چې له دې مراد د شپې له شره پناه غوښتل دي، کله چې شپه خپل تور وزر وغوړوي، نو د شرارتونو او فتنو راولاړولو لپاره شرائط برابر شي، غله او لارې وهونکي فعال شي، ځيرونکي ځناوران او چيچونکي ماران او لړمان، له خپلو ځالو او سوړو راووځي، دښمن له تيارې په ګټې اخيستو سره بريدونه کوي او په کمين کې کښېني، رسول الله ﷺ فرمايي:
عن جابر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا تُرْسِلُوا فَوَاشِيَكُمْ وَصِبْيَانَكُمْ إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ، حَتى تَذْهَبَ فَحْمَةُ العِشَاءِ، فَأَنَّ الشَّيْطَانَ يَبْعَثُ إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ حَتَّى تَذْهَبَ فَحْمَةُ العِشَاءِ». رواه احمد
له جابر ﷺ روايت دئ چې رسول الله ﷺ وفرمايل: کله چې لمر پرېوځي خپل څاروي او ماشومان بهر مه لېږئ، تر هغه چې د شپې تياره ختمه شي، يقيناً چې شيطان خپلي لښکري منتشر کړي تر هغه چې د شپې تياره ختمه شي ،
يعني د شپې له لوري خپل ماشومان (په کور کې) راغونډ کړئ او خپل څاروي وتړئ، دا ځکه چې د شپې په تياره کې شياطين خواره شي او په هر ګام کې کمين نيسي.
ب: ځيني نور مفسرين (غاسق) عام نيسي او په هري پراخې تيارې ئې اطلاق کوي. او وايي چې په قرآن کې ايمان له نور سره او کفر له ظلمت او تيارې سره تشبيه شوی او په همدې نامه ياد شوي، رسول الله ﷺ هغه فتنه له ظلمت او تيارې سره تشبيه کړې چې انسان ئې په تياره کې د حق له پېژندو عاجز او سترګې ئې د ړندو په څېر شي او فرمايي: کله چې فتنې د شپې د تيارو په څېر دربانديي راشي د ژغورني لپاره قرآن ته رجوع وکړئ.
ځيني فتنې د تيارو شپو په څېر وي چې سترګې ړندوي او د حق او باطل تر منځ له فرق کولو انسان عاجز کوي او پوه او باتجربه، (حليم) انسان هم په کې (حيران) شي او د نجات د لاري له موندو عاجز شي.
په لږ دقت سره په دې پوهېدی شو چې دوهمه رأيه دقيقه ده، هم په دې دليل چې په کار ده د (غاسق) لفظ د (ماخلق) او (الفلق) په څېر عام ونيسو او يوازې ئې په شپې اطلاق نه کړو او هم په دې دليل چې وروستي آيتونه دا رأيه تأييدوي. د هر فکري نهضت لپاره يوه خطرناکه مرحله هغه وي چې ولس له مغشوش حالت سره مخامخ شي، ښه او بد سره خلط شي او توپير ئې ګران، خلک د صالح او طالح، مستحق او غيرمستحق، ګنهګار او بې ګناه له پېژندو عاجز شي، باطل ته د حق جامه ورواغوندی شي، منافق د ايمان بيرغ اوچت کړي او د اخلاص مدعي شي او ولس د دوی په حقيقت له پوهېدو عاجز شي، فتنه پر معيارونو خپل تور وزر خور کړي، داسې لکه د احد د جګړې په وخت کې چې يوې خوا ته محمد عليه السلام او مخلص او وفادار ملګري ئې او بلې خوا ته عبدالله بن ابى ابن سلول، دا توانېږي چې د

مسلمانانو درېیمه برخه وغولوي او له ځان سره ئې ملګري کړي او رسول الله ﷺ او یاران ئې په هغو خطرناکو شرائطو کي یوازي پرېږدي. له دي سره سره دی ځان مسلمان ګڼي او د دغه منافقانه خطرناك اقدام لپاره توجیه لري او ډېر ئې توجیه مني او ملګرتیا ئې کوي!!

٤- (نفاثات) له نفث د پو کولو په معنی او د نفاثه جمع ده، چي یا د (علامه) په څېر د زیات پو کوونکو نارینه وو په معنی ده، یا جمع مؤنث یعنی پو کوونکي ښځي او یا د پو کوونکو ډلو په معنی ده. او (عُقَد) د عقدې جمع او معنی ئې غوټه ده. دې معانیو ته په پام سره د مفسرینو تر منځ درې رأیې زموږ مخې ته راځي:

الف: مراد ئې هغه جادوګري ښځي دي چي د جادو او کوډو لپاره تار غوټه غوټه کړي او په هري غوټي کي پو کړي، د دې رأیي له مخي ګواکي دا آیت هغې پېښې ته اشاره کوي چي د لبید بن عاصم په نامه د مدینې یوه یهودي پر رسول الله ﷺ جادو وکړ، د دې جادو اثرات پرې څرګند شول او یو ډول ناروغې ونیو، تر هغه چي رسول الله ﷺ په خوب کي دوه فرشتې ولیدې چي د دې پېښې په اړه خبري کوي، د جادوګر نوم اخلي، هغه ځاه په ګوته کوي چي د کوډو توکي په کي ښخ کړی شوي، چي کله له خوبه راویښ شو نو ځیني کسان ئې هغه ځای ته ولېږل، تعویذونه ئې راوایستل، غوټې ئې پرانیستلي، د کوډو اغېز ختم شو او رسول الله ﷺ روغ شو.

ب: د زمخشری او ابو مسلم اصفهانی له نظره په (النفاثات فی العقد) سره هغو ښځو ته اشاره شوې چي په خپلو کرشمو، عشوه او ناز نخرو سره نارینه داسي تر اغېز لاندي نیسي او په خپل دام کي ئې اچوي لکه چي جادو پرې شوی وي.

ج: درېیمه رأیه دا ده چي له (النفاثات فی العقد) هغه ډلي مراد دي چي عقده من افراد پاروي، د دوی په عقدو کي پو کوي، د ناراضیانو په لټه کي وي تر څو ئې تحریك کړي، احساسات ئې راوپاروي، عقدې ئې ورووپرسوي، په هغو غرضي وګړو پسي ګرځي چي خپلو ناروا غرضونو ته نه دي رسېدلي، په زړه کي عقدې لري، دوی په شا وټېوي او د نهضت په لیکو کي د فتنو راولاړولو لپاره ترې استفاده وکړي. د دې رأیي په تأیید کي څو مضبوط دلائل وړاندي کېږي:

لومړی: له دې وروسته آیت کي د حاسد او حسد یادونه شوې او دا ښیي چي له (نفاثات فی العقد) باید حسد ته ورته شی مراد وي، ترڅو د آیتونو ترمنځ همغږي او یووالی تأمین شي او له دوو پرله پسې آیتونو ډېر متفاوت او له یوه بله ډېر لري مطالب وانه خلو.

دوهم: د الناس د سورې په څلورم آیت کي هم دې ته ورته مطلب راغلی (من شر الوسواس الخناس) چي دا په پنځم آیت کي داسي توضیح شوی: الذي یوسوس فی صدورالناس: هغه چي د خلکو په سینو کي وسوسې اچوي) او دا دقیقاً د (النفاثات فی العقد) معنی او شرح ده. دې ته مو هم باید پام وي چي دا دواړه سورتونه ډېر سره ورته دي. د قرآن په ډېرو نورو آیتونو کي هم ګورو چي د (نفاثات فی العقد) او (الذی یوسوس فی صدورالناس) مفهوم افاده کوي، ټول هغې ډلي ته اشاره کوي چي د صف د ننه د فتنو راولاړولو لپاره هڅې کوي، کومه ډله چي د الفلق په سوره کي د نفاثات فی العقد په نامه یاده شوې د الناس په سوره کي الوسواس الخناس نوم ورکړی شوی او ټوله سوره د همدې ډلي معرفي ته مختص

شوې. د توبې په سوره كي په دې اړه داسي راغلي:

لَوۡ خَرَجُواْ فِيكُم مَّا زَادُوكُمۡ إِلَّا خَبَالاً وَلَأَوۡضَعُواْ خِلَٰلَكُمۡ يَبۡغُونَكُمُ ٱلۡفِتۡنَةَ وَفِيكُمۡ سَمَّٰعُونَ لَهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾

التوبة: ٤٧

كه ستاسو په ليكو كي وتلي وی نو له تاوانه پرته به ئې بل څه نه وو درزيات كړي، خامخا به ئې د فتنو په لټه كي په تاسو كي ځغلول كول او په تاسو كي د دوی لپاره اورېدونكي شته، الله د ظالمانو په حال ښه پوه دئ.

دا آيت د دې دلي او د دوی د فتنو راولاړولو د هڅو او تحركاتو په اړه څو اساسي مطالب بيانوي: الف: د دوی شته والی ستاسو قوت او ځواكمني نه زياتوي، بلكي د فساد او بدنظمۍ باعث كېږي. ب: د دوی هڅه دا وي چي په تاسو كي فتنې راولاړې كړي، د شرارت آسونه به هر لوري ته ځغلوي. ج: په خپله د دښمن لپاره جاسوسي كوي او اطلاعات راغوندوي. د: ستاسو په ليكو كي داسي كسان شته چي د دوی د تبليغاتو تر اغېز لاندي راځي، ځيني د سفاهت او سادګۍ له كبله، ځيني د خپلو عقدو او حسادتونو له كبله او ځيني له دې كبله چي په يوه او بل څه ناراض دي، دوی ئې تحريك كړي او د اختلافاتو د راولاړولو په لار كي ترې كار واخلي. هـ: الله تعالى چي د دې ظالمي دلي په اړه څه ويلي دي دا په الهي علم ولاړ وضاحت دئ، دا د هغه عليم خدای وينا ده چي هم دا خلك ښه پېژني او هم ئې په كړنو ښه پوه دئ.

خو كه موږ وغواړو د لومړيو دوو تعبيرونو لپاره له قرآن كوم مؤيد آيت وړاندي كړو، نو داسي هيڅ آيت نه شو موندلی.

درېيم: څوك چي (النفاثات فی العقد) د جادوګرو ښځو په معنى اخلي او د جادو په اړه هغه روايت باندي استناد كوي، دا خبره په داسي حال كي كوي چي له يوې خوا وايي: دا سوره په مكه كي نازله شوې، خو جادو په مدينه كي شوی!! نه پوهېږو دا دوه رأيې څنګه سره تلفيق كوي او د جادو دا پېښه څنګه د دې سورې شأن نزول ګڼي؟!! له بلي خوا وايي چي جادو كوونكی يو نارينه وو نه ښځه!! نو دا روايت څنګه د دې آيت په تأييد كي ګڼي؟!

څلورم: كه د آيتونو تسلسل ته پام وكړو نو له ورايه برېښي چي دا (النفاثات فی العقد) له هغه وروسته خپل فعاليت پيلوي چي تياره خوره شي او هغه وخت عقدې پړسوي چي ځيني په ړندوونكي فتنې اخته شي، كله چي مغشوش شرائط راشي او ځينو خلكو ته د حق او باطل ترمنځ تفكيك ګران شي نو دغو پو كوونكو ته مناسب شرائط برابر شي، متې رابر وهي او د عقده منو خلكو په راپارولو بوخت شي. دغو ټولو دلائلو ته په پام سره د (نفاثات فی العقد) اطلاق نه په عشوه ګرو ښځو صحيح دئ او نه په هغو كودګرو ښځو چي په تعويذ او د تار په غوټو كي پو كوي.

دا بايد واضح كړو چي سحر شته، انكار ترې داسي دئ لكه د قرآن له يوه آيت انكار، اغېز او تأثير ئې هم ثابت دئ، د قرآن له مخي ئې دومره اغېز ثابت دئ چي يو شی په بدله او بېله بڼه كي وبرېښي، پړی او رسۍ د مار په بڼه كي او ساكن د متحرك په بڼه كي، په قرآن كي

دا هم ویل شوي چي بني اسرائیلو به د ښځي او میړه تر منځ د بېلتون په غرض کوډي کولې، خو دا نه دي ویل شوي چي دوی به په دې توانېدل که نه، هلته ویل شوي چي د الله تعالی له اذن پرته ئې چا ته تاوان نه شو رسولی، دلته د الفلق په سوره کي په دې بحث نه دئ شوی چي په پیغمبر علیه السلام جادو او کوډي شوې که نه، نه دا آیت او نه د قرآن کوم بل آیت صریحاً یا تلویحاً دا خبره کوي چي په پیغمبر علیه السلام جادو شوی او په ده ئې اغېز کړی. دا موضوع باید په خپل ځای کي او د مربوطه روایاتو په ترڅ کي وڅېړل شي، دا ئې ځای نه دئ. دلته د (النفثٰت فی العقد: په غوټو کي پو کوونکې یا پو کوونکي راغلي) چي صیغې ئې عامي دي، خو دا همغه مطلب افاده کوي چي د الناس د سورې دا آیت (الوسواس الخناس الذی یوسوس فی صدور الناس) ئې افاده کوي. څوك چي النفثٰت فی العقد په بله معنی اخلي باید ووایي چي دا خبره او دا تعبیر د قرآن د کوم آیت په استناد کوي؟ قرآن خو داسي دئ چي هر مجمل آیت ئې د بل مفصل آیت په ترڅ کي توضیح کېږي، آیا دوی په ټول قرآن کي بل داسي آیت موندلی شي چي د دوی تعبیر تأیید کړي؟ حقیقت دا دئ چي د دې تعبیر د تأیید لپاره د قرآن هیڅ آیت نه شي وړاندي کولی!! په هیڅ ځای کي نه دي ویل شوي چي کوډي په غوټو کي کېږي، کوډ ګري ښځي د تارونو په غوټو کي پو کوي!! ولې د دې آیت هغه تفسیر نه مني چي قرآن ئې په خپله وړاندي کوي؟ او هغه هم داسي چي په وروستۍ سوره کي ئې وضاحت کوي او په داسي آیت سره چي په اړوند سوره کي ئې موقعیت همغه ځای دئ چي د نوموړي آیت موقعیت د الفلق په سوره کي دئ او په داسي حال کي چي دا دواړه سورتونه له هره لحاظه سره ورته او د بحث موضوع ئې یوه ده!! او دواړه د معوذتین په نامه یاد شوي، دلته په څلورم آیت کي ویل شوي چي دا نفاث دئ او عقدې پرسوي او هلته وروستۍ په همدې څلورم آیت کي ویل شوي چي دا وسواس الخناس دئ او په سینو کي وسوسې اچوي، هلته هم له دوی د پناه غوښتلو توصیه شوې او دلته هم. ډېره عجیبه ده چي څوك له دې ټولو حقائقو سترګي پټې کړي او (النفثٰت فی العقد) له (الوسواس الخناس الذی یوسوس فی صدورالناس) پرته په بله معنی ونیسي!!

په پیغمبر علیه السلام د جادو روایت باید د روایاتو په ترڅ کي وڅېړل شي، که دا جادو شوی وي او اغېز ئې هم کړی وي، څوك د دې حق نه لري چي په دې پېښې په استناد سره کوډي کول ځان ته جائز کړي، کوډي کول حرام دي، د کوډو ماتولو په نامه خلك غولول او پیسې ترې شکول حرام دي، هغه کسان چي کوډي کوي، د کوډو ماتولو په نامه خلك غولوي، پیسې ترې شکوي، هر چا ته وایي په تا جادو شوی، راشه چي مات ئې کړم، جادو حق دئ، په پیغمبر علیه السلام هم شوی وو!! چا چي په تا جادو کړی د کوډو توکي ئې په پټ ځای کي ایښي، څوك ئې موندلی نه شي، زه ئې د پېریانو په واسطه راکاږم، په چل ول سره به په ټوټې کي داسي نغښتې کاغذ وروښیي چي ستني به په کي ټومبل شوې وي، څو تاره وېښتان او د ړمنځي څو ښاخونه به په کي پراته وي، دا ټګماران د دین دښمنان دي، د دین په نامه خلك شکوي، د دوی یوازینی مقصد د خلکو غولول وي، دا خلك له دې روایاتو سره ځانګړې علاقه لري، که څوك وایي چي کوډي کول حرام دي، د کوډو ماتولو په نامه خلك غولول او پیسې ترې اخیستل ناروا دي، دا خبري په دوی ډېري بدي لګېږي، د هغه په ضد تبلیغات کوي چي دا له حدیثه منکر دئ.

په دې اړه چې معوذتين په مكه كي نازل شوي كه مدينه كي روايات متعدد او په خپلو كي متعارض دي: ځيني وايي چې دا دواړه سورتونه په مكه كي نازل شوي او ځيني وايي په مدينه كي، هغه چي وايي په مدينه كي نازل شوي ځيني ئې له جادو سره مربوط ګڼي او ځيني ئې مستقل، كوم چي ئې په جادو پوري تړي هم ئې په اسنادو كي توپيرونه شته او هم په الفاظو كي، له دې ټولو رواياتو يوازي يو ئې غوره كولی شو، نه دوه او نه ټول، ابن كثير په بخاري او مسند احمد كي راغلي هغه روايات تأييدوي چي په پيغمبر عليه السلام د جادو ذكر په كي راغلی خو د هغه روايت په اړه چي ثعلبي په خپل تفسير كي رانقل كړی؛ داسي ليكي: هكذا أورده بلا إسناد وفيه غرابة وفی بعضه نكارة شديدة ولبعضه شواهد مما تقدم والله أعلم: داسي ئې له كوم اسناد پرته ذكر كړي چي غرابت او ضعف په كي دئ، او په ځينو كي ئې شديد نكارت شته او ځيني ئې شواهد لري لكه څنګه چي مخكي وويل شول او الله تعالی تر ټولو ښه پوهيږي.

د دې په مقابل كي د عقبة بن عامر روايت دئ چي كه څه هم دا دواړه سورتونه مدني ګڼي خو له جادو سره ئې مربوط نه بولي:

عن عقبة بن عامر الجهنی قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: «ألم ترَ آيات أنزلن الليلة لم يرَ- أو لا يرى- مثلهن، المعوذتين». مسند امام احمد

له عقبة بن عامر روايت دئ چي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: آيا خبر نه يې چي نن شپه داسي آيتونه نازل شوي چي د هغوی په څېر نه دي ليدل شوي يا وبه نه ليدی شي؛ المعوذتين.

د دې دواړو روايتونو په مقابل كي نور روايات دا دواړه سورتونه مكي ګڼي، اكثر مفسرين هغو رواياتو ته اعتبار وركوي چي د دې دواړو سورتونو په مكي والي تأكيد كوي. د ټولو مروجو مصاحفو د سورتونو په فهرست كي دا دواړه سورتونه مكي ښودل شوي.

ځينو د دې تعارض رفع كولو لپاره ويلي چي دا سورتونه دوه ځله نازل شوي، يو ځل مكه كي او بل ځل مدينه كي، خو د دې خبري ثابتول ډېر ګران كار دئ، دا ځكه چي د عقبة بن عامر رضي الله عنه له روايت دوه خبري معلوميږي لومړی دا چي دا سورې په مدينه كي نازلي شوې، ځكه عقبة بن عامر رضي الله عنه په مدينه كي مسلمان شوی او دوهمه دا چي دا ئې لومړی نزول دئ.

خو د سورې متن نه يوازي په دې شهادت وركوي چي دا مدني سوره ده بلكي ښيي چي د مدني دور په وروستيو كلونو كي نازله شوې.

دا هم بايد واضح كړو چي دا دواړه سورتونه د قرآن جزء دي او هغه روايت صحيح نه دئ چي عبدالله بن مسعود ته منسوب دئ او وايي چي دا صرف دعاګاني دي او د قرآن سورتونه نه دي.

٥- حاسد هغه چا ته ويل كيږي چي له بل سره د نعمت په ليدو داسي تحريك شي چي غواړي دا نعمت ئې زوال ومومي، تر هغه چي حسد ئې په زړه كي ساتلی، بهر ئې نه دئ رااېستلی او د حسد په حكم ئې كوم عمل نه دئ كړی، يوازي زړه ئې ځوروي او اعصاب ئې ناآرامه كوي، نو په ده پوري مربوطه يوه بيماري ده، خوند به ئې په خپله څكي، خو كله چي ئې دا حسد كوم ناروا عمل ته هڅوي او د نعمت له خاوند سره ئې دښمنی ته اړ باسي او په خصمانه عمل لاس

پوري كوي، په ډېرې خطرناكي بيمارۍ واوړي چې د ډېرو فتنو راولاړولو باعث شي.
عن زُبَيْرَ بنَ الْعَوَامِ أَنَّ النبيِيَ قَالَ: «دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الأُمَمِ قَبْلَكُمْ: الْحَسَدُ وَالبَغْضَاءُ هِيَ الْحَالِقَةُ، لا أَقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ وَلَكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، ولا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِمَا يُثَبِّتُ ذَلِكَ لَكمْ: أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ».
له زبير بن عوام روايت دئ چې رسول اللهﷺ فرمايلي: د مخكنيو امتونو بيماري تاسو ته مخه كړه: حسد او كينه چې پرې كوونكې ده، نه وايم چې وېښتان پرې كوي، بلكې د دين جرړې پرې كوي او په هغه ذات قسم چې زما ژوند ئې په واك كې دئ تر هغه به جنت ته داخل نه شئ چې ايمان راوړئ او ايمان به مو ايمان نه وي چې يو له بل سره محبت ونكړئ، نو آيا هغه څه درونه ښيم چې دا محبت په تاسو كې تلپاته كوي: سلام اچول په خپلو كې زيات كړئ.
همدا راز راځي:
عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ، كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ....».
له انس رضي الله عنه روايت دئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: لكه څنګه چې د اور لمبې لرګي سوزوي حسد ښېګڼې سوزوي....
قرآن په ګڼ شمېر آيتونو كې منافقين په دې بيمارۍ اخته ګڼي او زړونه ئې د حسادت او حقد په مرض مبتلا بولي. لكه چې په (محمد: ٢٩- ٣٠) كې فرمايي:

أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ ٱللَّهُ أَضْغَـٰنَهُمْ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَأَرَيْنَـٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَـٰهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ ٱلْقَوْلِ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَـٰلَكُمْ ﴿٣٠﴾

آيا هغه چې په زړونو كې ئې بيماري ده دا ګمان ئې كړى چې الله به ئې كينې او حسادتونه رابرسېره نه كړي؟ او كه مو غوښتې وى نو داسي به مو درښودلي وو چې له څېرو به دي پېژندل او د خبرو له څرنګوالي خو ئې خامخا پېژنې او الله خو ستاسو په كړنو علم لري.
الله تعالى د دغه علم له مخې د هري ډلي د اعمالو څرنګوالى په قرآن كې بيان كړى، يعني منافقين هم د وينا او خبرو له سبك او لحن پېژندى شي او هم ئې د قرآن د هغو څرګندونو په رڼا كې چې د هري ډلي د كړنو په اړه ئې كړې دي.
لكه څنګه چې نفاق په مدينه كې راڅرګند شو او په دې اړه بحثونه يوازي په مدني سورتونو كې موندلى شو، حسد هم د مدني دور له قضاياوو څخه دئ او ذكر او بحث ئې يوازي په مدني سورتونو كې راغلى.
يوه له هغو خطرناكو بيماريو چې كورنى، ټولنې او يوه نهضت ته سخته صدمه رسوي دغه د حسد بيماري ده، په دې بيمارۍ غرضي او مرضي وګړي اخته كيږي، هغه كم ظرفه خلك پرې مبتلا كيږي چې د نورو د فضيلت او وړتياوو ليدل نه شي زغملى، د نورو وړتياوي د دوى په بيمارو زړونو كې كينه او حسادت راپاروي. څوك چې د مبارزې سابقه لري او څه موده ئې د نورو دعوتګرانو او مبارزانو په څنګ كې تېره كړې وي او د يوه جماعت او حزب د غړي په توګه ئې كار كړى وي، ښه پوهيږي چې د حسد بيماري څومره ستر ستر مصيبتونه

راولاړوي، د ځومره لویو لویو فتنو باعث کیږي او نهضت ته څومره غټ غټ تاوانونه رسوي.

ښه به وي چي دلته پر رسول اللهﷺ د سحر اړوند روایات وڅیړو:

پر رسول اللهﷺ باندي د سحر حقیقت

دا هم د مسلمانانو تر منځ یوه اختلافي مسئله ده چي آیا پر رسول اللهﷺ باندي سحر او کوډي شوې وې که نه؟ آیا دې کوډو پر هغه اغېز کړی وو که نه؟ اغېز ئې څومره وو؟ آیا صحیح ده چي کوډګر کولی شي یو څوك په کوډو سره بیمار کړي یا بل ته تاوان ورسوي؟ پر رسول اللهﷺ باندي کله او چېري دا کوډي شوې وې؟ آیا یو کوډګر کولی شي چي په خپلو کوډو سره د رسول اللهﷺ په څېر شخصیت ته تاوان ورسوي، بیمار ئې کړي او حافظه ئې مختل کړي؟ که دښمن ته دا کار ممکن وو نو ولي ئې په وار وار دا کار نه دئ کړی؟

په دې اړه په ټول قرآن کي نه صراحتاً او نه اشارتاً داسي څه مومو چي پر رسول اللهﷺ یا بل پیغمبر یا بل انسان کوډي شوې او د کوډو د اغېز له کبله بیمار شوی، خو د روایاتو په ټولو کتابونو کي یوازي یو روایت داسي مومو چي وایي پر رسول اللهﷺ باندي په مدینه کي د یوه یهودي له لوري کوډي شوې وې، دومره اغېز ئې پرې کړی وو چي دروندوالی او کسالت به ئې احساساوو او کله کله به ئې ګمان کولو چي فلان کار مي کړی خو حقیقتاً به ئې هغه کار نه وو کړی!! روایت دا دئ:

حَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ حَدَّثَنِى أَبِى عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِىَّﷺ سُحِرَ حَتَّى كَانَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ صَنَعَ شَيْئًا وَلَمْ يَصْنَعْهُ . **بخاري ۳۱۷۵**

دا روایت چي په بخاري کي شپږ ځلي نور په دغو شمېرو راغلی: ۳۲٦۸، ۵۷٦۳، ۵۷٦۵، ۵۷٦٦، ٦۰٦۳، ٦۳۹۱، د سند له مخي داسي دئ چي په صحابه وو او تابعینو کي یوازي یو یو راوي لري؛ عروه جل جلاله او عائشه صلی، دوی ته چي کومو راویانو دا روایت منسوب کړی د هغوی په روایاتو کي دا جدي توپیرونه تر سترګو کیږي: په یوه کي راغلي: حَتَّى كَانَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ صَنَعَ شَيْئًا وَلَمْ يَصْنَعْهُ او په بل کي يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّىْءَ وَمَا فَعَلَهُ، په بل کي حَتَّى كَانَ يَرَى أَنَّهُ يَأْتِى النِّسَاءَ وَلاَ يَأْتِيهِنَّ په بل کي حَتَّى إِنَّهُ لَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّىْءَ وَمَا فَعَلَهُ په بل کي يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَأْتِى أَهْلَهُ وَلاَ يَأْتِى په بل کي حَتَّى إِنَّهُ لَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ قَدْ صَنَعَ الشَّىْءَ وَمَا صَنَعَهُ په یوه کي حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ ذَاتَ لَيْلَةٍ (دلته د شك څرګندونه شوې او ویل شوي کومه ورځ یا کومه شپه!!) وَهْوَ عِنْدِى لَكِنَّهُ دَعَا وَدَعَا په بل کي حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ وَهْوَ عِنْدِى دَعَا اللَّهَ وَدَعَاهُ په بل کي فَقَالَ لِى ذَاتَ يَوْمٍ په بل کي وَإِنَّهُ دَعَا رَبَّهُ ثُمَّ قَالَ په یوه کي « يَا عَائِشَةُ، أَشَعَرْتِ أَنَّ اللَّهَ أَفْتَانِى فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ په بل کي يَا عَائِشَةُ أَعَلِمْتِ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِى فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ په بل کي أَشَعَرْتِ يَا عَائِشَةُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِى فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ په بل کي يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ أَفْتَانِى فِى أَمْرٍ اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ، په بل کي « أَشَعَرْتِ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِى فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ په یوه کي أَتَانِى رَجُلاَنِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِى، وَالآخَرُ عِنْدَ رِجْلَىَّ په بل کي جَاءَنِى رَجُلاَنِ، فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِى وَالآخَرُ عِنْدَ رِجْلَىَّ په بل کي أَتَانِى رَجُلاَنِ، فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رِجْلَىَّ وَالآخَرُ عِنْدَ رَأْسِى په یوه کي فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ فَقَالَ مَطْبُوبٌ . قَالَ مَنْ طَبَّهُ

قَالَ لَبِيدُ بْنُ الأَعْصَمِ په بل كي فَقَالَ الَّذِى عِنْدَ رَأْسِى لِلآخَرِ مَا بَالُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ . قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ، رَجُلٌ مِنْ بَنِى زُرَيْقٍ حَلِيفٌ لِيَهُودَ، كَانَ مُنَافِقًا . په بل كي ثُمَّ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ . قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الأَعْصَمِ، الْيَهُودِىُّ مِنْ بَنِى زُرَيْقٍ په بل كي فَقَالَ الَّذِى عِنْدَ رِجْلَىَّ لِلَّذِى عِنْدَ رَأْسِى مَا بَالُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ . په يوه كي يَعْنِى مَسْحُورًا . قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ په يوه كي قَالَ فِى أَىِّ شَىْءٍ قَالَ فِى مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ، وَجُفِّ طَلْعِ نَخْلَةٍ ذَكَرٍ . قَالَ وَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِى بِئْرِ ذَرْوَانَ په بل كي قَالَ وَفِيمَ قَالَ فِى مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ . قَالَ وَأَيْنَ قَالَ فِى جُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ، تَحْتَ رَعُوفَةٍ، فِى بِئْرِ ذَرْوَانَ » په بل كي قَالَ فِيمَا ذَا قَالَ فِى مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ، وَجُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ . قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِى بِئْرِ ذِى أَرْوَانَ » په بل كي قَالَ وَفِيمَ قَالَ فِى جُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ فِى مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ، تَحْتَ رَعُوفَةٍ فِى بِئْرِ ذَرْوَانَ » په بل كي قَالَ فِيمَا ذَا قَالَ فِى مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةٍ . قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِى ذَرْوَانَ، وَذَرْوَانُ بِئْرٌ فِى بَنِى زُرَيْقٍ » په يوه كي فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِى نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ فَقَالَ « يَا عَائِشَةُ كَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ، أَوْ كَأَنَّ رُءُوسَ نَخْلِهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ » په بل كي فَأَتَى النَّبِىُّ ﷺ الْبِئْرَ حَتَّى اسْتَخْرَجَهُ فَقَالَ « هَذِهِ الْبِئْرُ الَّتِى أُرِيتُهَا، وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ، وَكَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ » . په بل كي قَالَ فَذَهَبَ النَّبِىُّ ﷺ فِى أُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَى الْبِئْرِ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَعَلَيْهَا نَخْلٌ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَ « وَاللَّهِ لَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ، وَلَكَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ » په بل كي فَجَاءَ النَّبِىُّ ﷺ فَقَالَ «هَذِهِ الْبِئْرُ الَّتِى أُرِيتُهَا كَأَنَّ رُءُوسَ نَخْلِهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ، وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ(له دې داسي معلومېږي لكه چي دا ځا ئې په خوب او رؤيا كي ليدلى وي) په بل كي قَالَتْ فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَ « وَاللَّهِ لَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ، وَلَكَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ » . په يوه كي قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ أَسْتَخْرَجُهُ قَالَ « قَدْ عَافَانِى اللَّهُ، فَكَرِهْتُ أَنْ أُثَوِّرَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًّا » . فَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ . په بل كي قَالَ فَاسْتُخْرِجَ، قَالَتْ فَقُلْتُ أَفَلاَ أَىْ تَنَشَّرْتَ . فَقَالَ « أَمَا وَاللَّهِ فَقَدْ شَفَانِى، وَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ شَرًّا » په بل كي قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَأَخْرَجْتَهُ قَالَ « لاَ، أَمَّا أَنَا فَقَدْ عَافَانِى اللَّهُ وَشَفَانِى، وَخَشِيتُ أَنْ أُثَوِّرَ عَلَى النَّاسِ مِنْهُ شَرًّا » . وَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ په بل كي فَأَمَرَ بِهِ النَّبِىُّ ﷺ فَأُخْرِجَ . قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَهَلاَّ - تَعْنِى - تَنَشَّرْتَ فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ« أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ شَفَانِى، وَأَمَّا أَنَا فَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا په بل كي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَهَلاَّ أَخْرَجْتَهُ قَالَ « أَمَّا أَنَا فَقَدْ شَفَانِى اللَّهُ، وَكَرِهْتُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا »

لكه چي گورئ په دې رواياتو كي ژور توپيرونه تر سترگو كېږي، ځيني ئې وايي چي رسول اللهﷺ دا د كوډو توكي په خپل لاس راوايستل، ځيني وايي نورو ته ئې امر وكړ چي راوئې باسي، او دفن ئې كړي، ځيني وايي همداسي ئې پرېښودل او وئې ويل چي الله تعالى ما ته له دې پرته شفا راكړه، ځيني ئې وايي چي عائشې صلى ورته وويل آيا زه ئې راونه باسم، همدا راز گورئ چي په دې راوياتو كي د شك موارد هم تر سترگو كېږي، راوي يو ځاى وايي: كومه ورځ يا كومه شپه چي رسول اللهﷺ زما خوا ته وو، په روايت كي د شك وينا د روايت اعتبار كموي، د ځينو له الفاظو داسي معلومېږي چي هغه ځا، د هغه اوبه او پر سر ئې د كجوري ونه په خوب كي ليدلي وو، حال دا چي نور ئې وايي چي رسول اللهﷺ په خوب كي يوازي دوه سړي ليدلي وو، همدا راز دلته ويل شوي چي د دې ځاه پر سر د ولاړې وني ځانگي داسي وې لكه د شيطانانو سرونه!! دا وينا له حقيقت سره اړخ نه لگوي، د هغه ځاه د كجوري ونه به يقيناً د

مديني د نورو ونو په څېر وه، که نه نو په ډېرو رواياتو کې به دا راغلي وه چې که څوک غواړي د شيطان د سر څرنګوالی ورته معلوم شي نو د ذَرْوَانَ د کوهي پر سر د ولاړې ونې څانګې دې وګوري!!

دلته څو پوښتنې راولاړېږي:

- که واقعاً پر رسول اللهﷺ کوډې شوې وې نو دا خو ډېره لويه حادثه وه، ولې په ټولو صحابه وو کې يوازې يوه کس دا خبره کړې ده، دا خبره خو بايد ګڼ شمېر صحابه وو روايت کړې وی!! لږ تر لږه د رسول اللهﷺ نورو بيبيانو به هم دا خبره کړې وه، له صحابه وو څخه بايد ډېرو تابعينو ته هم رسېدلې وی، ولې په تابعينو کې هم له هشام او د ده له پلار پرته بل راوي نه لري؟!!
- قرآن خو وايي چې سحر د اشياءو ماهيت نشي بدلولی، هسې د خلکو د غولولو يوه ننداره وي چې يو شی په بلې بڼې کې ګوري، آرام پراته شيان د خوځېدونکو په څېر ورته برېښي!! په ټول قرآن کې داسې آيت نه مومو چې د سحر داسې اغېز ترې ثابت شي چې يو انسان بيمار کړي، د هاروت او ماروت په قصې کې د سحر داسې اغېز په بشپړه توګه ردوي او وايي: دوی په کوډو سره چا ته ضرر نشو رسولی، ضرر يوازې د الله تعالی په إذن سره انسان ته رسېدی شي نه د جادوګر په کوډو سره.
- که د موسی عليه السلام عصا د فرعون د ډېرو ماهرو کوډګرو ټول سحر شنډولی شو او دوی ټولو په ګډه موسی عليه السلام ته هيڅ ضرر نشو رسولی نو يو يهودي کوډګر به څنګه توانېږي چې رسول اللهﷺ ته ضرر ورسوي؟!! رسول اللهﷺ خو موږ ته داسې دعاګانې راښودلې چې په ويلو سره ئې هم د شيطان له شره خوندي پاته کېږو او هم د کوډګرو او د هر مضر شي له شره، او څرګنده ده چې رسول اللهﷺ به حتماً دا دعاګانې ويلې نو له دې سره سره څنګه ومنو چې دغو کوډو پر هغه اغېز کړی وو؟!!
- يهودو او مشرکينو ولې يوازې دا يو ځل پر ده باندې کوډې وکړې؟!! ولې ئې تر دې وړاندې او ورسته دا کار نه دئ کړی؟!!
- دا خو د رسول اللهﷺ عصمت او د قرآن دا آيت تر پوښتنې لاندې راولي چې رسول اللهﷺ ته فرمايي: (والله يعصمك من الناس) او ډېرو ته دا شك راپيدا کوي چې ښايي پر رسول اللهﷺ به ډېر ځلې نور هم کوډې شوې وي او د کوډو تر اغېز لاندې به ئې داسې خبرې کړې وي چې د ده اصلي خبرې نه دي!! آيا په داسې مهمې اعتقادي مسئلې کې داسې غريب روايت منلی شو چې په صحابه وو او تابعينو کې يو يو راوي لري، په ټول قرآن کې نه يوازې کوم شاهد ورته نه مومو بلکې له قرآن سره په څرګنده توګه تعارض لري، په متن کې ئې هم کافي ستونزې شته، ځينې ئې يو څه وايي او ځينې بل څه؟!!

څوك چې وايي سحر حق دئ، معنی ئې دا ده چې په قرآن کې د سحر او ساحرانو (جادو او جادوګرانو) يادونه شوې، د فرعون کوډګرو د موسی عليه السلام مقابله کړې، خپل پړي او عصاګانې ئې اچولې ول او خلکو ته داسې برېښېدلې وو چې خوځېږي، همدا او بس، نه دا چې جادو کول يا سم او جائز کار دئ او يا په جادو سره څوك کولی شي بل ته ګټه يا ضرر ورسوي، قرآن دا دواړه خبرې ردوي، وايي: نه جادو جادوګر ته ګټه رسولی شي او نه

جادوګر په خپل جادو سره بل ته تاوان رسولی شي، جادوګر به هيڅکله او په هيڅ ځای کي بريالی نشي، قرآن په دې اړه فرمايي:

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِۦ خِيفَةً مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوٓاْ ۖ إِنَّمَا صَنَعُواْ كَيْدُ سَـٰحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

طه: ٦٧-٦٩

نو موسی په خپل زړه کي وېره احساس کړه، ومو ويل: مه وېرېږه، يقيناً چي همدا ته برلاسی يې، او هغه شی وغورځوه چي ستا په لاس کي دئ، چي هغه څه ښوی تېر کړي چي دوی جوړ کړي، يقيناً هغه څه چي دوی جوړ کړي د کوډګر مکر دئ، او جادوګر چي هر چېري ورشي بريا نشي موندلی.

له دې مبارکو آيتونو څو خبري معلومېږي:

● د کوډګرو له لوري ښودل شوي ننداره دومره هيبتناکه وه چي موسی عليه السلام په خپل زړه کي وېره احساس کړه، دلته دا نه دي ويل شوي چي آيا پر ځان وېرېدلی، که له دې چي په مسابقې کي به برلاسی نشي او که په دې چي خلك به دوکه شي او د جادوګرانو تر اغېز لاندي به راشي؟! خو له وروستی فقرې معلومېږي چي وېره ئې په مسابقې کي د خپلي بريا په اړه وه، ځکه الله تعالی فرمايي: ومو ويل: مه وېرېږه، يقيناً چي همدا ته برلاسی يې.

● د الله تعالی له لوري موسی عليه السلام ته ويل شوي چي د خپل لاس عصا وغورځوي، چي دا به ټول هغه پړي او عصاګاني ښوی تېري کړي چي دوی د خوځنده مارانو په څېر ښودلي.

● دلته ويل شوي چي جادو هسي يوه دوکه او غولونه وه، د فرعون د ماهرو جادوګرانو دا لوبه د لاس هنر وو نه د جادو اغېز، دا په حقيقت کي يو مکر وو نه بل څه، د پړو او عصاګانو حقيقت نه دئ بدل شوی بلکي خلك غولول شوي او د خوځنده مارانو ګمان ئې پړي کړی!! د آيت دا برخه چي وايي: جادوګر چي هر چېري ورشي بريا نشي موندلی، دا حقيقت مزيد واضح کوي او ښيي چي د جادوګر مکر او کيد د څو شېبو داسي غولونکي ننداره ده چي نه ده ته کومه ګټه رسوي او نه بل ته. د ګټي او تاوان پرېکړه د الله تعالی له لوري کېږي.

همداراز قرآن د هاروت او ماروت د قصې په ترڅ کي فرمايي چي بني اسرائيلو به له دوی د داسي څه زده کولو هڅه کوله چي په هغه سره سړی او د هغه مېرمن سره بېل کړي خو دوی په خپل سحر سره نه ځان ته کومه ګټه رسولی شوه او نه بل ته کوم تاوان:

وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦ ۚ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ

وَلَا يَنفَعُهُمۡۚ ....

البقره: ۱۰۰

(دې ملائكو) به هيچا ته څه تعليم نه وركاوو مګر دا چې ورته ويل به ئې: موږ (خو د يوه) امتحان (لپاره راغلي) يو، نو ته مه كافركيږه، خو دوی له دې دواړو هغه څه زده كول چې په هغه سره نارينه او مېرمنه ئې سره بېل كړي، دا په داسي حال كي چې په دې سره دوی د الله له اذن پرته هيچا ته تاوان رسوونكي نه وو او په داسي حال كي چې هغه څه ئې زده كول چې تاوان ئې وررساوو او ګټه ئې نه وررسوله.

دا آيتونه په واضح الفاظو د سحر دا ډول اغېز ردوي او وايي چې د ګټي او تاوان پرېكړه د الله تعالى له لوري كيږي نه د جادوګرانو په جادو سره!!! دې ته مو پام وي چې دغو دوو فرشتو خلكو ته داسي جادو نه ورښودو چې په هغه سره مېړه او مېرمن ئې سره بېل كړی شي، حاشا و كلا چې الله تعالى به فرشتي په دې ګمارلي وي چې خلكو ته داسي كوډي ورزده كړي، دا هم د الله تعالى په اړه تور دئ او هم د فرشتو په اړه، دا خو ستره ګناه ده، فرشتي په خپله دوی ته وايي چې مه كافران كيږئ، نو څنګه به هغوی ته داسي كوډي ورښيي؟!! د آيت معنى دا ده چې دغو مفسدينو به حتى له فرشتو هم د داسي څه زده كولو هڅه كوله چې سړی او د ده مېرمن سره بېل كړی شي، يوه به غوښتل چې د بل مېرمن ترې بېله كړي او پر خپل ځان ئې مينه كړي، نو د همدې لپاره به ئې كوډو ته پناه وړه حتى غوښتل ئې چې له فرشتو هم دغسي څه زده كړي، په همدې موخه فرشتو ته ورتګ د دوی لپاره اتمام حجت وو او په همدې سره په الهي عذاب اخته شوي. د جادو د دا ډول اغېز خبري هغه ټګماران تكراروي چې خلك غولوي او ورته وايي: جنابه! جادو حق دئ، انكار ترې كفر، پر رسول اللهﷺ جادو شوی وو، ما ته راشه چې په يوه جادو سره ستا مرادونه ترسره كړم، سركښ محبوب درته تسليم كړم، كه د بل د كوډو له كبله بيمار شوی يې كوډي راوباسم او د جادو اغېز شنډ كړم، خو دا ډېر ګران كار دئ، او شكرانه ئې لويه ده، له ما ډېر وخت، ډېر زحمت او ډېر مصرف غواړي، د سور سېرلي او سپين چرګويني، د زعفرانو زېړ رنګ، د وريښمو ټوټه او دا او دا غواړي!!! زعفران به زه راپيدا كړم، د سېرلي او سپين چرګ بندوبست به ته وكړې، د محبوبې د ويښتانو څو تارونه، د زړې ږمنځي څو ښاخونه او .... به هم ته راپيدا كړې، نور هر څه پر ما!!!

دغو دلائلو ته په پام سره په بشپړ ډاډ او اطمئنان سره ويلی شو چې نه پر رسول اللهﷺ جادو شوی او نه د جادو له كبله بيمار شوی، او نه جادوګر كولی شي په خپل جادو سره چا ته ګټه يا تاوان ورسوي. جادو يوه دوكه ده او جادوګر يو ټګمار او دوكه مار انسان. او دا همغه څه دي چې قرآن ئې موږ ته لاربښوونه كوي.

بسم الله الرحمن الرحيم

الناس

د سورې معرفي

د دې سورې نوم الناس (خلك) دئ، ٦ آيتونه لري، چي پنځه ئې د الناس او يو ئې د خناس په لفظ پای ته رسېدلي. د الفلق له سورې سره په يوه وخت کي نازله شوې، د بحث موضوع ئې هغه الله تعالی ته د وسوسه گرانو له شره پناه وړل ده چي هم د خلکو پالونکی دئ، هم ئې ټولواك دئ او هم معبود.

د (الفلق) او (الناس) سورتونه په رواياتو کي د (معوذتين) په گډ نوم ياد شوي، هم ئې د آيتونو سجع او غړ سره ورته دئ او هم ئې د بحث موضوع، په دواړو کي الله تعالی ته پناه وړل بيان شوي، که دواړو سورتونو ته لږ ځير شو متوجه کېږو چي د الناس سوره د الفلق د سورې شرح ده، په الفلق کي (په غوټو کي د پو کوونکو) په اړه بحث شوی او په الناس کي له هغو چي (په سينو کي وسوسې اچوي)، د دعوت په ضد د دښمن يوه ډېره خطرناکه حربه او وسله د وسوسو خورول دي، ځوك چي د مبارزې تجربه لري او ځه وخت ئې د مبارزې په لوړو ژورو کي تېر کړی، په دې پوهېږي چي د وسوسو د خورولو لړی هغه وخت پيل کېږي او نهضت ته ستونزي راولاړوي چي د نهضت لمنه خوره شي او له نهضت سره د ولس د يو ځای کېدو لړی تېزه شي، زيات شمېر نوي کسان ملگرتيا ته راوړاندي شي، مخکي به خلك يوازي يوازي راتلل خو اوس ډله ډله راځي، دا حالت نهضت ته دوه مشکلات راولاړ کړي:

الف: دښمنان د خطر احساس وکړي او دې ته اړ شي چي د نهضت په ضد خپل ټول تبليغاتي وسائل فعال او ماهر وسوسه گران استخدام کړي او د پراخو تبليغاتو لړی پيل کړي.

ب: کوم خلك چي په ډله ييزه توگه او د نهضت قوت او ځواکمنی ته په پام سره له صف سره يو ځای شوي، لا ئې سمه او کافي روزنه نه ده شوې، لا د کړاوونو او ستونزو په لوړو ژورو کي نه دي روزل شوي، لا خام دي او له ديني لارښوونو پوره واقف نه دي، د دغو تبليغاتو تر اغېز لاندي راځي، وسوسه کېږي، دښمن کولی شي شکوك او شبهات ورته راپيدا کړي، د دښمن په لومو کي لوېږي او د نهضت په ضد ئې هڅوي.

د نهضت په ابتدائي مراحلو کي نه خو دښمن د دې ضرورت احساساوو چي په پراخو تبليغاتو لاس پوري کړي او وسوسې خورې کړي او نه خو په دې مرحلې کي له نهضت سره يو ځای شوي کسان داسي وو چي د دښمن د وسوسو او تبليغاتو تر اغېز لاندي راشي، دوی خو شعوري او له غور او دقت وروسته يو ځای شوي، د نهضت د شعارونو، آرمانونو او تگلارو په حقانيت له پوهېدو وروسته ئې تعهد کړی، د ښکېلو خواوو تر منځ له ژور قضاوت وروسته ئې يوه خوا غوره کړې، وسوسې نه شي کولی دوی تر اغېز لاندي راولي او د دښمن

تبليغات ئې مشوش او له خپل انتخاب ئې پښېمانه کړي.

د (الناس) سوره د قرآن تتمه ده او د فاتحې له سورې سره چې د قرآن مقدمه ده ډېر ژور ارتباط او تړاو لري، څو څرګند او ښکاره ارتباطاتو ته ئې ستاسو پام رااړوم:

الف: د الناس په سوره کې د (رب)، (ملك) او (اله) نومونه راغلي، د فاتحې په سوره کې دغه نومونه له دريو بسيطو تغييرونو سره ګورو: يو دا چې (اله) د (الله) په بڼه کې راغلى او ملك د مالك په بڼه کې او بل دا چې (الله) د (رب) او (ملك) تر نومونو مخکې راغلى.

ب: د فاتحې په سوره کې لولو: ستايني ټولي هغه الله ته دي چې د عالميانو رب دئ، هماغه ډېر مهربان رحم کوونکى رب او د جزاء د ورځې ټولواك او د الناس په سوره کې لولو: ووايه: د خلکو پالونکي، د خلکو ټولواك او د خلکو معبود ته پناه وړم.

ج: د فاتحې په سوره کې له هغه رب العالمين استعانت او مرسته غواړو چې ډېر مهربان رحم کوونکى رب او د جزاء د ورځې ټولواك دئ او په دې سوره کې له خناسو وسوسه ګرانو رب الناس، ملك الناس او اله الناس ته پناه وړو.

د: د فاتحې په سورې کې زموږ دعاء دا ده: موږ سمې لارې ته هدايت کړه، د هغو کسانو په لار چې تا پرې پېرزويني کړې، نه غضب کړى شوي او نه بې لارې دي او د الناس په سوره کې په دې مکلف شوي يو چې د هغو خلکو له شره خداى ته پناه يوسو چې په خپله بې لارې دي او نور بې لارې کوي.

حتماً په دې پوهېږئ چې انسان په ماشومتوب کې له هر خطر مور ته پناه وړي، خپل لومړني مربي ته، خو چې بلوغ ته ورسېږي او له موره بې نياز شي نو بيا خپل شکايتونه واکمنانو ته وړاندې کوي او د خپلو مشکلاتو د حل لپاره چارواکو ته رجوع کوي، خو کله چې پوخوالي ته ورسېږي او په دې پوه شي چې واکداران د ده په څېر انسانان دي او کله چې د ده غوښتني د ماشومتوب او ځوانى له مرحلې لوړې شي او په اوچتو اوچتو آرمانونو بدلې شي، نو بيا تر دغو لوړه ملجأ او مرجع لټوي او د معبود په لټه کې شي. د الناس په سوره کې دغه تدريجي ارتقاء مراعات شوې: د خلکو رب، د خلکو ټولواك او د خلکو اله او معبود ته پناه يوسئ.

دا سوره موږ ته ښيي چې کله جني شيطان د انسان په زړه کې وسوسې اچوي او کله خناس وسوسه ګر انسانان، قرآن شيطان په دوو څېرو کې معرفي کوي: شيطان د جن په څېره کې او شيطان د انسان په څېره کې؛ لکه چې فرمايي:

وَإِذَا لَقُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوۡاْ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمۡ قَالُوٓاْ إِنَّا مَعَكُمۡ إِنَّمَا نَحۡنُ مُسۡتَهۡزِءُونَ

البقره: ١٤

او چې کله له مؤمنانو سره مخامخ شي وايي: ايمان مو راوړى، خو چې کله د خپلو شيطانانو په لور ګوښه شي؛ وايي: موږ يقيناً له تاسو سره يو، موږ خو هسې (په دوى) ملنډې وهونکي يو.

دلته له شيطانانو مراد د منافقينو شيطان صفته مشران دي.

همدا راز فرمايي:

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوۡلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوهُمۡ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

آل عمران: ١٧٥

دا خو فقط شيطان وو چې خپل دوستان ئې وېرول، نو له هغوی مه وېرېږئ، له ما ووېرېږئ که مؤمنان یاست.

دلته هم له شيطان مراد د دښمن مبلغ دئ.

څوك چې د مبارزې تجربه لري او مخصوصاً چا چې د نهضت د برياوو مرحله په خپلو سترگو ليدلې، په دې ښه پوهېږي چې د دې مرحلې له سترو سترو آفتونو يو ئې دا دئ چې دعوتگران داسې شعارونو ته مخه کړي چې عام ولس ئې ډېر خوښوي، ټول اهتمام او التفات ئې دې خبري ته شي چې د ولس تأييد او ملاتړ تر لاسه کړي او په خپلو خبرو سره ئې خوښ کړي، مخکنيو آرمانونو او شعارونو ته ژمنه، اصولو او مباديو ته التزام خپل ځای داسې سياستونو ته پرېږدي چې عام ولس ئې خوښوي، دعوتگران د ولس د لاربښوونې په ځای د دوی راضي کولو ته مخه کړي، يوازې هغه مسائل عنوانوي چې عوام ئې غواړي او د دوی د ارضاء سبب کېږي او د هغو خبرو له کولو ډډه کوي چې عوام ئې نه خوښوي، که خلك په خرافاتو باور لري او په اوهامو کې ژوند کوي، نه ښايي چې د خرافاتو او اوهامو په اړه بحث وشي او د ولس د عقائدو د تصحيح هڅه وشي، ځکه چې په دې سره د عوامو تأييد او ملاتړ له لاسه ورکووو!! که خلك ستومانه او راحت طلب شوي، نو نه ښايي چې د جهاد، مبارزې، انقلاب او د الله په لار کې د قربانۍ په څېر خبري وکړو، دا ځکه چې د داسې خبرو بازار سوړ دئ او عوام ئې نه خوښوي!! څه چې عام شوي او په پراخه پيمانه په ولس کې مروج شوي، که څه هم په قطعي توگه حرام وي او دين د دې لپاره راغلی چې د دې عام شوي دود دستور جرړې وباسي خو د دې لپاره نه ښايي په دې اړه څه ووايو او خلك ترې راوگرځوو چې له ولسه منزوي کېږو، خلك راته بنسټپال، افراطي او متشدد وايي، په دې ترتيب گوری چې په دې مرحله کې (خلك) د دعوتگرانو په زړونو کې د وسوسې لامل او تومنه شي، خو دا د قرآن وروستۍ سوره موږ ته لاربښوونه کوي چې له دې وسوسې د خلکو رب، د خلکو ټولواك او د خلکو اله ته پناه يوسئ.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ۝١ مَلِكِ ٱلنَّاسِ ۝٢ إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ ۝٣ مِن شَرِّ ٱلۡوَسۡوَاسِ ٱلۡخَنَّاسِ ۝٤ ٱلَّذِي يُوَسۡوِسُ فِي صُدُورِ ٱلنَّاسِ ۝٥ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ ۝٦

١- ووايه: پناه وړم رب د ټولو خلكو ته.٢- ټولواك د ټولو خلكو ته. ٣- معبود د ټولو خلكو ته. ٤- د بيا بيا راتلونكي وسواس له شره. ٥- هغه چي وسوسې اچوي په سينو كي د خلكو. ٦- كه له پېريانو وي كه له خلكو.

١-٣: هغه څه چي په دې آيتونو كي ئې د الله تعالى او ده ته د پناه وړلو په اړه مشاهده كوو لاندي مهم ټكي دي:

الف: الله تعالى د خلكو رب او پالونكى دئ، دوى ئې پيدا كړي او پالنه ئې كوي.

ب: د خلكو څښتن او ټولواك دئ، ټول د ده مملوك او د ده د ارادې په وړاندي محكوم دي. گمان مه كوئ چي الله تعالى له هغه وروسته چي د انسان په شمول ئې د عالم هر څه پيدا كړل، سنن او ضوابط ئې وټاكل، نو د عالم د چارو او امورو بهير ئې خپلې مخې ته پرېښود، اوس ئې د پېښو او حوادثو له څرنگوالي سره هيڅ كار نه لري او مداخله په كي نه كوي!! برعكس الله تعالى د دې ترڅنگ چي پيداكوونكى او پالونكى دئ، هر څه ئې پيدا كړي او پالنه ئې كوي، مَلِك او ټولواك هم دئ، حكم ئې په هر ځاى كي حاكم او اراده ئې په هر كار كي نافذه ده، د ده له إذن او اجازې پرته هيڅ كار نه شي ترسره كېدى، د ده له توفيق پرته هيڅ څه له خپله ځايه نه شي خوځېدى، ټول طوعاً او كرهاً د ده حكم ته منقاد او د ده د ارادې په وړاندي خاضع دي. الله تعالى ملِك او پاچا دئ او ټول د ده مملوك او محكوم.

ج: الله تعالى د خلكو پالونكى، ملك، اله او معبود دئ، له ده پرته هيڅوك او هيڅ څه د لمانځني وړ نه دي، د عبادت او دعاء او د لمانځني او مرستي غوښتني مرجع او ملجأ الله تعالى دئ، بايد يوازي د ده عبادت وكړې او يوازي له ده استعانت او مرسته وغواړې، هغه ذات ته بايد پناه يوسې چي ستا او د ټولو خلكو رب او پالونكى دئ، د ده د پناه په غېږ كي بايد د ډاډ او اطمئنان احساس وكړې.

٤-٦: بايد متوجه وې چي د جنت په لوري خپل سفر كي او د الله تعالى په لوري خپل الوت كي، داسي دښمنان لرې چي په هر گام كي ئې كمين درته نيولى، هر يو په ځانگړې وسلې سمبال، هر يو ئې په دې تكل كي چي ستا لاره خنډ كړي، له بني او كيڼ لوري درباندي بريد وكړي، تلوسه ئې دا چي تا بې لاري كړي، د لاري زاد او توښه دي لوټ كړي، عزم دي سست او همت دي كمزورى كړي، افكار دي مغشوش او موخي دي ناولې كړي، د سفر پاى در ته مجهول او سر منزل ته رسېدا مستحيل وبرېښوي، په هر گام كي خپله جلوه او عشوه تر مخكي لازياته جالب او زړه راښكونكي كړي، شنه څراغونه درته ځلوي، ستا په يو وار (نه) ويلو له خپلو هڅو لاس نه اخلي، درنه نه ځي او خپلې مخې ته دي نه پرېږدي، كه ئې د

خطرناکو لومو په یوې کړۍ کي ونه نښتي خپل دام نه ټولوي او په دام کي ستا له اچولو لاس نه اخلي، د بلي کړۍ په خوا کي درته کښېني، په دې هیله چي دا ځل به حتماً د ده په لومي کي نښلي، د هري لومي خوا ته ځانګړې غولوونکي طعمه يږدي، له دې خطرناك وسوسه ګر خپل رب ته پناه یوسه.

د دې وسوسه ګر ځانګړتیاوي دا دي:

الف: (وسواس) دئ، رنګ رنګ وسوسې کاروي.

ب: (خناس) دئ، پرله پسې وسوسې اچوي، کله له یوې ګوښې پټ او ناڅاپي راشي او زړه وګروي او سیورۍ پرې وغوړوي او کله له بلي ګوښې راشي او پر زړه چوندۍ ولګوي.

ج: په (سینه) کي (وسوسه) اچوي، د دوی وسوسه دومره پیاوړې نه وي چي د زړه تر تل ورسېږي، د زړه ور نه ورته پرانیستل کېږي، هسې واهمه، خیال او تصور وي چي په زړه کي نه کښېني، بلکي پر زړه کښېني، د حق خبري په څېر نه وي چي زړه ته ننوځي او د زړه په تل کي کښېني، بلکي له بهر نه پر زړه سیورۍ غوړوي، سینه تیاره کړي او زړه ته ئې تنګه.

د: د دغه خناس وسوسې پر (الناس) او عوامو اغېز کولی شي نه پر (خواص)، چا چي له ده سره خپلې اړیکي غوڅي کړې، د ده د وسوسو تر اغېز لاندي نه راځي، په دې نه شي توانېدی چي خواص دوکه او بې لاري کړي.

هـ: د دغو خناسانو ځیني د (جن) له جنسه دي، نه لیدل کېږي او پېژندا ئې ګرانه او ځیني ئې (خناس) وسوسه ګران دي، د (الناس) په څېره کي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أشهد أن لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ